

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ
при
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“

ДИМКА МИТЕВА

РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА

ТОМ V

НА-НУШАЛКА

Издавач
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје
при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

За издавачот
проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка

Автор, уредник и лектор
проф. д-р Димка Митева

Рецензенти
проф. д-р Елена Јованова-Грујовска
проф. д-р Гоце Цветановски

Компјутерска обработка
Александра Митева
Александар Штерјев

Електронско (дигитално) издание

Публикувањето на овој том е овозможено со материјална поткрепа на Министерството за култура на Република Северна Македонија – Скопје.

КОН ПЕТТИОТ ТОМ

Овој петти том на Речникот на македонската народна поезија ги содржи зборовите од лексичкиот фонд на македонската народна поезија со почетно Н. При изработката користена е Карто-теката на зборовите на македонската народна поезија којашто се наоѓа во Одделението за лексикологија и лексикографија при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје. Материјалот во неа го собираа, средуваа и картотекираа од 1967 година соработниците на Одделението за лексикологија и лексикографија: научниот советник Тодор Димитровски (раководител на Одделението до крајот на неговото пензиоирање), асистентите Германија Шокларова-Љоровска (од 1971 г., го напушти Институтот во декември 1989 година), Димка Митева (од 1971 г. до 18-ти февруари 2010 година) и стручниот соработник Мирјана Гилова (до крајот на 1978 г.), некогашните соработници во Одделението: вишиот стручен соработник Кирил Конески (до крајот на 1968 год.) и асистентот Петре Јанкуловски (до крајот на 1971 г.), Елена Јованова-Грујовска (од 1990 г.), како и надворешните соработници Ристо Проданов, Дано Китановски и Благоја Ил. Димитровски (до крајот на 1971 г.).

За овој том материјалот е дополнет со нова лексичка граѓа, екскерпирана како од новоизлезените и др. збирки (Вид. ги скратениците: Арнауд., Биц. 5, Биц. 6, Биц. 7, Биц. 8, Биц. 9, Верк. 1, Верк. 2, Верк. 3, Икон. 1, Каран., Кит. 1, Кит. 2, Клич., Кот., Манол., Милен., Мисир. Огњан., Пеев, Рац., Рист., Сазд. 1, Сазд. 2, Сазд. 3, Сазд. 4, Сазд. 5, Сазд. 6, Самар., Стој., Теох., Тоц., Трен. 5, Трен. 6, Трен. 7, Цел. и др.) на народни песни, така и од некои порано недоволно искористени извори. Набавката на овие стихозбирки и екцерпцијата на песните содржани во нив е на Димка Митева.

Изворите на употребениот илустративен материјал (околу 20 стр.) и нивните скратеници во Речникот на македонската народна поезија, посочени на крајот од овој том, ги собра, среди и препиша д-р Димка Митева.

Д-р Димка Митева, главен истражувач на проектот *Речник на македонската народна поезија* (и еден од авторите во претходните четири тома) за овој том ги обработи сама зборовните единици со почетно Н. Обработениот материјал го препиша (на машина) и технички го подготви за печат, а пренесувањето, т.е.

препишувањето од машинописот (изнесува околу 700 стр.) на комјутерот, внесувањето на корекциите комјутерски во текстот (вкупно три), делењето на текстот и форматирањето на текстот, по неколку години, го направи пак д-р Димка Митева.

Вака подготвениот материјал за овој (петти) том го редактираше (т.е. го прочита дигиталниот извор) д-р Димка Митева (главен истражувач на проектот).

Подготвениот ракопис за овој петти том го рецензираа: д-р Елена Јованова-Груевска и д-р Гоце Цветановски. За него се искажа и д-р Вера Стојчевска Антиќ.

Во овој том има над 1 790 зборовни единици.

Д. М.

ЗА ПРОЕКТОТ „РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА“

Во Институтот за македонски јазик подолго време се работеше врз проектот „Речник на македонската народна поезија“ (понатаму Рмпп) и од него има досега излезено четири тома (до буквата М). На него работеше и д-р Димка Митева (коавтор со Тодор Димитровски, Мирјана Гигова и Германија Шокларова-Љоровска).

На овој проект продолжи да работи само д-р Димка Митева. Плод на нејзината долгогодишна работа е и овој обемен труд од 600 страници (Рмпп, том петти, НА–НУШАЛКА).

Образложението на авторката, д-р Димка Митева, се содржи во еден нејзин исказ од порано: „Со оглед на тоа дека македонската народна поезија на лексички план не е проучувана, а самата таа е вградена како суштествен дел на македонскиот литературен јазик, сметаме за потребно да истакнеме дека токму лексиката на македонската народна поезија е најдобар знак за автохтоноста на македонскиот јазик. Затоа имавме за цел да ги одбележиме во досегашните печатени и непечатени збирки на народни песни, да ги ексцерпираме, уазбучиме, картотекираме и обработиме и да ги доведеме до печат сите зборовни единици во неа.“

Посебно истакнуваме дека д-р Митева ги обработува без проблеми комплицираните зборови, зборовите коишто се работат со месеци, како, на пример, предлозите, сврзниците итн. и со тоа ќе им ја олесни работата на обработувачите на следните речници на македонскиот јазик. И во овој труд доаѓа до израз макотрпната работа на д-р Митева којашто прави преглед во непрегледното богатство на јазикот на македонската народна поезија. Таа е инспираторот на мнозина македонски автори и творци за нивното далекусежно наследено и негувано творештво. Овде како пример можеме да го дадеме и творештвото на македонскиот врвен автор и научник Блаже Конески, којшто и самиот признава дека инспирациите за своето поетско и научно дело, меѓу другите, ги црпел и од изворите на македонското народно творештво (народната поезија и проза).

Со новоприложениот текст д-р Димка Митева го проширува широкообразниот свет на македонскиот јазик, од подвлечените изворишта и ја дополнува сликата за неговото широкообразије.

Како една од рецензентите имам чест да го предложам овој мошне значаен труд да се прифати за финансирање и објавување.

Скопје, 26. 10. 2017 г.

Со почит,
проф. д-р Вера Стојчевска-Антиќ

Н

НА *иредл. најчестїй македонски иредлоѝ со кој се изразуваат ȝолем број односи.* **1.** *разни ȝениитивни односи;* сношчи си гости имавме – / на мама беја брајќа је, / на татка беја вујчеви (Црн. 119); до Господа викај, ќерко, / оти брат ти ми ти умре, / што те многу милуаше / и, што сакаш, ти праеше, / и многу тој се трудеше, / момче арно да ти најди, / тебе да ми те удоми; / ами сега те остаи / на рацете на брата си! (СБНУ XVI–XVI, 113); натежнава тешките борчови, / си поведе ждребе стрижаценце, / ќе продава ждребе стрижаценце, / ќе си плаќа на татка борчови (Р. 114); ја сум купувал пушки, динамит, / ја сум противник на султан Амид! (ТМ 474); запленил Москов, запленил / од турско село девојче, / на Али ага ќерка му, / на Асан ага сестра му. (Р. 291)

2. *иосесивностї, иришаȝање;* Илија да си гониме / оти е Иљо војвода, / на Крали Марко детето! (Пенуш. 1, 112); ај, Лимонче, стројник пратија, / ај, тебе ми те побара / и ние, еј, му рековме: / – Антица ја посвршивме, / ај, за Димитрија на Робевци! (Црн. 180); вјана дете коњче позлаќено, / отидоа па на сињо море / и најдоа риба исправена. / Таја била царо на рибите / и ји собра од сето морето (Рад. 34); узговори Асан, проговори: / – Еј дружина, море, браќа мои, / не слушајте, море, бела Неда, / бела Неда, ајде, што кажуе, / стегајте си море, опинците, / на опинци, ајде, ремењето, / на пушките, завал, ремењето. (СБНУ XIII, 45)

3. *разни даитивни односи (со иовеќе ȝлаȝоли);* честити царе, се пофалија (клети комшии), / ќе ти го земат твоето царство, / твоето царство, на крала кралство, / на крала кралство, на бана банство (Кон. 315–316); ред му падна н` еден син у мајка, / меѓу мајка, меѓу стари татко, де, / да ми одит силнана војска, / да ми тргат младо беделштина, де! (Ник. 101); Бог да биет неговата љуба, / што му била на Груја неверна! / Се вкачи на висока кула, / разгледала до четир друмои, / разгледала качански клисури (СБНУ II, 115); ој ти Димко, / дал' си сараф на парите / ил' си сараф на момите? / – Не су сараф на парите, / тук' су сараф на момите, / на момите папрадишки, / папрадишки и орешки (Црн. 53); нани ми, нани, сине богоец, / ти да му зеиш на краљот кралство, / ти да му зеиш на царот

царство (Мил. 91–92); а егиди лудо аџамаи! / Кјад ќе носиш шарени вретена? / – Ејди бабо, мори стара бабо, / јас ќе `и носам на малките моми, / тие ќе ми прајет бурунцук кошуља (Мил. 396); закукала сина кукавица, / та не кука, стара маќа кјане: / – Натемате, мале, наскamate, / шчо ме даде, мамо, на ајдутин, / ношќа му се порти отворени, / дења му се порти затворени (Совр. XV, 7, 430); Бог да бије млада Момчулица, / како рече така бре го стори, / па му пушти писмо на Коруна (Р. 225); и се враќа Исак, на татка си се моли: / – Примај ме, тато, мајка ми ме неќи! (Рус. 37); сите се со ред редија / ред му је падна на моме, / зеде го камен да фрлат / му се отпетлаје чапрази. (Јастр. 222)

4. *разни начински односи на кои се врши дејсвојто; однос кон начинот на кој сџанува нешто*; да знаеш, мило либе, да знаеш, аман! / на какво сум, мило либе, дереце, аман! (Вас. 260); тук да одиш, сине, на превара / ако одеш дете да загубиш, / да загубиш дете Дукадинче (Р. 225); море ајде, Пејо, да вечераме. / – Вечерајте, браќа, мене не чекајте, / море како ми се браќа срце расвирело, / море расвирело, браќа, распеало, / море али на арно, браќа, али на лошо / Караманот море, Пејо, навивнува, / Каракучка, Пејо, подлагнува, / Белец Бецко подблекнува, / чули овци, Пејо, поткигнуваат (Стр. XII, 4, 63); Цоно ле мила, мамина, / макар да сум ти машчеја, / на добро да те научам / кога ќе одиш на црква (Црн. 170); му кажује жена баснарица: / – Дејди Марко, дејди добар јунак, / ја што ти се на сон небо предвоило, / твоја жена ти се премажила. (Р. 139)

5. *просџрансџвени односи (место каде што се врши дејсвојто и правец кон кој се движи дејсвојто)*; Калино вино црвено, / момчето ти је заспано, /.../ на Каракамен Планина, / на сува рида без вода! (Брад. 44); убава Јана три танци водит, / еден на десно, други на лево (Брад. 45); мама отиде на цркви / да си раздади за душа (Фирф. 2, 351); дај, девојче, једна страна, / једна страна црни очи, / а девојче жалостиво, / на срце милостиво, / му ги даде обе стране (Р. 209); ја ка ода, лудој младо, на мој вилајет, / Земи мене, Арсенија, на твој вилајет! (Р. 404); пј тргна (Петруш) на лов да оде, / зе си брза коња, загарина, суколе (МПр. X, 3–4, 151); Трена је прати на трески, /.../ Цвета је прати на цвеќе (Црн. 107); на висок чадар (Лилјана) седеше, / шарен герѓеф везеше (ПСП. IX, XLVI, 984); први нишан ѕвезда Деница, / ѕвезда Деница на чело му седи (Р. 262 / 2 /); бабо, стара бабо, /.../ каде ти е Марга / на вода да дојдит. (Ник. 28)

6. *однос кон средство и орудие со кое се врши дејството*; а излези (млада кадано) на налани, / на налани шиклосани, / со мандери испослани; / ти дојдоа Лазарици, / да `и дарвиш Лазарици (Мил. 444); не можам, брату, да дојдам, леле, / тешка ми кука на глава. / Машко ми дете у раци, леле, / бело ми платно на разбој (ХМ 6, 40); абер ми дошло во тије три села / во Дрен, Смолани и село Царевиќ: / качак излегол во Дрвенска Планина, / качак излегол Чучук Сулејман, / на тамбура свира, песни ми пеји, / вергији тешки на селата врла! (Рус. 76); ја станете сите на оружје / и се брацки сите пољубите / и пред Бога вије клетва дајте, / еден други да си помагате (IX, 9–10; 918); напи се, брате, господе постар! / Колку се напи од коња падна, / од коња падна, на нож се удре и часот умре (Кон. 32); вози се, Којче богојче, / на позлатено корапче. (Стр. III, 2, 59)

7. *однос кон разни околности во кои нешто стигнува*; седит моме меѓу два девера, седит моме, / колку седит, две, толку се молит, колку седит: / Два девера, два брата роѓена, два девера, / пушчите ме дома да си појда, пушчите ме! / Ил ме татко на вечера чекат, ил ме татко. (Бел. 265); три години (Ангелина) неканена, / неканена на првиче, / саде плачит, саде жалат: / – Леле Боже, мили Боже, / кај се чуло и видело, / три години некането, / некането на првиче (СБНУ XV, 60); дал` знаеш, дал` паметуваш / кога се ние сакавме, /.../ на таја слатка вечера, / на таја мека постела? (Вас. 295)

8. *однос кон времето во кое стигнува нешто*; ранила мома билбиља / до дванаесет години, / утро и вечер со шекер, / а на пладнина со сџлизи (Мил. 435); Марко коња кова / на зајсонце дооо, / плочи оканици, / клинци стодрамници, дооо, (Стр. VII, 1, 66); друга китка ми се молит: / – Не давај ме по невести, / невести ме лошо носит, / везден, везден под павтите, / а на вечер под крошните (Р. 404); кинисал ми Јоан Попов / да ми оит на Велигден, / на Велигден на орање (Мил. 11); и мене маќа родила, / на Велигден ме родила, / на Ѓурѓовден ме крстила / сос дванаесе попове (Кост. 37); почувте ме, мој другари, / да ви кажам словото: / На Ѓурѓовден сум затворен, / в темни, в кални зандани (Вас. 286); н а з а о д а; н а п о о д а; н а р а з о д а; н а р а с т у р а – на заоѓање; на поаѓање; на одење; на распурање итн.; закукала кукувица / сџецето е на заода, / оротото е на растура, / аргатето на разода, / арамии на поода (Молер. 61); н а с а м н у в а њ е: петлите пејат на самнувајне, / пуштај ме, мило либе, зора е! / Тије се петли уште од вечер, / постој, почекај, либе, рано е! (Вас. 279)

9. однос кон определена возраст во која сѝанува нешѝо; даљ си чула и разбрала / чума бие у селото, / сите чуле разбегале, / ајде, Недо, да бегаме, / да н` загиниш оште млада / оште млада и зелена, / на младос ненаситена, / на рухо ненаносена, / на оро ненаиграна (Мил. 322); кога сум се јас родило, / треќа вечер напишано / да останам јас вдоица, / без домаќин и без сина, / на старос да тргам мака! (СБНУ XVI–XVII, 111); за мене проклет ајдут излегло, / дека ме мене това не зело / на тие пусти млади години! (Црн. 210)

10. однос кон разни сѝуации во кои сѝанува нешѝо; Стојане, мили Стојане! / На живот не се видовме, / на смртта ќе се видиме! (Кон. 168); мари моме, мари разговорко, / шчо не дојде сношчи на разговор? / – Как да дојда, мама ме не пусти (Молер. 233); ми повика ученици / со нив да се дели, / на разделба, мили браќа / милно си ги моли: / – Не плачете, не тажете, / мои ученици, / друг учител има деца (Разгл. III, 9, 942); ми завидоа клети Турци, / ми отепаа домаќино / на спиење во соно (СБНУ XVI–XVII, 115); мајка му си го тажеше: / – Стојане, синко роѓене! / Сите девојки дојдоа, / бела Бојана не дојде, / на умор пизма држала. (Мил. 266)

11. однос кон видоѝ, квалитетно, мерката и др. на кои нешѝо сѝанува; море домаќине, ќе си ме оставил / в ние(д)на коа... / на големи маки, на голем киамет, / ти си ме оставил на видело, / а ја в темница да го гледа (Шапк. 5, 340); зошто пије таја добра вода / зошто ј` пије на гладното срце? (Рад. 12); на пијанството тебе да фаќаат, / твоја љуба да ти преземајат (ИФ); Јанкула велит, говорит: / – Дојди ми, сестро, на свадба! (Р. 404); ја во Брусник ми те гледав орејте ко им береше: / на сто ока ореи, дваесе (т) и пет му земаше! (Рус. 69); Дунаве, бели Дунаве, / да би се Дунав разбило / на седумдесет вирчиња, / оти ми брата удај (Р. 291); кај извади ќемер ќесе / да му броит дробно азно / на шест место по хилјада, / на десетта по стотина (Мил. 181); кај што врват, Ѓурѓо сестро, / ред по реда, Ѓурѓо сестро, / ред по реда на три реда. (Вас. 301)

12. однос на желба, наклоности; Дафинке, моја прилега, /.../ сам ќи се убијам за тебе. / – Немој се, лудо, убивај / како за мене Циганка, / ако ми прстен минаја, / севдата ми је на тебе (*ѝебе ѝе сакам*). (СБНУ XVI–XVII, 65)

13. вид на сѝоредба; Битола – мајска природа, / Битола – златна градина. / со лични моми убави, / на лице бели црвени (Кав. 7); кога си бев, мила мамо, во Битола / си заљубив џан девојче битолчанче, / џан девојче битолчанче, баирчанче, / на снага е танко, стројно и високо, / на лице е бело, мамо, и црвено, / (Кав. 14); како;

Грозданка низ двор одеше, / златно кандилце миеше, /.../ милно се богу молеше: / – Стори ме, боже, престори / на едно сиво галапче, / да летам јаз да прелетам / таткови двори да слетам! (Фирф. 1, 38); ј у н а к н а ј у н а к а – јунак нао јунака; најзолем јунак; Кој ќе бидет јунак на јунака / да излезет на Фалип планина, / да се опулит на бојно Косово, / дали има војна потурјачна? (Арнауд. 117); изговори Петре, постар братец: / – Давран, Турци, кој е јунак над јунака (Арнауд. 169)

14. *онос кон глаголои* м и р и с а и др.; откако сум се на овој свет настанал, / по овој сокак никак не сум поминал. / Овој сокак на трендафил мириса, / а у сокако една куќа шарена (Фирф. 3, 273); тамам били доле под селото, / проговори тенка Ангелина: / – Еј вијека, братови ми момци, нешто нема џумбус да се слуша, / ниту има свирки да се свират, / ниту има тапање да тупат, / ми мириса на тажен ми темњан (Кост. 107); убава си мори, горо, / мирисаш на младост / ти веселиш наши срца, / само скроб и жалост. (Биц. 4, 235)

15. *со начинско значење моштив, ирчина; за, иоради*; скарале се, скарале / три девојки убави на едного јунака / на сирака Стојана. (Мил. 399; Рмј, I, 430)

16. *со многубрајни глаголски именки на -ње. а. од несвршени глаголи*: кинисала желка мома / на орање, на копање, / ќе ми носит татко ручек, / татко ручек зелен зелник (Фирф. 3, 85); и си тргна дома си отиде, / и му кажвит брату си Дојчину: / – Ај ти, тебе Болена Дојчина! / Што ми стори голема срамота / со твојта верна побратима, / што јадевите, брате, што пиевите, / шо одевте в гори на лоење (Мил. 120). *б. од свршени глаголи*; н а в и д е ј н е: кога они ќе си одат / да поканат милна сестра / на видејне, на гостејне (СБНУ XV, 56); н а у м р е њ е: шо си, Ленко, гајљалија, / гајљалија, мераклија, / дали мајка ти е болна, / или татко ти е умрен? / Ни мајка ми ми е болна, / ни татко ми ми е умрен. / Јаска лежа шес недели, / ти не дојде, Тиме, да ме видиш, / сега дојде на умрење. (Паск. 53)

17. *поздрав со извик (кон некого, кон нешто); желба да стигне нешто*; маќа е пратила / твоје стари башта / на Стара Планина / на бела бачија / на сивото стадо / овен да донесе, / курбан да заколе, / на Дона на здравје! (Ил. 287); да се кача горе на гранките, / да разгледа земја Каравлашка, / да го вида мојто лудој младо. / Ако јадат на здравје да му је! (Бел. 273); таму се вее / криво знаме,

/ на знаме пише: / – Смрт на фашисти! (Пенуш. Црв, 201); берите се, си девојки, на оро, на собор! (Р. 404)

18. *онос на ѓрчина зошїо сїанува нешїо*; она веле и говоре: / – Не сум, лудо, наљутена, / ни на мајка, ни на тејко, / ни на мојте до два брата; / на тебе сум наљутена, / ним ми врви ноќем време! (Мил. 393); Вели-бег мајка караше: / – Не оди, синко, не оди, / не оди во град Битола! / На тебе лут е везирот, / везирот садризамот! (Кав. 77); ој другачки зилјашарки, / шчо на мене завидохте / на мојава убавина? (МПр. VI, 4, 82); скарале се, скарале / три девојки убави / на едного јунака, / на сирака Стојана (Мил. 387); ај море Мевмед, Мевмеде, / голема поплака на тебе, / три села чинат давија / и тебе да те јобесат. (Идн. II, 3, 82)

19. *врз*; пак ми јотиде минсирче, / ми го јавна коњче дорија, / право ми јотиде Белчица, / тука ми го најде Мевмеда, / префрлил нога на нога. (ИФ, Ај што ми се налутил кадија, с. Тајмишта, Кичевско 1968)

20. *(на)месїо*; твојата стара мајка на робина ме има, / твојо милен брата, и тој ме робиња има... (ИФ; Верк. 191)

21. *со ѓредлозиїе од ... на*; се размири мирна земја, / мирна земја Руменлија. / А за општо, за ни општо, / ни за злато, ни за сребро, / сал заради една жена, / една жена, кајмак Цонка, / од реч на реч до цар се дочу (СБНУ XV, 32); девојчице, драга љубичице, / љубил бив те, ама си малечко. / Малендо је птица преперица, / шчо ми скита од трага на трага (Фирф. 3, 57); ми се пулит млади Андријаша, / ми се пулит од дрво на дрво (Ник. 159); останале до трине диречи, / на диречи сини кукавици, една кукат од утру на утру, / друга кукат од пладне на пладне, / треќа кукат од вечер на вечер. (Трен. 7, 80)

22. *во сосїав на ѓолем број ѓрлошки сїїаѓми*: Јордан седи на високо, / на високо, на широко: / кула Брезово, / чардак Радово, / Ордан зеде дулбијата, / па разгледа горе, надолу, / горе, долу – сџлпсконо поле, / ги догледа сџлпјаните, / сџлпјаните, агаларите, / кај што спремат пајтоните (МФ I, 1, 240); здравче, венче, / цвеќе меризливо! / Шчо миришеш / толку на убаво? (Павл. 226)

Со други предлози пред себеси: **за на**: кџт ќе да идеш, бате Коле, / кџт ќе да идеш, Никола, / кџт ќе да идеш за на печалба, / за на печалба, за град Битола, / да ми донесеш од свила фустан, / јас да го носам, ти да ме гледаш, / дали ми прилега да станам невеста! (Кав. 37); поминуам, наминуам, / и за Грозда опитуам, / каде сedit калеш Грозда, / калеш Грозда бојаџивка, / да ми вапсат

два бајрака, / еден црвен, други зелен; / зелениот за Турчина, / црвениот за каурин, / за каурин за на војска. (Мил. 400); зелениот (бајрак) – за на војска, / червениот (бајрак) – за на свадба. (93)

Во и з р а з и т е: **на арно** – *за добро*; проговара Мицо војводата: / – Ој доктуре, верен мој другаре, / јака дремка мене ме навали, / дал на арно, брате, дал на лошо? (МпНОб 243); **на арно, на лошо** – *за арно, за лошо*; море ајде, Пејо, да вечераме! / – Вечерајте, браќа, мене не чекајте, / море, како ми се, браќа, срце расвирило, / срце расвирило, браќа, распеало, / море, али на арно, браќа, али на лошо, / Караманот, море Пејо, навивнува, / Каракучка, Пејо, подлавнова, / белец Бецко подблекнува, / чули овци, Пејо, покивнуваат. (Стр. XII, 4, 63, Мариовско); **на верум** – *на вера, на вересија*; прошетало лудо младо низ село, / продало мискал срма на вером; / ми излегла кафир Јана хубава / да ми купит мискал срма на вером, / да навезит ѓуљгунија махрама, / да прекриет бело лице Јанино. (Шапк. 1, 303); **на видење** – *за да се види*; Вид. кај горните примери; **на вјас** – *брзајќи*; откако се, моме Ѓурѓе, посвршине, / никако се, мило добро, не видоде, / само еднаш, моме Ѓурѓе, на кладенец, / на кладенец, мило добро, на студенец, / па и тогај, моме Ѓурѓе, на вјас беше, / малку многу, мило добро, постојаме, / ... / ведрото, мило добро, ластар разви. (Стр. VII, 3, 35); **на врв** – *горе*; темен се облак зададе / на врв на Пирин Планина... / Не ми е било облаче, / нај ми е била четата / на Парапунов војвода... (Свр. XXIX, 7–8, 41; Сазд. 82); тија беја два браќа родени, / отидова они на печалба, / ... / печалија сабла девет зглоба. / Кога назад ми се повратија, / излегова на врв на планина, / стоварија до три маќски злато, / кондисаја одмор да одморат, / да одморат, ручек да ручајат. (Пенуш. 6, 267); **на греовито** – *малку жално*; гора мирисат босилкоина / босилкоина, темјаноина / пилиња пиштат на жалоито, / кучиња лаат на греоито (Ник. 84); **на душа му** – *гревоић нека биде неѓов*; сон ме дробит / не можа да спија, / в село имат арна мома, / све заради неа. / Имат татко а не дават, / на душа му било! (Р. 77); **на душа ти** – *гревоић нека биде ѿвој*; ајде пушка пукна / во гора зелена / ај мене ме удри / во левата страна / близу до срцето. / Часкум пушка пукна / часкум брат ми дојде. / – Гајрет брате, гајрет / гајрет, не давај се! / – На душа ти, брате, / млада невеста / и машкото дете. (Рист. 175, Ајде пушка пукна); **на жаловито** – *малку жално*; ми го прашала дете шилегарче, / Станкова мајка слушала тажни гласови. / – Дете шилегарче, Станково другарче, / што гласови идат на жаловито, / на жаловито и тажовито? (Стр. XII, 4, 61, Мариовско); **на зајдување** –

веќе заоѓа; снцето ми је на зајдувае, / девојка трчат и викаат: / – По-стој, почекај, / ја нешто ка те опитам: / али се садит босилек / на сува рида без вода? (Р. 262 /2/. Велешко, Штипско, Прилепски крај); **на заод** – *на заоѓање*; пошла мома на вода, Лазаре, / со две стомне у руке, Лазаре, / нега срете делија, Лазаре, / со нега се заигра. Лазаре, / играјки заспаја, Лазаре. / Кој се од сѐн тргнаја / веќе слѝнце на заод, Лазаре, / писна мома ка змија, Лазаре. (Арнауд. 91); **на мака е** – *во неволја е*; се провикна (Кана) од зандана: / – чива сум си, на мака сум: / с тежок тумрук на носете, / с дребен синџир на грлото! (Мил. 103); **на одум** – *(џоѝов да оди) на одење*; уште од врата (Јана) ми рекла: / – Стојане, прво либе ле, / очите ти се на пулум, / устата ти е на бацум, / ставата ти е на станум, / нозете ти се на одум, / рацете ти се на фатум (Трен. 1, 40); **на очи** – *очиљедно*; си отишла Србиница млада, / Србин слегол и побрго си ошол, / ја пречекал Србиница млада / и ја прашал зашто се забая. / Таја него на очи лажила, / налутено вака му велеше: / – Ај Србине, мои домаќине, / калабалѝк на чешма имаше, / си почекав дури ред ми дојде, / та за тоа сум се забайла. (СбНУ XIII, 93, Прилеп); **на поглед** – *џоѝов да погледне*; Стојане, уста ти седи на потсмев, / Стојане, очи ти седи на поглед, / снага ти седи на подмрд, / ноге ти седив на потступ, / руке ти седив на подграб. (Р. 80); **на подграб** – *џоѝов да погѝрабне*; шо ти су руке на подграб, / шо ти су очи на потким, / шо ти су веќе на подмрд, / шо ти су уста на потсмеј? (Р. 80); Стојане, уста ти седи на потсмев, / Стојане, очи ти седи на поглед, / снага ти седи на подмрд, / ноге ти седив на потступ, / руке ти седив на подграб. (Р. 80); **на подмрд** – *џоѝов да се поодмрне, да се по(о)местѝи*; шо ти су руке на подграб, / шо ти су очи на потким, / шо ти су веќе на подмрд, / шо ти су уста на потсмеј? (Р. 80); Стојане, уста ти седив на потсмев, / Стојане, очи ти седив на поглед, / снага ти седи на подмрд, / ноге ти седив на потступ, / руке ти седив на подграб. (Р. 80); **на полноќ** – *коѓа е полноќ*; **на потким** – *џоѝов да поѝкимне*; шо ти су руке на подграб, / шо ти су очи на потким, / шо ти су веќе на подмрд, / шо ти су уста на потсмеј? (Р. 80); **на потсмеј** – *џоѝов да се поѝсмее*; шо ти су руке на подграб, / шо ти су очи на потким, / шо ти су веќе на подмрд, / шо ти су уста на потсмев? (Р. 80); **на потступ** – *џоѝов да поѝстѝаине*; Стојане, уста ти седи на потсмев, / Стојане, очи ти седи на поглед, / снага ти седи на подмрд, / ноге ти седив на потступ, / руке ти седив на подграб. (Р. 80); **на претек** – *иреѝекувајќи, поирвин*; доста реде (Боје) туртулици / на твоето рамно чело; / се зачуди цело село, / старци бради обрикоја, / млади жени патосаја, /

кој на претек да те земи. (ИФ, Ај ти Боје, калеш Боје, с. Јанкоец, Ресенско 1956); **на ракија** – *кога ише ракија*; на виното, а бре, Кољо, кавга бива, / на ракија вадиш пиштоли, / по меани одиш / рујно вино пиеш, / дома рано не одиш да спиеш. (ИФ); **на секаде** – *насекаде*; на секаде мини трештат, / телефони ми се сечат, / возовите се минираат, / мостовите ми се кинат. (ХМ 5, 118); **на силина** – *сосила, ирисилно*; ако нешто теслим не му најдам, / ќе собирам тристана иљади, / триста иљади све црни Арапи. / Ем ќе му земам ќерка на силина, / ем ќе му дерам кожа со кремена. / Новина читат царо, бре Лазаре, / книга читат, солзи проливујет, / солзи проливујет по бели образи. (Р. 144, Скопска околина); **на среќа** – *во иресрејѝ*; седела Мара, седела / до девет-десет, море, години. / Киниса Мара да иде – / потера Мара, море, стадото, / приближи Мара селото, / на среќа иде, море, млад Стојан. (Фирф. 1, 15); **на срешта** – Вид. н а с р е ќ а; *сиroyи нив*; Богдан беше три саати далеку, / па је дочул мајчини гласове, / ка ги дочу, веднага ги позна, / та препушти низ поле широко, / на срешта му Јован Авратино, / дека кара убава Марија. (СБНУ XI, 36, Горно Цумајско); **на станум** – *веќе сѝанува*; Стојане, прво либе ле, / очите ти се на пулум, / устата ти е на бацум, / ставата ти е на станум, / нозете ти се на одум, / рацете ти се на фатум (Трен. 1, 40); **на страна** – *насирана*; оште си реџба не изрекоа, / пукна му пушка од око, / удари дервиша меѓ’ веѓи, / паднаа очи низ глава, / отиде топуз на страна, / ољупи бука вековна. (Каран. 49); **на тажовито** – *малку ѝажно*; дејгиди бабо, Станкова мајко, / овде ми има секакви пилиња, / едни ми пилци пејат на жаловито, / други пилци ми пејат на тажовито. (Стр. XII, 4, 61, Мариовско); **на умрење** – *веќе умира*; Вид. кај горните примери; **на утрине** – *кога е уиѝро*; мајко, мајко, пали свќа, / Парусија болно лежит. /.../ Са лудо се засакала, / на вечер се завршило, / на полноќ се разболело, / на утрине душа дало. (Гин. 240); **на час** – *веднаш*; прејдов да те навадам, / згреших пѝтот настапих; / на час под нога овена, / како петровско јаболко / во момин ковчег чувано, / во зетовата кошуља. (Мил. 402); **на чело** – *наиѝред, на вионо месѝо*; на пајка е личи анама да биди, / анама да биди што је намазнета; / на гаска е личи камила да биди, / камила да биди што е кривошија, лисица е личи нунка да си биди, / нунка да си биди, на чело да седи, / зато што си знае пилиња да јади. (ХМ 6, 127); **на часот** – *во моменѝоѝ*; *баиш ѝогаиш*; проклети да са, мајко, / моите шпиони: / на часо ме видоја / и ме предадоја. / Не жаљај, мајко мила, / мен да не ме плачиш! (Црн. 326); **на широко** – *во иширина*; Кино, Кино,

месечино! / Огрејала мисичина, / на широко ограјала, / на далеко просветила. /.../ Та грабнаа мома Кина, / грабнал ја е Мавродија, / Мавродија војводата! (Нан. 75)

Во други примери: **на далек**: наљутила се мајка ми, / та љуто ме проколнала: / – Нани ми, Јано, расни ми, / голема да ми пораснеш, / на далек да те оддадам, / на крај на Црното Море. (Пенуш. 6, 323); **на галено**: ја, дојди ми, Елено, на колено, / да ми збориш, Елено, на галено, / ја, откопчај, Елено, коланчето, / ред по редом, Елено, девет реди, / да ми видиш, Елено, кошулата, / три години, Елено, неиспрана (Ѓорѓ. 12); **на далеко**: Јана аресаја, / руба бендисаја, / па ја откинаја / од гулемото оро, / од нехната рода, / па ја откараха / далек на далеко. (Теох. 187); **на крај**: Не секоа това дрво, / ега ле је била бела Јана. / Па врзаа бела Јана, / и врзаа, и покараа. / Куга беше на крај Дунав, / од овај Дунав роса роси, / од онај Дунав сџнце грее. (Сазд. 127); **на место**: а шчо беше Мурчовица млада, / она била хитра ем разумна! / Зготвила је господарски манџи, / на мест’ отрув медовина клала / и канила свој девера Јанкула (Мил. 225); **на нагоре**: сви сватове ничком погледнаа, / штото беше овчар будалина, / он си више на нагоре гледа (Мих. 208); **на ошчо** – *на шшо*; н’ ошчо лајет, челник Пејо, кучка Канџа, / н’ ошчо блејет, челник Пејо, калеш овен? (Р. 209); на ошто ми се ти превари? / Ни је куќа, ни је стока, / немаш вола, н’ имаш магаре, де будала де! (Р. 80). Итн.

НА сврзн. Вид. **но**; додеха си два божеџи, /.../ но ти мамо, не ги дари, / не ги дари Божја дарба, / на им даде, мила мамо, / една корка питен лебеџ, / да седеше од цел месец (Мил. 54).

НА¹ зам. Вид. **она**; заискал Стојан Бојана, / он је ле иска та иска, / на го неќе та неќе (Пенуш. 6, 307).

НА² зам. Вид. **не**; свирај, свирај, Бошку! / Ака на натсвиреш, / ќе ти дадем, Бошко, најмладата јуда, / најмладата јуда, / Ѓурѓа самувилa. (Шапк. 5, 77); а кога здрав ти беше (Аџе), / куќа полна нам ни беше, / секој пријател идеше / и тебе тој ти велеше, /.../ – Што домаќин си, бре Аџе, / за крал тебе те прилега, / за твојата пригодија, / на чесна твоја трпеза, / што на чести сџ како треба! (СбНУ XVI–XVII, 106–107, Прилеп); на ти, мајко, Лазаре, одменица, / татковe бела, Лазаре, променица, / на дечина, Лазаре, чорапчиња. (Р. 262 /5/, Струга, Охрид)

НÀ *честӣ*. за *иста*кнување на *нешӣ* во значење на з е м и (*нешӣ*)!; отидоа при нивната мајка, / и је викна сина Костадина: / – Нà ти, мајко, вода лекоита! (Мил. 125); нà ти, Маре, црвено-бело јабáлко! / Ја не јада црвено-бело јабáлко! (Црн. 137); нà ти, моме, нà ти, / киска размешана, / киска размешана / од три гори брана, их и и-и! (Стр. VI, 4, 37); зора зори, цвеќе в бавча цутит, / девојка го пред сонце береше, / го береше и китки го китеше, / мајке ѝ си го скутој врлаше: / – Нà ти, мајко, ќеркина одмена! (МФ IV, 7–8, 156)

Н’ Вид. **не**; мори Стано, малко Стано! / Тељал викат, лицба личит / војводата Омер ага, / Омер ага шахпентиа: / – Вонка мома да н’ излезе, / ни мома, та ни невеста, / ни црноока вдоица, / ни па млада мајовница. (Мил. 379)

НААКА *џрил*. Вид. **навака**; си слезохме долу в поле, / малце есте да земиме, / благо вино да купиме, / ниљ нè наака уситиа, / уситиа, уфатиа. (Шапк. 5, 111)

НААП *м*. овде: *наџа* (*вербален*); откак’ се, Јано, омажи, / повена, Јано, погрде / од Стојанои навреди, / од свекрвини наапи. (Трен. 1, 38–39)

НАБАРА *џл*. *несвр. I. со ишиање, цбурање најде*; сам си легнем, сам си устанам, / у полноќ се пробудувам, / барам, барам момичето. / Пусто моме нигде нема / – го набарам перничето. (Вас. 260)

II. набара се најде се некаде; шчо ми је мило ем драго / да барам да се набарам / по костурските планини. (МФ XXIII, 45, 170)

НАБЕДИ *џл*. *свр. нејраведно, лажно обвини, оклевети, наклевети некоџо дека стџорил нешиџо*; набедија мома Митра / ке (таа) го е запалила (манастирот) (Молер, 241); бе да на бе ди – *нејраведно снајде беда*; фала Богу за чудо големо, / Бошко бие руке од колена / што га Бошка беда набедила (Р. 114, Скопска околина); отидова на бела пазара, / там ги сретна една лоша среќа, / и ги сретна една бела була, / ги набеди големана беда. (Р. 144)

НАБЕЛЕН *џл*. *џрид*. од н а б е л и (с е) – овде: *во ж. рог: шӣ* се набелила добро, убаво; *со џл*. *џрид*. и з м и е н а: идет Јана од на бана, / измијена, набелена, / се сретија в тесен сокак (Горѓ. 93); н а ц р в е н а: на дервен ќе одат, / бели нози мијат; / лице набелено, / ем нацрвенето; / арно променети, убаво ружани (Рад. 85); Сулимане мори, мили сино, / не си ходи, сино, с каурките, / каурки-

те, сино, лудо одат, / лудо одат, сино, грозно носат. / Каданите, сино, везден седат, / на чердаци, сино, на пармаци, / набелени, сино, нацрвени. (Кауф. 841)

Со и мен к а т а: лице.

Со п р и л о з и т е: **многу**: на високо седиш, скришум намигнуеш, / оф аман, аман мори лична Донке, / многу набелена, многу нацрвена, / оф аман, аман изгорев за тебе! (ИФ, Кажи, кажи, Донке, Битола 1970); кажи, кажи, Донке, што да ти донесам, /.../ што да ти донесам од града Битола? /.../ Шеќерна кутија, шеќер леблебија, / оф, аман, аман, мезе за ракија! / – Многу набелена, многу нацрвена, / оф, аман, аман, мори лична Донке! (Кав. 49–50)

НАБЕЛИ¹ *џл. свр. I. намачка лице со белило*; кăд е Јана побегнала, / цел е Битољ расплакала; / кăд се Јана повратила, / цел е Битољ насмејала. / – Ој ергени битолчани, / отворајте, море, ви дуќани / да си купам, море, драм белило, / драм белило, два црвило, / да набелаам лице мое! (Кав. 50); ето иди бела Јана /.../ да си купи драм белило, драм црвило / да набели бело лице, / бело лице да нацрви, / да нацрви медно (ј)усте (ИФ); *џл. ирид. на белен (со џл. ирид. на црвен)*: дружина верна зговорна, / та оти така думате? / Што имам сестра Ивана / и прво либе Петкана, / без белило набелена, / без црвило нацрвена. (Мих. 154)

II. набели се *намачка се со белило; обично со џл. на црви се*; та си извади (моме) огледалото, / та се набели, та се нацрви, / та си написа тенките вежи (Молер. 130); ќе се баба набеле, / набеле, па нацрве, / та ќе стане (ј)убава (Мих. 163); чие е, 'нева девојче, / а што стои на порта. / Ама се набелило, / како сидно белило, / ама се нацрвило, / како џумче бакарно, / ама се дотерало, / како бостан плашило. (ХМ 6, 68); *во обликој*: н а б е љ и: купи ми, купи, либе, купи ми, купи, / купи ми, купи, ој прво либе, бело белило! / Бело белило, либе, бело белило, / бело белило, ој прво либе, стодрам црвило, / да се набелџа, либе, да се набелџа, / да се набелџа, ој прво либе, да се нацрва! (Кар. 35)

НАБЕЛИ² *џл. свр. со џерење и сушење на сонце направи нешиќо (илајино и сл.) да биде бело; избели*; Гинка бели бело платно, / Гино ле, Гинке, бело платно. / Три пати го набелила, / Гино ле, Гинке, набелила, / три пати го ишчукала. (Дон. 173); да беше платно, мале, платно момино, / беше собрано, мале, да го набелат (Фирф. 1, 114); кинисале три дивојки, / кинисале три биљарки дос! / да си јодат на бел Дунав, / да набелат бело платно, / бело платно

бубакерно, / бубакерно, копринено (СБНУ XVI–XVII, 66, Кајларско); цар прекупи сета покрајнина, / а ја купил, а спаија турил, / та е турил Миаил спаија, / та заптиса бошначките моми, / та не дава на вода да одат, / а та нели платна да набелат, / а та нели лице да омијат! (Мих. 181)

НАБЕЛУВА СЕ *зл. несвр.* од набели²се; Илија, царев терзија! / Учи си, карај невеста, / да не се бело променва – / ката ден башка промена, / и во недела најбашка, / да не ти оди в комшии, /.../ да не се бело набелва. (СБНУ XIII, 26)

НАБЕРАЌУМ *зл. форма.* од набере; рано вода сум до-несла, Лазаре, / префорљакум пелин града, Лазаре, / пелин града, градината, Лазаре, / наберакум киска цвеќе, Лазаре, / киска цвеќе, низ босилек, Лазаре... (МФ VII, 13, 198)

НАБЕРЕ *зл. свр. I. берејќи, кинејќи собере извесно количество, обично многу (цвеќиња, шрева, овошје, плодови, дрва и др.); собере, изнабере;* б и л ј е: ајде на билје, Билјано моме, / билје да береш, стадо да крмиш. / – Дал си набрало секакво билје, / стадо да крмиш, стадо братоо, / стадоо братоо, јовци ем кози, / јовци ем кози, јергене коњи, / јергене коњи, сури волои. (ИФ, Ајде на билје, Билјано моме, Кичево 1968); д р в а: ој мила брата дрва да набере, / ој дрва да набере, оган да навали. (Р. 144, Скопска околина); д у н к а, к а л и н к а: отаде река два бели шатори, / јод шатора цара изговара: / – Ај да с`ватиме голема јоблога, / да препливаш Сава јем Дунава, / да набереш дунки ем калинки, / ќе ти дадам кара ем дука-на. (ИФ, Платно бели Скадринка девојка, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); ц в е ќ е: учи ме, карај, Маре мори, / што јас да наберам, / какво цвеќе, Маре мори, / јас да собирам: / дал босилек, Маре мори, / или пак цунцуле? (Кав. 40); ч е м е р и к а: леит Ленка студна вода, / над вода се огледуват / и со лице си говорит: / – Ај ти лице бело лице / кој ќе тебе ќердосуват? / Ако ми е старо аро / ќе си појдам во горана / ќе набера чемерика, / ќе намачка бело лице, / ко ќе љубит да му горчит. (Ник. 50); *зл. ирид.* н а б р а н: да ми напраиш (момче тетовче) Тетоо чешма, / Тетоо чешма – чешма шарена, / ај, на чешмата до двана дуљка, / ај, на дуљкојте до два голуба, / ај, од страната до двана срча, / ај, у срчојте две китке цвеќе, / две китке цвеќе, цвеќе шарено, / од твоя рука што је набрано! (Крст. Т. 73)

2. *збирајќи собере* (*орва и сл.*); *насобере, присобере*; браа се моми, браа се друшки, / та си ојдоа на суи дрва, / на суи дрва креј манастире. / Браа шчо браа, та си набраа, / та си фанаа на ситно оро. / Де ѝ догледа млади калуѓар, / фрли капата на јабуката, / фрли си гуња на жата дуња, / а ќелширетото – на шамширетото, / па си се фана на ситно оро. (Молер. 232); викајте ја јунакова мајка / да наберет дробнаго бисера, / да нанижет јунаку на капа, / да нанижет коњу на гривата, и! (Р. 404); к о л ј е, п р а ќ е: та си појдов в планина, / набрав колје габрои, / набрав праќе смрекои, та је (на жената) сплетов кошуља, / ја променава жената, ја изваив на оро. (Мил. 332)

3. (*обично многу или доволно*) *збере, собере на едно место* (*оро, моми и др.*); собери оро, кадан Тодоро. / – Би го собрало, да би го набрало, / аман не смеам, до, од селанецон, / од селанецон, до, од неверникон, / тој ка ми рече, до, камо ти камо, / што сум ти купил од некнежен пазар. (ИФ, Собери оро кадан Тодоро, с. Другово, Кичевско 1968); сабрала ј Дана, набрала / јод три ми села момите, / Дано ле, мајри Даненке, / ја од четире иргене, / момите тенко да предат, / иргени дрва да берат, / Даненка да си уженат. (Кауф. 466)

4. *шпидејќи собере* (*парии*); да си бере, набере / бели пари кисина, / да си фаќе, нафаќе, / млади моми негошки, / тенки високи силвии. (МПр. X, 3–4, 147)

II. набере се – *собере се во доволно количество; обично во синонимен сиреџ со глаголите: з б е р е с е*: Јоване, мили побратим, / тескере сум ти испратил, / ти да ми збереш, набереш / све одбор Македончиња, / руво, бре, да им накупиш / по едно гуњче комитско, / по едни бели калчини / и добро да ги н’оружаш. (ИФ, Напишал Тоде тескере, Скопје, 1961); Премина (Мара); с о б е р е с е; собрале ми се набрале / илирски дримски момчета, / момчета малешевчета, / да плават злато од бласто (Теох. 52); субрахме се, мамо, набрахме се / сè удбор, мамо, јунаци, / сè мојте, мамо, другаре; / зимаме клетва мајчице: / шо ки сретме, сè да закол’ме (Пеев 314); собрале ми се, набрале / сите чорбации оридски / и кметоите оридски (СБНУ XII, 89); собрале ми се, набрале / до триста млади момчиња / тие да камен фрљаат. (Мил. 286)

НАБИЕ *г.л. свр. 1. со ударии најтисне*; еден ден имат в година / ден си имат, ден Бајрам, / па не знајат кога идит. / Как дочуха врли Турци, / оште в мака ја удриха; / не им стигна тежок тумрук, /

не им стигна дребен синџир, / не им стигна белезии, / в нокти спици
 ѝ набиа, / душа даде, а не вера. (Мил. 104)

2. *со најтискање, удирање најтакне, насади озгора*; па која е
 таја мајка / да се најде и намере, / да ѝ даде до два сина / да набие до
 два кола? (Пенуш. 6, 104)

3. *најтрајти, повреди со удари, најтисканици и сл.*; не можам,
 Стојан, да стана, / везден сам платно белила, / бели сам раце
 набила / и половина скршила (Пенуш. 5, 151); тежок сам товар но-
 сила, / нозете си сам набила, / рацете си сам ожегла (Молер. 111);
 не мога, Стојан, да стана, / везден сам компир копала, / бели сам
 раце набила, / не мога да ти отвора (Теох. 273); стани ми, Ратке, от-
 вори. / – Не мога, лудо, да стана, / цел ден сам лозе копала, / по два
 сам реде карала, / тешка мотика дигала, / бели сам раце набила.
 (Кауф. 254); бара, бара Турчин и је најде, / во племната под слама-
 та / и је наби, и је викна: / – Ај, гаурко, бела Радо, / гаурка ти не ќе
 бидиш! / Сега ќе дојш ти со мене, / бела анка да те сторам, / во аре-
 мот да ми седиш / и со мене ти да живиш! (СБНУ XI, 21, Охрид)

НАБИЗАЕ *гл. свр.* на бозае – *надои, наџица (дејте ци-
 цалче)*; (машкото дете малечко) кој ќе го него повие, / кој ќе го не-
 го заљуља? / Кој ќе го него набизае? (Верк. 16; Пенуш 6, 111); ќе
 подуне силен ветер, / јас ќе оттамо помина, / та ќе му љуљка заљу-
 љам, / та ќе го него повија, / та ќе го него набизаја (Верк. 17; Пе-
 нуш. 6, 111); Калитате, Калитате! / Постој и почекај / да с' набизаја
 моето машко дете, / да го клада / в златна љуљка. (Верк. 47)

НАБИСТРИ *гл. свр.* *налее бистра вода*; ивчисти се, избистри
 се, / бели, бел Дунаве, / да налеја, да набистра / чиста бистра
 вода, / да замеса бела сваќа. (Цел. 224, с. Велмеј)

НАБЛАЖИ *гл. свр.* овде: *намазни усџа, грло со нешџо
 блажо, слајко (шеќер и др.); сејти блажина, слач, сладосџи*; ја де
 греди лудо младо, / с` е(д)на риза шеќерчиња, / друга риза лукум-
 чиња, / да наблажи тејно грло, / (ј)оти јајше диви шчеви, диви
 шчеви и коприви (Паск. 19); овде над село градено, драги, / пето-
 прс колје качено, / со ременика плетено, / пипер и шеќер садено, /
 шеќерот за девојките, / косите да ги намазнат, / усните да ги набла-
 жат. (ИФ, Овде над село градено, драги, с. Крапа, Порече, 1969)

НАБЛЕЕ *гл. свр.* овде: *заблее (по некојо) множу, силно*; уш-
 че речта челник Пејо не дорече, / налајала челник кучка Канца, /

наблејал ми (на) челник Пејо калеш овен – / ми истрча челник Пејо да видит. (Р. 209)

НАБЛИЖИ *гл. свр. I. 1. (со предлоз̄) дојде на блиска раздалечина; приближи се*; задрнкаа тамбурите, / Николино мори, / приближија до кулата, / Николино мори, / напред беше ајдут Иљо / Николино мори, / и по него двата браќа (Тах. 47); уште малко тија поодија, / приближија кај сињото море; / ја видоа једна мренка риба, / кај ја држи једна лута змија (Рад. 25); Прокида мајка учеше: / – Прокидо, ќерко Прокидо, / ко ќе приближиш крај село, / не фрлај еро на перо / и џан белило на лице, / и кара сурме на вежи! (Паск. 32); тропна урка на полица, / ја разбуди Стојаница. / Стани, стани Стојанице, / имаш сина за женење / думаш в есен да го жениш / сака покров да му ткаеш, / стројниците приближиле / стани, стани, Стојанице, / ако спиеш, разбуди се! (Стр. XI, 2, 42)

2. (со дирекџен предмет) Вид. н а б л и ж и 1; **наближи зелени ливади**: приближило зелени ливади, / уште толку коњот го разигра; / приближило незнајна делија, / па му збори Црна Арапина... (Угр. 38); **наближи качански клисури**: кинисале по бели друмови, / приближале качански клисури (Р. 77); **наближи порти**: чини гајрет, Шарца кобилице, / чини гајрет до дома да с' идем. / Ага веќе порти наблизиа, / па си рукна Момчил добар јунак: / – Мила сестро, сестро, отвори ми, / отвори ми високите порти! (Молер. 46); **наближи селото**: седела Мара седела / до девет-десет, море, години. / Киниса Мара да иде – / потеря Мара, море, стадото, / приближи Мара селото, / на среќа иде, море, млад Стојан. (Фирф. 1, 15); *во обликот* н а б л и з и: штом наблизи Асан до селото, / на пат срете Асан стара баба. (ЗБР LXXV, ЕИ 4, 38)

II. наближи се – Вид. н а б л и ж и I; и на Елена (Димитри) думаше: / – Дочуј ме, либе Еленке, / отвори врата, Еленке, / крај тебе да се наближам! (Мих, 138; Пенуш. 6, 303)

Со прилогот: близо: иде Димчо, близо приближиле, / ги пречекујев негов девет сестре. (Р. 144, Скопска околина)

НАБЛИЖУВА *гл. несвр.* од н а б л и ж и. **1.** Вид. н а б л и ж и 1 и 2 и н а б л и ж и с е; не са биле темни магли, / ток си биле врли Турци, / врли Турци, ваши аги, / ваши аги Шахпендиовци. / Напред оди Омер-ага, / Омер-ага Шахпендиа. – / Од што идат, приближуват (Мил. 248); се раздадела една темна магла; / од шчо иде, приближуве, / приближуве на меана / до троица луди млади (Шапк. 4, 87); наближува близу до селото, / кад заслуса пуста бела Ката, / та е се

чује на белуну Кату, / дека плачев у тој бре село. (Р. 144, Скопска околина)

2. *(за време) доаѓа, се приближува;* нија ќе го жниме кога време дојде – / Това време приближува: / скоро, горо, ќе се збер’ме, / ќе се збер’ме по твојте шуми. (Биц. 3, 100); збирајте се, момци, / момци Македонци, / нарамете тенки пушки / и редум патрони. / Па тргнете, браќа, / помеѓу народот, / и посејте семе, / семе за слобода! / Времето е, браќа, часот приближува, / крв ќе се пролева, браќа, мајките ќе плачат. (ТМ 460)

НАБЛИЗУ *ирил. во близина, на мала раздалечина, во нејо-средна околина; малку њоблиску, њоблизу;* мори девојче мило, уба-во, / та еле сношчи думахме / за ката вечер да дојдеш / заедно да вечераме, / поблизу да ношчеваме / на една мека постела, / на еден душек-зглавница (Пенуш. 5, 146–147); *во комјарашив* п о н а б л и з у; ој жандарма ти, јузбашија, / ела, ела понавамо, / ќе ти кажам два лафа. / Се дигна јузбашија / да си оде понаблизу. (МПр. III, 4, 99)

НАБЛИЗУМ *ирил. Вид. поблизу;* девојче, мори кумривче, / како синојка зборевме: / у нас на гости да дојдеш, / заедно да вечераме, / поблизум ќе постелиме, / слатко ле да (си) поспиеме. (СБНУ VII, 77, Дебарско; Икон. 77)

НАБОДЕ *џл. свр. I. закачи на нешиџо со бодене;* тогај му пресече Спиро руса глава, / ајде, ја набоде горе на дабо, / море, да се чуе, да се прикажуе / оти го загубил Кучук Сулејмана. (Фирф. 3, 168)

II. набоде се *овде: згази на осџар предметџ (џирн и др.);* мури, за вода ки одам, ле мале, / и оно пу мене: / – Мури, чеки, чеки, мила ле додо, / трнче се набудех! (Тан. 197, Гевгелиско)

НАБОДНА *ж. дрво со два роѓа на џорниџџ крај за кревање на снојја.*

НАБОЛИ *џл. свр. џочувсџвува слаба болка, џо малку џочне да боли;* во село бијат три чуми, /.../ та’ што ме удри по глава / и болит и ме не болит. / Та’ што ме удри по грло / как да ме малу наболе. / Та’ што ме удри по срце / срцево ми го изгоре. (Трен. 7, 39)

НАБОЛУВА *џл. несвр. а. обично за срце, џлава – боли џо малку, одвреме-навреме;* ај ти тебе, најзнајна делијо, / како да ме море срце наболуват (Трен. 5, 25) **б. редовно во сџој со крајкаџџа**

(*иа и долгаиѝа*) форма за *предметѝ* (и *на-предметѝ*) на личнаѝа *заменка*; (Вид. го горниот пример); еве и *д р у г и*: изговори Муса да зборува: / – Ој невесто, мило добро моје, / што ме срце, срце наболува? / Дејди, Муса, Муса кесаѝија, / ај, наведи с' вода да попијеш, / сега брго срце ќе т' помини! (Рад. 23); ај ти тебе, незнаен делија! / Нешчо мене срце наболува. (Милош. 56); уште малку лели поодиле, / па говори Дете Дукаѝинче: / – Побратиме Марко Кралевиќе, / што ме, брате, срце наболујет? (Р. 225, Битолски вилает)

НАБОЉУВА *несвр. преод.* *на болува* – *иа малку боли*; уште дете не ми је узнало, / и ми рече дете Дукаѝинче: / – Ај ти тебе, незнаена дељо, / нешто мене срце ме наболвит. (Мил. 160–161); хај ти, мажу, стопанине, / мајра глава ме наболуваат! / Мори жено, жива жаљбо, / шчо понада посакуаш? (Шапк. 2, 117); мажот си ја опитваше: / – Хај ти, жено, жива жаљбо, / од шчо ми болна лежиш? / – Хај ти, мажу, стопанине, / мрва глава ме наболуваат! (Шапк. 5, 494)

НАБРАН *зл. приод.* од *набере*; Станко ле убава! / Слезнах доле, у поле, / на коња трева да берам; / најдох трева набрана, / набрана и најнана. (Шапк. 1, 364)

НАБРГО *прил. 1.* *за многу крајќико време; набрѓу, набрзо, наскоро*; тука Никола, море, се излажа, / брго, набрго књига му пратило, / па гу зема Бошко да гу чати, / ем гу чати ем књигу пишуваше, / у књигуту жално се заплакује. (Р. 144, Скопска околина)

2. *ионаческио*; Бог ја убил млада Митреѝца! / Зашчо беше умна и разумна, / шчо набргу си го погледвеше / каќа вечер шчо му је носеше (Мил. 251); *во комиараѝив*: *п о н а б р г о*; девет браќа је велеја: / – Дај ја, мајко, Ангелина, / аку ни је на далеку, / понабрго ќе одиме, / којни ќе се навјаваме, / цилит ќе се наѝидаме. (СБНУ XV, 59)

НАБРДИЛО обично *мн. набрдила*; Вид. **брдило** (*дел од разбојоѝи за ѝкаење, ѝаму каде иѝио е брдоѝио; брдо² – дел од разбојоѝи; две паралелни дрвени праќки меѓу кои има мошине честѝи заѝици преку кои се вденува основаѝа и со негова ѝошо се набива ѝкаеноѝио*); та (млад чаушин излезен од разбојот) изнесе на нозите, / на нозите подношката, / на ушите и скрипците, / на шијата набрдила, / у забите ситно брдо; / варај, варај, бела Недо! (Мил. 238; Пенуш. 1, 152)

НАБРДИЛЦИ *мн. дем. од набрдила (едн. набрдило); дел од разбојоџи на кој е утврдено брдоџо* (Бл. Корубин, Рмј); Вид. и **брдило**, **брдо**; е, Стојане, млад Стојане! / Та камо ти мирен разбој, / по разбое набрдилци, / по набрдилци скрипчета, / по скрипчета подношките, / по подношките кросната, / по кросната цапците, / като преда, да ти ткаа. (ПСП. IX, XLVI, 982, Г. Цумаја)

НАБРЗИНА *ирл. многу брзо, надре-наџри, недоволно внимателно*; набрзина бела Јана / си облече стредна руба, / си го крена машко дете, / кинисае да си оде(т). (СБНУ XV, 58; Р. 240 /3/)

НАБРОИ *џл. свр. со броенеџо досиџне ойределен број*; седнал Марко на камен станоит / да ми броит дана без година. / Набројало седумдесет и пет – / уште не е Марко за женење, / уште немат мустак поджегнато (Трен. 5, 14); наброило сто дуката, / па гу качи (Неда) у пајтони, / однесе гу грчка земња, / па гу чувал две године. / Неда доби мушко дете. (Вид. 1, 299, Кумановско); броил, броил – не стигнале, / не стигнале жолти лири. / И дојдело едно трговче, / едно трговче незнаено. / Броил, броил, си наброил / петстотини жолти лири. (Биц. 3, 59)

НАБРЧКА *џл. свр. овде: збере чело џака шџо да се џојават брчки*; (в) пештера болен Габерот лежи, / треска го тресе русата глава; / неарно писмо му курир даде / – не рече ништо, набрчка чело. (Лин. 106)

НАБРЧКАН *џл. ирид. од н а б р ч к а; шџо е со брчки*; едно старо, старо аро, старо гурелаво, / старо гурелаво, та му лице набрчкано, / ми обрикол стар бел дедо белите мустаќи, / ми облекол стар бел дедо бели тесни гаќи. (ИФ, Едно старо, старо аро, старо гурелаво, Битола 1959); али чујеш, црна Арапино, / девојка е многу урочлива, / ако `а видиш, ти ќе се урочиш; / па му даде три товара злато, / па ја однесе у арапска земња, / кога откри белата дулка, / кога виде, што ќе види? / А лицето нејзе набрчкано, / а косите нејзе побелеле. (ИФ, Седнал Марко со мајка вечера, Скопје 1961)

НАБУШАВ *ирид. разбушавен донекаде*; на орли прилега попови да си се, / оти имат глави тапа набушава; / на зајче прилега падарченце да е, / на коленце легне, на коленце стане, / с едно уо мере, с едно око гледа, / с едно око гледа на нишан ка гаѓа. (Кон. 256; Мих. 158)

НАВАДИ¹ *г.л. свр. полее, пошурѝ со вода. а. цвеќе, босилек и сл.*; садѝла Јана ран бел босилек, / како го садѝла, не го навадилѝла, / растол, порастол, орман се сторил, / орман се сторил, сенка засенил, / сенка засенил, јунак д' одмара. (ИФ, Садѝла Јана ран бел босилек, с. Тополница 1969); еј, малкај мома ли, вада праве: / малкај мома еј, вада праве ли деј, /.../ да наваде ли рано цвејќе, / да наваде, еј, рано цвејќе ли деј! (Кот. 37–38); Радините друшки рано пораниле, / рано пораниле, на вода отишле, / на вода отишле, вода си донеле, / вода си донеле, цвеќа навадиле (СБНУ XIII, 35, Велес); јас нешто да те допрашам ииѝ! / Дали да садам босилек, / на сува рѝда без вода ииѝ! – / Седи, девојче, не прашај, / ја роса ќе ти заросам ииѝ! / босилек ќе ти навадам ииѝ! / босилек ќе ти порастѝ, / да виеш венци наесен ииѝ! / да жениш брат и братучед ииѝ! (ИФ, Сонцето оди заоди, Прилеп 1970); ќе дувнит ветре од поле, / (ќе) дотерат роса од море, / босилек ќе го навадит, / ќе бериш трње ветроган, / градина ќе ја заградиш (Ник. 140); **б.** *оруѝи расѝенија и др.*; ако ми га додржиш / с (ј)уста вода ќе носа, / корен да ти навада, / врши да ти подмлада (Верк. 112). **в.** *површина*; ој лијарче Бога моли: / да заросѝ ситна роса, / да наваде рамно поле, / да се роди бериќетот, / зелен клас по житјата, / црвен грозд по лозјата (Биц. 2, 32); малкој моме бразда праит, / бразда праит, вода минит, / вода минит во градина, / да навадит девет леи, / девет леи ситно цвеќе. (Идн. 1950, 5, 48); дарувајте дудулито, / дудулито сирачето, / да попадне темна магла, / да заросѝ ситна роса, / да навади рамно поле, / да се роди бериќетот (МФ III, 5–6, 95); сади, деојко, не прашуј: / силен ќе ветар повеет, / градина ќе ти заградит; / ситна ќе роса заросит, / градина ќе ти навадит (Р. 291); Бога моли дудуленце, / да заросѝ ситна роса, /.../ да навади небо, земја. (Стр. VIII, 5, 54) **г.** *иросѝор*; нема човек да га пита, /.../ чудо, стое мома, па се чуде! / Изметела, исчѝстѝла, / навадилѝла ладна меана. (Шапк. 4, 87)

НАВАДИ² **СЕ** *г.л. свр. наврѝи се, навали на нешѝо*; посадил ми дедо три леи цвеќе, / три леи цвеќе жолто, црвено, / жолто, црвено, сино, зелено. / Му се навадиле три мали моми / да му го корнат корен по корен. (Шапк. 2, 111)

НАВАДУВА *г.л. несвр. од навади*¹; изникнала јаболкница / среде дворје стопанови, / стопан ми ја притрнува, / притрнува, приградува, / и често навадува. (Стр. VI, 3, 61); изникнала бела лоза / на место каменливо, / каменливо, чакорливо. / Стопан ми је лепо

подградува, / подградува, навадува. (ИФ, Изникнала бела лоза, с. Гуѓаково, Мариово, 1969)

НАВАКА *ирил.* на оваа *сѝрана*, наваму; и тогај тоја Турче Босналијче / гу вјана бановото којна Карамана: / уд дека утиде ув три дена нанака, / ув три саата уфтаса навака. (Вард. 28)

НАВАКИ *ирил.* Вид. **навака**; еј Лазаре, Лазаре, / море, младо војниче! / Уд гудина сус здраве / па наваки да дојдиш! (Тан. 48)

НАВАЛ *м.* овде: од навал, од навала – *намерно божем (сѝори нешиѝо)*, лажно; Вид. и **навол**, **нафол**.

Во и з р а з и т е: од **навал**: тогај му рекла мајка му: / – Умри си, синко, од навал. / Сите девојки ќе дојдат / и бела Јана ќе дојдит. – / Умрел си Стојан од навал; / сите девојки надошле / и бела Јана ми идет, / во десна рака (носи) босилек, / во лева рака свеќата (Трен. 1, 40); Јане е мајка велеше: / – Јане ле, ќерко, Јано ле, / легни си, ќерко, од навал, / тој (Миленко) да те знае умрена (Иљ. 83); грозјето му проговори: / – Не сум грозје за зобање, / тук сум моме за љубење. – / Од навал се причинувам, / поред твоја убавина, / сестрина ти фодулштина, / таткова ти богаштина, / мајкина ти големштина. (Ник. 83; Кот. 50; Кит. 50); од **навала**: вада води лудо младо, / нешто му ја запираше, / морска риба златокрила. / Не ми било морска риба, / туку било малој моме: / се препраа од навала / за негоа убаина (СБНУ II, 15); Марко зело Јанкула војвода, / и ми пошле на стреле друмои, / Јанкула се над пато скрило, / а до пато Марко ми седнало, / од навала слепо, улогаво, / да го чека жолтоно Еврејче (СБНУ XIII, 94); се поболи малај мома, / та легнала од навала; / шчо да можит јачит, офкат / за ергени да ја чујат (Тах. 182); разболи се, завали Радо, од навала, / завиткај се, Радо ле мори, бел јапанџик / и легни си, завали Радо, покрај оган, / покрај оган, Радицо мори, крај грниците, / ќе си појдат, мила ле Радо, сватовите, / тогај ние двајца, Радицо мори, ќе бегаме, / ќе бегаме, мила Радо, во планина! (Ник. 47)

НАВАЛЕН *г.л. иридо.* од навал и¹ се II, 1; си ја најдов, си ја најдов / на креветот кај ми спие / на раката навалена. / Будам ја, будам, не станвит, / дигам ја, дигам, не мрдат. (ИФ, Што си ојдов, што си појдов, с. Јанкоец, Ресенско 1956); едно младо аскерличе, / салде седи и се уми, / на пушката навалено, / му се моли на голем-мио. / – Аман голем, заман голем, / дај ми ја, бре, дуљбијата, / да си вида мојто село, / мајка ми погребана, / машко дете аризано. (ИФ,

Едно младо аскерличе, с. Поздивишча, Костурско 1969); покрај Вичо брезно место, / тамо ми е мојто село, / во селото малка куќа, / там ми седи мојто либе, / на пенџере навалено / с десна рака писмо пиши. (Дон. 114)

НАВАЛИ¹ *гл. свр. I. 1. нагрене, нагрвали*; навалил Делчев војвода / со неговата дружина / под тоа село Ореше, / крај орешките ливади, / коњите да ги напојат / на таа река Бабуна (Разг. III, 9, 943); го достигна којна Пеливана, / со забите месото го кубе, / а со клоци пердујте му летат, / навалија јуда самовила. / – Аман, Марко, мен да не загинеш! (Биц. 4, 18)

2. наведе, наслони насипрана; дете сакат три јаболка да скинит, / коњ сакат да ми ја откорнит (јаболкницата). / Ја навали на десното рамо / и од корен дете ја откорна / и ја зеде во десната раќа (Мил. 205); што си глава, Лазаре, навалило, / што си в лице, Лазаре, повенато, / што си в уста. Лазаре, подгорено, / што си в очи, Лазаре, наросено? (Кар. 91); Китета мајка китеше, ој, / лепа го ука учеше, ој: / – Кога ќе врвиш крај дома, ој, / ничком да глава навалиш, ој, / татко ти да му заблазат, ој! (ИФ, Китета мајка китеше, с. Годивје, Кичевско 1969); *со ирилогой*: н и ч к у м: Китета мајка китеше, / лепа го ука учеше: / – Ките ле, мили синко ле, / ќе одиш место далеку, / кога ќе миниш крај Дунав, / ничкум да глава навалиш, / кој ќе те види завиди, / мајке ти да е заблазвит: / – Блазе на мајка со сина! (Цел. 226, с. Слатино)

3. Вид. навали се 2; сонце навалило / зад гора зелена, / зад гора зелена, / зад Маркови куќи. (Ник. 98)

4. (за дремка, сон) надвлаете, собори, совлада, налеѓне, фатиши; Бог да биет Црна Арапина! / Беше клало билки чемерици, / а ја испи, дремка го навали. / Легна Марко малце да преспие, / и он колај не се разбудуе. (Мил. 136); натема го това слепо Влаше, / нел му стори голема превара, / нел му стори гаолска магија. / И Секула на кон ми задрема, / тешка дремка ми го навалила, / и оружје, море, му изваде, / а Секула не ми с' усетило! (Шапк. 4, 121); сончок мене тешко ме навали, / јас ќе легнам малку да поспијам, / ти вкачи се горе на кулата, / да повардиш качански клисури, / да повардиш до четир друмои. / Грујо легнал и веднаш си заспал, / дека било многу уморно. (СБНУ II, 114–115); Бог го убил млад Митанча! / Го навали тешка дремка. / Изговори млад Митанче: / – Ој ти, Магдо, бела Магдо! / Ја запеј ми една песна, / малку да е речоита, / многу да е гласоита. (Цеп. 170)

II. навали се – 1. *настирани се, наклони се*; Грујо чува страшен дервен, / Грујовица при него седи; / го фатила љута дремка, / се навали да си спие (Шапк. 4, 340); запри, Шеро, автомобил / да се ние, еј, качиме. / Ми се качи лична панда, / лична Панда и Борејца / а за Митра место нема, / Шеро Митре е велеше: / – Ела, Митро, на колено, / навали се на рамено! (Кав. 32; Фирф. 1, 79); изникнала бела ружа / над бел Дунав, бели Вардар. / Над вода се навалила, / ем го Дунав запрашала: / – Ој Дунаве, бели Вардар, / зошто везден матен течеш? (Ник. 177); се навали Шар Планина, / ми потфати три овчара. / Први овчар се молеше: / – Пушти мене, Шар Планино, / имам мајка ќе ме жали! (Вас. 218); девојка се на бор навалила: / – Леле боре, леле зелен боре! / Как ќе викнам чужа мајка мајко! (Мил. 420)

2. *(за сонце) (на)клони, се сидушти кон зајад*; Стојне моме, Стојане, сџанце се навали, / Стојне моме, Стојне, над Петрови двори. (Мих. 91); сонце навалило / зад гора зелена, / зад гора зелена, / зад Маркови куќи. (Ник. 98)

3. како *џл. иривавка*: навалени; сите јадат, сите пијат, / едно лудо кутро младо / ниту јадит ниту пиет, / глава држит навалена / нешто му се прислушуват. (Ник. 189)

Во и з р а з о т: **навали јуруш** – *силно иочне да наиваја*; бели мегдан завал да делиме, / наше јунаштво, море, да пробаме, / навали јуруш, море, Асан ага, / му ја зеде глава до рамена. (ИФ, Болен лежи Асан ага, Прилеп 1969); **тешка дремка навали некого** – *силно иресивше му се*; на трита дена и трита нојќи / Шо гу нападнала тешка дремка на Бано-Краљут, / ка гу навалила тешка дремка. (Вардар 24)

НАВАЛИ² *џл. свр. завали оган*; стани, Радо, стани, огин да навалиш, / огин да навалиш, кџндило запалиш, / ти да ми напоеш девет сиви коња, / ем да ги напоеш, ем да ги назобеш, / ем да ги оседлаш, ем да ги престегнеш, /.../ ќе товарам, Радо, девет товари свита, / ќе си појдам, Радо, во града Софиа. (Мил. 321); па се врна на дворове, / та извади танки дари, / та навали силен огин, / та запали танки дари. (Ил. 289); навалила силен оган, / па си прсна пушта искра, / испрли му брадичката. (Кон. 275); проговори Смилјан арамија: / – Еј дружино, верна собранијо, / ајд’ д’ идеме у гора зелена, / тамо има камена пештура, / кон пештура црква Маријица, / ќе растрошим столове, крстове, / ќе навалим до два силни огна, / ќе размрзнем пушки од кепета. (Кост. 228–229); се расплака ластар Трна,

/ си набра суви дрва, / си навали силен оган, / силен оган сред селото, / си изгоре бело руво. (Стр. VI, 3, 66, Мариовски крај); стани Јано, стани, ќерко мори, / ламба да запалеш, огин да навалиш, / глава да измиеш, плетки да заплетеш, / каврак да преврзиш, каврак ќермерлија. / Многу мерак ме тргнало, мале, / анама да станам, вера да разменам. (ИФ, Стани Јано, стани, ќерко мори, Срумица 1962)

НАВАЛИТ *приг. во сосџавој* сабја навалита. Вид. **навалица**; Бог да бијет Марка Кралевиќа / што потегна сабја навалита, / што прережа своја побратима, / му прережа танка половина (Р. 225); истерале ламја тројоглава, / ког си ламја Марко погледа / многу си се Марко поплашило, / па потегна сабја навалита, / ја отсече ламја до три глави. (ИФ), се наљути помалиот братец, / па си тргна сабја навалита, / го пресече постариот братец (Арнауд. 109); скочи Грујо на ноги јуначки, / па отвори сабја навалита / па си викна Груица детенце. (Арнауд. 187)

НАВАЛИЦА *ж. сабја* навалица – *вид сџаринска сабја* (*џаква шџо навалува, удира*); а егиди млади занданџица, / ја му сака до три добра благи: / прво добро коња пеливана, / второ добро сабја навалица, / треќо добро прелепа невеста (Мил. 269); кинисале (царев делибаша и Емин Никола) дури до полпати, / и си сегна во бела пазуа, / си извади (делибаша) сабја навалица. (Мил. 270)

НАВАЛУВА¹ *гл. несвр.* од *навали*¹; наминувам, навалувам, / на бел камен починувам / и за Грозда (ј)опитувам. (Биц. 4, 150)

НАВАЛУВА² *гл. несвр.* од *навали*²; одошчо дете милос(т) имаше, / па си зеде остро секирче, / дрва собервит, огон навалџвит, / огон навалџвит и песма си пеит: / – Татко ќе доит жертва ќе чинит, / тој жертва ќе чинит, ја сеир ќе гледам. (Мил. 81; Пенуш. 6, 207)

НАВАМ *прил.* Вид. **наваму**; кога се навам врнале, / вишните цреши фтасале, / и петровките јабуки / и по полето јагуди (Шапк. 5, 301); кога се навам врнаха, / тихо Дунав дотечел, / зимни снегове врнеха; / не смее Војна да газе, / на корапчи говоре. (Шапк. 5, 313)

НАВАМО *прил.* Вид. **наваму**; *на оваа сџрана, во овој џравец*; ај со здравје, китени сватове, / натамо двеста, навамо триста, / ќе доведете млада невеста! (Мих. 23); ела навамо, Димитре, / за да ни посвиреш малку, / посвиреш малку, попоеш / додек ручаме ру-

чоко (Мих. 152); *во комиарайив*: п о н а в а м о; ој жандарма ти, јузбашија, / ела, ела понавамо, / ќе ти кажам два лафа, / се дигна јузбашија / да си оде понаблизу (МПр. III, 4, 99); еј ти тебе јузбашијо, / какво право ваше право? / Три илјади спроти трујца, / ја ми дојди понавамо! (Мих. 263)

НАВАМУ *ирил. во овој иревец, на оваа сѝрана*; (спрот. н а т а м у); тој држ`, јас држ`, / тој трга, јас тргам, / тој натаму, јас наваму, – / се скина фустанот, мамо. (ИФ, Кога отидов на бостанот, Штип 1961)

НАВАРКА *џл. свр. со варкање дојде, сѝиџне, ирисѝиџне некаде*; наваркаа криви овчаре, / зеа криви тујаги, / закараа криви овце, / заградиа криви стрги, / туриа криви ведра, / седнаа криви овчаре. (СБНУ XII, 150, Неврокопско)

НАВАСА *џл. свр. и навакса – овде: нагвладее*; мори мајко, стара мајко! / Како да не книга гледам, / книга гледам, солзи ронам, / што ми книга кажуваше: / турско царство навасало, / а каурско ќе загина (Верк. 292); таја беше Марку посестрима, / таја мена си држеше; / кога виде Марка, се почуди / оти Марка ми го навасале. (Р. 225, Битолски вилает); што му врза раце наопаку, / ќе го носи во Солуна града, / кога видоа солунцки граѓани, / сите чудо ми се потресоа / оти Марка чудо го навасал. (Р. 225, Битолски вилает); се фатиа Марко и Секула, / се бориа три дни и три ноќи, / не се знаја тија кој како сѝт. / Го наваса Кралевиќе Марко, / мртав падна малечек Секула. (Арнауд. 117)

НАВАТИ СЕ *џл. свр. Вид. нафати (се)*; се наватил Кратовче Радовче, / он ми јоблог, јоблог ќе изврши. (Рад. 46); се навати Богдан пијаница, / ден да појде во Солуна града, / ден да појди, јопет да си дојди; / ми јотиде турско јуќумато, / да направи главните сенети, / јоти јоблог, јоблог ќе изврши. (Рад. 41); се навати Дојчин добар јунак / да отвори црква Илиндена. (Р. 262 /2/); израсла е вишна преша / среде село, на сред село, / падар нема да ја чува. / Наватиле се два падара, / еден Турчин, еден каурин, / скапа цена му дадоа, / на ден јагне за јадење, / на ноќ моме за спиење. (Стр. IX, 4, 78); навати се дивни Марко / да ја чува дивна гора, / дивна гора, рамно поле, / со негови мили сина. / Навечер ми бележува, / наутро ми претражува. / Едно утро најде гора поломена, / поломена, искршена, / гнила круша направена, / рамно поле пропастино. (Стр. VI,

2, 51); сите глаи ничкум изведоа, / море, натемаго едно клето Влаше, / лели тоа ми се наватило (Шапк. 4, 120)

Со г л а г о л о т: **вати**: ејгиди, Кузман Кариман, / Џељадин бегов измеќар, / ти ли се вати, навати, / Осман Мурата да ватиш, / и сос него гола дервиша, / и сос него црна Арапа. (Р. 114)

НАВАЌА СЕ *г.л. несвр. од навати се*; Вид. **нафати се**; давија ми чинат четири села, / давија ми прават на Чучук Сулејмана, / голем зулум прави Чучук Сулејман, / рисјани фаќат, пари му земат. / Конгрес ми прават во село Долнени, / кој ќе го фати Чучук Сулејман, / и да го ватит да го убиет? / Никој не ми се наваќаше, / ми го одредија тој Ѓорѓи Лажот, / со него беше и црни Спиро. (Иљ. 78, Демирхисарско); никој за вам не се наваќава, / изговори Богдан пијаница: / – Јас ќам, море Марко, да препливам, / да препливам Сава и Морава! / Што си спреми добронога коња. (Вас. 287)

НАВЕДЕ¹ *г.л. свр. I. 1. наклони, сјуштии надолу. а. глава*; наведете ваши руси глави / да ви сечам глави до рамена (СБНУ XIII, 89); сејмени ми послушале, / главите си наведоа, / срцата им заиграа, / Кузману шчо му велеа (Шапк. 4, 174); ми го слушат седумдесет крала, / го слушаа, глава наведоа; / ами Марко, Марко Кралевиќу, / само Марко глава си исправи (Рад. 19); ој, викни го, Марко мој стопане, / јаска Јарап ќе го јопијана / ќе му клада билка чемерика. / Ми го зеде Марко добер јунак, / а ми пиле три дни и три ноќа, / и по чаша вино оканица, / на три дните Марко с потпијани, / с потпијани, глава ја наведе (НСтв. VIII, 29–32, 198); Македонче, братче мило, / што си глава наведе, / што си толко нажалено, / прочите ти солзи ронат. / Не ме питај, сестро мила, / не развијај лути рани, / срцето ми изгорело / од неволја и неправда, / од проклетите шпиуни. (Биц. 3, 127) **б. гранка**; врбу ле, врбу, зелена врбу, / што си навела грани надолу, / грани надолу колку мен глава? / Дал и ти жалеиш за прво либе? (Биц. 1, 150). **в. оремка наведе некоџо – заорема**; у сабота се врнало, / седнало ладни мејани / да пие Тодор да јаде; / пушта го дремка навела. (Мих. 77)

2. наговори, поштииќне, наџера; гугај ми, гугај, голубе, / и јас сум така гугала / кога сум била при мајка, / дури сум била при татко. / Сега ме млада оддале, / та са ме на зло навеле. (Кон. 228)

II. наведе се – *наклони се, накриви се, сјуштии се надолу. а. (за човек)*; нели ти реков девојко: / Не сади, вади цвеќиња, / крај потот имат градина. / Крај неа врвит сејмени, / и лудо младо сејменче, / од коња си се наведе, / од корен цвеќе искина. / Лошо го

мома проколна (Клич. 38–39); се наведов кога сонце огреа, / се испраив кога сонце зајде (Цеп. 299); *со ѓлаѓолиџе*: з е м е: отидов горе ф планина, / шчо најдов грутка снегова, / та се наведов, ја зедов, / та си ја кладов в пазува. / Топи се грутка снегова, / така се топит млад јунак / за девојка од село: / близу ми беше комшија, / еден плот не делеше; / кога не ја видував, / чаша слси наронував, / бела махрама исперував, / на градиве ја исушував. (СБНУ XVI–XVII, 72); з б и р а: са навидех малкај ле, Дано, / да гу збирум, да гу нижум. / Гу збирах, малкај ле, Дано, / уд изгрева ду заода (Пеев 331); н а у ч и: наведи се (постари девере) јас да те научам, / за други пат да не бидеш девер. / Се наведе Грујо постар девер, / Марко удри до шест боздогана / и повика стара Волкашина, / та му удри десет боздогана, / му прекрши сите тенки ребра. (Милош. 10); ф а т и: Вардар тече и Марка го носи, / кошницата покрај брего плива; / мали Марко во кошница писка. / Што го дочу младоно овчарче / и се прибра крај брего да види, / што је тоа, што толку ми пишти. / Кога виде – дете во кошница. / На овчарче, леле, жал му падна, / се наведе и кошница фати. (СБНУ XVI–XVII, 177; Милош. 6); ц е л и в а: Стојничко, моја душичко! / Ела ми вамо, повамо, / крај мое десно колело, / крај мојата брза коња; / од коња да се наведам, / лице твое да целивам (Мил. 371). **б.** (*за сонце*); и наведе се, сџнце да зајде, Јово, ле, / наведе се, сџнце да зајде, пиле ле, Јово. / Еј, сџнце зајде у гората, Јово, ле, / сџнце зајде у гората, пиле ле, Јово! (Кот. 64); *ѓл. ирид.* н а в е д е н; ако ме милуеш, милувај, / ако, не, право кажи ми; / не ми доваѓај немтурски / – со главата наведена. (Кон. 136)

НАВЕДЕ² *ѓл. свр. 1.* му овозможи, сџори некому да сџиѓгне некаде; доведе, донесе; с нози копе, зидове си рове, / с душа рија, кепенци отвара, / наведе ме у момини двори. / У дворови високи чардаци, / на чардаци гиздаво девојче. (Павл. 305)

2. *иредизвика некоја сосџојба, сџиуација; доведе;* овде: н а з л о н а в е д е – доведе во ѓешка сџиуација; голуб ми гуга осое, / а девојка му говори: / – Гугај ми, гугај, голубе, / и јас сум така гугала / кога сум била при мајка, / дури сум била при татка. / Сега ме млада оддале, / та са ме на зло навеле! (Кон. 228)

НАВЕДЕН *ирид. замислен;* да как да не су / мошне наведен? / Мије одиме / во Будим града, / девојка не знам / шчо лико имат, / шчо става имат? (Р. 404); ако ме милуеш, милувај, / ако не право ми кажи, / не ми доваѓај немтурски, / сос главата наведена, сос очите ничкосани! (Кон. 136; Шапк. 5, 310)

НАВЕДНАТ *г.л. приг.* од **наведне се**; бесвичани, ви селани, / што сте толку замислени, / сос главите наведнати? (ИФ, Л. Кар.); ај што ти се, Круме море, бечви протурени, / бечви протурени, Круме море, капа наведната. / – Одејки, Ванке мори, горе во селото, / там си дигнав, Ванке мори, голема си тиква, / тогај ми се, Ванке мори, бечви обесија. (ИФ, Ај што ти се, Круме море, бечви протурени, с. Душогубица, Кичевско)

НАВЕДНЕ *г.л. свр.* Вид. **наведе**¹. **I.** **наведе** 1. б; Вардаре горд, подзапри си го одот, / Шар Планино, наведни главата, / класје на нивје, маљкнете со шумот, / денес паднаја Мирче и Страшо! (Рац. 56); Ките ле, мили синко, ој, / кога ќе врвиш крај Дунав, ој, / ничкум да глава наведниш, ој, / силен ќе ветар повеит, ој, / и тебе ќе те одвеит, ој! (ИФ, Китета мајка китеше, с. Врбјани, Охридско); таман се мома наведна, / ми ја закачи капина / за свиленото ајтиче. / Овчар се милно молеше: / – Подрж' ја, подрж', капино, / дури да дојдам до неја, / голем бакшиш ќе донесам / угичот сосе свонецот. (ИФ, Кинисало моме на вода, Велес, 1958)

II. **наведне се** – Вид. **наведе**¹ **се**; Ленка иде од мијење, бошчата ѝ падна; / наведна се бошча да земе, / гаќнико ѝ пукна (Ѓорѓ. 41); се наведна црна Арапина, / се наведна прстен да подигне, / Иван сабља тогај извадило, / десна рука со сабља подигна – / Арапину му отсече глава! (Крст. 114); еј послушај ме ја што ќе ти кажам: / наведни се, прегрни ја, / прегрни ја, целивај ја – / това тебе ќе ти остане (Фирф. 2, 340); таман се мома наведна, / ми ја закачи капина / за свиленото ајтиче (ИФ, Кинисало моме на вода); три години сејмен шетав покрај море, / там си најдов едно девоче каде спиеше; / се наведнав да ја целунам, ми се раазбуди. (ИФ, Три години сејмен шетав, море, Т. Велес, 1955); се наведна црна Арапина, / се наведна прстен да подигне, / Иван сабља тогај извадило, / десна рука со сабља подигна – / Арапину му отсече глава! (Крст. 114); *г.л. приг.* **наведнат**; ај што ти се, Круме море, бечви протурени, / бечви протурени, капа наведната? (ИФ); па ми слегна (бела Вела) во полето, / се наведна да ми жние, / сџанце басна, се наведна, / сџанце басна, се исправи. / Кога виде бела Вела, / го урнала сето поле. (Кар. 1, 77); **с е н а в е л**: донесоа једна лута змија, / је пуштија Мари ју пауза, / ни претнало Мара ни мрднало, / веќе немат Ѓуро што да праит. / Се навело Ѓуро је целива, / тогај ми се Мара потсмејало, / ама ми се Ѓуро не сетило. (ИФ, Питал Ѓуро Мара Белогратка, с. Горно Крушје, Порече 1970)

Во и з р а з и т е: **глава наведна** – *се њоклони; се засрами;* Па си дојде Ивое Силјанче / и донесе дуни и неранци / и нафрли по чесна трпеза: / – На̀ ви, братја, мезе со ракија! / Сва дружина глава наведнала, / трга сабја Иво добер јунак / па исече тридесет краљои. (Арнауд. 157); **наведнаа глаите до семна** – *се засрамија, се њосрамија;* ако јунак тоа не познает, / туе глава мртва ќе останит. / Никој немат јунак да излезет, / наведнаа глаите до семна. (Арнауд. 121)

НАВЕДНУВА *г̀л. несвр.* од **наведне**; царе Лазар глава наведнует, / телал извадил по бела чаршија. (Р. 144)

НАВЕДУВА *г̀л. несвр.* од **наведе**¹; наведува се лудо вода да се напие, / испадна му ношче од ножица, пресече му маленкото првче. (ИФ)

НАВЕЕ *г̀л. свр.* (*за веџар, снег и др.*) **1.** *со веење нанесе, наџруиа;* подунало едно тивко ветре, / повеало едно ситно снеже, / навејало дури до појаса, / измрзнале свилени бајраци, / замрзнало тоа светло оружје, / замрзнале чижме и калчине. (Драг. 95)

2. *њвее;* откако се крстот врза / еве три дни и три ноќи / ниту сонце го огреја, / нити ветер го навеја, / ниту роса го нароси. / Сега крстот се одврза, / сега сонце го огреја, / сега ветер го навеја, / сега роса го нароси. (Кит. 45; Цел. 100, с. Слатино)

НАВЕЖЕН *г̀л. џрид.* од **навезе**; *навезен*; Димка пери по трему, / лудо врви на коња: / – Подај, Димко, ибрико! – / Не 'а фати ибрико, / си 'а фати за рака, / си 'а фрли на коњо, / си е зајсе дома мајка си: / – Ето ти, мајко, одмена, / таткоа бела промена, / мајке ми глаа поштена, / сестре ми везок навежен, / брату ми перче чешлано. (МЈ VIII, 2, 218)

НАВЕЗАН (и *навезен*) *г̀л. џрид.* од **навезе**; Вид. кај **навезе**.

НАВЕЗЕ *г̀л. свр. I.* *украци (џлаџно, ракав, кошула, чораџ и др.) со вез;* тишлери, браќа тишлери, / ја ќе ви сплетам чорапи, / без игла ќе ги соплетам, / без срма ќе ги навезам / со прсти ќе ги соплетам, / со мојава коса навезам. (Идн. 1950, 5, 49); качила се Маца на црница / да набери Маца росна шума, / да нарани Маца бубиците, / да наточи Маца тџнка свила, / да наткае Маца тџнко платно, / да ушие Маца червен бајрак / и на него Маца да навезе, / да навезе „Смрт или слобода“. (Пенуш. 4, 185)

Со и м е н к и т е: **ѓердан**: има мајка мила ќерка... / ми навеза (ќерката) три ѓердана: / еден за мајка си, / еден за татка си / еден само за себеси (СбНУ V, 26); **ѓерѓев**: ми навеза (моме) три ѓерѓеви, / први ѓерѓев за татка ѝ, / втори ѓерѓев за мајка ѝ, / трето ѓерѓев само себе. (ИФ, Има мајка мила ќерка); **јорган**:: дај ми, Боже, ѓерѓеф од билура, / дај ми, Боже, игла од мерџана, / да навезам смиљаго јоргана, / да покријам себеси јунака, / да си видам јунак како спие! (Мил. 358); **кошулче**: Петрице, бело Петрице, / кој ти навеза кошулче / и на кошулче сагијче, / на полиња свездиња, / среде плеките сонцето (Стр. VI, 3, 72) **марама**: такнала е ситна везариа / да навезе на царе махрама, / да навезе царица кошуле. / Седнала е код тевна тевница, / та си везе и се заслужува. / До два брака у тевница плачаа: / еден Нико, вториа Никола, / Нико плаче, Никола го теши (Молер. 84); **ракав (рукав)**: Бог да убије Стојана, / извади остра чекија, / избодете јадно Јагуде! / Тага му мајка говори: / – Стојане, синко, Стојане, / проклет да бидеш довека, / не се је с момци играла, / туку је свунок седела, / то те је тебе чекала, / девет је леба испекла, / ока куклице испрела, / рало рукави навезла, / кутол ораси строшила! (Вид. 2, 301); седела Боја, чекала / до двоји петли, до троји, / товар дрва изгорела, / страна борина исветила / Митра је памук испрела / и два ракава навезла (Кост. 35); Стојне ле, Стојне невесто! / Сва ноќ е Стојна седела, / кола е дрва ’згорела, / девет вретена напрела, / мушка промена сошила, / рало чорапи соплела, / свекрва ракав навезла. (ХМ 1, 56); **риза**: девојче, џанам, девојче, / дал ми навеза ризата? / – Јуначе, џанам, јуначе, / навезав ти ја навезав (Кис. 34, Охрид); *џл. ирид.* н а в е з а н: ами сега јас што да прежалам? / Дали таја убава кошула / што подарив зета аманета, / што ми беше со срма везана / и со бисер, богме, навезана? (СбНУ XVI–XVII, 176); н а в е з е н: бајрактаре, бајрактаре, китко босилкова, / што не ти е, што не ти је бајракот накичен, / што не ти је барјакот навезен? (Музеи бр. 5/1950, 133; ИФ)

II. навезе се – *иомине многу време во везење, засијати се од везење*; неесто, око калешо, / што ти се тебе чинеше / кога се мори мажеше? /.../ Да не е (момчето) свила коприна, / да везиш, да се навезиш? (Ник. 63)

Со п р и л о з и т е **лепо и добро**: (Марија девојка) риза везет и песна ми пеет: / – Ејди, ризо, моа бело ризо, / лепо и добро тебе те навезоф, / а подобро Бајче те ќердоса! (Арнауд. 113)

НАВЕЗЕН (и навезан) *џл. ирид.* Вид. кај **навезе**.

НАВЕК *ирил.* за навек – за секогаш, за вечни времиња; целати клетки не слушат народот, / митролез оган фрлија поган / в градите машки младински; / жален ми писок пронесе в селото, / по тие рамни полиња родни, / ридишта голи тиквешки. / Тогај се народ подигна, подигна илјадно, / и тргна смело да затре семе, / фашиско клето за навек. (ХМ 5, 107; МпНОБ; ИФ, Ми заплакало селото Ваташа, Неготино, 1954); па си рече, море, дете Голомеше: / – Ој дервишу, море, невеста за навек! (ИФ)

НАВЕРУМ *ирил.* на вера, на вересија; прошетало лудо младо низ село, / продало мискал срма навером; / ми излегла ќафир Ја на хубава / да ми купит мискал срма навером, / да навезит ѓуљгунија махрама, / да прекриет бело лице Јанини. (Шапк. 1, 303)

НАВЕСИ *џл. свр.* Вид. **нависи** (*обеси на нештѝо*).

НАВЕТВО *ирил.* на ветиво; зашто наветво џубето, / зашто наветво футата, / зашто наветво филари. (ИФ; Брад. 17)

НАВЕЧЕР *ирил.* а. во вечерно време (на денѝи); само цвеќе проговара: / – Не ме давај на беќари, /.../ тук ме давај на дејчиња, / дејчиња ме арно носа, / цеу дај само уз образа / а навечер у водица! (Крст. 21); ајде пак навечер дома се врашчаат, / како еребици ситно ми брзает, / бели ми се, бели како ситна книга, / с црвено јаболко, охридско јаболко (Мил. 403); Марије ќерко, Марије, / не седи много навечер, / оти се лоши вечери, / оти е лоша година (Тах. 119); сонце јасно, сонце красно, / секое утро насмејано; / секое утро насмејано, / а навечер си радосно; / а јас тажна јем жалосна / за моето прво либе. (МпНОБ 180); *со антионимѝи*: н а у т р о: в нова градина, Тоде море, / под трендафилот, / наутро, навечер, Тоде море, / свеќа да ми палиш! (Тах. 15); стадо, силно стадо, да би испукало, / навечер по двесте, наутро по триста, / да се изнаодам со моми на вода, / да се изнаслушам момини зброви, / да се наноса од момите киски (ИФ, Овчар стадо пасе горе над селото, с. Породин, Битолско, 1969); п о в е ч е р а: синојка сме се карале, нано, / навечер и повечера. / на таја добра вечера, / на тиа јагне сугаре (МФ II, 3-4, 453); к в е ч е р: к вечер навечер / моме закопа / под света црква, / момче закопа над света црква. (Р. 404); н а з а с т р а: ќе те питам свездо милна сестро, / ќе те питам, право да ми кажеш: / – Шо се стори токму три години, / шо те нема навечер да јудреш, / и навечер, сестро, и назастра, / и Деница и ранобудница (НСтв. VIII, 29–32, 197, Охридско). б. *со имиња на денови*; овде со: **сабота**: кога

гореше Битола, / во саботата навечер, / битолчани – фодули / не трчае да бранет, / тук трчае по меани / рујно вино да пиет. (Кав. 22–23); седнал Осман да плачит, / во сабота навечер, / анама му с колено / свилен пешкир му држше, / слзите му бришеше (ИФ, Седнал Осман да плачит, с. Латово, Порче, 1969); кога гореше Битола / во саботата навечер, / битолчани – фодулции / не трчае да бранет, / тук трчае по меани / рујно вино да пиет. (Кав. 22–23)

С о г л а г о л и т е: **бележува**: навати се дивни Марко / да ја чува дивна гора, / дивна гора, рамно поле, / со негови мили сина. / Навечер ми бележува, / наутро ми претражува. / Едно утро најде гора поломена, / поломена, искршена, / гнила круша направена, / рамно поле пропастино. (Стр. VI, 2, 51); **враќа се**: кај горните примери; **греде**: навечер си гре(д)ит (Тодор Истаноски), наутро си одвит, / утре рано си одвит за да не го видат. / – Збогум, Лено, збогум да сториме сега! (Кав. 37); **дојде**: дојди (лудо) навечер пред вечера, / дури не сме вечерали, / мали порти затворили, / прелезјето затрнители! (Теох. 323); **навади**: цвеќето да ми навадиш, / наутро, мајко, со роса, / нападне, мајко, со вода, / навечер, мајко, со солзи (Ѓорѓ. 59); **те нема**: ќе те питам, свездо, мила сестро, /.../ – Шо се стори токму три години, / шо те нема навечер да јудреш, / и на вечер, сестро, и на застра, / и Деница и ранобудница (НСтв. VIII, св. 29–32, 197); **обосува**: коња којит Момчило војвода, / наутро си коња потковува, / навечер се коњот обосува (МФ IV, 7–8, 156); **појде**: навечер сите дома појдоа / и си казаа на свој невести. / – Мано Маноле, младо мајсторче оно не каза свое невесте (Мил. 227); **потковува**: коња коит Момчула војвода, / навечер си коња потковуват, / наутро си коња обосуват. (Трен. 1, 99); коња коит Момчула војвода, / навечер си коња, бре, поткојува, / најутру си коња, бре, добосујет, / клинци му турат од бели карагрош, / плочи му турат од жолта дукада (ИФ, Момчула војвода, Кичево 1968); **раздели се**: бери са оро големо, / наутро да се собериш, / навечер да се поделиш / како са делет два брата, / два брата, први брачеди, / како са сечит јаболко / на дванадесет полтинки, / како са кршит погача / на дванадесет комати. (МЈ VIII, 2, 192); **седи**: Вид. кај горните примери.

Во и з р а з о т: **од навечер па до зора** – *цела ноќ; од мрак до ујтро*; да сакаше ќе дојдеше, /.../ јас те чекав на пенџерче, / море либе, / од навечер па до зора. (Лојо 21)

НАВЕЧЕРА СЕ *гл. свр. на вечераиѝа сии се најаде; вечера (изобилно);* вечера ми вечераа, / свите се навечераа; / тројца станаа на нога, / раќа за раќа се фатија, / рамо за рамо играа (Шапк. 4, 175); он не дојде прва вечер, / тук` си дојде втора вечер; / они се навечерале, / вечерале и легнале. (Црн. 68)

НАВИВА *гл. несвр. од нави е;* брала е мома зелен бршлен, / ден гу е брала, ден гинал, / ден гу е китки навивала, / ден гу е по друшки раздавала (Верк. 150); Македонци, сè кумити, / напериле калпаците, / засукале мустаците, / навивале навивките, / засукале сицимите (Кауф. 836); рано е станала младата невеста, / рано е станала, двори е замела, / вода е донела, платно ќе навиваат, / триста мотавилки, триста крстасалки. (ИФ, Рано е станала младата невеста, Малешевско, 1959)

НАВИВКА *ж. овде: иарче иќаенина за завивање на нозете, сѝаиалаиѝа месѝо чорай;* Македонци, сè кумити, / напериле калпаците, / засукале мустаците, / навивале навивките, / засукале сицимите. (Кауф. 836; ИФ)

НАВИВНУВА *гл. несвр. од навивне – вивне (вие) малку; иодвивнува;* море ајде, Пејо, да вечераме! / – Вечерајте, браќа, мене не чекајте, / море, како ми се, браќа, срце расвирило, / срце расвирило, браќа, распеало, / море, али на арно, браќа, али на лошо, / Караманот, море Пејо, навивнува, / Каракучка, Пејо, подлавнова, / белец Бецко подблекнува, / чули овци, Пејо, поткивнуваат. (Стр. XII, 4, 63, Мариовско)

НАВИЕ¹ *гл. свр. I. 1. со намоиување направи, исилеиѝе;* ми навила, Лазаре, до два венца, / до два венца босилкови, / дојде лудо, све исшета – / љуто моме го проколна. (Р. 240 /4/)

2. *намоиѝа (илаиѝно и др.);* шчо ти е, бабо, криво колено? / – Снаа ми го е с кросно пребила, оти не ѝ сѝм платно навила (Молер. 199); платно ткаеше Струма нееста, / платно ткаеше на Руса среда; / и го испрела и го сноила, / и го сноила и го навила, / и го навила и го везела. (Ник. 135)

II. навие се завие се; итар ми беше млад Ненко / ој на медведа говори: / – Сура медведо, медведо! / Погледни више небеса, / каква се ала навила. (Шапк. 1, 185)

НАВИЕ² *г.л. свр. навие (за дремка); Турци ле, Турци незнајни, / незнајни и непознајни, / сопрете малку коњете, / пушта ме дремка навило, / да легнам малку да преспам. (Мих. 150)*

НАВИЕН *г.л. ирид. од н а в и е¹ (с е);* останах си без работа, / без работа, без прикија, ни предено, ни ткаено, / што предено – неткаено, што ми платно – несукано, што сукано – несновано, / што сновано – ненавиено, / што навиено – неткаено, / што ткаено – нешиено. (Кауф. 28)

НАВИК -ци *м. иосѿојан, вообичаен начин на иосѿаиување, однесување, сѿекнаиѿ со честѿо иовѿорубање;* а Момчул чуден навик има: / во недела по служба летургија, / в лов си одит по Разбој Планина, / таму ќе го најдеш, ти да го убиеш. (ИФ, Често чести млад Момчул војвода, с. Локвица, Порече, 1969); Момчул има чуден навик, / кат ќе дојде да̀на бре Горѓовден, / Момчул ќе` иде на Магlesh Планина, / да си лови шатки златокрилке (Арнауд. 118)

НАВИКА¹ *г.л. свр. (иочне да вика) да именува неко̀о со ору̀о име;* се устреами Безимка девојка, / три години ни ми прогори, / веке нема таја се сторила, / измет чинит и работит много, / а ма ич ми збора не зборует, / е навикале све нема немачка. (Арнауд. 171)

НАВИКА² *г.л. свр. I. овде: иовика мно̀оумина;* а што беше стара егумена, / си навика триста самоуци, / извадија светителя Сава, / па ќе идат горе рамно поле, / рамно поле, белите чадори (Р. 114)´ му мерија три товари (j)азно; / си навика седумдесе робје, / ми подели товар дробно (j)азно, / а на Бошка пара не му дало. (Рад. 49)

II. навика се – *насиѿи се од викање;* обспрни се, ќерко мила, / што те татко ти викат. / – Нека викат, нека се навикат, / зашто ме дало далеку (Икон. 76; СБНУ VII, 76, Дебарско).

НАВИКУВА *г.л. несвр. од н а в и к а²;* озгора она ми иде, / љуто Димчета га калне, / отворила бре врата, врата од колиба, / од надвор га навикује, / она сос њега се кара (Р. 144); што ќе чинам, аман бре цанам, / леле, што ќе правам? / Напнала се Канца ми кучка, леле, колку може, / па скинала до девет синѿира / ...не мож` да ги бере, / си навиква... двете ми псета (Тр. 190); па си отиде (Тодора) у коњушница, / та си одврза добрата коња, / и го одврза и го убоде, / им го убола ем навикуе. (Верк. 227; Пенуш. 6, 252)

НАВИНЕ *г.л. свр. шине (нога, рака);* штом се фати Сирма да ми играт, / ми ј' улизна таја десна нога, / је навина таја лева рака. (Вид. 1, 79, Поречко)

НАВИСИ *г.л. свр. обеси на нешиџо;* пернал си фесе на оку, / нависил пискул на фесо. / – Пудај си, моме, стомните / да ти улеснат раците, / да ти пучине снагата! (МПр. X, 3–4, 143)

НАВИСОКО (и **на високо**) *џрил. на голема висина, височина;* срце сака крилја лебедови / што летаат многу нависоко, / да си појдам во града Битола, / да си купам игла од билџура (Кав. 23); мари моме, малкој моме, / като седиш нависоко, / нависоко, на балкону, / не виде ли да замине, / да замине мојто коњче? (Кауф. 278); *со ирилоџош:* н а д а л е к о: ој ле пиле, суро пиле, / нешто сакам да те прашам: / – Кога леташ нависоко, / нависоко, надалеко, / дали виде моја дружина / каде јаде рудо јагне, / каде пие рујно вино? (ИФ); н а ш и р о к о: мори Каљо, тенка Каљо, / повкачи се нависоко / да разгледаш, тенка Каљо, / да разгледаш горе-долу, / нависоку, тенка Каљо, / нависоку, нашироко (Фирф. 3, 126); Каљу, Калино дивојко, / виши, виши црни јочи; / виши, виши црни јочи, / извишај ги нависоко; / нависоко, нашироко, / на дуќан Мула Алиев. (Фирф. 3, 238–239); Иљ. 118)

НАВИСТИНА (и **на вистина**) *џрил. како шџџо одговара на висџџинаџџа, на висџџинскаџџа џоложба, џџочно џџака; дејсџџивџџелно;* па ми вели неговата мајка: / – Навистина, синко, мушафере чинат, / изутрина тебе ќе те бесат / под Костура на сирки високи (Цеп. 92); одговори царе Костадине: / Дејди, сестро Елено девојко, / навистина законо не давал / брат и сестра двата да се зема(т) (Рус. 43); тога рече Марко Кралевике: / – Бог те убил, црна Арапино, / ал се смееш ал навистина маваш, / ал од кожувот правот ли го тресеш? / Почекај ме и ја да те удра, / ти да видиш како јунак мават. (Икон. 97; СБНУ VII, 97, Дебарско); тогај ми се Арап налути / и навистина стегна коња бедевија, / сакаше да го прерипа. / Се исправи Шарца на две ноги, / та ја фати тенка бедевија, / и прејаде десното џ уво. (Драг. 21); **на вистина:** овде бидуат слепо, улогоо / не со лага, туку на вистина, / овде чекај, Секула да поминит, / да ми поминит, превара да му сториш! (Шапк. 4, 123)

НАВИТКА СЕ *г.л. свр, Вид. навие се;* а што беше Димо, овчар Димо, / је подаде (на змијата) стапо, се навитка, / ја изваде од оган силнего. (Цеп. 168)

НАВИШИ *зл. свр. извиши;* та дојдете по Ѓурѓовден, / по Ѓурѓовден на лулката, / на лулката на саире, / на саире, на соборе, / замаглете, запрашете, / од оро ме откинете, / та ме вишом навешете, / вишом, вишом под облако. (ИФ)

НАВЈАВА СЕ *зл. свр. најава се; насийи се од јавање; вјава долго време;* девет браќа је велеја: / – Дај ја, мајко, Ангелина, / аку ни је надалеку, / понабрго ќе одиме, / којни ќе се навјаваме (СБНУ XV, 59); дај је, мајко, дај је, стара, / да се којна навјаваме, / да се пушки натфрламе, / да се руба наносиме! (Шапк. 4, 148); они искат (Фикија) да ја дадат, / да ја дадат на далеку, / през три гори, през четири, / коње да се навјааја, / пушки да се нафрлаја! (Теох. 440)

НАВЈАВНЕ *зл. свр. 1.* Вид. **најавне**; Вид. **најавне**¹; падна Арап од коња на земја, / Арап падна, Дете го навјавна; / потегнало сабја димискија, / а на сабја десет огледала, / свети сабја како летно сонце. (Милош. 68)

2. (ирен.) Вид. **најавне 2**; *старост ме најавна – оштарев;* Бог те убил, мајке Дамњанова, / дал ти кажав, мајке Дамњанова, / мене, мајке, старос(т) ме навјана, / мене, мајке, грива ми паднала, / ја не можам да газам Сава ем Дунава. (ЗБР IV, ЕИ 1, 8; Нед. 8)

НАВЈАНЕ *зл. свр.* Вид. **најавне**; навјанаа сватовито, / зетут нејќе да се каче / саќе прошка да го простат, / пришка од татко, од мајка, / од браќа, од сестри, / од рода и роднина, / од кумут и кумата. МПр. VI, 4, 114, Долновардарско); / та си собра (Дервишбаша) триста души, / триста души голи Дервиши. / Навјанаа брзи коњи, / кинисаха ќе си појдат / ќе појдат Јова да пленат (Мил. 102); **на в ј а х н е**: Арап падна, дете го навјахна, / потргнало сабја димискиа, / а на сабја дванаесет огледала, / свете сабја като летно сџанце. (Мил. 244)

НАВЈАСА *зл. свр.* Вид. **наваса**; *надвлаете;* дури би жив, ти се валка, / секи ден јас да те перам, / алиштата да ти сушам, / не можев да те навјасам, / да те, синко, променуам. (СБНУ XVI–XVII, 108)

Во изразот: **борц го навјаса** – *иремногу се задолжи*; вака, синко, ми велеше / и гајрет ти ми даваше, / дури борцо те навјаса / и куќата ти зедоа! (СБНУ XVI–XVII, 115); **дури борцо те навјаса** – *дури долгој не беше во состојба да го илајиши*; Вид. кај горниот пример.

НАВЈАХНЕ *г.л. свр.* Вид. **најавне**; Арап падна, дете го нав-
јахна; / потргнало сабја димискија, / а на сабја дванаесет огледала –
/ свете сабја како летно сџнце. (Мил. 244)

НАВЛЕВА *г.л. несвр.* од навлезе; *навлежува*; ој ти бре
(ј)орле, (ј)орле крилато, / високо леташ, широко гледаш / што
пушки пукат, Турци се ухат. / Дали Русија Плевен разбива / ил' Бу-
гарија Пирот навлева? (Биц. 4, 100); ниту Русија Плевен разбива, /
ниту Бугарија вов Пирот навлева, / туку се бијат млади момци, /
младите момци – сѐ Македонци (Биц. 1, 60); сите комите станаа, / и
в Турција навлеваа, / турцко девојче пленија. (МПр. III, 4, 100)

НАВЛЕГНЕ *г.л. свр.* Вид. **навлезе**; спаднале са (Милкана и
Миланчо) во поле широко, / навлегнаа вџв гора зелена / на Балка-
на дремка га нападна. (Кауф. 513)

НАВЛЕЗЕ *г.л. несвр.* **1.** *влезе (обично во множина – множу-
мина) проникне*; ај ќе те учам, поучам, / портите да ги затвораш, /
да не ти Турци навлезат, / срам ќе ти, Маре, донесат (Разгл. III, 9,
945); колку сватој в дворје навлегоа, / мошне лепо ми 'и пречекае
(Мил. 418); огин го гори Брезово, Македонијо, / Ордан со чета на-
влегол, Македонијо, / и на дружина говори: / – Станете, браќа, ста-
нете, Македонијо! / Зимајте пушки, куршуми, Македонијо, / со
душман ќе се биеме! (ХМ 6, 67; ИФ; Манол. 119; Милен. 129); про-
давало моме војводово вино, / дури го продало, надвор не излегло;
/ забораило моме порти да затворит, / та навлегле му се пашините
коњи, / испасиле му сѐ рамен бел босиљок (Шапк. 5, 260); огин го
гори Брезово, Македонијо, / Ордан со чета навлегол, Македонијо!
/ Дочули клети шпиони, Македонијо, / чинили абер на валија, Ма-
кедонијо, / валија, скопски кадија, Македонијо! (Манол. 119)

2. (*ирен.*) *влезе повеќе во работијата*; са ноќ Билјана седеше,
/ девет вретена испреде, / и во десеттото навлезе, / во очи ѝ сонот
надојде. (ИФ)

НАВЛЕЗНЕ *г.л. свр.* Вид. **навлезе**; Турци в село навлезнаја,
/ старо ј младо погубија, / убавици поробија. (ИФ)

НАВОЃА СЕ *г.л. несвр.* **I.** Вид. **на оѓа I**; Вид. **на оѓа се II**;
кога Марко оно се разбудило, / се навоѓа ју темна темница, / се на-
воѓа ју пушта зандана (Р. 114; ИФ); *со прилоѓош*: **р е т к о**: нем' си
продади, лудо џанум, твоја брза коња, / както твојата брза коња
ретко се навоѓа, / както мене мома сама дома иде. (Иљ. 122); *во*

обликојѝ: н а о ж а *наоѓа*; та што ми е мило онеа девојче, / на сон ми се фрљат в шарена одаа / на мека постела, шарена перница; / кога се разбудвам, моме не наожам; / в уста ми клават грукта шеќероа, / кога се разбудвам од ум се расипвам. (Мил. 409)

НАВОЛ *м.* Вид. **навал**; загради црква Аранѓел, / и од навол ти умри си. / сите девојки ќе дојдат (Мил. 266); од навол Стојан си умрел; / сите ми моми дојдоа, / бела Бојана не дојде (Мил. 266); седана (лудо) грозје да го зобат, / веднаш грозје се пречина / и на лудо му говрит: / – Ај ти тебе, лудо младо, / не сум грозје за зобање, / тук сум моме за љубење. / Од навол се причинува / според твојта убавина, од татка ти богатштина, / од мајка ти фодулштина, / на сестра ти ербапштина. (Трен. 1, 83)

НАВОНКА *ѝрил.* Вид. **надвор**; излезе Стојан навонка, / та на Маринка говори: / – Маринко млада невесто, / мене ми кажа залѓар тебе ќе млада остаа, / ќе зема Неда сирота, / та ќе ми роди два сина. (Молер. 205); излезнала е света Марија, / излезнала е дори навонка, / на дете пелени да постеле. (Мих. 15)

НАВРАПИТО *ѝрил. огеонаш, ненадејно, набрзина, неочекувано*; дојди, Јано, моја мила сестро, / свадба ми је многу наврапито (Рад. 52); коња кое дилбер Димитрија, / коња кое мошне наврапито, / коња кое, коњче му говори: / – Шчо ме коеш, мили стопанине? / Шчо ме коеш толку наврапито? / Ал` ме имаш мене за менење, / али сакаш мене да продаваш? (Драг. 138); ај ти тебе, дете Дукадинче, / шчо ме ковеш толку наврапито? (Р. 247, Галичко)

НАВРАТИ *ѝл. свр. 1. доведе, сврѝи (ѝок на вода)*; ноќе ми се браќа поделиле, / надалеку куќи направиле, / меѓу куќи Дунав навратиле, / покрај Дунав дуњи насадиле, / дуњи ем неранци (ИФ); ај одеднуш се тие раскараја, / раскарале и се одделиле, / меѓу куќи трска поставиле, / меѓу трска бунар навратиле. (ИФ, Што ми биле две мили братчиња, Кичевско 1969)

2. сврѝи, намине; киниса моме на вода, / патот ми го грешило; / наврати долу бачила / кај Димковата колиба (Стр. IX, 1, 68); ко излегле на дена Ѓургевден, / што први ќар тие ќаросале? – / Каде идет од цара улефе, / малу многу триста маќски азно, / сите си ѝи в црков навратие, / си викнее млади кувенѝии, / не гледае што да им таксает. (Мил. 299)

3. вратѝи во ѝолемо количесѝиво; ко излегле на дена Ѓургевден, / шчо први ќар тие ќаросале? / Каде идет од цара улефе, / ма-

лу-многу триста ма́ски азно, / сите си `и в црков навратие. (Мил. 299)

НАВРВ (и **на врв**) *ѿрил. оѿозѿора*; димна гора Маркое говореше: / – Ај ти добар јунак, / немој кáлни гора димна гора, / туку кáлни стара самовила, / што собрала седумдесет клаенци, / да изнесла на врв на планина, / да продаат еден бардак вода, / еден бардак за црните очи. (Мил. 18); завршил ми се / левен Никола, / ми се завршил / на врв планина. / Не се завршил, / ток се разболел. (Р. 404)

НАВРВИ *ѿл. свр. 1. замине, ѿомине, ѿрѿне. а. во ѿолем број*; не му дадоа Марија, / ту` му дадоа Мертеза, / па станаа, наврвија (Кост. 55); куга било на ден на Велигден, /.../ Наврвиа на црква шарена, / наврвија ношча на полунош, / не земаа јуначко оружје; / сретнаа `и проклети Татарје, / извадија тија остри сабји, / загубија осем милни брата, / осем снаи робје одведеа. (Кост. 141); дели Марко море, овци пасе, / по планина по Влаина, / наврвеа, бре, косачи (Мих. 115); наврвија китени сватове, / поведоа премлада невеста (Кост. 209); наврвиа криви овчаре, / зеа криви тујаги, / закараа криви овце, / заградиа криви страги, / тури криви ведра. (СБНУ XII, 150). **б. ѿрѿне**; роди маќа девет милни шчерки / и једен личен Димчо. / Чувала е маќа, гледала е, / станал Димчо за женене. / Наврвил Димчо од село на село / да си тера лика и прилика, / спрема него бела и црвена, / спрема него тенка и висока, / спрема него умна и разумна (ЗБР XIV, ЕИ 2, 202); наврвила моја стара маќа, / наврвила на црква да иде (Нед. 31); наврвило лудо младо / на панагир на Селеник (на Солун). (Молер. 199); *со ѿлаѿолой*: и д е: заљубил сам до девет кумици, / та наврвих на лова да ида, / на пат сретнах една стара маќа, / дека носи три бели поскури, / да `и дига тешка панагија. (Пенуш. 5, 144); научило се това лудо младо да пие, / пило два дни, пило е три дни, недела, / испило си е тенката берданка, / та наврвило това лудо младо да с` иде (Теох. 257); о ј д е: та станаа, наврвиа, / наврвиа и ојдоа, / па градиа шчо градиа, / в четврток са доградили. (Кост. 109); с т а н е: та станоха, наврвиха, / си најдоха руса Дојке, / на ворх бели Дунава, / да ми бели тенки дари (СБНУ XXXVI, 63); па станаа (Радул и кумот), наврвиа, / куга се били крај Дунав, / на Радул је докривело, / па на кума говореше: / – Ој ти, куме, господине, / прости мене од тебека, / да си пријда до невеста, / да ји стегна чапразите. (Кост. 55)

2. душа му наврве – *иочне да умира; скоро ќе умре*; ајде сега, мила сестро, /.../ и ти, моја да невесто, ај брате и ти, Марко, / елате да се испратиме, / оти душа ми наврве. (СБНУ XVI–XVII, 114)

Со прилозите: **верно**: ја момци ѝ вељат ем говорат: / – Ајде, ајде, тенка Ангелино, / там ќе месиш два бели колака, / там ќе вијеш два зелени венца. / Та станаа верно наврвиа. (Кост. 107); **напред**: пременила се Гроздена девоќа, /.../ заметнала братова ѝ пушка, / стегнала је братова ѝ коња, / наврвила напред пред сватове. (Кост. 223–224)

НАВРЕ *гл. свр. I. 1. навлече (обично набрзина)*; Вела си дворје метеше / и песма Вела пееше: – / Исфрли, Вело, метлата, / наври си црно фереце (Мил. 319); и му ја слекле шал и кошуља, / та му облекле френска кошуља / и му (г)и слекле ал(ни) чакшири, / та му навреле френски бечвишча / и му сметнале царска коруна, / та му навреле френско шапчишче. (Шапк. 4, 6)

2. *наџакне, надене*; ајдути стока нејќеа, / Стојана ми го зедоа, / живо на ражен го навраја, / меѓу два огна го пекоја (Драг. 174); проклети да се издајници, / тија домашни предавници, / млада ѝ глава (на партизанката) зедоја, / на остен глава навреја / за да ја млада (луѓе) гледајат, / у шума да не бегаат (ИФ).

II. навре се – *вовре се, вовлече се*; кам’ мачката? – / Навре се в дупката. / – Кам’ дупката? – Изгоре ја огино. (Павл. 306)

НАВРЕД *ирил. на ред*; ечат гори, полја, балкани / од бојни песни и ура. / Сноват борците великани / навред готови за борба. (ИФ; Манол. 95)

НАВРЕДА *ж. збор(ови) или иосџайка шџо ја засеѓааџи Chesџа на некоџо*; откак се, Јано, омажи, / повена, Јано, погрде / од Стојанои навреди, / од свекрвини наапи (Трен. 1, 38–39); ужина ми дојде, тежина ми падна, ихии! / Тага, мајко, тага, / од тага ќе умрам / од селски зборови, од куќни навреди, ихии! (Стр. IX, 4, 77; Иљ. 82)

Со придавка та: **куќна**: Вид кај горните промер.

НАВРЕДИ *гл. свр. нанесе навреди*; прошетало се девојче / од сарајот до бунарот; / си загуби срма колан, / па се врати да го сака. / Лудо сретна, го навреди: / – Ти ме сретна, ти ме најде, / ти ми најде срма колан! – / Лудо ми ѝ говореше: / Ак’ сум нашол срма колан, / да се сторам како него / на твојата половина! (СБНУ XVI–XVII, 71); шо стретила Митра, навредила, / лудо стрети Мит-

ра, го навреди: / – Ал си нашол, лудо, кован ѓердан, / кован ѓердан, лудо, срмен колан? (Црн. 65)

НАВРЕМЕ *ирл. шочно во времето (часој) кога треба;* (добичето) не је навреме рането, / не је навреме појано, / не је навреме зобано (Цеп. 312); ајде море, товарија магарето бомби, динамита, / ...поставија динамита на раскрсницата, / Бог да ги бие, не пукна навреме, / сал откачи два вагони од железницата (ИФ); дете фов лулка ти плаче, / не е навреме банано (Теох. 469); заплакала е Илица / на таја турска граница, / на Стојанова гробница: / – Стани ми, стани, Стојане, / стани ми, мили стопане, / да видиш чудо гулемо, / овци ти блејат ф трлото, / говеда реват ф оборе, / не са навреме пушчени, / не са ни вода поени. (Теох. 469); ако бог да, навреме не дојдем, / ти Турчину руке не се давај! (Арнауд. 164)

НАВРЗ *иредл. н а в р з исто што и в р з;* бела Неда уд лозе иде, / тенка бела приминета / су кушул(а) будименка, / врз кушул(а) бела сај(а), / наврз сај(а) црвен пригач, / врз пригачут срма кулан, / на врз кулан сребру пафти. (МПр. X, 3–4, 143, Мегленско)

НАВРЗЕ *гл. свр. изврзе, сврзе едносооруго многу работи,* *надоврзе;* излагаа се Гркини, / наврзаа танки платна, / фрлија крајо у море (Мих. 236); прела мома босилкој јасли, / ми 'и клала по рамни двореи / да наврзит од сватој коњи (Мил. 419); не доаѓам, Видо сестро, / дури не родеш девет сина, / да докараш девет снаи, / да наврзеш девет лулки, / девет лулки – сè машки деца (Иљ. 136, Струмичко); заиграло пеливанче, / наврзало ортомите / од амамо до сарајо (Шапк. 4, 391); наврзали алови појасје, / пушчили са млади младожена (Теох. 540); наврза Јана до девет коња, / до девет коња ергелиња, / двај завртела, триж обрнала, / завија Јана околу стежар, / направи ја Јана мрвка по мрвка, / најголемета мрвка мравка што носе. (Иљ. 123, Струмичко)

НАВРНЕ¹ *гл. свр. овде: наводени се, накисне се (од дожд и др.);* роса роси, мајко мори, по полето, / ќе наврнат, мајко мори, овчарите, / овчарите, мајко мори, говедарите (Црн. 16); бегај, Ружо, да бегаме, / ветар веет, снег ќе врнит, / ќе наврнат девојките, / девојките кошулите, / неестите убрусите. (ИФ)

НАВРНЕ² **СЕ** *гл. свр. (на)враќи се;* ројно вино пило, / патут загрешило / да се наврнало (Биц. 1, 121); на успоред кашти напра-

виа, / муѓу кашти Дунав наврнаа / укул Дунав дуни насадиа, / и насадиа жџти нерендуси. (Стоил. 20)

НАВРТИ *зл. свр. I. 1. наџери, уџрави (уџушка);* туј нџ виде полјачето, / па наврте тџнка пушка / да (ј)утепа два голуба, / два голуба, три павуна (Р. 114); кондисал Ајредин-паша спроти Галичник; / навртил силни топови / Галичник да го запустит (Р. 77); идејќи си за дома, / ме сретнаа два џандара, / пушките ми навртоа, / ќесето ми го зеаоа /.../ со кундаците ме тепаа, / коските ми 'и искршија (Разгл. IX, 921); алаа да му бидит на Васил Журка, / шчо ми наврти московска мартинка, / шчо ми го удри (ајдут Маљо) по десната страна. (Кав. 82)

2. наврати – *сврати, наине;* дејди, синко, дете Секуленце, / кој ќердосал по пат ќесицилак, / кој вајдосал в гора (ј)арамилак? / Ај наврти во Легина града, / тамо имаш до девет вујчеви, / да ти дадат једна руда јовца (Рад. 24); јас сум си отишол село Бешиште, та су 'и навртел бешишките лозја, / таму 'а изнајду Доста Смилеска (Кав. 92); малку се напиме / многу се опиме / ајде навртовме / долу Тиквешија / пуста потресија, / од сусерка семка, / од ибрик вода. (Стр. VI, 1, 76); одеднаш се оба ожениле, / што ми зеле две кучки јатрви, / ми ручале, не ми вечерале, / меѓу куќи Дунав навртиле, / низ Дунавоа трски посадиле / и низ трски ми се догледале, / догледале, љуто проколнале... (Цел. 143, с. Брежани)

3. со наминување изои; де гиди, бре мајко, калеш Катерино, / не ме чекајте ваа година, / јас сум си отишол село Бешиште, / та су 'и навртел бешишките лозја, / таму 'а изнајду Доста Смилеска, / јас си џ нарачал ќемер да ми праве. (Кав. 92)

4. доведе, сврати (џок на вода); еееј, послушал Стојан мајка си, / повикал триста мајстори, / направил чешма шарена, / навртил вода студена, / сите селани дојдоа / и Лилјанини другачки. (Милен. 192); одеднаш се оба ожениле, / што ми зеле две кучки јатрви, / ми ручале, не ми вечерале, / меѓу куќи Дунав навртиле, / низ Дунавоа трски посадиле / и низ трски ми се догледале, / догледале, љуто проколнале... (Цел. 143, с. Брежани)

II. наврти се – *навали на неџио;* (му) леѓне на неџио; извикнало зетчето врапчето, / на сватчиња, на врапчиња: / – Ај слезете од коњчињата, / навртете се на просото! (ИФ, Извикнало зетчето, Велес)

НАВРТУВА *г.л. несвр.* од наврти; овде: *врџи, ниша(аи)* (со *глава*); ми поминуваат еснафи, /.../ со око ти намигнуваат, / со глава ти навртуваат, / ќе ми те тебе прелажат. (ИФ).

НАВРШИ¹ *г.л. свр. 1.* сам договори брак со мома; сум си навршил лепота девојка. / – Па зар уште не си се научил / кои јунак сакаат да се жени, / ќе си плати педесет дукати? (ИФ)

2. *друж договорил брак меѓу момче и мома;* сџлнцето се застојало / настреле земна и небо / да видит чудо големо: / момче и дејка се лажат; / момено вети герданон, / момчето вети прстенон. / Кој ќе 'и ними наврши? (ГЛЕМБ XIX, 16)

НАВРШИ² *г.л. свр. I.* *досџиџне оиределен број (години), на џолни;* раснал Асан, раснал ми пораснал, / ми навршил петнаес` години, / па истера овци да ми пасе, / да ги пасе Потур маало, / там ја најде Фатима потуреша, / измешале овце ем јаганца, / меѓу нима џубов потфатиле, / потфатиле, тврда беса дале, / да се џубат, да не се излажат. (ИФ. Останала жена удовица, с. Злокуќани, Скопско, 1970)

II. *наврши се досџиџне оокрај, заврши;* дур недеља, синко, се наврши, / девет гроба мајка да напраи! / Како ги мајка синој проклна, / таќе клетва синој ги достаса. (Р. 144, Скопска околина)

НАВТАСА *г.л. свр. дојде, ирисџиџне, сџиџне во џолем број;* ушче речта не дорече, / навтасае арамии, / го фатие челник Пеја, / му врзае двете роци, / двете роци наопаку (Икон. 89); навтасаа Турци јаничари, / го ватија Смилјанин војвода, / го ватија и го заробија, / а дружина му ја поништија. (Трен. 5, 64); уште речот не дорече, / навтасае клети Турци (Р. 404); што пците лајат кај нашата порта? / – Ми навтасаја Турци јаничари, / што ја фатија млада Стојаница: / – Кажи го, кажи мажа ти Стојана? (Р. 240 /1/); куга виде делибаша Марко / што је чудо у рамно Косово, / коњ до коња, јунак до јунака, / нафтасале Турци јаничари, / Шарац врштити, богме, до небси. / Се разврте делибаша Марко, / се разврте налево, надесно, / па ми тргна сабја дипленица, / крв се лее богме до колена. (ЗБР IV, ЕИ 1, 5)

НАВУМ *м. чиновник во некоџаишаиџа иџурска админисџираџија;* прочула се Кантелина / дур до царо, до навумо, / оти она заптисала / царевите доодоци: / и нузумо и нелето, / и дробните, бре, араче. (Пенуш. 6, 224)

НАВУЧЕ *зл. свр. навлече*; деветина браќа са едно рало га-
ке, / један ги свуче, Нено, други ги навуче... / Кула на три ката, тр-
кало на врата... (Совр. XXXI, 5–6, 72)

НАВЧАС *ирил. н а ч а с; веднаш, огоднаш; начас*; отишла
Драга на лозје, / првоно зрно каснала; / првоно зрно каснала, /
навчас ја грло заболе (Фирф. 2, 419); ми се најде Турче бератлијче,
/ ми отиде на река Бојана, / го догледа скадарка девојка, / навчас,
навчас платно ми зазбира. (Трен. 1, 45)

НАГАЗИ *зл. свр. 1. сџаи во (на) нешџо (вода и сл.)*; пад-
нало му води и бродови, / му паднаа гемии по море, / он да имат, он
да ги повељат, / кој јунак вода ќе нагази, / да се помоли на свети
Никола, / он је вреден од вода да извади (Мил. 33); Стапнал Добре
на бел мермер камен, / ми нагазил сива гургурица, / свали пушка од
десно рамено, / да убие сива гургурица. (Трен. 7, 91)

2. сџаи на нешџо, со џазење ирџиисне; нагази Цвето ле,
цвеќе црвено, / само в градина никнато иии! / Никојпат ненавадено
иии! / Приидов да те навадам / згрешив, ми те нагазив, иии! / Часот
под нога подвена, / како петровко јаболко иии! (ИФ, Цвето ле,
цвеќе црвено, Прилеп 1970); ој, неесто, убаа неесто, / ој, неесто, ви-
сока тополо, / ој, неесто, бела и црвена, / дал нагазиш ноги јуна-
кои! (Поп. 187)

3. сџаине на нешџо шџо носи несреќа, насџрада; пријдов
да те навадам, / згрешив, ми те нагазив! (ИФ); изговори куме гос-
подине: / – Кој се жени, тове ќе нагази! / – Нагазил је Павел вре-
ден јунак. (Кост. 197)

4. срејине; девојче је смил по гори брало, / де је брало, там'
је замркнуло, / нагазило вълци и елење. (Тр. 196)

5. сџиџне, ирџиџне на некое месџо без своја волја; смиљ
ми брала, Смиљана нееста, / смиљ ми брала у гора зелена, / смиљ
берејќи друмје погрешила – / нагазила ајдучки друмои. (Крст. 85)

НАГАЗУВА *несвр. од нагази. I. 1. набива*; је нагазуват /
убави чегли. (Р. 404)

II. нагазува се *изџазува мноџу*; песни ми се пеат (мале), мила
мајко, / црепни ми се нагазуват; / за газење се тешки, / а за работа
се лесни (МФ I, 1, 173); идет лудо од мејана, / напиено, најадено, /
Јани нога нагазујет (Арнауд. 254).

НАГАЗУВАЧКА *ж. наџазишџе (месџо коешџо, од суге-
верје, иредизвикува зло, болесџ и ор.)*; кај ми одиш, чедо Конe, ва-

ка невесело? / Кај бабата Петра одам, Богородице мајко, / за да ми забавит да оздравам, / оти баба Петра има стребрено метленце, / со него ќе ми ја измети болеста, / ќе ми ја издуа од врв глаа до петици, / од очи и образи, од уши и уста, од грло и јазик, / од заби и машлец, од јагрци и непца, / од под јазик и грклан, од цигер и срце, / од цревце и од газече, од тило и од раменици, / од плешки и полојна, од слабиње и булој, / од ципи и прасенца и петици, од раце и дланки, / од прсти и нокти, од нозе, од стапала, / од уроци што видеде лоши очи, / од треска и огнеи и сите зглобои, / од сите лоши *нагазуачки*. (Разгл. IX, 9–10, 931)

Со при да в к а т а **лоша**; Вид. го горниот пример.

НАГАЛЕНО *џрил. од сакање; умилно*; да ми дума, мале, / мале на малено, / мале нагалено (Кауф. 739); Јане бара наголемо, / наголемо, нагалено: / има дванајсет внучки, / туку идат стројници (Р. 262 /2/).

НАГАН *м. (според белг. Naguan) вид револвер од голем калибар од крајот на XIX век; пристигна Ѓорѓи Сугарев / со триесет одбор момчиња – / сите со пушки манлихер / и со наган леворвери. (Кав. 99)*

НАГАНЛИЈА *џрид. неизм. револвер наганлија – револвер со барабан ишћо се врћи*; ми носеа, аго, танки пушки, / танки пушки, аго, маликера, / леворери, аго, наганлии. (Р. 291)

НАГАНТ *м. Вид. наган*; Лено, кој ми те синоќ караше / на таја слатка вечера? / – Лудо, од дека тизе бре виде? – / Лено, од наша мала вратица, Лено, / у мене беше наганто (Мих. 55); *со именкишће*: п и ш т о л: пушка преметнуваш, брато, пелерина нафрлуваш, / та јод десна страна, брато, пистолет наганто. (Кауф. 846); *л е в о л в е р*: нека дознајат агите: / овде е Македонија, / овдека носат момите / нагантот леворверите! (Сазд. 3, 19); *р е в о л в е р*: абер ми дојде Јордану / од Питу Гули војвода / да пособерит дружина, / момчиња, Македончиња, / сите со пушки на рамо, / нагант револвер на појас, / право да појдат Крушево, / Крушево кај Мечкин Камен. (Сазд. 3, 33)

НАГАНЦИЈА *-ии м. оној ишћо е вооружен со наганџи-револвер; револверисџи*; ми носеа, мале, наганциј, / тешки пушки, мале, леворвери, / леворвери, мале, леворвери. (ИФ)

НАГЛАВИ *гл. свр. глави мно̀зумина (за о̀пределена рабо̀ша);* попитал Јане Петре Вајрадин, / што е попитал девет години, / на десеттата момци наглавил, / момци наглавил, момци змеови, / момци змеови, коњи дуови / и 'и' распуштил по Ивер Поле, / по Ивер Поле по Клаинците. (Цел. 155)

НАГЛЕДА *гл. свр. I. 1. дол̀го г̀леда неко̀го ост̀танувајќи задоволен; забележи;* Србина го село нагледало / дека имат убава невеста (Р. 404); Секула го село нагледало, / а Турци го на око фатиле. (Р. 291); Србина го село нагледало / дека имат убава невеста, / му фрлиле две тешки вергији. (Горѓ. 128)

II. нагледа се – *задоволи се г̀ледајќи дол̀го време неко̀го;* фала Богу за чудо големо! / А шчо ќе се чудо нагледаме! (Мил. 55); гледај ме, Грујо, нагледај ми се! / Па немаш, Грујо, шчо да ми чиниш, / браќа си имам баш арамии, / татко си имам љут кесеџиа! (Мил. 402); сношти си идев од бања, / на ваш'та порта постојав, / голем се сеир нагледав, прстенот ти го менваа (Фирф. 1, 155); фала богу за чудо големо, / дека ќе се чудо нагледаме! / Благо дељат четири ангели, / благо дељат више на небеси. (Мил. 32); *за ио̀шсилување со гл. г л е д а;* гледај ме, гледај ах мило либе, / нагледај ми се! / Денес сум тука, шарено пиле, / утре ќе одам млад партизанин / в Славеј планина. / Оттам ќе гледам, ах мило либе, / славна Дебарца, / славна Дебарца, сè попленета, / сè попалена. (Кон. 364); викнала (Рада), та запојала: / – Цару ле, цару, честити, / гледај ме, нагледај ми се, / дека си видел девојче – / в царова војска да служи!? (Теох. 173); Грујо је гледат од бачилото, / гледај ме, Грујо, нагледај ми се, / па немаш, Грујо, што да ми чиниш, / браќа си имам баш јунаци. (Р. 262 /5/); *гл. ирид. (не)нагледан;* еј гиди добро мајкино, о, о, о, / мајка ти да н' си оставиш, / руо ненаносено, / видело ненагледа-но! (Шапк. 5, 341); чудно момче беше нашето овчарче, / два дни да го гледаш, / да се не нагледаш, / три дни да го слушаш, / да се не наслушаш, / тоа не знае нога да обуе, / а пак пуста гајда ко да е надуе. (ИФ, Чудно момче беше нашето овчарче, с. Црешнево, Порече 1969)

НАГЛЕДАН *гл. ирид.* Вид. кај **нагледа**.

НАГЛЕДУВА *гл. несвр.* од **нагледа**; јас ќе легнам, јубава невесто, / јас ќе легнам, малце да поспијам, / да нагледуваш моја добра коња. (Рад. 23)

НАГЛУВ *прид. шито не слуша сосем добро, шито е со оштитејен слух; шито е по малку глуп; добро ти утро, Ратке ле! – / Ратка је малу наглува. / Повтор је викна Ангеле: / – Добро ти утро, Ратке ле! (Р. 262 /5/)*

НАГНЕ *г.л. свр. 1. најера, иринуи некого да ситори нешто проишв својата волја; ирисили. 2. нагојде; овде во мн.: дојдоа во голем број, многумина; навалија, нагрнаа, нагрвалија; во синонимен сиреџ со г.л. с о г н е: направил Кољо црквиче, / ископал натре кладенче, / согнале жени, нагнале / водица да си залејат, / Кољо се кара не дава. (ИФ, Направил Кољо црквиче, Т. Велес 1958)*

НАГОВАРА СЕ *несвр. од наговори се – помине многу време во разговор; изнајрикаже се; седи Божна на рогужа, / гајтан плете, свила точи, / сос гајтан се наговара; / – Ој гајтане, свил гајтане, / дај ми, боже, мушко дете, / гајтан би го опашала, / свила би го променила. (ГЛЕМС 1, 254); везден Јана со девери жнала, / везден ми се Јана наговарала. (Ник. 18)*

НАГОДИ *г.л. свр. I. уреди, погоди; вамо кажуе чудо јунак имало, / јунак имало чудо приказано, / белки Господ среќа ќе нагодит, / а со пари јунак ја откупувал. (Р. 225, Битолски вилает)*

II. нагоди се – *погоди се, сипогоди се; па ми се собрале (дива пајка, дива гуска, една лисица, една волчица, една мечка, едно зајаче) мецлис да си прават, / па да се нагодат кој како да прави, / кој како го личи, тоа да ни биди. (ХМ 6, 127)*

НАГОДЦИЈА *-ии м. штој шито нагодува; ој пладнина е, милна ле мале, / ој тајнина е, / веќе ми се додејало / од троица нагоджи. / Един вика „бршко жнијте“, / други вика „ниско жнијте“, / трети вика „класи збирајте“! (Кауф. 27–28)*

НАГОЛЕМО *прил. со глаголије: се дига, се крева, се прави – се прави важен; Като, Като, Катарина, / не кревај се, Като, наголемо, / да ти не си, Като, од големо, / ела седни Като, на колено (Јастр. 217); не дигај се наголемо, Бојано, Бојанке, / ел' седи ми на колено (Р. 262 /2/); Јане бара наголемо, / наголемо, нагалено: / има дванајсет внучки, / туку идат стројници. (Р. 262 /2/)*

НАГОЛЕН *г.л. прид. од наголи (се); шито е сосем гол, ошкриен (за лице); разголен; беќар ми спие раце раширени, / очи*

опулени, лице наголено, / лице наголено, усте насмевнато. (Р. 262 /2/)

НАГОЛИЦЕ *ирил.* (за коњ) *нейоџсеолан, наџоло; на сосем џоло;* да је ми је тија жолти нози – / на коњ вјава, вјава наголице (Рад. 11); малку време, време ми је прошло /.../ ете иди жолта баздриѓана, / он си вјавал коња наголице. (Рад. 12)

НАГОНЦИЈА *-ии м. џој шџо ја наџледува рабоџаџа, шџо џи џера рабоџнициџе џа рабоџаџи; конџролор;* збирал Богдан ангарија, / у голем петок пред Вели(г)ден, / стар Богдан нагонција, / два му сина вода носат, / две му снаи ручок готват. (Пенуш. 5, 106)

Со б р о ј н а и м е н к а **тројца**: ој пладнина е, милна ле мајко, ој тајнина је, / веќе ми се додејало / од троица нагонцији: / един вика „бршко жнијте“, / други вика „ниско жнијте“, / трети вика „класи збирајте“. / Вида се е замајала / ручок нема да донесе. (ИФ; Кауф. 27–28); што ми се е, мале, додејало / долно поле одаеќи, / одаеќи, жниееќи / од тројца нагонцији. / Први вика: – ај станете, / втори вика: бршко жнете, / трети вика: клас збирајте! (Кауф. 28)

НАГОР *ирил.* Вид. **нагоре**; нагор-надол – Вид. **нагоре-надолу**; ка гу виде бело Раде, / засука се, подигна се, / нагор-надол па кон Стојан. (ИФ)

НАГОРЕ *ирил.* *во џравец на џоџолема височина;* блазе на ергените, тешко на женетите, / тешко на женетите што не ги пуштат невестите, / што не ги пуштат невестите да одат по свадбите. / Блазе на ергените што ги пудат од свадбите, / којшто има тескере, по лествица нагоре, / којшто нема тескере, по лествица надоле. (Фирф. 2, 463); *за џоџсилување со џрилоџоџи:* г о р е: помина Кољчо, замина / пред таја нова сараја, / покачи горе нагоре / кон Брусничките ливаѓе (Кав. 87); Симе сам си зборувавше, мајко, / и на Бога се молеше: / – Дај ми, Боже, крила соколови, мајко, / да летнам горе нагоре! (Тах. 63); *со аниџономи:* н а д о л е: ка чула баба, разбрала, / збркала баба патишта: / нагоре баба надоле, / низ македонцките планини. (Пеев 318); *со џлаџолиџе:* г л е д а: Јовано, Јованке, / крај Вардаро седиш, мори, бело платно белиш, / сѐ нагоре гледаш, душо, срце мое, Јованке. (ИФ; Манол. 67); д и г а: Јанинку мајка чешљаше, / Јанинку мајка караше: / – Јанинке ќерко, Јанинке! / Кајд ќе придев до село, / не дигај глава нагоре, / не дигај перо висо-

ко. (Р. 80, Скопска Црна Гора); сви сватове ничком погледнаа, / штото беше овчар будалина, / он си више на нагоре гледа, / он прерипе боре и тополи. (Мих. 208); **н а к а ч и**: излегол Белчо војвода, / наметнал Белчо пушката, леле, / натураил Белчо ќечето, / наметнал Белчо гунчето, / накачи Белчо нагоре, / нагоре тамо над село. (ИФ, Излегол Белчо војвода, Прилеп, 1969); **т а к н е**: та па си такна сама нагоре, / шетом пошетом, крепом покрепом, / и на сретча ти Омер војвода, / двесте ти даде, двај те цалува, / триста даде, триж те пригрна. / Та па си такна сама нагоре, / шетом пошетом, крепом покрепом, / и досети се Омер војвода, / та се поврна, та те достигна. (Молер. 130, Разлошко); **ф а т и**: нешто крекна од зелникот, / сите рекоје: – Жаба је! / Попот рече: – Мечка је! / Сите фатие нагоре, / попот фати надолу; / сите дојдое со круши, / попот дојде без уши! (Совр. XXXI, 5–6, 67)

2. ири броеви – иовеќе од последниот број; на врв на Пирин има самовилско благо; / во среде благо една карпа, / од водата четиресе аршина нагоре. (Шапк. 5, 62)

3. нагоре-надоле, нагоре-надолу, надолу-нагоре – по ситѝ сѝрани, во ситѝ насоки; а) нагоре-надоле: Марко шета високи чардаци / и си гледа нагоре-надоле (Мих. 199); **нагоре ... надолу**: ка чула баба, разбрала, / збркала баба патишта: / нагоре баба надоле, / низ македонските планини. (Пеев 318). **б) нагоре-надолу**; ја го карам (коња) на нови пазари, / кон ме носи нагоре-надолу, / однесе ме на Гоцини двори (Молер. 110); **в) надолу-нагоре**: Вид. кај надолу.

4. во комиаритив понагоре – малку нагоре; сал си одам, сал си питам / дека седи Грозда мома, / Грозда мома битолчанка, / битолчанка, баирчанка. / Она седи понагоре, / понагоре, горно мало, / нејна порта бележита (Кав. 24); отидо, мале, понагоре, / понагоре на Спанчове, / тамо најдо Дојнината, / Дојнината бела саја, / сошиена, оставена (Вер. 106); да се покачивме, цанам, малку понагоре, / и да ги видиме, цанам, родњанските моми, / сите рамностави, цанам, сите токмоглави, / сите се со прцли, цанам, сите с цулувчиња (ХМ 6, 57); ужали га оплача га, / па га тамо јаз остави. / Хајде, Дојне, понагоре, / понагоре на Спанчове. (Верк. 106); нешто ми се гласи прислушнуват, / кат ко плачат Димчовите сестри. / Одговори Марко калитата: / – Е кумице, е млада кумице, / момите си, мори, песни пејат, / та ти гласи, мори, довагаја, / де нагоре, мори, понагоре, / и дојдоја, мори, вав селото. (Кауф. 664)

НАГОРЕ-НАДОЛЕ *џрил.* Вид. н а г о р е 3; татко ми Грци обиха / и го на врис фрлиха, / останахме сираци, / голи и боси сме сега, / ходим нагоре-надолу, / прехрана да си извадим. (Кауф. 151, Пирински крај); расти, боре, голем бор да станеш, ле, /.../ да се кача на врџо на тебе, ле, /.../ да погледам нагоре-надолу, / да си вида мојто пџрво либе, ле! (Манол. 142); када висна стара кобилица: / – Ај карамане, капнале ти ноџе, / дека носиш твоју стопаницу, / дека носиш со све мушко дете! / Разиграј се нагоре-надолу, / аман немој товар да ми фрлиш, / да ми фрлиш китену невесту! (Арнауд. 133)

НАГОРЕ-НАДОЛУ *џрил.* Вид. кај н а г о р е 3.

НАГОРЕН -рна *џриод.* *шиџо оди во иравец наџоре;* н а г о р - н о м е с т о – *шиџо е иоџоре од месџоџо во кое сме;* ти ако сакаш жив да останеш, / ти дали можеш троица да носиш / малку нагорно саат и пол место, / саат и пол место до село Ракле? (Иљ. 79)

НАГОРЕН -ена *џл. џриод.* од н а г о р и; леле, Боже, што ме најде, / пушта книга што ми дојде / од Филибе нагорена, / нагорена, поцрнета! (Цеп. 231)

НАГОРИ *џл. свр. заџори нешиџо од еднатиа сџрана, од ед- ниоџи крај; џори малку; мноџу заџрее;* ќе нагорам една силна фурна, / ќе ја гора три дни и три ношје; / после дете во фурна ќе фрла (Мил. 203); *џл. џриод.* н а г о р е н; домаќине, што нџ најде, / пушти абер што ни дојде, / бела книга нагорена / од пустана Србија (СБНУ II, 65); леле Боже, што ме најде, / пушта книга што ми дојде, / од Филибе нагорена, / нагорена, поцрнета! / Кога книгата си зедев, / и нагорена ја видов, / црна змија ме изеде, / трчаница јас си појдов, / пушта книга си отпејав, / во книгата јас што си чув, / црни аברי научив! (СБНУ XVI–XVII, 114)

НАГОСЈЕ *џрил.* Вид. кај **нагости**.

НАГОСТЕ *џрил.* Вид. **нагости**; Маро, убава невесто, / оми се та се оплети / на ситни дробни шивета, / набели се, нацрви се, / направи си тенки вежи, / пубаво се нареди, / та ајда теке д' идеме / у мајчините нагосте. (Молер. 216)

НАГОСТИ *џл. свр. џосџи некоџо со мноџу јадења;* овчарче, младо јуначе, / да не ми е виде четата? / – Тодоре, млади капитан, / сношчи по тука минале, / и за тебе зборваја, / бело ми овче подару / и јаска тука 'и нагости / и пак по тебе тргнае. (Паск. 92); *како на*

ġosġin mu 9a9e, mu ġonu9u moġu x9ana u ġiġaġka; da gu naġostiŝ Pitruŝ vuġ9oda, / p` trġna na lof da ode, / ze si b9sa koŋa, zaġari-na, ŝuko9e. (МПр. X, 3–4, 151)

НАГОСТИ, НАГОСЈЕ, НАГОСКЌЕ *ирил. во својсġиво на ġosġin neġ9e; Калино, ка9ано! / У кого беше наġости? / – Усеин Џељадин, / у стри9а на ġости, Калино ка9ано! (Тах. 112); ја9е сам си од ġо9ема ро9а, / ја си имам деветмина браќа, / сите девет млади кираѡии, / често ќат ми наġосќе дооди (СБНУ XV, 80); тизе имаш деветмина браќа, / често ќе ти наġосје дооѓат (Шапк. 4, 286); и ја9с-ка тука `и наġости, / и пак (Тодоре) по тебе трġнаа. (Паск. 92)*

НАГОСКЌЕ *ирил.* Вид. кај **наġости**.

НАГОТВИ *ġл. свр. зġoiġви, сġреми moġu ја9ења; тога зе9е млада Јанкулица, / си наġотви манѡи ġоспо9арски, / си го викна Ни-кола на ручек, / да го служи9 со љута ракија. (Мил. 257); да доне-сеш менека (либе) ја9ебица, / ја9ебица препелица / да наġотвам ру-чок за двоица (ИФ); ја ќе и9а низ чаршија дја, / ќе накупа сичко вересија, / ќе наġотва ġозби ġоспо9арски, / ќе посрешнем се9емдесе краља. (СБНУ 53, 703)*

НАГРАБА *ġл. свр. I. земе neiġġo во ġoġо9ема ко9ичина или б9ој; на9еме; ај9е што е време, што е коа, / ај9е за грабење Ма-рушето! / Ај9е на9рабаа стаповите, / ај9е отидоа ġорно село, / ај9е ми го грабнаа Марушето. (Цеп. 321)*

II. на9раба се *ġраба moġu, 9o сиġosġġ, земе во ġо9ема ко9и-чина; треќа стреќа ми го срете / до две мили сестри; / се на9рабале свилени чеизи. (Иљ. 97)*

НАГРАДА *ж. 9ар за заслужа или за одликување; Лазар си иде од Царигра9а / и носи китка на9ра9а. / Првата ко9а сребро и злато, / втората ко9а малкој детенце, / третата ко9а лазарски пес-ни. (Биц. 3, 23)*

НАГРАДИ¹ *ġл. свр. изġра9и (moġu); на9ра9иле (Турци Из-врачанци) минаре, ѡамија (ИФ); ġл. ирид. од н а г р а д е н – изġра-9ен; овде: во ирилоŝка уиош9еба; ден денеска манастир ми стоит, / кои ġреит како вруќо санце; / од што је лепо на9ра9ено, / од што је убаво на9исано /.../ до денеска се пеит и се прикажуват. (Мил. 56)*

НАГРАДИ² *г.л. свр. даде некому награда; пиликан, дудукан, / двај, триј наградиш; / пусто поле Поленин, / там се бере панаир. (Шапк. 5, 400)*

НАГРАНИ *г.л. свр. иушии грани во голем број; сите китки венат, санат, / Гроздината росна китка / нито вене, нито сане, / туку цавти да нацавти / и па грани да награни. (Мих. 90)*

НАГРАНУВА *г.л. несвр. од награни – иушиа грани; што са равни јунакови двори, / што са рано, рано разметени, / среди двори две јабуки цавтат: / една цавти, цавти награнуе, / друга цавти, цавти окапуе (Мих. 26).*

НАГРЕЕ *г.л. свр. 1. направи нешио да сџане шойло или горишио; нагорешии. 2. сџоили; једна мајка моли Бога сџанце да грее, / да нагрее, џанам дејче, / џанам девојче (ИФ); и од огин проговарат: / – Гори, брату, да гориме, / да нагреем наша тета, / наша тета, арна тета! (Теох. 414)*

НАГРЕЈУВА СЕ *г.л. несвр. од нагрее се; две се сџанца нагрејуват, / два се браќа наигруат: / еден игра влашко оро, / други игра арбанашко. (МФ III, 5–6, 150)*

НАГРИЗЕ *г.л. свр. одгризе малку од нешио цело; накриши со гризене; прела баба две вретена, / си 'и качила на полица; / дошло јаре, нагризло, / дошла коза помочала. (ИФ)*

НАГРИЗНЕ *г.л. свр. одгризне малку од нешио цело; скриши со гризене.*

НАГРИЗНУВА *г.л. несвр. 1. одгризнува малку од нешио цело; скришува со гризене. 2. (прен.) заболува, мачи; проговори Црна Арапина: / – Еј неесто, млада неестице! / Нешто мене срце нагризуе. (Арнауд. 125)*

НАГРИЗУВА *г.л. несвр. од нагризе; кога си бев дете малечкаво, / моја мајка богме прикажува, / кога ка те срце нагризува, / да целиваш коњу китиците, / ка те малку богме поразминит (ИФ); изговара дете Дукадинче: / – Ај ти тебе, мој мил побратиме, / како да ме срце нагризуват! (Р. 404); појодиле ај малку време. / – Марковице, јубава невесто, / ќе те питам, право да ми кажеш: / – Дали знаиш нешто, дал не знаеш, / како ме мене срце нагризува. (НСтв. VIII, 29–32, 199)*

НАГРНЕ *гл. свр. 1. намејине, облече (алиишће);* та си зеде таја добра коња, / и нагрна голема кожува – / голем кожув триста ми кожинки (Р. 139); сторил ниет Зајко, Зајко да се жени, / Зајко кокоражко, си натресол гаќи, / упрчил мустаќи, нагрнал џамадан – / токмо младожења. (ХМ 6, 43)

2. навали, нагрвали; од си страни, Смиљке мори, Турци нагрнале, / ќе ме фатат... жива на постела, / ќе ме носат... тоа рамно Скопје, / ќе те денат, Смиљке мори, на колец у Вардар (Разгл. III, 3, 294); треќа жалба имам, Смиљке мори, у моего века, / зашто сега... Турци нагрнале, / ќе ме фатат... жива на постела. (Разгл. III, 3, 294)

НАГУШКА *гл. свр. со ѓушкање измилува многу;* а две љуби од бедеми гледат /.../ и со гласје жално ми викале: / – Ашик Митре и ашик бан Стефане, / вие сте ми два брата роѓени! – / Митреица Митрета фатила, / Стефоица Стефана фатила; / 'и фатиле и љубов нагушкале. (Мил. 94)

НАД *прегл. 1. за да означи месито ишито е погоре од нешито од кое се случува или кон кое е насочено некое дејство;* крај Битола во окопи / млад јунак лежи, / и над него милна сестра / тихо му збори. / Ем го пита, ем распита дека си ранет (Биц. 4, 152); овци (војводата) си пасел, над село, / фесот си носил над око, / моми си гледал под око (ТМ 472); да мошне ми се зате надвело, / надвело ми се над брза коња (Р. 404); разболела се, разболела се / Ленка Пангова. / Над глава ѝ стои, над глава ѝ стои, /.../ стара ѝ мајка. (Милен. 95)

2. меѓа, граница насpreма количество, размер, степен; погоре од; мене чукат саат во пазува, / мене тропат лири во цебоји, / јас си носам вевчето над око, / јас си можам Дунав да препливам (Р. 240 /1/); еребица по ливада пасет, / над неа се сиви сокол вијет, / еребица соколу говорит. (Р. 404)

3. (меѓу две форми на една именка) за искажување на повисоко квалитетно; вид на споредба; кој ќе се најди мајстор над мајстора / да изградит кула од кремена? (ИФ); си извика Марко Краљевиќе, / нел' излези Филип Маџарина, / ела да се двата обидеме / да кој сме си јунак над јунака (Р. 247); во корија влегоа, / во корија Рамкоска, / кој је јунак над јунак / да ми поет в град Прилеп (Р. 291); прочул се Иљо војвода / по таја Рила планина, / по таја гора зелена, / при таја вода студена, / Иљо е јунак над јунак! / Не дава хајта да мине, / не дава обир да стане, / не дава зулум да биде / по

таја Рила планина / од резаните читаџи. (Пенуш. 1, 111); та ми викна (Ангелина) два млада тељала, / и му рече тие да викаат, / дали имат јунак над јунака, Маркоица за маж да го земи (СбНУ XIII, 101); а шчо беја попои калуѓери: / – Дал не чуеш, Марко Краљевиќо? / не е унер да ми земау, / ток де земе јунак над јунака, / ем да земе Марко Краљевиќо (Арнауд. 107)

4. *за објектї над кој се има властї, надмоќ*; блиску е денот на победата / над народните издајници, / над фашизмот и над ропството, / тиранијата и гладот! (МпНОБ 117)

5. *со предложитї „од“ пред себе*; паун пасе покрај село, билјаро и билјаро! / Змеј му викат од над село: / – Ај пауне, лепо пиле, /.../ не оборај лепи перја (СбНУ XV, 162); паун пасет покрај село, / змеј му викат од над село: / А пауна, лепо пиле, / немој паси покрај село. (Р. 247, Галичник; Р. 404)

НАДА ж. Вид. **надеж**; либето ме изневери, / тој за друга се ожени; / последна нада за мојата рана / лек ќе биде црната земја (ИФ).

С о п р и д а в к и т р: **голема**: (партизаните) полни со голема нада / да дадат на народот права: / ден за ден се борат / фашизмот да урнат. (Рац. 43); **последна**: Вид го првиот пример.

НАДА СЕ ж. л. несвр. Вид. **надева се**; е тизека, Филип Маџарине, / и надам се, и ќе ми дое, / ќе дое, ето го дека иде / през това пуство широко (Тош. 69); мило мое прво љубо, / сè се надаш да си дојда, / а не знаеш ќе ќе умра, / ќе ќе умра крај бел Дунав (Молер. 253); и јазе имам, Трено, малку од малку /.../ од трска бочва, /.../ пуна со вино / и ја се надам, Трено, свадба да правам, / свадба да правам, Трено, и па да остане (Мих. 156); леле Маро, леле ќерко, / шч’ ова чудо шчо ми стори? / Ме направи да те редам, / дејна, ношја да те кукам / како црна кукајца; / ти ми беше само надеж, / кому сега да се надам, / и со кого да се тешам? (Фирф. 3, 203); леле Маро, леле ќерко, / шч’ ова чудо шчо ми стори? / Ме направи да те редам, / дејна-ношја да те кукам, / како црна кукаица... / Ти ми беше само надеж... / кому сега да се надам, / и со кого да се тешам? (СбНУ XI, 18, Охрид); Станика се нада, нада, / да гу Момир дојде, дојде / да донесе грозје, грозје, / јадно њојно грозје, грозје. (Р. 209); Филип Маџарино говореше: / – Е, тизека, Марко, млади Марко, / ошт ли се надаш, ошт ли го чекаш, / него са го лами поѓанали. (Сазд. 227)

НАДАДЕ *эл. свр.* 1. *даде во големо количество, многу*; и па нададе, нададе на секи сина по коња, /.../ на најмалије два коња, / два коња и два сокола (Иљ. 221); стани ми, синко Ѓорѓија, / чколото да го отвориш, / малите деца собериш, / клупине да им наредиш, / букваро да им надаиш! (МФ ХХШ, 43, 129); писна си Ѓелала, заплака: / – Јас жолто Еврејче не замам, / ај викни си уште еднаш, надвикни: / кој ќе се најде да даде, нададе / Ѓелала мома да земе! (Стр. IX, 2, 36)

2. *на даде у во – најреѓне се со цел подобро да чуе*; ти се молам, мило ќерче, / надај уо, послушај ме, / шчо ќе ми ти мајка кажи. / Сон сонуав јас ноќеска, / ти до мене ми спиеше, / до моја десна пазуа. (Шапк. 3, 551)

НАДАЛЕК (и **на далек**) *ирил.* Вид. **надалеку**; поткарала попадика прасе да го пасе; / отсеке му едно уше надалек да слуша, / извади му едно око надалек да види, / отсеке му една нога аровен да оди, / извади му висалото / свинци да не гони (Фирф. 2, 446); поткарала попадика прасе да се пасе, / отсеке му едно уше надалек да слуша, / извади му едно око надалек да види, / отсеке му една нога араван да ходи, / отсеке му опашка да мухи не гони, / извади му висалото свинци да не гони. (ИФ, Поткарала попадика прасе да се пасе, Пехчево, 1953); а девојко, тијун перунико, / тивко пејеш, надалек се слушат, / чул те овчар в деветта планина, / си остави стадо небројано (Јастр. 419); собраа се две врли етрви / споделија два браќа роѓена: / надалек им кашчи соградиа / меѓу кашчи Дунав преведоа, / окол Дунав боре (= борје) посадиа (Молер. 202); *со именкаџи* надалек: толко ми Ѓорѓе рода имаше, / рода имаше една сестрица, / една сестрица и бела Марија / и таја беше далек, надалек, / далек, надалек, дур в Мориово. (Гин. 242)

НАДАЛЕКО (и **на далеко**) *ирил.* Вид. **надалеку**; лист сос гора се составја, / а јазека нема с кого... / Јазе имам едно драго, / едно драго надалеко (Црн. 127); Јана маќа надалеко дала, / далек-далек, дури в крајнината, / в крајнината за кралева сина, / за кралева сина Костадина (Кауф. 680); бегај оттук, црна чумо, / моите браќа ту'а нема, / они са си надалеко (Мих. 129); надалеко да идеме, / дето нема цар и везир; / да тураа тебе цара, / тебе цара, мене везир! (Молер. 123)

Со прилогот: **многу**: свршил Марко / ќерка си Јана / многу надалеко, / преку три-четири гори / во црвено јаболко. (Цеп. 194)

Со глаголите: **даде**: Бог да бие мојта мајка / што ме даде надалеко, / та не можам да се видам / ни со мајка ни со татко, / ни со мојте мили сестри. (Манол. 155); **забегне**: забегнал е чобан Нено, / чобан Нено надалеко, / надалеко в чузда земја, / в чузда земја непознајна. (Кауф. 241); **иде**: жали, моме, да жалиме, хеј моме, / ти за мене, јас за тебе, хеј моме, / оти ќе се поделиме, хеј моме, / ти од мене, јас од тебе, хеј моме. / Јас ќе ида надалеко, хеј моме, / надалеко, на печалба, хеј моме. (Манол. 53); **летува**: Калудо, моме убава, / славеј ти пее в градина, / ем пее, мари, ем дума: / – Земи ме, моме, Калудо! / Неќу те, пиле, славејче, / ќе надалеко летуваш, / понадалеко зимуваш. (Молер. 135); **чуче се**: море пиле, славеј пиле, / ја запеј ми песенчица, / да се чуче надалеко, / надалеко преко Вардар. (Манол. 103)

НАДАЛЕКУ (и **на далеку**) *џрил. на голема раздалечина (џросџорна или временска) од нешџо*; никој Јане не верува, /.../ тоа што ми ја верува, / тоа ми е надалеку, / надалеку во Битола, / во Битола, во меана. (Кав. 40); девет браќа је велеја: / – Дај ја, мајко, Ангелина, / аку ни је надалеку, / понабрго ќе одиме, / којни ќе се навјаваме (СБНУ XV, 59); **на далеку**: глас се слуша, на далеку – / Прилепското, Крушевското, / а најпојќе Малесија, / Малесија Караорман. (Кон. 1, 28); Шефкија го удри во левото рамо, / тој бегот Шефкија од коњ не ми паѓа, / на далеку гледа од кај пукна пушка. (Кав. 105)

Со прилозите: **многу**: та па Јана каил си паднала, / токмиле ја многу надалеку (Шапк. 1, 286); **мошне**: девојка си Бога помолила: / – Дај ми, Боже, што ми срце сака! / Срце сака очи соколови, / што гледаат мошне надалеку (Кав. 23); нашите петли од вечер поа, / поспавај, лудо младо, подремај! / Нашите дворје, Магдине моме, / мошне се, моме, надалеку. (Крст. 34); маја му се милно помолила: / Убо да ме умесите, / убо да ме упечите, / от ќе појдам мошне надалеку, / да н' ме мене шега подбиеет. (Трен. 3, 79); **толку**: земи, судбо, одведи ме / при мојата мајка, / да ја прашам, судбо клета, / што сум ѝ згрешила, / што ме даде, судбо клета, / толку надалеку. (Милен. 182)

Со глаголите: **гледа**: Вид. кај горните примери; **даде**: Вид. кај горните примери; **запроси**: кат се жени од Јанокa Бане, / надалеку запроси девојку, / преко море у земљу Латинску, / у Кочју града беломе милу ќерку / краља Махаилу. (Драг. 94); **оддели**: мајка љуто ѝ проќална: / – Море синко, мили синко! / Зашто Дојка је

одделивте, / три години надалеку? (Мил. 284; Пенуш. 6, 152); **оди**: пушти мене, мили нунколенце, / ја ќе ода место надалеку, / три девет гори зелени, / четири стари планини, / далеку љубе заљубив. (Цел. 226, с. Велмеј); **однесе**: уште речта не изрече, / ја грабнее мома Гера, / ј' однесе надалеку, / през три гори, през четири, / дванаесет манастири (Црн. 184); **омажи**: е израсла (Стојна најмалата) и ја завршила / ја свршила и ја омажила, / омажила место на далеку, / надалеку дури преку Вардар. (ИФ); **отиде**: Дамњан му вели, говори: / – Ој, мили свети Илија, / два пати каниске прашчач, / трети пат јазе сам ојдох, / ама го дома не најдох. / Отишел је надалеку, / надалеку, на морето. (Кост. 126); **појде**: Вид. кај горните примери; **сврши**: свршил Дојчин убава девојка, / што е сврши мошне надалеку, / надалеку зад девет планини. (Арнауд. 135); **токми**: Вид. и кај горните примери.

НАДАЛЕЧ *ирил.* Вид. **надалеку**; Јелена Санџак-бегова / надалеч сенка држела / крај солунските овчари (Иљ. 35); сџнченце, мило сџнченце, / кат' грееш горе високо, / излеговаш много надалеч, / го гледаш ли мојто либе, / мојто либе, првото? (ИФ); срце најадено, срце напојано, мале ма, / срце најадено либе оставило, / либе оставило, надалеч отишло. (Кауф. 309)

НАДАРИ *џл. свр. даде дар*; што сам се Бога подмолил, / сè ме је Бога надарил. / Едно сабајле во недела / отидох росно ливадје, / там најдох моме заспано, / па легнах, мале, зад него / и сам си слатко заспало. (ИФ)

НАДБЕЛЕЖИ *џл. свр. во бележењето стори повеќе, надмине*; кирации, браќа, јас ќе ви се мољам: / ако го видите Стојана трговче, / да му нарџчат скоро да си дојде. / Што е бележило овен во стадото, / дружина се фаљат, / ќе го надбележат! / Што је бележило мома у оротото, / дружина се фаљат, ќе ја надбележат. (Шапк. 1, 390)

НАДБЕЛИ *џл. свр. со белење надмине некого или нешто*; ама да видеш, да видеш, / што имам золва Годора: / сџнцето е надгрејала, / звездите е надбелела, / на месецо е прилика, / ама на двор не излази. (Мих. 89)

НАДБЕРЕ *џл. свр. во берење, собирање стори повеќе*; у сано те пуља со два-три-четири бардаци, / мојо е и твојо е се пални мераци, / нема никој тува да ни надбери срцето. (Рап. 51)

НАДБИВА *гл. несвр. (во најпиревар) биејќи надминува, победува; ој ти тебе, Марко Кралевике, /.../ и отсега благослов ти давам / пак да бидеш јунак над јунаци, / ама к' има појунак од тебе, / не ќе можеш само со јунаштво / да надбиваш незнајни делии, / а повеќе ними ќе надбиваш / со итрини и со измамвање! (Сазд. 6, 121)*

НАДБИЕ *гл. свр. во биењето стори повеќе; биејќи надмине, најфрли; ми надбила кралица Милица, / а не зноет крале шчо да чинит: / А кралице, а господарице. (Р. 404)*

НАДБОДИНА *гл. свр. во бодинањето победи, бодинајќи надмине; попусто патот е минат / кога времето нè надрипа, / нè надмина и надбодина. (ИФ)*

НАДБОРИ *гл. свр. во борење, победи, надмине; забориле се зет и шура, / шура зета надборила: / шура паднал над бунишче, / зета паднал под бунишче, / се омакал со пеплишче! (Шапк. 5, 320); та си стана Марко Кралевитин, / та си ојде Дукадинска земња, / та си најде Дете Дукадинче, / оно си е на десет години / и па си е појунак од него. / Свирили са три дни и три ношти, / натсвирило Дете Дукадинче, / почнале са они да се борат, / надборило Дете Дукадинче; / почнале се камен да натфрљат, / оно го е с камен натфрлило. (СбНУ LIII, 716); **борба надборија** – *победија во борењето; насрди се Марко, застрами се, / и си стана, отиде си дома. / запита ла го старата му мајка: / – Е ти, Марко, е ти, мили синко, / што си толку многу замислено? / Даљ ти, Марко, коња надиграа, / дал те, Марко, борба надбориа, / дал те, Марко, рипа надрипаа, / иљ те, Марко, камен натфрлиа? (СбНУ XVI–XVII, 179–180); ти (Марко) си идеш од цврста пладнина. / Зашто ми си лице променил? / Дали те борба надборија? / Или те коња надиграја? / Или те вино натпија? (СбНУ XIII, 87); дружина му велат и говорат: / – Ако, нека, Јован сејменине, / сè тизе борба да си надбориш, /.../ сè тизе камен да си натфрлаш, / и тизека мома да си земеш! (Тош. 188)**

НАДБРЗА (и **надбрзи**) *гл. свр. во брзањето надмине; зеа с` коње да се надбрзуват, / Дете го е с коне надбрзало (Теох. 508); брза, надбрза коњчето. / Зачудил се пашата, / пашата пазванџијата. (Црн. 251); приговори Кралевики Марко: / – Ој ле, мале, ој ле, стара мале, / нити са ме здравица натпили, / нити са ме с којна надбрзили, / нити са ме цилит надиграли, / нити са ме с камен натфрлили, / туку ме је, мале, друга грижа: / собрахме се седемдесет*

крља, / на крај Дунав, на ладна мејана, / јадем, пијем благо рујно вино, / меѓу нас је чеша погинала, / чеша беше, мале, позлатена (Кост. 156–157); брзај, коњу, да надбрзаш, / трчи, коњу, да наттрчиш, / играј, коњу, да надиграш, / в турцки раце да не флазем (Молер. 86)

НАДБРЗИ (и **надбрза**) *гл. свр.* Вид. **надбрза**; ој ле Марко, ој ле мили сине, / што си, Марко, уилен и угрижен? – / Дали ми те с' коња надбрзија, / или ми те цилит надиграја, / или ми те здравица натпија? (Павл. 295, Малешево; Тр. 170); ој ти, Марко, Марко Кралевити! / Запита го неговото љубе: / – Што си Марко толко угрижено, / угрижено, Марко, ујилено? / Дали са те с којна надбрзили, / или са те камен натфрлили, / или са те челик надиграли? (СБНУ ЛШ, 392); ој ле, Марко, ој ле мили сину, / шчо си, сину, илен и угрижен? / дали ми те здравица натпија, / или ми те с којна надбрзија? (Кост. 156)

НАДБРЗУВА СЕ *гл. несвр.* од **на д б р з а** и од **на д б р з и**; зеа с' коње да се надбрзуват, / Дете го е с' коне надбрзало. (Теох. 508)

НАДБРОВА *гл. несвр.* од **на д б р о и**; Вид. **надбројува**; па се никуј не наима / да си купи Тодора. / Наел се је црн Арапин, / црн Арапин друга вера, / та си прекупи Тодора. / Зема пари да му брои: / бели пари надбровјаше, / а жјатици надмерваше, / оти је (Тодора) ногу убава. (Тош. 103)

НАДБРОЈУВА *гл. несвр.* од **на д б р о и** – *со броење, броејки надмине*; за рамна става десет илјади; / колку броење надбројуваше, сè пулејќи в убава Јана (Р. 247); Севдо, никој си се, / Севдо, не наима, / Севдо, да прекупи, / Севдо, малка мома. / Севдо, нае си се, / Севдо, едно Грче. / Севдо, пари брои, / Севдо, надбројува, / Севдо, а жјатици, / Севдо, надгледува, / Севдо, а грошове, / Севдо, надмерува (Молер. 102); ој Радо, Радо, равна Романко, / ага си флезеш в темни амбари, / мери мерите, не домерувај, / број дукатите, та надбројувај, / зимај жјатици, та надзимувај! (Молер. 207)

НАДВАСА *гл. свр.* *извојува победа, победи, совлада (неко-џо)*; тогај збори Марко добер јунак: / – Ал' ме чујеш, Рељо шестокрило, / ем би(ј)те се ем насад бегајте, / надвасава црните Арапи! (Р. 139); си јотишле странечка земља, / си се бијат три години; / надваса црните Арапи. (Р. 139)

НАДВЕ *ирл. на два дела*; од сон ми се таја уплашила, / надве небо ми се раздвоело, /.../ сјајни свезди на семна паднало, /.../ јасен месец небо потонало (ИФ, Сон сонила Милица кралица, с. Томино Село, Порече 1969); ој ти тебе, моја стара мајко, / вишно небо надве се предвои, / јасен месец зад Будим загина, / силни свезди на земја паднаа. (ИФ)

НАДВЕДАР *м. шеѓовишћ ирекар (оказионален збор)* за г о в е д а р; говедару, надведару, / надведа те под капинка, / постела ти черџулинка, / принеса ти од куче половинка, / после и онаа половинка. (ПСП. 46, 680)

НАДВЕДЕ СЕ *џл. свр. истџо шџџо и наведе се*; надвела се света дева Марија, Марија, / над неа се седмокрили ангели, ангели (Ѓорѓ. 130; Црн. 21; Јастр. 84; Бел. 256; Ил. 115); надвело се сланце, огреало сланце / над Јанини двори; / не је било сланце, / тук' се Јанините / госте стрџничаре (МПр. III, 2, 99); да мошне ми се зете надвело, / надвело ми се / над брза коња. (Р. 404); наведе се, еј, целуна ја ли деј! / И викна мома, ли, да си плаче: /.../ Еј збирајте се, ли,, род-роднина, / збирајте се, еј, фанете го. и! (Кот. 38)

НАДВЕЛИ *џл. свр. добиено иреку конџаминаџија од наведе и наддели*; Дељо вели и говоре: / – Мори Недо, бела Недо, / капнало ти, бела Недо, / капнало ти бело лице: / што ти толку разбелело, на слонцето надвелило: / твое лице се белее, / моја душа ми се лее. (Мил. 341)

НАДВИВА *џл. несвр.* од н а д в и е; сам се бие и надвива. / Проклето да е Момчило, / Момчилово првно љубне, / подлизна се сас Скендера. (Кауф. 576)

НАДВИЕ *џл. свр. иобеди, земе надмоќ.* **а.** со п р е д м е т; довтасала је Дојчин болен јунак: / – Арапине, море црна веро, / што си дошел Солум да пленаваш, / ја тргни си на мегдан јуначки / да се удрим' није од коњица, / да видиме кој ќе да надвије, / та па тогај Солум да пленаваш (Кост. 175/ или 5); ајде борба да се борим', / кој ќе борба да надвие, / того ќе земе Калина (Тр. 136); јас имам тавла с атови, / јас имам арем с анами; / ако надвиет атови, / ќе ти го зема коњчето; / ако надвиет коњчето, / ка ти ја дада тавлата (СБНУ IX, 70; Црн. 251). **б.** со н а-п р е д м е т; испаднала стара жаба, / па надвила на дедото (Мил. п. 276); тогај вели Гино Арнаутче: / – Бог те убил, Марко прилепчанин, / твоја којна над мојата

надви, / и ти, Марко, на менека надви (Кост. 143); па надви Марко на Момчил јунак, / па извади лека буздогана, / та (Марко) убоде Момчил добар јунак (СБНУ XI, 33); л-ф о р м а: *надвилело* место *надвило*; девет ми сина (чума) чукнала / и девет снаи с внуцијна. / Мајка е ного плакала, / дури на Бога надвилело (Биц. 3, 79); д р е м к а н а д в и л о: Турци ле, Турци незнајни, / незнајни и непознајни, / сопрете малку коњете, / пушта ме дремка навило, / да легнам малку да преспа! (Мих. 150)

Во и з р а з о т: **борба надвие** *победи во борба*; Никола, ајдут Никола, /.../ Ајде борба да се борим, / кој ќе борба да надвие, / того ќе земе Калина. / Били се три дни и три ношти, / надвил е ајдут Никола, / па си е земал Калина, / одвел је хладна механа, / Калина да 'и служава. (Тр. 136)

НАДВИКНЕ *г.л. свр. со викање наомине*; извикнал Стојан, надвикнал: / – Дочуј ме, либе, дочуј ме! / Змија ми влегла в пазува, / да дојдеш да ја извадиш! (Кон. 239); извикнал Стојан надвикнал / отаде Кала Марија, /.../ зад таја жолта Дунава (Рад. 70); писна си Гелала, заплака: / – Јас жолто Еврејче не земам, / ај викни си уште еднаш, надвикни: / кој ќе се најде да даде, нададе / Гелала мома да земе! (Стр. IX, 2, 36)

НАДВИЛИ *г.л. свр. надвие, земе наонок*; мори Недо, бела Недо, / капнало ти, бела Недо, / капнало ти бело лице, / што ти толку разбелело, / на слонцето надвелило; / твое лице се белее, / моја душа ми се лее. (Мил. 341)

НАДВИШИ *г.л. свр. се крене повисоко (нао нешишо)*. **а.** за црква; јуначе изникна арговил, / а девојчето трендавил. / Вишеле што ми вишеле, / црквата је надвишиле, / обата се загрлиле (МФ IV, 7–8, 154); Кочо изникна трендафил, / Невена изникна лозница. / Вишиле што ми вишиле, / црквата е надвишиле, / и двата се прегрнале (Кит. 1, 82) **б.** за *глас, ѝлач*; до три јунака паднаја, / до три ми мајки плакаја, / Стојанова мајка надвиши: / – Стани ми, сину Стојане, / да видиш Родна довица! (Лин. 154)

НАДВЈАСА *г.л. свр. со вјасање победи некого*; бегои маски врвеја, / по широките калдрми, / уздите им се влечеја, / по калдрмите свечеја. / Тогај се бегот уплашил: / – Што е ова сила голема, / каурска сила надвјаса! (Цел. 173, с. Годивје)

НАДВОДИ *гл. свр. I. го искачи коњоџи со водење над вода;* Димјанинка кон водила, / од вода го надводила, / и мало коња напоила, / повеќе се огледала. (СБНУ V, 812)

II. надводи се – *искачи се над вода на суво;* Темњануго, малој моме, / Темјануга коња води, / над вода се надводила (Кост. 36).

НАДВОР *прил. 1. (за да означи место што се наоѓа) оџаде границиџе на нешто;* (спрот. в н а т р е); рипна Јана од кочиа надвор, / како лудо, богме, полудено, / рипна Јана како елен треќак, / што си грабна дете Оливерче, / што го грабна на свој бели раце. / Та га внесе во сфоја кочиа, / и се назад она повратило, / та си пошла во гора зелена, / што си собра билки чемерики, / да лекуа дете Оливерче. (СБНУ XIII, 91, Прилеп); заспала ми е галена Рада, / заспала ми е надвор под трем (Цеп. 303); мојата невеста надвор е кукла, / надвор е кукла, дома панукла (Кит. 1, 68); никој надвор, синко, не може да излезе, / нито чупи, нито невести / јас ка одам, мајко, Велешка планина / и ка си берам верна дружина. (Тух. 64)

2. п р и з а п о в е д – *Оди си!*; јас ќе ода, море, дури „на Скуп“, / дури на Скуп, море, при Аман-паша: / – Амана ти, море Аман-паша, / чини конак, надвор не оставај! (ИФ)

3. (во друѓи форми) на двора: во сватои се најде копиле /.../ стара мајка на диван го чекат /.../ и је даде мајке си нееста. / Пак излезе надвор до надвора. / Се поврати на курвно копиле / да с' обидит кои је појунак (Мил. 211–212); на дворје; нел' излезе, моме, по надворје! / Ти да видиш шо те татко викат (Р. 404); на двур: надвур да испаднам, /.../ в градина да влезам, /.../ китка да наберам. (МПр. X, 3–4, 142)

Со г л а г о л и т е: **излезе**: продавало моме војводово вино, / дури го продало, надвор не излегло, / заборајло моме порти да затворит, / та навлегле му се пашините коњи, / испасиле му се рамен бел босиљок. (Шапк. 5, 260; Шапк. 2, 119); излезе, Ѓурѓо, надвор во дворо, / па распули се горе в балконо, / да 'и видиш, Ѓурѓо, комитите, / како се редат на три реда / по сто души, Ѓурѓо, триста души (Кав. 98); **искочи**: Илинко мори, Илинко! / Искочи надвор на пенцер / да ти го видим лицето, / да ти го пишем на книга (Р. 80); **исфрли**: (Дете) вати еден (коњ), го исфрли надвор, / вати други, го исфрли надвор. (Рус. 50) **стои**: еј, стани Ѓуро, ли, / стани, Ѓуро, стани, мила ќерко! / Надвор стојат, ли, / надвор стојат две чети сватове. (Кот. 30)

С о п р е д л о з и т е: **за**: една руба во куќа носење, / друга руба за надвор одење, / треќа руба Алија жалење (Кон. 182); **од**: озгора она ми иде, / љуто Димчета га кълне, / отворила бре врата, врата од колиба, / од надвор га навикuje, / она сос њега се кара. (Р. 144)

НАДВОРА *ирил.* Вид. **надвор** 3.

НАДВОРЕН -рна *ирид.* овде: *шїо се однесува на ирашања надвор од земјата; надворешен*; и сите вопросы спорни / од министрите надворни / правилно се разрешени / и решенја донесени. (МФ XVIII, 36, 200)

НАДВОРЈЕ *ирил.* Вид. **надвор** 3; *нел' надвор*; излези, моме, по надворје! / Ти да видиш шо те татко викат. (Р. 404)

НАДВОРНИНА *ж. надворешна граба во двориш*; јунак си викна, провикна: / – Елате, ела да ми напишете, / да ми напишете једно две-три писма; / првото писмо до стара ми мајка, / нека ме жали да ме не чека; / второто писмо на стари ми татко, / нека си фане два-три мајстора, / па нек ископа једна надворнина. (Фирф. 2, 272)

НАДВОРСКИ *ирид.* *шїо се наоѓа надвор; надворен*; заплакала Анѓа во гора зелена еј доо, / ...на место надворско, / ...до дрво крстато, / до вода студена. (Стр. VI, 1, 71)

НАДВРЛИ *џл. свр.* Вид. **натфрли**; собрале се будимци, / будимци граѓани, / камен да врлает, / малу врли, / многу надврли, / ми јобори / висока гемија, / во гемија / ќерка кадиова (Цел. 165, с. Врбјани).

НАДГЛАС *ирил.* *їобедно, їобеднички*; (**не може надглас** – *не може да їобеди, да надвие, да надгласи*); до два браќа не ми се познале, / туку оба шчо ми се грабнале / да се бијет с онје остри сабји, / ама никој надглас не би могле. (Мил. 94)

НАДГРЕВА *џл. несвр.* од **надгрее**. I. Ката, калеш Ката, / Елкината ќерка – / сџнцето надгрева, / мисичина надделава (Кауф. 597); две се сонца надгревале, / два се браќа надиграле, / помалото го надигра, / постарото му се моли: / – Прости мене, мило брате, / јас сум постар ќе се женам, / ти си помал, почекај ме! (Кит. 43)

II. надгрева се со *ḡреење се најпиреварува(аиѝ)*; две се сонца надгреваа / мајкини му две пазуви; / не ми биле до две сонца, / тук' ми биле до две деца. (Стр. VI, 3, 66)

НАДГРЕВУВА *ḡл. несвр.* од надгрее; расла мома фидан во градина, / што израсла фидан во градина, / што израсла танка и висока, / со висина небо потпираше, / со ширина поле покриваше, / со личина (= убавина) сџнце надгревуе. / Растејеќи момче е запроси, / момче проси, мома се поноси. (Идн. II, 5, 44, Полог)

НАДГРЕЕ *ḡл. свр.* со *ḡреење нао̀мине*; ама да видеш, да видеш / мојата золва Маргита: / сџнцето је надгрејала, / месецо је надделела! (Мих. 149); две се сонца надгреваат / кое како ќе надгревит. / Помалото *нао̀греало*, / надгреало, надиграло (Трен. 1, 91); девојката, мила мале, / и јубава и не јаку; / невестата, мила мале, / сџнцето е надгрејала, / месецо е надминала (Мих. 120) девојката и убава / и убава и не толку, / невестата дип убава, / сџнцето је надгрејала, / месецо је надделила. / Триж се сведох, та ја џалнах, / и триж ми се усна пусна, / три капки ми крв капнаа / од мојата тенка уста. (Кост. 116); ама да видеш, да видеш, / што имам золва Тодора: / сџнцето е надгрејала, / звездите е надбелела, / на месецо е прилика, / ама на двор не излази. (Мих. 89)

НАДГРЕЈУВА СЕ *ḡл. несвр.* од надгрее се; со *ḡреење нао̀минува се*; две се сџнца надгрејуват, / два се браќа надигруат: / еден игра влашко оро, / други игра арбанашко. (МФ III, 5–6, 150)

НАДГРОБЕН -бна *ирид. шѝо се иосѝавува или се нао̀џа нао̀ гроб (и́лоча, сѝоменик)*; стара ле мајко на Пандо, / Панде ми се ожени / за црна земја – невеста, / за мермер – плоча надгробна, / за дребна песок – сватови! (ТМ 235; Паск. 98)

НАДДАВА *ḡл. несвр.* од наддаде. Вид. **наддаде** 1; давај, наддавај, девере, / да си откупиш снаата / осумстотини на врата (Фирф. 3, 196); со *ḡлаḡолоѝ* дава; тука сам, мајко, зашто сам! / Бело ми лице пожолте, / руса ми коса опадна, / рамна ми снага окапа. / Давај, наддавај, мајко ле, / мене ме, мајко, млада избави / од овје клети зандани (Иљ. 215; Кав. 74); татко ѝ рача, порача: / – Ка знае Анка анамка, / да не си мене верате, / да не си губе името, / ќе давам и ќе наддавам, / чифлици ќе си продаам, / отаде ќе ја откупам (Шапк. 5, 142); давај, наддавај, девере, / осумстотини на врата /

нели не си кадар, девере, / дома би си седеу, девере, / Ката би си бра-
кау, девере / деца би си чувау (Р. 209)

НАДДАДЕ *г.л. свр.* **1.** *даде њовисока цена оу дружиѣе;* над-
дал јунак шест илјади, / го откупил црно грозје, / си го зави бела
книга, / си го кладе во пазуа, / во пазуа десна страна (Совр. XXXI, 5,
55); Капино моме / черешојоко ле, черешојоко, / вишно високо, /
давам, наддавам / тебе да земам. (Кауф. 811)

2. *додаде кон нешиѣо шиѣо е њокус за да сѣане доволно;* пу-
то платно до земја не стига! / Оскуба си мома Ангелина, / шчото ѣ
се коси останали, / та наддаде платно бабаќерно, / та се фана Мом-
чил добар јунак (Молер. 46); го усука тѣнка врвца, / па го пушти у
пеколот. / Врвцата не достигнала; / свети Петар си имаше, / си и-
маше русо перче, / па наддаде тѣнка врвца. (Мил. 53–54)

НАДДЕЛЕЕ СЕ *г.л. свр.* *надвие се, њобеди се;* пушти Павле
госпударче сиву соколче, / да си гу фате сиѣуту пиле. / Ка са до-
стигнаа, ка са расчопкаја, / идноту чопќе другуту чопќе, / не можат
да се наддилејат. (МПр. X, 3–4, 151)

НАДДЕЛИ *г.л. свр.* **I.** *надвие, њобеди некоѓо нешиѣо;* кога
појдов Арапска земја, / се биевме со црни Арапи, / Арапите беа по-
котии, / ние тие си 'и над(д)еливме (Мил. 66); девоќата и убава / и
убава и не малку, / невестата дип убава, / сѣнцето је надгрејала, /
месецо је надделила. / Триж се сведох, та ја цалнах, / и триж ми се
усна пусна, / три капки ми крв капнаа / од мојата тенка уста. (Кост.
116)

II. *наддели се – надвие се себеси; њобеди се себеси;* там нај-
доха едно орло пиле, / го удриха два брата соколи, / едно го бие до-
ле под крилја, / друго го бие над крилја; / орле пиле се је наддели-
ло, / си слезело долу на земјата – / го носиха на Мурчо господар
(Мил. 224).

НАДЕВА СЕ *г.л. несвр.* **1.** *има надеж дека ќе сѣане нешиѣо;*
цевка бурило полно со вино, / и јас си пијам и в село давам, / пак се
надевам свадба да чинам, / пак ме викаат сиромав, / попот ми ќерка
не дава! (Кон. 258); земи ме, моме, / матна да те земи, / јас су си,
моме, / ногу чорбација: / од жаба нога / сува пастрма, / и јас си јада /
и на село давам, / пак се надевам / свадба да права! (Кон. М. 38,
Пештани); и ние сме, Недо мори, луѓе чорбации, /.../ па се наде-
ваме, Недо, / свадба да правиме, кучке, / тебе да земиме. (Милен.
137); па се надевам / свадба да правам! / Земи ме, моме, / Бог да те

земи! / Јас имам, моме, / куќа, покуќнина (Рад. 59); на тебе се надевавме / да ни растиш, да порастиш / и да живиш дур до старос(т) / и нас да нè ти преживиш (СБНУ XI, 19); неќам те, шугле море, неќам те, ќельчо, / зашто си немам ништо, никого! / – Земај ме мори моме, земал те господ, / и ја си имам од сè по малку – / од гуска шија полна ракија, / и ја си пијам, и на село давам, / па се надевам свадба да правам! (Црн. 234; Мих. 155)

2. *очекува*; надевам се, бре, на Господа, / довица да те земам, / ој леле, ти нè изгоре, / големо не те зедов, јаша, јаша, / ај да пукнет мајка ти (Ѓорѓ. 105); под гора, под вода, / под три мости камнени, / камнени мост не нишај се, / лудо младо не надеј се, / мене мајка не ме дават за тебе (Мил. 329–330); не се надевај веќе, о Македонијо, / на крвави фашисти, на твои душмани! (Рац. 50); надеваш ли се, солтане, / на пролет комити да дојдат, / бовчалок да ти донесат, /.../ од оцалари чалмите, / од пашалари главите, / од анките феќеињата. (ТМ 480); надеваш ли се, султане, / пролет комити да дојдат, / армаган да ти донесат: / на оцалари чалмите, / и на беглери главите? (Црн. 296); надеваш ли се, султане, / пролет кумити да дојдат; / пролет кумити да дојдат, / селата да ти изгорат? (Лин. 79); надевам се, бре, на Господа, / довица да те земам, / ој леле, ти нè изгоре, / големо не те зедов, јашаљ, јаша, / ај да пукнет мајка ти! (Ѓорѓ. 105)

НАДЕЕ СЕ *зл. несвр. исѿо шиѿо и надева се – има надеж; се надева*; шикла шошница полна пченица, / и јас си јада и село даам, / пак се надеам свадба да чинам, / пак ме викаат сиромав, / попот ми ќерка не дават! (Мил. 327); камнени мост не нишај се, / лудо младо не надеј се, / мене мајка не ме дават за тебе, / ми пуштила диви волка, / да н' ќе коза ми потерат, / да н' ќе пипер ми го пасит, / да н' ќе пипер род ми родит. (Мил. 329); дружино верна и сложна, / дома ми да ме носите, / се надејем да се исцелим / или дома да си починим / и с мајком да се опростим (Пул. 58); ко ка слеза долу в рамно поле, / дури ка слеза долу бајрак гледате, / вие да се мене надејете. / Ако паднет црвена бајрака, / вие надеж веќе да немате! (Р. 404); си останав кукавица, / си го изгубив Лозана, / на него јас се надеев / за на старос(т) да ме гледа. (СБНУ II, 66)

НАДЕЖ *ж. очекување на нешиѿо поодоро, поубаво, со некаква увереносѿ дека шиѿа ќе се осѿвари*; леле Маро, леле ќерко, / шч' ова чудо шчо ми стори? / Ме направи да те редам, / дејна, ношја да те кукам / како црна кукајца; / ти ми беше само надеж, / кому

сега да се надам / и со кога да се тешам? (СБНУ XI, 18; Фирф. 3, 203)

НАДЕЖДЕН *прир. шито се однесува или е во врска со надеж*; се разигра она слано море, / ќе потопит лишаи Света Гора, / манастира лепи Хилиндара. / Изговоре Сава игумене / на оние триста калугери: / – Ќе ви речам една нуждна реча, / соблечите свила и кадифе, / облечите руво калугерско, / на главите капи камилавки, / под мишките стакли позлакени (Мил. 67–68)

НАДЕЛА *гл. свр. со делкање направи на делови; наделка (многу)*; Каранфило, море, малај моме, / ти си на мен, море, много мила. / Направи ме сухо дрво, / сухо дрво јафорово, / земи брадва, наделај ме, / направи ме на делутки, / та ме збери на скутачо, / наклади ме силен огин, / направи ме прах и пепел, / та ме фрли ваф градина / да поникна ран босиљок, ран босиљок, рано цвете. (Кауф. 298)

НАДЕЛИ *гл. свр. додели*; сарајот да си ќердосаш / со таја лепа невеста / и сосве дете Дамјанче, / да ти је живо којњчето, / то ва ти образ обели, / хатлии шчо ми надели! (Шапк. 4, 114)

НАДЕНЕ *гл. свр. 1. облече*; стани, стани, Добре, премени са, / премени са, нареди са, / та надени бела риза (Кауф. 540); като чу Јанкул тоз лав, / да се скачи на негови мердивени, / да ѝ вели на Јанкулица: / Варај, варај, Јанкулице млада! / Примини са, јорожи са, / надени си нова дреха невестинска, / покриј са, премлада нивеста! (Драг. 92)

2. заене, навре, закачи; пресече гранка шиблинка, / навали силни огнове, / надена дете на ражен. (Шапк. 1, 159)

3. сџави, штури на враи или преку рамо; кога чуло Марко Кралевиќе, / тој од коња, брате, не ми слегол, со гаргија торба си наденал / и опнал јунак за да ја поткренит; / тој не могол, богме, да ја кренит, / гаргија се на парчиња скрши. (СБНУ II, 117)

НАДЕНЛИВ *прир. шито може да се надене*; овде: доштеран; море Вено, мома Вено, / шо си, Вено наденлива, / на ден бела и црвена, / на ден жолта и зелена? (МПр. III, 4, 97)

НАДЕСНО (и **на десно**) *прир. 1. кон деснаџа сџрана; оо десно, на десно*; Господ да ни поможи / и си светци небесни, / и денешна света Богородица, / да ме крепи надесно / и да ме има под рака (СБНУ V, 29); истргна (Страил) сабја френгија, / па се развр-

те на десно, / додека дојде налево, / салте си паша остана (Кост. 231); мори обраќај се, девојко, / налево, надесно: / надесно ти са роднина, / налево ти са другачки! (Каран. 14)

Со друг п р е д л о г до себеси: Вид. кај изразите.

Во и з р а з и т е: **надесно-налево** – на разни *сѝрани*, *насекаде*; како удри надесно-налево, / ми загуби седумдесет јунаци, / им напраи седумдесет гробој, / таја сите ми `и закопа (Мил. 206); **налево-надесно** – на *сиие сѝрани*, *оѝсекаде*; да јас не сум црна калуѓера, / туку сум со Марко од Вароша; / сврте сабје налево-надесно, / шчо имаше гости `и посече (Цеп. 109); а што беше Павле помалечок, / часо слезе од коњо наземи / и потегна сабја од ножница: / девет педи во ширина, / дванаесет во должина; / сврте сабја налево-надесно, / ми посече до триста Арапи (Цеп. 43); **налево, надесно** – во *разни ѝравци*; отидеа два јунака на царска ордиа, / та извртеа со острите сабји, / извртеа налево, надесно (Шапк. 4, 89); Ѓорѓију изим дадоа, / назад се Ѓорѓи повратил, / тој слезе долу в чевари, / остра си сабја запашал, / наметнал црнана гуња, / излезе горе в одаја, / замавнал налево, надесно, / пак тој си сече три Турци. (ИФ, Сиромав кара Ѓорѓија, с. Латово, Порече, 1969); се разврте (Секула детенце) налево, надесно, / ми посече Корун арамија, / ми посече Муса Кесеџија (Р. 77); **налево и надесно** – на *разни сѝрани*, *насекаде*; кога мажи сабја си зедоа, / рипнаа на лево и на десно го заклаа синцирџијата, / па редом додека завтасаа по бели пазари, / низ Солуна града сè под нож турија. (Иљ. 100, Велешко); разигра (Црна Арапина) коња налево и надесно, / разигра коња, јунак ми с` одвоа, / оно јимало дванаесе срца. (Арнауд. 125)

Со г л а г о л и т е: **замава**: Вид. кај горните примери; **завмавне**: Ѓорѓију изим дадоа, / назад се Ѓорѓи повратил, / тој слезе долу в чевари, / остра си сабја запашал, / наметнал црнана гуња, / излезе горе на кула, / Ѓорѓија влезе в одаја, / замавнал лево, надесно, / пак тој си сече три Турци. (ИФ, Сиромав кара Ѓорѓија, с. Латово, Порече 1969); **крепи**: Гоподи Боже, поможи! / Господ да ни поможи, / и си светци небесни, / и денешна света Богородица / да не крепи надесно / и да не има под рака! (Цеп. 198); **рипне**: Вид. кај горните примери; **сврти**: Вид. кај горните примери.

НАДЖЕНЕ *жл. свр.* Вид. **наджнее**, **наджние**; овчар стадо пасеше / и на Злата думаше: / – Хај да си надженим; / јако са ти надженим, / ќе ти зема лицето (ИФ); жена ли са, жена ли, / Злата го ј надженала. (Кауф. 31)

НАДЖНЕВА СЕ *зл. несвр.* од наджнее се; с и н.: *наджнива се, наджнејува се*; и јазе лудо ќе дојдам, двајцата да се наджневаме. (Биц. 2, 21)

НАДЖНЕЕ *зл. свр. во жниењето наодине оруѓи, ѓи победи*; и јазе, лудо, ќе дојдам / двајцата да се наджневаме. / Ако те, моме, наджнејам, / ќе дадеш да те целивам... / Ако ли ти ме наджнеш, / стадото ќе ти го дадам сосе ле руди јагниња (Биц. 2, 21); ако ме натпејеш, Маро, / јем да ме, наджнеш, / ќе ти купам кована ќердана (ИФ).

НАДЖНЕЈУВА СЕ *зл. несвр.* од наджнее се; *наджнева се*; збор збориме да се наджнејуват: /.../ Ако мома падарче наджнее, да ми земе пушка малихера; / ако падар девојка наджнее, да целива нејно бело лице. (Биц. 2, 63)

НАДЖНИВА СЕ *зл. несвр.* од наджни е се; *наджнева се*; жнала Мара жолто просо... / едно мало кираџивче, / тоа Маре је велеше: / – Ајде да се наджниваме. / Ако тебе те наджнијам, / да ми даиш кован ќердан; / ако мене ме наджниеш, / ќе ти даам брза коња (Мил. 460); јуначе, јуначе, / ајде да се наджниваме (Трен. 2, 52); редете се ред по редум... / да жнијаме на жетва..., / момци жнијат, моми пеат..., / моми носат зелен зелник..., / да се наджниваме и без зелник... (ИФ, Редете се ред по редум, Прилеп, 1969)

НАДЖНИЕ *зл. свр. I. во жниење наодине оруѓи, победи во жниење; наджнее*; чобан мома зборува: / – Хајд' да жниеме пшеница, / црнокласица. / Ако ме тизе наджниеш, / да ти дада стадото, / од стадото половината (Верк. 192); и Мара му говореше: / – Ако тебе ја наджнијам, / не ти сакам брза коња, / туку тебе, добар јунак, / добар јунак да те земам (Мил. 460); удри, Крајно, удри, / на крај да излезеш, / на крај кажуваат, Крајно, / голема облога. / Ми се облогувет, Крајно, / јунак и девојка. / Моме итро било, / положил крадело. / Лудо ми наджнило / двесте и два снопа, / моме ми наджнило / триста и три снопа. (Цел. 207, с. Велмеј); *злаџолска л-форма* на д ж н а л; жнала, жнала бела Мара, / жнала, јунака наджнала / и јунака ми го зела (Мил. 460); ако те тебе наджнијем, / јас ќе те тебе уземам. / Жнали мома и овчарче, / го наджнала девојка, / на седум-осум ставенки, / на девет-десет полога. (МПр. III, 4, 94)

II. наджние се – *во жниењето победи сам*; зате се забаив: / ерген и девојка / с облог се фаќаат / кој ќе се наджниет. / Девојка побрза, / ерген го наджнала. (Црн. 12)

НАДЗАД *црил.* Вид.: **назад**; се расплака братац за брата си, /.../ си е фати своата нееста, / пс е фрли од горни чардаци, / па е фрли на мермер авлија. / Мртва падна *несѿа* во авлија. / Па се качи коњу на грбина / и отиде надзад да с` не вратит, / опустеа дворе од нееста (Арнауд. 183); свите момци богме ми трчале, / свите момци надзат се вратиле (Арнауд. 129)

НАДЗГЛАВЈЕ *ср.* Вид. *зѿлавје, ѿерница*; вечера (чупе ле) ти би ми зготвило, / мори, постела ти би ми послало, / надзглавје ти би ми стојало, / мори, санок ти би ми се пулило / и в чело ти би ме бакнало. (СБНУ II, 32)

НАДЗЕМА *ѿл. несвр.* од *на д з е м е*; *зема ѿовеке одошѿо е ѿошребно*; од ујем си надземало. / За тебе се рајски порти, / рајски порти затворени, / а пеколски отворени! (Вас. 245)

НАДЗИМУВА *ѿл. несвр.* од *на д з е м е – земе ѿовеке; надзема, надзима*; мери мерите, не домерувај; / број дукатите, не добројувај; / зимај штици, не надзимувај (Молер. 207); ој Радо, Радо, равна Романко, / ага си флезеш в темни амбари, / мери мерите, не домерувај, / број дукатите, та надбројувај, / зимај жѿтици, та надзимувај! (Молер. 207)

НАДЗРЕ *ѿл. свр.* Вид.: **назре**; (Србин од Краина) нигде лика спрот себе не најде, / ми се врати надзад на трагои, / ми промина низ Орида града, / ми се надзре дворе Милошои (Арнауд. 149)

НАДСИДА *ѿл. свр. со сѿдање надмине*; со ѿидли сѿдој, дос, не ја надсидал, / со трчум трчал, дос, не ја наттрчал. (ИФ)

НАДИГА *ѿл. несвр.* од *надигне*. **1.** *со ѿредмеј: крева нешѿо за да ѿо ѿренесе*; море, Митро, кротко јагне, / кротко играј на орото, / ним надигај праовете, / ќе напрашиш малки моми (МПр. III, 2, 108); разбркаме древно сено, / видоха ни косације, / надигнаја остре косе, /.../ разбркаме пшеницата, / видоха ни уракчије, / надиггоха срповите. (Верк. 50); ги викала селаните / да окршат зелнико. – / Кркна жаба в зелнико. / Надигале вилите, / сите викат жаба је, / попо вика мечка је. / Сите бегаат по горје, / попо бега по долје. (Шапк. 1, 442)

2. *(со н а ѿредмеј)* *честѿо се навраќа на нешѿо диѿајќи ѿо*; ергени вино не пијат, / сал на шишето надигат. (Ѓорѓ. 37)

НАДИГНЕ *гл. свр. 1. дигне*; како рука оно надигнало, / така рука њему му стана. (Р. 114); изашол је мачоро, /.../ снашка си ја нашал – / жутата лисица. /.../ па се дигна мачоро / многу на големо, / *надигна си глава*, / напрчил мустаќи / па си песну пева: / – Пр-мр-мр, пр-мр-мр. (Кар. 1, 32); како рука оно надигнало, / така рука њему му остана: / испрнава двете црни очи. (Р. 114)

2. крене многу нешто; се степале Циганите, / надигнале чеканите, / дотепале Циганчето; / мајка му го милно плаче: / – А што милно ми просеше, / полна торба ми носеше, / цела куќа ми ранеше. (ИФ, Се степале Циганите, Свети Николе 1954; Кар. 1, 73; Фирф. 2, 451–452); јажека на дрва ојдох, / там видох сура елена. / Ка дочуја нејни сина, / надигнаа танки пушки, / ојдоа в гора зелена (ПСП. VIII, 39, 460); јала мудро не седохме, / сурониме бело грозде, / видоха ни пударето, / надигнаха тенки пушки... / разбркаме дребно сено, / видоха нè косаџије, / надигнаха остре косе. (Верк. 50)

НАДИГРА *гл. свр. I. во израиша победи, нагвие*; свиреј, свиреј, Бошку! / Аку на натсвиреш, / ќе ти дадем, Бошку, најмалката јуда, / Ѓурѓе самувилa. / Аку та надиграим, / ќе ти земим, Бошку / двете црни очи. (Ил. 332); три сџнца разиграле / во мајкини рамни дворје; / помалиот 'и надиграл (Мил. 441); ако та надиграим, / ќе ти земем, Бошко, / двете црни јочи! (Шапк. 5, 77); *со именкиџе*: к о њ: запитала го старата му мајка: / – Е ти Марко, е ти мили синко, / што си толку многу замислено? / Даљ ти, Марко, коња надиграа? / Дал те, Марко, борба надбориа? / Дал те, Марко, рипа надрипаа? / Иљ те, Марко, камен натфрлиа? (СБНУ XVI–XVII, 179–180); о р о: сите војници камен ле фрлаје, / Тодора камен ле натфрли; / војници оро ле играје, / Тодора оро ле надигра (Јастр. 136); ч е л и к: Запита го неговото љубе: / – Што си Марко толку угрижено, / угрижено, Марко, ујлено? / Дали са те с којна надбрзили, / или са те камен натфрлили, / или са те челик надиграли? (СБНУ 53, 392); (СБНУ LIII, 392); ц и л и т: е, тизека, Марко, млади Марко, / ќе му дадам штерка Магделена, / ако Детенце надигра с цилит, / надигра с цилит, с камен натфрла, / с кон надјаа сите добри госје. (Тош. 65); приговори Кралевиќи Марко: / – Ој ле, мале, ој ле, стара мале, / нити са ме здравица натпили, / нити са ме с којна надбрзили, / нити са ме цилит надиграли, / нити са ме с камен натфрлили, / туку ме је, мале, друга грижа: / собрахме се седемдесет крља, / на крај Дунав, на ладна мејана, / јадем, пијем благо рујно вино, / меѓу нас је чеша погинала, / чеша беше, мале, позлатена (Кост. 156–157)

II. надигра се – во заемна борба и игра помине; и одеде тие (Секула Детенце) што одеде, / и им зборвет до три вити ора: / – Ела, ела, незнаен делија, / ела да се оро надиграме, / ела камен да се натфрламе, / ела прстен да се надменвиме! (Мил. 204–205; Милош. 29)

НАДИГРУВА *зл. несвр.* од *на д и г р а* – *при играње заемно победи*. **I.** Вид. *на д и г р а I*; ај ти тебе, млада Митровице! / Сите ми 'и с ора надигруваш, / и сите 'и с песни натпејуваш, / и сите 'и с лико надличуваш, – / вчера ти го Митра отепаје (Јастр. 128–129); собрале се деветнајсет девојки, / со девојки млада Митревица. / Сите ми 'и оро надиграват, / сите ми 'и песни натпејуват, / сите ми 'и личност надличуват. (Икон. 26); засилил се силна звезда / од Солуна до Костура, / тој не била силна звезда, / туку било лудо младо, / с којната се надигрува, / с пушката се натфрлува. (Шапк. 2, 99)

II. надигрува се – од *на д и г р а се*; *се најпиреварува со друѓ во игра*; засилила се силна звезда / од Солуна до Костура. / Тај не била силна звезда, / туку било лудо младо; / с којната се надигрува, / с пушката се натфрлува (Шапк. 5, 228; СБНУ VI, 12); ми се чуди, ми се уми, / ми се уми лудо младо / како да појди кај момето; / со џида се надидува, / со дуња се натфрлува, / со коња се надигрува. (Стр. VI, 3, 69); две се сџаца надгреуат, / два се браќа надигруат: / еден игра влашко оро, / други игра арбанашко. (МФ III, 5–6, 150)

НАДИМЕЦ – мци *хит. м. прекар*.

НАДИПЛИ *зл. свр. 1. најрави (оо нешићо) ошпили*; спрот.: *оодшпили*; девојче, море, девојче, / што ти се тебе чинеше / дека е момче тулбенче, / навечер да го надиплиш, / наутро да го оддиплиш?! (Трен. 3, 82); втори синцир сџ млади девојки, / в раце носат нхни танки дари / и на дари велат ем говорат: / – Мили дари, наши танки дари, / та кој ќе ве надипли, раздипли? (СБНУ 53, 206)

2. свие во ошпили (за сабја и др.); дејгиди Страил војвода, /.../ наметни торба просјачка, / земи си стапот просјачки, / надипли сабја во појас, / слези се долу на друмје, / стори се младо просјаче! (Мрпн 70)

НАДЈАВА *зл. свр. во (в)јавање надмине*; ој ти, Марко, млади Марко, / ќе му дадам штерка Магделена, / ако Детенце надигра с џилит, / надигра с џилит, с камен натфрла / с кон надјаа сите добри госје! (Тош. 65; Пенуш. 3, 523)

НАДЈУНАК м. овде: ј у н а к н а д ј у н а к – јунак нао јунациџе; *џолем јунак*; прочул се Иљо војвода / по таја Рила планина, / по таја гора зелена, / при таја вода студена, / Иљо е јунак надјунак! / Не дава хајта да мине, / не дава обир да стане, / не дава зулум да биде / по таја Рила планина / од резаните читаџи. (Пенуш. 1, 111)

НАДЛИКУВА (и *надличува*) *џл. несвр.* од н а д л и ч и; ај ти тебе, млада Марковице! / Сите ми `и оро надиграваш, / сите ми `и песни натпејуваш, / сите ми с лико надликуваш, / вчера ти го Митрета убие. (Икон. 26)

НАДЛИЧИ *џл. свр. во личноџа, во убавина нао мине*; сите ми `и с песни натпејала, / сите ми `и с лико надличила! (Р. 404)

НАДЛИЧУВА (и *надликува*) *џл. несвр.* од н а д л и ч и – со личноџа, личноџија џобедува, нао вива; ај ти тебе, млада Митровице! / Сите ми `и с ора надигруваш, / и сите `и с песни натпејуваш, / и сите `и с лико надличуваш, – / вчера ти го Митра отепаје (Јастр. 128–129); собрале се деветнајсет девојки, / со девојки млада Митревица. / Сите ми `и оро надиграват, / сите ми `и песни натпејуват, / сите ми `и личност надличуват. (Икон. 26)

НАДМАВА *џл. несвр.* од н а д м а в н е; во мавање нао минува, џобедува; Радум-бег има трима слуги верни / први слуга му је Грка Маноиља, / други му је Раде Старослава, / треќи му је Ѓуро пијаница. / Тој што ми је Грка Маноиља, / тој надмаа тријесет јунака. (ИФ, Често чести млад Момчул војвода, с. Локвица, Порече 1969)

НАДМАВНЕ СЕ *џл. свр.* овде: *раишири се; земе размав*; Стојно моме, Стојно! / Сџнце се надмахна / над Петреви двори; / та не ми је сџнце, / маќа сина жени: / двај го преженува, / триј го превенчува, / сџ му мома зима! (ПСП. IX, 46, 979, Г. Џумаја)

НАДМАВНУВА *џл. несвр.* оо надмавне – *даде знак со рака*; Стојанка ходит на вода, / Алиа одит по неа; / со раќа тој је надмахвит, / таја не му се опуљвит. (Шапк. 1, 327); едно лудо, лудо младо, / нити јадит, нити пијат, / а на Каља погледуват, / ем со око надмигнуват, / ем с рака надмахнуват, / ем со усте проговорвит. (Кис. 29, Битола)

НАДМЕНУВА СЕ *г.л. несвр.* од *на д м е н и с е* – овде: *смени прсѝен еден со оруџ, меѓу себе*; и оделе што ми пооделе, / и им зборат до три вити ора. / – Ела, ела, незнаен делија, / ела да се оро надиграме, / ела камен да се натфрламе, / ела прстен да се надменваме! (Милош. 29; Мил. 204)

НАДМЕРУВА *г.л. несвр.* од *на д м е р и* – *измери во тежина кој повеќе; со мерење надмине*; овде: *(из)мерува во тежина*; па се никуј не наима / да си купи Тодора. / Наел се је црн Арапин, / црн Арапин друга вера, / та си прекупи Тодора. / Зема пари да му брои: / бели пари надбровјаше, / а жџтици надмерваше, / оти је (Тодора) ногу убава (Тош. 103); Севдо, никој си се, / Севдо, не наима, / Севдо, да прекупи, / Севдо, малка мома. / Севдо, нае си се, / Севдо, едно Грче. / Севдо, пари брои, / Севдо, надбројува, / Севдо, а жџтици, / Севдо, наттеглува, / Севдо, а грошове, / Севдо, надмерува. (Молер. 102)

НАДМИГНУВА *г.л. несвр.* од *на д м и г н е*; (*почестіо*) *намигнува – дава знак со око*; едно лудо, лудо младо, / нити јадит, нити пијет, / а на Каља погледуват, / ем со око надмигнуват, / ем с рака надмахнуват, / ем со усте проговорвит (Кис. 29, Битола); со вилите / го бркале, / од коше на коше / се кријеше, / на момите им надмигваше. (СБНУ VII, 222); там имало едно лудо, / нито пие, нито еде, / често, често погледнуве, / и на Каља надмигнуве: / – Или Каља или душа, / или ортома на гуша; / или синџир на грлото, / букагии на носето, / белезии на рацето! (Шапк. 1, 352)

НАДМИГУВА *г.л. несвр.* Вид. **надмигнува**; Стојанка ходит на вода, / Алиа одит по неа; / со рака тој је надмахвит, / таја не му се опуљвит; / со око тој је надмигвит. (Шапк. 1, 327)

НАДМИНЕ *г.л. свр. 1.* *оѝиде погоре, не погоди*; а што беше Марковото конче, / конче легна, боздуган надмина. (Мих. 185)

2. *во најпиревар победи, надмине некоџо*; силен да аскер донесиш / на таја мера широка, / силен да јуриш сториме. / Ако ме аскер надминит, / халал да ти се три добра (Шапк. 4, 113); Стојане, море Стојане, / ако атои надминеш, / атои ќе ти позлатам, / и тие срча сараи, / ем тие девет кадани (ИФ, Синојка се Стојан поднапил, с. Малкоец, Кичевско 1970); (слџнце, Маријке, Маријке) надмина гора зелена, / зад овчарските кошари. (Кауф. 81)

3. *присѝиџне и помине некоџо (во одење, во движење и сл.); девојката, мила мале, / и јубава и не јаку; / невестата, мила мале, /*

сѣнцето је надгрејала, / месецо је надминала (Мих. 120); измамил се е Стојана, / та си отпушчи кончето, / кончето со сѣ атове. / Надминали го атове, / та му земали кончето. (Теох. 376)

4. *иpисѣиѣгнѣ и ѣомине некоѣо во време*; попусто патот е минат / кога времето нѣ надрипа, / нѣ надмина и надбодина. (ИФ)

НАДМРДУВА *ѣл. несвр.* од на д м р д а; *мрда, ниша со ѣлава(ѣа) ѣоначесѣо*; што имаше едно момче, /.../ ни седнуват, ни зборуват, / горе-долу разгледват / и во Каља погледуват, / и со глава надмрдуват, / и со раќа намахнуват, / та со уста је зборуват. (Мил. 377)

НАДНИЦА *ж. наѣрада (ѣари) ѣиѣо се добивааѣѣ за еднодневна рабѣѣа*; заиграло се јаболко / долу во поле широко, / во среде поле широко. / Играло што ми играло / во среде поле широко, / аргати што ми береше, / надница не им даваше. (МЈ VIII, 2, 217; ИФ)

НАДОВА *ѣл. несвр.* од на до и; *надојува*; остајте ми ја је десната раќа, / десната раќа, левата боска, / да си надовјам машко-то дете. (Мил. 228)

НАДОЕН *ѣл. иpид.* од на до и; таму негде крај град Прилеп, / малко селце во долина, / там се родил син херојски, с херојско срце надоен. / Ој ти, славен Петре Ацев, / открили си знамето, / да заштитиш страдна раја / од клетите тирани. (ТМ 217)

НАДОИ *ѣл. свр. со доење даде извесно количесѣѣво млеко.*
1. а. *за мајка со мало деѣѣе доенче*; нани ми, нани, Марјанчо, / големо да ми пораснеш! / Кога ќе роса зароси, / Марјанчо да го искапе; / кога ќе стадо заблее, / Марјанчо да го надои (Кон. 314); от' ми писна бре Марковица: / – Да ај ви вами, девет мајстори, / лел' пушчите ми деснава рока, / деснава рока, десна пазува, / да го надоја машково дете (Икон. 84); срна заминала, / Санѓа надоила, / роса заросила, / Санѓа обанала, / ветер подухнало, / Санѓа залулало! (Теох. 181); на Стојан веле, говоре: / – Пушти ме, море, Стојане! / Еј, пушти ме, море, Стојане, / детето да си надојам, / еј, детето да си надојам, / двајцата да поручаме! (Кот. 13). **б.** *од оруѣи ѣиѣачи (кошуѣѣа, срна, крава и др.)*; Турчину дума говори: / – Мари кајди-сај, та гу остај: / љуљка му врзи за вита ела, / ветер ќе роси, ќе гу искапе, / роса ќе роси, ќе гу искапе, / кошута mine, ќе го надои (Тош. 165); шо си рабутила? / Сол сум нусила, / да си купам млек-

це, / да наберам сенце, / да надојам жрепче. / Каци, каци, кац / малечко убрахче лац (Пеев 329); *џл. ирид.* н а д о е н; таму негде крај град Прилеп, / малко сонце и долина, / там' се родил син херојски / с херојско млеко надоен. (ХМ 5, 78)

НАДОЈДЕ *џл. свр. дојде во џолем број; во џолемо количес-тиво (обично во 3 л. еднина и во множина).* **а.** луџе; аскер: надошол аскер – сурија, / и проклети бимбашија, / селото го сардисале, / Гоцета ми го раниле / во лева страна – срцето (Разгл. III, 9, 939); *Власи:* и ми отиде Ѓуро трговче, / и ми отиде за трговина, / ми надојдоје проклети Власи, / и искршија железни порти / и ми пленаје убаву Јану. (Р. 262 /5/, Дримкол, Струга, Охрид); *девојки:* умрел си Стојан од навал, / сите девојки надошле / и бела Јана ми идет, / во десна рака босилек, / во лева рака свеќата (Трен. 1, 40); *лазарки:* приде, дојде Лазаре, Лазарица, / д' оваја петок, Лазаре, до другиот / до субота, Лазаре, до другата. / Шети, мети дворови, ој Лазаре, / да нареди столови, ој Лазаре, / ка надоет лазарки, ој Лазаре (МПр. VI, 4, 78, Смилево); *моми:* та си купи една нова балтиа / и си појде у горица зелена, / си насече мало-многo ќересте, / си направи една нова ќелиа / и си купи црно платно за раса / и направи нова чешма ќемера. / Надојдоа малки моми на чешма. (Шапк. 5, 184); напрај си чешма шарена, / доведи вода студена, / сите ќе моми надојдат, / Лилјана мома ќе дојдет, / тогај Лилјана земи је (Вид. 1, 84); *углавници:* расна Димана, порасна, / стана мома за главење, / за главење, за женење. / Најдоа углавници / од девет села гулеми, / од девет кашчи богати (Теох. 198). **б.** *река и др.;* ми надојде голем Вардар, / ми однесе невестата, / невестата и деверо, / и деверо и кумбаро (Ѓорѓ. 66); Милице, мари Милице, / не гради в гора манастир, / на Тунџа река мостове: / Тунџа ќе река однесе – / ето ти тебе аире: / гората ќе се запали, / манастир ќе ти изгори (Молер. 243); *џл. ирид.* н а д о ј д е н 1. (обично за река) – *шїџо е џолноводна и носи џоїлава*); проколната сум, си вели во паметот. / И се ближи до реката матен, надојден Вардар (ИФ). 2. н а д о ј д е н и: *собрани во џолем број;* (сите надојдени коледаат) / – Збирајте се коледари, / да играме коледица! (Цел. 42)

НАДОЛЕ *ирил.* Вид. *надолу;* блазе на ергените, тешко на женетите, / тешко на женетите што не ги пуштат невестите, / што не ги пуштат невестите да одат по свадбите. / Блазе на ергените што ги пудат од свадбите, / којшто има тескере, по лествица нагоре, / којшто нема тескере, по лествица надолу. (Фирф. 2, 463)

С о г л а г о л и т е: **бега**: нешто крeкна в зелнико, / дeдo вика жаба е, / попот вика мечка е. / Сички бегат надолe, попот бега нагоре. (Манол. 23); попот вика: „Мечка е!“ / Сите бега(а)т надолe, / попот бега нагоре, / сите бега(а)т низ врата, / попот бега низ оџак (Вас. 266); **гледа**: Марко седи на високи чардак, / та си гледа надолe низ поле, / дека коси гиздаво девојче: / с една коса три откоса кара! / Еден откос рани бел босилок, / други откос црвената ружа, / трети откос бела детелина. (Геох. 496); **расфрли**: брцна си (попот) раце џебови, / извади жлти дукати, / расфрли Тодор надолe, / сите се они сипаја / дукати да му збирајат. (Тоц. 350)

-НАДОЛЕ: **нагоре-надолe**: када висна стара кобилица: / – Ај карамане, капнале ти ноѓе, / дека носиш твоју стопаницу, / дека носиш со све мушко дете! / Разиграј се нагоре-надолe, / аман немој товар да ми фрлиш, / да ми фрлиш китену невесту! (Арнауд. 133)

НАДОЛЕЕ¹ (и пообично) **надоли** *г.л. свр. а.* дремка го надoли – *пoчнe oа oрeмe, oа сииe; гo фaйи сон; му се иpисииaлo;* на лебот го (Марка) дремка надoлило, / легнал Марко малку да преспие (ИФ); зашто си (Страиле) толку поцрнел? / Дали те старос(т) надoли, / дали ти пушка натежна, / дали ти сабја натежна, / да не ти деца сожали, / да не ти љуба заљуби (Цеп. 153); ќе си легнам на твои скутови, / трла дремка ме надула. (Р. 262 /1/) **б.** *co opyги именки;* цар му пушчил до три капиции: / – Земите го Симон добар јунак, / оти мене војска ме надoли! (Мил. 83–84)

С о п р и д а в к и т е: **лоша дремка**: седнал ми Ванчо да руча, / лоша го дремка надoли (Кав. 101); **пуста дремка**: и леб ми јадит и вода ми пијет, / и пуста дремка него го надoли. (Шапк. 1, 50)

НАДОЛЕЕ² *г.л. свр. oдoлeе;* пушти Павле гуспударче сиву суколче, / да си гу фате сињуту пиле. / Ка са дустигнаа, ка са расчопкаја, / идноту чопке, другуту чопке, / ни можат да са надoлејат. (МПр. X, 3–4, 151, Мегленско)

НАДОЛИ *г.л. свр. наваса, совлада, наовладее.* **1.** дремка го надoли – *му се иpисииe;* ќе си легнам на твои скутови, / тешка дремка ме надoли (Р. 262 /1/); седна ми чета да руча /.../ Ванча го дремка надoли. (МФ IX, 18, 185); Милоша го два бербера бричат, / Милоша го дремка надoлило, / ќе ми паднит на земја сурова, / ќе посрамит рода наоколу, / и таткова рода и мајкина. (Цел. 226, с. Белчишта); ох, кога петли прво пропејале, / тие двама, богме, кинисале, / кинисале низ гора зелена. / А Јована дремка надoлило, /

па говорит млади Јованици: / – Да ми викнеш една т’анка песна, / мошне гласна, тешко разборита! (Арнауд. 311)

2. старост надоли *почне да сѝарее*: Анѓе ле, мила сестро ле, / ни мене старос надоли, / ни мене пушка натежна, / ни мене сабја огрозна, / ни деца јас си сожалив, / нити си љуба заљубив, / оздола иди потера. (Цеп. 153)

НАДОЛУ *ирил. 1. во иравец кон земјата*; Перунице, девојче! / Не стој, не стој на брегот, / брег се рони ќе падниш! / Говори Перуница: / – Ако падна од брегот / на долу, има зошто. / Падна и се отепа, / Асана го не зеде. (Мил. 333)

2. кон иониско месѝо; овчари, море, млади чобани, / чији се, вели, онје сватои / од Бело Брашно, џанам, надолу? (ИФ); о, ај ти, тебе, мили побратиме, / нели разиграј коњот надолу, / да си целивај десна узенгија. (Пул. 64)

3. кон долниот дел, крај на нешиѝо; врбу ле, врбу, зелена врбу, / што си навела грани надолу, / грани надолу како мен глава? (ИФ)

4. на долу-нагоре – на сиѝе сѝрани, во сиѝе иравици; ја и го карам на нови пазари; кон ме носи нагоре-надолу, / однесе ме на Гоцини двори (Молер. 110); Тодоро, море дилберо, / испадни вонка на дворе, / разгледај горе-надолу: / темна је магла паднала, / сето је поле покрито (МПр. III, 2, 108); г о р е, н а д о л у: Јордан седи на високо, / на високо, на широко: / кула Брезово, / чардак Радово, / Ордан зеде дулбијата, / па разгледа горе, надолу, / горе, долу – с’алпсконо поле, / ги догледа с’алпјаните, / с’алпјаните, агаларите, / кај што спремат пајтоните. (МФ I, 1, 240)

С о г л а г о л и т е: **фати**: нешто крeкна од зелникот, / сите рекоје: – Жаба је! / Попот рече: – Мечка је! / Сите фатие нагоре, / попот фати надолу; / сите дојдое со круши, / попот дојде без уши! (Совр. XXXI, 5–6, 67)

НАДОЛУ-НАГОРЕ *ирил. на сиѝе сѝрани, во сиѝе иравици*; Вид. кај н а д о л у 4; а пашата на девојче дума: / – Соблечи се гола голопара, / обиколи нагоре, надолу, / ка пустиме два браќа ајдука. (Молер. 242)

НАДОРУВА *зл. свр. преминува иреку меѓиѝе, нивјеѝо при орање*; свети Јоан му велеше: / – Назад, назад, стари татко, / тебе в рај те не пушчаат. / Ти си мошне греоито, / межници си надоруал, / меѓите си стурало! (Икон. 126); врати ми се, стари татко, / тебе в

рај те не пушчаат; / си ми било голем ратај, / чужди нивје надорваше; за те в рај те' не пушчаат, / рајски порти затворени, / пеколските отворени! (Шапк. 5, 96; Шапк. 2, 27); тој што гори до колена, / на мајка му намавнало, / тој што гори до рамена, / надорувал межниците. (ИФ, Служила вино, дујкрфи, с. Ропотово, Прилепско)

НАДРАСНЕ *г.л. свр. овде: иорасне иовеке од обично; ја лекува таа бела орлица, /.../ додека ѝ (мајка) нози оздравела, / додека ѝ крилја надраснале, / па гу пушти високо да лета. (Пенуш. 6, 169)*

НАДРЕМЕ *г.л. свр. иогреме колку му се ореме; навали се да оремне; дремка г о на дремила – го фати оремка; дремка ме е надремила, / ќе легна малку да дремна. / Па легнала Гроздена, / легнала малку да преспи, / на сон ѝ се прикажало, / ќе помине царска азна / с девет млади азнатаре, / Гроздена да `а пречека. (Ил. 298); вујчо ле, аџи Димитре, / нешто ме дремка надреме, / да легнам малку да преспијам. (Мих. 213)*

НАДРЕЧЕ *г.л. свр. рече иовеке одошти иреба; со г.л.: рече: појдов гора зелена, / најдов грутка снегоа, / од коња се пресегнав, / та си зедев грутката, / та ја завих в махрама, / та ја кладов фпазуа, / та је реков, надреков: / – Копни, грутко, не копни, / как копнеет млад јунак / за од село девојче, / за Кирана Попоа. (Шапк. 1, 316); пијан идам од града, / стретив мома в ливада, / стретив мома в ливада, / прибрав да ја целивам, / прсна мома да бегат, / јас је реков, надреков: /.../ – Немој, моме, не бегај, /.../ ти си моје пак моје. (Фирф. 3, 289; Шапк. 2, 110–111)*

НАДРИПА *г.л. свр. 1. (за време) во рипање наомине; попусто патот е минат / кога времето нè надрипа, / нè надмина и надбодина. (ИФ)*

2. *р и п а н а д р и п а – во рипање иобеди; насрди се Марко, застрами се, / и си стана, отиде си дома. / Запитала го старата му мајка: / – Е ти Марко, е ти мили синко, / што си толку многу замислено? / Даљ ти, Марко, коња надиграа? / Дал те, Марко, борба надбориа? / Дал те, Марко, рипа надрипаа? / Иљ те, Марко, камен натфрлиа? (СБНУ XVI–XVII, 179–180)*

3. *рипјки наомине (во рипање иобеди); пак се чуди крапа Смелетина, / што ми најде до два добра коња, / што ми пушти цара Костадина, / кој ќе се најди еден добар јунак, / да надрипа до два добри коња. / Што ми беа три илјади сватои, / никој нема коња да*

прерипа: / наел ми се, вели, чобан Велко, / ми надрипал до два добри коња. (СБНУ XIII, 106, Прилеп)

НАДРИПНЕ *г.л. свр.* Вид. **надрипа**; а, море, прва игра, леле, да прерипне, / да прерипне, леле, кола трње, / кола трње, вика, товарена, / да ја рипне, леле, да надрипне. (ИФ, Море Костадине, леле, домаќине, Штип 1954)

НАДРИТА *г.л. свр. нагвие, победи во рипање*; наел ми се чобан Велко, / ми надритал до два добри коња. (Цеп. 106)

НАДРОБЕН *г.л. ирид.* Вид. кај **надроби**.

НАДРОБИ *г.л. свр. изороби нешто докрај; направи на оробенки*; он си тргна, сабјата изваде, / па прооде нагоре, надоле, / истепал е тове силен аскер, / останало сал... сердарче, / него ву е дробно надробило. (Мих. 207); *г.л. ирид.* н а д р о б е н: когу видеме на гулема нива / надробена на парчиња, / најгулему парче мржава што гу влече, / ајде оди да гу субериш. (МПр. X, 3–4, 150)

НАДУЕ *г.л. свр. I. внесе воздух во еластично (расплетливо) тело за да му го наголеми обемот*; чудно момче беше нашето овчарче, / два дни да го гледаш, / да се не нагледаш, / три дни да го слушаш, / да се не наслушаш, / тоа не знае нога да обуе, / а пак пуста гајда ко' да је надуе. (ИФ, Чудно момче беше нашето овчарче, с. Црешнево, Порече 1969)

II. надуе се земајќи воздух го наголеми својот обем; млада кума ж'лтовојка, / ми застапа поред пата, / поред пата, до лепешки; / младожења, млади цуцул, / си се наду како биол (ИФ, Сака цуцул да се жени, Велешко 1957); јас си либе имам, / еј го зад вратата, / какво с' е надуло / като перперида (Кауф. 351); *г.л. ирид.* н а д у е н; гавран грачи, Кузман плачи, / што ти е Кузмане, ми умреа две жени, / едната боса, ја укаса оса, / другата обујена, со мевот надујена (ИФ, Гавран грачи, с. Иванчишта, Кичевско 1968); плачко, плачко, / надуена мачко. (СБНУ VII, 222)

НАДУЛЧИ *г.л. свр. направи набори*; овде: *г.л. ирид.* н а д ул ч е н – Михајле, синко Михајле, / учи, карај си неевчето, / кога ми оди на вода, / дулчен фустан надулчен, / а руси коси начешлани, / а бело лице избелено. (Вас. 203)

НАДУМА *г.л. свр. I. 1. науми, смисли*; учило Тоде терзија, / учило, не научило, / надума Тоде да јодит, / да јодит млад арамија. /

Петок ми Тоде замина, / в недела абер ни дојде, / Тодета ми го фатиле, / на чингел ми го јобесиле. (ИФ, Училио Тоде терзија, с. Самоков, Порече, 1969); кажи, брате, ти се молам, / кај си, брате, надумало, / што с' се вака истокмило, / која земња ти ќе одиш? (СбНУ Ш, 70)

2. *сиомене некоџо за нешишо; зборува нешишо за некоџо; твојте сестри руна брат, / руна брат, солзи ронат / и тебе те надумаа.* (ИФ)

II. надума се разговори се до ситоси, многу, заговори се думајќи долго време; девојче мало, убаво, / излези вонка на двори, / да гледам да се нагледам, / да думам да се надумам, / ке ку далеко да ида, / та не ку скоро да дојда (Молер. 162); Влаино, моме убаво, / излези вонка на двори / да гледам да се нагледам, / да думам да се надумам (Теох. 145); ој мају ле, мила мају, / гледај, мају, нагледај се, / думаж, мају, надумај се! (Ил. 334)

НАДУМУВА *гл. несвр.* од *на дума*; *сиоменува некоџо*; *саноќ седам, саноќ редам, / сете моми, Трено, надумувам, / на полноќ се, Трено, разбудувам, / леан солзи, Трено, истурувам.* (ИФ, Саноќ седам, Трено, саноќ редам, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); *моме, мали моми надумувам, / ајде вилцан солзи поронувам.* (Рад. 62)

НАДУМЦИ *мн. (едн. науумец обично нема) наговарања;* (Елена со Дунава зборвеше): / – Прибираш ле, ми греове: / на мајчини ми јадове, / на баштини ми жалбове, / на братови ми прекорци, / на снаини ми надумци, / на друшкини ми потсмивци? (ПСП. VIII, 39, 457, Малешево)

НАДУПИ *гл. свр. иообуцне;* *на секое долче студено кладенче, / кога крај изворче пустоно девојче, / нели ме надупи тоа, натемаго, / нели го потштипнав, нели го подбуцнав, / кога ми писна пустоно девојче, / како залетаја пусти мариовци, / едно овчариште со долго стапиште, / еднаш ме опе, трипати ме сопе, / нели се начукав у една капина, / леле, се трткав, леле, се врткав.* (ИФ, Ај вино, вино, ти си вино кратко, Велес, 1959)

НАДУШИ *гл. свр. сеши некаква миризба, здив;* *се заделе црни Цигани, / јони носеа кучка душалка, / си ја надуши бела Јелена, / го намачкаја нејното лице; / нејното лице катран и сало (ИФ); клета ламја лели надушила, / каде ми је детенце Огнена, / па летнала море од Орида / право оде дечанска планина.* (Р. 225)

НАДЦИДА *г.л. свр. со цидање наоминае; со цидли цидал, дос, не ја надцидал, / со трчум трчал, дос, не ја наттрчал. (ИФ, Питал је питал, дос, Синан војвода, с. Раштани, Кичевско 1968)*

НАДЦИДУВА СЕ *г.л. несвр. од н а д ц и д а (с е); се наӣ-преварува во цидање; ми се чуди, ми се уми, / ми се уми лудо младо / како да појди кај момето. / Со цида се надцидува, / со дуња се натфрлува, / со коња се надигрува. (Стр. VI, 3, 69, Мариовски крај)*

НАДЦИЛИТА СЕ *г.л. (не)свр. задоволи се со цилиӣање; во цилиӣањето ќе водиме борба меѓу себе кој ќе победи; девет браќа је велеа: / – Дај ја, мајко, Ангелино, / аку ми је надалеку, / понабргу ќе одиме, / којни ќе се навјаваме, / цилит ќе се надцилитаме. (СБНУ XV, 59)*

НАГЕЗМО *ср. Вид. ајазмо – све̄ена вода, све̄та вода; ај земи си котле вода, / котле вода со нагезмо, / во котлето бел босилок. (ИФ)*

НАЕ СЕ *г.л. свр. зафа̄и се, нафа̄и се; наел ми се чобан Велко, / ми надритал до два добри коња. (Цеп. 106)*

НАЕДНАШ *ирил. одеднаш; овде: во облико̄и: н а е д н у ш; болен Дојчин милно е се молит (на горска самовила): / – Не вагај ми коски на живоке, / туку душа наеднуш земи ја! (Трен. 7, 28)*

НАЕДНО *ирил. на едно место; заедно; нај мен' ми е страв од другарите, / пија шо пија и наедно спија (ТМ 281); седнали ми са седнали / снаа и золва наедно, / на еден герѓев да веза (Молер. 175); облог ми чиниле лудо и девојка, / наедно да ми спијат три дни и три ноќи, / на една рогузина, на една перница, / наедно да спијат, да се не задеват (Мил. 353; Кон. 173); н а е д н о: така, богме, они ми сториле, / ми отишле, невести ми зеле, / и назад се весело вратиле, / на раскрсница ми се ставиле / и на едно пак си кинисале. (СБНУ XIII, 89, Прилеп)*

НАЕДНУШ *ирил. Вид. наеднаш.*

НАЕМ *м. сума ӣто се ӣлаќа или добива за ӣривремено користӣење од неӣто; на ем се најме – земе под наем, наеме се; дружина се облог облагаа / кој ќе јунак наем да се најме / да преплива море и бел Дунав. / Никој си се наем не наима / да преплива море и бел Дунав, / наела се црна Арапина, / та преплива море и бел Дунав, / та донесе дуни и неренци. / Разрежаа дуни за мезета, /*

дадоа му Деница девоќа. (Молер. 55); сички се са редом прередили, / никој си се наем не наима, / наело се црно арапинче, / та пригрна на аблено корен, / та преброи на аблено лисќа / и префрли на аблено врше, / та си узе Лозена девоќа. (Молер. 140)

НАЕМА СЕ *џл. несвр.* од *наеме се*; *џоџов е да изврши нешиџо*; никој ми се наемаше / да ја купи Стојаница, / најмело се едно Турче, / едно Турче потурјаче (Мил. 178); никој ми се, богме, не наемат, / ми се најме Црна Арапина, / горна буза вилица покриват, / а долната до црните очи (Шапк. 4, 15); *во инфиниџив*: *наемати*; кои ќе ми се јунак наемати /.../ да загази крви до колена, / да претметне три илјади глави, / да си најде Стојанова глава? (Мих. 220); *наемнаема зема обврска*; никој не се наем наемаше / да го пуштит Марко Кралевичин. (Трен. 5, 29)

НАЕМЕ СЕ *џл. свр. реши, џоџов е да изврши нешиџо; прифайџи се, зафайџи се*; продаат се црно грозје / во чаршии дринополски / во кошџи ракидини, / немаат некој да го купит. / Наело се лудо младо (Мил. 456); наел се је Јован Капитано / да си земе Јане бело грло (СбНУ XI, 70); лицба личе јунаковио татко: / – Кој ќе ми се млади јунак нае / да облече младо женско / и да јаа младоженски коња (ИФ).

НАЕМНЕ СЕ *џл. свр.* Вид. **наеме се, најме се**; кој ќи ми саемне и наемне / да прифрли црква ветровита / сас седемдесет оки камен, / камен мермерлиа? (МПр. IV, 3, 149, Г. Броди, Врондија); да приговоре, мале, нашиџо рус војвода: / – Кој е јунак над јунака / да кладе ог(а)н на три трла! / Никој са, мале, не наемна, / јас са, мале, се наемнах, / да си кладох, мале, / на три трла ог(а)н! (Драг. 190)

НАЕРО *џрил. накриво*; Илиџо, синко Илиџо, / таму се Турци сватови, / не терај коња наеро, / не фрлај пушка оддалек, / не викај тенко високо (Кон. 56–57; СбНУ IX, 72–73); Илија татко не слуша, / потера коња наеро, / усфрла пушка оддалек, / увикна тенко високо, / чуле го Турци сватови, / чуле го и го фанале. (Кон. 57); чие је она девојче / шчо рано ранит на вода, / од сите моми порано, / од калешести невести, / од црнооки вдоици, / шчо носит дукат на чело, / шчо носит перо наеро? (Мил. 397)

НАЕСЕН *џрил. во есен, во есено време шиџо доаџа*; Стамено, пиле шарено, / оди 'а питај мајка ти, / дава ли тебе на мене. /

Ако те дава наесен, / нека те дава на мене! (МПр. III, 2, 106); *со ирилоџоѝ*: д о г о д и н а: чекај, Јане, догодина, / догодина, та наесен, / сега си е кат година, / житото е граорливо, / виното е капинково, / ракијата црничова. (Кауф. 783)

Со г л а г о л и т е: **вие**: јас нешто да те допрашам иии! / Дали да садам босилек, / на сува рида без вода иии! – / Седи, девојче, не прашај, / ја роса ќе ти заросам иии! / босилек ќе ти навадам иии! / босилек ќе ти пораста, / да виеш венци наесен иии! / да жениш брат и братучед иии! (ИФ, Сонцето оди заоди, Прилеп 1970); **дојде**: ќеаовото детенце, / сос писан кафал свиреше / и у кафало нарича: / – Ерин ми Перин планина, / готви ми трева зелена, / шири ми сенка ладена, / вири ми вода студена, / наесен тува ќе дојда. (Кост. 71); и др.

НАЖАЛАН *џл ириод.* од н а ж а л а (с е); ој пиленце гласовито, / гласовито, красовито, / што си толку нажалано, / нажаљано, наплакано, / сос куќите изгорени? (Сазд. 3, 46)

НАЖАЛЕН *џл. ириод.* од н а ж а л и (с е); кога пулат Марковица млада, / она седе горе на диванот, / црна шервета на глава носи. / Ја допита јунак Крали Марко: / – Ејди млада, млада Марковице, / што си толку, толку нажалена, / дали мене јот' ме нема? (Биц. 4, 28); ој Зеленико, Зеленико, / зашто си толку нажалена? / Дали те роса оросила, / или те слана осланила? (Манол. 121); шчо си толку, Ружде, нажалено, / нажалено, Ружде, гајлелија? / – Как да не сум, Чаљо, нажалено, / нажалено, Чаљо, гајлелија? (Кис. 60, Охрид); *во комшарашив*; п о н а ж а л е н; да ми стана ој Струјула, / си отиде дури дома / понајаден, понажален. / Де го пита неговата, / неговата стара мајка: / – Ој Струјула, мили сине, / шчо си толку понајаден, / понајаден, понажален? (Шапк. 1, 147); отиде на црквата, / црква најде отворени, / вангелето испејано, / нафората подадена. / Ми се врна опето дома, / понајаден, понажален. (СБНУ VI, 9–10)

Со п р и д а в к и т е: **наплакан**: мори Като, лепа Като, / што си толку нажалена, / нажалена, наплакана? (Вас. 186); ој пиленце гласовито, / гласовито, красовито, / што си толку нажалално, / нажалано, наплакано, / со куќите изгорени? (ИФ); мори Като, лепа Като, / што си толку нажалена, / нажалена, наплакана? (Вас. 186); првиот билбил пее: / – Ај ви вие, Македонци, / што сте нажалени, / што сте наплакани? (Кав. 85); *во синонимен сиреџ со ириод.* **наскрбен**: ој ви вази крушовчани, / што сте толку нажалени, / нажалени,

наскрбени (Мих. 271); **насолзен**: а бре вија кукушани / што сте толко нажалени, / што сте толко нажалени / со очите насолзени (Пеев 235); **натажен**: ој ви вази, крушовчани, / што сте толко натажени? / Натажени, нажалени, / со куќите изгорени, /.../ со топови преорани. (ИФ; Манол 103); млада овчарка уф Стара Планина / се загуби бело јagne. / И нажалено и натажено, / низ гора оде да го најде. (Филип. 37, с. Горни Дисан, Неготинско); **расплакан**: Цветините очи черешови / сношти ги видов расплакани, / Цвето, моме убаво, / што ми си, Цвете, нажалено, / нажалено, расплакано? (Кав. 53); *во комјарашив*: п о н а ј а д е н: шчо си, деверо, понајаден, / понајаден, понажален? (Шапк. 5, 213); отиде мајка при него, / лудо на мајка не зборва. / Отиде сестра крај него, / го опита, го распита: / – Шо си, брате, понајаден, / понајаден, понажален? (Книж. II, 58); *со прилозиите*: м н о г у: ој ви вије, крушовјани, / што сте толку нажалени / со куќите изгорени, / со топови преорани. (Сазд. 3, 22); т о л к у: ој ви вије, крушовјани, / што сте толку нажалени / со куќите изгорени, / со топови преорани? (Сазд. 3, 40)

НАЖАЛЕНО *ирил. со жална, ѿажна мелодија*; свирете свирче нажалено, / мож' ќе чујат мојте мили внуци / и ќе дојдат цувер да покажат (Биц. 3, 51); разрешиле веќе напишуват, / ми расфрлиле тешкана вергија, / кому две-три, кому, богме, триста, / на Секула две тешки вергии, / се расплака малечок Секула, / па си јотиде в село дома, / расплакано тоа нажалено. (ИФ, Се седумдесет кралои, с. Црешнево, Порече, 1969); *со ирил. многу*: укни, моме, многу нажалено / да расплачиш сè рода што имаш (Ник. 77); кинисало Грче јабанџиче / ќе ми оди на нови пазари; / на пат сретна една стара баба: / – Добро утро, мори стара бабо. / – Не сум јазе стара баба, леле, / тук сум јазе таја црна чума; / јазе Скопје сум го затвориала, / куќи чурат, луѓе не војвајат, / петли пејат многу нажалено. (ИФ, Кинисало Грче јабанџиче, Кавадарци, 1959)

НАЖАЛИ и **НАЖАЛИ СЕ** *г.л. свр. 1. сѿане жален, ѿажен; најѿажи се*; изникнало жолто цвеќе, / жолто цвеќе канарија, / канарија, попадија, / нема кој да го собери, / се нажали лудо младо, / лудо младо неженето, / неженето, несвршено (ИФ, Изникнало жолто цвеќе, Битола); се нажали најмалата мома, / му подаде е(д)на срча вода. / Ток ја грабна најмалата мома, / ми ја грабна на којна ја фрли / и ми фати по рамното поле. (МЈ X, 1–2, 152); не ме прашуј, моја прва лубо, / да не ми е вино доточено, / да не ми е азно доброено,

/ туку ми се моше нажалило, / јас си немам, мори, мајшко чедо, / кому ќе си стока остаиме? (Арнауд. 109)

2. нажали му се – *му сѝане жал*; Неда ѝ се нажалило; / зела е Неда нова стомна, / та отиде на бунаро / да налее студна вода (Верк. 18–19); кога гореа, мила мајко, младите дечиња, / ми блеја... пак руди јаганца, / дур на Бога му се нажалило (Мил. 301); двори метет млада Огненица, / двори метет, градум слāзи ронит. / Ја догледа Огненичин свекор. / Ој ти тебе, млада Огненице, / двори метеш, градум слāзи рониш, / зашто ти се толку нажалило? (МПр. VI, 4, 83); ударило до триста ергење, / опустеа триста тенки пушки, / па се Солун, баре, не запозна, / па се богум, баре, не нажали! (Теох. 34); отровила своја сестра, /.../ останаа две дечица, /.../ и на Бога се нажали! (Теох. 414); на Мара ѝ се нажали / за нејно машко детенце, / за првено либе Стојана. / Си појде да ги потражи. / Премина села големи, / накупи руди овнови, / нејно ги село отера / у Стојанови дворои. (Пенуш. 6, 318)

3. жали многу, заговолу се од жалење; најџажи се; Стојан ми посакал / кумита да шетат. / Жали, мајко, ти нажали се / плачи, сестро, ти наплачи се. (Драг. 167)

Со и м е н к и т е **жал:** кога вино ти да пиеш / приз грлото ти са профири / като чаша ракиена. / Енгелина е се жал нажалило, / тајж натажила. (МПр. IV, 3, 151); на бог си жал најжалило, / та си скорна целеп Јова (Кауф. 508); **жалба:** мене се жалба нажали, / наметнах пушка шарена, / отидох в гора зелена, / там најдох сура елена / да пасе трева зелена / и пие вода студена (Молер. 151); та се на бога жалба нажали, / та и престори камен да дума, / камен да дума, риба да пее. /.../ тога (Јане) видела чедо од срце. (Молер. 201); ка дадоа Јана мома, Јана, / ка дадоа, веќе не појдоа, / не појдоа за девет години. / На Јана се жалба нажалило, / та си флезе у рана гардина, / цвете плеви, дробни сāзи рони, / дробни, дробни като дребен бисер, / бели, бели като бел триндафил (Молер. 217–218); поминаха девет годин време, / Јаничини браќа не дојдоа, / кога била десеттата пролет, / на Јанка се жалба нажалило, / та си флезе в градина да плаче, / говореше Јаничина золва... (Тош. 232); кога била десеттата пролет, / на Јанка се жалба нажалило, / та си влезе в градина да плаче. (Стев. В. 227)

Со п р и л о г о т: **жално:** заспал Иван вав гора зелена, / ја девојка в росна детелина. / Кој ка mine, сè девојка буде, / сирак Иван никој не го буде. / На бога се жално нажалило, / пратил бога пиле соколово. (Кауф. 638); **многу:** ај кога сестри си се изнајдова, /

се фатија мило да се гушат / и со солзи си се окапале. / Сијот народ си се расплакало / одошто се многу нажалило. (Трен. 7, 116)

НАЖАЛУВА СЕ *зл. несвр.* од нажали се; ори Севдо, севдалијо, / нели ти се нажалује / ка ме јостај сам сиромав (Совр. XXX, 1, 57); нели ти се, море Хасан, нажалује / ка ге остај, море Хасан, две дечица? / Ќе ти пратам, море Хасан, шарка книга, / шарка книга, море Хасан, нашарена. (ИФ; МФ II, 3–4, 474)

НАЖЕЖЕ *зл. свр. направи да биде жежок; згорешти;* не са били до троица, / на са били триста души, / триста души арамии. / Нажежија [нажелаа] пирустјата, / клале је са на шијата (на Лена). (ИФ; Кауф. 43)

НАЖИВЕ *прил. наживо; во жива состојба;* сама (Рада) през гора минала, / живо е пиле фанала, / наживе го е кинала. (Молер. 104)

НАЖИВИ *зл. свр. 1.* појави се во *голем број*; ви се молам (мили внучиња) од небо доземи, / да појдите во Кочани Клисуро – / наживеле гладни ацамии – / да седите две недели време, / што ќе најте на кол да удриете. (Цеп. 1, 39)

2. ситане жив во голем број; разведе се, размножи се; низ коските трева... изникнала, / под постела змии наживиле. (Шапк. 1, 154–155)

НАЖНАН *зл. приод.* од на ж н е е; Станко ле убава! / Слезнах доле, у поле, / на коња трева да берам; / најдох трева набрана, / набрана и нажнана. (Шапк. 1, 364)

НАЖНЕЕ *зл. свр. I. 1.* собере со жнеење *големо количество*; шчо нажнало сено копринено, / наплнило јасли босилкои, / наранило кумовата коња (Р. 247); колку што жнееле млади аргати, / само они повише нажнале (Р. 139); момчето нажнало / двесте и два снопа, / момата нажнала / триста и три снопа, / па се заљубиле. (Шапк. 1, 213)

2. со с и; та си пратија тажна Милена / росна ми трава да си нажнее, / трава да жнее, коња да рани. (Мих. 12)

II. нажнее се *задоволи се со жнеење на големо количесство;* јас да се наода со момите в поле, / ем да се намакам на чутура солца, / ем да се насркам лук ем киселина, / ем да се нажнејам со мали-те моми! (Стр. X, 4, 84; ИФ)

НАЖНЕЈУВА СЕ *гл. несвр.* од *нажне* е се; *нажнева*; на крај да идиме, на крај, Крајно, има / јунак и девојка / кај се нажнејуват, / кај се обложуват. (МФ ХХИИ, 45, 111)

НАЖНИЕ *гл. свр. I.* Вид. *нажне* е 1; да нажнија росна дотелина, / да нарана јунакова којна (Тан. 544); не ме пита гладна ли си, море жено, / тук' ме пита колку снопа нажнијах. (Фирф. 1, 143)

II. нажние се задоволи се со жниење (*во големо количество*); стадо, силно стадо, да би испукало, ихиии! / На денот по двесте, на ноќот по триста, / јас да се наода со момите в поле, / јас да се намакам на чутура солца, / ем да се насркам лук ем киселина, / ем да се нажнијам со малите моми, ихиии! (Стр. IX, 4, 84)

НАЗАД *ирил. 1. кон заднајта сѝрана, во обрајен управец; обрајно*; (ант.: *најред*); назад, назад, моме Калино, не оди по мене, / пред нази има гора висока, не можеш да ја преминеш. (Манол. 109); пофали се Тодор арамија, / ка ми седи во тесни клисури, / да ви земет убава невеста, / да ве вратит назад без невеста. (Клич. 48); црква горе, мале, нисан писке, / нисан писке, светци колнат! / Назад се, мале, ние врнахме, / ниљ најдохме мало трло, / да завртех чифт паласки, / да си пресех с дребен барут, / с дребен барут мало трло. (Шапк. 5, 112); назад се враќаш (еребичице) – на куќи паѓаш; / на куќи слама – во куќи слава, / да је жива домаќину глава! (Пул. 64); *во комјарайив*: п о н а з а д; даљ ме чуеш, Секула стопане, / хајде појди, камен кај шчо врлаат, / и ти камен, богме да ми врлиш, / кога камен првин ти ќе врлиш, / ти поназад малу да останеш. (Шапк. 4, 124)

2. одзаци; раце му назад врзае, / и го на ражен пекоа (ИФ); прегрна го, па си го целива, / та си го фрли назад на коња / си отиде у свои двори /.../ в Прилепа града (Милош. 34)

3. (удвоено) за појсилување на исказој; понајаму; назад, назад, моме Калино, не оди по мене, / пред нази има гора висока, не можеш да ја преминеш. (ИФ; Манол. 109)

4. со временско значење: во комјарайив: п о н а з а д – *малку подоцна*; собра се мало, големо, / никој си глава не позна, / поназад дошла бабичка / кога е глава видела, / тога е баба плакала (Вас. 213); дервишин, море, мајка си потчу, / ми јотиде, море, во гора зелена, / ми заптиса три бели патишта, / сви сватови, море, редум поминале, / а поназад, море, Дете Голомеше, / това ми је, море, девер уз невеста (ИФ, Коња којет, море, Гола Дервишина, с. Белица, Порече); Ѓурчин му вели, зборува: / – Слушајте, двајца сејмени!

/ Не ми је Мурат заминал, / туку је од вас поназад, / овде му ручек нарача. (СБНУ XII, 91)

Со глаголите: **врати (се)**: јавнал коња црна Арапина / и се пуштил за да ми го фтаса, / овде, онде по бели друмои / и го фтасал Секула детенце, / го потерал наза да го врати. (СБНУ XIII, 90, Прилеп); благо дајте дванаесет товари / сосе маски, с млади кирации; / Арапина така ви проштаам. / Је дадоа солунски граж(д)ани, / је дадоа сè што посакала. / Та потера дванаесет маски / од Солуна назад се вратила. (Мил. 138); **враќа се**: нарача Анка порача: / – Татко ле, татко, назаре! / Немој си троши стоката, / не си продавај чифлика! / јазе се назад не враќам, / јазе си вера размених, / јазе си име погубих. (Шапк. 5, 143); **врне се**: црква горе, мале, нисан писке, / нисан писке, светци колнат! / Назад се, мале, ние врнахме, / ниљ најдохме мало трло, / да завртех чифт паласки, / да си пресех с дребен барут, / с дребен барут мало трло. (Шапк. 5, 112); **обрне се**: ој девере братко ле, / попушти ми рачица, назад да се обрнам, / на мајка да порачам (Кон. 219); **опули се**: кога виде Огнен грдомасен, / лели Огнен, богме, му завидел, / што не можел Огнен да претраит, / викум викал Огнен грдомасен, / по негоа убава невеста / и вака је на невеста рекол: / – Ој невесто, мори будалесто, / што поваса и напре излезе, / за да одиш токмо ти со зето? / Тој је зета, зета аманета, / тој је син му на Марка Кралета; / ја сврти се, назад опули се, / да си видиш кој ќе те ќердоса! (СБНУ XVI–XVII, 176, Прилеп); **поврати се**: тог’ говори Умер бичакча: / – Ај ти тебе, млада Ангелино, / ак’ ми даваш твојте црни очи, / да ти острам сабја Дојчиноа. / Се поврати млада Ангелина / назад плачешти, пиштеешти. (Мил. 119); пошоу јунак цару на индата, / поаѓајќи, море назад се повратил, / ми наручуе на негоа ле, љуба: / – Ори, љубо, мори моја верна љубо, / ја ќе идем, мори, цару на индата, / тебе ти оставам тешки аманети (Крст. 50)

Со глаголската придавка: **повратен**: Глигуре, ти што ми стори, / срцето ти ми издроби, / куќата ти ми улиши, / невестата си поцрни, / вдоица си ја остаи / од две години земена / и пак назад повратена / уште млада и зелена. (СБНУ XVI–XVII, 115, Прилеп)

Со прилозите: **опет назад здраво**: набра (Иво Симјанче) си прескочи бафчи Богданои, / набра дуни ем жаљти неранци, / опет надзад здраво се поврати. (Арнауд. 156)

НАЗАД-ЗАДИ *ирил. назао зао*; тогај веле Мавројани: / – Еј балдазо Магделино! / Обрни се назад-зади, / да разгледаш силна војска, / дал фтасаа до сараи. (Мил. 249)

НАЗАДИ *ирил. Вид. назад*; като го видо', мало ле, / врна' си коња назади (Верк. 75); по неја је Севдин тејко, / кинисал да ја преглежда; / на Севда не ѝ текнува, / на назади да погледне, / оти неја ја преглеждат. (Мил. 287)

НАЗАЕМ *ирил. на вера, на вересија, на кредити*; и друго си мајко грешна: / Брашно назаем земаше. / Кога назод го врашчаше, / полубрашно, полупепел, / така назод го врашчаше. (Мил. 51)

НЕЗАЈДЕН *неџир. ѓл. ирид. шїю не е зајдено (сонцеїто)*; вјана којнот си / и утиде на огрисанце, /.../ кога дошал и наишал / чифутите на портата / дека чекат, 'и попита: / – Шчо сакате, о бре, чифуте, тука, / ошче санцето, ошче незајдено. (Драг. 187); префрли се преку плетот / долу во бавчето, / уште сонце незајдено, / кљукат ми на порте, / станала мама порти да отвори, / прсти си зафате, / станал тате кандило да пали, / брада си запале. (ИФ, Легнала мама со татета, Битола 1970)

НАЗАЈМИ *ѓл. свр. 1. земе назаем пари во поголемо количество.*

2. (овде место) *позајми, земе назаем пари*; верба имат Кољо во Солуна, / во Солуна, море, кај Евреи; / ми назајмил Кољо малку пари, / од стомина по сто гроша; / фајде клават Кољо за шест дена. (ИФ)

НАЗАМКА *ж. јамка*; станала Стојна од столо, / фрли ризата во огно, / урвала долу в керале, / извади црни појаси, / фрли појасо на гренда, / кладе назамка на гуша, / тргнала ми се опалти. (Паск. 52)

НАЗАР *м. (арап.) бакан, векил, полномошник, доверено лице*; дигна се пленсто од неместо, / то дојде у Шчип у града, / та плени Анка анџама, / на старијо назџр ќерка му, / на младијо сердар сестра му. (Шапк. 5, 142); *во форма за обраќање: н а з а р е*: нарача Анка порача: / – Татко ле, татко, назаре! / Немој си троши стоката, / не си продавај чифлика! / јазе се назад не враќам, / јазе си вера размених, / јазе си име погубих. (Шапк. 5, 143)

НАЗАСТРА *ирил. наушро*; ќе те питам свездо милна сестро, / ќе те питам, право да ми кажеш: / – Шо се стори токму три години, / шо те нема навечер да јудреш, / и навечер, сестро, и назастра, / и Деница и ранобудница. (НСтв. VIII, 29–32, 197, Охридско)

НАЗБЕРЕ *џл. свр.* Вид. **насобере**.

НАЗБИРА *џл. свр. собере (нешшо)* во *џолемо количество*, во *џолем број*; ветер веит, гора се лелеит, / порачует гора нарачу-ет, / како да знаит јунакова мајка / да си дојдит во гора зелена, / да назбират дробнога бисера, / да наредит сину на капата, / да наредит снае на венецот. (Цел. 222, с. Велмеј)

НАЗГОДА *ирил. насрека, во пресреи*; ах, мори Милке, убава, / ако ми падниш назгода, / на студен бистер кладенец, / очите ќе ти извртам, / лицето ќе ти пресечам, / да види мало, големо! (Лин. 111)

НАЗДРАВЕ *изв.* Вид. **наздравје**; да погледам нагоре-надоле, / да си вида мојто прво либе, / дали спие, или вино пие. / Ако спие – лека ноќ да му е, /.../ ако пие – наздраве да му е, ле! (Манол. 142)

НАЗДРАВИ *џл. свр. праши (на)зравица*; море служба служи кадан бела Тодора / и да наздравит млад Илија делија. (Р. 404)

НАЗДРАВИЦА *ж. 1. формула од неколку зборови со чаша шшо се исива во нечие зравје, во чест или за усџех на нешшо*; назравица ти, Калино, / од твоје здрав(ј)е на моје. / – Стојане, мари Стојане, / не ти преимам здрав(ј)ето, / дур не роди врба грозде. (Кауф. 806)

НАЗДРАВЈЕ (и **на здравје**) *изв. блаџа пожелба за зравје на некоџо*; на здравје ти, волчка суретино! / – Здравје да имаш, итра лисичино! / – Ај здрами се, мечка суретино (Р. 240 /3/); наздравје ти, кадан Ѓурѓа Тодоро! – Здрав да не си, млад Илија делија, / мене љубиш, друга мамиш јуд мене (Кауф. 505)

НАЗДРАВУВА *џл. несвр.* од **на здрави**; *уиашува (на)-зравица*; ни есап чинив, ни паре давав, / ни паре је давав, ни име кажуев. / Сал наздравуев чашице со вино... (Р. 144)

НАЗЕ¹ *зам. полна форма за предмет на лична замена за 1 л. мн. н и е; н а с*; мори, не жали, либе, не плачи, / не рони солзи кр-

вави, / мори, лесно ли ќе нè разделе / назе сос тебе двамката? / Мори, кога ќе Дунав пресџхне, / рамница поле да стане, / мори, рамница поле да стане, / с севгари да го изорат (Кот. 21); абре Кулимане, Кулиман војвода, / не си падарот назе да нè судиш, / назе да нè судиш кумитската судба (Биц. 1, 54); леле, Марко, побратиме Марко! / Ага јадеш, ага вино пиеш, / туга назе ти не покануваш; / сега оти ти се дутегнало, / дутегнало борба да се бориш, / да се бориш с Муса Кесеџија, / та си викаш и назе си тражиш, / да дојдеме да ти помогнеме (Пенуш. 3, 162).

Со п р е д л о з и: **при**: харами веле, говори: / – Дил ми е ќелав каурин? / ја Кузман, да го Бог убие, / не може да дојде при назе (Драг. 197); сџз: фрли си, Јано, метлата, / нареши се, Јано, намазни, / и ајде, Јано, сџс назе (Кауф. 831); у: ајде скриј се, скриј се, / скриј се, Каљо, ќерко мори, / Турци по друм врват: /.../ тебе ќе те видат, /.../ ајде, тебе ќе те видат / у назе ќе дојдат. (Кот. 61); дојди, дојди, Ристе, / у назе на гости, бре, добро! (Иљ. 90); утре е света недела, / ќе дојде попо у назе, / он ќе ни дава босилче. (Вас. 215); одоздола иде едно лудо младо, / ајде да го зејме вечер у назе. (Биц. 4, 238)

НАЗЕ² *зам. џолна форма на личнаџа замена во 1 лице множина н и е со значење н а м – даџивна форма за уџаџување; чујте, жители македонских! Назе ништо не ни чекат: / от азијатџи насилије, а в туѓина укорство. (Пул. 42)*

НАЗЕМЕ *џл. свр. земе нешто во џоѓолемо количесџтво; на-џраба; наземал е (Јован) арчовето, / па в недела сватовето / таман ју двори флезнали, Велика душа предаде (Кауф. 634); ај пушки назедоме, стара мајко мила, /.../ нагант револвери... (ИФ)*

НАЗЕМИ (на земи) *џрил. на земја; со џлаѓолиџие: в р а т и с е: јасно слонце назад се вратило, / дремни (дробни) свезди наземи паднале; / една свезда што ми останала – / ни на небо ни на земи (Шапк. 4, 192); п а д н е: коња разигра Дете Дукадинче, / кога се наведе да си целиват – / наземи падна на две половици, / коде си падна – тује остана (Пул. 64); п а џ а: разви бајрак село Баница, / Гоцева дружба оди по неа, / кодоши бргу абер сторија – / дотече силен аскер во село. / Пукаат пушки, куршуми – решетки, / ко снопје паѓа аскер наземи. / Оеднаш куршум змија прокаска – / наземи се најде Гоце војвода, / одеднаш куршум змија прокаска – / со крв се зали Гоце војвода. (Мрп 118); с л е г н е: Марко слегол од коња наземи, / та изваил белата маврама / и обрешол Шарца пеливана, /*

та во чело Шарца си целивал (СбНУ II, 120); с л е з е: а што беше Павле помалечок, / часо слезе од коњо наземи / и потегна сабја од ножница: / девет педи во ширина, / дванаесет во должина; / сврте сабја налево-надесно, / ми посече до триста Арапи. (Цеп. 43); се излага дете малечкаво, / пак си запре ждребе стрижаценце, / и си слезе од него наземи, / дури слезе и дури се качи, / го замина црна арапина. (СбНУ XI, 41, Дебарско)

НАЗИ зам. *полна форма на личнаџа замена за 1 лице множина за предмет*; **нас**; за двамина луди-млади, луди-млади като нази, / ни годени, ни женени (Кауф. 18); еј, гледај, брату, гледај Радивоје, / еј, гледај Радивоје, / еј, дек' ќе видиш рок темни зандане, / еј, таму ќе не брату нази, / еј, Боје, нази карат. (Кот. 71); та литнахме, Недо, зајно, зајно, токмо, токмо, / та паднахме, Недо, уф нивите пилорички / Бог да бие, Недо, орачито пилорички, / шо ни нази, Недо, пропадија, распадија. (МПр. VI, 1, 117, Бојмија)

Со п р е д л о з и: **за**: еј, горо, горо! / Еј горо, горо зелена, / имаш ли вода студена /.../ като за нази јунаци!? (Драг.); **пред**: назад, назад, моме Калино, не оди по мене, / пред нази има гора висока, не можеш да ја преминеш. (ИФ; Манол. 109); **при**: ела Димитри при нази /.../ па ќе те водеме дома / сос Ленка да ве згодиме. (Мих. 138)

НАЗИКА зам. Вид. **нази** (*форма за предмет на личнаџа замена за прво лице множина н и е*); Вид. **нас**; ем му веле Турче Босналијче: / – Варај, Бано, веле, нашо крало, / ти се молам, веле, да не станиш уд тува, / зара ако не оставиш, ки се изгубиме ув твојата држава. / туку легни тува крај назика, / малце нешто да преспијиш, / пак није ќе те скорниме! (Вардар 25–26)

Со п р е д л о з и т е: **крај**: Вид. го горниот пример; **сос** (*со*): ја дружина му зборуват: / – Хајде, Марко, сос назика!“ (Пенуш. 6, 167)

НАЗИНИ Вид. **нази**; та му речи Крали Марко / на негово милно нуча: / – Посидли си брза коња, / крал Мартина свадба прави, / сички крали хи калеса, / саде назини ни калеса, / ни калесани, ни почитани. (Драг. 63)

НАЗИЊЕ *мн. куд; кокеџсџво*; јуначе, море јуначе! / Вдоица имат назинџе, вдоица имат цивлиџе“. (Мил. 374)

НАЗЛАМ (и **назлан**) *приод. неизм. мил, ораџ, ѓален*; Дафино, назлам кадано, / терзии питат за имање, / дали имате за шиење (Верк. 27); де гиди назлам Султано, / јела ми вамо, повамо, / крај моето десно колено (Верк. 137); Ленче ле, назлам ќерче ле, / не оди рано на вода, / тамо те чека меракот, / стомните ќе ти искршит, / и тебе ќе те пољубит. (Ѓорѓ. 80)

НАЗЛАМЧАВ *приод. ѓален, разѓален*; првната носе бела погача, / Еленке беленке, / дебело Недо назлџмчаво, / ѓул штраката штрак! (Мил. 160); втората носе бела баница, / Еленке беленке, / дебело Недо назлџмчаво, / ѓул штраката-штрак! (Мил. 160)

НАЗЛАН *приод. наизм. Вид. назлам; мил, ораџ; ѓален*; ареса го, поареса / назлам Ѓурѓа танчарката (Шапк. 5, 223); што коња спремаш, назлан Димитри, / каде ќе одиш? / – Јас ќе си одам, назлан Марије, / туѓа туѓина, / пуста јабана / – Оти не кажа, назлан Димитри, / три дни порано, / јас да си спремам, назлан Димитри, / сејменска руба. (Кон. 295; Црн. 201)

НАЗЛИ *приод. неизм. Вид. назлам, назлан, назлија; мил, ораџ*; заспала ми назли Јана / бездриѓану на колена: / – Стани, стани, назли Јано, / ти се зора обзорила, / билбили се распеале / по оние јемишлаци. (Мил. 404; Шапк. 4, 300)

НАЗЛИЈА *приод. неизм. назлам, назлан, назли; мил, ораџ; ѓален*; бог да бије еснафите, / собрале се, набрале се, / напред беа, седеа / даскалите умодавци, / чорбациии јадачи. /.../ Сарафи се бројачи, /.../ терзии се назлиии, / со игла бунар копат, / казанциии чукачи, / калајциии вртогасци, / фурнициии крадачи, / урганциии ракоопци, / алачи се дрндачи, / бавчанциии кромидаари, / самарциии саднајаци, / меанциии пијаници, / касапи се колачи, / ловциии се пушои. (Фирф. 3, 255); да би горел ти, назлио, по мене, / не би чекал јасен месец да грее, / јасен месец за путници дружина, / тамни ноќи, како за нас два луда, два млада. (Иљ. 224–225); у кого си погледала, дуљберо, / секому си болес дала, назлио, / кому два дни, кому три дни, / на сиромав шес месеци. / Сум искинал шес постели, / шес постели басмалии, / три јоргана чичиклиии, / три душега беледи. (Мил. 340–341)

НАЗЛИЈКА *ж. мила, ораѓа жена, девојка*; Маро, Маријке, гиди фидан бујлијке, / фидан бујлијке, гиди, назлџм назлијке. / Ма-

рини очи, леле, костурски цреши, / кој заминува, леле, се си апнува. (ХМ 7, 127)

НАЗЛИМ *ирид. неизм.* Вид. **назлан, назли, назлија**; *мил, ораџ*; Стевано, назлим коконо, / мене ме пушти твој мајстор / да даиш конци коприна, / сајата ќе ти шиеме. (Трен. 1, 78)

НАЗЛН *ирид. неизм.* Вид. **назлан, назли, назлија**; *мил, ораџ*; Маро, Маријке, гиди фидан бујлијке, / фидан бујлијке, гиди, назл'м назлијке. / Марини очи, леле, костурски цреши, / кој заминува, леле, сè си апнува. (ХМ 7, 127)

НАЗЛУМ *ирид. неизм.* Вид. **назлан, назли, назлија**; *мил, ораџ*; треќа носе рујно вино да пијам, / еј Ленке, бела Ленке, бела Лено ти, / ајде море назлум штрака ѓозли штрак... (Р. 240 /3/)

НАЗО *ирил. назао*; ти да родиш, речо, / девет лепи чупи, / та да ги омџиш / све на добри места, / назо да ти дојде / млади ем вдовици, / да ти се отворот / девет љути рани. (Паск. 38)

НАЗОБА *џл. свр. I. нахрани. 1. со зоб*; леле, леле ја сиромав! / Ал' нееста да си жаља, / али просо да жаљаме? / Арно којни назобавме, / каде ќе 'и однесиме (Мил. 28); тоги слезе млада Богданица, / тоги слезе темна коњушница, / ја назоба негов добра коња, / ја назоба дробна леблебија, / го напоји винце трогодишно. (Вас. 41); Шарца коња назобај ми / и дади му три леѓени вино, / вино тригодишно! (Шапк. 4, 103); ем да ги напоеш девет сиви коња, / ем да ги назобаш, / ем да ги оседлаш, ем да ги престегнеш. (Мил. 21)

2. со оруд зрнесѝ илоо; 'и напиват млада крчмарица, / 'и напои то вино црвено, / 'и назоба та бела пченица, / 'и заведе во равни двороји (Р. 262 /1/); шчо ми стана млада Маркоица, / шчо ми стана рано, на полношчи, / коња ми го зоба назобало, / го назоба три леѓени зоба. (Шапк. 4, 104)

II. назоба се – 1. нахрани се. а. со зоб. б. со оруд зрнесѝ илоо; кога се мома разбуди, / зрели се дренки назоба (Кон. 270); та си седнала, се назобала, се назобала (во лозјето) и си заспала (ИФ); грозде, мале, сум се назубал / и бела риза сум си наполнил, / на тебе ти сум ез донесел! (Шапк. 5, 113); да си набрах, да се назубах (бело грозде), / јошче тамка мен ме втресе / и си дојдох и си легнах! (Шапк. 5, 119); бутнала фурка в пепелот, / да легна мома, да заспа, / пустата фурка дренова, / родила дренки здреани. / Кога се мома разбуди, / здрели се дренки назоба. (МФ XV, 29–30, 35)

НАЗОБАН *г.л. ирид.* од н а з о б а; нит је, сине, (коња Карамана) нарането, / нит је, сине, напојено, / нит је, сине, назобано. (ИФ); хај ти, Секула, мој стопане! / и вода сум напоено и зобца назобано, / тук си пишчам оти гората силен оган горит (Шапк. 4, 126)

НАЗОБЕ *г.л. свр. (за коњ) сѣави зоб (оа јаде);* стани, стани, море тенка Ангелино, / огињ да навалиш, / борина да запалиш, / којње да насламеш, / којње да назобеш / ситен дробен бисер, / којње да напоеш / рујно благо вино (МПр. IV, 3, 89); да ги напоеш (моме) девет сиви коња, / да ги назобеш, да ги оседлаш, / да ги оседлаш, да ги прстегнеш. (ИФ); стани, Радо, стани, огин да навалиш, / огин да навалиш, кѣндило запалиш, / ти да ми напоеш девет сиви коња, / ем да ги напоеш, ем да ги назобеш, / ем да ги оседлаш, ем да ги прстегнеш, /.../ кѣ товарам, Радо, девет товари свита, / кѣ си појдам, Радо, во града Софиа. (Мил. 321)

НАЗОБИ *г.л. свр.* Вид. **назоба**. **I.** улезна си (делија) у конушник, / изведе си врана коња, / врана коња нискогледа, / нискогледа, далекустрела. / Тури седло сѣ од сребро, / два попрага, до два смока, / тури узда лута змија, / назоби го леблебија, / напои го рујно вино. (Тош. 150; Ил. 300); нарани ме, лудо, напојиме, / назоби ме чиста ченица црвенка! (ИФ); Јангелино мое прво либе, / да си станеш одсаран порано, / да нараниш коне да назобиш / и менека порано да скорнеш, / да си ида порано на црква (Теох. 504); нарани го, напоји го, / нарани го жѣта коин, / жѣта коин детелина; / назоби го шесторедо, / шесторедо бели кимен; / напоји го тригодишно, / тригодишно рујно вино. (Тр. 128); назоби го до бела пченица, / напои го тригодишно вино, / па си вјახна конче Шарколија / пак препусна през Черното Море, / па си слезна конче Шарколија, / па си распна до бела чадора, / па си сложи Марко до бел гѣлѣб, / до бел гѣлѣб саизин да му е. (Кауф. 513)

II. назоби се – *најаде се зоб;* кој е гладен Јагодо, / грозје да се назобе, / кој е жеден, вода да с' напие. (ХМ 3, 23)

НАЗОД *ирил.* Вид. **назад;** *со гѣаголише:* **врати:** ја не видох, ја не фатих, ни назод го вратих: / – Татко ми бил на мејана – тамо го зел / тамо тој пил ром-ракија – да би го отрула! (СБНУ VII, 63); **врати се:** тук се чудет тридевет момчина, / как потера назод да се вратет. /.../ даде господ потера вратие. / Ко' излегле на дена Ѓурѓевден, / што први кѣр тие кѣросале? / Кѣде идет од цара улефе, / малу многу триста мајски азно. (Мил. 399); **обспнува:** се обзрна

Маркоата коња, / и ми велит Марко Кралевиќе: / – Одај, одај, моја брза коња, / што тук одиш, назод се обзрнвиш? (Мил. 187); **отиде**: го зедое Секула Детенце, / отидое назод при кралица (Мил. 167); **појде**: си се свила како бело платно, / и ми појде назод ке шчо беше. (Мил. 186)

НАЗОЈКИ *мн. женски долги гаќи (модри, жолтии)*; напрај ми плитке опинке, маје, / сплети ми модре назојке, / ја да се стегнем, прстегнем / вутре ќе идем по река, / по река во Бела Страна. (МФ, II, 3–4, 459)

НАЗОЛИ *гл. свр. ѿоштури, насоли (со шеќер, ѿрав и сл.)*; само викна Секула Детенце: / – Ајде, ајде Ерино Самовило, / ајде, ајде моја посестримо! / От’ си паднав на мој бојни копје, / та се удрив в мое бело срце. / Донеси ми билки чемерлики! / Уште зборот не ми го дорече, / вчас ми дојде Ерина самовила, / му донесе билки чемерлики, / и назоли нему бело срце. (Мил. 81)

НАЗОРУМ (и **на зорум**) *ѿрил. со внимание, со ѿреѿѿазување; ѿреѿѿазливо, скришиема, скришино, ѿајно, ѿошајно, ѿошајум*; кинисала руса Стојна / поквечер на вода; / кинисало лудо-младо назорум по неа (ИФ); н а з о р у м; ај ви, синко, ај мили синој! / Ако вие ми имате атар, / да оите на зорум по сватој. (Мил. 74); кинисале сватој да ми тегнев, / да ми тегнев по бели друмишта, / овја иде на зорум по сватој, / никој њега, море, не го знае. (Р. 144)

С о г л а г о л и т е: **иде**: ја си можам Секулу оружје да земам, / ви идете назорум низ шумари, / кога ќе му оружје изваам, / и тогај глас ќе ви прогласам, / да дојдите, жив да го ватите! (Шапк. 4, 120); **киниса**: кинисала руса Стојна / поквечер на вода. / Кинисало лудо младо / назорум по неа; / – Постој, Стојно, почекај ме, / нешто да ти речам! (Шапк. 1, 407); **оди**: на ти, крале Шишманине, нешта, / и бегај си сега со сватон. / Друга мома су фатил за рака / и си ја фрли под табарина, / пак по сватој назорум си одил. (Мил. 76)

НАЗРНЕ *гл. свр. н а с р н е види, ѿоѓледне внашре*; бегај, мазго, одбегај си, / одбегај си дури дома: / ќе назрне моја мајка, / ќе те мами да те фане, / дигај глава, не давај се! (Кар. 192); ојде Тодора на војска (со верна деужина). / Кога ојдоа кај царо, / назрнала е царица, / скоро се е поврнала, / на царо вели, говори: / – Царо ле, царо везире / у војска имаш девојче. (Мих. 118–119); назрнала момината мајка, / па се скоро назад поврнала. / Проговара момината

мајка: – Леле ќеро, леле мила ќеро, / ете идат китени сватове, / се преличат Стефан младожења. (Мих. 60)

НАСАД *прил.* Вид. **назад**; глас се чуло од црква Мариина: / – Насаd, насад, кучко Павлевице, / сал за тебе, мари, лека нема! (Теох. 189); куга тамо близу приближила, / од далеk и црква проду-мала: / – Насаd, насад, кучка Павлевица! / Тизе не мож' тука да си дојдеш, / тизе не мож' здравје да си најеш! (Тош. 78, Пиринска Македонија); Насаd, насад, мори лудо младо, / не закачај, лудо, сирак чедо, / маќа имам, лудо, машчаа је, / татко имам, лудо, очуа је (Молер. 127); опрегна се Деница девоќа, / опрегна си поли и ракаве, / та си заплива през Дунава. / Јован и' викна од стред Дунав: / – Насаd, насад, Денице девоќо / јазе лажа моите дружина, / дали си држат зговорна дума! (ИФ); в р а т и: да беше татко плакало, / не беше ме давало; / да беше мајка плакала, / не беше ме давала. / Да беше браќа плакале, / не беше ме давале, / да беше сестри плакале, / не беше ме давале, / насад ќе стрoјци вратиле. (Клич. 80); в р а ќ а: друга е душа греовна: / на заем брашно зимала, / сос пепел го е бркала / насад куга го врашчала (Теох. 41); в р н е с е: кога се насад врнала, / што да си виде Еленка – / нејнито либе Димитар, /.../ у црни крви потонен! (Кот. 80); п о в р а ќ а н а: кој ќе прерипне три нишана, / та да гу земе пуну белу Јану, / за тој Јана, море, је дадена, / за тој ми је насад повраќана. (Р. 144); *со антионимoи* н а п р е д: ајде напред, немој насад, / да не чује мојо стрико, / да ме дава на далеkо. (Верк. 26)

НАСАДЕ *прил.* Вид. **(на) назад**; море шумело, думало: / – Имам си, моме, имам си, / ама насаде од мене, / водата ќе ми пресахне, / рибите ќе ми умират, / без вода ќе си остана. (Кауф. 650); *со глаголои*: п о в р н е: мили мои два девера, / насаде не поврнете, прстено сам забравила, / прстено ле меновнико (Јан. 76); насаде се поврнала / и него го покајала (Теох. 62); насаде се поврнала, / измила се, Јана, уплете, / пушчи си дази цифулје, / нареди бисер на фунда, / ојде си Јана на чешма (Теох. 163); *во комиара-иив*: п о н а с а д е: тогај јунак ни стоја, ни чека, / пушчи којна низ татарска земја, / од шчо се је јунак расрдило, / неје гледал ни старо, ни младо, / сè шчо стигнал под калач је турил. / Па се јунак врна понасаде, / ега ле је вања побелела! (Кост. 143); *со иредологoи* н а иред себеси: поврни се, Милош, на насаде, / та поткови таа врана кона: / сребро плочи, позлатени клинци, / та си прати твоја стара маќа, / та ја прати, Милош, на углава, / да си оди по сичката земља,

/ да ти тера лика и прилика, / дури не најде лика и прилика, / тогај тебе, Милош, да углави! (Тош. 27, Пиринска Македонија); мили мои до две золви, / вратете ме на насаде, / на насаде у земници, / да отвора шарен сандџк. (Пенуш. 5, 125); *во комџарџив*; п о н а с а д е *малку назад*; пушчи (јунак) којна низ татарска земја, / од шчо се је јунак расрдило, / не је гледал ни старо ни младо, / се шчо стигнал под калач је турил. / Па се јунак врна понасаде, /.../ повел си је осам милни снаи (Кост. 143)

НАСАДИ *прил.* Вид. **назад**; ојди си насади, млада Димковице, / оти да не земам тебека да стрелџам (Мих. 270); во чаире на бел камен, / там остави мали ручок, / и насади се поврна. (Мил. 288)

НАСИДА *џл. свр. изсида, изџради мноџу*; море, ај Стујане, млад Стујане, / да сам брала бели пари, / море, да сам брала бели пари, / та сам кула насидала. (Биц. 1, 42)

НАСПЕ *џл. свр. 1. поџледне навнаџре*; насрев в сè што зрее, / олабавив сè што грее. (ИФ).

2. види, посеџи; пријател в куќа не стапи / да те праша и те види / и како си да ти речи, / и од врата да те насри... (СбНУ XVI–XVII, 106)

НАСПНЕ *џл. свр.* Вид. **наспе**; царе ле, царе везире, / во војска имаш девојче, / дали ќе да го познаеш? / – Насрна царот, прегледа, / не може да го познае (Кон. 42); па насрна неговата мајка, / насрнала, назад се врнала; / дори оште речка не изрече, / достасаа Турци потајници (Мих. 206); насрнаа до два сестричника, / на мајка им велат и говорат (СбНУ XII, 72); *со ирилоџоџи: вонка*: право тегли у негови двори, / почука си Дете, повика си: / – Тука ле си си, мој вуќо Марко, / ја насрни вонка на дворове, / да видиш каква џаволиа фанах: / снага му је дага девет аршина, / нозе му са като потеглица, / рацете му са като јазика, / забите му са като диќелје, / оците му се като кладенци, / устата му је като кошара, / носо му је като буцки цифун. (Тош. 59)

НАИГРА СЕ *џл. свр. поmine мноџу време во иџрање, насџџи се со иџрање*; ќе т' однесиме, лична Калино, / долу под село во ливаџено, / ти да си појдиш да се наиграш, / да се наиграш, пак да си дојдиш (Ник. 41); *со џлаџолоџи* и г р а: играј, играј, наш Лазаре, Лазаре, / наиграј се, наметај се, / (по путине, по рудине), / наноси се мушка руба, / мушка руба велигденска, / велигденска, џурџев-

денска, / гурѓевденска, спасовденска! (МФ IV, 12, 234); **оро**: Илинка појде најпосле, / оште в одаја не влезе, / оддалек иде и зборе: / – Бог да те просте, Стојане, / сãг ќе се лепо промену, / сãг ќе се оро наигра, / сãг сãс другачки побркам. (Каран. 18); брата Велика говори: / – Сестро Велико, Велико, / куга ќе дојде Вели(г)ден, / да се оро наиграме, / да се песен напоеме, / да се нафрламе, / да се камен наметаме. (Кауф. 642); **џилит**: попитале Елин Дојка, / Горна Долна Руменија / три години на далеку. / Мајка Дојка не даваше, / девет браќа ја дадое / кога к’ одет на првиче, / коњи да се најаваат, / пушки да се нафрлаат, / џилит да се наиграет. (Мил. 284; Пенуш. 6, 152)

НАИГРУВА СЕ *г.л. несвр.* од наигра се; мајка Дојка не даваше, / девет браќа ја дадое, / зашто беше на далеку, / кога к’ одат на првиче, / коњи да се најаваат, / пушки да се нафрлаат, / џилит да се наиграет. (Пенуш. 6, 152); две се сãнца нагрeјуват, / два се браќа наиграат: / еден игра влашко оро, / други игра арбанашко. (МФ III, 5–6, 150)

НАИДЕ *г.л. свр. случајно, ненадејно дојде, појави се; намери се;* во Пирин е до два снега, /.../ ајде под шатори ранет јунак. / Наидела малка мома. / – Ој девојко, руса косо, / преврзи ми лути рани (ИФ); ој убава Лозено девојко, / та кој ќе, бре, јунак да наиде / да прегазе три реки крвави, / да изваде Омерова глава (Мих. 209); каде сãнце заодвеше, / наиде Јаника девојка, / ја посврши (Јанкула) и ја зеде / машко дете си добила, / ми купије робинчица / да им леља машко дете (Мил. 151); испаднах да се прошетам / низ тоја пусто Битоле, / низ тоја пусто Битоле / крај тија зелени ливади, / там наидех мома Евреика. (ИФ; Р. 308); вјана којнот си / и утиде на огрисãнце, /.../ кога дошал и наишал / чифутите на портата / дека чекат, ’и попита: / – Шчо сакате, о бре, чифуте, тука, / ошче сãнцето, ошче незајдено. (Драг. 187); наишол јунак, Јано мори, Јано. / – Јано мори, Јано, скини ми босилек. / Лудо море, лудо, ако си женето, / ако си женето, скини си само, / ако си неженет, јас ќе ти скинам. (ИФ, Садила Јана ран бел босилек, с. Тополница, Порече 1069)

НАИЗВАДИ *г.л. свр. извади во голем број;* Бог да је бие Србија / и таја Македонија, / наизвадила комити, / ми прошетале крај чифлиг, / Расиму лошо сторија, / сестра му му ја грабија (ИФ).

НАИЗЛЕЗЕ *г.л. свр. излезе во голем број;* наизлегле море будимките, / будимките, море будимците, / да го вадат, мори, бело

Бое, / каде пеит, мори, каде сунит (Трен. 1, 69); в Галешник шчо ми сумија, / наизлегоа старците; / тројца ми џуап дадоа (Шапк. 4, 184); си отишол у деде на гости. / Наизлегла дедова му рода: / камо ти ја наша Ангелина? (Црн. 211)

НАИЈА -ии ж. (тур., истор., арх.) **нахија** – административно поочрачје, крај, обласи; едно утро Марко ми подрани / из Прилепа Марко из варошот / да прошетат Косовска наија, / ушче први петли не пеали / тој се фрли Шарцу на рамена / и ми тргна по бели друмове (СБНУ VII, 95); да се најде пеливан у наија, / што ќе се васа со црн Арапин! / Малку многу време поминало, / таков борач у наија нема. (Крст. Т. 113)

Со п р и д а в к и т е: **битолска**: од там ќе оди во битолска наија / да погълтни белана пшеница, / ќе ми слези в тиквешкото поле, / да погълтни рудине јагџа (Р. 262 /2/); **влашка**: Јанкула веле, говоре: / – Еј ти коњу мој другару! / Нито те, коњу, продавам, / ни те, коњу, разменувам, / дошло писмо од влашка наја, / да си појдам на Косово / Косово поле широко (Мил. 132); **колунска**: Караџа море, јунак Караџа, / јунак прочул си се у колунската наија, / потресел си ти трговци, / ногу си мајки расплакал, / собрал си двајсе дружина, / дигнале делјани на рамо / отишле у колунските ливади (Цеп. 155); **косовска**: по стреле ноќ из Скопље помина, / дури петли први пропеали, / тој помина кочански клисури. / Дури зора утро зазорила, / тој натури Косовска наија. (СБНУ VII, 96); **овча**: разболеми се левени Ѓуро / разболел ми се бистра планина, / бистра планина, мори, јовча наија (Ник. 84); **охридска**: море, дал се чуло и разбрало / дека Осман Мурат искочил по оридската наија? / Млого је зулум починал / по тија села рајетски (Р. 114); тога велит немечка кралица: / – Ти да појдиш в орицка наија, / да го бараш Марка по меани, по здравица ти ќе го познаиш (Мил. 166); гавран дојде о(х)рицка наиа, / си го најде Марка по меани, / по здравица Марка го разбрала, / му ја фрли книга на скутеи (Мил. 166); нашле мунаси охридските попови, / јем охридските кметови, / кого да турат буљукбаша, / буљукбаша на охридската планина, / на охридската наија. (ИФ, Заврши Осман, заврши, с. Црешнево, Порече, 1969); море дал се чуло и разбрало, / дека Осман Мурат искочил? / по ј о р и д с к а т а наија. / Млого је зулум починал, / по тија села рајетски. (Р. 114); **полошка**: ја ти давам, ле, две шиника злато / за све имот у полошка наија / сосве куле и зелени ливаде (Крст. Т. 116); **прилепска**: што ми излегол баш арамија, / баш арамија, прилепска

наија, / прилепска наија, крушовска страна, / крушовска страна, горе в планина (Вас. 256); **солунска**: пречула ми се Јована / с убавина, гиздовина, / најповиќе со работа, / на сета земја се прочу / сета земја околия / и Вардарска Вардарија, / на солунската наија (Мил. 102); **софиска**: облагал се млад Стојан / сос тиа Турци софицки / с коне оро да играа / и кушиа да пушчаа. / Ако надигра млад Стојан, / да земе равна Софија / со софицката наија (Молер. 85); **српска**: просту тебе српска наија, / просту тебе коњи, ем соколи, / просту тебе рти ем зајгари / за да одиш по лова по гора / да ми простиш два сажна место (Мил. 55); **тиквешка**: испадналу ј Гацу арамија / низ Нигошката планина, / низ тиквешката наија, / да си фаќе, нафаќе, / млади момци су пари. (МПр. X, 3–4, 147); **цела**: Филип извади сабјата, / многу Дебрани загуби, /.../ цела наија куртулиса. (Тах. 9); тогај се налути Ахмед качак, / пушка си фрли, Тодор нарани, / шчо ми се собраа сите селани, / шчо ми фрлија до двесте пушки, /.../ Ахмед парчиња го напраија, / се куртулиса целата наија. (Тах. 65); **широка**: слуга служит дете Магдалинче, / как слугало, така ми заспало. / На место израсте дрео кипароо, / со корен фатило земја Каравлашка, / со ветка фатило широка наија, / лист ми је листило сè карагрошеи, / цут ми је цутило дробнего бисера, / род ми је родило жалтана дукада. (Мил. 219)

НАИМА СЕ *гл. несвр.* од *на* *еме* *се*; *ирезема обврска, се зафаќа, се нафаќа*; продават се црно грозје, Ѓурѓе ле, малој моме, / во кошои ракидои; / никој ми се не наимат / да докупит црно грозје, наимал се дели Крсте (Р. 291); никој нема дете да го гледа, / се наима ќерка Ацијова, / со симида дете го ранила (ИФ); кој ќе се најди мајстор над мајстора / да изградит кула од кремена? / Се наимат Стојан мајсторчено (ИФ); Севдо, никој ми се не наима, / да прекупи малка мома (Молер. 102); никој ми се не наима, / се наил Димо кехара / змијата да ја утепа. (Верк. 330); излезнало да се бори, / борец му се не наима! / Најмело се кусо петле, / кусо петле од бунишче (Теох. 242); никуј ни ми са наима / да ми флезе фаф Будима, / чи а Будима затворена / и си има каља висока. (МПр. IV, 3, 145); бакшиш му давам триста јалдузи, / никој се не наима јунак, / ми се наимала престара баба, / да ја измами дилбер Бојана. (Верк. 318); *со именкаџи* *на* *е* *м*: сички се са редом прередили, / никој си се наем не наима, / наело се црно арапинче, / та пригрна на аблено корен, / та преброи на аблено лиска / и префрли на аблено врше, / та си узе Лозена девоќа. (Молер. 140); никој си се наем не наима /

да преплива море и бел Дунав, / наела се црна арапина, / та преплива море и бел Дунав, / та донесе дуни и неренци. / Разрежаа дуни за мезета, / дадоа му Деница девоќа. (Молер. 55)

НАИМЕ СЕ (и **НАЕ СЕ**) *гл. свр. зафајти се, нафајти се.*

н а и м е с е: никој не ми се најмело, / најме се жалта Еврејка: / Шенгуфе моме, Шенгуфе, / јас ќе те тебе опијам, / ал' је убав брат ти как тебе (Мил. 179); се наиме еден црн Арапин, / испадне пред царе, се поклони: / – Честити царе од сега до века, / јас сум вреден Марка жив да фатам (Мил. 188); девет моми поплени, / поплени, откарани, / сите девет продадени, / која двесте, која триста, / тенко Кале цена нема. / Најиме се таја црна, / таја црна Арапина, / та прекупи тенко Кале. (Кост. 53)

н а е с е; никој се, Севдо, не наима / да прекупи малка мома, / се нае, Севдо, едно Грче, / пари брое, надбројува. (Молер. 102)

НАИМНЕ *гл. свр. од на и м е (се).* **I.** Вид. н а и м н е; кој ќе префрле дрвото, /.../ тоа ќе земе Ирина. /.../ наимна ерген, не може, / наимна женет, не може, / наимна довец, префрли, / тој ќе земе Ирина, / Ирина мома шенлива. (Мил. 342); де си дојде ден Велигден. / Та слегохме до в полето, / до в полето крај црквата, / там си најдо до два гроба, / до два гроба пресни гроба, / никој сирак не наимна, / да раскопа до два гроба. (Верк. 32)

II. наимне се – *нафајти се;* наимна се јази сирак, / та раскопа до два гроба, / до два гроба, пресни гроба. / Едната бише невеста, / другата бише девојка. (Верк. 32–33)

НАИСТИНА, НАЈСТИНА *ирил.* Вид. **навистина;** тељал кладе во град Скопје, / да пите, да саке, да се науча / дал' најстина заљубил турска мома, / еничерска посестрима? (Шапк. 4, 80); **на истина:** одговори кир Манолче: / – Бре, невесто Колевице, / претегни ми десна чизма! / Ка претегна десна чизма, / на истина белег носит, / белег носит до шес прсти. / С' испознае брат и сестра, / се грабнае с' целивае. (Мил. 181); **наистина тебе ти кажувам** – *верувај ми!*; не се тебе ја присмејују, / наистина тебе ти кажују, / и кажи ми како ти је име. (Р. 80, Скопска Црна Гора)

НАИСТИНСКИ *ирид. навистински, фаќички, реален;* има вести много важни, / наистински, не се лажни, / кралот сигурно ќе ви биде – / тилот ко ќе си го виде. (МФ III, 6, 197; ИФ)

НАИТ *г.л. ирид.* Вид. **најде**; право имаш, убава девојко! / Кој как солит, така ќе си сркат, / кој как чинит, така ќе си наит (Мил. 147)

НАЈ 1. *сврз. сиройивен* н о; не е било... лудо младо, / нај е било, нај е било, / нај е било... црн калуѓер. (ИФ; Манол. 115); темен се облак зададе / на врв на Пирин Планина... / Не ми е било облаче, / нај ми е била четата / на Парапунов војвода... (Свр. XXIX, 7–8, 41; Сазд. 82); т у к у: зададе се, Стојане бе, / тевна ми магла јод доло. / Не е било, Стојане бе, / темна ми магла јод доло, / нај е било, Стојане бе, / руска ми војска голема. (Атан. 79); не ми е жал, пиле, Трено, за одајчето, / нај ми е жал, пиле Трено, за чекмецето. (Христ. 103)

2. *со именка или именски сѝој; највисок, најгорен и сл.; нај на в`ро* – на *врвој озгора*; сека гранка и јабука, / нај на в`ро славеј пиле (Кауф. 579); **нај на крајо** – *најнакрај*; све езеро полеено, / на краишча позлатено, / нај на крајо златна вејка, / на вејката шарен одар. (Шапк. 5, 217)

3. *иред глаголи за изразување суиерлајив (во нјаголем сѝеиен, најмногу); на ирво месѝо*; малка мома си минува, / си минува, заминува, / нито дума продумува, / нај натопа танко крпче, / помина ги, напрска ги. (Кауф. 715, Пирински крај); куга било ф четвртак, / ф четвртак според петак, / приминила са Стујана / с најхубавата примена, / нај што и руба прилега (Ил. 341); ветър вее из гора зелена, / фав гора се зелен бајрак развева, / пуд бајрако Богданчо јуначе, / в раџе држи пиле соколово / и на пиле потихо говори: / – Ој ти пиле, пиле соколово, / не те рана в очи да те гледам, / нај те рана далеч да те прата / да ми видиш мојто прво либе, / болно ли е, болес ли го рани. (Кауф. 209, Пирински крај)

4. *во ирилошка уиоѝреба; најмногу*; се запали, пиле Трено, одајчето, / одајчето, пиле Трено, варосано. / Не ми е жал, пиле Трено, / нај ми е жал, пиле Трено, за чекмецето, / тамо беа, пиле Трено, тапиите, / тапиите, пиле Трено, од момите. (Манол. 149)

НАЈ-преф. 1. *за образување на суиерлајив од иридавкѝе; најмал, најарен, најголем, најдалек и др.; н а ј а р е н: а* гулуме, најарно цветенце, / што ми цутиш и на мене капеш? / Ако цутиш, на мене не капи! (Кон. 96); предај се, чедо, на Турче, / турска је вера најарна. / Капнала ти, мајо, устата, / што ме тераш да правам, / девет години кај лежам / уште девет ќе ги излежам, /.../ верата не си ја сменувам. (Тоц. 367); н а ј г о л е м: шчо поканил сѝ му дошли /

ошче му нема Никола, / Никола светец најгулем / да му седне на трпеза, / на трпеза најозгора, / да му е чесна трпеза, / да му са госје весели (Теох. 41); н а ј д а л е к: ај да фрлиме камено, / кој ќе е јунак над јунак! / Фрлија што ми фрлија, / натфрли бела Румена, / Румена бела Богарка, / таја ми ојде најдалек / со сто ј педесет сејмени / и пет барјаци зелени. (Паск. 74); н а ј д р а г: заљубих, мамо, три моми, /.../ заљубих, мамо, првата, / првата, втората, третата, / првата, мамо, најмила, леле, / најмила, мамо, најдрага. (Манол. 58); н а ј л о ш; шо ув селу дошлу, мале, селцки виргиџија, / селцки виргиџија, мале, момин зулумџија, / момите да 'и года, мале, кој на коју момче; / најарната мома, мале, мале, најлошуту момче, /.../ на мен ми дадеа, мале, идно стару ару. (Мисир. 99); н а ј м а л: поп Никола од Битола, / што си има девет сина, / девет сина, осум снаи, / осум снаи, седум внуци. / А што беше најмалото, / најмалото кир Тодорче. (Кав. 21); н а ј м а л о к: префлила Јана / најмалкио браток (СбНУ XV, 87); н а ј п а м е т е н: кој је јунак, јунак над јунака, / да погубит Црна Арапина? / Шчо ми беше најпаветна кралица, / проговори паметна кралица: /.../ Арам да ви е вашата кралштина, / не све кадар Арап да погинете. (Арнауд. 123); н а ј п р и л и ч е н; уд очи (оној војно) ми убрса сџлзи огнени, / и си ма примини с чубанску руху, / с чубанску руху, најприличну, / и си ми пудади чубанска тујага, / та си ма заведе, та си ма приведи / прес црнута мори, през велик Дунав, / та заминахми на рамнута поли, / прес клету кунаре, прес честу чадаре. (СбНУ XXXVI, 39); н а ј р а н о: како ти се црни очите, / таке ми веков поцрне, / Серјанке, севдо убава, / турфанда³ цвеќе најрано, / изгоре јунак за тебе, / ум си погуби за тебе; / како ти је тенка сногата, / таке ме мене истенчи, / Серјанке, севдо убава! (Огњан. 233); н а ј с и т е н: ти си стани, Фатме, / сива кукувица, / ја к` стана, Фатме, / дрво највисоко, / па си хврчи, хврчи, / па на мене стапни. / Ти си стани, Фатме, / квачка сџ пиленца, / ја ш` стана, Фатме, / најситно просо / од мене да кџлвеш. (Кауф. 303); н а ј у б а в: ергенското (оро) најхубаво, / најхубаво, најголемо, / најголемо, најшарено, / сџ каише оградено. (Кауф. 534); мома го је догледала, / та на Марко говореше: / – Море, Марко, млади Марко, / ајде, Марко, потурчи се, / потурчи се, да те зема, / ќе те вода у џамија, / ќе ти тура турско име, / турско име најубаво, / мене Зенет, тебе Мемед. (Кост. 168); н а ј у м е н: како, ќерко, се преплаквит, / како, мила, се прежаљвит, / како, кажи, се претргвит? / Тој ми беше најмалиот, / тој ми беше најумниот / меѓу сите братја, Маро, / меѓу сите сестри, мила! (СбНУ XI, 20, Охрид)

2. *со суйсѿтанѿивизирана ѿридавка*; н а ј д о б р о т о: сам цар седит и сеир ми гледат: / – Колку ситно дробно одит! / Чија ли е она малка мома? / – Чија да е, моја да би се строила, / ка продада најдоброто, мома не остава! (СБНУ VII, 68); н а ј м и л о т о: да ти пукне, мила мајко, најмилото, / што ме даде, мила мајко, пусти Варош, / оф, леле, леле, леле, пусти Варош, / оф, аман, оф, аман, пусти Варош! (Милен. 43)

3. *со именка или именски сѿој; најдобар, најгорен и сл.*; н а ј ј у н а к: пушти си паша телјалии: / – Кој ќе се најми најјунак, / да си преплива Морава, / Морава, тиа Дунава, / да ми доведе Тодору, / голем бакшиш ќе му дам – / три годин спенца да бере, / три годин меден да држи. (Драг. 207) н а ј н а в р (в) о т – *на врвојѿ озгора*; сека гранка и јабука, / нај на вр(в)о славеј пиле (Кауф. 579); н а ј н а к р а ј о т; све езеро полеено, / на краишча позлатени, / нај на крајо златна вејка, / на вејката шарен одар (Шапк. 5, 217); н а ј н а п а ш к а р ч е; дробен ми бисер нижеше: / за секи чупа и низа, / за танчарката две низи, / нај на пашкарче не стигна, / цикна пашкарче да плачи. (Шапк. 5, 214)

4. *со ирѿлози*: н а ј г о р е: Муслиман паша најгоре ми седи, / најгоре соврата, кафе ми пије, / кафе ми пие, кафе му залетна, / кафе му залетна јем нему му текна, / лош абер му дојде јод горе планина: / му го поплениле силното стадо. (ИФ, Муслиман паша најгоре седи, с. Буково, Битолско, 1956); н а ј л е п о: зашто брате на камена седиш? / али немаш за седење диван, / или немаш за трошење злато / и најлепо да царствујеш царство (Рус. 39); н а ј н а п о к о н: доврвеха, изврвеха, / најнапокон ќе помине, / ќе помине сеисчето. / Нели оно загледало, / тогај веле на ваш ага: / – Варај, варај Омер ага! / Што нешто је в това дрво? / Даљ је пиле, малко пиле, / малко пиле соколово? (Мил. 248); н а ј н а п р е д: Турчин робинки тераше, / низ таја гора зелена, / низ таја Стара Планина, / најнапред Мара одеше, / со машко дете на раце. (Цел. 210, с. Влемеј); н а ј о з г о р а: шчо поканил сѿ му дошли, / ошче му нема Никола, / Никола светец најгулем – / да му седне на трпеза, / на трпеза најозгора (Теох. 41); н а ј п р в о: и Марко му најпрво дар дало, / а по њега ем свите сватови! / Остаиле сватови младу невесту, / младу невесту сѿз младо деверче. (Р. 80)

5. *со глаголи – во најголем сѿеиен*; имат мајка мила сина, / мила сина Костадина. / Промени го, наружај го, / та дади му чаша в раќа, / во чашата ројно вино, / во виното стребрен прстен, / та пушти го со лазарки, / која ќе ја најбендисат? / Бендисало руса

Стојна, / руса Стојна, најмалата, / најмалата поповата. (Книж. III, 271); која ќе је најбендиса, поповата, најмалата / – На ти, мајко, одменица. (ИФ)

НАЈА *зам. показна за ж. род*: о н а ј а; што ми белеје, Вели, што ми лелеје, / во (о)наја страна, Вели, Шар Планина, / дали је било камен белутрак, / дели је било, Вело, (ј)овчарско стадо. (ИФ).

НАЈА *ж. Вид. нахија*; Јанкула веле, говоре: / – Еј ти коњу мој другару! / Нито те, коњу, продавам, / ни те, коњу, разменувам, / дошло писмо од влашка наја, / да си појдам на Косово / Косово поле широко. (Мил. 132)

НАЈАВА *жл. свр. (за дремка) иришисне, совлада*; овде: во синонимен *сиреџ* со н а л е г н е; море, си собрал Мемо неговата тајфа, / они ќе си одат за село ми Радња, / море ајде, ајде Мемо, ајде добер јунак, / две рала мустаки, две рала клепала. / Море оди што пооди, ајде добер јунак, / дремка го најава, дремка го налегна. (ИФ, Калеш Мемо, с. Пепелиште, Неготино, 1970); којто ми даде јабука, / да му 'а подам понуда; / којто ми даде прстенче, / проз него да се провира; / којто ме на сон цалува, / деј ми го, Боже, најава, / најава да ме цалува. (Молер. 107–108)

НАЈАВА *жл. свр. јавне, качи се на ѓрб од коњ и др.*; најахајте брзи коње, / та идите на превара, / на превара, на прстига, / белки невјаста докарате. (МФ V, 9-10, 55)

НАЈАВА СЕ *жл. свр. со јаване засиши (се)*; кога к' одет на првиче, / коњи да се најаваат, / пушки да се нафрљаат, / цилит да се наиграет (Мил. 284); мајка Дојка не дааше, / девет браќа ја дадое, / зашто беше на далеку, / кога к' одат на првиче, / коњи да се најаваат, / пушки да се нафрљаат, / цилит да се наиграет (Пенуш. 6, 152); ајде да 'а дадем (Донка) на далеко: / да се коње најааме, / да се руба наносиме, / да се џумбус начиниме (СБНУ XV, 21); *жл. иридав-ка*: најава н: идет лудо, идет младо, / идет напиено, најавано (Шапк. 4, 417); *со неѓација*: н е н а ј а в а н: ќе си остава брзана коња, / ненајавана (Р. 404, 206); *во обликои*: н а ј а х а с е: дај ја, татко, дај ја, мајко, / бела Јана надалеко, / надалеко преко три гори, / преко три гори, преко четири, / да се у гости наодиме, / да се у коњи најахаме. (Р. 240/3/, Штипско)

НАЈАВАН *жл. ирид. од н а ј а в а с е засишен со (о) јаване* Вид. кај **најава се**.

НАЈАВЕ *ирил. не насоне, во сѿварносѿа*; тој што ме мене целува, леле, / ај да би било најаве, леле! (МПр. II, 2, 116); тој шо ме мене цалива, / еј да би било на јаве! (Црн. 57); дај ми го, Боже, најаве, / со него век да поминам! (Кон. 121); и јас да го на сон видам како најаве, / и тој да ми книга пушти како сам дошол. (Кон. 296)

НАЈАВНЕ *џл. свр. качи се (на коњ и сл.)*; ми настанале старците, / ми најавнале јарците, / ми запалиле лулињата, / ка ми јодаа на кадија (Црн. 132; Мих. 170); браќа се пременили, / врани коње најанаа, / да испратат нихна сестра (ПСП. VIII, 39, 946); собрали се сватовето, / најахнали мулињата, / запалили лулињата, / па ојдоа преку Вардар. (Теох. 83)

НАЈАГНИ СЕ *џл. свр. ојаѓни се во џолем број*; не плачи, мила Стара Планино, / не плачи, мила стара мајчице! / Ке дојде мила пролет и лето, / па ќе печелиме вакли стада, / ќе се најагнат руди јагненца, / ќе ни поникне росната трава, / ќе ни израснат сувите дрва, / ќе се исчистат студните води! (Пенуш. 1, 85)

НАЈАДЕ *џл. свр. I. 1. нахрани некоџо*; па свари му казан чорба; / насркај го, најади го. (Мил. 333)

2. јадоса, насекира; ела, (Нејна мајка) се најади, се нажали, / си наостри остро фрчко ноже, / пак си дојде на зајдани (Шапк. 1, 150); н а ј а д е н о – *јадосано*; Јанче, да вечераме, леле. /.../ Вечерајте, мене не чекајте, леле, / мене ми е срце најадено. / Сношти лудо в градина влезнало, леле, / искинало сичкото ми цвете. (Манол. 49)

II. најаде се – *со јадење засиѿи се, нахрани се*; кога се момче разбуди, / здрели се круши најале (Мил. 335); несто, око калешо, / што ти се тебе чинеше / кога се мори мажеше? /.../ Да не е момче шеќерче, / да јадиш, да се најадиш? / Да не е (момчето) свила коприна, / да везиш, да се навезиш? (Ник. 63); се најади Јанкулчето, / с(е) урва долу земен авур, / да потседла брза коња. / Му говори стари Новак: / – Аку Јанкул сам ми оди, / речете му да не зева, / да не зева својта коња, / оти му је ацамија; / нека зева мојта коња, / оти ми јест унерлија! (Шапк. 4, 314); а бре Кољо, мамин Кољо, мамина кумита, / доста одиш, мамин Кољо, пустите планини, / пустите планини, Кољо, и рамни долини. / Нели се наноси, Кољо, пушки манлихерки, / нели се нафрла, Кољо, дребните куршуми. / Нели се најади, Кољо, масни погачи, / ајде да се жениш, Кољо, за едно каурче. (ХМ 5, 21); Јанкулчето му говори (на вујка си): / – Бог те убил, стари вујко! / Шчо ја таксфаш дедовнина? / Се најади ста-

ри Новак / и одново ми извика: / – Кој је кадар, кој је вреден, / да м' донеси бела Магда, / ќе м(у) аризам Румелија, / Румелија и Влахија! (СБНУ I, 65); **не најаде се:** ој, треќа вечер баба ми вечерала, /.../ три кокошке мендушке, / два голуба пролетна, / едно пиле еребесто / и погача со све трице, / и погача несена, / опет се баба не најала. (ИФ); пак баба не јала, / пак баба не пила /.../ та се не најала / ама се натрескала. (ИФ)

НАЈАДЕН *гл. приод.* од н а ј а д е (с е). **а.** *сиѝ од јадење;* Јана идет од баната / измиена, истриена / и на ситно уплетена, / на лесата китка цвеќе. / Раде гре(д)ит од меана / нејадено, напијено (Мил. 386); куга беше Марко на Струема, / чисто бехме хлебец најадени, / чисто бехме дреи наносени, / чисто царство тогај царувахне (Тош. 56; Пенуш. 3, 245). **б.** *во компаратив:* п о н а ј а д е н – *ионасекиран, иоујаден, иоужален;* овде: со п р и д а в к а т а **понажален:** да ми стана оф Струјула, / си отиде дури дома / понајаден, понажален. / Де го пита неговата, / неговата стара мајка: / – Ој Струјула, мили сине, / шчо си толко понајаден, / понајаден, понажален? (Шапк. 1, 147); шчо си, деверо, понајаден, / понајаден, понажален? (Шапк. 5, 213); отиде мајка при него, / лудо на мајка не зборва. / Отиде сестра крај него, / го опита, го распита: / – Шо си, брате, понајаден, / понајаден, понажален? (Книж. II, 58); отиде на црквата, / црква најде отворени, / вангелето испејано, / нафората подадена. / Ми се врна опето дома, / понајаден, понажален (СБНУ VI, 9–10); *со именката* с р ц е: ела, Јанче, да вечеруваме, леле, / ела, Јанче, да вечеруваме. / Вечерајте, мене не чекајте, леле, / мене ми е срце најадено. (Манол. 49)

НАЈАДОВИТ *приод.* *ужален, јаден, куѝар, нажален;* мори девојко најадовита! / Татко ти плачи, а ти не плачиш? / Мајка ти плачи, а ти не плачиш? (Шапк. 2, 143)

НАЈАРЕН *рна приод.* *во суѝерлатив* од а р е н; шо ув селу дошлу, мале, селцки виргиција, / селцки виргиција, мале, момин зулумција, / момите да 'и года, мале, кој на коју момче; / најарната мома, мале, мале, најлошуту момче, /.../ на мен ми дадеа, мале, идно стару ару. (Мисир. 99)

НАЈАСКА *ж. 1.* *неѝѝо многу вкусно за најадување;* кажи, мори жено, токму за најаска / што ти се јаде? / – Мене ми се јаде, токму за најаска / тепсија виткалник. (ХМ 6, 102)

2. *она иѝѝо најадува;* ово грозје – нема најаска (ИФ).

НАЈАТКА ж. Вид. **најаска**; мене ми се јаде / токму за најатка / дуплена ченица. (ИФ)

НАЈБАШ *прир. суиерлаиив* од б а ш; *најубав, најдобар*; па ми зела најбаш ми (ј)овен, / го заклала, не го (ј)уготвила, / па вискнала нејзиниот девер (Р. 114); ај ти, калфа, најбаш калфа, / да му кажеш на Манула, / да повијам машко дете, / и јас тогаш ќе си дојдам. (Кон. 24)

Со и м е н к и т е: грозје, девер, душман, калфа, овен.

НАЈБАШКА *прил. сосем особен*; ката ден башка промена, / а во недела најбашка. (СбНУ XIII, 26)

НАЈБЕНДИ *прир. неизм. најдобар*; проговори гиздава девојка: / – Е, тизека, Јудо самовило, / куга дојдат китени сватове, / ќе арижам најбенди јунака, / шчото кара кон като планина, / шчо му пое саат у пазвата (Теох. 27); Данка се е на бог помолила: / – Дај ми, боже, соколово око, / дај ми, боже, крилја паунови / да прелитна Сава и Морава, / да се става у Будима града, / да избира најбенди јунак / штото кара кон като планина, / штото носи саат у пазуа. (Јан. 13)

НАЈБЕНДИСА *гл. свр. најмногу бендиса*; *ќа поминат, невесто, лазарките / и застани, невесто, ти да видиш / која ќа го, невесто, најбендисат.* (Р. 209); *имат мајка мила сина, / мила сина Костадина. / Промени го, наружај го, / та дади му чаша в раќа, / во чашата ројно вино, / во виното стребрен прстен, / та пушти го со ларки, / која ќе ја најбендисат? / Бендисало руса Стојна, / руса Стојна, најмалата, / најмалата поповата.* (Книж. III, 271)

НАЈБЛАСЕ *прил. суиерлаиив* од б л а с е; промени се, *млада Маркоице! / бласе си ти што ќе мен` ќердосаш, / и мене со тебе јуш најбласе!* (Мил. 136); [*комиарайов*: п о б л а с е: *тога велит убаа нееста: / – Леле боже, леле мили боже! / бласе мајка што родила сина, / а побласе ја што ќе го љуба.* (Мил. 112)]

НАЈВЕЌЕ *прил. суиерлаиив* од в е ќ е – *најмногу, најиовеќе*; *горице ле лилјакова, / лилјакова, миндалова, / та шчо си се разлегнала / и под пате и над пате, / те највеќе посред пате?* (Кост. 83); *до три ми пушки пукнае; / до три јунака паднае; / до три мајки плакае, / Стојана мајка највеќе.* (ХМ 2, 57)

НАЈВИШЕ *ирл. суверлаийив оо „многу“: најмногу, најио-веќе; ја си одам по свичките страни, / а највише гора Романија (Р. 225); па го врза за малкој градинче / секакво ми цвеќе, / а највише мерцанино цвеќе (Р. 291); три години сум шетало, / голем сум зулум сторило, / оваа година највише. (Поп. 197); радувај се, јунакова мајко, / син ти идет како сиви сокол, / сноа носит како еребица, / в роци носит гола цепеница, / чик, свекрво, чик да се бориме, / која више, која понајвише, / сноа в куќи, свекрва од куќи. (Клич. 68, Галичко); сите си мома сакаје, / ерген Докси ме највише, / со дванаесет илјади, / илјади жълти дукати. (Вас 175)*

НАЈДАЛЕК *ирл. компаратив од д а л е к; ај да фрлиме камено, / кој ќе е јунак над јунак! / Фрлија што ми фрлија, / натфрли бела Румена, / Румена бела Богарка, / таја ми ојде најдалек / со сто ј педесет сејмени / и пет барјаци зелени. (Паск. 74)*

НАЈДЕ *зл. свр. (л-форма нашиол). I. 1. со барање или случајно оиќрие, иронајое. а. некоџо; д е д о: фати Борјан да бега, / на пат ми најде стари дедо, / с меден кавал свиреше (Тах. 31); л у ѓ е: Мене ме мајка ми ф` – / еј, мене ме мајка ми фрлила! / Чужди ме луѓе најд- / еј, чужди ме луѓе, ли, најделе, / чужди ме луѓе гле- / еј, чужди ме луѓе, ли, гледале. (Кот. 15); с т р и к о: уште мало кунак прошетало / па си најде свои мили стрико, / ќе продават со све плуг волои. (Арнауд. 167); т а т е: Вид. кај изразите; т е б е: многу градови, села пројдов, / како тебе, Битола, / нигде не најдов (Милен. 23). б. нешћо; в о д а: леле Јуве, моме Јуве, /.../ не одили, не шатали, / не најде ли нигден вода / да измиеш бело лице / од праове, од плачове? (Шапк. 5, 67); ќе си идам, ќе си шетам / од град на град по сва земја, / по сва земја, сва Туркија, / беки негде ќе си најдам / на сред лето од лед вода, / да понуда стара мајка (Мих. 157); л е к: ајде, Јане, со нас појди, / ние лек ќе најдиме. (Милен. 86); крепи се, Буцо, крепи се / дури да пајтон најдиме, / дури да пајтон најдиме, / со пајтон да се шетаме. (Милен. 22); т р а г а: Кузман му најде трагата, / по кроце им се доближи; / ка што ми овен вечера / оровна песма пејаја: / – Де гиди Кузман капидан, / де гиди посран каурин, / каурска пушка не дупи. (Совр. XXXI, 4, 112)*

2. завари, зайече; *си се врати во Прилепа града, / си 'и најде гости, пријатели / каде пиет љутана ракија (Икон. 137); кога дојдов, море, Долно Село, / та си влегов в една куќа, / туку најдов, море, стара баба, / та едно дете, море, кај пенџера (Совр. XXX, 1, 31); кога сълнце на заоѓа, / тогај Марко во дворои, / си го најде Евреина*

(Икон. 131); двапати абер му прашчах, / трет пат му дома јас ојдох, / ама го дома не најдох (Теох. 41); излегов да се рашетам, леле, / низ лозје, низ бело грозје, ле, /.../ там најдов моме граѓанче, леле. (ИФ; Манол. 64); ај, да бегаме, мори Васе, / ај, да бегаме / в града Солуна. / Там ќе најдеме, мори Васе, / там ќе најдеме / мома Спасија. (Милен. 5); та си отиде на црквата, / црква најде откључена. (Шапк. 5, 212); легнав мрва ја да предрема; / кога станав, девојче не најдов, / ни девојче ни брзана коња. (Гин. 235)

3. наиде, погоди; си го најде Маричето, /.../ си го најде болно лежит, / болно лежит на постела (Кав. 41); в патем најдое три вити ора: / ора беа сите самовилски. (Мил. 204)

4. избере (невесѝа, момче и др.); овде лани дојдохме, ој Лазаре, / невеста не најдохме (Икон. 22); ајде да натурам зелени ливади, / ајде да си најдам лика спроти мене (МФ III, 5–6, 103); најди друга да се жениш, / не сум за тебе да ме земиш (Тах. 167); денес ми книга пристигна /.../ јас друго либе да најдам. (Манол. 33); не ми се нишчи скинати, / тук ми је момче чужбина. /.../ Сега ми абер праило / јас друго либе да најдам. (Манол. 93); беќарче, младо тужниче, / как да не белам и плачам, / момче си имам чуждина /.../ денес ми книга пушчило, / друго јас либе да најдам. (Христ. 76)

5. снајде; това слабо ќе им мине, / народ сите ќе ги срине, / што да прават – нема фајде, / сега ќотек ќе ги најде (МФ XXXVI, 194); ејди, виде, моја стара мајче, / ти не знаиш мене што ме најде. (Совр. XXX, 1, 33)

6. како отишоздрав на иоздравой: **добре ми дојде** – *добро ѝе најдов*; *д о б р е т е н а ј д о в – во одговор на иоздравой д о б р е д о ј д е*; ете го брат му кај стигна: / – Добре ми дојде, побратим! / – Добре те најдов, побратим! (Совр. XXX, 1, 53); добре дојде, мои мили синко! / – Добре најдов, моја стара мајко! (Икон. 140)

II. најде се – 1. срејне се, сѝави се; дали којно ми те врли али сам си слезе? / Си ме барал мене – еве се најдовме (Рус. 69); камо сте, верна дружина, / кој сте од мајка родени, / со мене да се најдите! (Шапк. 4, 171); и отиде пиле соколоо, / как им каза, така коњи јавнее, / пред пиле се во дворје најдое, / јале, пиле три дни и три ноќе. (Мил. 255); уште Турче не дозбори / се најдоа брат и сестра! / Се најдоа, се гушнаја, / двајцата се расплакаја. (Крст. 103)

2. одеднаш иојави се, иомогне, е од иомош, иослужи; иоиаоне; ушче не клаени носете на зенгии, / Марко се најде на Бучина града (Тах. 37); за два дена, за три дена тамо да се најдам, / зашто турска војска многу насилела, / а каурска мошне намалела! (Шапк.

4, 88); слобода немаме, правини никакви, / кога ги баравме, затвор се најдовме (МпНОВ 91); уште не клаени носете на зенгии, / Марко се најде на Бучина града. (Тах. 137)

3. *зашече се*; таја се најде на голема нива, / туку се најде горе на планина. (Тах. 74)

4. *(само во 3. лице) оџкрие се, џронајде се*; а сватови вода потражиле, / а туј нема вода да се најде, / тува има длабока бунара (Р. 114); да даде Господ да се најде, / мојто бело јagne, / тоги ќе запалам бела свеќичка / пред света божја мајчичка. (Филип. 37, с. Горни Дисан, Неготинско); абер да си пратиш право на султано, / оти лек се најде и за тебе, Шефки! (Црн. 334); а сватови вода потражиле, / а туј нема вода да се најде, / тува има длабока бунара. (Р. 114)

5. *џрен. излезе, џокаже се*; што да видет вељо чудо! / Сите коњи во пајвани, / а маските во железа, / а 'ртите во ремења, / тога си се почудиле, / кабаето му простиле / зашт' се најде многу умен. (Мил. 281–382)

6. *избере се, оџбере се, јави се*; шчо ми велеше пашата: / – Кој ќе се најде меѓу вас / морето да го препливат, / дрвото да го откорнат, / момето да го изваат? (Фирф. 3, 181); ти ли се најде Лено, деревен да чуваш, / ...баждар да збираш? / Тебе те прилега анама да станеш (ИФ); кој ќе се најде да се нафати / да го убие Чучук Сулимана? (Стр. XV, 65); кој ќе се најде да се нафати / да го убие Чучук Сулимана? (Стр. XI, 65); кој ќе се, хеј-хеј-хеј, / јунак наеме / чумата да ја пропади / од таа Македонија? / Наел се, хеј-хеј-хеј, / јунак од Кукуш, / млад Делчев, млада војвода, / чумата да ја пропади (Христ. 132)

7. *случи се*; ...не се најде на голема нива, / туку се најде горе на планина. (Тах. 74)

III. најде му се – *му излезе во џресреџи, му џомоѓне*; и вака ти ми велеше: / – Мори Зицо, домаќинко, / што си толку запустено, / како мене без некого, / и без мајка и без татко; / еден браток ти си имаш, / него, Зицо, да го молиш, / тој тебе да ти се најди, / за мене да ме суреди / и чесно да ме погриба. (СБНУ XVI–XVII, 107)

Во изразите: **ал го најде** – *лошо му се случи*; зедо жена од Струмица, алај беше работница, / арна беше, вредна беше, од работа разболе с. / А бре мажу, ал те нашол, од работа сум ти болна, / да ми купиш од Струмица една мала понадица! (Вас. 215); как си ноќ ноќевала? / Како си сама стојала? / Ал го најде тате наше? / Ал ја најде мајка наша? / Али си се зарадовте? (Р. 404); **беља му**

најде – *нешито не му бендиса*; неесто, калеш неесто, / дали си чуло, разбрало, /.../ момчето ќе те остаа, / друга ќе зема нееста! / – Девере, мили девере, / што белџа мене најдовте, /.../ момчето да ме остаа? (Крст. 87); **брига се најде** – *џрижа се најде*; немај гајле, Јанкулице, / зар това се брига најде, / сам ќе одам побратимство, / син ќе пуштам на венчање, / ќерка ќе пуштам на крштевка. (Кит. 39); **во чудо се нашол** – *се вчудовидел, се зачудил*; кога влегол, во чудо се нашол: / навистина Богдан спружен лежал (Рус. 54); **глоба најде** – *шиџетиџа џо најде*; Ордено, моме убаво! / Шчо глоба најде татко ти / шчо си продаде куќите? (Мил. 39); **гроб да не ти се најде!** – *џа исчезнеш незнајно, без иџраџа, најлошо џа ти се случи!*; Димче на коња се наведи, / пресечен падна од коњо; / Димче си викна, провикна, / џуто Марко го заколна: / Проклет да си, Марко Крале, / да умриш, гроб да не ти се најде, / зашчо на гости ме покани, / и млад ме загина. (Тах. 37); **да најдете!** – *џа ви се случи!*; поминае по стрмни друмои, / на друмои си 'и остае: / – Ај ви вие, две млади неести! / Как сторивте, вие да најдите, / како ние сестра загубивме, / како што ве сестра помолитва, / така и клетва вам да се фатит! (Мил. 72); **зло да го најде!** – *лошо џа му се случи!*; та што си бело, Менко моме, одиш? /.../ не ме видиш, мил побратим, што враг водам? / На вечера, мил побратим, си легнувам, / ни бакнуват, зло да го наит, ни штипнуват, / ни со раќа, зло да го наит, пофатуват. / Откако сум, мил побратим, јас мајжена, / да веруваш, мил побратим, пак сум мома. (Мил. 376); **како крајо ќе му најде** – *како ќе може џа се реши нешто*; како крајо ќе му најди, / како куќа ќе си крепи, / како деца ќе си гледа, / лели си има работа? (Цеп. 257); тие крајот да ти најдат / да те тие излекует (СБНУ XVI–XVII, 110); **лек најде се** – 1. *излечи се*. 2. *најде се излез*; нишчо јас ти неќам, тебе ми те сакам, / абер да си пратиш право на султано, / оти лек се најде и за тебе, Шефки! / Па му удри Димко ножот во срцето, / така се прослави Димко Могилчето. (Црн. 334); **маана му најде** – *му џи најде недосиџаџиџиџе*; ој Недо, Недо, земи ме, Недо! / Ако не ме земиш, Недо, / ветар да те земе, кучке, / што маана ми најде (Фирф. 3, 447); **место не може да најде** – *не може џа се усџокои, џа се смири*; леле Диме, сладок тате, /.../ така, тате, ти се мачи / од твојата пуста болес, / пуста болес, полн со вода дење; / дење, ноќе да не спиеш, / сѐ да овкаш и тагуаш, / место да не мојш да најдиш! (СБНУ V, 63); **му го најде крајот** – *џо реши иџоблемоџи*; два еќима донесовме, / на двата му се моливме / да ти најдат крајо тебе; / и двата те лекуаа, / крајо не ти го најдоа, / не могоа да те кренат, / да те кренат и оз-

драват! (СБНУ XVI–XVII, 112); **на големо чудо се најде** – *мошне многу се зачуди*; кога викна таја да го тажит, жалит (Никола), / целиот ми народ тамо ми се собра, / мало и големо на чудо се нашле: / како да ми умрет без да падне болен; / бргу ми време пристигна и Петре. (ММ 1946, 9–10, 422); **најде мунасип; мунасип најде** – *најде за згодно; најде за добро, пошребно, погодно*; ми се врати Марко по трагои, / па ми собра триесе другара / кој ќе убие црна Арапина? / Мунасип нашле Ивана јунака, / го напрајле китена нееста, / го качиле на коња дорија, / ем му стајле сабја под ќурдија (Крст. 114); тогај му бего велеше: / – Слушајте вије, кметои / и чорбаџии оридски! / Лели сте нашле мунасип, / каурин буљукбаш да бидит / и јас сум каил, бре, со вас! (СБНУ XII, 89); Кузман на бегот му вели: / – Дилми сте нашле мунасип, / јазе ќе бидам крксердар, / кркбуљукбаша да шетам / низ таја каза јоридска, / низ тија села рисјански (Лин. 89); али знаиш, Кузман, не знаиш, / шчо ти сум викнало? / Оније старци охридски / тамо мунасип најдоа, / мене ми рица чини / за да те клаам крседар. / Колку улефе ми сакаш? (Шапк. 4, 167); **најде трага** – *ошкрие нешишо*; Кузман му најде трагата, / по кроце им се доближи; / ка што ми овен вечера / оровна песма пејаја: / – Де гиди Кузман капидан, / де гиди посран каурин, / каурска пушка не дупи (Совр. XXXI, 4, 112); **од бога да најде** – *бог да го казни, лошо да му се случи*; од бога да најдат троемски христијани, / што се чудо учинило, брате, / во града Троема, / што имаше седумдесет чешми, / што течеа студна вода; / господ чудба им даде, / водата им пресуши. (Мил. 35); од Бога да најдеш, Јани, Јани харамија, / ти да гу погубиш на мојата брата (Шапк. 1, 429); **рај да не најде** – *да нема среќа, мир, синокојство*; дај, Боже, рај да не нај(д)ет, аман, аман! / Тој шо оставил туѓина, / туѓина, тога голема! (Р. 404); **ред не најде** – *не дојде на ред*; та си станах, лудо, мошне рано, / та си узех, лудо, нова стомна, / та си појдех на новата чешма, / вода си најдех, ред не си најдех (Мил. 367); **се најде во несвест** – *изгуби свесит*; тога господарот Петре ником падна, / во несвес се најде, одвај се рассвести, / кога се рассвести на метајне падна / и ми се прекрсти и Бога се молит: / – Прости ме ти, Боже, мене ногу гршен, / види, Боже, тишки брат со брат се барат (ММ 1946, 9–10, 421); **се најде на тешко** – *попадне во тешка ситуација*; Милош махна тешка топузина, / а Арапин подаде дервеце, / нема дек да кладе боздугана, / тог’ Арапин на тешко се најде. / Боздуган падна на арапски гради; / фрли халка и Милоша фати, / и ги стори шест добри јунаци (Мил. 193); **сељамет да најде** – *сиас да најде, да се сиаси*; колку што му

чини ако, / ќе му платам и натплатам, / само сељамет да најдам (СБНУ XVI–XVII, 110); **теслим најде** – *теслими*; ако нешто теслим не му најдам, / ќе собирам тристана иљади, / триста иљади све црни Арапи. / Ем ќе му земам ќерка на силина, / ем ќе му дерам кожа со кремења. / Новина читат царо, бре Лазаре, / книга читат, солзи проливујет, / солзи проливујет по бели образи. (Р. 144, Скопска околина); **трага му најде** – *ушврди каде е*; јас малу трага им најдов / Дервишу, та и Осману; / влегле ми в Дебарски синор / каде Адема Рогушка (Шапк. 4, 174); **чудо го најде (го снашло)** – *нешито необично му се случи(ло)*; орле пиле дробни сџлси роне, / и на Мурчо веле и говоре: / – Ако беше и брат ми со мене, / твој пилци не ќе приближеха. / Тога Мирчо викнало да плаче: / – Пиле што је (пиле) не може без брата, / ами мене што чудо ме најде! (Мил. 224); леле, синко, ти Ордане, / леле чедо, што ме најде, / што никога не го нашло, / како мене што ме нашло, / да ми умри мојето чедо, / ни ти болно, ни неолно, / на здраво и на читао, / ни једен ден да лежано! (СБНУ XVI–XVII, 109, Прилеп); леле, леле, јас сирота! / Шч’ ово чудо шчо ме нашло? (Шапк. 5, 258); **што си побарал, тоа си го најде** – *сам си најрави штоа да му се случило*; писмо му написа, нане, Димко бре војвода: / – Поздрав ти од мене, нане, ти вали битолски, / да не мачиш други, нане, јас го убив Шефкет, / тој шчо е побарал, нане, тоа си го најде! (ММ II, 9–10, 415); **што си терала – најдела** – *поспрадала*; еј, Јанинко, зџлво, ли, Јанинко! / Што си терала, ли, најдела! / Еј, што си терала, ли, најдела, / граѓанка сакаш, ли, да биваш! / Еј, што си терала, ли, најдела, / граѓанка сакаш, да биваш! (Кот. 78)

НАЈДЕН *г.л. ирид.* од н а ј д е (с е); невесто, млада невесто, / маната ти е најдена: / девет години невеста, / каму ти лулка на глава / и машко дете во раци? (Паск. 29); од ка беме, лудо младо, потсвршени, / ич не беме, лудо младо, најдени! / Дури сега, лудо младо, са најдоме, / са најдовме, лудо младо, во лозјата, / поседовме, лудо младо, / позборваме! (Спасе 79)

НАЈДОБЕР *ирид. суверлаитив од иридавката* д о б е р – *добар*; ајде пушка пукна јуф темна зандана, / ајде го јудари најдоберот јунак, / најдоберот јунак – Лазо Асијата. (Филип. 38–39, с. Курија, Неготинско)

НАЈДРАГ *ирид. суиерлајтив оу иридавкаиџа* д р а г; Каран-филке, Филке моме, / мелничко цвеќе, најдраго, / јас ќе ти пишам, мори, / црните очи, леле, в тефтерот (Христ. 99)

НАЈДУВА *џл. несвр.* од н а ј д е. **I. 1.** Вид. **најде** 1; сирак јазе сам не мога / ни да легна ни да заспа; / напред нош се пробудувам, / малка мома потерувам, / потерувам, не најдувам, / зглавница си пригрнувам, / чеша сази наронувам, / тенко шерве истопувам / на срце го исушувам: / – Сани, вени, тенко шерве, / така вене моје срце / за момата ф маалата. (Иљ. 22–23); ми го носи (верна љуба) во панаир, / та ми најдвие ено мумче, /.../ тамо ми ’о преопитви. (Маз. 376); па се разбудувам, тебе те побарувам, / кога те побарувам, тебе не те најдувам (Мил. 376; Кон. 149); на полноќ се разбудувам, / мало моме побарувам. / Мало моме побарувам, / побарувам, не најдувам. (Милен. 57; Црн. 49); Турци ѝ гајрет праеја: / – Молчи, невесто, не плачи, / друго си момче најдуваш! (Паск. 76–77); који ќе мене змија извади / и тој ќе ми душа откина. / И мајка вели говори: / – Еј гиди, сине Стојане, / друга си сина родувам / а друга си рака не најдувам! (Р. 240 /2/)

II. најдува се – Вид. **најде се**; извика Ѓорѓи Сугарев: / Дружино верна, зговорна, / клавајте гуњи пусии, леле, пусии, / зашто се камен тешко најдува! (ХМ 5, 75)

2. се зајичува; дур’ да лева нога пречекори (Богдан) се најдува во Солуна града. (ИФ)

НАЈЗДОЛА *ирил. суиерлајтив оу з д о л а:* *најодоздола, оу ситџе иодолу;* поканила (Сава кралица) седумдесе крала, / со ред дојдова, со ред седнаја, / најпосле дојде сиром Тодор, / најздола седна кај малите деца. / Мило ѝ било на Сава кралица. – / Напи се, Тодор, зет ќе те правам, / ќе ти ја дадам слепа Марија, / со очи слепа, со нози шкулава / со нози шкулава, со раци саката. (ИФ, Милос имала Сава кралица, Скопје, 1961)

НАЈЛУД *ирид. суиерлајтив оу л у д;* а ја имам седомина сина, / седом сина, ка седом сокола. / Најлуд ми је Симјане сугаре, / оно ми је јунак над јунаци (Арнауд. 175); сестра има девет мили сина, / најлудото – Симјане сугаре, / това ќе го сестра да поклони, / да поклони брату за крвнина (Арнауд. 175)

Со и м е н к а т а: **деверче:** Ајде синко, вујко ти се жени, / ти ќе бидеш најлудо деверче. (Арнауд. 175); **Симјане сугаре:** Вид. кај горните примери.

НАЈМАЛ *ирил. во суѿерлаиѿив оу м а л*; сите девојчиња, мамо, се мажија, / сè убави момци зедоа, / а јас најмалата, најубава мома, / си остаах, мамо, без кЅмет. (Манол. 154); *во формиѿа*: н а ј м а л о г а: проговоти најмалога брата: / – Дал ме чуеш, Сала ле буљукбаша? / Бар пушти ни најмалога брата / да закопа мои ле мило татко! (Арнауд. 173)

НАЈМЕ СЕ *ѿл. свр. Вид. наеме се*; излезе јунак Попов Никола, / тој ми се најме лозје да сади (Шапк. 4, 2); никој нема да се најме / со дедото да се бори, / најмело се кусо петле, / грабнало се со дедото /.../ а што беше кусо петле, / искара му десно окце, / надвило му кусо петле! / Пак дедото сака борба (Мил. 333; Кон, 276); никој ми се тога не најмело, / најмело се жЅлно Еврејче: /.../ јас ќе појдам во гора зелена, / ќе загубам Шаина робина, / ем жива ќе ти ја донесам (Мил. 205–206); што ми се најме жЅлно Еврејче / да ми се фрлит во среде море, / и ми се фрли во стреде море, / та ми извади риба моруна (Мил. 229); лицба личит цара Сулејмана, / лицба личит у Стамбула града, / и лицба личит три млади телала, / кој се најмет јунак над јунака, / да покупит арач од Костура? (Р. 225)

НАЈМИ СЕ *ѿл. свр. Вид. наеме се*; никој се јунак не најми, / најми се Грче Никола, / отидеу си е при пашу, / па си говори Никола: / – Пашо ле, пашо, честити, / честито слнце ти грееше! / Ја ќе препливам Морава, / Морава, ти(х)а Дунава, / ја ќе доведем Тодору! (Драг. 207); најмило се Грче Анадолче, / па отишло у Арапска земја (Кост. 108); најмило ми се Ѓуро трговче, / си је цени, си ја откупи, / си ја однесе своји дворои, / си је напраји каменени дворои. (Р. 262 /5/); сите глави, мајко, поведоа, / јас се најми, мајко, јас отсеко! (Рад. 53); кој ќе се најмит јунак над јунака, / да појдите во Малоо Едрене, / да плените едренски безистен, / да донесите в Томор планина. (Шапк. 1, 114); никуј се јунак не најмил, не најмил, / чумата да ја изгоне (Пеев 333)

НАЈМНОГУ *ирил. (суѿерлаиѿив оу многу) во најѿолема количина; најјовеке*; што ми беше с коња Карамана? / – Најмногу војска тој ми изгуби. (ИФ)

НАЈНАВРВ *ирил. најѿгора, наврв*; едно дрво дафиново, / цвет цветало род родило / најнаврху сребрен прстен. (Верк. 39)

НАЈНАВРХУ *ирил. Вид. најнаврв.*

НАЈНАЗАД *ирил.* Вид. **најодзади**; најодзад Цвета фрлила / и со прстено удрила / та ошче им се не свиди / да им е мома војвода (Молер. 60).

НАЈНАКРАЈ *ирил.* *најјосле*; *најоозади*; све езеро полеано, / по краишча позлатено, а најнакрај златна вејка. (Шапк. 5, 217); све езеро полеано, / по крајови позлатено. / Сред езеро една вејка, / над вејката шарен одар, / над одаро млад Јанкула, / млад Јанкула, Јанкулица / и на Бга се молее: / – Дај ни, Боже, што сакаме, / што сакаме мајшко дете, / мајшко дете лепа чупа, / да калесам два нункови, / два нункови дур од царо, / дур од царо, од везиро, / да `и крстим лепа црква, / да му кладе лепо име: / на детето Костадине, / на чупата Енѓелина; / да `и повивам, да `и развивам, / пелените – чиста сфита, / повојчето дробна сирма. (СБНУ VI, 15)

НАЈНАПОКОН *ирил.* *најјосле*; мори, Недо, бела Недо! / Неда била на реката, / на Ситница, на друмишта дека врват си патици, / си патици, си друмници, /.../ најнапокон ќе помине, / ќе помине млади Стојан / сос десет хиљади стадо, / с` дванаесет овчарина, / с` тринаесет клетки псета. (Мил. 291); доврвеха, изврвеха, / најнапокон ќе помине, / ќе помине сеисчето. / Нели оно загледало, / тогај веле на ваш ага: / – Варај, варај Омер ага! / Што нешто је в това дрво? / Даљ је пиле, малко пиле, / малко пиле соколово? (Мил. 248)

НАЈНАПРЕ *ирил.* Вид. **најнапред** (*на прво месѝо, најпрво, пред сѝе [оружи]*); која ми плаче, плаче, не плаче, / Стојанова мајка највише. / Најнапре паде млад Стојан (Р. 80); оздол идев ред сејмени, / најнапре е бајрактарче, / по њега су ред сејмени, / по сејмени буљукбаша (Р. 80); Билјано, бела Бугарко, / ако ти платно згазиме, / со винце ќе ти платиме. / – Винари белограѓани, / не ви го сакам виното, / тук ви го сакам лудото /.../ што води ќерван најнапре, / што носи фесо над око, / а мене гледа под око. (Фирф. 3, 187)

НАЈНАПРЕД *ирил.* *во прв ред; пред сѝе, на прво месѝо; прв, најпрв*; Петкано, бела Вардарко, / откако петли пееле, / девет гемии минале, / понапред Стојан најнапред / со шарен кавал свиреше / на шарената гамија (Р. 281; Крст. 57); одговори завал, црна чума: – Ај ти тебе, завал, младо Турче, / најнапред си завал, напишано (Р. 404); најнапред врви Петре шпијунот, / ај и по него верна дружина; / они ќе одат града Солуна, / града Солуна, Еди ми Куле. (Кит. 3, 39); дружино верна, зговорна, / фаќајте тешка пусија, / до-

стигна силна потеря, / Исмаил-чауш најнапред (Кав. 89); Стојан си вели, говори: / – Ракито, пиле Ракито, / а мене пишаа ли ме? / Ракита веле, говоре: / – Стојане, море Стојане, / теб те најнапред пишаа. /.../ Зелена коња да јааш, / црвени бајрак да носиш, / силната војска да водиш. (ИФ, Ракито, пиле шарено, с. Козјак, Штипско, 1969); гемиции, мили браќа, / не видохте Стојан? / Радинке, моме хубава, / Стојан најнапред помина, / оттам се назад подврна. (Верк. 236); Петкано, моме убаво, / откако петли пеаје, / триста ђемии минае, / најнапред беше млад Миле (ИФ); развивај, горо, горо зелена, / развивај шумо, шумо бујата. / Тука ќе минат затворениците, / затворениците, Македонците. / Најнапред оди тој бај-Никола, / од град Битола право ќе тргат, / право ќе тргат за град Солуна. (ЗБР LXVIII, ЕИ 3, 105)

НАЈНАПРЕДЕ *ирил.* Вид. **најнапред**; Мара им веле, говоре: / – Нејќум ви јазе од вино, / јазе си сакам тоа младо... / шчо си иде најнапреде, / што си тера девет коња, / девет коња благо вино! (Шапк. 4, 131; Теох. 375); најнапреде си варвеше, / најнапреде варвеше / Апустол вујвуда (Пеев 256); зажни, Ружо, мари, најнапреде, / беки ти је, Ружо, ленка рака. / Зажна Ружа, мори, најнапреде, / пресече си Ружа лева рака, / лева рака и десна нога (ИФ); а два брата да си не покани, / ашик Димо и ашик Никола / – На каул са они најнапреде, / на вино са они пијаници. (Кост. 202)

НАЈНАПРЕДИ *ирил.* Вид. **најнапред**; шо је чудо станало / ув тое пусто Гуменде? / Ка врвеа војводи, / најнапреди Јованче, / по него тоа Аргир, / а по него Апостол (МПр. III, 4, 100); *со ѓлаѓолиџе*: **игра**: таја мома што играе / што играе најнапреди, / и хубава и гиздава – / сланце грее (Верк. 33); **оди**: он је ногу личен, / најнапреди оде, / зелен коња јаа, / сињо седло седе, / свилно руно носе (Мих. 238); **кара (тера), помине**: карај, дете, твоја коња напред, / моја коња право не отива! / Поминало дете најнапреди. / Позна Марко Дете Дукатинче, / дек је дете појунак од Марко. (Мих. 191)

НАЈОДЗАДИ *ирил. најјосле, најназад, најсејине*. **1.** *во загноиој рео*; најјодзаци си врвеше / чуена Пена девојка / сос... јунаци, / сос... зелени бајраци (Молер. 89); најјодзаци младите девери, / тие водат убава невеста. (Милош. 9)

2. *најјосле*; најјодзаци даде Господ златен / се скинаја деветте синцири. (Рус. 60); ми исфрли пет-шест бомби на сите страни, најјодзаци војводата сам се загуби, на ниједен в раци не се предаде

(Кав. 113); море, внучко, дете Костадинче, / кој вајдосал в гора арамилак, / кој ќердосал в поле ќесецилак? / Ми имаме девет кобилице, / сете ждробне ќе ји пасеш тија; / ко с(е) ождреби таја најодзади, / ждробе бакшиш ќе ти го дадеме. (Рад. 30)

3. иоследно; доста шета, Ѓорѓи, доста јоди, / доста јоди, Ѓорѓи, баш комита, / сете села, Ѓорѓи, ги запустуи, / најодзади, Ѓорѓи, мојто село. / Како тебе, Ѓорѓи, не ти се здодеја, / од префрлање, Ѓорѓи, преку планиње, / од прескокање, Ѓорѓи, преку води! (ИФ, Доста шета, Ѓорѓи, доста јоди, с. Будимерки, Мариово 1969)

НАЈОДСАДЕН -тна *ирил. шийо е најодсади; најиоследен; во синонимен сиреџ:* н а ј с е т е н: најсетнијо, најосаднијо, / едно ми мало пџтниче, / едно ми мало керванче, / тоја ми рече „помог бог“ (СБНУ XVI–XVII, 66).

НАЈОЗГОРА *ирил. суиерлаиив од ирилоџоџи з г о р а;* шчо поканил сѐ му дошли, / ошче му нема Никола, / Никола светец најгулем – / да му седне на трпеза, / на трпеза најозгора. (Теох. 41)

НАЈПОВЕК’ *ирил. Вид. најповеќе;* темна е маѓла, Златке, маѓла паднала, / сичко е поле покрила, / сал едно дрво остана / и то е цвете расцвело / сињо, зелено, морено, / најповек’ е црвено. (Кауф. 143)

НАЈПОВЕЌЕ *ирил. суиерлаиив од м н о г у; најмногу;* да изгорам ергените, / најповеќе женетите, / да јостајат невестите / сосе нивните машки деца (Фирф. 3, 63); да гори светот по тебе, / да гори старо и младо, / најповеќе млад Стојан (МПр. III, 2, 103); прочула се Јована / с убавина, гиздавина, / најповеќе со работа (Мил. 102); ќе одиме, цанам, Бусова чешма, / ќе чекаме чорбации, / најповеќе, цанам, беговите (ХМ 2, 51); и ми е мила гората, гората, / со тие сенки букои, букои, / со таја вода студена, студена, / и со тије руди бачила, бачила, / со тије млади овчари, овчари, / и ми е мила родата, родата, / мајкина, та и таткова, таткова, / а најповеќе ми е мила слободата (МпНОб 144); темна е маѓла, Златке, маѓла паднала, / сичко е поле покрила, / сал едно дрво остана / и то е цвете расцвело, / сињо, зелено, морено, / најповеќе црвено (Кауф. 143); *во формиџа* н а ј п о ј к е: до три ми пушки пукнале, / тројца јунаци паднале, / три мајки се расплакале, / Стојановата најпојќе. (Кон. 48)

НАЈПОВЕЧКО *ирил. суиерлаиџив од м н о г у*; Вид. и **најповеќе**; овде: *во најголем број*; бумбар тапан чукаше, / глушец свирба свиреше, / мечка тесто валкаше, / најповечко лапаше (ИФ); дедо си посади секаквоно цвеќе, / најповечко беше ран бел босилок. (ХМ 6, 96)

НАЈПОВИКА *ирил. суиерлаиџив од м н о г у*; *најмногу*; дубри дошла, наша снао, дубри дошла, / нај повика да нарачиш, наша снао, твој другачки, / кога ки јодат за вода / и твојта стомва да (j)а зеват. / Нарачај, моме, порачај / кога ки метат пулена / и твојта пулена да (j)а изметат. (Мисир. 100)

НАЈПОВИШЕ *ирил. суиерлаиџив од м н о г у*; *најмногу*; Вид. и **најповеќе**; дупна коња Болена Дојчина, / дупна коња при Солуна града, / добра плата плати калакчију, / не заборај добро налбатину, / најповише Имеру берберу (Мил. 220); еј бре моме убаво, / ем убаво сенливо, / сета каза прошетах, / твоје лико не видех, / твоје лико јас видех, / дур уф царив Цариград, / на две порти стојаше, / зелен венец држеше, / венецут ѝ цаџтише, / бели китки алови, / најповише морави. (Ѓорѓ. 51)

НАЈПОДИР *ирил. најпосле*; најподир мина / идно луду младу, / што ти кажа, Митру, / што ти рече? (МПр. X, 3–4, 145)

НАЈПОЈКЕ *ирил.* Вид. **најповеќе**; *најмногу*; до три ми пушки пукнале, / тројца јунаци паднале, / три мајки се расплакале, / Стојановата најпојке (Кон. 48); глас се слуша, на далеку – / Прилепското, Крушевското, / а најпојке Малесија, / Малесија Караорман. (Кон. 1, 28); бавче ќе влеземе, лудо, / цвеќе ќе береме, / најпојке цунцуле, лудо, најмалку босилек. (Р. 291)

НАЈПОСЛЕ *ирил. суиерлаиџив од п о с л е*; *најпозади*, *на последно место*; да си разигра црното море, / ничком да удри тешка гемија, / да батисахат девет товари / и ти најпосле осам да батисаш (Верк. 323); со г л а г о л и т е: **вика**: бориле се три дни и три ноќи... / дури зафатил Корун Кеџи, / крвави пењи веќе да пуштат, / а бели пењи Јован Поповски. / Најпосле викал Корун Кеџи: / Помогни ти, млада Ангелино, / помогни бар едному јунаку! (Црн. 210–211); **дојде**: милос имала Сава кралица, / сина женила, ќерка ќе дава, / ми поканила седумдесе крапа, / со ред дојдова, со ред седнаја, / најпосле дојде сирома Тодор, / најздола седна кај малите деца. / Мило ѝ било на Сава кралица. – / Напи се, Тодор, зет ќе те

правам, / ќе ти ја дадам слепа Марија, / со очи слепа, со нози шкулава / со нози шкулава, со раци саката. (ИФ, Милос имала Сава кралица, Скопје, 1961); **заколе**: те накараха, тенка Стојно, да го јадиш (машко дете). / Ка г' изеде тенка Стојно, / најпосле и теб' заклаха. (Мил. 303); **земе**: дал' ме чуеш, Војке, мила сестро! / Ми дојдое до три луги змии, / ми зедое деветмина братја / и најпосле и мене зедоа (Труд. 107); **оруџа се**: си изваде (Иво) своја добра коња, / му намести седло шикосано / и му тури узда полеана, / му опасавилени колани, / па нај-после сам себе с` оруџа. (Арнауд. 156); **појде**: Илинка појде најпосле, / оште в одаја не влезе, / оддалек иде и зборе: / – Бог да те прости, Стојане, / сџг ќе се лепо промену, / сџг ќе се оро наиграм, / сџг сџс другачки побркам. (Каран. 18); **реши**: најпосле, мамо, ризишме: / заклахме машкуто дете. / Зимах гу, мамо, ф левата рака, / ноџо си, мамо, ф десната, / му удрежах глава уд рамина (Пеев 315); **согласи се**: најпосле сите се согласиле / да погубат своја мила сестра. (СНУ XIII, 93); **утепа се**: тогај велит Груица Детенце: / – Чујте вамо седумдес` краљои! / Дури можам свите ќе в` истепам, / па нај-после сам ќе се утепам! (Арнауд. 137)

НАЈПРВЕН *ирил.* Вид. **најпрвин**, **најпрво**; Илван си Белград градеше, / и отаде бели Дунава, / секакво цвеќе насади: / најпрвен црвен трендафил, / ај по трендафил каранфил. (ГлСНД III, 1, 288; ИФ)

НАЈПРВО *ирил. на прво месџо, прво, најпрвин*; најпрво ми се поболе / млад Стојан, млади војвода (ТМ, 311; Кон. 343–344); ми поминале три луди млади, / три луди млади, три неженети, / тој шчо ми помина најпрво, / он ми даде црвено јабџлко. (СБНУ XVI–XVII, 70)

НАЈСЕТЕН -тна *ириг. најоследен*; најсетнијо, најосаднијо, / едно ми мало пџтниче, / едно ми мало керванче, / тоја ми рече „помог бог“. (СБНУ XVI–XVII, 66)

НАЈСЕТНЕ *ирил. најосле*; дека се чуло и видело, / трипати жена да роди, / трипати по три момчета, / Станале девет момчета, / најсетне мала Петкана, / сите се девет згодиле. (Паск. 33); тој шчо помина најсетне, / он ми целива лицето (СБНУ XVI–XVII, 70); бранил се Цветков војвода, / бранил се дури можеше; / најсетне сам се отепа, / на Турци сам се не даде [на Турци жив се не даде] (МФ IX, 18, 181; Црн. 309); дека се чуло и видело / трипати жена да роди, / трипати по три момчета. / Станале девет момчета / најсетне

мала Петкана, / сите се девет згодиле (Паск. 33); сички кренале / чеша чабура, / најсетне крена / Павле сиромаш. / Најсетне крена, / тој ја преврна. / Тој ми ја зеде сестра Ангелина. (Паск. 36); бранил се Цветков војвода, / бранил се дури можеше, / најсетне сам се отепа, / на Турци жив не се даде. (Кит. 3, 123; Црн. 309)

НАЈСТИНА *ирил.* Вид. **наистина**; *навистина*; тељал кладе во град Скопје, / да пите, да саке, да се науча / дал' најстина заљубил турска мома, / еничерска посестрима? (Шапк. 4, 80)

НАЈУБАВ *прир.* во суџерлаџив од у б а в; Вид. кај **најмал**.

НАКАВЧИЈА -ии (и **накавџија**) *м.* (тур.) **1.** *мајстор за украсување на разни дрвени предмети.* **2.** *човек што бојадисува ковчези и сл; бојџија*; израсле ми, порасле ми, / три сени јасени. / Не ми биле, не ми биле / три сени јасени, / ток ми биле, ток ми биле / до три побратими. / Првиот је, првиот је / терзија в одаја, / вториот је, вториот је / мајстор накавчија / третиот је / млади кувенџија (Клич. 29); тој шчо беше, тој шчо беше / терзија в одаја / викнете го, викнете го / бајрак да сошиет. / Тој шчо беше, тој шчо беше / мајстор накавчија / викнете го, викнете го / сорок да нашарит. / Тој шчо беше, тој шчо беше / млади кувенџија, / викнете го, викнете го / крстови да полеет. (Клич. 29–30); тој шчо беше мајстор накавчија, / де направит сорои на бајракот. (Јастр. 425; Бел. 265)

НАКАВѢИЈА -ии (и **накавџија**) *м.* **1.** *бојџија што украсува разни дрвени предмети, ковчези*; овде: *со придавката млади*: не ми биле три сени јасени, / ток' ми биле до три побратими. / Првиот е млади накавџија, / вториот е млади кувенџија, / третиот е терзија в одаја (Муз. III, 131); израсле ми, порасле ми три сени, јасени, / не ми биле три сени јасени, / ток ми биле три побратими. / Првиот е млади накавџија. (Јастр. 425; Р. 404)

НАКАД *иредл.* кон *шаа сџрана*, кон *шој иравец*; Вид. н а к а д е II; и тогај, братко, тоје Турче Босналиџе ногу писавувало: / те кога му се фрли врз бановата којна, / де спрсна да бега накад цара-Сулимана. (Вардар 29)

НАКАДА *иредл.* Вид. н а к а д е II; и кинисале да идат накада Стамбола града: / – Помалца ходат, повичке подлитнуват, / И ка уфгасале на града Стамбола, / ка приближиле, песна си запејал: / – Не се радум сус Бано, шо гу носам, / туку се радум сус Бановата држава, / оти јас ќе седнам на неја! (Вардар 25); не бега кавака, туку

бега накада негу: / и тогај му се нуси Турче Босналијче накада него, / и тогај му се нуси Турче Босналијче према Бано. (Вардар 20)

НАКАДЕ *прил.* и *предл.* **I.** *прил.* на која сѝрана, месѝо; *накај*; девојче е смил по гора брало, / де е брало, там е замркнуло, / тамо са го свезди огрејали, / па се чуди накаде да фане, / па фанало низ суа речица. (Кауф. 694)

II. *предл.* во *правец* на *глаголскојо дејсѝво*; *кон*; мари Димано, козум Димано, / заврти оро накаде мене, / накаде мене, наспоред тебе, / да си те виде белото лице (Молер. 117); кога му се фрли врз бановата којна, / да спрсна да бега накад' цара Сулимана. (Вардар 29)

НАКАДРЕН *гл. приод.* од *н а к а д р и* (се); (*за коса*) *направена во кадри, во кадрици*; излезе моме со бела блуза облечена, / ред копчиња наредена, / бело лице напудрено, / руса коса накадрена. (ИФ; Кауф. 199)

НАКАДРИ *гл. свр.* *направи кадри, кадрици во косаѝа*; Вид. кај **накадрен**.

НАКАЖАН *гл. приод.* од *н а к а ж е*; го прашуват неговата мајка: / – Ој ти тебе, Петре мили синко, / што гревови ти си ми сторило / што олку си, сине, накажано, / си накажа и твоја мајчица / да ти чини измет покрај тебе. (Ник. 182)

НАКАЖЕ *гл. свр.* *казни; донесе казна*; леле, Боже, јас сиромав, / да шчо олку ме накажа, / да се сторам за страмота (Цеп. СБНУ XVI–XVII, 106); го прашуват неговата мајка: / Ој ти тебе, Петре, мили синко, / што гревови ти си ми сторило, / – што олку си, сине, накажано, / си накажа и твоја мајчица, / да ти чини измет покрај тебе (Ник. 182); го наказал утрешнио светија, / не замркнул и не осамнал (СБНУ VI, 210); *гл. приод.* *н а к а ж а н*: собрали се, Гого, набрали се, / у Сачкаре, Гого, на углава, / кој без нога, Гого, кој без рака, /.../ сите наказани сѝ од Бога. (Теох. 265)

НАКАЗАНЧЕ *ср. 1.* *ѝака се вели малиоѝ ирсѝ во деѝскаѝа игра во која се зборува со иокажување на ирсѝиѝе, во значење: море иоѝкажувач*; палецот вели – ми се јаде! / Казалецот – што ќе јадеме? / Големиот – Што дал Господ? / Четвртиот ќе крадеме, ќе јадеме; / Најмалиот – ќе кажам. / А сите нему: Молчи, чупче наказанче, / и тебе ќе ти дајме (според Речник на македонскиот јазик

под наказанче том. I, 449). Очевидно, *чуиче* е дем. од чупе – девојченце.

2. има и *оружо објаснување*; зборојѝ наказанче е сосѝавен оо *предлозојѝи* на именкајѝа казанче (*ѝ.е.*) мал казан, *ѝа ѝексѝојѝи* *ѝласи кон крајојѝи* *ѝоинаку*: Четвртиот: ќе кажа. најмалиот: Молчи, чукче, наказанче (и тебе ќе ти дадеме). Акцентската целост на казанче (наказанче) придонесла казанчето да се сфати како наказанче, а чупчето (девојченцето) овде (во ракописот 404, на Томо Смилјаниќ) да биде предадено како чукче (мал чук, чекан, чеканче); ја *ќа* кажа: / – Млчи, чукче, наказанче, / ти си голем, што те бодет. (Р. 404, 156)

НАКАЈ *иредл.* (за означување во кој *иревец* се *движи* или *мирува* *ѝлаголскојѝо* *дејсѝиво*) кон *ѝоа* *месѝо*, кон *ѝаа* *сѝрана*; многу ми е мерак, мајко, многу ми е мерак, / многу ми е мерак железар да бидам, /.../ железар да бидам во града Битола, / во града Битола, мајко, во града Битола, / во града Битола – битолското *ѝаде*, /.../ битолско *ѝаде* од десната страна, /.../ од десната страна – *накај* Мариово. (Кав. 113); па си *тргнав*, Лено, *накај* тебе, / *идев*, *идев*, Лено, до пол пато, / на пат стретов, Лено, твојте браќа. (Црн. 121); *извадил* Арап сабјата, / па манал *накај* Петрета (Разгл. III, 3, 293); си *помина* сиво сокле, / си *отиде* *накај* поле, / *испаднаа* сватовите / сите *беја* *ѓувезлии*, / сите *беја* *капаклии* (Кар Л., 18); па си *тргнав*, Лено, *накај* тебе, /.../ на пат стретив, Лено, твојте браќа (Црн. 121); *извадил* Арап сабјата, / па манал *накај* Петрета. (Разгл. III, 3, 293)

НАКАНИ¹ *ѝл. свр. I.* *исирајѝи* *ѝокани* *до* *мноѓумина*; *ѝовика*, *викне* *мноѓу* *ѝосѝи*; ми *наканил* Зајко, / Зајко *кокоражко*, / жена да се *жене* / *ногу* на далеку, / *миѓу* две планини, / блиску до Солуна, / Солунско Поле. (Кар. 1, 9); *посврши* се дете годиначе /.../ *наканил* е кумове, *девере*, / та *ојдоа* за млада невеста. (Драг. 59); *ој* мила мале, *света* Недељо. / *Света* Недеља *госќе* *канила*, / *настред* *пости*, на свети Никола, / па *наканила* сичките светци, / па си *седнале* да вечераат (Ил. 325); *наканиа* кумове, *сватове*, / Нико *кани* двесте и дваесе, / а Никола *триста* и *триесе* (Молер. 145); *ка* си *дочу* Милош добар јунак, / *наканил* је *китени* *сватове*, / *китени* *сватове* од три града: / *сѝ* што може *кона* да си *јаа*, / *сѝ* што може *ѝилит* да си *игра*. (Тош. 29); *во синонимен сѝреѓ* *со* *ѝл.* п о к а н и: *накани* Турчин, *покани* / *педесе* *були* *кучија*, / *педесе* *були* *кучија*, / *шејесе* Турци *с* *атове*, / *шејесе* Турци *с* *атове*, *сус* *пушки* и *сус* *ѝепане*. (Кот. 59)

НАКАНИ² СЕ *г.л. свр. донесе решение да стѝори нешиѝо; намисли се, науми се; се накани ламја прекуморска / да прелета преку црно море, / да долета во Велешка земја, / да погълтни црна Станешина. (Р. 240 /3/, Велес)*

НАКАПЕ *г.л. свр. 1. иаоне ионачесѝо како кайка, кайки; иокайе; да си пресечиш, Јано, најмалото прсте, / кај ќе поминиш, Јано, крв да накапиш / ем по нишаните, Јано мори, назад да се вратиш. (ИФ, Мариово); во синонимен сѝреѝ со г.л.: п о к а п е: Милош си вели, говори: / – Дафино, добра невесто, / дал ми дождове врнат, / или ми ситна градушка, / та ми кашчето покапа, / та ми лицето накапа. (Иљ. 157)*

2. (ѝрен.) доживее некоја неѝријайѝносѝ, несреќа; налетѝа, наиде на нешиѝо; коњо со ум си продума: / – Молчи, Николче, не зборувај, / не знаеш (на) што ќе накапеш, / со жена немај работа, / не знаеш (на) што ќе накапеш / и како ќе си поминеш / и дали ќе се откинеш. (ИФ)

НАКАРА *г.л. свр. Вид. натера. 1. ѝрисили со сила да стѝори нешиѝо; накараха Краљовица / она диван да им стое (Мил. 232); па си стана Севдин тејко, / па си појде дури дома, / та накара Севда мома / да набере росно зелје, / да направи мали ручок (Мил. 287); еј, накарале го стари Богдан Јово ле, / накарале го да вечера, пиле ле Јово (Кот. 65); никој се, мајко, не најме / козари да си собере, / в кошари да ги накара. / Сичко си, мајко, запалих, / сиво си стадо изгоре, / од небо, небо се свиваше, / од јади шума падаше. (Кауф. 176); накарали са сестри му / да играјат и да појат. / Детенце од режен дума: / – Татку ле, милу татенце, / полечка бери дървата, / и кротку вали огине, / изгореа ми очите, / веќе не мога да гледам! (ПСП. VIII, 39, 460–461, Малешево); много сам планина шетало, биро, / највише Перин Планина, биро. / Много сам мајки расплакал, биро, / највише таа Асанова, биро, / Асана сам го жив фанал, биро, / жив сам го на режен турил, биро. / Татко сам му накарал, биро, / сина на режен да пече, биро. (ЗБР IV, ЕИ 1, 18)*

2. со ѝтерање внесе; вѝтера; никој се, мајко, не најме / козари да си собере / в кошари да ги накара. / Сичко си, мајко, запалих, / сиво си стадо изгоре, / од небо, небо се свиваше, / од јади шума падаше. (Кауф. 176); и е станала (Јана) / утре порано, / и е размела / широко гувно, / и насадила пет стотин снопа, / и накарала / до девет кона, / пет са ковани, / четири не са. (Теох. 39)

3. *забоде, вѣера*; позапре се Црна Арапина, / та си фрли китното девојче; / он је фрлил со железен топуз, / три аршин' в земи го накара, / погубил е Црна Арапина. (Тош. 35)

4. овде: *искрши*; ошче таја реч не изрече, / испунија цареви дворове, / посекоа царот господарот, / запленија царицу госпожу, / па отишле на темнички врати, / с чижми ритат, вратите отварат, / среде темници врати накарале. (Драг. 210)

НАКАРУВА *несвр.* од н а к а р а – *вѣера, забоде.*

НАКАФЧИЈА -и м. *мајстор за украсување на разни дрвени предмети*; израсле ми, порасле ми, / три сени јасени. / Не ми биле, не ми биле / три сени јасени, / ток ми биле, ток ми биле / до три побратими. / Првиот је, првиот је / терзија в одаја, / вториот је, вториот је / мајстор накафчија, / третиот је, третиот је / млади кувенџија. (Клич. 29); тој шчо беше, тој шчо беше / мајстор накафчија / викнете го, викнете го / сорок да нашарит (Клич. 29–30)

НАКАЌА¹ *зл. свр. начука, вѣера*; многу са ѓавол момите, / накаѡаа ме в главните, / изгореа ми калпака, / и на потурите седлото, / и половината мустако. (Кауф. 383)

НАКАЌА² *зл. свр. со шолчење испиѡни и собере*; Стојанова маѡа / сватове испрати. / Ату се поврна, сета гора обиде / билје да набере, / билје за отрова. / Ату је набрала / билје отровахака, / та је накаѡала / три чаши отрова (Стоил. 28); а ту (Тодора) набрала / билје отровачка, / та ја накаѡала / три чеши отрова. (Сазд. 2, 47)

НАКАЧИ *зл. свр. I. дојде (обично иеш) на ѡовисоко (ѡлана и др.) од ѡорано со одење, со качување*; еј вија момци, млади Македонци, / ајдем прва вечер Вардар ки премин(и)ме, / ајдем втора вечер Гевгелиско поле, / ајдем трета вечер Кожув ки накач(и)ме (Пеев 348); ќе 'а накачиме Бушова чешма, / ќе си појдеме село Дивјаѡи. (ТМ 510); Кузман си грабна далѡанот, / накачи Качанска планина, / низ Караорман помина, / никаква трага не најде. (Шапк. 4, 174); *со глаголоѡи*: и с к а ч и: искачи, Маро, накачи, / искачи горе на чардак / да видиш, Маро, да видиш, / да видиш гора зелена (Фирф. 3, 90); накачиле на Мариово, на Дервен Дуње, / Усеин-Гега кондисан бил при Чучук Митра, / јагне печено ручек му дадоа, / со суво грозје лепо полнето било. (Рус. 71)

II. накачи се Вид. н а к а ч и; *сѡави се (качи се) ѡовисоко, ѡогоре од ѡорано (со одење)*; Бог да бие руса Мара Баирката / што

си стана сутро рано во недела, /.../ се накачи на чардакот, / се пресегна на полица, / ми си зеде филдиш чешел, / да си чешлат туртурици [Кав. убаа коса], / да уплетит леса на коса, / да ја видат трговчиња, / да фаќаат зазабица. (Кав. 13; Мил. 364); кога виде оти е сардисан, / е сардисан Мицко од три страни, / се накачи по високи спили / да префрли кон Солунска Глава. / Ама спили, врани, покриени, / покриени со бели снегови. (МпНОБ 241); се накачи в планина, / там си најде дружина, / дружина верна, зговорна. (ХМ 5, 58)

С о п р и л о з и т е: **горе**: јарамијка лута змија, / кога дојде лето-пролето, / да се накачам горе на лозје, / и да ја фатам за раката, / о-оп-оп, за раката ем за гримната. (Биц. 1, 26); шо поодеје / се накачије / горе в планина, / ток ми ги снема / до два анѓела (Р. 404); нели се накачив горе Мариово, / на секоје ритче по една горница, / ајде под горница тарун тупеница, / тарун тупеница, шутар матеница. (Кар. 1, 50; ИФ) **каде**: варај, Недо, леле, бела Недо! / Не виде ли, Недо, бела Недо! / Не виде ли, Недо, кај фанале, / кај фанале, каде накачиле, / кај фанале, каде накачиле? / – Варај ага, Асан-ага! / Накачиле, Асан, наше село (СБНУ XIII 45); **нагоре**: излегол Белчо војвода, / наметнал Белчо пушката, леле, / натураил Белчо ќечето, / наметнал Белчо гунчето, / накачи Белчо нагоре, / нагоре тамо над село. (ИФ, Излегол Белчо војвода, Прилеп, 1969)

НАКАШЉА СЕ *џл. свр. искашља се еднаш, крајико*; први пут јунак се накашља, / нема деца нему да заплача. / Втори пут јунак се накашља / нема коњи нему да запишта. / Трети пут јунак се накашља, / нема соколи нему да засвира. (Арнауд. 185)

НАКВАСИ *џл. свр. 1. најшои (џрло, кишка и сл.)*; сакам, мајко, да си умрам, / да си умрам во Битола, / во Битола Гени Мале, / Гени Мале, кај Чекутка, / кај Чекутка во избата, / во избата, крај бочвата, / со нозете крај вратата, / со главата под бочвата, / со устето под чепчето. / Што ќе капи на земјата, / нека капи во устата, / суво грло да накваси. (Кав. 66–67); еј, чуден јунак у меана дојде, / на голема коња доратога: / – Меанџија, дај донеси вино / една купа од дваесет ока! / Купа попи мустак не накваси. (Крст. 63); зеде чаша Груица Детенце, / мала чаша, седумдесет ока, / ни барем му грло наквасило. (Арнауд. 139)

2. најрави (со вода и др.) да биде нешто мокро; најшои; бильбил пее на трандафил: / – Ај бильбиле, лепо пиле, / не пеј ми утро рано, / не буди ми господина, / ќе си влезам во градина, / ќе си

скинам страк босилек, / ќе наквасам в бистра вода, / ќе попрскам господина. (Кон. 229; МФ IV, 7–8, 37; Шапк. 1, 301); та си влегов во градина / та си набрав киска цвеќе, / та си влегов во земјен ќерал, / си наточив рујно вино, / си наквасив киска цвеќе, / и си влегов в одаа, / си попрсках невестица, / невестица бело лице. (Мил. 444)

НАКВАСУВА *џл. несвр.* од *н а к в а с и*; блазе тебе девојчице, / да како си научено, / само легни, само стани, / јас сиромав сам не можам. / На полноќ ќе се разбудувам, / ал перниче прегрнувам, чаша солзи наرونувам, / ал шамија наквасувам. (МФ XXIII, 45, 143)

НАКВЕЧЕР (и *на квечер*) *ирил. вечерно време кога е заједно сонцејто; ириквечер;* месечино, не брутај (темнеј), не заоди наквечер, / не заоди наквечер, леле, / моме ми не е дома (Икон. 76; Јастр. 447); сум си кинисала наквечер на вода, / наквечер на вода на ниедна доба, / и ме сусретило едно лудо младо (Мих. 379; Кон. 127); *н а к в е ч е р*: месечино, аврумо, / не заоѓај на квечер, / коње ми се в ливаѓе, / моме ми је на трева, / ќе одам моме да барам (Мил. 384); разиграло се јаболко, / везден по поле играло, / наквечер по друм помина, / на брза коња јаваше, / на срма седло седеше. (Рус. 18)

НАКВЕЧЕРИНА (и *на квечерина*) *ирил. вечерно време кога е заједно сонцејто; ириквечер;* разиграло се јаболко, / везден по поле играло, / на квечерина паднало (Трен. 2, 54); Ангелино моме, што те мајка карат / сè на една доба, сè на квечерина. (Ник. 13; Мил. 373)

НАКВЕЧЕРУМ *ирил. ириквечер;* мила сестро Ангелино! / Да му речеш на лудото: / наквечерум да дојдуват, / китки цвеќе да остават. (Р. 404)

НАКИВНУВА *џл. несвр.* од *н а к и в н е*. **1.** *кивнува со усџа оовреме-навреме.* **2.** овде: Вид. *накимнува; намигнува;* па си купи (попадија) едно прасе / сама да го пасе. /.../ извади му едно око / да ѝ накивнуе; / извади му и другото, / на нишан да гаѓа. (Кон. 272)

НАКИВЧИ *џл. свр. накийџи, нареди со кийџи (скуџина, кошула и др.);* накивчи ми, моме, кита нашарена, / ран бел босилџок, турски каранфил, турски трендафил (Дон. 125); а девојко с белум подбелена, / фрли бело зад бели рамена, / а црвено по рамни

скутове, / да наживчит золвина скутина, / да наживчит деверу кошу-
ља. (Јастр. 415)

НАКИМНЕ *зл. свр. кимне (со очи), намигне*; Турчин има
врашки очи, погледна ти, / накимна ти, / накимна ти, излага те
(Пенуш. 5, 98; Мих. 35); дек ќе се сретнат две средни / и они ќе си
накимнат; / дек ќе се сретнат две мали / и они ќе се целиват. (Мих.
50)

НАКИМНУВА *зл. несвр. од на кимне*; Маркуш младо а-
рамиче, / нито јаде, нито пие, / нито пушка исфрлаше, / току гледа
в ѓузел Севда, / сос око ѝ накимнува, / сос рака ѝ наманува (Молер.
58); (Турчино) сас глава ѝ намахнува, / сас јуста ѝ милно вреви, / сас
јоку ѝ накимнува. (Кауф. 76)

НАКИНЕ *зл. свр. со кинење собере во голем број, коли-
чина, мера*; овде: *скине (ружи) во големо количество*; Бојана итра,
преварна, / прати она другачка је, / да је воду нацрпев, / да је ружу
накинев. (Р. 80)

НАКИНУВА *зл. несвр. од на кинене*; *скинува нешто во го-
лемо количесство*; Фидана жална, таговна, / накинува ружи од бах-
ча, / однесува на мртвото ѝ либе. (ИФ)

НАКИСНЕ *зл. свр. 1. накваси, најпоиш (уста, грло)*; море
лудо, море младо! / А подај ми фршко ноже / да посече блага лап-
ка, / да накисна моја уста. (Мил. 346)

2. најправи нешто да биде мокро, наводени; си отиде (прва
љубна) на градинката, / в градинката, в босиљоко, / си извади о-
стро ноже, / си посече бел босиљок, / го накисна в бистра вода, / та
попрска прва љубна. (МФ I, 1, 160)

НАКИТЕН *ирид. и глаг. ирид. од на кити*; *нареден, укра-
сен со китки*; на госте ти дојдох, Кито моме, / дома не те најдох. /
Кито моме, с китка наkitена, / Кито моме, китка ју градина. (ИФ;
Манол. 105); море, не продавај чивте пиштоли, / море, не продавај
сал заради мене, / тебе не те зирам, / низ двор не ти шетам / бело
променето, / китки наkitено. (Р. 114, Скопска околина Блато); ди-
реци ми се позлатени, / греди ми са наkitени (Теох. 156); големо е
село соборлија, / двесте куќи, а триста девојки, / три срецела китки
наkitени, / со девојки и калеш невести / и јунаци горски секавици.
(Цел. 30); на друм легнав, на друм заспав, / сон соневав една мома, /
една мома од Кичево, / со цвеќиња наkitена. (Фирф. 2, 324); (Л и

н а) у д о в и ц а: Лина удовица, китка накитена, / квачка со пилина личи за невеста. (ХМ 6, 43); *со ср. приодвки*: н а п р а в е н а; кога јоде на чешмата / накитена, направена; / кога с' иде јод чешмата / растурена, разбушена (Биц. 4, 218); п р о м е н е т а: одоздола иде тај бела Имјана, / одоздола иде по длга калдрма, / по бела калдрма, боса на налани, / боса на налани, бело променета, / бело променета, китка накитена. / Тенка снага крши како мрена риба, / руса коса метка од раме на раме. (Дон. 153)

С о и м е н к а т е: китка; момци.

НАКИТИ *џл. свр. I. 1. нареди со киџки, украси*; поинаку кажано: *нареди мноџу киџки, цвеќе и ср. со цел да украси некоџо или нешџо*; напраите китки големи, / накитите пушки сребрени, / наточите остри ножеви! (Тах. 40); цвеќето цветаше во наше градинче, / како да кандисам, за да го собирам, / и да го накитам и да го испратам / во града Битола, мамо, во занданите, / во занданите, мамо, при мојто либе. (Кав. 53)

2. доџера, нареди, оџреми; китен ми, китен девере, / кој ми те толку накити, / та ми те тука допрати, / та ми ти копче не заши? (Теох. 91); (обично со *џл. п р о м е н и*); има мајка мила сина, Лазаре, / мила сина Костадина, / промени го, накити го, Лазаре (Р. 240 /4/); наљути се (црна Арапина) Бог да га убије, / када дојде даџак Велидаџак, / осам сина Јана променила, / и осам снаве Јана накитила, / милу ќерку гу нанизала (Р. 80); *џл. приод. н а к и т е н украсен со киџки*; искочи, змијо, да видиш / како сум ја облечена, / облечена, наредена, / наредена, накитена. (МФ IV, 7–8, 144)

3. нареди во киџки; мома Роса росен брала, / ден го брала, ден китила, накитила три товара. (ИФ); а што беше негоа стара мајка, / кинисала по суварки д' иде. / На еленче жално му паднало, / со рогови дрва џ накрши, / а со уста дрва џ накити, / се исправи, незе џ подигна / па џ збори на стара му мајка: / – Да не кажеш на татко ми душман. (ИФ, Син и татко кавга поденале, Скопје 1961)

II. накити се нареди се, украси се со киџки; поинаку кажано: *сам се украси со киџки, цвеќе и сл.*; *доџера се со киџење*; (обично со *џл. п р о м е н и с е*); нареди се, лепо накити се, / ќе те носам, цанам, кај Асана, / ај се промена пуста Ќеримеа, / се промена, лепо се накити, / ми појдова тие кај Асана, / да је виде Асан Ќеримеа, / ај је виде, цаном, душа даде. (ИФ, Је сакал, сакал Асан, с. Пласница, Порече, 1969); го промена ај, ај Асенице, млада Асенице, / ајде, соблечи млада првна џуба, / да се променам, млад да се

накитам, / да прилегам младо како тебе (Совр. XXX, 1, 47); и викни го Секула од играње / да го промениш, да го накитиш, / промени се и ти, накити се / во твоето невестинско руво (Шапк. 4, 117); го промена Секулица млада, / го промена Секула, го наружи / и сама себе таја се накити (Шапк. 4, 117); **накиќен** – *накииен*; на сон дојде ми младо моме, / променето, накикено, / со бел фустан облечено, / ка трендафил расцветано, / кога станав, не го најдов, / то ми беше пусто соне. (Вас. 266); **накитен** – *украсен со киџки*; мила капа наредена, / наредена, мило мало, наредена, накитена (МПр. I, 114); искочи, змијо, да видиш / како сум ја облечена, / облечена, наредена, / наредена, накитена (МФ IV, 7-8, 144)

С о п р и л о з и т е: **лепо**: лепо се мори мајке променила, / лепо се мори мајке накити, / море абер је дошло, мори мајке, / не ти треба да си промењаш (Р. 144); **толку**: девојке, мори, девојке, / имам си сестра помала, / она ме толку накити (Мих. 22)

НАКИТКА *ж. предмет за украс*; син.: *накии*; после свекрвата је наредвит стребрениве накитки: нетоп на чело, плоча преко гуша на гради, перја, иглици. (Мил.)

НАКИТУВА *гл. несвр.* од *накити*; своја мајка сина променува, / променува, накитува, / променува во зетовско руво, / шчо спремала пред три години. (Стр. III, 47)

НАКИЧЕН *гл. приг.* од *накити* (с е); бајрактаре, бајрактаре, китка босилкова, / што не ти је бајракот накичен, / што не ти је бајракот навезен? (Музеи бр. 5/1950, 133; ИФ)

НАКИЧИ *гл. свр.* Вид. **I. накити**; да набериш, мамино моме, цвеќе секакво, / да ми идиш, мамино моме, гора зелена, / да го видиш, мамино моме, Делчо војвода, / да накичиш, мамино моме, Делчо војвода, / да го видиш как се носи (Мрнп, 48); ајде собери китка, / ајде, Малино моме, трендафил, / ајде накичи, Малино моме, војвода, / ајде сос седумдесет / ајде, Малино, дружина (Христ. 129); забради га, мори, с бела крпа, / накичи га, мори, с ран босиљок. (Кауф. 380)

2. накичи се Вид. *накити* (с е); облечи се, Магдо, накичи се, / тргни сас мене! (Кауф. 217)

НАКЛАВА *гл. несвр.* од *накладе*; љу што е легнала, заспала, / ете го Стојан на порти, / не е скорнала Бојана, / љу му отвори мајка му, / на Стојан речи наклава. (ИФ)

НАКЛАДЕ *гл. свр. 1. насїави оган во голема мера; ај, да проговори Смиљан арамија: / – Е дружина, верна собранија! / Ај да спаднем доле у полето, / тамо има црква Марица, / ќе потрошим врати и столове, / ќе потрошим чесните икони, / да накладеме тове силен огин, / да размрзним пушки од ќепета, / ја ќепета од диван долами, / ја долами од свилни елеци, / ја елеци од танки кошули, / ја кошули од јуначка снага. (Ил. 326); накладиме огна, Димитро, / ај ја да горам, / ти да гледаш, Димитро (Р. 274 /1/); свекрвата е станала, / силен е огин наклала, / жути е свеќи сукала, / света е црква отишла (Каран. 8–9; СБНУ II, 61); Каранфило, море, малај моме, / ти си на мен, море, много мила. / Направи ме сухо дрво, / сухо дрво јафорово, / земи брадва, наделај ме, / направи ме на делутки, / та ме збери на skutачо, / наклади ме силен огин, / направи ме прах и пепел, / та ме фрли ваф градина / да поникна ран босиљок, ран босиљок, рано цвете. (Кауф. 298); стани, Јано мори, наша снао, леле Јано, / етрви те, Јано, превариа, леле Јано, / огин веќе, Јано, накладоа, / мајски деца, мари, изразвиа, / изразвиа, Јано, исповиа, / твое дете, мари в лулка плаче, / ни развито, Јано, ни повито! (Молер. 211); Аврам си рече дете Исака: / – Бре ајде, дете, брадва да земеш, / брадва да земеш у гора да идеш, / во гора да идеш, дрва набери, / др-ва набери, оген наклади. (Верк. 3, 22)*

2. насїави, нареди (во голем број). а. човек, луѓе; хај наклади ме на три огна, Димитро, / хај ја да горам ти да гледаш, Димитро! (Р. 274 /1/); **с л у г и;** печалил Ѓорѓи, ми спечалил, / триста ми овни калеси, / триста ми сури говеда, / станал ми Ѓорѓи голем чорбација, / накладе слуги големи (ИФ, Имала мама, немала, с. Крапа, Порече 1969); **б. руво;** Левено, моме, Левено, / доста си левен насади, / доста си руво накладе; / на татко ти му се здодеало / од добри гости чекање (Стр. VI, 3, 68); **с е д е н к а;** наклала Ѓурѓа седенка / на среде село големо. / Сите си моми дојдова, / сал една мома не дојде. (Биц. 2, 50); наклала Ненка седенка, / наклала, пишман станала, / пред чичови си вратици, / до сека мома и момче, / до наша Ненка двамина. (Кауф. 351); **к а р а у л а;** ми накладоа караулите, / караулите ми позаспале, / ми довтасале турскиот аскер / и ми загина Лазар војвода, / ги предадоа пусторечани, / ги предадоа на клетки Турци (ТМ 511) **в. во пасивна ујојпреба;** наклала се је голема седенка, / сабрали са моми и ергене, / дошла је и Ненка Попова, / погледнала моми и ергене, / до сека мома и ергенин, / а до Ненка никој нема. (Шапк. 5, 82)

НАКЛЕВЕТИ *гл. свр. фрли клеветиа проиив (на) некоџо;* като те видох, та шчо ти рекох, / та ме наклевети на клетите Турци; / малку ме бија, ногу ме глобија, / и ми уземаја гулемото лозје, / гулемото лозје со белото грозје (ИФ, Като те видох, та шчо ти рекох, Пехчево 1955); ти ми имаш голема нишана, / на чело имаш крст позлаќен, / ако Бог да и суѓено бидит, / ќе му земиш цару царштината! / Ја дочуле клетине комшии, / ја наклеветиле дур при царот (Мил. 61); заиграла Јана на малата врата / под белата лоза, на мраморна плоча, / со девет девери и со осум золви; / одронила Јана бисер од грлото, / поткршила Јана потков од чевлите, / ми ја вида Јана нејзината свекрва: / – Нека, Јано, нека, нека, мила снахо, / нека доит Ѓуро, ќе те наклеветам. (Мил. 387); како те видов, та што ти реков, / та ме наклевети на клетите Турци; / они ме бија, они ме глобија / и ми земаа горното лозје, / горното лозје со црното грозје. (ИФ)

НАКЛЕШТИ *гл. свр. со клешиќење покаже и наосири (заби и др.);* па си зело од коња зобница, / врти, врти, Дервиш да си врати. / Каков беше гола Дервишина: / наклешти си тие остри заби / и му фати коњската зобница. (Милош. 47)

НАКЛОНЕТ *гл. ириџ. од н а к л о н и:* Вид. кај **наклони**.

НАКЛОНИ *гл. свр. 1. свршии полека кон ойределена шочка оџ небесниои свог;* ајде, Илинко, ајде бре сестро, време заминује, пладне наклонето. / Чекај, брате, чекај, братенце, себе да с' соберем (МФ II, 3–4, 489).

2. (за иредмеиши); еј тизека, Зојко моме, / наклони си бело шамче / да ти лице не белее, / да ти срце не копнее! (Теох. 327)

НАКЛОПИ *гл. свр. џојде во џодем број; иоклопи (маса, свей, народ);* уште (желник Пејо) зборот не дорече / наклопиле Арнаути, / Арнаути арамии (Ник. 117); ори мајко, моја мила мајко, / што си видов еден лоши сончок, / што ма укаса една лута змија, / за танкава, море, половина. / Јуште рецба Маргита на изрече, / наклопија китени сватои. (ИФ, с. Крапа, Порече)

НАКОВЕ *гл. свр. со ковење набие (клинци и др.) во џодем број; искове, искова;* с тупаници клинци накујет, / а со нокти клинци откинујет. / Коња ковет дервиш на друмови, / на друмови и поле широко. (Р. 225)

НАКОДЕ *иредл.* Вид. **накаде**; *накај*; кога му се фрли врз бановата којна, / да спрема да бега накод' цара Сулимана. (Вард. 29)

НАКОЛУ *ирил.* Вид. **наколу**; (Бојано, бела Бојано) кога ќе доет сватои, / ти на пџт да ме пречекаш, да фатиш оро наколу. – / Како је Стојан нарача, са нош Бојана ми седе / три фурни лебец измеси. (Мил. 313); мајо ле, мила мајко ле, / камо је бела Бојана, / таја да порти отворит, / да фатит оро наколу? (Мил. 313)

НАКОПА *џл. свр. I. 1.* *со коиање исфрли, набере, собере билје и ор. во џолемо количесџво*; море лудо, лудо та па младо, / сачки да наберам, билје да накопам, / билје мајовито, билје отровито (Мих. 75); комшики веџат, говорат (на свекрвата на Стана): / иди си доле у поле, / та накопај чемерика, / чемерика и вратика / и жџтата перуника. / Свари си ја в нова недеља, / та им попрскај постела / и шарените зглавници (на Стојана и Стана) (Кост. 88–89); ти ако си, либе, за младога – / ќе ти купам бело драм белило, / драм белило, скопско црвенило. / Ти ако си, либе, за старого, / да излезеш горе во плајнине / да накопаш зехер чемерике, / да отрујеш твујего драгана. (МФ II, 3–4, 448); станала е Јана рано ју недеља, / рано ју недеља од гора зелена, / дрва да набере, сачки да сабере, / сачки да сабере, билје да накопа, / билје да накопа, брата да јотворе. (ИФ, Станала е Јана рано ју недеља, Делчево 1954)

2. *(у)скоиа*; ова цвеќе, лудо не се дават! / Татко ми го, лудо насадило, / мајка ми го, лудо, повадила, / сестри ми го, лудо, накопале, / браќа ми го, лудо, заградиле. (Црн. 71)

II. накопа се – **1.** *сам со коиање извади џолемо количесџво земја, лозје и ор. 2. задоволи се со коиање*; чикаларот пита, распита / дека има лозје гулемо, / там да (ј)одам да се накопам. (Биц. 4, 302)

НАКОСИ *џл. свр. I.* *со косење збере во џолемо количесџво*; што е врева зад гора зелена? / Сака јунак зад гора да иде, / да накоси косилен до појас, / та да види у гора зелена / дали е вода или е војвода. (Верк. 291)

II. накоси се – *сам*; ори Видо, Кара Видо, Лазаре, / коде си се наросило, Лазаре, / наросило, накосило, Лазаре? (МФ VII, 1, 198)

НАКРАЕН -јна (**на краен**) *ирид.* *што е на крајо(ош), краен*; кого да пуштиме Мефтера да земит? / Ај да пуштиме Ѓурѓа Самовила, / Ѓурѓа Самовила, на крајна девојка, / таја брго одит и брго

доодит. (Мил. 12); тогај говореше стара самовила: / – Свири, Димо, свири, ако нам натсвириш, / ќе ти ја даиме Ѓурѓа самовила, / Ѓурѓа самовила на крајна девојка. (Мил. 12)

НАКРАЈ *иредл. и ирил. I. иредл. за означување дека нешто е или се движи на крајот од означеното место*; јага беше на крај село, / помириса на бел темјан, / на бел темјан, на жът восок (Тр. 130); побегнавме во прилепско поле; / се застоив на крај бела чешма / да пиеме една студна вода. (ИФ); кат си јана това брзо конче, / од дахо му магли замәглило, / од пените роса заросило, / и ги стигна на крај на морето. (Кауф. 103); н а к р а ј: тој си дојде за един ден, / за един ден и пладнина. / Тамам беше на крај село, / на темјан му замириса. (Кауф. 668)

II. ирил. на крајот (се случи нешто); удри, Крајно, удри, на крај шчо ми имат, / на крај шчо ми имат – зелена ливада (Шапк. 4, 203); Нејќо да ми жниеш, / на крај да ми стоиш, / песни да ми пееш (Верк. 168); јунак се бања в тио езеро, / на крај го чека негови татко, / в раци си држи црвени чејли, / на крај го чека негова мајка, / в раци си држи бела промена. (СБНУ XII, 36)

2. на последно место; најпосле; н а ј н а к р а ј: све езеро полеано, / по краишча позлатено, / најнакрајо златна вејка (Шапк. 5, 217; СБНУ VI, 15)

НАКРАЈ *иредл. на крај; до, близу до, покрај*; та си ојде на крај црно море, / угоди се на нош, на полунош, / заспали са до три страшни лами. / Пресегна се Дете Малианче, / да откриши стебло јаферово, / не откриши стебло јаферово, / туку го од корено оскуба, / та го врза на кон за опашка, / та припушти вос поле широко. (Пенуш. 3, 255); та си ојде Тодора / на Дунав на вода. / Сложи си на крај Дунав / до две стовни зелени; / одбради си свилена шамиа, / та ја сложи на крај Дунав; / сопаши си чоен скутач, / та го сложи на крај Дунав. (Сазд. 136); (и **на крај**); тамам беше на крај село, / на темјан му замериса. / Като слезе понадолу, / там си срешна до троица, / до троица покупаче, / четворица износаче, / каде носат бело Јане, / де го носат на носила. (Кауф. 668)

НАКРАЈ *ирил. на крајот, на самиот крај*; удри, Крајно, удри, / на крај д' излеземе, / на крај имат, Крајно, / голема облога! (Гл.ЕМБ XIX, 15); н а к р а ј: јага беше на крај село, / помириса на бел темјан, / на бел темјан, на жът восок. / Јага беше по стред село, / насрешта му копачето, / копачето, носачето, / де носеја бело Јане

(Тр. 130; Молер. 224); *во сујерлајив*: н а ј н а к р а ј; све езеро полеано, / по краишча позлатено, најнакрајо златна вејка. (Шапк. 5, 217; СБНУ VI, 15)

НАКРАЈЧЕНКА *ирил.* *накрај (на крај)*; мари Тудоро, невен Тудоро, / мари погледни на долно поле / какви аргати по поле прашат – / мома до мома. ерген до ерген. / Најнакрајченка невен Тудора, / невен Тудора до старо аро, / до старо аро сас бела брада. (Кауф. 84)

НАКРВАВИ *џл. свр.* *исјрска со крв; искрвави*; па одговори дете Исаакче: / – Врзи ми, татко, обете носе, / обете носе, обете раце. / Па клади ме на они’ две дрва, / на они’ две дрва маслинкои, / да не мрдам, татко, да н’ те накрваам, / душа ми немој да с’ огрешиме. (Мил. 32; Пенуш. 6, 207)

НАКРВИ *џл. свр.* *извалка со крв; удрежах, мамо, лоза уд коран, / уд коран карви пратече, / ножуве си накрвихме, / клетва, мамо, испалнихме, / тугај, мамо, ме втресе / и не ме веќе претресе.* (Пеев 315)

НАКРЕВА *џл. несвр.* од н а к р е н е; девојче море од поле, / не шетај дробно по поле, / на кревај с поли правои, не накревај ми јадои, / от’ сум од дома јадовен, / љуто ме мајка карало. (Мил. 405)

Во и з р а з о т **му накрева некому јадови** – *многу го јагосува*; Вид. го горниот пример.

НАКРЕЈ *ирил.* Вид. **накрај**; ага беше накреј село, / замери са на бел темјан, / на бел темјан, на жџт восок. / Току си се зададоа / копачето, носачето, / де носаа бело Јане. (Молер. 224)

НАКРЕНЕ *џл. свр. I.* *крене нешишо во големо количесиво, мера, сийен*; на све сватој таин пренесујат, / по чадори совре накренале, / приспособале чорба му донеле: / – Бујрум, бујрум Црна Арапина! (Р. 144, Скопска околина); да накренеш превез од очи, / да н’ догледат вујко ти, / вујко ти ќерко Јанкула: / от’ е вујко ти неверен, / неверен, ќерко, без вера, / да не ми ти кренет срамота. (Сазд. Т., 21–22)

II. накрене се сџане (овде сам); многу време болен лежав, / ни лекуан, но понаден; / по Велигден се накренав, / кај воденица отидов, / малце коприва да зберам, / за ручок да се сварам (Цеп. Разгл. IX, 9–10, 921–922); многу време болен лежав, / ни лекуан ни понаден, / на Велигден се накренав, / кај воденица отидов, / малце

коприви да зберам, / за ручек да си сварам (Разгл. IX–X, 921–922);
во *џ*л. п о н а к р е н е; оти жими Бога ако се налутам, / од местово
малце да се понакренам, / ќе го видит ко је Марко Крале, / наопаку
Солун ќе го свртам, / ќе побијам Турци Анадолци, / ќе побијам си-
те лоши луѓе. (Р. 262 /1/)

НАКРИВИ *џ*л. *свр.* *наклони (каџа, фес, калџак и др.) на ед-
на сџрана*; излегол Змејко кумита, / пособрал верна дружина, /
(на)рамил пушка берданка, / накривил капа над око (Трен. 5, 87);
оздола иде бекчето, / накривил февче над око... (ХМ 5, 47); ој рако,
рако, рако на петако... / истегнал се рако, накривил калпако / ...за-
сукал мустако (Кар. 1, 22); де гиди, рако, / рако, папурјако, / на-
прчи мустако, / накриви калпако! (Теох. 256)

НАКРИВНУВА *џ*л. *несвр.* *од накривне; џо малку криви
(на еднџџа ноџа)*; па си купи (попадија) едно прасе, / сама да го па-
се; / потеря го, погледа го, / маана му најде. / Прекриви му една но-
га / да џ накривнуе, / пресече му и другата, / на газ да се влече
(Кон. 272); ојде баба на нов пазар, / па си купи едно прасе, / прекри-
ви му една нога, / да џ накривнуе; / пресече му и другата, / на гџ да
се влече. (Шапк. 2, 444)

НАКРИВО *џрил.* *сврџено на еднџџа сџрана (каџа, кал-
џак, џод веџа)*; што носи перо наеро, / црвени калпак накриво, /
што дигнала главу нагоре (Р. 80); изнесе му капа Момчилова, / шчо
`а носил накриво над веџа, / та `а тури млад крал Вукашин: / капа
му е до рамена флезла (Молер. 48); Митар пије, Стефан послу-
жува, / две години арно го служува, / трета го је лошо служувало; /
негде-годе чеџа препџнуве, / негде-годе празна ја остава, / с десно
око накриво го гледа. (Кост. 183)

НАКРИВУЕ *џ*л. *несвр.* *накривува – криви џо малку*;
ојде баба на нов пазар, / па си купи едно прасе; / прекриви му една
нога / да џ накривуе. (Шапк. 1, 444)

НАКРМЕН *џ*л. *џрид.* *од накрми*; ој јуначе, јунак Крали
Марко, / наш`те овци трева напасени, / наш`те овци солца накрме-
ни, / ама овци овде непоени. (Биц. 4, 27)

НАКРМИ *џ*л. *свр.* *нахрани со крма*; ајде на билје, бела Бил-
јано, / бела Билјано, ти посестримо, / билки да бериш, потки да ре-
диш, / билки да бериш, стадо да крмиш. / Ти да запотниш вашата

куќа, / вашата куќа, вашето трло, / вашето трло и кошарата, / крај кошарата родните нивје. / Ти да накрмиш стадо братово, / стадо братово од брат Дамјана. (Ник. 115); аргате да се приберат, / аргате оште косаче, / косаче оште овчаре / и млади булки од поле, / децата да си накрмат, / накрмат оште помилват. (Кауф. 37); ајде на билје, Билјано моме, / нели велеше рано ќе станам, / рано ќе станам глаа ќе с' измијам; / да набериме билки, коренки, / да накрмиме стадо братово, / стадо братово, стадо татково. (ИФ, Ајде на билје, Билјано моме, с. Николе, 1961); одговараат до две ми јовчари: / Ој јуначе, јунак Крали Марко, / наште јовци трева напасени, / наште јовци солца накрмени, / ами јовци вода непојени. (Биц. 4, 27)

НАКРШИ *г.л. свр. 1. со кршење собере (орва и др.);* тизе имаш деветина момци, / да ѝ пратиш в гора шимширова, / да накршат прачки шимширови, / да јуплетат таја ситна леса (Теох. 141); а што беше негоа стара мајка, / кинисала по суварки д' иде. / На еленче жално му паднало, / со рогови дрва ѝ накрши, / а со уста дрва ѝ накити, / се исправи, незе ѝ подигна / па ѝ збори на стара му мајка: / – Да не кажеш на татко ми душман. (ИФ, Син и татко кавга поденале, Скопје 1961)

2. испокрши; девојче море, девојче, / што ти се тебе чинеше, / оти е момче тулбенче, / да кршиш да го накршиш, / в пазува да го поносиш. / Девојче море, девојче, / не било момче тулбенче, / тук било трнче глоговче, / запи се, не отпинај се. (Цел. 233, с. Оздоле-ни)

НАКУП *ирил. собрано на едно место, наедно;* ние накуп (на куп) деветмина, / сос мене дури десет, / в стари Јано базирјано / он имаше до две ќерки. (ИФ)

НАКУПИ *г.л. свр. купи многу и во големо количество;* дојде заман да се дељат, / па спаднае у полето, / накупија благо вино, / благо вино и ракија (Мих. 223–224); фного сам добил имане, / да накупе армагане: / на трговците калпаци, / на стари баби зрцала, / на невести трепетушки, / на вдовиците бисере, / на момите златни перја, / на малки деца капици (Молер. 175); а каури, Ружо, се вари, / сите пушки, Ружо, накупиле / од Турчино, Ружо, да се бранат, / цело село, Ружо, е вари. / Варај, Гане, море, мој побратим, / ни сум чуло, Гане, ни разбрало, / од понапред, Гане, од никого (ИФ, Варај, Ружо, мори посестримо, с. Гуѓаково, Мариово 1969); Јоване, мили побратим, / тескере сум ти испратил, / ти да ми збе-

реш, набереш / све одбор Македончиња, / руво, бре, да им накупиш / по едно гуњче комитско, / по едни бели калчини / и добро да ги н'оружаш. (ИФ, Напишал Тоде тескере, Скопје, 1961); Премина (Мара) села големи, / накупи руди овнови, / нејно ги село отера / у Стојанови дворои (Пенуш. 6, 318); млад Банко, млад безриѓанко, / накупи си праматиа, / праматиа баш коприна (Молер. 165); *со прилозиите*: сѐ: кога дете сѐ си накупило, / си јавнало ждребе стрижа-ченце, / кога тргна по рамни друмове, / од калдрми искри отскака-ле (СБНУ XI, 41); **сичко**: ја ќе ида низ чаршија даѓа, / ќе накупа сичко вересија, / ќе наготва гозби господарски, / ќе посрешнем се-демдесе краља. (СБНУ 53, 703); *за појсилување на исказој со по-воторување на истиој глагол*; накупил Стојан, накупил, / девет-стотин` вакли јовни, / и девестотини рудици. (СБНУ VII, 110; Фирф. 3, 312)

НАКУСИ *гл. свр.* овде: *вкуси, проба (вино, ракија)*; говоре-ше Марковата брата: / – Мили брајно, Марко Кралевиќе, / нека флеза у ладна меана / да накуса това ројно вино (Молер. 49); зела е чуден кон, / чуден кон и чудни човале, / та е товарила чудно сире-ње, / та откарала на чуден пазар. / Кој што накуси, сѐ укна, сѐ пук-на. / Пукнали се тија очи што погледнаја. / Бели ли са, сиви ли са, / сиви ли са, черни ли са? (СБНУ XII, 150, Неврокопско)

НАКУША *гл. свр.* *навража, набае (во голема мера)*; ја не мога Момчил да отрове, / оти имам јако итра золва, / итра золва мома Евросија; / таја готви ручок и вечера, / таја готви, маќа му на-куша. (Молер. 47)

НАЛАГА *гл. несвр.* од *наложи, настави, насложи*; брала мома, ле, зелен здравец, /.../ на китки го ј навивала, / на прозори на-лагала, / на момите раздавала, / на момци не го давала. (Кауф. 749)

НАЛАДИ *гл. свр.* *олади*; ја качиле на пајтонот, / ја свалиле на чаирот, / тогај мома се јосети. / Мори мајко, стара мајко, / ја по-дај ми сребрен ибрик / да натопам тенка уста, / да наладам рудо гр-ло (Биц. 4, 51); каде си, бела Маријка, / водичка да ми подадиш, / да си натопом устата, / да си наладам грлото. (Биц. 4, 212)

НАЛАЕ *гл. свр.* **1.** *со лаење многу нападне*; многу лош сон сум сонувал: / темнана магла ме фати, / ситна ме роса оброси, / цр-но ме куче налаја! (ТМ 337)

2. *залае* (по некоџо) мноџу, силно; ушче речта челник Пејо не дорече, / налајала челник кучка Канџа, / наблејал ми (на) челник Пејо калеш овен – / ми истрча челник Пејо да видит (Р. 209)

НАЛАЗИ *џл. свр. 1. со лазење, ползење наројде во џолем број*; атар тебе да не ти останит, / ти си имал до три кули азно, / пооддамна книги покажуе / сега бргу Турџи ќе налазет, / ни темелџа Турџи ќе остае, / на рисјани закон ќе растурат / ако сакаш манастир да градиш, / как некога што градил Симеон? (Мил. 56)

2. *лазејќи сџаиџи, настџаиџи*; во царичини двороџ / цариџа го налазила / и цревџата му истурила, / и пилето си умрело. (СБНУ I, 16)

НАЛАЛ и НАЛАМ *изв. окаионален сиоред* н а л а н (и); налал, налам, млада каџана, / а излези на налани, / на налани шиклосани, / со мендери испослани, / ти дојдое лазариџи, / да 'и дарвиш лазариџи. (Мил. 444)

НАЛАМ *м. Вид. налан*; струшките моми да гледам на Дрим за вода кај одат, /.../ со наламните тропајат, сџрџето ми го копајат. (Манол. 179); налал, налам, млада каџана, / а излези на налани, / на налани шиклосани, / со мендери испослани, / ти дојдое лазариџи, / да 'и дарвиш лазариџи. (Мил. 444)

НАЛАМКА *ж. обично во мн. наламки* – Вид. **налан(и)**; рипна Мара, Мара гола-боса, / гола-боса Мара гологлава / гологлава Мара по наламки. (Кауф. 375)

НАЛАН *м. обично, во мн. налани* – *орвени оџворени чевли со ремче на ирсџиџиџе*; оре боса дека одиш, Митро мори, / боса, леле, на налани (Биџ. 1, 141); ожени ме, мамо, за на'што комшивџе, / за наш'то комшивџе, личното Мариџе. / кога низ двор оди боса, на налани, / танка снага крши, лице не џ гледам. (Милен. 133); одоздола иде тај бела Имјана, / одоздола иде по длга калдрма, / по бела калдрма, боса на налани, / боса на налани, бело променета, / бело променета, китка накитена. / Тенка снага крши како мрена риба, / руса коса метка од раме на раме. (Дон. 153)

Со глаголската приџавка: **шик(к)осани**; стој невесто, стреде дворје, / стреде дворје на мраморје, / со налани шикосани, / променета, Лазаре, нарумена (Шапк. 5, 207); налал, налам, млада каџана, / а излези на налани, / на налани шиклосани, / со мендери испослани, / ти дојдое лазариџи, / да 'и дарвиш лазариџи

(Мил. 444); та си појде во Софија, / фати конак у стрика је. / Му излегла невестата / со налани шикосани / со чораби копринени, / со ал кошуља дур доземи (Мил. 367); ајде, стани, либе, да не станеш, / ќе одиме во Битола, / ќе пијаме пресна бира, / со музика ќе ни свира. / Ајде, со музика ќе ни свира, / ние двајца ќе играме, / на налани шикосани. (Фирф. 1, 166)

НАЛАНКА *ж. дем. од н а л а н; обично мн. наланки – мал број налан(и);* сакам да ти дојдам, бабо, / при твојана куќа / при твоите снави, / да ги гледам со наланките / троп-троп да чинат. (Трен. 3, 56)

НАЛАНЧЕ *ср. дем. и хий. оо н а л а н; обично мн. наланч и њ а;* туку те даде (татко ти) до мене, / до мене за мој комшија, / комшија клети душманин; / кога да оди на вода, / со наланчиња тропкаше, / срцето ми го копкаше. (ИФ)

НАЛБАНТ *м.* Вид. **налбат**; Митрета коња ковеше / на солунски налбанти / на солунски налбанти, / на налбанти се молеше (ИФ).

НАЛБАНЧЕ *ср. дем. и хий. оо н а л б а н т;* мори налбанчето коња кове, / дилбера му свети, / тихо му збори: / – Оре ти налбанче, коња кувеш, / ти ќе ке идеш (МФ II, 3-4, 458);

НАЛБАТ -и, **налбант** *м. њојковач, њојковувач на коњи;* н а л б а т: се излажа дете аџамија, / па си слегна дете аџамија, / па си слегна од добрата коња, / све четири ноги му подигна; / како налбат плочи му заковал, / така седат на четири ноги (Р. 114); извикнува, подвикнува копидан од гора: / – Дал се дома, дал се дома јунакови браќа? / Ни се дома, ни се дома, ни брго ќе доет, / ошле града, ошле града, налбат да викает, / да го ковет, да го ковет, коња јунакова (Клич. 22); *во формата:* н а л б а т а: мори, сестро Ангелино, / ако те целиват, ништо не се чинит! / Хај ти, сестро Ангелино, / прстегни ми полоината, / та појди ми Имеру налбата, / да укоиш којња вересија. (ГЗб ФФ 1953, 6, 105–171); н а л б а н т: еј налбанти, мили брате! / Харно ми коња ковајте, / карагрош плочи клавијте, / алтани клинци редујте. / Јанкула седло кроеше, / на солунските сарачи од чиста свила камуха. / Јанкула узда правеше, / карагрошови лееше. (Мил. 132)

С о л и ч н о т о и м е (како *ирекар*): **Киро**: Димче и Киро Налбатот / стурија долу во градот, / в кукушка една крај паркот / в пролетна вечер мирозна. (Кар. МпНОБ, 258)

С о п р и д а в к и т е: **млад**: барабани бијат редом по селата, /.../ ќе се зберат младите налбати, / младите налбати врагот да оковат (Биц. 3, 138); **нов**: си отиде Болена Дојчина, / си отиде на нова налбата (Драг. 28); ај ти, сестро, моја мила сестро, / појди долу в коњушницата, / да земиш коња шестокрила, / да потковаш на нова налбата. (Драг. 26–27); **солунски**: Јанкула коња ковеше / на солунски налбати / на солунски налбати, / на налбати се молеше. (ИФ)

НАЛБАТИН, налбати (и **налбат**) *иоџковач, иоџковувач на коњи*; ај ти тебе, убава девојко, / залог дај ни твоја рамна става. / Си отиде у мајстор налбатин / да потковет коња вересија. (Р. 247, Галичко); одговори налбатин, Дојчинов побратим: / – Заложил твоја равна става, / ќе поткова на брат ти коне! (Пенуш. 5, 185); *во форма за обраќање*: н а л б а т и н е: па си ојде (Руселинка) кун налбатин, / та на него говореше: / – Налбатине побратиме, / поткови ми врана коња! (Теох. 219); н а л б а т и н у: дупна коња болена Дојчина, / дупна коња при Солуна града, / добра плата плати колакчиу, / не заборај добро налбатину, / најповише Имеру береберу. (Мил. 220); *мн.* н а л б а т и е; еј налбати, мили брате! / Харни ми коња ковајте, карагрош плочи клавијате, / алтани клинци давајте. (Мил. 132)

С о л и ч н и т е и м и њ а: **Муса**: книга пушти по пиле соколоо / ја однесе младе Рајкоице. / Колку книга таа поглеала / вчас на нога таа се фрлила, / и си влезе в темни конушници, / си изваи коња павлиана, / ја однесе у Муса налбатин / да укоит коња павлиана. (Мил. 269); **Јусин**: одведи го на Јусина, / на Јусина налбатина / да поткове врана коња / на јуначка вересија! (Шапк. 4, 199); Јусинго, налбатино, / допрати ме брат ми Дојчин / да му ковеш врана коња, / три години некована, / ни кована ни јаана. (Шапк. 4, 199)

С о п р и д а в к и т е: **млад**: таков јунак пред девет години / ми е било и пак сега ми е! / Ми поминал покрај налбатинот: / – Ај излези, млади налбатине, / да ти плата шо ми коњ поткова! (Црн. 247); коњ однесе млада Ангелина, / коњ однесе у млад налбатина; / бело лице сака за ковање (Мил. 219); **нов**: ај слези си земјени кевари, / ај извај ми коња поткасано, / ај извај ми сабја ргосано, / о, о, ти да појдиш ке нов налбатина, / да ти коит вересија. (ИФ, Дворје метит руса Ангелина, с. Ѓорче Петров, 1969)

НАЛБАТИНЧЕ *ср. дем. и хии.* од *н а л б а т и н*; налбатинче коња кује, / коња кује, коњ му подигрује: / – Не те кујем, коњу, за игране, / току те кујем за пусто продавање! (МФ II, 3–4, 462)

НАЛБАТЧЕ -иња *ср. дем. и хии.* од *н а л б а т и* од *н а л б а т и н*; *млад налбаџи(ин)*; учил се Тодор ее занает, / учил се Тодор ее терзија, / не се научил Тодор ее терзија. / Учил се Тодор ее налбатче, / не се научил Тодор ее налбатче (Стр. VII, 1, 63, Мариовски крај); мори налбатчето коња кове, / диљбера му свети, / тихо му збори: / – Оре ти налбатче, коња кувеш, / ти ќе ќе идеш? (МФ II, 3–4, 458); не продавај, налбат, брзо конче, / токо продади, налбатче, верна љуба. / Променај се, љубо, нашари се, / ќе те носим на нови пазари. (МФ II, 3–4, 452); *во мн. форма:* *н а л б а т ч и њ а*: ме канија (чичко) нунко за свадба, / коњ ми беше многу убосено, / го однесо коња да потковам / во Прилепа на два налбатчиња, / налбатчиња, две млади Турчиња. / Тија коња не ми го даваја / оти коњо ним је на бабајко. (ЗБР IV, ЕИ 1, 30)

Со б р о ј о т **две**: го каниле Кралевиќе Марко, / го каниле нунка за на свадба. / Коњ му било многу убосено, / пак ми појде коња да поткова / во Прилепа на две налбатчиња, / налбатчиња два млади Турчиња... / ами знаит Марко да 'и л'жит: / – Ај Турчиња, до две налбатчиња, / таја коња ја имам купено. / Сум ја купил од Нова Пазара (ЗБР IV, ЕИ 1, 30); се промени Јанкула војвода, / се промени малечак Секула. / Штом отишле во града Прилепа, / и отишле при две налбатчиња, / ми тропале таму на портата. (ЗБР IV, ЕИ 1, 31)

НАЛБАТЧИЈА -ии *м. иоџиковач, иоџиковувач на коњи*; син.: *налбаџи, налбаџин*; ај, ти тебе, сестро Ангелино, / на ти којна на млад налбатчија / да ти коит којна вересија, / ако станам, ќе му је натплатам, / ако умрем, алал да ми чини (НСтв. VIII, 29–32, 193); ми отиде сестра Ангелина, / ми однесе којна на налбатин: / – Ој, ти тебе, млади налбатчија, / поздрав имаш од болен Дојчина, / да ми коваш којна вересија, / ако станит ќе ти го наплатит, / ако умрит, алал ќе му чиниш. (НСтв. VIII, 29–32, 193)

НАЛЕ *чесџи.* Вид. **нели**; нале си толко душманка / иди си в гора зелена, / ќе најдеш камен становит, / становит камен, вековит, / под камено е билетото, / вземи го, маре, вземи го, / свари го, маре, свари го, / сложи го, маре, сложи го / под приберена згламница, / дека ќе Стојан да легне. (Кауф. 676)

НАЛЕВА *гл. несвр.* од *нале* е I. там нејдов девојка / дек' вода налева, / налева, разлева, / па посакав коња, / не ми даде коња, / тук ми даде стомна (Кон. 189); извор вода извираше, / на ледина разлеваша, / малој моме налевало, / с раки-сапун се мијело, /.../ с огледало се гледало (Р. 404); мома вода налеваше, / во неа се огледваше, / сама себе говореше: / – Папа, папа, шчо сум лепа, / ушче да сум црноока, / би го зела царевото, / царевото хазнатарче (Шапк. 2, 133); *со антионимои*: *р а з л е в а*: летај, пеперуго, / од гора на гора, / од поле на поле. / Слого до у полето, / припи ми се јода, / најдо дивојка, / дек' јода налева, / налева, разлева. (Верк. 44; Кон. 189)

II. се налева од *нале* е се II; сè живо да се собере, / ројно се вино налева, / сè до капка се испива; / денеска свадба правиме, / а догодина крштемка, / среќно и аирлија! (ИФ)

НАЛЕВО *прил. на леваџа сѝрана*; дајгиди сестро и снао, / јас сум си тенка Калина, / свртете вранец налево, / влевајте право порти таткови (Стр. VI, 63); извишил се сиви сокол до небо, / завртел се градон, градон налево... / зборајте се, све селани, на оро, тамо има рујно вино, тамо има мали моми убали (ИФ); та си замај надесно, / додека дојдеш налево, / салте пашата остави. (Кост. 230)

Во и з р а з и т е: **надесно-налево** – *во разни сѝрани*; како удри надесно-налево, / ми загуби седумдесет јунаци, / ми напраи седумдесет гробој, / таја сите ми 'и закопала (Мил. 206); **налево-надесно**; **налево и надесно** – *на разни сѝрани*; да јас не сум црна калуѓера, / туку сум си Марко од Вароша; / сврте сабја налево-надесно, / шчо имаше гости 'и посече (Цеп. 109); како мажи сабја си зедоа, / рипнаа си налево и надесно / го заклаа синцирцијата, / па редум додека завтасаа по бели пазари, / низ Солуна града сè под нож турија (Иљ. 100); а што беше Павле помалечок, / часо слезе од коњо наземи / и потегна сабја од ножница: / девет педи во ширина, / дванаесет во должина; / сврте сабја налево-надесно, / ми посече до триста Арапи. (Цеп. 43); **налево, надесно**: Шарца гледа налево, надесно, / па погледа Вила Равајљова (Арнауд. 105)

Со г л а г о л и: **заигра**: јазе имам една стара маќа, /.../ стара мајка врла каскаџика: / налево ќе оро заигра, / в лева рака чеша позлатена, / у чешата прелута отрова (Кост. 198); **обраќа се**: мори обраќај се, девојко, / налево, надесно: / надесно ти са роднина, / налево ти са другачки! (Каран. 14); **обрне се**: момче легна како рудо јагне, / ја девојче како мрена риба, / обрне се налево, надесно. (Каран. 70) и др.

НАЛЕГА *гл. несвр.* од *налегне*; *налегнува*; не можам, мале, да станам, / црна ме земја налега / девет метра длабочина, / триста ми дребни камења. / Мојта младост, мила мајко, / ќе стое у црна земја (Мих. 214); вампир оди по селото, / да ни газе ґоловето, / да налега тешки жени, / тешки жени с машки деца. (Кауф. 526)

НАЛЕГНЕ *гл. свр. 1.* *иришисне со сејпа итежина легнувајќи* (*земја, гради, рака, орво и др.*); кога легнувам, на ум го имам, / да не му налегнам левата рака /.../ левата рака, десната нога (Фирф. 1, 127); не мога, Јанинко, да стана, / тешка ме земја налегна (Кауф. 215); чују те, мајко, слушам те, / ама не можу да стању, / црна ме земња превари, / модра ме плоча налегна, / змије ми се у перчик извеле, / црни ми очи попиле (Р. 70); как да дојда, либе, како да дојда, / черна земја, либе, ме налегна, / черна земја, либе, ме налегна, /.../ змија ми је, либе, очи испила. (Тр. 152); да не речат селјането: / – Вампир јоди по селото / да ни газе ґоловето, / да налега тешки жени, / тешки жени с машки деца. (Кауф. 526)

2. *иочувсџува некоја оушевна итежина*: излезло је Дете Малијанче, / с негова кона Дора Малена / по тија големи присоишта, / дремка го је на пат налегнало / а ту легнало малку да преспи (Тош. 71); од нишчо не ми дотегна, / нити ме старост налегна, / нити ми пате омрзна, /.../ нити ми љубне омиле (Кост. 229–230); не можам, царе честити, / тешка ме жалба налегна. (Р. 209)

3. (*за дремка*) *иришисне, совлада*; море, си собрал Мемо неговата тајфа, / они ќе си одат за село ми Радња, / море ајде, ајде Мемо, ајде добер јунак, / две рала мустаќи, две рала клепала. / Море оди што пооди, ајде добер јунак, / дремка го најава, дремка го налегна. (ИФ, Калеш Мемо, с. Пепелиште, Неготино, 1970)

НАЛЕЕ *гл. свр. 1. а.* *иури, сџави вода колку иишо иреба во ойределен саг*; намерила се Калина / на зла свекрва вдовица, / сè вода ношчем и траси. / Грабна Калина стовните, / налела и се врна-ла, / оддалек иде и рука: / – Стани, мале, на ти вода! (Атан. 49); оздола иде мома ми Руменка, / вода да наполни, вода да налее, / глава да с' измије, коси да исплете (Биц. 4, 230); та си налела студена вода, / Јана отстапи, Петр настапи, / Јана отвори малите порти, / Петр извади острите ножи, / Јана затвори малите порти, / тој се убоде ф клетото срце. (Молер. 161); налејте `и два злати ибрика, / да го прашам оној добар јунак, / али видел мои браќа роѓени (Цеп. 42); момето одит на езерото / да ми налеит бисерна вода, / две ведра в раце, ведро на глава, / да ми измиет бекару носе, / да му измиет

дур до колена (Мил. 357); Иван си чешма загради. / крај чешма цвete си засади, / љу кој как мине, замине, / стомна си вода налее, / и цвete да си набере (Кауф. 378) **б.** (за река) *ѿечејќи донесе вода;* течит река студена низ стред село Врбјани, / што наlea реката до две врби китени, / на врбите имаше два одара шарени, / на одарот седее до два млади јунаци / еден беше Јајо-ага, другиот Весел-ага, / Весел-ага Пиперко, Јајо-ага Пустина. (Мил. 99)

2. *со леeње сѿави, ѿури во нешѿо;* ако зажалиш некој ден за драмска ракија, / прескочи порти с коња шарколија. / Ракија татко ќе ти налее / и стари песни ќе ти попее. (Манол. 19)

3. *сѿави ѿѿѿребно количесѿво (расѿѿоен мейѿо: злайѿо и др.) за да направи некаков ѿроизвод;* кути, девојче, не плачи утре ќе одам Битола, / прстенот ќе ти налеја (Трен. 1, 120); девојка му говореше: / – Јуначе, ѿанам јуначе, / ал' ми налеја прстенот? (Шапк. 4, 304); девојче, ѿанам девојче! / Налеав, ти го налеав, / малу ми злато не втаса; / свите златари обидов, / нигдека злато не најдов! (Шапк. 4. 304)

НАЛЕЖИ *гл. свр. I.* со лежење ѿомине в заѿвор ѿодолго време; затворен' ми, катил Ѓорѓеј, море, солунски зандани, / дејна лежи, катил Ѓорѓи, море, темната зандана, / темната зандана, Ѓурѓеј, море, вода до колена. (Биц. 1, 48)

II. **належи се** – со лежење ѿомине долги години во заѿвор; стани, Пацо, да би не станала, / шо кучиња лајат, Турци ми гледат. / – Лежи, Ѓорѓи, лежи, да се належиме, / девет години, море, дома не си дошол (ИФ); барем се ерген, мамо, наодих, /.../ барем се тенка пушка наносих, / барем се рудо јагне најадох, / барем се в зелен здравец належах, / барем се кито ќепе наносих! (Молер. 228)

НАЛЕЖИТО *ѿрил. во леѓнаѿѿа ѿоложба, ѿоложено (за којѿеѿо на Марко Крале);* варај, брате, мило брате, / шчо си толку кахарлија – / бујно копје належито носиш, / самур калпак над очите? (Пенуш. 6, 263)

НАЛЕТ *изв. и ѿрид. I.* изв. н а л е т д а е (тур.) *ѿроклейѿо да е;* јас сиромав како ќе живеам! / Налет да је сѿта моја стока, / ког' ќе немам мое мило брате! (Мил. 258); ајде ти бре, Петре, Петре господаре, / налет да јет Петре, твоето ранење, / ексик да јет, Петре, твоето поење! (ММ 1946, 9–10, 421); стани, море, да би не станало! / Т' отидоа куќи ем дворови, / ти отиде твоје машко дете, / налет јазе врагот шчо ќе скршам! (Рад. 44); налет да беа две лири

цеза, / зашчо ми удри двајсе стапови, / сега ка видиш, кучук Сулејман, / ем ка ти платам и ка ти натплатам: / сос првио стап не остана коска, / рипаше Сулејман, како кокошка. (Тах. 59); ајде, ти бре Петре, Петре господаре, / налет да ет, Петре, твоето ранејне, / ексик да ет, Петре, твоето поејне, / опитај ме, Петре, и јас да ти кажам / каква жалба имам и јас на срцето. (ММ 1946, 9–10, 421)

II. *приод. проклејѝ*; А како да су, Стојане море, / ко што су била прва година. /.../ Дома си имам враг машко дете, / ни дење спиет ни ноќе спиет. / Та ја си има две налет золви, / ја вода носи, тие туривај! (Трен. 2, 57)

НАЛЕТА *зл. свр. 1.* со леѝање, мошне брзо се најде неочекувано *пред некоџо, пред нешиѝо*; кога ќе одиш по бели друмоји, / кога ќе бидиш низ гора зелена, / ќе налетат до трине девојки, / немој, синко, пиле, да се излажиш! (Р. 225, Битолски вилает); на механа е било (лудото младо), / благо е вино пило, / пило си и опило, / на нас налетало, / тука да приспие. (ИФ); литнало е перо пајуново, / та в чиј ми е дуќан налетало? / – В Јуванов је дуќан налетало. (Молер. 393)

2. (*ирен.*) *(ио)иаоне*; налетала жална Мара, / налетала на злосвекор, злосвекрва, / две јатрви – клети кучки, / на две золви – лути змии. (Биц. 3. 70)

НАЛЕТЕ *зл. свр.* Вид. **налета**; на механа е било, / благо е вино пило, / пило си и се опило, / на нас налетело / тука да преспие (Верк. 64); налетила (Руса мома) на овчари, / она веле ем говоре: / – Ти се мољам, ти се клањам (овчарче), / да ме носиш дур домака, / ќе ти дадам тенка риза. (Мил. 450)

НАЛЕТЕЕ *свр.* Вид. **налета** *оојде леѝајќи*; литнало е перо пајуново, / та ф чии ми е дуќан налетеало? / – Ф Јуванов је дуќан налетеало. / Јуван си му крилја подрежува, / порежа се на десната рака, / та не вели: ра̑чице, душице, / току вели: Маро ле, душо ле! (Молер. 393)

НАЛЕТОЛСУН *изв. (тур.) џавол нека џо носи! нека е проклејѝ!*; ој ти тебе, наш спаивче, / да збереме арачине, / д' исплатиме ајлоцине! – / Ој ви вие, два гаваза, налетолсун ајлоцине, / пуштете ме да си одам, / сега ми се љуба мажит. (Идн. II, 3, 81)

НАЛИ *чесѝ.* и *сврз.* Вид. **нели. I.** *чесѝ. ирашално*; не можам, либе да дојдам, / пустиот закон не дава, / нали сме, пусто, род-

нина: / мама и стрина јатрви, / тате и чичо два брата (Фирф. 1, 53); нал' ти реков, мори Санке, / нал' ти реков, мори Цанке, / ајде побегни по мене (Црн. 259); Дервишон вели, говори: / – Кузман си е сердарин, / нали е мој пријател (Драг. 197); дали думаш, либе, / дали паметуваш, / кога бевме, мило либе, / двајца на прошетка. / Нели ми велеше, / нели се колнеше, / јас не љубам друго либе, / само тебе, душо. (Милен. 45)

II. сврз. шийом; е море, нал' ме прашаш, моја стара мајко, право ќе ти кажам (Фирф. 3, 176); ако е, Стано, момче малечко, / нали е куќа богата, / ...ногу алтајне ќе носиш (Иљ. 111); нали нè прашаш, було мори, распрашаш, / син ти го видоше, було мори, / осум го були, було мори, плачеа, / девет го оци, було мори, пејеја. (ИФ)

НАЛИБИ СЕ *г.л. свр. најде си либе; заљуби се;* кумита пита, распита, Радо моме, / дека има село гулемо, Радо моме. /.../ тамо има моми убави, Радо моме, / тамо д(а) ида да се налиба, Радо моме, / беќи тебе да те забрава, Радо моме! (Пенуш. 5, 156)

НАЛИВА *г.л. несвр. од нали е; налева;* извор вода извираше, / мало моме наливаше / и со вода лаф чинеше (Стоич. 133); пуста младост, мамо, не се стига! / Отидох си, мамо, на чешмите, / на чешмите, мамо, беговите; / там си најдох, мамо, малка мома / де налива студна вода, / студна вода лед ледена, / лед ледена, лед медена (Молер. 128); *со антионимои:* р а з л и в а: деверче вода налива, / снашица вода разлива (Кон. 226); Неда вода наливала / на кладенци, на изворци, / куга се е, бре, навела, / нишчо Неда не видеа (Теох. 211); девер вода наливаше, / снаа вода разливаше. (Теох. 90); извор вода извираше, / мало моме наливаше, / на вода се погледваше, / и на вода зборуваше. (Совр. XXXI, 4, 115; Р. 291; Шапк. 5, 281)

НАЛИЕ *г.л. свр. налее;* пушчи је Ангелина твојта сестра, / да ти налие од Дунава студна вода (Драг. 169); та си узе нова стомна, / нова стомна на рамка, / та појде за студна вода, / си нали и се поврна (Мил. 390); бојно ми копје побите, / за него коња врзејте, / скорна ми вода налите, / до глава ми ја турејте (Кост. 225); и на Тудора веле, говоре: / – Лелим Тудоре, кадан убава, / лелим Тудоре, кадан гиздава, / качи се горе, налиј ми вода! / Налиј ми вода, напој ми којно! / Којно со кова, мене сос јуста, / а измеќаро с белите

раци (Кот. 47); налила је (бела Рада) студна вода, / налила је, измила се. (Кост. 42)

НАЛИЧИ *зл. свр.* овде: *наврџи, поствави*; кондисал Ајрадин-паша, аман, аман! / Кондисал спроти Галичник, / наличил силни топови, аман, аман, / ка пустит село големо. (Р. 404; Ѓорѓ. 127)

НАЛОВИ *зл. свр. со ловeње фaјџи поголемо количество ишци, риба и др.*; појде лудо в честа гора / да налови диви птици; / не налови диви пилци, / тук' налови малкој моме (Биц. 3, 27); излезна баба с кошничка, / да си улови рибица. / Наловила си рибица, / сварила слатка чорбица. (Шапк. 1, 446)

НАЛОГ *м. нареба*; цар Александер, наш славјански, он је се преродил, / та од нашег деда цара Николаја / он је налог отчев получијо / да нас горскославјанског цгана ослободит. (Пул. 48)

НАЛУТЕН *ирид. а. иолн луџина, расрден, разгневен; зл. ирид.* од н а л у т и (с е); ој неесто срмена, алена, / опули се редум по трпеза: / – Ај што ти е кумон налутено? / Дали немаш пребели дарови? (Ник. 66); мори, што си налутена, Недо, / от' не ми зборуваш, севдо, / ка ми зборуваше? (Биц. 1, 30). **б.** *обично на некоџо*; не излага, ни се покажува, / на татка су многу налутена, / дека ме је лудо завршило, / завршило лудо омажило. (Р. 247, Галичко); *со друџа иридавка до себеси*; шчо си, Лено, налутена, / налутена, насрдена, / как да не сум, Кимо, насрдена! / Шест недели болна лежав, / ти не дојде, Кимо, да ме видиш, / понадица да донесиш. (Р. 262 /2/); се сватои на коња јаает, / Иво јунак на коња не јаат. / На мајка е многу налутено, / на татко е многу насрдено: / шикум седло му е искинато, / дробна узда му е изроната (Трен. 3, 90)

Со п р и л о з и т е: **луто**: млада Бојана заспала, / тебе не те је чекала, / тебе не те је чекала, / со Турци све се љубила. / Стојан се луто налуте, / те си ја закла Бојана. (Ѓорѓ. 13); **многу**: сè сватои на коњи јаает, / Иво јунак на коња не јаат, / на мајка е многу налутено, / на татко е многу насрдено: / шикум седло му е искинато, / дробна узда му е изроната. (Трен. 3, 90)

НАЛУТЕНО *ирил. со многу луџина*; пак ми дојде Елка Змеоица, / Елка змеица клета, расклетена, / буштра, коси разбуштрени; / на Стојана налутено му вели: / – Стојане либе, Стојане, / итро ме мене превари. (Стр. VI, 4, 410)

С о г л а г о л и т е: **вели:** си отишла Србаница млада, / Србин слегол и побрго си ошол, / ја пречекал Србаница млада / и ја прашал зашто се забај. / Таја него на очи лажила, / налутено вака му велеше: / – Ај Србине, мои домаќине, / калабалѧк на чешма имаше, / си почекав дури ред ми дојде, / та за тоа сум се забаила. (СБНУ XIII, 93, Прилеп); **иде:** и је велит Марко Кралевиќе: / – Ај ти тебе, млада Маркоице! / Нешто иде дете налутено. – / Кога дојде малечок Огненче, / ми зборвеше мошне налутено (Мил. 113–114); **седне:** па си појде цара Костадина, / па си појде во рамни дворови. / Што си седна на сланио камен, / налутено, завал, насрде-но, / го догледа негова царица. (СБНУ XIII, Прилеп 105); **стане:** тогај Павле налутено стана, / та си ојде при сестра Марија. / Еј тизека бре сестро Марије, /.../ не прошчавам това машко дете. (Теох. 221–222)

НАЛУТИ *гл. свр. I. доведе некоѓо во состојба да биде луѓи, раздразней; расрди;* Неда мајка, бела, ле, Недо, / Неда мајка покарала, /.../ Неда си е налутила. (Иљ. 113. Гевгелиско); му говорит Црна Арапина: / – Арапине, наши господине, / по друм идет, страшен делија / и страшно ми коња наљутило, / од нози му огон искри летат. (СБНУ VII, 96)

II. налутути се – *најде се во голема луѓина; расрди се, разгневи се;* не ти давам ќерка кречаного / за твоего сина осмокрака! / Се налутути раче осмокраче, / се налутути долгомустакинче, / си истргна сабја шаварлија, / да посече жаба кречаного; / си истргна пушка бозоица / да отепа жаба кречаного! (Кон. 262); се наљути Емин-ага, / па ѱ веле ем говоре: / – а Бергине, ѧн Бергине, / не ќе ли да дојде пролетото, / да развије вита гора, / да развије вита гора, / ќе излезам арамија. (Кот. 56); кажи, попе игумене, каде ти са комитите? – / Абре, паша, кузум паша, јас комити не знам. / Се наљути турскијот паша, го запали манастирот. (Манол. 146); ранила мома бильбила / до дванаесет години, / утро и вечер со шеќер, / а на пладнина со сѧлзи. / Бильбиља ми се посврши, бильбиљу не му казала, / бильбиљу ми се налутил, / ми је побегнал далеку (Мил. 435); а Илија, домаќине, / саноќ вака ме учеше, / јас тогај ти се налутив / и вака тебе ти реков: / – Илија, не биди страшлив, / зер сега ти сакаш да умриш, / дека малце се поболи, / од една треска што ќе биди! (СБНУ XVI–XVII, 112); *со ирилозиие:* **колку:** колку се наљути господарот Петре, / шамари му удри нему по забите. / Силен јунак беше помал брат Никола, / силен јунак беше, не му одговори, / ни

тешко му рече на брата си Петре, / само си излезе негде да прошетат, / ама види Петре што си му он смисли... (ММ 1946, 9–10, 419); **љуто**: љуто са, мамо, наљутих, / извадих нож уд нужница, / удрежах лоза уд корин (Пеев 315); **тогај**: тогај се налуту Ахмед качак, / пушка си фрли, Тодор нарани. / Шчо ми се собраа сите селани, / шчо ми фрлија до двесте пушки, /.../ Ахмед парчиња го напраија. (Тах. 65); --- **санок**: во обликои: н а љ у т и с е: Бојана се наљутила, / наљутила побегнала, / побегнала више село, / више село у бавчице. (Крст. 38); Страиљ се љуто наљути, / рипна на нозе јуначки, /.../ отиде горе в планина (Цеп. 154); во синонимен *сиреџ со*: н а с р д и с е; а што беше Поповиќ Јоване, / на него му свидно не паднало, / наљути се јунак, насрди се, / разљути се јуначкото срце, / јуначки го с раце прифатило, / па го дигна од себе на горе / и го удри од црната земја, / направи го просени зрна. (Кост. 192)

НАЛЧЕ ср. (тур.) 1. коњска *пийкова*.

2. *железна пийковка на пийије од машини чевел или оу чизма*; свекрвице, бела голубице! / Ќе видимо шо дар ќе даруваш? / Дали налче, дал' ситен пиришан? (Р. 80)

НАЛЧЕЛИЈА -ии *прид. неизм. шито е со налчиња*; јув црква ки оде, / кундуре му тропкат, / кундуре налчелии, / куркут му е, мале, елванлија, / елванлија, мале, фесо меџидија. (СБНУ XXXVI, 71).

НАЉУБИ *г.л. свр. I. љуби многу, во голема мера*; ергенлак, мила мамо, пашалак, / моминство, мила мамо, везирство! / Барем се ерген, мамо, нашетав / низ таа града, мамо, Битола! / Битолски моми, мамо, наљубив, / рисјанки, мамо, та и Еврејки! (Кав. 7)

II. наљуби се *засиши се од љубење*; младо девојче бело како снег, / бело като снег, многу пребелено, / многу пребелено, ем многу цорвено / да љубиш, да се наљубиш, / тага да те не остаит (Драг. 186); деј гиди, луди млади години, / литнахте като сиви галаби. / Паднахте на момини дворове, / стапихте на момини скутове. / Барем се ерген, мамо, наодих, / барем се моми, мамо, наљубих. (Манол. 43)

НАЉУТЕН *г.л. прид. од н а љ у т и с е; налуиен*; она веле и говоре: / – Не сум, лудо, наљутена, / ни на мајка ни на тејко, / ни на мојте до два брата; / на тебе сум наљутена. / Ним ми врви ноќем време / низ нашите рамни дворја, / ним ми чини ноќе прилиз (Мил. 393); во синонимен *сиреџ со прид. н а с р д е н*: Јано, шо си толко

наљутена, / наљутена, насрдена, / назл' Јано, севдо, злато ле? (МПр. III, 3, 106); мила момо, црнооко, /.../ сакам нешто да те питам, / сакам право да ми кажиш, / на кого си наљутено, / наљутено, насрдено? (Мил. 372); *во сосџав со ирилози: љутум наљутен – мошне многу налуџен*; добре ни дојде, убава Јано, / слези си, Јано, од брза коња! / Ни ми слага, ни ми в куќи влага, / на свекрва ѝ љутум наљутена: / да напраит стребрени столове (СБНУ III, 60, Дебарско); *мошне наљутен – моше многу налуџен*; Дете беше моше наљутено, / па избило иљада сватои. (Арнауд. 145)

НАЉУТЕНО *ирил. н а л у т е н о – со луџина*; овде: **љуто наљутено** – *со многу луџина*; си отиде (Дете Голомеше) мајкини дворои, / го пречека негова мила мајка, / го пречека љуто, наљутено. (Арнауд. 145)

НАЉУТИ *гл. свр. I. Вид. налути*; дал те мама, Софе, наљутити / ил те тате, Софе, налути, / што си уилена Софе, што си расрдена? (ИФ)

II. наљути се – Вид. **налути се**; мој другари коњи поврзаа / кој за црква, кој за црквин потпор, / јас го врзав за девојкин киур. / Се погоди коња аџамија, / се наљути, мајко, се разигра, / ми откорна девојкин киур / ѝ се виде девојкино лице, / од очите свезди ѝ трептеа. (ИФ, Поминавме низ село Срежани, Битола, 1956); Бојана се наљутила, / наљутила побегнала, / побегнала више село, / више село у бавчиче. (Крст. 38); аџи Јове вино пие, леле, / под дрвото божурово. / Долетале ред голуби, леле, / застанале божур дрво, / нарусиле чаша вино, леле, / се наљути аџи Јове. (Крст. 102); наљути се Љутица Богдане, / се слегна од коња на земњу, / гу докачи онуј модру плочу, / гу подврли пол сата место. (Р. 80, Скопска Црна Гора); се наљути Кралевиќе Марко, / па отиде во Прилепа града (Арнауд. 113); се наљути помалиот братец, / па си тргна сабја навалита, / го пресече постариот братец (Арнауд. 109); **љ у т о п р о к о л н е**: наљутила се мајка ми, / та љуто ме проколнала: / – Нани ми, Јано, расни ми, / голема да ми пораснеш, / на далеку да те оддадам, / на крај на Црното Море. (Пенуш. 6, 323)

НАМ *зам. 1. заменска лична иолна форма за I л. мн., (иолна форма за даџив, за на-џредмеџи, за двоен џредмеџи н а м н и);* поповите опоаше, / црне земље предадоше, / и убаве модре плоче, / и студене узглавнице, / туго нам леле за тебе. (Р. 80)

2. *обично со крайкаџија форма* ни: н а м ни; нам ни рекоа дека ќе дојдат, / дека ќе дојдат за Велигден; / не ни дојдоа за Велигден, ни дојдоа за Петровден (ИФ, Скопје); а кога здрав ти беше (Аце), / куќа полна нам ни беше, / секој пријател идеше / и тебе тој ти велеше, /.../ – Што домаќин си, бре Аце, / за крал тебе те прилега, / за твојата пригодија, / на чесна твоја трпеца, / што нè чести сè како треба! (СБНУ XVI–XVII, 106–107, Прилеп)

3. *месџо* н а с; и Крапче мајка истерал / и нам сите нè искарал. (ИФ)

4. *со крайкаџија форма* н è: нас нè; момко ја будеше и в лице љубеше: / – Стани ми, девојко, вода је дотекла, / матна ем крвава, нам ќе нè потопи, / нам ќе нè потопи, нам ќе нè занеси. / – Нека ме занеси солунски ливаѓе, / нека ме израсти цвеќе најхубаво, / цвеќе најхубаво шчо љубат Гркини. (Фирф. 3, 116)

Во и з р а з о т: **дури нам е живот и душа** – *дури сме живи*: сви верно да се закълнеме / спроти наш закон христијански / еден другом верни да бидеме, / никого да не оставиме / даже нам је живот и душа, / сви дружина верни да бидеме. (Пул. 56)

НАМАВА *г.л. несвр.* од н а м а в н е; *крева рака одвреме-навреме да мавне, да уори; намавнува*; по сокак си одиш, мадро не си седиш (лудо), / мадро не си седиш, сос рака намаваш, / сос рака намаваш, сос око намигаш, / сос око намигаш, со јабџки фрлаш. (Лин. 187; Фирф. 1, 65; ХМ 2, 39)

НАМАВНЕ *г.л. свр. I.* *крене рака да мавне, да уори*; не можа, мајко, не можа (да дотерам волови), / тамо е Стојан Шилегар: / со око ќе ми намигнит, / со рака ќе ни намавнит (Трен. 3, 23); ас ѝ речех: Дobar вечер, / она, мале, не ми одврнала, / нито с очи, мале, погледна, / нито с глава, мале, ми намахна (Шапк. 5, 234); тој што гори до колена, дујкрфи, / на мајка му намавнало, дујкрфи, / тој што гори до рамена, дујкрфи, / надорувал межниците, дујкрфи. (ИФ, Служила вино, дујкрфи, с. Ропотово, Прилепско 1969); а што беше Дете Голомеше! / Ред `и реди китени сватови, / ред `и реди по чесна трпеца, / пособра `и вино да си пијат, / намавна им тешки боздогани. (Милош 70)

II. намавне се – Вид. **намавне**; тој шо гори до рамена, / на мајку се намавало, / да удрило, б' изгорело, / б' изгорело до парчиња. (Р. 209)

НАМАВНУВА *г.л. несвр.* од *намавне*; мене мајка кара, море лудо, све заради тебе, / из куќи ми врвиш, с коње подрипуеш, / со коње подрипуеш, море лудо, с око намигнуеш, / с рука намавнуеш, с јаболко потфрлаш, / с јаболко потфрли, по ѓердан ме удри, / по ѓердан ме удри, ѓерданчето свекна, / тогај мајка чуло, оф, оф, затој мене кара. (Угр. 38); (едно момче) ни седнува, ни зборува / и во Каља погледнува, / и со рака намавнува, / и со око намигнува. (Фирф. 3, 70); едно младо јаничарче, / ни зборува, но од коњ слегува, / само гледа горе, доле, / и на Петра подгледува, / со око ѝ намигнува, / со рака ѝ намавнува, / со нога ѝ поткопнува (ИФ, Мори Елко, јаребице, с. Гуѓаково, Мариово 1969); крај дуќанот Мулалиов, / Турци седат, кааве пијат, / често в Каља погледнуват / и с рака ѝ намавнуват, / и с око ѝ намигнуват, / и с глава ѝ завртуат, / и с нога ѝ потропнуват. (Иљ. 118, Гевгелиско); војвода ми често намавнуват, / намавнуват, често намигнуват. / С лева рака солзи обришувам, / а со десна шмајзер подигнувам. (МпНОБ 179)

НАМАЖЕ *г.л. свр.* *намачка* – **1.** *со мачкање ѓокрие*; син.: *измачка*; зеде Грујо Грујичица млада, / ја завитка во три рогузини, / је намаза со катрана црна, / је запали сета огни, пламни (Рус. 61); јазе нејќам слуга да ти бидам, / е за свеќа може да ти светам! / – Намажал ја смола и катрана: / она горе, а они вечерат! (Мих. 217); Заарина у градина, /.../ под малина ѓерѓеф везе, / на ѓерѓефо песна пое: / – Да знам, да знам, ситен ѓерѓеф, / сос шчо би те ќердосала, / дал с` ергенин или довец? /.../ Ако си е пусти довец, / с конци би те навезла, / сос кал би те намажала, / газје би те полијала, / огин би те изгорело! (Теох. 321); *г.л. прио.* *намажа* н; се излага млада Маркоица, / што му рече, „свеќа ќе ти свеќа?“ / Ја извитка с триста лакти платно, / намазано с смоли и катрани / и ја запали сефте од носите. (Шапк. 4, 346)

2. *со мажење, мачкање бојадиса*; ја сам била долу во потоке / бела земна да наберам / одаиче да намажам / книга дојде од Белиград, / мило Мумеќе ми дојде. (МФ, II, 3–4, 479)

3. (*за лице*) *со мачкање дојтера*; да знам, да знам да ме младо љуби, / да си зема новите клучове, / да отвора новата градина, / да откина китка босилкова / да намажа мое бело лице. (Пенуш. 5, 153)

НАМАЗ *м.* (тур. од перс.) *муслиманска молиѓва (богослужба) шѓо се врши ѓеѓи ѓаѓи оневно (се чииааѓи делови од Кораноѓи*; а то варвар в наши богомили турски намаз клањат, / в бо-

гомили наши – ув Светог Димитра / у Солуну граду и у Светог Ѓорѓија. (Пул. 49)

НАМАЗАН *џл. ириод.* од н а м а ж е; се излага млада Маркоица / што му рече „свеќа ќе ти свеќа“. / Ја извитка с триста какти платно, / намазано с смоли и катрани / и ја запали сефте од носите. (Шапк. 4, 346)

НАМАЗЛИЈА *ириод. неизм.* Вид. **намузлија**; еј, бре ага, цанам, Али-ага, / мојта ј ќерка, цанам, намазлија, /.../ намазлија, цанам, разаљија. (Фирф. 1, 139)

НАМАЗНЕТ а. *џл. ириод.* од н а м а з н и. **б.** *ириод. шито е доштеран со мазнење; измазнейи;* на пајка е личи анама да биди, / анама да биди што је намазнета; / на гаска е личи камила да биди, / камила да биди што е кривошија, / лисица е личи нунка да си биди, / нунка да си биди, на чело да седи, / зато што си знае пилиња да ја ди. (ХМ 6, 127); ми јоблече, завал, чифт налани / чифт налани, завал ајде, чифт тавраци, / мазно главче, мори намазнето, / бело лице, мори, набелено, / штрака, штрука мори по калдрма. (ИФ, Болен лежи Асан ага, Прилеп, 1969)

Со и м е н к а т а: главче; Вид. ги горните примери.

НАМАЗНИ *џл. свр. I.* со мазнење *доштера*; син.: *измазни*; овде над село градено, драги, / петопрс колје качено, / со ременика плетено, / пипер и шеќер садено, / шеќерот за девојките, / косите да ги намазнат, / усните да ги наблажат. (ИФ, Овде над село градено, драги, с. Крапа, Порече, 1969)

II. намазни се со мазнење *доштера се*; *измазни се*; фрли си, Јано, метлата, / нареши се, Јано, намазни, / и ајде, Јано, сас назе. (Кауф. 831)

НАМАКА СЕ *џл. свр. со маќање насийи се*; стадо, силно стадо, да би испукало, ихиии! / На денот по двесте, на ноќот по триста, / јас да се наода со момите в поле, / јас да се намакам на чутура солца, / ем да се насркам лук ем киселина, / ем да се најнијам со малите моми, ихиии! (Стр. IX, 4, 84)

НАМАЛЕЕ и **НАМАЛИ** *џл. свр. изгуби сила; сџане џомал џо обем, мера, количесџво и сл.;* за да ходам на силна војска, / за два дена, за три дена тамо да се најдам; / зашто турска војска многу насилела, / а каурска мошне намалела! (Шапк. 4, 88; СБНУ II, 110); ми кинисала Малевида, / ми отишла до полпати. / А посакала чиста

леба – / чиста леба се свршила; / рујно вино намалила; / баш ракија ња нема. (Шапк. 2, 137)

НАМАМИ *г.л. свр. со мамење привлече; чунке ме Турчин не земаш, / зашто си гу ти намамила, / за двеста бели двојаци, / за триста жалти жалтици? / Тога се е Неда смислила, / цикна си Неда заплака.* (Верк.; Шапк. 101–102)

НАМАН *изв. во иривев: а м а н; за барање милосѝ, помош; сожалување; крај река до Јанина, наман, / стара баба плачеше, наман, наман, / стара баба плачеше, наман, / косите си 'и кинише, наман.* (Тах. 101)

НАМАНЕ *г.л. свр. Вид. намавне; намани му Мито на нашите цета, / на нашите цета нека го избркат. / Цета не го бркат, цет'та го позват. (Биц. 4, 240); ај му намана, цаном, Асан ага, / ај е чинеше да не је млада Асаница, / ај се подблужа Арап до Асана, / ај ми потргна Асан остра сабја, / ај му потсече нему црна глава (ИФ, Болен лежал Асан на постела, с. Пласница, Порече, 1969); тој што гори до рамења / на мајка е наманал е, / наманал е, не удрил е; / Ак` е клето ударило, / оно цел би изгорело. (Мих. 18)*

НАМАХНЕ *г.л. свр. Вид. намавне; глава ме боле до Бога, / не можам да ти зборувам, / ни с очи да те погледам, / ни с глава да ти намахнам (Мил. 371–372); намахна им (он) тешка боздогана: / – Ак` нејките вино да пиете, / уште еднаш ја ќе ве изредам (Мил. 246); излаже се Војводата, / и даде њ остра сабја, / та намахна и пресече / дребен сицир од рацете. (Мил. 154)*

НАМАХНУВА *г.л. несвр. од н а м а х н е – намавне; Каља имат црни очи / како грозје камендолско, / горе-долу разгледува / кај што Турци кафе пиат, / кај рисјани вино пиат. / Што имаше едно момче, /.../ горе-долу разгледват, / и во Каља погледуват, / и со глава надмрдуют, / и со раќа намахнуват, / та со уста је збуроват. (Мил. 377); Турчино е мрсна вера, / сас глава ќе намахнува, / сас јуста ти милно вреви, / сас јоку ти накимнува. (Кауф. 76); сички јада, сички пија, / сички пушки исфрлаа, / Маркуш младо арамитеч / нито јаде, нито пие, / нито пушка исфрлеше, / току гледа в љузел Севда. / Сос око њ накимнува, / сос рака њ намахнува. (Молер. 58)*

НАМАЧИ *г.л. свр. I. многу измачи; маќа намачи – необично многу измачи; тогај продума млад Стојан: / – Дејгиди, верна*

дружина, / многу ве мака намачив, / још мало гајрет чинете, / таму ме горе носете, / во таа гора зелена. (Кон. 344)

II. намачи се – *џомине сам низ џолеме маки*; сверетина с Марка се борела; / три саати токму се намачил; / дури Марко сверетина кутнал, / и пресекол до три сверски глави. (Милош. 9)

НАМАЧКА *џл. свр. 1. а. со мачкање нанесе, џокрие*; син.: *измачка*; ...викна (царот) на своите луѓе: / – Фатете ја Момчулица млада, / што предаде својот стопана, / кренете ја и запретајте ја, / закопајте ја дури до колена, намачкајте лоја и катрана, / оган дајте од русите коси, / изгороте ваква диханија (Мил. 146–147); одвај Марко тоа дочекало, / та ми зело една ругузина, / ја намачка смола и катрана, / ја завитка млада Ангелина, / ја запали и ми ја изгоре. / Што пресекол дете малечкао, / та наранил рти ем загари. / Си попленил стока од Белета / и си зело свое машко дете, / та си дошло во Вароша града, / го пречека негоата мајка, / го пречека и се израдуа. (СбНУ XIII, 103, Прилеп); (Павле) ја намачкал (Павлевица) со катран и масло, / ја запалил жива да изгори. (Совр. XV, 7, 429; Пенуш. 5, 138); и зеде (Грујо) смола и катрана, / и ја завитка Груичица млада, / и ја намачка брзана шпирта, / ја намачка смола и катрана, / оган му даде од нејни руси коси (Р. 262/1/). **б. џл. ирид.** *намачкан* – *измачкан*; кога зачул кралу Волкашина / што нарекла треќа наречница, / леле нему тешко му паднало; / па си зеде Марка маленкиот / и го кладе во една кошница, / во кошница смола намачкана / и го фрли во бела Вардара. (Милош. 5)

2. со мачкање бојадиса; леит Ленка студна вода, / над вода се огледуват / и со лице си говорит: / – Ај ти лице бело лице / кој ќе тебе ќердосуват? / Ако ми е старо аро / ќе си појдам во горана / ќе набера чемерика, / ќе намачка бело лице, / ко ќе љубит да му горчит. (Ник. 50)

3. извалка; тури вода на вратана, Недо, Недо, / тури вода на вратана, кротко јагне, / да поминам да се лизнам, Недо, Недо, / да поминам да се лизнам, кротко јагне, / да намачкам доламчево, Недо, Недо, / да намачкам доламчево, кротко јагне, / доламчево тригодишно, Недо, Недо! (ИФ, Тури вода на вратана, с. Томино Село, Порече 1969)

НАМАЧКАН *џл. ирид. шџо е со нешџо иремачкан (обично смола, катран)*; или нему гуч многу му падна... / што си зеде Марка малечкаво / и го кладе во една кошница, / кошница со смола намачкана, / та го врли по бела Вардара. (СбНУ XVI– XVII, 177)

НАМАШИ *гл. свр.* Вид. **намавне** *мавне со рака (давајќи некаков знак);* ка́да дојде ајде на трпезу, / карам башу три пута га удари, / и Марка га три пута удари, / а на Ѓуру само намашило. (Р. 80, Скопска Црна Гора)

НАМДАРЦИЈА *-ии м. (ијур.) човек прочуен, знамениѝ, славен, на глас угледен;* та ми се прочу Продане (сираченце) / по са́та земја околија; / та се чини јуречно, / на борење борбација, / на каменот намдарција, на скокање натскокува (Мил. 19; Пенуш. 6, 127).

НАМЕРА *ж. она ишѝо се среќава, се најдува на иаиѝ; она на ишѝо ќе се намери човек;* овде во спојот **намера се намери** – *се најде неишѝо;* прошета света Недеља / со чесни крсти во ра́ка / покрај Јордана речица; / ништо ми стрета не стрети, / ни си намера намери, / тук стрети клети Чивути / ка́де го ма́чет Ристоса; / судна му ма́ка даваат, /.../ на крсти ми го носее, / на оган ми го горее (Мил. 39–40); еден ден намера го намерила, / туку ете ти еден момок, / млад, личен, во чаша да го пијат, / на којна вјаат, променат, леле, / леле, да ти је мило да го гледаш, / ко сокол беше и право ојит... (Р. 209)

Со придавките: **добра:** леле, Султана Маруди! / Как са рудила Султана Маруда, / как са рудила, Бога са молила: / – Ој, Боже, Боже, мили Боже! / Да ми намериш добра намера, / добра намира у харни људе, / у харни људе, идно на мајка. (СБНУ XXXVI, 28); **зла:** Лена појде на чешмата, / ајде на чешмата, / чешма најде, ред не најде, / ајде ред не најде / тук намери зла намера, / зла намера даскалчето, /.../ тој поиска ибрик вода, /.../ тој не јузве ибрик вода, /.../ тук ја хвана за рачето. (Стој., Прикаска за Бапчар, 74)

НАМЕРИ¹ *гл. свр. I. 1. најде, ошкрие, пронајде; со именки-ше:* в о д а: шетал Марко гора Романовец, / што ми шетал три дни и три ноќа, / ништо ловчек Марко не уловил, / ни намерил студена водица (Црн. 246); шедба шета Марко Кралевиќ, / шедба шета по гора зелена, / да излови един сури елен. / Шедба шета три дни и три ношчи, / веќе Марко вода не намери / да улади грло јунаково. (Шапк. 5, 91); г р о б: сношчи мина, мале, / крај червена стена, / там намерих, мамо, / два пресни гробова, / на гробовај, мамо, / два чрни крстови, / на крстови, мале, / македонско знаме, / на знамето, мамо, / жално милно пише: / – Тук почиват, мамо, / два мој мили братја, / тија загинаха за Македонија. (Стој. 96); д р в о: ка рашета

(Марко) по гора зелена, / го намери това суво дрво, / по све суво, на вро зелено, / та го фати с тешки боздугана, / го истроши комат по комата. (Шапк. 92)

2. *најде, срејине; со именкиџе*: б р а ќ а: расплака се Елица царица, / товарила дрве и камене, / разбила е тевната тевница, / та е влезла в тевната тевница, / намерила до двамина браќа. (СбНУ ЛШ, 420); б а б а: тешки топови пукнаа / и митролези косеа / во село Црвена Вода. / Силна ми војска потргна. / Кога ми дојде под село, / стари ми баби намери / и стари баби питаше. (МпНОБ 126); В а с и л: твоите другари и другарки (Алексовски) – / твоите другари (Алексовски) борци македонци. / По планини, по планини шете, / по планини шете Васил да намере, / Васил да намере, а Васил го нема (Кон. 1, 18); д е в о ј ч е: рашетав се, џанам леле, прошетав се / низ лозје, џанам леле, низ бело грозје, / тамо си, џанам леле, намерив, / намерив, џанам леле, девојче, / на бел си камен, леле, седеше, / у бело, џанам леле, фастанче, / дребни си сџлзи, леле, ронеше. (Фирф. 3, 200); е д н а: една сум намерил у Легена града, / она је, брату, лика спрема тебе, / ама има модри жили по образи, / она ќе браќа да разделе, / она ќе куќа да растуре. (Цеп. 161); л а з а р е т к а: слеза јунак од загорја, / там намери лазоретки, / та џи кладе да му пее (Рап. 81); м о м а Д у к а д и н к а: ајде јас да си преминам Сава и Мурава, / ајде и да си препливам и тој бели Дунав, / ајде јас да си пристигнам ју градот Дукада, / ајде јазе да си стигнам ју градот Дукада, / ајде тамо да намерам мома Дукадинка (Биц. 1, 38); м о м е: ти ќе се сториш сива еребица, / па ќе се пуштиш во поле широко, / јас ќе се сторам сивото сокле, / па ќе те тебе, моме, намерам, / па ќе те тебе, моме, јас земам! (Кон. 152)

3. *џадне, џоѓоди се*; такво лудо, Лазаре, ми намере, / лудо младо, Лазаре, азнатарче, / дење и ноќе, Лазаре, азно бројит, / а на полден, а на полден, Лазаре, есап чинит (Р. 262 /5/); Стано ле, добра невесто, / добра си била невеста, / горок си ризик имала, / млада те мајка ожена, / па те на зло намери, / на свекрва, на машчеа (Кост. 88).

4. *ујрави оружје (џушка, оуљбија и сл.), нанишани*; излегов да се прошетам, / видов си сура јелена, аман, аман, / си сметнав пушка од рамо, аман, аман, / намерив да го утепа (ИФ, Кренал си пушка на рамо, Кичево 1970); та паднахме тува долу / в Полинските садишта, / ти си падна на маслинка, / јас си паднах на калинка. / Догледа нџ падарчето, / падарчето, коњарчето, / да намери тенка пушка; / мене удри в рудо грло, / тебе удри в десно крило (Мил.

452); бегот се многу разљути, / нигде го него не земат, / ми беше на долни сарај, / с' искачи на горни сарај, / истргна шарена дуљбија, / та ми дуљбија намери / по онаа гора, планина, / да ми го пулит Кузмана, / да не ќе Кузман дофтасат! (Шапк. 4, 177); на паша што му текнало, / што тргна долга дуљбија, / каршиа ми ја намерил, / на спроти село Галешник, / Галешник ми го не виде. (Шапк. 4, 184); *со иприлоѓоџи*: л е п о: пиеше вода студена / на студенине извори. / Луто се дете измами, / сметна си пушка од рамо, / кладе си чаркот на око; / та што ми лепо намери, / да удри сура елена (Кон. 12).

II. намери се – 1. *најде се, зајтекне се, ѿоѿадне*; намерила се Калина / на зла свекрва вдовица. / Разболела се свекрва, / понуда је потерала, / па на Калина говори: / – Снао Калино, Калино, / донеси ми студна вода! (Фирф. 3, 309); Калино мари, Калино! / Намерила се Калина / на зла свекрва вдовица. / Разболела се свекрва, / понуда је потерала, / та на Калина гувори: / – Снао Калино, Калино, / донеси ми студна вода. (СБНУ VII, 108)

2. *најде се, иронајде се*; па се Марко кџм земја наведе, / дига Марко колко сила има, / ала камен од место не мрда. / Самовила на Марко говори: / – Ја поцицај, Марко, оште малко! / Сучи Марко одлево, оддесно, / та се Марко кџм земја наведе, / та подигна камен скаловити, / колко леко Марко го потфрли, / та се нијде камен не намери. (СБНУ LIII, 324)

3. *најде се, ѿслужи*; подадете, ел за живо, / ел за живо ел за мртно; / намери се за сваки пут. (Цеп. 1, 203)

4. **намери му се** – *доѿадне му се*; ни девојка ни млада вдовица, / току ми се едно намерило, / и теја је, мајко, на далеку, / на далеку, мајко, завршено, / на далеку – Арбанашка земја. (Р. 247)

Во и з р а з и т е: **кој те господ намери** – *иѿѿо ѿѿи ѿѿекна*; (ори) кој те господ намери? / – Едно лудо делија, / јава коња дорија. (МФ III, 5–6, 141); **на зло (се) намери** – *на лошо ѿадне*; Стано ле, добра невесто, / добра си била невеста, / горок си ризик имала, / млада те мајка ожени, / и па те на зло намери, / на свекрва, на машчеа (Кост. 88); закукала сина кукавица. / Та не ми је сина кукавица, / туку си стара мајка кџне: / – Натема те, мале, наскама те! / Оти си ме млада оженила / и па си ме на зло намерила? (Павл. 293, Малешевско); една Калинка у мајка / и неа мајка ужени, / ама а на зло намери – / на зла свекрва вдовица, / през нош поиска водица. (Молер. 210)

НАМЕРИ² *свр. измери*; ако ти сум написано (лудо младо), / само дома ќе ти дојдам, / ќе ти седна до колено, / ќе ти служи баш ракиа, / баш ракиа, амберија, / полна чаша, намери ја; / тебе чаша, мене чаша, / двата ќеиф да праиме! (Шапк. 1, 325–326)

НАМЕРНИК -ци *м. иаџник шџо неочекувано ќе се иојави, нечekan гостџин*; невеста вели, говори: / – Патниче, зол намерниче, / имам си позла свекрва, / да ида да је пупитам. / Јојде невеста, пупита: / – Мила ле, стара свекрва, / патник си чука на порти, / да помине таја вечер, / таја вечер и јунаја. (Фирф. 3, 313; СБНУ VII, 110–111, Разлошко)

НАМЕРУВА *гл. несвр.* од *намери* – *наоѓа, среџнува, среќава*; се стемна, легна – задрема, / удри Дојница – усуна, / си вјавам коно, си ода, / си ода да го напија. / Намервам е(д)на и друга, / намерва Стојна Попова / од лојзето уриваше (Рап. 46); сакам да јодам на гости, / немам со кого да јодам; / момчето ми је малечко, / селото ми је далеку; / Турци намерва, / турцки не знае да зборва; / Грци намерва, / грцки не знае да зборва; / Власи намерва, / влашки не знае да зборва! (Шапк. 4, 413); вјана лудо коњата, / шетало горедолу / низ зелените ливади / и студените извори. / Намерви мома на пџто, / два бели коња сопкаше / со копринени пајвани. (МФ I, 1, 159); гредешчом лудо од града / намерва мома ливада. / Фргом со лапка по неа, / дунала мома да бега. / – Не фргај, лудо, не фргај, / јот имам татка забитен, / деветте села заптиса, / и нашчо село заптиса. (Паск. 44); си вјана лудо коњата, / си ходи да го напие. /.../ намерви Стојна Попова, / од лозето си гредеше, / кошница грозје носеше / и тој му посака тро грозје. (МПр. X, 1 –2, 143)

НАМЕСИ *гл. свр. измеси (гостџа, доволно, многу)*; дружина верни, собрани, / ај д' идем долу в селоту, / ќе намесим бела погача (ИФ); нека, нека, ќерко а Божано, / ја ти нејќу киски накитени, / ја ти сака од ќерка одмена, / ја ти сака корито д` испериш, / ја ти сака леб да ми намесиш (Трен. 1, 37); дружино верна зговорна, / ај да идеме долу в селото, / ќе намесам бела погача. (ИФ)

НАМЕСНИК -ци *м. заменик, засџаџник*; ги избраја тријесет попова, / сите биле јони намесници, / сите биле јони, бре, владици; / ај ми собра тријесет ми ѓака, / тријесет ѓака они самоуки / да прашајат дали закон дава, / дали оно цар да си ја земе, / да си земе неговата сестра. (ИФ, Дејди царе, царе Костадине, Велешко 1956)

НАМЕСТЕН *гл. приг.* од намести (се) и *приг. шио* е добро *сѣавен, нареден*; да еј гиди млад Маркоице, / не бој ми се мори ти за ништо, / ја си има кули суградено, / топои да пукает кули не `и рушвет. / Во кулите сѐ е наместено, / три години врата да не отвориме / и Маркое лутина ќе поминит. (Трен. 5, 10)

НАМЕСТИ *гл. свр.* 1. *сѣави на оиределено месѣо*; по друм одам, по друм спијам, /.../ сум наместил камен зглава, / сум пригрнал малкај мома (Горѓ. 23); поминав еднош на мостот, / видов мома на пенџера, / со мајка си се караше: / – Мајко мила омѣжи ме, / н`арна куќа намести ме, / арно момче одбери ми, / како мене, спроти мене (Мил. 396); се излага Грујо, / влезе внатре во гробо / шура да намести. (Црн. 199); есик да е вечерата, / еле нема малка мома / да уготви вечерата, / да нареди паниците, / да намести постелите! (Теох. 322); ој свек(р)во маторице, / думбало, румбало! / Измети `и кѣтиштата, / думбало, румбало! / Да наместам гѣзиштата, / думбало, румбало! / Пусти чичо будалооо! (Поп. 196); си изваде (Иво) своја добра коња, / му намести седло шикосано / и му тури узда полеана, / му опаса свилени колани, / па нај-после сам себе с`оружа. (Арнауд. 156)

2. *даде, омажи*; поминав еднош на мостот, / видов мома на пенџера / со мајка си се караше: / – Мајко мила, омажи ме, / н`арна куќа намести ме, / арно момче одбери ми, / како мене, спроти мене, / как црвени трандафили, / как шарени аргаани. (Мил. 396; Р. 240 /4/, Струга)

II. намести се сѣави се на оиределено месѣо; Марко на коњ се намести / вјана коња (Марко), та киниса (ИФ); та си појде негоа сестра, / негоа сестра најмалата, / кога дојде да ми видит, / портите се отворија, / икони се наместија, / кандила се запалија (Шапк. 5, 106); дур се дете на коњ наместило, / туј го стаса црна Арапина (Р. 114).

НАМЕСТ` *преол. наместо*; Вид. **место**; а што беше Мурчовица млада, / она била хитра ем разумна! / Зготвила је господаречки манџи / намест`отров медовина клала / и канила свој девер Јанкула / да го гостит с господарски манџи / и го пои с блага медовина. (Мил. 225)

НАМЕСТО (и **на место**) **I. преол.** за замена на некоџо или *нешѣо*; *месѣо*; вити, вити голоби, / де зобате бисерот / наместо бела пченица / и в година, в година, Лазаре, да дочекаш, да дочекаш!

(Шапк. 5, 205); зеде Аврам ножа, овено го закла, / и г` испече курбан наместо Исака (Рус. 37); да не идеш, жална мајко, / свеќа да ми палиш, / да остаиш, жална мајко, / пци јем лисици, / да ми вијат на мој гроба, / наместо попои. (ИФ, Доста страда, жална мајко, с. Горно Крушје, Порече 1970); Шабане, мило материно, / немаме жавте кондуре, / шо ќе ни Ајша обује? / Наместо кондуре опенке, / само да биде Ајшиче! / Немаме терлик сантина, / ши ќе ни Ајша облече? / Наместо терлик забанче, / само да биде Ајшиче! (МФ II, 3–4, 456); Германци тогај бензин фрлија, / и кибрит се дигна, старата гори, / наместо двајсет партизани. (ИФ, Таму крај Вардар, неготинско поле, Неготино 1954)

II. ирил. (често и: н а м е с т о) *на самојто месито; на оидределено месито, каде шито треба;* слуга служи дете Магдалинче, / как слугало, така ми заспало. / На место израсте дрео кипароо, / со корен фатило земја Каравлашка, / со ветка фатило широка наија, / лист ми је листило сè карагрошеи, / цут ми је цутило дробнего бисера, / род ми је родило жалтана дукада. (Мил. 219); таксај ѝ, Маро, (на мајка ти) коприн фустан, / ела си, Маро, по мене! / Како да дојдам, либе, по тебе: / татко ми спие до мене / ако ме сетит да бегам, / наместо ка ме остаит. (Тах. 180); сето тоа ќе си бидит / и наместо ќе си дојдит, / саде тебе ќе те нема, / ќе те нема, мило тате, / в црна зем(ј)а ти ќе влезеш, / откај што нема да се вратиш, / леле, леле, сладок тате, / што не остаи нам сираци. (СБНУ V, 64, Прилеп); ...ама нејните сестри фатиа и звеа децата / и наместо кладеа едно кутале и едно маце. (Книж. II, 49)

НАМЕСТУВА *гл. несвр.* од наместити; тамо видо, мамо мори, куќа чардаклија, / на чардако стое, мамо, момче црнооко, / на чардако, мамо мори, меко постелено, / на постилка, мамо мори, јоно си стое, / руси коси чешла, мамо, капче наместује, / капче наместује, мамо, бело меџудиче, / на груди му, мамо мори, сахат му чука, / жати сенцири презрамки му. (ИФ, Еј, синоќ минах, мамо мори, низ горно махало, Кратово, 1954)

НАМЕТ *м. I.* овде: *обврска (обично даночна); намет од (по) вилает* – *прекумерно оданочување; со глаголиште:* б е р е: што ми биле Бојкои синои, / девет сина девет арамии, / а десетти ајдук по планине. / Заптисале на четири стране, / да не може врапче да прелета, / а камоли царео ле азно / што го брале намет на вилает (Крст. 56); с о б е р е: кула гради црна Арапина, /.../ таван реди плеќи од дејчиња, / а душеме коске од момчиња, / ќерамиде бели

карагроши, / што собрало намет од вилает. (Крст. 68); с т а в и:
што ми биле сељани душмани, / што ми стајле намет по вилает, /
кому двесте, кому пестотине, / млад Стојану иљада дуката. (Крст.
95)

2. *ишрод, наиор*; овде: н а м е т с т о р и – *иошроди се*; ој Ло-
зане, мило чедо! / Што побрго да прежалам? / Што не сум било при
тебе, / да ти сторам малку намет / и нешто да те понадам / за да ти
подаам вода, / устата да си оладиш. (СБНУ II, 66, Прилеп)

НАМЕТА *ж.л. несвр. намеишува*; море Вардаринке, Дојке
бре, данам, / ергенете плакат, / море Вардаринке, Дојке, бре данам,
/.../ за нимна баштинија, / за тенките пушки. / Мила наша баштини-
јо, / кој ќе оре баштини ниви, / кој ќе намета тенките пушки, / тен-
ките пушки на десното рамо? (СБНУ LIII, 207)

НАМЕТА СЕ *ж.л. несвр. наодеишува се, наишреварува се,
наишреишек(н)ува се*; играј, играј, наш Лазаре, Лазаре, / наиграј се,
наметај се (по путине, по рудине), наноси се мушка руба, / мушка
руба велигденска, / велигденска, гурговденска, / гурговденска, спа-
совденска (МФ IV, 12, 234); брата Велика говори: / – Сестро Вели-
ко, Велико, / куга ќе дојде Вели(г)ден, / да се оро наиграме, / да се
песен напоеме, / да се цилит нафрламе, / да се камен наметаме.
(Кауф. 642)

НАМЕТЕ *ж.л. свр. измеише (со меишла многу)*; Марковата
мајка говореше: / Марко мајци вода 'а однесла! / – Мамо мила, до-
ма 'а нанесла! / – Марко мајци, метла 'а измела! / – Мамо мила, до-
ма 'а намела! (Молер. 112)

НАМЕТИ *ж.л. свр. намеише*; Радон од гроба излази, / откаче
пушка од боро, / запасва сабја френгија, / намета кепе комитско /
по гори броди самотен / чичо си Благо да траси. (Атан. 77)

НАМЕТКА *ж. жорна облека за намеишување*; има три 'рта:
/ еден бел, еден червен, еден жат. / Ќе стане зелен, ќе раскине зе-
лената наметка, / ќе стане червен, ќе раскине червената наметка, /
ќе стане жат, ќе раскине жатата наметка, / ќе стане водна, ќе рас-
кине водната наметка, / ќе стане суата, ќе раскине суата наметка, /
ќе рипне зор 'рт, ќе раскине зла наметка. (СБНУ XII, 147, Невро-
копско)

НАМЕТНАТ *ж.л. ишрод. од н а м е т н е с е*; *ишо е ипрефрлен*
ипреку рамо и ор.; сабота спроти недела / сон сонила Орданица, /

Орданица од Козица / на Ордана Пиперката. / Браче ле, браче Божине, / на сон го видов Ордана / со црна сакма наметнат, / со црвен појас опасан, / со црна капа на глава, / низ Церско Поле шеташе (МФ IV, 7–8, 30); друга ти мана најдов, џанам, / што ти је коса бушава, џанам, / што ти је лице бркано, / децата ти се палави, / со сива сакма наметнат. (ИФ, Невесто, црвен трендафил, џанам, с. Градешница, Мариово 1969); невесто црвен трендафил, џанам, / што ти е она в кошето? / Со сиво сакме наметнат, џанам, / со танка пушка на рамо. (ХМ 1, 59)

НАМЕТНЕ *џл. свр. фрли (џушка, каџа, кеџе и сл.) џреку рамо, раџе и др.; џремеџне; со и м е н к и т е:* **бело кеџе:** наметнала (Чубра) Стојаново, / Стојаново бело кеџе, / запашала Стојанова, / Стојанова остра сабја (Теох. 195); **гуни крлузи:** овци си пасат тројца Арнаути, / ај овци си пасат во нивје сиромашки, / овците си пасат пет пари не даваат, / наметнале гуни крлузи в раџе... (ИФ, Битола); **дробни синџири:** заврте се Марко да погледне, / ослаби си јунаковата снага, / разлабави тија бели раџе, /.../ наметна му дробните синџири, па го врза за кон за опашка (Кост. 148); **пушка:** излегол Белчо војвода, / наметнал Белчо пушката, леле, / натураил Белчо кеџето, / наметнал Белчо гунџето, / накачи Белчо нагоре, / нагоре тамо над село. (ИФ, Излегол Белчо војвода, Прилеп, 1969); **сива гуња:** кинисал Делче војвода / низ таја Кожув Паланина – / наметнал сивата гуња, / препашал сабја фрџгија. / На пат ми среџте овџарџе, / овџарџе, младо џобанџе. / – Овџарџе, младо џобанџе, / нешџичџко ке те ја прашам – / правичџко да ми докажиш. (Мрп 59); **тешџа пушка:** Тодор друџина не кане, / наметна си тешџа пушка, / уџиде село Крушево, / пуџенџот милџен побратим, / у тој ми Миџци касапин (Биџ. 4, 73); **тенџки пушки:** таму горе, во планина / се собрале храбри борџци, / партизани, Македонџци. / Наметнале тенџки пушки, / тешџки бомби и машинџки, / збор збориле да се борат, / фашизџмот да соборат. (МпНОБ 302–303); **торбетина:** па ке одам на чаршија, /.../ ке наметнам торбетина, /.../ ке си бидам божјаџинџка, / деџиди, лудо, де, де, де! (Кар. 109); **џурџк:** Анџелино, моја прва џубо, / са нош ми си на раџка лежала, / дури ми је раџка јутрпнала, / та не можам џурџкот да наметнам, / нито можам џубук да запаљам. / Снахи ми се џурџкут наметнали, / шџерџки ми се џубук запалили. (Шапџ. 2, 103); *џл. џрид. н а м е т н а т:* *џиџџо е намеџнаџи;* **со сиво сакме:** невесто, црвен трендафил, џанам, / што ти е она в кошето? / Со сиво сакме наметнат, џанам, / со тенџка пушка на рамо? (ХМ 1,

59); **со црна капа (сакма)**: браче ле, браче, Божине, / на сон го видов Јордана / со црна сакма наметнат, / со црвен појас опасан, / со црна капа на глава – / низ Церско Поле шеташе. / Темнана маг-ла го фати, / ситнана роса го оброси, / стекоја силни бурии. (ТМ 289)

НАМЕТНИЦА *ж. онаа ишшо некому му се наметнува; на-шурница*; овде: *во синонимен сиреж со н а т у р н и ц а*; каква е мо-ма јубава: / куга оди, ветер вее, / куга гледа, сџнце грее, / куга дума, бисер лее! / – Да не рече сама иде, / сама иде наметница, / намета-ница, натурница. (Мих. 47)

НАМЕТНУВА *ж. несвр. од н а м е т н е; ирмейнува (ире-ку ramo)*; закаде се стегаш, брато, црвуле јобуваш, /.../ патрондаш запасваш, брато, пушка наметнуваш, / пушка наметнуваш, брато, пелерина нафрлуваш, / та јот десна страна, брато, пистолет наган-то? (Кауф. 846)

НАМЕША *ж. свр. смеша, измеша (многу, ововолно)*; изго-вара дели Димо: / – Леле Јанко, моме Јанко, / да намешам сиво ста-до, / да не валим до два огна, / да не кинем две постели, / да не ки-нем две зглавници. (Јан. 11, Малеш, Пијанец)

НАМИ *зам. Вид. нас*; кој ќе го бајрак прескочит – / тој нека бидет војвода / над седумдесет јунаци / со седум бели бајраци, / не-ка је челник над нами. (Пул. 56)

НАМИГА *ж. несвр. од н а м и г н е – фрла ђоѓлед, миѓ со о-ко; намигнува; ђоѓледнува (со око)*; по сокак си одиш, мадро не си седиш, лудо, / мадро не си седиш, сос рака намаваш, / сос рака на-маваш, сос око намигаш, / сос око намигаш, сос јабаќи фрлаш. (Фирф. 1, 65; ХМ 2, 39; Лин. 187)

НАМИГНЕ *ж. свр. фрли ђоѓлед, миѓ со око*; кога моми, либе ле, скоком скокнат, / дигни очи, либе ле, погледни ме. / Кога момци, либе ле, тропом тропнат, / скрши веѓи, либе ле, намигни ми (Мих. 75); *со предлож и именка: с о о к о н а м и г н е*: ништо ти ло-шо не реко', / ниту со нога поткопна, / ниту со рака намана, / ниту со јоко намигна, хајде! (Рад. 68); Стојно ле, мила ќерко ле, / кога ќе одиш на оро, на танец ле, / кога ќе одиш на оро, на танец да се не фаќаш, / на танец ти е лудото, со око ќе ти намигнет, / со око ќе ти намигнет, со нога ќе те настапнит (Р. 404); на вашто ханче конди-сав, Димке, / нито ти дума продумав, Димке, / нито ти с око намиг-

нав, Димке, / нито ти снага потропнав. (ИФ, Девет години комита шетав, Кичево, 1968); *со ѓл. н а т к и м н е*: ѓул трендафил у градина / Донке ле, либе ле, / наведи се, откини го, / па го затни над ушето, / над ушето, над окоето. / Наткимни ми, намигни ми, / намигни ми, засрами ме. (Јан. 12)

НАМИГНУВА *ѓл. несвр.* од *на м и г н е* – *фрла поѓлед, миѓ со око*; *намиѓа*; мома Катерина, ле ѓанам, порти стои, / тешки порти стои, равни двори мете, / ја јоддолу иде, ѓанам, / едно лудо младо, / едно лудо младо с тоа брза коња, / глава ѓ манува, с око ѓ намигнува: / – Коња ќе продадам, тебе ќе те земам! (Иљ. 122); служеше и едно момче, / едно момче Македонче: / ка ја виде тенка Каља, / со око ѓ намигнува, /.../ со уста ѓ преговара (Кот. 57); само едно лудо младо, / ниту јаде ниту пие, / само Каља погледнува, / со око ѓ намигнува. (Милен. 82); мила моме милостива, / милите ти црни очи, / црни очи, гајтан вежѓи, / сос око ми намигнуваш, / през срце ме прекинуваш! (Теох. 356); шчо имаше едно момче Ѓан Јанинче – / ни седнува, ни зборува, / и во Каља погледнува, / и со рака намавнува / и со око намигнува, / и со уста ѓ зборува: / – Ајде, Каљо, да бегаме! (Фирф. 3, 70, Прилеп); везден таму седи, мамо, / едно лудо младо, / сѓ во мене гледа / и ми намигнува. / Праи шчо ќе праиш, мамо, / татко да кандисаш, / него да го земам. (Црн. 61)

Со п р и л о г о т: **скришум**: на високо седиш, скришум намигнуеш, / оф аман, аман мори лична Донке, / многу набелена, многу нацрвена, / оф аман, аман изгорев за тебе! (ИФ, Кажи, кажи, Донке, Битола 1970); војвода ми често намавнуват, / намавнуват, често намигнуват. / С лева рака солзи обришувам, / а со десна шмајзер подигнувам. (МпНОБ 179)

НАМИГУВА *ѓл. несвр.* Вид. **намигнува**; овде: *со ирילוѓоѓ*: с к р и ш у м: кажи, кажи, Донке, што да ти донесам, / оф, аман, аман, мори лична Донке, / што да ти донесам од града Битола? / – Шеќерна кутија, шеќер леблебија, / оф, аман, аман, мезе за ракија! / – Многу набелена, многу нацрвена, / оф, аман, аман, мори лична Донке, / на високо седиш, скришум намигуеш, / оф, аман, аман, мори лична Донке! (Кав. 49–50)

Со п р и л о г о т: **скришум**: ногу си белена (Донке), / ногу си црвена, / на високо стоиш, / скришум намигуеш. (Лин. 132)

НАМИЛЕНО *прил. смилено*; овде: со прил. н а ж а л е н о; Калино, моме хубава, / шту ходиш милно вѣз двори, / нажалено, намилено? (Кауф. 677)

НАМИЛИ *џл. свр. I. смили, сѣане мил некому*; а Марко му вели, одговори: / – Мор вечерај, крадено девој:е, /.../ ели ти се за татко намили, / ели ти се за сестри натажи? (СБНУ 53, стр. 546)

II. намили се *смиле се*; Петкано, млада невесто, / ја ќе ида тува долу, / тува долу в љувадето, / в љувадето, в грамадето, / дете седе смоковето; / та ага ти се намили, / там да дојдеш да ме видиш. (Молер. 198)

НАМИЛУВА СЕ *џл. несвр. од намили се*; дај ми го сестро, детето, / да му се вујче намилват, / дек’ е на вујчо крстено. (Ник. 179)

НАМИНЕ *џл. свр. помине некаде крајко време; сврајин*; се прошета калеш Ѓурѓа, / до чинарот до бунарот, / си загина коан ѓердан. / И намина лудо-младо, / тој ми најде коан ѓердан (Мил. 336; Кон. 160); наминаме, мајко, наминаме, / наминаме кроз село Сандево, на првијо дено Велигдено, / што бе чудо, беше избегало (Рад. 52); зградила је мори, до два нова ана; зградила је на друми на раздрумо, / зградила је на пат на растопат; / кој заmine, море, на (ј)ен да наmine, / да наmine, мори, на (ј)ен да помине (СБНУ VII, 116); Магда пере на реката / на реката под јаворо, / наминало едно лудо младо / па ѝ веле ѝ говоре... (МПр. III, 3, 108); тури вода Недо, Недо, на вратана, / тури вода, Недо, Недо, на вратана, / да наминам да се лизнам, кротко јагне, /.../ раце ми се у џебови, Недо, Недо мори, / раце ми се у џебови, кротко јагне! (ИФ, Тури вода, Недо, Недо, на вратана, с. Томино Село, Порече 1969); *во сиреџ со џл. м и н е*: там има сенки, моме, дибели, /.../ ќи легниш, моме, ќи заспиш, / нема кој да те, моме, разбуди, /.../ ќи mine лудо наmine, / ќи викне, моме мори, на тебе (Биц. 1, 154); *п о м и н е*: Фросина седеше на диван, / на шарен ѓергев ми везеше, / лицето слнце грејеше. / Помина... ми намина / од Алил паша грамотникот. (Р. 240 /4/); помина, шчо ми намина / од Али паша граматик, / Фросина ми ја догледа. (Шапк. 4, 12); Димитри по пат помина, / ладни мејани намина, / там си завари Димитри, / Еленкини девет браќа (Мих. 138); поминаме, мајко, наминаме, / наминаме кроз село Саждево, / на првијо дено Велигдено (Рад. 52); *со прилозиџе: вчера пладне овдека*: море, чуј ме, боже ле, чуј ме, мило боже, / мори вчера пладне овдека нами-

навме, / мори на сватове ле коње играеја, / мори на јунака ле сабја
трепереше, / мори а на мене ле тели граотеа. (ИФ, Мори синоќ
мајка, ле, Марко оженила, с. Црешево, Порече, 1969)

НАМИНУВА *г.л. несвр.* од *на мине*; *наминувам*, *навалувам*, / *на бел камен починувам* / и *за Грозда (ј)опитувам* (Биц. 4, 150); *во синонимен сиреџ* со гл. *п о м и н у в а*; *поминувам*, *наминувам*, / *крај Пегруша поседуам*; / *тебе те гледам*, *Јано, на бунарчето* / *каде ми црпиш студена вода* (Мил. 360); *поминуам*, *наминуам* / и *за Грозда опитуам* / *каде сedit калеш Грозда*, / *калеш Грозда бојајика* / *да ми вапсат два бајрака* (Мил. 400; Биц. 1, 62); *поминуам*, *наминуам*, / *на бел камен починуам*, / *ем за Грозда опитуам*: / – *Дека седи калеш Грозда* / *бајнарката, вапсарката*, / *да му реча два лафови.* (Паск. 62)

Во др. п р и м е р и: Цел. 108...

НАМИРИ *г.л. свр.* *нахрани, задоволи со оидределени поидреби од храна и др.*; *Петренце, поголем братенце*, / *брзине коњи намири*, / *наша мајка да бареме* / *крај Будин, крај нова црква* (Шапк. 4, 67); *Јанице, пушта Јанице*, / *всекога у вас да дојда*, / *сѐ те намирам*, *Јанице*, / *сѐ радосна, сѐ засмеана.* (Кауф. 304)

НАМИРИСА *г.л. свр. сеиши, иочувсидвува миризба*; *мојто момче ми го нема*, / *па кинисав да го сакам*; / *кога гледам у браздата*, / *у браздата под грутката*; / *си го зедев у футата*, / *си г' однесов у домата*, / *па го ставив на полица*; / *намирисале глувчињата*, / *ми изгризале ушињата.* (ИФ, Ја си имав едно момче, Велес 1958)

НАМИСЛИ *г.л. свр. му дојде мисла некому; науми; (неидреодно)*: *ми намисли кума лиса* / *да ми стане арамија*, / *кроце тргна од гората*. / *На крај село до плевните* / *се курдиса кума лиса*. / *Не потрае два-три са(а)та* / *попово ми петле фати.* (ИФ, Беше лиса многу гладна, Дебар 1957); *а што си јунаци намислие*, / *први шиќер шчо ќе шиќеросет*, / *ќе го дает по цркви, манастири* (Мил. 299); *Диме ми нешто намисли*: / *Диме замина Битола*, / *на паша абер ми даде*: / – *Де гиди паша, валија*, / *в Могила е Цветков војвода*, / *дедо Андреја со него*, / *Ѓорѓи Смилевче со него* / и *деветнаесетмина комити* (Кав. 106; ТМ 425); *леле, леле, да Глигуре* / *веќе ти сега замолче*, / *слатка уста си затвори*, / *слатки очи си заклопи*, / *слатки раце си прекрсти*, / *ништо сега не те боли*, / *се промени, се накити*, / *каде, чедо, ти намисли*, / *ти намисли да ми одиш?* (СБНУ XVI–XVII, 114); *Арсана на праг седеше*, / *памбук чорапи плетеше*, / *дробни си*

солзи ронеше, / танки си прсти кршеше / и многу луто колнеше: / – Рај, боже, рај да не види, / тој што намисли туѓина, / туѓина пусти Белиград. (Трен. 2, 128); (*иреоно*): го намисли Марковото дете, / Марков(о) дете од Вароша града, / да го носи Косово рамно, / да го клаве потпор на кулата, / на кулата кај јуначки табур. (Рад. 3)

НАМЛАДИ (МУ) СЕ *џл. свр. со значење: наврџи (му) се; насџрви се; посадил ми дедо три леи цвеќе, / три леи цвеќе жолто, црвено, / жолто, црвено, сино, зелено. / Му се намладиле три мали моми / да го корнат корен по корен. (Шапк. 5, 485; 2, 111)*

НАМОЛЗЕ *џл. свр. со молзење најолни; дејди, царе, царе Сулијмане, / колај бива за двата љубење; / да намолзиш до девет казани / бело млеко јод морски кобили, / да ји завриш, да ми се искапиш, / тогај ние ќе се заљубиме. (Рад. 28); дејди, дете, дете Секуленце, / ти да појдиш кај сињото море, / да намолзиш до девет казани, / да намолзиш јод белото млеко, / бело млеко јод диви кобили! (Рад. 28)*

НАМОЛИ СЕ *џл. свр. со многу молење измоли нешџо; тогај рече млада Грујоица: / – Бог ве убил Турци дренополци, /.../ вратете се, дете заколете! – / Се намоли Грујо, добар јунак: / – Ајде Турци, Турци дренополци, / и вие сте од мајка родени, / фрлете ми дете на рамена! (ИФ, Песната за Грујо, с. Русјаци, Порече 1968)*

НАМОТА *џл. свр. со моџање, виење, завивање завие, завивџка; мори сестро, мори моја сестро, / јоди јостри мојта остра сабја. / Ми јотиде она да ми јостре, / му сакајат најното бело лице: / – Мори, сестро, мори моја сестро, / нек’ ти дадет триста лакти платно / да намоташ мојте болни коски. (Биц. 4, 26)*

НАМРСИ *џл. свр. овде: намачка, намасџи; заклал си, мамо бре, фнучето, / намрсил, Шанго, ножа, ножница. / – Да даде господ, сино, да даде, / оше три години болен да лежеш, / на сламка да се потпираш! (ИФ, Излегол Шанго, с. Баница, Струмичко 1970); Ванчо си продвикна на негови другари: / – Ајде, другари, пушки намрсејте, / пушки намрсејте, редом се речејте, / ретко се речејте, вие често стрелајте, / ама дур не чујте мојата тенка пушка, / мојата тенка пушка – вие да не пукате. (МпНОБ 219)*

НАМУЗ *м. (грч.-тур.) чесџ, чесносџ, чесџољубие; џочџџ; досџоинсџво; каракџер; Арзано, младо невесто, / твоја кирија евтина: / еднаш да спија со тебе, / ликото да ти заљуба. / Кираџи*

баша, јабанци, / колку што седав, да седит (моето момче), / ликово не си го давам, / намузов не го расипвам. (Кар., кн. 2, 121)

НАМУЗЛАК -ци м. *срам, срамоџа, навреда*; Марко ми је в црква Арангела, / ќе му грабам сестра Ангелина, / ќе му сторам големи намузлак, / оти има три години време, / јас ја сакам, тој не ми ја дава (Мил. 140); и мајка му велеше: / – Немој, синко, немој, мало! / Не клавај му ти намузлак / на твојот мили братец, / оти братец је поголем. / Изан имам од татка ти / кој понапред ќе излезит, / него прво да го женам / ак’ је помал од другите. (Мил. 441–442)

С о п р и д а в к а т а: **голем**: леле Боже, леле мили Боже! / Ке се чуло и ке се видело / да се грабит Маркова невеста, / да се грабит сосе мајшко дете, /.../ му сторије големи намузлак (Мил. 161; Милош. 58); Вајрадинче Петре кувенцивче! / Што ми сторил големи намузлак, / што напраил прстен над прстена, / што напраил до три злати венци, / што наредил камни бесценети, / што поарцил шес’ тоари азно, / ја превршил кир бела Марија. (Мил. 260–261)

Во и з р а з о т: **клава намузлак** – носи *срам, срамоџи*; и мајка му велеше: / – Немој, синко, немој, мило, / не клавај му ти намузлак / на твојот мили братец, / оти братец је поголем. (Мил. 441–442)

НАМУЗЛИЈА *ирид. неизм.* (грч.-тур.) *досџоен, иримерен; чесен, иошџен, чесџиџи*; мошне била таја намузлија; / коња јавна Змеји Огненовиќ, / ми отиде на чешма студена, / ми ја најде убава невеста (Р. 404); туку беше учен, кибарлија, еј гиди домаќину, ...еј гиди добри јунаку, / чуено и видено на своје и во туѓо, / мошне белообразно, мошне намузлија, о! (Шапк. 5, 340)

НАМУРТЕН 1. *џл. ирид.* од н а м у р т и (с е). 2. *ирид. шџо е намурџен, намрџиџен*; о, на кого си намуртена, Стано ле, малка Стано, / ил’ на татка ил’ на мајка? / На тебе сум налутена, Димо ле, дели Димо! (Гин. 233-234); кажи, ќерко, жити мене, / што си толку налутено, / налутено, намуртено? (СБНУ Ш, 70); о, на кого си намуртена, / Стано ле посестримо? / На тебе сум налутено, лудо младо зелено! (ИФ)

НАМУРТИ *џл. свр. I. со мурџење собере (смрџиџи) чело и др.*; кажи, ќерко, кажи, мала, / шчо си коси расплетила, / шчо си чело намуртила, / шчо си очи заклопила? / Дигни окце, погледај ме, / види мајка изгорена, / како жаљат, како плачит. (СБНУ XI, 19)

II. намурти се смриши се, онерасиоложи се; твоје срце отрујано / од пустине горки билки / дали од нив ти се згнаси, / да што си се намуртило? (СБНУ I, 43)

НАН Вид. **нана**; хајде да ми Богдан / више не болује, / нан мори мила нане. // хајде нека зема / клешта бурмалија / нан мори мила нане, / хајде нек извади / запчено бисерно. (Р. 274)

НАН, НАН! *изв. за поображавање на засиивањето на дејето*; нан, нан, нан, лул, лул, лул! Нани, лули, машко дете, дојди соне од осое, / да си фанеш машко дете, / да го фанеш за рачичка, / за рачичка, за ножичка, / да го туриш у ножичка, / дека врани кракаа! (НД 1947, 7-10, 95; Павл. 179); и кажите на мој Ничо, здрој, чупче, здрој, / да брза Ничо да дојди, нан, море, нан, / да откини Ничовица, здрој, чупче, здрој! (Драг. 201); нан, нан, нан, лул, лул, лул! / Нани, лули, машко дете, / дојди соне од осое, / да си фанеш машко дете, / да го фанеш за рачичка, / за рачичка, за ножичка, / да го туриш у наничка / дека врани гракаа. (НД 1947, 8-10, 95)

НАНА ж. (тур) **1. мајка**; редееќи дејче се успало / миѓу нана и бабета, / миѓу девет миле браќа (МФ II, 3-4, 462); *во формиите за обраќање*: н а н е: а што ме роди, мори нане, во пусто село, / нане, нанице, пусто село је, пусто да је! / Во пусто село дејке немаје – / по пет беќара на је(д)на дејка, / зашто бабету паре сакаје, / нано, нанице, паре сакаје! (МФ II, 3-4, 433); преку полнош, нане, преку полнош, / преку полнош ето ти го, / ето ти го, нане, ето ти го, / ето ти го тој Никола. (Кис. 51); н а н о: сум стаило тель ситарче заради него, нане, нанице, глава не дига, / глава не дига, мори нане, се разљутило, / нано, нанице, шо бољка му е, / шо бољка му је, нано, нанице, шо небидница, / нане, нанице, шо небидница? (МФ II, 3-4, 455; Кав. 75); нано, чије оно, нано, које оно, / нано, на порте шчо стои, / нано, нозе има, нано, нозе има, / нано, сребрени диреци, / нано, лице има, нано, лице има, / нано, пазарско симитче, / нано, очи има, нано, лице има, / нано, црни прешови. (ИФ, Нано, чије оно, које оно, с. Гуѓаково, Мариово 1969); што ми е мило, ле, нано, ем драго, / баш арамија, ле, нано, да шетам, / млади Грчина, ле, нано, да хванам, / жолти лири, ле, нано, да земам. (Драг. 138)

2. овде: *сѝрина; ѝеѝка*; бајне ле, бајне Стојане, / не думај, бајне, тај дума, / ке е од Бога греота, / и е од људе срамота! / Неле сме, бајне, роднина, / роднина пуста крвнина: / теќу и чичо два браќа, / мама и нана – етври, / ние с тебе братучеде. (Молер. 136)

С о п р и д а в к и т е: **мила**: как да си ја, мила нане, рака при-
познава, / как да беше, мила нене, од мој мили братец, / од мој ми-
ли братец, нане, брата Костадина. (Кон. 71); бојот се започна / бли-
зу до Битоља, мила ле нано, / близу до Битоља, мила ле нано, / се-
ло Карамани. / Три пушки пукнаја, / мила ле нано, тримина падна-
је. (Дон. 45); **милна**: моја милна нана / да је реча на мојата нана, / да
ја даде три кемери азно (Гин. 242); **стара**: за мали све моми / кукала
стара нана, / стара нана по њима (Р. 80); Демиш на мајка велеше: /
– Мајко ле, стара нано ле, / каурска пушка не дупит, / каурска сабја
не сечит! (Трен. 5, 79); **чичова**: А Гоца ѝ вели, одговори: / – Мајчи,
мамо, дано унемела! / Ето веќе три години време / к’ се лажем с та-
ва лудо-младо, / та не нè е никој усетило; / усети не нана чичовата,
/ и неа сме дарба дарували, / за Велигден црвени папуци, / за Ѓер-
ѓевден, бре, танка кошула. (Молер. 110)

Во д р у г и примери: (Биц 1, 129; Вас. 207; Драг. 138; Јастр.
411; Кав. 75; Паск. 71; МФ II, 3-4, 432, 468; Поп. 188; Р. 209; Стр.
1963, 2, 38 и др.)

НАНАГОРЕ *ирил.* (дијал.) *нагоре*; таман било нанাগоре, /
сретнал ја е бела Јана, / да ја носат на носила (Теох. 481); дигај, го-
ро, лисје нанাগоре, / слагај, горо, слагај корени надолу, / да се кри-
јат, горо, лисици јув тебе (Кауф. 429); мори две девојки стојат, / на-
нагоре гледат, мори, / нанাগоре гледат (Кауф. 392); хајде, хајде, ле-
ле, на нагоре, / насрешча му, леле, стара баба / дека кара сиви, ле-
ле, крави. / Проговори, море, хапсанција: / – Ој, ле, бабо, леле,
стара бабо, / зашто караш, бабо, сиви крави? / Дали те са, бабо,
префножиле / или ти са, бабо, опустиле? (Нед., ЗБР IV, ЕИ 1, 18);
овде: *во комѝарѝив*: п о н а н а г о р е: та пригрнах ’и, мамо, та оп-
лаках ’и, / та па си појдох, мамо, понанাগоре, / тамо си најдох, ма-
мо, Дојнино колан, / дето раскопчен, мамо, там си остаен, / та при-
грнах го, мамо, та оплаках го: / – Ох, мила Дојно, мамо, ох мила
сестро! (Молер. 180)

НАНАДОЛ *ирил.* (дијал.) *нанадолу*; каде седи дете Дукат-
инче? / Тие му одговорет: / Варај, варај, низнаени с(т)рику, / отук
нанадол кат ќе флезеш / пу сокака, / неговата порта са пузнава.
(МПр. IV, 3, 153)

НАНАДОЛЕ *ирил.* (дијал.) *нанадолу*; та ’и је повела / от-
там` нанадоле, / на Косово Поле, / на река Бистрица, / под круша
ситница (Кост. 217); сложи чеша на трапеза, / па се шетна низ чар-

шија, / купи коња вересија, / купи коња и си вјана, / ајде, ајде нанадоле, / на пат сретна дека носат, / дека носат бело Јане. (Кост. 57)

НАНАЗАДЕ *ирил. наназао*; од бога да си најдеш, / на постеле да си гниеш, / црве снага да т(е) изедат! / Се врнахме наназаде, / дојдохме си во гората. (Шапк. 5, 119)

НАНАЗАДИ (и **на назади**) *ирил. наназао*; по неја је Севдин тејко, / кинисал да ја преглежда; / на Севда не ѝ текнува, / наназади да погледне, / оти неја ја преглеждат. (Мил. 287); харамии, мили брате, / Никола има две саби, / една и с нек, друга и тука. / Тамам си дума издумала, / ету и Никола си духода. / Фатих гу, ворзах гу, /.../ бели роки наназади. (СБНУ LIII, 86)

НАНАСАДЕ *ирил. наназао*; со *глаголийе*: **врне се**: е, бре Митре, сирак Митре! / Да м` испратиш до стред пџкот, / ду шес(т) саата надалеку! / Испрати го негов нунко, / да се врна нанасаде, / да се врна сирак Митре (Шапк. 4, 9); тогај Радул проговори: / – Е ти куме, господине, / прости мене од тебека, / да се врна нанасаде, / да си кана каненици. (Кост. 56; Пенуш. 6, 306); па си ојде (бела Рада) кон Никола, / одметна му бело кепе, /.../ отпаша му остра сабја, / запаша ја бела Рада, / врнала се нанасаде. (Кост. 42); од шчо се је јунак расрдило, / не је гледал ни старо ни младо; / сѐ шчо стигнал под калач је турил, / па се јунак врна нанасаде. (Кост. 143); **поврне**: поврна ја Павле нанасаде, / ја она му вели ем говори: / – Ајде Павле, и мен да ме врзеш, / да ме врзеш за четири кона, / да ме скинат на четири страни! (Теох. 189); **поврне се**: на сон му е стара баба дошла, / та на Марко вели ем говори: / – Стани, Марко, ега ич не станеш! / Поврни се, Марко, нанасаде / да си видиш, Марко, млади Марко, / каква ти е пакос направена. / – Турци ти са двори испанили, / двори ти са прекоп прекопали, / мали врати ти са потрошили, / стара мајка у крвове лежи, / сестра Јана далек откарана. (СБНУ LIII, 400)

НАНАКА *ирил. наџаму, на онаа сџрана*; и тогај тоја Турче Босналијче / гу вјана бановото којна Карамана: / – Уд дека утида уф три дена нанака, / уф три саата уфтаса навака! (Вардар 28)

НАНАОПАКИ *ирил. Вид. наопаку*; дедо Атанас Тошовалија, / фанали са го, врзали са го, / откарали го в село Зрнево, / в село Зрнево, внетри черквата, / бели му раци нанаопџки. (Кауф. 602)

НАНЕ¹ *ср. лулка; ел' ми, сонче, ела, дремче, / фат' ја Динка за очките, / фарли ми 'а у нането, / у нането флоринено / и пеленки купринени / и повајче од бришимче. (Рап. 94, с. Слимница, Костурско)*

НАНЕ² *ср. (тур.: ane, nene, nine) 1. исто што и н а н а – мајка; потскокни, моме, потропни, / полни џебой ореи. / – Ајде да се, лудо, кршине, / мене и тебе јатките, / нане и бабо љушпите. / Потропни, моме, потропни, / полни џебой фелчиња. / Ајде да си, моме, љупиме, / мене и тебе средето, / нане и бапче љушпите. (ИФ, Потскокни, моме, потропни, Струшко, 1963); слнце ме зајде, / нане ле мајко, / на врв планина! / Едно ме зајде, / друго м' огреја. / Се забравив / дома да дојда. (Р. 404)*

2. за обраќање кон баба и пошара жена; сум стаило тель ситарче заради него, / нане, нанице, глава не дига, / глава не дига, мори, нане, се разљутило, / нане, нанице, шо бољка му е, / шо бољка му је, мори, нане, шо небидница, / нане, нанице, шо небидница? (МФ II, 3–4, 455)

НАНЕСЕ *свр. донесе, довлече, довлечка; Марковата мајка говореше: / Марко мајци вода 'а однесла! / – Мамо мила, дома 'а нанесла! / – Марко мајци, метла 'а измела! / – Мамо мила, дома 'а намела! (Молер. 112); море, лудо младо, леле, коња разигрува, /.../ море, коњо кршка, леле, под пат, над пат /.../ море, нанесе го, леле, ју моминини двори, /.../ мома спие, леле, среди рамни двори. (МФ, Лудо младо коња разигрува, с. Козјак, Штипско, 1969)*

Во и з р а з о т: ѓавол те нанесе – (*обично за нешто непријатно, лошо*) **1. дојде неовикан, неочекуван, непожелен, се појави одненадеж, сосем случајно. 2. дојде во незгодно време; оздола идет потера / во потерата Раткин брат. / Радо ле, мила сестро ле, / каде те ѓавол нанесе / сега да тргниш на гости. / Нели сум сестро заколат / кога ќе сретнам да колам. / Как' да те сестро заколам? (Ник. 179)**

НАНЕСЕН *гл. приод. од н а н е с е – иредизвика; иредизвикан; мили чеда, вие страв немајте, /.../ дури има хрисјанцка Европа, /.../ ќе се смилат и ќе ви помогнат / од Турците вас да ве избават, / да пресекнат мојте жешки солзи / што 'и ронам петстотин години, / гледајќи ваши страшни маки, / нанесени од проклети Турци, / клети Турци, лути Арнаути. (Разгл. IX, 9–10, 918–919)*

НАНИ *гл. несвр.* (дет.) *сиие*; овде: *во зайоведен начин (со предмет)*: **а. со глаголой**: л у л и : **нани, лули**: робинчица дете лула, / сос нога им дете лула, / сос раце им фурка преде, / сос уста им песна пое: / – Лули, нани машко дете, / синово ми, шчеркино ми, / и на баба мило внуче! (Теох. 444); нани, нани, лули, лули, / баба ќе те лулат, / дете да ми спиет, / да ми спиет, да ми растет, / голем јунак да нарастет. / Војска баба ќе т' испратит, / да е чуваш државата! (ИФ, Лули, лули, нани, нани машко дете, с. Битово, Порече 1969); Милица дете лулаше: /.../ – Нани ми, лули Грујице, / и голем да ми пораснеш! (Павл. 293, Малешевско). **б. самостјојно**; **брате Иване**: љуљала Јана брата Ивана, / ем го љуљала ем му пејала, / ем му пејала ем го кћнала: / – Нани ми, нани, брате Иване, / нани ми, нани да не ми стани! (Драг. 183); **дете изоденче**: та го луле и му песен пее: / – Нани, нани, дете изоденче, / изодено чедо, испитано / од Јувана, младо ќераџиче (Молер. 203); родила е (безродна Јаница) едно мајшко дете, /.../ та го луле и му песен пее: / – Нани, нани, дете изоденче. / ти ќе ми си цару настојника (Молер. 203); **дете Исусе**: нани ми, нани, дете Исусе, / дете Исусе, царју небесни! (Мих. 15); **детенце**: нани ми, нани, детенце, / мило на баба фнученце / од мојго сина Јанкула! (Молер. 75); **Јано**: наљутила се мајка ми, / та љуто ме проколнала: / – Нани ми, Јано, расни ми, / голема да ми пораснеш, / на далеку да те оддадам, / на крај на Црното Море. (Пенуш. 6, 323); **Лазаре**: невесто калеш, убаа, /.../ машко си дете лулаше: / – Нани ми, нани, Лазаре, / едно на мајка галено! (ПСП. IX, XLVI, 985, Прилеп); **Љубице**: Вид. кај **Милице**; **малечок Јо(в)ан(е)**: нани ми, нани, малечко Јован! / со нога лулам, со рака предам, / со рака предам, со уста пеам: / – Нани ми, нани, да ми порастеш! (Кон. 315); нани ми, нани, малечок Јоане! (Мил. 61); **мало дете**: нани ми, нани, мало дете, / нани, нани, голем да станеш, / да однемиш царо царство, / царо царство, краљуот кралство. (Сазд. 2, 5); **Мариче**: нани, нани, Мариче, / ју шарена лулка! (Кав. 8); **Марјанчо**: нани ми, нани, Марјанчо, / големо да ми пораснеш! /.../ кога ќе стадо заблее, / Марјанча да го надои. (Кон. 314); **машко дете**: нани, нани, мајшко дете, / дојде сџнце од присојче, / од овчари, од козари! / Ми та фати за очина, / за очина, за клепчина, / ми те кладе во лулијки / да ми лулаш, да ми спијаш! (Спасе 108); **Милице**: нани, нани, Милице, / нани, нани, Љубице, / да порасниш голема девојка! (ИФ, Нани, нани Милице, Македонски брод, 1968); **мое мнуче**: та залеља (робинчица) машко дете: / – Нани, нани, мое мнуче, / мнуче од сина, од ќерка! (Мил. 151); **сино**: (Бановица) дете љуља, песна пее: / – Нани, си-

но, да порастеш, / на тејковото ти место, / мили сино, да поминеш!
(Мил. 232)

НАНИ! *изв. во иривев;* кажи, Васке Ергова, / кој ти беше ашикот? / Нани, нани, нани, нани, нани, на! / чупке Ергова! (Вас. 181)

НАНИЖАН *гл. ирив.* од н а н и ж е; Донкината уста – / сребрена кутија, / Динкиното лице – / битолско симиче, / Донкините заби – / бисер нанижани (Стоич. 121); добро утро два млади орача, / каде седи дете Дикадинче? – / Дај Бог добро незнајна делијо, / саде му се порти познаваат. / Порти му се саде челикои, / а ди-реци саде мермерои, / стрей му се бисер нанижани. (Трен. 5, 27)

НАНИЖЕ *гл. свр. 1. сџави на низа;* еј соколе, еј пиле шарено, /.../ кој ти нижа бел бисер на грло? (Теох. 157); не си , моме, кај мајка ти, / тук си, моме, кај пашата. / Дај ми, паша, касап-ношче, / да си сечам јас бисерче, / да нанижам форините. (Биц. 4, 52); дур да ги нанижа, мајко, мори пулејките, / ми изгреја, мамо, сјајна месечина (ИФ, Три години, Шпиро, три години, с. Полчишта, Мариово); там ќе турим Јана наша сестра, / и ќе купим девет кугли бисер, / там да ниже дури го наниже! (Стоил. 44); *со антионимии:* о д н и ж е: запнала ме купина, Лазаре, / за свилени скутои, Лазаре, / бисер ми се однижау, Лазаре, / дури бисер нанижав, Лазаре, / веќе сланце на заод, Лазаре. (Арнауд. 91)

2. надене на конец. 3. со нижење на киџи, украси; ветор вее, гора се лелеет, / од гора се дробен бисер ронит, / кој да поет бисер да наберет, / да нанижет јунаку на капа, / да нанижет коњу на гривата? (Клич. 23; Јастр. 422–423; Кон. 210); наљути се (црна Арапина) Бог да га убије, / када дојде дањак Велидањак, / осам сина Јана променила, / и осам снаве Јана накитила, / милу ќерку гу нанизала (Р. 60); нека дојет јунакова мајка, / да наберет дробнана бисера, / да нанижет јунаку на капа, / да нанижет коњу на гривата (Р. 404, 112); ќе те појме вода медовита, / ако можеш Грујо да предајеш, / ќе те нанижине со дукати. (Р. 262 /1/, Крушево); плочите ка ти поткова, /.../ бисерот ка го разнижа, / гривата ка ти нанижа. (Црн. 251)

НАНИЗ *м. гирдан; на киџи;* изговори Асан, проговори: / – Еј дружина, море, браќа мои, /.../ стегајте си, море, опинците, /.../ да трчиме, море, да втасаме, / да јотмеме, ајде, девојките, / на девојките море чаизите, / на невестите, море, нанизите. (СБНУ XIII, 45, Велес); Мејремо, Мејремо кадањо, / Мејремо нанина кадањо! /.../

свекор те чека на порти / сѣс ибрик вино црвено, /.../ момче те чека в одаја / сѣс наниз жѣлти жѣлтици / и руди јагне печено (ИФ); дали немаш (моме) да пиеш, да јадеш? / Дали немаш руба да облечеш / или немаш наниз да нанизеш? (Драг. 79); варај, Ага, Асан ага! / Накачиле, Асан, наше село, / поплениле, Асан, девојките, / на девојки, море, чеизите, / на невести, ајде, нанизите. (СБНУ XIII, 45, Велес)

НАНИЗАН *жл. ирид.* од н а н и ж е; даскалице, твоите заби, / твоите заби – бисер нанизани, /.../ твоите дојки – тетоски јаболки. (Фирф. 3, 260); па излегна Зајко, / Солунското поле, / да гу види Нина, / Нина јудовица, / бела променена, / китке накитена, / паре нанизана. (Кар.1, 11)

НАНИЗЕ *жл. свр.* Вид. **наниже**; момок ми станал од спање, / та си побарал гуските, / гуските, та и миските / и сто ј педесет пајчиња, / Тога си нашол клунките, / та ги нанизал на конец. (Кон. 274)

НАНИКНЕ *жл. свр.* *изникне многу, во голем број*; дек е Неда нокувала, / тамо цвеќе наникнало, / тамо цвеќе ран босилок. (Иљ. 113); та на Ѓурѓа домашнело / по друм по пат пребегнала / црно семе посејала, / зелено е наникнало, / ѓувезино напушило, / алово се расцафтело (Теох. 51); пепел ќе расееш, моме, / меѓу два распатја, / јазе ќе наникнам, моме, / ран, бел босилок. (ХМ 1, 25); углави се Јанко малешевец, / оглави се през Црното Море, / за јубава Ружа прекоморка. / Па кренаа китени сватове, / кога беа преко Црно Море, / море беше суо пресанало, / по морето китки наникнало, / наникнало ситни љубичици (Мих. 104); дек` е Неда нокувала, / тамо цвеќе наникнало. (Иљ 113)

НАНИН *ирид.* *ишѣо ѝ иришага на н а н а*; *ишѣйкин*; Шадијо, ќерко нанина, мори, / / ке ти е ќердан од грло? / Беќари ми го искинале, / во кафе ми го продале / за таја пуста ракија (МФ II, 3–4, 454); Шадијо, ќерко нанина, мори, / ке ти је комар пирожка, Шабо? / Мајчице, мила нанице, / немој да кажеш другачем, / беќари ми го јотсекле, / камшија ми го напрајле. (МФ II, 3–4, 454); Мејремо, Мејремо каѓано, / Мејремо нанина каѓано! /.../ свекор те чека на порти / сѣс ибрик вино црвено, /.../ момче те чека в одаја / сѣс наниз жѣлти жѣлтици / и рудо јагне печено. (Тр. 146)

НАНИЦА *ж. хил.* од н а н а; *нанка*; сум стаило тељ ситарче заради него, нане, нанице, глава не дига, / глава не дига, мори нане,

се разљутило, / нано, нанице, шо бољка му е, / шо бољка му је, нано, нанице, шо небидница, / нане, нанице, шо небидница? (МФ II, 3–4, 455); а што ме роди, мори нане, во пусто село, / нане, нанице, пусто село је, пусто да је! / Во пусто село дејке немаје – / по пет бекара на је(д)на дејка, / зашто бабету паре сакаје, / нано, нанице, паре сакаје! (МФ II, 3–4, 433); со кого било мори нане, кој го маѓоса, / нане, нанице, кој го ароса? / Кој го маѓоса, мори нане, враг да го јаде, / нане, нанице, враг да го јаде! (МФ II, 3–4, 455)

НАНИЧКА ж. *лулничка*; нан, нан, нан, лул, лул, лул! / Нани, лули, машко дете, / дојди сонe од осое, / да си фанеш машко дете, / да го фанеш за рачичка, / за рачичка, за ножичка, / да го туриш у наничка (Нов ден 1947, 8–10, 95; Павл. 179); попадија им се молеше: / – Мили врани, вранушки, / дајте малку лештичка, / да нарана машко дете, / да ми заспи у наничка. / Нан, нан, нан, лул, лул, лул, / мајчин кајметлио. (Нов ден, 1947, 8–10, 95)

НАНИШАНИ ж. свр. *ујрави во нишан, во ообрана цел*; што си симна, мајко, / клетото Турче / шарени мантии, / ми јизвади, мајко, кусијон леворвер, / нишан нанишани / на жедното овчарче. (ИФ, Марко сено косит, с. Слатино, Порече 1969)

НАНКА ж. *хил.* од н а н а; *наница*; мојта, нанко, јармасника / друго либе заљубила. / Нанка ки му зева ул'ум, / фуштанска бре јанамка. / Јазе си ја сакам, нанко, мојата јармасника. (Биц. 4, 217); молчи Ајше, молчи, нанка ќе с(и) ја даде, / на сарај да седе, флорини да носиш, / фрорини да носиш на белата гуша. (Бид. 4, 56); *во форма за обраќање*: н а н к е: ајде, што ме дремка, нано, навалило / на двор под тремчето, / под бела лозница, / на мермерна плоча, / нано, нанке мори, / жити мене мори, / гиди бре! (Ѓорѓ. 62); шчо е она во горица, / се белеи, нанке, се белеи? / Дал' је грукта снеговита, / ил' је стадо овчарово? (Црн. 93); немој, нанке, мила нанке, така не зборувај, / не је за водица, нито за грозице, / туку сум, нанке, мила нанке, на жетва била, / од това ми, мајко, уста подгорело. (Фирф. 3, 106); маѓла, маѓла, нанке ле, во полено, / мене таѓа, нанке ле, за момено, / за момено, нанке ле, од селото, / зашто ми го, нанке ле, не дадоа. (Поп. 189, Гостиварско)

Со п р и д а в к а т а **мила**: Што си видох, мила нанке, едно лудо младо, / едно лудо младо, нанке, едно неженето, / него да го земам, нанке, глава да разминит. (Мил. 207)

НАНОВО *ирл. 1. одново, повѣторно, пак;* куга се је од берберин врнал, / наново са свадба зафанали, / поканил је кумови, старејци, / поканил је постари попове / и поканил негова дружина. (Кост. 196) **2. н а н о в о** – *наново, неносено, првѣиш облечено;* ...била Јана во градина – / со Бугарина зборвеше: / – Другаре, верен другаре, / даљ е наново доламот, / да не го друга носила? / – Девојко мори девојко, / наново ми е, наново, / не ми го друга носила. (Црн. 146)

НАНОСЕН *џл. ирид. од н а н о с и с е;* куга беше Марко на Струема, / чисто бехме хлебец најадени, / чисто бехме дреи наносени, / чисто царство тогај царувахме. (Тош. 56)

НАНОСИ *џл. свр. I. облекува, обува, уиоѣребува, користиѣ како облека долго време; износи;* искарај ми и мојата пушта прикија / и да викнеш моите милне друшке, / да раздадеш мојата пушта прикија, / оне да га носат и ти да гледаш, / оти не га наносила, не нарадовала. (Верк. 268)

II. задоволи се со носење (на нешиѣо); а бре, Кољо, мамин Кољо, мамина комита, / не наоди ли се, Кољо, по Пирин планина, / не наноси ли се, Кољо, пушка манлихерка? (Манол. 7); а бре Кољо, мамин Кољо, мамина кумита, / доста одиш, мамин Кољо, пустите планини, / пустите планини, Кољо, и рамни долини. / Нели се наноси, Кољо, пушки манлихерки, / нели се нафрла, Кољо, дребните куршуми. / Нели се најади, Кољо, масни погачи, / ајде да се жениш, Кољо, за едно каурче. (ХМ 5, 21); играј, играј, наш Лазаре, Лазаре, / наиграј се, наметај се (по путине, по рудине), наноси се мушка руба, / мушка руба велигденска, / велигденска, ѓурѓовденска, / ѓурѓовденска, спасовденска (МФ IV, 12, 234); стадо, силно стадо, да би испукало, / навечер по двесте, наутро по триста, / да се изнаодам со моми на вода, / да се изнаслушам момини зброви, / да се наноса од момите киски (ИФ, Овчар стадо пасе горе над селото, с. Породин, Битолско, 1969); барем се ерген, мамо, наодих, /.../ барем се тенка пушка наносих, / барем се рудо јагне најадох, / барем се в зелен здравец належах, / барем се кито кѣпе наносих! (Молер. 228)

НАНОСИ *џл. несвр. дојде;* што ми нешто глас наноси? / Братанче ѣ одговори: / – На брата ти венци вијат, / та момите песни пејат. (Стоил. 16)

НАНУМ Вид. **нана**; за девојки бела, пребела погача, / убава, нанум, убава, / за девојки студена вода / од чешма, нанум, од чешма! (Црн. 237)

НАОБЛАЧИ СЕ *џл. свр. сџане облачно*; ведрина беше, цанам, ми се наоблачи, / ми се наоблачи од кај Радовишко, / многу ми грми, цанам, и гуворе: / – Ај да удриме тија аргати, / оти ми жнијат на ден Иванден. (ИФ, с. Дабилја, Струмичко 1974)

НАОГЛАВИ *џл. свр. сџави оџлав*; рукна мома на маќа: / – Мале мила, мале ле, / а излези да видиш / шо ти воде на двори! / Снеси, мале, оглавта, / да го наоглавиме, / та го води ф поднико, / тури слама да јаде; / ако неќе сламата, / тури сено да гризе! (Молер. 116)

НАОДА *џл. несвр. наоџа*; Стојане, сину Стојане, / вечер ти, сину, постиљам, / заран ти, сину, раздигам, / на постела ти наода / секакво цвеќе сипано, / највеќе бело црвено. (ИФ, Стојане, сину Стојане, Берово, 1955)

НАОДЗАДИ *ирил. Вид. најодзади – најјосле, најназао*; што се бие три дни и три ноќе, / ни Арапин ни Секула падвит. / Од Арапин црни крви течет, / а Секула бели пени пуштат, / наодзади Дете ќе загинит. (Мил. 203)

НАОДИ¹ СЕ *џл. свр. засиџи се, насииџи се, задоволи се со одење (шеџане)*; а бре, Кољо, мамин Кољо, мамина комита, / не наоди ли се, Кољо, по Пирин планина, / не наноси ли се, Кољо, пушка манлихерка? (Манол. 7); кога ќе умре девојче, / да се по снага наоде / като по поле широко, / да ѝ лицето изгриза / като красата јабука, / да ѝ очите испиа / като блага медовина, / да ѝ вежите опаса / като куин-детелина. (Молер. 240); брат сестра води по равни двори, / сестра се моли: – Полека, брату, / да се наода по башчини двори! (Теох. 76); стадо, силно стадо, да би испукало, ихиии! / На денот по двесте, на ноќот по триста, / јас да се наода со момите в поле, / јас да се намакам на чутура солца, / ем да се насркам лук ем киселина, / ем да се нажнијам со малите моми, ихиии! (Стр. IX, 4, 84); често на гости, Дојко, ќе идеме, / да се на гости, Дојко, наодиме. (СБНУ XV, 75, Велес); *со џлаџолоџи*: о д и: славејо вели, говори: / – Слишајте, мало, големо, / дури сте моме при мајка, / при мајка, при татко, / одете, наодете се, / пејте, напејте се! (Стр. VI, 2, 48)

НАОДИ² *г.л. несвр.* Вид. **наоѓа**; мои сина пушкалии! / Вие по гора одите, / ама лова не наодите! (ПСП. VIII, 39, 460); чуеш ли ме, Момчулице млада, / а што рониш слузе низ образи, / а што ти е тај тешка неволја, / али јунаку ману наодиш? (Р. 80, Скопска Црна Гора); тогај велит до два побратима: / – Не венчај се со добра невеста, / токо одај на војска цареа, / а нееста друга ќе си најеш, / царев тимар нигде не наодиш! (Икон. 139)

II. наоди се – Вид. **се наоѓа**; Стоја ѝ вели, говори: / – Мале ле, стара мајчице, / у книга се наоди / ти мене ќе ме погубиш, / в буниште ќе ме закопаш! (Теох. 176)

НАОЃА *г.л. несвр.* од н а ј д е (с е). **I.** Вид. **најде**; ја наоѓа (момата) дека спие. / Да ја чепне, да н' се разбуди. / Ја заросува дветри капки, / тогај мома се разбудува. (ИФ, Кенисала мома да рашета, Штип, 1954); ни гу зимам (девојко прстенот), ни гу кому давам / што гу њојзи беане наодиш / ништо њојзи беане не наоѓо (Р. 209); *во облициѝе*: н а о ј ѓ а: и Исус Христос веле, гуворе: / – Ја припалајте, ја припулејте, / шчо е дадела за задушнина! / И свити Петър ми припалува, / ми припуљува и ми наојѓа – / мајка му дала ду три кунчијна / и тија слаби и ногу куси. (СБНУ XVI–XVII, 56, Воденско); н а о д е: Марко шета виз гора зелена, / три дни оде вода не наоде, / фана Марко гора да си кәне, / – Еј ти, горо, пушта останала, / оти немаш една капка вода? (Мих. 195); *среќава*; така тргнале на госте, / на пџт наоѓат дете басманлијче, / дете басманлијче, најлошу душманче. (МПр. X, 3–4, 153); *случува*; овде: *со ирилоготи*: **лошо**: тога рече крстатна орела: / – Дури бевме два браќа заедно, / ништо лошо не нѐ наожвеше, / никој нас не нѐ уборвеше; / вчера си се браќа одделивме, / вчера брата сос стрела г` опрее, / а денеска мене со соколи. (Мил. 258); *оѝкрива*; мене ме Кузман не наожвит, / ни јас Кузмана наожвам! (Шапк. 4, 168); **маана наоѓа**: Пирушана вино прудавала, де, / на ергејне маана наоѓала, / ергејнето они лошо носат; / на орачи маана наоѓала, /.../ воловари, селски коматари, / ја овчари селски катранѝии. (Кост. 116)

II. се наоѓа Вид. **најде се**; (*само во 3 лице*) *се иронаоѓа*, *се оѝкрива*; нем си продавај, лудо, твојта брза којна, / како твојта којна ретко се наоѓа, / како мене мома сама ќе ти дојде. (ИФ, Валандово 1988); **не се наоѓа** – *нема никаде*; си подвикна триесет овчари: / – Дејди, рече, триесет овчари, / јас ќе ода на моја виљает, / ќе ми умри моја стара мајка, / колај овци се наоѓаваа, / ами мајка с` колај не с` наоѓа. (СБНУ XIII, 105); поболлил се Марко Кралевикѝе, /

што си лежал токму три години, / од ништо си иљач не наожал.
(Мил. 65)

НАОКОЛ *џрил. оџ сиие сџирани во круџ; наоколу*; Коприна во двор седеше, / Грумка си ќерка чешљаше: / – Грумко ле, ќерко, Грумко ле, / кога ќе одиш у вујка, / у вујка, ќерко, ма свадба, / да н' фатиш оро наокол, / д' не пуштиш саја до земи. (Сазд. Т., 21); Грумка си мајка не почу, / си фати оро наокол, / си пушти саја до земи, / си крена превез од очи. / Ми ја догледа вујко е. (Сазд. Т. 22); *со џрилоџоџи* о к о л: молчи, пиле, не плачи, / ако е момче млечко, / кажват ми било зенгино, / имало кујќи високи, / окол наокол авлии, / во авлиите ливади, / во ливадата кладенци. (ИФ, Се разболе-ло девојче, с. Раица, Преспанско, 1960)

НАОКОЛО *џрил. (дијал.) оџ сиие сџирани во круџ; наоко-лу*; сами Петџр под шаторе седи, / восќата му наоколо стои (Молер. 254); рипна јадан на јуначке ноге, / па отиде коњске коњушнице, / те погледа коњи наоколо, / девет коња свите убодени, / рипав коњи на бесни кучики. (Р. 80, Скопска Црна Гора); му се фрли (Бајче) коњу на рамена, / и се стори страшно делииште. / Си излезе таа (убава девојка) на престреќа. / Бајче беше напред пред сватои / и засука окол наоколо, / Бајче влезе во стреде сватои. (Арнауд. 113)

НАОКОЛУ *џрил. оџ сиие сџирани во круџ*; Милоша го два бербера бричат, / Милоша го дремка надолито, / ќе ми паднит на земја сурова, / ќе посрамит рода наоколу, / и таткова рода и мајки-на. (Цел. 226, с. Белчишта); ќердосај ме бел Дунав, / да ме Турчин не ќердоса, / маќа у грех да не тура, /.../ и сичка рода наоколу. (ПСП. VIII, 39, 458, Малешево); Грумка си мајка не почу, / си фати оро наоколу, / си пушти саја до земи, / си крена превез од очи (Мил. 14); се измами млада Дојчиница, / му подаде сабја неотворе-на, / се редиа сите наоколу, / никој сабја е ми ја отвори (ИФ); му подаде чаша деверница, / да послужи китени сватои. / Се редиа свите наоколу, / ред му дојде младому Дојчину. (Шапк. 4, 74)

НАОЛ *м. Вид. нафол; од наол – лажно, божемно*; учам те. синко, карам те, / како да земиш Лилјана: / Оди од наол умри си, / јас цвеќе ќе ти наредам / и свеќи ќе ти запалам, / сите селанки ќе дојдат. (Цеп. 297)

НАОПАК *ирил.* Вид. **наопаку**; излезе млади Алексо, / из тија тесни долапи, / тогај Алексо врзаа, / бели му ра̑ци наопак, / тогај Алексо си разбра, / дек` него чека невеста. (Мих. 272)

НАОПАКИ *ирил.* Вид. **наопаку**; не се бели, Магде, не се черви, / не излазај низ улици, / низ улици, воз улици, / ќе те фанат кумитите, / кумитите, ајдутите, / ќе ти вржат бели раце, / бели раце наопаки, / ќе те карат, ќе те мачат, / ќе те мачат в занданите. (Кауф. 162); н а н а о п а к и: ...бели му ра̑ци на наопаки, / та му одрезли белата глава, / та опрскала бела черкова. (Кауф. 602)

НАОПАКО (и **на опако**) *ирил.* Вид. **наопаку**; в р з е: донесете, Турци дренополци, / до три топа тове свилен гајтан, / да му врза (на Грујица војвода) раце наопако (Кост. 211); Димчо си мајка не слуша, / поведе стадо Пирино. / Лели е Димчо аџамија, / пушти го стадо да пасе, / пушти го стадо да пасе, / легна си Димо и заспа. / На сон го Турците фанаха, / наопако раци му врзаха (Кот. 66); бре Стојане, чобанине, / а врзи си врла пцета, / ке идаа сиромаси, / сиромаси и сираци, / да `и гостиш пресно млеко, / пресно млеко и сирене. /.../ не дојдоа сиромаси, / ми дојдоа арамии, / та си млад Стојан фанаа, / бели му раце врзаа, / наопако `и врзаа. (Молер. 151); ја прошетале пашини сејмени, / прошетале низ гора зелена. /.../ Уловиле два горски ајдука, /.../ еден Петре, а другиот Павле, / им врзале руке наопако. (Крст. 55); стани, Ѓорги, да не станиш, / потерата, Ѓорги те сардиса. / Ако дојдат, Ѓурѓо, нека дојдат / дај ми, Ѓурѓо, мартинката! / Бегај, Ѓорги, ка те фатат / ка ти врзат раце наопако. (Тах. 40); го фатиле Груја го врзале, / му врзале раце наопаку, / му вежале двесте ока камен, / му собуле негој бели нозе, / потерале по жешки калдрми. (Трен. 5, 45); јошче речта не дорече, / јошче зборо не доврши, / престигнале клети Турци, / клети Турци, Арнаути; / ми фатиле Челник Пејко, / му врзаа бели ра̑нци, / бели ра̑нци на јопако. (Шапк. 1, 178); в р т и: је пресекоје нозе до колена, / пак је питаја руса Елена,, / кажи го, кажи брата ти Стојана, / ќе ти вртиме очи наопако (Р. 240/1); н о с и: ...ами идет коња Огненова, / и ми носит седло наопако, / и ми носит бајрак завиено! (Пенуш 3, 28); п р и л е г а: мома му се насмејала: / – Што ти прилега, јуначе, / бели ра̑ки наопако, / като на мома колба (Верк. 71); с т е г н е: Бог да бие Ѓоргеви душмане, / де најдоа тава јако ва̑же, / наопако раце му стегнаа, / дори му са раце посинели. / Караа го фтава пусто Банцко, / двамина са Ѓорге посрешнале, / пријателе,

врли предателе, / понапреди дојде Митџр Колчев (Молер. 88); ф а н е: ајде пушка пикна долу ју селото, / доле ју селото, Гоговата маала, / Гоговата маала, Кољовата куќа. / Кољо ми фанаја раци наопако (Биц. 3, 89); **на опако**: го фатие Сека лудо дете, / му врзае роце на опако, / му зедое убава невеста. (Ил. 124); ми излезе Корон арамија, / ми излезе Муса Кесеџија, / ми фатие Секула детенце, / му врзае рака на опако, / заведое уз гора зелена. (Р. 77, Дебар); н а о п а к о: па му викат убава девојка: / – Море, Бајче, а бре будалино, / што се криеш во стреле сватои, / ела, курво, да се обидаме, / дека го најде Марка на пијанство, / на пијанство Марка без оружје, / да го врзеш на опџко рџки. (Арнауд. 113)

НАОПАКУ *ирл.* 1. *наназад, назадечки*; расштал се луду младу / низ солунските сукаци / крај чифутските дуќајне: / – Бели рџци наопаку, / ни купуве ни тргуве. (МПр. X, 3–4, 142, Мегленско); *со глаголише*: в р з е: го фанале клети Турџи / едно моме најубаво, / едно моме најубаво, најубаво, / најубаво во селото. / Му врзале двете раце, / двете раце наопаку (Милен. 40); што си слеѓоја во зелени кевар, / што си отворија шарени ковчег / тука го најдоа тој фадул Стојан / и му врзаја раце наопаку. (Р. 240 /1/); дочуле (Магда) незините браќа, / брго тие пристасале, / пристасале во манастир, / го ватија егумено, / му врзаа раце наопаку, / го пуштија Митанчета, / му обрикоа брада до колена. (Цеп. 172); го фанале клети Турџи, / едно моме најубаво, / едно моме најубаво, најубаво, / најубаво во селото. / Му врзале двете раце, / двете раце наопалу (Милен. 40); уште речта не дорече, / клети Турџи Пеја го фатиле, / му врзале бели раце наопаку, / дребен синџир на гушата (Иљ. 92, Прилепско); з а в р з е: па си зеде тешкине тумруџи, / му заврза раце наопаку, / а на нозе – тешкине тумруџи (Црн. 248); **на јопаку**: го видоа (Марка) будимски сејмени, / го ватиа, раце му врзаа, / му врзаа раце на јопаку, / г` однесоа пред будимски паша. (Шапк. 4, 125)

2. *од ојачнаиша сџрана*; син.: *ојаку, одојаку*; н о с и: и на Каља (Дафина) нарачуват: / – Да е кажиш, Каљо, на мајка ми / да не носит џубе наопаку, / ми давае вода наопаку, / да не носит коса расплетена, / оту ми се патишта сплеткани. (Ник. 44); самсур капа над око не носам, / свилоо руво наопаку носам, / остра сабја положита носам (ИФ, Седнал Марко на камен бесценет, с. Крапа, Порече); а што беше цара Костадина, / кова коња наопаку / да побегне веднуш на краина (Р. 225, Битолско); мадар Марко мадра коња јава, / тешко копје наопаку носи, / зелен бајрак, Марко, завиено, /

кај што оди Марко невесело, / го пречека неговата сестра. (Р. 209, 88); с в р т и – *обрне*; оти жими Бога ако се налутам, / од местово малце да се понакренам, / ќе го видат ко је Марко Крале, / наопаку Солун ќе го свртам, / ќе побијам Турци Анадолци, / ќе побијам сите лоши луѓе! (Р. 262 /1/); да му пушчиш три товари вино, / оти малку ако се понакренам / наопаку Солун ќе го свртам (Р. 262 /1/); **на о па ку**: на опаку Солун ќе го свртам, / ќе побијам Турци Анадолци / ќе побијам сите лоши луѓе. (Р. 262/1/, Крушево); ај егиди, Маргидина мајко, /.../ вчера ми је Маргида умрела, / ал не гледаш цубе на опаку? (Шапк. 5, 243)

НАОПНЕ *г.л. свр. најреѓне, најне*; дал` не знаиш, мори мале, / дек` си ме пратило? / Во солунско поле, / класје сум си брала. / класје ме боцкале, / боски наопнале! (Шапк. 1, 212)

НАОРА *ж. Вид. нафора*; проговоре Станковиќе Дуко / на онога стара игумена: / – Ме насили еден силен гаол, / па си станав во света недеља, / па си зедев коњи и соколи, / по соколи хрти и заѓари, / ке си одев по гора по лова. / И стрети ме моја стара мајка, / в раце носе две бели проскуре, / си служеше светега Георга, / и носеше в црква за наора. (Мил. 69); три облака умат и говорат: /.../ – Ајде, браќа, да идеме поле Овче Поле / да ги трештиме белите пшеници, / да не оставиме залче за наора, / зашто орат и делник и празник. (Иљ. 101, Велешко)

НАОРА *г.л. свр. со орање обрабојти дел оу земја, изора*; ја Неда им говореше: / – Да јоднеса студна вода, / да полија на свекото, / на свекоро, на свекрва, / и на Ило, црно аро, / шчо не знае леб да јаде, / ја камо ле да наоре, / да наоре да ме рани! (Теох. 211); *во зайоведен начин*: н а о р и – *наорај*; наори, лудо, равни дворове, / посеј си, лудо, силни јадове, / та чекај, лудо, та ги почекај, / ако поникне, лудо, босилек, / сас тебе ќе се, лудо, земеме, / ако поникне, лудо, коприва, / ниј нема да се, лудо, земеме! (Кауф. 791)

НАОРУЖА *г.л. свр. 1. сиреми, нареди, дошера*; Јоване, мили побратим, / тескере сум ти испратил, / ти да ми збереш, набереш / све одбор Македончиња, / руво, бре, да им накупиш / по едно гуњче комитско, / по едни бели калчини / и добро да ги наоружаш. (ИФ, Напишал Тоде тескере, Скопје, 1961)

2. вооружи; овде: *г.л. ирид. н а о р у ж а н*: малцина бевме, многу гоневме, / и бевме слабо наоружани, / но пак разбивме наши душмани. (Кон. 1, 26); наште Македонци се наоружани, / на рамото

носат куси малихери, / на половинта дробните патрони, /.../ на главата носат црните кушаџи. (Биџ. 4, 134); ечат полја, гори и планини / од бојни песни и ура, ура! / партизани од сви страни / збират се наоружани. (Раџ. 43)

Со п р и л о г о т: **слабо**: Вид. кај горните примери.

НАОСТРЕН *а. џл. ирид.* од *наостри* (се); ми излегол младиот налбатин, / шо си видел болена Дојчина, / од стравои жив ми се стресол. / Си извадил болена Дојчина, / си извадил сабја наострена, / му пресекол таја луда глава. (Црн.). **б. шиио е наостирен.**

НАОСТРИ *џл. свр. I. наирави (нешиио) да биде остиро; изостире;* ој ле и ти, моме Ангелино, / ја не остре сабја вересиа, / ако дадеш твои црни очи, / ќе наостре Дојчинова сабја (Молер. 54); мор Фелинко, гиздава девоџе, /.../ дружина ме на кон качуваа, / дружина ми ќепе наметаа, / дружина ми пушка напанаа, / дружина ми сабја наостраа (Молер. 124–125); утре ногу рано пред зора да станеш (верна моја жено) / да си ми повадиш `ртој и загари, / да си ми наружиш којна ластовица, / да си ми нараниш и двата соколи, / да си ми наостриш и сабја и стрела, /.../ утре рано на лов јазе ќе да одам, / во гора ќе шетам, тамо ќе вечерам. (ММ 1946, 9–10, 419); (Нејна мајка) се најади, се нажали, / си наостри остро фрчко ноже, / пак си дојде на зандани (Шапк. 1, 150); варај, варај, Јумер-аго! / допрати ме брат ми Дојчин, / да наостриш остра сабја / на јуначка вересија (Шапк. 4, 199); си се ворна дилбер Ванчелина / и ја пита Болена Дојчина: / – Ал наостри мојата сабја? (Драг. 27) **наострен**: Вид. **наострен**.

II. наостри се изостире се; (на Кантелина) коса ѝ се разрешила / сабја ѝ се наострила. (Кауф. 609)

НАПАДА *џл. несвр.* Вид. **напаѓа**.

НАПАДЕН *џл. ирид. избркан;* ми го слуша коњче нападено, / ми го слуша, глава исправило: / – Дели Марко, Марко Кралевиќу, / ајде малце да ме потимариш (Рад. 21); Марко појде зелени ливаѓе, / си го најде коња нападена, / му кажува Марко, завал Марко: / – Дејди, коњче, коњче нападено, / јаз одадов твоја домаќинка / на солунска жолта Евреина! (Рад. 20)

НАПАДИ *џл. свр. избрка, изгони;* бабица жално продума: / – Синко ле, тебе ќе кажа, / јас имам девет синове, / десетти грозен Ѓорѓија, / Ѓорѓија си го напади. (Р. 240 /1/); Митано, млада невесто,

/ мајка и татко велеја, / да ми те тебе нападат. / – Дејгиди братче помало, / помало, братче, поумно, / што мене мана најдовте, / али не пера, не крпа, / али не меса, не печа? (ИФ, Митанке, млада невесто, с. Гуѓаково, Мариово 1969); каурин буљукбаш сакаме, / на сета каза оридска, / на сите села оридски, / селата да ни дочува, / рајата да ни повела, / ајдути да ни растера, / Мурата да го напади (СБНУ XII, 89); брза коња ќе нападам, / остра сабја ќе *соскришам*, / *бојно коие ќе создробам!* (СБНУ II, 110; Шапк. 4, 88)); есенос Срби дојдова, / земјата је погазија, / Турците `и нападија / босилек ми посадија (Р. 262 /2/); бабица жално продума: / – Синко ле, тебе ќе кажа, / јас имам девет синове, / десетти грозен Ѓорѓија / Ѓорѓија си го напади (Р. 240 /1/, Крушевско); *во облициџиџе*: н а п о д и: Тодор ми велит, говорот: / – Дружина верна, неверна! / кој ќе ми не дојт со мене, / од мене ка го напода! (Шапк. 4, 323); н а п у д и: синојка сме се карале, / на повноќ ме напудиле, / под стреа сом ноќевала / дури кукнале петлои. (МФ II, 3–4, 453); свекрвица, пакосница, / синој мене напудила, / напудила на сокаци. / У комшије свадба има, / свадба има, дајре чука. (Р. 80, Скопска Црна Гора); *џл. џриџ*. н а п а д е н а: оти сум ти јас много прегладнет, / није облог лесно ќе свршиме. / Што си стана Марко Кралевиќу, / што си зеде коњче нападено, / ми го зоба пребела пченица. (Рад. 21)

НАПАДНАТ *џл. џриџ*. од н а п а д н е; да ми донесат, дос, од лубје вода, / од лубје вода, дос, девет драмои, / девет драмои, дос, цут нападнати / дали ќе умра, дос, дали ќе стана? (Р. 291, Брод, Пореч)

НАПАДНЕ *џл. свр. 1. џаџне во џолемо количесџиво*; нападнала једна темна магла, / под селото, долу ливаѓето; / не ми била таја темна магла, / ток је била црна Арапина! (Рад. 36); Тодора им вели: / – Робини, дворкини, / подајте џ метла (на Санѓа), / метла и лопата, / двори да замете, / прај да `а нападне, / беки погрознеје, / та да `а напади. (Кост. 90); *џл. џриџ*. н а п а д н а т; да ми донесет, дос, од лубје вода, / од лубје вода, дос, девет драмои, / девет драмои, дос, цут нападнати, / дали ќе умра, дос, дали ќе стана. (Р. 291)

2. џрен. овде: (за оремка, за џриџа, зло и др.) *џриџисне, со-влаџа, обземе*; невеста момче фалеше: / – Имам момче работно, / на ден бразда ораше, / во недељата лехичка, / и в месецот погонче, / а в годината нивичка. / Там дека момче ораше, / пушта го дремка нападна, / закачи рало стред нива (Мил. 334–335); дремка го је Никола нападнала, / па је легнал да продреме. / А је легнал и је зас-

пал, / тогај дојде бела Рада, / налила је студна вода, / налила је, измила се. (Кост. 42); нито ми е море, стадо болно, / нито ми е оглавник погрознел, / туку ми е, море, друга грижа, / друга грижа, море, нападнало (Кауф. 115); ожених се, мамо, ожених се, / ожених се, мамо, злото ме нападна. / Падна ми се, мамо, падна ми се, / ...либе болникаво. (Манол. 52); Митре, Митре терзија! / Седнал си Митре, седнал си, / да шије, Митре, да кроје / на Стана бела сахија, / на Стојан шам антерија. / Ка шијел Митре, ка кројел, / тешка го дремка нападна, / ситна го роса изроси. (ИФ, Митре, Митре терзија!, Струмица, 1962); хајде, Нонке, да повечераме, леле, / хајде Нонке, да повечерјае. / – Вечерајте, мене не чекајте, / мене ма е грижа нападнало – / флезло лудо в малката градинка, / та обрала најраните цветја. (Кауф. 283); *со синонимои*: н а в а л и: на трита дена и трита нојќи, / шо гу нападнала тешка дремка на бано, крадут, / ка гу навалила тешка дремка. (Вардар 24)

3. навали, наѓрне, наѓрвали. **а.** ми нападнаа Првата бригада, / нападнаа славни Косовари, / зачекаа селани Локвени, / истепаа Германци, балисти. (Кон. 1, 7); шчо ми се е, мила мамо, Солун запалило, / дим се дими, пламен се не дига! / Дали гори тове силен огин / или са го паши нападнале, / та им готват ручоци вечери (Теох. 33); посол Димо шилежина / по валози, по прелози. / Една вечер нападнаја, / нападнаја арамии, / фанали го дели Димо, / фанали го, врзали го. (Тр. 158). **б.** (*облак, маѓла*) темен ме облак нападна, / ситен ми дождец завали! (Шапк. 4, 66); темна маѓла је нападна, / тихка роса је зароси, / згреши Јана патишчата, / патишчата, друмишчата / и отишла при челник Пејо. (Шапк. 1, 287)

4. иадне, иоиадне, наиде, згоди се; ах мори Милке убаво, / да ми нападниш на згода, / на студен бистер кладенец, / очите ќе ти извртам, / низ село ќе те прошетам / да види младо ј големо / како се лажат ергени. (ИФ, Не мети, Милке, дворови, Кавадарци 1959)

Во и з р а з и т е: **грижа нападне некого** – *заѓрижи се*; ајде, Анѓо, да повечераме. / Вечерајте, мене не чекајте, / мене ме је грижа нападнало, / санош ми је лудо доодило, / на разбој ми нишки покинало, / на ћерќев ми игли потрошоло, / на фурка ми вретено строшило, / на вретено прешлен загубило. (Кост. 45); вечерајте, мене не гледајте, / мен си ма е грижа нападнало, / че ми нема до првото либе, / отишло е ќар да ми ќарува. (Кауф. 308); нито ми е, море, стадо болно, / нито ми е оглавник погрознел, / туку ми е, море, друга грижа, / друга грижа, море, нападнало (Кауф. 115); **дремка нападне некого** – *иресише му се*; там дека момче ораше, / пушта го

дремка нападна, / закачи рамо сред нива, / пустото рало крушово (Р. 262 /5/); чека два дни, чека три дни (млад Никола), / нема Рада да му дојде. / Дремка го је нападнала, / па је легнал да продреме (Кост. 42); невеста момче фалеше: / Имам момче работно, / на ден бразда ораше, / во недељата лехичка, / и в месецот погонче, / а в годината нивичка. / Там дека момче ораше, / пуста го дремка нападна, / закачи рало сред нива. (Мил. 334–335); **зло нападне некого** – *лошо му се случува, лошо го снајде*; ерген одев, мамо, ерген одев, / ерген одев, мамо, поарно ми беше, / се оженив, мајко, се оженив, / се оженив, мајко, злото ме нападна. (Милен. 59; Манол. 52); се оженив, мамо, зло ме нападнало, / зедов жена, мамо, жена болничава, / са ноќ ми је, мамо, на рака лежало, / дури ми се, мамо, рака исушила (ИФ, Се оженив, мамо, с. Ропотово, Прилепско 1969); **каков нѐ заман нападна** – *какво време дојде*: какв на заман (бабу) нападна, / старцити моми да зимат, / ергениту бабити; / паднало са на ирген / ду две баби хубави, гнидави (СБНУ XXXVI, 27); **нападне гајле** – *се ѓајлелиса, се заѓрижи, се насекира*; вечерајте, мене не чекајте, / мене ме е гајле нападнало, / мене ме е лудо наранило, / бело ми е лице почернело. (Кауф. 281); **старост нападне** – *остари, остарее*; твое лисје, горо сестро, / слана попарила, / моја младос, горо сестро, / старос нападнала! (Вас. 273); **тешка дремка нападне некого** – *силно пресише му се*; на трита дена и трита нијќи / Шо гу нападнала тешка дремка на Бано-Краљут, / ка гу навалила тешка дремка. (Вардар 24)

НАПАЃА *гл. несвр. навалува; наѓрнува*; Горановец бој се бие, / Горановец над Смилево. / Турски војски илјадници, / напаѓаат од секаде / со топови и со пушки (ТМ 273); *во обликои*: н а п а д а: си мајстори те нападат, / шо им готвиш за вечера? – / Кад кокошка, кад баница, / овој вечер рудо јагне, / шо ми цица на две мајке! (Вас. 227)

НАПАЉУВА *гл. несвр. од н а п о л н и; наполнува*; Малајна сиди на хладни михани, / та ми пие рујну благу вину, / слуга му служи момче ореховче: / – Нејди му чеше, чеше, чеше напалњува, / нејди му чеше ду пулувин дава / и ми рони градум дребни салзи. (СБНУ XXXVI, 65)

НАПАЉОН *м. н а п о л е о н – ирен. круйна злајина монетиа воошшио*; се продава Гока пеливана, / вересија д’ утре до пладина, / скупо кошта треста напалјони, / нема купец кој да ми го ку-

пи. / Се нафати Турче Анадолче, / ми го купи Гока пеливана. (ИФ, Личба ми личит до три телигара, с. Витолиште, Мариово, 1969)

НАПАНИ *џл. свр.* Вид. **наполни**; Стојане, море стопане, / село се Турци напани, / за туј ми соба послана, / за туј ми шише ракија! (Лин. 71)

НАПАПИ СЕ *џл. свр. иушџи иуџи*; млади Стојан одговара: /.../ – Куга се китка напаци, / млади Стојан ќе си стигне, / куга се китка расцврти, / млади Стојан ќе си дојде. (Кауф. 665)

НАПАСЕ *џл. свр. I. со иасење направи да се најаде (за стадо и др.);* овчарче, младо чобанче, хеј, чобанче, / имам и трева зелена, хеј, зелена, / стадото да си го напасиш, хеј, напасиш, / имам и вода студена, хеј, студена, / стадото да си го напоиш, хеј, напоиш! (Фирф. 1, 8); Јанко врвеше през гора / и на гората думаше: / – Ој горо, горо зелена, / јас ќе те питам, распитам: / – Даљ имаш треви зелени / да си напасам коњата? (Паск. 86); горо ле, горо зелена, / имаш ли трева зелена, /.../ да си напасам стадото. (ХМ 5, 15)

II. напасе се – *задоволи се со иасење*; ми зароси ситна роса, / ми нарасна зелена трева, / се напаси... гоједо (ИФ, Томино Село, Порече); ко ќе дојде лето, пролето, / ќе изникне зелена трева, / ќе се напасат руди јагниња. (ИФ)

НАПАСЕН *џл. ирид.* од **напасесе**; ој јуначе, јунак Крали Марко, / наш'те овци трева напасени, / наш'те овци солца накрмени, / ама овци овде непоени. (Биц. 4, 27)

НАПАТЕН *џл. ирид.* од **напати се**; *иџо иџел, сџрадал, се мачел*; овде: *со иридавкаџа*: **п о р о б е н**; Маврово тешко издивна, / крваво чело избриша: / – Не прашуј, народ поробен, / поробен народ, напатен, / се собра красна дружина / да ја укроти дивина. (ИФ, Маврово, мило Маврово, Скопје 1961)

НАПЕЕ СЕ *џл. свр. иомине многу време во иеење, насџи се со иеење*; брата Велика говори: / – Сестро Велико, Велико, / куга ќе дојде Вели(г)ден, / да се оро наиграме, / да се песен напоеме, / да се цилит нафрламе, / да се камен наметама. (Кауф. 642); блазе вами јунакови браќа, / дочекавте да се наиграте, / блазе вами јунакови сестре, / дочекавте да се напеете. МФ V, 9–10, 97); *со џлаџолоџ*: **п е е**: славејо вели, говори: / – Слушајте, мало, големо, / дури сте моме при мајка, / при мајка, при татко, / одете, наодете се, / пејте, напејте се! (Стр. VI, 2, 48); *во обликоџ*: **напоесе**: сестра му

гласи износи: / – Братко Велине, Велине, / какво ни беше думата – / куга ќе дојде Велиден / да се оро наиграме, да се песен напоеме. (Кауф. 642)

НАПЕРИ *гл. свр. I. уирави, сврџи (пушка и сл.) кон неко-
го; што долета црно орле / преко нашата земја, /.../ Дедо Сталин си
напери / една пушка убојна. / Дедо Сталин, тој му тргна / во десно-
то крилце му. / Това падна, сал се валка... (Кон. 1, 17); Македонци,
сè кумити, / напериле калпаците, / засукнали мустаците, / навивали
навивките, / засукали сицимите. (Кауф. 836)*

II. напери се – *наирави се важен; испрчи се стари дедо, / ис-
прчи се, напери се, / засука си мустаците. (Кауф. 774)*

НАПИВА *гл. несвр. од н а п и е – даде да ише колку ишо
сака; солнце сенуват, моме за вода, / тамо појде, лудо, коња напи-
ваше, / коња напиваше мисла си мислеше. (Брад. 36); коња ранит
Салаким Тодора, / и му фрлат сено копринено, / го напиват с вино
тригодишно. / Кога беше ноќи у полноќи, / му отиде Имеру Бербе-
ру, / си избричи глава половина / и се врати дома на дворови, / си
облече од панзир долама, / и си зеде сабја димискија, / и си зеде
тешка боздогана, / си потседла своја брза коња, / да си одит во Ат-
лана града. (СБНУ XI, 38–39, Дебарско); стемнила го Ѓура темни-
чара, / еј, под Солуна в солунски ливаѓе. / Ој, ти Ѓуро, Ѓуро темни-
чаре, / што прсти цепиш, рана да ме раниш, / ај, солзи рониш, вода
ме напиваш! (ИФ, Стемнила го Ѓура темничара, с. Јабланица,
Струшко 1970); сирак Ѓорѓија ф црна зандана, / на рака држит пи-
ле соколе; / пиленце пишчит, раница сакат, / од раце сечит, пилен-
це ранит, / од очи цедит, пиле напиват. (Шапк. 4, 72); Ѓурѓелијо кр-
шелијо! / Ѓурѓелије кон ’одила, / кон ’одила, кон шетала, / на Дунав
го напивала, / и се често примивала. (Пенуш. 6, 133); нееста вода
леаше, / кираци којни напиват (Кон., МЈ VIII, 2, 194); дошло лудо
коња да наповат, / да наповат на новите чешми, / тамо најде мома,
мала мома, / дека спиет под белата лоза. (Мил. 447); и напива
(лудо) млада крчмарица / и назоба таа бела пченица (Р. 262/1/
Крушево); солнце сенуват, моме за вода, / тамо појде лудо, коња
напиваше, / коња напиваше, мисла си мислеше. (Брад., Песнарица,
36)*

II. напива се – *ише колку ишо сака; момците на чадорето, /
ние двата врз чардако, / честом да се напиваме, / ретком да се це-
ливаме. (Верк. 90); ќе подаде чеша позлатена: / – Напи ми се, пре-
млада снашице, / да растопиш твоја кипра уста – / туку дигај, та се*

не напивај. (Кост. 198–199); на нозите (Фелко) посадија, / ти посадија лозница. / На главата направие, / направие една чезма, / кој поминва, кој разминва / вода да си се напива! (Паск. 98)

НАПИЕ *зл. свр. I. даде некому да ише колку ишио сака; на-иои;* донесте ми, напите ме, / студна вода од Смојмира, / да разлада мојто срце / изгорено, попарено, / шчо не виде лепа младост. (МПр. I, 5–6, 168); горо ле, горо зелена, / дал имаш вода студена / да си напија стадото? (Паск. 83); еле немаш, горо, / една капка вода, /.../ коне да напија! (ИФ); напи мене ладна вода, трендафиљ невесто. / – Со шчо да те напија, зету карафиле. / – Со твојте бели раце, трендафиљ невесто. (СбНУ VII, 79, Дебарско; Р. 77, Дебар; Кон. 225); изгорев, моме, за вода, / крени со прсти напиме. (Р. 262/5/); Теменуга по пат одит, / по пат одит коња водит, / коња вода да напијет. (Брад. 43); и си седе до четири коњи, / си отиде вода да напијет, / на бела чешма вода `и напило. (Мил. 278)

II. напие се – *исиие колку ишио сака;* Кито ле, Кито Ракито, / наточи вино црвено, / тури ми да се напија, / да пија, да се опија (Горѓ. 122); *со именкиише:* в о д а: изгорев, лудо, за вода, / кај имат вода студена / да појдам да се напијам? / – Там имат вода студена, / ама је вода нечиста: / сношчи помина пашата / со негоите сејмени, / водата ја измрсија. (Кис. 73); постој, моме почекај, / да ти речам два збора: /.../ – Подај ми го стомнето, / вода да се напијам. (Лојо б); сретнала го лудо / мома меанџика, / па му дала мома / вода да се напие (Теох. 345); в о д и ц а: ох, леле, мајко до Бога, леле, /.../ изгоре лудо за вода, / пушти ме да му однесам, леле, / да се напиет водица. (Манол. 64); филџан је полн со ракија, / подај го да се напијам, / да пијам да се опијам, / на skutот да ти преспијам / на халовото прегаче, / на твоја десна рачичка / во твојте бели циџиња (или градите) (Р. 240 /1/, Мариово); к а ф е: дејгиди до два татара / напите се едно кафе / па после ме вија терајте. (Тоц. 350); р а к и ј а: напи се, братко, љута ракиа! / Крена се, напи (се) и од коно пана, / од коно пана – на туфек удри (Рап. 54–55); *со оруџ ѓлаџол до себеси:* и з м а м и с е: ти ми имаш маштеја свекрва, / таа ќе те лепо испречекат, / ќе ти даит чаша позлатена, / во чаша сè билки отрувачки, / да н' с' измамиш ти да се напиеш (Трен. 3, 92); о п и е с е: луто го Грозда колнеше: / – Ако се напил и опил, џанам, / да бог да врат си искршил! / Са ноќ си Грозда не заспа, / са ноќ на пенџер престоја, / втори ден страв ја обзема, / да не поминал, заминал, / крај таја Јана убава, еј! (ИФ, Гроздана млада невеста, Скопје 1970)

Со п р и л о г о т: **малку**: малку се напиме / многу се опиме / ајде навртовме / долу Тиквешија / пуста потресија, / од сусерка семка, / од ибрик вода. (Стр. VI, 1, 76)

НАПИЕН *г.л. ирид.* од н а п и е с е; три години, Недо, кај се скитам, / низ нашава земја Македонија, / с крв детинска, либе, обросена, / с крв јуначка, либе, напијена, / ред ми дојде, Недо, да заминам / и одново, либе, јас да заљубам (Мрнп 42); Јана идет од баната / измиена, истриена, / и на ситно уплетена, / на лесата китка цвеќе. / Раде греит од меана / најадено, напијено. (Мил. 386)

НАПИКА *г.л. свр. вџера;* ама са ѓавол момите, /.../ напикаа ме в главните, / изгореа ми гашчите / и на гашчите гашнико. (Теох. 244)

НАПИЛЕСА *г.л. свр. ирефрли, забележи;* мошне ти се молам (моме), ветер ка ќе дувне, / ветер ка ќе дувне, да не напилесаш / оти ќе се тие моите издиви. / Мошне ти се молам (моме), роса ко ќе роси, / роса ко ќе роси, да не напилесаш / оти ќе се тие мојте дробни солзи. (Кон. 295)

НАПИСАН *г.л. ирид.* од н а п и ш е; Македончиња – турски робинчиња, /.../ на глава ми носат црни капчиња, / на ними је писмо црно написано. (Сазд. 3, 20)

НАПИШАН *г.л. ирид.* од н а п и ш е; леле, леле, јас сирота, / што лош кџмет сум имала, / што ми било наречено, / наречено и писано. / Кога сум се јас родило, / треќа вечер напишано / да останам јас вдоица, / без домаќин и без сина, / на старос да тргам мака! (СБНУ XVI–XVII, 111); сите моми напишани: / велешките – трендафили, / битолските – пекмезарки, / прилепските – тутунарки, / ораовски – кромидарки, / башноселски – оцедарки, / дорјанските – рибарки, / гевгелијски – калинарки. / Варај, Трено, ѓузел Трено! / Како тебе нигде нема, / ни у Турско ни Каурско, / ни у Грчко, Каравлашко. (СБНУ X, 39); на јабука славеј пиле / изнело је ферман под крилја. / У фермана напишано: / – Кој има ќерка да жене, / да ја жене, да ожене. (Шапк. 5, 301)

НАПИШЕ *свр. I. 1. со зборови иисмено забележи на нешиџо, заишише, вишише;* напиши ме на фефчето, / на фефчето, на пискулот, / напиши ме на бовчето, / на бовчето, на чепчето, / здрав ли си, жив ли си, Димо Димчо! (Кар. 1, 63; ИФ, Напиши ме на фефчето, Т. Велес 1955); не се врајќам пет години, еј моме. /.../ За да не

ме забравеш, бреј моме, / напиши ме на сајата, / напиши ме на сајата, бреј моме, / на сајата, на полата. / Куга ќе се пременува, бреј моме, / полата ќе закачува, / полата ќе закачува, бреј моме, / за мене ќе ти текнува! (Кот. 36–37); ај поткрени, бела Јано, туљбенот, / јас да ти видам, Јано, лицето, / јутре ќе јодам, Јано, на војска, / на слика да го, Јано, напишам, / кога ќе слика, Јано, видувам, / меракот да ми, Јано, поминет, / мислата да ми, Јано, разминет! (ИФ, Терала бела Јана гојдата, Кичево 1968); над гроба ми подигнејте / пирамида-паметник, / и на него нашпшете: / – Тук почива маченик. (ИФ, Од Ѓурѓовден сум затворен, Велес, 1954)

2. *иисмено сосџави нешиџо*; јас книга да си напишам, / Староо, Мехмед Алију, / хатарот да н' ви расипам, / да ви го клаам Кузмана, / да ви клаам крседар! (Шапк. 4, 165); нова се крчма отвора, / мене ме канат да одам / сефтето да им направам, / фирмата да им напишам. (Милен. 103); почна Рада да си плаче: / – Леле Боже, чак до бога, / шо ми мене Бог напишал, / Турчин мене да кердоса! (Мих. 33)

3. *во ѓлаџолскиџе џриџавски форми*: н а п и с а н; што ми писал една бела книга, / бела книга црна написана: / – Потурчи се, кир бела Марио, / ја не можа, две вери да вервам. (Мил. 163); џан Калинке, џан малинке, / џанам китка невеноа, / од каде си сопратена, / допратена од Стамбола, / на Ќустендил застоана, / црно писмо написано, / да се сетат беќарите, / да читаат, ем да плачат (Идн. 1950, 5, 45); н а п и с а н о: се родило едно мушко дете /.../ руке држи една бела книга, / бела книга црно написано, / му пишуе дете крал да биде (Арнауд. 159); н а п и ш а н: Бог да 'а бие негова мајка, / Стево си берел џаџи влорини, / негова мајка, калеш Катерина, / неговата жена, куса Марија, / што му напиша една бела книга, / една бела книга црно напишана. (Кав. 92); н а п и ш е н; Бог да 'а бие негова мајка, /.../ негова мајка, калеш Катерина, / неговата жена, куса Марија, / што му напиша (на Стево) една бела книга, / една бела книга, црно напишана. (Кав. 92)

II. напише се задоволи се со иџиување.

НАПИШУВА *џл. несвр.* од н а п и ш е; ми загина бел ми Костадин / уданде каму Мореа, / уданде царква Софија. / Книги му написвише: / – Жалви ме, татко, жалви ме! – / Те жалва, синко бре Костадин, / дур да испија џулето! (Рап. 38); разрешиле веќе напишуват, / ми расфрлили тешкана вергија, / кому две-три, кому, богме, триста, / на Секула две тешки вергии, / се расплака малечок

Секула, / па си јотиде в село дома, / расплакано тоа нажалено. (ИФ, Се седумдесет кралои, с. Црешнево, Порече, 1969)

НАПКУМ *ирил. њосле*; и тогај му веле Бано-кралут: / – Хај, да дада Господ и свети Јуван / понаприт на вас да пумага, па напкум на мен! (Вардар 25)

НАПЛАДНЕ (и **на пладне**) *ирил. во време кога е иладне, во време околу иладне*; сама се Стана нафана / белу пшеницу да жнее; / до пладне да го ожнее, / напладне дома да иде. / Жнала пшеницу ожнала, / до пладне гу је ожнала (Иљ. 242); цвеќето да ми навадиш, / на утро, мајко, со роса, / на пладне, мајко, со вода, / на вечер, мајко, со солзи. (Горѓ. 59)

НАПЛАКАН *џл. ирид. од н а п л а ч е* (с е); што си наплакана, бре Анке, / дали татка жалиш, / дали мајка плачеш? (Гин. 235)

Со п р и д а в к и т е: **нажален**: изникнало бадем дрво / на Битолско рамно поле, / под дрвото бела чешма тече, / на дрвото три билбила пеат. / Првиот билбил пее: / – Ај ви вие, Македонци, / што сте нажалени, / што сте наплакани? (Кав. 85); мори Като, лепа Като, / што си толку нажалена, / нажалена, наплакана? (Вас. 186); ој пиленце гласовито, / гласовито, красовито, / што си толку нажалано, нажалано, наплакано, / со куќите изгорени? (ИФ); **ужален**: ој ти, моме, мало моме, колку те милвам, / ќе те прашам да ми кажеш, да не ме лажеш: / – Што си толку ужалено ем наплакано? / Дали мајка ти умрела или татко ти, / или брат ти ти е болен, или сестра ти? (Кон. 192)

НАПЛАТИ *џл. свр. I. илаџи колку шџо ипреба*; ајде засвири ми, / мили баце Димко, / едно ново оро. /.../ Ајде ќе ти платам, / мили баце Димко / и ќе ти наплатам (Лојо 24)

II. наплати се *џодои се га илаџи*; *намири се, џоомири се, исџлаџи се*; али чуеш, млади спенџеџија, / види ни 'и нашите спенџиња, / ние добро да се наплатиме. / А што беше Марко од Вароша, / ми отвори белите тефтери, / како Марко в тефтери гледаше, / го фатија три царџки гавази, / му врзаа раце наопаку, / г' однесоа котурски кадија. (Цеп. 91); ми отиде сестра Ангелија, / нел излезе Мусо колокчија. / Мене пратит болен ми Дојчине / да потковеш коња вересија, / за вашето старо побратимство. / Ако станет болен ми Дојчине, / ќе ти платит и ка ти натплатит. (Р. 404); *со ирилоџоџи*:

в и ш е: извадила Чивутка девојка, / извадила три илјаде лире, / го платила више натплатила, / му јодведе коња шаренога. (Р. 144)

III. натплати му се *џрен. одмазди му се џоради неџлаќање;* изговори крчмарица Мара: / – Дели Дино, дели побратиме, / три години кај го чекам Марка, / да ми плати вино што попило, / што попило три години време. / Дај го вамо да му се наплатам! (Рад. 15)

НАПЛАЧЕ СЕ *џл. свр. исџлаче се мноџу, во џолема мера;* Стојан ми посакал / кумита да шетат. / Жали, мајко, ти нажали се, / плачи, сестро, ти наплачи се (Драг. 167); *џл. џрид. н а п л а к а н:* првиот билбил пее: / – Ај ви вие, Македонци, / што сте нажалени, / што сте наплакани? (Кав. 85)

НАПЛАЧУВА СЕ *џл. несвр. од н а п л а ч е с е – исџлаче се мноџу, во џолема мера;* ој, девојко, црнооко, / оди речи на мама ти: / – Ако те даде за мене, / поседи, лудо пофали; / ако не те дава за мене / побрго ти да дојдеш / и абер да ми донесеш; / кауѓер ќе станам, / у гора ќе идам, / црква ќе соградам, / деца ќе крштевам, / млади ќе венчавам; / коа ќе крштевам / ќе се насмевујам; / коа ќе венчавам / ќе се наплачујам. (СБНУ XVI–XVII, 71–72, Велес)

НАПЛЕТЕН *џл. џрид. од н а п л е т е;* покарај ја (Стифуле) невестата / да не јоде како мома, / како мома како дома, / како дома при мајка му, / набелена, направена, / топ цилуфи нечешлани, / ред плетенки наплетени. (Биц. 4, 218)

НАПЛЕТЕ *џл. свр. I. 1. сџлеџе, со џлеџење украси;* да знам, да знам, китен гајтан, / дека ќе те Малкуш кине, / Малкуш младо арамите, / арно би те наплетело! (Мих. 225)

2. сџлеџе мноџу, неџџо; да наплетат (девојките) јубаји дароји. / Даруј, даруј, јубава девојко, / даруј, даруј, презапци не оставај! (ИФ, Црно петле, црн ти пипер во очите, с. Горно Крушје, Порече 1970)

II. (за коса) наџрави си себеси џлеџенки; сџлеџе се; та си иди дома, / миј се, наплети се, / та си се премени / чобанцка премена, / на глава си тури / чобанцка капела, / на рамо си дигни / чобанцка тојага, / на рамо заметни / чобанцко ќепенце. (Кауф. 723); *џл. џрид. н а п л е т е н:* покарај ја (Стифуле) невестата / да не јоде како мома, / како мома како дома, / како дома при мајка му, / набелена, направена, / топ цилуфи нечешлани, / ред плетенки наплетени. (Биц. 4, 218)

НАПЛЕТОК -оци *м. најлејени делови од косајџа*; та си носеше, Стано, / наплетци в раќи, / наплетци в раќи, Стано, / гребен на појас. (Кауф. 789)

НАПЛИСКА *жл. свр. со илискање исфрли вода и сл. врз некоџо, облее со вода некоџо или нешиџо; ислиска*; едно су чудо гледало, / риба во море играло, / со 'рбет вода цепеше, / со крилата 'а плискаше, / дури ме мене наплиска. (ПСП. IX, кн. XLVI, 809, Мариово)

НАПЛИТОК -тци *м. најлејени делови од косајџа*; рацете ѝ се врзани / со нејзините наплици; / црните очи врзани / со танка бела мерџана. (Шапк. 4, 69)

НАПЛИТЧЕ *ср. дем. од н а п л и т о к*; дупни сестра да стани, да т` направи прегаче; / дупни вујко да стани, / да т` направи каваче; / дупни вујна да стани, / да т` соплети наплитче! (Шапк. 5, 232; Шапк. 2, 101); мори момиче, момиче, / мар стребрено петличе! / Дупни мајка да стани, / да т' направи кошуљка; / дупни татко да стани, / да т' купи че(в)лички; / дупни сестра да стани, / да т' направи прегаче; / дупни вујко да стани, / да т' направи каваче; / дупни вујна да стани, / да т' соплети наплитче. (Шапк. 2, 101)

НАПНЕ *жл. нсвр. оиџежне, рашири*; млад Банко, млад безриѓанко, / та ја тава ле да те учам? / Накупи си праматиа, / праматиа баш коприна, / напни, Банко, гимна, / та а карај ф Јанинкино, / ф Јанинкино милно село, / та си рукни, та си викни: / – Гелем, гелем праматиа! (Молер. 165)

НАПОЕН *жл. ирид. од н а п о и*; *шиџо е иоен*; ељ ме чуеш, сестро Ангелино! / Извади ми моја брза коња, / три години коња незобана, / ни глеано коња, ни чешано, / ни па арно вода напоено, / однеси го при млад налбатина, / да поткоит коња вересиа! (Мил. 218–219)

НАПОИ *жл. свр. I. земе (гаде) некому га џие (вода и др.) колку шиџо сака; овде: на бивол, на коњ(че)*; визден ми се шеташ, лудо, низ широко поле, / на вичера којна да напојиш на бели Дунаве. (Мисир.); постојох, почеках / дур ми дојде редот / и вода си налех. / Бог да бие, мале, / Петре биволарче, / донесе пашови биволи да напои, / Бог да бие, мале, / пашовиот стар бивол, / со глава си махна, / бенка мене чини, / бенка на челото. (Мил. 390); една мајка имам, боље да ја немам, /.../ на чешма да појдам, коњо да напојам, /

ќе ми нарџчува, ќе ми прерџчува: / – Дека да ја видиш таја врашка ќерка, / од пат да се тргниш, место да ѝ чиниш. (Мил. 368); Темену-га по пат одит, / по пат одит, коња водит, / коња водит да напоит (Р. 404); синоќ отидо, мамо ма, / кончето да си напојам, /.../ со таја ладна водица (Лин. 159); отко си ме тизека заимал, / ич не си ме со крви напоил (Милош. 49); *иокрај глаголиџе*: н а з о б а: назоби го до бела пченица, / напои го тригодишно вино, / па си вјახна конче Шарколија / пак препусна през Черното Море, / па си слезна конче Шарколија, / па си распна до бела чадора, / па си сложи Марко до бел гџлаб, / до бел гџлаб саизин да му е. (Кауф. 513); н а л и е: качи се (Тодоре) горе, налиј ми вода, / налиј ми вода, напој ми којно, / којно се кова, мене сос јуста, / а измеќаро с белите раци. (Кот. 47); тури седло (на коњот) сѐ од сребро, / два попрага, до два смока, / тури узда лута змија, / назоби го леблебија, / напои го рујно вино. (Тош. 150); н а п а с е: горо ле, горо зелена, хај, зелена, / имаш ли трева, хај, зелена / стадото да си го напасам, хај, напасам, /.../ имаш ли вода студена, хај, студена, / стадото да си го напојам, хај, напојам, /.../ имаш ли сенки ладовни, хај, ладовни, / стадото да ми пладнува, хај, пладнува? (Фирф. 1, 32); овчарче, младо чобанче, хеј, чобанче, / имам и трева зелена, хеј, зелена, / стадото да си го напасиш, хеј, напасиш, / имам и вода студена, хеј, студена, / стадото да си го напоиш, хеј, напоиш! (Фирф. 1, 8); н а х р а н и: нахрани го пеливана коња / и го напои со три ведра вино (Шапк. 4, 83); донеси вино, море ракија / да си напојам сватови / и наша млада невеста (Р. 114); *во формиџе* н а п о и т: Теменуга по пот одит, / по пот одит, коња водит, / коња водит да напоит (Р. 404); н а п о и т и: Марко и' вели, вели и говори: / – Ој ле сабјо, стара моја сабјо, / ногу си ме, сабјо, почекала, / оште ме, сабјо, малку почекај, / па ќе спаднем у тесни клисури, / тамо мине, сабјо, секво нешто: / тамо ќе те крви напоити, / тамо ќе те месо наранити! (Тош. 22, Пиринска Македонија)

П. напои се – *наџе се до сџџостџ*; нахрани се, напои се, / па речи си песенчица. / – Този Вардар да поминам, / Велешко да пристигнам, / јод Велешко до Прилепско. (Сазд. 3, 46)

НАПОЈКА *ж. џијачка*; кажи, мори жено, токмо за напојка, / што ти се пие? / – Мене ми се пие, токмо за напојка, / бутим матеница. (ХМ 5, 101)

НАПОКОН *џрил. оџџосле*; напокон (Милкана) се је сетила, / от' ќе је лошо за неја. / Руса си коса кинеше / и под пат, над

пат фрљаше. (Кост. 70); само е (девојче) огин валило, / само е кафе варило, / само и(м) ручок готвило (на делиите) / напокон се е сетило / оти е лошо за него (Теох. 274); *во суиерлаиив*: н а ј н а п о к о н: доврвеха, изврвеха, / најнапокон ќе помине, / ќе помине сеисчето. / Нели оно загледало, / тогај веле на ваш ага: / – Варај, варај Омер ага! / Што нешто је в това дрво? / Даљ је пиле, малко пиле, / малко пиле соколово? (Мил. 248)

НАПОЛНЕН *зл. ирид.* од н а п о л н и; овде: *во формайа* н а п а л н е н; кога дојде крај портите, / кога гледе тешки порти, / тешки порти растворени, / рамни двори напалнени / сè сватове и кумове! (Шапк. 4, 96)

НАПОЛНЕТ *зл. ирид.* од н а п о л н и; не ми било рачна бумба, / туку беше кумбе соба, / напалнета огон, барут / им ја фрли од балконот. / Се збунија Турчиштата, / се збунија, пат пуштија. (Кит. 3, 128)

НАПОЛНИ *зл. свр. I. 1.* *некаков иросиор шио бил иразен зо исјолни со луѓе, вода, сјока и др.; наирави, сјори да биде иолн;* (спрот.: *исиразни*) оди, Маро ќерко, вода да напалнеш / уд белета чешма су две нове стомне. / Не можам, лел, мајко, момчето ќе дојде, / момчето ќе дојде и оно со мен'ка. (Биц. 4, 175); е да напалниш, Ариуле-ага море, / твоја танка пушка (Тах. 46); одгоори Павле добар јунак: / – Ај ти тебе, убаа неесто, / да напалниш една чаша вода (Икон. 240); дунавџии, мои мили браќа, / пушчите ме вода да напална, / ка ме чекат татко ми, мајка ми (Клич. 33); грозде, мале, сум се назубал / бела риза сум си напалнил, / на тебе ти сум ездонесел! (Шапк. 5, 113); ајде брала мома бело ми грозје / ем црно, /.../ ајде напалнила девет ми бочви / со вино. (Милен. 8); напални си шарени бисаги, / и донесе њему бело руво, / та ја отиде коња да го ружа. (Р. 225, Битолско); *во формиие*: н а п а л н и: прекупи си чоја парангора / шчо прае тубина за неести, / напални си нована гемија, / откупи си млади гемиџии (Мил. 261); оди, ќерко, оди вода да напалнеш! / Чекај, Ленко, чекај, и јас ќе дом со теб (Биц. 4, 175); ајде, пушки, тенки пушки, бре цаним, / кој ќе ве напалне, кој ќе ве испразне? – / Ајде, корабите одат, бре цаним, / доле в Анадол, у Мала Азија. (Кот. 53); му напални таја ле чабур чаша, / шчо береше седумдесе ока, / му напални младата невеста, / му напални чаша чабурлиа. (Шапк. 4, 142); н а п а н и: ошче рече не изрече (Грујувица) / напанија клети Турци, / Грујувите равни двори. / Гру-

ју му го пугубија, / Грујувица заљубија, / заљубија, порубија (Атан. 48); н а п у н и; купи си црни биволе, / изора нива гулема, / насеа бела пченица. / Даде 'а Господ, роди се, / па даде Господ, па даде, / напуни Стојан амбаре (Ил. 299); н њ п а н и; расни ми, расни, есенна лозо, в градина, / та да набера това бело грозје од тебе, / та да напана това благо вино од него, / од комините лута ракија да свара! (Теох. 257); море, со којне да ја извршат, / житото да го соберат, / мори, житото да го соберат, / в амбари да го напанат. / Мори, та тогај нија двајцата / лесно ќе се разделеме! (Кот. 21)

2. (*годи*) наврши; ај не берете (Јано) коњи дуои, / коњи дуои, момци змеои, / дете наполни девет години да го закола, /.../ да што велите што да направа? (Трен. 7, 18)

II. наполни се *некаков иростор шито бил иразен се исиолни со луѓе, вода, ситока и др.*; шчо ми дојде света недела, / црквата со луѓе се наполни, / патрико служба служеше. (Тах. 95); а што ми беше тоа танко дрво, / цут ми пушти саде дробна шума, / род ми роди дробни змијулчиња, / се наполниле царските двороји. (Р. 225, Битолско)

НАПОЛНУВА *гл. несвр.* од н а п о л н и; слуга беше малечок Секула, / и служеше лутица ракија, / а на свите чаша напунует, / на татка му половин` стават. (Р. 139)

НАПОЛУ *ирил. и м. I. ирил. на иоловина*; та ти си ми греовито / дека си ми туѓо прела, / туѓо прела, туѓо ткала, / напољу си половила / и кога си зајемала, / кога брашно си земала, / а со пепел си бркала, / кога пипер си земала, / ќерамида си бркала. (Јастр. 87)

II. м. еден од два еднакви дела; иоловина; легнал ми мале да спиет, / лошо ми сонне сонило, / на сон го куче изело, / за лева рака, за мал прст. / Пособра Турци ресенци, / напољу беа Егупци, / ми ојде село Сливени, / кондиса среде стрецело. (Трен. 5, 99)

НАПОРУЧА СЕ *гл. свр.* исто што и: н а р у ч а с е; ај ми тргнале, застанале на просото, се наручале, / се напоручале, ај на тема го што долета сиво сокле, / си се скриле врапчината, сватчината низ грутките, / низ просото од стравоји. (Кар. 1, 25)

НАПОСЛЕДОК *ирил. најиосле; иоследно*; тој што неќе за да дае / напоследок ќе се кае, / а последно ништо не е, / треби сада да се дае, / за последок да се најде. (Цеп. 203); денес падна Мирче и Страшо, / двајцата со љубов и со омраза, / устата шират последна осмивка: / – За тебе, Македонијо, паднавме! (НСтв. X, 37–38, 33)

НАПРАВА *жл.* Вид. **направи**; Гроздано, грацка када̀но, / ако ти је жал за мене, / направај куќи на патот, / завали оган во ни-ми: / ко ка поминам оттака, / ра̀ците ќе си огреја, / перчето ќе си го исчешлам! (Спасе 84); не разливај, Најле, студна вода, / кадан Нај-ле, / студна вода кладенчова, / не направај поледица. (Кауф. 275)

НАПРАВА *ж.* *иросѝо направено орудиe, иредметѝ, г̀рабба и сл.*; Анинке, Белограѓанке, / што борч имаше татко ти, / што ја продаде куќата, / што беше лепа направа: / на свако куше пенџер-че, / среде ограѓа зелен бор. (Горѓ. 7)

НАПРАВИ *жл. свр. I. 1.* *со иравење изработѝи, обликува, оформи нешѝо*; ја ка ти дада', бре, ковенци Петре, / една стара па-ра. / Ти да ми направиш, бре, ковенци Петре, / еден сребрен разбој. (Милен. 185); море лудо младо, /.../ и ја ка ти дада / аспра и пол па-ра; ти да ми направиш / еден стребрен разбој; / и шо ка преостанет, / пак да ми направиш / еден стребрен прстен, / дванајсет кубиња: / на прст да го носа, / тебе да спомена. (СБНУ XVI–XVII, 59, Дебар-ско); тишлери, браќа тишлери, / ја напрајте ми ковчеџе, / ковчеџе за дарови! / Без шајки да го коете, / без туткал да го лепите! – Ој девојче, гаол девојче, / ја соплети ни чорапи, / без игли да ги сопле-теш, / без срма да ги навезеш! (Идн. II, 5, 48); Бекир да го фатат, / жив да го закољат, / кожа да извадат, / тупан да направат, / Гупци да го тупат, / момци за да играт. (ТМ 497); ами јас жена невредна / со што руо ќе напраам? (СБНУ I, 46); цвеќе да ми береш, ле чупе, / китка да напраиш, / китка да напраиш, / мене да ја даиш, ле чупе, / китка да мириснам, ле чупе, / тебе да смислам. (Цеп. 304); помина-ле клети ајдути, / сакмата му ја украле, / вефчето му го зели. / Не-ка ми је живо момчето, / поарно ќе му направам! (ПСП. IX, XLVI, 987, Прилеп); *соише (фусѝан и др.)*; ајде сум направила, / мили ба-це Димко, / фустан од модата, / мили баце Димко! (Лојо 24); *во иа-сивна уѝоѝреба*; како Марко личба шо заличи, / така поклон сабје се направије / и на Марко му се донесова. (НСтв. VIII, 29–32, 198)

2. изг̀ради, сог̀ради, сосида, ѝооиг̀не (куќа и сл.); одиле шо ми одиле, / стигнале ниви Лазови: / – Лазаре, море, Лазаре, / сите нивје пожнати, / нашите нивје нежнати? / Девет сме куќи напрајле, / затова нивје нежнати! (Паск. 34); девојка се Богу помолила: / – Дај ми, Боже, пролетни дож(д)еви, / да удавит таткови дивани, / да направит на татко висок диван, / да се кача горе ја на диван, / да си вида беќар коде спијет. / Беќар спијет с очи опулени, / беќар спијет с роци разгрнати. (Јастр. 165); Никола, синко Никола, / појди си го-

ре ф планина, / напрај си чешма шарена, / доведи вода студена, / сите ќе моми надојдат, / Лилјана моме ќе дојет / тогај Лилјана земи је! (Вид. 1, 84, Поречко); завалил ми се Митре мајсторче / кула да прајт и конушница. / Ми се завалил, ми е напраил, / од кула паднал на сабја удрил, / та ми са сторил каша-покаши. (МЈ VIII, 2, 193); *џл. ирид.* н а п р а в е н: света је Петка будеше: / – Стани ми, сестро Недело, / да видиш чудо гулемо, / на рајо мос е направен, / до три синцира врвеа, / врвеа, мари гредеа (Теох. 53); *во љасивна ујоџреба*; се напраит кѹприа / со два драга камења, / со дробнего бисера / за малего Мефмеда. (Мил. 271)

3. *создаде, сѣвори, образува нешиџо шџо џо немало џорано*; почва се борба ужасна, / почнале бомби да фрлаат, / веднага пат направиле. (ИФ, Оган го гори Брезово, Македонијо!, с. Градско 1955); за бајрако коња ми врзете, / кон да ржит, мене да ме будит. / На глава ми бавче направете, / во бавчето цвејќе посадете, / да се берит мало ем големо (Шапк. 4, 306); Марико, либе Марико, / нова се крчма отвара, / мене ме канат да ида, / фирмата да им напишам, / сефтето да им направа! (Теох. 351); та станаа ду две самовили, / самовили, ду две посестрими, / та слезоа уд врх, уд планина, / уд планина, уд виши вршишта, / та фанаа ду два сура елена, / та јанаа ду два сура елена, / та минаа през гора зелена; / дека минаа, сукак направиа, / сичка гора си са поломили, / поломили, гора потрошили. (Пенуш. 3, 162); ќе ми идит рамна Света Гора, / да расипе црковни манастири, / да расипе тој вера христијанска, / да направи чифутско маало. (Р. 139)

4. *оџсѣаши*; када летна трње ги прерипна, / уште толку место ми напраи, / и ми рипна три голи, бре, сабљи. (Р. 144, Скопско)

5. *зџоџви, џоџоџви, ириџоџви, сѣреми*; и ми велит Симон добар јунак: / – Ајде, старче, напрај ми ужина, / да ужина посла да посѣиа, / ет' на колку сати да ме скорниш! / И си стана стариот бабајко, / и му напрај една турска манца, / се најаде Симон добар јунак, / и ми легна Симон да преспие. (Мил. 86); досно легнеш, Јано, рано станеш, / на работа отидеше, / че свекрви превареше, / рано огин навалеше, / рано ручок направеше, / машки деца обањаше, / на работа отидеше. (Кауф. 521); да јумрам, мамо, да јумрам, / терзија да не земам. / Терзија рано станува / и мене ќе ме скорива, / и мене ќе ме скорива / ламбата да му ја запалам, / ламбата да му ја запалам, / огно да го завалам, / кафе да му направам. (Фирф. 3, 84); малу нешто покѣснала, / три киселци ужвеници / и три кобли пресно млеко, / малу нешто напраила, / колку чука на планина. (Шапк.

2, 118); си осукала танок зелник, / си направи мрсна чорба. (ИФ, Кинисал Стојан на печалба, с. Пепелиште, Неготино, 1970)

6. *извриши, сѝори, сѝроведе*; каквото Стојан зарача, / то и Демјана направи, / чекала го е чекала / јод први петли до фтори, / јод фтори петли до трети. (Тр. 202); ој ти, ој ти, завал Петре, / ми направил триста метани, / од колено месо прекапало, / од рацете прсти окапале / да изваде неговата грешна мајка. (ИФ, Ој ти, ој ти, завал свети Петре, с. Долни Дисан, Неготино, 1970); ко ќе види, свеста ѝ се зеде: / познала је од зета главата, / познала је од внуче главата, / познала је од ќерка раката! / Тогај фати луто да го колни: / – Да би аир, синко, да не сториш! / Какво чудо, синко, си направил! (Рус. 56); како што Петре на родители нареди, / така они си направија: / си променија руба македонска, / а нивните жени се променија у свилени фустани, / у џепови турија сабљи кршаклии / и си тргнаа по бели друмови за града Солуна. (Иљ. 99, Велешко)

7. *снабди, обезбеди*; ток се чудит до две мили сестри: / – Ај ти тебе, наши мили брате, / со сè ми ти мие направихме, / уста немаш да ни проговориш! (Икон. 100)

8. *с и н а п р а в и – си донесе неѝријайносѝи*; овде: *во синонимен сѝреѝ со џл. с т о р и*; шчо сторив, шчо си, леле, напраив – / беља си зедев, леле, на глава, / болно си легнав, леле, в постела, / викнете едно младо екимче! (Црн. 127); шчо стори, шчо си напраи, / од гора сестра с(и) оддели / и в голо село кондиса, / трагата ти ја најдоја. (Црн. 291)

9. *придонесе да се ѝојави, да сѝане неѝиѝо*; син.: *ѝредизвика*; леле, мили Боже, што сам направила, леле, / леле, Боже, што сам направила!? / Како си оставих китени сватови, леле, / как оставих китени сватови!? (Кот. 35); ах, Стаменко, мој мили братенце, / што е тој, што направи ти, та свите нè зацрни, / црни да одимо како кукавици? / На кого отсак да се радувамо, ах мили братенце? (СБНУ XI, 18, Крива Паланка); иди дете од Турчин до Турчин / и се врати кај татка си врзан. / – Дејди, татко, сега шо напраивне, / на младоста без заби останав! (Рус. 60); ела, ела, Павле, ти да видиш, / шо направи сестра Ангелина – / запалила деветне омбара! / Наша сестра, наши се омбари! / Да шо беше кучка Павлевица! (Црн. 213); *во синонимен сѝреѝ со џл. с т о р и*; шчо сторив, мале мори, направив, / зеду си беља, мале, на глава, / падна си болно, мале, на постела, / јод голем мерак, мале, на срце. (ИФ, Шчо стори, мале мори, направи, с. Гуѓаково, Мариово 1969); извикна гора зелена, / солзи пролива и плачи. (ХМ 5, 59)

10. *сѣори, загаде, ирчини, нанесе (јао, неволја);* како Арап ми подума, / вистина така ми е направил. / Абер прати цару Бајазиду: / – Да ми дадеш твојата мила ќерка, / ал' царот у невол(ј)у падна. (Драг. 15–16); как је се Петре пофали, / така је Цвете напрај; / Цвета тој си ја пограби, / планина си ја занесе. (Шапк. 5, 496); *во синонимен сѣреѣ со љл. с т о р и;* леле Маро, леле мнуко, / зашчо вака ти ни стори, / зашчо вака ни направи? / Те готвевме за невеста / да те, Маро, омажине, / на Митровден да те дајме... / Ти побрза да побегниш, / зашчо, Маро, зашчо, мила? (СбНУ XI, 18, Охрид); отишла мајка да види: / – Што стори Наде, направи, / што стори, Наде, направи, зошто ме сама остави? (Лин. 75)

11. *сврши, заврши, сѣроведе;* за тие како него / песни да пееме, / а не да жалиме, / солзи да лееме! / тие ја исполнија / должноста света! / Должни сме ние / така да направиме / за тебе, мајко / Македонијо! (ТМ 390); кавото Стојан зарача, / то и Демјана направи, / чекала го е чекала / јод први петли до фтори, / јод фтори петли до трети. (Тр. 202)

12. *(со ирлози) иосѣаши, сѣори;* ако склониш, лошо ќе направиш, / арамии не се домаќини, / куќа нема, покуќбина нема, / куќа им е зелена травица, / покуќбина пушка буздогана, / каде идат се со себе носат. (Разгл. III, 3, 291); ко се врати ју града Стамбола, / ја побара сестра си Елена, / па' ѝ вели: – Девојко Елено, / шо нарача, добро сум напраил, – / ајде сега да се заљубиме! (Рус. 40); ќе бидам, паша, како не! / Јас ќефилот вас ќе сакам / и јас ќефил ќе дадам, / да не нешто лошо направам. (Драг. 196)

13. *иреоо. ш т о д а м у н а п р а в и (некому) – како да иосѣаши;* тргнала Румена на вода студена, / на пат ја сретна едно лудо младо, / чудило се, лудо, шчо да ѝ направи? (Теох. 392)

14. *наѣера, ирсили, иринуди некоџо на нешиџо;* леле Маро, леле ќерко, / шч' ова чудо шчо ми стори? / Ме направи да те редам, / дејна-ношја да те кукам, / како црна кукаица... / ти ми беше само надеж... / кому сега да се надам, / и со кого да се тешам? (СбНУ XI, 18, Охрид)

15. *сосѣави; иоџоѣиви;* букварчиња ми напрајле, / на Славјани им ги дале / да пеат и да се учат, / во цркви Бога да мољат. / Како се Богу молиле, / така и Господ им даде: / славјанска книга писале / и сви Славјани крстиле (Разгл. IX, 9–10, 115); извадили костурите, / направили рабошите, / кому двеста, кому триста, / кому шапа, кому капа, / чавдар дедо кутел искат, / кутел искат бели пари. (ИФ, А бре дедо, Чавдар дедо, Пехчево, 1955)

16. *одржи, ирреди; ор̄ганизира*; Бог да биет Вељо Костурјанче, / се посврши Вељо Костурјанче, / до недела свадба му је. / Си направи Вељо Костурјанче, / си направи до три свадби, / до три свадби, три недели. (Шапк. 4, 138); ај прославило се едно момче Стеван: / во четврток јунак се посвршил, / во недела свадба направило. (Рус. 63); Вели-бег ми се измами / со Арслан-бега заедно, / право ми ошле Довлецик, / Тоските зеле со себе. / Паша зијафет направило, / Довлецик ручек ручале. (Кав. 78); дојде време, дојде кова, / свадбата да им направи. / Стари Јано си поканил, / си поканил сто сватои, / меѓу нив за кума кладе / тој Делибаша Марко, / старосвата Волкашина, / а девери две Грчина. (Мил. 251)

17. *наполни, исполни, с̄иане*; расло дете Исак при татка и мајка: / три дена ко стори, за три недели израсте; / три недели направи, за три месеци порасна; / три месеци стана, за година исполни; / година ко стори, за три годин' возвиши! / Еднаш Исак рече „татко!“ и „мајко!“ – / срцето нивно се развеселило. (Рус. 35)

18. *ус̄ирои, уреди, ор̄ганизира, основе*; маките македонски / направија 'и војски; / до ка' вишле фашисти / ко со метла и чисти: / Смрт на фашизмот – слобода на народот! (ЗБР LXVIII, ЕИ 3, 671)

19. *прес̄иори, преобрази*; не се бели, Зоне мори, не се црви, / не се толку, Зоне мори, дотерувај. / Болест даде, Зоне мори, на ергени, / ме направи, Зоне мори, суво дрво, / пресечи ме, Зоне мори, запалиме, / направи ме, Зоне мори, ситна пепел. (ИФ, Не се бели, Зоне мори, не се црви, с. Ропотово, Прилепско 1969); не се бели, Дуде мари, не се ц̄рви, / не се често, Дуде, пременувај. /.../ Направи ме, Дуде мари, сухо д̄рво, / сухо д̄рво, Дуде, јаворово. /.../ Земи огин, Дуде мари, запали ме, / направи ме, Дуде, прах и пепел. (ИФ; Манол. 114); та е наслала петстотин снопа, / петстотин снопа бела пшеница, / та е врзала до девет коња. / Јоздолу иде света Недела, / с папуци тропка, с ѓердане дрнка, / с ѓердане дрнка, с фустане шамка, / та потплашила добри ми коње, / та измачкаја Добрино дете, / та го наприа дробен по дробен, / најголем дробен мравка го носи. (Кауф. 553); Спиро не слушал молба од Турче, / тој ми отрчал со гол нож в рака, / та му пресекол русата глава / и го направило четири черека / и што му разбил негоа чета. (СБНУ XII, 83, Прилеп); па си ошли на Велини порти, / еднаш удари с' тешка ле боздугана / и тргнале седемдесе реки. / Излегла е Вела самовила, / оддалеч го е Вела сагледала, / одблизу го камен направила. (СБНУ LIII, 328)

20. измени некому лик, го облече така што да не се прејознае; сѝори поинаков; син.: прејрави, преобрази, пресѝори; Бог ми го убил, погубил, / бре, она жолто Еврејче, / Коруну што му велеше: / – Шчо вете, дали ми дааш / ти, Стана да ти ја погребам, / Стојана да си го слечам, / ко жена да го напраам? (Шапк. 4, 77); другачки верност немале, / Сулејманице кажале: / – Сулејманице анке ле, / Сулејман љубит Гирѓица. – / Другачки верни, Ѓурѓице ај, / кажете е Ѓурѓице / да дојдит да се видиме, / косата да ѝ каносам, / лицето да ѝ напудрам, / анама да ја направам. (Ник. 31)

21. назначи, постојави, одредели; дегиди, Диме чорбаџи, / земии си пари од кесе, / колку ти фаќа раката, / с чисти жолти жолтици. / Јас паша ќе те одредам, / муљазим ќе те напраам / дека ја чета предаде. (ТМ 426); што си кабает направиле, / пашата кабает ќе ви просте; / вујче ти Караџа крседар биде, / и тебе сос него ќе те направи, / ама срамота е сос силаф да идеш. (Цеп. 157)

22. а. (за мустаќи, веѓи и сл.) дојтера, среди, намесѝи, измазни; а јуначе, гуралево маче, / дал не мина из гора зелена, / дал не стрети бука изгорена, / да направиш веѓи и мустаџи? (ГЛЕМС 2, 145; Јаст. 438); отиде Андон на бања, / кога си дојде од бања, / па си отиде чаршиа, / да си избриче лицето, / да си направе косата. / Киниса дома да с иде, / помина си крај црквата. (Шапк. 3, 32) **б.** (за облека и сл.) дојтера, уреди, промени, облече, накиѝи.

23. создаде, сѝвори; се собраха христијани тројанци, / расипаха бога стробренаго, / напраиха бога единега. / А што текле триесет и три чешми / чисто сребро и жежено злато, / пресекнаха и ми протекоха, / протекоха таја студна вода, / од тогај песна останала. (Мил. 46); ќе те грабнат, Смиљке мори, Турци безверници, / ќе те носат, Смиљке мори, у турски ареми, / ќе направат, Смиљке мори, од тебе анѝама. (Разгл. III, 3, 294)

24. придонесе, овозможи; поможне; Вид. кај помош направи.

25. изврши, сѝори; седем барјака носеја, / седем са друми запрели, / десетти Горум запрело / у тија тесни клисури. / Што чудба тамо направи: / што по друм живо помина, / Горум го живо не пушти, / сѝ го је под нож турило. (Кост. 222); врло се е либе расрдило, / гулем ми е зијан направило: / у градина цветјето згазило, / на разбое нишки покинало (Теох. 298); ај ви вие, два браќа роѓени! / Бог ви убил вашите ќудои, / Бог ви убил и вашата сестра, / зашто си ја милно милувавте, / голем унер сестра ви напраи! / Мили браќа си се саштисале, / кога рекле две млади неести – / ви загуби ва-

ше ма̀шко дете. (Мил. 70–71); *во синонимен сѝреѝ со ѝл. с т о р и*: не си пресече јаб`лко, / туку се Неда јубоде / в левата страна срцето. / Отишла мајка да види: / – Што стори, Неде, направи, /.../ зошто ме сама остави? (Лин. 75)

26. *предизивка нешиѝо да се ѝојави, да се образува*; едни Турци со сабја исече, / други Турци со коња изгази, / си направи крви до колена, / си навали крстетна барјака, / во крвите коња му пропадна. (Мил. 273); се удриа два јунака млада / с тие триста одбрани јунаци, / та посекле тристамина силни, / све посекле два јунаци добри, / направи крвца до колена. (Мил. 94)

II. *направи се 1. доѝтера се, облече се, промени се убаво, накиѝи се.*

2. *добие оруѝ изглед; биде, сѝане*; си облече руо венчанечко, / тогај вели млада Маркоица: / – Кога си бев у мајка девојка, / ти ми беше долго ем широко, / кога дојдов за Марка Кралевик, / ти се напрај кусо ем сутесно. (ИФ, Градел Марко широка ограда, Кичево 1968)

3. *преправи се, пресѝори се; преѝвори се, преобрази се*; облече си (Руселинка) машко рујо, / направи се вреден јунак, / па си шета, де е, да е (Теох. 219); јас ќе се направам, мајко мори, / млада калуѓерче, / и јас ќе си земам, мајко мори, / котле калено, /.../ и јас ќе одам, мајко мори, / вода да им крстам! (ГлСНД XIV, 53); си отиде најмала Тодора, / си откључи шарена ковчега, / си изваи рубо зеташинско, / се промена најмала Тодора, / се напраи млада зеташина, / и си зеде китени сватои, / си отиде по убаа нееста. (Мил. 25); земи си, синко, брадвата, / та иди в гора зелена, / насечи буки дебели, / донеси и долу в селото, / та огради црква шарена, / напрај се мртво-јумрело! (Кауф. 376); ќе си се загубаа тие двата браќа, / сѝ заради мене една женска пола. / Ако сакаш, брате девере Никола, / ти да ме чуеш што ќе да ти речам: / – Ја ми се напраи мртва и од од нафол, / да видиме брат ти шо ќе да ми чинит (ММ 1946, 9–10, 422)

4. *сѝане, случи се*; мори, Кавлаѝе, мори Кавлаѝе, / какво се чудо, ле, направи / на Кавалашката планина: / јод деветстотин шилета, / девет, ле, јустанали; / јод триста вакли овни, / три сѝ, ле, јустанали. (СБНУ VIII, 59, Разлошко); танки прсти крши Панда, / танки прсти крши, /.../ бели раце плуска: / – Шчо се напраило, мамо, / карши наше порте, / новоно билјарто, / тамо се збирајат, мамо, мало и големо, / турско и каурско. (Црн. 61)

Во и з р а з и т е: **адет направи; направи адет** – 1. *изврши она шиџо ѓо бара обичајоџи*. 2. *џомине на редоџи*; е неесто бабина црепњарка, / е неесто, стеља магаречка, / е неесто, попруг магаречки, / ти не знаеш закон ка се чини, / ни знаеш да се преклониш, / ни знаеш адет да напраиш. (ИФ, Песна за пречек на невестата, с. Лавце, Тетовско 1970); е неесто бабина црепњарка, / е неесто, стеља магаречка, / е неесто, попруг магаречки, / ти не знаеш закон ка се чини, / ни знаеш да се преклониш, / ни знаеш адет да напраиш. (ИФ, Песна за пречек на невестата, с. Лавце, Тетовско, 1970); **атар му направи** – 1. *му ја исџолни желбаџи*. 2. *исџочиџува некоџо*; хај да се, раде, земеме, / хатар да ми направим / на нашта рода голема, / голема рода, богата! (Кауф. 400); **гајрет направи** – *наџрави наџор, се џоџруди*; **го направи прав и пепел** – *ѓо соџре, ѓо унишиџи, ѓо докрајчи*; изгоре ме, (Фето), препали ме, / направи ме суо дрво, / суо дрво јаворово. / Иструпај ме на три трупа, / навали ме на три огња, / направи ме пра' и пепел, / па ме земи у скутеи, / направи ме раки сапун, / па ме носи на момите / да си мијат бело лице, / бело лице, рудо грло. (Фирф. 3, 193); мари, да не горе и друг сирак като мен, / мари, изгоре ме, исуши ме, Димитро, / мари, направи ме суво дрво, Димитро, / суво дрво дафиново, девојче, / мари, претрупи ме на два трупа, девојче, / направи ме прах и пепел, девојче. (ИФ, Димитро ле, русокосо девојче, с. Старо Коњаре, Струмичко 1970); **зијан направи** – *зијани; наџиџеџи*; се провикна Богданова мајка: / – Дејди, синко, лутица Богдане, / кај ќе појдиш, зијан ќе напраиш! / – Молчи, мајко, моја стара мајко! (Црн. 249); **знак направи** – *обележи*; знак да направиш (брате) доле под Стамбола, / манастира Свети Пантелемон, / да соградиш шадрвани чешми, / да преведиш преку море вода, / да прочиташ вангелији славни! (Рус. 40); **зулум направи** – *изврши злосџорсџиво, убисџиво*; јало, пило, сестро, сум се опило, / голем зулум, сестро, сум направило. / Сум заклало еден син на мајка, / сега они барат крвнината. (Милен. 167); **илје направи** – *измами, излаже*; што ми немало на јунаците, / по едно моме на секој јунак. / Ми се скарале с Турче солунче: / – Зашто си илје ни напраило, / зашт не си зело уште сто девојки, / на секој јунак по една девојка? (Кон. 320); **кабает направи** – *зѓреши*; што си кабает направило, / пашата кабает ќе ви просте; / вујче ти Караѓа крседар биде, / и тебе сос него ќе те направе, / ама срамота е сос силаф да идеш. (Цеп. 157); **кавга направи** – *се скара*; другар ми се жени, мале, / мене ме канија девер да му бида, / кога ќе се става, мале, кавга ќе направа, / оно ми ја зеде мојта џубовница, / јас шчо сум ја џубел

време три години. (Стр. VII, 3, 41); увлеговме земња Арапечка, / направивме големата кавга. (Р. 144, Скопска околија); **кас по кас направи** – 1. *џи исече на сиџни џарчиња*. 2. *џи соџре, џи униџиџи*; што гледаш, кучко, Канцаро!?! / Ето сам врзан од Турците! / Ка е почнала Канцара, / кас по кас џи е направила, / кас по кас џи е направила, / и Димчо го ослободи. (Кот. 67, Струмичко); **китка се направи** – *моџне убаво се доџера*; што си изми Софка / свое бело лице, / та си појде Софка / в шарена одаја, / што изваде Софка / свое бело руо, / та ми се промени / китка се направи. (Цеп. 304); **направи давија** – *џуџи, џоџали се*; собрали са се сељање, / та си ојдоа фов Видин, / при видинские кадија / да му направат давија (Теох. 215); **направи (девет и сл.) греови** – *моџне мноџу зџреџи*; су направила девет греови, / су изгорела деветне трла, / деветне трла сосе јагџнца, / су изгорела девет кледови, / девет кледови сосе младенци, / су изгорела девет омбари, / девет омбари сџ со пченица. (Црн. 213); **направи зарар**: сам сам јувчар, малкај ле Дано, / сам сам јувчар, сам сам каја, / нигде зарар, мори ле малкај ле Дано, / нигде зарар, мори не сам направил (Пеев 332); **направи паран пашкул некого** (прен.) – овде: *ја наџрави за никаде*; сал ме лаже, не ме зима, / саде шеткам и си свиркам, / ме направи паран пашкул, / да ме лајат кучињата (ИФ, Бог да бие кара Севда, море, Т. Велес 1958); **њојзи кева се напрајло** – *малку се развеселила, се расџолоџи*; кад загледа (Радевица) у поле широко, / се зададе една тајмна мајгла, / а у мајгле Раде Славе јунак, / од бога му росица, бре, паде, / а од земњу мајгла, бре, излага. / Тогај њојзи кева се напрајло, / па ми слезе широка авлија. / Кад загледа Раде Славе јунак, / црна коња бел с` учинила, / бели јунак, црни с` учинило. (Арнауд. 166); **поклон направи** – *се џоклони*; срце ме тргнало кајурка да бидам, / на цркви да јодам, светци да целивам, / свека да запалам, поклон да направам. / Молчи, молчи Илмен Илман да не чује, / Илман да не чује твојоту бабајко! (Биц. 4, 57); **пакост направи** – *џредизвика џиџеџа, наџакостџи*; на тебе се надевавме, / да ни растиш, да порастиш / и да живиш дур до старос / и нас да не ти преживиш. / Ама сега шчо ни стори, / каква пакос ни направи? (СбНУ XI, 19, Охрид); **погреб направи** – *џоџреби*; ко` ке умрам ил загинам, / во визбата ставете ме, / со ракија измите ме, / а со вино напите ме! / Погреб да ми направите, / нека бунат тапаните, /.../ тапаните ем зурлите. (Милен. 184); **помош направи** – *џомоџне*; бела книга дојде јод Постол војвода, / црно написана многу жаловита / и није да јодме помош да направме, / помош да направме на Постол војвода! (Биц. 4, 136); **си направи** – *си нанесе*

ишџеџа сам себе; кџфчок направи – малку се развесели, се расположи; тогај Марко лели му велеше: / – Турете ми уште еден чабур, / малку кџфчок и јас да напраам! / Уште еден чабур му турија, / кре-на Марко и него го испи. (Цеп. 108); *џумбуш направи* – развесели се; варај, варај, буљукбаша, / да те лажа, ајду неку – / сношчи беја в наша маала, / в наша маала, у чичеве, / ем јадоа, ем пијеа, / гулем џумбуш направија, / арамиско, ајталиско. (Кост. 227)

НАПРАВЕН 1. *џл. ирид.* од н а п р а в и (с е); навати се дивни Марко / да ја чува дивна гора, / дивна гора, рамно поле, / со негови мили сина. / Навечер ми бележува, / наутро ми претражува. / Едно утро најде гора поломена, / поломена, искршена, / гнила круша направена, / рамно поле пропастено. (Стр. VI, 2, 51)

2. *дошџеран, измазнейш убаво облечен*; каде се чуло, видело, / владика Турчин да стани, / јабди море, за едно лице направено, / за едни веѓи чатмосани... (ИФ, Каде се чуло, видело..., Прилеп, 1969); ој Стифула, млад Стифула, / покарај ја нивестата / да не јоде како мома, / како мома, како дома, / како дома при мајка му, / набелена, направена, / топ цилуфи начешлани, / ред плетенки наплетени! (Биц. 4, 218)

3. *создаден*; од тогај е кукавица / останала направена, / да си рука милен брата / на пролет од Благовец, / од Благовец до Ењувден. (СБНУ X, 16)

4. *ирџворен*; навати се дивни Марко / да ја чува дивна гора, / дивна гора, рамно поле, / со негови мили сина. / Навечер ми бележува, / наутро ми претражува. / Едно утро најде гора поломена, / поломена, искршена, / гнила круша направена, / рамно поле пропа-стено. (Стр. VI, 2, 51, Мариовски крај)

НАПРАЗНО *ирил. залудно, бадијава*; ој даскалче, што си лудо, / напразно време си губиш! / Однеси ме во Битола, / ако са-каш да ме љубиш. / Прошетај ме низ пазарот / и купи ми добар дар. (Кав. 28)

НАПРАШЕН *џл. ирид.* од н а п р а ш и (с е) – *иокрие со ирав*; си заплака Јанина мајка: / – шчо ми се спило студена вода, / сутром носена џут обросена, / џут обросена, прах направена! (Ил. 132; Сазд. 1, 193); коњот беше аџамлија, / шлибна, плоча е откорна, / под плочата шарен ковчег, / во ковчегот три девојки, ој, / една бе-ше света Петка, / друга беше света Неделица, / света Неделица на-

прашена / дека метат девојките (ИФ, Мирче мајка скореваше, с. Врбјани, Охридско)

НАПРАШИ¹ *џл. свр. I. њокрие со њрав*; Иван њ вели, говори: / – Ах мори Милке убава, / не мети равни дворове, / полите ќе ми напрашиш! (Теох. 197); ситно сено косено, / духна ветр, развеја го, / напраши на Петка полата. / Тича Асен, чисти ја, / Пенка шава, не дава, / Асен пипа, не пипа. (Кауф. 431); три дни потруи потруваа. / Проговори кум господин: / – Е, тизека, нови сфате! / Доста пихме и јадохме, / доста потруи потрувахме, / коњето си изгладихме, / рубата си напрашихме, / изведете ни Илинка! (Стоил. 16); не мети, Милке, дворови, / фџстанот ќе си напрашиш, / од ошто ќе го истресиш? (Лин. 111); *џл. њриод. н а п р а ш е н* – шчо ми се спило студена вода, / сутрум носена, цут обросена, / цут обросена, прах напрашена! (Ил. 132)

II. напраши се њокрие се со њрав.

НАПРЕ *њрил. Вид. напред*; кога виде Пројка куќа, / куќа со црно покрита, / дворје со тревје обрасле, / змии низ дворје пролазле. / Од мајка си се научи / оти браќа њ умреле / уште од три годин напре, / девет браќа, в девет дена. (СБНУ XV, 55, Прилеп); што ми се забави, Тино, / на Дунав за вода? / – Ошчо ме опитваш, мајко, / право ќе ти кажа, / право ќе ти кажа, мајко, / без да те излажа. / Таму поминае, мајко, / три табури аскер... / напре ми тргаше, мајко, едно Македонче. (Дон. 44); ете иде едно чете војска, / натре иде Секула Детенце (Арануд. 157); *во комњарњњив: п о н а п р е*: Бал Тепе вода студена, / Бал Тепе сеир да гледаш. / Бог да бије Аљима, / шо ми отиде понапре, / шо ми закачи девојче (Р. 80); ја подајте њи острите јатагани, / острите јатагани / со тилето понапре, / ја подајте њи танките пушки / и тие со кундаците понапре! (Драг. 150–151); шо да ти плаче понапре – / младоста или лепината? (Рап. 91); тера коња Асан до селото, / цело село ми је излезено, / ми ја носат, цанам, чучук Митра, / ми ја носат тија на гробишта. / Напре тргат, леле, попоите, / и по ними, леле, чучук Митра. / Штом говори, цанам, Асан-ага: / – Урнете је, леле, чучук Митра, / тргајте го, леле, бело платно, / уште сега Митра да ја видам, / пак носете Митра на гробишта. (ЗБР LXXV, ЕИ 4, 38)

НАПРЕД *њрил. I. њред некоџо, њред оруџњњњ или њред нењњњо*; на *њреднињњ џел на нењњњо, на чело* (спротивно: н а з а д); задрнкаа тамбуриите, / Николино мори, / приближија до кулата, / Ни-

колино мори, / напред беше ајдут Иљо, / Николино мори, / и по него двата браќа (Тох. 47); тој напред што беше, аго, / Димко Миновото, / и по него беше, аго, / Даме Аџикочо, / и по него беше, аго, / Петре Марковчето. (Кав. 91); един синжир прибрани деојки, / втори синжир млади невести, / трети синжир прибрани јунаци. / Напред ми е мојто прво љубе / сас твоето машко дете. (МПр. IV, 3, 147)

С о г л а г о л и т е: **врви**: напред врви слуга Парвузора / и пу негу Услике Стефана. / Колку губи Услика Стефана, / толку губи слуга Парвузора: / Еднаш маанаа, ду педесе паднаа, / ду педесе Турци јаничере. (СБНУ III, 93); Саид ефенди застана, / застана та му говори: / – Селани, вије могилицы, / овдека напред врвете, / куќава да се прегледа! (Кав. 109); дал врнеж врнит, дал грмеж грмит, / дал грмеж грмит или татони. / Ни врнеж врнит, ни грмеж грмит, / ни грмеж грмит, нити татони. / Туку се биат млади кумити, / млади кумити на Мечкин Камен. / Напред ми беше, беше врвеше, / беше врвеше Питу војвода. (ХМ 5, 66); **излезе**: тој (Бајче) ми бегат, ич не се обзират, / па девојка напред му излезе, / и расплете коси на јунака. / Бајче вера тогај му фатило / да е таа Марија девојка. (Арнауд. 113); **оди**: Турчин е Маре велеше: / – Фрли го Маре детето, / не можиш напред да одиш, / ситнана роса да цепиш. (Цел. 211, с. Велмеј); да се преброиме / дал сме сите тука иии! / Едно моме нема, / Калина малина, / ќерка Бојанина иии! / Напред што одеше / танец што водеше иии! (ИФ, Ајде збирајте се, сите мали моми, Прилеп 1970); да си боднаје оба брзи коњи, / коде трчаје – дете натрча, / коде скокаје – дете натскочи. / Да си јахнаје два брзи коњи / по лов да одат горе в планина. / Дете одеше напред Марка (Пул. 63); изговара Марко Кралевиќе: / – Чес ти права ти напред да одиш! / Ми киниса дете Дукадоне, / ми киниса напред да ми одит (Р. 404) **тера**: винари белограѓани, не ви го сакам виното, / тук’ ви го сакам лудото / што напред тера карванот. (Милен. 20); **фане се**: калуѓер фрли црната раса, / да идам, Гано моме, да видам, / да идам, блага душо, да видам. / Па си се фана, напред на оро, / да идам, Гано душо, да видам, / да идам, блага душо, да видам (Кот. 84); и др.

2. *сѝеиенувано во комѝарайѝив*: п о н а п р е д – *прво, пред ѝоа, предвреме, ѝорано*; лели се двата станааме, / рака за рака се фанааме, / на дървото се качијме, / на едно гранче стоееме, / алови цреши зобееме, / еден во друг уста си турааме, / уста со уста зобе-

еме, / вера и закон вѣрзааме: / – Кој ќе се жени понапред, / три години болан да лежи! (СБНУ X, 40)

3. извик за боорење; напред, напред за слава / кон бојното поле! / Не сакаме богатство, / не сакаме пари, / но сакаме слобода / човечки правдини! / Кој е страшлив ко баба дома да си седи, / на фурка да жаљава, / да плачи, да реди! (ТМ 464); тој (командантот) само вика: – Ура, напред! / Удрете право, борете се храбро, / помош ни иде од Јужни Брод! (ХМ 5, 117)

Во и з р а з и т е: **од понапред** – *од ѿорано, ѿрејходно*; а каури, Ружо, се вари, / сите пушки, Ружо, накупиле, / од Турчино, Ружо, да се бранат, / цело село, Ружо, е вари. / Варај, Гане, море, мој побратим, / ни сум чуло, Гане, ни разбрало, / од понапред, Гане, од никого. (ИФ, Ружо, мори посестримо, с. Гуѓаково, Мариово 1969)

НАПРЕДЕ *гл. свр. 1. ѿреде, исѿреде волна, ѿамук и др. доволно, досѿа*; та е напрела (Добра), маму, та е напрела, / та е напрела девет вретена / и ошче девет подебел ваток. (Атан. 58); Стојне ле, Стојне невесто! / Сва ноќ е Стојна седела, / кола е дрва 'згорела, / девет вретена напрела, / мушка промена сошила, / рало чорапи соплела, / свекрва ракав навезла. (ХМ 1, 56; Иљ. 232, Кратовско); цел ноќ сум тебе, Стево, чекала, / девет вретена напрела, / и десеттото почела. / Ми дојде мојта свекрва, / ми рече јас да преспидам, / тогаш се, Стево, прободи. (ИФ, Димано, булке Димано, с. Ропотово, Прилепско, 1969); седела Јана вечер сабота, / вечер сабота спрема недела, / та је напрела девет вретена, / девет вретена танка јоснова, / танка јоснова, танка ленена. (ИФ, Ој, Јано, ле, јубава Јано, Делчево, 1955); соноќ невеста седела, / соноќ го Груја чекала, / девет вретена напрела / и три фустани сошила, / и три бурнжик кошули – / ушче го немаат да дојат (Огњан. 310)

2. со ѿредење изработѿи ѿлајно, мрежа и др.; имала е девојка / милостива мајчица, / не ја рано будила / да напреде, напреде / тенки, тенки дарове (Кауф. 464); седела Јана / вечер сабота, / спроти недела. / Та је напрела / девет вретена / тенко предено / за танки дари... // зашчо дадох кажле ленец, / кажле ленец, половина?! / Кончички ќе си напредех! (Теох. 39); чу се, прочу се, Елинко, мори, ке танко предеш, / ке танко предеш, Елинко, мори, ке ситно везеш: / ќе ти допрате, Елинко, мори, два драма памук, / да ми напредеш, Елинко, мори, танка кошуле, / да 'а напредеш, Елинко, мори, да 'а сошиеш, / да 'а сошиеш, Елинко, мори, да 'а наве-

зеш, / та шчо остана, Елинко, мори, да не потане, / да го допратиш, Елинко, мори, по верен човек. (Молер. 127–128); *џл. ирид.* н а п р е д е н: најдете ми празна фурка, / празна фурка и вретено, / и вретено напредено, / та ќе ида кон момите! (Теох. 397)

НАПРЕДЕ *ирил.* Вид. **напред**; куга било през полето / на јунчаре (Стојан) говореше: / – Полека јунци карајте, / јас ќе ида напреде, / конако да ви умера / и оборе за јунците (Теох. 176); она ќе иде напреде сфатови, / она ќе сама да помине! (Шапк. 4, 194); *во формайи:* н а ј н а п р е д е: ја подај ми, Софке, / тенката гранета / да засвирам, Софке, / едно грчко оро, / ќе се фанат, Софке, / сите баничанки, / сите, сите, Софке, / тизе најнапреде. (Кот. 44; (МФ ХVII, 33, 280)

Со г л а г о л и т е: **загази:** проговори чести царо: / – Ајде да идем на крај море, / ако си је малка мома, / сите море ќе загазат, / ќе загазат најнапреде, / она ќе чека најодзаде (Сазд. 240); **иде:** Вид. кај примерите; **тера:** Димка им веле, говоре: / – Јас ви го нејќам виното, / туку ви го сакам момчето, / што тера карвано напреде, / и носи фесо над око, / мене ме гледа под око. (Кот. 27)

НАПРЕДЕН *џл. ирид.* од н а п р е д е; страчка страчна мене текна, леле бре, / што си зедев фурчицата без кадеља, ха! / Вретеното напредено, ха! / Та си фрчи, онде трчи, леле бре, / та си ојду на нивата, ха! (ИФ, Што си зедев младо момче, леле бре, с. Канино, Битолско 1969); никој другар не се нафати / се нафати клето Турче, / ми се стори женска лика, / женска лика, машко срце. / Си облече женско руво, / си закачи празна фурка, / а вретено напредено. (Теох. 65)

НАПРЕДИ *ирил.* Вид. **напред**; излези, Стано, излези, / излези, ќерко, да видиш; / стар хаџи Димо напреди / со девет сина по него, / сношти на армас си биле, / сега од армас си идат. (Мил. 370); Ките ле, пиле шарено, / не чу ле, мари, разбра ле / дали писаа и мене? / – Аго ле, аго Мехмеде, / тебе напреди писаа, / напреди восќа да водиш, / син, зелен барјак да носиш. / Мехмед си викна да плаче. (Молер. 86); ќе речат, Ено, ќе речат: / – Гледајте, море, видејте, / какво је аро напреди, / с добра невеста по него, / не прилегала за него! (Мил. 342); Грују напреди седеше / и ти до него седеше, / та машко дете држеше, / капата му обнижана / сè жăтица до жăтица. (Молер. 62)

НАПРЕКО *ирил.* Вид. **напреку**.

НАПРЕКУ *ирил. по најкус паш, попреку*; Кузман ми слезе од буки / со све негои сејмени. / Кузман ми тргна напреку, / низ Караорман поминвит. / Та шчо го Кузман пречека / кај онаа река Радика, / тук ќе ми Осман поминит. (Шапк. 4, 176); на први Величетврток / на Стојка елек кројеше, / машко си дете дојеше, / ете и Стојкови другари, / од дрва јони идеја, / Стојка напреку носеја, / со страна дрва странеја. (ИФ, Седнала Ката Леринка, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); ете го Стојан... кај иде, / ситно му стадо пред него, / пците ми тажно виеа, / овците жално блееа, / ете го Стојан кај иде, / напреку на кон товарен. (Стр. VI, 5, 60)

НАПРЕТЕК (и **на претек**) *ирил. прејшекувајќи се, најширеварувајќи се*; доста реде (Боје) туртулици / на твоето рамно чело; / се зачуди цело село, / старци бради обрикоја, / млади жени патосаја, / кој на претек да те земи. (ИФ, Ај ти Боје, калеш Боје, с. Јанкоец, Ресенско 1956); ај ти Боје, калеш Боје, / доста реде туртулици / по твојето рамно чело, / го запале сато село, /.../ мажи жени патосаја, /.../ кој на претек да та земит, /.../ кој за сина, кој за мнука, /.../ стар војвода сам за себе. (Кис. 56–57, Охридско-преспански крај)

НАПРЕТОК *м. бела марама со извезени срмалии цвеќиња по аглише*; арисал је, биндисал је / руса Дојка главатарка. / Он ѝ даде бел напруг, / она чивре пак му даде! (Тан. 54, Гевгелиско)

НАПРОМЕНИ СЕ *гл. свр. промени се убаво*; станав рано во недела, / та са измив, са уплетив, / та са лепо напроменав, / та си ојдов шерден-чесме, / тамо најдов две Влашина, / тије влашки си зборвае, / никој не ѝ разберваше. (МЈ VIII, 2, 213); јас сом се напроменило, / а нема кој да ме гледа, / Мује је мило на аскер, / с каплара се разљутило, / капетан не ми го пушта / да дојде да ме рашета. (МФ II, 3–4, 466)

НАПРСКА *гл. свр. ирска шолку колку шито иреба, колку шито е доволно*; Калина плаче, нејќе за довец: / – Довец е, мајко, есенска слана, / што ќе напрска, сè ќе попари, / ерген је, мајко, пролетна роса, / што ќе напрска, сè ќе процавти (Фирф. 2, 357; ИФ, Натфрлил се ерген, ерген и довец, с. Стојаково, Гевгелиско, 1953); прошетал се свети Јован, / свети Јован благословен, / в раце носи котле вода, / во котлето сребрен крст, / во раката бел босилок / да си крсти небо, земја, / да напрска сите жита, / сите жита, сите дрвја (Стр. VI, 2, 49); мајко ле, мори мајко ле, / цел ден крај море сум играло, / цел ден сум чудо гледало, / риба во море играше, / со гради

вода цепеше / со крилја вода прскаше, / дури ме мене напрска (Стр. VI, 2, 59; ИФ, Играло дете крај море, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); *џл. ириод.* н а п р с к а н – *испрскан*; Македонијо, мајко мила, / доста си страдала. / Страдала си, маченицо, / пет векови цели. / Твојте куќи, колиби / со крв испрскани, / твојте мајки, твојте сестри / в црно облечени. (Паск. 114; Мп НОБ 96)

НАПРСКАН *џл. ориод.* од н а п р с к а; Вид. кај **напрска**.

НАПРСТОК *м. иредмеџ за на ирсџ;* ономино, / дономино, / триафиле, / карафиле, / стотопати, / анагија, / љајтин, / гујчин, / теќе, / напрсток. (СБНУ XXXVI, 293; Шапк. 2, 41)

НАПРЧИ *џл. свр. крене нагоре; исирчи;* де гиди, рако, / рако, папурјако, / напрчи мустако, / накриви калпако! (Теох. 256); мојта мајка седи, мисли, / кому да ме даде; / она ме дава за пијаница, / јас пијаница сакам; / нему чашка, мене чашка, / напрчи опашка. (Фирф. 2, 440); наљути се ракот / напрчи мустакот, / напрчи мустакот, / накриви колпакот / даљ те не знам, жабо, / до која си стока. (Жива старина, Гин. 243); наљути се раче, напрчи мустаќи, / напрчи мустаќи, си накриви фесе. (Р. 404); ој рако, рако мори, рако папурјако, / напрчил мустако во шумурјако. / Ја сретчат, море, жаба чеко(р)гора, / та на рако вели, вели јем говори: (Кар. 1, 24); побегнал си Зајко / напрчил опашо, / раширил ушите / в(р)голи очите / да не би га стигнев / белите ’ртове / што мож’ да утеше / младожења не е. (Кар. 1, 12)

НАПСУВА *џл. свр. накаже некому многу иџосџи;* море, Ѓуро го са, гиди ле цанам, беда набедили, / Ѓуро го са беда набедили, / че напсувал јаничарска мајка, / јаничарска мајка, крническа. (Кауф. 208)

НАПУДИ *џл. свр. избрка, изгони;* свекрвица, пакосница, / синој мене напудила, / напудила на сокаци. / У комшије свадба има, / свадба има, дајре чука. (Р. 80, Скопска Црна Гора)

НАПУДРЕН *џл. ириод.* од н а п у д р и (с е); црпи вода, було, бегај дома, / ете идет, було, српска војска, / ќе ти кршет, було, стомничина, / ќе ти кршат, було, ибричина, / ќе ти кинат, було, ферецето, / ќе ти видат, було, бело лице, / бело лице, було, напудрено. (ИФ, Црпи вода, було, бегај дома, с. Раштани, 1968); излезе моме со бела блуза облечена, / ред копчиња наредена, / бело лице напудрено, / руса коса накадрена. (Кауф. 199)

НАПУДРИ *џл. свр. I. сѣави ѿуора на лице*; си станала белата маџирка, / глава си измила, ситно се јоплела, / ситно се јоплела, баник усукала, / ручок направила, лице напудрила, / лице напудрила, порта јотворила, / госја ќе си чека млади кавурчиња, / млади кавуриња, сите даскалчиња, / туљбен отфрлила, лице насмејала (ИФ, Си станала белата маџирка, Кавадарци 1959); другачки верност немале, / Сулејманице кажале: / – Сулејманице анке ле, / Сулејман љубит Ѓурѓица. – / Другачки верни, Ѓурѓице ај, / кажете е Ѓурѓице / да дојдит да се видиме, / косата да ѝ каносам, / лицето да ѝ напудрам, / анама да ја направам. (Ник. 31)

II. напудри се сѣави си ѿуора; овде: н а п у д р е н; Мијајле, сине Мијајле, / чини си дикат невестата, / кога ќе јодит на вода, / русата коса начешлана, / белото лице напудрено; / кога ќе идет од вода, / русата коса изметкана, / белото лице повенато, / срмен ѝ елек распетлан. (ИФ, Михајле, сине Михајле, Битола, 1956)

НАПУКА *џл. свр. 1. ѿука на ѿовеќе месѣа, расѿука*; фториа бе гроб, мамо ле, / малка мома оглавница. / Триж си а, мамо, цалувах, / триж ми се уста напука, / три капки крви капнаа. (Молер. 248, Разлошко)

2. ирен. јадоса некоџо мноџу; кажи, кажи, аман, аман (убаво девојче), што да ти донесам? / – Купи, лудо, свилено фустанче, / за фустанче, шарено коланче, / да препашам, аман, аман, тенка половина, / да излезам, аман, аман, долу во селото. / Во селото, село е весело; / на ороото кога ќе се фатам / да напукам, аман, аман, младите ергени, / да ми завидат, аман, аман, моите другарки. (Кав. 49); н а п у к а н; море, што си олку, море, напукано, / дир, моме Ризо, мори, / аман олку напукано. / О мори, дали мајка бре, / море мајка те карала, / о море, дали татко, / дир моме Ризо, татко те тепало? (ИФ, Море што со олку море напукано, с. Пласница, Порече, 1969)

НАПУНИ *џл. свр. Вид. наполни*; купи си црни биволи, / изора нива гулема, / насеа бела пченица. / Даде ‘а Господ, роди се, / па даде Господ, па даде, / напуни Стојан амбаре (Ил. 299)

НАПУПА СЕ *џл. свр. (за ѿѿицаѿѿа ѿуѿунеѿ) ѿомине мноџу време во ѿуѿање, насиѿи се со ѿуѿање*; ах, да го знаја кој билбил пее, / кој билбил пее на осунватје, / да го нарана со отрувачка, / да се напупа и да испука. (Дон. 162)

НАПУПИ¹ *џл. свр. I. ѿуѿѿѿи ѿуѿѿѿи*; мома маќа поскарала, / поскарала, посругала, / далеќ мома пребегнала, / през реката ма-

настирска; / црно семе посејала, / зелено је изникнало, / ѓувезино напупило, / алово се расцафтело, / кој помине да откине. (Кост. 39–40); војевал (Ѓуро) девет години, / ага било десеттата, / китките напапили, / напапили ќе да цафте (Молер. 225); та на Ѓурѓа домашнело / по друм по пат пребегнала / црно семе посејала, / зелено е наникнало, / ѓувезино напупило, / алово се расцафтело (Теох. 51); кога ќе шума напупи, / детето да го нахраниш! (ИФ)

II. напупи се – *иуишѝи иуики*; китките се напупиле / напупиле цафт да цафте (ИФ)

НАПУПИ² *џл. свр. наведне.*

НАПУПИИ *џл. свр. иуишѝи иуики; напуиш*; кога ќе роса заросит, / детево да го искапит; / кога ќе шума науплит, / детево да го наранит. (Трен. 5, 52)

НАПУЧИ *џл. свр. напупи*²; *наведе задник, (направи ја) се наведе со задникоѝ кон некоџо*; бара, бара, барица, / к... боли главица, / питајте го што стори, / грне масло истури, / попу деца научи, / попаѓата е напучи! (Цел. 69)

НАПУШТА *џл. несвр. од напушти; осѝави*; деј, гиди, лудо и младо, / не губи си го времето, / не губи си го времето, / не напуштај го дуќанот. (Вас. 305); Тиквеш, Тиквеш, ти мое родно место / досега сум в тебе живеал / а отсега ќе те напуштам! (МпНОВ 165)

НАПУШТИ¹ *џл. свр. 1. иуишѝи во џолем број или сиѝе докрај; наиолни*; куга бехме малени дечица, / та па бехме селски телчарчета. / Напушчихме царови ливадје, / фанаја нџ два царови си-на, / фрлија нџ у тевни заздани (Теох. 509); отидоа (снаа и девер) во гора зелена, / напуштија сивине соколи, / пофатиа птици еребици. (Арнауд. 182); што ме догледа едно овчариште, / едно овчариште со големо стапиште. / Та ко ме ватиу за десната рака. / море врти, удри сиот ме сокрши. / Кога ме пушти низ една падина, / низ една падина, скрос капина, / кога ме напушта шарени кучишта, / море, Шаро држ бре беле, едно вати, / друго скини, а треќо грабни. (Кар. 1, 52)

2. (за река) исиуишѝи, иуишѝи во обилна мера; обе ми се тије разделиле, / напраиле куќи на далеку, / напушчиле Дунав покрај куќи, / посадиле трски по Дунава, / туку обе да не се видеет. (Шапк. 2, 109)

НАПУШТИ² *г.л. свр. 1. иресѿане да биде со некоѿо, оиѿкаже се оу некоѿо, осѿиави некоѿо; разведе се; шчо те напушти од прок-лета љубов, / шчо те напушти од душмани, / јас со друга се заљуби / и за неја се јожени, / зато ќе јостанам на туѿина, / јод жалови за пр-ва љубов. (ИФ, Кираѿиче, јабанѿиче, с. Гуѿаково, Мариово 1969); во синонимен сѿреѿ со г.л. о с т а в и: врбу, ле, врбу, зилена врбу, / што си навела грани надолу? / Грани надолу како мен глава? / Дал и ти жалеиш за прво либе, / тој ме напушти, тој ме остави, / тој ме остави с кора во срце. (Биц. 1, 150)*

2. иресѿане да биде некаде, си заmine (оу некаде); Тиквеш, Тиквеш, ти мое родно место, / досега сум в тебе живеал / а отсега ќе те напуштам. / Јас не можам под ропство да бидам, / ни пред очи маки да гледам, / ќе нарамам тешка ми пушка, / ќе накачам горе, планина. (МпНОБ 165)

НАР *м. (тур. паг од перс.) јужно дрво со круиен илод како јаболко, со сѿиѿни црвени зрнца шѿио накиселувааѿи, Punica granatum, калинка; Во бавчата до три дрвја цутиле, / Пено, цутиле: / бири алма, бири армуд, бири нар, / Пено, биди нар; / алма армуд, сизѿн олсун, нар бизѿм, / Пено, сен бизѿм! (Фирф. 3, 272)*

НАРАДУВА (СЕ) *г.л. свр. се радува мноѿу, оо сѿиосѿи; ис-карај ми и мојата пуста прикија / и да викнеш моите милне друшке, / да раздадеш мојата пуста прикија, / оне да га носат и ти да гле-даш, / оти не га наносила, не нарадовала. (Верк. 268); откључи ми, мале, сандуците, / да искараш, мале, моето чисто рухо, / моето чист-то рухо, моето невестинско, / не сум гу носила, не нарадовала. (Верк. 268); де ќерка најдеш ракла ти бара, / коприна тера жѿлта, ваљана, / сина зилена бела црвена. / Нарadowaј са, момина мале, / ќерка шта земат, ќоше шта оправљат. (Биц. 7, 23); мори, за кого чуваш, Мино ле, / твојата танка уста? / – Море, чувам ја чувам, лу-до ле, / за црната земја. / – Мори, дај ја мене, Мино ле, / да ти се на-радувам. (Фирф. 3, 284)*

НАРАКВИЦА *ж. меѿална алка на оуѿки како украс за на раѿе; гривна; па се свали црниот Арапин, / па се свали во Станбол чаршиа, / право тегли на безистенѿии; / тамо кроит рубо калуѿер-ско. / Од там отиде на куемѿии, / там направи крсти позлатени, / на главата капа калуѿерска, / на раѿето нараќквици златни. (Мил. 189)*

Со п р и д а в к а т а златна: изговоре Сава игумене / на о-ние триста калуѿери: / – Ељ чуете триста калуѿери! / Ќе ви речам

една нуждна реча: / – Соблечите свила и кадифе, / облечите руво калуѓерско, / на главите капи камилавки, / под мишките стакли позлаќени, / на гушите златни петрахили, / облечите златните одежди, / облечите на ваши грбиње, / на рацете златни нараќквици, / та земите книги вангелии, / да с' крстиме, да Богу се молиме. (Мил. 67–68); *во обликои*: н а р о к в и ц и: ми станае триста калуѓери, / ми зедое триста вангелии, / и на роци златни нароквици, / и зедое триста петрафили. (Р. 404)

НАРАМИ *ж. свр. сѝави на рамо*; излегол Делчев војвода / по таа Кожув Планина, / нарамил пушка берданка / и редум, редум куршуми. // а што беше лична Тодорка, / нарами пушка на рамо, / запаша сабја дамасклија, / три години комита шетала. (Милен. 68); Тиквеш, Тиквеш, ти мое родно место, / досега сум в тебе живеал / а отсега ќе те напуштам. / Јас не можам под ропство да бидам, / ни пред очи маки да гледам, / ќе нарамам тешка ми пушка, / ќе накачам горе, планина. (МпНОБ 165); и си нарами џоката. (Фирф. 3, 381)

НАРАМНИ СЕ *ж. свр. сѝане рамен*; и ми викна да ми плачи: / – Ој ти, брате, хајдут Велко! / доста седи у долна маала / и ми пие ројно вино, / ројно вино тригодишно, / и баш ракија амберлија, / девет пати преварена; / е бар да видиш / Косово то рамно поле, / се напални, се нарамни / со Турци сè избрани! (Драг. 135)

НАРАН овде: **нарајн**; тапани ту чукат, / и свирките свират, / дошел Стојан, дошел, / дошел среди паку, / нарајн Митрината мајка / жално ја припева, / ја на премлад Стојан, / гласу му занева. (Драг. 125)

НАРАНА *ж.* (дијал.) Вид. **нахрана**; не кални се у доброга коња, / коњо ти је кучешка нарана (СБНУ XII, 48); пушката е студено железо, / коњата е кучешка нарана! (Теох. 485)

НАРАНИ¹ *ж. свр.* (дијал.) Вид. **нахрани**; наврвила моја стар маќа, / наврвила на црква да иде; / ф раце носи два бели поскори, / јас си оте два бели поскори, / та нарани 'рти и загаре. (Нед. 31); а ливадо росна потлачена, а ливадо, / зашто си ми росна потлачена, зашто си ми? / Как да не су росна потлачена, како да не су, / девојка ме лошо прегазила, девојка ме, / с прстен брало трава телина, с прстен брало, / да наранит кумова си коња, да наранит (Бел. 260); мор јарембице, ловам те, ловам / дур да те изловам, / да

те затвора у калуфиа, / да те нарана бела пшеница, / да те напија све ројно вино. (Рап. 56); се наруча Дервиш-бег Војвода, / и си легна малу да поспиет. / И си стана млада Ангелина, / му нарани негва брза коња, / му нарани сено чемерлио, / си откључи шарена ковчега / и си собра малу многу азно. (Мил. 276); качила се Маца мори, на црница, / да набери Маца росна шума, / да нарани Маца бубиците, / да наточи Маца тџанка свила, / да наткае Маца тџанко платно, / да ушие Маца червен бајрак / и на него Маца да навезе, / да навезе „Смрт или слобода“. (Пенуш. 4, 185; (Кауф. 152; ИФ; ТМ 364); *со именкаџа р а н а*: девоко мари, девоко, / јас не те чувам да умреш, / туку те чувам да станеш. / Повниш ле, мари, повниш ле, / куга гората гореше? / Сите комшии бегаа, / мен ми крилца изгореа, / јазе не можеш да бегам, / тогај војската врвеше, / си минаа, поминаа, / си ме мене подритнаа, / и ти ме мари, подмина, / ти ме ју раце јузема, / ти ме и рана нарани, / ти ме и вода напои (Теох. 37); мајка ќе ја пуштам, калеш Димко, / у гора зелена... / листа да собери, калеш Димко, / буба да наранам... (Манол. 48)

НАРАНИ² *џл. свр. I. нанесе рана некому; тогај се налуги* Ахмед качак, / пушка си фрли, Тодор нарани, / шчо ми се собраа сите селани, / шчо ми фрлија до двете пушки, / не се видоа тие пусти Турци, / Ахмед парчиња го напраија, / се куртулиса целата наија. (Тах. 65); вечерајте, мене не чекајте, / мене ме е гајле нападнало, / мене ме е лудо наранило, / бело ми е лице почернело. (Кауф. 281); направи (Тодора) лулка од појас – / Дамјана натре положи. / Нани ми, сину Дамјанчо, / кога кошута ќе помине / тебе ќе Дамјанчо нарани (Тоц. 341)

II. нарани се нанесе си рани; џл. ирид. *н а р а н е н*: поарно јас да си умрам, / при Стојана да отидам, / раните да му преврзам, / студена вода да му даам / и да си го јас понадам, / оти ми е многу болно, / многу болно, наранено (СБНУ III, 73).

НАРАСИ *џл. свр. џосоли со раски; наираши;* што долета лепо пиле, / што му падна на рамена, / чашата му истурило / јасјето му нарасило. (Кит. 1, 53); долетаа, долетаа, Лазаре, два голаби, / два голаби, два голаби, Лазаре, три голаби, / чаша вино, чаша вино, Лазаре, нарасие, / нарасие, Лазаре, оптурие. (МФ VII, 13, 199); едно пиле, Лазаре, соколово / с криле скрипне, Лазаре, та одлета, / му нараси, Лазаре, слатко кафе, / слатко кафе, Лазаре, шеќерливо. (Р. 240 /4/, Струга); долетало славеј пиле, / застанало на трендафил / со крилцата цут сорона, / му нараси буљур чаша. (Стр. III, 2, 52);

долетале ред голуби, леле, / застанале божур дрво, / нарасиле ча-ша вино, леле! (Крст. 102)

Во к л е т в а: **очите да ги нарасат** – *да ослепијат*; пиперот на јергените, драги, / очите да ги нарасат, / момите да ги не видат / кога ќе јодат на вода. / Кога (момите) јоделе на вода, / лоша им препка клавиале, / цигара тутун пијале, / на коси им ги врлале. (ИФ, Овде над село градено, драги, с. Крапа, Порече 1969)

НАРАСНЕ *г.л. свр. со расиџење досиџне извесна висина; сџиане висок; израсне, израсиџе, нарасне, џорасне; ој Јано, Јано, убава Јано, / расла, нарасла калко планина, / оженила се, одомила се, / та не видела чедо од срце. (Молер. 200); во синонимен сџреџ со г.л. п о р а с н е: пиле лета по море, / на момите кажува: / – Да са живи момите, / да пораснат, нараснат / како ’рже по поле, / като тенке тополе. (Верк.119)*

НАРАСТЕ *г.л. свр. со расиџење досиџне извесна висина; сџиане висок; израсне, израсиџе, нарасне, џорасне; Калинка (цвеќето) го рассажаше, / рассажаше, наричаше: / – Расте, цвete, та нараси, / та па цаџти, та нацаџти, / да те види Калинчица, / какво растеш, какво цаџтиш, / бело ле си, ли црвено, / или сино и зелено (Молер. 229); богатичка таја мајка, / што породи девет сина / и десетта цаџ Фекиа. / Растле ми са девет сина, / растле ми са нарасоха, / достигнаха за главење. (СБНУ XV, 23); робинчица дете лула, / сос нога им дете лула, / сос раце им фурка преде, / сос уста им песна пое: / – Лули, нани машко дете, / синово ми, шчеркино ми, / и на баба мило внуче! / Да растеш, да нарасеш, голем да станнеш! (ИФ); нани, нани, лули, лули, / баба ќе те лулат, / дете да ми спиет, / да ми спиет, да ми растет, / голем јунак да нарасет. / Војска баба ќе те испратит, / да е чуваш државата! (ИФ, Лули, лули, нани, нани машко дете, с. Битово, Порече 1969)*

НАРАЧА *г.л. свр. 1. даде да се сџори нешиџо; џраџи џорак; слушај ме слушај, дренско полјаче, / ние ќе јадиме у село Царевик, / ќе му нарачаме на царевичани, / ќе му нарачаме во Прилеп да слезат, / во Прилеп да слезат кај чорбаџиите, / како да ми знајат пари да ми зберат, / пари да ми зберат три илјади лири (Фирф. 3, 164); та шчо им нарача оној добор ручег, / оној ручег до десет погачи, / до десет погачи, до десет преснеси, / хем рудо јагне и џута ракиа. (Шапк. 4, 187)*

2. *прати иорака*; мајче ле, мила мајче ле, / дељми ти тебе нарачав, / живо ќе легнам, ќе умрам, / во град Костур не се мажам? (Кис. 30–31); садила мома есена лоза в градина, / ем ја садила, ем нарачала на неа: / – Расни ми, расни, есенна лозо, в градина, / та да набера това бело грозје од тебе (Теох. 257); *со глаголои* п о р а ч а; Гуна болна лежи / од неверна болес / од незнајна треска! / Маќа ѝ наврвја / на пазар да иде, / на Иштип на пазар. / Гуна ѝ нарача, / нарача, порача: / – Като ќ' идеш, мале, / на Иштип на пазар, / там ќе си го најдеш / мојто прво либе, / и да му ле кажеш: / Гуна болна лежи / од незнајна треска, / од незнајна болест! / И да му ле кажеш / нека ми испрати / момија, шамија, / стоDRAM леблебија, / ока суо грозје! (Теох. 306); дубри дошла, наша снао, дубри дошла, / најповиќа да нарачиш, наша снао, твој другачки, / кога ќи јодат за вода / и твојта стомва да (j)а зеват. / Нарачај, моме, порачај / кога ки метат пулена / и твојта пулена да (j)а изметат. (Мисир. 100); *со глаголои* р е ч е: лели знаиш, мила снао, / мила снао Ангелино, / ти си сирак како мене, / татко, мајка си немаме / за злочас да ни се најдат. / Ангелино, ти се молам, / слушај што ќе ти речам / и што ќе ми ти нарачам. (Цеп. 259)

3. *во формише*: н а р а ч а: отиде дур при Стојана, / му кладе киска босилок, / прибра се да го целиват. / Стојан је фати за раќа: / – Добре ми дојде, Бојано! / Как се излажи мајка ти, / како тебе пуштила? / Како ти тебе нарача? / Арно те господ донесе, / со тебе ќе се ќердоса. (Мил. 265); н а р е ч а; само цвеќе наречаше, билјаро, билјаро! / наречаше, поречаше: билјаро, билјаро! / да дојдејет беќарите, билјаро, билјаро, /.../ да го редит по фесои, билјаро, билјаро! / по фесои, по појаси, билјаро, билјаро! (МФ VI, 12, 207)

4. *во синонимен сиреџ со ѓл*. п о р а ч а: нарачал Стојан, порачал / по сичките чирации: / – Шчо чини маќа да чини, / нека ми собере промената, / промената велигденска, / велигденска, гурѓовденска / и у промена кафало – / писано сворче костено, / и да доведе, доведе / убава Чубра невеста. (Самар. 76); ќе одиш, лудо, ќе одиш, / на куго мене оставаш, / нарачаш, лудо, порачаш? (Теох. 347); Мита бовна, јако бовна, / Мита никој не верује. / Нарачајте, порачајте / по броѓани, по граѓани: / како знаје дели Амзо дома да дојде! (МФ II, 3–4, 443); нарачај, Маро, пор'чај / на твојте верни другари / да ми ти двори измитат, / да ми ти цветја поливат, / да ми ти мајка растажат. (МПр. VI, 1, 111, Бојмија)

НАРАЌНИЦА ж. (*охридска форма нарачница*) Вид. **наречница**; ми заспала млада Момирица, / си дојдое до три нарāчници, / а Тодора очи не затворат, / глеат, слушат до три нарāчници: / – Прва велит ај да го земиме, / втора велит да го не земаме / дури да се дете сторит, / дете сторит до седум години (Мил. 25); леле Маро, мила мнуко, / шчо ти било нарāчано / од пустите нарāчници! / Пусти биле, шчури биле, / шчо те тебе нарāчале / да ми растиш, да порастиш, / да се сториш за мајжејне, / ние да те посвршиме. (СБНУ XI, 22)

НАРАЧУВА гл. *несвр.* од н а р а ч а. **1.** *ираќа иораќа*; нокти си сечат – пиле ранеја, / солзи ронеја – пиле појеа, / пиле појеа ем нарачваја: / – Ти да ми јодиш наши вилајет, / ти да ми видиш што кова е тамо (Биц. 4, 30); кога мајка умираше, / таја мене нарачваше: / да не љубам ниско чупе / нито ниско, ни високо (Совр. XXXI, 4, 86–87); нешто е се Кале дослушват / как` да вика нејзина брачеда / китна, стројна личната Дафина: / – Која лани од мерак умрела / и на Каља таа нарачуват: / – Да е кажиш, Каљо, на мајка ми / да не носит цубе наопаку (Ник. 124); на венец му нарāчуе: / – Пливај, пливај, зелен венец, / да отпливаш јунакои, / јунакои рамни дворје! (Мил. 425); *во формата* н а р у ч у в а; кинисује Димитрија, / кинисује на мејана, / кинисује, наручује, / на негова невестица: / – Невестице црнојоко, / ти да станеш изутрина, да избањаш машко дете, / да се бело испромениш, / па да дојдеш на мејана! (ГлЕМС 1, 252); и ми ја прати по једно пиле соколово / и на пиле с уста му нарачува: / – Пиле, пиле, соколово пиле, / земи, пиле, ова бела книга, / да однесеш на стара Коџа Новаку. (Р. 225, Битолско)

2. *честито со глаголот* п о р а ч у в а – *со истото значење како иоо 1*; Мерудо, Мерудо, ти златна Мерудо! / И јас сум си така, како ти што велиш: / – една мајка имам, болје да ја немам; / она не ме пушта вонка да излезам, / на чешма да појдам, коњот да напојам; / ќе ми нарачуе, ќе ми прерачуе: / – Дека да ја видиш таа врашка ќерка, / од пат да се тргнеш, место да ѝ чиниш! (Мил. 368; Кон. 148–149); порачвит Димка, нарачвит / по терзијана леле Стојана / как знаит мајка да дојдит, / татко ми жив да не дојдит / тој што ме даде далеку, / далеку село Босото (Ник. 81); ќе ја праќат, бела Менда в град Битоља, / в град Битоља, бела Менда, Аџи-Павлева, / порочуват бела Менда, нарочуват (Р. 404); нарачујет житополка, / порачала житополка, / ка да знајет змеј да дојдет, /.../ жито ми се

јобродило, /.../ сека нива амбар жито, /.../ прелог нива два амбара. (ИФ)

3. *рейко со ѓлаголош* п р е р а ч у в а; Мерудо, Мерудо, ти златна Мерудо! / И јас сè така како што ти велиш: / една мајка имам, болје да ја немам; / она не ме пушта вонка да излезам, / на чешма да појдам, коњот да напојам, / ќе ми нарачуе, ќе ми прерачуе: / – Дека да ја видиш таа врашка ќерка, / од пат да се тргнеш, место да ѝ чиниш. (Кон. 148–149; Мил. 368)

4. во формата: н а р о ч у в а; нарочуват бело Менде порочуват: / – Како зноеш, аџи Павле, да си доеш, / да си доеш, аџи Павле, пред Петровден, / пред Петровден, аџи Павле, деве недели. (Клич. 10)

НАРЕВА *ѓл. несвр.* **1.** *ревајки вика по некоѓо*; да ми врзеш моите бели рѓци, / да искараш мојо златен чаршаф, / да постелеш рамне рогозине, / да ми кладеш мојата рамна снага, / мене да нареваш да ме плачеш. (Верк. 268)

2. *ѓушѓа вик, извикува (со свирка)*; Јаглика на коња качуват, / Стојан на порти свиреше, / на кафало нареваше: / – Јаглико моме хубава! / Доста се ние ѓубихме, / сега с Богом (= збогом) три години. (Верк. 198)

НАРЕД *ѓрил.* **1.** *заедно со (мноѓу) оруѓи*; девојчиња, гугутчиња, / какво сте ми наредени, ајде, / така сте ми наред мили. (Манол. 40); девојчиња, ситни пилци! / Наред сте ми сите мили, / а за едно душа дава, / душа дава да се става! (Р. 404)

2. *(сиѓе) со ред*; поболел се Петре влашки војвода, / поболел се ју високата планина, / јокол него седумдесе дружина, / сите наред с писан кафал свиреја, / ју кафало желно го милно редеја (Фирф. 2, 424); собраа се у ладна меена, / извадиа шамшир огледало, / сички се са наред огледали, / та избраа јунак над јунака, /.../ шчото носи, бре, јуначко срце. (Молер. 55)

Во и з р а з о т: **в ред наред** – *заедно со сиѓе оруѓи*; палнејте пушки фред, наред, / сички ми наред фрљајте, / кој шта прокара прстене, / тој шта ми биде војвода. (МПр. IV, 3, 144); палњајте пушки в ред на ред, / сички ми наред фрљајте, / кој ќе прокара прстене, / тој ќе ми биде војвода (ИФ).

НАРЕДА *ж. украс; редење со ѓособна облека, ѓромена*; излезни си, мајко, / мома да посретнеш, / на тебе јодмена, / на мене

нареда (Кауф. 822); жал ли ти е, Маријке, / за тоја ден ми Велигден, / за твоја бела премена, / премена, оште наредна? (Кауф. 582)

Со п р и д а в к и т е: **велигденска**: среши се да те оплета, гургуто ле Елено, / на ситни дробни шивета, гургуто ле Елено, / по дванаесе из страна, гургуто ле Елено, / с велигденската наредна, гургуто ле Елено! (СБНУ 53, 568); **тешка**: Калино, сестро Калино, / недеј си во село слизаш, / недеј се на оро фашташ, / ќе дрне тешка наредна, / наредна жълта жълтица (Кауф. 823); **чиста**: Дона мајка дума: / – Мамо мила, мамо, / ќе ти умре Дона / млада та зелена, / нито поодила, / нито поносила, / ни бела премене, / ни чиста наредна, / нито сармен колан. (Молер. 218)

НАРЕДБА *ж. зайовед*; што убаво носат партизаните, /.../ на главата носат убави капчиња, / на капчиња пише, мале, ај, да се борат, / да се борат, мале, со фашистите. / На рамо си носат шмајзерите, / па си отидоа, мале, ај, по шумите, / водач им беше, мале, Маршал Тито. / Он ги даваше, мале, наредбите, / да соборат возовите, ај, мостовите! (ХМ 5, 90); да, наредба пристигна / и полка замина / од кочанските планини, / голите ридови. (МпНОБ 271)

Во п о л у и з р а з и т е: **наредба да ни нареди** – *да ни зайоведа*; едно девојче малово, тралала-ла, / од дванаесет години, / на училиште одеше, / и Богум му се молеше: / – Дај да ни дојде Русија, / земјава да ја ослободи, / наредби да ни нареди: / старите сè со старите, / младите сè со младите (Иљ. 55); **наредба даде** – *нареди*; немав среќа да загинам / наредба кој даде. / Ако не кажеш, Ристоман, / бесилка те чека. / Ме ставија на бесилка / среде Гевгелија. (Кит. 3, 170)

НАРЕДЕН *гл. приод*. од н а р е д и (с е); девојчиња гугутчиња, / како сте ми наредени, / така сте ми на ред мили, / пат правете да помина, / лели сношти лаф правевме. (ИФ, Девојчиња гугутчиња, с. Вепрчани, Мариово, 1969); од далеку (кувендијата) викум ви-кат: / – Чекај, мајко, одменица, / на снаа ми ношви измесени, / на татко ми нозе собуени, / а на сестра ми леса наредена (Трен. 1, 82); шчо си појде Мемед постар девер, / ми дувнале силни ветрои, / ми отвееле чаршафите / и ја видел Каримеја: / на лицето телосана, / бели прсти кћносани, / црни веѓи чатмосани, / наредена со пулејки. (Црн. 131); тује врвит девојкине, / девојкине, невестине, / раки, ноги кћносани, / бело лице белјосано, / белјосано, црвосано, / јалтаните над прочите, / фесоите наредени, / герданите на градите, / шалоите потурени. (ИФ, Ногу ода, ногу шета, с. Скудриње, 1963); дека се

чуло, видело / мома војвода да јоде, / кусуле пинци да носе, / бели обујала до колена, / кусо фустанче над колена, / ред фишеци наредено, / сивото кепе наметнала (Иљ. 105 Гевгелиско); *со љл. придавка*: н а в е з е н: ајде, девојките жаљат, бре џаним, / нимни бели саји, нимните бели саји, / ајде, нимни бели саји, бре џаним, / саји, невезени, седев наредени. (Кот. 52); *п р о м е н е т*: он ѝ веле и говоре: / – Варај, мале, стара мале! / Ним га, мајко, каскандисај / невестата Ангелина, / Магделина црнојока, / оти оде, море, променета, / оти оде наредена / с невестинско чисто рухо, / нека оде, мале, на мојата живот! (Шапк. 4, 86)

НАРЕДИ *љл. свр. I. 1. доведе во ред, сџави на ред еднопо-дружо, уреди*; (Стр. VII, 3, 48); **глава**: знам, лудо, знам, нема што да чина, / една мајка имам, боље да ја немам; / она не ме пушта вонка да излезам, / в градина да влезам, китки да наберам, / китки да наберам, глава да наредам, / на тебе да пуштам љубов да зафатам (Мил. 368); **две чесни трпези**: слуга служи Кралевику Марко, / слуга служи Светога Ѓоргија; / си покани гости, пријатели; / как ја кани, така му дојдоа, / ја нареди две чесни трпези, / стред трпеза Марковата мајка (Рад. 13); **девет погачи**: та си пошла (мајка) на гробишта, / девет погачи нареди / по сите девет гробои, / девет колаци запали (СБНУ XV, 55); **кумашеви перници**: им повика (малко моме) на своите алајки: / – Пометите рамни дворје момини, / постелите широките одаи, / постелите кадифени миндери, / наредите кумашеви перници, / отворите тешки порти момини! (Фирф. 3, 232); **реденици**: чула (Севда) кавал па разбрала, / дека вика дели Димче. /.../ Заметнала кржалију, / запасала чифте кобурлију, / наредила реденици, / оправила по друмови (Иљ. 257); *со прилозиите*: р е д о м: засукала раци Вида / алови бајраци. / Наредила редом Вида / бели белезици, затакнала китка Вида / китка гороцветка (Црн. 209); р е д у м: Господ Ѓуру з(д)равје му подари, / он ми стана на ноге јуначки, / па пречека китени сватои, / кум, старосват, девер, младожења, / ги нареди редум по трпеза. (Крст. 91); с о р е д: Огнен ми 'и наред наредило, / сите со ред ми 'и наредило / да одбери зета аманета, / дека Огнен ми бил грдомасен. (СБНУ XVI–XVII, 175); *љл. пригд.* н а р е д е н: девојчиња, гугутчиња, / какво сте ми наредени, ајде, / така сте ми наред мили. (Манол. 40)

2. накиџи, дошера, ујдуса; е, стројници, е, момини гости! / Вечерајте, моме не гледајте: / само моме вечера зготвило, / наредило сребрени саани (СБНУ XII, 33); ај ти, Нико, зелен Нико, / вез-

ден седиш на дервенот, / да не виде кој помина, / кој помина, кој замина? / – Поминале сејмените, / кондисале стред селото, / го барајат протуѓерот / да наредит конаците, (Кис. 36)

3. издаде наредба нешто да се изврши: тогај Марко на народ наредил, / цркви отворил, народ ослободил, / ослободил момци да се женат, / момци да се женат, моми да се мажат (Угр. 39); како што Петре на родители нареди, / така они си направија: / си променија руба македонска, / а нивните жени се променија у свилени фустани, / у цепови турија сабљи кршаклии / и си тргнаа по бели друмови за града Солуна. (Иљ. 99, Велешко)

4. сџави, посџави, расџореди; тамам метериз нареди, / Кузман му вели, зборува: / – Слушајте, верна дружино! / Дури не пукни мој далјан, / далјани да не врлите! (СБНУ XII, 91); и сите (Диме) ги нареди / да бидат на пусии. (Црн. 278)

5. почне да се реди; сџанце удре, лудо младо, оре зајде! / Месечина, лудо младо, рог подаде, / дробни звезди, лудо младо, наредија! / Како дома, лудо младо, ќе си одам? (Спасе 80); видов цветје, мила мајко, во кџапина, / стигнав раќа, мила мајко, да го скина! / Ми са скина, мила мајко, подбизекот! / Дур го орав, мила мајко, дур го низав, / сонце удре, мила мајко, опет зајде! / Месечина, мила мајко, рог подаде, / дробни звезди, мила мајко, наредија! (Спасе 80)

II. нареди се 1. сџави се во ред; се наредија жетвари, / цела га нива пожњеле, / пологе ге потуриле. / Седи, се чуди млај неста: / кој ќе пологе поврзе? (МФ II, 3 – 4, 470); ред се редат до девет јатрви, / сите ми се редум изредиле, / ред је падна најмала јатрва, / ручек носит и ми заслусујет, / песна пејет руса Ангелина, / песна пејет и ми тага тажит (Вид. 1, 81); ковчеже, море ковчеже, / камо ти звезда в ливади / да се нареди цвеќина (Угр. 36); *џл. ирид.* н а р е д е н; девојчиња, гугутчиња, / како сте ми наредени, / така сте ми на ред мили, / пат правете да помина, / лели сношти лаф правеме (ИФ); ој, еј невесто, Димовице! / дељ ма не е Димо арамиа, / шчо са тие сабји наредени? (Шапк. 4, 94)

2. накийи се, дошера се; убаво облече се; промени се; обично во синонимен сџреџ со џл. п р о м е н и с е; послуша го Дојчиница, / промени се, нареди се / в чисто рухо делибашко, / да јоблече кошуљата (Шапк. 4, 80); се промени, се нареди, / та си узе нова стомна, / нова стомна на рамена, / та појде за студена вода, / се нали и се поврна (Мил. 390); ка си дочу малка Стана, / та си узе отворето, / отворето од ќилере, / та искара чисто рухо, / се промени, се нареди, / се облече малка Стана (Мил. 379); премени се, нареди се,

/ Петре ле, влашка војводо, / Калино добро девоќо! (Геох. 99); *џл. ирид.* н а р е д е н; Стојане, мили сину, / покарај си невестата, / да не јоде често, сину, / често на белата чешма; / ко ќе иде на чешмата / променета, наредена, / жълти китки наредена, / ред копчиња испетлана (Иљ. 134); моми накитени, / момци наредени / во борба влагат, / в борба за слобода! (Пенуш. 1, 200); *со џл. ирид.* н а с у з е н: не изловил диви пилци, / тук изловил малка мома, / променена, наредена / како китка накитена, / како перо насузено (Мил. 451)

НАРЕДУВА *џл. несвр.* од н а р е д и. **1.** Вид. н а р е д и I; ој Струјула, мили синко, / карај, учи невестата, / да н` се често променува, / променува, наредува; / да н` си клавира ни белило / ни белило, ни црвило / и дванајсет оки сребро (Шапк. 1, 146–147); свешча свете зимен керал, / нџтре мома се променва, / се променва, се наредва, / лудо седи да ја пули, / ка с` променва, ка с` наредва! (Црн. 27)

2. *со редење каже, рече многу;* викна мајка му ле да плаче: / – Димитре ле, сине, Димитре! / Нели ле мајка ти думаше: / – Не оди, сине ле, Димитре! / Мајка му плака, наредува, / ете и Еленка ле пристигна / со жџти ле свеќи у раци. (ИФ, с. Просениково, Струмичко 1988)

Со п р и л о з и т е: **жално, печално:** свеќи да палиш, темјан да кадиш / и да наредујеш жално, печално, / како сне живејле ние однапред, / џуби, прегрнуј машко си чедо, / крми го, пој го, на лулка пеј му. (ИФ, Збогум проштавај, с. Локвица, Порече, 1969)

НАРЕЖДА *џл. несвр. наредува;* викна мајка мо да плаче: / – Димитре, сине Димитре, / нели ти мајка думаше: / Не оди, сине, Димитре! / Мајка му плака, нарежда, / ето и Еленка престигна / сџс жълти свешти о раце! / Со жълти свешти о раце / сџс росни китки увити (Кот. 81)

НАРЕЖЕ *џл. свр.* Вид. **насече;** поведи ми коња, моме, / в планина ка ода, / в планина ка ода, моме, / дрво да бележа, / штици да нарежа, / бочви ќе `и права, / вино ќе турува. (Црн. 77–78)

НАРЕКУВА *џл. несвр.* од н а р е ч е; *вика, кажува; ираќа иораќа, иорачува, нарачува;* Вид. и кај н а р е ч е.

НАРЕНДИ *џл. свр.* (дијал.) Вид. **нареди;** море Јане, цуце Јане, / да соберим леџи цутја, / сино, бело и червено / да ги нарендиме по црквите, / по црквите, по чезмите, / да ги бере јунаците, / ју-

наците, беќарите. (МПр. V, 3, 96–97); три години левент бара(м), / нијде не се намериме, / е(д)нашкина на чешмата, / на чешмата под домбо. / Мало и многу прикажва(в)ме / дур звездите нарендие, / месечината рог подаде. (МПр. V, 4, 110)

НАРЕСЕН *џл. ирид.* од *н а р е с и* – *украси, накийи (со реси, како кај реси)*; Димитрија, мили сино, / покарај нивестата, / да не оде горе-долу, / горе-долу по чешмите, / применета, наредена, / како китка накитена, / како перо наресено. (Биц. 3, 72); ко се озре неговата грешна мајка, / наресени поли ем ракави, / тоги она веле ем говоре: / – Назад, назад, песи ќерки магарски, / не си гледал сина си, света си, / тук гледала сина за душата! (ИФ)

НАРЕЧЕ *џл. свр. I. 1.* *дорече, изрече докрај; рече многу нешио*; овде: *со џл. р е ч е*: Милке ле, Милке хубава! / Што многу знаје мајка ти, / многу магие да чини. / Живо е пиле фатила, / живо го в земја зарила, / та му е рекла, нарекла (Верк. 97); еј, и пак му рекла, ли, нарекла: / – Като пилето, ли, што – / еј, като пилето, ли, што пивка, / така ергени, ли, да – / еј, така ергени, ли, да пивкат /.../ пу моја Дона, ли, калеша (Кот. 47); слегов долу в ливаѓе, / најдов коња сопена, / со две лика копрена, / летна моме да бегат, / ја му реков, нареков (Трен. 1, 112); минав, наминав преко врво планина, / урвав долу рамнина, најдов сено косено, / најдов сено косено, са навадив, го зедев, / си го кладов в пазуа, што му реков, нареков: / – Венај, сено косено, ка вене млад јунак за девојка од село, / за девојка од село, попутому чупата (МЈ VIII, 2, 216); *со именкаџа р е ч*: ќе ми биде нешто спроти глава, / ќе ми биде нешто коба. / Ушче речта не нарече, / канџа кучка ми залаја. (Фирф. 3, 130)

2. а. *даде име, именува*; една вечер доцна – Бог му даде сина, / име му нарекле убо дете Исак (Рус. 35); вие мене црква направивте, / и манастир ми ја нарековте, / од вас уште еве јас што сакам: / – Вие долу да појдите в поле, / манастири, цркви да праите, / за и вие во нив да седите (СБНУ II, 29). **б.** *даде некаков назив, својсџиво*; нарекоја Јана немќеница, / ојде Марко, Марко оглави се, / оглави се за Мара брзодума / и поведе китени сватове (Кауф. 579).

3. *оореди, оиредели (некоја среќа), субина; иреџскаже*; кога зачул кралу Волкашине / што нарекла треќа наречница, / леле нему, тешко му паднало, / па си зеде Марка малечкиот / и го кладе во една кошница, / во кошница смола намачкана, / и го фрли во бела Вардара (Милош. 5); време било токму на полноќи, / на полноќи, време глуво доба, / што ми дошле до три наречници, / на детето

касмет на Марка нарекле, / треќа рекла Марко да е јунак, / кога момче он ќе припорасте / на татка си коски да му скрши (Милош. 5); еј, и пак му рекла, ли, нарекла: /.../ еј, като јагнето ли што блее, /.../ еј, така ергени ли да блејат. (Кот. 46); *во ѝасивна ујоѝреба*; леле снао, мила ќерко, / што си било таксирлија, / што си била безри- зична! / зер вака ти се нарекло / од пустине наречници / кога си се ти родило, / вдојца ти да останиш, / младоста да си поцрниш? (СБНУ II, 66); *џл. ѝрид. во ср. рог*: н а р е ч е н о; леле ќерко, мила ќерко, / што ти било наречено, / кога ти си се родило, / таксир голем да те најдит. / На туѓина ти да одиш. (СБНУ III, 71)

II. нарече се 1. *си даде име*; бела Вено, бела подунавке, / наречи се на Дунав вода, / ка ти дада зимен зелен венец! / – Варај, лудо, варај, будалесто, / како после мајка ка е кажа? (Црн. 150; Икон. 62; Јастр. 430–431)

2. *се договори*; ќе ојме гора зелена, / ти да си дрва набериш / ја ќе набера гороцвет. / Како се двајца нарекова, / обата на збор достоја, / ојдова гора зелена (МФ IV, 7–8, 153); Вено моме тенко и високо, / наречи се на Дунав на вода / и земи си три венци зелени: / – Први венец од ран-бел босилек, / втори венец од црноок невен, / трети венец од црвен трендафил. (Икон. 62)

НАРЕЧЕН *џл. ѝрид.* од н а р е ч е. **1.** *оѝределен од судбина- ѝа; иреѝскажан*; наречница треќа така рече, / за тоа те јас во Вар- дар врлив, / да се удајш и да не ме тепаш, / арно ама што је нарече- но, / преку глаа ќе врви на чоeko (СБНУ XVII – XVIII, 179); *во сино- нимен сиреџ со п и с а н о*: леле, леле, јас сирота, / што лош кајсмет сум имала, / што ми било наречено, / наречено и писано, / кога сум се јас родило, / треќа вечер напишано, / да останам јас вдоица, / без домаќин и без сина, / на старос да тргам мака! / Леле, леле, јас си- рота, / ха, ха, ха, ха, леле добога. (СБНУ XVI–XVII, 111, Прилеп); н а п и ш а н о: да сме од свето прекарани / и со свето несмешани! / Леле, леле, јас сирота, / што сум била таксирлија, / што ми било наречено, / треќа вечер напишано, / леле, лелњ, ха-ха-ха-ха! (Цеп. 259)

2. *даруван од судбинаѝа (да се омажи)*; не продавај сарај куќа, / лудо, море младо, / ако сум ти наречено / дома ќе ти дојда. (Трен. 4, 9)

НАРЕЧНИК -ци м. *ѝој ѝѝо е оѝределен, суден да живее во брак со некоја; овде во синонимен сиреџ со к е р д о с н и к*; Јана љуто проколнала: / – Да би рака откапала / од прстите до лактите!

/ И пак си се раздумала: / – Да не ми је мој наречник, / мој наречник, мој ќердосник? (Шапк. 1, 316)

НАРЕЧНИЦА ж. 1. *митолошко женско сушпестиво* (обично *шри*) *шпшо, сшоред народношпо верување, на шпрешашпа вечер шо раѓањешпо, ја ошределува суобинашпа на дешешпо*; Тодорчо, млади Тодорчо! / Кога се Тодор родило / на високосна година, / кога му беше треќи ден / наречници му нарекле! / Кога ќе Тодор порасне / на дванаесе години, / ќе иде, Тодор, ќе иде, / жати Јевреи да слуша, / Аврамка у skut да држе! (Шапк. 1, 244); излегла је пепелава змиа, / та си кацнал Дете Малианче, / кацнала го меѓу двете очи, / тука му је душа излегла. / – Мари веро, мари лута клетво! / Ка са си рекли наречниците, / сè си је така, бре, и станало! / За детенце песна останало, / да се слави, да се прикажува. (Пенуш. 3, 258)

Со п р и д а в к а т а **пуста**: леле снао, мила ќерко, / што си било таксирлија, / што си била безризична! / Зер вака ти се нарекло, / од пустине наречници, / кога си се ти родило, / вдојца ти да оставиш, / младоста да си поцрниш? (СБНУ II, 66)

Со п р о с т и о т б р о ј **три**: време било токму на полноќи, / на полноќи, време глува доба, / што ми дошле до три наречници, / на детето камет да нарачат; / двете камет на Марка изрекле, / треќа рекла Марко да е јунак (Милош. 5); јале, пиле токмо три месеци / и сите си радосно отишле, / откако се свадба битисала. / Вала Богу, за чудо големо, / што се рекло од три наречници, / што се рекло и се извршило! (СБНУ XVI–XVII, 179)

Со р е д н и т е б р о е в и (бројни придавки): **прва**: дал ти Бог добро, малку Детенце, / ние не сме си три стари жени, / туку сме си твои наречници; / спаднало је Дете Малианче, / спаднало од таа добра кона: / Прва наречница му кон фана, / втора го од добра кона свали, / трета му ќилим посла на земјата (Тош. 57); **втора**: втора наречница говореше: / – Ој Детенце, Дете Малианче, / скоро, Детенце, ќе се ожениш, / невеста од свадба ќе си земеш, / ќе ја земеш с твое јунаштво! (Тош. 57); **трета**: трета наречница говореше: / – Ој, Детенце, Дете Малианче! / Ќе живиш, Детенце, сто години, / па ќе си умреш од лута змија, / ќе те касне меѓу двете очи! (Пенуш. 3, 246)

НАРЕЧУВА *гл. несвр.* од н а р е ч е; *нарекува*; овде: *проѓовара*; сирак јазе сам не мога / ни да легна, ни да заспа, / насред нош се пробудувам, / малка мома потерувам, / потерувам, не најдувам, / зглавница си пригнувам, / чеша сџи наронувам, / тенко шерве ис-

топувам, / на срце го исушувам, / на шервето наречувам: / – Сани, вени, тенко шерве, / така вене моје срце / за момата в маалата. (Кост. 22–23)

НАРЕШИ *џл. свр. I. исчешила, начешила*; ја постојте, почекајте, / баре дома да си ида, / да нареша руса коса, / да исплета плетенките, / плетенките јод срните, / јод срните по сто и пет (Кауф. 610); е левени, е семени, / назад коса да нарешам, / назад сабја да наточам, / идин замах замахнала, / сите ги е поломила (Кауф. 609); Кантилена говореше: / – Ја постојте, почекајте, / баре дома да си ида, / да нареша руса коса, / да исплета плетенките, / плетенките јод срните, / јод срните по сто и пет. (Пенуш. 4, 123)

II. нареш се *исчешила се, начешила се*; фрли си, Јано, метлата, / нареш се, Јано, намазни (се) / и ајде, Јано, са̄с назе. (Кауф. 831)

НАРЕШЛА *џл. свр. начешила, исчешила*; отишла е мома на вода студена, / вода да налие, вода да с` напие, / вода да с` напие, срце да разлади, / срце да разлади, коси да нарешла. (Мих. 47)

НАРИЕ *џл. свр. закоиа, заџруиа*; Вид. кај **нариен**.

НАРИЕН *џл. џрид. од н а р и е – закоиан, заџруиан*; ќе се пишманиш не ќе ме најдеш, / и ќе ме бараш па по време / отко ќе дојдиш на мојта гроба, / во црна земја наријена, / отко ќе дојдиш на мојта гроба, / моите коски растурени. (Биц. 4, 278)

НАРИПА *џл. свр. џочне оа скока оо разни сџирани и во џолем број; наскока*; ми нарипаја четници, / свалија бегот од коњот. / Анџмки вељат, говорат: / – Пари ќе дад`ме сос оки – / бегот да ни го пуштите! (Мрп 91)

НАРИЦА (и **нарича, нариче**) *џл. несвр. од н а р е ч е*; *нарекува; вика, кажува; џраќа џораќа, џорачува, нарачува*; пиле пое в горинка, / като пое што нарица? / Момите ми болни лежат, / ам што хми е понудата? / Едно куче препечено, / на трпеза са̄сечено, / пред момите приклонено. (СбНУ IV, 32)

НАРИЧА *џл. несвр. од н а р е ч е*; Вид. **нарица**; Радолинка јо градинка / н` стол седи, џерѓеф држи, / џерѓеф држи, јагљак везе, / јагљак везе, ем нарича: / – Д` знам, д` знам, свилен јагљак / дека мома ќе те носи, / ќе те веза се с` алено. (Кауф. 784); дрво бука род родило, / од рода се покршило, / на три стебла две јабџки, / на тре-

ќото славеј стои, / славеј стои, песен пое, / на песента наричаше (Тош. 106); везла Јана македонско знаме, /.../ два дни везла, три дни наричала: / – Ој ле знаме, македонско знаме, / кој ште тебе да развева? (Тр. 150); та го натисна канли Дука / ливен Марко одоло / пишти и нарича: / – Варај, варај, / сесро самовило, / каде да си, / сја тук да се најдеш (МПр. IV, 3, 152); на одеро мала мома, / в ѓерѓев везе, песна поје, / у песната наричаше: / – Да знам, да знам, ситен ѓерѓев, / кој ќе тебе ќердосати: / ако би те ќердосало, / ќердосало лудо младо, / свила би те извезала, / с алтан би те подресила. (Кост. 41)

НАРИЧЕ *гл. несвр.* од *н а р е ч е*; Вид. **нарица**; чуеш ле, Боже, видиш ле, / к` се зеа брат и сестра? / Дилбер Кане говореше: / – Убаво Грче Латинче, / а послушај тава пиле / кату пее, шчо нариче / та сме били брат и сестра (Молер. 70); дрво бука род родило, / од рожба се покршило, / на три стебла две јабаќи, / на треќото славеј стои, / славеј стои, песен пое, / на песента наричаше. (Тош. 106)

НАРОД *м. 1.* *сиие гѓраѓани на една земја*; се огласи Дејан јунак, / Дејан јунак војводата, / војводата од Дебарца, / тој народот го повика: / – Мој народе македонски, / кога гледаш што се прави, / спремај пушки малихери, / в борба влагај не се жалај (Ник. 183); он ќе туре закон на народот, / на народот во Македонија. / Еј бре Јано, Јано, мила ќерко, / абер дојде од Пирин Планина, / Гоце Делчев младо си загинал (Биц. 3, 111); во борба, во борба, во борба, / македонски народе, народе, / за света народна слобода, / со песни и радост се мре (Биц. 2, 91); бог да го прости Миле Поп Јорданов, / Миле Поп Јорданов за народ загина, / за народ загина, за Македонија. / Неговите сестри в црно облечени, свадба ќе прават, брата ќе женат, / брата ќе женат за Македонија. (Милен. 32); стани, Трповски, од гробо стани, / ај стани, стани, другаре! / Не остана друг кај тебе / да работа за народ. (Кон. 1, 17)

2. *обичниите луѓе наспрема оние шиио го владеат, боѓаишиите*; тогај велит незнаен делија: / – Да, еј гиди моја стара бабо, / не носи и коњи да продаваш, / тук да дојдиш и ти во народот, / тук да дојдиш сеир да ми гледаш, / и за оглав коњи да `држиш (Трен. 5, 40); ај тргнеј ти го настрана, / однесите гу чаршија, / там нека вика тилалин, / нека се збере народот, / тамо бре да се убесе (Биц. 4, 128); дојде време, дојде коа / да развие трендафиљо, / трендафиљо, калемфиро / и ранио бел босилек. / Размириса сета земја, / сета

земја Румелија: / од Битолско до Прилепско, / од Прилепско до Велешко, / од Велешко до Солунско. / Се разбуди и народо, / од сон тежок, од сон темен (Кав. 79); прославил се Могилчето во нашио народ (Рус. 69); *во обликои*: н а р о д а: а што излегла црна Арапина, / позапрела целата народа, / да не се мажи, да не се жени. (Р. 139)

3. многумина луѓе од една средина; целати клети не слушат, не слушат народот, / митралез оган фрлија поган / в градите машки младински (ИФ); поканиле патрик и владици, / од Орида за да му го светат, / поканиле ѓаци ем попи, / поканиле кралери и банери, / поканиле народ од секаде. (СБНУ II, 120); во дервен се бомбардира, / там многу народ загина, /.../ од тие турски топови. (Фирф. 2, 232–233)

Во и з р а з о т: белиот народ – *луѓеџио*; кај ми дочу Раде Славе јунак, / он ми рипна на јунашки ноге, / право трчи мраморна калдрма: / – Дал ме чуеш Асан побратиме? / Немај гајле, јунак за(р) ќе те излаже. / Он не иде нока у полнока, / токо к` иде данас, бре, у пладе, / да га види све белија народ / каде к` иде и каде ќе дојде. (Арнауд. 166); кад ќе врви све белија народ (с. Рогачево, Тет.)

Со п р и д а в к и т е: бел: Вид. кај изразот; **братски:** со братскиот народ наш / јер стечени права наши, / јак е удар за контраши / исто ко за саботери / и народни кождери (МФ XVIII, 36, 187); и со славните победи / равноправно се нареди / в едно с братските народи – / маршал Тито што ги води. (МФ XVIII, 36, 198); **македонски:** искарај го, Марушо моме мори, бофчелако, / девет ката, Марушо моме мори, машка руба; / промени ги, Марушо моме, мори, четниците, / тија се борат, Марушо моме мори, за слобода, / за слобода, Марушо моме мори, на народо, / на народо, Марушо моме, мори, македонски (Кот. 70); доста ропство и тиранство, / доста маки, теглила! / Ајде сички на уружје / да изгонем тирана! /.../ пак слободно да живеје / македонскио народ! (Кот. 76); дал ме личи, Шефки, како тебе бекче? / Мор те личи, кардаш бре, пубаво од мене! / Дал ти беше арно, кога спаија ојше / и го обираше народо македонски? (ТМ 256); Млади Јордан, цанам, Пиперката, / тој развева црвен бајрак, / за народот македонски (ТМ 302); **поробен:** црна се чума зададе, там долу Македонија, / близу до Демир Капија. / Се собрал, ми се насобрал, / целиот народ поробен / за да си јунак одбере, / чумата да ја пропади / од наша Македонија, / од наша земја робина (Разгл. III, 939); **работен:** но ние не клекваме, / ние се бориме / со сите наши сили, / враго ќе победиме / оти ние многу сме, /

цел народ работен, / и ние сме деца / на мајка Македонија! (Паск. 110); **рисјански**: али ме прилега, Шефки, како тебе ефенди? / Дали ти беше арно кога одеше спаија, / народо рисјански кога го пленуваше? (Рус. 69); слушај вамо, моја верна љубо, / ти однеси двете мушки деца, / ти однеси на таткови куќи, / фајде немате што продавате, / утре имаме ден Велиден, / ќе нè извадат на бела пазара, / ќе нè кољат пред шарена црква, да се плаши народ бре рисјански! (Р. 144); **рисќански**: кога е наближил Турчин да 'и биет, / тие растуриа две куќи со злато / и 'и раздадои на народ рисќански. (ММ 1946, 9–10, 423); **ропски**: ах, не жалејте, другари, / и ние по вас ќе дојме / за народски правдини, / оти овој ропски народ / ропство веќе не трпи (ТМ 242); **сиот**: ќе си појдат сиот народ, / тамо ќе се прераниме (Р. 291, 48); **христијански**: па станаа тиа два браќа родени, / станаа со сиот народ христијански, / та си отидоа браќа во Русија, / ама на Турчинот не се предадоа (ММ 1946, 9–10, 423); **цел**: целиот народ страдаше / кралот кога владаше, / шумарите стегаа, / џандарите тепаа / и за време избори / полни сите затвори (МФ XVIII, 36, 191); кога се кани (мила ќерко) крај сино море, / крај бело море, / ќе ми загрми, / ќе ми заврни, / ќе исплаши цел народ (Стр. VII, 3, 40); Никола ми беше јунак и умен, / си ја почу снаа млада Петреица, / си се напраи мртав, мртав и од нафол, / таја го нареди како вистина умрен. / Кога викна таја да го тажит, жалит, / целиот ми народ тамо ми се собра, / мало и големо на чудо се нашле (ММ 1946, 9–10, 422); еве веќе многу мои синови, / против подли тирани сурови, / се дигнаа на рамо со пушки, / да изгонат тиранот ајдушки. / Тогај страдна младеж македонска, / целиот народ в слобода ќе грее, / апсаните нигде ќе ги нема. (ИФ); света Недело, ти мила ќерко, / кога се кани крај сино море, / крај бело море, / ќе ми загрми, /.../ ќе исплаши цел народ. (Стр. VI, 3, 40); **цивилен**: третиот синџир беше сè цивилен народ, / сè цивилен народ јод Јенице Вардар. (Биц. 3, 92)

Со г л а г о л и: **разбере**: ја сум врапче шарено, / летам, кљукам по трева / и новини продавам, / да разбере народо. (ЗБР LXVIII, ЕИ 3, 671)

Со п р и л о г о т **многу**: во дерван се бомбардира, / там, многу народ загина, /.../ од тие турски топови (Фирф. 2, 232–233); месечина у крв утопена, / за Турците тоа ич не чинит, / а свездите што испопаѓале, / многу народ, снао, ќе изгинит. (Трен. 7, 70)

НАРОДЕН -дна *приод. шило се однесува на н а р о д* (во *сите значења*); окупатор бесен, пљачкаш и убиец / чесен Македонец веќе не трпи, / с пушка в рака сите сме в борба народна / и неја храбро ќе ја водиме до крај! (Рац. 32); сите такви бедници, / народни изедници, / това што го пекаат, / нема да дочекаат! (МФ XVIII, 36, 191); стани, ти стани, лав македонски, / стани, ти стани, Страшо Пинџуров, / стани да видиш твојте другари, / твојте другари, борци народни (ИФ); станувајте, браќа мили, / стројте народна власт! / См`кнујте јарем гнили – / борбата е наш спас! (Рац. 46); На оружје! – Час изби, стани / и Гоцево знаме развеј! / со борците партизани / в борба народна се слеј! (Совр. XXIV, 7, 545); тогаш му извика Димко Могилчето: / – Нозете ме болат по тебе шетајќи, / згоден случај барајќи. / Доста сум го носел народното капче, / чекај, да го носам твојот тежок пискул. / Доста сум го носел народното гунче, / чекај, да го облечам твојот срмен чепкен. / Доста си ја носел тенката манлихерка, / доста си ја носел – Македонци си тепал, / сега јас ќе ја носам – тирани ќе тепам! (ТМ 260); Маршал Тито кажа смело: / – Нашта народна држава / туѓо неќе, свое не дава! (МФ XVIII, 36, 199); тој план дело да постане, / секој здраво да застане, / сите ќе се борат смело / а народната власт на чело. (МФ XVIII, 36, 193)

Со друга п р и д а в к а крај себеси: **света**: во борба, во борба, младино, / во света народна борба! / За свети народни правини, / за света утрешна судба (Рац. 45); во борба, во борба, во борба, / македонски народе, народе, / за света народна слобода, / со песни и радост се мре (Биц. 2, 91); **убиен**: дувни, издувни, тихи Вардарец, / дувни, издувни, низ Велешкото. / Низ Велешкото сè до град Скопје, / низ Велешкото в скопскиот затвор. / Там` е убиен борец народен, / там` е убиен Страшо Пинџурот (ИФ); **чесна**: бегајте тирани, не ве сакаме, / зашто вие себап се сторивте, / преди петстотини години, / народната ни чесна слобода, / со лаги ни ја зедовте. (ИФ)

Со и м е н к и т е: борба; борец; власт; гунче; држава; изедник; јунак; капче, кождер, **крв** (...народна се крв пролива ИФ), крвник; лав; одбор; **песна**: седнала ми је Драганка / под дрво, под маслиново, / шарен ми ѓерѓеф да везе, / народна песна да пеје (ИФ); правдина, **продажник**: и турските издајници, / народните продажници, / за својте мрсоти, / бараат репарации. (МФ XVIII, 36, 194); **слобода**: од душманските залпови / двесте души отстапија, / шејсет и три там паднаа, / паднаа и там умреа / за народната слобода! (Кит. 3, 148); **управија**: темелите се удрија / за народна упра-

вија, / а најсветла беше слика / Крушовската република. (МФ XVIII, 36, 190); чедо.

НАРОДИ СЕ *џл. свр. 1. (џрозје и др.) роди се изобилно, бо-џаишо, во џодем број; ка да знајет змеј да дојет, / вино, грозје му се народило, / сека лоза бочва вино, / поведница по две бочви (ИФ); овци му се изјагнале, / сека јовца и јагненце, / прејодница две јаг'нца, / жито му се народило, / сека нива амбар жито, / прелог нива два амбара. (ИФ, Љубил змејон три деојки, с. Ковач, Порече, 1969)*

НАРОДНОС(Т) *ж. сџаишус на народ; народ; на гробот ми ќе издигнат / пирамида-паментник / и на неа ќе напишат: / – Тук почива маченик, / маченик кој за народнос(т) / и човешки правдини, / о, тој беше Александар / Караѓулев Охридски! (Паск. 101)*

НАРОДСКИ *прод. шџо се однесува на н а р о д; народен; осум души побегнаја, / седум души паднаја. / Ах, не жалајте, другари, / и ние по вас ќе дојме / за народски правдини, / оти овој ропски народ / ропство веќе не трпи. (ТМ 242; Кис. 80; Кон. 353)*

Со и м е н к а т а: **правдини**; Вид. го горниот пример.

НАРОЖА *ж. роџозина; стара мајче, трбушице, / трбушице, будалице, / ја го нејќум, бре Фетота, бре мајче, / ќе извадам нарожине, бре мајче, / ќе легнам меѓу среде, / ќе намачкам со газија, / ќе запалам дароине, / ќе изгорам сосе ними. (ИФ, Стани, Џурсо, стани ќерко Џурсо, с. Пласница, Порече 1969)*

НАРОНИ *џл. свр. изрони досџа, мноѓу (солзи и сл.); исџлаче се, најлаче се; расрди се малка мома, / расрди се, севде ле, расплака се, / та нарони чаша сџлзи, / та натопи тџнко крпче, / тџнко крпче копринено, / та го сложи на гради си (Кауф. 350); саноќ седам, саноќ плачам, / чаша солзи сум наронил, / бело ризе сум натопил / за девојче од селото, / не е близу ни далеку, / тука близу во комшии, / плот ни делит дворовите (Ник. 91); подухна тихок ми ветер, / отсеја Тодора брашното, / нарони ми дребни сџлзи, / осоли Тодора погача, / заврна ми ситна ми роса, / замеси Тодора погача. (Иљ. 162)*

НАРОНУВА *џл. несвр. од н а р о н и (солзи и сл.); сирак ја зе сам не мога / ни да легна ни да заспа; / наред нош се пробудувам, / малка мома потерувам, / потерувам, не најдувам, / зглавница си пригнувам, / чеша сџзи наронувам, / тенко шерве истопувам / на срце го исушувам: / – Сани, вени, тенко шерве, / така вене моје*

срце / за момата ф маалата. (Иљ. 22–23); блазе тебе девојчице, / да како си научено, / само легни, само стани, / јас сиромав сам не можам. / На полноќ ќе се разбудувам, / ал перниче прегрнувам, чаша солзи наرونувам, / ал шамија наквасувам (МФ ХХIII, 45, 143); отидов горе ф планина, / шчо најдов грутка снегова, / та се наведов, ја зедев, / та си ја кладов в пазува. / Топи се грутка снегова, / така се топит млад јунак / за девојка од село: / близу ми беше комшија, / еден плот не делеше; / кога не ја видував, / чаша слзи наرونував, / бела махрама исперував, / на градиве ја исушував. (СБНУ XVI–XVII, 72); кога на теб` помислувам, / ока солзи наرونувам, / ока солзи наرونувам, ал шамија натопувам. (Фирф. 2, 380); саноќ седам, моме, саноќ плачам, / чаша сљзи, моме, наронујам, / танко крпче, моме, исперујам, / на гради го, моме, исушујам. (СБНУ X, 38)

НАРОСЕН *гл. ирид.* од н а р о с и; што си глава, Лазаре, навалило, / што си в лице, Лазаре, повенато, / што си в уста. Лазаре, подгорено, / што си в очи, Лазаре, наросено? (Кар. 91); оф, леле, дури до Бога... / кој ќе ми носит студена вода, / сутрун носена, цут наросена? (Црн. 215)

НАРОСИ *гл. свр.* 1. *наирска со вода и др.*; *ороси*; дај Господе, ситна роса, / ситна роса, наши солзи, / да наросит кумитине, / да ослободит до три моми (Ник. 189); Димитрија вино пие, / вино пие под тај дрво, / под тај дрво дафиново, / дафиново, божурово, / доле тоа два голуба, / два голуба, три пауна, / наросиа чаша вино (Мих. 18); да нароси берикетот, / да се роди вино, жито, / од два класа – шиник жито, / од една лоза – чабур вино, / и господи помилуј! (ИФ, Крсти носиме, бога молиме, с. Ропотово, Прилепско, 1969); додолица бога моли: / – Ој додоле, мили боже, / дај ми, боже, ситна роса, / да нароси редом поље, / редом поле берикетно. (ГлЕМС 1, 344); роси, роси, вај Дудуле, ситна роса, мили боже, / да наросиш сјта земја, вај Дудуле, мили боже! / да се чине берикетут. (Мисир. 97)

2. *иокрие со роса; ороси*; јој боже ли, мили боже! / Ја подуни тихин ветер, / и нароси дребна роса, / да наросиш Нединото, / Нединото бело лице, / белке Неда ќе разбуди (Верк. 75); роса росит Арбанешка земја, / му нароси нункотому коњот, / му нароси старосватот коња (Мил. 429); трета врата, мале, / од дек роса роси, / и га ќе нароси, / а в нетер да нароси, / да нароси, мале, / моите црни јочи. (Верк. 49); откако се крстот врза / еве три дни и три ноќи / ниту сонце го огреја, / нити ветер го навеја, / ниту роса го нароси. /

Сега крстот се одврза, / сега сонце го огреја, / сега ветер го навеја, / сега роса го нароси (Кит. 45); трепна, летна лепо пиле, / и нароси бело руо, / бело руо копринено... / лошо ми го проколнала: / – Да би, поле, не трепнало, / не трепнало, не летнало. (Совр. XXXI, 5, 54) **3. нараси.**

II. нароси се *намокри се со роса; ороси се*; росна(ј), росна кошутице, билјаро, / каде си се наросила, билјаро, / ал в градина под трендафил, билјаро, / али в поле по пчејнца, билјаро, / али в гора под гороцвет, билјаро? (Поп. 191); роса роси кушутица, / коде си се наросила? / – Таму долу на бендере (Шапк. 5, 83); гл. прид. *н а р о с е н – оросен*; ништо лова (јунак) не изловал, / изловал је малка мома, / променена, наредена, / како китка накитана, / како перо наросено (Мил. 447); да ми донесет (Јанина) студена вода, / сутрун носена, цут наросена! (Црн. 112); оф, леле Боже, дури до бога... / кој ка ми носит студена вода, / сутрун носена, цут наросена? (Црн. 215)

НАРОСУВА *гл. несвр. оо* *н а р о с и* 1 и 2; ако росит, ќерко, нека росит, / Димо не ти наросуват, / Димо носит два елека, / Димо носит мур долама, / мур долама дур до земја (Трен. 1, 15); повали се зрно бршленово: / – Како мене нигде друго нема, / лете зиме зелено си стојам, / роса росит, не ме наросуват, / ветер веит, не ме занишуват. (Мил. 426)

НАРОЧУВА *гл. несвр.* Вид. **нарачува**; Нарочуват бело Менде порочуват, / како зноеш, аци Павле, да си доеш, / да си доеш, аци Павле, пред Петровден, / пред Петровден, аци Павле, две недели, / ако не доеш, аци Павле, пред Петровден, / ќе го наеш бело Менде оможено. (Клич. 10, Галичко)

НАРУЖА *гл. свр. I. 1. сѝокми, нареди, ѝригоѝви (геѝе, коњ, чеѝе и сл.)*; што ја виде Маркоата мајка / кај си водит Шарца пеливана, / а што беше младата невеста, / часо рипна на нозе јуначки, / часо слезе во долзи коњушници, / ми наружа коња трошигора, / му се фрли коњу на рамена (Цеп. 93); *со ор. глаголи*: *п р о м е н и*: имаш, имаш, невесто, машко дете, / промени го, невесто, наружај го, /.../ изнеси го, невесто, на портите (Р. 209); *п о т с е д л а*: да истаит (прво либе) коња шаренога, / да г' истаит во рамни дворови, / да потседлат, лепо да наружат, / остра сабја под седло да ставит, / под гривата тешка боздогана, / ја ќе одам на чесна причесна, / на чесна причесна, дури Света Гора. (Ник. 168)

2. *вооружи*; пособрал Делчо војвода, / малку, бре, верна дружина – / до сто ј педесет, бре, души. / На сите пушки му даде, / четето си го наружа (Мрнп. 97); тој (Ордан Пиперката) да ми оди в село Прибилци, / в село Прибилци, кај тој мудуро, / за да му земи до триста лири, / до триста лири сé жолти пари, / да `и наружа сите четници. (Црн. 318)

II. наружа се 1. *сѿокми се, нареди се*; се увилиа, бре, китени сватови, / изговори нунко од трпеза: / – Ој невесто, чудо ле! наружај се, / није ле, чудо! ќе си ојме дома (Шапк.4, 142); промени се, Кало мори, наружај се, / во рувото, Кало мори, велигденско, / клашеникот, Кало мори, ģурѓовденски, / ќе одиме, Кало мори, горни лозја, / горни лозја, мори, нерезани (Трен. 2, 11); *ġл. ирид.* н а р у ж а н; снаја му си ја рендеше: / – Стани, ми стани, Стојно ле, / Стојно ле, мори золво ле, / ете го Грче кај иди / со двеста – триста сватови / и две – три рала тапани, / коно со армија наружан (ИФ); *со ирилоġоѿи* б е л о: Ģуроице ти млада неесто, / што не си ми порано кажала ја ќе најдев која Ģуро љубит, /.../ сношти мина Мара на клајнецон / променета бело наружана. (Ник. 15)

2. *вооружи се*; ој ти, мајко, моја стара мајко, / ај замеси две бели погачи, / и наточи две здравици вино, / дури јунак којна да обружа, / дури јунак сам да се наружа (Црн. 248)

НАРУЖЕН *ġл. ирид.* од н а р у ж и (с е); Вид. и кај гл. **на-ружи**; ми излезе невестата / променета, наружена, / со нал`ани шикосани, / со чорапи бабакерни, / бела саја облечена, / дробни свезди по рамена, / месечина опасана, / бело лице – летно с`анце. (Фирф. 3, 293)

НАРУЖИ *ġл. свр. I.* исто што н а р у ж а I; тога велит Стојаница: / – А Сојане господине! / Ништо ти да не продаиш, / с`аде мене продаи ме, / да си платиш тешки дефтер. / И си стана кутар Стојан, / ја промена, ја наружи / со си негоо машко дете (Мил. 178); наружи Марко два добри којна, / навртела на бина камена, / заборава дете книга вангелија, / книга вангелија на бина камен (Р. 209); тогај вели Марко добар јунак: / – Нит` се смеам со слатка вечера, / нит` се смеам мајка на староста, / тук` се смеам на првно ми либе. / Да си слезит земјени кевари, / да истаит коња шаренога, / да г` истаит во рамни дворови, / да подседлат, лепо да наружат, / остра сабја под седло да ставит, под гривата тешка боздогана, / ја ќе одам на чесна причесна, / на чесна причесна дури Света Гора. (Ник. 168)

П. наружи се Вид. **наружа се**; *во синонимен сиреџ со ѓл. н а к и т и с е*; а што беше сестра му Марија, / си влезе шарени келари, / си најде руо девојчинско, / лепо ми се накитило, / лепо ми се наружило (Р. 225); *п р о м е н и с е*; изваи си (девојко) руба девојкино, / промени се, лепо наружи се, / да излезиш на витине порти, / и ќе доит Марко Кралевике, / да се спуштиш Маркоје коњ да фатиш, / десна рака нему да целиваш (Мил. 201–202); ми станала руса Стана / на утрина на Велигден, / се промена, се наружи, / да ми оит рано в црков. (Мил. 14); ај ти тебе, ќерко Ангелино, / ај влеси си в шарена одаја, / да отклучиш шарена ковчега, / извади си руво девојчинско, / промени се, лепо наружи се (ИФ); *ѓл. ирид. н а р у ж е н*; *во синонимен сиреџ со ѓл. ирид. п р о м е н е т*; ми играет, ми скокает, / ми јадеет, ми пијеет, / и потстана жељурокот, / се поткачи на скалата, / и ја виде кутра жељка / променета, наружена. (Мил. 30)

Со п р и л о г о т: **лепо**: тогај вели Марко добар јунак: / – Нит’ се смеам со слатка вечера, / нит’ се смеам мајка на староста, / тук’ се смеам на првно ми либе. / Да си слезит земјени ќевари, / да истаит коња шаренога, / да г’ истаит во рамни дворови, / да потседлат, лепо да наружат, / остра сабја под седло да ставит, под гривата тешка боздогана, / ја ќе одам на чесна причесна, / на чесна причесна дури Света Гора. (Ник. 168)

НАРУЖУВА *ѓл. несвр.* од *н а р у ж а* и *н а р у ж и*; мало дете на мајка си вели: / – Донеси ми татково оружје, / дај ми мени стрели зерлији / дури мајко јас да се наружувам, / ти наружај таткова коња (Р. 225); *со ѓлаѓолоиџ п р о м е н у в а с е*; качунчица забљзвеше: / – Бласе тебе, трендафиле, / шо си имаш арна мајка, / те променвит, те наружвит, / та те пушчџат стреле лето, / стреле лето црвеника, / да те берат јунџците, / јунџците и невести (СБНУ XVI–XVII, 25–26); се променвит млада Маркоица, / се променвит, лепо се наружвит / ја облеквит нејна долга саја, / ја облеквит, на саја зборуват: / – Леле сајо, леле долга сајо, / ми стасвеше и ми престанваше, / нит’ стасуваш сега нит’ престанвиш. (Ник. 169)

НАРУМЕН *ѓл. ирид.* од *н а р у м е н и*; стој невесто, стреле дворје, / стреле дворје на мраморје, / со налани шикосани, / променета, Лазаре, нарумена (Шапк. 5, 207);

НАРУСИ¹ *ѓл. свр. нараси*; аџи Јове вино пие, леле, / под дрвото божурово. / Долетале ред голуби, леле, / застанале божур дрво, / нарусиле чаша вино, леле, / се наљути аџи Јове. (Крст. 102)

НАРУСИ² СЕ *гл. свр.* Вид. **нариси**; и си вика Лазар телјалчето: / – Пушчајте си џамли пенџериња, / ќе се наруси девојачка трга. (Драг. 97)

НАРУЧА¹ *гл. свр. I.* **најаде**, **нахрани некоџо на ручек** (*време*); посигнала баба во десната мишка, / цицири, мицири, во десната мишка; / извадила баба вошка тригодишна, / си сварила баба три казани чорба, / наручала баба три села аргати, / цицири, мицири, три села аргати (Фирф. 1, 63); па гу свеле јони ју мејана, / наручале нивна мила сестра, / кинисале дома да си дојдат (Р. 114); сал ја нема мома Мита, / мома Мита, мутафчика. / Дури ручок уgotвила, / дури татко наручала, / дури браќа начешлела, / дури врзала девет низи, / девет низи сè алтани (Шапк. 1, 391); уgotвила сладок ручок, Калино ле, /.../ еј, наручала два луди млади, Калино ле, / наручала две луди млади, Калино ле мори, / еј, наручала ги, утровала ги! (Кот. 28)

II. наруча се – **најаде се**, **нахрани се на ручек**(*време*); ја пуштие млада Тодорица, / си отиде на диван високи, / си седнае и се наручае, / тога велит млада Тодорица: / – А Тодоре, мое господине! / Ручек ручам манџи господарски, / а во срце дрвја и камења! (Мил. 272–273); бругите назад појдите, / на паша да му кажите: / – Откако ќе се наручам, / ќе вјакнам којњче дориа, / сам ќе си дојда на сарај (Шапк. 4, 112); и сум ти турила една чаша вино, / ручала је Јана и се наручала (Биц. 3, 74); се наруча Дервиш-бег Војвода, / и си легна малу да поспиет. / И си стана млада Ангелина, / му нарани негва брза коња, / му нарани сено чемерлио, / си откључи шарена ковчега / и си собра малу многу азно. (Мил. 276); *со ирилоџий*: **лепо**: тога рече Нико добар јунак: /.../ **лепо** си се сега наручавме, / јас ќе легна на диван да спиа, / ти да седниш до мене да плачиш. (Мил. 257)

НАРУЧА² *гл. свр.* Вид. **нарача**; наруча Митра поруча, леле, / по Идриз ага терзија: / – Ка знаје мајка да дојде, леле, / брата ми да го донесе, / брата ми да го донесе, леле, / татко ми жив да не дојде, / зашто ме даде далеко, леле, / у тоа село Поселје. (Крст. 77)

НАРУЧУВА *гл. несвр.* Вид. **нарачува**; пошоу јунак цару на индата, / поаѓајќи, море назад се повратиу, / ми наручуе на негоа ле, љуба: / – Ори, љубо, мори моја верна љубо, / ја ќе идем, мори, цару на индата, / тебе ти оставам тешки аманети (Крст. 50); нема

мајка вода да донесе, / јунак, море, да се ле олади, / наручуе на мила му сесра / вода море да му ле донесе. (Крст. Т. 48)

НАРУШИ СЕ *г.л. свр. сруши се, урне се*; овде: (прен.) *погази, избрише (тирага)*; и си вика Лазар тељалче: / – Пушчајте си џамли пенџериња, / ќе се наруши девојачка трга. (Драг. 97)

НАС *зам. 1. долга форма за дирекџен предмет на личнаа замена за 1. лице множина н и е. а. самостојно*; си го најдов мојот татко, / мојот татко, мојте луѓе, / си продават имањето, / да откупат нас два брата, / нас два брата од зандана! (Кон. 15); и со јунаштво чудо откинувал, / белки Господ стреќа ќе ни дади, белки и нас Господ ќе откини (Р. 225) **б.** *со крајкаџа замена форма н е*; слушај јас шчо ќе ти речам: / – Ако је морна година, / ако је тешка скапија, / Господ нас шчо нè создало, / кадар је да нè живеит (Шапк. 5, 122); ако чуе Момчула војвода / оба нас може да нè загуби (Р. 80); ми го стигна Реџо пеливанче до Тетоски Дервен, /.../ ко ќе сврте глава Јана бело грло – Реџото го виде, / Реџа пеливана: / Оре Јанкула, Јанкула јуначе, ене го Реџо иде, / нас ќе нè утепа! (МФ II, 3–4, 487); **њих** џи чекат, Анѓо посестримо, / дебранските арамии /.../ да ни земет наши коњи: / седомдесет коњи ергеле, товарни, / и нас да нè фатит. (Р. 77)

Со п р е д л о з и т е: **за**: силна војска идит, / е та силна војска, Дојчин море, / за нас да нè барат! (Тах. 151); не сакаме ногу пари, / пет илјади и пет аспри. / Пет илјади за вас да се, / петте за нас да се, / и в година да дочекаш! (Шапк. 5, 342); постар брате на помал му велит: / – Ај ти тебе, брате ти Ѓоргија, / многу време како сме в зандана / Милица е в лелајки остајвме, / а сега е Милица царица, / белки таа за нас ќе се сетит / од зандани да нè ослободит (Ник. 19); Евгелина му говоре: / – За нас веќе село нема, /.../ нија ќе сме у гората, / ќе правеме зулумето, / зулумето на Турците – / кај шо спијат, кај шо пијат, / црно кафе шеќерлија (Кот. 55); **кај**: Стојанице ле неесто, / кабает ти е најдено, / еве до девет години / од ко' си кај нас дојдена / камо ти лулка на глава, / камо ти дете на раце? (Ник. 71); **како**: не је младост, лудо младо, до века, / младост течит, лудо младо, как река, / ама старост, лудо младо, до века, / старост стоит дур до века, јуначе! /.../ Темни ношчи за два млади како нас!; **като**: ја дај си, Маро, рацете, / ноктите да ти каносам / и ти като нас да станеш (Кауф. 387); **на**: трањафиљ ми цутеше, / на нас ни се лееше, / како чаша фикија, / полна, рамна ракија (Шапк. 5, 342); тихо ветар вејеше, / цутон ми го ронеше, / цутон ми го ро-

неше, на нас двајца паѓаше (Ѓорѓ. 113); **над**: над нас јунака црни Јарапи, / црни Јарапи, лоши Јанглези (Биц. 1, 80); **од**: тогај вели ашик бан Митре: / – Ејди брате Павле помалечок, / јас сум женет, а ти не си женет. / Си имаме една мила сестра, / мила сестра, бела Ангелиа, / али од нас побогати нема, / и од нас нигде појунаци нема (Цеп. 38); мије двата (црна Арапино) да се обидиме, / да видиме кој је појунак од нас двата, / да видиме кого мајка повиќе доила (Шапк. 4, 137); синџирџија, брат да си ни / ајде пушти еден од нас, / еден од нас помалиот, / да видиме кој е заман (Кон. 13); врати се, ќерко Стојанке, / Турци на конак дојдоја, / од нас вечера бараја / до девет бели мазници / и девет пресни погачи (Р. 240 /1/); јодат и пејат и за бој мислат: / право стрел`ајте, право фрл`ајте, / нија Турчина да ги избијме. / Од нас паднаа ду триста души, / уд нив паднаа ду три ил`ади. (Пеев 273); **п о**: и му велит на Секула: / – Ја види, Секула, мили домаќине, / силна војска каде по нас трча? (Шапк. 4, 119); **п р е д**: од Караорман (јагне) крадено, / на Каракамен заклано, / на Крива Крушка одрано, меѓу два огна печено, / пред нас двајцата ставено (Р. 240 /1/); **свише**: чесни оче дуовниче, /.../ две са табли Мојсеови, / един син Маријин, / Исус Христос царствујет / на небеси свише нас. (Кост. 127-128); **с(о), с о, сос**: ајде, Јово, с нас да идеш, / да ни банаш машки деца, / да ги банаш, да ги лулаш, / машки деца пеленчета (Ил. 285); Бог да бије, Стефанке, твојта стара мајка / што ми те пратила теб`рано за вода. / Ја уздола иде кара турски аскер, / да им велат они, ај и ти сус нас (Биц. 3, 83); на мене ми говореа: / – Ајде, Јуве мори, сос нас иди, / сос нас иди, наша биди, / да ни носиш алатите, / да ни гледаш машки деца! (Шапк. 5, 67); та на Јова говореа: / – Мори Јово, моме Јово! / Ајде Јово, с нас да идем, / да ни носиш лековето, / лековето и стрелите, / да ни љубиш машки деца (ПСП. VIII, 39, 663); **у**: сношти дојде чужди јунак, / у нас на гости (Биц. 4, 249); море, лудо младо, / море зашто не идеш, / у нас на гости, / дали коња немаш, дал друм не знаеш? (Р. 114); сношти дојде чужди јунак, / ју нас на гости, / ка го виде малој моме, / ем го заљуби (Биц. 4, 251); девојче море Кумривче, / како синојка зборвевме / у нас у госте да доеш, / заедно да си вечераме (Р. 77); синоќ дојде туѓ јунак / у нас на конак. (Р. 209)

НАСАБАЈЛЕ *џрил. науџро*; насабајле тија / образ не си мијат! / Со немијен омјаз / на работа одат! (Рад. 84)

НАСАДЕН *џл. ирид.* од н а с а д и; јас сум расло, расло и порасло, / ја сум расло високи планиње, / високи планиње под сен-

ки широки. / Тамо има трева детелина, / насадено црвен, бел трендафил, / вишум, вишум до небеси. / На врвјето шарена одаја, / в одаја десет девојчиња. / Тамо има и две невестици / што работат свила и клободан. (Фирф. 3, 94)

НАСАДИ *џл. свр. 1. сѝави в земја семе или растѝение да по-расне; иосади;* изора бахча стред село, / изваде вода студена, / насади ружа црвена, / загради црква Арангел, / од навол Стојан си умрел, / сите ми моми дојдоа, / бела Бојана не дојде (Мил. 266); неќу, сестро, да ти дојда, / дур не соградиш, соградиш, / даѓи широки калдрми / и да насадиш, насадиш, / жӑти дуни и неранци (Кост. 94); орачи да ја разорат (бавчата), / лозница да ја насадат, / од лозје грозје да роди, / од грозје вино да точи (Вас. 277); и е станала (Јана) порано, / и е размела / широко гувно, / и насадила / петстотин' снопа. (Теох. 39)

2. *(за кокошка и сл.) сѝави поод квачка јајца да се изведат;* ергење са скапи, скапи, / по два, по три за кош плева, / кокошки ја разриваја, / бабите ја посмитаа! – / Нека, нека да се најде, / да се најде за зор заман, / па ќе квачка да насадим, / баре пилци ќе изведем! (Теох. 208)

3. *сѝави, нареди снойови околу сѝожеротѝ да се вршат;* и е станала (Јана) / утре порано, / и е размела / широко гувно, / и насадила пет стотин снопа, / и накарала / до девет кона, / пет са ковани, / четири не са. (Теох. 39); та е измела равни армани, / та насадила петстотин снопа, / петстотин снопа бела пченица. (Кауф. 97)

НАСВАДА *ж. кавџа, караница;* Марко Елена оставе, мори, /.../ од свекрвина насвада / и од золвина умраза / и ке не му е за в срце / като пӑрвата недела / и повторната година (Молер. 215)

Со п р и д а в к а т а: **свекрвина:** Вид. го горниот пример.

НАСВАЛИ *џл. свр. симне (оружје и др.) во џолемо количесѝиво;* ој другари, чујте ме! / Насвалете малихери, / натурејте ви ножеви, / приготвејте 'и бомбите / и врвејте ви по мене! (Биц. 3, 117)

НАСЕ *ирил. (арх.) одделно, засебно;* тога рече Митре Поморјанче: / – Е егиди кир бела Марио! / клетва имам од мојата мајка, / од гемиа стока не изважам, / от' сте вие триесет девојки, / секој насе ќе си одберите, / овде многу ќе се забайте. (Мил. 262)

НАСЕДИ СЕ *џл. свр. поимине долго време во седење;* Левено, моме левено, / доста се левен наседе, / доста си руво накладе, /

на татко ти му се здодеало, / од добри гости чекање (Стр. VI, 3, 68); сал седи момата / на Бога се моли: / – Придади ми, Боже, / поголеми денови, / помали вечери / да си се наседа / у таткова кџшча, / мајкини скутови (Паск. 23); седу мома, се наседу оф леле де, / шо си зедов мало момче оф леле де, / го завитка во вутата оф леле де, / пусти глувци го разјале оф цанам де! (ИФ)

НАСЕДЛА *г.л. свр. оседла (коњ)*; ја как дочу Тодора, / слезела е Тодора / кашти подземници, / наседла Тодора / нејна брза коња, / примени Тодора / рухо халимбачко (Верк. 131); проговори Поповиќ Јоване: / – Дал ми чуеш, млада Јованице, / кога ти је толку досадило, / ко ќе први петли да пропеат / да заврнеш твои бели ракаи, / да ми месиш две бели погачи, / да наседлаш два најдобри коња (Иљ. 7); жолти Гине му рече: / – Стој, да си наседљам коњата! (Шапк. 4, 318)

НАСЕДЛИ *г.л. свр. Вид. наседла*; си прижаљал крали Марко, / си наседлил коњот и си кинисал / да шета, да ја најде Дукатенска земја (Шапк. 4, 316); станало дете Дикатенче / и рекло: – Мале, наседли ми коњот / и јас имам мерак да шетам, / да шетам со стрико крали Марко! / Мајка му му наседлила коњот / и му дадела острата сабја. (Шапк. 4, 316)

НАСЕДНЕ *г.л. свр. 1. седне (народ, седнаа многумина)*; мори Стојне, руса Стојне, / в село дошле сејмените, / наседнале во бавчите, / во бавчите, под врбите (Вас. 174); девет сестри живуваа, / си се девет оженија, / сите се девет безродни, / најмладата Тодора, / она здоби машко дете; / сичка рода поканила / и канила девет сестри, / на трпеза наседнаа (Тош. 126); па отишле (двајца девери и тројца кумови) за млада невеста, / та земале младата невеста, / поминале низ гора зелена, / наседнале мауку да починат (Шапк. 1, 62); сичка рода (Тодора) поканила, / и канила девет сестри, / на трпеза наседнаа, / а ту си велат, говорат: / – Мили наши девет сестри! / Што ни е грозна трпеза / оти си брата немаме / да ни седне одозгоре. (Сазд. 94); па стана Стојан, та ојде, / на трпеза наседнаа, / феднаш се Стојан одрече, / феднаш си вино запи, / феднага кавга зачини (Сазд. 150); зарекол се млад Стојан / веќе вино да не пие, / веќе кавга да не чини, / веќе ножи да не тегли. /.../ В село се свадба зачини, / сичко са село канили, / канили и викали, / туку Стојан да не иде. /.../ Па стана Стојан, та ојде, / на трпеза наседнаа, / веднаш се Стојан одрече, / веднаш си вино запи. (ИФ)

2. *седне долго време на едно месѝа; заседне; кога седна, си наседна, / девет деца пролафени, / проодени, облечени. (ХМ 6, 36)*

3. *(за крв) ѝојави се на ѝовеќе месѝа; све шчо везала (Рада) по зглава клала, / белото лице је мухлосало, / црните очи мрежа фатиле, / црните вежци је покапале, / рудото грло крв наседнало (Фирф. 3, 249); па го извадив из жешка бања, / два дни го мијам, три дни го тријам, / пушта му шија крв наседнала, / пусто му лице модро станало! (Шапк. 2, 130)*

4. *налеѓне, ѝриѝисне убаво (коса и др.); ај отвори, бело Ленче, вратниче – портиче, / сос твојата бела, десна рачица, / Не можам, пиле Трендо, да станам да ти јотворам, / стара ми мама лежи на skutот, / руса ми коса мама налегна, наседна. (ИФ); н а с е д н е (п р и т и с н е) н е ш т о – сѝори убаво да леѓне.*

НАСЕЕ *гл. свр. 1. ѝосее досѝа и во ѝоѓолеми количини; појди си (синко) Стамбол Чаршија, / купи си зевгар волови, / изорај рамни дворови, / насеји цвеќе секакво. (Совр. XXXI, 4, 114); насејала Јана две ниве босилок, / две ниве босилок, треќа нива стратор (Молер. 230); кој ти нашарал волови? / Сам сум си мајстор шарало, / да ја насејам лејава, / да ја испразнам вреќава. / Раде ја подврзал вреќата, / па си го зеде остењот. / Трпе лисица, претрпе, / дури ѝ распрска мозокот. / Дали ова беше шарање? (ИФ, Кинисал Раде, н' орање, Скопје 1963); купи си (Стојан) црни биволе, / изора нива гулема, / насеа бела пченица. (Ил. 299); насејала Јана две ниве босилок, / две ниве босилок, треќа нива стратор. (Молер. 230)*

2. *(прен.) фрли на разни сѝирани, расфрли; купи си севгар волови, / изорај равни дворови, / насеј ги мојти јадови, / па види што ќе ти никне (Ѓорѓ. 17); та иди (лудо) на нови пазар, / та купи сивгар волове / и купи рало позлатно, / изори равни дворове, / та насеј, лудо, јадове, / та гледај шо ќе ти никне; / ако ти никне страторо, / фного ќе страдаш за мене. (Молер. 12); ти да ме збереш, Стојне мори, / во skutалето, / да ме насееш, Стојне мори, / во градината. (Црн. 73)*

НАСЕКАДЕ *ѝрил. ѝо сѝиѝе месѝа; насекаде појдов / пак Битола дојдов, / битолските моми / нигде не ги најдов, / битолските моми на цел свет ги нема! (Кав. 10); сега ќе ви кажам нешто / ќе ви падне малку смешно, / шпекуланти насекаде се, / се туркаат кој побргу да краде. (МФ XVIII, 36, 183)*

НАСЕЛИ СЕ *г.л. свр. почне да живее постојано во некое место*; море село, пусто село, / како си се населило, / никад Турци не минале, / оваа вечер поминале, / по конаци кондисале, / каде двама, каде трима, / а кај Рада деветмина. (ИФ, Море село, пусто село, с. Црешево, Порече, 1969)

НАСЕЧЕ *г.л. свр. I. 1. исече, пресече некоџо или дел од некоџо*; брата ми го Турци насекова, / насекова на тој руса глава (Р. 114); па си дојде дете кај татка си, / па му сече копривки белезики, / му насече десна бела рука, / и текова црните крвови. (Р. 114)

2. исече досџа нешџо; со именкиџе: б у к и: земи си, синко, бравата, / та иди в гора зелена, / насечи буки дебели, / донеси џи долу в селото, / та згради црква шарена, / напрај се мртво-јумрело! (Кауф. 376); г р е д и: маќа му вели говори: / – Сино Никола, Никола, / иди си в гора зелена, / насечи греди ќересте, / согради црква голема, / та легни ф неа та умри! (Молер. 168); к о л ј е, п р а т ќ е: турски булукбаша говори: / – Е сељање, селски кметове! / Ај земете балтиите, / балтиите, секирите, / и земете врани коне, / та идете горе в гора, / насечете остри колје, / насечете даљги пратќе! (Сазд. 134); к е р е с т е: ја да знаем дека ќе ме калугери, / да отидам на нови пазар, / да си купим една нова балтиа, / да си идем у горица зелена, / да насечам мало-многo ќересте, / да направам една нова ќелиа / и си купим црно платно за раса! (Шапк. 5, 183); та си купи една нова балтиа / и си појде у горица зелена, / си насече мало многo ќересте, / си направи една нова ќелиа / и си купи црно платно за раса / и направи нова чешма ќемера. (Шапк. 5, 184)

II. насече се *иоимине досџа време во сечење на нешџо; исече џолемо количесџво (орва и сл.); засиџи се со сечење; сечи, сечи, арамиџо, / сечи, насичи се! / – Ки ти сечам, бела Јану, / ноги ду колене! / – Сечи, сечи, црну куче, / сечи насичи се! (Црн. 219)*

НАСИЛА *прил. со сила, насилно, принудно, сосила*; и си велит това мало дете: / – Ај ти тебе, моја мила мајко, / шо си била олку без роднина. / Дејди сине, мои мили сине, / да ја не су, сине, без роднина, / токо су си насила мажена. (Икон. 138); Петрано, пиле шарено, / не летај горе високо, / шаренете перја ти па(д)нујет, / аскери ти ге береа, / со савзе ти ге мијеа, / насила ти ге редеја (МФ II, 3-4, 465)

НАСИЛИ *г.л. свр. I. 1. добие џолема сила, се засиџи мноџу ио обем и ио количесџво; славеј стое, песна пее: / – Чујте, мало и*

големо! / Турско царст'о насилито, / каурското потанало: / Шчо је старо изгубиле, / шчо је стредно пољубиле, / шчо је младо поробиле! (Шапк. 4, 27); силна војска, коњче, се јотвори, / силна војска, коњче, Овче Поле, / насилели тија клети Турци, / што је мало под нозе згазили, / што је старо, на ножи турили (ИФ, Марко кове коња у Заградје, с. Козјак, Штипско 1969); тогај насилја, лели, партизани, / ем го ватија полковникот Постолов, / лел` го докараја град Кавадарци (МпНОб 130); *со ирילוџий*: м н о г у: турска војска многу насилела, / а каурска многу намалела! / Кат чу Марко на ладни меани, / стана да си дојде право дома, / та си флезе ф темна коњарница, / та искара своја брза коња. / Оттам престегна Марко, / престегна своја брза коња / и он сам си се оружи. / Тргна Марко коња на бинекташ / и спроти сланце се прекрсти. (СБНУ II, 110); за два дена, за три дена тамо (на силна војска) да се најдам, / зашчо турска војска многу насилела, / а каурска мошне намалела! (Шапк. 4, 88)

2. *ѳринуди, ѳрисили, изнасили некоџо, најѳера сосила нешиѳо да најрави*; чудом се је млада зачудила: – / Да је пије – чеша се не пије, / да не пије – сабја ќе ја сече. / Силен ја је ѳавол насилело, / дигнала је, чеша је испила / и веднаш је душа испушчила (Кост. 186); проговоре Станковиќе Дуко / на онога стара игумена: / – Ме насиле еден силен ѳаол, / па си станав во света недеља, / па си зедев коњи и соколи, /.../ ке си одев по гора по лова. (Мил. 69)

3. *изврши обљуба*.

II. **насили се** – Вид. н а с и л и I. 1; насилели се Турци јаничари, / они се шетат јаничарство пишат / каде двајца, едниот го пишат, / каде је еден, само него го пишат, / каде се троица, двајцата ги пишат. (Мил. 438)

НАСИЛИЕ -ија *ср. насилсѳиво*; тогај насилја, лели, партизани, / ем го ватија полковникот Постолов, / леле, го докараја град Кавадарци (МпНОб 130)

НАСИЛЈЕ *ср. насилсѳиво*; каурска сила – насилје, / од тој харамја Стојана / и од негова дружина. (Рист., Пул. 57)

НАСИЛОМ *ѳрил. насила, насилно, ѳринудно; сосила*; дори се Станка издума, / свадбари в дворо влезнаа. / Станка насилом омиле, / омиле и ја плетеле. (Мих. 103)

НАСИЉА *ирил.* Вид. **насила**; Патрано, пиле шарено, / не летај горе високо, / шаренете перја ти па(д)нујет, / аскери ти ге бе-реа, / со сáвзе ти ге мијеа, / насиља ти ге редеја. (МФ II, 3–4, 465)

НАСИМНЕ *џл. свр. симне (оружје и др.) во ѓолемо количес-тиво*; ој другари, чујте ме! / Насимнете ги пушките, / натурете ги ножевите, / пригответе ги бомбите / и врвете вие по мене! (ИФ, Велес)

НАСИП *м.* овде: н а с и п н а с и п е – *насије, ѓокрие со не-шиѓо за да се најрави возвишение; засије*; покров да ја покриеме, / сè грошове тураме, / насип да ја насипеме / ситен бисер прекомор-ски, / подрес да ја подресеме / сè рубии синцирлиј (Драг. 7)

НАСИПА *џл. свр.* Вид. **насипе**; се смилија триста калуѓери, / го закопаа до тридевет стажни, / го насипаа со тешкана земја (Шапк. 3, 550); заповед си даде црква да запалиме, / насипаме, ма-ле, ситен дробен барут, / црква запалиме, народот си пишти, / светците си летат, војводата вика (Биц. 3, 88); убава Јано граѓанко, / дали ќеш ми посветити, / или ќеш ми послужити? / Јана му вели говори: / – Јоване, море Јоване, / боле кy ти посветити, / нег(о)ли кy ти послужити. / Насипа `а лој и катран, / запали `а да му свети. (Ил. 314)

НАСИПЕ *џл. свр. ѓокрие (обично досѓа мноѓу) со нешиѓо (ѓесок, земја, вода)*; ергењето жално милно редат: / – Мили, наши танки пушки, / кој ќе вас измије, истрије, / кој ќе вас насипе, исфр-ли? (Кост. 117); дигај ме, нане, рано порано / рано да идем на вода, / ладна да вода насипем, / тесто за лебој замесим, / нел' ќе имаме жетвари, / жетвари, млади беќари (МФ II, 3–4, 470); ти да станеш, гледанице, в утрој рано, / в утрој рано, гледанице, од под бука (МФ II, 3–4, 441); н а с и п н а с и п е – *ѓокрие со насије*; насип да ја насип-еме / ситен бисер прекоморски, / подрес да ја подресеме / сè рубии синцирлиј. (Драг. 7)

НАСИРЕ *ср.* (дијал.) *ѓосмрѓче*; роди мајка до девет сино-ве, / сите биле јунак над јунаци. / Куга беше десетто да роди, / оно се је насире родило. (Кост. 199)

НАСИТИ *џл. свр. I.* *најрави некоѓо да сѓане сѓиѓ; засиѓи (мноѓу); задови (мноѓу)*; нејќем, мале, не сом гладен, / млого ли ме анка наситила, / ми јотвори стари иќаина, / ќе сом шетава, маје,

по сокаци, / по сокаци, по туѓе дворои, / ќе сом гледав, маје, туѓе жене, / туѓе жене и дејке дадене. (МФ II, 3–4, 447)

II. насити се сѝане (*мно̄у*) *сиѝ*; *се заговолѝ* (*мно̄у*); се провикна невестата: / – Стојан, моја прва љубов! / Што скоро на мен` се насити, / од Бога да најде мајка ти, / што ми даде љута отрова, / скоро вода или вино! (Мил. 322); а што је месец крвје полејано, / ќе се наситив наши душмани, / а што свезде на земња паднале, / ќе останев наши мушки деца. (Р. 144)

НАСИТНО (**и на ситно**) *ирил. на начин како кај сѝиен*; Јана идет од баната / измиена, истриена / и на ситно уплетена, / на ласата китка цвеќе. / Раде гре(д)ит од меана / нејадено, напијено. (Мил. 386)

НАСКА *зам. 1. форма за предметѝ на личнаѝа замена за ѝрво лице множина* н и е; Вид. **нас**: си слезохме долу в поле, / малце есте да земиме, / благо вино да купиме, / ниљ нѝ наска уситѝа, / уситѝа, уфатѝа; / кого, мале, убесија, / кого на кол си удриа. (Шапк. 5, 111)

2. со предложѝи: **ув**: тогај ми веле неговата, / неговата стара мајка: / – Од Бог, сину, да си најдеш! / Таја беше сестра ти Елена, / сестра ти Елена и зетот ти, / шчо идеха ув наска на госте! (Шапк. 5, 117)

НАСКАМА и **НАСКАМА ТЕ** *оруѓа форма намесѝо* н а т е м а (т е); *во синонимен сѝреѝ* со н а т е м а т е; седнала Калина под црна црница, / сини конци сука, маќа луто кӑне: / – Натемате, мамо, наскамате, / што ме даде, мамо, за старо, за аро? (ИФ); закукала сина куковица, / та не кука, стара маќа кӑне: / – Натемате, мале, наскамате, / шчо ме даде мамо, на ајдутин, / ношќа му се порти отворени, / дења му се порти затворени (Совр. XV, 7, 430); натема те, мале, наскама те, / што ме даде на хајдук Никола, / дејне му са порти затворени, ноштје му са порти јотворени (Тр. 214); натема те, мале, / наскама те, мале, / шчо ме даде, мале, / за старо, за аро! (Теох. 228); еј, седнала Калина под црна црница, / сини конци мота мама, љуто калне: / – Еј, мале, натема те, мале наскама те! / Еј, мале, што ме даде на старо, на аро? / На старо, на аро на бричобрадо. / Еј, главата му тинка като празна лејка. (Кот. 17); закукала сина кукавица. / Та не ми је сина кукавица, / туку си стара мајка кӑне: / – Натема те, мале, наскама те! / Оти си ме младо оженила / и па си ме на зло намерила? (Павл. 293, Малешевско)

НАСКОРО *џрил. џред малку време, неодамна; џо малку време*; и за живо и за мртво / овој свет за дјалго не ет, / наскоро се разменуе, / живо, мртво, споменува, / наскоро ќе се он кае / и на здраво ќе се знае (Цеп. 203); ак' ме милвал (син ти), што ме милвал, / зашт` не кажал ошт` понапред? / Сега сјам си посвршена / и наскоро ќе се мажам! (Црн. 128); ако ј` дивојка (твојта ќерка Софка) бре мили бај Димо, / ако ј` дивојка наскоро ја мажи, / наскоро ја мажи да не те осраме. (Биц. 4, 48)

НАСКРБИ *џл. свр. (ретко) нажали; џл. џрид. н а с к р б е н – нажален; во синонимен сјреџ со н а ж а л е н*; ајде, браќа, да мине ме / преку Вардар за Велешко, / од Велешко у Прилепско, / од Прилепско у Крушовско. / Ој ви вази крушовчани, / што сте толку нажалени, / нажалени, наскрбени? (Мих. 271); славеј пее на трендафил, / моме седи на пенџере / нажалено, наскрбено, / ем со солзи на очите. (Фирф. 1, 65; Манол. 155)

НАСКРИШЕМ *џрил. скришно, џошјајно*; двајцата так си зборвеа, / бегот го таја не вервит, / наскришем ми го викнала, / ми го викнала Кузмана. (Шапк. 4, 179); слушајте ви сјјот мезлич! / И ова да го знаите! / Тога си Кузман излезе, / бегот му зборвит наскришем. (Шапк. 4, 169)

НАСЛАГА¹ *џл. свр. најрави во слоеви, сјјави во слоеви; наслои, насложи*; та е наслала петстотин снопа, / петстотин снопа бела пшеница, / та е врзала до девет коња. / Јоздолу иде света Недеља, / с папуци тропка, с ќердане дрнка, / с ќердане дрнка, с фустане шамка, / та потплашила добри ми коње, / та измачкаја Добрино дете. / та го наприа дробен по дробен, / најголем дробен мравка го носи. (Кауф. 553)

НАСЛАГА² *џл. свр. само мн. и 3. лице еднина слезе (многу народ); наслеѓоа (многумина)* Вид. **наслезе**; турски војски разбегоја, / српски војски наслагаја / и најдовме једен стари старец, / болен леже тој под бел шатор. (Р. 262 /1/)

НАСЛАМИ *џл. свр. (на коњ) сјјави слама (оа јаде)*; стани, стани, море тенка Ангелино, / огињ да навалиш, / борина да запалиш, / којње да насламеш, / којње да назобеш / ситен дробен бисер, / којње да напоеш / рујно благо вино. (МПр. IV, 3, 89)

НАСЛЕДИ *џл. свр. добие како наследсјтво*; Иванча сон не го фаќа, / цела ноќ мисли и крои, / планове разни направи, / брата

секако да го убие, / нели е брат му неженет, / нема кој да го наследди, / тогај целото богатство / на Иванча да остане. (ИФ)

НАСЛЕДНИК -ци м. **1.** *ѿој шѿо има ѿраво да робие наследсѿво.* **2.** (*црн.*) *човек шѿо ѿродолжува нечие дело;* радост да носиме, / свадба да правиме, / за царски наследник (Лин. 125); синови сме на нашата татковина, / на илинденци сме наследници, / градиме живот, слобода, иднина / за жени, деца, старци, младинци. (Биц. 1, 91)

НАСЛЕЗЕ *ѿл. свр. само мн. и 3 л. едн. слезе (мноѿу нароу); наследѿоа (мноѿумина);* по планиње – китени сватови, / со сватови – јунак и девојка. / 'И пресрети црвен-бел трендафиљ, / наследое китени сватови / да го берет црвен-бел трендафиљ, / останае јунак и девојка. (Црн. 163)

НАСЛИКА *ѿл. свр. извади на слика; фѿѿоѿрафѿира, нацрѿѿа лик;* на слика (моме) да те насликам, / ко ќе ми текне за тебе, / на слика да те опуљам, / меракот да ми помине (Вас. 299); Илизо, моме Илизо, / излези на пенцерепо, / да ти го вида лицето, / на книга да го напиша, / на слика да го наслика. (Трен. 2, 124)

НАСЛОНИ *ѿл. свр. навали, оѿре;* што ни веле на дружина: / – Еј дружино, чујте ме! / Наслонејте малихери, / натурејте ножови, / запалејте бумбите, / и врвејте по мене. (Биц. 3, 116)

НАСЛУША *ѿл. свр. I. мноѿу нешѿо чуе;* натема го једно старо јаро, / дрезги брало, тоа наслушало! / Што ми стана тоа старо јаро, / што ми стана петли непеани, / ми намина кај ново градинче, / ми засвѿра со шарен`јо кавал, / ми потфрли со тешка камена. (Рад. 67)

II. наслуша се засѿѿи се од (со) слушање нешѿо; чудно момче беше нашето овчарче, / три дни да го гледаш, / да се не нагледаш, / три дни да го слушаш, / да се не наслушаш. (ИФ, Чудно момче беше нашето овчарче, с. Црешнево, Порече 1969)

НАСЛУШКУВА МУ СЕ *ѿл. несвр. наслушнува му се, му се слуша (малку);* вечерале сто овчари / Челник Пејо не вечера, / сто овчари, сто козари, / нешто му се наслушкуе, / коњски клопот, пчојшки шепот (Вас. 189); вечерале сто јовчари, / челник Пејо не вечерал, / нешто му се наслушкује, / Караман му подлавује, / Караѿузел подбленује. (Фирф. 2, 237)

НАСЛУШНУВА МУ СЕ *зл. несвр. му се слуша (малку);* Димчовата најмалката, / најмалката нег`ва сестра, / двори мете, сѝзи рони / и на мајка проговара: / – Ој ле, мале, мила мале, / нешто ми се наслушнува, / като куга братко свири. (Пенуш. 6, 198)

НАСЛУШУВА *зл. несвр. од н а с л у ш а. I. од н а с л у ш а* I; море, ни ми спие, Анѓа, ни ми седи, / на пенџере Анѓа наслушуа / од кај свири шарен кафал (Вас. 191); Стојан страга гради на врв на планина ихии, / на врв на планина, на голема нива ихии, / како ми градило ем ми наслушува ихии, / дали Јана пее, дали јagne блее ихии! (ИФ); и ми јоди Асан и ми јоди, / и ми јоди Асан наслушува, / што ми дочул Асан, што ми дочул, / што ми дочул Асан ка на тажба, / па на тажба Асан што ми сретнал, / што ми сретнал Асан гробарите. (ИФ)

II. наслушува му се *нешто му се слуша;* тога Пејо им велеше: / – Вечерајте са дружина, / мене ми се не вечерат, / мене по ми се наслушуват, / Караман ми подлавнува, / калеш овен подблекнува, / ка нѝ фатет арамији (Р. 209); мене ми се не вечера, / нешто ми се наслушуе, / коњски тропот, турски шепот / Караман ми подржнуе. (Стоич. 94); седнал Стојан, седнал Стојан да вечера, / ајде да вечера, да вечера две вечери, / една посна, една посна, една мрсна, / ајде нешто му се, нешто му се наслушува (ИФ); мене ми се, цанам, не вечерат, / нешто ми се наслушуват, / Караман ми подлавнува, / Карагузел подблекнуват. (ИФ)

НАСМЕАН *зл. приг. од н а с м е е с е; добро расположен, весел;* ќерко, јасна месечино, / секо утро си весела..., / а навечер насмеана (ИФ); отворајте дуќањето, / ете иди бела Јана, / бела Јана од мејана, / од мејана насмејана (ИФ); параходот заминува, / пари немам да се качам. / Не плачи, мило либе, не жали, / јас пак ќе се вратам. / Очите ти насолзени, / устето ти насмеано. (ИФ); *со анѝонимой:* н а ж а л е н о: сонце, јасна месечина, / секо утро си весело, /.../ а навечер насмеано; / а јас, клета, лудо младо, / секогаш сум нажалено / за моето прво либе. (МФ V, 9–10, 218)

НАСМЕАНО *прил. со насмевка, на начин што изразува смеа;* овде: *со анѝонимой* н а п л а к а н о: ој ти тебе, Секулице млада! / Ој ти тебе моја прва љуба! / Одееќи за студена вода, / одееќи многу насмеано, / идееќи многу наплакано (Р. 77)

НАСМЕВНАТ *зл. приг. Вид. кај насмевне се.*

НАСМЕВНЕ СЕ *зл. свр.* Вид. **насмее се**; али има изем ја да си рипнам? / Тогај се они свите насмевнале: / – Рипај, рипај, море будалино, / ако имаш кџмет да паднеш, / ти да паднеш, џанам, у трџете (Р. 144); *зл. ирид.* н а с м е в н а т; беџар ми спие раце раширени, / очи опулени, лице наголено, / лице наголено, усте насмеvnато. (Р. 262 /2/)

НАСМЕВНУВА *зл. несвр.* од н а с м е е. **I.** од н а с м е е **I.** каква мајка, Магде, твојта беше? / Те промени, Магде, те нареди, / кога врвиш, Магде, низ варошот, / на зенгини, Магде, насмеvнуеш, / а ергени, Магде, заплакујеш. (ИФ, Бог да бије, Магде, твојта мајка, Тетово, 1970)

II. насмеvнува се Вид. н а с м е в н е **I**; сношти дојде Марко од Солуна, / та доведе грабена девојка, / одведе ја долњата градина. / Седна Марко с мајка да вечера, / ем вечера ем се насмеvнува. (СБНУ 53, 548)

Во и з р а з о т: **под мустаџ се насмеvнува** – *скришно, иог-молно, иивко се смее оовреме-навреме*; седнал Марко море да вечерат, / над него е свездата Деница, / и Маркое таја му говорит: / – Ај ти тебе, Марко Кралевина, / ај од мене поубава имат, / и од тебе појунака имат, / под мустаџ се Марко насмеvнуват. (Трен. 5, 26)

НАСМЕЕ *зл. свр.* **I. 1.** *иредизвика смеа кај оруџ(и)*; кога Јана побегнала, / све Битола расплакала, / кџд се Јана поврнала, / цел е Битољ насмејала (Вас. 298); туј је брат под покров насмеја: / – Ти не бој се, брату, ти постари, / а ја не сум ју смрт јумрело (Р. 114); кџд е Јана побегнала, / цел е Битољ расплакала; / кџд се Јана повратила, / цел е Битољ насмејала. / – Ој ергени битолчани, / отворајте, море, ви дуќани / да си купам, море, драм белило, / драм белило, два црвило, / да набелам лице мое! (Кав. 50)

2. *неишио*; си станала белата Маџирка, / глава си измила, ситно се јоплела, / ситно се јоплела, баник усукала, / ручок направила, лице напудрила, / лице напудрила, порта јотворила, / госја ќе си чека млади кавурчиња, / млади кавурчиња, сите даскалчиња, / туљбен отфрлила, лице насмејала. (ИФ)

II. насмее се – *кај себеси иредизвика смеа*; ој јубаво братче Татомирче, / од како те мајка углавила, / та не те е смешно, бре, видела, / ни да думаш, ни да се насмееш, / дали жалеш девет бочви вино, / десеттата тај љута ракија? (Мих. 202); тогај му се мајка насмејала: / – Не будали се, синко, мое дете! / Ти си имаш уште еден братец (Арнауд. 183); момиче ми заплака, / ситна роса зароси, / мо-

миче се насмеа, / летно сонце угреа (Шапк. 4, 99); тогај се Стојан насмеја, / фана Лилјана за рака, / право ја дома одведе (Теох. 405); мајче ле, мила мајче ле, / дељми ти тебе нарачав, / живо ќе легнам, ќе умрам, / во град Костур не се мажам? / Ми кладо змија љутица, / мене ми малу пристуде; / ми кладоја и жив огон, / ко болфа да ме пошчипна, / а зетот ко ме целива, / за малу ќе се насмејев (Кис. 31); мома му се насмејала: / – Што ти прилега, јуначе, / бели раќи наопако, / като на мома колба (Верк. 71); бабо, стара бабо, / куде ти е Цвета / на чешма да оди, / вода да донесе, / ем да се насмее, / чешма да прилегне, / дека моми има? (Црн. 86); насмеја се Аврам (Аврамица плачи): / – Време не је уште, дете да порасни. / Слушај ме, Авраме, ангело ми вели: / – Ко ќе стори Исак три години дана, /.../ појќе твоје срце тогаш ќе ти гори! (Рус. 35)

С о п р и л о з и т е: **кревко**: Јованка крамарка / високо погледна, / кревко се насмеја / та на бего вели: / – Ја ти Достан бего, / јазе ќе те зема / ако ми сошиеш / од ружа кошула, / од трендафил саја; / ако ми направиш / од камен папуци, / од зелен пофит колан. (Самар. 74)

В о и з р а з о т **под мустаќ се насмее** – *скришно, помолно, тивко се насмее*; ја маќа му вели и говори: / – Боле, сину, тизека там иди, / немој, сину, он тука да дојде, / да не гледа маќа црни крви! / Па се Марко под мустаќ насмехна, / па си стана Марко, та си крена (СбНУ XI, 33); на Кузман писмо пратија / Кузман ми писмо прочита, / под мустак ми се насмеја (Совр. XXXI, 4, 109); сата се поредија, не можаа да јутворат сабја кулаклија, / и тогај Бано пак се насмија пуд мустаќи: / – Шо му веле, варај, веле, / толку што сте (се) набрале тува, / арам да му гу јајте лебут на царут! (Вардар 28)

НАСМЕЕН *зл. приод. од н а с м е е с е*; младидо да си пречекаш / с весело лице насмеено, / со гради да го прегрнеш, / в уста да го целиваш. (Црн. 170)

НАСМЕЈАН *зл. приод. од н а с м е е (с е)*; битолчани, прилепчани, / отворајте дуќањето, / ете иди бела Јана, / бела Јана од мејана, / од мејана насмејана. (ИФ, Битола расплакало, с. Црешнево, Порече 1969); сонце јасно, сонце красно, / секое утро насмејано; / секое утро насмејано, / а навечер си радосно; / а јас тажна јем жалосна / за моето прво либе. (МпНОВ 180)

НАСМЕЈВАЈЊЕ *г.л. им.* од *на сме ва (се)*; туку сом те бендисал, моме, / по ситно дробно одејње / лепо, лепо зборувајње / крехко, крехко насмејвајње. (МПр. III, 3, 107)

НАСМЕЈУВАЊЕ *г.л. им.* од *на сме ју ва (се)*; туку сом те бендисал, моме, / по ситно дробно одејне / лепо, лепо зборувајње / крехко, крехко насмејвајње. (МПр. III, 3, 107)

НАСМЕНЕ *г.л. свр. сѝомене, сѝомне*; ѝ говори Мирче помалечек: / – Аљ ми стоит пиле соколоо? / Уште пиле не ми насменало, / начас пиле в skut му долетало. (Мил. 255)

НАСНОПИ *г.л. свр. наѝрави на сноѝови, на сноѝје*; сос рогови го набрало, / сос колене го наснопи, / та ѝ вели и говори: / – Варај, бабо, стара мајко! / Што се е в гора видело, / ја в село да не си кажала, / сос рогови па и товари. (Верк. 224)

НАСОБЕРЕ (и **НАЗБЕРЕ**) *г.л. свр. I. а. собере (неѝѝѝо) во ѝолемо количесѝво*; шенлук прае, леле, Мемед паша, / ми насобрал сурле и тапани, / па поканил гости пријатели, / пеливани од четири стране (Крст. Т. 113). **б. собере (луђе, војска и сл.) во ѝолем број**; дочуле клети шпиуни, / чиниле абер на валија, / валија скопски кадија, / насобрал војска илјадна, / сардисал село Брезово (Фирф. 1, 158); засвирел Мемед, море, загрмил, / со това, море, танко тамбурче, / и това беше, море, скршено, / сите ми моми горе насобрал, / па и путоногите попадии. (ИФ, Засвирел Мемед, с. Дебреште, Прилепско, 1969); валија војска насобрал, Македонијо, / сардисал село Брезово, Македонијо! (Манол. 119) *во синонимен сиреѝ со г.л. п о с о б е р е*; пособрал Мурат, насобрал / од преку Дрина Латини, /.../ од тија долни Дебрани (Драг. 153); засвирил Мемед море загрмил, / со това море танко тамбурче, / и тоа беше море скршено, / сите ми моми горе насобрал, / па и путоногите попадии. (ИФ)

II. насобере се собере се, збере се во ѝолем број, во ѝолемо количесѝво; на сред село тапан чука, / глас ми дава да се зберат, / да се зберат на соборот / сите моми и ергени; / веднаш ми се насобрале, / ситно оро заиграле, / танец води Ѓела мома, / Ѓела мома танчарија (ХМ 6, 7); *во синонимен сиреѝ со г.л. с о б е р е с е*; црна се чума зададе, / там долу Македонија, / близу до Демир Капија. / Се собрал, ми се насобрал, / целиот народ поробен / за да си јунак одбере, / чумата да ја пропади. (Разгл. III, 9, 939)

НАСОЛЗЕН *џл. ирид.* од *на солзи* (се); параходот зами-нува, / пари немам да се качам. / Не плачи, мило либе, не жали, / јас пак ќе се вратам. / Очите ти насолзени, / устето ти насмеано. (Милен. 144; Манол. 134; ИФ)

НАСОЛЗИ СЕ *џл. свр. направи некој да се расилаче;* *на солзен џл. ирид.* – *што е со (очи полни со) солзи;* а бре вие кукушани, / што сте толку нажалени, / и со очи насазени? (Биц. 3, 115)

НАСОЛИ *џл. свр. стави сол колку што треба (доволно);* дур` го баба замеси (зелникот), / товар брашно измеси, / дур` го баба насоли, / каца пресол истури (ХМ 6, 83); *џл. ирид.* *на солена – што е со потребното количество сол во нешто, во себеси;* во торбата пиле припржено, / пиле припржено, жено, жено, / ах мори, жено, женке, / полето е со сол насолено. (Биц. 1, 155)

НАСОН (и **на сон**) *ирил.* *во време на сиење;* на сон јода потерала: / – Дај ми, мале, студна вода, / да натопа пуста јуста, / че ми е уста погорела / като кора калинкова! (Верк. 259); та што ми е мило онеа девојче, / на сон ми се фрљат в шарена одаа / на мека постела, шарена перница; / кога се разбудвам, моме не наојам; / в уста ми клават грукта шеќероа, / кога се разбудвам од ум се расипвам. (Мил. 409)

НАСОНЕ (и **на сонe**) *ирил.* *во време на сон, на сиење.*

Во и з р а з о т **на сонe и на јаве** – *постојано, (за)секогаш;* ти, постела, ти раздела, / ти подели мала мома! / Одговори постелата: / – Море лудо, море младо, / купи мома да ја имаш / и на сонe и на јаве / и на дејна и на ноштја! (Шапк. 5, 224)

НАСОЧИ *џл. свр. управи (штопови и др.) во определен правец;* кондисал Аирадин паша, леле, / да ми го гори Галичник, леле, / насочил тешки топови, леле, / му излегол Тодор Томоски, леле. (Иљ. 4)

НАСПИЕ СЕ *џл. свр. сие доста, доволно (за да се разбуду);* нели си се, моме мори, наспала, / дилбер Ангелино, де, / две вечери, моме, без мене, де! / Та и сага мислиш, моме, да спиеш, / дилбер Ангелино, де! (Црн. 116; Кон. 241); еда добро! Еда моје, ох! / Мајка ми ти на гроб дошла, ох! / Да те прашат, добро моје, ох! / Али си се ти наспало, ох! / Али си се разбудило, ох! (Р. 148); дали си се наспала / дилбер млада Јованке / два вечера без мене, / јagne

мори калешо, / два вечера без мене. (Р. 225, Битолско); ој горо, горо зелена, / јас ќе те питам, распитам: / – Даљ имаш треви зелени / да си напасам коњата? / Даљ имаш води студени / да си напијам стадото? / Даљ имаш сенки ладени / да дојда да се наспија / со мојта верна дружина? (Паск. 86–87)

НАСПОМЕНЕ *гл. свр. сѝомене*; забораив да се жена, / дур ми чичо наспомена / и си прегнав четворткола, / четворткола, два биола, / та си појдов во Сочани, / си ја зедев Шавар Дуда. (Мил. 328)

НАСПОРЕД *иредл. Вид. наспроти; накај*; мори Димано, козум Димано, / заврти оро накаде мене, / накаде мене, наспоред тебе, / да си ти вида белото лице. (Молер. 117)

НАСПРОТИ *иредл. од сѝроѝивнаѝѝа сѝѝрана на неѝѝѝо*; собрал си долга дуљбија, / пак си го хатот потерал, / излезе Ајрадин паша, / излезе на врв планина, / фторо дуљбија истргнал, / каршиа си ја намерил, / наспроти село Галешник. (Шапк. 4, 184)

НАСПРОТИВ *ѝрил. еден насѝрема оруѝ*; на два перихоља / наспротив стујаха, / един друг са питаха: / – Ој ти пирихољо, / какво цвите цвитеш? (СбНУ XXXVI, 27)

НАСРАВИ СЕ *гл. свр. наместо н а с т р в и с е – ѝројави ѝолема желба, сѝѝрасѝѝ за неѝѝѝо или кон неѝѝѝо*; лоза е дало бело грозде, / та е брала бела Јана, / та е брала бело грозде / та е чинила бело вино. / Насрави се лудо младо, / насрави се бело вино, / да с`напива ден, година; / едноч дојде и двај дојде, / третјо пѝт па си дојде. (Верк. 81)

НАСРДЕН *гл. ѝрид. од н а с р д и с е налуѝѝи се*; овде: во синонимен сѝреѝ со н а л у т е н; Јано, шо си толко наљутена, / наљутена, насрдена, / назл' Јано, севдо, злато ле? (МПр. III, 3, 106); па си појде цара Костадина, / па си појде во рамни дворови. / Што си седна на сланио камен, / налутено, завал, насрдено, / го догледа негова царица. (СбНУ XIII, Прилеп 105); н а ж а л е н: Вид кај **насрди се**.

НАСРДИ *гл. свр. I. налуѝѝи, разѝневи некоѝо*; Ангелина вели, проговори: / – Ој ти Марко, Марко Кралевиќе, / јас не сакам вино да си служам, / да не нешто чаша не дополнам, / и пак тебе

можи да насрдам, / јас си сакам свеќа да ти светам! (СБНУ XIII, 103)

II. насрди се *налуџи се, разгњеви се*; насрди се Димитрија, / дигна пушка да ги гаѓа, / да убие два голуба, / два голуба, три пауна, / они му се милно мољат: / – Ние не сме два голуба, / ние не сме три пауна, / ние сме си аберџии (Мих. 18); насрди се Марко, застрами се, / и си стана, отиде си дома. / Запитала го старата му мајка: / – Е ти Марко, е ти мили синко, / што си толку многу замислено? / Даљ ти, Марко, коња надиграа? / Дал те, Марко, борба надбориа? / Дал те, Марко, рипа надрипаа? / Иљ те, Марко, камен натфрлиа? (СБНУ XVI–XVII, 179–180); и никако моме не кандиса, / лудо младо се насрди, / па изваде него(ва) пушка / и ми удри малој моме / малој моме по бели гради. (Р. 240 /3/); *во синонимен сиреџ со глаголиџиџе*: н а љ у т и с е; постегнал е на кон дизгињето, / удрил му е јунак зенгиите! / Налути се коне, насрди се, / та сос нозе калдрми ископа (Теох. 288); р а з л у т и с е: а што беше Поповиќ Јоване, / на него му свидно не паднало, / наљути се јунак, насрди се, / разљути се јуначкото срце, / јуначки го с’ раце прифатило, / па го дигна од себе на горе / и го удри од црната земја, / направи го просени зрна. (Кост. 192); *со прилозиџиџе*: л у т о: станала мајка да отворе. / Дека е, мајко, Бојана, / што ти си стара станала. / Боја е санок комшии, / сега е дошла заспала. / Стојан се луто насрди, / извади острото новче, / та ја прободи Бојана, / в левата страна срцето (Биц. 3, 68); т о л к у: па и говори Поповиќ Јован: / – Таком Бога, убава Мујкано! / Та шчо си се тоуку насрдила, / та сџс мене неќеш да продуваш? (Драг. 79); *г.л. ирид.* н а с р д е н – (многу) *налуџиен, разгњевен*; овде: *во синонимен сиреџ со*: н а л у т е н; шчо си, Лено, налутена, / налутена, насрдена, / как да не сум, Кимо, насрдена! / Шест недели болна лежав, / ти не дојде, Кимо, да ме видиш, / понадица да донесиш! (Р. 262 /2/); сџс сватои на коњи јаает, / Иво јунак на коња не јаат, / на мајка е многу налутено, / на татко е многу насрдено: / шикум седло му е искинато, / дробна узда му е изроната (Трен. 3, 90); мила момо, црнооко, /.../ сакам нешто да те питам, / сакам право да ми кажиш, / на кого си наљутено, / наљутено, насрдено? (Мил. 372); *со ирид.* н а ж а л е н; таму има крушовчани / нажалени, насрдени – / сос каштите изгорени, / сос топови развалени, / таму доле Мечкин Камен – / Питу Гули падна славен! (Сазд. 3, 51)

НАСРЕД (и **на сред**) *иред. сред нешиџо*. **1.** *за месџо* – *со именкиџиџе*: г о р а : не можа, Јован море, да пеја, / тука сме насред

гора зелена, / тук шетат ајдут Корун Кесеџи. (Црн. 210); г р а д: Ристо прави новото дуќанче, / ми го прави наред град Битола, / оздола идат Турци Анадолци, / право тргаат Ристово дуќанче (Кав. 82); д р у м: си стигнаја под града Будима, / кога сети црна Јарапина, / си излезе богми наред друма, / го видоја китени сватоји, / разбегаја сите једен да јод друг, / си остана китена нееста, / ја завлада црна Јарапина. (ИФ, Се собрале кралеи седумдесет, с. Крапа, Порече, 1969); к у ќ а: наред куќи, мале, малка мома, / малка мома, мале, бела Неда, / бела Неда, мале, диван чине (Тан. 368); п а т: зашто наред пут застава, / дали ти сребро дотежа, / дали ти е долго цубето? (Р. 240 /2/); кинисала мома желка / на орање, на копање; / наред пато еже ерген / та ја сретна, та ја репна. (ИФ, Кинисала желка мома, Велешко, 1957); наред потот црно море, / не мож да пливаш! / Јас ка се сторам мрена риба / јас ка преплива! (Вас. 202); горице ле лилјакова, / лилјакова, миндалова, / та шчо си се разлегнала / и под пате и над пате, / та највеќе посред пате? (Кост. 83); с е л о: туку сум се засрамила / наред село, на бунара, / там сум са пофалила: / – Чујте, моми и невести! / Ја сум мома најубава, / најубава, најработна / од Марко ти Кралевчето, / од сестра му Ангелина, / од брата ѝ Михаила. (Драг. 33); тогај отиде лична Калина / тогај отиде наред селоно, / таму ми виде до трине танци (Ник. 41); се промени (Вела) девојчинско, / па излезе наред село (Арнауд. 287).

2. *со предлоѓ по себеси (со месно значење);* н а с р е д н а; ај тамо горе наред на Песјак, / тамо се бијат млади комити, / млади комити, сè поречани. (Р. 291)

3. *за време – (временски) на срединаџа; со именкиџе:* з и м а: заљубих си едно либе / од малечко до големо. /.../ Јас отидох да го вида, / посака ми понудица. / Наред зима бело грозје, наред лето – жалта дуња. (ИФ; Манол. 60); л е т е: дигај вршје (горице) да помина, / ќе не ми је за стојање, / за стојање, за чекање, / љубне ми је мошне болно, / понуда је потерало – / наред лете под лед вода, / на Ѓурѓовден лубеница, / на Митровден рудо јагне. (Кост. 83, Малешевско); л е т о: отишол је надалеку, / надалеку, на морето, / да гледа чудо големо: / црно море замрзнало / наред лето на Велигден, / у море девет гемији, / девет гемији бел темјан / и други девет жат восок (Кост. 126); н о ќ: наред ноќи пристигнале / втора чета комесари, / гласот Мирка му го слушна / одма Мирка се разбуди (Дон. 66); сирак јазе сам не мога / ни да легна ни да заспа; / наред нош се пробудувам, / малка мома потерувам, / потерувам, не најду-

вам, / зглавница си пригрнувам, / чеша сѝзи на ронувам, / тенко шерве истопувам / на срце го исушувам: / – Сани, вени, тенко шерве, / така вене моје срце / за момата ф маалата. (Иљ. 22–23); п о л н о к̆: Бог је убил неговата мајка, / е што го сина зорлем оженило, / не му клала дуле на подзглава, / е на сред полноќ лудо се разбуди, / еј, си е закла младана невеста, / не ми локат крви црвенога, / црни крви раце омакало. (ИФ, Добре дошле китени сватои, с. Иванчишта, Кичевско, 1969); *со синонимои*: п о с р е д: та побара посред зима жолта дуња, / та побара на сред лето од лед вода (ИФ); **на сред**: ќе си идам, ќе си шетам / од град на град по сва земја, / по сва земја, сва Туркија, / беки негде ќе си најдам, / на сред лето од лед вода, / да понуда стара мајка. (Мих. 157)

НАСРЕДЕ *иредл. и ирил. I. иредл. сред нешиџо*; Цвето девојко, жена си имам, / жена си имам црнана буица, / глаа се мие нерасплетена, / дете си миет неразвиено, / настреди куќи купче бунштите, / на бунштето габи и печурки (Цеп. 313); си залеа (Велко) еден котел вода / и си пушти тиа три јаболка: / годинашно падна на газеро, / а ланцкото остана настреди, / оломнанцко остана на вода. (СБНУ XIII, Прилеп, 106); н а с т р е д е: кога слегвее до два ангела, / кога слегвее на црна земја, / кога да видет сирота Јана, / каде седнала на стреди дворје, / на стреди дворје на мрамор плоча (Мил. 90); *со иредлоџ џо себеси (со месно значење)*; н а с р е д е п о: ами тој ми беше Јанкула малечок, / ај се прибра црна Јарапина, / да целиват јубава невеста, / јунак беше богми над јунака, / си јизваде сабја колаклија, / кога тргна настреди по полојна, / полојната богми го пресече. (ИФ, Се собрале кралеи седумдесет, с. Крапа, Порече, 1969)

II. ирил. на срединаџа на нешиџо; те бера, лудо, те бера, / ти вера немаш со мене, / вера и клетва ќе правиме / туфјако през-(г)лавје ќе туриме / со остра сабја на стреди (МПр. I, 5–6, 166); што ми беше она чобан Велко: / – Јас ќе одберам до трине јаболка; / си залеа еден котел вода, / и си пушти тиа три јаболка: / годинашно падна на газеро, / а ланцкото остана настреди, / оломнанцко остана на вода (СБНУ XIII, 106); н' една страна Првата бригада, / друга страна Зуфер с Косовари, / трета страна самите сељани, / а настреди Германци, балисти. (ИФ)

НАСРЕЌА (и **на среќа**) *ирил. во иресреџи*; си киниса сиромашкио / понуда да тражи / на среќа му стара баба / стара вештица: / – Где ќе идеш, мили сину, / што си полудеа? (Р. 240 /3/); кинисала

желка мома, /.../ на среќа е еже ерген, / та ја препна и ја репна. (ХМ 6, 63); *во формата* на срешта; *на сираниа шиио е сироти* некоџо; шетала се баба во чаршија, / насрешта и једно старче, / једно старче белобратче, / видела го, купила го, / одвела го дури дома (Фирф. 2, 442); прошетал се млади Марко, / низ Солуна, воз Солуна, / ни продава ни купува, / малка мома согледува. / Насрешта му турски порти, / на портите турска мома, / шарен килим постилаше, / крајшча му подвиваше. (ЗБР XIV, ЕИ 2, 205); *на срешча* (и *на срешча*); ага от(т)ука отиде, / нишчо не виде по пате; / ага се от(т)ам врнала, / на срешча ѝ војводата, / та на Јаница говори: / – Убаво Јане, град Јане, / де ми водица да пиа! (Молер. 226); шетнала се е Милица / по Дренополцка чаршиа, / та бело лице продава / и црни очи залага. / И насрешча на Милица / през гори млада војвода, / та на Милица говори. (Молер. 192)

НАСРЕШНА *ирил.* Вид. **насреќа**; шедба шета српски крал Стефане, / шедба шета по српската земја, / да си тера поарна прилика. / Насрешна му Огнана Марија. / На Огнана вели ем говори: / – Добро утро, Огнана Марије! / Огнана му вели ем говори: / – Дал бог добро, брату крал Стефане! (ЗБР IV, ЕИ 1, 11)

НАСРЕШТА (и **на срешта**) *ирил.* Вид. **насреќа**; па си спадна доле в рамно поле, / на срешта му Дете Малианче, / извадил је Марко, млади Марко, / извадил је таа остра сабја, / та махна по дете Малианче. (Пенуш. 3, 247)

НАСРЕШЧА *ирил.* Вид. **насреќа**; тога се сепна Петкана / и се ках нива загнала. / А насрешча ѝ три вака. (Пенуш. 6, 176)

НАСРКА *џл. свр. I.* *со сркање најаде некоџо*; навалила силен оган, / па си прсна пуста искра, / испрли му брадичката. / Па свари му казан чорба, / насрка го, најади го, / изнесе го, најади го, / изнесе го на стред село / во стред село да се боре. (Мил. 333; Кон. 275–276)

II. насрка се *со сркање најаде се*; стадо, силно стадо, да би испукало, ихиии! / На денот по двесте, на ноќот по триста, / јас да се наода со момите в поле, / ем да се намакам на чутура солца, / ем да се насркам лук ем киселина, / ем да се нажнијам со малите мими! (Стр. IX, 4, 84); та што се најаду, та што се насрка, / кога ми се припи многу водица, / море ја си слегна во едно долченце, / таму си најду едно кладенче / и до кладенче едно девојченце. (ИФ)

НАСРЧЛИЈА -ии *прио.* неизм. н а с р ч л и в – *што насрчува, што е нападн, што дава (пројавува) сила*; да клаиме Иван добар јунак, / Иван ми е многу насрчлија, / тој не можит земја да повелат (Ник. 159); почекај, брате Стојане, леле, / Најденка да е успијам, / Најденка ми е гаолна, море, / таја ке каже, море Ѓорѓију, / Ѓорѓија е насрчлија, леле, / тој мене ќе утепат. (МФ XXIII, 45, 133)

НАСТАВА¹ *зл. свр. со сџавање покрие*; па си скубе од косата / од косата едно влакно / наставја го сос листото / хванџа с` грешни души / че си им е натежало / да си седат, да си горат. (Мил. 55)

НАСТАВА² *зл. несвр.* од н а с т а в и; *продолжува*; еј, там в Смилево борба настава / со петстотингодишен тиранин, / и тамо Бадев, младијот јунак, / но свиреп куршум ми го настигна... (НСтв. II, 26–27, 142)

НАСТАВЕН *зл. прио.* од н а с т а в и – *сџавен со ред (заради некаква цел)*; догледа го негоа стрина: / – Свети Јоане, внуче мило! / Ал да ида јас со тебе, / ас со тебе во рај Боже? / Идај, идај, мила стрино! / Свешчи ти се потпалени, / соффри ти се наставени! (Шапк. 5, 99; Шапк. 3, 28)

НАСТАВИ *зл. свр. I. сџави по ред, со ред (заради нешто)*; ми поседил дедо модри патлицани, /.../ што му влегле деда трите млади моми, /.../ му обрале деда модри патлицани, /.../ сал се чуди како да ги ване, /.../ си настави дедо три места стражарски, /.../ ми исфаќал дедо трите млади моми (Кар. Л. 40); па си скубе од косата / од косата едно влакно / наставја го сос листото / хванџа с` грешни души / че си им е натежало / да си седат, да си горат. (Мил. 55)

II. настави се сџави се по ред, со ред; си посадил дедо ју мало градинче / секакви цветиња бели и црвени, / бели ем црвени сини ем зелени, / ка се наставиле поповите ќерки, / таму се скриваа зад белата тиква (Биц. 4, 176–177); правила га мома сред село мејана, / наставило се лудо младо да пије (Ив. 141); *зл. прио.* н а с т а в е н; идај, идај, мила стрино! / Свешчи ти се потпалени, / соффри ти се наствени. (Шапк. 5, 99)

НАСТАКНЕ *зл. свр. сџавајќи многу дрва направи посилно да гоори; разгоори, расцали, расцламџи (оган)*; така седи нош, вса нош, /.../ та прирони дребни сџлзи, / та потопи бела крпа, / настакна си силен оган. (Кауф. 487)

НАСТАН *м. она шишо настианало, шишо се случило; што е настан настанало / во града Троема? (Мил. 35)*

НАСТАНЕ *жл. свр. 1. сџане, ѓојави се во золем број; оздола ми иде млад Илија, / прво ме трга на чифлигот, / кога го видет чивлигарите, / сите чивлигари настанаја, / сато Цамфезирот не станал (Ѓорѓ. 26); не шетај нокум по планината, / де гиди чауш, де, – /.../ кад ќе настане солунска чета, /.../ на таја чета Ордан војвода! (Кав. 86); Стојна мајка је будеше: / – Стани, Стојно, стани ќерко, / сè другачки настанале, / ми се бело промениле, / и се дошле пред црквана, / пред црквана – на штркање. (МФ III, 1970, 141); мајка ќерка скориваше: / – Стани, Стојно, стани, ќерко, / све другарки настанале, / ми отишле на кладенец, / ми донесле студна вода (Р. 209); Бог да убиет дебрани, / дебрани, долнограѓани, / шо настанале азбији / по таја река Радика, / по тије села рисјански (Р. 404); ааа, настана ли стари дедове, / кадијата хоро води, / до кадијата – мухтијата, / до белолики Влаинки / и црнојоки Циганки (Совр. XXX, 1, 42); во синонимен сџреж со злаголои н а в р в и: не му дадоа Марија, / ту му дадоа Мертеза. / Настанаа, наврвиа. (ИФ)*

2. а. ѓорасне; ето Кала настанала, / да не конак забораш, / да не луѓе отпознаиш, / поубаа поработна (Мил. 388); деца мали настанале, / мома имат за мајжејне, / со шчо да `и облечиме, / со шчо неја да мајжиме? (СБНУ XI, 22); сите стари изумреа, / а младите настанаа (ТМ 138); откак сџм ерген настанал, мамо, / девет сџм села прошетал, /.../ девет сџм моми заљубил. (Бид. 3, 146; Манол. 127) **б. роди се;** откако сум на овој свет настанал, / по овој сокак никак не сум поминал. / Овој сокак на трендафил мириса, / а у сокак една куќа шарена. (Фирф. 3, 273)

3. сџане ѓросџум во золем број; Алил ага иде од јабана, / право ми трга на чифлиго, / сите чифлигари го виделе / и на нозе настанале (ИФ); Емин-ага иде од Дабиља, /.../ ка го видеа чифлигарите, сите му на нозе настанале. (Кот. 56)

4. ѓојави се нешишо; изведи ме горе во планина, / сосечи ме на патот, на друмот / и по време назад да се вратиш. / Кај шо очи, нозе ѓ исекова, / море, ми настана вода лековита (ИФ); Калинка грло болело, / тргнала билки да бере, / минала гора зелена, / настанало поле широко (Фирф. 2, 418); славеј стои, песна пое: / – Чујте старо, чујте младо, / шчо кју јазе да ви кажа: / турско царство ќе настане, / каурското ќе постане (Теох. 456); та си појде в честа гора, /

в честа гора, в стари Кожув, / там настанал арамија, / стар Балабан, стар ајдутин, / сосе сина му Јанкула. (Кон. 77)

5. *случи се нешѿо*; од гроб се здаде германската орда, / гради во гради настана борба / партизан храбар со фашист црн. (ИФ); еј таму Смилево борба настана / со петстогодишниот тиран; / не жалете, мили браќа, / крвта да си пролееме! (ТМ 351)

Во и з р а з и т е: **на нозе станале** – *риинале*; Емин-ага иде од Дабиља, / право си тегле на чифликот. / Ка го видеа чифлигарите, / сите му на нозе настанале. / Сите му на нозе настанале, / на колена попаѓале. / Раката му целивале, / голема чест му сториле. (Кот. 56); **на свет настане** – *роди се*; откако сум на овој свет настанал, / по овој сокак никак не сум поминал. / Овој сокак на трендафил мириса, / а у сокако една куќа шарена (Фирф. 3, 273); **на ум настане** – *иорасне и ум му дојде*; рано да сте станували, / порано огин валете, / трчичком вода носете, / стојичком ја подавајте, / та раснете, пораснете, / куга на ум настанете, / купете си верни коње, / па одете по са земја / да терате милна маќа (Кост. 112); **на чудо настанал** – *се вчудовидел*; ка го виде крало, чести крало, / и он си је на чудо настанал; / – Бре, каква је млада младожења? (ПСП. VIII, 39, 660–661)

НАСТАПИ¹ *гл. свр. сѿаиш на некоѿо или нешѿо; згази; нагази*; настапи ме попадика / на левата нога, / барем да е арна жена, / да не ми е жалба (Мих. 158); прејдов да те навадам, / загреших пѿтот, настапих, / на час под нога овена, / како петровско јаболко / во момин ковчег чувано, / во зетова кошуља! (Мил. 402); Стојно ле, мила ќерко ле, / кога ќа одиш на оро, на танец да се не фаќаш, / на танец ти е лудото, со око ќа ти намигнет, / со око ќа ти намигнет, со нога ќа те настапит (Р. 40); настапи ме попадија што ме нога боле, / барем да е арна жена да не ми е криво; / обула е жѿти цревје на жуљави нозе, / облекла е широк фустан на шугава снага, /.../ забрадила шам шамиче на кељаво чело. (Фирф. 1, 94); прејдов да те навадам, / згрешив, ми те настапив. (Кон. 122; Мил. 402); та си налела студена вода, / Јана отстапи, Петр настапи, / Јана отвори малите порти, / Петр извади острите ножи, / Јана затвори малите порти, / тој се убоде ф клетото срце. (Молер. 161); Тодице, каурско цвеќенце, / прескочи ми те навади, / прегреши ми те настапи, / часкум под нога повена, / како босилок за вода! (Стр. VI, 3, 71)

НАСТАПИ² *гл. свр. 1. дојде (за време, сосѿојба)*; с п р о т. *оѿсѿаиш*; ој ти лојзе, лојзе ти дојранско лојзе, / право ќе ми кажеш

дал ќе настапиме, / дал ќе настапиме во Дојранско Поле, / дал ќи настапиме ил` ќи отстапиме. (Биц. 3, 136)

2. (за луѓе и др.) *присџиѓне, појави се, покаже се*; та си ојде (јунак) у Будима града, / ка настапи будимска чаршија, / постегнал е на кон дизгињето, / удрил му е јунак зенгиите. (Теох. 288)

3. *дојде напред, на место; присџаши*; антоним: о т с т а п и; та си налела студена вода, / Јана отстапи, Петър настапи, / Јана отвори малите порти, / Петър извади острите ножи, / Јана затвори малите порти, / тој се убоде ф клетото срце (Молер. 161);

НАСТАПУВА *гл. несвр.* од н а с т а п и¹; *зџазува, наџазува*; Драганка рипна, подрипна, / Илија стапка по стапка / Драганки цревја настапват. (Мих. 53)

НАСТАСА *гл. свр.* (грч.- мак.) 1. *сџаса, сџиѓне, настџиѓне, присџиѓне*; Синан во дворје, Јана во ќевар / и ја настаса Синан војвода, / што си умрело Јана од нафал, / што ји кладоа жарје в пазуа, / да не ќе мрдне, да не ќе претне. (ИФ; (Стоич. 161)

2. *појави се во голем број сџиѓнувајќи од некаде*; уште речта не изрекол / настасале триста Турци, / триста Турци голи, боси, / врзале го челник Пејо, / потерале бело стадо, / бело стадо неброено (Црн. 263); дори баба се досети, / настасаја клетки Турци / и пленија до две деца, / Јанинка ми занесоја / кај што сланце изгрева, / а и Јанкула ми занесоја / кај што сланце зајожда. (ИФ)

НАСТАСУВА *гл. несвр.* од н а с т а с а; *настџиѓнува, присџиѓнува*; настасува клето Турче / и пленува до пет деца. (ИФ)

НАСТИГНЕ *гл. свр.* *сџиѓне, присџиѓне, вџаса, сџаса некоџо или нешџо наскоро*; ој ти, јунак, млад војвода, / те настигна потерата, / потерата – турцки аскер. / – Ој ти, моме Македонке, / подај ми го мартинчето, / мартинчето пет патрони, / да избијам са̀ти Турци. (ТМ 373; Црн. 300); еј, там в Смилево борба настава / со петстотингодишен тиранин, / и тамо Бадев, младијот јунак, / но свиреп куршум ми го настигна... (НСтв. II, 26–27, 142); го најдува една мома, / го најдува едно чупче: / – Ој ти, јунак, млад војвода, / те настигна потерата, / потерата – турцки аскер. (Црн. 300; (Кауф. 731)

НАСТИНЕ *гл. свр.* *заболи од настџинка*; искочива низ честата гора, / искочива на рамна рудина, / ели дете тува настинало, / што го срце тува изгризало (Р. 114); ах, проклети меанџии, / што

сте толку кáјиции, / за пари да добивате. / Млади момчиња отрувете, / со ваша пуста ракија, / со вашето пусто вино. / Како грев вие немате, / момчиња да опивате / и после да `и слечите, / пијани да `и туркате, / на сокак голи да лежат / и тамо да си настинат, / лоша болес добијат, / уште млади да си умрат. (СбНУ XVI–XVII, 108, Прилеп); Марина на камен седеше, / од здола лудо идеше / на Марина ѝ велеше: / – Марино, на камен не седи, / не седи да не настиниш, / да не се поболиш да умриш! (Тах. 156)

НАСТОЈНИК -ци м. лице определено да води зрџижа за некоџо; качила се Маца на црница / да набере Маца пуста шума, / да нарани Маца ситни буби, / да наточи Маца жáта свила, / да наткае Маца тенко платно, / да сошиє свилени дарови, / да дарува Маца углавници, / углавници, настојници по неа (НД 1947, 8–10, 95); Јана е тешко заспала, / не је настојник дочеула. / Извикна треќи настојник: / – Кој љуби либне потајно, / скоро брже нека бега (Ил. 313); родила е безродна Јаница, / родила е едно машко дете, / турила го ф позлатена лулка, / та го луле и му песен пее: / – Нани, нани, дете изоденче, / ти ќе ми си цару настојника, / ти ќе седиш цару на столове. (Молер. 203)

Со б р о ј о т **т р и**, **троји**: дојди ми, дојди, војводо, / вечерата је готова, / постелјата је послана, / доведи три настојника: / еден да туриш над града, / други да туриш под града, / треќи да туриш стред града (Ил. 313); мале, мила мале, / сношчи ми дојдоа / троји углавници, / троји настојници; / не ме даде, мале, / на лудо, на младо, / ни ме даде, мале, / на млад на терзија. (Кост. 77)

НАСТОПИ жл. свр. Вид. **настапи**¹; Стојно ле мила, ќерко ле, / кога ка поеш на оро, / на танец ти е лудото, / лудото, мори, младото, / со рока ка те пофатит, / со нога ка те настопит, / со око ка ти с` опулит! (Црн. 137)

НАСТРАДА жл. свр. *посѣрада, намачи се*; овде: жл. *пирод*. н а с т р а д а н – *намачен*; а бре Македонче, за каде се спремаш, / борба те чека, борба за слобода, / борба за слобода, борба за Македонија, / за Македонија, земја поробена, земја настрадана. (ИФ)

НАСТРАНА *пирл. не многу близу, подалеку*; црквата се испушчи, сите излегоа, / тогај тельјало фати да вика: / – Кој сака да се потурчи, / коњо бакшиш да си го земи. / Никој на коњот не гледаше, / секој настрана си бегаше (Тах. 95); а што беше тој Добри,

настрана си седеше, / настрана си седеше, брадата си чешеше. (Манол. 178)

С о г л а г о л и т е: **бега**: Вид. кај горните примери; **врли**: кадија, пусти муфтија, / постоја малко, постоја, / врли си црве настрана, / па си соблече џубето, / чалмата удри од земја (Мих. 31); **падне**: оште си реџба не изрече, / пукна му далјан од око, / удри Мурата сред чело, / падна си Мурат настрана. (Каран. 48); **потфрли**: дигнала (Рада) глава нагоре, / да чуе Димо как' свири, / потфрли метла настрана, / почна си оро да игра (ХМ 6, 22); **седи**: баба Јана пијана, дедо седи настрана. / – Еј, мори, бабо грбаво, / еј, мори бабо, дрепаво, / тебе, бабо, не те сакам. (ИФ, Јана пијана, с. Прекопана, Леринско 1970)

НАСТРАНИ *г.л. свр. сѝави, кладе настѝрана*; на пенџере седеше, / шарен чорап плетеше. / Тух, море Ѓорги будала, / чие је това девојче. / Настранила капчето, / нацрвила устето. (ИФ; Манол. 107); тих, море Ѓорѓи будала, / чие је ова девојче? / Настранила капчето, / нацрвила устето (Фирф. 1, 80); море се собрале деветмина браќа, / облекоа аскерското руво, /.../ наметнаа турските мартини, / настранија турските фесови (Стр. XII, 64)

НАСТРВИ СЕ *г.л. свр. обземе некоѓо некаква јаросѝ, жесѝокосѝ, сѝрасѝ кон нешѝо*; она курдисала сред село мијана јубава, / се настрвило едно лудо младо јабанџијче, / пило што пило два дни ми, три дни (Тан. 156); садила мома есенска лоза в градина, / лозата си дало бело ми грозде есенско, / направила мома ладна меана насред село, / настрвило му се едно лудо младо да пие, / пило што пило два до три дни четири, / дури не си испило тенка малихерка негова (Иљ. 118); па ми се настрви едно лично моме, / оно да го бере на дедо цвеќето (ХМ 6, 96); настрви се лудо младо, / настрви се бело вино, / да с` напива ден, година. (Верк. 81); тебе (чума Калина) ќе си те отрови! / Куга ќем дома да идем / ќе ти подадат водица, / ти дигај, не напивај се, / немој да те отроват. (Стоил. 17)

НАСТРЕД *прегл. Вид. насред, насреде*; понуда е поискало / настред лето од лед вода, / настред зима бело грозде. / Ја отидох на бел Дунав, / Дунав тече, лед не носи. (Молер. 228)

НАСТРЕДЕ *прегл. н а с р е д е – (за месѝо) на срединаѝа на нешѝо*; сланцето се застојало / настред земна и небо / момето се застоало / во стред поле широко / да види чудо големо. (ИФ);

настредe куќа, Јано, купче бунишче, / на бунишчето, Јано, печурки растат, / печурки бери, Јано, зелник си меси (Црн. 191)

НАСТУРИ *џл. свр.* (дијал.) *наџрвали неџде; оџиде (за да најде, среџне неџџо, некоџо)*; Нада се настури / долу Бошавица, / оф аман, аман, / долу Бошавица, /.../ крај ново школо (Црн. 81); како си настури долу Тиквешија, / долу Тиквешија таа мирна земја, / како ме збркнаа клети Тиквешани (ХМ 6, 117); на бегот харно не падна, / лели се бегот разлуги, / извика младо музирче, / дотрча младо музирче, / бегот му веле, говоре: / – Ти да настуриш чаршија, / та да го најдеш Кузмана, / Кузман да дојде при мене. (Лин. 88)

НАСУЗИ *џл. свр.* *на солзи – најџоџи, нароси; џл. џрид.* *на сузен – најџоџен, наросен; насолзен*; не изловил диви пилци, / тук изловил малка мома / променета наредена / како китка накитена, / како перо насузено. (Мил. 451)

НАСУРЛИ *џл. свр.* *сиџави, кладе, обеси неџџо надолу*; седнал дедо крај огниште, / си запалил лулето / со прилепско тутунче, / учкурот го разгашти, / калпакот го насурлил, / си го ставил пагурот, / пагурот со ракија, / ракија комовица / од панаџур купена. (ИФ)

НАТАЖЕН *џл. џрид.* *од натажи (се); и со џридавкаиџа* *на жале*; ој ви вази, крушовчани, / што сте толко натажени? / Натажени, нажалени, / со куќите изгорени, /.../ со топови преорани. (ИФ; Манол 103); ми оженил зајко лиса удовица, / тажна натажена, петлова комшика, / позната џимрија, маза размазана, / светска испосница, море селска визитарка. (Милен. 182)

НАТАЖЕНО *џрил.* *со џаџа, со жал*; млада овчарка уф Стара Планина / си заџуби бело јагне. / И нажалено и натажено, / низ гора оде да го најде. (Филип. 37, с. Горни Дисан, Неготинско)

НАТАЖИ СЕ *џл. свр.* *џо обземе (џолема) џаџа; се нажали*; си дочула неџва мила сестра, / брат се жени неја не ја кане, / се расплакала ем се натажила (Биц. 3, 51); а џубне му вели, удговори: / – Ој ле Марко, ој ле прво џубне, / нито сџм се за мајка сетила, / нито ми се на татко намили, / нито ми се сестри натаџи (СБНУ 53, 546); *џл. џрид.* *на тажен – силно нажален*; свадба кџ прават брат ти кџи го женат, / а твојта мајка надвор седеше, / надвор седише тажна натажена, / тажна натажена Бога се молеше (Биц. 1, 103); дали паметите војната што мина, / ногу мили сина од мајка откина, / весела

ги мајка в шума испратила, / натажена мајка мртви дочекала, / натажена мајка в црно се завитка (ИФ); ој вие, крушовчани, / што сте толку нажалени, / нажалени, натажени, / со куќите изгорени, / со топови преорани! (Кон. 356)

Со и м е н к а т а: **таж** (тага): кога вино ти да пиеш / приз грлото ти са профири / като чаша ракиена. / Енгелина е е жал нажалило, / таж натажила. (МПр. IV, 3, 151)

НАТАЖНЕ *г.л. свр. ѿо̀г̀решино зайишиано, месѿо* н а д ж н и е, н а д ж н е е *неко̀го*; ајд` да броиме снопите, / та и снопе раколке, / та са броили снопите, / та и снопе раколке, / мома гу е натажнала, / двести снопа натажнала, / ја триста со раколке. (Верк. 193)

НАТАК *ирил. наѿаму*; и т а к а н а т а к а – *во ѿој ѿравец или на ѿој начин*; ах, што имаш чело, моме, / дукат амајлија! / – Бог ми, Госпо ми го даде / и така натака... / – Ах, што имаш веги, моме, / морцки пијавици! (Цеп. 296)

НАТАКА *ирил. на ѿаа сѿрана, наѿаму*; и тогај тоја Турче Босналијче / гу вјана бановото којна Карамана: / уддека утиде ув три дена нанака, / ув три саата уфтаса навака. (Вард. 28)

НАТАКНЕ *г.л. свр. I. сѿави, кладе нешиѿо оз̀гора на себе, на ору̀г; набие, набоде, навре*; отишле оште малце понагоре – / сретнале едно младо кумурѿиче: / ми натакнал црна капа на главата, / чифте пиштоле, ѿанам, ув ѿепове. / Аскери викат, ѿанам, и попитат: / – А бре кумурѿија, ѿанам, мајтабѿија, / а бре ѿауро, ѿанам, каурине, / дали го виде, ѿанам. Гоце Делчев? / Видев го, виде, ѿанам, преѿи помина / за Солун града, ѿанам, за чарѿија! (Мрп 67); стани, Митре, стани мајѿи, / браќа те са преварили, / бели лица изомили, / криви чалми иззавили, / росни китки натакнали, / па ти, чедо, не стануваш! (Молер. 195); *со аниѿонимои* с м а к н е: дали не сме, Пено мори, мие чорбаѿии: / деветмина браќа с едно рало гаќи, / еден ги смакне, друг ги натакне, / дали не сме, Пено мори, мие чорбаѿии. (ИФ)

II. натакне се *набоде се, набие се*; к` си дочу мома Ројна, ке е заклан итр Митр, / облече се с црно дреше, / та се покри с црна крпа, / натакна се с црно перо, / та отиде у Митрево. (Молер. 195)

НАТАМ *ирил. Вид. натаму*; спрот. н а в а м; кога се натам отишле, / вишните цреши ѿвтелеле / и петровките јабуки, / и по по-

лето јагуди (Шапк. 5, 301); тенка, бела Шимширино, / питаш ли ме, ќе ти кажам / шчо сам, море, повенала: / вчера мина брат и сестра, / брат на сестра говореше: / – Ој ле сестро, мила сестро, / имам нешто да ти кажа: / до са бехме брат и сестра, / од са натам прво либе! (Совр. XV, 7, 427)

НАТАМО *ирил. на ѿаа сѿрана, наѿаму;* (спрот.: н а в а м о – *наваму*); Бог да го биет чпионот, / дека го чпион предаде / за кило жито издаде. / Турска ми војска пристигна, / Турци од града Охрида, / мало, големо станаха, / станаха сички натамо, / дури и жените кренаха, / и Којнско го сардисаха. / Еден пѧт уште имаше, – / да бегат кон Асанѿура. (ММ 1946, 9–10, 416); *со аниѿонимоѿи* н а т а м о: ај со здраве, китени сватове, / натамо двеста, навамо триста, / ќе доведете млада невеста! (Мих. 23); *во комѿаратиив:* п о н а т а м о; ако најдете нишан од него, / да врљите уште понатамо. (Р. 144)

НАТАМУ *ирил. во ѿравец на оѿределено ѿооодалечено месѿо;* (спрот. : н а в а м у); тој држ, јас држ, / тој трга, јас тргам, / тој натаму, јас наваму, – / се скина фустанот, мамо. (ИФ, Кога отидов на бостанот, Штип 1961)

НАТЕГНЕ *ѳл. свр. I. (оо ѳодем род) сѿане ѿѿежок, наѿѿежне;* орало се је, орало, / та је земја натегнало, / ама нема кој да жние, / ф Солун бие црна чума, / црна чума безредница. (ПСП. IX, XLVI, 977)

II. натегне се (прен.) *исѿѿѿи, намачи се, ѿреѿѿѿи ѳолеми маки;* еве тебе ти проштевам, / зашто си се мука натегнало. (Р. 114)

НАТЕЖИ *ѳл. свр. (прен.) сѿане мачно, неизоржливо;* три дни (свети Петар) се је богу молил, зарад грешната му мајка, / да (ја) извади од маќата. / Па си скубе од косата / од косата едно влакно / настави го сос листото / хванѧха (се) грешни души / че си им е натежало / да си седат, да си горат. (Мил. 54–55)

НАТЕЖНЕ *ѳл. свр. 1. сѿане неѿѿѿо (ѿуѿика) ѿѿеѿко (ѿри носење);* Страиле страшен кумита, / зашто си толку поцрнел? / Дали те старос надоли, / дали ти пушка натежна, / дали ти сабја огрозна, / да не ти деца сожали, / да не ти ѳуба заљуби? / Анѳе ле, мила сестро ле, / ни мене старос надоли, / ни мене пушка натежна, / ни мене сабја огрозна, / ни деца јас си сожалив, / нити си ѳуба заљубив, / оздола иди потера. (Цеп. 153); Страхило, страшен војвода,

/ зошто си, море, потемнел, / потемнел, море, помркнал? / Дали ти пушка натежна, / или ти сабја натежна? – Нити ми пушка натежна, / нити ми сабја натежна, / имав си имав либенце / и това ми го зедова. (Фирф. 1, 141)

2. *за долѝ: сїане неизоржлив*; натежнава тешките борчови, / си поведе ждребе стрижаченце, / ќе продава ждребе стрижаченце, / ќе си плаќа на татка борчови. (Р. 114, Скопска околина Блато)

3. *ирен. сїане мачно, неизоржливо*; Вид. натежи.

НАТЕМА *изв.* (грч.: а н а т е м а) [секогаш оди со кратка форма од лична замена за второ и трето лице еднина и множина кои се изговараат како акцентска целост па затоа не ретко се пишуваат заедно]: н а т е м а г о, н а т е м а ј а, н а т е м а в и, н а т е м а т и и др.; од грчкото а н а т е м а – *ироклеїи да е, ироклеїа да е, ироклеїи да сїе*; н а т е м а в и: и на буле натемиса: / – Натема ви пушта буле, / што ми мене излажахте, / од вера ме одверите, / та ми мене потурчите (Верк. 37); н а т е м а г о: тешка дремка ми го навалила, / и оружје, море, му изваде, / а Секула не ми с’ усетило! / Натемаго она клето Влаше, / лели тога од коња ми слезе (Шапк. 4, 121); н а т е м а г о: натема го Марково колено! / Изговорија гости, пријатели; / – Дајте му ја на крив просјачина (Рад. 6); натема го едно старо јаро, / дрезги брало, тио наслушало! / Што ми стана тоа старо јаро, / што ми стана петли непејани, / ми намина кај ново градинче, / ми засвира со шаренјо кавал, / ми потфрли со тешка камена (Рад. 67); натема го егумено, / што го моли млад Митана / со лута бела ракија (Цеп. 171); на секое долче студено кладенче, / кога крај изворче пустоно девојче, / нели ме надупи тија натема го, / нели го потштипнав, нели го подбуцнав, / кога ми писна пустоно девојче, / како залетаја пусти мариовци, / едно овчариште со долго стапиште, / еднаш ме опе, трипати ме сопе, / нели се начукав у една капина, / леле, се трткав, леле, се врткав. (ИФ, Ај вино, вино, ти си вино кратко, Велес, 1959); н а т е м а ѝ: натема ѝ, Стојан, / ѓаволските моми / што си запејаа / ѓаволските песни / и си заиграа / ѓаволско оро (Кауф. 623); н а т е м а ј а: натема ја сестра му Елена, / она влегла во темната визба, / наточила до две чаши вино, / му турила билки чемерици (Рус. 54); натема ја краљска рака долга, / стасуваше од грбо до газо (Рад. 26); н а т е м а т е и н а т е м а т е: еј, седнала Калина под црна црница, / сини конци мота мама, љуто калне: / – Еј, мале, натема те, мале наскама те! / Еј, мале, што ме

даде на старо, на аро? / На старо, на аро на бричобрадо. / Еј, главата му тинка като празна лејка. (Кот. 17); седнала Калина под црна црница, / сини конци сука, маќа луто кӑне: / – Натемате, мамо, наскamate, / што ме даде, мамо, за старо, за аро? / Главата му тропа като празна тиква, / на рака му легна като на грамуда (Јан. 28); натемате, мале, шо ме даде, мале, / ного на далеку, на врли душмајне (МПр. III, 2, 104); натема те, мила мале, / што ме даде в Родиного, / Родиного дари малце! (Иљ. 121–122); н а т е м а т и: ој ти, Димче Кутуче, / натемати ногата, / шчо ти гази на страна / како на пајка поткршена! (Црн. 237)

НАТЕМИСА *зл. свр.* (грч.) *анаџемиса, фрли анаџема*; и на буле натемиса: / – Натема ви пунте буле, / што ми мене излажахте, / од вера ме одверите, / та ми мене потурчите (Верк. 37); *зл. ирид.* н а т е м и с а н; заборава краљ Матеа / да калеса Крале Марко. / Ем ми стана Крале Марко / некалесан, натемисан, / завело е малко мнуче, / малко мнуче млад Груица, / пак ми јахнет до два коња, / ем ми ходет по друмове, / стигнаха ми на конаци, / на конаци у краљ Матеа. (Р. 282)

НАТЕМИСАН *зл. ирид.* од н а т е м и с а; Вид. кај горните примери.

НАТЕПА *зл. свр. I. удри коџек*; и падар скочи од лозје, / па си ја фана Гроздана, џанам, / писна Гроздана да плаче: / – Како ќе си одам до дома, / мама ќе ме мене искара, џанам, / тате ќе ме мене натепа. (ИФ)

II. натепа се се најџеџаа – *се бореа еден со оруж со џеџање*; па се сите натепале, / в турски раце не се дале, / бајно Мирчо чета воде, / гори, полја тој преоди! (ИФ)

НАТЕРА *зл. свр. 1. ирисили, иринуди некоџо да сџори не-шџо*; лицба личит цара Мурат-бега: / Кој је Турчин вино да не пие, / а каурин зелено да не носит. / Сите ми го цара послушале, / не послуша Марко Кралевике, / тук ми носит зелена долама, / и со сила Турци натерало, / да пијет вино во Рамазан (Мил. 165); Србин ништо тогај не џ рекол, / ми станало едно јутро рано, / ја натерал млада Србница, / да донеси незинита руба (СбНУ XIII, 93); дејди, раче, царе Костадине, / јас ќе одберам до две биволице; / ај нате-рајте во тесна улица (СбНУ XIII, 106); Асана жив го фативме, / Асана катиљ охрицки, / татка му сум го натерал / сина си жив да го

печит (Кис. 81); откак ќе талим сторите, / Тоските ќе ги натерам / и тие талим да сторат. (Кав. 78)

2. *сѝави, ѝикне нешѝо уѝоѝребувајќи сила*; си извади млада Грујовица / това рушко ноже, / што го Груја на раката насече, / тогај Грујо цврсто се разврти, / го издигна колку што е висок, / триста лакти в земи го натера (Драг. 75); налути се Дете Голомеше, / па потргна тешка боздогана, / ка удари тие тешки порти, / с черчевиња врати извадило, / среде дворје врати натерало. (Мил. 245; Милош. 69)

Со п р и л о з и т е: **натре**: Бог да бије Марко делибаша, / ми потргнал жолта боздогана, / кога удрил оња вити порти, / со све черчеви натре ги натерал. (Р. 144, Скопско)

Во и з р а з о т: **што те тебе нужда (нужба) натерало** – *каква мака имаш (шѝо го сѝори ѝоа)*; тога ми се Симон разбудило: / – А неесто, мое добро мило! / Што те тебе нужда натерало, / незнаено, уште невидено, / та ни оба мие отпознати, / сѝлси рониш дур ме попарие! (Мил. 84)

НАТЕЧЕ *зл. свр.* овде: *зайчече, завари, најде*; Станка, каја, црна земја покрива, / нема никој, цанам, да го види, / сал мајка му мртва га натече. (Р. 139)

НАТИКА *зл. свр.* *наѝика, ѝикне*; одиш ле, сино, на тлѝака? / седаш ле, сино, код мома? / – Оде си, мамо, на тлѝака, / садам си, мамо, код мома. / Тиком, потиком момите, / натикаа мев главните, / изгореа ми калпако / и половина мустако. (Молер. 115)

НАТИСНЕ *зл. свр.* *со ѝриѝискање наѝика, ѝикне некаде*; та го натисна канли Дука, / ливен Марко одоло / пишти и нарича: / – Варај, варај, / сестро самовило, / каде да си, / сја тук да се најдеш, / зере ме погуби / канли Дуко! (МПр. IV, 3, 152); как да дојда, либе, како да дојда, / черна земја, либе, ме налегна, / черна земја, либе, ме налегна, / бела мута, либе, ме натисна, / бела мута, либе, ме натисна, / змија ми је, либе, очи испила (Тр. 152); од жалбу земја одговара; / Не могу, либе, да станам, / турски ме куршум прониза, / црна ме земља натисна / и мермер камен на глава (ИФ); Бог да бие жолтоно Еврејче, / ми удрило с една клоца врата, / ја откорнало сосе черчевиња. / Што го ватил и ми го натиснал, / со рака глава сака да му скини. (СБНУ XIII, 94, Прилеп)

НАТКАЕ *зл. свр.* *исѝикае (госѝа мноѝу) ѝлаѝино и гр.*; качила се Маца мори, на црница, / да набери Маца росна шума, / да

нарани Маца бубиците, / да наточи Маца та̑нка свила, / да наткае Маца та̑нко платно, / да ушие Маца червен бајрак / и на него Маца да навезе, / да навезе „Смрт или слобода“. (Пенуш. 4, 185; (Кауф. 152; ИФ; ТМ 364)

НАТКАЛЕСА *џл. свр. (грч.-мак.) њокани на свадба и оруџа веселба мноџумина (би се очекувало: н а к а л е с а); Турчин на шета не знае, / та е калесал, наткалесал / до триста Турци атлие, / до двести буле с кочие (Верк. 101); да си добија, Јано, три хилјади, / та ме калеса, Јано, и наткалеса, / Јано јагненце! (Верк. 236)*

НАТКАЧИ *џл. свр. искачи се неџде; овде заедно со гл. п о т к а ч и; наткачил Гоце, поткачил / на таја Кожув Планина, / на ајдучката рамнина / тамо ми најде овчарче, / овчарче, младо чобанче. (Мрнп. 63)*

НАТКИМНЕ *џл. свр. даде знак со око; намиџне; џул трендафил у градина, / Донке ле, либе ле, / наведи се, откини го, / па го затни над ушето, / над ушето, над окото, / наткимни ми, намигни ми, / намигни ми, засрами ме! (Јан., Малеш и Пијанец, 12)*

НАТКОВЕ *џл. свр. овде: со ковeње набие ѓремноџу вземи; се разљути тој Јован Попоски / и го грабна Коруна Кесеџи, / го наткови в земи до три сажни, / па ми најде од сабја окршок, / му пресече таја руса глава. (Црн. 211)*

НАТКРЕНЕ СЕ *џл. свр. крене се во џолем број, мноџумина; овде: место н а к р е н е; и станало селото, / се наткренало потера, / исфатиле метеризи, / харамии исфатиле, харамии истепале. (Шапк. 1, 175)*

НАТКУПИ *џл. свр. куџи давајќи њовеке џари во сиоредба со оруџ; јас ќе сторам / едно мало прекупче, / јас ќе си појдам / голема сурија, / кај ќе ја најдам / крава јаловица, / се ќе ја купам, / се ќе ја наткупам, / пак ќе ја земам. (Стр. VII, 3, 39)*

НАТМУРИ СЕ *џл. свр. намурџи се, намриџи се; тогај се Стојан потсмевна, / потсмевна и брзо натмури, / стресе се мома Лилјана: / – Ој, туго, боже до бога, / што ти е око на поткап, / што ти е нога на потклоц, / што ти е рука на потфат. (Црн. 85)*

НАТОВАРИ *џл. свр. џовари мноџу (сиџока, џари и др.); ги извадил седумдесе робје, / ми натовари три товара злато, / и со злато Бошка го испуштил, / кинисале по пустине друмје, / ги позапрел*

Бошко на друмишта (Р. 144); натоварил Арапов све партаљ, / те отиде у Смедерево града (Р. 80); се потсврши Грче момче, / Грче момче прилепчанче. / Пари немаат да с' оженит. / Та ми дошло пусто Влашко, / малу седе многу стече. / Ми седнало три години, / натоварило девет коњи, / девет коњи осум маски, /.../ допаднало пусто Скопје. (Трен. 7, 41); а што беше млада Грујовица! / Пособрала все што по куќнина, / натовари три хубави коња (Арнауд. 147)

НАТОКМИ *зл. свр. I. пригојиви њокму, уреди, богајно обружа*; колку искапи машконо дете, / и си умеси бела погача, / и си натокми два брзи коња, / да ми ја носит нејсини свекор (Мил. 319); што Арапот њему му пишујет: / – Еднога теслим царот му натокмил, / а ќерка му друга одаја влезе. (Р. 144)

II. натокми се уреди се, пригојиви се, обружа се со разни рабојии; се промени Пејо, се натокми, / се промени Пејо, тестемел закачи, / тестемел закачи на собор отиде (Верк. 303); се променила (хубава Јана), се натокмила, / та си отиде долу под село (Верк. 299); Илинко, млада невесто! / Допрати ме свекрва ти, / и ти прати гулем бакшиш, / допрати ти росна китка / да се убаво натокмиш. (Стоил. 17)

НАТОПЕН *зл. ирид. од н а т о п и*; црквата лепо мирише, / како презреан трендафил, / еднаш сум била в џамија, / лоша јовтика ме фати, / од тије свеќи лојени, / од кучишта натопени. (ИФ, Излегов да се рашетам, с. Томино Село, Порече, 1969)

НАТОПИ *зл. свр. 1. намокри, наводени (да не осџане суво) усџа, ѓрло и др.*; там ропнале тапаните, / тогај моме се разбуди, / му згупори на мајка му: / – Еј мор` мале, стара мале, / ја подај ми ладна вода / да натопам тенка уста (Биц., 1, 100); изговоре Црна Арапина: / – Дај, дете, млада невеста! / Ако пљунам сет ќе те удавам, / ако дунам сет ќе те однесам, / сабја немам крвца да натопам, / ако зинам, дете, ќе те голтнам! (Мил. 243)

2. некој предмет (вода, земја, плајино, риза и др) сџави во вода да кисне; та си ојде на нова пазара, / та си зеде триста лакти платно, / и си зеде смола и катрана, / си натопи триста лакти платно (Шапк. 4, 75); служба ем служило, ле, моме, / дремка навалила, јој ле, моме, / чаша преполнило, јој ле, моме, / земја натопило, земја натопило, / кал се раскапило, дрво изникнало, / дрво изникнало, дрво дафиново, / вишол се вишило до вишното небо, / гранки раширило на крај на земјата. (ИФ, Служба ем служила моме, с. Тим-

јаник, Неготино, 1970); тук помина млад овчар, / скрши шумче ех-
лово, / го натопи водица, / ми попрска девојче (МПр. VI, 4, 80); са-
ноќ седам, саноќ плачам, / чаша солзи сум наронал, / бело ризе сум
натопил / за девојче од селото – / не е близу, ни далеку / тука близу
во комшии (Ник. 91); натопил Стојан пет лакти платно, / замота
Анѓа и ја запали. (Кар. 199)

3. навади (*со вода*), *добро нароси*; да запаше тоја рамен об-
лак, / да зароси таја ситна роса, / да натопи ниви и ливади, / вај ду-
дуле, дај, Боже, дожд! (Мих. 12)

4. ѓл ѓрид. н а т о п е н – *мокар*; црквата лепо мирише, / ка-
ко презреан трендафил, / еднаш сум била в ѓамија, / лоша јовтика
ме фати, / од тије свеќи лојени, / од кучишта натопени. (ИФ, Изле-
гов да се рашетам, с. Томино Село, Порече, 1969)

Во и з р а з и т е: **крвца да натопи** – *да убие, да ѓоѓуби*; изго-
воре црна Арапина: / – Дај, Дете, младата невеста! / Ако пљунам,
сет ќе те удавам, / ако дунам, сет ќе те отнесам, / сабја немам крвца
да натопам, / ако зинам, Дете, ќе те голтнам! (Мил. 243; Милош.
66); **нема заб да натопи** – *оѓеиан сиромав е; има мошне малку*; му
наполни младата невеста, / му наполни чаша чабурлиа, / шчо ја узе
жолтото Еврејче, / шчо немаше забот да натопе. / Шчо изваде
жолтоно Еврејче, / шчо изваде писана кутиа, / а невеста писмо раз-
бираше. (Шапк. 4, 142)

НАТОПУВА *ѓл. несвр. оо* н а т о п и; кога тебе те сонувам,
/ бела риза натопувам, / на гради ја исушувам (Вас. 267); на полноќ
се разбудувам, / перницата прегрнувам, / дробни солзи поронувам, /
буљур чаша наполнувам, / ал шамија натопувам (Милен. 57; Црн.
49); кога на теб³ помислувам, / ока солзи наронувам, / ока солзи на-
ронувам, / ал шамија натопувам. (Фирф. 2, 380)

НАТОЧИ *ѓл. свр. 1. најолни (вино и др) со ѓочење*; ајде Ја-
но, ајде, зашто ти је свеќа? / Треба, брате, треба, за кого ќе венчат.
/ Чекај, брате, чекај, погача да месам, / погача да месам, вино да
наточам! (Мил. 304–305); слушај, слушај, мори, што ќе речам, / за-
прегни се, мори, засукај се, / да испечиш до две морски риби, / да
наточиш крондил благо вино, / да донесиш на ладна механа (Мил.
448); да ми стана млада Србиница, / ми умеси две бели погачи, / ми
наточи две здравици вино, / се промени како шо си дошла (Р. 404);
ој ти мори млада Марковице, / наружај ми до две брзи коњи, / на-
точи ми две здравици вино, / наружај ми две бели пугачи, / премени
се руба невестинска (Биц. 1, 46); от си ми стана бре Марковица, / и

ми умеси бели погачи, / и ми наточи две карти вино, / две карти вино, карта ракија. (Огњан. 309); Кито ле, Кито Ракито, / наточи вино црвено, / тури ми да се напија, / да пија да се опија (Ѓорѓ. 122); н а т у ч и: ми стана млада Марковица, / ми станала рану у нидела, / наружала ду два брзи којне, / наружала две бели пугачи, / натучила две здравици вину, / кинисале пу бели друмови, / гу навали Марку тешка дремка. (Биц. 1, 46)

2. наосѝри (*сабја и др.*); наточи си ја таја остра сабја, / земи си таја пушка малиерка, / иди си в гора, море, зелена! (Црн. 270); не слуша Радон мајка му, / наточи сабја колачница, / па впрегна севгар биволи, / та качи Дојна невеста (ИФ); ој ти, Георгија, Кара Георгија! / Будала побудала! / Ја наточи двете секири поарно, / ќе си појдигме на ан кај тебе, / ќе запалиме ан од четири странни (Драг. 150); си наружа нејна брза коња, / ми наточи нејна остра сабја, / ми излезе на рамни дворови, / а со коњо две илјади згази. (НСтв. VIII, 29–30, 192);

3. наѝправи нешѝо ѝанко со ѝочене (*свила и сл.*); качила се Маца на црница / да набере Маца пуста шума, / да нарани Маца ситни буби, / да наточи Маца жѝта свила, / да наткае Маца тенко платно. (Нов ден 1947, 8 – 10, 95; Теох. 126)

4. измеси (*баница и др.*); чичо, мили чичо, / постој, почекај ме / да наточам, чичо, / до тенка баница (ИФ); Јангелино, прво љубе, /.../ да наточиш и баница. (Кауф. 216)

НАТПЕВА *ѝл. несвр.* од н а т п е е. **I.** со ѝеене ѝобедува во наѝиреварувањеѝо во ѝеене; облагала се бела Божана / дал`натпева с славуј пиле: / ако Божана пиле натпева / да му исече крила до рамена, / крила до рамена, ноге до колена (Иљ. 248). девојка му говореше: / – Ој, ти, славеј, мило брате! / Ајде да се натпеваме, / ако мене ти натпеваш, / ќе ти даам градината, / градината сосе цвеќе. (Мил. 373)

II. се натпева се наѝиреварува со оруѝ ѝо ѝеене за да се усѝанови ѝобедникоѝ; девојка му говореше: / – Ој, ти, славеј, мило брате! / Ајде да се натпеваме, / ако мене ти натпеваш, / ќе ти даам градината, / градината сосе цвеќе (Мил. 373); натпевале се три дни и три ноќи, / па је Божана пиле натпојала, / та му исекла крила до рамена, / крила до рамена, ноге до колена. (Иљ. 248)

НАТПЕЕ *ѝл. свр. I.* со ѝеене ѝобеди оруѝ (*во наѝиревар*); ако ти мене натпееш / крилцата да ми ги потсечиш; / ако јас тебе натпејам, / косата ќе ти ја искубам, / седило да си направам, / пил-

ците да си ги собирам (ИФ); славеј високо фркаше, / та на Милтана думаше: / – А пеј, Милтано, да пеем! / Ако ме, мари, натпееш, / крилцата да ми одрежеш, / крилцата до раменцата (Молер. 233–234); пели са два дни и три дни, / натпела го е Милтана. / А славеј ѝ се молеше: / – Милтано песнополнице, / Милтано ситновезице, / нешто ќе ти се помоле: / немој ми режа крилцата, / имам си пилци маленки, / да фркам да 'и изгледам! (Молер. 234); Марија славеј, џанам, натпеа, де, / на славејче крилца да сечат (ИФ, Облагала се Марија, с. Козјак, Штипско 1969); Драгане, мори невесте / пиле славејче пејеше / и на Драгана говоре: – Драгане, моме убаво, / ај, да се двата (Драгане) обложиме, / кој ќе се ние на(т)пејме, / крилцата да му пресечат, / крилцата до раменцата, /.../ ногите до коленцата. (Лин. 56)

2. во *најширевар* *иее* *повеќе* *од* *оруж*(а); војници песни, ле, пејале, / Годора песни, ле, натпеја! / Војници пушки, ле, фрлаје, / Тодорка пушки, ле, натфрла (Р. 404); сите ми с песни натпејала, / сите ми с лико надличила! (Р. 404); *во обликоиѝ*: н а т п о и : еле е пусто поленце, /.../ напојало је девојка. (Тош. 192)

НАТПЕЈУВА *џл. несвр.* Вид. **натпева**; собрале се деветнајсет девојки, / со девојки млада Митревица. / Сите ми 'и оро надиграват, / сите ми 'и песни натпејуват, / сите ми 'и личност надличуват (Икон. 26); ај ти тебе, млада Митровице, / сите ми 'и с ора надигруваш, / и сите 'и с' песни натпејуваш, / и сите 'и с лико надличуваш, / вчера ти го Митра отепале. (Јастр. 128–129)

НАТПИВА *џл. несвр.* од н а т п и е **I. испива** *повеќе* *од* *оруж* (*во најширевар*); прв го стигна Ѓура пијаница, / шчо натпива тријесе(т) јунака, / него Вранчо сос копита згази (Молер. 48).

II. натпива се *се најширеварува со оруж во ишење за да се цроџласи победникоиѝ*; едвам Марко таков каул чека, / таков каул да се поднапие, / качил се је на вишни дивани, / дека седи млади мејанџија, / зафанаа да се натпиваа(т). (Кост. 152)

НАТПИЕ *џл. свр.* *во ишењето наомирне*; ој ле Марко, ој ле мили сине, / што си, Марко, уилен и угрижен? – / Дали ти се с' коња надбрзија, / или ми те цилит надиграја, / или ми те здравица натпија? (Павл. 295, Малешево); изговара млада крчмарица: / – Туа има вино ем ракија, / туа вино со облога се пие, / ако да го тизека натпиеш, / ќе му земиш неговата љуба; / ако да те он натпие тебе, / ќе ти земи твоя руса глава (СБНУ XVI–XVII, 180); попита го

неговата мајка: / – Ој ле Марко, ој ле мили сину, / шчо си, сину, илен и угрижен? / Дали ми те здравица натпија / или ми те с којна надбрзија, / или ми те цилит надиграја, / или ми те с камен натфрлија? (Кост. 156); приговори Кралевиќи Марко: / – Ој ле, мале, ој ле, стара мале, / нити са ме здравица натпили, / нити са ме с којна надбрзили, / нити са ме цилит надиграли, / нити са ме с камен натфрлили, / туку ме је, мале, друга грижа: / собрахме се седемдесет крља, / на крај Дунав, на ладна мејана, / јадем, пијем благо рујно вино, / меѓу нас је чеша погинала, / чеша беше, мале, позлатена (Кост. 156–157)

НАТПИЈУВА *зл. несвр.* од н а т п и е; *наџиџива*; тој што ми је Грка Маноиља, / тој надмаа тријесет јунака, / а тој што је Раде Старослава, / он ми разбира триесет јазика, / а тој што је Ѓуро пијаница, / натпијујет триесет јунака. (ИФ, Често чести млад Момчул војвода, с. Локвица, Порече 1969)

НАТПИС *м. неџиџо наџиџиано на наџвореџнаџиа сџирана на џисмо или оруџ џреџмеџ*; натпис пишиш „Смрт или слобода“, / ко-му ќе го подаруваш, Јано, / дал’ на Турци, ил’ на клети Грци? (Црн. 298)

НАТПЛАТИ *зл. свр. џлаџи џовеќе оџќолку џиџо е џо-џребно, оџоџиџо е оџреџелено*; Меглено моме убава, / не бери ка-хар, касавет. / Кога ќе тебе однесе / на прилепскиот панаѓур, / ти хабер побрго прати по мене, / ја тебе ќе те докупам, / ја нему ќе му натплатам (Верк. 324); *со зл. п л а т и*; Турци си седнае ручек да ручает, / вино го испие, Митре је викнае: / – Точи, Митро, точи, жити црни очи! / Вино ќе платиме и ќе натплатиме (Мил. 100); ако станет болен ми Дојчине / ќа ти платит и ќа ти натплатит (Р. 404); налет да беа две лири џеза, / зашчо ми удри двајсе стапови, / сега ќа видиш, ќучук Сулејман, / ем ќа ти платам и ќа ти натплатам: / сос првио стап не остана коска, / рипаше Сулејман, како кокошка. (Тах. 59); *со џрилоџоџи*: в и ш е: извадила Чивутка девојка, / извади-ла три илјаде лире, / го платила више натплатила, / му (ј)одведе ко-ња шаренога. (Р. 144, Скопска околина)

НАТПОВА СЕ *зл. несвр.* од н а т п о е (с е); **натпева се** – *се наџиџреварува со оруџ џо џеење за да се усџанови џобедникоџи*; *наџиџејува се*; облагала се девоќа / сос славеј пиле да пое, / да пое, да се натпојва: / ако натпое девојќа, / да му отсеке крилјата, / крил-

јата до рамењата, / и да му отсеке нозете, / нозете до колената. (Тош. 192; Сазд. 63)

НАТПОЕ *г.л. свр. дијал.* Вид. **натпее**; бильбиљ Јана запрашуе: / – Ори, Јано, бела Јано, / ајде двајца да поемо, / кој кого ле ќе натпое. / Ако мене ти натпоеш, / ќе ја дадем планинава; / ако тебе ја натпоем, / ќе ја дадеш градинава! (Крст 104)

НАТПРАТИ *г.л. свр. (ис)праџи повеќе (од предвиденошо);* мудурот пратил, натпратил, Македонијо, / на битолскиот валија, Македонијо, / на битолскиот валија. / Валија собрал аскерот, Македонијо, / аскерот си го испратил, Македонијо, / ју това село Ресова. (МФ I, 1, 265)

НАТПРЕПУШТА *г.л. несвр.* од **натпрепушти**; *иобеди со коњ некој друџ во џрчање; со џришџишање надмине*; е, тизека, Марко, млади Марко! / Ќе му дадам штерка Магделена, / ако Детенце надигра с цилит, / надигра с цилит, с камен натфрла. / Земало дете цилит да игра, / цилит да игра, камен да фрла: / сите ги је Дете надиграло, / ем ги натприпушта с таа кона. (Пенуш. 3, 553)

НАТПРЕТЕК -ци *ирил.* во **натпретек** – во *наџиревар, во наџиреварување, ири наџиревар*; сите кралеј ничкум погледае, / сите кралеј в земји с' опулие, / натпретек сегвет во бели џепој. / Марко го дарва до триста дукади, / сите дете си го издарвее, / кој броени и кој неброени. (Мил. 169)

НАТПРЕТЕЧЕ *г.л. свр. иобеди со иреџекување; со иреџекување надмине некоџо*; ори невесто смрдлиа, / дедо те натпретекол. / Запапи му дедое лулето, / дедо нак ти турит / да се измијаш! (ВМКД III, 3–4, 102)

НАТРГА *г.л. свр. со џрѓање изведе (за очи); г.л. ирид.* н а т р г а н – *убаво изведен (за очи)*; учи, карај, (сине), невестата / да не јоди по комшии / променето накитено, / руса коса оплетено, / танки веѓи натргани, / црни јочи сурмосани, / бело лице набелено, / ред петлици јотпетлано. (Фирф. 3, 154)

НАТРГАН *г.л. ирид.* Вид. кај **натрга**.

НАТРГНЕ *г.л. свр. навлече (калци, сабја) со џрѓање*; таму ќе си сретнеш, мале, / едно алваџиче / капа накривило, мамо, / на црните очи, / калци натргнало, мамо, / бели до колена, леле (ИФ); шчо ме дремка навалило, / дал да легна̄м да приспијам / или песна

да запејам, / или сабја да натргнам, /.../ или солзи да поронам. (Фирф. 3, 214)

НАТР(Г)НУВА СЕ *зл. несвр.* од н а т р г н е с е; *се најп-преварува со борење со сабја (во брз изговор г оџиаџа)*; (лудо младо) со којна се надигрува, / со пушка се натфрљува, / со саб(ј)а се натр(г)нува, / со лапка се натфрљува. (СБНУ VI, 12)

НАТРА *ирил. внајпре*; стар свити Петър темна темница, црна зандана / натра си седе, кргуј си гледа, / прста си крша – кргуј гу рана, / сџлси си роне – кргуј си поја. (Мисир. 94)

НАТРЕ *ирил. (дијал.) I. во границиџте на неџиџо; внајпре*; (спрот.: *вон, наговор*); и си слезе млада Тодорица, / што да види чудо и големо, / сите Турце натре посечени (Мил. 273–274); шо си забавала, Тинко, / на бунар за вода? / – Сеир сџм правела, мајко, / мо-райтски аскер, / во аскерот натре ено Македонче. (Паск. 78); оздо-ла греди / црна кочија, ву натре ми е / Соле отепан, / до Соле седи / ниџо стар татко, / на друга страна / нина стара мајка. (Паск. 97); натре ми се сите моми, / сите моми напишани: велешките – тренда-фили, / битолските – пекмезарки, / прилепските – тутунарки, / ора-офски – кромидарки, /.../ варај, Трено, гџзел Трено, / како тебе нигде нема. (СБНУ X, 39)

2. (*како именка*) *самоџо неџиџо (со предлож пред себеси)*; оздола греди / црна кочија, ву натре ми е / Соле отепан, / до Соле седи / ниџо стар татко, / на друга страна / нина стара мајка. (Паск. 97); направи (Тодора) лулка од појас – / Дамјана натре положи. / Нани ми, сину Дамјанчо, / кога кошута ќе помине / тебе ќе Дамјан-чо нарани (Тоц. 341)

Во и з р а з о т од натре – *од внајпреџнаџа сџрана*; Раб-дул викат потемни зџндани: / – Аљ си живо, али си умрено? /.../ А од натре братец негов Митре / баре очи нему опуљвеше, / ни со уста му се одговареше. (Мил. 254)

Со г л а г о л и т е: **влезе:** та је дошол негов татко, / ми при-кљукал на вратата. / Му отвори тешка врата, / т' си влезе дури нџ-тре. / Си побара мајшко дете: / – Хај невесто, бре стопанко, / камо ти го мајшко дете? (Фирф. 3, 228); Фросина ми се устраи, / натре си флезе в одајче (Шапк. 4, 14); **гледа се:** и денеска манастире стои – / сџ од надвор у натре се гледа! (Теох. 537); **ископа:** ил Кољо црк-виче, / ископал натре кладенче, / согнале жени, нагнале / водица да си залејат, / Кољо се кара не дава. (ИФ, Направил Кољо црквиче,

Велес 1958); **натера**: Бог да бије Марко делибаша, / ми потргнал жолта боздогана, / кога удрил оња вити порти, / со све черчеви натре ги натерал. (Р. 144, Скопско)

II. иредл. во; да влезам натре Дебарско, / да грабнам млади анамки, / да фатам да 'и покрстам, / како ми потурчија сестра ми; / сестра ми душа си даде, / на турска вера не се предаде. (МФ IX, 18, 176; Тах. 61)

НАТРЕСЕ *г.л. свр. иочне да ипресе; иципресе*; сторил ниет зајко, зајко да се жени, / зајко кокорајко, зајко сербезлија, / си натресол гаќи, упрчил мустаќи, / нагрнал џамадан, капа пискулија, / море, токмо младожења. (Милен. 181; ХМ 6, 43)

НАТРЕСКА СЕ *г.л. свр. многу се оише*; пак баба не јала, / пак баба не пила /.../ та се не најала / ама се натрескала. (ИФ)

НАТРИ *ирил. Вид. натре – внаише*; хајде, братко, хајде поварковај. / Варкале са, боже, што варкале, / таман флезли од натри портите, / родило се дете мајшко дете. (Кауф. 184)

НАТРЧА *г.л. свр. 1. надојде со ирчање од разни сирани (обично во множина)*; натрчава тува од комшији, / и Димчета у смрт го видева, / дотрчава они по друмови. (Р. 114, Блато, Скопска околина)

2. со ирчање наоминае; со џидли џидал, дос, не ја надџидал, / со трчум трчал, дос, не ја наттрчал. (ИФ, Питал је питал, дос, Сианан војвода, с. Раштани, Кичевско 1968)

НАТСВЕТИ *г.л. свр. во силаиша на свеишењето наоминае*; са-на свезда по чесна трпеза / како јасна месечина. / На месечина моме ѝ говори: / – Свети, месечино колку што можеш, / дал` ќе можеш ти да ме натсветиш! (СБНУ XII, 33)

НАТСВИРИ *г.л. свр. иобеди некоџо во борба со свирење*; тогај говореше стара самовила: / – Свири, Димо, свири, ако нам натсвириш, / ќе ти ја даиме Ѓурѓа самовила: / Ѓурѓа самовила на(ј) крајна девојка. / Свирил Димо, свирил три дни и три ноќе, / три дни и три ноќе, / и ми `и натсвирил. (Мил. 12–13; Кав. 48); свиреј, свиреј, Бошку! / Аку на натсвиреш, / ќе ти дадем, Бошку, најмалката јуда, / Ѓурѓе самувила. / Аку та надиграим, / / ќе ти земим, Бошку / двете црни очи. (Ил. 332; Шапк. 5, 77); та му вели, вели (Јуда самовила): /.../ јаз каул чина: / ако Нено ти натсвириш / ќе ти дадем, Нено, / најмалката ќерка (Верк. 46; Нан. 184); ако јазе го надиграам, /

ќе му пијам двете црни очи; / а ако ме тој натсвире, / ќе му дадам најбаш мома самовила! (Шапк. 1, 177); та си стана Марко Кралевитин, / та си ојде Дукадинска земња, / та си најде Дете Дукадинче, / оно си е на десет години / и па си е појунак од него. / Свирили са три дни и три ношти, / натсвирило Дете Дукадинче, / почнале са они да се борат, / надборило Дете Дукадинче; / почнале се камен да натфрљат, / оно го е с камен натфрлило. (СбНУ ЛШ, 716); *со именкайѝа* с в и р к а; одговара свезда повечерна: / – Ој те, Марко, Марко Калевитин, / ја си иди Дукадинска земја, / тамо има Дете Дукадинче / оно си е појунак од тебе, / оно тебе свирка те натсира, / оно те тебе камик натфрла. (СбНУ ЛШ, 716)

НАТСКОКУВА *г.л. несвр.* од н а т с к о к а; *победува некогѝо во скокање*; та ми се прочу, Продане, / по саѝа земја околија, / та се чини јуречно, / на борење борбација, / на каменот намдарѝија, / на скокање натскокува. (Мил. 19; Пенуш. 6, 127)

НАТСКОЧИ *г.л. свр.* со скокање победи во *нашѝпревар со оруж*; *нашѝскокне*: да си боднаје оба брзи коњи, / коде трчаје – дете наттрча, / коде скокаје – дете натскочи. / Да си јахнаје два брзи коњи / по лов да ходат горе в планина. / Дете одеше напред пред Марка. (Пул. 63)

НАТТЕГЛУВА *г.л. несвр.* од н а т т е г л и; *повеќе ѝежи, повеќе дава во ѝежина (од оружѝо нешѝо)*; Севдо, никој си се, / Севдо, не наима, / Севдо, да прекупи, / Севдо, малка мома. / Севдо, нае си се, / Севдо, едно Грче. / Севдо, пари брои, / Севдо, надбројува, / Севдо, а жѝтици, / Севдо, наттеглува, / Севдо, а грошове, / Севдо, надмерува. (Молер. 102)

НАТТЕГНЕ *г.л. свр.* *сѝане многу ѝежок (ѝешко) во сѝоредба со оружѝо*; орало се је, орало, / та је земја натегнало, / ама нема кој да жние, / ф Солун бие црна чума, / црна чума безредница. (ПСП. IX, XLVI, 977)

НАТТРЧА *г.л. свр.* **1.** *надрине оруж во борба со ѝрчање*; ајде, дете, и ти обиди се, / белки тебе бог ка ти поможет / да наттрчаш црна Арапина (СбНУ XI, 40, Дебарско); пошчо ти је коњче нишанлија, / ајде, дете, и ти обиди се, / белки тебе Бог ка ти поможет / да наттрчаш црна Арапина. (СбНУ XI, 40, Дебарско); кој мене ќе ме наттрчат, / со мене да се ќердосат. / Летале што ми лета-

ле, / ми се окрена Бојана, / близу го гледат Стојана. (Р. 262 /5/, Дримкол, Струга, Охрид)

2. со *џрчање џобеди во најџревар со оруџ*: да си боднаје о-ба брзи коњи, / коде трчаје – дете наттрча, / коде скокаје – дете натскочи. / Да си јахнаје два брзи коњи / по лов да ходат горе в планина. / Дете одеше пред Марка. (Пул. 63)

НАТТРЧИ *џл. свр.* Вид. **наттрча** со *џрчање надмине*; Миленкоја коњу зелена, / брзај, коњу, да надбрзаш, / трчи, коњу, да наттрчиш, / играј, коњу, да надиграш, / ф турчки раце да не флазем. (Молер. 86)

НАТТРЧУВА СЕ *џл. несвр.* *о н а т т р ч а с е* (обично во *мн.*) се најџреварувааџ во *борење со џрчање*; тој се качи на дивани / и ја зеде дулбијата, / и сам Марко `и довиде / каде тија си играа, / негде годе се дирает / и со коњи се наттрчват (Мил. 228); ела, Бојане, да играме, / ела да камен фрламе, / јунаци сите бошњаџи, / те не сум јунак за камен, / хајде да се наттрчвиме. (Р. 262 / 5 /)

НАТУРА *џл. свр.* *џура мноџу, во џолем број*; па натура патрици и владици, / па натура попи и калуџери, / кад царе вурну отворило, / сви су они Богме изгореле (Р. 80, Скопска Црна Гора); па искочи Иво Црногорче, / па натура мезе на трпезу. (Р. 80, Скопска Црна Гора)

НАТУРИ *џл. свр.* 1. *џури, намесџи во џолемо количесџво; накладе, насџави*; Крсте кумановски / команда си даве. / Ој другари, чујте ме, / насвалејте малихери, / натурејте ви ножеви, / пригответе и бомбите, / и врвете по мене! (Биц. 3, 117); Бог да убие Петрето, / Петрето коенџичето, /.../ многу му злато натура, / двесте ми триста драмове (Молер. 118); се наредија жетвари, / цела га нива пожнеле, / пологе ге натуриле; / седи, се чуди млајнеста: / кој ќе пологе поврзе? (МФ II, 3–4, 470)

2. *џурајки џолее*; да го либе леле, разбуда, / со вода да го натуре, / стра` ми е, џанам, да не се исплаши, / со вино да го натура, / стра` ми е, џанам, да не поцрни, / ракија да го натура, / стра ми е, џанам, да не ми умри (Дон. 178); стана Стојан, Стојан добер јунак, / ја повати јубава невеста, / ја завитка шамак-ругузина, / ја натура газја и катрано, / ја запали долу од нозите! (Рад. 54)

3. (за *каџа, џулбен и сл.*) *навлече, навре*; ајде излегол Дилчо војвода, / ајде под таја Пирин Планина, / ајде по таја рамна рудина, / ајде опашал Дилчо војвода, / ајде опашал појас панталони, / ајде

натурил капа над око, / ајде дигнал си пушка на рамо (ТМ 230); натурил тулбен над очи, / отиде право кај царон (Ник. 24); многу ми чарба чарувал, / илјада јовци молзници, / и сто и педесет југички, / кренал си стапо на рамо, / натури перче над око, / потеря стадо пред него, леле, / отера горе над село. (ИФ, Јодбегнал Стојан, подбегнал, с. Крапа, Порече, 1969); излегол Белчо војвода, / наметнал Белчо пушката, леле, / натурил Белчо ќечето, / наметнал Белчо гунчето, / накачи Белчо нагоре, / нагоре тамо над село. (ИФ, Излегол Белчо војвода, Прилеп, 1969)

4. се уиатил некаде брзајќи; ајде да натурам долгите патишта, / ајде да кинисам долгите патишта, / ајде да натурам зилени ливади, / ајде да натурам зилени ливади, / ајде да си најдам лика спроти мене (МФ III, 5–6, 103; Биц. 2, 39); ми излегол од гората, / ми натурил рудината. / Тука место не бендиса, легна јунак да преспие. / Лош сон јунак ми видедело: / што ми дојде лута змија, / сака јунак да укаса! (Кон. 64–65); по стреле ноќ из Скопље помина, / дури петли први пропеали, / тој помина Кочански клисури. / Дури зора утро зазорила, / тој натури Косовска наија. (СБНУ VII, 96); излегол Белчо војвода, / наметнал Белчо пушката, леле, / натурил Белчо ќесето, / наметнал Белчо гунчето, / накачил Белчо нагоре, / нагоре таму над село (ИФ); на поле овци потеря, / ергеле коњи поведе, / натури Мара, натури / во Стојанови ограѓе, / коњите пушти в ливаѓе. (Кон. 38); ми излегол (јунак) од гората, / ми натурил рудината. / Тука место не бендиса, / легна јунак да преспие. / Лош сон јунак ми видедело: / што ми дојде лута змија, / сака јунак да укаса! (Кон. 64–65)

II. натури се 1. се уиатил некаде брзајќи. 2. (во пасивна употреба) итури, наметине висока цена; се натурил голем порез. / Деца двесте, деца триста, / на Алиа шестотине. / – Оти мене шестотине? – Оти имаш верна љуба! (Маз. 376)

НАТУРУВА *гл. несвр.* од н а т у р и. **I. наметнува** (многу нешишо), *наоблекува;* дејди, море, млад Секула, / ами зошто чаша мене тизе ми ги препануваш, / свилно рухо мен ми натуруваш, / јод вујна ти мен ме јомразнуваш, / лел сум јазе, цанам, Кралевиќу Марко, / сум прикажан јазе пијаница, / и зошто да ме кара мене твојта вујна. (ИФ, Море, Марко ле пие, цанам, благо вино, Тиквеш, 1959)

II. натурува се *доаѓа од некаде;* Јусуф се враќа од Призрен, / од Бара, мајко, се натурује, / овчари, мајко, ге прашујеш: / – Овча-

ри, море, младе чобани, / чије се, вели, онја сватои / ...џанам, надолу? (МФ II, 3–4, 482)

НАТУРНИЦА *ж. онаа ишїо сама се наїпура, се намеїнува; намеїница; овде: во синонимен сїреџ со н а м е т н и ц а; каква је мома јубава: / куга оди ветер вее, / куга гледа сџнце грее, / куга дума бисер лее! / Да не рече сама иде, / сама иде наметница, / наметница, натурница. (Мих. 47)*

НАТУРУВА *џл. несвр. од н а т у р и – мноџу нешїо ипури; дејди, море, млад Секула, / ами зошто чаши мене тизе ми ги препануваш, / свилно рухо мен ми натуруваш, / јод вујна ти мен ме јомразнуваш, / лел сум јазе, џанам, Кралевику Марко, / сум прикажан јазе пијаница, / и зошто да ме кара мене твојта вујна. (ИФ, Море, Марко ле пие, џанам, благо вино, Тиквеш, 1959)*

НАТУЧИ *џл. свр. ипура досїа масї ири иравење на ишїа, бакрданик и сл.; коледе, бабо, коледе! / Дај, бабо, коледе, / дај, бабо, пастрмица, / да натуча бакрдица. (ИФ: Р. 404)*

НАТФАЛИ СЕ *џл. свр. иофали се иовеке; Стојан ми се пофалил, / пофалил ми се, натфалил / низ пусто, штуро Једрење, / пред таа Султан џамија, / пред паша и пред кадија. (ИФ, Стојан ми се пофалил, с. Девич, Порече, 1969)*

НАТФРЛА *џл. свр. и несвр. I. свр. 1. иобеди во фрлање, наїфрли; војници песни ле пејеје, / Тодора песни ле натпеја. / Војници пушки ле фрлаје, / Тодора пушка ле, натфрла, / Тодора дома ле си дојде, / војници дома ле не дошле (Јастр. 136); е, тизека, Марко, млади Марко! / ке му дадам штерка Магделена, / ако Детенце надигра с џилит, / надигра с џилит, с камен натфрла, / с коњ надјаа сите добри госје! (Пенуш. 3, 523; Тош. 65); и одеде што ми пооделе, / и им зборат до три вити ора: / – Ела, ела, незнаен делија, / ела да се оро надиграме, / ела камен да се натфрламе, / ела прстен да се надменваме! (Милош. 29)*

2. несвр. во борба, наїпиревар фрла иовеке оо оруџ; добре дошле, китени сватови! / зеташина, киска босилкова, / зеташина црвено јаболко! / Што си дошол, што коња си морил? / Ал си дошол вино да пиеме, / ал си дошол џилет да натфрлаш (Кон. 212); војници песни, ле, пејале, / Тодора песни, ле, натпеја! / Војници пушки, ле, фрлаје, / Тодорка пушки, ле, натфрла. (Р. 404)

II. натфрла се несвр. 1. *заедно со оруџ се борат во фрлање кој ќе победи; фрла(аи) се до ситоси;* и одеде тие што одеде, / и им зборвет до три вити ора: / – Ела, ела, незнаен делија, / ела да се оро надиграме, / ела камен да се натфрламе, / ела прстен да се надменваме! (Мил. 204; Милош. 29)

2. *со фрлање (курушум и сл.) засити се;* а бре Кољо, мамин Кољо, мамина кумита, / доста одиш, мамин Кољо, пустите планини, / пустите планини, Кољо, и рамни долини. / Нели се наноси, Кољо, пушки манлихерки, / нели се натфрла, Кољо, дребните куршуми. / Нели се најади, Кољо, масни погачи, / ајде да се жениш, Кољо, за едно каурче. (ХМ 5, 21)

НАТФРЛИ *гл. свр. во борба, најпревар фрли повеќе од оруџ, победи. а.* (со камен) *нагмине (во далечина);* сите ми редум фрлија, / никој с камен не натфрли, / кога ми мома фрлила, / десет чекори потаму / и седумдесет дружина одбраа Сирма војвода (Кон. 70); оддалек го маќа погледнала, / та на Марко вели и говори: / – Ој леле Марко, ој ле мили сину, / зашто ми си лице променил, / Та си идеш на цврста пладнина! / Дали те борба надборија, / или те камен натфрлија, / или те коња надиграја, / или те вино натпија? (СБНУ XIII, 87); ој ле Марко, ој ле мили сину, / што си, Марко, ухилен, угрижен? / Дали ми те с којна надбрзија, или ми те цилит надиграа, / или ми те камен натфрлија? (Тр. 170); Сирма ми камен натфрли / десет чекори потамо; / и седамдесет дружина / одбраа Сирма војвода. (Мил. 294); приговори Кралевик Марко: / – Ој ле, мале, ој ле, стара мале, / нити са ме здравица натпили, / нити са ме с којна надбрзили, / нити са ме цилит надиграли, / нити са ме с камен натфрлили, / туку ме је, мале, друга грижа: / собрахме се седмдесет крља, / на крај Дунав, на ладна мејана, / јадем, пијем благо рујно вино, / меѓу нас је чеша погинала, / чеша беше, мале, позлатена (Кост. 156–157). б. *нагмине во височина (бор, орво и др.);* кој ќе ми бор, леле, натфрли, / тој ќе је земит, леле, брадиште (Фирф. 1, 145); голем си облог фаќаат / кој ќе го борот натфрлит / со девет ока железо, / со црвеното јаболко, / тој мене да ме кердосат. / Никој го бор не натфрли, / го натфрлило старчиште, / старчиште црно вдовчиште (Ник. 20); голем се облаг облагат: / Кој ќе префрлит зелен бор, / кој ќе прегрне зелен бор / тој ќе си земе загорка. / Сите се редом редиле, / никој не мож’ го префрлил, / никој не мож’ го прегрнал. / Стана си еден стар дедо, / та си натфрли зелен бор, / и си прегрна зелен бор, / он ќе си земе загорка. (Мих. 39)

в. (*во фрлање цилии и сл.*); одил сам си в Дукатина града, / излегло е дете Дукатинче / сос негова мила кона, / дете ме је с коне надиграло, / дете ме је с цилит натфрлило (Теох. 499); сејмени, верна дружина! / Хај, ќе фрљааме на нишан. / кој ќе ме мене натфрлит, / тој сам војвода да бидит (Шапк. 4, 76)

II. натфрли се *со фрлање наоѓине се*; собрале ми се, набрале / до триста млади момчиња, / тие да камен фарљаат, / кој ќе се камен натфрлит (Мил. 286); сите ми се редом фрљаа, / никој се камен не натфрли; / Сирма ми камен натфрли / десет чекори потоамо; / и седамдесет дружина / одбраа Сирма војвода. (Мил. 294)

С о и м е н к а т а: **камен:** насрди се Марко, застрами се, / и си стана, отиде си дома. / Запитала го старата му мајка: / – Е ти Марко, е ти мили синко, / што си толку многу замислено? / Даљ ти, Марко, коња надиграа? / Дал те, Марко, борба надбориа? / Дал те, Марко, рипа надрипаа? / Иљ те, Марко, камен натфрлиа? (СБНУ XVI–XVII, 179–180)

С о г л а г о л о т: **фрли:** ф р л и, н а т ф р л и – *во фрлање наоѓине*; ќе ид’ме није двамата / на това пусти панагир. / Там ќе те, Руске, продадам, / воденица, море, ќе купам. / Кој ќе ми фрле, натфрле (Руске), / на това ќе те продадам, / кој ќе ни испалне цената. (Биц. 3, 63)

НАТФРЛУВА СЕ *г.л. несвр.* од н а т ф р л и с е; *се бори во фрлање за да се види кој ќе победи, најфрла се*; засилила се силна звезда / од Солуна до Костура. / Тај не била силна звезда, / туку било лудо младо, / с којната се надигрува, / с пушката се натфрлува. (Шапк. 5, 228); ми се чуди, ми се уми, / ми се уми лудо младо / како да појди кај момето; / со цида се надцидува, / со дуња се натфрлува, / со коња се надигрува. (Стр. VI, 3, 69); *во обликои:* н а т ф р л у в а с е; засилил се силна звезда / од Солуна до Костура, / тај не била силна звезда, / туку било лудо младо, / с којната се надигрува, / с пушката се натфрлува. (Шапк. 2, 99)

НАЌАРИ *г.л. свр.* (разг.) *многу ќари, добие големо количество пари и др., најечали*; па ојде Грче на дална земја, / пари да ќари, свадба да чини. / Там је седело до три години, / наќарило је до девет азни, / девет товари дробни ми пари, / десетти товар жјати жјатици (Кост. 113–114); на Смиљана богме Бог помогнал, / та са многу пари наќарил, / направили црква Маријица, / сид сидале од карагрошове, / ја покриво од жјати жјатици, / мали врати од тврдо железозо (Кост. 229); ошло е Грче на долна земја, / на долна земја пари да

ќари, / пари да ќари, свадба да прави. / Там седе Грче девет години.
/ Наќарило е деветстотини. (Теох. 31)

НАУГОРЕ *прил. кон повисоко во вертикален правец*; једнош минав, мори, на мостето, / се опулив наугоре, / видов моме, мори, на пенцера, / ке си карат со мајка си, / ке се лутит со татка си. (Р. 209)

НАУДРИ *гл. свр. 1. фаџи силно да бие*; сретнале се сред поле широко, / наудрија бој да се бијат: / били са се три дни и три ношти, / ни Марко пада, ни Момчил пада! (СБНУ XI, 33)

2. силно се развие (во некои месџа), набуи, нарасне; што е рече Шабан-ага: / – Нека Митра, нека седит / дур да дојдит летна пролет, / летна пролет ден Ѓурѓовден / да наудрат ормањето, / ормањето зелена шума (Ник. 185); дур го нижев (бисерот), мамо, дур го нижев, / месечина, мамо, рок подаде, / дробни ѕвезди, мамо, дробни ѕвезди, / дробни ѕвезди, мамо, наудрија. (Трен., 3 38); солзи ронеше, Бога молеше: / – Еј дај ми, Боже, тро мирна зима, / тро мирна зима, весела пролет, / да ми наудрит шума и трева, / ја да си збера малу дружина. (Трен. 5, 83)

3. се појави во големо количество ненадејно, одеднаш; не седоме, Спира, многу време, / сонце удре, Спира, опет зајде, / месечина, Спира, рок подаде, / дробни ѕвезди, Спира, наудрија! (Стер. 83)

НАУКА *ж. 1. поука; школување*; Јанкула, брате Јанкула, де, / по сите сестри раскани, де, / а Марика мајка чешлаше, де, / и со наука ја учеше, де: / – Ако одиш на свадба, де, / ората да не играш, де, / песните да не `и пеиш, де (Тах. 195); со именката у к а; жени ме мамо, годи ме, / зарем машко срце не трае, / за неа ука, наука, / за тебе десна одмена. (ИФ)

2. дејност за придобивање, стекнување теоретски и практични знаења; во тој план на нашата струка / за просвета и наука, / задачата е најголема / неписменост да се снема. (МФ XVIII, 36, 195)

НАУЛ *м. Вид. нафол, нафул – преиравеност, пресџореност*; ако беше Секула аџама, / ама кога силна војска виде, / на Секулица нишчо не кажуват, / тук од наул ми задрема. (Шапк. 4, 118)

НАУТРО *прил. секое ујро, во определено ујринско време*; коња ковет Маноил војвода, / коња ковет по ноќна доба, / пло-

чи кое – оканици, / клинци кое – стодрамници, / а наутро коња обосена. (Кав. 18); *со прилозиѝе*: н а п л а д н е, н а в е ч е р; коња коит Момчула војвода, / навечер си коња поткоуват, / наутро си коња обосуват (Трен. 1, 99); цвеќето да ми навадиш, / наутро, мајко, со роса, / напладне, мајко, со вода, / навечер, мајко, со солзи (Ѓорѓ. 59); Бери се оро големо, / наутро да се собериш, / навечер да се поделиш / како са делат два брата (МЈ VIII, 2, 192); најмал ми се левен Марко / да ми варит димна гора, / димна гора и зелена. / Навечер ја обидвеше, / а наутро ја опитвеше: / Ај ти тебе, зелена горо, / што си, горо, подгорила? (Мил. 212); н а у т р о т о р а н о – *коџа е многу рано*; завршил ми Јанкула војвода, / ја завршил Јана од Будима, / навечер ја Јана завршило, / на утрото рано на војска отишло (Икон. 108); р а н о н а у т р о – *многу рано*; прошетав рано наутро, / догледав моме убаво / каде ми дворје метеше, / и то беше лепо, убаво / со фино февче над око, / со алтџнчето на чело. (Мил. 411)

Со г л а г о л и т е: **обосува**: коња коит Момчула војвода, / навечер си коња, бре, поткојува, / најутру си коња, бре, обосујет. / Клинци му турат од бели карагрош, / плочи му турат од жолта дукада (ИФ, Момчула војвода, Кичево 1968); **потковува**: тогај вели млада Момчилица: / – Не берете го младото Момчила, / каде одиш море, каде шеташ, / наутро си коња потковуваш, / навечер ти коњот обосува? (МФ IV, 7–8, 156); **собере се**: бери са оро големо, / наутро да се собериш, / навечер да се поделиш / како са делат два брата, / два брата, први брачеди, / како са сечит јаболко / на дванадесет полтинки, / како са кршит погача / на дванадесет комати. (МЈ VIII, 2, 192); **стане**: во петок спроти сабота / Кираца млада невеста / станала рано наутро, / бело си лице измила, / руса си коса исчешла, / исчешла, ситно уплете, / та ми отиде на пазар. (Кав. 52)

НАУЧЕН –ена *џл. приод. 1. шѝо приодобил знаења; школуван*; а што беше Дете Големеше, / дофати си Кралевика Марка: / – Ела море, Марко Кралевике! / Ког` не можеш невеста да чуваш, / а што ќе ти кум ти да си одиш, / да т` научам, научен да бидиш. (Мил. 245)

2. свикнаѝ со нешѝо; арамији, браќа мили, / стадо ми је научено / да му свира со кавелон, / пуштите ми бели раци, / подајте ми шарен кавел / да засвира, да цвила (Р. 209); мајка ти се забаила, / забаила ручек да донесе, / а ти си ми научено, / рано да ми ручаш (Р. 80); рудо стадо ми је научено / с писан кавал, леле, да го тера, / с

писан кавал да го ваба (Р. 404); јазе не сам, ана, научена / од подница, ана, леб да јада; / јазе сам си научена, ана, / од фурната леб да јада! (Теох. 190); калени чеда градот одгледал / во огин синцир лут: / Димче и Кочо, Благој и Нада, / и безброј синови. / Градот научен во бој и огин, / заискри пламен, жар. / Народот тргна по својте чеда / да срине живот стар. (ИФ, Бунтовен Велес сиот е станат, Неготино 1961); блазе тебе девојчице, / да како си научено, / само легни, само стани, / јас сиромав сам не можам. / На полноќ ќе се разбудувам, / ал перниче прегрнувам, чаша солзи наронувам, / ал шамија наквасувам (МФ XXIII, 45, 143); рудо стадо, леле, потераје, / рудо стадо не ми одит! / Рудо стадо ми је научено / Пејо да го с кавел терат, / с кавел да го повабуват! (Р. 404); а Еливер е велеше: / – Неестице прво либе, / не трчај ми, не мори се, / коњче ми е научно / само дома ќе ми дојдит, / од леѓена вода пиет (Кит. 44)

НАУЧИ *гл. свр. I. 1. сѝекне знаење во оѝределена обласѝ; изучи, усвои, зайаментѝ добро; Димитрија најмало детенце, / он научи девет занаета, / он отвори сам девет дуќана. (Теох. 464); в раце го држит, песна му пејат, / расти ми, расти, дете Ристосе, / па ќе научиш лепа книга, / па ќе му земеш цару царството, / цару, кралу кралството (Р. 209); има мајка мила сина, / пратила го на учење, / на учење во Битола, / да научи бела книга, / бела книга, црно писмо. (Биц. 2, 23; Ник. 40); Тодоре ле, младо ѓаче! / Учил Тодор дробно книже, / дробно книже, ситно писмо, / учил, учил, та научил. (Стев. В. 229)*

2. а. сѝекне сознание. б. свикне на нешѝо; рај, боже, рај да не види / тој што научи туѓина, / да одаѓаат момчиња / женети ем неженети. (Кон. 299); си отидов во Битола, / занает да научам, / не научив занаетот, /.../ тук научив љубовта, / љубовта е лошо нешто. (Кав. 45)

3. наѝрави некој да знае нешѝо; Калино, добра девоќо, / ја зе ќе ја науча / сос тебе да не оди, / од тебека да не зима, / на тебека да не дава (Теох. 100); девојче танко, високо, / не оди ситно пред мене. / Не дигај магли, праои, / не ми задавај јадои. / Само е срце јадовно, / јадовно, дури жаловно. / Лудо ле, море, младо ле, / това ле да те науча? / Купи си севгар волои, / изори равни дворои! (Манол. 37)

4. ѝокаже, даде знаења и умеења (како ѝреба да се ѝрави нешѝо); дигнал сокол еребица, / ја однесол в немска земја, / таја

немски не знаеше. / Ако немски не знаеше, / ние ќе ја научиме (Шапк. 5, 275)

5. *gape совети, њосовейува; њоучи*; заљубих, мамо, три моми... / Учи ме, мамо, научи / која од трите да зема, леле! (Манол. 59); *со глаголои* у ч и: што да чинам как да прајам, / моме ле! / Учи ме мене, научи, / на вратата негде-годе, / постовјам да погледам; / поминуваат ергените, / крај мене идат за мене. (Мил. 403)

6. *gape ум, њосовейува некоџо шџо да њрави*; пашата шчо ги научил: / први талим ќе сторите / куршуми да не клавате, / откак` ќе талим сторите, / Тоските ќе ги натерам / и тие талим да сторат (Кав. 78); товареше коња крилатнего: / – Ај ти, тебе, Салаким Тодоро, / чуј ме мене, шо ка те науча: / – Врзи глава с зелена шамијка, / фрли ми се мене на рамена, / ка одиме по бели друмове. (СБНУ XI, 39); *со њрилоџои* и т р о: мајка Мара за Арапин дава, / Мара неќе црна Арапина, /.../ мајка Мара скришом оглавила, / оглавила за црн за Арапин / и си го е итро научила. (Молер. 188)

7. *узнае, разбере, дознае*; се фанале врша за вршка, / врша за вршка, гушка за гушка. / Си научила пушта макеа / ка си зела клетото сорче, / си пресекала две луди млади. (Биц. 4, 42)

II. научи се 1. *со учење добие, сџекне знаење; усвои*; таја го кладе за три години, / тој се научи за три месеци / дека му дојде на тешки порти (Р. 209); дала гу, дала поп да са уче, / поп да са уче, ѓак да са чине. / Она гу дала за три гудини, / он с научил за три месеци (Пеев 326); си ја (мајка) бело испромени (ќерка си), / си ја прати на везарки, / да ми учи три години, / се научи три недели, / ми навеза три ќерѓеви. (ИФ, Имала мајка мила ќерка, с. Гуѓаково, Мариово, 1969)

2. *чуе шџо њрави друџ, ња се њруди и њој*; мома Ѓурѓа седеф сади, / седеф сади у градина. / Научил се млади ерген / да `и бере седеф китка (Кауф. 772); му се научи малка девојка, / да му носе ручок, вечера, / јагне печено и чиста погача / и бела, чиста промена (Шапк. 5, 291)

3. *узнае, разбере, дознае*; кога виде Пројка куќа / куќа со црно покрита, / дворје со тревје обрасле, / змии низ дворје пролаз(и)-ле, / од мајка си се научи / оти браќа њ умреле (СБНУ XV, 55); тога рече црна Арапина: / – Хај ти тебе, незнојна делијо, / дали ушче не си се научил / кој је јунак сакат да се жени, / ќе си плати педесет и четири дукати, / која мома сака да се мажит, / ќе си плати педесет дукати (ИФ); посадил дедо / три леји цвеќа / научиле се / до две девојки (Р. 274); сџ вечер, вечер (Тодоро), на вода си јодеш, / по ме-

сечина, по ладовина. / Научило се ја едно лудо младо, / сè вечер, вечер на вода си јоде. (Кот. 47)

4. приучи се, свикне, навикне; научило се / лудо гиди младо, леле, / да пиет, / научило се / младо јабанџиче, леле, / да пиет (Црн. 90); посадил ми дедо рамен бел босиљок / на онаја рида, рида без вода. / Му се научиа до две малки моми, / босиљок да берет, штета да му чинет (Мил. 329); калуѓер цвеќе садеше / на едно место присојно, / се научиле две моми, / да си крадат босиљок, / па се затскри калуѓер, / па си вати две моми (Мил. 326); мома Ѓурѓа седеф сади, / седеф сади у градина. / Научил се млади ерген / да и бере седеф китка (Кауф. 772); му се научи малка девојка, / да му носе ручок, вечера, / јагне печено и чиста погача / и бела, чиста промена (Шапк. 5, 291); научи се млади солдат / да пије либе да пије, / пило два дни, пило три дни / недела, либе, недела, / ми попила брза коња, / под себе, либе, под себе (Р. 274); седило моме дуњи до Дунава, / лози по Морава. / Научи се риба златокрила, / дуњи да ми рони. (СБНУ XII, 33); цутит ружа в онаја страна, / тамо цутит, овамо мирисат, / научи се младо ружа да берет, / размириса свекрови кледови (Икон. 63)

Во и з р а з и т е: **ука научи** – *иоучи, иосовейшува; ука да научи* – *нешито да научи*; како ука што го научила, / така си ја нееста почуло (Мил. 272); слушај, брате, твоја мила сестра, / таја тебе ука да научит (Мил. 56); јас нешт(о) тебе ќе т` опитам, / мене ука да м` научиш: / Сум пил вино со три Турци, / со три Турци Анадолци, / м` извадоа ивтирија, / ивтирија на праина (Шапк. 5, 103); море лудо, кутро младо! / Ка те ука ја науча: / – Удри коњи пајвани, / а маски-те во железно /.../ та дојди ми на вечера, / да се оба познаиме. (Мил. 381); **ќе те научам** – *ќе ти дадам да разбереш, ќе ти казнам!*

НАУЧУВА *гл. несвр.* од **н а у ч и**; овде: **у к а н а у ч у в а** – *совейшува*; кога ќерка испраќаше, / лепа си е ука царот научвеше: / – Кога ќе се со снава стретите, / немој да се бојчок ударите, / туку да се дарчок дарувате, / снава золве риза копринена, / золва снае црвено јаболко. (Цел. 224, с. Оздолени)

НАУШКИ *мн. обейки*; пијан ида од града, Велико, / стретив моме в ливаѓе, / сакав да го целива, / прсна моме да бегат, / прсна лудо по него: / – Постој, моме, почекај, / ка ти купа наушки! (СБНУ XVI–XVII, 72, Крушево)

НАФАЛ *м. дијал.* Вид. **навал**, **навол**; што си умрело Јана од нафал, / што ји кладоа жарје в пазува, / да не ќе мрдне, да не ќе претне (ИФ); се разболе кучката од нафал, / си го прати на лов (Момчула војвода) на планина, / да убие срна во планина, / од срната таа да јоздравет. (ИФ, Момчула војвода, Кичево 1968)

НАФАНЕ СЕ *гл. свр. 1.* *земе обврска, нафати се*; сама се Стана нафана / белу пшеницу да жнее, / до пладне да го ожнее, / на пладне дома да иде (Иљ. 242); разговарав, пиле, преговарав / кој ќе прејде, пиле, преко Вардар. / Навана се, пиле, једно момче, / једно момче, пиле, велешанче (Иљ. 246); никој Неда да гу купи, / навана се едно Грче, / едно Грче безриганче, / паре дава, Неду гледа. (Вид. 2, 299)

2. *(обично во мн.) фати се еден до оруџ во голем број*; оро се вије крај манастира, / нафанале се све млади булки / и до булките све млади момци (Горѓ. 82); оро се вије крај манастиро, / да идам, Гано моме, да видам, / да идам, блага душо, да видам; / нафанале се сè млади моми, / да идам, Гано моме, да видам, / да идам, блага душо, да видам! (Кот. 83); на поста се нафанаа, / кој ка је погулемо, / погулемо, поубаво, / алтан Мара најубава. (ПСП. IX, XLVI, Горна Цумаја, 978)

НАФАТИ *гл. свр. I.* *нафати оро – фати голем број луѓе на оро(шо)*; Коприна во двор седеше, / Грумка си ќерка чешлаше: / Грумко ле ќерко, Грумко ле, / кога ќе одиш у вујка, / у вујка ќерко на свадба, / да н' фатиш оро наокол, / да н' пуштиш саја до земи. (Сазд. Т., 21); нафатил ми млад Јанкула, / пријатели и достове, / та запиле од Велигден, / па си пиле малку ногу, / малку ногу до Илинден. (Мих. 148)

II. нафати се 1. *зафати се (да сврши нешто), се наими, се наеме, земе обврска*; кај ќе се најди еден добар јунак, / што да биди од Марка појунак, / да ја земи млада Маркоица, / да ме плени Марку машко дете, / да му плени Марку сета стока, нема што да се нафати (Цеп. 103); ми се нафати, леле, старчиште, / старчиште с бело брадиште, / тој ќе ми бора натфрли, / тој ќе ми земе Калеш Калина (Иљ. 26); се нафати Сала буљукбаша / да ми јоди Бојкови дворови, / да ми фати стара ле Бојкетина / и со него девет мили сина, / осум(м)ина горски арамије, / а девет(т)и полски кесеџија. (Арнауд. 173); **навати се**; навати се дивни Марко / да ја чува дивна гора, / дивна гора, рамно поле, / со негови мили сина (Стр. VI, 2, 51); израсла е вишна цреша / среде село на сред село, / падар

нема да ја чува. / Наватиле се два падара / еден Турчин, еден каурин / скапа цена му дадоа: / на ден јагне за јадење, / на ноќ моме за спиење. (Стр. IX, 4, 78); пет кралеи што ми замолкнале, / само Марко је се наватило, / шест таквие да ми тој посвршит. / – Дај ми мене, Ресулице млада, / шес прстење да се позлакени / и додај ми шес тоари благо, / јас да појдам во Вароша града, / да посвршам шес млади девојки. (СБНУ XIII, Прилеп, 96)

2. *џрифайи се да биде нешиџо*; ој, ти море, постари девере, / кога не си ти за девер да си, / зашто си се за девер нафатил, / и невеста на пат си оставил? (Милош. 10)

Во и з р а з о т се **нафати (се навати) со облог; се нафати облог** – *се обложу*; Бог да го бије лудото, / лудото младото Грче / ми се навати со облог / дрвото да го откорнит, / момето да го изваит (Фирф. 3, 181); облог се нафати Кратовче Радоња, / на час се врати во рамни дворови / ја скорива младата невеста (Стр. VIII, 2, 54); облог се нафати Кратовче Радоња / на час се врати во рамни дворови / ја скорива младата невеста. / – Ајде влезе темни коњушници, / да видиш кој коњ роса е избиеен, / спремај ми го во рамни дворови, / облог сум се обложил, / со Турче Осман паша. (Стр. VIII, 2, 54)

НАФАЌА и н а в а ќ а *жл. свр. и несвр. I. свр. исфаќа многу нешиџо*; овде: *ангажира многумина (за да се заврши ојределена рабојџа)*; посеала баба до три зрна просо, / цицири, мицири, цуцуцу, до три зрна просо. / Се чудила баба како ќе го жние, / цицири, мицири, цуцуцу, како ќе го жние. / Наваќала баба три села аргати (ХМ 6, 82); *со жл. ф а ќ а*; испадналу ј Гапу арамија / низ Негошката Планина, / низ Тиквешката наиа, / да си фаќе, нафаќе, / млади момци су пари (МПр X, 3–4, 147); да си бере, набере / бели пари кисина, / да си фаќе, нафаќе, / млади моми негошки, / тенки високи силвии. (МПр. X, 3–4, 147); одиле са три години, / печелиле многу пари. / Стори се Мара целепин, / собрала овци, овнове, / нафаќала млади овчари. (Шапк. 1, 23–24)

II. нафаќа се несвр. од н а ф а т и с е – *се зафаќа (да сврши некоја рабојџа, на пример, џочнува заемно да се бори, да се бори еден со друг и сл.)*; ми излегла црна Арапина, / ми излегла кошија да правит, / коња имат, Бог да го убиет, / коња имат жалта бедевија, / никој ми се с него не нафаќат / да си трчат силнана кошија (СБНУ XI, 40); дегиди Кузман Кареман, / Целадин бегов капидан, / бечвите ти се на страна, / со каурката пострана. / Кога си Кузман

невредено, / Мурата да го јотепаш / зашчо се, море, нафаќаш? (СБНУ XII, 92); собир ми прави село Долнени / кој ќе се најде да се нафати, / да го убие Чучук Сулимана. / Никој не ми се нафаќаше, / ми го одбраа Лажот Ѓорѓија, / ај и со него тој Црни Спиро. / Тие ми се нафатија да го убијат / да го убијат Кучук Сулимана. (Стр. XI, 2, 65); шчо си влезе (Нико) темни коњушници, / он ми пита седумдесет коња, / коа коња облог ќе изврши, / ден да појде во Солуна града, / ден да појде назад да се врате. / Ника коња не му се нафаќа. (ИФ, Шо си седна Радоња Кратоња, с. Полчишта, Мариово, 1969); н а ф а т а с е; куга, Маро, тамо идеш, / на поста се нафатајте, / не се фатај де је да је, / но се фани у децата, / у децата ф опашката. (ПСП. IX, XLVI, 978, Г. Цумаја); н а в а ќ а с е; никој за вам не се наваќава, / изговори Богдан пијаница: / – Јас ка, море Марко, да препливам, / да препливам Сава и Морава! / Што си спреми добронога коња. (Вас. 287)

НАФЕ *ср.* (тур.-арх.) *фино крзно од лисица*; о, што те личит / џубето со нафе! / О, што те личит / гајтанта вежди, / о, што те личит / черните очи! (МПр. X, 1–2, 157); мамо мила, мамо, / со сремено зобанче, / со сремено зобанче, / џубето со нафе, / мамо, мила мамо, / џубето со нафе. (МПр. X, 1–2, 156)

НАФЕЛИВ *прид. шио е од (скайо) крзно од лисица*; и си стана млада Маркоица, / и си зеде свое машко дете, / машко дете малечек Огнена, / му облече бурунџи кошуља, / му облече од кафтан долама, / му облече џубе нафелио, / а на глаа самура калпага. (Мил. 110)

НАФЕЛИЈА *-ии прид. неизм.* Вид. **нафелив**; и си стана млада Маркоица, / и си зеде свое машко дете, / машко дете, малечок Огнена, / му облече биринџи кошула, / му облече од кафтан долама, / му облече џубе нафелија / и на глава самура калпака. (Милош. 15)

НАФОЛ (и **нафул**) *м.* Вид. **навал**, **навол**; од н а ф о л – *намерно божем (сѣјори нешио), лажно*; јас ќе легнам болна од нафола, / ќе си лежам за една недеља, / и без лебец и без студна вода (ИФ); мајко ле, мила мајко ле! / Да го викнеме Стојана, / ак' е од нафол умрена, / Бојана ќе се разбуди (Кон. 164); не је болна мајка од Господа, / тук је болна мајка од нафола (Мил. 124); пак од нафол ја ка се разбола, / ка посака од зоека месо, / ка го пушта покрај сино море, / ка го пушта ловчик да ми ловит. (Труд. 106); си

стана Стојан сиромав, / отиде дур при мајка си. / – Учи ме, мајко, карај ме, / как да Бојана пограбам? / Учам те, синко, научам, / ти да си умриш од нафол, / сите девојки ќе дојет, / и калешести невести, / и црнооки вдовици, / и бела Боја ќе дојдит. (Мил. 264); мајко ле, мила мајко ле! / Да зејме живи јаглења, / да је клаиме в пауза. / Ак је од нафол умрена, / Бојана ќе се разбудит. (Мил. 400; Кон. 164); н а у л; натемаго она клето Влаше, / шчо излезе на бели друмои / и од наул се стори слепо, улогоо, / и се стори криво и килаво (Шапк. 4, 121); ми го вати живо клето Влаше: / – Море, натемате, клето Влаше! Не бидуат од наул слепо, улогоо! (Шапк. 4, 123)

НАФОРА ж. (грч., црков.) *мали ѓарченца осветен, блазословен леб шишо христијанише го земаат како иричесиј*; ке си одев по гора по лова / и стрети ме моја стара мајка, / в раце носе две бели проскуре, / си служеше светеге Георга, / и носеше в црква за наора (Мил. 69); вангелието испејано, / на фората подадена, / комкалица испиена! (Шапк. 5, 213); ја је зедев вино и нафора, / нафора ја на кучиња фрлив, / а виното на пот го истуририв, / пак запалив до два силни огна (Р. 404); ка отиде на црквата, / црква најде отворени, / вангелето испејано, / нафората подадена. / Ми се врна опето дома, / понајаден, понажален. (СБНУ VI, 9–10, Костурско)

Со п р и д а в к и т е: **бела**: да си ја собра бела пченица, / да си ја сомле белоно брашно, / да си ја меси бела нафора, / си ја однесе на свта црков свети Георгиа. (Гин. 242); и си ја меси (белата пченица) / бела нафора, / и ја однесе / на света црква, / на света црква, / свети Ѓорѓија (Р. 404); **света**: подај ми, мајко, злати кључови, / да си откључам златата црква, / да си запалам злати кандили, / да си попејам злато вангелје, / да си подадам света нафора, / да си испијам светата комка (Шапк. 5, 212); двај ми викнува, триј ми чукнува: / – Излез ми, излез, кајан Марије, / да ми подадиш злати кључови, / злати кључови, темјан и оган, /.../ да си откључа златата црква, / да си го реча злато вангелје, / да си подада света нафора. (СБНУ VI, 9, Костурско)

НАФОРИЦА ж. *дем. и хий. од н а ф о р а*; ми ја дочула бела пченица / од нива, ѓаном, од нива: / – И јас имам една убавина / за црков ѓаном за црков / без нафорица црква не биѓат, / не биѓат ѓаном, не биѓат. (ВМКД III, 3–4, 106)

НАФРЛА ж. *свр. и несвр. I. 1. свр. фрли многу, во голема мера, количина, број*; заплакала зелена ливада, заплакала: / – Де-

војка ме босо прегазила, / с прстен брало трева детелина, / направило јасли босилкови, / нафрлало сено копринено, / наранило кумова си коња. (ИФ, Заплакала зелена ливада, с. Галичник 1970); и нафрљах сите да изгорит. / А мајка му го проклѝна. (Жива старина, XIV, 1–2, 184); па преведе (дете) ветка од јабулко, / и ја врза коњу за гривата, / све од коран ми ја откорнаа / и однесоа краљои дворои, / нафрлаа позлатни јабулки, / нафрлаа по чесна трпенза. (Арнауд. 111)

2. љл. несвр. фрла многу, во љолема мера; овде: л а в о в е н а ф р л а – уѝаѝува ѝрекор, ѝрефрла, ѝрефрлува; ој мори баба, стара бабао, / а шчо имаш клети комшики, / ногу ми лафове нафрлат / како на небото свездите, / како на морето далгите. (Иљ. 149)

II. нафрла се – *задоволи се, засиѝи се со фрлање*; а бре Кољо, мамин Кољо, мамина кумита, / доста одиш, мамин Кољо, пустите планини, / пустите планини, Кољо, и рамни долини. / Нели се наноси, Кољо, пушки манлихерки, / нели се нафрла (свр.), Кољо, дребните куршуми. / Нели се најади, Кољо, мрсните кокошки, / Нели се најади, Кољо, и масни погачи, / ајде да се жениш, Кољо, за едно каурче. (ХМ 5, 21); попитале Елин Дојка / Горна Долна Руменлија / три години на далеку. / Мајка Дојка не дааше, / девет браќа ја дадое, / зашто беше на далеку, / кога к` одет на првиче, / коњи да се најавае, / пушки да се нафрљае, / цилит да се наиграет (Мил. 284); дај је мајко (Јана), дај је стара, / да се којна навјаваме, / да се пушки нафрљаме, / да се руба наносиме (Шапк. 1, 148); мајко, мила мајко, / дај ја, мајко, Дојка, / Дојка, наша сестра, / земја Руменлија, / с коња да се наиграме, с пушки да се нафрламе. (Трен. 1, 98)

НАФРЛУВА љл. несвр. од н а ф р л и; *со фрлање сиѝава нешиѝо на некое месѝо, фрла нешиѝо на едно месѝо, фрла ѝреку нешиѝо, ѝремѝува, ѝрефрлува*; пушка наметнуваш, брато, пелерина нафрлуваш, / та јод десна страна, брато, пистолет наганто. (Кауф. 846)

НАФРЉА СЕ љл. свр. Вид. **нафрла се**; мајка Дојка не дааше, / девет браќа ја дадое, / зашто беше на далеку, / кога к` одат на првиче, / коњи да се најавае, / пушки да се нафрљае, / цилит да се наиграет. (Пенуш. 6, 152)

НАФТАСА *гл. свр.* н а с т а с а *надојде, настийгне* (во *голем број*); куга виде делибаша Марко / што је чудно у рамно Косово, / коњ до коња, јунак до јунака, / нафтасале Турци јаничари, / Шарец врштити, богме, до небеси (ЗБР IV, ЕИ 1, 5); тогај велит челник Пејо: / – Вечерајте, сто другари, / мене ми се не вечерат. / Уште речот не изрече, / нафтасаје јуручките, / јуручките арамији, / челник Пејо го фатије, / го фатије, го врзаје, / потераје рудо стадо, / рудо стадо небројано, / рудо стадо не одеше. (Рус.); Ушче (Челник Пејо) лафот, леле, не дорече, / нафтасале, леле, арамији, / црна кучка, леле, отепаје, / калеш угич го заклаје, / му врзае двете роци, / рудо стадо потераје. (Огњан. 227)

НАФУЛ *м. дијал.* Вид. **нафол**, **навол**; мајко ле, мила мајко ле, / од нафул јас ќе си умрам, / од нафул ти да ме плачиш (Пенуш. 6, 293); Стојан си мајка послуша, / легна си Стојан од наул, / легна си Стојан, умре си. (Кон. 167)

НАХИЈА -ии *м. најмала административна област во Турската царство*; Вид. **наија**; вчера дојде ферман / од Стамбола Алил паша / да се обесил на стамболската чаршија, / безистенската нахија. (Р. 247)

Со п р и д а в к а т а: **безистенска**: Вид. го горниот пример; **Косовска**: по стреле ној из Скопље помина, / дури петли први пропеали, / тој помина кочански клисури. / Дури зора утро зазорила, / тој натури Косовска нахија. (ИФ); **Охридска**: море, дал се чуло и разбрало / дека Осман Мурат искочил по Оридската нахија? / Млого је зулум починал / по тија села ајдучки. (ИФ)

НАХОДИ СЕ *гл. свр.* Вид.: **наоди¹ се** – *настии се, задоволи се со одење*; (млади Стојан) еднош само проговори: / – Од Бога, мале, да најдеш! / Находи се, нашири се, / кат' без снаха и без сина. (Мил. 322)

НАХОЛ *м.* Вид. **нафол**; си посла рамни дворови, / си посла мека постела, / легна Бојана да спие, / од нахол ми је умрела. / И ја догледа мајка је, / расплети коса над неа, / викна со таги по неа. (Мил. 400)

НАХРАНА *ж.* (изговор н а р а н а) *храна, ѓрехрана*; не кални се у доброга коња, / коњо ти е кучешка нарана. (СБНУ XII, 48)

НАХРАНИ *гл. свр.* (најчесто н а р а н и) **I.** *даде храна додека да го засишти, задоволи некого (човек, коњ, рт и др.)*; мама не е

дома, калеш Димко, /.../ мама си отиде, капидане, / лис да си собере, / лис да си собере, калеш Димко, / буби да нахранит (ИФ); нахрани го пеливана коња / и го напои со три ведра вино (Шапк. 4, 83); *џл. ирид.* н а х р а н е т: нит је, сине, (коња Карамана) нахрането, / нит је, сине, напојено, / нит је, сине, назобано. (ИФ)

II. нахрани се *најаде се до ситџосџи*; ој пиленце гласовито, / напој ми се, нахрани се, / па речи си една песна, / јод тој Вардар да поминам, / Велешкото да пристигнам. (Биц. 4, 119; Сазд. 3, 46)

НАХРАНУВА *џл. несвр. зема (дава) доволно количесџтво храна (и др.) да не биде џлаген*; нахранува го пеливана коња / и го напојува со три ведра вино. (ИФ)

НАЦАВТИ *џл. свр. (дијал.) нацуџџи, нацвейџи во џолемо количесџтво*; сите китки венат, санат, / Гроздината росна китка / нито вене, нито сане, / туку цафти да нацафти / и па грани да награни (Мих. 90); у момини двори / роса заросила, / мајка заплакала; / у момчани двори / сланце огрејало, / цвеќе нацафтело, / мајка засмеала (МПр. III, 1, 114); Калинка (цвеќето) го рассајаше, / рассајаше, наричаше: / – Расте, цвеќе, та нарасте, / та па цавти, та нацавти, / да те види Калинчица, / какво растеш, какво цафтиш. (Молер. 229)

НАЦАНИ *џл. свр. (дијал.) според н а ц е н и – исџазари, џазари, џлави мноџумина*; нацанил Стојан, нацанил, / нацанил руси чубани, / та на чубани гувори: / – Чубане, руси чубане, / леком по мене карајте, / ја кџу напреди да ида, / да ида кунак да готве (Фирф. 3, 212–213); нацанил Ѓорѓи, нацанил, / сџе хабанџии ратаи, / сџе сосчовена премена (Кауф. 706); нацани Гроза, нацани, / нацани млади овчаре / и тури млади кааи (Стоил. 47); нацанил Стојан, нацанил... (СБНУ VII, 110; Фирф. 3, 312)

НАЦЕПИ *џл. свр. исџеџи дрва, борина, колџи и др.*; пошол је дедо секиру да клепа, / секиру да клепа, дрва да нацепа, / у среќа му идат до три девојки (Совр. XXIX, 7–8, 26); стани ми, стани, тенка Ванѓелино! / борина да нацепиш, огин да навалиш, / огин да навалиш, кафе да ми свариш, / којна да напојиш, којна да назобиш (Тан. 177); пошол је дедо секиру да клепа, / секиру да клепа, дрва да нацепе, / дрва да нацепе, башту да заграде, / у среќа му идат до три девојки. / Треќата вели: / – Немој мене, дедо, / немој мене, дедо, јас сум ти сваќа! / – Ако си сваќа, сваќа се поваќа. (ИФ, Пошол дедо секиру да клепа, Свети Николе 1961); стани ми, стани, тенка

Ванѓелино, / борна да нацепиш, огин да навалиш, / огин да навалиш, кафе да ми свариш, / којна да напојиш, којна да назобиш! (Тан. 177, Гевгелиско); нацепи, море, колци чамови, / искарај си севгар, море, волови, / набери пруже, море, лескови, / товари, море, колци и пруже. (ИФ)

НАЦИЦА *г.л. свр. I. нагои мало дејте-целеначе*; стани, стани сирота вдоице, / нацицај си твое машко дете, / оти ти је дете уморено, / одамна не си го нацицала (Мил. 48); а свекро, мајке мила! / ќе ти пушча овца с млеко / да нацицат машко дете, / ќе ти пушча тивка роса, / да искапит машко дете (Шапк. 5, 61); кога ќе стадо заблеи, / Мирјанча да го нацицаш. (ИФ)

II. нацица се нагои се, нахрани се со доење; тук ми је жалба за машко дете, / сум го остаила во стред одаја, / коа му дошло да ми се кренит, / да ми се кренит, да се нацицат (Шапк. 4, 7); остана дете со скокање, / од Турци на Турци, / и отиде кај мајка му, / јако дете укуле се нацица, / и му постигна со свилен појас, / и го најде рушко ноже. (Р. 262 /1/)

НАЦРВЕН *г.л. ирид.* од н а ц р в и; на високо седиш, скришум намигнуеш, / оф аман, аман мори лична Донке, / многу набелена, многу нацрвена, / оф аман, аман изгорев за тебе! (ИФ, Кажичи, Кажичи, Донке, Битола 1970); дружина верна зговорна, / та оти така думате? / Што имам сестра Ивана / и прво либе Петкана, / без белило набелена, / без црвило нацрвена. (Мих. 154); кажичи, кажичи, Донке, што да ти донесам, /.../ оф, аман, аман, од града Битола. / – Шеќерна кутија, шеќер леблебија, / оф, аман, аман, мезе за ракија! / – Многу набелена, многу нацрвена, / оф, аман, аман, мори лична Донке, / на високо седиш, скришум намигнуеш, / оф, аман, аман, мори лична Донке! (Кав. 49–50)

НАЦРВЕНЕТ *г.л. ирид.* од н а ц р в е н и; *намачкан со црвена боја*; на дрвен ќе одат, / бели нози мијат; / лицето набелено, / ем нацрвенето, / арно променети, / убаво ружани (Рад. 85); витолијки моми / сете пазарцики! / Ем се набелени, / ем нацрвенети! / На чешма седаја, / цандари чекаја (ИФ)

НАЦРВЕНИ СЕ *г.л. свр. намачка се со црвена боја (устџа, образ)*; *нацрви се*; тој ќе ти купи, мори Недо, ока белило, / ока белило, мори Недо, стодрам црвило, / ти да се набелиш, мори Недо, ти да се нацрвениш, / и да 'и залудиш, мори Недо, сите момчиња (Биц. 1, 156); кога пазар дојде, / ќе ми се измијат, / ќе ми се измијат

(витолијки моми), / ќе ми се очистат, / ем ќе се очешлат, / ќе ми се избелат, / ем се нацрвенат (Рад. 83); гл. п р и д. н а ц р в е н е т: (момите) сите пазарџики, / ем се набелени, / ем нацрвенети, / на чешма седаја, / џандари чекаја. (Рад. 83)

НАЦРВИ *џл. свр. I. намачка (лице, образ, усџа) со црвена, румена боја; на пенџере седеше / шарен чарап плетеше, / тих, море Ѓорѓи будала, / чие је ова девојче? / Настранила капџето, / нацрвила устето, / тих, море Ѓорѓи будала, / чие је ова девојче? (Фирф. 1, 80); со џлаѓолоџи: н а б е л и: растргнале брџкули, / па купиа белило, / белило ем црвенило, / па се баба набели, / набели, па нацрви (Мих. 163); да го набелиш, мори Мендо, / белото лико, / да ја нацрвиш, мори Мендо, / смерната уста / и да излезеш, мори Мендо, / долу встред село. (Црн. 101)*

II. нацрви се – *намачка свое лице, образ, усџа со црвена боја, нарумени се; шџо ми е мило, најмило, / утре порано да стана, / очите да си омија, / да се премена, нареда, / да се набела, нацрва (Теох. 398); со џлаѓолиџе: н а б е л и с е: чие е, 'нева девојче, / а што стои на порта. / Ама се набелило, / како сидно белило, / ама се нацрвило, / како ѓумче бакарно, / ама се дотерало, / како бостан плашило. (ХМ 6, 68); не задевај се, мори Вендо, јас сум стар ерген, / тук задевај го, мори Вендо, тук задевај го, / тук задевај го, мори Вендо, помалио брат. / Тој ќе ти купи, мори Вендо, тој ќе ти купи, / тој ќе ти купи, мори Вендо, ока белило, / ока белило, мори Вендо, стодрам црвило; / да се набелиш, мори Вендо, да се набелиш, / да се набелиш, мори Вендо, да се нацрвиш! (Фирф. 1, 34; Манол. 110); тра, ла, ла, ла, ла, ла, тра, ла, ла, ла, ла, ла, / да се набелиш, мори Ѓурѓо, да се нацрвиш, / и да излечиш, мори Ѓурѓо, на сред Битола! (Кав. 61–62); п р о м е н и с е: Колоице, младо неесто, / промени се лепо, нацрви се, / ќе те носам во Солуна. / Ја одведе во Солуна, / је изваде Коло на бел пазар, / па си фати два телала. (ИФ, Сакат Коло да се женит, с. Тополница, Порече, 1969); џл. ирид. н а ц р в е н; сношти минах през Вароше / креј Вароше на кџшето, / на кџшето нови порти, / на портите малка мома, / набелена, нацрвена / со шамие забрадена (Молер. 129); многу набелена, многу нацрвена, / оф, аман, мори лична Донке, / на високо седиш, скришум намигуеш, / оф, аман, аман, мори лична Донке! (Кав. 49–50)*

НАЦРНИ *џл. свр. 1. намачка со црна боја некоѓо или нешиџо, иоцрни, оцрни некоѓо; џл. ирид. н а ц р н е т; ајде, ќе дојдиме /*

во село Бешишта, / мамо, мори мамо! / Бешишките моми / тија ја-
гленарки, / тија нацрнети. (Рад. 83)

Ц. нацрни се *намачка се себеси со црна боја; поцрни се, о-
црни се.*

НАЦРПЕ *џл. свр. 1. со црпење налее, залее, извади вода од
бунар, река и др.;* тако ти бога, Петре војвода! / поистави се вода
да црпа! / Петре војвода се поистави, / и се поклони, и се поклони, /
вода нацрпи, Јане је даде (Р. 404); сопасае свилени појаси, / го врзае
преку полина, / му дадое зелена маштрапа, / го пуштија в бунар ба-
талија ми нацрпи една студена вода / и му даде право на вујка му
(Мил. 185); Бојана итра, преварна, / прати она другачка, / да је воде
нацрпев, / да је ружу искинав (Р. 80); ми се промени (ќерка Јаника)
во девојчинско, / на глава кладе сè неестинско / и ми отиде на Лубје
вода, / да нацрпи студена вода. (Трен. 7, 19)

2. со црпење извади; тогај им вели Петре Вајрадин: / – Ај не
борете момци змејови, / ајде јавнете коњи духовни, / да си појдите
Глобје на извор / да си видите да што е она, / ак' е нееста нацрпете
е (Ник. 76); отиде (Миленко) гора зелена, / донесе змија пристојна,
/ ја кладе десна пазуа, / Јана нема да стани. / Миленко не ми верува,
/ нацрпа живожарница / ја тури десна пазуа. (Иљ. 84, Крушевско)

НАЦРТА *џл. свр. најрави црпеж;* девојче бело, леле, црве-
но, / не гледај горе надоле, / не врти Ванчо ликото, / Ванчо ќе тебе
нацрта / на руска бела хартија, / со белградска, леле, писалка, / со
букурешко, леле, мастило. / Ванчо ќе тебе нацрта, / далеку ќе те
испрати, / далеку дури, леле, Цариград, / пред паша ќе те претста-
ви. (Иљ. 33, Галичко)

НАЧАЛНИК *-ци м. лице шїю сїюи на чело, шїю има ра-
ководна служба;* леб јадоја, аго море, / писмо му пристигна / од ни-
вен началник: / таму да одаја, аго, пушки да земаја, / пушки манли-
херки (Црн. 327); Бог да јубије / нашјо началник... (Иљ. 33, Галич-
ко); записа / млади зелени, / шо нè записа / бргу женети, / кој два
месеци, / кој три недели. (Паск. 89); *во мн. форма:* н а ч а л н и ц и:
и на церани им велеше: / – Церани, вие кодоши, / клети, проклети
да бидете, / писмото ако го отворите, / да го однесите во Битола, /
Битола дури в началство, / началници писмо да отворат: / до кај
што е вера покрстена, / Велигден да го не играат, / Узунов и Ванчо
загинале / во това село Церово. (Иљ. 86; Кав. 102); ој ти Лазо, фо-

дул Лазо, / ти решавааш судбината, / судбината на Македонците, / Македонците, началниците, / началниците, комитите. (Кав. 105)

НАЧАЛСТВО *ср. 1. началничка должност; раководство;* здодеало ми се, мајко, / железар да бидам, / железар да бидам, мајко, / во пуста Битола, / во пуста Битола, мајко, / долу на Ат-пазар. / Ме викнаа, мила мајко, / горе на началство, / ме избрале, мила мајко, / војвода да бидам, / војвода да бидам, мајко, Леринската кааза. (Кав. 97; Црн. 315)

2. канцеларијаџија, зџрагаџија на окружниот началник; и на церани (Ванчо) велеше: / – Церани, вие кодоши, / клетки, проклети бидете, / писмово ако отворете. / Да г' однесете Битола, / Битола дури в началство. (Кав. 102; Иљ. 86)

Со п р и д а в к а т а: **битолско:** што ми испадна црни комита, / црни комита по Мариово, / по Мариово, прилепска кааза, / прилепска кааза, битолско началство. (Кав. 92)

НАЧАС *прил. веднаш, во истиот миџ, навчас, џојчас; со џлаџолиџе:* з а с п и е: го пречека (Јаника) господина, / му прикажвит и му велит: / – А Јанкула господине! / Натера ја робинчица / да попеит на детево, / начас дете ни заспало (Мил. 151); з а т в о р и: колку мало дете го дочуе, / го дочуе дете каде пеит, / колку ми се мало приблизале, / начас царква им се затворила, / а водата им се пресекнала, / лудо дете им се замалчило. (Мил. 72); п р о т е ч е: тога велит нивна мила сестра, / – Ај ви вие, два браќа роѓени! / Ако су ви дете загубила, / никога чешма да не протечит, / суо дрео пак суо да бидит, / детелина да ми се не родит. / Уште речта не ми ја дорече, / суо дрео начас израстило, / начас чешма вода ми протече, / детелина манастир се стори (Мил. 71); с е к н е: и ми стана свети Илиа, /.../ начас река ми секнала (Мил. 49); с т и г н е: кралот тури да јадат, да пијат, / да си пијат за Секула душа, / уште речта не ја дорекоа, / начас стигна Секула Детенце. (Милош. 29)

НАЧЕ *џл. свр. во 3 лице еднина оијал:* п о ч н е, начне (*оа џрави нешџо*); кога дојде Секула Детенце, / наче Марко вака да зборува: / – Дали, внучко, работа посврши, / дали, внучко, Влаинка излага? / Земи сега чаша чабурлија / да ни служиш вино тригодишно (Милош. 38); Дете Дервишче наче говори: / – Јанкула сум јас дете Марково, / ме откраднаа три ми дервиши, / ме откраднаа сосе колепка, / ме однесоа в дервишка земја. (Милош. 32)

Во и з р а з о т: наче грло (глагол со да) – *почне да зборува и сл.*; наче грло млада Секулица: / – Чуеш ли ме, Секула стопане? / Овде ми је гора арамијска, / овде ми је Корун ќесеџија (Шапк. 4, 120); дворје метит млада Секулица, /.../ дворје метит, дробни солзи ронит! / Ја догледа нејзин стари свекор, / наче грло тој да је зборуваат. (Шапк. 4, 116)

НАЧЕКА *гл. свр. 1. го дочека некоџо*; си киниса (лудо младо) по бели друмоји / кога беше низ гора зелена / го начекаа до трине девојки (Р. 225); го начека една матна вода, / не се гази да ми ја прегазис, / не се плива да ми ја преплива, / као виде турцката ордија, / не се чуди от`е многу војска, / туку се чуди како `и земја крепи (Цеп. 36); што ми беше Марко Кралевике, / си начека тешка топузина, / гу начека со десна зенгија, / па му врати тешка топузина. (Р. 114)

2. собере крв, гној и ор. со лоши намери; ај ти, сестро Ангелино, / земи сада, та начекај, / начекај од мојте рани, / та растури по патишта, / по патишта, по све друмја, / донеси лекоита вода, / да измиам моите рани (Мил. 325); и си ватила две љути змии, / `и преврзала со зелен гајтан, / `и преврлила на зелен јаор, / јаор ми цутел, јадот ми капел / и начекала во зелен вилџан. (Мил. 326); ти да си појдиш, дос, гора зелена, / од осојница, дос, во присојница, / ти да си ватиш, дос, две лути змии / ти да си кладиш, дос, на зелен јаор, / јаор ќе цути, дос, јадои ќе капат, / ти да начекаш, дос, сребрена чаша, / ти да му речеш, дос, повели брате. / Повели, цецо, дос, ти си постара, / повели, брате, дос, така е редот. (Стр. VII, 1, 76, Мариовски крај); ајде (моме) фати си змија присојна /.../ и да е врзиш со зелен гајтан, /.../ да си начекаш ти малој моме /.../ од силен отров во зелен филџан. (Трен. 2, 71)

НАЧЕШЛА *гл. свр. I. убаво исчесла (коса и ор.)*; стани Јано, стани ќерко, / све другачки настанале, / досега ји се јизмиле, / руса коса начешлале / ји се бело промениле, / си јотишле лепа црква, / запалиле жолта свеќа (МФ III, 147); се закълна клето баче, / петок перче да не чешла, / петок вино да не пије, / викна винар во селото, / ми го дочу клето баче, / си начешла русо перче (ИФ); сал ја нема мома Мита, / мома Мита, мутавчика, / дури ручок уготвила, / дури татко наручала, / дури браќа начешлала. (Шапк. 1, 391)

II. начешла се – *исчесла се*; ај, што ми беше лудо младо, / дури ми се начешлало, / дури коња си спремало, / момето си вечерало, / вечерало и легнало, / как легнало и заспало (Фирф. 2, 339);

џл. ирид. н а ч е ш л а н: Михајле, синко Михајле, / учи, карај си не-
вевчето, / кога ми оди на вода, / дулчен фустан надулчен, / а руси
коси начешлани, / а бело лице избелено (Вас. 203); Мијајле, сине
Мијајле, / чини си дикат невестата, / кога ќе јодит на вода, / русата
коса начешлана, / белото лице напудрено; / кога ќе идет од вода, /
русата коса изметкана, / белото лице повенато, / срмен ѝ елек рас-
петлан. (ИФ, Михајле, сине Михајле, Битола, 1956)

НАЧЕШЛАН *џл. ирид.* од н а ч е ш л а; црници си берат, /
буби ќе си ранат; / кожурци си прават, / коприна ќе ткајат; / манас-
тирски моми / кркми начешлани, / вошки полазени! (Рад. 83); Ми-
халчо, синко Михалчо, / стори си дикат невестата; / кога за вода си
оди, / бело ѝ лице набелено, / руса ѝ коса начешлана, / свилен ѝ е-
лек закопчан, / свилен ѝ ф'стан испеглан. (ИФ, Михалчо, синко
Михалчо, с. Горна Ергела, Демир Капија 1955)

НАЧИН *м. една или друѓа постојайка за да се сврши нешто,*
некоја работња; ајде, сестро, ајде, / дури е побрго, / гласои што ѝ
слушаш – / две начина пејат, / кога влегла Јана / во мајкини дворо-
ви / темјан ѝ мириса / и мајка ѝ тажит. (Тах. 115)

НАЧИНЕН *џл. ирид.* од н а ч и н и; *направен;* јоште сум јас,
лудо, мала и малечка, / мала ем малечка, на дванаест годинки, /
јоште немум азар дари начинени. / – Мори моме, мори јубава девој-
ко, / колко пари чинат твоји тенки дари? (Тан. 199, Гевгелиско)

НАЧИНИ *џл. свр. I. најрави нешто (чеџма, црква и др.);*
еј, Стојан си татка послуша, / отиде гора зелена, / начини црква
шарена, / под таја сенка широка, / крај таја вода студена, / сите се-
љани дојдоа, / и Лилјаните другачки (Горѓ. 133); на сите, пиле Ве-
ло, / на сите калауз да сториш, / Алију, пиле Вело, / Алију, калауз
да начиниш / тој ми е, пиле Вело, / тој ми е прв душман татко ти.
(МФ V, 9–10, 122)

II. начини се – *стиори се, најрави се;* овде: **џумбус начини се**
– *многу весели се (правејќи џумбус);* он си вели и говори: / – Е, вие-
ка, девет братја, / ајде маќа да не слушаме, / ајде да `а дадем на да-
леко: / – Да се коња најааме, / да се руба наносим, / да се џумбус на-
чиним. (СБНУ XV, 21)

НАЧКРТА *џл. свр. најрџа немарно, набрзина;* што му даде
једна бела книга, / бела книга, једна рака перо, / си начкрта Бошко
Рајковиќу, / си начкрта белите јобрази. (Рад. 48)

НАЧМЕ *г.л. свр.* (дијал.) *почне, ироба, обиде*; не начми, Петро, виното, / со него ќе се оженам. (Р. 262 /5/)

НАЧНЕ *г.л. свр.* исто што и *наче* – *почне* (*да прави нешто*); и начна Ангелина да зборуват: / – Чуеш ли ме, ѓузел Ангелино, / Ангелино, моја мила снао? (Шапк. 4, 117)

НАЧУДЕН -дна *ирод.* исто што и *чуден*; заорал е начудно поле, / изорал е чудна змија. / Којшто ја видел, / сè укнал, сè пукнал. /.../ И тој укнал и тој пукнал. (СБНУ XII, 150)

НАЧУКА *г.л. свр. I.* *набие* (*клинци и гр.*) *со чукање*; бегај, коњче, да бегамо! / Е не можу Бог те убил жено, / у месо ми клинцци начукала, / и крила ми она подгорела. (Р. 80)

II. начука се – *навлезе со сила*; кога крај изворче пустоно девојче, / нели ме надупи тија натема го, / нели го потштипнав, нели го подбуцнав, / кога ми писна пустоно девојче, / како залетаја пусти мариовци, / едно овча-риште со долго стапиште, / еднаш ме опе, трипати ме сопе, / нели се начукав у една капина, / леле, се трткав, леле, се врткав, / мевот ми стана како турско кесе. (ИФ, Ај вино, вино, ти си вино кротко, Велес, 1959)

НАЧУКУВА *г.л. несвр.* од *начука* – *со чукање набие*; коња ковет стара Дервишина, / фала Богу за чудо големо, / коња дервиш туку си којеше / начекујет клинцци с тупаници (Р. 225); цар капетан бела Беча бие / с тешко копе, с остра буздугана, / та не може Беча да разбие, / да извади капетан девојче. / Поминаа две млади Српчета, / тој си фана два млади Српчета / под нофти им спици начукува, / да кажаа на Беча капиа, /.../ та извади капетан девојче. (Молер. 87)

НАЦЕНДРИ СЕ *г.л. свр.* *нареди се, накийти се, дошера се*; ка је дочуло детето, / па се нареди, нацендри, / тенцера му је цилиндра, / појаса му је за врска, / та си ојдоха на хоро, / бабата дедо погледна. (Кауф. 773)

НАЦИДА СЕ *г.л. свр.* *задоволи се во најшревар со цигање*; девет браќа је велеја: / – Дај ја, мајко, Ангелина, / аку ни је на далеку, / понабрго ќе одиме, / којни ќе се навјаваме, / цилит ќе се нацидаме. (СБНУ XV, 59)

НАЦИДУВА СЕ *г.л. несвр.* од *нацида се*; *најшреварува се со циде*; моме стои во дворови, / лудо врви по друмови, / десна

рака видлди чешел / лева рака огледало /... / ми се уми лудо младо,
/ как да појди кај момето / со џида се наџидува, / со дуња се
натфрлува, / со коња се надигрува. (Стр. VI, 3, 69)

НАШ *приод.*(зам.) *присвојна за 1. лице мн.:* н а ш, н а ш а, н
а- ш е, н а ш и. **1. а.** *што ни припаѓа нам; што има врска со нас;
што ни е близок; што е предмет за кој расираваме;* овде: *со
именки:* **наш:** на свети Петер што му паднало? / Паднале му
кључеве од рај, / он да отворе и он да затворе. / И што беше стар
свети Илиа! / помоли се наш Христос, / та му даде кључеве од
небеса, / си закључи магли и облаци (Мил. 34); еј, да и(м) кажеш
(на) нашите в'јводи, / еј, ќе ни вртат очи уд главата! (Кот. 71); еј
гиди Ванчо, наш капетанчо, / ел ми пра мајка, / да т' даде слатко, /
ако те ј малко, / нã ти оште малко, / ако те ј ного нема ич (Пеев
330); **наша:** како што се врти пилето, / така да се вртат ергени /.../
за наш`та Јана убава (ХМ 4, 71); елате вамо, девојки море, на наша
страна! / На наша страна, девојки море, две слãнца грејет (Јастр.
94); дојди, дојди, Драгане, / еј Драгане, / и во нашата меана /.../ вино
да си пиеме! (Тах. 157); Борјано, Борјанке, сал ти ли си мома, / сал
ти ли си мома, сал ти ли знајш да пееш? / Гласот ти се чуе дур до
наш`та нива, / дур до наш`та нива, / дур до наш`та нива, дур под
нашта слива. (Манол. 27); старите луѓе пепел ќе јадат, / дробните
деца песок ќе зобат, / средната коа старо и младо / пушки ќе земат
в планина ќе одат / трева и шума ќе јадат и ќе се борат /
Македонија да ја ослободат, / Македонија нашата татковина (Кит.
1, 54); **наше:** леле Недо, мори, бела Недо / ти комитска, Недо,
посестримке. / Идат ле ви, Недо, лоши луѓе? – / Идат, идат, аго,
как не идат! / Сношти, беја, аго в нашто село, / в нашто село, аго, в
нашта кашта (Кот. 73); говорее до две мили сестри: / ај ти тебе,
брате наше! / Да што ти се гробот потресуват? (Икон. 94); ори
сваќе Ристоице, / што е сваќа малечкава, / дали брашно си
немавте? // Да дојдете наше село, / да ве брашно позајмевме (Ник.
68); па наточи две здравици вино, / па промени наше мушко дете, /
сама себе и ти промени се, / промени се невестинско руво. (Р. 114,
Скопска околина Блато); **наши:** Дојчин море, / двата да бегаме,
Дојчин море, / на наша пусија, /.../ кај нашите другари! (Тах. 151);
тога велет на млади невести: / – Ај ви вие наши први љуби! / Дур
гледавте крстетни бајраци, / вие брига ич да ни немате (Мил. 93);
еј бре Димо, Димо, Димо кираџија, / наште куќи, Димо, сами се
познават, / сидовите ни се сè алтан варакло (Кон. 54); па ете га

Јаниното соколче, / долетало на наши сачаци, / сили, пишти, колко шчо си може (Драг. 209); еј, мамо, мамче, мори..., нашта комшика! / Еј, комшиката, мамо, Цвета убава / еј, Цвета убавица. / Еј, убава е, мамо, никаде ја (нема), / еј, никаде ја нема (Кот. 40). **б.** *во иадежна форма* н а ш е г (а): по вили одеа Маркоите сестри, / по ними одеа, милно се молеа: / Вили, наши сестри, пуштете го Марка, Марка нашег брата (Р. 291); н а ш е г о: ние сме си, братко, у Милица, / у Милица, у нашата сетра, / у крало го, у нашег зета (Теох. 459); сива, сива гулабица, / до коде си долетала? / – До нашег господина. / Шчо чинеше наш господин? / – Ми правеше златни чаши, /.../ да послужи мала Бога, / мала Бога и Божиќа. / Божиќ ми по сè земја, / слава му је до небеси! (Јастр. 30)

2. *без именка до себеси*; на мене ми говореа: – Ајде, Јуве мори, сос нас иди, / сос нас иди, наша биди / да ни носиш алатите, / да ни гледаш машки деца! (Шапк. 5, 67); дељми, ќерко, си велевме / тебе да те посвршине, / сетне да те омџиме, / зетот дома да земиме, / син да си го посиниме, / све шчо наше ваше да је. (СБНУ XI, 19)

Во и з р а з и т е: **дај се на нашите раце** – *иредади се!*; а трети јунак му вели: / – Дај се, Павло, предај на нашите раци! (Драг. 131); **со сите наши сили** – *колку шчо можеме самийе*: во затвор сме мачени, / коските ни кршат, / жилите ни ги сечат / и крвта ни ја пијат. / Није не клекнуваме, / није ќе се бориме, / со сите наши сили. (Биц. 1, 90)

Со и м е н к и т е: ага, асмија, атиште; бавча, билје, борба, брат, братенце, буљукбаш; вера, веселба, вилает, внука, војвода, војска, враг, врзаница, вујко; герој, глава, господар, грав, град, градина, градинче, граше, грешка, грло, гробишта; Дано, двор, дејка, дете, добро, домаќин, домаќин, дрвар, другарка, другачка, дружина, друшка; Ѓуро; Енкула, ефендија; жена, живување; занает, збор, земја, зет, знаме, золва; име; Јана, јунаштина; клед, кмет, кочиче, колено, комшивче, комшика; коњ, коска, кралштина, крв, крст, кумашина, кумашинка, куќа; Лазар, лозје; љуба, љубна, љубов; маало, маж, мајка, Македонија, манастир, Маријка, Марика, мома, момиче, момок -ци; нашинец, нашинче, народ, невеста, Неда, Ненка, нива; овца, одаја; пандурче, патник, петел, Петре, победа, побратимство, поле, поп, порта, прстен, пушка; рака, роднина; свадба, сват, сватовштина, сваќа, селанец, селанин, село (Кот. 73), сестра, сила, слава, слива, слобода, снаа, сокак, солза, спаинче, спенце, Србин, Стојан, стока, стопан, стопанска, страна, стрико;

тате, татко, татковина; Христос; царина, царство, црепна; думбуш; Шар Планина.

НАША (СЕ) *џл. несвр. (народ. џоезија)* **I.** Вид. **понаша**; имат мајка, имат мајка, Лазаре, мила ќерка, / и ја нашат и ја нашат, Лазаре, и ја понашат, / како ветка, како ветка, Лазаре, со јаболка / како нива, како нива, Лазаре, со пченица (МФ VII, 13, 1–8)

II. се наша Вид. **се понаша**; пофали се богатиот: / – Јас сум богат и пребогат; / тук се нашат и понашвит / како риба у глобина, / како орел со вишина, / како овца с рудо јагне. (Мил. 442); имала мајка стребрен прстен / да се наше и понаше / като нива со ченица, / като лозје с бело грозде, / като бостан с лубеница, / като мома с хубавина, / като трска с височина. (МПр. III, 3, 109); Досто ле, Досто, / Досто Солунска! / Нашај се, Доста, / не понашај се / сос таја тенка, / Доста, кошула, / сос тија чевли, / Доста, роганлии, / сос таја престилка, / Доста, везена (Тх. 196); Стојане, лудо делијо, / не се нашај, понашај / со ралото крушково! (СБНУ XVI–XVII, 73); похвалил се богатијот / а су богат и пребогат, / туку се нашат и понашат / како риба во глобина, / како орел во вишина, / како овца с рудо јагне, / како лоза с бело грозје. (Саздов Т., 25)

НАШАРА *џл. свр. I.* Вид. н а ш а р и I; да викниме младите терзии / да нашарат таја чесна сваќа. / Не најдовме младите терзии / да нашарат наша чесна сваќа / тук одбравме момче неженето (СБНУ III, 57); кој ти нашарал волови? / Сам сум си мајстор шарало (ИФ); лисицо, сестро, лисице, / сам сум си мајстор шарало. / – Радуле, брате, Радуле, / и мене да ме нашараш. (Кар. 1, 31)

II. нашара се Вид. н а ш а р и с е II; променај се, нусе мори, нашарај се / ќе ти дојде, нусе мори, Суљ кааја! (МФ II, 3–4, 457); н а ш а р а н *џл. џриод.*; овчара сум го имала, врбо! / До повноќ сум го чекала, /.../ со нашаране ручице. (МФ II, 3–4, 431)

НАШАРАН *џл. џриод.* од н а ш а р а; Вид. н а ш а р а с е II.

НАШАРЕН *џл. џриод.* од н а ш а р и; дојди, дојди, Казим, до Ѓурѓовден, / ја те чекам, Казим, променета, / променета, Казим, нашарена. / Дојди, дојди, Казим, за Ѓурѓовден / да јобришиш, Казим, чатме веѓи. (МФ II, 3–4, 477); гледанице, слези во дворои / да виѓим твуе бело лице, / бело лице, мало нашарено, / нашарено со скопска бела вода, / скопска бела вода, тетоско белило, / тетоско белило, градско црвило! (МФ II, 3–4, 447); наживчи ми, моме, кита нашарена, / ран бел босиљок, турски каранфил, турски трендафил (Дон.

125); стани, стани, руса Стојно, промени са / во кошулче, русо Стојне, копринено, / во шегунче, руса Стојне, катранено! / во чорапи, руса Стојне, нашарени, / во челина, руса Стојне, потсветени, / во кестеци, руса Стојне, отсребрени! (Спасе 50)

НАШАРИ *џл. свр. I. со шари наурави, науриџа, навезе нешиџо*; п`даре, брате роџено! / Немој ми чини страмота, / јас голем дар ка ти даам, / кошуља ќе ти сошиам, / чораби ќе ти нашарам (Мил. 385); саноќ Бојана седела, / саноќ Стојана чекала, / девет вретена напрела, / машка кошула сошила, / рало чорапи нашари (Биц. 2, 20); сваќа им се милно моли: / – Јубаво ме, друшки, нашарете, / турете ми црни очи, / црни очи од каклица, / тањки веѓи гајтанови, / оти к`идам в туѓо село, / в туѓо село, в туѓа куќа (СБНУ XII, 34); тој шчо беше, тој шчо беше / мајстор накафчија / викнете го, викнете го / сорок да нашарит (Клич. 29–30); кој ти нашарал волови? / сам сум си мајстор шарало, / да ја насејам лејава, / да ја испразнам вреќава. / Раде ја подврзал вреќата, / па си го зеде остепњот. / Трпе лисица, претрпе, / дури и распрска мозокот. / Дали ова беше шарање? (ИФ, Кинисал Раде, н`орање, Скопје 1963)

II. нашари се облече се во облека со шари; не продавај, налбат, брзо конче, / токо продади, налбатче, верна љуба. / Променај се, љубо, нашари се, / ќе те носим на довни пазари (МФ II, 3–4, 462); *џл. ирид.* н а ш а р е н ; нели ти се, море Хасан, нажаљује, / ка ге остај, море Хасан, две дечица? / Ќе ти пратим, море Хасан, шарка книга, / шарка книга, море Хасан, нашарена (МФ II, 3–4, 474); над глава им билјур стомна вода, / на стомната китка нашарена, / поспијат си, вода се напијат, / они чинат никој не ги виде. (Шапк. 2, 154)

НАШЕТА СЕ *џл. свр. со шешање џомине многу месџа, земји и сл.*; руди јаганца да јадам, / и тие бели погачи; / негушко вино да пием, / на село да се нашетам, / на моми да се нагледам (Верк. 305); барем се ерген, мамо, нашетав / низ каравлашка земја, богата. (Милен. 50); ергенлак, мила мамо, пашалак, / моминство, мила мамо, везирство! / Барем се ерген, мамо, нашетав / низ таа града, мамо, Битола! / Битолски моми, мамо, наљубив, / рисјанки, мамо, та и Еврејки! (Кав. 7)

НАШИ СЕ *џл. несвр.* Вид. **понаши се**; *се џордее*; мор`невесто, дробна киско, / да си нашиш, да с`понашиш, / да си стечиш машко дете, / како квачка со пилишча, / како орал височина (Црн.

29); имала мајка стребрена прстен / да се наше и понаше / като нива со ченица / като лозје с бело грозде / като бостан с лубеница. (МПр. Ш, 3, 109)

НАШИВА *гл. несвр.* од *н а ш и е*; тамо најде две невести, / две невести самовили, / де лулаја, де банаја, / де банаја машки деца, / капите им нашиваја / со петаци полујаци / и крстати перупчета. (Теох. 29)

НАШИ *приг.* Вид. **наш**; овде: **наши бабајко**: коа с' вратил Кралевике Марко, / коа с' вратил коња му го нема. / Говориле две млади Турчиња: / – Ајде Марко, Марко пијанице, / кај си нашол овај Шарца коња, / Шарца коња на наши бабајко, / та да му земиш негоа Шарца коња? (ЗБР IV, ЕИ 1, 30)

НАШИЕ *гл. свр. соише нешто* (во поголемо количество); ој, Каљо, Калино, / кој ми те бело промени, / кој ми те ситно уплете, / кој ми те ситно нареде, / кој ми те целко нашило? (Стр. VI, 3, 71)

НАШИН *приг., зам. присвојна за 1. лице мн.*; Вид. **наш**; ја да знојам кој мене ме земат, / ка се фрља в она бистра река, / да ме носут три дни и три ноќе, / да м' отфрлит нашини чаири; / мои руди косми трева да порастет, / да ја пасет нашините коњи. (Шапк. 1, 129)

Со и м е н к и т е: коњи; чаири.

НАШИНЕЦ -нци *м. човек од нашиоџи крај*; син.: *земјак*; ако си, попе, нашинец, / чини се ду мен` поблизу. / Ногу сам грешил јас, попе, / ти да ми простиш грешките / и мене да ме причестиш (Биц. 4, 128–129); ајте со здравје, пилишча! / Кланатје да му носите / на тија нашчи нашинци, / на тија бели кокони, / на тија жалти еврејки. (МПр. I, 3, 109)

НАШИНКА *ж. жена од нашиоџи крај*; син.: *земјачка*; првата, мамо, првата, / првата, стара ле, мамо, мома Гркинка; / втората, мамо, втората, / втората, стара ле, мамо, мома Влаинка, /.../ третата, стара ле, мамо, мома нашинка (ИФ); три години левент бара, / нијде не се намериме, / с нашинка на чешмата / на чешмата под домбо / мало и много прикажваме / дур звездите нарение / месечината рог подаде. (МПр. V, 110)

НАШИНСКИ *ѝрид.* *шїѝо се однесува на н а ш и н е ц*, н а ш и н ц и; *шїѝо е како кај нас*; кога се Рада разбуди / чујала песни нашински, / тогај се Рада покаја: / – Арно ми мајка думаше, /.../ недај се, Радо, потурчи, / турска е вера невера (Фирф. 2, 222); песна ви пеам, Македонци, / со зборој нашински. (Милен. 146)

Со и м е н к и т е: збор; песна.

НАШИНЧЕ *ср. хий.* од н а ш и н е ц и од н а ш и н к а; н а ш и н е ц – човек од нашиоѝ крај; земјак; н а ш и н к а – *їїаа шїѝо е од нашиоѝ крај; земјачка*; ако ми нашло нашинче, / брго ти да ме почекаш; / ако ми нашло туѓинче, / ти да ме чекаш в година (Мил. 411); ако е наше нашинче, / чекај ме, мајко, в недела, / со рудо јagne пред мене (Верк. 298); пушти ме мамо, да видам, / што добро врват по друми, / сос таја којна дурија, / сос тенка пушка на рамо, / дали је нашо нашинче, / или је туѓо туѓинче. (Ив. 144)

НАШИРИ СЕ *ѝл. свр. 1.* *сїїане ѝоширок, заземе ѝошироко местїо. 2.* *насиїи се, засиїи се, задоволи се со ширење*; нашири се, мајко моја, / на мојево место! / Не л` велеше, мајко моја: / – Ќерко, препко моја! (Р. 247, Галичник; Р. 404, Мијачко); од Бога, мале, да најдеш! / Находи се, нашири се, / кат` без снаха и без сина (Мил. 322); шчо ти преча, мајко моја, / шчо ти се здодеја? / Дал` мислеше овде ка седа? / Нашири се, сноо моја, / на моето место! (ГлЕМС 2, 157); нашири се, сноо моја, / на моето место, / ти чинеше, мила сноо, / зар девојка ка стоа (Клич. 65–66); ми викаше, мајко моја: / – Ќерко „препке-сопке.“ / Нашири се, татко мој, / на моето место! (Црн. 150).

НАШИРОКО (и **на широко**) *ѝрил. во ширина, со широк ѝпростїор, мошне широко*; Каљу, Калино дивојко, / виши, виши црни јочи; / виши, виши црни јочи, / извишај ги нависоко, / нависоко, нашироко, на дуќан Мула Алиев. (Фирф. 3, 238–239); девојка ми зелен бор садила, / как садила Богу се молила: / – Дај ми, Боже, мој бор да порастет, / да расфрлит гране на високо, / на високо, грање нашироко, / да се кача горе на гранките, / да разгледа земја Каравлашка, / да го вида мојто лудо-ј младо, / ако јадет, на здравје да му је, / ако пијет, ушче по на здравје, / ако љубит непристо да му је (Огњан. 264); на шатка прилега невеста да си е, / оти ситно оде и мрено си гледа / и мрено си гледа нашироко стапи, / везден ми се бања, сва ноќ ми се клања (Мих. 158); ој ле свезди, свездо вечернице, / като гледаш горе нависоко, / нависоко, јоште нашироко, / не

виде ли јонак като мене, / като мене, јонак по јод мене? (Кауф. 569)

НАШТЕТИ *зл. свр. направи шийетѝа.*

НАШТИМА *зл. свр. овде: насаска; Каљо, Каљо, Калино, / црнооко маслино! / Црни ти се плетенки / по рамена редени. / Не затворај портите, / не наштимај ртите! (Книж. III, 270)*

НÈ, *нè зам. 1. крайѝка форма за предметѝ на личнайѝа замена за 1 лице множина н и е. 1. самостѝојно: пат нè чека, коњче, пат нè чека, / пат нè чека дванајсет сати, / ние да појдиме, коњче, ние да најдиме, / аман да најдиме бела Неда (ИФ); ако нè губиш, губи нè, / ја оту чаре чини ни, / од тебе сакаме крседар, / ти го сакаме Кузмана! (Шапк. 4, 164); кога народ се бореше – / ти во Лондон се женеше! / Не редиме змија в гради – / змија лута да нè јади! (Совр. XXXI, 5 – 6, 71); дејгиди, лудо будало, / не ја ти слушај мајка ми / што сака да нè радели, / две срца да нè раздвои. (Тоц. 363)*

2. заедно со долгаѝа форма н а с н è; тогај велат седумдесет јунаци: / – Ај ти тебе Данице девојко, / зошто служиш криво ем неправо, / нас нè служиш с чаши по дополу / а на еден чаша преполнета? (Ник. 187).; Дебарца песна запеа / за својте славни јунаци / зошто се храбро бореа / и нас нè ослободија. (Ник. 195)

НЕ *честѝ. за одрекување (спрот. д а) при широкоѝ во одречни реченици; јас книга да си напишам / старост, Мехмед Алију, / хитарот да не ви го расипам, / го клаам Кузмана, / да ви го клаам крседар (Шапк. 4, 165); аа, дејгиди, брате Чавдаре, / што мака имаш – кажи ми, / макана да ти извадам, / кажи ми, брате, не плачи?! (Совр. XXX, 1, 52); пушта младост, џанам, не се трпи, /.../ не е вода, џанам, не е вода, / не е вода, не е вода да претече. (Манол. 85); ај жими здравје и жими душа, / не знам каде је тој Џемаил ага. (Рус. 73); пишеш, не пишеш, јабанџи, / мене ме мама, море, / на јабанџија, леле, не дава (Христ. 101); не ми е жал, пиле, Трено, за одајчето, / нај ми е жал, пиле Трено, за чекмеџето. (Христ. 103); тога велит нивна мила сестра, / – Ај ви вие, два браќа роѓени! / Ако су ви дете загубила, / никога чешма да не протечит, / суо дрео пак суо да бидит, / детелина да ми се не родит. (Мил. 71); имала мајка шчерка петемика, / шчерка петемика, една кајметлика, / дала ја дала даскалица се уче, даскалица се уче до три гудину, / до три гудини и три месеци, / таа не изучи до три гудини, туку изучи до шес месеца (Пеев 260); ајде дојди, Евче, на гости.../ не можам,*

мамо, да дојдам / кога је момче малецко / не може на коњ да се искачи. (Тоц. 366)

Во и з р а з и т е: **здро̀во не станало** – *лошо да ти се случи*; побратиме, пашини сејмене, / бајрактаре, царев азнатаре, / бајрактаре, селски говедаре, / стани, моме, здраво не станало, / по ридови сланце огреало, / по чардаци крстатни бајраци, / по дворови китени сватови. (Клич. 30); **ка̀ко да не** – *зар е можно (возможно) така (да не е)*; Вели-бег, чедо царево, / што си ми мене наљутен? /.../ – Везире, садријаваме, / како да не сум налутен! / Три пати дојдов на индат, / ајлакот не си ми платил (ИФ); **ка̀ко не (го видов)** – *сѝгурно (го видов)*; Арсо ле, млада невесто, / видов го, видов, како не (твоето лудо), / со мене лав си чинеше, / засега бргу не идет (Мпнп 213); **ка̀пка дожд не ка̀пна** – *ника̀ко не заврна*; девет годин' капка дожд' не ка̀пна, / па се пукна земја девет лакти (Ил. 324); **не/му е за в срце** – *не/ја сака*; Марко Елена оставе, мори, / оставе, пиле Елено. / Та оти ле 'а оставе? / Од свекрвина насвада / и од золвина умраза / и ќе не му е за ф срце / като првата неде́ле / и повторната година. (Молер. 215); **не остане коска** – *нишѝо не осѝане*; налет да беа две лири џеза, / зашто ми удри двајсе стапови, / сега ка̀ видиш, кучук Сулејман, / ем ка̀ ти платам и ка̀ ти натплатам: / сос првио стап не остана коска, / рипаше Сулејман, како кокошка. (Тах. 59); **пишеш, не пишеш** – *не е важно дали (шѝо) ѝравиши*; пишеш, не пишеш, јабанџио, / мене мајка, море, / като на тебе, леле, не дава (Христ. 99); **просто да не ти е** – *да не ти се ѝросѝи*; на мајче му говореше: / – Мале ле, стара мајчице, / да станеш, мале, да си идеш, / и Чубра да си одведеш! / Просто да не ти е, мале, / ако си ја одумала, прекарала! / Не чекала ни до дома д' иде: / – џиди Чубро, џиди кучко, / за тебе ми лежи Стојан, / лежи девет години / и ошче девет ќе лежи! (Самар. 76); **страм да те не фатит** – *да не се засрамиши*; јуначе море, јуначе, / страм тебе да те не фатит; / убаво рока целивај, / да не устраиши татко ти / и сета мила роднина. (Христ. 43)

НЕА зам. лична долга форма за директен предмет од лична и́а замена т а а, о н а (женски род) (честіо во народна и́а иоезија и́ишувана како н е ј а) **1. самосіојно**; (третата) шчо имаше црни очи на неја, / шчо имаше црни вежди на неја, / шчо имаше бело лице на неја, /.../ дај ми, Боже, да ќердосам јас неа! (Шапк. 5, 273); ка ми помина крај мојте нива / да ми грамиси три бели класа, / три бели класа, три кила жито, / доста ми бее да се ожена, / да се ожена, неја да зева. (МПр. X, 1–2, 147); ах! да би се продавала, скапо да ја

купам! / Јунак шетат по брегои, душа му се делил, / ах! да би се продавала, скапо да ја купам, / си продавам све шчо имам, неа да ја купам! (Шапк. 5, 283)

2. со предлози: **в о:** мома вода налеваше, / во неа се огледваше, / сама себе говореше (Шапк. 5, 281); ја зеде Кољчо (мартина) во рака, / намести фишек во неа (Кав. 88); **д о:** момчето дојде до неа, / па си је фати за рака, / прстите је и скрши, / прстење је и поломи (Р. 291); кинисала кратовска кралица, /.../ и до неја десет мили сина, / до синови осом мили сноји (Р. 404); Марија во градина седеше / до неја билбил пееше (Тах. 116); **з а:** слободата е мила, / слободата е сè, / за неја се живее, / за неја се умре (Биц. 1, 89); дали стоит таја мома у брата? / Донесол сум стребрен појас за неа (Шапк. 5, 246); **з а р а д и:** сон ме дробит / не можа да спија, / в село имат арна мома, / све заради неа. / Имам татко а не дават, / на душа му било! (Р. 77); **к а ј:** тој шо ми фрли лапката, / да презелени кај неја (МПр. V, 3, 95); **к р а ј:** утонала ми девојка / в длабоко тивко езеро, / никој крај неа немаше, / ни татко, ни стара мајка (Р. 404); толку крај неа имаше / една ми змија шарена (Р. 404) **н а:** што ќе сложи Марко на пушта трпеца – / сложил Марко сол и леб на неја (СБНУ LXIII, 550); поведе ѝ бего (аргатките) / на гулема нива. / Поста закара: / дага и широка; / на неја ручаа / и та ижнуваа / вечера тераа (Самар. 73); **н а д:** еребица по ливада пасет, / над неја се сиви сокол вијет (Р. 404); дочула ја Јуда самовила, / та на неја вели ем говори: / – Шчо ќеш мене дари да аржаш? (Теох. 27); **о д:** дај ми, Боже, да се ставам со неја, / да целивам бело лице од неја, / да целивам црне очи од неја (Р. 262 /5/); шчо имаше црни очи на неја, / шчо имаше бело лице на неја, /.../ дај ми, Боже, да ќердосам јас неа! (Шапк. 5, 273); **п о:** је дадоа рубо јунакоо, / се промена, лепо се наружи, / си киниса напред пред сватои, / а млад Иво по неа со сватови, / ми приближа во гора зелена (Мил. 199); **п о д:** сокол високо леташе, / со крилја сенка држеше, / под неа седе златари (Шапк. 5, 295); **п о к р а ј:** сношти мома се армаса, / преко ноќа се разболе, / никој нема покрај неја (Совр. XXXI, 4, 83); **п р е д:** сум ја остаил по мене, / чеснаго кума пред неја, / два побратима со неја (МПр. X, 1–2, 155); сџнено ми је на заод, / самовила је зад гора: / Мирче војвода пред неа, / брза је коња водеше (Мил. 13); пред неја е / млад Илија делија, / ох! Слуга служит / кадан бела Тодора! (Р. 77); **с о:** продаваше моја брза коња, / си откупив моја брза коња, / и со неја убаво девојче! (Р. 404); да си видиш сабја димишкиа, /.../ та со неа белки хунер ќе чиниш! (Шапк. 4, 84); **с о с:** нито грми, ни се земја

тресе, / туку плаче Огнана Марија / и сос неја света Магдалина. (ИФ)

НЕАРЕН -рна *приг.* 1. *шио не е арен (со здравјеио); недобар*; Рујне мори, бело Рујне, / глави мајка, жени, / за неарно љубе, / на нива лениво, / на хурка дремливо (Кауф. 79).

2. *лош*; таја је дремка неарна, / црни ми аскер сардисал, / летнало Ванчо да бегат, / по тије красти угорни. (ИФ)

3. *шио е со неиријайна содржина*; пештера болен Габерот лежи, / треска го тресе русата глава, / неарно писмо курир му даде, / не рече ништо, набрчка чело. (Лин. 106)

Со п р и д а в к и т е: дремка, љубе, писмо.

НЕАРНО *прил.* *недобро, лошо*; кажи, ќерко, кажи добро, / шчо неарно ти ни виде, / та шчо вака, шчо ни стори? (СБНУ XI, 18); А Маркое неарно остана: / Не сум јунак, мајке, за гинене! / Лепо ј добро коња постегнало / и с` опаша сабја навалита. (Арнауд. 95); *со прилоџој*: г р о з н о: кога видов пусто лице црно, / лице црно, пусти заби бели, / и ми дојде грозно и неарно. (Мил. 66–67); н е а р н о м у б е ш е – *не се чувсйвуваше добро*; тој (Груица Детенце) не земат чаша со ракија, / туку гледат убава нееста. / Ал на свите неаро им беше, / меѓу себе кавга зафатиа (Арнауд. 139)

НЕБАРЕ = *џоа (ми ши), божем.*

НЕБЕ *ср.* Вид. **небо**; ој ли, Боже, ој ли мили Боже, / дајли си сџм уд нибе паднала, / или си сџм уд нибе паднала, / или си сџм уд зимја никнала, / та си немам род, ни руднинџ (Кауф. 682); небото се ведри, / облаците бегат – / знак за Македонци / слободни да бидат! (Рац. 36); прајови скокае, на небе одеја, / как отиде на бели друмишча, / му`и фати патишчата, / патишчата, друмишчата. / Ја де греди китена невеста / со грмеви и со тџтневи (Шапк. 4, 342); мари фургличице /.../ доста лита по небе, / не распадај облаци, / да зароси росица, / да ороси два млада. (Сазд. 15)

Со п р и д а в к и т е: **јасно**: таму горе над Крушово, / над Крушово, Мечкин Камен, / пушки пукат, бумби грмат, / јасно небе се затемни. (Сазд. 3, 49); **сино**: да ми викниш една песна / речовита, гласовита, / гласовита в сино небе, / речовита по сџ земја, / мене дремка да помини, / тешка тџга да размини (Мил. 153); кога гореја пламните одеја, / пламните одеја дур на сино небе! (Шапк. 5, 181); моме ле, моме убава, / зашто си толко глупава – / дџлбока вода дно

нема, / ситен ми песок број нема, / гаста ми гора сеч нема, / сињо ми небе крај нема, / убава мома род нема. (Кауф. 290)

НЕБЕЛЕН *зл. приг.* од н е б е л и (с е) (*обично за лице и илајино*); покарај ја (Стифуле) невестата / да не јоде како мома, / како мома како дома, / како дома при мајка му, / набелена, направена, / топ цилуфи нечешлани, / ред плетенки наплетени (Биц. 4, 218); *со именкиите*: **платно**: ор, невесто Ристовице, / што ти лице потамнело, /.../ како платно небелено? / Што ти уста подгорела, / како љуспа орашкова? (Горѓ. 16); бре нивесто черкојока, / што те лице јовенало / като платно небелено, / што те јуста погорела / като кора калинкова? (ИФ); Ристовице, млада мори невесто, / што ти лицето, мори, повенало? / Што ти лицето, мори, повенало, / като платно, мори, небелено? (Манол. 144; ИФ); Ристовице, млада невесто, / зашто ти лице повехнало / ем като платно небелено? / Море, Ристо, прво стопане, / од твојте пусти џанам кахри / кога да одиш чужда чужина, / мене имаш, друга пулиш. (МПр. X, 1–2, 145); сè дивани крв 'и утопила. / От ми зела платно небелено, / пак го пушчи од високи диван: / Зафати се нојно мили брате, / се зафати Момчула војвода, / от го крена до високи диван (Р. 404); ка ги виде ѓумрукчија, / даде двесте, свалиа го, / даде триста, јоткрија го, / та на Јана јодговори: / – Леле, Јане, бело Јане, / тенки вежди полегнати / като трева јукосена, / јукосена, нетрасена; / црни јочи помренени / като риба претровена; / бело лице повејнало / като платно небелено. (Тр. 130); ој гробари, мили мои браќа, / оставејте ја бела бре Стојна / да го видам белото ѝ лице, / бело лице ѝ побледело / како платно, леле, небелено. (Фирф. 2, 426); ој невесте црнооко, / што ти лице подвенало, / како платно небелено? / – Ој Стојане, мој стопане, лицето ми подвенало / од твоите неправии, / дека одиш в туѓа земја / тамо љубиш друга љуба. (Нов ден 1945, 3, 57); **дари**: еј ти, ѓуле, ѓуле трендафиле, / цавти, ѓуле, мене не ме жали! / Јас сам мома, мома јубавица, / тенки дари стојат небелени, / ваз градина до две рози цавнат (Мих. 26);

Со и м е н к и т е: дар; платно; Вид. ги горните примери.

НЕБЕСА *мн.* од н е б о; мајчи Марио, немој да плачеш! / Исус си литна горе в небеса / да си држи царството небесно, / да си суди живи и умрели (Мих. 15); еј ти коњу, таа добра коња, / дигај глава више во небеса, / та не давај татко да те фане! (Пенуш. Црвен... 134); ми одговори сјајно сонце на небеса: / – Дејди јунак,

Марко Кралевиќе, / ти си добар јунак за другега / а за тебе добро немој да си сториш. (Р. 240 /3/)

2. во ѓадежна форма н е б е с и; д о н е б е с и – *мошне мно-̄зу*; дури Гино црни очи заврза, / коњо вишум во небеси с` извиши, / и го пита негов коњ дорија (Р. 262 /2/); овде дрво столовито, / столовито, грановито, / гранки му се до небеси, / а корење сура земја (СБНУ V, 27); тамо има трева детелина, / насадено црвен, бел трендафил, / вишум, вишум, вишум до небеси (Фирф. 3, 94); сум запалила девет амбари, / девет амбари бела пшеница, / кога пукаше глас до небеси, / жал му падна дори на Бога. (Драг. 216); *со придав-каџа* в и ш н и: да с` опулиш (крале Неведички) по вишни небеси (Арнауд. 111)

НЕБЕСЕН -сна (и **небески**) *прид. шџо е на небо, шџо се однесува на небо*; нани ми, нани дете Исусе, / дете Исусе, царе небесни! / Излезнала е света Марија, / излезнала е дори на вонка, / на дете пелени да постеле (Мих. 15); служба служе краљо Костадино, / поканил е он светци небесни, / сви са госје по сами си дошле, / Марко дојде и другар доведе (Мих. 201); Гоподи Боже, поможи! / Господ да ни поможи, / и си светци небесни, / и денешна света Богородица / да не крепи надесно / и да не има под рака! (Цеп. 198); моучи, моучи, брате ле Мартине, / ние не сме робје на јабана, / туку робје у сестра Марија. / Марија ми расла и порасла, / се сторила достоина девојка, / е го дале небескаго краља, / се сторила небесна кралица, / таја држит од зандан клучои, / таја ќе нџ нас двајца испуштит! (Цел. с. Брежани, Долна Дебарца)

Со и м е н к и т е: дипло; крал, кралица; светец; цар.

НЕБЕСЈЕ *ср.* од н е б о; сокле пишти, у небесје се чује, / и искочила млада Марковица, / погледала горе у небеси. (Р. 114, Скопска околија Блато)

НЕБЕСКИ (и **небесен**) *прид. шџо е на небо, шџо се однесува на небо*; Порече земја слободна, / Порече земја даровна, / тамо ми грејат две сонца, / едното ми је небеско, / другото ми је земаљско (ИФ); *во ѓадежнаџа форма*: н е б е с к а г о: моучи, моучи, брате ле Мартине, / ние не сме робје на јабана, / туку робје у сестра Марија. / Марија ми расла и порасла, / се сторила достоина девојка, / е го дале небескаго краља, / се сторила небесна кралица, / таја држит од зандан клучои, / таја ќе нџ нас двајца испуштит! (Цел. с. Брежани, Долна Дебарца)

НЕБЕСНИЦА ж. во составот з м и ј а н е б е с н и ц а – змија *шио живее на небо*; ка го виде Стефан добар јунак, / колку беше слободен, толку се исплаши, / та извади таа остра сабја, / да пресече змиа небесница, / но пресече алениа кемер, / та пропадна Милош добар јунак, / поѓана го змиа небесница, / змиа небесница до појасо. (Тош. 32); *во форма за обраќање*: н е б е с н и ц е: е, тизека змие небеснице, / отпушти ми моја мил побратим! / Ја змиа н` вели и говори: / – Е, тизека Јудо самовило, / не ти пуштам твоја мил побратим, отка бех си јазе тука дошла, не ми беше такова добро дошло! (Тош. 33)

НЕБЕТ-ШЕЌЕР м. (тур. од арап. и перс., арх.) *вид преработен шеќер во крујини кристали*; граѓанина вечер дојде /.../ и ми носи нибет шеќер (Кауф. 258); ти да ми купиш три билбилчина, мој стопанине, / тоа што ќе пее од утро до утро, / јас ќе го зоба со леблебии, / тоа што ќе пее од пладне до пладне, / јас ќе го зобам со суво грозје, / тоа што ќе пее од вечер до вечер, / тоа ќе го зобам со небет шеќер (ИФ); руке ми се у џепови, / џепови се полни, рамни / с леблебии, суво грозје, / с суво грозје, небет шеќер. (Вас. 243); н е б е т ш е ќ е р: џебои ми са, џебои ми са полни, рамни, ајде, /.../ полни, рамни, полни, рамни леблебија, ајде, / леблебија, леблебија, суво гројзе, ајде, / овде-онде, овде-онде небет шеќер. (Манол. 42)

НЕБЕТЧИЈА -ии м. (арх.) *чувар, сѝражар*; тамој остај дете и два сива сокла / Гино је звездалија сам небетчија / тој ми је јунак над јунака, / што је по земји јунак Гино не остават / а у небеси тије два сиви сокли. (Р. 240 /3/)

НЕБИДНИК -ци м. *проклејник, клејник*; Ибраим вика од горе, силна га дремка пресече, / да идем да го покрием, /.../ Ибраиме небиднику! (МФ II, 3 – 4, 453)

НЕБИДНИЦА ж. **1.** жена *небидник; проклејница*. **2.** *не-шио шиио не може да биде*; б о л к а н е б и д н и ц а – ужасна болка; мори сваќе Митанице, / мори кучко небиднице, доз, доз, / врати дарој што ти дадов, / од арни си беља кладов, доз, доз, (Кар. 1, 45); сум стаило тељ ситарче заради него, / нане, нанице, глава не дига, / глава не дига, мори, нане, се разљутило, / нане, нанице, шо бољка му е, / шо бољка му је, мори, нане, шо небидница, / нане, нанице, шо небидница? (МФ II, 3–4, 455)

НЕБО -а, -еса *ср. простор што се гледа од Земјана во форма на широк свог*; Патруно, пиле шарено, / а шо си толку убава, / а шо си танка, висока? /.../ А шо си бела, црвена / како тетовско јаболко? / Дали те мајка родила, / дали те порој донело? / Да не си в градина никнало? / Да не си од небо паднала? (Кав. 12); турската труба засвири, / згрмеа пушки, топови, / со многу тешки ђулиња, / од четири страни в Могила. / Земја и небо пламнаа, / жени и деца спиштеја, / пламнаа страшни огнови – / изгоре сето Могила (ТМ 429); сџнце ми се застоало / стреде небо на пладнина, / да ми видит ново чудо: / брата сестра продаваше / за бело, за црnilo, / за шарено огледало! (Мил. 459); сон сонила будимска кралица, / во сабота споредум недела, / сон сонила и се уплашила, / беше је се небо одгрнало, / од небо ми ѕвезди попаѓале, / двор падна ѕвезда вечерница, / во чардаци јасна месечина! (Огњан. 235); (Марковото дете) силно иде, по небо ми лета, / коњу од плоче зелене пламне гора, / коњу од уста ветре подувнуе, / коњу од коса роса заросуе. (Арнауд. 97); *во иадежна форма н е б о м во значење на н е б о*; са субрали трујца господни ангели, / верно са молат на пророк Илија: / – Ела, ниј да падни од небом на земја, / та да си попитами него, / да не е турску измиќарку. (Драг. 224)

Во и з р а з и т е: **во небеси** – *мошне високо*; кај што змија Димо закопа, / изникнало едно танко дрво: / врв му оди вишум во небеси, / гранки пушти дури во Немечко, / цут цутило дробен бисер, / род родило ђуланки јаболка (Цеп. 168); **до небеси** – 1. *мошне високо*. 2. *многу силно, мошне многу*; абер нема Марко оти ламја / дете негово ќе поѓалтни, / коња вишти до небеси, / стани, Марко добер јунак, / добар јунак мој стопане! (Р. 262 /2/); кога ѝ коси се чеа (на Бојана) / и викаше и не тоуку; / кога ѝ лице грубеа, / до небеси се чуеше / од Бојанини жалове (Шапк. 5, 146); **како ѕвезда по небо (игра)** – *шрејери*; што ми јанал (Кралевике Марко) Шарца пеливана / игра јунак ко ѕвезда по небо (Арнауд. 157); **на небо те барав** – *насекаде те барав*; ај ти бре Шефки, цар на арамитите, / на небо те барав, на земја те најдов (ТМ 263); **од небо до земја** – *мошне многу*; еј Јоване, мили стопанину, / моља ти се од небо до земја, / изим давај за половин саат / да ја терам (Милка) по стара планина (Кост. 192); **од небо доземи** – *мошне многу*; ти се молам од небо доземи, / погледај ме уште две недели, / ако умра, други јунак барај, / ако станам, просто нека ти е! (Цеп. 103); **падне од небо** – 1. *најде се неизвесно каде*. 2. *појави се ненадејно како да е донесено од оруѓ, како да е од Бога подарено*; де гиди, лудо, будала, / не сум

в градина никнала, / не сум од небо паднала, / нити ме порој донесло. / Јас сум од мајка родена / на првиот ден Велигден. (Кав. 12)

Со п р и д а в к и т е: **ведро**: утро си (Петра) рано станала / и на сина си кажува: / – Синко ле, море, синко ле, / голем сум сончок сонила, / ведротото небо паднало, / со дробни свезди на него / и месечина на него (Стр. VI, 3, 64); мори Недо, бела Недо, / завило се ведро небо / над Недини равни двори; / да не речеш од Бога је, / – од Недини неправдини. (Кост. 112-113); облак се вие по ведро небо, / не ми је облак, туку је јунак, / туку је јунак девојка гледа, / – Гледај ме гледај дели јуначе, / мене ме мама тебе не дава, / те прикажува баш арамија (ИФ, Облак се вие по ведро небо, с. Гуѓаково, Мариово 1969); **високо**: високо небо виш нема, / широко море крај нема, / дробната песок број нема, / убава мома род нема (Р. 262 /5/); високо грејеш (сонце), на високо небо, / далеку гледаш од крај до крај земња, / дали има појунак од мене? (Р. 114); па ми тргна Лудечек Огњане, / па ми тргна по високо небо, / а од небо ка крстато орле. (Арнауд. 97); **вишно**: се сторивме два галаба, / си летнавме вишно небо, / ние токмо севгарчино, / се качивме ливадата (МФ IV, 7–8, 39); овде дрво столовито, / столовито, грановито, / корењето на дно в земи, / а гранките вишно небо (Стр. VI, 2, 50); пушки пукајат куршуми врчат, / куршуми врчат вишно небеса: / таму се биет славни јунаци, / славни јунаци, славни Македонци (ТМ 491); куга ѝ косата сечеа / Ордана вика до Бога, / вишно се небо свиваше (Теох. 46); је ти куме, куме господине, / ишел ле си воз гора зелена, / видел ле си дрво највисоко, / корана му цела царска земја, / шумјето му цело вишно небо. (Биц. 2, 56); врла стени (дете Голомеше) вишно небо, / па `и в раце дочекува (Рус. 50); **големо**: да пратиме јунакова мајка, / да пратиме бисер да набере! / Игралито срце јунаково, / како вино во сребрена чаша, / како пчела во голем уљаник, / како свезда во големо небо (Вас. 252); **златно**: јорган ми је златно небо, / с дробнине свезди / догледа `и стара мајка / хајдук Велкова, / љуто кални стара мајка, / хајдук Велкова (Р. 274); **јасно**: израснал ми бадем дрво високо, / под дрвото росна трава зелена, / на травата ајдук Велко с младо девојче. / Постилка им росна трава зелена, / зглавница им десна рука ајдук Велкова, / завивка и јасно небо сос месец (СБНУ IX, 71); Јанина мајка сираче гледа, / мајка го гледа, Јана го кълне: / – Јој дете, дете, дете сираче, / свила се чума на јасно небо, / та тебе зела, па си јотишла (Тр. 206); изговорил на Арапа црна: / – Арапино, страшна алетино, / ти ли мене млад јунак ќе заколеш? / А подигни глава на небеси, / па да видиш како јасно не-

бо, / јасно небо у крв потонало! (Рус. 192); **модро**: сѧн сѧнила млада Јанкулица / у субота спрема неделица: / модро небо надве с` одвоило, / јасѧн месец крви потекло (Арнауд. 133); **сино**: куга ѝ лице грубеа, / и викаше и не толку: / куга ѝ коса сечеа, / куга Ордана викаше, / сино се небо пукаше, дробни си свездии падаа (Кост. 65); извикнала (Ангелина) една песна / речовита, гласовита, / гласовита в сино небо, / речовита по с земја (Мил. 154); сон сонвале були белоградски, / во сабота успроти недела, / не се знаит сончок за ошто е, / ал за арно, ал за лошо? / Сино небо ми се предвоило, / месечина на сон загинала. (Цел. 51, с. Врбјани, Горна Дебарца); Радина очи мрежа замрежени, / Радино лице жолто побилено, / Радино грло крв отонало, / галена Рада она си умрела. / Ка се разгрмува Радина мајка, / ка се разгрмува, ка се растресува, / синото небо се поделило, / се поделила и црна земја. (Биц. 4, 40–41); **цело**: кога овците, мамо, блееја, / цело се небо цепеше, / кога јагниња, мамо, блееја, / од бога солзи капеја! (ИФ, Откако Јана болна легнала, с. Дражево, Струмичко, 1970); **широко**: игралито срце јунаково / како вино во сребрена чаша, / како јагне во големо стадо, / како свезда во широко небо (Вас. 299); не е вино во стребрена чаша, / не е јагне во големо стадо, / не е ждребе в големо ергеле, / не е пчела во голем уљаник, / не е свезда во широко небо, / ток е јунак татково, мајкино, / братово, сестрино, стриково, стрино. (Клич. 25)

Со г л а г о л и т е: **гори**: небо горит како сач над главје, / поле ми е сосем побелело, / руда трева пепел се сторила, / црна земја ми се испукала, / бистри реки ми се пресекнале. / Волој бучет по поле за вода. / Сиромаси кутри се отрицвет / да доживет до друга година. / Тешка, боже, твоја десна рака! (Кит. 1, 74); **пука**: куга ѝ лице грубеја, / и викаше и не толку. / Куга ѝ коса сечеа, / куга Ордана викаше, / сино се небо пукаше, / дробни си свезди падаа. (Кост. 65); **распука**: ведро небо распукало, / наше царство, мори, ќе пропаднит, / ој, сјајни месец на чаршија паднат, / моја глава, мори, ка отсечат, / а Деница матна и крвава, / ти ка останеш проклета вдовица. (ИФ, Сон сонила царица Милица, с. Душогубица, Кичевско 1968); И др.

Со б р о ј о т **единаесет**: един син Мариин, / Исус Христос над всем царствуе. / Два табла Мојсеови, / три јерарха великиј, / четире евангелисти, / пјат ранни Христови, / шест собор богородичне, / седѧм тајни црковниј, / осм милостиниј божиј, / девјат чини ангелстиј, / десјат заповеди божиј. / Единадесет небеса, дванадесет апостоли. (Труд. 78)

НЕБОРЕ *изв. редовно со т е – море!*; му говоре Турци јаничари:) – Неборете незнојна делијо! / Сараи се сами познает, / сараи се од жълта дукада (Труд. 103); не боре те, сноо Огненице! / ал` за това каар те фатило? / са ка појда на рамни друмови, / ке `и питам војници од војска, / ке ми кажат абер за Огнена (Пенуш. 3, 28); ми ја праша млада крчмарица: / – Што ка бидет сонче што соневав? / Неборе те Кралевике Марко! / Темна могла силна војска ми је. (Труд. 98)

НЕБРАН *г.л. приод.* од н е б е р е; *неберен, необран*; одиле што ми одиле, / стигнале лозје Лазово: / – Лазаре, мили брате ле, / зашто е лозје небрано, / сите се лозја собрани, / наше е лозје небрано? (Паск. 34)

НЕБРИЧЕН *г.л. приод.* од н е б р и ч и; *неизбричен*; нашите мајки црни крпи носат, / нашите татковци небричени одат, / нашите сестри неплетени одат (Верк. 335); развивај бајрак ти, Мануш војвода! / Нашите браќа небричени одат, / небричени одат и за нас жалат. (Пенуш. 160)

НЕБРИШАН *г.л. приод.* *негирана* од (н е) б р и ш е – *шишо не е бришан*; тој ѝ вели ѝ говори: / – Варај, сестро Ангелино! / Ја земи остра сабја, / три години небришана, / небришана, неточена, / да е занесеш мој побратим, / мој побратим Хасан бичикчија, / да наточи јостра сабја / на јуначка вересија. (Р. 282, 425)

НЕБРОЈАН *приод.* Вид. **неброен**; тогај велит челник Пејо: / – Вечерајте, сто другари, / мене ми се не вечерат. / Уште речот не изрече, / нафтасаје јурчките, / јурчките арамији, / челник Пејо го фатије, / го фатије, го врзаје, / потераје рудо стадо, / рудо стадо небројано, / рудо стадо не одеше. (Рус.); се најмело едно дете, / едно дете Македонче. / Одмерило два шиника, / два шиника дробно азно, / дробно азно неброано. (Трен. 6, 109)

НЕБРОЕН и **НЕБРОЈАН** *приод.* *шишо не му се знае број(а); шшо е премногу по количество, по вредност; безброен; а з н о:* тељаљ личи на нова чаршија: / – Се продава млада Србница, / се продава сосе машко дете, / се продава половина товар, / половина товар азно небројано. (Црн. 250); **с т а д о:** знаеш, моме, знаеш, / зашто ти сам дошел, / од врх од планина, / стадо си остави, / стадо си остави, / стадо небројано (Верк. 65); **п а р и:** отишол је у механа: – Механцике, крчмарике, / давај вино немерено, / зимај пари неброе-

ни (Фирф. 3, 207); ти да видиш, море, оружето / на јунакот, море, шчо го прати, / тури вино, море, немерено, / земи пари, море, неброени (Тах. 92; Кот. 49); зимај и маќа зимала, / и маќа зимала пари неброени, / сос грсти мерени, ф есап нетурани! (Теох. 387); **Турци**: Турци паѓаат неброени, / а кумити песни пеат. (Сазд. 3, 52); Турци паѓат неброени, / а четници песни појат: / – Бог да прости војводата, / Пито Гулев храбар јунак, / наша гордост, наша слава! (Мих. 271); *во именска служба множина: неброени* – *оние шїо не се броени*; сите кралеј ничкум погледае, / сите кралеј в земји с’ опулие, / натпретек сегвет во бели џепој. / Марко го дарва до триста дукади, / сите дете си го издарвее, / кој броени и кој неброени. (Мил. 168–169)

Со и м е н к и т е: азна, азно; благо; вино, војска; деверче; злато; илјадарка; овца; пари; стадо; Турци.

НЕБРОЕНО (и **небројано**) *џрил. мошне многу*; извади брои, брои (младо безриѓанче) па и неброено дава, / однесе му триста лакта платно. (Драг. 30)

НЕВА *зам. љоказна* Вид. **она**: чие е, ’нева девојче, / а што стои на порта. / Ама се набелило, / како сидно белило, / ама се нацрвило, / како ѓумче бакарно, / ама се дотерало, / како бостан плашило. (ХМ 6, 68)

НЕВАДЕН *џл. џриод. неџирана* од (н е) в а д и *шїо не е (ушїе) ваден, љоливан*; Ристевице, мори, млада невесто! / Шо ти лице, мори, повенало, / како платно, мори, небелено, / како цвеќе, мори, невадено! (Р. 404)

НЕВАРЕН *џл. џриод. шїо не е варен; џресен*; ергени си болни лежат. / Ако лежат да не станат. / – А шчо им е понудата? / – Жива леќа неварена, / у копанка забркана (Фирф. 3, 83); за старите знам што требет: / стара квачка неварена, / ’ржан пресник недопечен, / кој се сакат да се земат, / луди млади не прашуат, / а старите ’и оставаат. (Стоич. 158); синојка ти сом вечерав / неслан, неварен бакрдан, / со пиштел сом го избркав, / со покроец сом го испав. (МФ II, 3–4, 476)

Со и м е н к и т е: бакрдан; квачка; леќа; Вид. ги горните примери.

НЕВЕАН *џл. џриод. шїо не е веан; шїо не џо фашїло вешар, сїуод*; Недо, да ѝ речеш на золва ти, / Недо, рамна става русо-

коса, / Недо, да ме чека утречер, / Недо, да ми спреми промената, / промената, вечерата, / Недо, две јаболка невејани, / шчо `и ветар не вејало! (ИФ, Ој, невесто Стојанице, с. Гуѓаково, Мариово 1969)

НЕВЕВЧЕ *ср. хии.* од *н е в е с т а*; невецхе, црвен трендафил, / тури ми вода да пија, / срцето да си г` олада (Фирф. 2, 235); Михајле, синко Михајле, / учи, карај си невецхето, / кога ми оди на вода: / дулчен ф`стан надулчен, / а руси коси нечеслани (Вас. 203); Андон идет одоздола, / одоздола од Битола. / Идет, идет, листа пишет, / листа пишет зимно време: / како да зноет невецхето / да го готвит одајчето (ГлЕМС 2, 183); слегол сам долу в ливада, / легнал сам да си пресијам, / на сон невецхе ми дојде, / на десна рака лежеше, / како куршумче тежеше, / како јогонче гореше. / Откога си се разбудив, / до мене невецхе не најдов. (ИФ, Слегол сам долу в ливада, Ростуша, 1963); ај ти, ќерко Ангелино, / ајде види в одајана, / што е грешка угрешено? / Ко ќе одит, што ќе видит, / убодено невецхето. (Трен. 6, 31)

Со п р и д а в к и т е: **калешо**: Вид. кај м л а д о; **китено**: добре ми дојде, китено невецхе, / напи ми се ја да те почеста (Трен. Стојна 92); **малечкаво**: едно невецхе малечкаво / со телоите на главата, / момчето си го плачеше (Иљ. 46); **младо**: калуѓерице, младо невецхе, / што бело периш, а црно носиш, / ал мајка плачиш, ал татка жалиш? (Цеп. 311; Црн. 205); терале што терале, / младо невецхе потстана. / – Невецхе, око калешо, / дали ти тежи ќерданот, / дали ти тежи рувото? / – Дебрани, клетки азбији, / нити ми тежи ќерданот, / нити ми теже рувото, / тук ми е жал за лудото, / кога момчето колевте, / право во мене гледаше, / крвави солзи ронеше. (Иљ. 37, Дебарско; Вас. 303); **црнооко**: ој невецхе црнооко, / не шетај се крај Дунава, / Дунав тече силен, матен, / тебе ќе те поноси (Кар. 132); бре невецхе црнооко, / твојто момче ти умрело, / ја сум ти го закопало, / да ми платиш задужбина (Р. 77); бре невецхе црноока, / шчо ти лико повенало / и усте ти подгорело? (Р. 77)

НЕВЕЗАН и **НЕВЕЗЕН** *џл. џрид. шшо не е везен*; еј Лазаре, Лазаре, / гиди младо војниче / ризи се неvezани / двори непометени (МПр. II, 4, 126); Коле лудо му говорит: / – Не су мома за бегање: / бела риза неvezана, / тенко платно неткаено. (Црн.76)

Со и м е н к и т е: кошула; риза; саја.

НЕВЕЗЕН *гл. приг.* од (н е) в е з е – *шћо не е везен*; ајде, девојките жаљат, бре џаним, / нимни бели саји, нимните бели саји. / Ајде, нимни бели саји, бре џаним, / саји неvezени седев наредени. / Ајде, саји, бели саји, бре џаним, / кој ќе ве облече, кој тафра ќе чине? (Кот. 52); што те вика свекрва ти, / моме мори ? / ти е сака кошулата, / кошулата нешиена, / нешиена, неvezена. (МПр. V, 3, 98)

НЕВЕЈАН *гл. приг.* Вид. **всан**.

НЕВЕКОВИТ *приг.* *шћо не е вековий*; пусни ме, мамо, да ида, / да ида да му честитам, / оф аман, аман, мамо ле. /.../ – Честито, либе, невеста, / невеста невековита. / Оф аман, аман, либе ле, / невеста невековита. (ИФ; Манол. 87)

НЕВЕЛА *приг.* *шћо не му одговара некому; нешћособен; нешћооден*; старо сум аро узело, / не знаје љуба да љуби. / – Не жали, Стано, не плачи, / ако ти момче невила, / куќата му је богата. (Арнауд. 258)

НЕВЕН *м. 1.* *бош.* *градинско цвеќе со убави жолтиојортиокалови цветиови, жолти како кај шафран и со др. нијанси, Calondula officinalis*; не сади, вади, моме, невенот / на двата пата градина, / да не ми некој поминит... / да ти искршит невенот (Мил. 406); Невенинка... невен сади, /.../ некој ѝ го, гиди џенам, ношќа бере. (ИФ; Манол. 115); војвода, војвода, / однесла те вода, / ја ку да те зема / ако ми сошиеш / од рижен кошуле, / од бел мак махрама, / од невен шамоја (Молер. 80); гори, лудо, гори макар да изгориш / како лен за вода, босилок за сенка, / босилок за сенка, џунцуле за ерген, / цвеќе за невеста, невен за девојка. / Гори, лудо, гори макар да изгориш, / макар да изгориш, пепел да се сториш, / пепелта ќе бера, сапун ќе те вара, / сапун ќе те варам, бело ќе те перам, / бело ќе те перам, лице ќе се мијам. (ИФ, Девојко, девојко петровко јаболко, с. Гуѓаково, Мариово, 1967); *мн.* н е в е н и; каде вадило (првото либе), тамо заспало, / нози пушчило во невените, / раци пушчило во босилекот. (СбНУ VII, 77)

2. *(во придавска служба) невенот*; сенка засенила од невен планина, / од високи борје / до Петрови дворје (Црн. 176); Недо, бела Недо ! / што си повенела, / и си посахнала / како китка невен? (Верк. 197); невен цвеќе, невен цвеќе в градина, / нема с кого, нема с кого да го бера. / Саде момче, саде момче и девојче: / – Фати момче, фати момче да си играт, /.../ фати моме, фати моме да ка-

жуват (СБНУ VII, 33; Икон. 86); невен цвете, ли, невен цвете, / цве-те, мори, в градината, / и дека цвети, ли, дека цвете, / Цвето мори, прегуvara: / – Еј, берејте ми, ли, берејте ме, / мили моми, носејте ме! (Кот. 32)

3. честіо ѿред лични имиња. а. ѿред маишки лични имиња: Ѓ о р ѓ и ј а: молчи, Јано, молчи, можи да је лага, / темница ми било, не се познавало. / Уште речта Јана туку шчо изрече, / шчо ми приклукаја пусти вити порти, / еднашка ми клукат, дважд ми подвикнуват: / – Ја излези, Јано, Јано мила сестро, / два ти браќа идат, до два калесника, / брата ќе жениме, тој невен Ѓорѓија, / промени се, Јано, невестинско руво. (Фирф. 3, 101); П е ј о: невен Пејо овце пасе, / овце пасе по планина, / по планина, покрај река, / покрај река, на припека. (Вас. 214); П е р о: пофалил се невен Перо: / – Јас сум кадар, кадар, вреден, / јас ќе ода дур пред царо, / ки му и уза царштината. (Гл.СНД III, 1, 289) **б. ѿред женски лични имиња:** Ѓ у р ѓ а: легнала невен Ѓурѓа заспала / широко поле, Ѓурѓа крај море, / широко поле, невен Ѓурѓа крај море, / под таја гранка, Ѓурѓа маслинка (Тах. 100); викнало невен Ѓурѓа да плачи: / – Ветре ле, ветре, леле, да би ослепел, / ветре ле, ветре, да би не дувнал, / зашчо ме јод сон, ајде ветре, разбуди! (Фирф. 3, 93); Т у д у р а: мари Тудоро, невен Тудоро, / мари погледни на долно поле / какви аргати по поле прашат – / мома до мома, ерген до ерген, / најнакрајченка невен Тудора, / невен Тудора до старо аро (Кауф. 84)

4. во форма за обраќање: н е в е н е; еј јуначе црноок невене! / Да не сум ти магиа сторила, / ни пак сум ти коња биљосала? – / Магија се мојте црни очи, / блено биле мое бело грло! (Мил. 460)

Со п р и д а в к и т е: **жолт:** сви сватови под барјак седеа, / млад девоеро с младата невеста / они седат под жата невена. / Лисја капат од жата невена, / невестата позбиром збираше (Теох. 86); **калеш:** три венци од рам бел босилек, / други венец од калеши невен, / треќи венец од црвен трендафил (Р. 247); **црноок:** еј јуначе црноок невене! / да не сум ти магиа сторила? (Мил. 460); Вено(ј) моме тенко и високо, / наречи се на Дунав на вода / и земи си три венци зелени: / – Први венец од ран-бел босилек, / втори венец од црноок невен, / трети венец од црвен трендафил (Икон. 62; Клич. 33); **честоред:** владика е дошел / и по село јоде, / та се китки бере, / бел-црвен трендафел, / невен честореден? (Кауф. 263); **честореден:** владика е дошел / и по село јоде, / та си китки бере, / бел-црвен трендафил, / невен честореден (Кауф. 263); **шесторед:** китен ми китен

девере / шестореди ми невене / кој ми те толку накити / та ми те тука допрати (Теох. 115); **шестореден**: владика е дошел / и по село јоде, / та се китки бере, / бел, црвен трендафил, / невен шестореден? (Кауф. 263); китен, китен девере, / шестореден невене, / за дари се не лути! (Пенуш. 5, 94)

Со б р о ј о т **два**: сејмени, до два невени, / и ја молба вам ви се молам, / вије мене да ме пренесете / низ чифутското маало, / имам си тука мајка робинка. (Кон. 68; СБНУ XIII, 45, Велес)

НЕВЕН(ЕТ) *ж.л. ирид.* од в е н е; ојду горе, погоре, / најду сено косено / и му реку, нареку: / – Вени сено невено, / како венат јунаци / по селските девојки. (Паск. 45)

Со и м е н к а т а: сено.

НЕВЕНИН -ени *м.* Вид. **невен**; оре моме невенине, / китка невен на глава ти, / китка невен, строк босилек (Црн. 111); ај, јуначе, ергенине, / ергенине, невенине, / шо ти лико повенало / како кора повенало. (Црн. 181)

НЕВЕНКА *ж.* (нар. поез.) *убава како невен*; с н а а н е в е н к а – *мошне лична снаа*; Ѓорѓи ле, Ѓорѓи грозниче! / Имала, имала мајка / девет ми сина левенти / и девет снаи невенки / и девет машки дечица (Мих. 117); мани се, Ѓорѓи, оттука, / да не ми грозиш двори, / да не ми грубиш синои / и девет снаи невенки / и девет машки дечиња. (Кон. 33)

Со б р о ј о т: **девет**: јас ќе се манам оттука, / да не ти грозам дворои, / да не ти грубам синои / и девет снаи невенки / и тие дробни дечиња. (Кон. 34)

НЕВЕНКОВ *ирид.* што е од н е в е н о к; мормен Лино, бела Лино, / мормен китко невенкова, / невенкова, босилкова. / Сите моми болни лежат, / болни, болни на постела / од ситната сипаница, / од едрата редовница. (Кауф. 626)

НЕВЕНОВ *ирид.* *шїо е оо* н е в е н, *шїо му иријага* на н е в е н; *шїо се однесува на* н е в е н; Злато, мори Злато, златно ми јаболко, / китка невенцова, грутка шекурова, / в пазува те носам, јас те моја знаам! (Кон. 152); везден му се деверу (Јана) плакала: / – Брате Петре, китко невенцова, / брат ти љуби видимка девојка, / неа љуби, мене ќе загуби (Кон. 240); џан Калино, џан Калино, / џанум, киско невенцова, / преку Дунав префрлена, / на Ќустендил застоана, / да се каат јунаците. (МФ III, 5–6, 139); жан Калино, жан

Малино, / жанум китка невенена, од Цариград допратена, / допратена до момчиња (СБНУ XVI–XVII, 60); а што ми е понудата, / гуруби шеќерли, / две погачи црвенкини. / Е Невено, дан Невено, / гиди китка невенена, / невенена, неносена. (ИФ)

Со и м е н к и т е: киска, китка.

НЕВЕНЧАН *џ.л. ѝрид. неџирана и ѝрид. шїџо не е венчан; ерџен, беќар*; втори синцир бежа сè мали девојки, / сè са армасани, ала и невенчани (ИФ); водиа се три години, / три години невенчани. / Три години дож не фана, / по полето туку магли, / туку магли и праове (Тош. 107); маре лудо, лудо младо! / Ни сам мома, ни невеста, / ни довица в довиците, / ете сеа три години: / армасана, невенчана / за Никола папукчиа (Тош. 200); заискал Стојан Стојанка, / и Стојанка млад Стојана. / Искаа се, земаа се, / водиа се три години, / три години невенчани! (Теох. 444); тамо Марко спиејќи го најде, / го разбуди убава нееста: / – Стани, Марко, чудо ќе ти кажам! / Али Марко му се наљутило: / – Ајд от туге, курвино копице, / што ми идеш мори невенчана! (Арануд. 103)

Со п р и д а в к а т а **млада**: ете идет цареи војници, / напред ми е твој мили синко, / ај излези, мајко, пречекај го, / страм е мене ја да го пречека, / зашто су си млада невенчана. (Икон. 140)

НЕВЕНЧЕ *ср. хии. од н е в е н. 1. хии. од (цвеќеџо) н е в е н*; ако т' изникнет босилек, аман, аман! / Бос ти ка трчаш по мене, аман! / Ако т' изникнет невенче, аман, аман, / ја ка ти бида невенче, аман! (Р. 77)

2. *за ѝрисно обраќање кон ораџ млао човек*; море, турче невенче, Лазаре, / играј коња, разиграј, Лазаре, / на студенец кладенец, Лазаре, / на студенец – девојка, Лазаре! (Арнауд.)

НЕВЕР м. (ретко) во составот: н е в е р М а р к о – *неверен Марко*; обукол се невер Марко / со невеста црнаока: / – Ој невеста црнаока / дал' си кадра, дал' си вредна, / да исткаиш триста ризи? (Трен. 4, 77)

НЕВЕРА *ж. 1. неѝрава вера; крива вера*; арно ме мама учеше: / – Недеј се Раде, потурчуј, / турската вера невера, / Турчинот празник не знае (Лин. 116); кога се Рада разбуди / чујала песни нашински; / тогај се Рада покаја: / – Арно ми мајка думаше: /.../ Недај се, Радо, потурчи, /.../ турска е вера невера! (Фирф. 2, 222)

2. в е р а в о н е в е р а – *неверен иријашел*; ја загубив такви побратими, / шчо ми беја вера во невера, / и загубив црна Арапина. (Р. 404)

3. *во иридавска служба: ко њ а н е в е р а – неверен коњ, неверник*; вјавнав коња невера, / па си слегов под село, / до студениот кладенец, / до кладенец владика. (Мил. 356)

НЕВЕРЕН -рна *ирид*. 1. *ишћо не е верен; ишћо не е за верување*; другари, верни другари, / кога ќе вие сјодите / крај село да помините, / на мајка ми да кажите – / што Панде падна загина од тешки бумби фашиски. / Мајка ми да ме жалеи / дури ѝ гледат очите, / либето да не ме жали, / оти ми беше неверно. (Кон. 1, 15); разбуле се, мамо, убавата мома, / убавата мома Бона, бела Бона, / Бонината мајка сè по поле шете, / сè билки си бере, Бона да лекуве. / Бона мома веле, доста оди, мајко, / доста шетај, мамо, за мене лек се нема, / јазика ки умрам од неверна љубов (Биц. 3, 143)

2. *чесћо во сосћавој в е р е н - н е в е р е н – за човек ишћо е всушносћ неверен*; дружина, верна, неверна! / кој ќе ми не дојт со мене, / од мене ќе го напада! (Шапк. 4, 323); нà ти, ќерко, верен другар, / татко ти, татко ти! / Тој е верен и неверен, / неќам го, неќам го! (Вас. 231); другачки верни, неверни! / Да би ме татко жалило, / неби ме мена удало! (Р. 404); ево, ќерко, твој љубовник / да идеш, да видиш / мој је верен и неверен. (Р. 274)

3. *ишћо не иришаа кон ираваша вера*; Марија мајка учеше: / – Марио, ќерко Марио, / ти ко ка поеш у вујко, / не врти оро широко, / не фрлај пера по главе, / зер е вујко ти неверен. (Икон. 27); знаеш ли, мамо, повниш ле / размирни, мамо, години, / неверни, мамо, дружини, / куга са Турци робили, / робили млади робинки (Пенуш. 5, 181); да н' кренеш превез од очи, / да н' догледат вујко ти, / вујко ти ќерко Јанкула: / от' е вујко ти неверен, / неверен, ќерко, без вера, / да н' ми ти кренет срамота. (Сазд. Т., 21–22)

4. *ишћо не верува, ишћо се сомнева*; бело лице љубам јас. /.../ И да љубам и да гледам, / фајде нема, душо моја. / Шеќерна, шеќерна, / ти калеша неверна. (Милен. 19)

5. *на кој не шреба да му се верува*; јас ќе одам, мајко, / кај Марка с ужина / Марко е неверен: / мене ќе заљубит – / тебе ќе погубит! (Совр. XXVIII, 7, 25); собери оро, кадан Тодоро! / – Сум го собрала, сум го набрала, / ама не смејам од селаните, / од селаните, од невернине. (Цел. 55, с. Арбиново, Горна Дебарца)

6. *шиџо не е за верување*; Елена болна лежала, / од пуста болест неверна, / од два куршума... / во десно рамо удрена, / во рожденските чаири (Кав. 33); Дона болна лежи / од неверна болка! (Теох. 152); Дона болна лежи, / Дона ич не може, / Дона ќе си умре, / од незнајна болес, од неверна треска. (ИФ)

Со други придавки: **верен**: Коприно, ќерко Коприно, / кога ќе си поеш кај вујка, / не вајгај венци од веѓи, / вујко ти верен неверен (МФ XXIII, 45, 117); **калеш**: бело лице љубам јас. /.../ И да љубам и да гледам, / фајде нема, душо моја, / шеќерна, шеќерна, / ти калеша неверна. (Милен. 18–19); **шеќерен**: Вид. кај калеш.

Со именките: буица, болест, болка, боља; вујко; другар, другарка, другачка, дружина, друшка; љубов; невеста; побратим; сејмен; треска.

НЕВЕРНИК -ци м. **1.** *оној шиџо е без вера; оној шиџо не е во цраватиџа вера*; ќе нè пленат клети Турци, / клети Турци – неверници. / ќе го пленат наш`то село, / на гулем ден – на Вели(г)ден (Пенуш. 5, 188). ај ти, брате, Болена Дојчина! / не си имал верни побратими, / туку биле Турци неверници! (Мил. 121); сланце ми е застојало / на сред небо на пладнина, / та си гледа чудно чудо: / сестра брата препродава / на Чифути неверници / за црвило, за белило, / за шарено јогледало. (Иљ. 220)

2. *оној шиџо не е верен (во љубовиџа и сл.); џо именкиџе*: љубовник: ела на оро, доо, кадан Тодоро! /.../ – Ојте ми ојте, доо, верни другачки, / не можам да ојдам доо од љубовникот, / од љубовникот, од неверникот, / он ќе ми бара, доо, тој што ми купил, /.../ срмениот колан, доо, белиот огрлник, /.../ жолтите пафти, доо, дворедниот синцир, /.../ да се витка, доо, витка превитка, /.../ мојата пролетна става. (Стр. VI, 5, 58); селанец: собери оро, кадан Тодоро, / би го собрало, да би го набрало, / аман не смеам, до, од селанецон, / од селанецон, до, од неверникон, / тој ка ми рече до, камо ти камо, / што сум ти купил од некнежен пазар. (ИФ, Собери оро кадан Тодоро, с. Другово, Кичевско 1968); селанин: собери оро, дос! кадан Тодоро. / Собрале би го, верни другачки, ама не можа / ама не можа, верни другачки, од селанина, / од селанина, верни другачки, од неверника, / од неверника, верни другачки, од љубовника. (Икон. 125)

3. *шиџо не оржи вера; шиџо не си сџои на збороиџ*; и говори јасна месечина: / – А егиди сџанце неверниче! / Не угревај рано на утрина, / зашт, си гљаав голема унера! (Мил. 78)

НЕВЕРНИЦА ж. **1.** жена неверник; Кана ли је говореше: / – Варај мајко, мила мајко! / И ти ли си неверница? / Та излезе мрена риба, / мрена риба покрај море, /.../ со окото ми подмигна (Мил. 434); та каква би таа неверница, / шчо погуби јунак над јунака (Молер. 47); паметиш ли (моме) кога бефме на расотка / гравчевите бавчи меѓу врбите, / ти ми се вереше и ми се калнеше / да си моја верна, верна до гроба. / А пак сега невернице, распарај ми срцето, / тука ќе најдеш отров од љубов! (Тоц. // Дим. К. 345)

2. онаа шийо не е за верување (обично за б о л е с т); разболела се Јана невеста, / разболела се, поболела се, / од тешка болест од неверница, / та е лижела ден до пладнина, // па си немала од нијде никој (Кауф. 180); Јана боле бело грло: / не е грло като грло, / туку била лоша бољка, / лоша бољка неверница. / Никој Јана не верува – / ниту свекор, ни свекрва, / ниту девер, и, ни етрва! (Кот. 49); Јане боли бело грло, / не е грло като грло, / туку си е црна чума, / црна чума дебраница, / дебраница, неверница: / шчо удари, не преболи, / шчо замркне, не осавне, / шчо осавне, не замркне! (Теох. 449)

3. во иридавска служба; а. за лице; пусто мари мале невернице, / оти ли ми, мале, не веруваш? / Поминаја, мале, кафтанции, / изгубиа ивтирија, / ја поминах, мале, та ја најдов (Кауф. 629); варај, друшки неверници! / и јас не зна зашто е дена / на ден бела и црвена, / ја на дена сè зелена (Пенуш. 6, 130); само си тавра чини, / брза коња вјаха, / и тај не е негова, / чужда е, не е негова, / друшки неверници! (Верк. 76); ај истај се, жено невернице, / ако можеш ветрон да фатиш, / та да фатиш Лутица Богдана (Црн. 248); море моме Трандафиле, / што се вршиш, не се м`жиш, / три години – шес прстени? / – А друженки неверници, / што ме мене не веривте? (Мил. 20) **б.** за предмет; не е грло като грло, / току си е черна чума, / черна чума неверница, / без ред бие, без ред кара (Кауф. 666); легна лудо да преспие, / перница – неверница, / на душеко беледија, / под јоргано чичеклија (ИФ); судбо моја, судбино, / судбо невернице, / што си, судбо, ме однела / в земја непозната. (Милен. 183); легна лудо да преспие, / перница неверница, / на душеко беледија, / под јоргано чичеклија (Шапк. одд. II, 147); Јана боле бело грло: / не е грло като грло, / туку била лоша бољка, / лоша бољка – неверница. / Никој Јана не верува – / ниту свекор, ни свекрва, / ниту девер и ни етрва! (Кот. 49)

С о п р и д а в к и т е: **љута**: та еле е пуста љута змиа, / она е љута неверница, / изеде го за десното око (Тош. 120); **пуста**: мале,

мила мале, / пушта невернице, / питаш ле ме, мале, / право ќе ти кажа: / ни овчара љуба, / нити јаловара. (Кост. 34)

НЕВЕРНИЧЕ *ср. хил.* од н е в е р н и к; овде: *при обраќање*; сáнце и месец ми се облогвее: / – А егиди, јасна месечино! / Обев еднош мие д' угреиме, / обев еднош мие да зајдиме. / Сáнце угреа рано на утрина, / од утрина до ручега дојде, / тога угреа јасна месечина / тога угреа јасна месечина... / Чекај, чекај, сáнце неверниче! / Али вака вера си држало, / обев еднош ќе си угреиме, / и пак обев ќе си зајдиме! (Мил. 78)

НЕВЕРНИЧКИ *ирид. шћо се однесува на н е в е р н и к.*

НЕВЕРНО *ирил.* како кај н е в е р е н; а егиди ти Стојане, / неверно ти ме љубеше. (ИФ)

НЕВЕСЕЛ *ирид. шћо не е весел, лошо расположен, настроен и сл.; шажен, (у)жален*; а што си ми невесело, дос, дос, / – Ој ти тебе, стара мајко, / сум прошетал низ полено, / да го видам бериќето, / есеното изгинато, / пролетното не никнато (ИФ); овчарче мило, премило, / а што си ми толку невесело, / дал' ти е стадо невесело, / или ти е срцето ранено? (Фирф. 2, 258); од забите бисер е капеше (на моето либе), / од коските цвеќе е путеше, / затоа сум ти, мајко, невесело, / самсур капа над око не носам, свилоо руво наопаку носам, / остра сабја положита носам (ИФ); Марије, бела Бугарке! / зашчо го везиш чеврето, /.../ шчо си толку невесела? (Тх. 168); па га пита мила сестра, / мила сестра Ангелина: / – Море, брате, мили брате, / што си брате невесело? (Р. 80, Скопска Црна Гора); кај ми одиш, чедо Конe, вака невесело? / Кај бабата Петра одам, Богородице мајко, / за да ми забайт да оздравам, / оти баба Петра има стрeбрено метленце, / со него ќе ми ја измети болеста, / ќе ми ја издуа од врв глаа до петици, / од очи и образи, од уши и уста, од грло и јазик, / од заби и машлец, од јагрци и непца, / од под јазик и грклан, од цигер и срце, / од цревце и од газече, од тило и од раменици, / од плешки и полојна, од слабиње и бутој, / од ципи и прасенца и петици, од раце и дланки, / од прсти и нокти, од нозе, од стапала, / од уроци што виделе лоши очи, / од треска и огнеи и сите зглобои, / од сите лоши нагазуачки. (Разгл. IX, 931); бела, бела голубице, / за кого си невесела? (Р. 274); *со иридавката* з а м и с л е н: што си толку, Маре, Маре невесело, / Маре, замислено? / Мојата свекрва кучкана тиквешка, /.../ а мојата золва змија осојница. (Фирф. 2, 277); н е в е с е л о: а што си ми невесело, дос, дос: /

– Ој, ти тебе стара мајко, дос, дос, / сум прошетал низ полено, дос, дос, / да го видам бериќето, дос, дос, / есеното изгинато, дос, дос, / пролетното не никнало. (ИФ, Ми прошетал летен гурѓен, дос, дос, с. Крапа, Порече 1969); од забите бисер е капеше, / од коските цвеќе е цутеше, / затоа сум, ти мајко, невесело, / самсур капа над око не носам, / свилоо руво наопаку носам, / остра сабја положита носам. (ИФ, Седнал Марко на камен бесценет, с. Крапа, Порече, 1969); што си толку, Маре, Маре невесело, / Маре, замислено? / Мојата свекрва кучкана тиквешка, /.../ а мојата золва змија осојница. (Фирф. 2, 277)

НЕВЕСЕЛО *ирил. нерасийоложено; тџажно, жално, ужалено.*

НЕВЕСТА *ж. 1. девојка или жена, обично во венчална облека при сџајување во брак; онаа шџо се мажи; кинисаа (сватови) по невеста, / отидоа во дворои (Мил. 30); девер невеста водеше / во зелените лагови / на студентите кледенци / со два крондира зелени (Кон. 226); болна легнала болна Јелена, / над глава ѝ седи стара и мајка. / – Стани, Јелено, чедо на мајка, / ми ти дојдоа твојте љубезници, / ми ти донесоја венец коруна, / ми те направија млада невеста (Фирф. 2, 259); он (батко Ѓорѓија) је видеја невесту, мори бабо, / па сака да је његова. (Милен. 191); на рамо си носи (младото овчарче), мамо, сиви долами / сиви долами, мамо, испарталени, / пред него си тера, мамо, до триста овци, / до триста овци, мамо, двесте кози. / Ги потеря мила мамо, кај белилото, / кај белилото, мамо, кај перилото / кај шо мами белат, мамо, танките платна, / а невестите перат, мамо, бели кошуле. (Христ. 109); умејала невестата да месит, /.../ умејала невестата печиво да сучет, /.../ умејала невестата кума да послужи, /.../ умејала невестата свекрва да послужи (Огњан. 259); во обликојѝ н е в е с т у: када висна стара кобилица: / – Ај карамане, капнале ти ноѓе, / дека носиш твоју стопаницу, / дека носиш со све мушко дете! / Разиграј се нагоре-надоле, / аман немој товар да ми фрлиш, / да ми фрлиш китену невесту! (Арнауд. 133)*

2. (млада) омажена жена, соируѓа; теб’ прилега оре сиво стадо, / оти си, брате, уженено, брате, удомено, / та си имаш млада сопружница, / сопружница Томана невеста (СБНУ V, 77); девере, најмлад девере, / девет години в десетта, / постела не сум послала, / со момче не сум легнала / името ми е невеста, / срцето ми е моминско (ХМ 1, 83) никој ми се не досети / да попита тажна Вена, / мома

ле је ил' невеста, / ил' премлада удовица (Кост. 43); телеграм дојде од Стамбол / за Александре Турунџе / да си ја види невестата / и својте дробни дечиња. (Милен. 197); Стојане, сино на мајка! / сакам нешто да те питам, / сакам право да ми кажиш: / даљ ти је мила невеста, / даљ ти је, сино, во срце? (Мил. 321)

3. снаа (*оџишо обраќање кон снааџа во семејството*): еј, Милкано, еј кибра невесто, / ја ми подај дробните кључове, / да отворам ладната меана. (ЗБР IV, ЕИ 1, 13)

4. омажена млада жена вооџишо (*само при обраќање*): ај Јово, с нас да дојдеш, / да ни лулаш машки деца. / А Јово им говореше: / – Бре невести самовили, / ногу сте нè почекали, / ошче ме малу и чекајте, / да преиграм лазарица (ЗБР XIV, ЕИ 2, 207; *во обликоџи*: н е в е с т е: Драгане, мори невесте / пиле славејче пејеше / и на Драгана говоре: – Драгане, моме убаво, / ај, да се двата (Драгане) обложиме, / кој ќе се ние на(т)пејме, / крилцата да му пресечат, / крилцата до раменцата, /.../ ногите до коленцата. (Лин. 56)

Со и м е н к и т е: **ѓул**: чија лелка на нишалка, Ѓурѓе леј, Ѓурѓе ле, Ѓурѓе ле? / – чија да је – таткова је. / – Каде да је одметнеме? / – У Бишковци – рамни дворје, / а Трајчеви – бела риза, / Трајчеице – бел каленкар, / а Јовчева – ѓуљ невеста. (МФ VI, 12, 247); **дилбер**: синоќ ми дојде лудо, бре, младо од туѓа земја, / синоќ ми дојде, јутре ќе иде на туѓа земја. / Пред коњ му стои дилбер невеста, дизгин му држи, / дизгин му држи, тихо говори: – Седи не иди! / Пред тебе има голема река, не мож' да поминеш. / С коња пливајќе, песму певајќе, лесно ќе минам. (Кар. 65); **калешка**: невесто, око калешко, / досега нишчо не су ти рекол, / од сега ја ќе ти реча, лудо ле, / золва ти да ми донесет... (Р. 77); **карамфил**: карафиљо невесто, / трандафиљо невесто, / ти трандафил не носиш, / на трандафил мирисаш (МПр. III, 3, 105); **мрзеливка**: две невесте тикве брале, бре, / куде брале ту заспале. /.../ Свекрва ги разбудила, бре, / ој невесте мрзеливке, / бре, бре, брееее, / ај станите, бре! (Милен. 47); **робинка**: млади невести робинки / одеа шчо поодеа, /.../ една невеста постана (Драг. 143); **самовила**: ајде Јово, с нас да дојдеш, да ни лулаш машки деца. / А Јово им говореше: / – Бре, невести самовили, / ошче ме малу и чекајте, / да преиграм Лазарица, / Лазарица и Велигден, / и убави ден Ѓурѓовден, / та дојдете на Спасовден, / на Спасовден на орото, / магли, праове замаглете, / мене вишом извишете. (ЗБР XIV, ЕИ 2, 207); темјануга говореше: / – Две невести самовили, / ногу сте ме почекали, / ошче малку почекајте / да преиграм Лазарица. (Теох. 28); **трендафил**: Напи мене

ладна вода, трендафил невесто! / Сошто да те јас напијам, зету карафиле? (Кон. 225); карафиљо невесто, / трандафиљо невесто, / ти трандафил не носиш, / на трандафил мирисаш (МПр. III, 3, 105); **тресопашка**: ој, сватовштина, врапчанчиња, / м' оставите биз нивеста. / – Сега нија си чопнаме / жълто просе презрејанко, / па кѝ од'ме за нивеста / за нивеста трисопашка. (Кар. 1, 26; Шапк. 5, 494)

Со лични имиња (женски и машки присвојни): **Ангелина**: Димитрија, мили сину, /.../ прибери си невестата, / невестата Ангелина! (Теох. 150); **Арсовица**: Арсоице, младо невесто, / дај ми го малихерчето, / на ти го тебе ќемеров! / Пристигна силна потеря, / прва ми пушка шо пукна, / јузбашијата ми падна. (Мих. 286); **Борјанка**: Борјанка се на бор навали: / – Леле, борче, што ме прсти болат! / – Не борете Борјанке невесто, / прсти болат од стребрени прстен. (Цел. 236, с. Врбјани); **Вида**: еј, остави, Видо, рачоко, / тури ирамче на грбо! /.../ Утпрегнал руси биволе, / еј утпрегнал руси биволе, / прегнал си Вида невеста! (Кот. 12–13, Струмичко); **Влаинка**: ајде, ајде, ми дошле деветина робје, / чукнале ми на Влаинкине порте, / отворила невеста Влаинка, / у руке и њојно мушко дете. (Р. 80, Скопска Црна Гора); **Грујовица**: Грујовице, бре невесто, / ја почувај страшен дервен, / јазе малко ќе поспија; / ако мене христијанска вера, / дервиншчина да не земиш; / ако мене турска вера, / дервиншчина да му земиш! (Шапк. 4, 341); **Дафина**: Милош си вели, говори: / – Дафино, добра невесто, / дал ми дождове врнат, / или ми ситна градушка. /.../ та ми лицето накапа? (Иљ. 157); Милуш си вели, говори: / – Дафино, добра невесто, / дали ми дождове врнат / или ми ситна градушка, /.../ та ми лицето накапа? (Пенуш. 5, 172); **Драгана**: молба му се молит Драгана невеста: / – Колари, брајќа, преносете мајка, / преносете мајка, мајка и татко. / За мајка ви давам моја кован ѓердан! / Ние ти нејќиме твоја кован ѓердан, / туку ти сакаме твоје бело лице! (Шапк. 1, 278–279); **Елена**: во божурје Елена невеста, / ничкум лежит, дробни солзи ронит, / солзи ронит, луто мајка колнит: / – Стара мајка старило немала, / ни старило, мајко, ни арило, / што ме даде Мусо Кесеџија, / што дотера три тоари азно, / во азното свилени дисаги, / во дисаги руво девојчинско, / руво препсат како сестриното. (ИФ, Што е поле долго и широко, с. Крапа, Порече, 1969); **Иваница**: назад, Еление, Костадине, / Иваница неста, среде поле, / со лелајки порој го запрела, / со повој го поле опточила, / со пелени поле го покрила. (Цел. 252–253, с. Велмеј); **Исеина**: Исеина невеста говори: / – Имам девера беќара, / девер је кѝскан на мене / дека имам пики во чело, / де-

ка имам очи шарене. (Биц. 9, 34); **Јана**: љуби, пољуби (Димко) мое бело лице, / грли, погрли (Димко) моје бело грло. (ИФ, Димко баздриган и Јана невеста, с. Модришта, Порече, 1968); **Јова**: не продавај машко дете, / да ти се најде, Јуване, / за старо време невредно, / продавај си Јова невеста (Молер. 71); **Јорданица**: ој Јорданице невесто, / кај ти е Јордан војвода? / – Кумити, млади војводи, / сношти ми крена потера. (Сазд. 3, 33); **Магда**: егиди мори Магдо неесто! / Како прилегвит црна муниста, / црна муниста на бело грло, / так прилегваме еден за други. / – Егиди море црн Арапино! / Бисер прилегвит на бело грло, / црна муниста на калуѓери, / на калуѓери црни бројници; / не прилегаме, црн Арапино, / не прилегаме еден за други! (Мил. 317); **Магделена**: свекрва и прекривка открила, / а ту вели, вели и говори: / – Бре, богаток, синку, с това добро, / с това добро, синку, што си земал / да остареш, да побелееш, / с младата невеста Магделена. / Дома са си три дни потрували, / с баштина и мајчина му рода. (Пенуш. 3, 258); **Милкана**: ој убава, Милкано невесто! / Заискал ја Горум ќесеција, / заискал е Милкана невеста (Теох. 170); кога приде мајка ѝ да види, / што ќе види до две глави ју торба, / една глава – Милкана невеста, / друга глава – Корум ќесеција. (Р. 114, Скопска околина Блато); па говори поповин Еванче: / – Еј тизека, Милкана невесто, / нешто ми е дремка оддремила, / ти си запеј една добра песна, малореча, многогласовита. (Каран. 40); па говори на негово љубне: / – Еј ти мори, Милкана невесто, / каква ме је дремка нападнала, / ајде викни песна да ми појеш, / туку да е ногу гласовита (Кост. 190); **Митревица**: ор, невесто Митреице, / добре дојде во кукава. / Исфрли си бела руба, / бела руба невестинцка, / та отвори на ношвине, / та меси си три пешници, / та тури му и сачот / испечи ги во черепна, / та собери фамилија. (Трен. 3, 98); **Невенка**: невесто Невенко, сношчи доведена, / од саран станала и се провикнала, / на свекор викнала: – Свекре, ѓиди вепре! (Теох. 247); **Рада**: не оди в гора, Радо невесто, / не бери билје, Радо невесто, / под зелен јаор (Огњан. 269); **Ристовица**: Ристовице, бре невесто, / шчо си толку поцрнела, / поцрнела, огрознела? / – Еле питаш, ќе ти кажа: / од твоите, Ристо, неправдини, / од твоите кршкањета, / саран одеш, вечер дојдеш, / за кашча си абер немаш, / мене мамиш, друга љубиш! (Теох. 175); **Руса**: потерала 'и потера, / сички дружина бегали, / току Стојан са фанали, / на зла го мака турили, / на два ченгела високи. / Под ченгеле оро играше, / ф оро то Руса невеста / и тој ѝ вели говори: / – Русо, убава невесто, / мари, подај ми водица! (Молер. 66); **Секулица**: Секулице, млада

бре невесто, /.../ двори метиш, дробни солзи рониш, / од ошто се тебе здодејало, / дал' од вода, снајо, лелејејум? (ЗБР IV, ЕИ 1, 33); **Стана:** ако е, Стано, момче малечко, / нали е куќа богата, / ногу имајне ќе имате, / ногу алтајне ќе носиш. / – Как ќе ме видат селане, / как ќе си речат за мене: / – Видејте ја Стана невеста, / што аро носи по неа, / што не прилега за неа (Иљ. 111, Гевгелиско); **Стојана:** (машкото дете малечко) кој ќе го него повие, / кој ќе го него заљуља? / Кој ќе го него набизае? / Јуда ѝ вели говори: / Стојано ле Стојано невесто! / За него грижа ми бериш! (Верк. 16; Пенуш 6, 111); невесто Стојано, / ајде да идеме / под сенќа ладена / за вода студена, / там ќе изжнуваме / и ќе почиваме. (Кауф. 20, Пирински крај); Стојне ле, Стојне невесто! / Сва ноќ е Стојна седела, / кола е дрва 'згорела, / девет вретена напрела, / мушка промена сошила, / рало чорапи соплела, / свекрва ракав навезла. (ХМ 1, 56); **Струма:** вјанал Марко брза којња, / по него Струма невеста / му се моле и гојворе: / Врни се, Марко, врни се, / сладок сум ручок готвила, / пресната риба јангула, / рудото јагне печено, / рујното вино точено. (МПр. III, 3, 103); кинисал Марко да шете, / да шете село да гледе. / Пу него Струма нивеста. / Еј, што му веле, гуворе: / – Врни се, Марко, ступано, / врни се, малце пучеки! (Тан. 53, Гевгелиско); **Томана:** теб прилегаа ниве и ливаде, / теб прилегаа сто дуљума лозе, / теб прилегаа бре сиво ни стадо, / оти си си, брате, уженено, / уженено, брате, удомено, / та си имаш млада супружница, / супружница Томана невеста. (СБНУ V, 77, Разлошко); **Трендавила:** Трендавило, бре, невесто, / кои вечер да ти дојду? / Море, дојди ти к'т сакаш, / салте немој ов'ј вечер. / Имам гости татка и мајку / и сас њија мушко дете, / мушко дете седмоготче, / што видеу све писуе, / што чујуе све казуе. (Нов ден 1947, 8–10, 93); **Чубра:** нарачал Стојан, порачал / по сичките чирации: / – Шчо чини маќа да чини, / нека ми собере промената, / промената велигденска, / велигденска, гурѓовденска / и у промена кафало – / писано сворче костено, / и да доведе, доведе / убава Чубра невеста. (Самар. 76)

Со е т н и ч к и и м и њ а: **Влаинка:** дарувамо голема бакшиша. Га подала невеста Влаинка, / удариле на коњи дизгини, / преврлиле белога Дунава. (Р. 80, Скопска Црна Гора); **тетовка:** невесто алај тетовке, / собуј ми десен скорен / да видиш нога шест прсти, / поткрени ми фесот од глава / да видиш црна маслинка. (Стр. IX, 2, 40)

Со п р и д а в к и т е: **ајдучка:** закукала сина куковица! / Та не ми е сина куковица, / туку ми е ајдучка невеста, / та не кука, ма-

ќа луто кане (Теох. 445); **алена**: ој неесто срмена, алена, / опули се редум по трпеза: / – Ај што ти е кумон налутено, / дали немаш пребели дарови? (Ник. 66); **арна**: Велу, Велику, ли, / Велу, Велику, арна невесто! / Еј, шо бело переш, ли, / што бело переш, аровно носеш? / И, дал мајка жалеш, ли, / даљ мајка жалеш, иљ татко тажеш? (Кот. 22); **безродна**: варај Јано, безродна невесто! / Од жалби е Јана град градила, / не го гради Јана де е да е, / ту го гради на пат на распати, / на распати на раскрсницата (Теох. 1410); свекрва ѝ веле, говоре: / – Вело ле, арна невесто, / отвори си тешки сандачи, / ублечи си бело ф’станче, / преврзи си бело кавтанче, / излези вонка на порти, / причекај Ѓорги со млада невеста. (Иљ. 148); леле, Јано мори, безродна невесто! / Чудила се Јана, бела Јана, / што ле добро ф село да напреи: / ли на море мостове да згради, / ли на друми јанове да напреи? (СБНУ VII, 116, Разлошко); **болна**: кога браќа назад се вратие, / си најдое две неести болни; / ми лежале за девет години, / искинале по девет постели, / од нигдека здравје не ми нашле. (Мил. 72); **будалеста**: кога виде Огнен грдомасен, / лели Огнен, богме, му завидел, / што не можел Огнен да претраит, / викум викал Огнен грдомасен, / по негоа убава невеста / и вака је на невеста рекол: / – Ој невесто, мори будалесто, / што поваса и напре излезе, / за да одиш токмо ти со зето? / Тој је зета, зета аманета, / тој је син му на Марка Кралета; / ја сврти се, назад опули се, / да си видиш кој ќе те ќердоса! (СБНУ XVI–XVII, 176, Прилеп); **грабена**: Вид. кај **крадена**; **добра**: ќе речат, Ено, ќе речат: / – Гледајте, море, видејте, / какво је аро напреди, / с добра невеста по него, / не прилегала за него! (Мил. 342); Добринке, добра невесто, / добр си ризик немаш, ле, / па се на зло намерила, / на свекрва, на маштеја (Кауф. 676); Стојанка добра невеста, / узела ивер борина, / спаднала долу в земници, / да пушчи до две здравици, / до две ми здравици вино (Кост. 88); Стоја Стојанка говори: / – Стојанко, добра невесто, / од ка се с тебе земахме / у нишчо фајда немаме (Теох. 191); то ва се Стојан не сети / дека је тешка Стојанка, / туку ѝ Стојан говори: / – Стојанке, добра невесто, / постиљај, мори, разметај, / тури зглавници високо / и готви слатка вечера, / ќе дојде Алил касапин, / ќе колем крава јалова. (Кост. 87); сношти е Добра ќасно седела, / еј Добро, Добро, добра невесто, / досна седела, седенкувала, / ој Добро, Добро, добра невесто! (Манол. 159); **долгокоса**: Цено ле Цено, бесцено, / имате ле село гулемо, / у село убави моми, / и дагокоси невести, / и чакрлии довици, / бели, црвени Гркини, / и бегогради Туркини, де! (ИФ, Цено ле Цено, бесцено, Пехчево, 1953);

достојна: сношти дојде Марко јод Солуна града, / што донесе Марко грабена девојка, / грабена девојка достојна невеста, / та ја кладе Марко простум да му стои, / простум да му стои диван да му праје. (Биц. 2, 16); **дремлива:** фтасал Вардар, фтасал Вардар / мотен и по-ројен, / ми удавил, ми удавил / дремливи девојки, / ми удавил, ми удавил, / дремливи невести (Јастр. 93); **калеш:** невесто калеш убава, / што кротко одиш на вода, / дали ти тежат стомните / или ти тежи герданот? (Кон. 323); догледал Гоце, догледал, / три млади, калеш невести, / со ортоми изврзани, / в матна Бабуна пуштени (Разгл. III, 9, 943); сите селани ќе дојдат, / и Лилјанини другачки, / ем сите калеш невести, / белки Лилјана ќе дојде. (Милен. 192); **калеша:** ајде Милке да бегаме / в наше село Малешево. / Милкано, мори моме убаво, / Милкано, бре невесте калешо. / В наше село Малешево / од три страни сонце грее. (Милен. 10); **калешата:** далеку ни е, / низ турско село врвине, / убави моми носиме / ем калешати неести (Рус. 17); Стојане велешанине, / не врви често низ село / не турај фесот над око, / не гледај моми под око, / и калешати невести / и сиротици вдоици (Р. 291); **калешеста:** си стана Стојан сиромав, / отиде дур при мајка си. / – Учи ме, мајко, карај ме, / как да Бојана пограбам? / Учам те, синко, научам, / ти да си умриш од нафол, / сите девојки ќе дојет, / и калешести невести, / и црнооки вдоици, / и бела Боја ќе дојдит. (Мил. 264); чие је она девојче, / што рано ранит на вода, / од сите моми порано, / од калешести невести, / од црнооки вдовици, / што носит дукат на чело, / што носит перо на јеро? (Мил. 397); **калешова:** мор невесто калешова, / каде ти е твојто момче? / – Ој, бре лудо, ти бре младо, / мојто момче у чуждина, / нилти писмо тој испраќа, / нилти него па го има, / поминале девет години (Биц. 4, 165); **каравлашка:** Влаинки моми, мамо, заљубив, / и каравлашки, мамо, невести. (Милен. 50); **каурска:** седи, кадијо, ти ми не ставај, / ја не сом турска каџана, / тук` сом кајурска невеста, / корица лебец јадена (Шапк. 3, 46); **китена:** прајови скокае, на небе одеја, / как отиде на бели друмишча, / му`и фати патишчата, / патишчата, друмишчата. / Ја де греди китена невеста / со грмеви и со татневи. (Шапк. 4, 342); се измами црна Арапина, /.../ си извади китена невеста, / остра сабја димишкија, / му посече црна глава (Р. 209); го фатие, го променае, / го променае китена невеста, / ми зве четири лака тапана, / свирци и тапани да ми бува (Р. 209); китену невесту (Арнауд. 133); **крадена:** сите е се шега исподбие: / – Ај неесто крадена, грабена, / ај неесто без закон земена. / А нееста мошне ми се ујади. (Икон. 123); **лепа:** Стојан ми имал

три добра, / три добра, до три градои, / шчо имал лепа невеста, / повредна од град Стамбола. (Шапк. 4, 112); **лоша**: не газии цвеќе, Стале овчарче, / токо бери го, / токо бери го, Стале овчарче, дома носи го, / дома носи го, Стале овчарче, на невестата. – / И да го бера, Цвето девојко, / кој да го носи, / да ја си има, Цвето девојко, / лоша невеста. (Клич. 90); **малечка**: ја потрни чизмата, / мор малечка невесто, / черноока мор гостинко, / да ми видиш ногата. (МПр. V, 4, 112); **млада**: одрицај се од татко и мајка, / приклони се кон млада невеста! (Клич. 82); ја стани, стани, ти, млада невесто, / ја стани, стани, конче ми спрегни! (Манол. 136); олеле, леле, крстатно пиле, / тропни со крило, собери оро, / собери оро, млади невести, / млади невести танец играат, / собери оро старине старци, / старине старци што инет чувет, / што инет чувет што вино пиет, / собери оро лудине деца, / лудине деца топка фрлет, / собери оро млади јунаци, / млади јунаци камен фрлает! (Цел. 165); поможи Бог, седумдесет невести! / – Дај Бог добро незнаен делио! / Ние не сме младине невести, / нито си сме младине деојки; / туку си сме младине вдоици; / н(е) овдоело Филип Маџарина, / си сме није негој робинки. (Сазд. 6, 109); кому остави (сине) млада невеста? / Невеста, сине Стојане, / со седум-осум сирачина, / со седум-осум дечина (Христ. 125); **мрзеливка**: свекрва ги разбудила, бре: / – Ој невесте мрзеливке, / бре, бре, бре-еее, / ај станите, бре! (Милен. 47); **невековита**: пусни ме, мамо, да ида, / да ида да му честитам, / оф аман, аман, мамо ле. /.../ – Честито, либе, невеста, / невеста невековита. / Оф аман, аман, либе ле, / невеста невековита. (ИФ; Манол. 87); **одродна**: Јане девер на Јана и велит: / – Ај ти, Јано, одродна невесто, / ај татко имаш, каналиште немаш. /.../ Ај мајка имаш, разговор си немаш (Трен. 1, 66); девер Јана ми е прекарало: / – Ај ти, Јано, одродна неесто, / се кажуваш од рода голема, / си имала и тетко и мајка, / татко имаш – враќалиште немаш, / си имала девет мили браќа, / браќа имаш каналиште немаш. (Ник. 15); **ороигра**: кратувене, базјургене! / Ја ви ни шта тозика дар, / ам си искам погулем дар: / ду три моми песнупојки, / три мумчета гајдаџии, / три невести хоруигри. (Ил. 333); **прелепа**: што ме фрли во темна зандана, / д'имат зошто, ни за ошто било, / што ми сакат коња пеливана / и ми сакат сабја навалица, / уште сакат прелепа невеста. (Мил. 269); **премлада**: като чу Јанкул тоз лав, / да се скачи на негови мердивени, / да ѝ вели на Јанкулица: / – Варај, варај, Јанкулице млада! / Примини са, јорожи са, / надини си нова дреха невестинска, / покриј са, премлада невеста! (Драг. 92); **пуста**: ој мори пуста Невено,

/ дека да се криеме? / Под Бога сеница. / Сам бог седеше, / бела книга пишеше, / орлово перце, / пауново крилце (СбНУ XIII, 19); **русокоса:** ај Митро ле, русокосо невесто, / откако се ние оба зедовме, /.../ оттогај ми плуг волои не траат (Кон. 245); **срамежлива:** покарај, куме, сватовете / да не гледав, куме, горе-доле, / горе-доле по млада невеста, / невеста е јако срамежлива. (Каран. 13); **срмена:** ој невесто срмена алена, / чекала те твоја мила мајка, / чекала те вода да донесиш, / как чекала така завенала. (Цел. 238, с. Оздоле-ни); **темна:** излегу на ридо, / Мерица е виду. / Мерица е виду, / деците брезници. / Нова бира праве, / опет е продаве, / дома да си дојде / при темни невести / и при темни дечки. (Паск. 65); **турска:** ако ми је црно, мајко, писано, џанам, / и турска невеста ќе бидам, / со дванајес рала, мамо, тапани, џанам (Ѓорѓ. 100); соблечи, Јано, сајата, / облечи, Јано, фјастано: /.../ и влевај вав кучијата! / и влевај вав кочијата, / турцка невеста ќе бидеш! (Кот. 59–60); Бисеро, ќерко Бисеро, / што ти било црно, леле, писано, / турска невеста, леле, да бидиш, / на висок диван да седиш и жолти лири, / леле, да бројиш, / и турска свадба, / леле, да прајиш. (Лојо 16); татка ти ти го заклае, / мајка ти ти ја врзае, / сакает да ја потурчит, / турска невеста да бидет, / Турчин од кафе да чекат. (Црн. 253); **убава:** стига Марко и Елена пита, / неја пита, неја не познава: / – Фала тебе, царски чоадарин, / като идеш тија равни друми, / не сретна ли црна рапина, / да си води убава невеста? (СбНУ 53, 738); пропеј, петле, црн ти пипер в очи, / да разбудиш Будимка девојка, / по чардаци крстатни барјаци, / по дворови китени сватови, / по кледови убави невести. (Муз. 1950, 5, 132); ми одеје шчо ми поодеје, / бајеги ми место откачиле, / изговори убава невеста: / – Бог те убил Тодор арамија, / ти не позна убава невеста! (Јастр. 437); ми одеје шчо ми поодеје, / заврвеје из тесни клисури, / им излезе Тодор арамија. / Проговори с младо барјактарче! / – Ај ти тебе, младо бајрактарче! / Камо ви ја убава невеста? (Клич. 48); ког' ка појдам по убава невеста, / шчо ка мене дарчок ме даруват, / сиот дарчок тебе ка поклона. / Тога рече црна Арапина: / – Ал ме ложиш, ал вистина велиш, / ал со мене шега ка се биеш? / И ми зеде тешка топузина, / ми го удри три, четири поти. (СбНУ VII, 97, Дебарско); **убавеста:** ој, невесто јубавесто, / шчо си толку јубавесто? / Поминуваш – не зборуваш, / ме изгоре – не веруваш, / ум загубив, се чалдисав, / севда фрлив, оградисав, /.../ за твојата убавина. (Фирф. 3, 139); **црна:** о бо, бо, мор нано, / и ти црно невесто! / Тескере ми дојде / на низан да ода. / Тескерето пее / дванајсе години / и тринајсе месеци.

/ Жалај ми мар мајко, / ти црна невесто, / ка ќе ја облеча / низанска промена, / дванајсе колани, / три сари фишеци. (Паск. 71, Егејска Македонија); **црноока**: не стој вишин, покланај се, Лазаре! / Ор невесто, ор невесто, Лазаре, црнооке, / што си толку, што си толку, Лазаре, уведено, / уведено, уведено, Лазаре, уструмено? (МФ VII, 13, 195); ја излези, црноока невесто, / да причекаш прва љуба од лова, / да му фатиш брза коња за узда, / да му дадиш дребен ориз да јаде, / да му дадиш бистра вода да пие, / да му дадиш чаир трева да пасе. (Паск. 31); Стојане море, Стојане, /.../ сички си моми заљубил / и црнооки невести, / и карагузел довици! (Теох. 384); Стојан си забрал девојка / и црнаока невеста, / и белолика довица (Фирф. 3, 124); **чакарлија**: прочул се е црн Арапин, / црн Арапин – црн Татарин, / ред си реди по селата, / ред је дошло на нашето, / на нашето пусто село. / На ден јаде фурна леба / и по крава јаловица, / и си љуби по девоќа, / по девоќа црноока, / по невеста чакарлија (Самар. 75); на ден јаде фурна леба / и по крава јаловица, / и си љуби по девоќа, / по девоќа црноока, / по невеста чакарлија. (Пенуш. 5, 183); **шалвареста**: ој, невесто шалваресто, / што си толку убавесто, / севда фрлив, оградисав, / ум изгубив, се чалдисав / за твојата рамна става, / за твоето бело лице; / сношти минав крај портата, / стоев, чекав да те видам. (Фирф. 3, 268)

С о п р и с в о ј н и п р и д а в к и: **Богданова**: Богданова бре невеста, лејло Ѓурѓо ле, лејло! (Икон. 39); **Груичка**: пушти коња Грујица војвода, / заврте и оддесно на влево, / оту тргна таја остра сабја, / та њи (Турци) врте три саати време, / сите њи је под калач турило, / сал остави Грујичка невеста (Кост. 212); **Димкова**: Бог да убиет, Нане, тој Шефки качакот, / тој Шефки качакот, Нане, кралот бре битолски! / Сива којна вјавна, Нане, и тој ми отишол, / и тој ми отишол, Нане, доле под Битола, / доле под Битола, Нане, во село Могила, / тамо ми го стрети, Нане, Димкова невеста. (ММ II, 9–10, 414); **Маркова**: по него трчаше Маркова невеста: / – Вили, золви мили, пуштете го Марка, / ја ќе би поклона кована ѓердана (Стоич. 72); **Јовчева**: Вид. кај ѓул; **лепа**: Стојан ми имал три добра, / три добра, до три градои, / шчо имал лепа невеста, / повредна од град Стамбола. (Шапк. 4, 112); **Френгова**: Нењо Ингилино, / Френгова невесто, / зашто ме лажеше? (Кауф. 76)

С о б р о е в и т е: **две**: имала си Јановица / до два сина, два арслана; / дојде време, дојде кова / двата да си ги посврши; да ги сврши од два града / од два града две невести (Мил. 250); е, виека две невести, / две невести самовили! / Ногу сте ме почекали, / ош`

ме малку почекајте, / да преиграм Лазарица / и убави ден Велигден (Тош 79); не ископа огледало, / огледало и гребенче, / ту ископа две невести, / две невести, самовили (Теох. 28); *множинска форма на -е*: н е в е с т е: две невесте тикве брале, бре, / куде брале ту заспале, / бре, бре, брееее, / ту заспале, бре! (Милен. 47); **три**: разделиле конаците, / кому двојца, кому тројца, / у Стојнине девет души оти има до три моми, / до три моми, три невести (Тр. 144); огрејала месечина, леле, / од Солуна до Тетоо, / не ми боло месечина, леле, / току биле три неесте (Крст.); **четири**: повикајте мајка јунакова, / нека викаат кума и стари свата, / нека викаат четири невести, / нека земат белана марама (Р. 247); **шест**: што потргна (Дете) сабја од ножница / и посече до шесмина браќа / и нивните до шесте невести. (СБНУ XIII, 97, Прилеп); **седум**: што ќе видиш (Дете Голомеше) в арапечко срце? / Што ќе видиш – до седум неести, / и до седум, богме јунаци. (Арауд. 146); **девет**: Еј, моми пејат, еј, кавал свири. / Нит моми пејат, нит кавал свири, / туко ми плачат девет ми мајки, / девет ми мајки, девет невести. / А једна од нив најгрозно плаче, / ја една од нив Алекова жена. / Плаче и реди: – Стани ми, стани, / стани ми, стани, мој мил Алеко, / ти да ги видиш твојте дечиња, / твојте дечиња голи и боси! / Ти да ги видиш крвави фашисти / како се гаврат со твојата жена! (Биц. 1, 85); еј моми пејат, еј, кавал свири, / нит` моми пејат, нит` кавал свири, / туко ми плачат девет ми мајки, / девет ми мајки, девет невести (Биц. 1, 85); **седумдесет**: и им велит Кралевиќе Марко: / – Поможи Бог, седумдесе невести! / – Дај Бог добро, незнаен делио! / Ние не сме младине невести, /.../ туку си сме младине двоици (Шапк. 4, 104); **триста**: двесте девојки, двесте девојки биле копае, / триста невести, триста невести цвеќе берее, / цвеќе берее, цвеќе берее, венци виее, / венци виее, венци виее на мошки деца (Икон. 36; Р. 404); ударило до триста невести, / опустеа триста машки деца (Теох. 34); ми собрале тристана невести, / ми собрале до двесте девојки, / а кралици в ордија не одит. (Р. 404)

Со п р и б л и ж н и о т б р о ј **три-девет**: му пресече глава до рамена, / `и куртули три-девет девојки, / `и куртули три-девет невести, / и толку си Богу душа даде. (Р. 247)

НЕВЕСТЕ *ср. хил.* од н е в е с т а; *невевче*; да ги вида, бабо, качаците / каде јадат, бабо, каде пијат / каде јадат бабо, каде пијат / а неесте, бабо, диван стоит, /.../ слуга служиш, бабо, рум ракија, (Ник. 186)

Со и м е н к а т а **мрзеливка**: свекрва ги разбудила, бре, / ој невесте, мрзеливке, / бре, бре, бре-еее, / ај станите, бре! (Милен. 47)

Со п р и д а в к и т е: **калешо**: ајде, Милке, да бегаме / в наше село Малешево, / Милкано, мори, моме убаво, / Милкано, бре, невесте калешо. / В наше село Малешево / од три страни сонце грее. (Милен. 10); **младо**: Стефка му се верно молеше: / – Пушти ме, Блажо, пушти ме / да ти берам трава, ќересте, / да ти бидам младо невесте. (ХМ 2, 19); **црно**: (мори нано) и ти црно невесте, / тескере ми дојде / на низан да ода. / Тескерето пее / дванајсе години / и тринајсе месеци. / Жалај ми, мар мајко, / ти црна невесто, / ка ќе ја облече / низанска промена, / дванајсе колани, / три сари фишеци? (Паск. 71)

НЕВЕСТИН *прир. шїю ò пришаѓа на невестата*; чии се тие дворови, / невестини дворови / со босилок метени, / на босилок мерисат (Биц. 3, 18); од неренца лиске покапаа, / покапаа невестини скути, / невеста и по збир собираше, / та `и вие свила ѓувезина / да дарува нејни девет золви (Пенуш. 5, 95); сланудок се фатви, мале, / та кој му го фатва? / Зетови му сестри, / невестини сестри (Рап. 69)

Со и м е н к и т е: грло; двор; мајка; орач, оро; пазувица, погача, порта; сестра, скут.

НЕВЕСТИНСКИ *прир. 1. шїю се однесува на невеста (облека и др.)*; ај па пипа црни Арапине, / ми ја пипа за русана глава: / – Ој ти тебе, убава невесто, / оваја глава не прилега, / не прилега богме за невестинска! / Тогај вели малечок Секула: / – Ој ти тебе, црни Арапине, / јас сам си имала била кај вујка, / многу пута сам си носила тешкана чулавка, / затова се глава зголемила. (ИФ, Откако се Босна заптисала, с. Томино Село, Порече 1969)

2. во именска служба: н е в е с т и н с к о: шчо ми се спило студена вода, / сутром носена цут обросена, / цут обросена, прах направена! / Да си станала убава Јана, / се променила во девојчинско, / на глава клади си невестинско, / да си отиде на студена вода (Ил. 132); на глава (Јана) кладе сè невестинско, / от' ми е зеде ибрик во рока, / ибрик во рока, ведро на глава, / от' ми е појде за студна вода. (Икон. 7)

Со и м е н к и т е: **глава**; **двор**, **дреа**; **кошула**, **куќа**; **оро**: бог да убије стара мајка, / што ми ошла баш на свадба, / кај се оро невестинско, / оро игра со невеста, / но је тогај бурма прстен / на не-

веста в раце даде (Совр. XXXI, 4, 106–107); **песма**: ах, ви друшќи, мили друшќи, / живи да сте на мајќи ви, / елте овде каде Мара, / попејте је една песма, / една песма невестинска (СБНУ XI, 20); руба; **рубо**: со моето рубо невестинско / да му земам оружје Марково! / Бог да биет црна Арапина, / не ми чекат млада Маркоица, / туку рипнал на носе јуначки, / прау тргат долна конушница, / своја коња од тамо огрешует, / па Маркоа коња одврзует, / си ја качи млада Маркоица. (Мил. 137); **руво**: молчи, Јано, молчи, можи да је лага, / темница ми било, не се познавало. / Уште речта Јана туку шчо изрече, / шчо ми приклучаја пусти вिति порти, / еднашка ми клукат, дваж ми подвикнуват: / – Ја излези, Јано, Јано мила сестро, / два ти браќа идат, до два калесника, / брата ќе жениме, тој невен Ѓорѓија, / промени се, Јано, невестинско руво. (Фирф. 3, 101); **смеа**: ти не ќе можиш, Митро, на вода да покдиш, / од селски зборови, Митро, од невестинска смеа, / лето летовно, Митро, по жешко сџнце, / жетва ми жниеш, Митро, гола јем боса. (ИФ, Па лели ти веле, Митро, мори, седи, не оди, с. Гуѓаково, Мариово, 1969) и др.

Со д р у г а п р и д а в к а крај себе; **нов**: като чу Јанкул тоз лав, / да се скачи на негови мердивени, / да ѝ вели на Јанкулица: / – Варај, варај, Јанкулице млада! / Примини са, јорожи са, / надини си нова дреха невестинска, / покриј са, премлада нивеста! (Драг. 92); **чисто**: дојде лето и пролето, / дојде земан да се жније, / промени се, Леперина, / в снајино и чисто рујо, / чисто рујо невестинско, / бела саја, сина саја, / ракавици и капаци, / алов забан басмалија... (Кост. 68); он ѝ веле ем говоре: / – Варај, мале, стара мале! / Ним га, мајко, каскандисај / невестата Ангелина, / Магделина црнојока, / оти оде, море, променета, / оти оде наредена / с невестинско чисто рухо, / нека оде, мале, на мојата живот! (Шапк. 4, 86)

НЕВЕСТИНСКО *ср. невестинска руба*; от ми ја дочу убава Јана, / се променила сѐ в девојчинско, / на главе клала сѐ невестинско, / от ми отиде на студена вода. (Бел. 258); ми се промени (ќерка Јаника) во девојчинско, / на глава кладе сѐ неестинско / и ми отиде на Лубје вода, / да нацрпи студена вода. (Трен. 7, 19); да си стана убава Јана, / се променила во девојчинско, / на глава клади си невестинско, / да си отиде на студена вода. (Огњан. 239)

НЕВЕСТИНСКИ *прид. невестински*; кинисале китени сватови / овде, онде во бели друмои, / привтасале дворе невестински (СБНУ XVII–XVII, 75); ор, невесто Митреице, / добре дојде во куќава. / Исфрли си бела руба, / бела руба невестинска, / та отвори

на ношвине, / та меси си три пешници, / та тури му и сачот / испечи ги во черепна, / та собери фамилија. (Трен. 3, 98)

НЕВЕСТИЦА ж. хий. од н е в е с т а; се пофали младоже-
нец / во дружина оженени: / – Ја си имам невестица, / како горцка
јаребица (СБНУ XIII, 26); застанала невестица / на налони шикло-
сани, / шикло стребро полејани (Ѓорѓ. 75); море мажу, мили мажу,
/.../ ми текнало ројно вино, / ај, тригодишно; / ми текнало погачица
/ тришпат сејана, / да ја меси невестица / шчо не родила. (Фирф. 3,
117); н е е с т и ц а: кога в разбој је кладовме, / неестица се зачуди: /
– Што је ова чиу, миу, / едно падни, друго стани! (Мил. 424); *во*
форма за обраќање: н е в е с т и ц е: Стојанице, млада невестице, /
што ти лице повенало, / што ти усте подгорело? / – Ој Стојане, мој
стопане, / од твојте неправиње, / дека љубиш друго либе, / друго
либе осем мене (Иљ. 26–27); н е е с т и ц е: проговоири Црна
Арапина: / – Еј неесто, млада неестице! / Нешто мене срце нагри-
зуе. (Арнауд. 125); неестице прво либе, / не трчај ми, не мори се, /
коњче ни е научено, / само дома ќе ми дојдит, / од легена вода пи-
ет. (Кит. 44)

Со и м е н к и т е: **гулабица**: невестице, гулабице, / ја ги ви-
до твојте браќа, / твојте браќа, па тројица, / голема коња ружа
(Совр. XXXI, 5, 57); невестице, гулабице, / ајде двата да се зејме! / –
Ејди лудо, лудо младо, / јас си имам првно либе, / кај го чекам де-
вет години, / ќе го чекам и десетта (Кон. 303); **кralица**: кралот
Петре абер прати, / сакат назад да се вратат / со негова цела свад-
ба, / румбај, румбај, лиду, лиду, / со кralица – невестица, / со свад-
бари – волци стари, / министри – кождери, / кождери – генера-
ли (Совр. XXXI, 5–6, 71); **сиротица**: невестица сиротица, / си го кла-
де во кошето. / Момче беше касканџија: / се раскара со глувците /
му изгризае ушлињата (Гин. 244); **убавица**: и си викна лудо младо: /
– Ај излези, мила мајко, / пречекај си мила снаа. / Јас си купив цр-
но грозје, / то се стори невестица-убавица (Трен. 1, 83); *во форма-*
та за обраќање: с и р о т и ц е: невестице, сиротице, / кеј се најде
пусто петле, / му ископа очината. / Си го зеде, си го кладе, / си го
кладе во кланиче. (СБНУ XVI–XVII, 342)

Со л и ч н и и м и њ а и н и в н и и з в е д е н к и: **Јанкулица**:
Јанкулице невестице, / тоа ли ти не текнуе? / Јаболкница сама ти
си, / а јаболки – наши деца! (Кон. 250)

Со п р и д а в к и т е: **млада**: немој, ќерко, немој, чедо, / кој
те види, што ќе речи? / ти си млада невестица, / млади Ѓоре – сер-

бес момче! (Црн. 207); ако не ми падниш драга на моите раце / тогај ти ќе видиш ерген как се лаже. / Јако не те земам млада невестица, / тогај ќе те земам млада вдовица (Биц. 4, 188); ај ти тебе, црна Арапино, / заборава нешто во планина! / Се излога црна Арапина, / ја остави млада невестица, / да је чуват Србин добор јунак (Р. 404); **ранобудна**: ај ви вами бре дружино, / не је нива лебородна, / тук си имам невестица, / невестица, ранобудна (Р. 262, /5/); **црничка**: невестице црноока, црничке, / што ти поли запретнени, запретнени, / запретнени, уросени, уросени? (Мих. 3); **црноока**: невестице црнојоко, / зашто ти се поли росни, / поли росни, ем ракаи? / – Сум си брало росна трева, / росна трева детелина, / затоа ми се поли росни, / синоќ дојде мили браток, / си донесе брза коња (Фирф. 3, 48); кинисује Димитрија, / кинисује на мејана, / кинисује, наручује, / на негова невестица: / **одродна**: Јане девер на Јана и велит: / – Ај ти, Јано, одродна невесто, / ај татко имаш, каналиште немаш. /.../ Ај мајка имаш, разговор си немаш (Трен. 1, 66); девер Јана ми е прекарало: / – Ај ти, Јано, одродна неесто, / се кажуваш од рода голема, / си имала и тетко и мајка, / татко имаш – вракалиште немаш, / си имала девет мили браќа, / браќа имаш каналиште немаш. (Ник. 15); **ороигра**: кратувене, базјургене! / Ја ви ни шта тозика дар, / ам си искам погулем дар: / ду три моми песнупојки, / три мумчета гајдации, / три невести хоруигри. (Ил. 333); Невестице, црнојоко, / ти да станеш изутрина, / да избањаш машко дете, / да се бело испромениш, / па да дојдеш на мејана (ГлЕМС 1960, 1, 252); кинисује Димитрија, / кинисује на мејана, / кинисује, наручује, / на негова невестица: / – Невестице црнојоко, / ти да станеш изутрина, / да избањаш машко дете, / да се бело испромениш, / па да дојдеш на мејана (ГлЕМС 1, 252); невестице црноока, црничка, / што ти поли запретнени, запретнени, / запретнени, уросени, уросени? (Мих. 3)

Со б р о ј о т две: јас сум расло, расло и порасло, / ја сум расло високи планиње, / високи планиње под сенки широки. / Тамо има трева детелина, / насадено црвен, бел трендафил, / вишум, вишум до небеси. / На врвјето шарена одаја, / в одаја десет девојчиња. / Тамо има и две невестици / што работат свила и клободан. (Фирф. 3, 94)

НЕВЕСТИЦА-УБАВИЦА ж. хил. *убава невестица*; и си викна лудо младо: / – Ај излези, мила мајко, / пречекај си мила

снаа. / Јас си купив црно грозје, / то се стори невестица, / невестица-убавица. (Трен. 1, 83)

НЕВЕСЧЕ *ср. хий.* од *н е в е с т а*; невесче младо, море, калешо, / невешче младо, калешо, / тргни, потргни, леле, чизмата, /.../ да видиш даљ нога има, леле, шест прсти? (Кар. 184); едно невесче малечко / на висок чардак седеше, / бела пченица требеше, / девет гулаби ранеше. (Кар. 122)

Со п р и д а в к и т е **калешо**, **малечко** и **младо**; Вид. кај горните примери.

НЕВЕШЧЕ *ср. хий.* од *н е в е с т а*; ми се поболи невешчето, јас сиромав! / А одошчо? ни од нишчо! / ми се напило три грнина благо вино, до бога! / три грнина, по три ока, девет ока! (Фирф. 3, 301; Сазд. 1, 323); скокна коњче, скокна коњче, Лазаре, му одбегна, / се растрча, се растрча, Лазаре, невешчето (МФ VII, 13, 196); невешче му плачи / горе на одајче: / – Либе, мило либе, / земи ме и мене. / Коно ќе ти вода, / пушка ќе ти носа. (Паск. 72)

Со п р и д а в к и т е: **жолто**: мое невешче жолто, бело, / шо миришиш дуновина, / дуновина, лапковина? (Паск. 56); **калешо**: едно невешче калешо / на висок чардак седеше, / на висок чардак седеше, / бела пченица требеше (Фирф. 2, 283); о, мор невешче калешо, / шо толку сношчи светеше? / В одајче најду послано, / сирки, костени љупени. /.../ Червено вино пиеше / и љута ќескин ракија. (Паск. 25); **косинско**: не е било чупче за пилини, / току е било косинско невешче / оно се има момче по чуждина, / тамо седи кирација чека, / да не книга од него најди (Мил. 347); **младо**: невешче младо, калешо, / тргни, потргни, леле, чизмата, / тргни, потргни чизмата, / да видиш даљ нога има, леле, шест прсти? (Кар. 184); **шкурто**: о бо бо, мар нано, / ти црна невесто, / ка ќе си оставам / шкуртото невешче / од една недеља. (Паск. 72)

НЕВИДЕН *џл. ирид.* и *ирид.* **1.** *ишо не е виден*; иди, тате, на мал пазар, / па си купи лична руба, / лична руба ниносена, / ниносена, нивидена (Кауф. 566); Кантилено, мори мила сестро, / ја искарај, мари, врајна којна, /.../ некована, мари, незобана, / девет години невидена (ИФ); и ми купи брзо коњче нејаздено, невидено, / ја ќе ида на силна војска (ИФ); тога ми се Симон разбудило: / – А неесто, мое добро мило! / Шчо те тебе нужба натерало, / незнаено уште невидено, / та ни оба мие отпознати, / сџлси рониш, дур ме попарие! (Мил. 84); чуеш вамо, везире Тодоре! / Да е видиш (Росанда

девојка) да е прстенуеш, / невидена прстен да не даваш. (Арнауд. 119)

2. (обично во мн.: невидени) *шѿо се немааѿи видено* (еген со оруѡ); три години, Спире, посвршени, / посвршени, Спире, невидени! (Стерјо 83); три години, Спиро, три години, / три години, Спиро, невидени, / на треќата, Спиро, се најдовме. (Црн. 67)

3. *шѿо никогаши не е видено; необичен*; кога са си фурна отворили, / видело се чудо невидено: / све владици на колена седат / и до три ми велика патрика, / сите четат книги вангелији (Павл. 300)

4. *мноѡу ѡолем*; коње пиштат по тиквешко поле, / сабли звѡнчат, боздогани лупат, / борба трае три дни и три ноќа: / застанала јасна месечина, / застанале тија јасни ѕвезди, / за да видат борба невидена. (Мих. 186)

Со и м е н к и т е: борба; коњче; мома, моме; чудо.

НЕВИДУМ *црл. скришно; оѿскришем*; пожали ме, моја мила сестро, / ја здравје, ја душа ти земи. / Туј говори црква Маријица; / туј говори она од невидум. (Р. 114)

НЕВИЕН *ѡл. црид. неѡирана* од (н е) в и е – *шѿо не е виен, навиеи*; не се вији, моме, како змија, / како змија, моме, низ чаршија, / како конче, моме, невијено. (Лин. 51)

НЕВИКАН *ѡл. црид. неѡирана* – *шѿо не е викан*; ој ле, вуќо, ој ле, мили вујко! /.../ Уседлај си коња Пеливана, / и ја ке уседлам Дора малена, / Дора малена с девет колана, / ние ќе идем и неканени, / и неканени и невикани (Пенуш. 3, 251); ка дочу Стојан, ка разбра, / он си ојде и неканен, / и неканен и невикан, / на трпеза наседнали, / Стојан седна у децата, / детинска си дума дума, / с детинска си чеша пие (Тош. 115); приговори Марко – млади Марко: / – Е, тизека, Маѡарине, / поканил си сите добри госје, / поканил си што је лис на гора, / салте не си меника поканил, / и моето младо сестриниче, / ние дојдохме и неканети, / и неканети и невикани, / и ние седнавме на трпеза. (Тош. 64)

НЕВИКАНО *ср. неѿоканеѿо*; ко ќе видит Кралевике Марко, / ете идет едно невикано, / невикано Бајче од Алвино / и со него илјада дружина (Арнауд. 111); туку има некаква работа, / ќе ми дојде некој невикано (Арнауд. 111)

НЕВИН *црид. шѿо не е крив; мошне искрен*; борил сум се за слобода, / за човешки правдини, / ах невина моја душо, / ќе почи-

ваш ти вечно! (Вас. 286); немојте да ме мачите, / јас сум невин како цвет, / сум се борел за слобода, / за човечки правдини. (Милен. 151)

Во и з р а з о т : **невин сум како цвет** – ништо лошо не сум направил; Вид. кај горните примери.

Со и м е н к ата: душа.

НЕВИН м. Вид. **невен**; ој Варваро, џан Варваро / шо си утиде тува долу, / тува долу Калиница, / там гу најде левин Ѓиорѓие, / левин, левин кату невин. (Мисир. 97)

НЕВИСТИНА ж. *намерно изојачена висџина, (ублажено намесџо)* л а г а.

НЕВЈАВАН ж.л. *приод. (за коњ) шџо не е (ушџе) вјаван*; брата сестра си го скореваше: / – Стани, стани, мое мило брате, / Белиград се на делба удрило: / кому падна коња невјавано / кому падна сабја дипленица, / тебе падна коња објавано / теб' ти падна сабја искршена (Ник. 178; Трен. 4, 72); иди, татко, на нов пазар, / та ми купи врања коња, / врана коња невјаана, / и ми купи чисто руо, / чисто руо неносено, / и ми купи танка пушка, / танка пушка нефрљана. (Кост. 187)

НЕВЈАВНАТ ж.л. *приод. шџо не е вјавнаџ (за коњ)*; не виткај се, не кршкај се, Јованке, Јовано, / како змија низ тревата, /.../ како риба низ водата, / како конче невјавнато, /.../ како јуне не-прегнато, /.../ како елен низ гората. (Фирф. 3, 233)

НЕВЈАШЕН ж.л. *приод. шџо (ушџе) не е вјашен, вјаван*; не виткај се, не крши се, / како змија, мори, по чалија, / како коњче, мори, невјашено, / како коза, мори, јаловица, / заради тебе, мори, си јостави, / си јостави, мори, мојта жена. (ИФ, И бе одел и бе шетал, с. Вепрчани, Мариово, 1969)

НЕВОДЕН ж.л. *приод. шџо не е воден; неженеџ*; јувчарче, младо пастирче, / зошто ти је срце, леле, кахџрно, / дали ти е стадо болнаво, / ели ти е срце рането? / – Нити ми је стадо болнаво, / нити ми је срце рането, / туку ми је либе згодено, / згодено и неводено. (Кауф. 530)

НЕВОЛА ж. Вид. **неволја** (*несреќа, голема мака*); стига маки и неволи, / стига ропство под тирани, / чаша веќе се преполни, / слободата ни угрева! (Кон. 1, 16); што е злочесто на свето / дете сираче да стане, / без мајка, дете, без татко! / Така си Станка оста-

на, / на брата на врат остана, / Брату слугинка да биде, / тешки неволи да тегле. (Мих. 102); како шчо се растура собор, / така да се растури неволата. / Како шчо се растура пазар, / така да се растури неволата. / Како шчо се топи сол во вода, / така да се стопи неволата. (СбНУ XI, 87, Велешко)

НЕВОЛЕН -лна *ирид, јаден, беден, несрекен; измачен; слаб, болен*; збогум проштавај, невесто мила, / јазе ќе отидов незнајни пат, / на заточејне, пранги далечни, / земја незнајна, неволен род. (ИФ)

Во и з р а з и т е: **болен та неволен; болно и неволно** – *многу болен; многу болно*; нашла го е Магда (брата си) / у гора зелена / дека болен лежи, / болен та неволен (Молер. 213); пуста Руманија, / пуста останала! / С девет браќа ојдох, / па с еден останах / и тој болен лежи, / болен та неволен / од неверна болес. (Молер. 182)

НЕВОЛЈА, невола, неола ж. 1. *беда, несреќа, голема мака; болесѝ, неможење*; ал гу дочу Павал добар јунак; / – Ќути, кучко, шо ти е неволја? / Еве сестра што ти е учинила, / прво дете она ти заклала (Р. 80); зошто, брате, одиш по хајдутлук? / Каква имаш и ти брате неволја? (Р. 225); ај ти тебе, мој мили татко, / ајде појди в зелени ливаѓе, / опита ја моја брза коња / шо ми цвилит шо неола имаш? / Али цвилит за вода студена, / али цвилит за трева зелена, / али е зобца неназобан? (Икон. 111); ни ме е мене слана попарила, / ни ми е секира исекла, / јас си имам од Бога неволја. / Бог да би църни Арапина, / протера си три синцира робе (Драг. 22–23); *со именкаѝа* н е п р а в д а: штом ме питаш, стара мајко, / јазе право ќе ти кажам: / прочите ми солзи ронат / од неволја и неправда, / од неправда, стара мајко, / за нашата татковина, / за нашата татковина, / од секога ограбена. (Кот. 60)

2. *болесѝ (иде како женско сушѝесѝиво шѝѝо го мачи болниѝѝ)*; како шчо се растура собор, / така да се растури неволата. / Како шчо се растура пазар, / така да се растури неволата. / Како шчо се топи сол во вода, / така да се стопи неволата. (СбНУ XI, 87, Велешко); *во обликоѝ*: н е в о л ѝ а: ќе си легнам јод невоља, / здрава глава ќе преврзам, / ќе си легнам на постела, /.../ ќе го пратам ју планина / да не леје студена вода. (Р. 139)

Во и з р а з и т е: **во неволја е** – *се наоѓа во ѝешка сѝѝуаѝија*; облачај се (ѓузел Севдо), оружјај се, / брго, брго куде мене! / много сѝм ти у невољу: / ванаве ме арамије, / сиво стадо потераше (Иљ. 257); **во невоја падне** – *најде се во ѝешка, безизлезна сѝѝуаѝија*

ција; како Арап ми подума, / вистина така ми е направил. / Абер прати цару Бајазиду: / – Да ми дадеш твојата мила ќерка, / ал' царот у невол(ј)у падна. (Драг. 15–16); **грижа и неволја** – *голема шеешкошџија*; проговори курва мејанџика: / Не ми ништо од рода умрело, / друга ми е грижа и неволја: / ато има тријесе години, / ка си седох на ладна мејана, / ошче човек ф неа не је флезнал (Кост. 154); **зло и неволја** – *голема неправда, големо зло*; сведи се, сведи, еј мила врбо, / долу, подолу, / да си прикажа / зло и неволја: / терзија има, а елек нема, / мајстора има, / одаја нема (Гин. 247); **неволја и неправда; неправда и неволја** – *голема неправда, голема неволја*; Македонче братче мило, / што си глава наведело, / што си толко нажалено, / очите ти солзи ронат. / Не ми питај, сестро мила, / не развивај лути рани, / срцево ми изгорело, / од неволја и неправда, / од проклетите шпиони (Биц. 3, 127); штом ме питаш, стара мајко, / јазе право ќе ти кажам: / очите ми солзи ронат / од невоља и неправда, / од неправда, стара мајко, / за нашата татковина, / за нашата татковина од секога ограбена (Кот. 60); **неола има** – *се наоѓа во шеешка ситуација*; ај ти тебе, мој мили татко, / ајде појди в зелени ливаѓе, / опита(ј) ја моја брза коња / шо ми цвилит, шо неола имат? (Икон. 111); **нужда и неволја** – *голема нужда*; куга флезна во татарска земја, / таму најде до осем робини! / – Дај Бог добро, брате незнајени! / Па ми вели незнајни делија: / Каква ви е нужда и невоља, / та белите таја црна вања? (Кост. 143); **падне во неволја** – 1. *се најде во шеешка ситуација*; фала тебе Шарко добра коњо, / скривам тука сабља дипленица, / ке е Марко буен и немирен, / ако Марко у неволја падне, / да растрасиш твојта вита грива, / да издрнка Марко остра сабља, / с неа Марко себе да запази (СБНУ 53, 736). 2. *се џоболи*; како Арап ми подума, / вистина така ми е направил. / Абер прати цару Бајазиду: / – Да ми дадеш твојата мила ќерка. / Ал' царот у неволу падна. (Драг. 15–16)

Со п р и д а в к и т е: **голема**: а егиди, незнаен делија, / и јас си знам оти е недела, / и си знајам оти е греота / дека орам во сред Недела. / Јас си имам голема неола, / затоа сум излегол да орам (СБНУ XIII, 98); шчо ми беше сестрино му дете / право тегне на белу порту: / – Шчо си имаш, ујче, голема неволја, / па си сврши Мара од извора, / си даде два товара благо (Драг. 96); **тешка**: чуеш ли ме, Момчулице млада! / А што рониш слузе низ образи? / А што ти је тај тешка невоља? / Али јунака ману наодиш? (Р. 80); што е злочесто на свето / дете сираче да стане / без мајка, дете, без татко! /

Така си Станка остана, / на брата на врат остана, / брату слугинка да биде, / тешки невољи да тегле. (Мих. 102)

НЕВОЉА ж. Вид. **невоља**; штом ме питаш, стара мајко, / јазе ќе ти кажам: / очите ми солзи ронат / од невоља и неправда, / од неправда, стара мајко, / за нашата татковина, / за нашата татковина, / од секога ограбена. (Кот. 60); *со именкаџа*: н е п р а в д а: ој ти, брате Македонче, / што ти е глава поведена, / што ти очи сѝзи роне, / што ти нози трпнеат? / – Не ме питај, мила сестро, / не развивај љути рани. / Од неправда и невоља / страдам, бољам, тажам, плачам. / И Русија е слободна, / Македонија ошче страда / од проклетите шпиони. (Паск. 90)

Со п р и д а в к а т а: **голема**: викат јунак што му тежит: / – Отвори ми, млада Момчулице, / ја си имам голема невоља, / пристигна ме Корун Ќесеџија, / ка ми земит, море, руса глава! (Р. 225, Битолски вилает)

НЕВРЕДЕН -дна *приг. неспособен*; ами јас жена невредна, / со што руо ќе напраам? (СБНУ I, 46); де гиди, Кузман Кареман, / Целадин-бегов капидан! / Бечвите ти се на страна / со каурката по-страна. / Кога си Кузман невредно / Мурата да го јотепаш, / зошчо се, море, нафакаш? (СБНУ XII, 92, Прилеп)

Со п р и д а в к а т а: **мал**: шо м' омажија за момче малечко, леле, / за момче малечко, мало ем невредно, леле, / од черги станува, чучаре седнува, леле, / чучаре седнува, лепче посакува, леле: / – Дај ми, мајко, лепче, на играње к' одам, леле! (ИФ, Севдалино моме, што си невесела, с. Долгаец, Прилепско, 1969); оти остааш (Илија) сираци, / уште мали и невредни? / Леле, леле домаќине, / што си умре ти без време! (СБНУ XVI–XVII, 112); **прегрбен**: ој ти, снао, мила ќерко, / да што ти било речено / да останиш ти вдоица, / како црна кукаџа; / да си гледаш сирачиња, / да си гледаш мене слепа, / мене слепа прегрбена, / прегрбена ич невредна, / сѝ за рака да водена, / и до црква и низ дома! (СБНУ III, 73, Прилеп); **сиромашка**: леле, леле, јас сирота, / јас сирота, до Господа, / што останав сиромашка, / сиромашка ич невредна! / Дури сум била у татка / како цвеќе во градина, / така сум јас порасната (СБНУ XVI–XVII, 105); **стар**: и вака му Господ прогоорил: / – Ој, јуначе, незнаен делија, / ти што носиш долгата гаргија, / ја потслези од коња на земи, / да ми крениш таја торба земња, / дека сум си старо ем невредно, / та не можам само да си кренам. (СБНУ II, 117)

Со и м е н к и т е: дечиња; жена; мајка.

НЕВРЕДНО *ср. несисобно*; Вид. кај и з р а з и т е.

Во и з р а з и т е: **вредно, невредно; вредно ем невредно; вредно и невредно** – *сиџе (и сџисобниџе и несџисобниџе)*; там се собираат мало, гулемо, / мало, гулемо, вредно, невредно, / та да го видам белото Маре, / та да го видам шо руба носе? / Дали си носе белата ајта, / што сме ја шиле до седум души? (Шапк. 1, 391); време дојде веќе да се женам / с` иженија вредно ем невредно, / јас сиромав уште сум неженет (ИФ); ај не се предевам на душмански раце / за да ме мачите по занданите / и да ме бесите по мостовите, / и да ми се смејат старо и младо / и да ми се смејат вредно и невредно. (ИФ)

НЕВРЗАН *неџир. џл. ирид. шџо ушџе не е врзан*; горни лојза, Кало, нережани, / нережани, Кало, негрибани, / негрибани, Кало, некопани, / некопани, Кало, неврзани, / неврзани, Кало, непрашени! (ИФ; Брад. Песмарица, 1929)

НЕВРТЕН *џл. ирид. овде: шџо не чува (овци и др. сџока)*; Перунико убава девојко, / левкум пееш, далеку се слуша, / те дочуло овчар од планина, / оставило трло невртено, / оставило стадо неброано. (ИФ, Перунико, убава девојко, Кичево 1968); Биц. 2, 17)

НЕВРТИКУЌА -овци *м. и ж. недомаќин, недомаќинка*; ори Рујмено, бела кајмено, / ке си го зела таквото мужа, / таквото мужа недомаќина, / недомаќина, невртикуЌа: / тутун пие, а гра не купује, / вино пие, дома не спие. (МФ II, 3–4, 449)

НЕВРТОК *м. (народ. џоезија) се вели за чеџврџокоџ;* ч е т в р т о к - н е в р т о к – *ден коџа не џреба да се џреде (не се врџи)*; понеделник – поседелник, /.../ среда – напреда, / четврток – неврток, / петок – света Петка, / сабота – на бана, / недеља – на пазар (Шапк. 5, 394); четврток – неврток, / петок – прошеток, / сабота – миоглавец, / недеља – кој работи да и ја да работа? (МПр. VI, 4, 72)

НЕВТЕ *џл. несвр. Вид. нејќе*; нафте змија мене да изеде, / току иска тебе да изеде, / опашка џ креј црното море, / главата џ креј нашите порти (Молер. 43–44); поврна се мома Ангелина, / поврна се, мома расплака се, / та одведе коња некована. / Ој ле брајно, Дојчин болен јунак, / нефте Петџр коња да ти кове / да ти кове коња вересиа, / плата тера мое бело лице. (ИФ)

НЕГ' зам. лична долга форма за предмет̄ за предмет̄о лице
машки и среден род еднина; Вид. **него**; овде со п р е д л о г: А мајка
му над нег` стуй, / над нег` стуй, роки корши, / роки корши, солзи
рони. (СбНУ XXXVI, 30)

НЕГА зам. лична долга форма за предмет̄ 3. лице машки и
среден род еднина; **него**; и на крапа велат ем говорат: / – Е ти
краву, е, наш господару, / од ка се е Будим заградило, / таков јунак
у непа не дошел. (Теох. 288)

НЕГДЕ прил. и предл. **I.** прил. на некое место; некаде; тога
Турче је зборвеше: / – Стојанице, бре неесто! / Да го видиш твојго
брата / дал` од негде го познаваш? (Мил. 178); мајка Мари вели: / –
Ајде, Маро, ајде, / негде ќе те пратам, / негде ќе те пратам, / крај
Марко со ужина (Совр. XXVIII, 7, 26); каде ви се, Али бе братче,
снаје да излезат, / Али ја бе братче, порти да отворат? / – Снаје
ошле, Илинко бе сестро, негде по работа (МФ II, 3 – 4, 489); и ќе те
паша попита: / – Просјаче, младо просјаче, / тизе се шеташ по све-
то, / виде ли негде Страила, / Страила страшна војвода? (Кост.
230); ти се мољам (свездо Вечернице) прао да ми кажиш, / али негде
имаш догледано / да се најдит појунак од мене? (Мил. 159); прва
пушка негде пукна / и знак даде за борбата. / Пандета го утепаа, / а
Алексо ранет лежи (Кон. 1, 15); многу градови, села пројдов, / како
тебе, Битола, / нигде не најдов. (Милен. 23)

II. предл. (временски) приближно, околу; некаде; ако је вре-
ме коде Петров ден, да донесиш два класа жито; / ако је време негде
Крстов ден, / да ни донесиш два грозда грозје. (Р. 262 /5/)

НЕГДЕ-ГОДЕ прил. понекогаш, одвреме-навреме; тој ми и-
мат посестрими: / сека града посестрима, / негде-годе дома идит
(Икон. 131); Арнаути Бога молат: / – Дај ми, Боже, летно сонце, /
стреде зима коложега! / Д` излезиме по планина, / да ватиме дерве-
ните, /.../ тука врват базирјани, / базирјани, битолчани, / негде-годе
од Крушоо (Кав. 76); Митар пије, Стефан послужива, / две години
арно го служува, / трета го је лошо служувало; / негде-годе чеша
препа̀нуве, / негде-годе празна ја остава, / с десно око накриво го
гледа. (Кост. 183); пливат јагне низ тивко езеро, / пливат моме низ
рода голема, / негде-годе моме подвикнуват: / – Немој, мајко, да ме
заборавиш, /.../ да ме каниш, мајко, на првиче! (Ник. 77); девојчиња
мори, гугувчиња, /.../ роци ми се, мори, во жебови, / плни ми се, мо-
ри, леблебији, / негде-годе, мори, суво гројзе, /.../ негде-годе, мори,

бадем шеќер / негде-годе урубији чемберлији (Огњан. 284); кинисае по бели друмои, / негде-годе жена потерует, / ми го биет с три струка камцика, / ми го биет Марка Краљевиќе, / негде-годе петици згазует, / од петици црн крв потекует. / Си дојдоа тие по Пирока, / си фтасаа под бела Плетвара. (Пенуш. 3, 168); Немој, завал, бабо, да ме лажиш, / што је бабо Скопје опустено, / опустено, бабо, истурено? / Негде-годе, бабо, куче подлавнуе, / негде-годе, завал, дете подвреснуе (Цеп. 167); на дрвото до три кукавици: / прва кукат – веќе ќе прекукат, / втора кукат од пладне до пладне, / трета кукат само негде-годе. (Црн. 218)

НЕГДЕ-ГОДЕР *ирил. ионекоџаш*; Вид. **негде-годе**: ништо лошо, ништо лошо не ви правам, / раце ми се , раце ми се во џебови, / џебој ми се , џебој ми се пални рамни, / пални рамни, рамни леблебија / негде-годер, негде-годер суво грозје (Фирф. 1, 7); де Коруне, млад, џанам, Коруне, / зашто не идеш како првин , / како првин што идеше, / ката петак и сабота, / негде-гордер, Корун, у недељу (Р. 139); **негде гoder**: негде гoder го потера по бели друмои, / негде гoder коња подигруе, / негде гoder дете боздоган подврлује, / подврлује више до небеса, / со малото првче го дочекује. (ИФ, Се родило дете Дукадинче, с. Крапа, Порече, 1969); **негде-гoder**: појасот ја ќе го распашам, / раците да ми врзите, / низ село да ме терате, / негде-гoder да ме пцујете, / со шамарници мавајте, / со дипчици ме тепајте, / пред куќа да ме терате. (ИФ, А, Бог да го бие јована, Велес, 1954)

НЕГДЕГОДЕР *ирил. ионекоџаш*; пием вино, пием вода. леле, / негдегoder медовина, / негдегoder медовина, леле, / малку пивнав – с` опијанив (Крст. 107)

НЕГДЕЈА *ирил. неџде, некаде*; ми излезе Ника баш деојка, / тогај зборит Ника баш девојка : / – Ја не зема Никола чорбаџи, / ќе го зема Ника сиромавче, / богатиот ми е до негдеја , / сиромајот ми је дур до века (Вид. 1, 81).

НЕГДЕКА *ирил. неџде, некаде*; и је рече Марко Краљевиќе! / – А егиди млада Маркоице, / не ќе ода на војска царева, / не ќе ода негдека на свадба, / та да зеам моја остра сабја (Мил. 139–140); стреќа је стрете Петре ловачето: / – Ај тако ти Бога, убава девојко, / ти дали имаш негдека некого, / негдека некого, твоја мила рода? (Мил. 214)

НЕГДЕН *џрил. неџде, некаде*; изговара, џанам, пиле соколенце: / – Море, ој ти, Ѓуро, леле, апсанџија, / што ми толку, Ѓуро, тимар правеш, / море, дали негден, Ѓуро, ќе ме праќаш, / или скапо ќе м` препродаваш? (ИФ. Свадба прави крал Латинина, с. Козјак, Штипско, 1969)

НЕГДЕН-ГОДЕР *џрил. ионекоџаш; неџде-џоде*; од милости (двама браќа) со една чаша вино пиле, / помалиот на постариот служи, / си го служи од мало малечко, / сè му ја чаша рамна дава, / ала сега негден-годер приполнуе, / негден-годер му ја отпразнуе. (Цеп. 160); постарио (брат) на помалио вика: / – Е ти, брате, Ашик Димитрија, / ти ме служеш од мало малечко, / сè ми чаша рамна даваше, / а сега негден-годер приполнуеш, / негде-годер празна даваш. (Цеп. 161)

НЕГДИН *џрил. некаде*; еј јуначе, лудо младо, / дал` минахте негдин горе / дал` видехте дробно цвеќе? (МПр. 4, 98)

НЕГЛАВЕН *џл. џрид. а. шџо не е џлавен, ш.е. свршен*; Турци турски продумаа; / – Ајде, ајде понагоре – / Ќе постелам шарен килим, / ќе расипем младо Влахче, / младо Влахче неженено, / младо Влахче неглавено! (Црн. 266); разјади се танка Јуда, / танка Јуда самовила, / та си флезе фоф селото, / та си узе сто дечица, / сто дечица пеленчета, / сто девојки неглавени, / сто јунака неженени, / та `и води на планина, / на планина, на вишина (Молер. 39). **б.** (*во именска служба*) н е г л а в е н, н е г л а в е н о; ја бех млада крчмарика – / и ја се не знам каква сам. / Фного ми са доодили / и главени, неглавени, / и женени, неженени / и нејфного јаничере (Молер. 209); сичко ф тебе, мари Јано, погледнало, / и главено, мари Јано, неглавено, / и женено, мари Јано, неженено. (Молер. 103)

Во и з р а з о т **и главено, неглавено** – *сџџе, до иоследен*; (Рада омајало) и женено, и неженено, / и главено, неглавено. / Штото беа женените, / жените си оставија. (Мих. 97)

НЕГО *зам. долџа форма за дирекџен објекџ (џреомеџ) од личнаџа замена за 3 л. едн. машки и среден род*: т о ј, т о а, о н, о н о; ај одете кај млади спенџеџија, / вие него живо ватете го, / живо овде да го донесите (Цеп. 91; спенџе -иња); пак му велит Шаина робина: / – Не џути се, Марко Кралевиќе! / Али, Марко, имаш ти на памет, / оти бевме мие до две сестри, / поголема беше Ангелина, / стреден беше Марко палаина, / а по него Шаина најмала (Мил. 208 – 209); што е ова од Ордана, / од Ордана Пиперката? /

Ордан носи чесно дрво, / него куршум не го дупи, / него сабја не го сечи! (ТМ 297) дал` чуete китени сватои, / еве давам моја остра сабја, / кој ќе може него да отвори, / он ќе земе млада Ѓуроица! (ИФ)

Со п р е д л о з и т е: **во**: стани, барте, Белград изгоре! / – Ако горит, нека доизгорит! / во него су три лет летувало (Р. 404); **до**: на трпезата си светци, / на чело свети Никола, / до него света Илиа (Мил. 39); над Битола во јокопи, / млад војник лежи, / а до него милна сестра / сенка му држи (Биц. 4, 153); **за**: мајко ле, мила мајко ле, / али ме даваш за него; / – Постој, ќерко ле, почekaј, / твојот ти татко не тука, / дури да дојдит татко ти! (Шапк. 5, 289); избрала го, мома, земала го! / Ајде, качил си ја на којно зад него, леле, / качил си ја на којно зад него. / Ајде, однесел ја у Прилепа града, леле / уднесел ја у Прилепа града. / Ајде фнесел си ја в шарена *ооајка*, леле? (Кот. 35); **зад**: излегол Томо Томовски, аман, аман! / со теја коњче доривче, / пред него јагне печено, / зад него љута ракија, / жалта ракија ендеска (Р. 404); **каде**: и тогај му веле бановица, дос невеста! / – На ти сабја кулаклија, на ти којна карамана: / јазе знајам сега каде негу ки гу кладат, / туку ајде сега носи му `и вија, / па јала напкум да се кирдосаме! (Вардар 28); **кај**: ал ме чуеш мој стари татко! / Дојде еден незнаен делиа, / и те викат тој кај него (Мил. 46); Кузмане, море Кузмане, / тебе те вика и бегот, / и ти да идеш кај него, / сејмени тебе да даде (Р. 114); **крај**: Стојане, маре Стојане, / разболел се млад Стојан / на тава поле широко, / никој од рода креј него (Молер. 250); поболил ми се Ѓоргија, / Ѓоргија даскал од Струга, / никој крај него немало / клета му мајка до него (Ник. 79); **на**: бегај, моме, да бегаме, моме, јар моме! / да бегаме димна гора, / тамо имат многу древја / многу древја јаорови, / едно древо дафиново, / на него се три пилишча, / три пилишча голичишча (Шапк. 1, 283); **над**: седнал Марко с мајка да вечера, / солна леба и вино црвено, / а над него свезда Вечерница (СБНУ LXIII, 548); **нија**: тој што ми даде чист прстен, / низ него да се провира, / тој што ми лице пољуби, / љубен да биде до века (Биц. 2, 34); **од**: та си стана Марко Кралевитин, / та си оде дукадинска земја, / та си најде Дете Дукадинче, / оно си е на девет години / и па си е појунак од него (СБНУ LXIII, 716); **одзад**: изникнала е калинчица, / на два пӑте, на два друма, / кој помине сѐ откине. / Де помина примлад Стојан, / как га фати од вршото, / искарра го од корено, / наметна го врх коња, / на врх коња, одзад него. (Сазд. 1, 137); **околу**: стара мајка до глава му стои, / девет сестри окол` него седат, / прво љубе до

ноги му седе (СБНУ LXIII, 580); **по**: пак му велит Шаина робина: / – Не љути се, Марко Кралевике! / Али, Марко, имаш ти на памет, / оти бевме мие до две сестри, / поголема беше Ангелина, / стреден беше Марко палаина, / а по него Шаина најмала (Мил. 208–209); минаа,, заминаа двајст и петмина, / двајст и петмина, верна дружина. / Најнапред врви Трајко Морарцки, / по него оди Туше Богданцки, / право си теглат за Стујаково (Пеев 272); **под**: нито си е сопна снега, нито си е бел камен, / туко си е бел ми чадар, / под него леже млад Стојан (Драг. 169); **пред**: пред него је чесна софра ставена / на софра је рудо јагне печено / до јагнето златна чаша винена / а до него кадан бела Тодора (Р. 240 /4/); оди да му речеш на цара Сулимана, / нека ми гу башладиса мојото кабаат, / да одам да му го фатам Бано, / да му го дунесам прид него (Вардар 21 – 22); кинисал Илван, кинисал / со невестата пред него, / на милни гости да јоде, / на милни гости, шурје му. / Невесте, живти браќа ти, / ја поткрени си ќердано, / да не ти толко зунее, / зунее дори тапнее. / Да не те чујат душмани, / душмани твојте асами. (ГлСНД III, 1, 289, Леринско); **през**: тој шо ми даде порстено, / да се пресукне през него; / тој шо ми баце лицето, / да се ќердосам со него (МПр. В, 3, 95); **с, со**: дале са си Мујкану девојку, / одведелу гу Поповиќ Јован, / станало е три години дна, / она неќе с него да продума (Драг. 79); забери аскер, полици, / забери Турци полјаци, / забери башибозуци, / селото да го сардисаш, / Цветков војвода да фатиш, / со него дедо Андреја, / Ѓорги Смилевче со него, / и деветнаесетмина комити (Кав. 107); **сос**: вујче ти Караца крседар биде, / и тебе сос него ќе те направе, / ама срамота е сос силаф да идеш (Цеп. 157); **според**: ќе си оди (цара Костадина) открај докрај земја, / ќе си бара лика според него, / ќе си бара една мила снаа(СБНУ XIII, 104); шедба шета Србин добр јунак, / шедба шета слика да си траси: / ишшетал је Влашко и Богданцко, / та не може слика да си најде, / да си најде слика според него (Молер. 56); **спрема**: ми кинисал Србин од Видина, / ќе ми јоди од крај до крај земља, / ќе ми тражит лика спрема него: / ел девојка ел удовица без мажа (Р. 139); **спроти**: кинисало Иво црногорче, / да си сакат лико спроти него, / никоде го лико не арекса (Ил. 127); **у**: шчото беше кумо... / разигра си таа врана коња, / шчо е живо сѐ у него гледа. (Шапк. 4, 196)

НЕГОВ *прид.* или *зам. присвојна придавка за 3. лице еднина*; н е г о в (овде: *во обликои* н е г у в): седнал Лазар на златна трапеза, / на трапеза ручок да поручаа / сус негуви ду четири слуги.

(СБНУ III, 85); н е г о в а: Мемед е сиро – сиромав: ни мајка има, ни татко, / ни братец има, ни сестра, / ни нигде пуста роднина, / сал има една тамбура, / тамбура иќетеллија – / и она му е скршена, / и она не е негова! (Кав. 58); заведе си Димчо, гален Димчо, / заведе си Ката Катранциска, / заведе ја при брзата коња: / – Хајде, хајде, по длѓи друмове! Мома води на брзата коња, / одведе ја на негова дома (СБНУ 53, 534); па се свали од негова коња, / па падна на земља Господова (Мил. 194); најмел се Гоце Делчув вујвода / ус негафта верна дружина, / уф Кукушко рамно поле (Пеев 297); н е г в а: тога велит Марко Кралевиќе: / – Не гибај ме, мајко, што се смеам, / п’т си имам сега јас да одам; / ја ќе одам земја Дукадинска, / тук извади моја брза коња. / Тога јавна негва брза коња. / Први петли дури пропеали, / црно море Марко го препливал, / дури ми се зора обзорила, / ми излезе крај бели друмои. (Мил. 159); *во мн. форми*: н е г о в и: загинал Стојан, погинал / са го рода заборила / и мајкина и башчина / и негови девет братќа (Самар. 76); н е г о ј: и си стана Беле од Костура / си отвори негој вити порти. / Три години не беа отворени, / крај порти му полно изникнало, / изникнало трње и коприви, / си отвори негој вити порти. (Трен. 5, 11)

2. н е г о в и т е – неговите роднини.

Со и м е н к и т е: боздоган, брада, брат, браток; внук, внуче (Рус. 55), вујче; глава, град, грло; двор, дедо, дете, дисаги, другар, дружина; жена; јунаство, јунаштина; калпак, компанија, коњ, коски, копје, куќа; либе, лице, лулка; љуба, љубе, љубна, љубов; мајка, маќа, Марковица, мера, место, млада (супстантивизирана придавка: говореше на негова млада), млученце – внученце, мнук – внученце; невеста, нишан, нога, нунко; образ, око, оружје; побратим, порта, посестрима, постела, пријател, пушка; рака, ракија, ramo, рилка, робинка, род, руба; сабја, сарај, свадба, сејмен, сејсан, сестра, син, скорен, снаа, срце, стрико; татко; ќерка; чета; шура.

НЕГОЈ *прид.* Вид. **негов**; овде: *негови*; поможи Бог, седумдесет невести! / – Дај Бог добро незнаен делио! / Ние не сме младине невести, / нито си сме младине деојки; / туку си сме младине вдоици; / н(è) овдоело Филип Маџарина, / си сме није негој робинки. (Сазд. 6, 109); н е г о ј е – *негови*; и од тогај поодамна било, кој ќе грешит негоје миле роде, / кој ќе греше на милата сестра, / кој ќе грешит некое мило роде, / никој п’т грех немат проштање. – / Што да слушат све весело било, / и од Бога повелико здравје. (Мил. 70)

НЕГОЛИ *сврзн.* 1. *камоли, а камоли*; туго, Боже, ја што си направив, / ја си отрув најмали братец, / а без братец тикето не бива, / а неголи ја без брат да бидам. (Р. 114); стрете валкон рудо јагне / не умее да го јаде, / не умее да го задрет, / ах неголи да го јадет (ИФ); Маро месечино, / дал' си вечерала? / лудо, море лудо, / ја не сум ручало / неголи вечерало. (Р. 291)

2. *одошшо, ойколку*; не умири, којно, от к' излезе зелена трева, / поарно пиле на граница, неголи в кафеза (МПр. VI, 4, 108); е, ти горо стопанино! / боле ќе ти посветити, / нег'ли ќе ти послужи (Ил. 296 и 314); (проза: поарно пиле на граница, неголи в кафез. (МПр. VI, 4, 108, Долновардарско)

НЕГРАДЕН¹ *џл. ирид. шшо не е граден, шшо не се изградил.*

НЕГРАДЕН² *ирид. шшо не е граден, заграден; незаграден*; дали се сади босиљок, / на сува рида без вода, / на неградена градина, / посеј ми, моме, босиљок, / јас града ќе ти заграда, / јас сџлнце ќе ти угреја (ИФ); постој, слнце ле, почekaј, / ја да те тебе упраша, / дали да сада босилек / на сува рида без вода, / на неградена градина? (Р. 291, Јужен Брод, Пореч; Стоич. 111); Пиринуго, јубава девојко, / тијом пејеш, далеку се слушаш, / чул те овчар преку три планини, / оставил си трло неградено, / јоф трлото овци неброени, / јоф овците млеко немерено, / јоф млекото пари неброени (Фирф. 2, 198); девојко, мори девојко, / садит се, садит босилек / во неградена градина (Црн. 225); Пиринуго, јубава дивојко, / тихо пејиш дилеко се слуше. / Чул те уфчар преку три планини, / си јуставил трло неградено. (Тан. 56); Перуниго, гиздава девојко! / Тихом пееш, дилеко се слуше, / чул те овчар през девет планини, / јоставил си трло неградено. (Шапк. 1, 355)

Со и м е н к и т е: градина; страга; трло; Вид. ги горните примери.

НЕГРИБАН *неџир. џл. ирид. шшо не е џрибан, шшо не се изџрибал*; горни лојза, Кало, нерезани, / нерезани, Кало, негрибани, / негрибани, Кало, некопани, / некопани, Кало, неврзани, / неврзани, Кало, непрашени! (ИФ; Брад. Песмарица, 1929)

НЕГРЛЕН *ирид. (за џуба) шшо не е џрлена*; ми се спреми Радула војвода, / ми се спреми у војска да иде, / ми остави џуба нељубена, / не џубена, џуба не грлена. (Крст. 86)

НЕГУВ *прид.* или *зам. присвојна придавка за 3. лице еднина*; н е г о в (овде: *во обликои* н е г у в): тогај се убрна Југнин добар јунак, / и му рече на нигувата стара мајка: / – Е мур мале, мале, веле, / мојте греуве не сѝ дуплакуват: / кога се субрама сидумдесит души, / да ј фатиме сидумдесит раскрсници... (Мисир.)

НЕДЕ *прил. негде, некаде*; е, тизека, Милош добар јунак! / Да не знаеш не(ј)де, не(ј)де вода, / грло, грло ни се вцаленило! (*исушило*) (Тош. 31); а Јанинка говореше; / – Робинчице, стара мајко, дали имаш неде рода, / неде рода и роднина? (Теох. 457)

НЕДЕЈ, НЕДЕЈТЕ Вид. **немој, немојте**; *со жлаголише*: л ѝ ж и: кажи, речи, Анке, недеј лѝжи, / дека ти е, Анке, твојот момче? / – Мојто момче, аго, г` отепае, / г` отепае, аго, клети Турци (Кав. 86); љ у љ а: Јорданка ми се љуљаше, /.../ сред море на два каика, / кад се љуљаше певаше. / Мајка је нејзи велеше: / – Недеј се љуља, Јорданке, / ќе паднеш, ќе се удавиш! (Арнауд. 258); м ѝ ч и: ах, недејте ни мачете, един-два! / Ви и курдишта скапани, / азијатски скотове...! (Мих. 279); п о т у р ч и: арно ми мајка думаше: / – Недеј се, Радо, потурчи, / турска е вера невера. (Фирф. 2, 222); арно ме мама учеше: / – Недеј се Раде, потурчуј, / турската вера невера, / Турчинот празник не знае. (Лин. 116); у л и: дочула го млада Марковица: / – Ој ле, Марко, ој ле, млади Марко, / ако немаш помал брат од тебе / недеј улиш Бога криво да му стане – / нали имаш сина у пелени, / у пелени у шарени љулки? (СБНУ 53, 581)

НЕДЕЛА *ж. 1. седмиош ден во неделата (ден за одмор)*; станала ми Марковица, / с утро рано во недеља, / во недеља, на Велик ден, /.../ (се променило) сѝ во руво копринено / и на уста наредило / до два венца дробен бисер (Јастр. 124); на сабота дете се разболи, / на недела Бога душа даде (Биц. 4, 37); пиле лета над море / и на момци говори: /.../ – Да не орат недела, /.../ оти болни ќе лежат (ИФ; јас ќе си умрам, јас ќе си умрам / рано в недела. (Милен. 95); сон сонила будимска кралица, / во сабота споредум недела, / сон сонила и се уплашила, / беше је се небо одгрнало, / од небо ми свезди попаѓале, / двор падна звезда вечерница, / во чардаци јасна месечина! (Огњан. 235); ако је своје својинче, / чекај ме, мајко, в недела, / ако је туѓо туѓинче, / чекај ме, мајко, в година (Р. 274); *во формата* н е д е л е; Вранке ле, Вранке, Вранушко, / орала ли си ф неделе? / – Орала ли сѝм, орала / и двата вола одрала и шарената кобилка; / с неа сѝм семе носила, / на нови пазар одила, / големо чу-

до видела – / жена си ма́же продава за две острушки, пострушки, / и за две глави лукови, / и за две трески борина. (Молер. 215)

2. *седмица* (*седум дена – една недела*); узнал е Стојан овчаро, / за едно моме битолско, / многу ми било убаво, / срцето му го раздрало. / Ошол ми Стојан Битола, / момето тој да го види / за една барем недела / срцето да си умири (Кав. 8); посвршил се Гино Арнауце, / се посврши за Петра убаа, / не ми седе ни ден, ни недела, / ми отиде на бело бачило (Мил. 126); ој ти тебе, Божурке деојке, / да ме чекаш за една недела! / Ја не чекам денум до пладнина, / да нега ли за една недела! (Р. 291); зашто, брате, мој најмал братец? / Зашто вије бесу ми дадовте, / за недела првиче вратите, / од мајку ме вије одделивте. (Р. 144)

3. *празник во неделен ден*; Бог да бијет легенски христијане, / не се знаит постаро, помладо, / не се слават светци од година, / не се држат Петка и Недела. (Мил. 32–33)

4. **с в е т а Н е д е л а** – *име на светици*; заспал, задремал свети Никола, / меѓу два пота, меѓу два друма, / меѓу два друма, два манастира. / Туе помина света Недела, / в рока носеше стребрено котле, / а во котлето светена вода, / а во водата крс и босилек. (Клич. 88); света Недело, мила сестро ле, / ја ќе си ода Солунско поле. / Се окучила кучкана ламја, / ми окучила девет кучиња, / го полапале сиот берикет. (Трен. 3, 105)

Во и з р а з и т е: **Велика недела** (**и Страсна недела**) – *неделаиџа пред Велигден*; девојко, девојко, убава девојко! / Летна перенуга, зимна теменушка, / што си расцафтила рано пред Велигден, / рано пред Велигден, Велика недела (Мил. 451); **Големата недела** – *неделаиџа пред Велигден; Велика недела; Страсна недела*; сам Стојан ми се разболе, / на девет места се рани / во среде пости велики, уште пред свети Благовец, / пред Големата недела, / на ден Велики четврток. (Пул. 58); **до недела** – *90 оруџаиџа недела, за една недела*; па излезна старата ѝ мајка, / па си зема две бели погачи, / па излезна старија ѝ башта, / та си зема две баклици вино, / та згодиа Косовка девојка, / па думаа верно за свадбата – / са недела јавен годеж да е, / до недела верната им свадба (СБНУ 53, 582); тогај стана ашик бане Митре / и товар три товари азна, / прстен даде и прстен си зема, / до недела тешка свадба прави (Кост. 184); **за недела** – *за една недела*; раскара се Каравидо / са нееста Карабоја, / од ден до ден за недела (Мил. 259); **за недела дена** – *за една недела*; фала Богу, фала единому, / Марко шета низ гору зелену, / он ми шета за недељу дана, / он ми тражи лова да улови (Р. 80); **недела**

време – една недела; појде Марко, сестра си свршило, / ја свршило за недела време, / ја свршило, нејзи не му кажа (Арнауд. 113); **од недела** – од *пред една недела*; од една недела; некет зетон лебон да го јадет, / тој го чинит од недела месен, / некет зетон ракија да пијет, / тој је чинит вода синошница, / уште што је деојка носило (Р. 291); **од недела до недела** – *цела недела*; јазацито, сив соколо, / очите ти соколови, / вежите ти гајтанови! / Јазациа свадба чини / од неделе до неделе (Молер. 235); **прва недела**; **првна недела** – *неделајта по свадбајта*; Марко Елена оставе, / оставе, пиле Елено, / та оти ле а оставе? / Од свекрвина насвада / и од золвина умраза / и ќе не му е за срце / като првата недела / и повторната година (Молер. 215); Марко Елена остава, / остава Марко, прошчава, / од три је деца остава, / оти не му је Елена / като првната година / и попрвната недела (Пенуш. 6, 332); **Света недела**: пушти Марко коса до појасо, / па си јана таја врана коња, / па си ојде на река Ситница, / тамо најде деведесе моми / дека белат тија бели платна, / па ги бела у Света недела. (Ил. 307); а што беше, цару Костадину, / утре рано, рано да станеме, / утре рано, у Света недела / ние двата на црква не идем (Драг. 124); викнала Фимка да плаче: / – Тужице, боже, до Бога, / како ќе си одам до дома! / Мајка ми ќе ме утепа, / татко ми ќе ме заколи! / Трај ми си, Фимке, не плачи, / утре је Света недела! (Фирф. 3, 189) **л света Недела**: т’ и прекална света Недела: / – Цут ми цуте, род да не роде, / и сам кадиа просто му стана, / просто му стана, му се поклојна. (Шапк. 3, 46); **со недели** – *мошне долго (време)*; не је тука Ељмас бего, / отишел ја на чифлико, / отишел је на чифлико / сос месеци там ќе седе, / сос месеци там ќе седе, / сус недели не довага! (Кот. 55); и пак ќе се поболеше, / со недели ќе лежеше, / судни маки ќе видеше, / и пак не се остааше / од пусто пијанство твое. (СбНУ XVI–XVII, 108); мори, Видо црнооко! / Вино ли се твојте очи, / или љута баш ракија, / шчо ме мене опијани, / Махмур шетав со недели? (Шапк. 1, 329); **Стара недела** – *христијански празник*; Кочо на чардак седеше, / цигаре тутун пиеше / и на сестра му велеше: / – Елено, сестро Елено, / оди речи е Невене, / утре е празник..., / голема Стара Недела, / Кочо ќе одит на дрва, / Невена да ојт на трески! (Кит. 1, 82); **Тодорова недела** – *неделајта (седумте дена) пред Тодоровден во која се пошти*; во Недела Тодорова / сите моми болни лежат, / а ергени сал се чудат / за понуда што да им купат? (Вас. 240)

С о п р и д а в к и т е: **горна**: шо видох невеста / горната недела / од црква си грејше. / Шо имаше минтан / пет топа алаца, /

три топа гајтан / два топови срма (МПр. X, 1–2, 143); **нова**: иди си доле у поле, / та накопиј чемерика, / чемерика и вратика / и жѣтата перуника. / Свари ја в нова недела, / та им попрскај постела / и шарените зглавници (Кост. 89); **повторна**: Вид. кај првна; **првна**: Марко ле, вреден јуначе, / Марко си Вела остава, / Марко остава, проштава, / од три деца одвова, / оти не му е убава, / като првната недела, / првната и повторната (СБНУ XII, 76); **слепа**: дојде моме, дојде, / слепата недела! / Да ми ослепеја! / Да ми отќореја, / та да не са пули / надвор да излези, / ќора да остани! (Спасе 51); **Тодорова**: вај недела Тодорова, / сите моми болни лежат, / а ергени сал се чудат / шчо понуда да однесат. (Манол. 30); **цела**: дури, дури сватови ми собра, / а се стори целата недела, / и свато оно ги собрало (Р. 114); има целата недела, / те гледам, синко, се чудам / те гледам коња си готвиш / кај мислиш, синко да одиш? (Тах. 66)

Со б р о в и т е: **две**: али чуеш, Гино дебарлија! / Ајде појди во града Дебара / да поседиш две недели време, / да си земиш дванаесе маски, / да си дојдиш во града Вароша / да плениме Марку сета стока (Цеп. 104); најживеле гладни арамии – / да седите две недели време, / што ќе најте на кол да удрите / да смириете Кочани Клисуре (Цеп. 39); раскарал се Каравидо / со сестра си Ангелина, / што се карал Каравидо / од ноќ до ноќ две недели, / веќе му се здодеало (Мил. 259); нарочуват бело Менде порочуват, / како зноеш, аци Павле, да си доеш, / да си доеш, аци Павле пред Петровден, / пред Петровден, аци Павле, две недели, / ако не доеш, аци Павле, пред Петровден, / ка го наеш бело Менде оможено (Клич. 10); **три**: расло дете Исак при татка и мајка: / три дена ко стори за три недели израсе; / три недели напрај, за три месеци порасна (Рус. 35); дејгиди царе, везире, / колку жолтици ми сакаш / Димчета да го отпишиш / Димче е сега женато / пред три месеци свршено, / пред три недели женато (Ник. 24); ми го пушти Лазаре на манастир / да ми учит Лазаре бела книга, / бела книга Лазаре црно писмо / и ми учи Лазаре три години / три години Лазаре, три недели (Р. 240 /4/); кум сокола на рамења држит, / сокол ми се куму милно молит: / – Пушти мене мили нунколенце, / три недели низ гора зелена, / а четири низ вода студена. (Цел. 233, с. Брежани); **пет**: ќе ме мужи, даде, по Ѓурѓовден, / по Ѓурѓовден, даде, пет недела, / со тупани, даде, сви беќари, / сви беќари, даде, радешани (МФ II, 3–4, 477); **шест**: дуовниче, мило брате, / ќе ти кажам греоите: / сум постило шес месеци, / шес месеци, шес недели. / Ој, невесто црнојоко, / тргај рака од севдата, / да ти простам греовите (Фирф. 3, 179); дури беше шес(т)

недели / ми изучи секаквана книга (Р. 404); шчо си, Лено, налутена, / налутена, насрдена? / Как да не сум, Кимо, насрдена, / шест недели болна лежав, / ти не дојде, Кимо, да ме видиш, / понадица да донесиш! (Р. 262 /2/); е бре Бугдан, Кара Бугдан, / пил е вино, благо вино / од ден ду ден три недели, / сос вечерто шес недели, / дур се Богдан он разбулел / од пиене благо вино. (Шапк. 5, 107); **седум**: постил Марко, пости велигденски, / седум пати вода се напило, / седум пати во седум недели, / седум пати леба ми каснало, / седум пати во седум недели (Трен. 5, 9; Ник. 168; Мил. 139); **девет**: сес(т)рити ти китки виет, / поклун да ти праштат, / и ки са забавет / ду девет нидели. (СБНУ XXXVI, 52)

Со п р и б л и ж н и о т б р о ј **две-три**: чунки мен` ме питаш право ќе ти кажам: / нити си сам мома јод малките моми, / нити сам нивеста јод млади невести, / тук сам вдовица две-три нидели. (Биц. 4, 110)

Со п р е д л о з и т е: а Момчул чуден навик има: / во недела по служба летургија, / в лов си одит по Разбој Планина, / таму ќе го најдеш, ти да го убиеш. (ИФ, Често чести млад Момчул војвода, с. Локвица, Порече, 1969); **в**: момче умре спрема недела, Калино ле..., /.../ моме умре рано в недела, Калино ле... (Кот. 28); **во**: а Момчул чуден навик има: / во недела по служба летургија, / в лов си одит по Разбој Планина, / таму ќе го најдеш, ти да го убиеш. (ИФ, Често чести млад Момчул војвода, с. Локвица, Порече, 1969); **спроти**: во сабота, во спроти недеља / сон ми сонил Марко Кралевике. / Па си стана рано во недеља. (Атнауд. 101); **успроти**: сон сонвале були белоградски, / во сабота успроти недела, / не се знаит сончок за ошто е, / ал за арно, ал за лошо? / Сино небо ми се предвоило, / месечина на сон загинала. (Цел. 51, с. Врбјани, Горна Дебарца)

НЕДЕЛАШЕН -шна *прид.* Вид. н е д е л е н 1 – *што се однесува на н е д е л а, што е од неделашта*; пила Неда ноќна вода, / ноќна вода неделашна, / па испила љута змија, / љута змија троеглава. (Биц. 2, 76; Пенуш. 6, 161; Мих. 125)

НЕДЕЛАШКА *ж. во составој* в о д а н е д е л а ш к а – *вода од неделашта (како ден)*; пила Неда ноќна вода, / ноќна вода неделашка, / испила е љута змија, / љута змија троеглава, / троеглава, седмонога. (Иљ. 196; Пенуш. 6, 162; Вас. 244; Шапк. 3, 63)

НЕДЕЛЕН -лна *прид.* *што се однесува на н е д е л а, што станува во н е д е л а.*

НЕДЕЛЕШЕН -тна *приод*. н е д е л е н – *шишо се однесува на недела шшо е од неделата*; пила Неда ноќна вода, / ноќна вода, неделешна / па испила лута змија. /.../ Сите викаат: Неда болна, / Неда вика: не сум болна; / никуј Неда не верује, / само дедо ја верује: / – Викајте ги општинари, / да соберат сви селани, / да распорат бела Неда, / да извадат лута змија. /.../ Ги викнаја општинари, / иасобраја сви селани; / распорија бела Неда, / извадија лута змија, / лута змија тројоглава. (Лин. 83)

НЕДЕЛИЦА *ж. хий*. 1. од н е д е л а 1; сон сонила будимска кралица, / во сабота спроти неделаца, / сон сонила и се уплашила, / беше је се небо одгрнало (Р. 404); фала, Богу, фала Единому, / а што беше Секула војвода, / па ми легна у субота вечер, / субота вечер спроти неделаца. (Р. 404); сѝн сѝнила млада Јанкулица / у субота спрема неделаца: / модро небо надве с` одвоило, / јасѝн месец крви потекло (Арнауд. 133)

2. од н е д е л а 2; збирајте се, коледарки, / да играме коледица, / пред да дојде Василица, / уште једна неделаца, ооо! (ИФ)

3. *празник во неделен ден*; се караје и се зговараје / кој да земит клучи од рајови / свети Петар – клучи од рајове, / свет Илија – силни секавици, / свети Јован – кумство – побратимство, / неделаца – празник да празнуват. (Кит. 27)

Со п р и д а в к а т а **света недела** и **света Неделаца**: први ангел – свети Петар летен, / втори ангел – свет Илија летни, / треќи ангел – свети Јован зимен, / а четврти – света Неделаца (Јастр. 87); утре ми е света неделаца, / на Павлета свадба ќе му прајмо! (Крст. 55); дал ме чуеш, бегу ефендија, / ти да пуштиш мои мили браќа, / ај, фрлени у тамни зандане – / ја ќе ти сум робиња довека. / Утре ми е света Неделаца / на Павлета свадба ќе му прајме! (ИФ); *пѝрсонифицирано*; коњот беше аѝамлија, / шлибна, плоча е откорна, / под плочата шарен ковчег, / во ковчегот три девојки, ој, / една беше света Петка, / друга беше света Неделаца, / света Неделаца направена / дека метат девојките (ИФ, Мирче мајка скореваше, с. Врбјани, Охридско)

НЕДЕЛИЧКА *хий*. од н е д е л а; Вид. **неделаца**; ак сум маќна, ак сум страдна, / баре сама јас да си сум, / друси, сестри, да не тргеет, / друго срце да не горит! / Вие, жени, не сте чуле / за чудото шо се стори, / преди пет-шес неделички? (СБНУ XI, 21)

Во с и н т а г м а т а: **света Неделичка**: се наведе, Дојчин ји целувал, / тиј' не беа три убави моми, / веќе беа три моми светици:

/ првна беше чиста ем Пречиста, / втора беше пресвета ми Петка, / треќа беше света Недељичка! (Рад. 36)

НЕДЕЉА ж. Вид. **недела**; седела Јана вечер сабота, / вечер сабота спрема недела, / та је напрела девет вретена, / девет вретена танка јоснова, / танка јоснова, танка ленена. (ИФ, Ој, Јано, ле, јубава Јано, Делчево, 1955); о бо бо, мар нано, / ти црна невесто, / ка ќе си оставам / шкуртото невешче / од една недела. (Паск. 72); поткрене глава Нишиќ војвода, / ај ќе си оди белки утре в црква на молење / како закон чудо што имаше. / Дојде рано на утро во недела, / неќи в црква чудо да ми одит. (Р. 225, Битолски вилает); вај недела Тодорова, / сите моми болни лежат, / а ергени сал се чудат / што понуда да однесат. / Месиле ми топла пита, / топла пита 'ржанова, / со решето отсејана, / со дрмоњот потсејана. (Манол. 30)

Со п р и д а в к а т а: **нова**: стани ми, сестро Недељо, / днеска е бела сабота, / утре е нова недела, / ќе идем, сестро, на черква / да изметем нова черква / сос митлица босилкова, / ќе си дојдат стари баби. (Кауф. 554)

Со б р о ј о т: **една**: ајде, мило либе, ајде, прва севдо, / де ќе ме оставиш / со све зелен венец / и со црвен превез / од една недела! (Паск. 72)

НЕДОБАР -бра *приод. шито не е добар, шито е лош*; вчера сум било на чифлиг, / недобар абер сум чуло, / од тој Стефана Крушевче, / белана книга пратило, / црноно писмо пишано. (ТМ 244)

НЕДОБРОЕН -јна *приод. безброен, неизброен*; поседел ми ага-паша, Лазаре, / во сараи, во одаи, / да ми броит дребно азно, / дребно азно, недобројно, / не сакаме многу пари, / пет илјади и пет аспри. (Шапк. 2, 169)

НЕДОВАРЕН ж. *приод. шито не е добро сварен*; Гине, Гине, калеш Гине, / да не ти е, Гине, просто, / да не зимаш каурина: / везден оди на оране, / вечер иде од оране, / тебе, Гине, љуто дума: / – Тури, Гине, да вечерем / просенико недопечен, / копривите недоварени. (Молер. 185; ИФ)

НЕДОВРШЕН ж. *приод. шито не е довршен докрај*; си оставил (овчар) трло недовршено, / во трлото ерген и девојка (ИФ)

НЕДОГРАДЕН ж. *приод. шито не е дограден докрај*; со пејун, пејун, на далек се чуит, / си дочуло овчар на планина, / си оста-

вил аргач недограден, / во аргачот беќар и девојка, / девојката прстен муурлија, / во прстенот шарена шупељка (Угр. 36); *со иридав-каџа* г р а д е н: што се белеје доле ју поле, / да н` ми е магла, да н` бела зора. / Нит` бела магла, нит` бела зора, / туку ми била црква градена, / црква градена недоградена (Биц. 2, 29) што ми белеет долу во поле, / дали је ине, ал бела магла? / Ниту је ине ни бела магла, / туку ми била црква Марија, / градум градена – недоградена. (Поп. 190)

Со и м е н к и т е: аргач; црква.

НЕДОДРАН *зл. ирид. шџо (ушџе) не е докрај одран*; шеста вечер вечеравме / шест овни недодрани, / пет гуски недокубани, / четири пајки шепетајки (Фирф. 3, 99); еј, мори сваќе, шикотаќе, / таке ли ми ќерка даде? / Десетта вечер без вечера: / десет чифта камили, /.../ шес(т) јарци недодрани, / пет козе виторозе, / четири гуске пердушке (Иљ. 252–253, Кумановско).

Со и м е н к и т е: јарец; овен.

НЕДОЕН *зл. ирид. шџо не е доен*; лулела е мајка / прво свое чедо, / тихо го лулела, / солзи си ронела, / таги си тажила, / песна му пеела: / – Ти не знаеш, сине, / прво мое чедо, / на нива родено, / три дни недоено (МпНОВ 100); Волкашин се многу израдувал / дека му се машко дете роди. / Си го прати на крстење в црква, / да го крстат уште недоено, / на детето име си му клале, / чесно име Марко Кралевиќе (Милош. 5); Има мајка сребрен прстен, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); ти не знаеш, сине, / прво мое чедо / на нива родено, / три дни недоено. (Кон. 1, 9)

НЕДОКАСТРЕН *зл. ирид. шџо не е докастџрен, искастџрен докрај*; та шо си зема друга суровица, / недокастрена, / три пат мануја, еднаш си броја, / и си говоре: / – Еве ти, жено, пржена кокошка / непроношена. (Горѓ. 57)

НЕДОКУБАН (и **недокубен**) *зл. ирид. шџо не е докубан, искубан (докрај)*; шеста вечер вечеравме / шест овни недодрани, / пет гуски недокубани, / четири пајки шепетајки. (Фирф. 3, 99)

НЕДОКУБЕН (и **недокубан**) *зл. ирид. шџо не е докубен, искубен докрај*; треќа вечер вечеравме / три кокошки менѓуши; / четвортата вечеравме, / четири пајки шепетајки; / петта вечер вечеравме / пет гуски недокубени. (Мил. 376)

НЕДОМАЌИН *м.* 1. *расџурикуќа*. 2. *нейрокоисаник*; а бре, зете, ич недомаќине, / зошто, Петре, од Бога да најдеш, / Турчин не си, по турски ја тераш, / на сила се мома не отима, / ни невеста без милост се дава (Разгл. III, 3, 292); *со синонимои*: **невртикуќа**: ори Рујмено, бела кајмено, / ке си го зела таквогo мужа, / таквогo мужа недомаќина, / недомаќина, невртикуќа: / тутун пие, а гра не купује, / вино пие, дома не спие? (МФ II, 3–4, 449)

НЕДОНОСКА *ж.* *к о к о ш к а н е д о н о с к а – џаа шџо ушџе не џроносила (јајца)*; една вечер вечераме, / черно пиле изедоме / черно пиле џерѓеличе, / две кокошки недоноски, / две шатки, сарма шатки, / две овци јаловици. (Кар. Л., 152)

НЕДОПЕЧЕН *ѓл.* *џрид. шџо не е доџечен, исџечен докрај*; Гине, Гине, калеш Гине, / да не ти е, Гине, просто, / да не зимаш каурина: / везден оди на оране, / вечер иде од оране, / тебе, Гине, џуто дума: / – Тури, Гине, да вечерем / просенико недопечен, / копривите недоварени (Молер. 185); ’ржан лебец недопечен, / стара квачка нескувана, / стари кожув неочупен, / црна баљва јаловица! (Вас. 208); за старите знам што требет: / стара квачка неварена, / ’ржан пресник недопечен, / кој се сакат да се земат, / луди млади не прашуат, / а старите ’и оставаат. (Стоич. 158)

Со и м е н к и т е: лебец; пресник, просеник.

НЕДОПЛЕТЕН *ѓл.* *џрид. шџо не е доџлеџен, исџлеџен докрај*; имам, либе Ѓорѓе, на иглите, / за плетене, либе Ѓорѓе, недоплетен (Кауф. 398); ч о р а п: и ти Игличе, и ти девојче, / сѐ куга дојде, јазе да дојда, / тебе те дома, дома не најдох, / туку те најдох пуста постела, / на постелаџата чорап заплетен, / чорап заплетен и недоплетен. (Фирф. 2, 321)

НЕДОРЕЧЕ *ѓл.* *свр. не докаже, не изрече, не искаже*; ушче зборот недорече, оздола потера идеше, / Милка на Трајко велеше: / – Ја стани, Трајко, да видиш, / оздола иде потера, / потера силна арнаутска. (Тах. 14)

НЕДОРЕЧЕН *ѓл.* *џрид. шџо не е доречен, докажан, изречен, искажан докрај*; гавази, џанам, гавази, / јас гајле немам од паша, / јас си сум моме рисјанско. / Ушче зборот недоречен / стасале двајца сејмени, / мушури од Алиљ паша (Кав. 67–68); уште си речта недоречена, / ете го фтаса охритски паша, / и ми го фати Гуро златарче, / ми го исекло залак по залак. (Мил. 250)

НЕДОТКАН (и **недоткаен**) *зл. приод. неџирана* од (н е) д о т к а е – *ишћо не е дошћкаен, истћкаен докрај*; бегај, бегај, либе Горѓе, ја не бегам, / платни имам, либе Горѓе, на разбоја, / заткано е, либе Горѓе, недоткано. (ИФ)

НЕДОШИЕН *зл. приод. неџирана* од (н е) д о ш и е – *ишћо не е дошиен докрај*; Перунике, убава девојко, / тивко пејеш – далеку се чујет, /.../ чул терзија шарена одаја, / слегол долу во рамни ливаде, / слегол долу – тебе да послуша, / си јоставил јелек недошиен. (МФ IV, 12, 244)

НЕДРА *ж. (едн. и мн.) џради*; го зела мома убава / го стајла во гола недра – / удрила душа момојна, / момојна и беќаројна (МФ II, 3–4, 442); Маријо дели бела кумријо, / истерај, Маро, кони в Морава / да пасет, Маро, трева зелена! /.../ понеси, Маро, шише ракија / да пијем, Маро, да се јопијем, / во скутот да ти, мори, преспијем / во недра, Маро, да ти зимујем, / под грло, мори, да ти летујем! (МФ II, 3–4, 441)

Со п р и д а в к а т а **гола**: Вид. кај горните примери.

НЕДРАГО *прил. не со задоволсћиво; непријатно, немило; со џлаѓолишће*: о с т а н е; а мајка му Маркое збореше: / – Си бил пијан, мили синко мои, / си бил пијан, гости си не викал! / А Маркое недраго остана: / – Илјада викав, мори стара мајке, / илјада викав, сите се ветиа, / туку има некаква работа. (Арнауд. 111); два стројника од село је дошле, / једен стројник Кољо чорбација, / а другиот Стојан сиромашки, / сето село Кољо го покани, / а Стојана Кољо некани, / а Стојану недраго јостана (ИФ); Мара свекрва прекара; / – Маро ле, мила снао ле, / не си во село селанка, / ни си во куќа куќница, / ни си Стојану прилика, / машко му дете не гледаш! / Мари е недраго остана, / одбегна Мара, забегна. (ИФ, Мара свекрва прекара, с. Другово, Кичевско 1968); п а д н е м у; по друм врат, шега се подбиле: / – Ел` е она Марко неженато, / да што немат мустак поджегнато. / И дочуло Марко Кралевиќе, / Маркоему недраго паднало (Трен. 5, 14); Момчулице недраго паднало / и си слезе земјени ќевари, / и си зеде една бела книга, / бела книга и црно мастило (Трен. 1, 99); градил Марко широка ограда, / селани му шега се подбиле: / – Ај ти тебе, Марко будалино, / кому градиш широка ограда / кога немаш од срце порода. / Маркое му недраго паднало, / си отишол дома во дворои / и е викнал младе Маркоице: / – Ај ти тебе млада Маркоице, / ај слези си земјени ќевари, / обле-

чи си руво венчанечко, / ќе те вода у мајка на гости. (Цел. 149, с. Врбјани)

НЕДРАН *зл. ирид. неџирана* од (н е) д е р е; *шиџо не е оран, орен*; шеста вечер баба вечерала: / шес(т) кози виторози, / пет овна недрани, / четири гуски пердушки, / три кокошки менѓушки (Р. 114, Скопска околина – Блато); седма вечер баба / седна да вечера: / седам крави јалови, / шест овци недрани, / пет гуски пењушки, / четири шатки чепердушки, / три кокошки пердушки, / два галаба пролетни, / едно ми пиле јеребиче, / па се баба малку поднајала. (ИФ, Седна баба да вечера, Скопје 1970)

Со и м е н к и т е: овца, овен.

НЕДУГАВ *ирид. сакаџ*; ја баби му говореха: / – Мори харо недугаво! / За неја е лек готов, / мотиката и лопатата (Верк. 305); мене не је брига од бољата, / бар ни животја не си ја сакам, / тук’ си тајам мои мили брата, / што загина од недугава жена (Мил. 147); да би, мајко, ослепела / што ме даде на старо аро, / старо аро недугаво. / Синојка на свадба сме биле, / сите момци песни пејат, / сите момци оро играт / мојто аро крај огниште. (Фирф. 1, 75); каде шеташ, старо харо, / старо харо, недугаво? / шчо си дошол гологлаво? (Шапк. 1, 439)

Со и м е н к и т е: аро; жена.

НЕЃА *зам. Вид. неа*; по Јана одит Јанина золва, / по Јана одит, неѓа ја плачит: / – Ој Јано, Јано, еј мила снахо! / Кој ќе ми плетит ситната леса, / ситно плетана, често редена! / Нејзина мајка тука примират, / тука примират, одвај оживјат. (Мил. 325)

НЕЕ *зам. лична*; Вид. **ние**; та пристигна (Калина) млад Стојана, / та му се тиј’ приправи, / шуре му примлад Никола / и му вили, одгоори: /.../ Белки си охчер немате, / да си мене прицаните? / Стојан вили, одгоори: / – Нее си охчер имаме, / љу си ќехаја немаме. (Биц. 7, 45)

НЕЕВЧЕ *ср. дем. и хий.* од н е с т а; Вид. **неевче**; тогај си рече вујко е: / – Удрете сурли тапани, / само неевче ми дојде, / викајте попа и кума, / момево да го венчаеме. (Трен. 7, 32); Димитар синко, Димитар, / откако те оженивме, / неевче не погодивме, / устно не го насмеа, / тулбенон не го одбули. (Трен. 7, 45); баба не(в)евче скореват: /.../ – Стани, неевче, стани ми, / петлено пеит, дења е, / стани ми губа да месиш! (Трен. 4, 34)

НЕЕН -јна *прио. приодавска присвојна заменка 3. лице еднина женски род*; Вид. **нејзин**; овде: н е ј н и: долетало едно сиво пиле, /.../ с крилја трепна Ивана разбуди, / с уста гукна Ивана попита: / – Море кат ме питаш, право ќе ти кажа, / нит сам женен нику да се жена, / дур не зема Димка црноока. / Ка дочуа нејни девет братја / соградија кула од олово, / затворија Димка нијна сестра (МЈ IX, 1–2, 105)

НЕЕСТА ж. 1. Вид. н е в е с т а 1; *девојка шио се мажи, шио е во невестински фустан*; на собота свадба чини, / неделата донесует, / донесует неестата. / Понеделник му стигнае / чифутите, сарафите: / – Дај ни, Кољо, наша стока, / на шес места по иљада, / на десетто по стотина, / по стотина карагроша! (Мил. 180); нееста врви, туго ле, / низ гора зелена, / когај врви, когај врви, / жауно, миуно плаче. (Крст. 93); фатија визби да барат, / визбите ми 'и најдоа, / и во визбите ковчези, / ковчези од неестите, / ковчези од девојките. (Кон. 1, 7); ој неесто, убаа неесто, / клепни очи исан да завидат! / Ој неесто, црвено јабулче, / ке си расла и ке си порасла, / ал' те мајка со шеќер ранило, / ал' те татко со вино поило, / што си олку бела и црвена, / што си олку танка и висока! (Поп. 187); *во обликои*: н е е с т у: тогај снај нега га викнала: / – Бог те убил, Црно Арапино! / Јали стани, бог да те убие! / Проминали три илјаде свата, / ем пронели китена нееста, / со неесту два млади девера (Арнауд. 125)

2. *сопруѓа*; бела Рада му зборуе: / – Оре, лудо, бре будало, / не се таќе лов ловуе, / фрли гуње на габринче, / пушти 'рта по зајака, / а загара по лисица, / а загара по лисица, / мене земи за нееста! (Крст. 30); Божано, бела Божанче, / мајстор ме прати до тебе / да земам мера од тебе, /.../ бел фјстан тебе ти шије / за да му станеш нееста! (Крст. Т. 28); Годорина одгоори: / – Гајле немај, мило момче, / не те пушча без нееста, / дур' не зборвам со татка ти / и со твојте побратими, / да да дојдиш обаица, / обаица да зборвиме, / мие да се оппростиме. (Мил. 314); 3. *снаа*.

Со и м е н к и т е: **камен**: ај не борете (цвеќе), Цвето девојко, / каде сум зело камен нееста, / глава се миет нерасплетена, / дете ми капит неразвиено / и леб си месит незапрегната, / дворје си метит катот неметен, / ѓубриште збират среде катиште (Цел. 194, с. Велмеј); **самовила**: и ми дошла кумашина / кумашина говореше: / – А неесто самовило! / Малу оро да поиграш, / малу оро самовилско (Мил. 11); **сетољчанка**: Вид. кај т р и.

Со личните имиња: **Марица**: Вид. кај млада; **Милкана**: дворје мете Милкана нееста, / дворје мете дробни слѝзе рони. / Га догледа Поповиќ Јованчо, / га догледа па га запрашуе: / – Ој, Милкано, Милкано неесто, / што двор метеш дробни слѝзе рониш? (Крст. 96); **Смиљана**: смиљ ми брала, Смиљана нееста, / смиљ ми брала у гора зелена, / смиљ берејќи друмје погрешила – / нагазила ајдучки друмои. (Крст. 85)

Со придавки те: **калеш**: неесто, калеш неесто, / дали си чуло разбрало, /.../ утре, заутре недеља. (Крст. 87); ој, Јованине, белграѓанине, / зар не виѓаш Белиград изгоре! / Нека гори, пуст нека остане, / у него сум три лета летуал, / прво лето за добрана коња, / друго лето за острана сабља, / треќо лето за калеш нееста, / нека гори, пуст нека остане! (Крст. 71); **калеша**: тве се берат момите / и калешите неести, / девојки да `и попрашаш, / неести да `и попиташ: / – Девојки, море, девојки! / Каде е таја нееста, / шчо све е скору довеле / на пролетниот Никулден? (Арнауд. 286); **китена**: ми се врати Марко по трагои, / па ми собра триесе другара / кој к`убие црна Арапина? / Мунасип нашле Ивана јунака, / го напрајле китена нееста, / го качиле на коња дорија, / ем му стајле сабја под ќурдија (Крст. 114); **лепа**: Радичега бербери бричеа, / го бричеа, ука го учеа: / – Ко ќе одиш по лепа нееста, / ќе те чекат твои стари дедо, / да н` забраиш рака да му целкаш. (Поп. 183); Србин било свадба причинило, / испратило гости, пријатели, / па се качи со лепа нееста, / па се качи на високи диван. / – Ајде седни, убава неесто! / ќе ти легнам на твои скутои, / ќе ти легнам малу да преспинам. (Арнауд. 137); **Милкина**: што ми беше Поповиќ Јованчо! / Што ми зеде Милкина нееста, / што стојале три години време (Арнауд. 187); **млада**: каури глава дигнале, леле, / сестра ти ја грабнале, / далеко ти ја однеле, леле, / у таја града Солуна, / каурско име туриле, леле, / Марица млада нееста. (Крст. 51); **премлада**: Дунав је лепо вореше: / – Егиди, Анѓо девојко! / Што ми го к`лниш Дунава, / што не го к`лниш душмана, / што стори тешка маџа, / та ги г`удаи брата ти / сосе хиљада сватои, / сам Стојан млади зеташин / сосе премлада нееста. (Мил. 314); **убава**: ја сусрело ајдуче војвода: / – Ој, Смиљано, убаа неесто, / смиљ берејќи друмје си згрешила, / си згазила ајдучки друмои. (Крст. 85); оженил се фидан јунак, / зел нееста поубава; / на другари зил им беше / му фрлиле две вергији, / тешки лаги зајадливи: / една нему, друга нејзе / да ги двајца раскараат (Ник. 65); сам ми се Стојан пофали, биро, / еј, у сред града Софија, / еј, у Македонското кафане, / пред своа верна дружина, / ка-

ко има нееста убаа, / ем има коњче рането. (Крст. Т. 105); **црноока**: калешато нееста, црнооко, / викна да плаче: / – Како ќе минемо рамноно поле, / пауно овчари? (Крст. 94)

Со б р о ј о т: **три**: огрејала месечина, леле, / од Солуна до Тетoo, / не ми било месечина, леле, / току биле три неесте, /.../ три неесте сетољчанке. (Крст. 73)

НЕЕСТИН *гл. ирид.* н е в е с т и н – *што е на невестиа или се однесува на невестиа*; бог да биет Груица Детенце, / тоа му се богу помолило: / – Дај ми, боже, еден тивки ветер / да отфрли дулак на нееста, / да му видам неестино лице! (Арнауд. 137)

Со и м е н к а т а: лице: Вид. го горниот пример.

НЕЕСТИНСКИ *ирид.* н е в е с т и н с к и – *што се однесува на невестиа*; ми се промени (ќерка Јаника) во девојчинско, / на глава кладе сè неестинско / и ми отиде на Лубје вода, / да нацрпи студена вода. (Трен. 7, 19)

НЕЕСТИЦА *ж. дем. и хий.* од н е е с т а; Вид. **невестица**; што се овје црни игли! / Кога в разбој је кладовме, / неестица се зачуди: / – Што је ова чиу, миу, / едно падни, друго стани! (Мил. 424); Елевир ми коња коит, / неестица го држеше, / коњче беше аџамија, / летна коњот да ми бегат (Цел. 98, с. Слатино); *во форма за обраќање*: н е е с т и ц е: неестице прво либе, / не трчај ми, не мори се, / коњче ми е научено, / само дома ќе ми дојдит, / до скутови зоб да зобат, / од легена вода (да) пиет. (Цел. 98, с. Слатино); *со иридав-каша*: с а м о в и л с к а: од далеку мајке викат: / – Ја излези, мила мајко! / От’ ти носам неестица, / неестица самовилска, тебе, мајко, одменица, / таткое бела променица, / брату перче исчешлано, / сестре леса уплетена. (Пенуш. 6, 122)

НЕЖАЛОВИТ *ирид.* *што не жали, што не е жаловит*; а девојко, црвено јаболко и и! / А девојко, а нежаловито! / Татко жалит, девојка не жалит, / мајка жалит, девојка не жалит, / браќа жалит, девојка не жалит. (Јастр. 412 –413; Р. 247)

НЕЖАЛОСТИВ *ирид.* *што не жали, што не е жалостив, што е без милост*; што је девојка / нежалостива, / немилостива! / Са род да плачи, / она не плаче. (СБНУ VI, 41, Горна Цумаја)

НЕЖЕН -жна *ирид* **1.** *деликашен*. **2.** *болникав*; мака било и зорт има / од пустата руска зима, / за моите Немци нежни, / пекол

биле бури снежни, / а тенкојте уште бетар / зато бегат како ветар.
(МФ XVIII, 36, 181)

НЕЖЕНАТ *зл. прир.* **1.** *шиџо (ушиџе) не е женетџ, оженетџ, шиџо (ушиџе) не се оженил; неоженетџ;* ак` си неженат скочи набери, / скочи набери коња товари, / ак` си женето скрши шијата, / скрши шијата при невестата (Горѓ. 121); б е к а р и н е ж е н а т и: си го дочу Ангелина, / гиди росна детелина; / от си собра беќарите, / беќарите неженати, / излегое на потера, / на реката на Ситница, / си отнае рудо стадо, / го пуштие челник Пејо. (Гин. 239); л у д о н е ж е н а т о: туге ми помина лудо неженато, да пиет, да пиет, / пило шо пило два дни ле три дни четири, четири / от` си испило брзана коња, негова, негова, / от` си киниса лудото младо да одит, да одит (Икон. 94); о в ч а р н е ж е н а т: заплакала ми овца рогуша, / алелеј, лелеј дури до Бога: / – Дури ми беше овчар неженат, / јас и је одев по врв планина, / трева си пасев сè детелина, / вода си пиев по изворите. (Ил. 273)

2. *во именска служба;* тамо се берет момчиња, / женати ем неженати. / Свите се редом редие – / који ќе го борот прескочит, / тој ќе земет Јанинке (Р. 77); со и р и д а в к а т а м л а д: м л а д н е ж е н а т: по ливаѓе слана попаднала: / – Слано, слано, не ми падај рано, / млад ме сака, за стари ме дават, / старо аро – дрво јаворово, / млад неженат како струк босилак! (Вас. 251); ак` излезит млад неженат / нему да се попрिकाжиш, / нему да се в раќа даиш (Мил. 426); садит моме ран босилок, / долу крај Дунав, / се научи млад неженат, / с коњи да го пасит. (Р. 262 /5/)

Со и м е н к и т е: беќар, јунак (Икон. 22; Јастр. 111); лудо; момче; овчар.

НЕЖЕНАТО *ср. рог шиџо (ушиџе) не се оженил; неоженетџ;* које беше оженато, / жената си оставаше, / тук да земит бела Ѓурѓа; / које беше неженато, / пушката си продаваше, / тук да земит бела Ѓурѓа. (Мил. 336)

НЕЖЕНЕН *зл. прир.* *шиџо (ушиџе) не е женен, оженен, шиџо (ушиџе) не се оженил; **Вла(х)че:** Турци турски продумаа: / – Ајде, ајде понагоре – / ќе постелам шарен килим, / ќе расипем младо Вла(х)че, / младо Вла(х)че неженено, / младо Вла(х)че неглавено! (Црн. 266); **јунак:** шетнала се демна Јуда, / демна Јуда самовила, / од Перина та в Кратово, / на Кратовчене говори: / – Кратовчане, бре селене, / шо ќе мене дар дадете, / да ви в селото не флазем? /*

Одајте ми три дечица, / три дечица, пеленчета, / ми дејте три девојки, / три девојки неглавени, / и ми дејте три јунака, / три јунака неженени (Молер. 39); **лудо**: оздол иде лудо, лудо неженено, / и на моме веле, вели ем говори: / – Ја подај ми мене зелен бардак вода, / зелен бардак вода и китка шарена (Мих. 47); **лудо-младо**: изникнало жолто цвејќе, / жолто цвејќе канарија, /.../ канарија, попадија; /.../ собрало го лудо-младо, / лудо-младо несвршено, /.../ несвршено, неженено. (ИФ; Манол. 66)

2. во именска служба; со п р и д а в к а т а: **млад**: та што сакаш тука, море, лудо, / море лудо, младо неженено? (Мил. 349); у гората становити камен, / на камено млад неженен седи, / па си брои месец и години (Мих. 46); ете гора се развива, / арамии се собират, / на арамиско кладенче, / сè млади, сè неженени, / сè Стојанова прилика (Мих. 211); нива синор нема, / и под сенка седи, / седи млад неженен, / дето прави хурки, / хурки и кафале (Кауф. 82); за-свири ми, мале, Стојан / со това сворче костено, / костено, мале, шарено: / – Збирајте ми се, дружина, / сè млади, сè неженени, / сè лика и сè прилика! (Мих. 218); здравче, венче, цвеќе миришаво, / па што си ми толко миришаво, / Та највеќе камен становити, / на камено седи млад неженен. (Фирф. 2, 462); ете гора се развива, / арамии се собират, на арамиско кладенче, / сè млади, сè неженени, / сè Стојанова прлика (Мих. 211). Со б р о ј о т **два**: се заљубихме два луди млади, два луди млади – два неженени. (ИФ); четворица, четворица млади сум љубила: / два женени, два женени и два неженени. (Ѓорѓ. 47; Црн. 67)

Во и з р а з и т е: **и женени, неженени** – *многумина; сийе*; ја бех млада бех млада крчмарица – / и ја се не знам каква сџам. / Фно-го ми се доодили / и главени, неглавени, / и женени, неженени / и нејфнога јаничере (Молер. 209); **неженено и женено**: – *многумина; сийе*; Карамфило малај моме, / оште ли си мома одеш, / моме одеш, свето гореш? / Се си свето изгорело / и помало и постаро, / неженено и женено. (Мих. 28)

Со и м е н к и т е: арамија; војвода; Влавче; јунак; лудо, лудо-младо.

НЕЖЕНЕТ *гл. приг. 1. шїо (ушїе)* не се оженил; рај, Боже, рај да не види / тој што научил туѓина, / да одаѓаат момчиња / женети ем неженети (Кон. 299; Мил. 360); заблеало рудо јагне, / во трлоно Стојаново: / – Кога беше Стојан млад, неженет, / ме пасеше по планиње, / пиев вода од извори, / меризуев под букине (МФ

XXIII, 45, 119); изникнало жолто цвејќе, / жолто цвејќе канарија, /.../ канарија попадија, / нема кој да го собери. / Го собрало лудо младо, / лудо младо неженето, / неженето, несвршено (Фирф. 1, 113); разболе се дете нежинено, / нити жинено, нити армасано, / пу-сакало нешто пунуда, / нешто пунуда, шиќер црни сливи, / шиќер црни сливи, две благи јабулки, / нема никуј који да му носе, / који да му носе нешто пунуда (Тан. 292); сокол мина, десно крило треп-на: / – Стани, стани, Иво Црногорче, / ќе те праша, право да ми ка-жиш, / дал си женет, дал си неженето? (Р. 291)

2. *во именска служба*; н е ж е н е т, н е ж е н е т о; море, ај оттука лудо младо, / море, ај оттука неженето, / море, ај оттука, некум те тебе (ХМ 2, 11); *со иридавкаиџа*: м л а д: израсол ми строк босилек, / со многу парови – (гранки). / Не ми било строк босилек / со многу парови, / ток ми било млад неженет, / татково, мајково, / братово, сестрино, / стриково, стринино, / вујково, вујнино, / од голема рода (Клич. 30); п р е м л а д: кинисал премлад неженет / со руди овци вакавски, / во Солун да ги продава / поскапа цена да сака / жена да си откупи. (Стр. VI, 2, 54); *со броевиџе*: д в е: хај, легнете си, / две луди, млади, /.../ две неженети! – Хај, станете ми, / две лу-ди, млади, /.../ две неженети! (Рад. 69); треќијо билбил / рано што пеје, / рано што пеје / на станување! / Хај, вечерајте, / две луди, млади, / две луди, млади, / две неженети! (Рад. 68–69); море флам-бер дивојко, / ти ме изгори, ти ме попари / как сухо дрво орехово. / Се заљубихме два луди млади, два луди млади – два неженети. (Паск. 43); т р и: ми поминале три луди млади / три луди млади, три неженети, / то шчо помина најпрво, / он ми даде црвено јабалко (СБНУ XVI–XVII, 70); тебе ти се фалат / до три луди млади, / до три неженети. (Мсб, XIII, 46); н е ж е н е т и *мн.* оженетите така и така, / неженетите, две лути змии, / ако те фатат, ќе те посечат, / ќе те посечат залак по залак, / најголем залак што мрава носи. (Кон. 150)

Со и м е н к и т е: беќар; делија, дете; ерген; јунак (Цел. 121); лудо; младо, момче; овчар; сирак, сироченце: (спроти мене си-ромаот, / сиромоот сироченце, / сироченце неженето. (Р. 291)

Во и з р а з о т **женето и неженето**; **и женето, неженето** – *сиџе, многумина*; све по тебе поблеало / и малоо и големо, / и же-нето, неженето. / тоа што је оженето / жените си остаие / со своите мајшки деца (Мил. 403); Невено, моме, Невено, / Бог да убие, Неве-но, / твојте стари кумове, / што те крстија Невена, / да вене светот за тебе / и женето и неженето, / а највеќе женетите (ИФ); викна

Јана, се провикна: / – Ај бре вие, млади момци, / млади момци битолчани, / отворете дуќаните, / да си купам драм белило. / Кога Јана се набели, / се набели, се нацрви, / сва Битола се зачуди: / и жетето, неженето, / и свршено и несвршено. (Кав. 50)

НЕЖНАТ *џл. ирид. (неџирана)* од (н е) ж н е е – *шџо не е жнеан, џожнеан*; Иване, Иван девојко, / распули се горе и долу, / дали е поле пожнато; / сите полиња пожнати, / солунско поле нежнато, / солунки се разболеле, / зато е поле нежнато, / лоша ми треска стресила (ИФ); одиле што ми одиле, / стигнале ниви Лазови: / – Лазаре, море, Лазаре, / сите нивје пожнати, / нашите нивје нежнати. / Девет сме куќи напрајле / затови нивје нежнати. (Паск. 43)

НЕЖНИЕН *џл. ирид. неџирана* од (н е) ж н и е – *шџо не е жниен, жнеен*; син.: *нежнаџи*; море моме, малој моме, / многу те сака. / Пари нема да те зема, / да се ожена. / Продај нива нежниена, / мене земи ме! (Црн. 78)

НЕЗАБРАДЕН *џл. ирид.* од (н е) з а б р а д и (с е) – *шџо ушџе не е забраден*; калуѓерје, братја да сте, / има ле конак за мене / скоро одаја градена, / нова ќилија градена, / градена неокадена / и црна гуна шиена, / шиена необлечена, / црна крстачка вапцана, / вапцана, незабраџана (Теох. 45)

НЕЗАЈАГНЕТ *џл. ирид.* од н е з а ј а г н и (с е) – *шџо не џочнал да се јаџни*; си отвори книга да си гледа: / – Дејди мајко, моја стара мајко, / што не беше три дни да понапре, / дури овци незајагнети беа? (СБНУ XIII, 105)

НЕЗАЈДЕН -ена *џл. ирид.* од (н е) з а ј д е – *шџо ушџе не е зајден*; вјана којнот си / и утиде на огрисанце, /.../ кога дошал и наишал / чифутите на портата / дека чекат, 'и попита: / – Шчо сакате, о бре, чифуте, тука, / ошче санцето, ошче незајдено. (Драг. 187)

НЕЗАКОПАН *џл. ирид. неџирана* од (н е) з а к о п а – *шџо не е закопан, неџоџребан*; мила мајка коса си искина, / мила сестра како пиле пиштит, / мили браќа глаи си кршеет / от жаљање за Митрета малечек. / Го држае три дни незакопан, / на четврти унер ми сторие, / му собрае попој и владици / со голема чес го закопае. (Мил. 279–280)

НЕЗАПРЕГНАТ *г.л. ирид. негир.* од (н е) з а п р е г н е с е – *шїо не е зайрегнаї;* овде: *за жена; неопашана;* ај не борете (цвеќе), Цвето девојко, / каде сум зело камен нееста, / глава се миет нерасплетена, / дете ми капит неразвиено / и леб си месит незапрегната, / дворје си метит катот неметен, / губриште збират среде катиште. (Цел. 194, с. Велмеј)

НЕЗАПУКНАТ *г.л. ирид.* од *г.л. (не) з а п у к н е* – *шїо ушїе не е зайукнаї;* море Недо, бела Недо, / бел трендафил незапукнат, / незапукнат, незацвтен! / Пречула се бела Неда, /.../ по с' земја околна, / Вардарската Вардарија. (Мил. 247)

НЕЗАТВОРЕН *г.л. ирид. негирана* – *шїо не е (ушїе) зашворен;* што ми дојде (Марко) у Стамбола града, / све ми Стамбол богме заградено. / Една има ладнана мејана, / а мејана една Стојанова, / таја била богме незатворена. (Арнауд. 115)

НЕЗАЦВТЕН *г.л. ирид.* од *г.л. (н е) з а ц а в т и* – *шїо ушїе не е зацвтен (незацвтен);* море Недо, бела Недо, / бел трендафил незапукнат, / незапукнат, незацвтен! / Пречула се бела Неда, /.../ по с' земја околна, / Вардарската Вардарија. (Мил. 247)

НЕЗВЕН *г.л. ирид. дијалектна форма од г.л. (н е) з е м е;* *неземен;* да помина таја кучка, / таја кучка самовила / шчо носеше на гушата / три синцири мамудии; / првјо синцир шчо одеше / при чупите прстенвани, / прстенвани и незвени. (Црн. 24)

НЕЗГОДА *ж. неволја, неїрилика;* официри браќа мили, / слушајте ме, дили, дили... / расфрлите бриги ваши / и незгоди досегашни / да ви секој речит: – Браво! (МФ XVIII, 36, 187)

Со п р и д а в к а т а **досегашен:** Вид. го горниот пример.

НЕЗГОДЕН -дна *ирид.* овде: **1.** *мошне слаб, недоволен;* изговори Марко Кралевиќе: / Ај ти тебе, моја стара мајко! / Ни се смеја незгодне вечере, / ни се смеја тебе на староста (Р. 404); ај, фала Богу, фала јединоме! / фала Богу за чудо големо! / Бог да бие Лутица Богдана / седнал ми је с мајка да вечера / вечерале незгодна вечера, / вечерале сола ем пипера. (Рус. 51; Црн. 248)

2. *слабороден;* си постеков две хиљади, / пушта незгодна година! / Та си купив брза коња, / се погоди бутурлиа, / та ми пукна брза коња (Мил. 318); работав си за година, / година непогодена! / Си постеков за хиљада, / пушта незгодна година! / Та си купив ша-

рен туфек, / се погоди дождевлиа, / не 'р҃госа шарен туфек. (Мил. 317–318)

НЕЗЕ *зам. лична за 3 л. ж. р. еднина (долга форма за индиктиен предмет)*; Вид. **нејзе**; тогај поче јунак незе да ѝ говори: / Како си ти толку многу богата / ти ме купи мене три страни жолто благо / ушче да ми купиш кадифен' долама од Марко Кралевиќ (Р. 240 /3/); сланце ји незе велеше: / – Сади си, моме, градина / на сува рида без вода, / утре ќе роса заросит, / градина ќе ти навадит. (Рус. 23)

НЕЗЕМЕН *прид. неженети*; дај боже, рај да не види / тој што оставил туѓина, / туѓина туга голема, / тамо што ида момчина, / женени и неженени, / свршени па неземени. (Ѓорѓ. 143)

НЕЗИ *прид. (зам.) присвојна за претшо лице еднина женски род*; Вид. **нејзин**; баш харамие да бидет / у њагушките планини, / пу нези гори зилјени, / при нези води стодени, / пуд нези сенки дибели. (МПр. IV, 3, 144)

НЕЗИН *прид. придавска замена присвојна за 3. лице еднина женски род*; Вид.: **нејзин** – *што ѝ припаѓа на онаа за која сѐтанува збор*; ја догледа незината стара мајка: / – Овака, ќерко, овака! (Цеп. 313); ушче не изрекле ми слушајат телали / лицба личат пред незина порта / кажа добар јунак: излези ти моје љубе / да видиш што се личит (Р. 240); си јотклучи незин шарен ковчег, / не извади свилени дарови, / ту извади једно руско ноже, / сама себе таја се убоди (ИФ); Сите ми го Иво заљубиле, / една му се Стојна не предават / и нејзе се Иво пофалило: / – Нека, нека, Стојна ситноорка, / ќе помина крај нејзина куќа, / ќе оплета Стојнини плетенки, / та и неја ќе е јас заљубам. (Цел. 166, с. Врбјани)

2. н е з и н и – *нејзини, сродници, истоумисленици*; та му речи Крали Марко / на негово милно `нуча: / – Посидли си брза коња, / крал Мартина свадба прави, / сички крали хи калеса, / саде незини ни калеса, / ни калесани, ни почитани. (Драг. 63)

Со и м е н к и т е: брат; двор; ковчег, куќа; лице, лудо; мајка; перница, порта; стопан.

НЕЗНАЕН -ена *прид. 1. Вид. незнаен (-јна); неизознаети*; тога ми се Симон разбудило: / – А неесто мое добро мило! / Што те тебе нужба натерало, / незнаено, уште невидено, / та ни оба мие отпознати, / сѝлси рониш дур ме попарие! (Мил. 84); си станало Си-

мон добар јунак. – / Ајде, старче, сега де ме носиш, / да ме носиш
кајде свадба чинет! / А егиди незнаена дељо! / Как д' ода, как с' очи
да с' опуља! (Мил. 86); им говори млади муштулџија: / – А егиди не-
знаени дели! / Камен тебе, камен него било, / и него ми браќа из-
мамие, / и нему ми неста не дадое (Мил. 199–200); каде седи дете
Дукатинче? / Тие му одговорет: / Варај, варај, низнаени с(т)рику, /
отук нанадол кат ќе флезеш / пу сокака, / неговата порта са пузна-
ва (МПр. IV, 3, 153); *во служба на именка од ср. рог*: н е з н а е н о:
там најде девојка едно лудо младо / чужџо абанџиче, чужџо незна-
ено, / на два пати стои, до два коњи држи, / до два коња држи, до
две пушки носи! (Теох. 387)

2. безброен, мнозуброен; вози се Којче богојче / на позлате-
но корапче. / Дедо од Турци ќе го откупи / со еден зевгар волови. /
Татко ќе си го откупи / со силно стадо неброено, / мајка ќе си го
откупи / со бело руво незнаено (Стр. VI, 2, 59); ој ти тебе, Секула
стопане, / ај појди си на Нова Пазара, / ти купи си тесла и алата, /
па појди си пусто Каравлашко, ти седи токму три години, / ти извај
си пара незнаена. (Р. 291)

Со и м е н к и т е: дели, делија, дељо; пара, пат; руво; Турци:
Дафина вели, говори: / Турци ле Турци незнајни, / Марин си ојде у
поле, / да рани коња дорија. (Биц. 2, 58)

НЕЗНАЕН -јна *приод*. **1. а. неиознајн**; мејанџија милно Мар-
ка му се моли: / – Брате мили, незнајно војвода, / све чаршија ми се
затвори / немој мене млади да пошнем, / мејана да си затворам
(Драг. 20); ден денувам – патишта потајни, / ноќ нокувам – патиш-
та незнајни, / немам татко, нито мајка. (Манол. 173); јас ќе легнам
малце да преспиајам, / коа ќе дојде незнајна сатана, / ти ќе мене, мо-
ме, пробудиш. / Колку легна јунак свети Ѓорѓи, / пак ми дојде не-
знајна сатана. (ИФ, Шо ми стана јунак свети Ѓорѓи, с. Полчишта,
Мариово, 1969); *во синонимен сиреж со приод. ч у з г и*: мома ми се
моле: / – Татко, не ме продавај / на чуздите раце, / на чузди и не-
знајни (МПр. III, 1, 111); **б. во компаратив**: п о н е з н а ј н о *ср.*: ка-
де одиш, незнајна делија? / – А ти каде, уште понезнајно? / Па из-
вади сабја куваклија, / та замавна на Дете Дукатинче, / преби ми се
сабја куваклија, / се пресегна Дете Дукатинче, / се пресегна по
Марка делија, / та го фати Марка Кралевиќе, / па го врза коњу на
опашка, / го одведе во Прилепа града. (Милош. 50); продумало Де-
те Дукатинче: / – Каде к' и(д)еш, незнајно делио? / – А ти каде,
оште понезнајно? / А ту извади сабја куваклија, / измахна по Дете

Дукатинче, / преби му се сабја на стредата. (Тош. 23); **в.** во синонимен сиреџ со приод. н е п о з н а ј н и; Дафина Турци дојдоа, / Турци дојдоа незнајни, / незнајни и непознајни, / та на Дафина говорат: / – Дафино лепа невесто, / камо ти мори Марина? (Биц. 2, 58); г. *шуг*; дојди ми време пладнина, / појди ми, Мавро, вода донеси, / чи са јаргати од чуздо село, / од чуздо село, село незнајно (Кауф. 22). д. (за болест) *неошкриена шешка*; Гуна болна лежи / од неверна болес / од незнајна треска! / Маќа ѝ наврвја / на пазар да иде, / на Иштип на пазар. / Гуна ѝ нарача, / нарача, порача: / – Като к’ идеш, мале, / на Иштип на пазар, / там ќе си го најдеш / мојто прво либе, / и да му ле кажеш: / Гуна болна лежи / од незнајна треска, / од незнајна болест! / И да му ле кажеш / нека ми испрати / момија, шамија, / стодрам леблебија, / ока суо грозје! (Теох. 306)

2. безброен, многуброен; остана мала, лудо, сираче, / спечали стока, лудо, незнајна, / тогај ја стока, лудо изгуби. (ИФ)

Во и з р а з и т е: **знајно и незнајно** – *многумина*; *сише*; Марко и Мартин два брата роѓени, / поканиле гости, пријатели, / поканиле знајно и незнајно, / а ниеден гостин не им дојде (Трен. 5, 30); **незнајна болест** – *неошкриена, нешознаја болест*; Дона болна лежи, / Дона ич не може, / Дона ќе си умре, / од незнајна болес, / од неверна треска (ИФ); **незнајна треска** – *неошкриена, нешознаја треска*; мале, мила мале, / Гуна болна лежи / од незнајна болест, / од незнајна треска, / лежи ќе да јумре. (Пенуш. 5, 157); **незнајни и непознајни!** – *кои и да сше!*: Турци ле, Турци незнајни, / незнајни и непознајни, / сопрете малку коњете, / пушта ме дремка навило, / да легнам малку да преспам (Мих. 150).

Со и м е н к и т е: бабица (Драг. 130); болест (Теох. 306), војвода (Драг. 20), војник (Мих. 238); деливче (Шапк. 4, 17), делија (Угр. 38; СбНУ II, 119), дете (Милош. 6); земја (ИФ), зет (Шапк. отд. IV, 36); јунак (Р. 77); место (Кар. МпНОБ 80, 157); невеста (Драг. 129); пат (ИФ), побратим (Шапк. 4, 107); сатана (ИФ), сестра (Стоич. 90); треска (Теох. 306), Турчин (Мих. 229); село (Кауф. 22), стока (ИФ); чиче. (Шапк. 4, 82)

НЕЗНАЈНИЧЕ ср. хий. од н е з н а ј н и к – оној *шшо* не е *шознај*, *нешознај* човек (или: *вокашивна форма* од н е з н а ј н и к); дори да рече и одрече / достигнали ми са харамиј. /.../ Почукали ми са врата, / та си велет на Никола: / – Бре, добарден ти, шурја Никола! / Бре, дај подобро ти, ој, незнајниче! (Драг. 142); Боже мили, Боже, / кату сам бегала / с тава лудо младо, / с тава лу-

до младо, / с тава абанџиче, / с тава незнајниче, / кому сџм остила моја стара мајка? (Молер. 180)

НЕЗНАН *зл. ирид.* 1. Вид. **незнаен**; *непознаиџ*; проговори зелена горица: / – Не ме кџлни, незнано јуначе, / сум имала седумдесе реке / и деведесе чешме шарени. (Крст. 117); дај Бог добро, ти лудо младо! / На коња незнано! / Чуете ли до две-три моме, / убаве, незнане (Р. 80); му кажаја они стари баби / каде седи в Босна Нина Муја. / Право појде Луџица Богдане, / двапат викна и три пати тропна. / Ми излегла сестра му Елена / и видела незнана делија (Рус. 53); добре дојде, делио незнани, / мој земјаче, Деспот Сиричанец, / слушај вамо бегот што ќе рече: / Фрли доле волнена долама! (Крст. Т. 114)

2. *безброен, мнозуброен*; Калина грло болело, / не било грло как грло, / тук биле рани незнани. (Фирф. 2, 419)

3. н е з н а н о *ср.* Вид. го изразот.

Во и з р а з о т: **знано и незнано** – *мнозумина; сииџе*; зажени се Иве Црногорче, / сакал ми е царевата ќерка, / па поканил знано и незнано, / поканил е токмо триста души (Мих. 207)

Со и м е н к и т е: делија (Рус. 53); јуначе (Крст.); коњ (Р. 80); мома (Р. 80); рана. (Фирф. 2, 419)

НЕЗНОЕН -јна *ирид.* Вид. **незнаен** (-јна); так ти бога, млада вдовичице, / дај ја мене убава девојка! / Ај ти тебе, незнојна делијо, / синојка је таја прстената, / прстенџији Јанкула и Секула! (Р. 404)

НЕЗОБАН *зл. ирид.* *шиџо не е зобан, шиџо не е хранеиџ* (*обично за коњ*); ељ ме чуеш, сестро Ангелино! / Извади ми моја брза коња, / три години коња незобано, / ни глеано коња, ни чешано, / ни па арно вода напоено, / однеси го при млад налбатина, / да поткоит коња вересиа! (Мил. 218–219); Кантилено, мори мила сестро, / ја искарај, мари, врајна којна, / бејќи сврши, сестро, некована, / некована, мари, незобана, / девет години невидена (ИФ); месечино новино, / не заоѓај сквечера, /.../ коњот ми је в ливада, /.../ за коњ трева не набрав, /.../ коњот ми је незобан. (ИФ, Месечино новино, с. Црешнево, Порече 1968)

Со и м е н к а т а: коњ.

НЕИЗВРЗАН *зл. ирид.* *шиџо не е доврзан, изврзан докрај* (*до жнееџеиџо*); ајде чија је онаја нива, / ајде пожната, неизврзана? (ИФ)

НЕИЗМИЕН *гл. приг. шїо не е измиен, шїо не се измил;* дури сладок тој си умре, / мачен, тажен си отишол, / со никого тој невиден / и со никого тој непростен, / од никого неиспростен, / неизмиен, непроменет, / на гробишта сам однесен! (СБНУ XVI–XVII, 116)

НЕИМАР *м. (тур., арх) градиштел;* ејди, нејимаре Петре, / блазе мајка шо те роди, / шо си знаел градење, / да ти цути твоја десна рака! (Р. 209)

НЕИН (неен, њеен, њеин) -јна *приг. придавска (зам.) при-својна 3 лице еднина женски род;* Вид. **нејзин;** н е ј н и: се задумаја си другачки, / та кажаја неин татко, / да е Неда потруднела (Пенуш. 6, 162); кога појде, мори, нејни домаќин, / да ја земи, море, јод реката, / ко ќе види, леле, шо ќе види, / бели нозре, море, изгризани, / газевите, леле, изедени, / кутри домаќин, море, страм го фати, / ја остави, море, на свињарот. (ИФ, Бог да бие, море, мрзелива жена, с. Гуѓаково, Мариово 1969); н е и н: свекрва Вида свадила / на нејна сина Стојана: / – Сино Стојане, Стојане, / ти ореш црно загоре, / та сееш бела пченица; / Вида пченица продава, / та ројно вино купува / и љута бела ракиа, / с нејни се друшки собира. (Молер. 213, Разлошко); се здумаја си другачки, / па кажаја неин татко / да е Неда потруднела. / Изговара бела Неда: / – Ако сам си отруднела, / си другачки да отруднат, / да отруднат како мене! (Пенуш. 6, 162; Мих. 125); н е ј н а: сал си одам, сал си питам / дека седи Грозда мома, / Грозда мома битолчанка, / битолчанка, баирчанка. / Она седи понагоре, / понагоре, горно маало. / Нејна порта бележита: / – До портата бела чешма, / до чешмата дафин' дрво, / на дрвото славеј пиле, / славеј пиле славно пее: / – Што се сака, не се зема, / што се нејќе, ќе се земе! (Кав. 24); н е ј н и *мн.:* нејни деца од далеку ги поздрават, / од далеку ги поздрават, / татковците не г` познават (Биц. 1, 91); Јана аресаја, руба бендисаја, наја јоткинаја јод гулемо оро, / од гулемо оро, јод нејните друшки (Тр. 160); н е ј н о: трипати сам уста ставјал, / три са капки крв капнале, / од мојата кипра уста, / на нејното бело лице (Мих. 120); пуд капата (маж ми) нишан има, / и на градити нишан има. / Тој си свали капата уд главата, / та си виде нишан на главата. / Дур туга гу и упузнала, / че си и нејнугу љуби. (Сазд. 73, с. Кремен, Неврокопско); **њеен, њеин:** и појдоше за девојку да идев, / и отидоше у белога града / те узоше убаво девојку / и говори њејна стара мајка. (Р. 80); па отиде кај таткова ку-

ќа , / што ќе види њејните дворови, / изникнала трава до рамена, / у дворови едно суво дрво. (Р 114)

Со и м е н к и т е: брат; глас; двор, дете, деца, другар, дружина, друшка, дума, коњ, коса, крило, лице, лудо љуба, љубо, љубовник, мајка, мајчичка, меана, момче, ноже, одмена, око, порта, посестрима, пријател, прстен, рамено, рожба, сабја, свекор, свекрва, сестра, син, сој, солза, старост, татко, ќерка, ќерчица.

НЕИСКАЗАН *зл. приод. шийо не е искажан, шийо не се искажал; овде: шийо не може да се искаже; чеда жални вие Македонци, / до кога ќе лежите под Турци? / И до кога робои ќе бидите, / турски јарем вие ќе носите? / Малце ви се петстотин' години / што тргате маки неисказани? (Разгл. IX, 917–918)*

Со и м е н к а т а: мака; Вид. го горниот пример.

НЕИСКАСТРЕН *зл. приод. шийо не е касиѝрен, искасиѝрен докрај; мене ми се јади печена кокошка / уште неразнесена; / ајде, кога грабна една суровица / уште неискастрена. / Ај, на ти ми, жено, печена кокошка / уште неразнесена, / на ти, жено, бела погача / од невеста месена. (ИФ)*

НЕИСПРАН *зл. приод. шийо не е иран, иерен (докрај); неисиѝрен; Ѓурѓа перет на реката, / Арслан свирит на кулата: / – Ела, Ѓурѓо, горе на шани! / Отпетли ми џамаданот, / да ми видиш кошулата, / кошулата арамијска, / три години неиспрана, / три педи кир на неја. (Драг. 167); ја, дојди ми, Елено, на колено, / да ми збориш, Елено, на галено, / ја, откопчај, Елено, каленчето, / ред по редом, Елено, девет реди, / да ми видиш, Елено, кошулата, / три години, Елено, неиспрана (Ѓорѓ. 12); жаља, Ѓурѓо, да жаљаме, / како ќе се поделиме, / ти од мене, јас од тебе. / Ја вкачи се во одајата, / та подај ми тамбурата, / јас да свирам, ти да играш, / ја седни ми на колено, / да отпетљаш ред петлици, / да ми видиш кошулата / неиспрана три години (Мил. 410); жали, жали (Ѓурѓо), да жалиме, / како ќе се поделиме – / ти од мене, јас од тебе. / Ја вкачи се во одаја, / подај ми ја тамбурата, / јас да свирам, ти да играш. / Ја седни ми на колено, / да јотпетлаш ред петлици, / да ми видиш кошулата, / кошулата гнидосана, / гнидосана, вошлосана, / три години неиспрана. (Фирф. 3, 87–88)*

НЕИСПРОСТЕН *зл. приод. шийо не се исипросиѝл; дури сладок тој си умре, / мачен тажен си отишол, / со никого тој невиден /*

и со никого тој непростен, / од никого неиспростен, / неизмиен, непроменет, / на гробишта сам однесен! (СБНУ XVI–XVII, 116)

НЕИСЧЕШЛАН *г.л. прир. што не е чешлан, исчешлан (докрај); што си излегла, Стано, / грозна на порта, / неивчешлана, Стано, / неуплетена? (Трен. 2, 15)*

НЕЈ (и **неје**) *зам. лична за 3. лице еднина женски род, форма за индирективен објект од т а а, о н а; Вид. нејзе; башча ви ќе се ожени, / мајчица ќе ви доведе, / ама е пушта машчеа! / Неј ќе мамо викате, / убаво да (ј)а слушате, / водица да ѝ носите, / кашчата да ѝ метете (Молер. 219); ќе постретнеш неј другачки, / ти ќе 'и питаш, мила мале, / дали 'а видехте. (МПр. III, 1, 113); скоро Марко таја го достигна, / му се фрли Марку на рамена, / да м` исколка јунашките очи. / Марко неје верно је се моли... (Шапк. 5, 92)*

НЕЈ *изв. еј; неј море, море дивојко! / Отка мина крај вази, / оттога јас лежа, / дај ми биле да стана. (Верк. 112)*

НЕЈ- Вид. **нај-**; *Ѓура ле младо војниче, / а флези си ф коњушница, / та избери нејбрзата, / нејбрзата врана коња, / макар да е царевата, / избери а, возјахни а, / брже дома да си идеш, / од мајка прошка да земеш (Кауф. 225, Разлошко)*

НЕЈА *зам. Вид. неа; свинчина по неја – / како катипчина; / петел на греди – / како спаија; / мачка на тланик – / како свекрва. (Црн. 229); поведе 'и бего (аргатките) / на гулема нива. / Поста за-караа: / дага и широка; / на неја ручаа / и та ижнуваа / вечера тераа. (Самар. 73); чини дава на мојата мајка, / зарај неја сум те куртулисало. (Арнауд. 123)*

НЕЈАВАН *г.л. прир. што воошито не е јаван (обично за коњ); овдеј не са девојкини двори, / вие сте си друме погрешиле, / по што ќе ме мила кума позна. / – На кума са чои неносени, / на старејко чизми нековани, / на деверо коњо нејаана (СБНУ II, 62); и на браќа тиом изговара: / – Шчо стојте, браќа, шчо гледате? / Устезајте кони неја(а)ни, / опашујте огњани оружија! (Драг. 209); Дојчин Канти говореше: / – И това ле грижа береш? / Ќе си идеш на нов пазар, / ќе си купиш врана коња, / ќе си купиш танка пушка, / ќе си купиш свилно рујо, / свилно рујо неносено, тенка пушка нефрлана, / врана коња нејаана. (Самар. 75)*

Со и м е н к и т е: коњ, коњ(че).

НЕЈАГНЕН *гл. ириг. шїю ушїе не е јагнейї, ојагнейї*; моме, малка моме! / Хубава, гиздава! / Знаеш, моме, знаеш, / зашто ти сам дошел, / од врх од планина, / стадо си остави, / стадо небројано, / трло нејагнено. (Верк. 65)

Со и м е н к а т а: трло.

НЕЈАДОВИТ *гл. ириг. шїю не е луїї, гневен*; море девојче нејадовита, / татко ти плачи, а ти не плачиш! (Шапк. 5, 297)

НЕЈАЗДЕН *гл. ириг. шїю воошїю не е јазден*; Вид. **нејаван**; и ми купи брзо коњче нејаздено, невидено, / ја к' ида на силна војска. (ИФ)

Со и м е н к а т а: коњче.

НЕЈДЕ *ирил. 1. негде, некаде*; мори Јово, моме Јово! / не најде ли нејде вода, / нејде вода, нејде сенка, / да омијеш бело лице, / бело лице од праове (Ил. 283); станах, мале, та утидух, / ага на поле широку / жатварки нејде пееја, / а јазе, мале, уилен, / уилен и угрижен (СБНУ VIII, 60); ој ле, сестро, моа мила сестро, / наше пубратим е нејде фанат, / та си вика и за назе плаче, / да идеме да му помогнеме. (Пенуш. 3, 162)

2. (*удвоено*) н е ј д е-н е ј д е – *йонекогаши; оовреме-навреме, негде-годе(р)*; ф стред целине дрво јафорово, / на дрвото до три куковици – / прва кука вечер и ф утрина, / фтора кука туко нејде-нејде, / треќа кука – ич не престанува. (Фирф. 3, 311)

НЕЈДЕМ *ирил. некаде*; ајде, го догледа (млад дилбер) кокона, / леле од високи чардаци: / – Ајде ела, ела, млад дилбер, / леле на високи чардацо, / ајде да ми љубиш лицево! / Ајде идем, нејдем коконо, / да не ти е дома бекчето! (Крст. Т. 61)

НЕЈЕ (и **неј**) *зам. лична за 3. лице еднина женски род, форма за индирекѝен објекѝ* од т а а, о н а; Вид. **нејзе**; скоро Марко таја го достигна, / му се фрли Марку на рамена, / да м' исколка јунашките очи. / Марко неје верно је се моли... (Шапк. 5, 92)

НЕЈЕСТА *ж.* Вид. **невеста**; месаријо, лична и јубаа, / да ми месиш три бели погаче, / да завиеш свилени цедила, / да ги туриш свилени бисаге, / да ги метнеш коња карамана, / па ќе идам по добра нејеста. (ИФ, Месаријо, лична и јубаа, с. Теарце, Тетовско, 1956); и је нашла Јанка свекор и свекрва / свекор и свекрва и девет девери, / и девет девери и девет нејести. (Ѓорѓ. 107)

НЕЈЗЕ зам. лична за 3. лице еднина женски род, долга форма за индиректѝен предмет од т а а, о н а; Стојан је нејзе велеше: / – Еј гиди добра невесто, / ова је нива таткоа / мајка и Јана ја жнае / а нема кој да је врзет, / пушти ме да ја подврза (Р. 240); камо го Шико капидан? / Вие да нејзе речете: / – Шико ми се ожени. (Кон. 83)

НЕЈЗИ зам. лична за 3 лице еднина женски род, долга форма за индиректѝен предмет од т а а, о н а; Вид. **нејзе**; чуеш ли ме, Павле, добер јунак! / Насад носи тој скапано гѹбре! / Дури дома ти да ја однесеш, / нејзи душа богме ќе излезе. (Р. 114); појде Марко, сестра си свршило, / ја свршило за недела време, / ја свршило, нејзи не му кажа (Арнауд. 113); Јорданка ми се љуљаше, /.../ сред море на два каика, / кад се љуљаше певаше. / Мајка је нејзи велеше: / – Недеј се љуља, Јорданке, / ќе паднеш, ќе се удавиш! (Арнауд. 258)

НЕЈЗИН (и **нејсин**) *приод*. 1. *заменска присвојна за 3. лице еднина женски род – ишѝо ѝ пришаѓа на онаа за која се зборува, за која сѝанува збор; алајка*: одгоориле нејзини алајки: / – Не се креват Јана на големо, / кажвает го момче грдомасно, / грдомасно момче неубаво (Ник. 82); *другачка*: честита риза, јуначе, / шчо ти девојка китила, / сонок на свеќа седела, / зетоска риза китила / со нејзините другачки. (Клич. 52); *мајка*: ми се успало моме Божана, / ми се успало меѓу мајка е, / шилки шилеше нејзина мајка, / шилки шилеше ќерка будеше: / – Ај стани, стани клинчарнице ле, / твојте другачки ти заминаја (Цел. 191, с. Арбиново); *очи*: ај ти тебе Умер бичакча! / Ти не остриш сабја вересија, / што је сакаш на мојата сестра, / што је сакаш нејсините очи? (Мил. 121); *свекрва*: заиграла Јана на малата врата / под белата лоза, на мраморна плоча, / со девет девери и со осум золви; / одронила Јана бисер од грлото, / поткршила Јана потков од чевлите, / ми ја вида Јана нејзината свекрва: / – Нека, Јано, нека, нека, мила снахо, / нека доит Ѓуро, ќе те наклеветам. (Мил. 387); *чичко*: уште Јанинка реч не изрече / што ми довтаса нејзини чичко, / нејзини чичко Јово овчарче. (Идн. II, 3, 79)

2. (*во именска служба мн.*) н е ј з и н и – *сродници, ишѝомисленици*; си тоари (синот) три тоари азно, / си отиде при млада нееста / и је клукна на нејсини порти: / – А излези, моме Ангелино, / еднош со очи да си се видиме / оти сега ја ќе си загина! (Мил. 279)

Со и м е н к и т е: алајка; брат, брачед; вернољубец; двор, дете, другачка; куќа; либе, лице; љубец; мајка; наплици; очи; по-

братим, пола, половина, порта; рака, раче, рода; сабја, свекрва, свекор, село, скут, сестра, снаа, срце, стопан (Арнауд. 182); ќерка; убавина; црепна; џеб.

НЕЈСЕ *зам.* Вид. **нејзе**; каде крвта је се истурила, / тука ми се црква отворила, / каде глаа нејсе ја паднала, / алтар ми се тука суградило, / каде сџлси таја обронила, / тамо вода ми се отворила, / сџ отворила вода лекоита. (Мил. 71)

НЕЈСИН *зам.* Вид. **нејзин**; и Јанкула си опитви / нејсината мила мајка. (Мил. 151) тог' се пушти и си ја прегрна, / не ја грнит како за азмиа, / тук ја грнит как за мила сестра. / Од што ми се силно прегрнаа, / до колена в земи пропаднаа; / Марко плачи и Шаина плачи, / не можеа да се одделеет. (Мил. 208) и Јанкула си опитви / нејсината мила мајка. (Мил. 151)

НЕЈНИ *прир.* *заменска присвојна за 3. лице еднина женски рог – шџо ѝ приџага на онаа за која се зборува*; вјана Стојан врана коња, / до заода тој да стигне, / на пат сретна прво либе, / дек го носат нејни браќа, / дек го носат нејни браќа, / нејни браќа, нејни сестри (Кост. 50); н е ј н о; тогај се мајка приближе – / што да си виде Димитар, / нејното чедо Димитар / у црни крви потонен (Кот. 81); на Мара ѝ се нажали / за нејно машко детенце, / за првно либе Стојана. / Си појде да ги потражи. / Премина села големи, / накупи руди овнови, / нејно ги село отера / у Стојанови дворои. (Пенуш. 6, 318)

НЕЈРАН *прир.* *во суџерлаџив*: најран; момице ле, Донке ле, / које цвete нејрано? / – Мисиваре нејрано, / ке си нема мајчица, / ни мајчица, башчица: / маќа му е машчаа, / башча му е очуа. (Молер. 229)

НЕЈТЕ *г.л. несвр.* Вид. **нејќе**; мома ми (ј)а моли (мајка) порта да отвори, / порта да отвори, мајка што ми нејти; / мајка што ми нејти: – Истерај го, ќерко (чапканот). (МЈ VIII, 2, 217)

НЕЈЌЕ *г.л. несвр.* **1.** (1. *лице*: н е ј ќ а м, н е ј ќ у, н е ј ќ у м) **1.** *не сака*; посадила баба црвен пипер, / нејќе пипер цут да цути. /.../ Ај доведова мрка вџлка, / нејќе вџлка коза да брка, / нејќе коза пипер да пасе, / неќе пипер цут да цути (Кар. 1, 38); ај испадни, бре Алексо, / од таја темна задана! / – Алексо нејќе д' испадне, / се плаше дур од бесејне (Биц. 4, 128); *во формиие*: н е ј ќ у м: пушти ме да се издушам, / доста, нејќум да те слушам! (МФ XVIII, 36, 197);

нејќум, нејќум, нејќум, леле нејќум / золви и девери, аман, аман, / золви и девери (Манол. 117); н е ј к е м: земи ме, земи, моме Гркино! / Нејќем те, нејќем, момче тетовче, / дури да викнеш триста мајстора, / да ми отидеш горе планина, / да ми извадиш од камењ вода, / од камењ вода, вода студена, / да ми напраиш Тетово чешма. (Крст. Т. 73); н е ј к у: посакала мила мама, /.../ да ме даде на даскалче, – / ја даскалче нејќу! /.../ даскалче е како питач – / од село на село. (Христ. 83)

2. а. *не љуби*; Русеменче девојче! / Што тука си седнало / под самото оравче / да ми чекаш терзивче? – / Жими мајка го нејќум, / да н' ме рано скориват (Мил. 404); земи го, ќерко, јуначе! / – Нејќум го, мајко, нејќум го, / зашто ми је тударче, / тоа вилјаети ќе шетат, / крај мене не ќе ми седит! (Шапк. 5, 499). **б.** *во пасивна употреба*; не сум билка лековита, / тук сум билка разделита, / шо се сака, да с' сака, / шо се неќе, да се неќе! (Вас. 179); сал си одам, сал си питам / дека седи Грозда мома, / Грозда мома битолчанка, / битолчанка, баирчанка. / Она седи понагоре, / понагоре, горно мало, / нејна порта бележита; / до портата бела чешма, / до чешмата дафин дрво, / на дрвото славеј пиле, / славеј пиле славно пее: / – Шо се сака, не се зема, што се нејќе, ќе се земе! (Кав. 24)

НЕК *чеси*. (оѓ мейрички ирчини) Вид. **нека**; тогај веле војводата: / – Кој од дек је нек си оде! (Шапк. 5, 119); иди назад дете Михаилче, / го пристигна татка си Грујица / пишти, плачи, одвај проговори: / – Иди, татко, како ќе ти дај Бог, / мене орли овде нек ме јада! (Рус. 59); Македонијо, земјо мила, / богата си била, / од последна – прва стана, / прва на балканот. / Нек им биде лџа слава / на твојте војводи! (Сазд. 3, 29); ак се хвали, нек се хвали, / ја к(е) ублека снаините, / снаините нови дрехи, / ќе задена снаиното, / снаиното мошко дете. (Кауф. 72)

НЕКА *чеси*. за искажување. **1.** *зайовед, желба*; кога било, богме, на свадбата, / ка е дочул Детелин војвода, / на свите се абер си допратил: / – Како знае Јован, добар јунак / нека враќа китени сватови, / ке му земам Гроздана девојка! (Шапк. 4, 193); порачал је господаре: / – Што ми чини Алтан Мара / и нејните сите друшки, / нека дојдат да ми жниат, / кој ќе дојде, нека дојде, / Алтан Мара нека дојде (ПСП IX, XLVI, 97); хајде сега, моми и јунаци, / и вие, сѐ млади невести! / Кој од дек е н е к а си отиде! / Един синцир нек' ми е за света Недеља, / втори синцир за Марково здраве, / трети синцир за коњово здраве! (Шапк. 4, 85); метени са дворој, / редени

са столој, / нека дојдат лазарки, / имам шчо да 'и дарвам: / кован гердан на грло, / полна крпа маргари. (Шапк. 5, 343)

2. за *благослов, клеџива, заколнување*; ако ми плачит машкото дете, / ако ми плачит нека ми пукнит, / ако ми дошле страшнине гости, / имам свекрва как магарица, / нека им готвит и нека пукнит! (Шапк. 5, 492); Ристо, Ристо, млад стопанин, / зашчо да треснат мојте очи, / нека треснат твојте вежи (МПр. X, 1–2, 145); дојде поп да го отпева / и дробни солзи пророни. / Александар му прозбори: / – Не плачи, дедо, не жалај, / ако ме мене обесат, / нека се живи браќа ми – / поарни ќе се од мене, / поарни храбри војводи! (Кав. 101); ој, Јованине, белграѓанине, / зар не виѓаш Белиград изгоре! / Нека гори, пуст нека остане, / у него сум три лета летуал, / прво лето за добрана коња, / друго лето за острана сабља, / треќо лето за калеш нееста, / нека гори, пуст нека остане! (Крст. 71);

3. (*удвоено*) за *заканување, префрлање, прекор*: а к о, а к о...; ој Расуленке, малој моме, / ој на татку ти ока тутун, / ој нека седе, нека пије. / Ој на мајка ти ока бубаќ, / ој нека седе нека преде. / Ој на браќата ока ракија, / ој нека седат, нека пијат, / ој паки дојдам да та крадам. (МПр. X, 3–4, 146); Дафина платно белеше, / крај пиринските извори, / трака, така, нека, нека. (Христ. 77); не сум мома за бегање / имам платно, море Ѓорги / за ткаење. / Остави го на мајка ти, / остави го, моме Стојне, / на мајка ти, / нека ткаји, нека плачи (Лојо 25)

4. за *дојушџање, помирување со нешџо*; ако, не е важно, *нишџо зашџоа*...; доста благо ние ќе земеме, / а Секула после нека бега, / пак в планина тој нека си дојде / да не служи вино ем ракија (Милош. 35); што ќе капи на земјата, / нека капи во устата, / суво грло да накваси. (Кав. 66–67)

5. за *благо неѓирање, одбивање, (нека, фала...)*; фати волкот рудо јагне, / што не знаје да го јаде. / – Нека, нека, бела Јано, / нека, нека за допати, / ќе го јадам во темнина, / во темнина без борина. (Биц. 4, 280)

Во и р а з о т: **пусти нека остане** – *нека се зашџо*; еј, Еване, бели граѓанине, / дигни глава, та погледни горе: / више тебе Белиград изгоре. / – Ако горе, пусти нек остане, / у неџа сам три лета робувал. / Едно лето за златно оружје, / друго лето за вранага коња, / треќо лето за белградска мома. (Каран. 65)

НЕКАДАР -дра (тур.: кадар) *приод.* (арх) *шџо не е кадар, сџособен, вреден*; син.: *нејак, слаб, несџособен, немоќен*; оре аро,

некадро, Лазаре, / да си беше покадро, Лазаре, / ка купеше капиште, Лазаре, / не носеше ќелепушка, Лазаре! (МФ VII, 13, 193)

НЕКАДАРЕН -рна *прид.* (арх) *штио не е кадарен, сѝособен, вреден*; син.: *нејак, слаб, несѝособен, немоќен*; и ми дојде кокошчица, го исколва, ха, / – Иш, Иш, кокошчице, леле бре, / не е лајно да го колвеш, ха, / не е гомно да го колвеш, ха / ова ми е малој момче, леле бре, / мало момче некадарно, ха! (ИФ)

НЕКАДЕ *прил.* (*прѝорно*) *на некое месѝо; негде*; Бог да го бие тој Идриз-ага, море, / тој Идриз-ага од село Прибилци, / што коња ружа, што коња спрема, / и ми се готви некаде да оди (ТМ 251); там најде стара бабица: / тија му вели говори: / – Мили царев јаничеру, / мила Петрева прелико, / кату се врашчам од воска, / не си ле видел некаде / два браќа до два близнака, / два браќа Петар и Павел? (Молер.76); тогај вели Марко Кралевиќе: / – А егиди, млада Марковице! / Јас не одам на војска царева, / јас не одам некаде на свадба. (Милош. 15)

2. (*временски*) *во некое време.*

НЕКАКОВ -ква *прид.* 1. *неопределено каков; каков било.* а. *за лице*; даскале ми многу зборвит / како петел од греда на греда. (Р. 262 /5/); изговара негов(а) мила ќерка: / – Чујте мене, царе бре Лазаре, / ќе те прашам право да ми кажеш, / али немаме некаков пријател, / што да мене царе куртулиса? (Р. 144); и Турција крева глава / за некакви разни права. / Велат победници биле / војна што е објавиле (МФ XVIII, 36, 194); поминале некакви патници / главеет умрен човек, / фатиле да го оборет, / и му нашле полна чанта со лири (Р. 209); бога молит богата Ивана: / – Дај ми, боже, некаквана челада, / ако сакат и зелена гуштера, / колку да се клетва заколнувам. (Цел. 154, с. Арбиново) б. *за предмет*; страшна беше таа дервишина, / пружи рака, та му зеде сабја / и ја фрли во гора зелена; / тогај се е Дете уплашило / дека нема некакво оружје, / нема веќе со што да се брани (Милош. 46); при бегот кога ќе идиш / ти харно да се оружвиш / как жена да ми не идиш, / да и со некаква дубара / тебе да ми те загубит. (Шапк. 4, 179); а мајка му Маркое збореше: / – Си бил пијан, мили синко мои, / си бил пијан, гости си не викал! / А Маркое недраго остана: / – Илјада викав, мори стара мајке, / илјада викав, сите се ветиа, / туку има некаква работа. (Арнауд. 111)

Со и м е н к и т е: вера; гаталица; девојка (Арнауд. 119), дубара; оружје; патник, право, пријател; работа, роднина.

НЕКАЛЕСАН *зл. ирид. шїѡ не е калесан, шїѡ не е ѡканей*; му подвикна крал Марко: / – Еј, крал Мартина! / Сички крали хи калеса, / а мене ни ма калеса, / јас си ида никалесан, нипочитан (Драг. 63); калесала цело село рајата, / некалесан млад Илија делија. / Тој си ојде ни калесан, харесан, / па си седна на врата при децата. (Кауф. 505); заборава краљ Матеа / да калеса Крале Марко. / Ем ми стана Крале Марко / некалесан, нетимасан, / завело е малко мнуче, / малко мнуче млад Груица, / пак ми јакнет до два коња, / ем ми ходет по друмове, / стигнаха ми на конаци, / на конаци у краљ Матеа. (Р. 282)

НЕКАНЕН *зл. ирид. шїѡ не е каней*; Вид. **неканет**; сиротина Ангелина, / три години неканена, / неканена на првиче, / саде плачит, саде жалат (СБНУ XV, 60); ние ќе идем и неканени, / и неканени и невикани (Тош. 63); оште Марко сичко не исказал, / што направил в града Дукатина, / гост неканен на порти им чука, / гост неканен од арапска земја (СБНУ LXIII, 737); *во служба на именка*; наврвија д' идат неканени / проговори ашик Димитрија: / – И да идем, братко, шан немаме. / Ајде д' идем на стара планина, / еле имам едно мало братче, / што си чува стадо по планина. (Кост. 202)

Со и м е н к и т е: Ангелина; гост.

НЕКАНЕТ *зл. ирид. шїѡ не е каней*; си поканил (вујко) три илјади сватои, / останавме ние неканети, / ќе ни сторат голема превара (СБНУ XIII, 105); море домаќине, што белја те најде, / од планина идат неканети гости, / на чело им стои млад Петре војвода (Разгл. III, 3, 291); саде плачит (сиротина Ангелина), саде жалат: / – Леле боже, мили боже, / кај се чуло и видело, / три години некането, / некането на првиче. (СБНУ XV, Бобишта, Костурско)

НЕКАПАН *зл. ирид. шїѡ (ушїе) не е капан – капен; некаиен небањай*; твојто дете, Јано, в љуљка плаче, / неразвито, Јано, некапано, / некапано, Јано, неповито, / куга влезе, Јано, в удајата / в удајата, Јано, шарената, / што да најдат, Јано, на одеро, / Јана била, мори, полумртва. (Кауф. 204)

НЕКАСТРЕН *зл. ирид. шїѡ не е касїрен (за дрво, гранка, и сл.)*; со тебе се мајка ти фалеше: / – Имам ќерка тенка ем висока, / ти си била буре без обрачи, / ти си била бука некастрена (Биц. 2,

27); сви дружина бастун носат, / а ја јадан, а ја тужен, / а ја тужен – стапетину, / па и оно некастрено, / ни мазено, ни дељано, / сал кастрено, немазено. (Фирф. 3, 204); море синко, мили синко, /.../ да си земеш суровица, / ај, некастрена, / десет удри, еднаш број, / ете кокошка! (Фирф. 3, 117); ка ќе му придеш при него – / лице му боде ка боде / ка покосено стрниште! / Ка ќе му придеш при него – / мрша му боде ка боде / ка на могила камени, / руке му боде ка боде / ка некастрено глогиште! (МФ II, 3–4, 448);

Со и м е н к и т е: бука; дрво; гологише; стапетина, суровица.

НЕКЛАДЕН *зл. ирид. шїо (ушїе) не е кладен, сїавен*; тури, Митро, вино немерено, / немерено в бочва нетурено, / ќе ти дадам пари неброени, / неброени в рака нефатени, / нефатени в кесе некладени (МПр. III, 4, 96); џан Калино, џан малино, / џанум китка невенова, / как скината неносена, / на појси некладена. (СБНУ XVI–XVII, 61)

НЕКНЕЖЕН -жна *ирид. шїо е од некни, од иред некој ден, од завчера; завчерашен*; галено Стојне, галено дури во Грчко свршено, / за едно Грче мајсторче, / и това беше снајдерче, / за кого плетиш чорапо? / Делми је Грче умрело / во некнежната сабота (ИФ); собери оро, кадан Тодоро, / би го собрало, да би го набрало, / аман не смеам, до, од селанецон, / од селанецон, до, од неверникон, / тој ка ми рече, до, камо ти камо, / што сум ти купил од некнежен пазар. (ИФ, Собери оро кадан Тодоро, с. Другово, Кичевско 1968); камо ти камо, кадан Тодоро, / што сум ти купил некни недела, / некни недела, некнежен пазар? (Цел. 55, с. Арбиново, Горна Дебарца)

Со и м е н к и т е: пазар; сабота.

НЕКНЕШЕН -шна *ирид. шїо е од некни, од иред некој ден, од завчера; завчерашен*; тој ќе ми речет, верни другачки, „камо ти камо“ / „камо ти камо“, дос! шо су ти купил, / шо су ти купил, дос некнешен пазар. (Икон. 125)

НЕКНИ *ирил. од иред некој ден; завчера*; врви пџтем, лудо, не заборава, / не трескај ми го срцево, / от’ ми је срце треснато; / некни ми умре татко ми, / вчера ми умре мајка ми, / браќата ми се готои (Мил. 359); некни кај вас јас дојдов / тебе сама те најдов, / тебе сама те најдов, / дома никои немаше (Тах. 163); некни писмо дојде / од славна Битола града. (Кав. 34); н е к н и н е д е л а: камо ти

камо кадан Тодоро, / што сум ти купил некни недела, / некни недела на Велипеток, / на Велипеток, Велја сабота, / сум ти купило жолтине чевли, / жолтине чевли, ална шамија, / ална шамија, стребрени прстен. (Цел. 164, с. Велмеј); камо ти камо, кадан Тодоро, / што сум ти купил некни недела, / некни недела, некнежен пазар? (Цел. 55, с. Арбиново, Горна Дебарца)

Во и з р а з о т: **вчера некни** – *завчера*; оре, Неша турва рујно вино, / рујно вино, рум ракија, / од виното глава боли, / од ракија нозе болат. / Не ме боли од виното, / нит' ме боли од ракија, / тук' ме боли за Драгана, / вчера некни писмо дојде / од славна Битола града (Кав. 34); **вчера на некни** – *завчера*; вчера на некни, / горната недела, / (ј)ас да ти купа риза. / – Излез на оро, кадан Тодоро. / Шчо да излеза, братец ми Пејо, / ...кад си немам капама? (МПр. V, 3, 97)

НЕКОВАН *гл. приг. шио (ушије)* не е кован (обично за железо); *со именкиџе*: к о њ: и на браќа изговара: / – Шчо стојте, браќа, шчо гледате? / Устегајте кони нековани опашујте огњани оружја! (Драг. 209); да си стана болена Дојчина, / си го зеде коња некована, / да си зеде сабја неточена, / си ја зави тенка половина, / си отиде во Солунско поле. (Р. 247, Галичко); м а с к а: таја носит, таја носит, Лазаре, многу стока, /.../ девет маски, девет маски, Лазаре, некојани (ИФ); с а б љ а: па потегна Момчула војвода, / па потегна сабља некована, / па се фати за жолти боздоган, / ал боздоган беше изложено. (Р. 225); Ш а р е ц: и се уште Марко налутило / и на Шарца вака зборуало: / – Слушај, Шарце, што сакам да праам, / и јас тебе сакам да те прашам / дека ми си, Шарец, некоано, / дали можиш двајца ти да носиш; / Јаноата ќерка ме бендиса, / ќе ја грабам за млада невеста. (Цеп. 79); *со оруѓи придавки*: н е ј а в а н: Јусин-аго, налбатино, / допрати ме брат ми Дојчин / да му ковеш врнана коња, / три години некована, / ни кована ни јаана. (Шапк.4, 199); н е л е а н: со ред врвите, сватои, / со зетот ќе се караме: / зошто еѓупска шамија, / зошто прстенот нелеан, / зошто чапрагот некоан. (Трен. 3, 90); н е с е д л а н: и ја су си дете малечкаво, / а и ждребе лудо ажамија, / а пак ми је ждребе нековано, / нековано, ждребе неседлано, / неседлано, ждребе неуздано, / пари нема да си го поткова. (СБНУ XI, 40, Дебарско); н е у з д а н: Вид. кај неседлан; н е х р а н е н а: тога вика болен Дојчин: / – Ангелино, прва љубов! / Извади ми триста лакти, / триста лакти тенко платно, / да презби-

рам болни коски! / Оседли ми брза коња, / брза коња некована, / три години нехранена. (Мил. 221)

Со и м е н к и т е: ждребе, коњ, маска; сабља; чапраг; Шарец.

НЕКОВЕН *зл. ирид.* Вид. **некован**; го изврза млада Ангелина, му изврза (на јунак) рани од анџари, / и му даде студено оружје. / Тој опасна свилена појаса, / ми нареди студено оружје, / ми ја зеде сабја 'рѓосана, / и ми јавна коња некоена. (Мил. 121)

НЕКОГА *ирил.* Вид. **некогаш**; ако сакаш манастир да градиш, / как некога што градил Симеон. (Р. 404); Тогај стана брат му од под платно, / па се двујца прегрнале; / додека са живеале, / никога се ни скарале. (Шапк. 1, 71)

НЕКОГАШ *ирил.* во *иоранешно време, еднаш, едно време, некојиаџи, одамна, иорано; ионекогаш*; кад се некош пленвало, цанам, / кога се некош горело, старците ми је тепаја. (Р. 240/ 2/)

НЕКОЈ, **некоја**, **некое**, **некои** *ирид.* зам. *неопределена замена а. за лице неопределено к о ј неопределено к а к о в, еден човек, извесна особа, обично, кој било, макар к о ј; н е к о ј; самостојно*; Невенинка... невен сади, /.../ некој ѝ го, гиди ценџам, ношќа бере. (Манол. 115); ука Секула да ми го поучваш, / зашто ушче ми је аџамија. / Немој некој шега да му се подбијат, / оти после џуап не мојш да дајш! (Шапк. 4, 117); селани тогаш рекоа: / – Саид ефенди, башполиц, / овдека шубе имаме, / зашто е куќа без стопан, / белки е некој кондисан. (Кав. 109); ајде, сестро, сега да бегаме! / Мџлчи, брате, немој да говориш! / Немој тебе, некој да те чует! (Арнауд. 161); *со именкиџе*: А р а п: лицба личит млада Маркоџа: / – Да слушајте солунски гражани! / Овој хајте мошне кабаетлиа, /.../ ќе го носам прау при султана, / немој некој Арап да загубит / оти џуап никој не ми дават (Мил. 137); д р у г а р: помози бог стари кир Мијајло! / обидуам мојата дружина / али имам некој верни другар! / Сега видов, да немам ни еден (Арнауд. 157); ј у н а к: еве стана девет лета време, / како јунак некој не заминал, / рамни друмои в пелин обраснале, / по пелинот пилци се извеле (Милош. 44); *во мн. форма*: н е к о и; од жалои мајка, од болои / се сторила сина кукавица, / некои сестри сини ластавици, / куќат мајка во гора зелена (Ник. 161). **б.** *за предмет*: *неопределено шиџо, шиџо било*; 1. *самостојно*: овдека има секакви тревии, / секакви тревии, разни мириси, / некоја на темјан, некоја на восок (Стр. XII, 4, 62). 2. *со*

именки: н е к о ј: сѧс пушки и сѧс џепане, / за некој зулум да не стане: / некој зулум да не стане / од тија пусти ѓаури. (Кот. 59); н е к о ј а; тога коња му се одговори: / – Бог да биет нашата стопанка, / да не сторит некоја превара (Мил. 145); сите млади, Јано ќерко, / млади ем зелени, / променети, мори Јано ќерко, / како некоа китка. (Тах. 183); н е к о и: ој ти тебе, бане Миајле! / Зашчо колиш сета ми војска? / в часо рече бана да заколат, / да го заколат пред некој порти (ПСП. IX, XLVI, 815). **в. со формийе**: н е к о г о – за *предмет*; а тако ти Бога, убаа девојко! / Аљ имаш некого твоја мила рода? (Мил. 215); сен Јана рука од вода: / – Боже ле, мили Боже ле, / немам ле нејде некого, / да дојде да ме извади (Молер. 257); *со предложий*: б е з: и вака ти ми велеше: / – Мори Зицо, домаќинко, / што си толку запустено, / како мене без некого, / и без мајка и без татко; / еден браток ти си имаш, / него, Зицо, да го молиш, / тој тебе да ти се најди, / за мене да ме суреди / и чесно да ме погриба. (СБНУ XVI–XVII, 107); н е к о м у – за *индирекѿен предмет*; зеде Аврам ножа, овено го закла / и г’ испече курбан наместо Исака. / Некому што помина, од овено му даде, / брзо се записал курбано на Бога. (Рус. 37)

Со и м е н к и т е: аждер; болест, брат; делија; ерген; жена; зулум; јунак; китка, коска, курбан; маја; пијаница, планина, порта, превара; сестра, смеќа; трева.

НЕКОЈ ПАТ *ирил.* н е к о ј п а т *йонекоѓаш*; блазе на стара планина, / блазе на гора зелена, / никој пат празна не стои! (Фирф. 2, 231)

НЕКОЛКО *ирил.* Вид. **неколку**; да кажемо, бела Недо, / неколко разговори: / Да одиме, бело Недо, / по комшији, / да лажемо, бело Недо, / малки моми. (Р. 77)

НЕКОЛКУ *ирил.* **1.** *неопределено колку*; *обично йовеќе оо ией*; поминаа ни неколку дена / Чучук Сулиман ограби неколку села, / пак ми се вратил на Србиново / на Србиново седна песна да пее (Стр. XI, 2, 65); ајде натемаго ѓаволот ми рече, / море да му речам неколку зборови, / кога се пуштија, леле, пусти маковчани, / сите носеја, леле, големи стапишта. (Кар. 1, 51)

2. *малу, малку; крайко*; се налутил Марко добар јунак, / ми извади таа остра сабја, / ми пресече глава од арапот, / та ги пушти три синѿири робје, / та ги пушти сите на Велигден / и им даде по неколку азно / да си пеат и да се веселат (Ник. 164); потоака си срет-

нав едно овчариште, / и тоа имаше, леле, големо стапиште, / и не-
му ќе му речам, леле, неколку зборови. / Еднаш ми се опна, леле,
три пати се сопна, / кога сум ти летнал, леле, јас да си бегам, / кога
се обсрнав, леле, што ќе си видам, / моето капче, леле, трнче вет-
руганче, / мојата вустанка, леле, лисичина пашка, / моите бели га-
ќи, леле, аловни чорапи, / јаска си мислев белине падиње, / а тија
ми биле, леле, трње ем капиње. (Кар. 1, 51)

З. н е к о л к у -: н е к о л к у м и н а (бр. приближен) – *некол-
ку машки лица; неколку машки и женски лица*; тие ми се нафатија
да го убијат, / да го убијат Чучук Сулимана, / со нив се здоговорија
уште неколкумина / в комитетот в Прилеп се пријавија. (Стр. XI, 2,
65; ИФ, Прилеп)

НЕКОЛКУМИНА (и **неколку мина**) бр. *приближен*; *некол-
ку машки лица; неколку машки и женски лица*; тие ми се нафатија
да го убијат, / да го убијат Чучук Сулимана. / Со нив се здоговорија
уште неколкумина / в комитетот в Прилеп се пријавија. / Пушки си
зедоа комити да одат / да ми го фаќаат Чучук Сулимана. (Стр. XI,
2, 65)

НЕКОЛЦИНА бр. *приближен*; *неколку машки лица; не-
колку машки и женски лица; неколкумина*; војвода му говореше: /
– Маркуш, младо арамите, /.../ тури срама в една страна, / оддели
си од дружина, / од дружина неколцина, / та си иди в Каменица.
(Кост. 234); ќе ни дојдат, Марушо моме, мори, мили гости! / Војво-
дите, Марушо моме, мори, Македонци: / Гоце Делчев, Марушо мо-
ме, мори, Дамјан Груев, / с неколцина, Марушо моме, мори, од че-
тата. (Кот. 70)

НЕКОМУ зам. *дајтивна форма од н е к о ј*; се враќа Исак,
на татка си се моли: / – Примај ме, тато, мајка ми ме неќи! (Аврам
си рече: – Имала право срце.) / Сине, ак’ те неќи, двата ќе с’ идиме!
/ Зеде Аврам ножа, овено го закла / и г’ испече курбан наместо
Исака. / Некому што помина, од овено му даде, / брзо се записал
курбано на Бога. (Рус. 37)

НЕКОПАН *г.л. приг.* (за лозје) *шїѡ (ушїѡ) не е којано; со
придавкїѡ*: н е г р и б а н: горни лојза, Кало, нерезани, / нереза-
ни, Кало, негрибани, / негрибани, Кало, некопани, / некопани, Ка-
ло, неврзани, / неврзани, Кало, непрашени! (ИФ; Брад. Песмарица,
1929); н е р е ж а н: промени се, Каљо, мори наружај се, / во рувото,
Каљо мори, велигденско, / клашеникот, Каљо мори, гурѓовденски,

/ ќе одиме, Каљо мори, горни лозја, / горни лозја, мори, нерезани,
/ нерезани, Каљо мори, некопани. (Трен. 11)

НЕКОСЕН *џл. приод. шїџо не е (ис)косен*; двајцата си, лудо, одлетахме / тамо, лудо моме, в ливаѓето, / в ливаѓето, моме, некосени (СБНУ VII, 33); милите ти танки вежди, / што са толку умрсени, / като трева некосена?! (Тош. 90); прсна коња, прсна коња, Лазаре, му одбегна (на невестата) / во ливајѓе, во ливајѓе, Лазаре, некосени. (МФ I, 1, 168, Велгошти); не пеј, пиле, футрум рано, / гиди пиле, / не пеј, пиле, футрум рано, / славеј пиле! / Футрум рано одзарано, / не буди ми лудо младо: / цал ден му сџм песни пела, / са нош го сџм приспивала. / Ја кју сама да го буде: / – Стани, стани, лудо младо, / сџнцето е изгрејало! / Нива чека неожната, / а џувада некосена! (Молер. 256); мило добро, првно џубе! / Милото ти бело лице! / Што је толку пребледнело, / като платно небелено?! / Милите ти црни очи / што са толку премрежени, / като риба отровена?! / Милите ти танки вежди / што са толку умрсени, / като трева некосена? (Сазд. 108)

Со и м е н к и т е: ливада; трева.

НЕКОШ *прил. Вид. некогаш.*

НЕКРЕНАТ *џл. приод. шїџо не е кренатї, шїџо не е диџнатї (за џостїела, софра и сл.)*; туе си најдов, мале мајко ле, / пушта постела, / како послана, мале мајко ле, / а некрената, / до постела, мале мајко ле, / машконо дете (Кон. 235); стегнав си коња, мале ле, мајко, прескочив порти, / от' си се качив, мале ле, мајко, горе на диван, / тамо си најдов, мале ле, мајко, пушта постела, / како послана, мале ле, мајко, а некрената (Бел. 255); си остаиле софра некрената, / та си отишле земски сејмени. (Шапк. 1, 266)

Со и м е н к и т е: постела; софра.

НЕКРМЕН *џл. приод. шїџо не е крмен, хранетї (за овци и др.)*; ој јовчари, два добри јунаци, / што ви јовци, јовци потимнети, / дали јовци трева непасени, / или солче јовци некрмени. (Биц. 4, 27)

НЕКРОЕН *џл. приод. шїџо не е кроен (за алишїта)*; абар носи (гулаб) на момите – / да не носаа бели саи, / ми да носаа сини аби, / а момите болни лежа, / саите им пусти стоја, / некроени, нешиени. (Молер. 244)

НЕКРПЕН *гл. приг.* 1. *шїю не е крїен, искрїен*; кошуљата крватата / три години не е прана, / а четири некрпена. (Кауф. 279; Верк. 265)

2. *н е к р п е н о ср.* – *некрїени алишїа*; иди си, Ѓорги, во гора, / сверои да те изедат, / сверои уште врагои! / Ѓорги ѝ вели, говори: / – Збери ми, мале, дреите, / перено и неперено / и ново, мале, и ветво, / крпено и некрпено! (Кон. 34; Мих. 117); Петраличај, малај моме, / ел ми седни на кољано, / на кољано, на гаљано, / откопчи ми петалките / да ми видиш кошуљата, / кошуљата неопрана, / неопрана, некрпана! (Биц. 7, 24)

НЕКРПЕНО *ср.* Вид. кај *н е к р п е н* 2: **крпено и некрпено** – сè.

НЕКРСТЕН *гл. приг.* *шїю не е крстїен* (за човек, Боџ и др.); *над кој не е извршено црковен обред кршїавање, кршїење*; итра беше најмалата снава, / туј имаше дете некрстено, / поклопи га ничком колепку, / сал остана Јана сиротица (Р. 80); ја кажи ми, дете, чие ли си? / – Ој ти тебе, Марко Краљевиќе, / јазе сум ти од Дуката града, / породено, уште некрстено (Милош. 50); гу сусрети свети Петер / каде одиш Божја мајко? / В роци држиш мила Бога, / мила Бога некрстена. (Икон. 14)

НЕКУБАН *гл. приг.* *шїю не е кубан* (за кокошка и сл.); првна вечер вечераме: / једно пиле јар јаребиче, / што ми пеје рано, најрано; / втора вечер вечераме: / две кокошки некубани (Рад. 87); (во книгата пишеше:) ’ржан лебец недопечен, / стара квачка некубана. (Вас. 208)

НЕЛ *чесї.* *со скраїување заради поїребїије на сїихоїї*; Вид. **нели**; нел промени се / сè в невестинско, / на главе клади / сè девојчинско (Р. 404); мори мајко, мила мајко! / Загоните нел ни се потребни! / Идет старос(т), идет болес(т), / со шчо ќе си није живиме? (Шапк. 4, 14); надвела се света дева Марија, Марија, / над неа се седмокрили ангели, ангели. / Изговори света дева Марија, Марија: / – Ај ви вами седмокрили ангели, ангели! / Нел слезите в долни кледи камнени, камнени! / Наточете две здравици винени, винени! / Послужите свет Јована зимнего, зимнего! / Послужите свет Ѓорѓија пролетен, пролетен! / Послужите свети Петар летне-го, летне-го! / Послужите свет Илија стред лето, стред лето! (Бел. 356); ај ви вами, седмокрили ангели, ангели, / нел појдите ф темни кледи камени, камени, / отворите вити порти железни, железни, /

наточите две здравици винени, винени, / позовите свет Јована зимнего, зимнего, / позовите свет Ѓорѓија пролетни, пролетни, / позовите свет Илија стретлетни, стретлетни. (Ил. 115); тога стана цара Мурат бега, / и говори на ситно ранило: / – Еј, ранило, еј, ситно ранило, / нел слезите долу в рамни двори, / јако порти да и затворите, / зашто идет голема потера. (СБНУ VI, 52, Дебарско); сè ми поле с војска поцрнело, / со глас викна убава невеста: / – Ангелино, моја мила золво, / нел качи се горе на дивани, / опули се долу в рамно поле, / сè је поле с војска поцрнело! (СБНУ VI, 54, Дебарско)

НЕЛЕ *чесѝ* Вид. **нели**; Стојан им се жално молеше: / Пустите ме, вие ајдути, /.../ неле сум пусто женето? (Тр. 146)

НЕЛЕАН *џл. ирид.* од (н е) л е е – *ишѝо не бил леан*; со ред врвите, сватои, / со зетот ќе се караме: / зошто еѓупска шамија, / зошто прстенот нелеан, / зошто чапрагот некоан. (Трен. 3, 90)

НЕЛЕГНАТ *џл. ирид.* *ишѝо не е леѓнаѝ, сѝан со некоѝо*; одговори млад Мујмир / на негова стара мајка: / – Шо да чина, как да чина, / как да ја остаја на невестата, / на невестата тељусана, / тељусана, јукнисана, / саде венчана нелегната. (Драг. 211)

НЕЛЕП *ирид.* *ишѝо не е лей, не е убав, џрд е*; ај бре Турче, Турче, / 'аска си вера не мена / и тебе маж не права / нашта вера полепа / вашта вера нелепа. (МПр. X, 1 – 2, 146)

НЕЛЕТ *м. вид давачка во иѝурско време*; прочула се Кантелина / дур до царо, до навумо, / оти она заптисала / царевите доодоци: / и нузумо и нелето, / и дробните, бре, араче. (Пенуш. 6, 224)

НЕЛЕЧИВ *ирид.* *ишѝо не може да се лечи; неизлечив*; дигни глава, Јано, алтан чело, / погледај ме, Јано, со очите, / со очите, Јано, филџанови, / под веѓите, Јано, гајтанови! / Не оставај, Јано, ти јадови, / јадови, ле Јано, нелечиви! (Кав. 29)

НЕЛИ *чесѝ.* и *сврзн. I. чесѝ. 1. чесѝица ирашална за означување иошѝврда на неишѝо или за очекување на иозишѝивен одѝовор*; т а к а л и; нели ти е жално за твојата мајка, Богдане бре? / – И да ми е жално, нема што да чинам, дружина бре! (Пенуш. 1, 128); Стано, Стано, малка Стано, / нели легна, нели заспа, / нели виде сон за мене, / сон за мене, сон за тебе? (СБНУ XVI–XVII, 67); нели ти реков, девојко, да се, мори, омажиш, / да се омажиш, девојко, /

мене, мори, да не чекаш? (Горѓ. 115); нели ти реков, ќерко ле: / не сади лозје големо, / оти ќе дојдат сватои, / лозјето ќе ни обераат, / момето ќе ни го земат / и ќе го носат далеку? // Нели ти реков, ќерко ле: / не гради бавча голема, / не сади цвеќе секакво, / оти ќе дојдат сватои, / ќе ти изгазат бавчата, / ќе ти искинат цвеќето (Фирф. 3, 278); дали думаш, либе, / дали паметуваш, / кога бевме, мило либе, / двајца на прошетка. / Нели ми велеше, / нели се колнеш, / јас не љубам друго либе, / само тебе, душо (Милен. 45); пушта чуждина, Јано мори, нас нè оддели, / нали си клетва, Јано мори, двајца дадовме, / ни да се мажиш, Јано мори, ни да се женам, / и да ме чекаш, Јано мори, седум години. (Кис. 46); нели ти велев, девојко, / не сади болен в градина? (Јастр. 420)

2. за поодвлекување нешто поинаку; нели тргнаха двајцата, / па дојдоа крај трлото (Мил. 290); нели Јана, жална Јана, / нели пата си збрка, / та заскита низ гората. (Мил. 26)

II. во служба на сврзник: б и д е ј к и; ш т о м, к о г а; тога говори Алексо: / – Де гиди паша битолски, нели ме питаш, запитваш, / ја тебе право ќе кажам, / без да те тебе излажам (Мил. 272); нели е Неда разумна, / на ајдуци говореше (Кауф. 656); нели сум, сестро, заколнат / кога ќе сретнам да колам, / как’ да те, сестро, заколам? (Ник. 179); нели ме праша, право ќе ти кажа, / јас сум го видел во славното море, / тој ми тераше до три гемии, / до три гемии восок и темјан. (Стр. IX, 2, 41); клукум си клукат – тивко си викат, / нели отвори млада невесто, / мене ме прати Гуго детенце, / ти да ми дајеш стрebro бројници. (Р. 247); давај, наддавај, девере, / да си откупеш снаата: / осумстотини на врата. / Нели не си кадър, девере, / да си откупиш снаата, / дома би седел, девере, / каша би бркал, девере, / деца би ранил, девере! (Фирф. 3, 196)

НЕЛУЃЕ *мн. лоши, зли луѓе; изроди;* што си, судбо, ме однела / в земја непозната. / В земја непозната, судбо, / при луѓе – нелуѓе. (Милен. 183)

НЕЉ *чест.* *нели;* Вид. **нели;** нељ појди си (незнаена делија) горе у планина... / тамо имат дванаес клучеви... / отклучи си дванаес чешми (Сазд. Т., 87); нељ ги ниска препознали, / познале ги, фатиле ги; / едниот на кол удриле, / другиот на ченгељ удриле. (Шапк. 5, 116)

НЕЉУБЕН *гл. ирид.* *што не е љубен; несакан, немил, непраџ;* ним бери тревите, ним лади водите, / јазе ќе јумрам млада и зе-

лена, / млада и зелена с љибе нељубена (ИФ); дај ми, Боже, крилја паунови / да прелетам Сава и Дунава, / да си најда јунак спроти мене, / што не пиет вино и ракија, / од вино и ракија мома останува нељубена (Верк. 341); *со иридавкаиџа* н е г р л е н а: ми се спреми Радула војвода, / ми се спреми у војска да иде, / ми остави љуба нељубена, / не љубена, љуба не грлена. (Крст. 86); о б љ у б е н о: стани, стани, мое мило брате, / кому падна моме нељубено, / тебе падна моме обљубено (Ник. 178); да одберам јунак спроти мене / шчо не пијат вино и ракија, / шчо не пијат кафе и духана – / од кафе је срце поцрнато, / од духана куќа попљувана, / од вино је душек побљвано, / од ракија мома нељубена. (Фирф. 3, 295; Шапк. 5, 266; Мил. 358); н е м а ж е н а: море, ќе носите, браќа, здравоживо, / ќе носите, море браќа, здравожио, / здравожио, море браќа, на Павлета. / Как да знаи Хаџи Павле да си дојди, / да си дојди Хаџи Павле пред Ѓурѓовден, / ако сака бела Јана да затечит, / да затечит бела Јана немажена, / немажена, бела Јана нељубена. (Кар. 152)

НЕМ *ирид.* 1. *иџо е без сиособносџи да зборува*; глува ли си, нема ли си, / слепа ли си? Опули се! – / Не су глува, не су нема! (Р. 404); сичко ј, Маргито, хубаво, / само е момче сугрозно, / сугрозно, глухо и немо (Кауф. 194); се одгоори убаа Јана: / – Дегиди, мори, Свездоденице! / Јас ни сум нема, јас ни сум слепа, / туку не зборвам, атар си држам. / Прва година чес сум чинила, / чес сум чинила на мојот татко; / втора година на мила мајка, / треќа година на јасно сџнце. (Мил. 24); рано си Димитар подранил, на ден си ден Димитровден / дуќано да си отвори, / златно кандилце да запали, / на бога да се помоли. / Само имам, боже, бре, / едно ми клето сираче, / и то е глухо ем немо, / или го, боже, пребери. (ИФ, Рано си Димитар подранил, Драмско, 1963)

2. *иџо молчи како да е нем, иџо не е во сосџојба да зборува*; јасното сџнце нашата кралштина, / ситните ѕвезди нашијо бре народ, / нашијот народ нем ќе јостане, / ќе јостане ју турската земља, / ќе остане робје до живота (Р. 139); маќа голема ти даде, / пчес дни ти нем си биде, / дури душа ти излезе, / како лек ти не си најде, / при толку пари што даде, / и еќим ти си донесе. (СБНУ XVI–XVII, 111)

3. *иџо нејќе да зборува*; моме, малка моме, / мајри, слепа ли си, / мајри, нема ли си? / – Ја подај ми вода / јас да се напија. (ИФ)

4. (*ирен.*) *ишвок, нечуен; иуси, иразен*; овде, Маро, комшиј к' имаш / само гробој глуи, неми, / сите тебе непознати. (СБНУ XI, 24)

HEM *џл. скраиџен одречен имиераиџив местио н е м о ј, иџ.е. скраиџена форма од н е м о ј*; они вељат и говорат: / – Седи, сестро, нем си ходи, / тебе лажни војник јунак, / сака тебе да т' излаже (Мил. 265); нем' си продади, лудо џанум, твоја брза коња, / както твојата брза коња ретко се навога, / както мене мома сама дома иде. (Иљ. 122); та му вели старата му мајка: / – Ела, сино, либе нем прудавај, / ам' си продај твојта стара мајка / за стара робиња, глоба да доплатиш. (Драг. 55)

HEMA *џл. несвр. 1. е без неишџо, не иоседува*; намислил Стојан, намислил, / воденица Стојан да праве / со дванаесе камена, / пари си нема да плате (Биц. 3, 61); широко поле крај нема, дрво високо род нема, / глобоко море глед нема, / дробнана песок број нема, / малата мома род нема. (Мил. 397); ми посака понудица, / понудица жолта дуња. / Ка јотидов на нивата, / дрво има, дуњи нема (Биц. 1, 148); опери ми кошулата, / кошулата ајталијска, / ајталијска, арамијска. / Гурга вика и говоре: / – Вода немам да операм, Арслане! / Да исперам кошулата, / кошулата арамијска (Драг. 166–167); кога сум било лудо малоо, / ја сум си било љуто проклето, / та ме помила мојата мајка, / и ме лељала и ме калнала, / та што ми рекла најлоша клетва: / – Да ми поспиеш, мала Јанико, / да ми поспиеш, да ми порастеш, / да ми се сториш добра девојка, / стопан да најдиш как што ќе сакаш, / сè што ќе немаш Господ да даит (Мил. 236); ногу се сакахме, Јано, / ам се замахме, / нишчо си немахме, / сè си спечалихме! / Само си немаме / од срце порода! (Теох. 169); мамо, кој чука на порти? – / Чука, тропа, мила ќерко, едно лудо младо, / едно лудо младо, ќерко, оште неженено. /.../ Мамо, дал' да му отвора? – / Немој, ќерко, немој, душо, постела немаме! (ИФ; Манол. 92); партизан ми кука нема, / кука му е планината; / партизан ми мајка нема, / мајка му е мрка гуна; / партизан ми браќа нема, / браќа му се тешки бомби; / партизан си сестри нема, / сестри му се чифт пиштоли; / партизан ми жена нема, / жена му е тенка пушка! (МпНОБ 178); лозје ми садит и песна пеит / – Хај лозје, лозје, сè бело грозје, / аљ да те сада, кој ќе те јадит, / и ја си немам нигде никого / ни татка имам, ни мајка имам, / ни брата имам ни мила сестра (Мил. 339–340); кој си сабја нема, / сабја ќе

му дает, / горо ле, мори, зелена, / ти водо, мори, студена! (Христ. 115)

2. (3. лице еднина со лоџички субјект). **а.** не постои, не се наоѓа; а на војска Марко му говори: / – Еден нема сабаја да ми кре-не, / ќе се бориме со Индира војвода, / дали је јунак појечку од мене? (НСтв. VIII, 29–32, 198); никој нема да се најде / со дедото да се боре; / најмело се кусо петле, / грабнало се со дедото, / ни тој падна, ни тој падна (Мил. 333); еден беше царе Костадине, / седи во двор на еден камена. / Дворој мети Елена сестра му, / изговори девојка Елена: / – Зашто, брате, на камена седиш? / Али немаш за седење диван, / или немаш за трошење злато, / и најлепо да царствујеш царство!? (Рус. 38); сите ми се клетва заколнале, / кој во сина, кој во ќерка, / Марко нема во што да се колнит (Трен. 5, 24). **б.** не е присушен, оисусува; недосиасува; род родило јабаљкото, / сенка гранка и јабаљко, / на една гранка две јабаљки, / падар нема да го чуве (Биц. 4, 261); изникнале вишње црешње, / више патот и под патот, / нема кој да вишње бере, / вишње бере стари старци / више патот и под патот, / нема кој да ручек носе (Биц. 2, 32); пчетата лајат, петлите појат, / ја луѓе нема, нема да думаа! (Теох. 31); наклала се је голема седенка, / сабрали са моми и ергене, / дошла је и Ненка Попова, / погледнала моми и ергене, / до сека мома и ергенин, / а до Ненка никој нема. (Шапк. 5, 82); поминало другата недела, / нема никој на госје да дојде (Теох. 154); кула праит, кула праит / Црна Арапина. / Кула праит, кула праит, / как што нема нигде (Трен. 5, 5); Ките ле, пиле шарено, / каде бе вчера везден, / та те на оро немаше? (Молер. 86) **в.** исчезнува.

3. (обично 3. лице еднина). **а.** не (се) врши, не се одржува (за она што значи именката со овој глагол); лута мајка колнит: / – Мајко, стара мајко, / старило немала, / да би ослепела (Трен. 5, 73); жали, горо леле, двамка да жалиме, / жали, горо, двамка ле, да жалиме, / ти за листи, јас за мојата младос(т); / твојте листи слана осланила, / мојта младос(т) нема да се врне (Кауф. 225); Коле вели, говори: / – Простите ме, девет самовили, / дојдов тука да спијам, / нишчо софра не видов, / од нас нема простење, / кај нас нема молење (Тах. 138); тогај веле нему младата невеста: / – Стојан, млади Стојан, глава ми пресечи, / глава ми пресечи, назад не се вџринам! / Уме, чуде Стојан, нема што да чине, / си облече Стојан, негоо чисто руо. (Мил. 235) **б.** не дојде, не се појави; се зачудија кутри селани / од што ми чини големи зулум, / му донесоа згодна вечера, / болаки лудо да ми вечера, / да ми вечера, да ми заспие, / пак лудо

нема да ми заспие (Кон. 132). **в.** не ѝомине, не ѝоѝрае (за време); *крајко ѝрае*. **г.** не може да биде, да сѝане, да се случи; нема враќање (на старо); нека разберат, / крвави фашисти / македонско име / нема да загина (Биц. 1, 97); **д.** не ѝреба, не е ѝоѝребно; кажи, кажи, катил Ѓорги, откај си спечалил, / откај си спечалил, Ѓорги, жолти мамудији? / – Нали питаш, море Турчине, право ќе ти кажам, Турчине нема да те лажам! (Рус. 65); сите ми се клетва заколнале, / кој во сина, кој во мила ќерка, / Марко нема во што да се колнит (Трен. 5, 24) **ѓ.** не ѝредизвикува, не ѝобурува; нема влијание; ој невесто ти јубава, / немој јоди крај реката, / брег се рони ќе се падниш. / А бре, лудо, ти да младо, / ако се удавам нек се удавам, / нема никој да ме жали, / нема никој да ме сака. (Биц. 4, 165)

4. во врска со некои именки го заменува *глаголот* изведен од *ѝаква* именка; Вид. кај и з р а з и т е; вујко чини свадба три месеци, / свадба чинит, а ниет си нема / за да одит п' убаа нееста (Мил. 78); твојата стара свекрва / мајшко си дете љуљаше, / ем нему песна пееше: / – Нани ми сино, сираче! / Кога си ризик немало, / мајка ти да те изгледат! (Мил. 27)

Со п р и л о г о т **ич:** еј гиди, Ванчо, наш капитанчо, / ел ми пра мајка, / да т' даде слатко, / ако те ј' малко, на ти оште малко, / ако те ј' ного нема ич. (Пеев 330)

Во и з р а з и т е: **број нема** – *многуброен е*; даде господ, го ра проговори: / – Не ме, Марко, толку љуто кани, / вода имах седемдесе реки / и па имах седемдесе чешми, / а кладенци, Марко, број немаа. – / Затвори 'и Вела самовила, / закључи 'и сос немски катанци, / кој потера два чабура вода, / ќе му зема двете црни очи. (Кост. 161, Малешевско); Стојан ѝ вели, говори: / – Злате ле, моме убава, / дази друмове од нема(т), / ситни каменци број нема(т), / дебока вода дно нема, / високо дрво сен нема (Теох. 325); **гајле немај!** – *не ѝрижи се!*; Тодорина одгоори: / – Гајле немај, мило момче, / не те пушча без нееста, / дур' не зборвам со татка ти / и со твојте побратими, / да да дојдиш обаица, / обаица да зборвине, / мие да се опростиме (Мил. 314); **гајле си нема** – *не е заѝрижен, вознемирен и сл.*; па шчо је вели Ѓорѓи на калеш Тода: / – Дегиди, Тодо, мила по-сестримко, / гајле си немам од тешка потера, / живо ќе излезам, Тодо, живо ќе избегам! / Шчо потера има, Тодо, има на метериз? / Ако ми је, Тодо мори, тиквешка потера, / тиквешка потера ми је пријателка. (Фирф. 3, 169); **грев нема** – *не е жаловиѝ, не жали (никоѓо)*; кажи, Ивана, шо болна легаш, / што грева имаш? / Ја болна легам / ништо грева немам (Р. 80); проговори тогај на Турците: / –

Слушајте ме, петстотини Турци, / знам за мене ич грева немате, / баре з' ова дете жал да ви је (Рус. 59); ах, проклетии меанциии, /.../ како грев вие немате, / момчиња да опивате / и после да `и слечите, / пијани да `и туркате, / на сокак голи да лежат / и тамо да си настинат, / лоша болес добијат, / уште млади да си умрат. (СбНУ XVI–XVII, 108, Прилеп); **грех немат проштаање** – *гревои си е грев*; и од тогај поодамна било, кој ќе грешит негоје миле роде, / кој ќе греше на милата сестра, / кој ќе грешит некое мило роде, / никој пџт грех немат проштаање. – / Што да слушат све весело било, / и од Бога повелико здравје (Мил. 70); **гробнина да нема!** (клетва) – *да исчезне без прага!*; да би бог даде, Рајко војвода, / од тебека гробнина да нема, / костите, бре, да ти се разлижат, / по постела, Рајко, да покапат! (Тош. 56); **да би очи немала** – *(во клешва) да ослојши!*; Карамфило, Дулбијо, / да би очи немала, / зашто не си кажала! / Кога си бев в Битола, / битолскине девојки / бело платно белеја, / белки ќе ми дадеја. (Кав. 58); **дерман нема** – *нескокоен е*; није си дерман немаме, / дур да слушаеме пискоии, / дур да гледаме грехоии, / поарно да не живиме! (Шапк. 4, 164); **деца нема** – *бездеишен е*; Маркоица соуси проронала, / Маркое му лебец и војца подала: / – Збогум, Марко ле мил, мој стопанине, / девет години седевме и деца си немавме, / уште еднушка ја и ти в постела да легниме, / можит машко дете ќе имаме? (Цел. 147, с. Сошани); **дно нема** – *мошне олабок е*; Вид. кај број нема; **дума да нема** – *никој да не узнае*; море, ај се качи, малој моме, / на којно пред мене, на којно пред мене! / – Море, качувам се, лудо младо, / а дума да нема, / никој да не знаје! (Кот. 24); **душа да нема** (клетва) – *да умре!*; писна Бојана да плачит: / – Оф леле, јунак, Стојане, / душа да немат мајка ми, / зашто те зеде на душа, / зашто ми младо загина, / да не си се простивме! (Мил. 265); девојко мори, / душа да немаш! / Ак' ме сосечат / залаг по залаг / ти да ме збериш, /.../ ти да ме туриш / ваща градина (Рад. 63–64); **душа нема** – *многу е уморен, исцриенен (од нешишо)*; Вид. кај с н а г а н е м а; **живот немаме** – *не сме мирни, не сме скокојни*; едно време говори Грујица: / – Дејди моја Грујичице лепа, / али можеш мене да добраниш / од оније петстотина Турци / да преспијам неколко сати / оти од нив си немаме живот? (Рус. 57); **за работа ич ја нема** – *не сака да работиш*; за работа ич ја нема, / ѝ пренесов вреќа волна, / вреќа волна, карта вино, / карта вино, погачица, / погачица, коковчица (Фирф. 2, 435); **здравје (да) нема!** (клетва) – *да се иоболи!*; здравје немал млад Илија делија / зашто љубиш од мене. / – Ако љубам друга љубов од тебе, / коња

јавам, коња да пукнит под мене! (Р. 262 / 2 /); **изим нема** – *не му е дозволено*; пушти мене, дома да си појдам, / да си земам другиот боздуган. / – Изим немам дома да те пуштам. (Арнауд. 121); **инсан нема** – *нема жива душа*; шо помина Грче в пусто Скопје, / пусто Скопје, завал, запустено, / петли пејет, завал, пси ми лајет, / инсан нема, завал, да превревит. / Или ми је Скопје позаспано, / или ми је Скопје избегано? (Бел. 271, Галички дијалект; Р. 404, Мијачко); **кабает нема** – *не е виновен*; и тогај се насмијал он пуд мустаќи: / – Ајде, арам да ви биде лебут шо гу јајте на царут! / Идна глава, веле, дујде, / не мојж’те да ја загубите, / туку кабаат немате! (Вардар 27); бела була проговори: / – Ој кади, кади ефенди, / Стојан си нема кабаат, / кабаато ф тамбурата / и негова деса рака! (Теох. 384); **како немам** – *кога би имал, кога би дал Гойоо да имам*; како немам некоја мила сестра / малко мене таа да прошета! (Р. 225); **ка̄смет нема** – *не е среќен*; Антице, жална душице, / а што пусти ка̄смет си немала / и на твојата убавина, и на твојата личотија. / Не жали, Анте, не плачи, / не рони солзи крвави, /.../ не расипуј си го лицето! (Милен. 17); на софрата бре млада невеста: / – Ој ти љуба, моја верна љуба, / да што толку ка̄смет си немало: / Вчера није двата се зедовме, / уште не сме двата распознале, / збогум, љубо, оти јас си одам, / јас си одам во цареа војска (СбНУ XIII, 97); не жалам, лудо море, не плачам, / тије велешки, море, сејмени, / тије тиквешки, море, фодули, / туку си жалам к’смето, / оти сум к’смет, мори, немало. (Р. 262); **крај нема** – *бескраен е*; Ленке ле, моме убаво, / широко поле – крај нема, / дробнана песок – број нема, / длабоко море – дно нема, / убаво моме – род нема! (Трен. 4, 9); **куртулија нема** – *не може да се сјаси*; Митре бре, Влаше, / па̄то ти е фатен / со три илјади души, / сè со малинхери. / Дека да одиш, Митре, / куртулија немаш! (Паск. 99); ооо, златна Злато, Злато мори, / златна трепетушке, / стребрена верушке, / срмено обетче, / прилепцко симиче, / орицко белвиче, / солунцко грозице, / тетоско јаболче, / грутка шеќероа, / јатка ореоа, / гранка маслинова, / турунч мемелија, / ајван ѓубеклија, / јагне сугаренце, / овчко пресно млекце, / горска еребица, / јасна месечина, / бегај, кај да бегаш / куртулија немаш! / Јас ќе ми те најдам / и ќе ми те земам, / љуба да те имам. (СбНУ II, 30); **мерак нема** – 1. *не му е мило*; немам мерак за моме, тики имам мерак за тебе, / Србине море, српски јуначе! / Не терај шегу са̄з мене, / Србин Бугарку на зима (Р. 80); слушај вамо, Асан, проклет Турчин! / Мерај са̄м немал и ја да ти земем, / да ти земем седумдесет дуќана. (Арнауд. 157) 2. *не сака*; слушај вамо, Асан,

проклет Турчин! / Мерак сѝм немал и ја да ти земем, / да ти земем седумдест дуќана (Арнауд. 167); **мисла нема** – *не мисли*; немат мисла да си станат, / ниту мислат да си платат. / Чудо стое мома, да се чуде, / как да чине, шчо да чине (Шапк. 4, 87); **нема заб да (го) натопи** – *има мошине малку, ошѝиан сиромав е*; му наполни таја ле чабур чаша, / шчо береше седумдесе ока, / му наполни младата невеста, / му наполни чаша чабурлиа, / шчо ја узе жолтото Еврејче, / шчо немаше забот да натопе. / Шчо изваде жолтоно Еврејче, / шчо изваде писана кутиа, / а невеста писмо разбираше. (Шапк. 4, 142); **нема лек** – *не се леци*; првиот глава преглижда, / вториот stomак преслушва, / третиот немски прозбори: / – За това, моме, лек нема, / болеста му е заразна, / болест од карасевда! (Вас. 297); ај, идите три сокола, / у срце сум љуто ранет, / остајте ме ја да умрем / нема лек за мојте ране! (Крст. Т. 15); **нема на дело** – *не се гледа*; само планови се прават, / програми се составуваат, / сал’ се готви, сал’ се спрема / и на дело ништо нема (МФ XVIII, (1985), 36, 200); **нема нигде никого** – *сосем сам е*; ај да се, Ненке, земеме, / ја немам нигде никого, / ни маќа, оште ни татко, / ни браќа, оште ни сестри. / Ненка се чудом чудеше / кој да си Ненка избере, / та си избрала, избрала / тоз, којто неја љубеше / и нема нигде никого. (Кауф. 351); **нема разговор** – *нема со кого да разговара*; Јане девер на Јана ѝ велит: / – Ај ти, Јано, одродна невесто, / ај татко имаш, каналиште немаш. /.../ Ај мајка имаш, разговор си немаш (Трен. 1, 66); **нема што да ти казувам** – *шолку можам да ѝи кажам*; за това Турчин побратим се прави / и више нема што да ти казувам (Арнауд. 167); **немај гајле** – *не грижи се!*; немај гајле, Јанкулице, / зар това се брига најде, / сам ќе одам побратимство, / син ќе пуштам на венчање, / ќерка ќе пуштам на крштевка. (Кит. 39); немај гајле, незнана делија, / када сакаш тагај ќе те скорнем. (Арнауд. 166); **немала те мајка!** (*мошине ѝешика клеѝва*) – *да даде Гојоо да умреи!*; ти девојко, немала те маќа, / та шчо ми си толко омилела, / омилела, толко ф очи флезла, / ф очи флезла, на срце легнала! (Молер. 162); **никѝд баса на Турчин да нема** – *никогаиш на Турчин да не му се верува*; и му узма седомдесет дуќана, / што му сечел по дукат на дања. / Само јунак више се проќална, / никѝд баса на Турчин да нема. / Турчин баса никѝд не издржи, / само гледа нешто да превари, / да превари, јунак да погуби. (Арнауд. 167); **нигдека го нема** – *не се иојавува*; само гледа (Радевица) из поле широко, / да не види Раде Славе јунак, / зар он иде из рамно Кратово. / Чека, вика, нигдека го нема. (Арануд. 166); **од нема** – *не се изоодува*; **од срце пород да**

нема – *да не роди*; мајка ме, Стојан, љуто проколна: / – Расни ми, ќерко, мори, да ми пораснеш, / ама јод срце, ќерко, пород да немаш, / каде ќе видеш метле добревке, / тамо ќе чуеш, ќерко, камен да прозборе, / тамо ќе чуеш, ќерко, змија да просвири, / тамо ќе чуеш, ќерко, риба да промуи, / тогај ќе, ќеро, порода имаш! (Иљ. 220–221); **очи да немаш!** (клетва) – *слей да одиш!*; истави се, раче осмокраче, / скрши си глава, очи да немаш! (Р. 139); **плод нема** – *бесилоден е*; Стојан ѝ вели, говори: / – Злате ле, пиле шарено! Високо дрво сен нема, / ситно камење број нема, / дебока вода брод нема, / дази друмове од немот, / шчирица овца плод нема, / јагне сугаре лој нема, / млада довица грех нема, / ергенин човек срам нема, / убава мома род нема! (Теох. 326); **снага нема** – *многу е исцрпен, уморен (од нешшо)*; аман..., мир да клајме, / шо ќе сакаш сè ќе дајме, / снага немам, душа немам, / војни вејќе јас не терам! (МФ XVIII, 36, 181); **со некогo работа нема** – *со нешто нема земање-давање*; тогај Милош браќа им кажало: / Со јунаци работа ја сум немало, / кога ќе се и ја, бре, разлутам, / ќе добајам бука, бре, голема, / ќе ја ватам бука за гранките, / ќе ја врлам преко три планине, / кога сакам негде да преминам, / ќе прерипам преко три долини. (Р. 144); **срам нема** – *не се срами*; тамо чупите страм немот, / одат сами по чаршија, / невестите по меани, / пиат вино и ракија (Тах. 98); млада довица грех нема, / ергенин човек срам нема, / убава мома род нема! (Теох. 325); **страв нема** – *не се плаши*; мили чеда вие страв немајте, / турски јарем вие исфрлете, / доста ви е на Турци трајавте / и евала вие ним чинивте, / дури има во планиа шума, / дури има хрисјанцка Европа, /.../ ќе се смилат и ќе ви помогнат (Разгл. IX, 9–10, 918–919); та си ја прати (Васил Журка онаа бела книга, тоа црно писмо) во град Битола, / дури во Битола, право на пашата: / – Да се соберите до десет илјади, / до десет илјади сè башибозуци, / ич страв немам од ваш башибозук! (Кав. 81); **срце нема** – *не е добар, бесчовечен е*; се излага Стојан, ја пушти, / три синцири стребрени одврза, / девојка слободна остана, / на Стојан шега се подби: / – Стојане, море ловцијо, / арно си било на видум, / ништо си срце немало! (Иљ. 73–74); **ќердос нема** – *не се ќердосува; не стианува среќен*; Грозда седе сред Битоља, / сред Битоља горно мало; / нејна порта бележита, / бележита, чешма има; / до чешмата висок јодер, / на јодерот славно пиле, / пиле пее славна песна: / – Шо се сака не се зима, / шо се нејќе ќе се земе, /.../ милос нема, ќердос има! (НД 1946, 1–2, 108); **ум немале** (клетва) – *да се иомерише*; друшки, мори друшки, / ниверни другарки! / Мори ум немали, / мо-

ри ум имали, / мори как да ни вјана, / ни вјана, ни сохна (СБНУ XXXVI, 25); **уста нема** – *не може (да зборува, да каже, да проговори)*; ток се чудит до две мили сестри: / – Ај ти тебе, наши мили брате, / со сè ми ти мие направихме, / уста немаш да ни проговориш (Икон. 100); **фајда нема** – *нема резултат, успех; бескорисно е*; Стојане море, Стојане, / заискал Стојан Стојанка, / искаа се, земаа се, / водили се три години, / у нишчо фајда немаа: / лозје им грозје не роди, / ни нива бела пченица, / ни крава машко теле (Кост. 86–87); **фајде нема** – *нема резултат, успех, бескорисно е*; чини жџфа, баш девојко, / од клед не искачај. – / Чинав, чинав, мој другачки, / ама фајде немаат (Клич. 61); ја послушај, мили синко, стара си мајка, / и да пиеш, мили синко, фајде си нема. // не стој Доне, Донке, не гледај ме, / од гледање, Донке, фајде нема. (Милен. 81); слушај вамо, моја верна љубо, / ти однеси двете мушки деца, / ти однеси на таткови куќа, / фајде немаат што продавате, / утре имаме дана Велидана, / ќе нè извадив на бела пазара, / ќе нè коља пред шарена црква, / да се плаши народ бре рисјански (Р. 144, Скопска околина); јас ќе дојдам ваја вечер, / да не, ќеш ме разговори? / – И да дојдеш, фајде немаш, / времето ми поминало, / цвеќето ми прецветило! / Та иди си тамо доле, / тамо доле кај ас бахчи, / прерипај си два сидишча, / два сидишча, два плетишча, / тамо има малој моме, / оно ќе те разговори. (СБНУ X, 37, Велес); од клед не излагај! / – Чинав, чинав, мој другачки, / ама фајде немаат (Црн. 156); **ќефил нема** – *нема кој да (му) џарантира, да (му) сведочи*; на Кузман ќефил дадеја, / ја Кузман ќефил си немаше, / ја шо си веле, говоре (беговата мајка), /.../ дека си седе на порти: / – Јазе сџм ќефил за Кузман, / он ќе да биде сердарин, / да ни потера хајдуге, / да ни дочува селјата. (Драг. 196); **цена нема** – *бесценей е*; девет моми попленени, / попленени, откарани, / сите девет продадени, / која двесте, која триста, / тенко Кале цена нема (Кост. 53); еј џиди, момче, лудо младо, / заш' не си се оженило / ко беја ефтени моми, / а сега се поскапени: / најлошата за илјада, / поарната две илјади, / а ко мене цена немаат! (Кис. 93); **чест нема** – *не иочитува*; јас неќам кај Карацутовци, / јас сакам кај Биолчевци. / Карацутовци пари имаат, / Гркомани чест немаат. / Биолчевци пари немаат, / пари немаат, чест имаат, / православен јас си сакам, / за Бојана, за Бојана Биолчески. (Стр. XVII, 1–2, 94); **што има, што нема?** – *што се случува, што ќе кажеш ново?*; сива, сива Василица, / каде си се осивила? / – Таму долу на бел Дунав. / Што имаше, што немаше? / – Ми имаше златна чаша, / златна чаша канатица. (Кит. 18)

НЕМАЖЕНА *жл. ирид. и ирид. шийо не е мажена, омажена;* как да знаи Хаџи Павле да си дојди, / да си дојди Хаџи Павле пред Ѓурѓовден, / ако сака бела Јана да затечит, / да затечит бела Јана немажена, / немажена, бела Јана, нељубена (Кар. 152); н е м о ж е н а: овде мома неможена, јо Лазаре! / Можајте ја, можајте! / Дошла кова, је прошла (Јастр. 111)

НЕМАЖЕНО *ирил. како кај немажена;* доста ходи, Јовке, немажено, / доста ходи немажено, / а ја ерген, а ти мома, / сам легнувам, сам станувам, / на полноќ се разбудувам, / перницата прегрнувам, / чаша сџли поронувам, / мајрамата јоперувам, / на гради ја исушувам. (Фирф. 2, 324)

НЕМАЗЕН *жл. ирид. шийо не е мазен (мачкан);* сви дружина бастун носат, / а ја јадан, а ја тужен, / а ја тужен – стапетину, / па и оно некастрено, / ни мазено, ни дељано, / сал кастрено, немазено. (Фирф. 3, 204)

НЕМАТЕН -ена *жл. ирид. неџирана од (н е) м а т и (с е) – шийо не е мајџен, размџен;* тамо пасе конче дуриесто, / и го пасе трева немрсена, / и го пои вода нематена. (Теох. 539)

НЕМАЧКА *ж. нема жена или девојка;* се устреами Безимка девојка, / три години ни ми прогоори, / веке нема таја се сторила, / измет чинит и работит много, / ама ич ми збора не зборует, / е навикале све нема немачка. (Арнауд. 171); *и во обликој:* н е м и ч к а: се исправила младата невеста / и ѝ вели на Грозданка: / – Грозданко невесто, / ако си нема, немичка / не си слепа, слепичка, / раце ти изгореа (Стр. VIII, 2, 44)

НЕМАЧКИ *ирид. шийо се однесува на Немцијџе; џермански;* ката ми ноќ со тамбура свири / една ноќ ми тамбура е запре. / Стража ми е немачка кралица. (Трен. 5, 41)

Со и м е н к а т а: кралица; Вид. го горниот пример.

НЕМАЧНИК -ци м. и **НЕМАЧНИЦА** *ж. 1. нем човек, нем-мак, немец. 2. џој шийо не знае мака, шийо не се мачел;* ти пак назад се поврати, / на тоа пишман се стори: / – Дејди Боже, златен Боже! / Си ја дадов сета стока, / да ја јадат немачници, / немачници, немтурици! / Мојте деца што ќе јадат? (Мил. 53)

НЕМЕДЕН -дна *ирид. шийо не е од мед – бакар;* ќе ти купи татко два меха / еден меден, друг немеден. (ИФ)

НЕМЕЛЕН *г.л. ирид. шїю не е мелен, измелен;* запејала Ката во градина, / ми ја дочу Ѓорѓи овчарчето, / та остави трло отворено, / во трлото стадо неброено, / во стадото жито немелено, / у житото бели мермер камен, / на каменот шарено кавалче, / во кавалче змија пресојница, / ми ја касна Ката лева рака, / ми ја лечи Ѓорѓи овчарчето. (ИФ, Запејала Ката во градина, с. Оризари, Преспа 1956)

НЕМЕНАТ *г.л. ирид. шїю не е меней;* неменлив; од Елбасан маслинчица, / од Дуруза калинчица, / од Морава неменато, / од Едрене тумин саја, / од Призрена љут(а) ракија. (Р. 404)

НЕМЕНЕТ *г.л. ирид. шїю не е меней;* неменлив; Вид. кај неменат.

НЕМЕРЕН -ена *г.л. ирид. неѓирана (н е) м е р и (с е) и ирид. шїю не може да се мери, да се измери, да се оїредели;* немерлив, *шїю го има ирмножу;* а з н о: раце држи у свилени џебови, / ни продават јунак ни купујет, / па го сретете жълта Евреина, / товарило дванаесет маски, / свите маски азно немерено. (Р. 139, Скопска околина); в и н о: ој, Петкано, крчмарице, / турај вино немерено, / земај пари неброени! / Денес писмо сум добило / од моето прво либе, / либе било многу болно, / скоро либе ќе умира. (Кав. 40); тури, Митро, вино немерено, / немерено в бочва нетурено, / ќе ти дадам пари неброени, / неброени в рака нефатени, / нефатени в ќесе некладени (МПр. III, 4, 96); ајде точи вино немерено, / девојче, / земај пари неброени, / ѓаволче, ѓаволче. (Милен. 8); отишол је у механа: – Механцике, крчмарике, / давај вино немерено, / зимај пари неброени (Фирф. 3, 207); ти да видиш, море, оружето / на јунакот, море, шчо го прати, / тури вино, море, немерено, / земи пари, море, неброени (Тах. 92; Кот. 49); з е м њ а: у петак се ѓаче споболело, / у субота вјздан прелегало, / у недеља богу душа дало. / Понеделник земења го туриле, / уторникот мајка го прашује: / – Кажи, ѓаче, кажи, учениче, / ал је тешка земња немерена? (Арнауд. 286); м л е к о: Пиринуго јубава девојко, / тијом пејеш, далеку се слушаш, / чул те овчар преку три планини, / оставил си трло неградено / јоф трлото овци неброени, / јоф овците млеко немерено, / јоф млекото пари неброени (Фирф. 2, 198)

Со и м е н к и т е: азно; ведро, вино; земња, млеко.

НЕМЕТЕН *г.л. ирид. шїю (ушїе) не е мейен, измејен;* син.: валкан, извалкан, нечисїй; слагај, Маро, од брзаго коња! / Ни

ви слагам, ни ви в куќа влагам, / зашто ви е куќа неметена, / зашто ви се огењ незапален! (Поп. 186); глава се мие, Јано, нерасплетено, / кујќата мети, Јано, коо неметено (Црн. 191); ај не борете (цвеќе), Цвето девојко, / каде сум зело камен нееста, / глава се мие нерасплетена, / дете ми капит неразвиено / и леб си месит незапрегната, / дворје си метит катот неметен, / ѓубриште збират среде катиште. (Цел. 194, с. Велмеј)

НЕМИЕН -ена *џл. ирид. шџо не е миен, измиен; шџо е валкан, извалкан, нечисџ;* месаријо, тенка и висока, / месаријо, косми растресени, / месаријо, нокти несечени, / месаријо, роци немиени, / месаријо, мечка растресена, / месаријо, таткова и мајкина. (Икон. 58); не втасале тоар чешли, / тоар чешли, ст'рна хума, / пусти чешли с' искршиле, / останала (мома) немијена, / немијена, нечешљана. (Шапк. 5, 497); зашчо глава немиена, мори месарио, / зашчо глава нечешљана, мори месарио? (СБНУ VII, 72); месаријо таткова, мајкина, / месаријо тенка и висока, / месаријо бела и црвена, / месаријо мечке растресена, / месаријо зашчо немиена, / месаријо зашчо нечешљана, / месаријо зашчо непрегната, / месаријо клопче посред куќи, / месаријо на стол поткачена. (ИФ, Месаријо таткова, мајкина, с. Папрадиште, Велес 1955); тамам у порти улегнаа, / извади си Болен Дојчин, / извади си остра сабља, / три години немијена, / немијена, нетеглена. (Р. 209); ситен даж зароси, ој Тодо, / ситен даж зароси, џан Тодоро, / та стадо ороси, / стадо немџано, / ведре немиени, / стадо без чобане. (Молер. 177); Ако ми је газот немијан, пушката ми је чистена! (Шапк. 4, 338)

Со и м е н к и т е: ведро; рака.

НЕМИЈАН *џл. ирид. шџо не е миен, измиен; шџо е нечисџ;* Вид. **немиен**; ако ми је газот немијан, / пушката ми је чистена! (Шапк. 4, 338); тогај вели болена Дојчина: / – Хај ти, сестро, сестро Ангелино, / та земај си сабја 'рџосана, / девет години сабја немијана, / та појди му Лиману побратим. (ИФ)

Со и м е н к и т е: ведро; газ, глава; сабја; чаша.

НЕМИЛОСТИВ *ирид. шџо е без милосџ;* *немилосрден; шџо нема љубов;* што је девојка / нежалостива, / немилостива: / са род да плачи, / она не плаче. (СБНУ VI, 41)

НЕМИРЕН -рна *ирид. 1. шџо не мирува, несџокоен;* фала тебе, Шарко добра коња, / скривам тука сабља дипленица, / ке е Марко буен и немирен, / ако Марко у неволја падне, / да растресиш

твоја вита грива, / да издрнка Марку остра сабља, / с неја Марко себе да запази! (СБНУ LXIII, 736); де лично Турче де, / седи не јоди крз Маријово, / де ал те нашло де, / крз Маријово немирна земја, / турцки кумити сете кокошкари, / сете кокошкари, сете зулумци. (ИФ, Седи не јоди де Селим аго, с. Гуѓаково, Мариово 1969)

2. *ишћо предизвикува немир (за година).*

3. *многу бурен (за већар).*

4. *(ирен) во кој има бучава, врева, немир, бунѝ, буна.*

НЕМИРИСАН *г.л. ирид. неѓирана* од (н е) м и р и с а – *ишћо не е мирисан*; јас ќе ти купам свилено фустанче, / Доне мамино. / Ти да го носиш, јас да те гледам, / Доне момино. / Трендафилче, кара каранфилчето, / китка шарена, немирисана. (Милен. 74)

НЕМИСЛЕН *г.л. ирид.* од (н е) м и с л и; *нейромислен*; Илија, не биди страшлив, / зер сега ти сакаш да умриш, / дека малце се поболи, / од една треска што ќе биди! / Стани малце, освести се, / освести се, закрепи се, / оти сите нè расплака, / биди маж, не биди дете, / со твојите да зборои, / што велиш несмислени! (СБНУ XVI–XVII, 112, Прилеп)

НЕМИЧКА *ж. дем. и хий.* од н е м а – *нема жена или девојка*; се исправила младата невеста / и ѝ вели на Грозданка: / – Грозданко невесто, / ако си нема, немичка / не си слепа, слепичка, / раце ти изгореа. (Стр. VIII, 2, 44)

НЕМОЖЛИЈА -ии *м. и ж. немошен (болен, болникав) чо-век, жена*; жити Бога кнезе костуријански, / и ја сум си мошне неможлија, / да излеземо двата на прошетка. / Се измами кнезон Костуријански, / ми излегле двата на прошетка. (Р. 225)

НЕМОЈ *г.л. мн. немојте* **1.** *изразува забрана, молба и сл. да се изврши некое дејство.* **а.** *директно со оруѓ глагол во заповеден начин*; венчај, попе, немој се понашај, / не је моме крадено, грабено, / тук' је моме со закон земено! (Шапк. 5, 289); побратиме, ајдук Новак, / слушај мене што ти велама: / – Немој земај остра сабја... / туку земај две здравици, / две здравици с благо вино (Милош. 40); стани, куме, не раздавај многу! / Немој дигај грнци со две роци (Икон. 73); мамо, кој чука на порти? – / Чука, тропа, мила ќерко, едно лудо младо, / едно лудо младо, ќерко, оште неженено. /.../ Мамо, дал' да му отвора? – / Немој, ќерко, немој, душо, постела немаме! (ИФ; Манол. 92); славеј пиле, ја запри се, / ја почекај, немој пеј,

/ не буди го мојот другар, / нека мирно почива. (Кон. 1, 16) **б. самостојно**; немојте ме, клети Турци, / ја ќе кажам бела Јана! / Фанете си воз гората, / сосечете са́та гора, / ќе најдете бела Јана. (Мих. 106)

2. со сврзничој д а *иред оруѓиој* *џлагол*; немој да седиш, Билјано мори, / немој да седиш, коконо! (Кав. 69); моме му се жално моли: / – Немој, лудо, не ме задевај, / вчера мајка ми умрела, / татко ми је многу болен (Фирф. 3, 274); ти се молам, слатка сестро, / немој нешто да изумиш, / сè на мајка да је кажиш. / Леле, леле, јас сирота! (Цепенков, СБНУ II, 65)

НЕМОЈТЕ *џл. мн.* од н е м о ј; Вид. кај **немој**; ал чуete китени сватои? / А немојте *Ѓурота* доб̄р јунак, / а немојте да го изгинете, / ед̄ан јунак оно е у мајка! (Арнауд. 151)

НЕМОЛЗЕН *џл. ирид. шџо* не е *молзен*; ситен даж зароси, ој Тодо, / ситен даж зароси, џан Тодоро, / та стадо ороси, / стадо немазано, / ведрa немиени, / стадо без чобане. (Молер. 177)

НЕМОТАН *џл. ирид. шџо* не е *мотан*; *ненавиен*; останах си без работа, / без работа, без прикија, / ни предану, ни ткаену, / што предано, немотано, / што мотано, несукано, / што сукано, неснова-но, / што сновано, ненавиено, / што навиено, неткаено, / што ткаено, нешиено. (Кауф. 28)

НЕМОШНИЦА *ж. 1.* *немошина* (*болна, болникава*) жена, девојка. **2.** *сосџојба* на *џаа шџо* е *немошина*; *немош, слабосџ, болесџ*; леле ќерко, мила ќерко, /.../ дури беше ти леунка, / абер мене ти ми пушти, / за да дојдам да те видам, / покрај тебе да се најдам, / измет нешто да ти сторам / на твојата немошница. (СБНУ III, 71)

НЕМРСЕН¹ -сна *џл. ирид. неџирана* од (н е) м р с и – *шџо* не мрси, *шџо* не се омрсил.

НЕМРСЕН¹ *џл. ирид. неџирана* – *шџо* не е *иробан*; облече си машко рујо, / машко рујо неносено, / наметна си тенка пушка, / тенка пушка непукана, / запаша си остра сабја, / остра сабја немрсена, / и си вјана брза коња / и излезе на мегдано. (ИФ; Пенуш. 4, 124; Кауф, 610)

НЕМРСЕН³ -ена *џл. ирид. шџо* не е *мрсен, измрсен*; тамо пасе конче дуриесто, / и го пасе трева немрсена, / и го пои вода нематена. (Теох. 539)

НЕМТУР м. 1. *мрачен, молчалив, намурѿен, намршиѿен, смршиѿен човек.*

2. *сосѿојба коѿа човек не зборува; немосѿ; нож да го про-
ниже! / Немтур да го затре горнио! / Напил се, да го отрове и да го
пилињоса. / Напил се, отрова и бигор да му биде. (СбНУ VI, 210)*

НЕМТУРЕЦ -рци м. *мрачен, молчалив, молчелив, намур-
ѿен човек.*

НЕМТУРИЦА м. и ж. (*обично за жена*) 1. *нема жена.* 2. *мрачна, молчалива, молчелива, намурѿена жена (реѿко маж); деј-
ди Боже, златен Боже! / Си ја дадов сета стока, / да ја јадат нема-
чници, / немачници, немтурици! / Мојте деца што ќе јадат? (Мил.
53)*

НЕМТУРСКИ *ирл. како немѿур, како кај немѿур; син.:
мрачно, молчаливо, смурѿено, намурѿено, намршиѿено, смршиѿе-
но; ако ме милуеш, милувај, / ако не право ми кажи, / не ми доваѓај
немтурски, / со главата наведена, / сос очите ничкосани! (Кон. 136;
Шапк. 5, 310)*

НЕМЌЕНИЦА ж. *жена (или девојка) нема; син.: немачка,
немица; нарекоја Јана немЌеница. / Ојде Марко, Марко оглави се, /
оглави се за Мара брзодума / и поведе китени сватове. (Кауф. 579)*

НЕМУ *зам. лична 1. долѓа форма за индирекѿен предмет*
*оу т о ј, о н, т о а, о н о; како кои пари истурија / свекој нему тешко
се кълнеше, / кој во брата, а кои во сестра. (Арнауд. 183); Мемед
Али паша милно / му се нему моли: / – Земи благо, шчо ти драго, /
мене живот ти да ми оставиш (Драг. 96); е дочуло Марко мили бра-
ток: / – Ој ти тебе, моја мила сестро, / ти го сакаш Панчета од Ба-
буна, / риза везеш нему песна пееш (Р. 139); Ѓорги нему вака му
вели: / – Дељми си носел уште поарно, / ќе ми исплатиш денгубни-
ната. (Кав. 94); ој ти тебе руса, ле, Ангелино, / ај појди си на коача
Новака, / па земи си сабја колачница, / да наточит Новака ковача, /
да побијам црна Арапина. / Се васале три дни ем три ноќи, / му от-
сече нему црна глава. (ИФ. Прошетала црна, ле, Арапина, с. Де-
вич, Порече); први пут јунак се накашља, / нема деца нему да за-
плача. / Втори пут јунак се накашља / нема коњи нему да запишта.
/ Трети пут јунак се накашља, / нема соколи нему да засвира. (Ар-
науд. 185)*

2. *оди* (но не мора) *заедно со крајикайла* форма м у; сега овде беше тој ајдут Маљо, / нему му дадовме овај добар ручек! (Кав. 81); а мене ме јоно прстенува, / прстенува љуба да му бидам, / Бог да бије Марко Кралевике, / шо несвидно нему му паднало (Р. 114); другијот облак нему му збори: / – Немој, брату, да јудариме, / сега се коси зимовите /.../ зимовите да нема на стара стока (Р. 139); па им говори пашата: / – Море сејмени, сејмени, / идете тамо ливади, / дошъл е јунак Караца, /.../ гледајте да го превари, / оддалеч му се поклони / и да му нему речете / да дојде туја при мене, / ќе го поставам сарајдар! (Каран. 50); од упла болен Ристе легнало, легнало, / токмо ми цела, море, година, година; / на година Ристе починал, си умрел. / Кога му погреб правиле, правиле, / жална му песна нему пејале, пејале: / – Тука почива, море, љубовта, љубовта! (ИФ, У село има, море, игранка, игранка, Неготино 1955)

3. *со предлоз̄ пред себеси*; **на нему**: тогај Ичју ошчи речта не доречи, / на нему душа му излези. (Пенуш. 6, 240)

НЕМУЈ, НЕМУЈТЕ *мн.* Вид. **немој, немојте**; тогај нему велe Јана, бела Јана: / – Мълчи, Стојан, мълчи, / немуј љуто колни, / немој љуто колни, / немуј се грешувај! (Мил. 233); Стојно, мори, Стојно! / Утре ќе ти дојда. / – Немуј, лудо, немуј, ваја вечер не иди. / Дојди, лудо, дојди, / дојди утре вечер. (Мил. 347)

НЕН, НЕНИ Вид. **нејзин**; н е н и: ој зелено зеленике, / лоза се вие лозанко / околу града Солуна, / под лоза седи девојка / тешки дарове диплеше / на нени свекър кошули (МПр. III, 1, 107); н е н о: подунал је тове тиок ветер, / подигнал ји (на Вида) тенката покровка, / видели ји нено бело лице. (Кост. 197, Малеш и Пијанец)

НЕНА *ж. мама*; ој нено, нено, / слатка нено, / да пукниш, / слатка нено, / да тресниш, / шо ме даде / кај Каракутовци, / Каракутовци гркомани, / гркомани, ништоверци. (Стр. XVII, 1–2, 93–94)

НЕНАВАДЕН *зл. приод. неѓирана* од (н е) н а в а д и (с е) – (за расїение) *ишшо не е наваден, не е йошурен со вода*; деојче, цвеќе црвено, / рано в градина никнато, / никнато, ненавадено, / прескочив да го навада (Р. 291); Цвето ле, цвеќе црвено, / само в градина никнато! Никојпат ненавадено / преидов да те навадам, / згрешив, патот настăпих (Мил. 402; Кон. 122); Цвето ле, цвеќе црвено, / само в градина никнато иии! / Никојпат ненавадено иии! / Приидов да те навадам / згрешив, ми те нагазив, иии! / Часот под нога под-

вена, / како петровко јаболко иии! (ИФ, Цвето ле, цвеќе црвено, Прилеп 1970)

НЕНАВИДЕН – дна *приод. шиио не е убав на изглеод*; ај ви вама, моји мили браќа, / ако ми је дете ненавидно, / ама ми је јунак над јунака. (Р. 247)

НЕНАВИЕН *г.л. приод. шиио не е навиеи*; син.: *ненавиџкан*; останах си без работа, / без работа, без прикија, / ни предену, ни ткаену, / што предено, немотано, / што мотано, несукано, / што сукано, несновано, / што сновано, ненавиено, / што навиеено, / неткаено, / што ткаено, нешиено. (Кауф. 28)

НЕНАГЛЕДАН *г.л. приод. неџирана од (н е) н а г л е д а (с е) – шиио ушџе не е нагледан*; еј гиди добро мајкино, о, о, о, / Мајка ти да н' си оставиш, / руо ненаносено, / видело ненагледано (Шапк. 5, 341); Сладуно моме, Сладуно, / Сладуно слатка јаболко, / на хубост ненагледана, / на сладост ненајадена! (Манол. 156); четврта гемија, Јано, сè млади дивојки, / са се замрзнали, Јано, са се погубили, / млади, зелени, Јано, ненаходене, / ненаходене, Јано, ненаносене, / ненаносене, Јано, ненагледане. (Верк. 45)

НЕНАГОДЕН *г.л. приод. 1. шиио не е наџодеи, џоџодеи, доџеран. 2. (за девојка) шиио не се наџодила, шиио ушџе не се свршила*; не бој ми се, Стано мори, / ја ки да одам во Битољ града, / ќе ти испишам три хамајлии, / једна од глава, друга од очи, / треќа од треска, / да не загинеш млада зелена, / млада зелена, ненагодена, / ненагодена, ненаносена. (Ив. 126)

НЕНАГРЕЈАН *неџирана г.л. приод. од глаголоџи н а г р е е; шиио не е нагреан*; со јорган се загрњујем, / со јастук се разговарам, / на ноќ горим туар дрва / и опет сум ненагрејан. / На ноќ једем рука локум / и јопет сум не(ј)облажен. (Совр. XXX, 1, 57)

НЕНАДЕЖ *ж. во составот н а н е н а д е ж – не надевајќи се; син.: изненадно, ненадејно, одненадеж*; овде: *со предлозиџе пред себеси*: н а: неестата тие им дадоа, / се собрае многу калабалок, / отидое нееста да барает, / да барает ке им ја однесое, / отидое тие на ненадеж, / и фатие тога да 'и колет (Мил. 167); о д: од ненадеж пушта пушка пукна, / пушка пукна, а Кочо ми падна, леле. (МпНОБ 249)

НЕНАДЕЈНО *џрил. од ненадеж, не надевајќи се; син.: изненадно, одненадеж; ненадејно од високо, / ми ја грабна невестата, / 'и растури дароите / по грутките високо, / ми ја грабна невестата, / 'и растури дароите / по грутките по трњето, / ја остави невестата. (Црн. 231)*

НЕНАЗОБАН *џл. џрид. неџирана од на з о б а с е – шџџо не е назобан; ај ти тебе, мој мили татко, / ајде, појди в зелени ливаџе, / опитај ја моја брза коња / шо ми цвилит, шо неола имат. / Али цвилит за вода студена, / али цвилит за трева зелена, / али е зопца неназобан? (Икон. 111); (коњче ти Стојане) соз време ненапоено, / соз време неназобано. (Шапк. 1, 105)*

НЕНАИГРАН *џл. џрид. неџирана од (н е) н а и г р а (с е) – шџџо не се наиџрал; даљ си чула и разбрала, / чума бие у селото, / сите чуле разбегале, / ајде, Недо, да бегаме, / да н' загиниш оште млада, / оште млада и зелена, / на младос(т) ненаситена, / на рухо ненаносена, / на оро ненаиџрана. (Мил. 322)*

НЕНАЈАВАН *џл. џрид. од (н е) н а ј а в а (с е) – шџџо не се задоволил со јаване; ка си остава / брзана коња, / ненајавана. (Р. 404)*

НЕНАЈАДЕН *џл. џрид. неџирана од (н е) н а ј а д и с е; шџџо ушџџе не е најаџен; пукна тенџерето, / с' истури граво, / остана царо ненајаџен (Ѓорѓ. 60); Сладуно моме, Сладуно, / Сладуно слатка јабалко, / на хубост ненагледана, / на сладост ненајаџена! (Манол. 156)*

НЕНАКРШЕН *џл. џрид. неџирана од на к р ш и с е – шџџо ушџџе не е накршен (не е начнаџ); ако, мамо, вуко не нџ кани, / јазе, мамо, неканен ке ида, / да ми туриш пана карта вино, / да ми туриш леба ненакршен! (Теох. 540)*

НЕНАЉУБЕН 1. *џл. џрид. од (н е) н а щ у б и (с е). 2. џрид. шџџо не се засиџџил од щубење, шџџо не се наљубил; ка си остава / де море, пиле Јове, море, / млада невеста / ненаљубена; / ка си остава / бела промена / ненаносена! (Р. 404, Мијачијата; Гин. 233)*

НЕНАМАЖАН (и **ненамазан**) *џл. џрид. од (н е) н а м а ж е, шџџо не е намажан, намазан; не му помина година, / брго се назад*

вратило / во ненамажана одаја, / во непослана постела, / во неупален електрик. (МФ II, 3–4, 427)

НЕНАМАЗАН (и **ненамажан**) *зл. приод.* од (н е) н а м а ж е (с е); Вид. го горниот пример.

НЕНАНОСЕН *зл. приод. неџирана* од (н е) н а н о с и (с е), *шїџо не се засїџил од несење, шїџо не се наносил*; *ќа си остава / млада невеста / ненаљубена; / ќа си остава бела промена / ненаносена!* (Гин. 233; Р. 404); *не бој ми се, Стано мори, / ја ќи да одам во Битољ града, / ќе ти испишам три хамајлии: / једна од глава, друга од очи, / треќа од треска, / да не загинеш млада зелена, / млада зелена, ненагодена, / ненагодена, ненаносена* (Ив. 126); *даљ си чула и разбрала / чума бие у селото, / сите чуле разбегале, / ајде, Недо, да бегаме, / да н' загиниш оште млада, / оште млада и зелена, / на младос ненаситена, / на рухо ненаносена, / на оро ненаиграна.* (Мил. 322); *јас ќе си умрам, мале, младо, зелено, / младо, зелено, мале, ненаодено, / ненаодено, мале, ненаносено.* (Шапк. 1, 64)

НЕНАОДЕН -ена *зл. приод. шїџо не се наодил, нашетїал*; *јас ќе си умрам, мале, младо, зелено, / младо, зелено, мале, ненаодено, / ненаодено, мале, ненаносено* (Шапк. 1, 64); *во обликојї: н е н а х о д е н: четврта гемија, Јано, сè млади дивојки, / са се замрзнали, Јано, са се погубили, / млади, зелени, Јано, ненаходене, / ненаходене, Јано, ненаносене, / ненаносене, Јано, ненагледане.* (Верк. 45); *јази ќа си умра, / млада и зелена, / та ненаходена, / и ненаносена* (48); *јас ќе си умра млада зелена, / млада зелена, ненаходена! / – Не бој ми се, Стано мори, / јас ќе ида у Битола града, / ќе ти испиша три хамајлије: / една од глава, друга од очи, / трета од треска, / да не загинеш млада зелена. / млада зелена, ненаходена!* (Кав. 45); *јази ќе си умра, / млада и зелена, / та ненаходена / и ненаносена.* (Верк. 48)

НЕНАПЕАН *зл. приод. шїџо не се (из)наїеал*; *сакат мене да потурчат. / Бог да бие твоја мајка, / тогај веле и говоре: / – Дај си вера, милна штерко, / ќе загинеш уште млада, / на пушта младост неодена, / на рухо ненаносена, / на оро ненаиграна, / на песни ненапеана.* (Мил. 103)

НЕНАПОЕН *зл. приод. неџирана* од (н е) н а п о и – *шїџо не е наїоен*; *(коњче ти Стојане) соз време ненапоено. / соз време неназобано.* (Шапк. 1, 105); *одговараат до две ми јовчари: / Ој јуначе,*

јунак Крали Марко, / наште јовци трева напасени, / наште јовци солца накрмени, / ами јовци вода непојени. (Биц. 4, 27)

НЕНАРОДЕН -дна *приод. ишћо не е согласен со желбиће на народот*; (спрот.: н а р о д е н); она што е ненародно / ќе се фрли брзоходно, / и сè она што не чине / в старо железо ќе мине. (МФ XVIII, 36, 195)

НЕНАРОСЕН -ена *гл. приод. ишћо не е (на)росен*; невесто, око калешо, /.../ золва ти да ми донесет, / до две јабјалки маслинки, / шчо се в пазува чувани, / од ветрот неповејани, / од сјлнце неогреани, / од роса ненаросени. (СБНУ VII, 79)

НЕНАСИТЕН -тна, **ненаситни** *приод. 1. ишћо не може да се насити*, *ишћо не се наситил, многу лаком*; а трговци гостиварци, / ненаситни стари волци, / нови цени, ново време, / реката ги матна зеде (МФ XVIII, 36, 184); крз планина пилци пропеале, / крз ливаге цвеќа расцутиле, / во ливада зелено езеро, / во езеро аждер ненаситни, / секој ден п' еден човек јадит (Пенуш. б. 143); ненаситни меанџии, / да би абер не виделе, / ни од пари, ни од челат, / ни од здраве, ни од живот, / што на мене кјјдисавте, / нунета ми го умревте / и стоката му опленивте (СБНУ XVI–XVII, 108); цар ќерка ми си промени, / ја промени свила и кадифе, / ја однесе дури крај езеро, / крај езеро н' аждер ненаситни (Мил. 19); збор си зборуват и си гуворајт (свети Никола и свети Петар), / Петар му веле на свит Никола: / – Никола брате, мои другару, / ај ки да ојме на друга века, / на друга века бела ламника, / бела ламника ем ненаситна, / да 'и убид'ме нашите мајки, / да 'и убид'ме нејни срџијна, / дали ми мисљат за друга века, / дал пригледуват слепи и криви. (СБНУ XVI–XVII, 55, Воденско)

2. ишћо не може да се засити; ја изваде Јано своја снаа, / та му тури чаша ројно вино, / и почести Марко Кралевиќе. / Чаша ма-ла за него ненаситна, / тој побарал чаша чабурлија, / ми извадил Јано чабур чаша, / чабур чаша – седумдесет ока, / што си пиел ста-ра Волкашина. (СБНУ II, 118, Прилеп)

Со и м е н к и т е: аждер; волк; ламник; меанџија, младост.

НЕНАСИТЕН -ена *гл. приод. од (н е) н а с и т и (се) – ишћо не е наситен*; даљ си чула (Недо) и разбрала / чума бие у селото, / сите чуле разбегале. / Ајде, Недо, да бегаме, / да н' загиниш оште млада, / оште млада и зелена, / на младос ненаситена, / на рухо нанаосена, / на оро ненаиграна. (Мил. 322)

НЕНАСИТНИ -тна *приод*. Вид. кај **ненаситен** -тна.

НЕНАСИТНИК -ци *м. голем лакомец, лакомник*; во планина пилци пропејале, / во ливаѓе цвеќа распутиле, / во ливаѓе – зелено езеро, / во езеро – аждер ненаситник, / секој ден по еден чоек јади (Црн. 39); цар ќерка си убо ја промени, / ја промени свила и кадифе, / ја однесе дури крај езеро, / крај езеро н’ аждер ненаситник, / и тој обата си ги изголтал. (Црн. 39; ИФ)

НЕНАУЧЕН *гл. приод. ишћо не се научил на нешћо*; леле моме, малој моме! /.../ ја сирома ненаучен, / сам да легнем, сам да станем, / са ноќ седам, тебе мислам, / тебе мислам, себе плачем / како си се научила? (Верк. 325)

НЕНАХОДЕН *гл. приод*. Вид. **ненаоден**; што ти е, Стано море, / што болна лежиш? / – Глава ме боле, треска ме тресе! / Јаз ќе си умра млада зелена, / млада зелена, ненаходена! (Кав. 45)

НЕНАЧЕТ *гл. приод. неѓирана од гл. (н е) н а ч е – ишћо не е начнаић; неѓибнаић роићоѓаић*; чуват Марко гора неначета, / другарите Марка шега бијат: / – Ај ти тебе, Марко добар јунак, / кому чуваш гора неначета, / неначета гора, несечена? (Ник. 169); попитале Ангелина /.../ преку река Неветика, / преку гора неначета, / девет браќа ја давајат, / стара мајка не ја дават. (СБНУ XV, 59)

НЕНАШ *приод. ишћо не е наш, ишћуѓ е*; силна ми војска идеше / тоа е војска ненаша, / тоа е војска германска, / германска та и фашиска (Кон. 1, 6)

НЕНИЖАН *гл. приод. ишћо не е нижан, нанижан*; даде Господ пролетни дождове, / дотека си горе и доле, / а највеќе река Каменица, / та занесоа кула каменита, / та однесе девет кутли бисер: / нижаниа на крај исфрлила, / а ненижан по дното потанал. (Стоил. 45)

НЕНКА *ж. во сосћавоић: н а н а н е н к е*; ајде што ме дремка, нано, навалило, / на двор под тремчето, / под бела лозница, / под вела лозница, / на мермерна плоча, / нано, ненке мори, / жити мене мори, / гиди бре! (Ѓорѓ. 62)

НЕНОСЕН *гл. приод. ишћо (ушћие) не е носен*; иди, татко, на нов пазар, / та ми купи врана коња, / врана коња невјаана, / и ми купи чисто руо, / чисто руо неносено (Кост. 187); овдеј не са девојкини двори, / вие сте си друме погрешиле, / по што ќе ме мила ку-

ма позна. / На кума са чои неносени, / на старејко чизми нековани (СБНУ II, 62); момичките болни лежат, / плетеници пусти стојат, / как шиени, неносени, / во кледови наредени, / на герани обесени (СБНУ XVI–XVII, 61); а што им е понудата? – / Гурубии шеќерли, две погачи црвенкини. – / Е Невено, џан Невено, гиди китка невенена, / невенена, неносена! (Цеп. 295); Дојчин Канти говореше: /.../ ќе си купиш свилно рујо, / свилно рујо неносено, / тенка пушка нефрлана, / врана коња нејаана (Самар. 75); Трондафиле, цвеќе неносено, / цутило си у татка, у мајка, / развило си по чесна трпенза. (Бел. 264); јунаците болни лежат, џанум, / а пушките пусти стојат, џанум, / как чистени неносени, џанум, / во одаја обесени, џанум. (Трен. 6, 19)

Со и м е н к и т е: букагии; китка; клашеник; плетеница, појас, пушка; руба, руво; цвеќе; чоја.

НЕОБЛАЖЕН *г.л. ирид. шито не каснал нешто благо; неосладен*; со јорган се загрнујем, / со јастук се разговарам, / на ноќ горим туар дрва / и опет сум ненагрејан. / На ноќ једем рука локум / и јопет сум не(ј)облажен. (Совр. XXX, 1, 57)

НЕОБЛЕЧЕН *г.л. ирид. шито не е облечен, нов е*; пљуснав с обе раци: / – Оф, јас сиромашка! / Кој ќе ми подаит / белана промена? / Кој ќе му отворит / шарената порта? / Кој ќе му подаит / шарени чораби, / со мерак плетени / и необлечени (ИФ, Три години чекав, с. Лабуништа, Струшко 1963); калуѓерје, братја да сте, / има ле конак за мене / скоро одаја градена, / нова ќилија градена, / градена неокадена / и црна гуна шиена, / шиена необлечена, / црна крстачка вапцана, / вапцана, незабражана. (Теох. 45)

НЕОБЛОЖЕН *г.л. ирид. шито (ушито) не е обложен, шито е без облога*; да си купи грне необложено, / да си свари билки лековити, / да полее сестра заљубена / сестра од Турчин занесена / тогаш Турчин ќе се одмами. (Стр. VI, 4, 40)

НЕОБНОСЕН *г.л. ирид. шито не е обносен*; ој невесто, киско необносена... (ИФ)

НЕОБРОСЕН *г.л. ирид. шито не го обросила роса*; оту ми писна Јанина мајка: / – Оф леле, леле дури до Бога! / Шо не си имав ушч' една ќерка! / Ушч' една ќерка как бела Јана, / сопило ми је студена вода, рано носена – необросена. (Бел. 257–258)

НЕОГРАДЕН *зл. приг. шїю (ушїїе) не е о̀граден, шїю е без о̀града; сонцето трептит да зајдит, / момето трчат и викат: / – Постој, сонце, почекај, / јас нешто ќе те јопитам, / дали се садит босилек / на сува рида без вода, / во неоградена градина? (МФ IV, 7–8, 151)*

НЕОГРЕАН *зл. приг. шїю (ушїїе) не е о̀греан; шїю ушїїе не го фаїїил о̀ган; невесто, око калешо, /.../ золва ти да ми донесе / до две јабалки мислинки, / шчо се в пазува чувани, / од ветрот не-повејани, / од сџлце неогреани, / од роса ненаросени. (СБНУ VII, 79)*

НЕОДЕН -ена *зл. приг. неџирана од (н е) о д и; шїю (ушїїе) не одел, не заодил, шїю не шейїал; сакат мене да потурчат. / Бог да бие твојта мајка, / тогај веле и говоре: / – Дај си вера, милна штерко, / ќе загиниш уште млада, / на пуста младост неодена, / на рухо ненаносена, / на оро ненаиграна, / на песни ненапеана. (Мил. 103)*

НЕОДОМЕН *зл. приг. неџир. од (н е) о д о м и с е – шїю ушїїе не е одомен; дај ми, мале, стол да седна, / стол да седна да не стана: / си дружина оженени, / оженени, одомени, / а ја сирок неоженен, / неоженен, неодомен (МФ V, 9–10, 144); ми остана јунак неоженет / не оженет јунак неодомен. (Крст. Т. 65)*

НЕОЖЕНЕН *зл. приг. шїю не е оженен; неоженей; дај ми, мале, стол да седна, / стол да седна да не стана: / си дружина оженени, / оженени, одомени, / а ја сирок неоженен, / неоженен, неодомен (МФ V, 9–10, 144); ој Грче, Грче, младо трговче / писано ти е младо да умреш, / младо да умреш неоженено! (Теох. 36); на фиданчето / славеј ми пее, / като ми пее, / ем си нарича, / ти ќе си умреш млада зелена, / неоженена, / неуглавена. (ИФ; Кауф. 565)*

НЕОЖЕНЕТ *зл. приг. шїю ушїїе не е (о)женей (обично за маж, но во некои зовори и за немажена жена); Илина има до три си брата, / до три си брата горски арслани, / ќе те начекат, ќе те убијат, / па ќе загинеш младо зелено, / младо зелено нејоженено (ИФ); лудо море лудо, бекар неоженат, / бекар неоженат киниса да греда / киниса да греда, од пото се врна, / од пото се врна, татко ти го најдо (МПр. V, 4, 109); тамо има камен становити, / на камено јунак неоженен, / та си броји месец и година: / – Еј годинино, моја неправино, / еј месече, турско помошнице, / заискал бех мома од малено, /*

та ја исках дури до големо, / мене ми ја, Боже, не дадоа (Кост. 47); со д р у г а придавка: н е у г л а в е н: на фиданчето / славеј ми пее, / като ми пее / ем си нарича, / ќе си умра / млада зелена, / неуженена, / неуглавена. (Кауф. 565)

НЕОЖНАТ *зл. ирид. шийо не е ожнаӣ, ожниен; неожниен;* стани, стани, лудо младо: / сџнцето е изгрејало! / Нива чека неожната, / а љувада некосена. (Молер. 256)

НЕОЈАГНЕТА *зл. ирид. шийо (ушӣе) не е (о)јагнетӣа;* Станко каја ми остана кај молзниците, / да ги молзе до Петровден. / Една овца имаше штираквица, / неојагнета девет години, / ова година овца се ојагни. (Иљ. 101)

НЕОКАДЕН *зл. ирид. неџирана од (н е) о к а д и – шийо (ушӣе) не е кадена, окадена;* калуѓерје, братја да сте, / има ле конак за мене / скоро одаја градена, / нова ќилија градена, / градена неокадена / и црна гуна шиена, / шиена необлечена, / црна крстачка вапцана, / вапцана, незабражџана (Теох. 45); тевница е градена, / заградена, море, неокадена, / два ја брата окадија, / сага лежат, море, сто години / малуј, ногу осудени (Теох. 192); тевница скоро градена, / градена неокадена. / Два ја брата окадија, / два ми брата, два близнака. / Малуј ногу осудени, / малуј ногу сто години! / Бради им са пораснали, / коса им е израснала. / Бради са си постилали, / а коса са се завивали, / с мустаци са се опасвали! (Теох. 434)

НЕОКАСТРЕН *зл. ирид. неџирана од (н е) о к а с т р и – шийо ушӣе не е касѣрен, окасѣрен;* ој, кажи, кажи, моме Калино, што ти се јаде? / Мене ми се јаде печена кокошка / ошче непроносила. / Ој, като зема дренова тојага оште неокастрена, / три пати ќе удра, един пат ќе броја, / па да видиме што ти се јаде. (Манол. 122; ИФ)

НЕОКОТЛЕН *зл. неџир. ирид. од о к о т л и – окове;* пусти били дренополцките, / дренополцките зандани, / ка правени, неокотлени, / два ги брата јокотлиа, / на нозете букагии, / пусти били букагии, / ка лејани, неносени, / два ги брата јобносиа. (Кауф. 585)

НЕОЛА *ж. н е в о л ј а – несреќа, голема мака; болест̄, неможење;* изговори страшен делибаша: / – Кажи, Марко, Марко Кралевике / што неоља, Марко, ми те нашло? (Мил. 138); шо ми цвилит (моја брза коња), шо неола имат, / али цвилит за вода студена, / али цвилит за трева зелена? (Икон. 111)

Со п р и д а в к и т е: **голема**; ја догледа Марко од Вароша, / наче грло јунак да зборува: / – Ој невесто, мило добро мое! / Ќе те прашам, право да ми кажиш, / а што имаш голема неола? (Цеп. 103); **пуста**; думба, думба, дивина! / Јована коња Пауна, / си отиде на беглик. / Бели коње врлаја, / Алил бега тепаја, / сина му го заклаја. / Ејгиди пуста неола! / Кај ќе се скриеме? (Фирф. 3, 38)

НЕОЛЕН -лна *приод. мошне болен*; н е в о л е н; овде: б о л е н и н е о л е н – *многу болен*; леле синко, ти Ордане, / леле чедо, што ме најде, / што никога не го нашло, / како мене што ме нашло, / да ми умри мојето чедо, / нити болно, ни неолно (СБНУ XVI–XVII, 109); а откоа падна болен, / болен, Аце, и неолен, / пријател в куќи не стапи, / да те праша и те види / и како си да ти речи / и од врата да те назр(н)и / и како си тој да ти речи. (СБНУ XVI–XVII, 106)

НЕОЉА ж. Вид. **неволја**; *несреќа, голема мака*; изговори страшен делибаша: / – Кажи, Марко Кралевиќе, / што неоља, Марко, ми те нашло? (Мил. 138)

НЕОМАЖЕНА *гл. приод. немажена жена (девојка)*; кога си дојдов – тебе те најдов, / тебе те најдов, Јано, пусто свршено, / пусто свршено – неомажено! (Шапк. 1, 297–298)

НЕОПИТЕН -тна *приод. шћо не е оишћен*; син.: *неискусен*; друго жалам, Смилке мори, мојата дружина, / ќе остане, Смилке мори, сама у планина / ќе ми удри, Смилке мори, силна турска војска, / дружина е, Смилке мори, уште неопитана, / ќе изгине, Смилке мори, мојата дружина, / кој ќе брани, Смилке мори, мојата кралштина. (Разгл. III, 3, 294)

НЕОПРАН *гл. приод. шћо не е оиран, исћран; шћо не е иерен, исћерен*; пере Ѓурѓа на реката, / седи Арслан на кулата. / Фрли Арслан со јаболко, / удри Ѓурѓа по пазува. / Ејди, Ѓурѓо, калеш Ѓурѓо, / ела, Ѓурѓо, на кулава, / да ми видиш кошулава, / три години неопрана, / со куршуми издупена (ИФ); Ѓурѓе перет на реката, / Грујо седит на меѓана / и ја викат: – Ела, Ѓурѓе, / ела, Ѓурѓе, на колено, / отпетлај ми чапразиве, / да ми видиш кошуљава, / кошуљава арамијска, / три години неопрана. (СБНУ XVI–XVII, 75); Магда пери на реката, / лудо греди јод озгора, / тонка пушка на рамото, / па си седна на бел камен: / – Ел’ ми, Магдо, ел’ ми, добро! /

Откопчај ми петлиците / да ми видиш кошуљата, / црна, црна, неопрана, / земи, Магдо, опери ја! (Сазд. 6, 47; Сазд. 1, 85)

НЕОРАН *зл. приод. шиџо (ушиџе) не е оран*; малку легна, леле, да преспија, / воловите, море, ми 'и нема. – / Ајде, ајде, море црни Стојан, / да с' јодиме, море, дур до дома, / како вчера, море, твоја нива, / како вчера, море, неорана, / така ми е, море, пет години, / ко ќе ораш, море, на бог ќе кажиш. (ИФ, Бог да бије работникот, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); ори немаш куќа, куќа покуќнина, / куќа покуќнина, лозје нерезина, / лозје нерезина, нива неорана (Ѓорѓ. 54).

НЕОСТРЕН *зл. приод. шиџо (ушиџе) не е (на)острен*; па запиша остра сабја / три години неострена, / ни острена, ни носена, / та отиде при Арапина, / од далеку се провикна (Шапк. 4, 200); да што беше болена Дојчина, / ми извади коња некована, / ми запаша сабја неострена, / ми се качи на брзата коња, / ми отиде под Солуна града, / под Солуна – солунски ливади / и го најде црна Арапина (Црн. 247); си го препаса дилбер Ванчелина / и си стана јунак на нозе, / и си зеде сабја неострена, / и си јавна коња некована / и отиде при цорна Арапина (Драг. 28); Ангелино, мила сестро, / изнеси ми остра сабја, / три години неострена, / ни острена ни носена. (Шапк. 4, 199)

Со и м е н к а т а: сабја.

НЕОСТРИГАН *приод. шиџо не е острижен*; старосвате, прасе неостригано, / зетот лапнал црно јagne в уста, / мома зема од триста години (ИФ)

НЕОСТРУГАЧКА *ж. нова стругалка (алаџи), џаа со која ушиџе не се стругало*; еј, прва ми вечер баба вечерала, / еј, вечерала једно грниште, / једно грниште пуно сас грашиште, / једно буриште пуно сас виниште, / једну погачку неостругачку, / једно кокошку неокубану. (ИФ)

НЕОТИ *чесџ. (за искажување на извесен сомнеж) којзнае, се сомнева дека*; море седи, Мијке, море седи дома, / седи дома, седи и плети! / Море ниути седа, мале, ниути плета, / ниути седа, ни ути плета! (Дон. 93); ни глава ма боле, / ниути пулувинка, / туку ми је маќа / оти ма дадеја / на малечку момче / то што не гу сакам (МПр. X, 3–4, 147); еј гиди Стојна убава, / ниути поцрнува, / а по

побелува. / Тогај ја измажале / со дрвено масло. / Еј гиди Стојна
убава, / тогај поцрнела. (Драг. 192)

НЕОЧУПЕН *г.л. приод. нескинаиџ, недокинаиџ*; шо пишеше
за старчишча? / за страчишча зно што треба: / – ’Ржан лебец, не-
допечен, / стара квачка нескувана, / стари кожив неочупен, / црна
баљва јаловица! (Вас. 208)

НЕПАРА *прил. не џолку, не баи џака; не многу, слабо*;
вино пиам, непара го пиам, / коња јаам, коња аџамаи, / моме одит
на вода студена (Мил. 409); вино пијам ле, непара го љубам, / којна
јавам ле, којна аџамаија, / тој ме носи ле, на вода студена (Фирф. 3,
160); со стапче да се потпирам, / легни-стани се да јачам / од очи
непара гледам, / заби ф уста ич си немам, / зато, Боже, јас останав,
/ јас понапред што не умрев, / тук останав за да грешам. (СБНУ I,
42)

НЕПАСЕН *г.л. приод. шџо не е пасен, свеж, пресен е*; там ми
најде до две-три јовчари, / ој јовчари два добри јунаци, / што ни јов-
ци, јовци потимнети, / дали јовци трева непасени / или солче јовци
некрмени? (Биц. 4, 27)

НЕПЕАН *г.л. приод. – шџо (ушџе) не пеан*; натема го једно
старо јаро, / дрезги брало, тоа наслушало! / Што ми стана тоа
старо јаро, / што ми стана петли непеани, / ми намина кај ново гра-
динче, / ми засвира со шарен`јо кавал, / ми потфрли со тешка каме-
на. (Рад. 67)

НЕПЕЈАН *г.л. приод. Вид. непеан – шџо (ушџе) не е пеан*;
хај ти, мажу, стопанине, / и си сакам понадица, / понадица – кикир-
петле, / да је петле непејано, / непејано три години. (Шапк. 5, 495)

НЕПЕРЕН *г.л. приод. 1. шџо ушџе не е перен, иран, исџан*;
нейран; јала, јала, Вело море, до хамбара, / од хамбара, Вело море,
до сараја, / да ми видиш, Вело море, кошулата, / каква ми е, Вело
море, ’рџосана, / три години неперена, / три години некрпена.
(Верк. 265); па откопчај, моме, петлајките, / ред по редом, Гине, де-
вет реда, / та да видиш, Гине, кир кошулче, / три години, моме, не-
перено, / а четири, моме, некрпено (Мих. 36); ох, јелај, јелај, Мла-
дено, мори, до колено, / ох, распетлај ми, Младено, мори, петлај-
ките, / ох деј да видиш, Младено, мори, кошулата, / од три години,
Младено мори, неперена, / ах, четири, Младено, мори, некрпена (Иљ.
238)

2. (како именка во ср. род) **н е п е р е н о** – *нейерени (нейрани) алишија*; Ѓорги ѝ вели говори: / – Збери ми, мале дреите, / перено и неперено / и ново, мале, и ветво, / крпено и некрпено! (Кон. 34; Мих. 117)

НЕПЕЧЕН *зл. ирид. шїо не е иечен (најолно) или е недо-волно иечен*; ори сваќе Ристоице, /.../ да дојдевите наше село, / да ве солца позајмиме. / Што е сваќа непечена, / дали дрва си немате? (Ник. 68); па помина едно, ле, старо грбаво, / им посака троа погача да ручат, / му рекоа до три моми хубави: / – Ај од тува едно старо, грбаво, / за тебе је ’ржен лебец непечен (Мил. 354); зашто ти е, сваќе мори, сваќа непечена, / дал немаше, сваќа мори, една чкорка дрвца, / да испечит, сваќа мори, белава погача? (СБНУ III, 59–60, Дебарско)

С о и м е н к и т е: лебец; сваќа.

НЕПИПНАТ *зл. ирид. шїо не е ииинатї, дойрен*; имал си дедо едно кутијче, / во кутијче бела меџудија, / купил си дедо една бабица, / една бабица ич непипната. (ИФ)

НЕПИСАН *зл. ирид. шїо не е иишан, неишан*; мор’ Вурјанке, бел Вурјанке, / немаш лице като лице, / лице имаш като книга, / варосана, неписана. (Биц. 1, 53)

НЕПИСМЕН *ирид. шїо не знае да чииа и иишува*; (спрот.: п и с м е н); ајде Македонијо, мајко мила, / доста со страдала / цели пет векови, / а пак сега, стара мајко мила, / ослободи се, / ајде ние бевме, стара мајко мила, / луѓе неписмени, / а пак сега, стара мајко мила, / школо научиме. (ИФ)

НЕПИСМЕНОСТ *ж. својство на неписмен, необразован човек; сосїојба коѓа луѓето не знаат да чииаат и иишуваат*; во тој план на нашата струка / за просвета и наука, / задачата е најголема / неписменост да се снема. (МФ XVIII, 36, 195)

НАПИШАН *зл. ирид. шїо не е иишан, иишан*; Ѓурѓиното лице книга непишана, / Ѓурѓината уста шеќерли кутија, / Ѓурѓиното грло шише од ракија, / Ѓурѓините раци на сараи пармаци, / Ѓурѓините прсти сејменски фишеци. (Мих. 167)

НЕПЛАТЕН *зл. ирид. шїо не е илаиен, исилаиен, шїо не иїреба да се илаи и (со иари)*.

НЕПЛЕТЕН *г.л. приг. шїѡ не е ѿлеїен, исїлеїен, шїѡ не се ѿлеїе*; нашите мајки црни крпи носат, / нашите татковци небричени одат, / нашите сестри неплетени одат. (Верк. 335)

НЕПОВЕАН *г.л. приг. шїѡ не е ѿвеан, шїѡ не го фашїл веїтар*; невесто, око калешо, / до сега нишчо не сум ти рекол, / од сега ја ка ти реча, лудо ле: / – Золва ти да ми донесет / до две јабалки мислинки, / шчо се в пазува чувани, / од ветрот неповејани, / од сѡлнце неогреани, / од роса ненаросени. (СБНУ VII, 79)

НЕПОВИЕН -ена *г.л. приг. од (н е) п о в и е – шїѡ не е ѿвиен (во ѿелени)*; мојто дете, Стојан, в љуљка плаче, / неразвиено, Стојан море, неповиено. (ИФ)

НЕПОВИТ *г.л. приг. шїѡ (ушїе) не е ѿвиї – ѿвиен*; твојто дете, Јано, в љуљка плаче, / неразвито, Јано, некѡпано, / некѡпано, Јано, неповито, / куга влезе, Јано, в удајата, / в удајата, Јано, шарената, / што да најдат, Јано, на одеро, / Јана била, мори, полумртва. (Кауф. 204)

НЕПОВРЗАН *г.л. приг. шїѡ не е ѿврзан, не е изврзан*; се наредиле жетвари – / цела га нива пожнеле, / пожнета, неповрзана (МФ II, 3–4, 470); на сон го гледав брата ми / со млада неста шеташе / со машко дете за рака. / На сон ме брат ми прашваше: / – Чија је ова ограда / пожњата неповрзана. (Фирф. 2, 236)

Со и м е н к и т е: нива; ограда.

НЕПОГОДЕН -дна *приг. и НЕПОГОДЕН -ена г.л. приг. шїѡ не е ѿгоден, шїѡ не оѓовара (за нешїѡ)*; си работав три години, / година непогод(е)на, / си кинисав да си ида, / пушта незгодна година! / Што требаше сѐ си купив, / сѐ си купив, ќе се жена; / се погоди мор година. (Мил. 318); си купила педа човек, / си го клала на кланикот, / скокна искра го изгоре, / та му кладе котел чорба, / сркна чорба се попари, / си го пушти на орање, / си поклопи една грутка, / се скарало со мравките, / пушто маже непогодено. (ИФ)

НЕПОЕН *г.л. приг. шїѡ (ушїе) не е (на)ѿоен, (со вода и сл.)*; ој јуначе, јунак Крали Марко, / наш’те овци трева напасени, / наш’те овци солца накрмени, / ама овци овде непоени (Биц. 4, 27); Перуниго, убава девојко, / лекум пеиш, далеку се слушаш, / чул те овчар деветум планина, / ми остави страга неградена, / ми остави стадо непоено, / о! и! Стадо непоено иии! (ИФ)

НЕПОЗГОДЕН -ена *г.л. ирид.* од (н е) п о з г о д и (с е) – *шишо ушше не е позгоден, нежененѝ;* сношти сѝм, мале, сѝн сѝнувала, /.../ *ке да умрам млада зелена, ох, аман, аман, / млада зелена, непозгодена, / непозгодена, неженена, ох, аман, аман!* (Манол. 164)

НЕПОЗНАЕН -јна *ирид.* (и **непознаен** -ена *негир.г.л. ирид.*) *нейознаѝ, незнаен (-јна); а. за луѓе;* ај ви вие сестри непознајни! / Не сум дошол оро да играме, / не сум дошол вино да пиеме, / не сум дошол камен да фрљаме, / тук сум дошол по наша другачка (Мил. 417); и ми је стигнала на Цветина врата, / двај ми је кљукнала, триј ми је викнала: / – Сваќе, мила сваќе, непознаена рода! / Иди викај, мајко, Цвета мало моме, / нека се променит сѝ во тоа руво, / сѝ во тоа руво што ми прстен зела (Мил. 306); Бог помагај, сичички кралеи! / Си кралеи на нозе станале: / – Дај Бог добро, јунак непознаен! / А што беше Порче од Авале, / ни зборуа, ни се опулуве (Щеп. 37); Турци ле, Турци незнајни, / незнајни и непознајни, / сопрете малку коњете, / пушта ме дремка навило, / да легнам малку да преспа! (Мих. 150); ејди, јунак, јунак непознаен, / оти ми се ниви разорани, / оти ми се воли погодени, / от’ си имам жена домаќинка, / оти имам едно машко дете / како Марко, Марко добер јунак (НСтв. VIII, 29–32, 194). **б.** *за земја;* забегнал е чобан Нено, / чобан Нено надалеко, / надалеко в чузда земја, / в чузда земја непознајна. (Кауф. 241)

С о и м е н к и т е: брат, братко; земја; јунак; рода; сваќа, сестра, син, стрико; чичо; шура.

НЕПОЗНАН *г.л. ирид.* Вид. **непознаен** (-јна), **незнаен** (-јна); *зашчо плачеш, Јован, добар јунак? / Дали тизе Грозданка не ареса! / Проговара Јован, добар јунак: / – Е, виека, шурја непознани! / Аресал сум Грозданка девојка, / ке м’ ја земе Детелин војвода!* (Шапк. 4, 193)

НЕПОЗНАТ *ирид.* **1.** *шишо не е познаѝ, шишо не се знае чиј е, кој е; незнаен (-јна);* избистри се, бел Дунаве, исчисти се, / да залејам, бел Дунаве, бистра вода, / да замесам, бел Дунаве, бела сваќа, / јоти к’ оди, бел Дунаве, туѓо село, / туѓи луѓе, бел Дунаве, непознати, / тамо ке се, бел Дунаве, шега бијат, / тамо ке се, бел Дунаве, потсмевнуват. (ИФ, Избистри се, бел Дунаве, с. Кошино, Прилепско); овде, Маро, комшиј к’ имаш, / само гробој глуи, неми, / сите тебе непознати (СБНУ XI, 24); невести на Петрета одговораат: / – Дегиди, брате непознато, / нели не прашаш, право ке ти ка-

жеме, / нашите мажи лежат у темни зандани, / еве седум-осум години (Иљ. 98); как' да не жалам, да не плачам, / на него ќе ме оставиш, / ушче младо непознато? (Фирф. 3, 76); тешка беше нашата разделба / кога тргнав во непознат крај, / мојте солзи патот го топеа / по патот за непознат крај. (Милен. 66); дојде време, русокосо Стојне, / јас од тебе да се разделам. / Јас ќе одам многу надалеко – / надалеко во непознат крај. (Манол. 45)

2. (во служба на именка од ср. рог) **н е п о з н а т о:** девојка му вели: – Море лудо младо, / постој, почекај ме до дома да ида, / маќа да попитам: Оди ле се, мамо, / со чужца чуждина, чуждо – непознато? (Теох. 387)

С о д р у г и п р и д а в к и: **туѓа:** а за тебе, мила мајко, / јас ќе жалам ем тажам, / в туѓа земја, непозната, / живот ле, мајко, ќе поминам. (Милен. 65)

С о и м е н к и т е: брат; дружина; земја; јунак; крај; лудо, луѓе; место.

НЕПОЈДЕН *зл. ирид. шито не е ијоден некаде; не бил (не о-ишиол) некаде; брзат, брзат спаивчето, / ми превтаса невестата, / непојдена у момчето. (Црн. 217)*

НЕПОКАЕН *зл. ирид. шито не е ијокаен, шито не се ијокаил; собувај, моме башчино копје, / триж је купено, непокајено, / обувај, моме, свекрово копје, / еднаш купено, триж покајено (МФ V, 9–10, 147).*

НЕПОКРСТЕН *зл. ирид. шито не е ијокрстиен, шито не се ијокрстиил; фала Богу за чудо големо, / шчо се стори во еден манастир, / стар Евреин егумен се сторил, / непокрстен в црква тој ми служел / и повелал триста калуѓери. (Шапк. 5, 548)*

НЕПОЛН *ирид. шито не е ијолн (оѓоре); мислиме (Никола) да го жениме, / малу сме житце сториле: / шикла, кошница неполна, / ми се научила гидија, / та шчо ми украде две кила (Шапк. 5, 480); тумбала, Стано, тумбала, / шчо не го жените Никола? / – Мислиме да го жениме, / малу сме масца сториле, / од глуше меше неполно. / Ми се научила гидија / та шчо ми украде две ока! (Фирф. 3, 302)*

С о и м е н к и т е: бурилце; кошница; меше.

НЕПОЉУБЕН -ена *прид. шїю не е пољубен (воошїшїю); небакнаїї; ќе ти умра, стара мајко, млада, зелена, / млада, зелена, мајко, непољубена. (Тр. 166)*

НЕПОМЕТЕН *гл. прид. шїю не е пометен, измеџен, меџен (воошїшїю или наошно); еј Лазаре, Лазаре, / гиди млада војниче, / ризи са невезани, двори непометени (МПр. II, 4, 126); неесто, калеш неесто, / бељата ти е готоа: / одајче непометено – / љушпе орае кршени. / Затоа момче т’ остаа, / друга ќе земе нееста! (Крст. 87)*

Со и м е н к а т а двор; одајче; Вид. ги горните примери.

НЕПОНАДЕН *гл. прид. шїю не е понаден, шїю не му е дарено, дарувано нешїю како подарок; неонуден; чедо, слатко Ице, / леле Ицо измачено, / ти ми умре невидено, / невидено, непонадено! / Како, чедо, се предаде / на смртта што ми ти дојде / и без време ми те зеде, / на туѓина те изеде. (СБНУ XVI–XVII, 114)*

НЕПОПРАВЕН *гл. прид. шїю не е поправен; та оседлај врано конче, / врано конче нековано, / та му тури сињо седло, / сињо седло непоправено, / и окачи тенка сабја. (СБНУ 53, 312)*

НЕПОСЛАН *гл. прид. шїю не е послан, не е пошїелен; да ме ватиш (Васо) ти за рака, / да ме внесиш в твоја куќа, / твоја куќа, пушта куќа, / пушта куќа непослана (Шапк. 5, 551); не му помина година, / брго се назад вратило / во ненамажана одаја, / во непослана постела, / во неупален електрик. (МФ II, 3–4, 427)*

Со и м е н к а т а: постела; Вид. кај горните примери.

НЕПОТКОВАН *гл. прид. шїю не е пошїкован; е тизека, болен Дојчин, налбатин ми очи сака, / да заложа бело лице, тогај кона ќе поткова. / Тогај вели болен Дојчин, вели, море, ем говори: / – Уседлај ми добра кона, ќе го јана непоткован / и изнеси остра сабја, остра сабја колаклија. (Нед. 26, Малешево); одвела е добра кона, / одвела го непоткован. (Нед. 26, Малешево)*

НЕПОТКОЈАН *неѓир. гл. прид. Вид. непоткован; ој, Јоване богатине, / ти си богат и пребогат, / ти си имаш караван коња, / караван коња непоткојан. (ИФ)*

НЕПОТКРЕПЕН *гл. прид. шїю не е пошїкрејен, непомоѓнаїї, непомоѓжан; леле, дедо, зер ми умре, / леле, дедо, што ми стори, / мене сирак ме остави. / Леле, дедо, мачен дедо, / од никого не-*

поткрепен / ни од сина, ни од снаа, / ни од брата, ни од сестра.
(СБНУ I, 42)

НЕПОТУРЧЕН *зл. ирид. неџирана од п о т у р ч и; ишџо (уишџе) не е иоштурчен, уишџе не сџанал Турчин (ио своишџе својсџива);* мома Ерина скоро робена, / скоро робена, непотурчена, / милно се молит брату Николу: / – Хај гиди брате, брате Никола! / Та откупи ме од турски раце / та тие многу не ти сакаат, / чашана злато под чаша бисер. (Ил. 278; Кон. 50; Шапк. 4, 7); не ми је била, не ми је била / цвителина звезда, / токо ми била, токо ми била / турска робиња, / скоро робена, скоро робена, / непотурчена. (Јастр. 126; Пенуш. 6, 229)

НЕПОЧИНАТ *зл. ирид. ишџо не е иочинаџи, ишџо не е (уишџе) умрен;* пат нџ чека, коњче, пат нџ чека, / пат нџ чека дванајсет саати, / ние да појдиме, коњче, ние да појдиме, / аман да ја најдиме бела Неда, / аман бела Неда непочината. (ИФ)

НЕПОЧИТАН *зл. ирид. ишџо не е иочииџан; син.: неиочишџуван, неценеџи;* му подвикна крал Марко: / – Еј, крал Мартина! / Сички крали хи калеса, / а мене ни ма калеса, / јас си ида никалесан, нипочитан. (Драг. 63)

НЕПРАВ *ирид. крив; ишџо не суди иправо, ишџо не е иправ;* татко имат како лудо дете, / стара мајка на носе изгазиле, / сестри имат како измеќарки, / брата имат како душманина, / своја снаха како прва љуба, / кум крштеник на судба се терат; / каде биле неправо судиште. (Мил. 33)

Со и м е н к а т а: судиште; Вид. го горниот пример.

НЕПРАВДА *ж. неиравеодна иосџаџка; син.: неиравеодносџи;* (спрот.: п р а в д а); ој ти, брате Македонче, / шо ти е глава поведе-на, / шо ти очи сџзи роне / шо ти нози трпнеат? / – Не ме питај, мила сестро, / не развивај љути рани, / од неправда и невола / страдам, бољам, тажам, плачам (Паск. 90); срцето ми изгорело, / од невола и неправда, / од проклетите шпиони (Биц. 3, 127); штом ме питаш, стара мајко, / јазе право ќе ти кажам: / очите ми солзи ронат / од невоља и неправда, / од неправда, стара мајко, / за нашата татковина: / за нашата татковина, отсекога ограбена. (Кот. 60)

НЕПРАВДИНА *ж. Вид. неправда. а. обична мн. н е п р а в д и н и;* ој стопане море, млад стопане, / мојто лице, море овенало, /.../ од твојите, море, неправдини, / зашто шеташ, море, чужда зем-

ја, / зашто љубиш, море друго љубе (Ѓорѓ. 93); другата мрено грееше /.../ од наши тешки греове, / од нашите неправдини! (Теох. 65); Ристовице, бре невесто, / шчо си толку поцрнела, / поцрнела, огрознела? – / Еле питаш, ќе ти кажа: / од твоите, Ристо, неправдини, / од твоите кршкања, / саран одеш, вечер дојдеш, / за кашча си абер немаш, / мене мамиш, друга љубиш! (Теох. 175); ој, Стојане, мори мој стопане, / лицето ми, мори, повенало, / од твоите, мори, неправдини. (Манол. 144) **б.** *збирна множина* н е п р а в д и њ е; ајде мие да паѓаме / над Недини рамни дворје, / од Недини неправдиње. (Црн. 214)

Со п р и д а в к и т е: **Недини:** грми, татни, бела Недо, / грми, татни, дож не фата, / та зашчо е, та од шчо е? – / Од Недини неправдини, / неправдини, несвиднини (Теох. 411); мори Недо, бела Недо, / завило се ведро небо / над Недини равни двори; / да не речеш од Бога је, / – од Недини неправдини. (Кост. 112); горештина, омарнина / од Недина неправдина. / Попа зета залубила, / сестра Мара загубила. (Трен. 6, 86); **селански:** а Невена му вели: / Стојане, бре, стопане / ниту ситна роса подросува, / ниту силни дождови, / мојте солзи по лице ти капат / од селански неправдини (Милен. 31; Манол. 25); **тешки:** мајчице, стара моја мајчице, / не траје срце, не трпи, не трпи, / да гледам тешки неправдини, / од збеснатите арамији, арамији. (ИФ)

НЕПРАВИНА *ж. а.* *нейравда;* на камено седе млад неженен, / млад неженен, турско помошнице, / та разлага месец јем година. / Ој години, тизе моја неправино, / турско, турско тизе помошнице. (Фирф. 2, 462). **б.** *обична множина:* н е п р а в и н и: ој неесте црнооко, / што ти лице подвенало, / како платно небелено? / – Ој Стојане, мој Стопане, / лицето ми подвенало / од твоите неправдини / дека одиш в туѓа земја / тамо љубиш друга љуба (Нов ден 1945, 3, 57); што ти уста (невесто) подгорена / како риба препечена? / – Ој, стопане господаре, / од твојите неправдини. (Р. 262 /5/, Дримкол, Струга, Охрид) **в.** *збирна именка:* н е п р а в и њ е – *нейравда;* Стојанице, море стопанице! / Што ми ти уста подгорела? / Бре Стојане, бре стопане, / од твоите неправдиње (Верк. 341–342); Стојанице, млада невестице, / што ти лице повенало, / што ти усте подгорело? / – Ој Стојане, мој стопане, / од твојте неправдиње, / дека љубиш друго либе, / друго либе осем мене. (Иљ. 26–27); што ти усте, Димо море, подгорело, / како лушпе, Димо море, ореово, / што ти лице, Димо море, повенало, / како платно, Димо море, по-

белено. / Како ќе ми лице, море, не повене / од твоите неправиие?
(ИФ, Што ти усте, Димо море, подгорело, с. Лавчани, Кочанско,
1968)

Со п р и д а в к и т е: **божја**: еј месецо, турски помошниче, /
а годинио, божја неправино! / Каил ли си, Боже, или не си, / што се
сака па да се не земе? (Мих. 46); **братова**: ошла е на бели Дунав, /
не налила студена вода, / не омила бело лице, / ту на Дунав прого-
вара: / – Шири, вири, бел Дунаве, / прими ми белото лице / од бра-
тови неправини! (Совр. XV, 7, 427); **Недина**: горештина, уморнина /
од Недина непраина. / Попа зета заљубила, / сестра си ја загубила.
(Мил. 460); завило се ведро небо / над Недини равни двори; / да не
речеш од Бога је, / – од Недини неправини, отровила своја сестра, /
заљубила својио зета. (Кост. 112); све се поле, џанам, повенало / од
Недине, џанам, неправине; /.../ заљубила, џанам, њојно кума. (Р.
209); **пуста**: што се небо на две одвоило, / това ми је двата одвоимо,
/ јасно сланце насад вратено, / това ми је од пусти непраини (Р.
144); **тешка**: најмалото братче што им говори: / – Ајде чујте, чујте,
ви осмина браќа, / ајде јас ќе бегам у туѓа туѓина, / ајде там ќе седу
три године дања / од вашата, браќа, тешка неправина. / Кај ќе на-
сад, браќа, ја да се поврну, / дворовите ваши пелин да ураснев.
(ГЛЕМС 1, 305)

НЕПРАВО *ирл. на нејрав начин; син.: криво.*

Во и з р а з о т: **криво ем неправо** – *мошне криво, на мошне
нејраведен начин; тогај велат седумдес(е)т јунаци: / – Ај ти тебе,
Данице девојко, / зашто служиш криво ем неправо / нас нè служиш
с чаши подополу, / а на еден чаша преполнета.* (Ник. 187)

НЕПРАЗНА *ирид. овде: (за жена) ијрудна, бремена; на
трудна (непразна) жена. / – Не веј ветрул, Лазаре, не лељај ме, / о-
ту сум си, Лазаре, обродила / на две ветки, Лазаре, три јаболка.
(Шапк. 2, 87)*

НЕПРАИНА *ж. Вид. неправина; горештина, уморнина / од
Недина непраина. / Попа зета заљубила, / сестра си ја загубила.
(Мил. 460)*

НЕПРАН *џл. ирид. шїо не е иран, нејерен, нечисїи, валкан,
извалкан; ој леле, Димо, брате ле, / да веќе ми се здодеја, / оваја
песна пејејќи, / по ова пато џубино, / белија торбе непрано (Биц. 2,
21); перам перам постулци, / три години непрани. (СбНУ XXXVI,
276)*

2. (во служба на именка во ср. род) н е п р а н о – неисирани алишиџа; овде: во изразоџи: п р а н о – н е п р а н о – сè од алишиџа; Курто ле, Курто будала, /.../ собери прано – непрано, тебе те чека Зејнепа! (МФ II [1969], 3–4, 475)

НЕПРАНО ср. неирани алишиџа; Вид кај **непран**; да јадем леб и сирење, / да бидем тенка и висока, / собери прано – непрано, / тебе те чека Зејнепа! (МФ II, 3–4, 745)

НЕПРАШЕН неџир. џл. ирид. шиџо не е ирашен, окоџан, раскоџан; неокоџан, нераскоџан; горни лојза, Кало, нерезжани, / нерезжани, Кало, негрибани, / негрибани, Кало, некопани, / некопани, Кало, неврзани, / неврзани, Кало, непрашени! (ИФ; Брад. Песмарица, 1929)

НЕПРВИНА ж. она шиџо се случило иовете иџџи во живо-џоџи; ој години, тизе моја непрвина, / турско, турско тизе помошниче... (Фирф. 2, 462)

НЕПРЕБРОЕН џл. ирид. шиџо не е иреброен, шиџо не може да се иреброи; син.: безброен (-јна), неизброен; а Марко џ вели и говори: / – Ја подај ми чаша рујно вино, / мала чаша седемдесе ока, / ќе си пија вино непремерено, / ка давам пари непретроени! (СБНУ XIII, 88)

НЕПРЕГНАТ џл. ирид. 1. шиџо не е (в)ирезнаџи, шиџо ушиџе не е кладен (сџавен) во јарем; па заклала (Севда) до три јунци, / до три јунци непрегнати (Мил. 288); не виткај се, не кршкај се, Јованке, Јовано, / како змија низ тревата, /.../ како риба низ водата, / како конче невјанато, /.../ како јуне непрегнато, /.../ како елен низ гората! (Фирф 3, 233); ој Јоване богатине, / ти си богат и пребогат, / ти си имаш караван коња, / караван коња непоткојан; / ти си имаш плуг волови, / плуг волови непрегнати. (ИФ)

2. (ракави и сл.) незавраџен, незаирезнаџи; незаирейнаџи, незасукан; месаријо таткова, мајкина, / месаријо тенка и висока, / месаријо бела и црвена, / месаријо мечке растресена, / месаријо зашчо немиена, / месаријо зашчо нечешлана, / месаријо зашчо непрегната, / месаријо клопче посред куќи, / месаријо на стол поткачена. (ИФ, Месаријо таткова, мајкина, с. Папрадиште, Велес 1955); зашчо глава нечешлана, / зашчо раци непрегнати, мори месарко, немиени, / сваќа не е чиста. (Р. 77, Дебар); месаријо, зашчо немие-

на, / месаријо, зашто нечешлана, / месаријо, зашто непрегната, / месаријо, клопче посред куќи, / месаријо, на стол поткачена. (ИФ)

НЕПРЕГУШНАТ *зл. ирид. неџирана од не прегушне – шито не е иреџуинаш*; моје грло рудо грло непрегушното, / моја става танка става непрепечната, / ела при мене јас да те стоплам. (Р. 262 /5/)

НЕПРЕДА *ж. (во шеџовишките стихови за деновише) неиредење; ден кога не се иреде, не се работиш*; понеделник – поседелник; среда – **непреда** (т.е. *денош кога не се работиш, не се иреде*); понеделник – поседелник, /.../ *страда* – непреда, / *четврток* – неврток; / *петок* – света Петка, / сабота на бана, / *недеља* – на пазар. (Шапк. 5, 394)

НЕПРЕДЕН *неџир. зл. ирид. од пред е*; ка си дочу бела Боја, /.../ се промени, се нареди, / да си узе празна фурка, / празна фурка без кадеља, / вретеното непредено (Мил. 371)

НЕПРЕМЕРЕН *зл. ирид. шито не може да се иремери, да се измери*; син.: *неизмерен* (-рна), *безмерен* (-рна); а Марко ѝ вели и говори: / – Ја подај ми чеша рујно вино, / мала чеша седемдесе ока, / *ке* си пија вино непремерено, / *ка* давам пари непреброени! (СБНУ XIII, 88)

НЕПРЕПЕЧНАТ *зл. ирид. неџирана од не препечне – шито ушше не е ирейечнаш*; моје грло рудо грло непрегушното, / моја става танка става непрепечната, / ела при мене јас да те стоплам. (Р. 262 /5/)

НЕПРЕСТАНО *ирил. иостојано, без ирекин*; го прашујет Марковата мајка: / – Жити Бога, мили сине море, / *ке* те прашам, право да ми кажеш, / *писмо* читаш, *дробни солзи рониш*? / *Писма идат*, сине, *непрестано*, / на никоја слџзи не си лило, / сега, сине, тешко слџзи лијеш! (Р. 225)

НЕПРИБРАН *зл. ирид. шито не е ирибран; шито не може да се ирибере*; днес Трповски се прошчава / од родните планини. / Стани, Трповски, од гробо стани, / ај стани, стани, другаре! / Што остави твој другари / по осои неприбрани! (Кон. 1, 17); ај стани, стани, другар, ти! / Де остави твои другари, / по осои неприбрани. (ИФ)

НЕПРИЈАВЕН -ена *зл. приод.* од (н е) п р и ј а в и – *шићо не е пријавен*; за реформата аграрна / расправа ќе има јавна, / земјата непријавена / за да биде изнајдена. (МФ ХVIII, 36, 198)

НЕПРИЈАТЕЛ *м. шијој шићо мрази некојо и се бори проићив некојо; проићивник* (спрот.: п р и ј а т е л); калдрмата сунџи, село ќе ни чуе, / село ќе ни чуе, село и селани, / село и селани, таткови асмой, непријатели, / таткови асмой, мајкини јарани. (МЈ VIII, 2, 214–215); скорни да не носиш (лудо), скорни поткоани, / скорни поткоани – село ќе ми чуе, /.../ село ќе ми чуе, село и селани, / село и селани, таткови асмой, непријатели, / таткови асмой, мајкини јарани. (МЈ VIII, 2, 215)

НЕПРОКОПСАН *зл. приод.* од (н е) п р о к о п с а; *шићо не е прокопсан; лош, проићивен*; (спрот.: п р о к о п с а н); овде имаше моа другачка, / моа другачка непрокопсана, / таја станала пред крсти ошла, / пред крсти ошла, крсти баџила. (Р. 291)

НЕПРОМЕНЕН *зл. приод.* (*шићо оди*) *без да се промени (во поодобра облека); непроменей*; невесто, млада невесто! / Да станеш утре порано, / порано поклон да зготвеш, / порано да го донесеш, / непроменена да дојдеш, / тамо је Омер-делиа. (Шапк. 2, 147); невесто млада, невесто, / да станеш утре порано, / порано поклон да зготвиш, / порано да го донесеш, / непроменена да дојдеш, / тамо је Омер делиа. (Шапк. 5, 304)

НЕПРОМЕНЕТ *зл. приод.* *шићо не е променей, шићо не се променил, доићерал (во поодобра облека)*; дури сладок тој си умре, / мачен, тажен си отишол, / со никого тој невиден / и со никого тој непростен, / од никого неиспростен, / неизмиен, непроменет, / на гробишта сам однесен! (СБНУ XVI–XVII, 116)

НЕПРОНОСЕНА *зл. приод.* *неџирана* од (н е) п р о н о с и – *шићо ушће не почнал да неси (јајца)*; ој, кажи, кажи, моме Калино, што ти се јаде? / Мене ми се јаде печена кокошка / уште непроносена. (ИФ, Градско, Велес); мене ми се јаде пржена кокошка, непроносена, / та да ја уготве младата невеста, / шо ни је родила. (Горѓ. 57)

НЕПРОСЕН *зл. приод.* *шићо не е просен; небаран*; обрни се, моме мори, куде мене, / да ти видам, моме мори, рамна става! / – И да видиш, лудо море, вајде нема, / вајде нема, лудо море, зијан има:

/ – Моја става, лудо море, продадена, лудо море, непросена. (Црн. 123)

НЕПРОСТЕН *зл. ирид. шїџо не се ипросїиш; шїџо не е ипросїен; дури сладок тој си умре, / мачен, тажен си отишол, / со никого тој невиден / и со никого тој непростен, / од никого неиспростен, / неизмиен, непроменет, / на гробишта сам однесен!* (СБНУ XVI–XVII, 116)

НЕПРОСТО *ирил. (га) не (му биде) ипросїено; ако пиет на здравје да му е, / ако спиет лесен сон да му е, / ако љубит (друго либе) непростено да му е, / ме остави младо завршено, / завршено пусто немажено. (Трен. 4, 53); девојка ми зелен бор садила, / как садила Богу се молила: / – Дај ми, Боже, мој бор да порастет, / да расфрлит гране на високо, / на високо, грање нашироко, / да се кача горе на гранките, / да разгледа земја Каравлашка, / да го вида мојто лудо-ј младо, / ако јадет, на здравје да му је, / ако пијет, ушче по на здравје, / ако љубит непросто да му је (Огњан. 264)*

НЕПУКАН *зл. ирид. од (н е) п у к а – шїџо ушїе не пукал; облече си машко рујо, / машко рујо неносено, / наметна си тенка пушка, / тенка пушка непукана, / запаша си остра сабја, / остра сабја немрсена, / и си вјана брза коња / и излезе на мегдано. (ИФ; Пенуш. 4, 124; Кауф. 610)*

НЕПЦЕ *ср. дем. од н е б о – во усїаїа: ѓорниої дел на уснаїа иразнина (има меко и шїврдо); кај ми одиш, чедо Конне, вака невесело? / Кај бабата Петра одам, Богородице мајко, / за да ми забавит да оздравам, / оти баба Петра има стребрено метленце, / со него ќе ми ја измети болеста, / ќе ми ја издуа од врв глаа до петици, / од очи и образи, од уши и уста, од грло и јазик, / од заби и машлец, од јагрци и непца, / од под јазик и грклан, од цигер и срце, / од цревце и од газече, од тило и од раменици, / од плешки и полојна, од слабиње и бутот, / од ципи и прасенца и петици, од раце и дланки, / од прсти и нокти, од нозе, од стапала, / од уроци што видеде лоши очи, / од треска и огнеи и сите зглобои, / од сите лоши нагазучки. (Разгл. IX, 931)*

НЕРАБОТЕН *-тна ирид. шїџо (ушїе) не се фатїил за рабоїа, шїџо не сака да рабоїи; земах комшиче малечко, / на сто и двајсет години; / се погоди аџамија, / аџамија, неработна. (Фирф. 2, 435)*

НЕРАЗБРАН *гл. ирид.* од (н е) р а з б е р е – *со коџо нема разбирачка; шийо не е разбран; син.: неразумен, неразбирлив; во зандани бев затворен / од проклети шпиони, / од проклетите шпиони, / неразбрани трговци. (Милен. 151); излез на оро, кадан Тодоро! / – Излез кум, излез туку не смејам, / туку не смејам од лудо младо, / од лудо младо, од неразбрано. (Шапк. 5, 242); мори бабо, стара бабо, / стара, неразбрана, / мајка ми е, бабо мори, / та? Пирин Планина (Рац. 62); лудо, бре будало, / дал' си неразбрано? / Што ме мајка кара (Вас. 302); слушајте, мои другари, / да ви кажам словото: / – Ден Ѓорѓовден бев затворен, / тајмни, влажни зандани, / од неразбрани другари. (Паск. 100)*

Со и м е н к и т е: баба; другар; лудо; младо; трговец; Вид. ги горните примери.

НЕРАЗБУДЕН *гл. ирид.* од (н е) р а з б у д и с е – *шийо (ушийе) не е разбуден; неразвиен; тогава Крали Марко го носи / на два друма, на три пата: / Там му сече неговата глава. /.../ И го растрбуши – му виде / едно срце разбудено, / девет срца неразбудени! (Шапк. 4, 320)*

НЕРАЗВИЕН -ена (и **неразвит**) *гл. ирид.* од (н е) р а з в и е (с е) – **1.** *шийо (ушийе) не е развиен, нерасиовиен; море Марко, млади Марко, / да докараш девет кона, / девет кона товарити, / на десетти ти да вјанеш, / да товарим моја руба, / што свијена, неразвијена (ЗБР XIV, ЕИ 2, 206); дека сум женет што харо си водам, / што харо си водам, црна панукла, / среде куќата купче буњиште, / на буњиштето габи никнале, / габи си бере, зелен си суче, / глава си мије нерасплетена, / дете си бања неразвијено (Лин. 167; Цеп. 313; Тоц. 335); женет сум, женет, Јано, зошчо сум женет, / жена си имам, Јано, црна улера: / – Детето капи неразвиено; / глава си мие, Јано, нерасплетено, / куќката мети, Јано, коо неметено. (Црн. 191)*

2. *шийо (ушийе) не иушийил лисий; неразеленей; вила, развила гора зелена, / само едно дрво неразвиено, / под дрво лежи млад, ранен јунак / и на дрво стоји црно гарванче. (Вас. 204)*

Со и м е н к и т е: дете, дрво; руба; Вид. ги горните примери.

НЕРАЗВИТ (и **неразвиен**) *гл. ирид.* *шийо (ушийе) не е развиен; неразвиен, нерасиовиен; твојто дете, Јано, в љуљка плаче, / неразвито, Јано, некапано, / некапано, Јано, неповито, / куга влезе, Јано, в удајата / в удајата, Јано, шарената, / што да најдат, Јано, на одеро, / Јана била, мори, полумртва. (Кауф. 204)*

НЕРАЗНЕСЕНА *гл. ирид.* (за кокошка) *ушће* *нейроносе-на*; *шћо* *не* *почнала* *ушће* *да* *несе* *јајца*; мене ми се јади печена кокошка / уште неразнесена; / ајде, кога грабна една суровица / уште неискастрена. / – Ај, нà ти ми, жено, печена кокошка, / уште неразнесена, / нà ти, жено, бела погача / од невеста месена! (ИФ, Ајде, кога мажо оди на орање, Преспа 1960)

НЕРАМЕН -мна *ирид.* *нееднаков* *по* *сила*; клети тирани в борба нерамна / сета дружина му ја избија, / Таќи Даскало жив не се даде, / самиот крвта си ја пролеа, / откачи бомба, над неа легна, / младост прежали за слободата, / за слободата на Македонија (Кав. 116); таму крај Вардар, неготинско поле, / бој се заврза, бој нерамен, / Германци бегат, возови горат, / пламен се дига до небото (ИФ); над Кочанско Поле со фашиски орди / се урнаваме смело во нерамен бој, / за страотни борби, за подвизи горди / Брегалница – сведок, песни ќе ни поји. (МпНОБ, 312)

НЕРАНЖА *ж. иорћокал.*

Со п р и д а в к а т а: **жолта**: па седнаја сички да почиват, / вси сватове под чемшир на сенќа, / а невеста под жалта неранжа. / Листа падат од жалта неранжа, / а невеста листата збира, / ка збира, дипли предипљува. (Кауф. 599)

НЕРАНЧЕ *ср. дем.* од *н е р а н џ а*; не сам јабулка да ме криеш пазувата, / не сам неранче да ме расечеш, / да ме расечеш, да ме раздадеш, / по тоја дружина, по моите друшки. (Верк. 196)

НЕРАНЦА *ж. (боћ.) дрво* *и илод* *иорћокал* (*речиси секогаш*); подунал је тове тији ветер, / попадали лисје од неранца; / невеста 'и збиром позбирала, / та 'и вије свила гувезина (Кост. 76–77); д у њ а и н а р а н џ а: девојко, девојко, убава девојко, /.../ вонка да испадниш сус финер борна, / дека ќе д' падне дујна и неранца, / тамо да пустелиш росна дитилина, / росна дитилина кулку за двамина (МПр. VI, 4, 112); д у њ и и н а р а н џ и: ми повикна Секула малечок, / ми повикна гласот нејестински: / – Дал ме чуеш, дете јаничарче, / доста врла дуњи и неранци, / доста веќе, море, се лагавме, / дојди вамо да се пољубиме (Иљ. 9); тува стаса и сине Ѓоргија, / тува дејде рамни дворови, / па донесе дуњи и неранци, / и донесе тој смиљово дрво (Р. 114); ој тате, тате, / милинко тате, / не гради, тате, / бели сарај, / не сади, тате, / дуни неранци, / благи јабалки, / зере ќе дојдат / китени сватове, / та ќе разграбет / бели сараи / и ќе оберат / дуни неранци (Кауф. 452); ја не можу на сви љу-

ба да ви биду, / кој ќе облече од пансир кошула, / да си земе свиле-
ну мараму, / да преплива Сава и Дунава, / да си пројде у Немачку
земњу, / да набере дуне и неранце, / да си земи Д’ницу девојку!
(Драг. 73); кој ќе земет Даница девојка, /.../ да прескочит бафчи
Богданои, / да наберет дуни и неранци / да јадете мезе со ракија.
(Арнауд. 156)

Со п р и д а в к а т а **жолта**: и да насади, насади / ж’ти дуни
и неранци / и црвенушки јабаќи (Кост. 220); сви сватове под божур
паднаа, / ја невеста под ж’та неранца, / под неранца с два златна де-
вера (Кост. 76–77); два девера с младата невеста / они седат под
ж’та неранца, / лисје капат од ж’та неранца, / невеста ’и по збиром
збираше (Теох. 79); па седнаја сички да почиват, / вси сватове под
шемшир на сенќа, / а невеста по ж’лта неранца, / листа падат с
ж’лта неранца, / а невеста листата збира. (Кауф. 599)

НЕРАСКРЕВАН *гл. ирид. неѓирана од (н е) р а с к р е в а – шийо (ушије) не е раскреван, кренаиџ;* дека сум женето / што вајде
видо, / кога куќа мете, / нераскревана. / Кога дете бања, / нераспа-
шано, / кога глава мие, / нерасплетена. (ХМ 2, 67)

НЕРАСПАШАН *гл. ирид. шийо не е распашан, шийо не се распашал;* ја си има лоша нееста, / глава си мијет, нерасплетена, /
се променујет нераспашана, / дете си капет неразвиено, / куќа си
метет кад си не метет, / буниште збират стреде пондила (ИФ); дека
сум женето / што вајде видо, / кога куќа мете, / нераскревана. / Ко-
га дете бања, / нераспашано, / кога глава мие, / нерасплетена. (ХМ
2, 67)

НЕРАСПЛЕТЕН *гл. ирид. шийо не е расплетен (за коса);*
Цвето девојко, жена си имам, / жена си имам црнана буица, / глаа
се мие нерасплетена, / дете си миет неразвиено, / настреле куќи
купче буниште, / на буниште габи и печурки, / печурки си бери,
зелник си меси (Цеп. 313); ја си има лоша нееста, / глава си мијет
нерасплетена, / се променујет нераспашана, / дете си капет нераз-
виено (ИФ); што водам леле жена / губре на векот /.../ у сред куќа
губре остава / на губрето печурки никнале /.../ дете ми бања нераз-
виено / глава се мие нерасплетена / затоа сакам друга да земам
(Тоц. 335); дека сум женето / што вајде видо, / кога куќа мете, / не-
раскревана. / Кога дете бања, / нераспашано, / кога глава мие, / не-
расплетена. (ХМ 2, 67)

НЕРАСПОВИЕН *џл. ирид. шџо (ушџе) не е расповиен, развиен (за деџе); жена си имам црна улера, / црна улера, Стано, болка колера, / глава се мие нерасплетена, / дете си капи нерасповиено сосе пелени. (Стр. VI, 3, 74)*

НЕРАСПУКНАТ *џл. ирид. шџо не е распукнаџ, неразвиен, нерасцуџен; море Недо, бела Недо, / бел трендафил незапукнат / нераспукнат, нерасцафтен! / Пречула се бела Неда /.../ по с земја околиа, / вардарската Вардариа. (Мил. 247)*

НЕРАСТУРЕН *џл. ирид. шџо не е ушџе распурен; ој, што ми велит бела Неда: / – Ој, удри, терај тефтерци, / ој, да фтасаме во град Битола, / дур је пазар нерастурен. (Р. 262 /5/)*

НЕРАСЦАФТЕН *џл. ирид. Вид. нерасцутен шџо не е расцуџен; море Недо, бела Недо, / бел трендафил незапукнат, / нераспукнат, нерасцафтен. (Мил. 247)*

НЕРАСЦУТЕН *џл. ирид. шџо (ушџе) не е расцуџен; море Маре, бело Маре, / бел трендафил нераспукнат, / нераспукнат нерасцутен. (Мил. 247)*

НЕРВОЗЕН *-зна ирид. шџо му се нервиџе разоразнеџи; Химлер на исток излезе, / во срце му болка влезе, / Какуша и Иван Грозни / Химлера го прават нервозни. (МФ XVIII, 36, 183)*

НЕРЕДЕН *џл. ирид. од џл. (н е) р е д и – шџо ушџе не е реден; ајде, девојките жаљат, бре цаним, / нимни бели саји... / ајде, нимни бели саји, бре цаним, / саји невезени, седев нередени. / Ајде, саји, бели саји, бре цаним, / кој ќе ве облече, кој тафра ќе чине? (Кот. 52)*

НЕРЕЖАН *џл. ирид. (за лозје) шџо (ушџе) не е режан; промени се, Каљо, мори наружај се, / во рувото, Каљо мори, велигденско, / клашеникот, Каљо мори, гурговденски, / ќе одиме, Каљо мори, горни лозја, / горни лозја, мори, нерезани, / нерезани, Каљо мори, некопани (Трен. 11); горни лојза, Кало, нерезани, / нерезани, Кало, негрибани, / негрибани, Кало, некопани, / некопани, Кало, неврзани, / неврзани, Кало, непрашени! (Брад. Песмарица, 1929)*

НЕРЕЗ *м. нерезано лозје; одлетнавме, Цвето, пролетнавме, хај мори / на крстини, на нерези. (ИФ)*

НЕРЕЗИНА ж. *нерезано лозје*; ори немаш куќа, куќа покуќнина, / куќа покуќнина, лозје нерезина, / лозје нерезина, нива неорана. (Горѓ. 54)

НЕРЕНДУС м. (*бои.*) Вид. **неранца**; на успоред кашти направиа, / муѓу кашти Дунав наврнаа / укул Дунав дуни насадиа, / и насадиа жӑти нерендуси. (Стоил. 20)

НЕРЕНЦА ж. (*бои.*) Вид. **неранца**.

НЕРЕНЦА ж. (*бои.*) Вид. **неранца**; *ѵорѵокал*; си дружина ниско погледнаа, / ниско погледнаа, сӑзи порониа, / проговори Деница девоќа: / – Кој јунак ќе преплива през Дунав, / да си иде в Кара-Влашка земја, / да набере дуни и неренци, / тове јунака ја ќе си зема! (Тош. 187); дружина се облог облагаа / кој ќе јунак наем да се најме / да преплива море и бел Дунав, / да донесе дуни и неренци! (Молер. 55); никој си се наем не наима / да преплива море и бел Дунав, / наела се црна арапина, / та преплива море и бел Дунав, / та донесе дуни и неренци. / Разрежаа дуни за мезета, / дадоа му Деница девоќа. (Молер. 55); па преплива Јован през Дунава, / та си ојде в Кара-Влашка земја, / та е набрал дуни и неренци. (Тош. 188)

Со п р и д а в к а т а **жолта**: поминаја китени сватове, / преведоја младата невеста. / Таман беа сред поле широко, / па седнаа всички да починат. / Штото беше младата невеста, / она седна под жӑта неренца (Кауф. 433); ој Витоше, ти стара планино! / У Витоша садев до колена, / а здравецо дори до рамена. /.../ с(ит)е сватове под садев седнаа, / а невеста – под жӑта неренца. (Молер. 170); сви сватове под божур седнаа, / а невеста с младото деверче, / она седна под жӑта неренца. (Пенуш. 5, 95)

НЕРЕЧЕН *г*л. *ѵрид. неѓирана* од (н е) р е ч е – *шѵо ушѵе не е речен, не е изречен, не е кажан*; уште речта неречено, / и си дошло плен по земња, / шо бил’ старо посечели, / шо бил’ дробно погазили, / шо бил’младо попленили. (МПр. III, 4, 97)

НЕРИСЈАНСКИ *ѵрид шѵо не е на хрисѵијанишѵе*; *шѵѓ*, *шѵо ѵ иришаѓа на оруѓа вера*; проговори света Богоројца: / – Ој ви светци, бож(ј)и угодници, / елимите вие потеравте, / од нивната црква нерисјанска, / вие мене црква направивте / и манастир ми ја нарековте. (СбНУ II, 29)

НЕРОДЕН *г*л. *ѵрид. шѵо ушѵе не е роден*; на нероден Петко, капа му крои... (прозен пример, ИФ)

НЕСАМ *прид. шїю не е сам; овде: нечисї, извалкан (за вода);* не ми пиј од таја вода, / таја је вода несама, / синоќ сејмени минаје, / крвави крпи переје, / острите сабји мијеја. (Ѓорѓ. 111)

НЕСАРЛИЈА *-ии м. шїю не е сарлија;* Турци седат, кафе пијет, / кафе пијет, црно кафе. / Амајлије, несарлије, / јунаците ројно вино, / девојките грутка шеќер, / неестите рудо јagne. (МЈ VIII, 2, 195)

НЕСВЕСТ *ж. сосїюјба без свесї; несвесна сосїюјба.*

Во и з р а з и т е: **падне во несвест** – *изгуби свесї;* као што одеше по пат, / од мерак и од гајлина го фати / една треска тригодишна, / и за малку време падна во несвест, / шчо не се знаеше себеси (Р. 209); **се најде во несвест** – *изгуби свесї;* тога господарот Петре ником падна, / во несвес се најде, одвај се рассвести, / кога се рассвести на метајне падна / и ми се прекрсти и Бога се молит: / – Прости ме ти, Боже, мене ногу гршен, / види, Боже, тишки брат со брат се барат. (ММ 1946, 9–10, 421)

НЕСВИДНИНА *ж. неиријайна работна;* грми, татни, бела Недо, / грми, татни, дож не фата, / та зашчо е, та од шчо е? – / Од Недина неправдини, / неправдини, несвиднини! (Теох. 411)

НЕСВИДНИЦА *ж. їаа шїю ирави лоши работи; їаа шїю доведува до їешка, неиријайна сїїуација;* кучка Неда несвидница, / своја сестра отровила, / свој го зета заљубила, / останала две дечица (Теох. 411); изникнале две борчета; /.../ кучка Неда несвидница, / пресекла 'и, навале 'и, / навале 'и силен огин! (Теох. 411)

НЕСВИДНО *прил. їешко, неиријайно.*

Во и з р а з о т: **несвидно му падне** – *се почувсївува їешко, неиријайно;* на девојка несвидно му падна, / проговори Даница девојка: / – Чујте ми тријесет јунаци, / на сите слуга можа да ви бида, / ама љуба не можа да ви бида (Р. 209); ти ќе идеш пред паша, / несвидно нему ќе му падне, / сос преварке ќе те загуби. (Р. 114, Блато, Скопска околина)

НЕСВРШЕН *прид. шїю (ушїе) не е свршен, шїю е несвршен, незгоден (за мома и момче);* да си дојдит хаџи Павле на Ѓурѓовден, / ако сака бела Јана да затечит / да затечит бела Јана несвршена (ИФ); Антице, жална душице, /.../ сестра ти мала се омажи, / а ти поголема – несвршена. (Милен. 17); тие шо се несврше-

ни, / искинае ал појаси, / носејеќи росна китка, / росна китка од девојка (Р. 404, Ѓорѓ. 122); сега, брате, си остана, / несвршено до година, / дека Румена ни умре / ти се молам, слатка сестро, / немој нешто да научиш (СБНУ II, 65); н е ж е н е н: изникнало жолто цвејќе, / жолто цвејќе канарија, /.../ канарија, попадија; /.../ собрало го лудо, младо, / лудо-младо несвршено, /.../ несвршено, неженено. (ИФ; Манол. 66); изникнало жолто цвејќе, / жолто цвејќе канарија, /.../ канарија, попадија, / нема кој да го собери, / го собрало лудо младо, / лудо младо неженето, / неженето, несвршено (Фирф. 1, 113); с в р ш е н: невовече, око калешо, / царот не бере алтани, / туку си бере војници, / свршени ем несвршени! (Вас. 291); на тоа рамно стрецело, / свршени и несвршени. / Што беа лепо ружани, / во тие бели кошули. / До пладне песни пееа, / од пладне оро играа. (Трен. 6, 12)

Во и з р а з о т: **и свршено, несвршено** *свише до еден; многумина*; викна Јана, се провикна: / – Ај бре вие, млади момци, / млади момци битолчани, / отворете дуќаните, / да си купам драм белило. / Кога Јана се набели, / се набели, се нацрви, / сва Битола се зачуди: / и женето, неженето, / и свршено и несвршено. (Кав. 50)

Со и м е н к и т е: војник; Јана; лудо, лудо-младо; младо; сестра.

НЕСЕАН *гл. ирид. неѓирана* од (н е) с е е – *шишо (ушише) не е сеан*; ој, прва вечер баба ми вечерала, /.../ едно пиле јеребесто, / и погача несеана (ИФ); ој, треќа вечер баба ми вечерала, /.../ три кокошке мендушке, / два голуба пролетна, / едно пиле еребесто, / и погача со све трице, / и погача несеана. (Кар. Л., 153)

НЕСЕДЛАН *гл. ирид. неѓирана* од (н е) с е д л а; *шишо (ушише) не е седлан (за коњ)*; говореше дете малечкаво: / – Ај ти тебе, убава девојко, / и ја су си дете малечкаво, / а и ждребе лудо ажамија, / а пак ми је ждребе нековано, / нековано, ждребе неседлано, / неседлано, ждребе неуздано / пари нема да си го поткова. (СБНУ XI, 40, Дебарско)

НЕСЕЧЕН *гл. ирид. неѓирана* од (н е) с е ч е; *шишо не е сечен доштогаши. а. за ноктии*; месаријо, мечка растресена, / месаријо, гнидлива, вошлива, / месаријо, нокти несечени, / месаријо, коси нечешлани, / месаријо, глава немиена, / месаријо, таткова, мајкина, / месаријо, братова, сестрина, / месаријо, од голема рода. (Клич. 28); месаријо, тенка и висока, / месаријо, косми растресени, / месаријо,

нокти несечени, / месаријо, роци немиени, / месаријо, мечка рас-
тресена, / месаријо, таткова и мајкина. (Икон. 58) **б.** за *гора*; чуват
Марко гора неначета, / другарите Марка шега бијат: / – Ај ти тебе,
Марко добар јунак, / кому чуваш гора неначета, / неначета гора,
несечена? (Ник. 169)

НЕСЛАГАН *г.л. ирид. негирана* од (н е) с л а г а; *ишћо не
може да се изброи*; син.: *неброен, безброен*; љута баш ракија, / ош-
те благу вину, / јас кѝ ти дам, Митру, / пари небрујени, / пари не-
брујени, Митру, / пари неслагани. (МПр. X, 3–4, 145; Шапк. 1, 352)

НЕСЛАДОК -тка *ирид. ишћо не е сладок*; на гости ти дој-
дов, Кито моме, / тебе не те најдов. / Кито, о моме, китка од гради-
на, / Кито, о моме, китка накитена. / Седнав да вечерам, Кито мо-
ме, / вечера неслатка. / Кито, о моме, китка во градина, / Кито, о
моме, китка накитена. / Разбојот ти најдов, Кито моме, / тебе не те
најдов. (Паск. 122)

НЕСЛАН *ирид. ишћо е без сол*; син.: *несолен*; синојка ти сом
вечерав / неслан, неварен бркадан, / со пиштел сом го избркав, / во
покроец сом го исипав. (МФ II, 3–4, 476)

НЕСЛОБОДЕН -дна *ирид. во кој не е слободно, не е без-
бедно*; мајка Јана си учеше: / – Не постилај, Јано, / под тремчето на
чардачето, / не го клавај перничето, / време ми е неслободно, / ве-
кот ми е разборавен. (Стр. IX, 1, 66)

НЕСМАСЕН -сна *ирид. неуреден, несуреден, нечисѝ*; Бог
да го бие црна Арапина, / много било грдо и несмасно: / долна рил-
ка крај од земња бришала, / горња рилка крај од небо бришала, /
црни очи како два шиника, / а рамена колку две планине (Р. 144);
јас го сакав Илија војвода, / он ме даде за дете Секула, / не ми е
жал оти е малечко, / туку ми е жалба оти е грдомасно, / грдомасно,
дури несмасно (Стр. VIII, 2, 39); шчо ти се гради сломени, убава Ја-
но? / Машко ти дете несмасно, Стојано море, / градите ми сломи-
ло. (Фирф. 3, 103)

НЕСМЕШАН *г.л. ирид. негирана* од (н е) с м е ш а с е; *ишћо
уишће не се смешал (меѓу луѓе)*; леле, леле, мило чедо, /.../ тебе, син-
ко, да те тажам / и во црно да си бидам, / во другачки несмешана / и
од секој прекарана. (СБНУ XVI–XVII, 109); да сме од свето прека-
рани / и со свето несмешани! / Леле, леле, јас сирота, / што сум би-

ла таксирлија, / што ми било наречено, / треќа вечер напишано, / леле, лелњ, ха-ха-ха-ха! (Цеп. 259)

НЕСМИСЛЕН *приод. бесмислен, неразбирлив; ѓлуй, ѓлуйав;* А Илија, домаќине, / саноќ вака ме учеше, /.../ освести се, закрепни се, / оти сите нè расплака, / биди маж, не биди дете, / со твоите да зборои / што велиш несмислени! (СБНУ XVI–XVII, 112, Прилеп)

НЕСНОВАН *ѓл. приод. шио (ушије) не е снован;* останах си без работа, / без работа, без прикија, / ни предену, ни ткаену, / што предено, немотано, / што мотано, несукано, / што сукано, несновано, / што сновано, ненавиено, / што навиено, неткаено, / што ткаено, нешиено. (Кауф. 28)

НЕСОБУЕН *ѓл. приод. неѓирана од (не) собуе се – шио не е собуен, ушије е со чорашиие и чевлииие на него;* жена си јимам мошне работна, / кујќа си мете, буниште збират, / буниште збират наред катот, / дете си капет неразвијено, / глава си мијет нерасплетено, / в постела лежит несобуено. (ИФ)

НЕСОЛЕН *ѓл. приод. неѓирана од (не) соли – шио е без сол;* мори сваќе дртанице, / што ти е сваќа несолена, / дали солца си немаше? (Мил. 423); мори сваќе Доксевице, / шчо ти сваќа несолена, / шчо не зеде едно магаренце, / да си купиш една скрупца солца, / да посолиш таа чесна сваќа (Клич. 82); за старчиш(т)а – бркан лебец, / непечен, нанум, несолен; / за старчиш(т)а – студена вода, / не требет, нанум, не требет! (Црн. 237)

2. *ѓлуйав; незрел;* море изговара / момче на девојче: / – Ајде мори женска / несолена главо, / таква ли е твојта / тај женска облага? (ГлЕМС 1, 303)

Со и м е н к и т е: глава; лебец; сваќа.

НЕСПАН *ѓл. приод. шио не е спан, шио е ненаспан;* саноќ сум, мори мамо, неспано, / леле, леле, неспано, / од това лудо младо пијано, / леле, леле, пијано. (Вас. 222)

НЕСПАСТРЕН *ѓл. приод. од неспастри (се); шио не е спастрен, дойеран;* ајде, ќе прејдиме / село Градешница, / мамо, мори мамо! / Градешките моми – / каци без обрачи, / појасо јим паднат, / се разлабавени, тија неспастрени! (Рад. 82)

НЕСПОГОДЕН -дна *приод. шио не му одговара некому; неспособен;* се оженив, се оклетив, / леле јас сиромав, / зедев жена

непогодна, / си орачи, ручег и поручег, / јас ни ручег ни поручег.
(Шапк. 5, 483)

НЕСПОСОБЕН -бна *приод. невреден, шито не одговара за нешто*; које аро сваќа је месило, / това било многу неспособно, / неспособно, многу нечистено, / во појасот товар гниди. (ИФ)

НЕСРАМЕН -мна *приод. шито не знае за срам, бесрамен*; ој неесто, пушта козарице, / ој неесто, пушта гоедарице, / ој неесто, не-страмна неесто, / устрада се, мори, од свекор ти. (Поп. 187)

НЕСРЕТЕН *приод. Вид. несреќен*; а девојка што му порачала: / – Чуеш вамо, Дојчин лудо дете, / што се арчиш и што ме свршуеш, / да ја сум си несретна девојка, / до дваесет што ме завршиле, / шеснаесет, што си загинале. (Арнауд. 135)

НЕСРЕЌА *ж. беда, живојџни несреќни случки, случки џолни со џајџила во живојџојџ*; живот ми омрзна од пусти несреќи, / од пусти несреќи, проклети доктори, / од проклети доктори по сите болници (ИФ); нека гори (наше село), нека се запусте, / три години тука сум живело, / в три години три несреќи најдо: / – Првата е брза коња пчојса, / другата е машко чедо умре! (Вас. 193); *со антиони-мојџ*: с р е ќ а: дал ме чуеш, Марко Кралевике? / Ево тебе сабља окована, / ево тебе лаќа боздугана, / нек се најде по пут да ми идеш, / по пут има среќа и несреќа. (Арнауд. 197)

Со п р и д а в к а т а **пуста**; Вид. кај горните примери.

Со б р о ј о т **три**; Вид. кај горните примери.

НЕСРЕЌЕН -ќна *приод. шито џредизвикува, џрави несреќи; шито е џолн (со) несреќи; беден* (спрот.: с р е ќ е н); татони небо и земја, / над крушевската планина, планина, / несреќната Ракитница (МФ IV, 7–8, 26); дејгиди Делчев војвода, војвода, / во то' ми село кондиса, кондиса, / несреќно село Баница, Баница, / опколен од сите страни, сите страни (ИФ); дејгиди Делчев војвода, / што стори, што си направи – / од гора сестра с' оддели, / во то' ми село кондиса – / несреќно село Баница: / опколен од сите страни / ти животот го полочи. (Мрпн 149); *во џадежна форма*: н е с р е ќ н о г а; *беден*; поведоше Мусо несреќнога / белому граду Цариграду / и с ним побро седом витезова. (Драг. 116)

Со п р и д а в к и т е: Ракитница; село.

НЕСРЕЌНИК -ци м. *шїој шїїо е несреќен*; син.: *јадник, бегник, клетїник во живошїої* (спрот.: с р е ќ н и к); и ораси сиромаси / и лешници, и лешници несреќници. (Р. 209)

НЕСРЕЌНИЦА ж. *жена шїїо е несреќна во живошїої, бегна, јадна, клетїа, куїра особа* (спрот. с р е ќ н и ц а); само ми дојде мојта стара мајка, / и таја жално ме погледна и почна да плачи. / Не плачи, мајчице, не жали душице, / ја сум твоја несреќница која плачам и ден и ноќ, / за мене лек нема, за мене живот нема, / за мене чаша отрувач јас да се отрујам. (ИФ)

НЕСТА ж. Вид. **невеста**; *на ти, крале Шишманине, неста, / и бегај си сега со сватон. / Друга мома су фатил за рака / и си ја фрли под табарина, / пак по сватој назорум си одил. (Мил. 76); се расплака братец за брата си, /.../ си е фати своата нееста, / пс е фрли од горни чардаци, / па е фрли на мермер авлија. / Мртва падна *несїа* во авлија. (Арнауд. 183)*

Со личното име: **Иваница**: *назад, Еление, Костадине, / Иваница неста среде поле, / со лелајки порој го запрела, / со повој го поле опточила, / со пелени поле го покрила. (МФ X, 19–20, 161; Цел. 252–253, с. Велмеј)*

Со придавка та: **калеш**: *треќо оро калеш несте, / деј, Јано, деј, душо, деј! (Крст. Т. 66)*

НЕСТАНЕ *жл. свр. (ретко) снема (нешїїо), исчезне*; али лова не сте уловиле, / али ти се оружје грешило, / али ти паре нестана-нале? (Р. 80); чујте старо, чујте младо, / шчо кју јазе да ви кажа: / – турско царство ќе нестане, / каурското ќе погине. (Пенуш. 5, 114)

НЕСТЕГНАТ *жл. приг. шїїо не е сїтеѓнатї*; изговара болен Дојчин: / – Ангелино, мила сестро, / да ми дадеш триста лакти, / триста лакти бело платно, / да опашам половина, / три години нестегната! (Шапк. 4, 200)

НЕСТИНСКИ *приг. шїїо се однесува на нест а; невес-шїински*; стани, стани, руса Стојно, промени се, /.../ ослочи руба, руса Стојне, чупинска, / облечи руба, руса Стојне, нестинска! (Спасе 50)

НЕСТРАМЕН -мна *жл. приг. Вид. несрамен – шїїо не знае за срам, бесрамен*; ој неесто, пуста козарице, / ој неесто, пуста гоедарице, / ој неесто, нестрамна неесто, / устраи се, мори, од свекорти! (Поп. 187)

НЕСТРАШЕН -шна *приод. шийо не се сїраши*; лелеј, лелеј, Лазаро, / лелеј пуста раздело, / што ме мене раздели / од моите другарки / и од верни неверни / и од страшни нестрашни (Р 240 /4/, Струга)

НЕСТРИГАН *зл. приод. шийо (ушије) не е сїриган, сїрижен; неосїрижен*; старосвате, прасе нестригано, / зетот лапнал црно јagne в уста, / мома зема од триста години, / сè сватои и пилци по плотои! (ИФ, Добре дошле китени сватове, с. Иванчишта, Кичевско)

НЕСУКАН *зл. приод. шийо не е сукан, не е сучен*; останах си без работа, / без работа, без прикија, / ни предену, ни ткаену, / што предено, немотано, / што мотано, несукано, / што сукано, неснова-но. (Кауф. 28)

НЕТЕГЛЕН *зл. приод. шийо (ушије) не е итеглен, шийо не му е измерена итежината*; иди, татко, на нов Пазар, / та ми купи врана коња, / врана коња невјаана, / и ми купи чисто руо, / чисто руо неносено, / и ми купи танка пушка, / танка пушка нефрљана, / и ми купи остра сабја, / остра сабја нетеглена (Кост. 187); ој ле, тате, мили тате, /.../ да ми купиш остра сабја, / остра сабја нетеглена! (Теох. 173); ќе ѝ дадум стрebro нетегљано, / ќе ѝ дадум појас битивиа, / ќе ѝ дадум китка илјадница, / ќе ѝ дадам прстен мијурлиа, / ќе ѝ дадам колби с девет стрчки. (МПр. VI, 4, 113); тамам у порти улегнаа, / извади си Болен Дојчин, / извади си остра сабља, / три години немијена, / немијена, нетеглена. (Р. 209)

Со и м е н к а т а: сабја; Вид. ги горните примери.

НЕТЕР *прил. внаїре*; јази имам, мале, до четири брата, / тие гроб да копат, / мене да закопат. / Тие да оставе, до четири врата. / Една врата, мале, / од дек сл`нце грее, / и га ке разгрее, / в нетер да разгрее, / да разгрее, мале, / моето бело лице. (Верк. 48)

НЕТИМАСАН *зл. приод. неїмарен*; заборава краљ Матеа / да калеса Крале Марко. / Ем ми стана Крале Марко / некалесан, нетимасан, / завело е малко мнуче, / малко мнуче млад Груица, / пак ми јахнет до два коња, / ем ми ходет по друмове, / стигнаха ми на конаци, / на конаци у краљ Матеа. (Р. 282)

НЕТКАЕН *зл. приод. шийо (ушије) не е икаен, неисїкаен*; ајде Кате, да бегаме, / дури имат шума в гора, / дури имат трева в поле! / Кале лудо му говорит: / – Не су мома за бегање, / бела риза

невезана, / тенко платно неткаено (Црн. 76); останах си без работа, / без работа, без прикија, / ни предену, ни ткаену, / што предено, немотено, / што мотано, несукано, / што сукано, несновано, / што сновано, нанавиено, / што навиено, неткаено, / што ткаено, нешиено. (Кауф. 23)

НЕТОП *м. невестински украс за на главаџија (челоџија)*; тогај веле лудо младо: / – Стојничко, моја душичко! / Лел’ те је глава болело, / зашто не дојде до мене, / јас имам билка од глава, / позлатен нетоп на глава, / главата да ти помине, / тагата да ти размине. (Мил. 372)

НЕТОЧЕН *зл. приод. од зл. (н е) т о ч и; шџо (ушџе) не е џочен; неосџрен, ненаосџрен*; Кантилено, мори мила сестро, / ја искарај, мори, врајна којна, / бејќи сврши, сестро, некована, / некована, мори, незобана, / девет години невидена. / Ја подај ми, мори, танка сабја, / бејќи сврши, сестро, неточена, / неточена, сестро, немиена, / неточена, сестро, немиена (ИФ); што си стана Дојчин добер јунак, / што си врза коски раскостени, / што си зеде коња некована, / што си зеде сабја неточена (Рад. 37); да си стана болена Дојчина, / си го зеде коња некована, / да си зеде сабја неточена, / си ја зави тенка половина, / си отиде во Солунско поле. (Р. 247, Галичко); тој ѝ вели и говори: / – Варај, сестро Ангелино! / Ја земи остра сабја, / три години небришана, / небришана, неточена, / да е занесеш мој побратим, / мој побратим Хасан бичикчија, / да наточи јостра сабја / на јуначка вересија. (Р. 282, 425)

НЕТРГАН *зл. приод. шџо (ушџе) не е џрган, не е мерен; не му се знае џежинаџа; шџо е многу*; ој ви вие меанџии, / дајте вино нетргано, / давам пари неброени, / ги пречека копачите, / гроб да копат за либето. / – Ој ви вие копачите, / гроб копајте за две души. (ИФ)

НЕТРЕ *прил. внаџре*; се запали ходајчето, / ходајчето варосано, / не го жалам ходајчето, / тук го жалам сандачето, / нетре ми се тефтерите, / нетре ми се сите моми, / сите моми напишани; / велешките – трендафили, /.../ прилепските – тутунарки, / битолските – пекмезарки, /.../ башиноселки – оцедарки... / Варај, Трено, џузел Трено, / како тебе нигде нема! (Кав. 10–11); друга врата, мале, / од дек ветер дуете, / и га ле ветер духне, / през нетре да мине, / да разноси, мале, / мојата бела мухла. (Верк. 49)

НЕТРЕСЕН *гл. приг. шио (ушије) не е иресен*; ка ги виде умрукчија, / даде двесте, свалиа го, / даде триста, јоткрија го, / та на Јана јодговори: / – Леле, Јане, бело Јане, / тенки вежди полегнати / като трева јукосена, / јукосена, нетресена; / црни јочи помренени / като риба претровена; / бело лице повејнало / като платно небелено. (Тр. 130)

НЕТРИ *прил. внаиџре*; хајде, братко, хајде поварковај! / Варкале са, боже, што варкале, / таман флели од нетри портите, / родило се дете, машко дете. (Кауф. 184)

НЕТРОВИЊА *мн. нејравини*; Стојанице, млада невестице, / што ти лице повенало, / што ти усте подгорело? / – Ој Стојане, мој стопане, / од твојте нетровиња, / дека љубиш друго либе, / друго либе осем мене. (Иљ. 27)

НЕТУРЕН *гл. приг. шио (ушије) не е иурен, кладен, сџавен во буре, бочва*; тури, Митро, вино немерено, / немерено в бочва нетурено, / ќе ти дадам пари неброени, / неброени в рака нефатени, / нефатени в кесе некладени. (МПр. III, 4, 96)

НЕЌЕ *гл. несвр. нејке*. **1.** *не сака*; тој што неке за да дае / напоследок ќе се кае, / а последно ништо не е, / треба сада да се дае, / за последок да се најде (Цеп. 203); некет зетон лебон да го јадет, / тој го чинит од недела месен; / некет зетон ракија да пијет, / тој је чинит вода синошница (Р. 291); маршал Тито кажа смело: / – Нашта народна држава / туго неке, свое не дава! (МФ XVIII, 36, 199); неке Богдан да познае, / не мош' кашча да расипем, / да му трешчим двете шчерки, / време им је, ќе 'и жени. (Теох. 38); дале са си Мујкану девојку, / одведелу гу Поповиќ Јован, / станало е три години дна, / она неке с него да продума (Драг. 79); ми се разигра коне карамане, / аман товар неке да ми фрли, / па ми дојде при стару, бре мајку. (Арнауд. 133)

2. *не љуби*; заискал Стојан Бојана, / он је ле иска та иска, / она го неке та неке. (Пенуш. 6, 307)

НЕУБАВ *приг. шио не е убав, шио е џро*; овде: *со придав-каџа г р д о м а з е н – многу џро*; ај јуначе Смиљаниче, Лазаре, / смиљ ти киска подгорела, / над очите, над веждите; / аљ се мислиш да се жениш? / Сум смислило, сум свршило, / туку ми је на далеку, / преку река Венетика, / ми ја кажвет грдомазна, / грдомазна неубаа. (Мил. 440–441)

НЕУГЛАВЕН *зл. ирид.* не о г л а в е н – *шїџо не е свршен* (за момче, мома); на фиданчето / славеј ми пее, / като ми пее, / ем си нарича, / ти ќе си умреш млада зелена, / неоженена, / неуглавена. (ИФ; Кауф. 565)

НЕУЗДАН *зл. ирид.* *шїџо не е заузран; шїџо (ушїџе) не му е сїџавена узда*; говореше дете малечкаво: / – Ај ти тебе, убава девојко, / и ја су си дете малечкаво, / а и ждребе лудо ажамија, / а пак ми је ждребе нековано, / нековано, ждребе неседлано, / неседлано, ждребе неуздано, / пари нема да си го поткова. (СБНУ XI, 40, Дебарско)

НЕУМЕН -мна *ирид.* *шїџо не е умен, не е иамейџен*; хај ти, сестро, мила сестро, / мила сестро, ти најмила, / ти најмила, но неумна! / Јас нешч' тебе ќе т' опитам, / мене ука да ме учиш! (Шапк. 5, 104)

НЕУМРЕН -ена *зл. ирид.* од (н е) у м р е – *шїџо не е умрен*; свитка глаа ти да умриш, / од маќа да куртулисаш; / умри, умри, па неумрен, / душа лесно не излегуат, / судни маки си претргав, / сè што имав – си издадов / и во голем борч си влегов. (СБНУ XVI–XVII, 106, Прилеп); кога чула Јана од Јанина, / кога чула од свирки гласои, / си отвори шарена кочиа / си поткрена од лице превеза, / се опули на земја суроа, / и го виде дете Оливерче / убиено, на пат исфрлено, / душа брало, уште неумрено. (СБНУ XIII, 91, Прилеп)

НЕУПАЛЕН *зл. ирид.* од (н е) у п а л и (с е); *шїџо (ушїџе) не е уиален; заїален*; не му помина година, / брго се назад вратило / во ненамажана одаја, / во непослана постела, / во неупален електрик. (МФ II, 3–4, 427)

НЕУПЛЕТЕН *зл. ирид.* *шїџо не е уилейџен (за коса), неилейџен, несилейџен, неисилейџен*; Стано ле, Стано моме, / Стано убава, / што си излегла, Стано, / грозна на порти? / неивчешлана, Стано, / неуплетена, / плитки у рака, Стано, / чешел у скуте? (Трен. 2, 15)

НЕУСТРАШИВ *ирид.* *шїџо е без секаков сїџрав; бесїџрашен; безмерно храбар, многу јуначен*; ние денеска крваво се бориме / и неустрашиво сите викаме: / – Смрт на фашизмот – / слобода на народот, / да живејат партизаните! (Совр. XXV, 7, 1974, 546; Кар. Л., 117)

НЕУЧЕН *зл. ирид. ишио не е учен, ишио е без учење, неиисмен; нишиио ишио не знае да ирави; кроце води, мал девере, невестата, / на место е, мал девере, неучена, / чевли и се, мал девере, нековани (Стр. VIII, 2, 37); ви дадовме (Васо), ви дадовме моми неучени, / не јумеја, не јумеја свекор да соблеча. (ИФ, Метро, Менцо, Медоина, с. Долгаец, Прилепско, 1969); овчар Пејко им велеше: / – Отпушчете ми бели раце, / дајте ми го шарен кавал, / да посвира да поведа / да поведа силно стадо, / оти стадо неучено / со терање, со бркање. (Шапк. 1, 173)*

Со и м е н к и т е: мома; стадо.

НЕФАТЕН *зл. ирид. ишио не е (ио)фаиен (за сабја); неуио-ишебуван долго време; тога вика болен Дојчин: / Ангелино прва љубов! /.../ донеси ми остра сабја, / остра сабја димискиа; / и донеси боздогана / боздогана харџосана, / три години нефатена. (Мил. 221); изговори Болен Дојчин сестре: / – Ангелино, моја мила сестро! / Извади ми моја остра сабја, / три години сабја неватена, / неватена, ни па наточена / однеси ја у млад калакчија / на моего мила побратима (Мил. 218); тури, Митро, вино немерено, / немерено в бочва нетурено, / ќе ти дадам пари неброени / неброени в рака нефатени, / нефатени в кесе некладени. (МПр. III, 4, 96)*

Со и м е н к и т е: боздоган; пари; сабја.

НЕФЕЛЕН -лна *ирид. ишио не вреди; невреден; Маринке моме хубава! / Кашта е мошне богата, / тајфата мошне е харна, / јала момчето е грозно, / и грозно, Боже, нефелно. (Верк. 114)*

НЕФРЛАН *зл. ирид. неуиоишебуван, некорисиен; нов; овде: (за иушка) ишио уише не е фрлана, ишио не иукнал(а); иди, татко, на нов пазар, / ти ми купи врана коња, / врана коња невјаана, / и ми купи чисто руо, / чисто руо неносено, / и ми купи танка пушка, / танка пушка нефрљана, / и ми купи остра сабја, / остра сабја нетеглена (Кост. 187); па си ојде (Канта) на нов пазар, / купила е врана коња, / купила је танка пушка, / купила је свилно рујо, / свилно рујо неносено, / тенка пушка нефрлана, / врана коња нејаана. (Самар. 75)*

НЕХИН -а (и **нехни**) *ирид. заменска ирислојна ирисловка; Вид. нејзин; од малдуше одговори / стар калуѓер, стар агумен: / – Ништу ни ми думилјава, / мила ми а бела Рада, / нехината равна снага (МПр. IV, 3, 143); прислуше ги нехин малак / девер Стојан, / та са врна џан Калина, / прву љубу, / та си запре мали порти / же-*

лезни, / запиралки сребрени, / каркелете маламени. (МПр. IV, 3, 141)

НЕХНИ (нехна -та, нехно, нехни -те мн.) *ирид. заменска ирисвојна*; Вид. **нејзин** -а, -ите; прикачи са нехни девер, / девер Стојан приз двора, / та отиде при Калина (МПр. IV, 3, 141); купете ѝ широк фустан, / нека оди, нека носи, / да пукаја душмањето, / и моите и нехните! (Теох. 160); Јана аресаја, / руба бендисаја, / па ја откинаја (момчетата) / од гулемо оро, / од нехната рода (Теох. 187); на срешча ѝ Јана / нехно милен вуќа. (Теох. 452)

Со и м е н к и т е: вујко; глава; двор, душман; лико; мајка; рода; снага; Вид. и кај горните примери.

НЕХРАНЕН *џл. ирид. шїо не е хранеїї, осїавен џладен (долго време)*; тога вика Болен Дојчин: / – Ангелино, прва љубов! / Извади ми триста лакти, / триста лакти тенко платно, / да презбирам болни коски, / оседли ми брза коња, / брза коња некована, / три години нехранена (Мил. 221); кат получи неговија браток, / кат получи това братско писмо, / разљути се Марковија братец, / па си зема сабља дипленица, / и вазседна конче нахранено, / и замина долу в Анадола, / в Анадола, долу вов Турција. (СБНУ LIII, 220)

НЕХТЕ *џл. несвр.* Вид. **нејќе**; ка го сељани видоа, / си му на нозе станаа, / кон кум му место чинија. / Стојан нехте ни кон кума (Кост. 59); ој Илване, ој добер јуначе, / зашто закла малкана невеста? / Проговара Илван добер јунак: / – Ој ле, бабо, Милкината мајко, / натемао Милкана невеста, / зборихме се с Корун Ќесеџија, / она нехте на мен' да помогне. (ЗБР IV, ЕИ 1, 15)

НЕХУБАВ *ирид.* Вид. **неубав** – *шїо не е убав*; хај, јуначе дренополче, / миск не носиш, миск мирисаш! / Дали мислиш да се жениш / за девојка софијанка? / – Ми ја кажват грдомазна, / грдомазна, нехубава. (Фирф. 3, 292–293)

НЕЦЕЛИВАН *џл. ирид. шїо не е целиван, небакнаїї, небациен, нейољубен*; имала мајка едного сина, / едного сина, млади спаиа; / во понеделник го посвршила, / а во четврток го оженила, / а во петокот абер му дошол / на војска д` одит ендек да копат. / Ќе ја остаит млада нееста / ем тельосана, ем каносана, / ем каносана, нецеливана. (Мил. 87)

НЕЦЕНЕТ *г.л. ирид. шїѠо не е ценеѠи (зашиѠо е многу на број);* ој Јоване богатине, /.../ ти си имаш стадо овци, / стадо овци неброени, / неброени, неценети. (ИФ)

НЕЧАРЕ *модал. безоруго, секако, сигурно.*

НЕЧЕСЕН *ирид. шїѠо не е чесен; неѠошїен;* не слушај бегој охрицки, / тие се охридски мандии, / тије се как жени нечесни, / тие тебе те срдеет (Шапк. 4, 167); тога му бегот велеше: / – Слушај ме мене, Кузмане, / а ти хич гајле немај си / од онје бегој охрицки! / Вистина се охрицки мандии, / вистина се как’ жени нечесни! (Шапк. 4, 167)

НЕЧЕШЛАН *г.л. ирид. негирана од (н е) ч е ш л а;* *шїѠо не е чешлан (за коса); неисчешлан;* зашчо глава немиена, мори месарио, / зашчо глава нечешлана, мори месарио, / зашчо раци непрегнати, мори месарио? (СБНУ VII, 72); месаријо, мечка растресена, / месаријо, гнидлива, вошлива, / месаријо, нокти несечени, / месаријо, коси нечешлани, / месаријо, глава немиена, / месаријо, таткова, мајкина, / месаријо, братова, сестрина, / месаријо, од голема рода (Клич. 28); зашчо глава нечешлана, / зашчо раци непрегнати, мори месарко, немиени, / сваќа не е чиста. (Р. 77, Дебар); месаријо таткова, мајкина, / месаријо тенка и висока, / месаријо бела и црвена, / месаријо мечке растресена, / месаријо зашчо немиена, / месаријо зашчо нечешлана, / месаријо зашчо непрегната, / месаријо клопче посред куќи, / месаријо на стол поткачена. (ИФ, Месаријо таткова, мајкина, с. Папрадиште, Велес 1955); *во обликоѠи:* н е ч е ш л а н; не втасале тоар чешли, / тоар чешли, ст’рна хума, / пусти чешли с’ искршиле, / останала немијена, / немијена, нечешљана. (Шапк. 5, 497)

НЕЧИСТ *ирид. шїѠо не е чистї, извалкан (за вода и др);* изгорев, лудо, за вода, / кај имат вода студена / да појдам да се напијам? / – Там’ имат вода студена, / ама је вода нечиста: / сношчи помина пашата / со негоите сејмени, / водата ја измрсїја. (Кис. 73; Црн. 106); изговара брат му постаријот: / – Немој, брату, стока да делиме, / овде има некој нечис’ гаол, / ко ќ идеме у нашата куќа, / таму, брату, стока ќе делиме. (Пенуш. 6, 267)

НЕЧУЕН *г.л. ирид. шїѠо не се чуло и не се видело нигде (обично за чудо);* леле внуко Разделино! / Што ни стори ова чудо, / ова чудо нечуено? (СБНУ I, 44); сланцето се застоало / настреле

небо и земна / да видит вељоно чудо, / вељо чудо, нечуено / по тије дљи слогои. (Рус.15)

НЕЧУКАН *зл. ирид. шїо не е чукан (за брав), шїо не е шїроен, не е скоиан; петта вечер вечераме: / до пет брави нечукани.* (Рад. 87)

НЕШИЕН *зл. ирид. шїо не е шиен, шїо не е зашиен, ишиен; галаб гука над селото, / гугуто, гугуто, гугуто ле галабе! / Абар носи на момите – / да не носaa бели саи, / ми да носaa сини аби. / А момите болни лежа, / саите им пусти стоја, / некроени, нешиени (Молер. 244); чул терзија в шарена одаја, / си фрлило саја нешиена (Вас. 251); останах си без работа, / без работа, без прикија, / ни предену, ни ткаену, / што предено, немотано, / што мотано, несукано, / што сукано, несновано, / што сновано, ненавиено, / што навиено, неткаено, / што ткаено, нешиено (Кауф. 28); шо те вика свекрва ти, / моме мори? / Тие сака кошулата, / кошулата нешиена, / нешиена, невезена. (МПр. V, 3, 98)*

НЕШТАСТЕН *-сна ирид. (арх.) Вид. несреќен; бучат ни силни ветрои, / татони небо и земја / над Крушовската планина, / в нештастната Ракитница. (Црн. 291)*

НЕШТАСТИЕ *-ја ср. (арх.) Вид. несреќа.*

НЕШТИЧКО *ср. и ирил. дем. и хий. од н е ш т о; малку нешїо; кинисал Делче војвода / низ таја Кожув Планина – / наметнал сивата гујња, / препашал сабја френгија. / На пат ми спрете овчарче, / овчарче, младо чобанче. / – Овчарче, младо чобанче, / нештичко ќе те ја прашам – / правичко да ми докажиш. (Мрп 59); Дунаве, тиха водице, / нештичко ќе те попитам, / право да си ми кажало – / Откак са петли пејали, / колко гимии минаа? (Кауф. 819)*

НЕШТО *зам., ирид. неоир. и ирил. I. (зам. во именска служба) она шїо е неодредено или не сосем одредено; неознаџа појава, ирџина, факџ и сл.; со ирџавкаџа: с е к а к в о: Марко џ вели, вели џ говори: / – Ој ле сабјо, стара моја сабјо, / ногу си ме, сабјо, почекала, / оште ме, сабјо, малку почекај, / па ќе спаднем у тесни клисури, / тамо мине, сабјо, секакво нешто: / тамо ќе те крви напоити, / тамо ќе те месо наранити! (Тош. 22, Пиринска Македонија); со злаголиџе: к а ж е: по росни ливади, по росни ливади, / море, трче лудо ли, трче младо, / трче с којн пу неја ли, трче с којн пу неја: / – Море стој, почекај ли, малој моме, / нешто да ти кажам,*

ли, нешто да ти кажам! (Кот. 24); к р е к н е: нешто крeкна од зелникот, / сите рекоје: – Жаба је! / Попот рече: – Мечка је! / Сите фатие нагоре, / попот фати надолу; / сите дојдое со круши, / попот дојде без учи! (Совр. XXXI, 5–6, 67); н а р а н и: тогај рипна Стојан добър јунак, / јахна коња, коња не оправа. / И коњот потиом му говоре: / – Дали си ме нешто наранило? / Баре слезни, бре ме одврзи! (Цеп. 131); п и т а: нешто ќе те питам, бабо, / право да ми кажеш, / право да ми кажеш, бабо, / без да ме излажеш / кој војводи бежа, бабо, / у вас на вечера? (Кот. 72; Манол. 118); п р и з н а е: хванали го, мамо, врзали го, / водили го в централнија затвор, / рацете му, мамо, потрошили, / главата му, мамо, изранили – / дано Кољо нешто да признае, / а Кољо си ништо не кажува (Совр. XXIX, 7–8, 17); р е ч е: ај одам на вода, он иде по мене, леле, / си иде по мене и мене ми вели леле, / и мене ми вели: – Постој, почекај ме, леле, / постој, почекај ме, нешто да ти речам, леле, / нешто да ти реча, срце да ти изгори (МФ XXIII, 45, 130); н е ш т о н е в е с е л о: побратиме, војводе Милоше, / да ми фатиш една тџанка песња, / малу, брате, мене попевај ми, / зар ми е срце нешто невесело, / малку мене да ме развеселиш. (Арнауд. 105)

II. ирил. 1. во мала количина, во мал број, во мала стџеин, ириближно, донекаде; дејди мој стопане, Гино звезделија, / да не ти је тебе нешто страв / оти јас ќе летнам вишум во небеси (Р. 262 /2/); ај ви вами, триста калуѓери! / отворите тристана келии, / да не имат нешто греовито? (Р. 404); а, невесто, а добра, убава! / Мене ми се дремка содремало, / ка си падна од брзана коња, / ток попеј ми нешто гласовито! (Р. 404); појодиле ај малку време. / – Марковице, јубава невесто, / ќе те питам, право да ми кажеш: / – Дали знаиш нешто, дал не знаеш, / како ме мене срце нагризува (НСтв. VIII, 29–30, 199); питај си, Стојан, распитај, / да не сме нешто роднина. / Јас питах, мамо, чичанек, / чича ми на мен думаше: / – Не сме си биле роднини. / Прва је, мамо, Калина, / на моми танец водеше, / на оро песни пееше. (Биц. 3, 141)

2. л о ш о н е ш т о – *сосем (многу) лошо*; си отидов во Битола, Ленче бре, / занает да научам. / Не научив занает, /.../ тук научив љубовта. / Љубовта е лошо нешто, / љубовта е лошо нешто, Ленче бре, / кој не знае да љуби. (Кав. 45)

3. м а л к о н е ш т о – *сосем (многу) малку*; се разминале малко нешто они, / му говори на њојзина свекрва: / – Како мије море не прашамо, / куде ќе иде оваја лудо дете. (Р. 144); па ми флезе Урош добър јунак: / – Здрао, живо, мое сесричнице! / – Здрао,

живо, мој мили, бре, вујко! / Мало нешто за рука го фати, / мало прсте на вујко му окина. (Арнауд. 141)

НЕШЧО зам. **I.** (во именска служба) она шио е нео̄ределено или не сосем о̄ределено; Вид. и **нешто**; нешто, брате, тебе ќе питаме: / да дојде ред со каул да се пије, / колку можеш да испиеш? / Ја да дојде ред за рипање, / колку можеш тизека да рипнеш? (МФ V, 9–10, 55); ај ти тебе, црна Арапино / заборава нешто во планина! / Се излога црна Арапина, / ја остави млада невестица, / да ја чува Србин добор јунак (Р. 404); дали јимат нешто од татка ми, / дали јимат нешто од оружје. / Проговори неговата стара мајка: / – Имат, дете, сабја колаклија. /.../ Дали јимат друго нешто од оружје? / – Имат, синко, имат тешка буздогана. (ИФ, Се родило дете Дукадинче, с. Крапа, Порече); со *тридавкаџа*: ц р н о: и најстрашно ми се променило: / на плешчи му кожув од мечишче, / на глава му калпак од вълчишче, / и во уста нешто црно носит, / како јагне половин годишно. (СБНУ VII, 96)

II. *џрил.* во мала сџејен (мала количина, мал број и сл.); *џриближно*; а, невесто, а добра, убава! / мене ми се дремка содремало, / ка си падна од брзана коња, / ток попеј ми нешто гласовито! (Р. 404)

НИ зам. лично-џредмејна – н и в; Вид. го примерот кај **њи**.

НИ зам. Вид.: **нѐ**; Бог да бие твојта мајка, мило либе, / што ни двама раздели. / Една јама се отвори, мило либе, / таја ќе биде мојот гроб. (Манол. 160)

НИ зам. (скраџена форма од н и е) лична за I. лице множинна од н и е (искажува даџивен однос). **I.** краџика форма за н а џредмеј; умејала невестата на skut да ни седит, / умејала невестата... / брашно да ни сеит, / ...мазник да ни правит (СБНУ VII, 78); нели ти реков, ќерко ле: / – Не сади лозје големо / оти ќе дојдат сватои, / лозјето ќе ни оберат, / момето ќе ни го земат / и ќе го носат далеку (Фирф. 3, 278); девет ме золви ружаа / и милно ми се молеа: / Димчејце млада невесто, / Димчета да ни го чуваш / како две очи на глава / оту е Димче родено / после деветте сестрички (Ник. 26); ако е време каде Крсто(вд)ен / да ни донесеш два грозда грозје (ИФ); синџирџија брат да си ни, / ајде пушти еден од нас, / еден од нас, помалио, / да видиме кои е заман, / да видиме лето ле е, / лето ле е, зима ле е, / пролет ле е, есен ле е. (Мих. 142)

2. н а с н и – *искажува индирективен предмет место* н а м н и; кад би го нашле ко јет то пиле, / шо нас ни пејит за легнување, / со крeвкo мeсo би го раниле (Р. 77); летале ми, летале ми / девет редум галаби. / Паднале ми, паднале ми / јунакови дворови. / Голем абер, голем абер / тие нас ни донесле. (Ник. 57)

3. со посвојно значење. а. при именки што значат сродство; Вид. **наш**; леле внуко Разделино! / Што ни стори ова чудо, / ова чудо нечуено? / Разделино, се раздели / и од мајка и од татко, / и од баба и од тетка, / и од сите н и родеи (СБНУ I, 44); од Бога ни је свакојако добро, / маќа ни је од рода хрисјанска, / ние бехме по земја Легенска, / Бог да биет легенски христијани (Мил. 32–33); Стефчо се луто разљути, / убоде мајка у срце. / Викна си Стефчо што може: / – Стефанко, либе Стефанко, / проклета да е мајка ни / зошто нè двајца раздели! / изваде нофче костурче / и сам се Стефчо убоде! (МФ IX, 18, 164) **б. при друѓи именки;** еј, боже ле, мили боже какво си чудо сторих? / Еј, какво си чудо сторих, та си се потурчих?! / еј, златната ни вера, вера ли, православна! (Кот. 51); ако сакаш правда, ако бараш ред, / земи си го ноже, коли се на ред, / наште чорбации, ќелеши, муфтии, / нашите чорбации пијат крвта ни. (ИФ, Ако сакаш правда, с. Ропотово, Прилепско, 1969); цар царува у Стамбола града, / а ние у нашата ни земња. (Мил. 193)

НИ чесѝ. 1. за засилување на неѓирањето; за тоа си, мајко, грешна: / ти одеше чесна кума, / да крштааш луди деца, / на деца им ништо не дааше, / та ни риза, ни кошуља / како куми што даваат, / луди деца ’и променвет (Мил. 51); ај оттука, црна, / чумо, / не ти давам ни пол лакот, / а камоли лакот и пол. (Фирф. 3, 119–120); зашто ме, брајка, устixe, / зашто ме, брајка, устixте, / ни жена, брајка, ни мома? / Зејте го, брајка, Димитар, / зејте го, брајка Димитар, / в таткови двори носејте, / на креветo го сложејте! (Кот. 80)

2. во елиптични реченици (обично удвоено); ни ви идеме, девојки мори, / ни ве сакаме: / овам имат, девојки мори, / лепи момчиња (Гин. 246); и говори Иво добар јунак: / – А егиди, горска ереблица! / Ни сум женет, ни ќе да се жена, / ќе си зеам девет браќем сестра (Мил. 415–416); никој крај неја немаше, ни татко, ни стара мајка, /.../ крај неја имаше една змија шарена. (Бел. 264)

НИ чесѝ. Вид. **не**; никуј ни ми са наима / да ми флезе фаф Будима, / чи а Будима затворена / и си има каља висока. (МПр. IV, 3, 145)

НИ...НИ *сврзн. сврзува два еднакви дела на реченицаиѝа шѝио меѓу себе се неѝирааѝи*; тонка јасика тонка да бидит, / тонка да бидит, сенка да нема, /.../ ни пут да путит ни род да родит (Мил. 41); варај, Стојане, мили стопане, / ни је од Бога, ни је од човек, / туку ме мене мајка прокаљна (Фирф. 3, 125); ран босилек, бел босилек во гора венеет, / да појдите, прашајте го зошчо ми венеет. / Дал венеет, дал венеет за вино црвено? / дал венеет, дал венеет за љута ракија? / Ни венеет, ни венеет за вино црвено, / ни венеет, ни венеет за љута ракија, / ми венеет, ми венеет за убаво моме. (Клич. 38)

Во и з р а з о т: **ни е жива ни умрена** – *иолужива е*; синојке се таа (младата невеста) разболела, / ни е жива ни пак е умрена. – / Ми оддее шчо ми поодеје, / бајаги ми место откачиле, / изговори убава невеста: / – Бог те убил, Тодор арамија, / ти не позна убава невеста! И-и! (Клич. 48–49)

НИ ОШТО Вид. **ништо**; два се орла виет над темна зандана / во зандан ми лежит два крала два брата, / а за ошто, боже, за ни ошто. (Трен. 5, 39)

НИ' зам. Вид. **нив**; станаа они троица / и по ни' свата дружина, / слегнаа доле осоја, / оддалек идат и гледат: / хајдуци тамбура чукат, / хајдуци оро си играт, / на Кузмана песна си пејат (Каран. 48)

НИВ *зам. лична 1. голѓа (иолна) форма за предметѝи на личнаѝа замена за 3. лице множина т и е, о н и; шѝио им ѝриѝаѓа на оние за кои се зборува*; подај ми пушка берданка, / ја да се добро обружа, / метерис убав да фата, / турска потера да дочека! / Дури нѝ кутна стомина, / ја жив не се предава, / ја на нив ка си одмазда. (ТМ 238)

2. со ѝредлоѓ ѝред себе; м е ѓ у: еј, триста попа, мили мој мори, / триста калуѓера, јоф – оф – ој, / меѓу нив је, браќа мој, / Кирил Пејчиновиќ, тужна ја (ИФ); **н а:** ја жив не се предава, / ја нив ка си одмазда (ТМ 238); и на нив им потио говоре: / – Беглички, беглички, браќа да ми сте, /.../ сакате ле млад кеаја? (Драг. 210); **о д:** главата (на Диме чорбаѝи) му ја одрежаа, / мулјазим го одредија, / бела му книга пратија / на битолскиот валија: / – Слушај бре паша, валија, / испрати дваесет текови, / крени си твои лешови, / лешови ѓупски, аскери, / поцрне од нив Могила (Кав.111); два се змеја у планина бија, / од нив тече река руменлија, / право тече у

Солуна града, / у Солуна покрај зандането (Крст. 62); **п о**: дошло време сватој поминале, / бајги време Милош кинисало, / бајги време по нив кинисало (Р. 144); кинисава по бели друмови, / напред иде Сељо буљукбаша, / и по нив је три илјади војска (Р. 114); **с о**: нешто, Боже, ќе те молам / за мојта мила ќерка, / мила ќерка Василика! / Клај ја, Боже, во рај Божи / при твоите сите ангели, / песни со нив да си пеит (Шапк. 3, 554); собрале ми се, набрале, / до седмодесет јунаци, / и со нив едно старчиште (Р. 404); **с о с**: сос нив се Мурат најде, / Арапа го сабља не сече, / дервиша го куршум не дупи (Р. 114). И др.

НИВА ж. (збирна множина н и в ј а, н и в ј е) **1.** *ио̀го̀лемо ѓарче земја, земјинише кое се обработува; ораница*; има мајка сребрен прстен, / со него се поношева, / како сокол со вишина, / како море со длабина, / како нива со пченица, / како лозје с црно грозје, / така мајка со мила сина. (ИФ, Има мајка сребрен прстен, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); ти не знаеш, сине, / прво мое чедо / на нива родено, / три дни недоено (Кон. 1, 9); никако ми жена не постигна, / никако се овца не објагни, / та ни нивје чеинца родие, / ми се стори голема гладиа (Мил. 42); *со гла̀го̀лише*: к о п а : ти да ми жниеш, / ја да те гледам, / мори Божано! / Нива да копаш, / ја да те гледам / мори Божано! (Идн. II, 5, 48); о р а: левен Пејо нива ора, / нива ора, песна пеје, / песна пеје гласовита, / гласја оде дур на царо (Шапк. 5, 229); *во форма за обраќање*: н и в о: порој потече, ниво голема, да те однесе, / да те однесе, ниво голема, дур в Мариово! (Гин. 246); *во мн. форма*: н и в ј е: ти си имаш, лудо, машко дете, / ти остаам нивје и ливаѓе, / ти остаам девет кули азно (Мил. 256–257)

2. *иосевој на ша̀квалѝа ѓовришина*; Петрејце, верно либе ле, / со што да нива врземе, / кога јажици немаме, / кога си вител немаме. (Ник. 128); облагала се Петкана / с помала девер Деана / да ожнеј нива голема. (Кон. 29)

Со и м е н к и т е: **горница**: имам си нива таткова, / сеана с бела пченица, / во среде нива горница, / таму ме мене оставете (Кон. 344); **орница**: Расиме распашанику, / не оди ноќа слободно / кроз тие ниви орнице, / кроз тие круше зимнице, / сега се лоше године / ајдуци глава дигнале / Амида ќе га грабует (МФ II, 3–4, 491); Седна ми Џемо слободен, / под таја крушка водница, / на таја нива орница, / во лева рака килибар, / во десна рака мартин? (Горѓ. 101); седнал ми, Џемо слободен, Џемо, / во таја нива ораница, / под таја круша горница, / на таја сенка широка (Р. 404); во рока пушка бер-

данка, леле! / Ситни патруни вкрстени! / Прескочи нива орница, / летна ми Цемо да бегат, леле, / по таја нива широка. (Р. 404); **прелог**: овци му се изјагнале, / сека јовца и јагненце, / прејодница две јагџа, / жито му се народило, / сека нива амбар жито, / прелог нива два амбара. (ИФ, Љубил змејон три деојки, с. Ковач, Порече, 1969); **угар**: Булгарка вели, говори: / – Земи си мене, Јуване, / ја ку ти фного донеса: / петстотини ниве угари, / друзи шестотин сеени, / сени бела пченица. (Молер. 138)

Со п р и д а в к и т е: **агаларска**: и ка ми легна и да ми заспа, / да ми ја изеде турската нива, / турската нива и агаларска (Паск. 60); **баштина**: тогај предума млад Стојан: / – Хеј гиди верна дружино, / многу ве мака намачив, / јошт мало гајрет чинете, / носете ме тамо горе, / во таја гора зелена, / имам си нива баштина, / сејана с бела ченица, / во среде нива горница! (Кон. 344; Мих. 260); море Вардаринке, Дојке бре, џанџам, / ергенете плакат, / море Вардаринке, Дојке, бре џанџам, /.../ за нимна баштинија, / за тенките пушки. / Мила наша баштинијо, / кој ќе оре баштини ниви, / кој ќе намета тенките пушки, / тенките пушки на десното рамо? (СБНУ ЛШ, 207); **газдинска**: да качам ручек, мамо, на глава, леле, /.../ да уврзам дете, мамо, на рамо, леле, /.../ да идам боса, мамо, на жетва, леле, /.../ гулеми нивје, мамо, газдински, леле! (ИФ); **голема**: **голема**: посадила Кира големата нива, / големата нива, три загони место, / три загони место жолто, бело просо, / отишла је Кира да си види нива (Шапк. 2, 109); облагала се Петкана / с помала девера Деана / да ожнеј нива голема (Кон. 29); поведе ѝ бего / на гулема нива. / Поста закараа / дага и широка; / на неја ручаа / и та ижнуваа / вечера тераа (Самар. 73); а Јана им вели: / – Мили кукувици, / мили лестовици, / ага си такнете, / мене да кажете, / погаче да месе, / на мајка да прате, / да си види мама / какво чисто имам / од голема нива / сè бела пченица. (Молер. 183); **грозлија**: ним шетај, Цемо, слободен / низ тие нивје орлије, / низ тије нивје грозлије, / распашан, Цемо, растурен, / под таја сенка дибела. (Биц. 4, 98); **грутлива**: ај, што е чудо станало / во тоа поле струмичко, / на таа нива орница, / на таа нива грутлива (ИФ); **зелена**: Лазаре синко, Лазаре, јуначе, / јавни си којна дорија, / прошетај рамни чаири, / разгледај ниви зелени, / дали е плодна година (Црн. 22); **зетова**: одиле шо ми одиле, / стигнале ниви Лазови: / – Лазаре, море, Лазаре, / сите нивје пожнати, / нашите нивје нежнати. / Девет сме куќи напрајле / затови нивје нежнати! (Паск. 34); **јунакова**: тој што ми е од винева лоза – / фрлите го јунакове лозје; / тој што ми е од бела пченица – / фрлите

го јунакова нива (Сел. 424); **класена**: Ѓоргиден му вели (на Велигден): / – Јас полепо носа, / нивјето класени, / межите зелени, / врбите цутени! (Паск. 18); **Лазова**: Вид. кај н и в а 2; **лебородна**: погор' најде једен млади орач: / – Добро утро, море, млади орач, / кај си ораш, лепа песна пејеш, /.../ дали ти је невест` ујдисана, / али ти је нива лебородна? (Рад. 5); орал Нено нива лебородна, / ем ја оре, ем си песна пое: / – Та дали е нива лебородна? (Мих. 4); девојчица цорни очи колнит, / што гледајет крај Дримови: / – Не продавај нива лебородна, / ни ливада зелена, / ни две воденици! (Р. 202; Р. 209); **мала**: Бано оре таја мала нива, / мала нива до триста дуљума, / он си тера девет севгара, / девет севгара сури волови (МФ I, 1, 181); **нежната**: одиле шо ми одиле, / стигнале ниви Лазови: / – Лазаре, море, Лазаре, / сите нивје пожнати, / нашите нивје нежнати? / Девет сме куќи напрајле, / затова нивје нежнати! (Паск. 34); **нежниена**: море моме, малој моме, / многу те сака. / Пари нема да те зема, / да се ожена. / Продај нива нежниена, / мене земи ме! (Црн. 78); **неорана**: па станаа, та кренаа, / куга беа през полето, / погледнала цан фикиа: / сите ниви изорани, / нихни ниви неорани, / сè са трева ураснали (ПСП. VIII, 39, 947–948); оти немаш куќа, куќа покуќнина, / куќа покуќнина, лозје нерезина, / лозје нерезина, нива неорана (Ѓорѓ. 54); **орлија**: ним шетај, Џемо, слободен / низ тие нивје орлије, / низ тије нивје грозлије, / распашан, Џемо, растурен, / под таја сенка дибела. (Биц. 4, 98); **пилоричка**: та летнахме, Недо, ...токмо, токмо, / та паднахме, Недо, уф нивите пилорички. / Бог да бие, Недо, орачите пилорички, / шо ни нази, Недо, пропадија, распадија (МПр. VI, 1, 117, Бојмија); **пожната**: Вид. кај н а ж н а т а (нива); **рамна**: дејгиди лудо и младо, / остави неа – земи ме мене! / Како се остава, Стано мори, жена венчана / се заватила, Стано мори, / како капина во рамна нива (Стр. VI, 3, 74); ми подвикнала / бела пшеница / од рамна нива: / – а што се фалиш, / бре црно грозје / од убаина? / Ти што се фалиш, / бре улаштина, / бре палаштина? / Ништо ми немат / од бела Пшеница (Книж. III, 268–269); дејгиди лудо и младо, / остави неа, земи ме мене! / – Како се остава, Стано мори, жена венчана – / се заватила, Стано мори, / како капина во рамна нива! (Стр. VI, 74); **роделива**: отидое дур при Пејо: / – Ој ти Пејо, левен Пејо, / нива ораш, песна пееш, / песна пееш гласовита, / дал т' е нива роделива / или севгар многу силен, / или жена пречеклива, / пречеклива, преводлива? (Кон. 249; Шапк. 2, 100; Шапк. 5, 230); отидое дур при Пејо: / – Ој ти Пејо, левен Пејо! / Нива ораш, песен пееш, / песен пееш гласовита; / даљ ти је нива роделива, / или сев-

гар много силен, / или жена пречеклива, / пречеклива, преводлива? (Шапк. 5, 230; Кон. 249); **родна**: ајде на билје, бела Билјано, / бела Билјано, ти посестримо / билки да бериш, потки да редиш / билки да бериш, стадо да крмиш. / Ти да запотниш вашата куќа, / вашата куќа вашето трло / вашето трло и кошарата / крај кошарата родните нивје. / Ти да накрмиш стадо братово, / стадо братово од брат Дамјана (Ник. 115); **родовита**: дај Бог добро, незнаен делио! / А шчо олку си се распеало / оваа песна ногу гласојта, / гласојта, ногу разборита? / Дали ти је нива ногу родила, / а волои ногу јунакои? (Шапк. 4, 107–108); **сиромашка**: слезнал ми Делчев долу у полето, / долу у полето, долу вав Вардарско. / Там си најдел Делчев двама Арнаути, / дек си пасат овци в сиромашки ниви. (Манол. 157); овци си пасат тројца Арнаути, / ај овци си пасат во нивје сиромашки, / овците си пасат пет пари не даваат, / наметнале гуни крлузи в раце... (ИФ, Битола); **таткова**: имам си нива таткова, / сеана с бела ченица / во среде нива горница, / таму ме мене остајте, / под таа круша горница, / до мене да е пушката / пушката малихерката (Кон. 344); тогај продума млад Стојан: / – Дејгиди верна дружина, / многу ве мака намачив, / још мало гајрет чините, / таму ме горе носете, / во таа гора зелена, / имам си нива таткова, / сеана с бела ченица (ТМ 311); **треќа**: насејала Јана две ниве босилок, / две ниве босилок, треќа нива стратор (Молер. 230); **турска**: и ка ми легна и да ми заспа, / да ми ја изеде турската нива, / турската нива и агаларска. / Ка ми ојдое да ми ја отсекое, / три бели класја – три кила жито, / доста ми беше да с оможа (Паск.60); **убава**: не зимај, мари, не зимај, / не зимај, мари, попов син: / попов син си се поноси / со селцки чисти оломцки, / а ја се, моме, поносем / с убави ниве, љуваде (Молер. 136); **цела**: се наредиле жетвари – / цела га нива пожнеле, / пожнета, неповрзана. (МФ II, 3–4, 470); **чужда**: врати ми се, стари татко, / тебе в рај те не пушчаат: / си ми било голем ратај, / чужди нивје надорваше (Шапк. 5, 96); **широка**: Бог да ја прости / мојта мајка / и мојо татко, / чи ми остави / широка нива / ем да ја ора, / ем да проштавам. (Кауф. 224)

Со б р о е в и т е: **две**: насејала Јана две ниве босилок, / две ниве босилок, треќа нива стратор. / Чудила се Јана ка да го загради (Молер. 230); **пестотин(и)**: Булгарка вели, говори: / – Земи си мене, Јуване, / ја кју ти фного донеса: / петстотини ниве угари, / друзи шестотин сеени, / сени бела пченица. (Молер. 138)

НИВЕН -вна (и **нивни**) *прир.*, *зам. присвојна*; *шћо им при-паѓа ним*; н и в е н: денеска абер зедевме / од нивен Диме работник / од клетоно Црнобуки. / Раџа ти чинам голема: / рушвети да не земате, / живи да ми `и донесиш (ТМ 418); леб јадоја, аго мори, / писмо му пристигна / од нивен началник: / таму да одаја, аго, / пушки да земаја, / пушки манлихерки. (Црн. 327); н и в н и м. р. едн.: ете го иде нивнио даскал, / пред кајмакамо тој се исправи: / – Ој, кајмакаме, де гиди мрсно куче, / од прости људе ти шчо ли сакаш? (Манол. 139); калеш Мара ручек готвит..., / нивни татко чифтелија, лен, Маро, лен, / нивна мајка бубалчица, лен, Маро, лен, / нигде татко ѝ не дават, лен, Маро, лен! (Р. 291); н и в н а ж.: излегов да се рашетам / низ таја Бистра планина, / там најдов мојте браќа и сестри, / сите со пушки и бомби. / Нифна парола им беше: / „Смрт на фашизмот“ – викаа – / „Слобода на народите“ (Кон. 1, 12); си ја однесое (Мара) во нивното село, / во нивното село, при нивната мајка. (Мил. 100 н и в н о: ми точила Митра колку што сакале, / и Татари тога ми с` опијаниле, / на Татари Митра пари посакала, / н` извадое пари тие да ја даат, / туку си ја тие за раќа фатие, / за раќа фатие, зад коња фарлие, / си ја однесое во нивното село (Мил. 100); н и в н и мн.: скапо ќе ние платиме / со нивни пчошки животи! (Кон. 1, 7); мор` излага момчињата, / оженати, неженати; / оставије невестите / сосе нивни мошки деца (СБНУ XV, 164); па се браќа назад вратива, / си дојдова нивни бре дворови, / кога гледа стари деда Бојка, / нози му се нему подсечени (Р. 139)

Со и м е н к и т е: даскал, двор, Диме; мајка; началник; работник; село; татко и др.

НИВЕСТА ж. Вид. **невеста**; ки гу женат чурчуленот / за невеста булугска, / посестрими трисупашки, / попот бише црнјот гавран. (Биц. 1, 106); бре нивесто црнуока / уд д`алеку дунисен`а, / другар немаш д`а зборув`аш, / – верен другар мисичин`а. (Мисир. 94)

НИВИЦА ж. *гем. и хил.* од н и в а; фрцна волот с опашката, / го запрета во браздата, / врана гранка, пак је текна, / трчаница до нивица (Р. 404); промина орле, / остаи перче, / ја перче српче; / српче мене нивица, / а нивица? – пченица; / а пченица? – брашно. (Шапк. 5, 390)

НИВИЧКА ж. *гем. и хил.* од н и в а; к`и продадам нивичката, / па на раци к`и та земам. / – Мор Турчино скапотино, / што ти чини нивичката, / дважд ми чини тенка снага (Биц. 1, 53); невеста

момче фалеше: / Имам момче работно, / на ден бразда ораше, / во недела та лехичка, / и в месецот погонче, / а в годината нивичка. / Там дека момче ораше, / пушта го дремка нападна, / закачи рало стред нива. (Мил. 334–335)

НИВНИ *прид. присвојна односно присвојна замена за 3. лице множина – шито им припаѓа ним*; мор' излага момчињата, / оженати, неженати; / оставије невестите сосе нивни мошки деца (СБНУ XV, 164); па се браќа назад вратива, / си дојдова нивни бре дворови, / кога гледа стари деда Бојка, / нози му се нему подсечени (Р. 139); калеш Мара ручек готви, медет Маро, / нивни татко чифтелија, лен Маро, лен, / нивна мајка бубалчица, лен Маро, лен, / нигде татко не дават, лен Маро, лен! (Р. 291); там бил Цветков војвода, / таму е дедо Андреја, / таму е Ѓорги Смилевче, / таму се други комити. / Сношти таму отишле, / денес абер зедовме / од нивни Диме чорбаџи, / од клетоно Црнобуки (ИФ); ми точила Митра колку што сакале, / и Татари тога ми с' опијаниле, / на Татари Митра пари посакала, / н' извадое пари тие да ја даат, / туку си ја тие за раќа фатие, / за раќа фатие, зад коња фрлие, / си ја однесое во нивното село, / во нивното село, при нивната мајка. (Мил. 100)

НИВЧЕ *ср. дем. и хий од н и в а*; а што беше млада Ѓоргевица, / излага се, Бог убил ја ега! / Извадила ноже црноцрени, / па ги дала на Петре кираџи, / Петре тегле на маленко нивче, / дека оре млад Ѓорги орачо (Мих. 19); ја ка те носа под нивче / ако изникнит каранфил... (Р. 209)

Со п р и д а в к и т е: **босилково**: девојче, ореоо ветче, босилкоо нивче, / не врви ми низ дворје, / не мами ми сина, сина Костадина! (Мил. 344–345); **маленко**: а што беше млада Ѓоргевица, / излага се, Бог убил ја ега! / Извадила ноже црноцрени, / па ги дала на Петре кираџи; / Петре тегле на маленко нивче / дека оре млад Ѓорги орачо. (Мих. 19)

НИГДЕ *прил. на никое место, на ништо едно место, на никакво место*; син.: *никаде*; н е г л е д а: ништо се нигде не гледа, / само едно дрво високо, / и това беше црешново, / и това беше цветало: / на секо гранче и цветче, / на секо цветче пчеличе, / на едно цветче две пчели, / една ми пчелка пееше, / другата пчелка плачеше (ИФ, Паднала магла по поле, Скопје); н е д о ч е к а: овде постој, китени сватои, / онде постој и онде почекај, / да н' ќе дојдат до два брата зета. / Нигде, богме, не 'и дочекало. / Дома дошле ките-

ни сватои, / си донесле две млади невести, / и зетои на пат оставиле. (СБНУ XIII, 89, Прилеп); **н е з е м а**: бегот се многу разљути, / нигде го него не земат, / ми беше на Долни сарај, / с искачи на Горни сарај, / истргна шарена дуљбија, / та ми дуљбија намери / по онаа гора, планина, / да ми го пулит Кузмана, / да не ќе Кузман дофтасат! (Шапк. 4, 177); **н е ј а д а в а**: калеш Мара ручек готвит, медет Маро, / нивни татко чифтелија, лен, Маро, лен, / нивна мајка бубалчица, лен, Маро, лен, / нигде татко ѝ не (ја) дават, лен, Маро, лен. (Р. 291, 37); **н е м о ж е**: и ја извади Вело од Косово / и му ја даде на големиот крал, / и ја фати големиот крал. / Сабја има двадесет кључове / крал е тегли отсекаде, / од нигде не може да се отвори (Драг. 37); **н е н а ј д е**: баш полиц Саид ефенди, / со него прати потера, / селото го сардисаа, / целото село Могила. / Најнапред тргна низ село / басканлак в село да прави. / Целото село претресе, / нигде го Цветков не најде. (ТМ 422); многу градови, села пројдов, / како тебе, Битола, / нигде не најдов. (Милен. 23); се собрале будимчани, / сè ја гора исекоа, / нигде Јана не најдоа. (Трен. 7, 87); **н е м а**: сам си легвам, сам си станвам, / у полноќ се пробудувам, / барам, барам момичето. / Пусто моме нигде нема / – го набарав перничето (Вас. 260); сама ми се мома пофалила: / – Како мене моме нигде нема: / става има как` трска крај море, / глава има солунска гугувка, / косми има тура ибришима, / чело има златна амајлија (Јастр. 218–219); мајка го тогај проколна, / Стојана луто проколна, / – Стојане, сину Стојане, / ако ме, сину, продадеш, / нигде ставјало да немаш, / од јаже да не куртулиш, / душата да ти, сину, излезе! (Кон. 68); **т р г н е**: еј, од девет села, ли, раецки, / од осам кашти, ли, богати, / еј, нигде ја мерак, ли, не тргна, / нито ја мајка, ли, давала, / еј, пуштил е Петре, ли, златаро (Кот. 77)

Во и з р а з о т: нема нигде – *не постои, не може да се среќне*; само ми е куќа позновита, / само ми е рода позновита. / Има татко шчо да нигде нема, / има мајка шчо да нигде нема, / има куќа шчо да нигде нема. / Калдрми се од карагрошеви, / полесоци од дробна бисера, / вити порти од жълта дуката. (Клич. 77); **нема нигде никого** – *сосем сам е*; ај да се, Ненке, земеме, / ја немам нигде никого, / ни маќа, оште ни татко, / ни браќа, оште ни сестри. / Ненка се чудом чудеше / кој да си Ненка избере, / та си избрала, избрала / тоз, којто неја љубеше / и нема нигде никого. (Кауф. 351); **нигде никој** – *сосем сами*; сѝн сѝнила млада Јанкулица / у субота спрема неделаца: / модро небо надве с` одвоило, / јасѝн месец крви потекло, / јасно слѝце назад се вратило, / а што биле тие дреб-

ни ѕвезде, / останале както нигде никој. (Арнауд. 133); **нигде ставјало да немаш** – *цел животи да бидеш прогонуван!*; с и н.: *нигде место да немаш*; Стојана мајка луто прокљна: / – Стојане, сину море, Стојане, / ако ме, сину, продадеш, / нигде ставјало да немаш, / од ортома да не куртулисаш, / душата да ти, сину, излезе / на таја ќемер, Стојане, купија! (СБНУ XIII, 45, Велес); Стојане, сину Стојане, / ако ме, сину, продадеш, / нигде ставјало да немаш, / од јаже да не куртулиш, / душата да ти, сину, излезе! (Кон. 58)

НИГДЕКА *прил. на нитиу едно место, на никакво место*; Вид. **нигде**; **никаде**; дур' н' излезит од темна зандана, / дур' не даит тебе проштениа, / за теб' здравје нигдека ми немат (Мил. 252); Турци, каури се береет, / главјето да `и гледеет; / а онје Турци охрицки / нигдека ми `и не земат! (Шапк. 4, 178)

Во и з р а з о т: **нигдека го нема** – *не се појавува*; само гледа (Радевица) из поле широко, / да не види Раде Славе јунак, / зар он иде из рамно Кратово. / Чека, вика, нигдека го нема. (Арануд. 166)

НИГДЕН *прил.* Вид. **нигде**; робинчица говореше: / – Леле, Јанко, мили синко! / Јас си немам нигден рода, / нигден рода ни роднина, / само имах две дечиња, / едно момче и девојче (Шапк. 4, 31); леле Јуве, моме Јуве, / гиди црна калуѓерко! / Не оди ли, не шета ли, / не најде ли нигден вода / да измиеш бело лице, / бело лице од праове, / црни очи од плачове? (Шапк. 5, 67)

НИЕ *зам. лична за 1. лице множина (со заменката говорно-то лице означува повеќе лица, меѓу кои се смејта и себеси)*; од Бога ни је свакојако добро, / маќа ни је од рода хрисјанска, / ние бехме по земја Легенска, / Бог да биет легенски христијани (Мил. 32–33); ка ќе одиш, Димо, на Колица града, / на Колица града, на нова пазара, / да ѝ кажеш, Димо, на мојата мајка, / ние бевме, Димо, деветина браќа, / сите нè исклаа, сите нè избија (Кон. 54); отидоја кај солунски паша, / му кажаја на паша солунски, / дојди паша наш мили стопане, / сите триста наши погинаја, / само није тројца живи останавме (Р. 262/1/); горе, мале, нисан писке, / нисан писке, светци колнат! / Назад се, мале, ние врнахме, / ниљ најдохме мало трло, / да завртех чифт паласки, / да си тресех с дребен барут, / с дребен барут мало трло. (Шапк. 5, 112)

НИЕДЕН -дна *приг. 1. (во служба на заменска придавка: се одрекува присуситвото, присутството и сл. на кој и да било од поимите со кои е означена именката) нитиу еден, никој. а. самостој-*

но; ми исфрли пет-шест бомби на сите страни, / најосади војводата сам се загуби, / на ниеден жив во раце не се предаде (Кав. 113); турија бајрак на белег, / сви со ред дружина скокаје, / а ниједен бајрак не прескочи (Пул. 56); чуј ме мене, царе бре Лазаре, / цар Лазаре, моји мили татко, / много книги тебе ти идеја, / на ниједна солзи не си ронил (Р. 144). **б.** (*прег именки*); тогај вели Мартин добар јунак: / – Ај ти брате, Кралевиќе Марко, / поканивме знајно, непознајно, / а ниеден гостин не ми дојде, / што сме олку Богу погрешиле (Трен. 5, 30); белото Маре, мамо, на Цинциеви – / дали ја носи, мамо, седеф синцирлија / што ја правевме, мамо, девет другари, / аршин по аршин, мамо, девет аршина, / а Лазо не дал, мамо, ниеден аршин. (МФ I,1, 187)

2. *никаков*; ниједен лек не ми најдоа, / викнав си младо леле докторче, / младо докторче Босанче / и това лек леле ми најде. (Лојо 22)

3. *најлош (за болест)*; Гуга болна лежит од ниедна болес, / од ниедна болес, од црната чума, / примират, замират на мајкини скутеј. (Мил. 360)

Во и з р а з и т е: **в ниедна коа** – *во ниедно време*; море домаќинќе, ќе си ме оставил о, о, / в ниедна коа со дробни челеди, о, о, / на големи маки, на голем киамет, о, о, / ти си ме оставил на видело, о, о, о, / а ја в темница да го гледа, о, о, о! (Шапк. 5, 340); **ниедна доба** – *во олабока ноќ*; јавна си коња, дилбер бело Магде, / ниедна доба, / кај тебе дојдов, дилбер кротко јагне / петлена доба (Трен. 4, 59); кинисала Јана по квечер на вода, / поквечер на вода по ниедна доба. (Трен. 7, 27); изјава коња ниедна доба, / зора го взори под Белиграда (ИФ); го пристигна Марко Кралевиќе / и му вика уште оддалеко: / – Добро вечер, дедо, стари дедо! / Што те тебе нужда дотерало / да ми одиш по ниедна доба, / по пустата земја по краина / со онаква торба малечкава? (Сазд. 6, 119); **на ниедна доба** – *во олабока ноќ*; кинисала Кала / увечер на вода, / на ниедна доба (Совр. XXXI, 4, 90); тешко не ми падна дека ме целива, / потешко ми падна зашт’ ми киска зеде. / И јас да те најдам на ниедна доба, / и јас те целивам и киска ти земам! (Кон. 127–128); **по ниедна доба** – *по олабока ноќ*; кинисала Јана на квечер на вода, / по квечер на вода по ниедна доба (Трен. 2, 26)

НИЕТ м. (тур., арх.) *намера, наум (во изрази обично со глаголиште: има, нема, стори, чини)*; Вид. кај изразите.

Во и з р а з и т е: **има ниет** – *со намера е (оа сѝори нешѝо)*; се обзрна најмалечек Стефо: / – Бегај, бегај, силна тебабијо, / ако стана на нози јуначки, / бре еден в душа не остава! / Не су дошол кавга да зачеме, / ток су дошол грозје да прекупа, / ниет има в есен да се жена (Ил. 126); а за кој си појде и не дојде, / за него иљач си нема, / за века тамо остануат / нито има ниет да се вратит (Тах. 130); о мори, бабо стара, убил ми те Господ, / зар ти ниет имаш нас да нè одделиш? / Смртта да те дели, тебе да те нема! / Ама ние двата в шарена одаа, / в шарена одаа, на мека постела. (Мил. 345); изговори Порче од Авале: / – Оф, невесто, мое мило добро, / ниет имам на срце јуначко, / бејќи тебе, чудо, да те терам (Цеп. 34); **ниет нема** – *нема намера, не мисли (оа сѝори нешѝо)*; вујко правит свадба три месеци, / свадба правит, а ниет си нема / за да одит п' убава невеста (Милош. 72; Мил. 78); уше малу душа зборуеше: / – Бог те убил, мој стопанине, / ја те чеках до девет години, / и десетта да беше не дошол, / ниет немах ја да се омажа, / ниет имах во море да се фрла (Икон. 141); стори ниет да слезам, / да јубодам мајка ти, / да закољам татко ти, / греј ми падна за тебе, / ќе останеш сираче, / без мајка и без татко (Биц. 4, 306); **стори ниет** – *реши, донесе решение, одлучи*; ниет сум сторил, Јано, да ти речам, / ајде, Јано, двата да се оставиме, / ни род ми роди, Јано, / ни род ми дојде, / ни у род појдоме (Стр. VIII, 2, 42); ја спремај се, млада Србинице, / ниет сторив, назад не се враќам (СБНУ XIII, 93); сторил ниет Кузман да си бега, / да си бега, џанам, од Битола, / да ми одит, џанам, Америка, / Америка, земја печалбарска (Кав. 44); сторил ниет Марко Нуна / дома да одит, / не си пошол право дома, / бреј, ќерата! / Ток си пошол у Костовици, / при Костовица (Р. 404); **чини ниет** – *реши, донесе решение (оа сѝори нешѝо)*; чини ниет, Недо, да ме зевеш, бре севдо, / чини нијет да ме зевеш (Биц. 1, 41); чинав ниет да си јодам / уф една куќа богата, / тамо има еден галаб, / снагата му е ангелска, / курбан ќе одам по него. (ИФ)

НИЖАН *г.л. приод.* од н и ж е; даде Господ пролетни дождове, / дотека си горе и доле, / а највеќе река Каменица, / та занесоа кула каменита, / та однесе девет кутли бисер: / нижаниа на крај исфрлила, / а ненижан по дното потанал. (Стоил. 45)

НИЖЕ *г.л. несвр. 1. а.* сѝава во ред на конец, жица, низа (бисер, жолѝици, алѝани, флорини и др); *реди нешѝо во еден ред*; са навидех малкај ле, Дано, / да гу збирум, да гу нижум. / Гу збирах малкај ле, Дано, / уд изгрева ду завода (Пеев 331); *со именкиѝе:*

б и с е р: донеле са пет товара свила, / донеле са еден товар бисер, Димка да седе, бисер да ниже, / да си ките тија златни јузди (Мих. 108); Лоза Лозана – бела кадана, / Лозанин татка три кули прави, / три кули прави, три манастири, / бела Лозана кал му фргаше, / кал му фргаше, дребни камења. / Тас не препсјаше чардак да седи, / чардак да седи, бисер да нижи, / бисер да нижи за бело грло. (Паск. 60); б у р м а п р с т е н: шо си, моме, наљутена, / наљутена, насрдена, / даљ стројници не дојдое? / Чекај, Чекај ду недеља, / дур да нижат бурма прстен, / дур да китат ал шарвета (Паск. 20); ж о л т и ц и: ајде слушај, слушај, калеш бре, Анѓо, / што тамбура свири. / Тамбурата свири, калеш бре, Анѓо, / анјама да станеш, /.../ на чардак да седиш, / на чардак да седиш, калеш бре, Анѓо, / жалтици да нижеш (Манол. 18; Црн. 257); *во формаџа* **низе**: од лице (на вдовицата) с'нце грејеше, / од заби бисер низеше. (Лојо 3) **б. л-форма** **нижал** и **низал**; *г.л. ирид.* **нижан** и **низан**; с' ноќ седело мојето војник, / киски китело, бисер низало, / коњу на грива, себе на грло (Мил. 356); моето ми мило сва нош ми седело, / конци ми сукало, бисер ми низало, / бисер ми низало, коњу на гривата (Мил. 434); шарена гајда писана / со монистра низана (ХМ 6, 25); *г.л. ирил.* **ниже** **еќи**: нижала е Димка три години, / веќе ѝ се Димка додеало, / седееќи Димка, нижееќи. (Теох. 277)

2. ниже низа – *иправи низа*; сокол високо леташе, / со крилја сенка држеше, / под неа седе златари, / златари, Јанини братја, / на Јана саја шијеја, / на зето прстен ковеа, / на невеста низа нижеа. (Шапк. 5, 295)

НИЗ *иредл. за означување на 1. движење, вршење на некакво дејство по внатрешноста на нешто од едниот крај до другиот*; мома буљукбаша говори: / – ај на нишан да фрлиме, / низ прстен куршум провриме (Мил. 303); излезе Фроса да видит / од шареното одајче, / низ малечкото пенџерче (Шапк. 4, 13)

2. движење, вршење на некое дејство во границите на еден простор, место, средина и сл. по која иреминува, се иробива некој или нешто без определен правец; девојче, орео ветче, босилкоо нивче, / не врви ми низ дворје, / не мами ми сина, сина Костадина! (Мил. 344–345); и си појде в гори на лоење / што си шета низ гора зелена, / што истера сурего елена / пушти рта да го ватит (Р. 225). што да чине чауш Митре, / да развие црвен бајрак, / црвен бајрак арамиски, / да собере се дружина, / се дружина свој момчина, / да си појде в честа гора, / да си гони арамии, / арамии низ гората (Кон.

77); ко ќе појдиш во Белого града, / да си клаиш три млади тељали, / да викает низ Белого града, / да излезет свршени девојки, / да купеет свила и коприна (Мил. 261); е девоќо, бре девоќо, / ја излезни ле, излезни / вонка на равни дворове, / та разгледај, разгледај / и низ поле и воз поле (Пенуш. 5, 90); Стамено, пиле шарено! / Доста ми шета низ село, / доста ми фашта јарани, / јарани и побратими (Мил. 406); ка чула баба, разбрала, / збркала баба патишта: / нагоре баба надоле, / низ македонцките планини. (Пеев 318); на кревето го сложиле, / с јорган през глава завиле. / Димитриевата мајчица / футрина рано станала, / низ рамни двори одеше, / бели прсти кршеше. (Кот. 80)

3. во *шеќој* на некое *дејсѝво*; шума бука род родила / на три гранки две јаболки, / на треќата славеј пиле, / славеј пиле стои и песна пее, / низ песната размешуе: / – Бегај, бегај, стара... Огњанице, / каде идат клети Турци, / клети Турци арамии, / арамии Арнаути. (Иљ. 93, Велешко)

НИЗА *ж. она шѝо е на нешѝо нанижано (жолѝици, бисери, алѝани и ор.; а. самосѝојно*; ја го Лазар на Пазар / дек си кове маќските, / да товаре бел бисер, / да `и дарва лазарките: / секоја мома и низа, / на Маслинка не стигна (Цр. 25). **б.** *со именки ѝо себеси*: а л т а н и: брцни ми десна пазува, / извади низа алтани, / врзи ги на бело грло, / алтани да се жутејат, / грлото да се белеје, / душманите да пукајет (Ѓорѓ. 22); б и с е р и: пофали се кара бег девојче: / – Имам коси тура ебришима, / имам лице табак лист бела книга, / имам чело златна амалиа, / имам вежи морцки пијавици, / имам очи капка моракепа, / имам бузи два ѓула алени, / имам уста шеќерли кутиа, / имам грло чеша фикиена, / имам заби два низа бисера. (Молер. 100); п и п е р к и: Вид. кај ф л о р и н и; сретиле ми се стретиле / во едно тесно сокаче, / подувна ветар од море / јашмако и го одвеја, / од лице ј сонце грејеше, / уста низа бисери (Фирф. 1, 97); ф л о р и н и: у Робета низа флорини, / у Коцарета низа пиперки. (МЈ VIII, 1, 130)

Со п р и д а в к а т а: **флоринин**: нижах, сино, нижах, три низи флоринини, / пуштих, сино пуштих, тримина стројници. (МПр. VI, 108)

Со б р о е в и т е: **две**: ја го Лазар дека греди / со кривото магаре, / ка ми дојде на стрет село, / на стред село, на гумното, растовари товар бисер, / свите чупи `и дарва, / на танчарка две низи, / за пашкарка не стигна, / цикна пашкарка да плачи. / – Маљчи, паш-

карке, не плачи, / па јоднапре јас ќе дојда, / на тебе две низи ќе ти донеса! (МФ I, 1, 156); цикна пашкарче да плачи: / – Ој леле, леле, до Бога! / Кă ки си ода дур дома, / кă ки му кажа на татко, / кă ки му кажа на мајка, / кă ки му кажа на брата! / – Мăлчи ми, мăлчи, момичко, / јас па ќе дојда однапре, / ќе ти дада две низи. (СбНУ VI, 13); таа што беше пред неа / ничкум си в земи гледаше, / тие што беа по неа/ горе, долу гледаа, / си догледаа девојки / во зелени ливаѓе, / кај си коња сопинаа, / со две низи алтани, / со три низи бисери. (Стр. VI, 3, 62); **три:** Вид. кај ф л о р и н и н.

НИЗАЛКА ж. *низа од ѓари или монисџа за накийџ;* Стево си барал жолти флорини, / негова мајка, калеш Катерина / му побара една жолта низалка, / една жолта низалка од чисто злато. (ИФ)

НИЗАМ м. (тур.) *арх. 1. војник на реѓуларнаџа џурска војска;* пишале ме, мајко, низам да ода, / низам да ода, мајко, на сто души (Р. 291); Димчета низам пишале / од баш баздриѓан детето, / дочуе му невестица / удрила две бели раце / како два бели сомунџ (Ник. 24); оф, аман, аман, чајре заман, / да се запустџ Интово, / низеми да ми се вратат! (Кав. 33); пашо ле, царска заптио, / ја дај ни, пашо, низами, / в малешки села да идем (ИФ); *со џрилоѓоџ:* н е - к о л к у: валијата му рече на мудурот Реџеп, / на мудурот Реџеп, Реџеп Таксилдор: / – Да ти дадам неколку низами, / да го фатиш Дејан Војвода. (Трен. 5, 101)

2. џурски воен водач; даже (Туркињите) до цара јавие / за помошт низам да доет (Пул. 57); пашо ле, царска запито, / ја дај ни, пашо, низам, / в малешки села да идем (ИФ); нешто го дремка навали, / полегна Стојан па заспа. / Поминал си е беглико, / беглико, море, низамо, / попленил му е стадото. (Мих. 116)

3. редовна џурска војска; книга ми дошла / на низам да одам (Совр. XXXI, 4, 94); јазаџа свадба жинџ / од неделе до неделе, / писаа го фов низамо. (Молер. 235)

Со п р и д а в к и т е: **млад:** Шефки ми со слезе долу ливаѓето, / тој ми фати јака пустија, / јака пустија со млади низами, / Димко се качи горе ливаѓето (Трен. 5, 102); **царски:** јазе имам една мила сина, /.../ ми го јузе (цара Сулејмана) во силна војска, / да ми оно ле царски низам оди. (Шапк. 4, 140)

НИЗАМКА ж. исто што и н и з а л к а, н и ж а л к а – *украс за на ѓрло, ѓуша;* станала Стојна од столо, / фрли ризата во огно, /

урвала долу в ќерале, / извади црни појаси, / фрли појасе на гренда,
/ кладе низамка на гуша, / тргнала ми се опалти. (Паск. 52)

Со п р и д а в к а т а: **флоринена**; туку бее јунаците, / јунаците долномалци, / му светие кондоите и низамки флоринени. (Рап. 52)

НИЗАМСКИ *ирид. шћо се однесува на н и з а м и н и з а м и* – иди си, тате, на пазар, / купи ми коња ранена, / ранена коња седлана, / купи ми руво низамско, / купи ми пушка далјанка, / купи ми сабја огњарка (Кон. 41, Мих. 118); дејгиди, тате, крал Богдан, / за тоа гајле немај ми, / појди си града Битола, / купи ми руво низамско, / купи ми пушка дебранска, / јас ќе ти ода на војска / за тоа гајле да немаш! (Трен. 5, 35)

Со и м е н к а т а: руво.

НИЗАМЧЕ *ср. дем. и хий. од н и з а м; млад низам*; кој ти купи кондурите, / кондурите за нозете? / – Ми 'и купи низамчето, / ќир Димитри за нозете (Фирф. 3, 282); Косто ле, помлад девере! / Дали сте чуле разбрале, /.../ в село Турци дојдоа, /.../ болно низамче носеа, /.../ кај нас на конак дојдоа, /.../ болниот го донесоа (Тах. 148).

НИЗАН¹ *м. арх. Вид. низам*; о бо, бо, мор нано, / и ти црно невесто. / Тескере ми дојде / на низан да ода. / Тескерето пее / дванајсе години / и тринајсе месеци. (Паск. 71)

НИЗАН² *м. Вид. низанка*; ќе те питам ем распитам, / сакам право да ми кажеш, / дал си нашал низ низани? / – Ак сам нашал низ низани, / като нихка да се вием / на твојето бело грло (Ив. 139);

НИЗАНКА *ж. н и ж а л к а – украс за на грло, гуша*; урвала (Стојна) долу в ќерале, / извади црни појаси, / фрли појасе на гренда, / кладе низанка на гуша. (ИФ)

Со п р и д а в к а т а: **дробна**: ако мене превариш, / цаба тебе баиро / сосве дробни низанки. / Ако тебе превара, / цаба мене стадото / сосве руди јагџа. (СБНУ V, 178)

НИЗАНСКИ *ирид. шћо се однесува на н и з а н, низам*; син.: *низамски*; (мори нано) и ти црно невесте! / Тескере ми дојде / на низан да ода. / Тескерето пее / дванајсе години / и тринајсе месеци. / Жалај ми мар` мајко, / ти црна невесто, / ка ќе ја облеча / низанска промена, / дванајсе колани, / три пара фишеци? (Паск. 71, Егејска Македонија)

С о и м е н к а т а: промена.

НИЗАШТО *ирил. за нишиѠо (реѠика форма);* скарале ми се снаа и золва, / ми се скарале за низашто, / снаата вели: – Јас поубава, / золвата вели: – Јас поубава. (Фирф. 3, 158)

НИЗГЛАВЈЕ *ср. Ѡерница, зѠлавје;* заспала ми је / Паун Богдана, / заспала ми је / на врв планина. / Постела је је / зелена трева, / изглавје је је / сѠ гороцвеѠе (Р. 404); прва китка проговарат: / – Не давај ме по момчиња, / момчиња ми лошо носит, / везден, везден по паберки, / а навечер под низглавје (Р. 404); со трева се покрило, Велико, мори еј ѣузел! / Срп си клало в низглавје. / Сакав да го разбуда, Велико, мори еј ѣузел! / Летна моме да бегат! (Р. 404)

НИЗОК -ска *ирид.* (спрот.: в и с о к). **1.** (*за човек*) мал на расѠи; кога мајка умираше, / таја мене нарачваше / да не Ѡубам ниско чупе / нито ниско, ни високо (Совр. XXXI, 4, 86–87); кој имат висока жена, / да не седит под јасика, / јасика си дома имат. / Кој си имат ниска жена, / да не седит на пенушка, / пенушка си дома имат. (Кис. 101)

2. *шиѠо не се наоѠа, не оди високо;* јодам си, јодам за вода, / ни мога да се находа, / чешмата ми е близичко / на мојто ојгун ходене, / на мојто назлѠан стѠпане, / на мојто ниско гледане (Кауф. 363); *во комѠаратиив:* п о н и с к о; Никола камен меташе / од високото буниште, / од пониско игралиште, / испаднаха му ножови / од стребрена ножница. (Верк. 91)

С о и м е н к и т е: гледање; жена; игралиште; чупе.

НИИН *зам. ирид. (зам. ирислојна) шиѠо им ириѠаѠа ним; нивен, нивни;* н и и н о: дор ги тури да се каче, / девет рида прерипнало, / па стигнало в ниино село, / да си гледа сестра Мита. (Мих. 139)

НИЈ *зам. лична за 1 лице множина;* Вид. **ние**; ниј Ѡи ојме, бре нивесто, ниј Ѡи ојме в Солуна града, / Ѡи купујме бре нивесто, Ѡи купујме, Ѡи тргујме: / на детенце, бре нивесто, на детенце либаденце, / а на мома, бре нивесто, и на мома антери(ј)ка. (МПр. VI, 1, 117)

НИЈА¹ *зам. 1. зам. лична за 1 лице множина;* Вид. **ние**; и нија сме деца на мајката земја / и нија имаме право да живејме (МпНОБ 90–91); јунаци виѠе, јунаци: / – Девојки мори, девојки, / нија имаме билки за глава, / билки за глава, билки за треска (МПр. X, 1–2, 146); ни(ј)а идиме да ви чиститаме, /.../ да ви чиститаме Но-

вата гудина. (Пеев 331); за нас веќе село нема, / нија ќе сме у гора-
та, / ќе правеме зулумето, / зулумето на Турците – / кај шо спијат,
кај шо пијат, / црно кафе шеќерлија (Кот. 55); ного си, Маро, тра-
јала, / оште малко да потраеш, / свекоро, Маро, ќе јумре, / и свекр-
вата ќе јумре, / дево, Маро, ќе цаним, / золвата ќе се јожени, /
нија двата ќе јостанем. (Кауф. 673, Пирински крај); јодат и пејат и
за бој мислат: / право стрел`ајте, право фрл`ајте, / нија Турчина да
ги избијме. / Од нас паднаа ду триста души, / уд них паднаа ду три
ил`ади. (Пеев 273)

НИЈА² *зам. полна форма 3 лице множина*; Вид. **нив**; шчо ли
беше солунски војвода: / – Дали слушаш, Маро крчмарице! / Да
отидеш гору зелену, / у ладну меану; / да отвориш шарени сандаци,
/ да изводиш свилени бошчалаци, / свите нија да подаруеш, / ќе ти
платив и натплатив. (Драг. 57)

НИЈДЕ *прил. на нију едно месѝо, на никое месѝо, на ни-
какво месѝо; низде, никаде*; урви, урви, наша снао, / оти којна по-
станае, / девет реки поминае, / нијде вода не најдое, / нито вода, ни-
то трева (Шапк. 5, 298); сам си Марко љубе фали: / – Енгелино, пр-
во љубе, / толко ојдох и обидох, / като тебе нијде ни видох / тенка
та висока, / бела та ромена! (МПр. IV, 3, 151); леле, Недо, бела Не-
до! / Ни(ј)де ми се чума не чу, / чу се чума у Недине, / та је била, та
је трила: / ударило Неде маќа, / Неде маќа, Неде башта / и Недини
милни браќа / и Недини милни снаи (Тош. 81); Мара на Петър го-
вори: / – Петре ле, Петре војводо, / јако ме фного милуваш, / из ус-
та ми вода даваш, / како галаб галабица, / сос калпак ми сенќа чи-
ниш, / като пајун пајуница, / ама ме нијде не видиш (Молер. 216);
много градове, села прошетах, / като тебе мил за мене нијде не нај-
дох. (Манол. 22)

С о г л а г о л и т е: **најде**: Битола, мој роден крај, /.../ много
градове, села прошетах, / като тебе мил за мене нијде не најдох.
(Манол. 22)

НИЈНИ (и **нимни**, **нихни**) *прид присвојна, зам. присвојна за
3. лице множина*; Вид. **нивни**; н и ј н а: ка га чула нијна стара мајка
ќерка што ѝ вели, / па излезла нијна стара мајка горе на чардаче /
да го виѓи нијна стара мајка свује Алииче (МФ II, 3–4, 490); н и ј -
н и о: градила Струмка Бендер града, / двесте мајстори, седумсто-
тин' шагрти, / па ошол Стојан мајсторо, / да сака нијнио замет.
(Шапк. 4, 283)

Со и м е н к и т е: замет; мајка; Вид. ги горните примери.

НИКАД *ирил. никоџаш*; море село, пусто село, / како си се населило, / никад Турци не минале, / оваа вечер поминале, / по конаци кондисале, / каде двама, каде трима, / а кај Рада деветмина. (ИФ, с. Црешнево, Порече); и му узма седмдесет дуќана, / што му сечел по дукат на дања. / Само јунак више се проќална, / никад баса на Турчин да нема. / Турчин баса никад не издржи, / само гледа нешто да превари, / да превари, јунак да погуби. (Арнауд. 167)

НИКАДЕ *ирил. (и нигде) на никое место, на ништо едно место, на никакво место*; мори ми, Милко, Милкано! / Била ја Милка убава, / имала мајка опака, / та ја никаде не пушча... (Иљ. 166); мило Јане, мило добро, /.../ од ка сме се заискали, / никаде се не видохме, / ни видохме, ни сретнахме (Теох. 190); тогај Марку текна за детето, / ко отиде дете да си видит, / си ми најде саде празни крошни, / а дете? – никаде го нема! (Шапк. 5, 90); аман, не оди во туѓа туѓина, / парите се, лудо, лесно печалат, / а нашата љубов никаде ја нема (Фирф. 2, 283); *во формата* н и к о д е: кинисало Иво Црногорче / да си сакат лико спроти него, / си шетало токмо три години, / никое го лико не арекса, / ни девојка, ни млада невеста (СБНУ I, 127); еј, мамо, мамче, мори, за нашта комшика, /.../ еј, комшика, мамо, Цвета убававица. / Еј, убава е, мамо, никаде ја нема. (Кот. 40)

Со п р е д л о г о т: **о д** (*од никаде*): (дејди, брате) она вурна да ја запечатиш, / од нигде прозорец да нема (Рус. 42); од никаде помош нема, / помош дојде само Гурчин, / само Гурчин Слатинчето, / и тој Климе Злетовчето... (Кит. 1, 111)

Во и з р а з и т е: **за никаде** – *многу лошо, не вреди*; кај се најде пушта квачка, / му ископа очината, / ми остана Пузе маже / коро, слепо – за никаде (Кон. 267); **никаде (ја, го, ги) нема** – *многу е редок (за нешто извонредно убаво)*; кинисало лудо на гурбет д'оди, / пред коњ му стои млада невеста, / пред коњ му стои и му се моли: / – Аман, не оди во туѓа туѓина, / парите се лудо, лесно печалат, / а нашата љубов никаде ја нема (Фирф. 2, 283); ај ти тебе, Гуро темничаре, / синоќ ида од твојот виљает: / твој сараи никое 'и нема, / дрво е веќе исушено (Црн. 218); **никој од никаде** – *сам*; заспал Иво в гора зелена, / а девојка Грозна Детелина / кој помини девојка разбуди, / а Ивана никој од никаде, / дури му се Богу дожалило. (Драг.74)

НИКАК *ирил.* Вид. **никако**; се бранеше (Груица добр јунак) од петстотин' Турци, / мало – многу шес недели дена; / дење – ноќе Грујо никак не спал (Рус. 57); една недела свадба ка се прави, / Димче никак не е заспал, / сега малко е заспал (Драг. 214); а на Марко Елена говори: / – Фала тебе Марко, прво либе, / зер ме толко рухо преличава, / та ме Марко никак не познаваш? / – Чак тогава Марко ја познава, / и се враштат во Прилепа града. (СБНУ 53, 738); откако сум на овој свет настанал, / по овој сокак никак не сум поминал. / Овој сокак на трендафил мириса, / а у сокако една куќа шарена (Фирф. 3, 273); е, Србинка моја невеста, од сме није узели сега / дванајесет години никак чедо не сме учедили, / ниту мушко ниту женско. / Дали младу да те оставам / или младу да те изгубам? (Ив. 134); *со иредлогой б е з:* си излезнаа ван од село, / ван од селото, горе в Чуката, / тамо се биа до девет саата, / без никак жертва они да дадат. (Мих. 268); тој вечера и либе вечера, / а мајка му никак не вечера, / а на мајка Марко одговара: / – Што ли, мале, с мене не вечераш? / Ли се срдеш на вечера посна, / ли се срдеш на слабости мои? (СБНУ 53, 737, Пиринска Македонија)

НИКАКАВ *ирид.* Вид. **никаков**; никакъв зулум немаше / од тија пусти каури! / Сите в куќата скриени ... / Јана си ја однесоа, /.../ о Ељмазови дворови. (Кот. 60)

НИКАКВИЦА *ж.* (за жена) *шїо е за никаде; нейрокойсана жена, нейрокойсаница;* ој от(т)ука, никаквице една! / Ако т' удрам со ремено тежок, / ќе ти извам очите од глава! / Три години ја него го бркам / и не можам нигде да го најдам, / а ти велиш дома да ми дошол! / Ти со мене шега си се бијеш! (Рус. 54)

НИКАКО *ирил. а.* на **никаков** начин, во **никаков** случај; откако се моме Ѓурѓе посвршивме, / никако се мило добро не видовме, / само еднаш, моме Ѓурѓе, на кладенец (Стр. VII, 3, 35); ој, Јано, Јано, убава Јано, / никако пород од срце да немаш, / дури не чујеш, дури не видиш / јод море камењ, камењ да цапти, / камен да цапти, змија да пишчи! (Фирф. 3, 123) **б.** *никогаи;* како се, моме Јано, посвршивме, / никако се, моме Јано, не видовме и /.../ до јесенос, моме Јано, на клаинче, / малку време, моме Јано, постојавме, / месечина, моме Јано, здрак подаде, / стомните се, моме Јано, раскиснале. (ИФ, Како се, моме Јано, посвршивме, с. Долгаец, Прилепско 1970);

С о г л а г о л и т е: **(не) вади се:** ја зедоа сабја чоадари, / му ја дадоа на цара Сулемана, / ја вати сабја да ја извајт, / ама сабја никако не се вадит. (Псп. IX, XLVI, 815, Прилеп); **не види се:** Вид. кај горните примери; **не дојде:** мајчице моја, мајчице, / никако да ми не дојдеш / у лојзе грозје да береш / ем жолти дуњи есенски, / зашто ме прати да берем / по рода дуњи да берем / а црно грозје да јадем (Р. 209); **не кандиса:** и никако моме не кандиса, / лудо младо се насрди, / па изваде него(ва) пушка / и ми удри малој моме / малој моме по бели гради. (Р. 240 /3/); **не мине:** откако гора никнало, / никако човек не минал / од тие клети ајдути (Кон. 73); никако трага не нашле, / Турците зулум сториле, / село Врбјани го изгореле! (Р. 209); **нема:** Вид. кај горните примери; **не постигне:** никако ми жена не постигна, / никако се овца не објагни, / та ни нивје чеинца родие, / ми се стори голема гладиа (Мил. 42); **не се усрами:** дене ноќе работевме, / како чесно да живееме, / како чесно челад / да изгледаме. / Сиромаштија претрпевме, / никако не се устравивме. (СбНУ IV, 55); **не скопнува:** проминаа (китени сватови) во лоша планина, / ке никако снегот не скопнует / ке с` никако мразот не стопует, / лете, зиме тве све е зима (Арнауд. 145)

НИКАКОВ -ква *ѝрид.* 1. во служба на заменска *ѝридавка* (*ѝридавска замена*) за засилено *негирање* на *ѝоимой* означен со *именкаѝа*; шо не дојде, баш девојко, / порано на вода! / Ил' немаше, баш девојко, / никаква кошула? (Р. 404); ја си немам тија бели паре, / ја си немам ни каквана згоѓа (Р. 144); дал' немаше, баш девојко, / никаков клашеник? (Р. 404); оттука Кузман тргнало / на Цунгалово бачило, / големи зулум видело, / никаква трага не најде (Шапк. 4, 174); *никаќав* зулум немаше / од тија пусти каури! / Сите в куќата скриени... / Јана си ја однесоа, / Јана си ја однесоа, / во Елмазови дворови (Кот. 60); шчо не дојде, баш девојко, порано на вода, / дал немаше, баш девојко, никаква кошуља, / дал немаше, баш девојко, никаков клашеник? / Нел појди си, баш девојко, горе Крастана, / да набереш, баш девојко, жута чемерика, / таја ти је, баш девојко, кошуља ј клашеник. (Јастр. 94); до суботу Кату да гу земеш. / Ја си немам тија бели паре, / ја си немам никаква згоѓа. (Р. 144, Скопска околина); Кузман си грабна далјанот, / накачи Качанска планина, / низ Караорман помина, / никаква трага не најде, / тука запали чубукот. (Шапк. 4, 174); еј прославил се гостољубен Аврам: / деведес' и девет години имал, / никаква челад од Господа немал. (Рус. 35); шчо ми беше цара Ефимјана, / ми немаше никак-

во чеденце, / нито женско, цара, нито мошко, / на ден ставјат по три софри леба. / Даде му Бог едно мошко дете, / го крстије сина Алексија. (Јастр. 227)

2. никаквџи; провикна се Секула Детенце: / – Држ’ се никаков црни Арапин, / не ет, кафпе, делибаша Марко, / не ет, кафпе, ајдут Дебел Новак. (Мил. 195)

Во и з р а з и т е: **никаков еден** – *за никаде*; пушти коња низ Скопје широко, / тува тамо Арапин да стигне, / ми го стигна дур надвор од Скопје, / вонка до седум саате места, / па си викна дели Татомирче: / – Никаков еден ти црн Арапин, / што си дошол кралеви да фашташ! (Мил. 191–192); **ништо никакво** – *она шџо нема вредносџи*; каде се чуло, џанам, видело, / моме во затвор, џанам, да лежи? / Девет години как лежи / во тие пусти зандани, / заради ништо никакво. (Црн. 260)

Со и м е н к и т е: жртва, згоѓа; клашеник, кошула; ловиче; оружје; роднина; посада; трага; ука; црква; чеденице, чедо, челад.

НИКАКВО *ср.* (во служба на одречна именка) *никакво не-шџо, никаква работџа*; тогаз за Турци ферман писале / на цара и на везира, / че е Димитар загинал / за нишчо и за никакво, / че си е кула направил / у това село Кунино; / кунинци, врли душмане, / а радјовене, инате, / сас рачанските бакале, / Генчага из Берковица. (Шапк. 4, 361)

НИКНАТ *џл. џриод.* од н и к н е; Цвето ле, цвеќе црвено, / само в градина никнато ии! / Никојпат ненавадено ии! / Приидов да те навадам / згрешив, ми те нагазив, ии! / Часот под нога подвена, / како петровко јаболко ии! (ИФ, Цвето ле, цвеќе црвено, Прилеп 1970); деојче, цвеќе црвено, / рано в градина никнато, / никнато, ненавадено, / прескочив да те навада. (Р. 291); девојче, танко ј високо! / Девојче бело ј црвено! / Дал` си од бога паднато? / Дал` си од земја никнато? (Јастр. 226)

НИКНЕ¹ *џл. свр.* **1.** *избие избувне (од земја), џојави се, џро`рџи.* **а.** (за расџение, цвеќе и сл.) *со именкиџе:* д р в о: никнало дрво високо / у това море длабоко – / корено му је од злато, / гранките са му од сребро (ИФ); л а л е: ако ти никне лалето, / чекај ме, лудо, на лето... (Кост. 36); с т р а т о р: та иди (лудо) на нови пазар, / та купи сивгар волове / и купи рало позлатно, / изори равни дворове, / та насеј, лудо, јадове, / та гледај шо ќе ти никне; / ако ти никне страторо, / фного ќе страдаш за мене (Молер. 12); с т р а-

т о р ч е: лудо ле, море, младо ле, / купи си севгар волои; /.../ изорај рамни дворои, / посеј си цвеќе секакво, / да видиш шо ќе ти никне. /.../ Ако ти никнет страторче, / страдно ќе бидиш за мене. (Христ. 69); т р е в а: дек ѝ е крвта опадала (на сестра Марија), / тамо никна трева ран босилек (Теох. 189); кога да јода, кога да утвора, / трева никналу машката врата, / стриди вџтарут малка дивојка. (Мисир. 96); п о л а: еј, закопале и зад каштата, Калино ле, /.../ зад каштата, о бафчата, Калино ле мори. / Момче никна бела топола, Калино ле, / момче никна бела топола, Калино ле мори (Кот. 28); ц в е ќ е: никнало, никнало / цвеќе шарено, / пред моми, пред моминото / пенџерче. (Милен. 128); никнало, никнало белоно цвеќе, / на Дени, на Денините пенџери. / Дења го, дења го Дена вадеше, / ноќа го, ноќа го момче крадеше (Р. 404); ц у н ц у л е: ако ти никне (Ружо) цунцуле / цумер(т) ќе бидеш за мене. (Христ. 69) **б.** (за *гора*); откако гора никнала, / никако човек не минал / од тие клети ајдути (Кон. 73). **в.** (за *девојче*); *излезе*; овде: *џл. ирид.*: н и к н а т – *излезен*; девојче, танко ј високо! / Девојче бело ј црвено! / Дал' си од Бога паднато? / Дал' си од земја никнато? (Јастр. 226)

2. *направи да никне, да се појави, да оживее*; просто да ми ти е, синко ле, / од бога би те врнало, / од земја би те никнало (Клич. 45).

3. *ирен. (за оружи предмети) појави се ненадејно, одеднаш*; р а л о: дур да се момче разбуди, / пустото рало никнало (Мил. 335); с е д е ф: ...ако ти никне седефо, / ногу ќе седиш без мене (Кост. 36); ф у р к а: пустата фурка дренова, / дури се мома разбуди, / пустата фурка никнала, / родила дренки здреани. (Кон. 269)

НИКНЕ² *џл. свр. ионикне, клекне, џагне ничкум*; никни, поклони се, гиздава невесто, / пехер ти дохода, та што ти донева? / Невестинско рухо голо и црвено. / Никни, поклони се, ти да го дарба дариш, / дарба да гу дариш тенка кошула. (Верк. 214)

НИКНУВА *несвр.* од н и к н е¹; на буништето габи никнует, / габите бере, чорба ги вари, / та ги гоштева старите баби (Верк. 310).

НИКОГ *ирил.* Вид. **никогаш**; Коле му велит, говорит: / – Дејгиди Тодор капидан! / Јас да знам оти ка умрам, / од тебе никог не с' одељвам! (Шапк. 4, 323)

НИКОГА *зам. форма за дирекџен објекџ*; Вид. **никого**; леле, синко, ти Ордане, / леле чедо, што ме најде, / што никога не го

нашло, / како мене што ме нашло, / да ми умри мојето чедо, / нити болно, ни неолно, / на здраво и на читао, / ни једен ден да лежано! (СБНУ XVI–XVII, 109, Прилеп)

НИКОГА *ирил.* Вид. **никогаш**; блажена гора зелена! / Никога празна не биваш, / ни лете, горо, ни зиме; / зиме си пуна овчари, / лете си пуна јунаци! (Мих. 210); *до друѓи глаголи: в и д и:* Бог те убил, мајко ле, / зашто ме од сон разбуди, / откако умрел наш Стојан / никога на сон не го видов / ноќеска на сон го видов (Р. 240); **н а ј д е:** леле, синко, ти Ордане, / леле чедо, што ме најде, / што никога не го нашло, / како мене што ме нашло, / да ми умри мојето чедо, / нити болно, ни неолно, / на здраво и на читао, / ни једен ден да лежано! (СБНУ XVI–XVII, 109, Прилеп); **н е с е с к а р а:** придржа го млада Ангелина / и на брата потиом говоре: / – Стани, браче, на јуначки нози, / оке брат ти сам да се убоде! / Тогај стана брат му од под платно, / па се двујца прегрнале; / до дека са живеале, / никога се ни скарале. (Шапк. 1, 71); **п о в е е:** моме ми луто проколна: / – Егиди ветер Меглене, / зашто ме од сон разбуди, / никога да не повееш! (Кон. 120); **п р е т е ч и т:** тога велит нивна мила сестра, / – Ај ви вие, два браќа роѓени! / Ако су ви дете загубила, / никога чешма да не протечит, / суо дрео пак суо да бидит, / детелина да ми се не родит. / Уште речта не ми ја дорече, / суо дрео начас израстило, / начас чешма вода ми протече, / детелина манастир се стори (Мил. 71); *со ирилоѓоий: с е г а:* тога рече Митре Поморјанче: / – А егиди млади гемиџии, / али сега, браќа, аљ никога! / Отгурнете новава гемија, / си имаме п’ една на јунака. (Мил. 263); еве ќе врви Попови Јована, / али сега, али бре никога. (Арнауд. 311)

НИКОГАШ *ирил.* во никое време, во ниедно време; ја стани, стани, Катице, / ашикот ти се посврши! / – Нека се сврши ем жени, / од мене просто да му е, / а од Господа – никогаш! (Црн. 126); блажена горо зелена, џанам, / никогаш празна не биваш, / ни лете, горо, ни зиме (ХМ 5, 16); јас си имам, Вело, машки деца, / каде ода јас си пари кара / и никугаш јазе не зијана. (Теох. 487)

Во и з р а з о т **од никогаш** – како *никоѓаш*; хајде мори, Дојчинице млада! / Почуј мене сега од никогаш, / подај мене чаша деверница, / да послушам китени сватои! (Шапк. 4, 74)

НИКОГО *зам.* форма за дирекџен објекџи од н и к о ј; сите на војска пратие, / кој сина, кој мили мнука, / а јас си нема никого, /

ни сина, ни мили мнука, / од тимар ќе ме истаит! (Мил. 285–286); и вака ти ми велеше: / – Мори Зицо, домаќинко, / што си толку запуштено, / како мене без некого, / и без мајка и без татко; / еден браток ти си имаш, / него, Зицо, да го молиш, / тој тебе да ти се најди, / за мене да ме суреди / и чесно да ме погриба. (СБНУ XVI–XVII, 107)

Во и з р а з о т: **нема нигде никого** – *сосем сам е*; ај да се, Ненке, земеме, / ја немам нигде никого, / ни маќа, оште ни татко, / ни браќа, оште ни сестри. / Ненка се чудом чудеше / кој да си Ненка избере, / та си избрала, избрала / тоз, којто неја љубеше / и нема нигде никого. (Кауф. 351); **нема никаде ништо никого** – *сосем сам е*; неќам те, шугле море, неќам те, ќелъчо, / зашто си немам ништо, никого! / – Земај ме мори моме, земал те господ, / и ја си имам од сè по малку – / од гуска шија полна ракија, / и ја си пијам, и на село давам, / па се надевам свадба да правам! (Црн. 234; Мих. 155)

НИКОДЕ *прил.* Вид. **никаде**; изговара пиле соколенце: / – Ај ти тебе, Ѓуро темничаро, / синоќ ида од твојот виљает: / твој сараи никоде (г)и нема, / дрвото е веќе исушено. (Црн. 218); кинисало Иво црногорче, / да си сакат лико спроти него, / никоде го лико не арекса (Ил. 127; ИФ)

НИКОДИНКА *ж. вид сорџа грозје*; Каља има црни очи, / црни, црни како грозје, / како грозје никодинка. (СБНУ XIII, 43)

НИКОЈ *зам. и прир.* **I.** *ниџу еден човек*; собра се мало, големо, / никој си глава не позна, / подназад дошла бабичка, / кога е глава видеала, / тога е баба плакала (Вас. 213); кога је мома белена, / белена мома, црвена / таја је мома без вера, / таја никој не верува (Павл. 301); Петре си коне ковеше, / Мара врз коне стоеше, / та си латински думаа – / никој да им се не сети, / не сети и не разбере! (Теох. 171); море, ја што имаш рамна снага, / дај да ја прегрнам, дај да ја прегрнам! / Море, ја што имаш бело лице, / дај да го целивам, дај да го целивам! / – Море и преграјќај, и целивај, / дума да не става, никој да не знаје! (Кот. 24); ако јунак тоа не познает, / туе глава мртва ќе останит. / Никој немаат јунак да излезет, / наведнаа глаите до семна. (Арнауд. 121)

II. *прир.* **1.** *ниџу кој и да било, ниџу еден*; разболе се дете нежинено, / нити жинено, нити армасано, / пусакало нешто пунуда, / нешто пунуда, шиќер црни сливи, / шиќер црни сливи, две благи јабулки! / Нема никуј који да му носе, / који да му носе нешто пуну-

да (Тан. 292); наклала се је голема седенка, / сабрали са моми и ергене, / дошла је и Ненка Попова, / погледнала моми и ергене, / до сека мома и ергенин, / а до Ненка никој нема. (Шапк. 5, 82); н и к о г о; ој лозе, лозе са с бело грозде, / като те сада, като те копам, / кој ќе ти бере белото грозде, / кој ќе ти пие рујното вино, / като си немам нијде никого. (Манол. 145)

2. никаков; а Бојана умна и разумна / два зетеи во обрз 'и баци, / в образ 'и баци, и дар си дарва, / си фати два брата роѓени, / си попрати без никоја кавга. (Мил. 418)

С о и м е н к и т е: **јунак:** черна се чума зададе / там долу Македонија / вав туј ми село Баница, / никој се јунак не најде, / чумата да си испади. (МФ I, 1, 140); **кавга;** Вид. го примерот под н и к о ј 2; **род:** мило, милна сестро, / Магдено, моме убаво. / Марко болен лежи / у гора зелена, / у трева зелена. / Никој род кон него, / салте сестра мила. (Кост. 99)

В о и з р а з о т: **никој од никаде** – сам; заспал Иво в гора зелена, / а девојка Грозна Детелина / кој помини девојка разбуди, / а Ивана никој од никаде, / дури му се Богу дожалило. (Драг. 74)

НИКОЈПАТ *џрил. никоџаш;* Здравко и Леско смислија / Стевана да го убијат, / на Нова година на вечерта, / куршумот в чело тегнеа. / Жално го жали мајка му, / од робја, браќа, си идва, / од гробје, брате, никојпат! (ИФ); Цвето ле, цвеќе црвено, / само в градина никнато иии! / Никојпат ненавадено иии! / Приидов да те навадам / згрешив, ми те нагазив, иии! / Часот под нога подвена, / како петровко јаболко иии! (ИФ, Цвето ле, цвеќе црвено, Прилеп 1970); блазе на стара планина, / блазе на гора зелена! / Никојпат празна не стои... (Фирф. 2, 231); н и к о ј п а т: и од тогај поодамна било, / кој ќе грешит негоје миле роде, / кој ќе греше на милата сестра, /.../ никој пaт грех немат проштаање (Мил. 70); *во формaиa* н и к о ј п о т – *никојпaиi*; се вратила назад Ангелина, / па го молит молба ем голема: / – Остави ме жива да живејам! – / Одговори млад Јован Поповски: / Никојпот нема живот за тебе!“ (Црн. 211)

НИКОМУ *џадежна форма за н а-предмет од одречнаиa џридавка* н и к о ј; *со џлаѓоли:* **дава:** тамо имат бунар баталиа, / нaт-тре имат змиа тројноглаа, / што да влезит сè си го изедвит, / никому вода таа не даат (Мил. 185); **даде:** ој, девојче, мајка те немала, / еј, те немала, никому те не дала, / твоего лице мене ме изгоре, / еј, гајтан веѓе, ле, црвени образи, / руси косе, срмени јелеци. (Крст. 33); **дума:** али гора никому не дума / од жалби је на Марка проду-

мала: / – Немој кѝни горица зелена, / туку кѝни Вела самовила, / она збрала тај сичките води, / прекара `и през девет планини, / от-кара ги на Перин Планина, / затвори `и ф кале мерџанлија, / зак-ључи `и ф деведесе френка. (ЗБР XIV, ЕИ 2, 208); **каже**: мајко ле, мила мајчице, / чуден сум сон сонувало, /.../ никому не сум кажало: /.../ с' исполна дворои гулаби, / низ гулабите сив сокол (Ник. 90); **рече**: секому чеша подаде, / никому нишчо не рече, / на Демјан че-ша подаде / и си му вели, говори: / – Земи, Демјане, чешата, / ти ќе земеш моја золва, / моја золва, грозна Милка. (Молер. 174) и др.

НИКУЈ *зам. и ѝрид.* Вид. **никој**; никуј ни ми са наима / да ми флезе фаф Будима, / чи а Будима затворена / и си има каља ви-сока. (МПр. IV, 3, 145); Парашкево, мила ќерко, / многу го фалат Ѓервасот. / Дуќан има, шкембиња вари, / вересија ги продава; / ту-тун има, цигари прави / во монопол работи, / на платата пари сака, / никуј му пари не дава. (Фирф. 1, 86); па се никуј не наима / да си купи Тодора. / Наел се је црн Арапин, / црн Арапин друга вера, / та си прекупи Тодора. / Зема пари да му брои: / бели пари надбровја-ше, / а жѝтици надмерваше, / оти је (Тодора) ногу убава. (Тош. 103); разболе се дете нежинено, / нити жинено нити армасано, / пу-сакало нешто пунуда, / нешто пунуда, шиќер црни сливи, / шиќер црни сливи, две благи јабулки! / Нема никуј који да му носе, / који да му носе нешто пунуда. (Тан. 292)

НИКУКИРА *ж.* (новогрч. од старогрч.) н е к о к е р а – *го-маќинка, ѓосподарка*; сиднал ми е Марку и Јанкула, / јадат, пијат, лѝкардија чинат, / шо му веле Марку на Јанкула: / – Триж блазе ти, брато, су нивеста, / су шен, брато, госте причикува, / су смијајќи, брато, и прувагија, / ами мојта, брато, никукира... (Мисир. 96)

НИКУЛДЕН *м.* Вид. **Николовден** – *христијански ѝразник*; туге се берат момите / и калешите неести, / девојки да `и попрашаш, / неести да `и попиташ: / – Девојки, море, девојки! / Каде е таја не-еста, / шчо све е скору довеле / на пролетниот Никулден? (Арнауд. 286)

НИЛТИ *сврзн.* Вид. **нити, ниту**; кондисала Црна Арапина, / кондисала над Солуна града, / телал вика нилти да се жени, / телал вика нилти да се мажи (Биц. 4, 26); мор невесто калешова, / каде ти е твојто момче? / – Ој, бре лудо, ти бре младо, / мојто момче у чуждина, / нилти писмо тој испраќа, / нилти него па го има, / поми-нале девет години. (Биц. 4, 165)

НИЉ *честӣ*. Вид. **нели**; си слезохме долу в поле, / малце есте да земиме, / благо вино да купиме, / ниљ не наска уситиа, / уситиа, уфатиа. (Шапк. 5, 111)

НИМ¹ *зам. лична долѓа (иолна) форма за предмет и за на-предмет од личнаија замена за 3 лице множина од т и е, о н и*; мили чеда, вие страв немајте, / турски јарем вие исфрлете, / доста вие на Турци трајавте / и евала вие ним чинивте; / дури има во планина шума, / дури има хрисјанцка Европа, /.../ ќе се смилат и ќе ви помогат. (Разгл. IX, 9–10, 918–919)

Со п р е д л о з и т е: **меѓу**: што ми је лепо убоо / на висока-на планина, / н’ онаа рамна рудина, / рајските софри ставени, / најгоре свети Никола, / до него свети Илиа, / меѓу ним сестра Мариа (Мил. 39); **за**: трговината им оди добро, / све се плашат да ќе носат модро / нема веќе онова да биде, / црн петок и за ним иде (МФ XVIII, 36, 183); **на**: дури на Тоски наполнат, / аскерот на ним фрлаа, / силен ми јуриш сториа, / Тоските ми ’и скршиа (Шапк. 4, 183); **со**: овие ореј ’и земам, дома ќе ’и носам, / Анчето мое сака со ним баклава да прај. (Стр. III, 5–6)

НИМ² *зам. лична за 3 лице мн. – иолна форма за предмет*; Вид. **нив**; *редовно со предлог пред себе*: **во**: во ним беше Ленка Тодороа, / тук помина Митре поморјанец, / ја поздрави Јана од Будима, / Јана не се со око опулет, / не пак уста Јана да отворит (Икон. 108); **по**: и по ним дванаесет попоји /.../ што ќе реча дванајсе попоји: / добро утро ти млада царице. / Дал Бог добро прав и ем пепел (Р. 225); кинисава сурли ем тупани, / кинисава китени сватови, / по ним иде убава девојка (Р. 114); **пред**: пред Турците сам свети Илија, / пред ним идит со свилени бајрак, / еден пајат, петима стануат. (Арнауд. 117); **со**: овије ореји земам, дома ќе ’и носам, / Анчето моје сака со ним баклава да праји! (Рус. 69); ми го пушчи пашата солунски, / го испија то вино црвено, / и јавнаја нивни добри коњи, / ќе си одат кај Калина крчмарица, / и азното со ним товарено. (Р. 262 /1/)

НИМ *честӣ*. (*неѓирана*) *не*; она веле и говоре: / – Не сум, лу-до, наљутена, / ни на мајка ни на тејко, / ни на мојте до два брата; / на тебе сум наљутена. / Ним ми врви ноќем време / низ нашите рамни дворја, / ним ми чини ноќе прилиз (Мил. 393); ним ме пити да ти кажам: / – Имах момче малечкаву / на дванајсет гудини. / Он утиде на јабанда, / на јабанда, на чужбина. (Мисир. 96–97); ај ним

јоди, каврак бре Ристо, / ај ним јоди често, често, / често, често, каврак бре Ристо, / често, често ф Енешево. (Пеев 316); ним ме пити да ти кажам: / Имах момче малечкаву / на дванајсет гудини, / он утиде на јабанда (Мисир. 96)

НИМ *зайоведен начин: немој*; седи, сестро, ним си ходи, теб' те лажи војник јунак, / тебе лажи, ќе т' излаже (Мил. 265); невестата му гојворе: / – Ним пеј, пиле, ним пеј добро, / ќе разбудиш добар јунак, / сега скорје е заспало (МПр. Ш, 4, 96); море Митро, кротко јагне, / кротко играј на ороту, / ним надигај праовете, / на јергене фесовете, / на фесуве пискулето. (МПр. Ш, 108)

НИМА *г.л. несвр.* Вид. **нема**; Радин башча нема сина, / нема сина, нима брата, / туку има девет шчерки, / десетта Рада најмала (Теох. 173); бигала, бигала мома Пилурјанка, / бигала, бигала, кошула нимала; / идначка имала, снаина му била, / снаина му била, мале, и та му ја зеле. (Мисир. 97)

НИМА (и **ЊИМА**) *зам. лична 3 лице мн. полна форма за предмет* оу т и е, о н и; Вид. **нив**; н и м а: па искочи Мара од Измира / и си збра два-триесе другачки / и с` нима дванаесе алајки / шчо ву држат поли и скутови (Драг. 97); кад пристигна Марко Кралевико, / сама црква била, се отворила, / па ми тури три синцира робе, / прво нима таин да им даде. (Арнауд. 107); њ и м а: дејди Марко, дејди ле добер јунак, / го видовме Костуриќ Јанкула, / и си вчера јоно заминало, / ем јоднесе млада Марковица, / меѓу њима Марковото дете (Р. 139); отрчава тија осум браќа, / отрчава горе ју планина, / ги догледа њима најмал братец (Р. 144); гроб ископаше, / њима ги однесоше, / и Ката рече: – Додајте ми кавал, / кавал Димитријов. (Р. 80)

НИМЕН -мна, **нимни** *прид. присвојна*; Вид. **нивни**; Гојко ле, Гојко јуначе, / ку к` идеш, Гојко, ку к` идеш, / според нимното село, / немој, сино ле, немој / коња да си ти сприпушташ, / селото е, бре, гулемо, / људето са ногу лоши, / теб' очи ќе ми те фанат (Кауф. 560); кренали си дома да си одат, / еј, пречека `и, ли, / пречека и нимната им мајка (Кот. 30); таму беше Гоцета, / таму беше Дамјана, / ... / со нимната дружина. / Меѓу таја дружина / имаше и девојки. (Кот. 68); ка `и чуле, ле, ка `и чуле / нимни мајки ле, зли душманки: / Јане дале ле, Јана дале / у заода ле, у заода! / Јанка дале ле, Јанка дале / ув огрева ле, ув огрева! (Кот. 11)

Со и м е н к и т е: **баштинија**; море Вардаринке, Дојке бре џанам, / ергенете плакат, / море Вардаринке, Дојке бре џанам, / за нимна баштинија (СбМУ 53, 207); **дружина**; **мајка**; **саја**, **село**.

НИМИ зам. лична замена за 3. лице мн. – иолна (долга) форма **1.** за *предмет*; *нив*; му велеет Маврудина: /... / – Хај ви, Турци, Анадолци! / Јас си имам до три сестри, / ними да си јас опитам, / али да ме потурчите, / али да ме загубите! (Шапк. 5, 102); на часот тамо ојдоа, / тамо ’и ними најдоа, / каде се тие готвеа, / вечера да вечерает (Шапк. 4, 174); ој ти тебе, Марко Кралевике, /.../ и отсега благослов ти давам / пак да бидеш јунак над јунаци, / ама к’ има појунак од тебе, / не ќе можеш само со јунаштво / да надбиваш незнајни делии, / а повеќе ними ќе надбиваш / со итрини и со измамвање! (Сазд. 6, 121)

2. за *индирективен предмет*; *ним*; а што ќе ти је таја ластагарка? / – Да јопечам леб на децата / и да им огнот ними јас запалам (ИФ); за сè ними ќе им простам, / само едно не им прошчаам: / то је шчо ме омажија / мене овде во чуждина, / да си немам ич роднина, / ни од татка ни од мајка. (СбНУ XI, 22, Охрид)

Со п р е д л о г пред себе: **без**: далјанот ми је татко ми, / острадава сабја – мајка ми, / чифте кубури – братја ми, / без ними не си излагвам! (Шапк. 4, 179); **во**: аман, Грујо војвода, / како те није жал за мојте бели гради / шчо све једно раците во ними ти беја (Р. 262 /1/); Гроздано, грацка каѓано, / ако ти је жал за мене, / направај куќи на патот, / завали оган во ними: / ко ка поминам оттака, / раците ќе си огреја, / перчето ќе си го исчешлам! (Спасе 84); Мевмеда си го затворил, / Мевмед кабајет не беше, / кабајет беше во ними / и није ти се молиме / Мевмеда да го испуштиш (Идн. II, 3, 82); **до**: под чадорот лелеј / три перници кадифе, / на пернице лелеј / три јунаци седеје / а до ними лелеј / три девојки убави (Р. 274); **за**: што ги бараш стадо овци од мене, / кога мене не продаваш за ними? (Кон. 246); **меѓу**: из могла ситна роса росит, / из роса сиви голоп летат, / а по него една еребица, / меѓу ними едно бело пиле (Шапк. 4, 322); меѓу ними, мајко, славен јунак стои, / славен јунак, мајко, Кољо Крушовецот, / Кољо Крушовецот, мајко, тој Никола Карев. (Сазд. 3, 20); **на**: по куќа ходит – чехлите влечит, / леб кога месит – на него спијат, / садој ми мијат – на ними дремит, / метла ми метит – ничкум падинат! (Шапк. 475); **над**: на планина кофил до колена, / во кофилот два бели чадора, / ај над ними Јанкула војвода, / ај со него Јанинка девојка (Биц. 2, 47); **о д**: се расрди едниот од ними: / –

Бог те убил, млада Секулице! / Ваков јунак ушч' еднош мајка не рождат! (Шапк. 4, 102); **п о**: извикна Јана подвикна / од високите чардаци, / од сребрените пармаци, / одздол иду војводе / по ними носе четнице (Р. 240 /2/); тера коња Асан до селото, / цело село ми је излезено, / ми ја носат, џанам, чучук Митра, / ми ја носат тија на гробишта. / Напре тргат, леле, попоите, / и по ними, леле, чучук Митра. / Штом говори, џанам, Асан-ага: / – Урнете је, леле, чучук Митра, / тргајте го, леле, бело платно, / уште сега Митра да ја видам, / пак носете Митра на гробишта. (ЗБР LXXV, ЕИ 4, 38); **п р е д**: ...вредни, мори, беќари / на мрамор плоча, мори, седеје, / љута ракија, мори, пијеје, / мезе пред ними, мори немеје, / мезе од мене, мори, сакеје. (Рап. 48); **с о**: не сакам, мила мајко, во корчански села / туку сакам, мила мајко, во костурски села, / во село Желево, / таму дека одат недела во црква, / и јас да одам заједно со ними (Р. 240 /3/); Кузману да му излезит / пашата ил' садријазам, / хич гајле Кузман немаат / со ними да се удират. (Шапк. 4, 179)

НИМНИ (и **нијни**, **нихни**) *ѝриѝ.*, *зам. ѝрисвојна; иѝѝо им ѝриѝѝага ним; нивни*; ка 'и чуле, ле, ка 'и чуле / нимни мајки ле, зли душманки: / Јане дале, ле, Јане дале / у заода, ле, у заода, / Јанка дале, ле, Јанка дале / ув огрева, ле, ув огрева! (Кот. 11); ајде, девојките жаљат, бре џанам, / нимни бели саји, нимните бели саји. / Ајде, нимни бели саји, бре џанам, / саји невезени седев наредени. / Ајде, саји, бели саји, бре џанам, / кој ќе ве облече, кој тафра ќе чине? (Кот. 52); море Вардаринке, Дојке бре џанам, / ергенете плакат, / море Вардаринке, Дојке бре џанам, / за нимна баштинија, / за тенкитр пушки (СБНУ 53, 207); жалко редат нимни Марку браќа, / нимни, милни, милни браќа: / – Леле Марко, леле мили братко, / на кој ости големо имане? (СБНУ 53, 581)

Со и м е н к и т е: баштинија, брат; мајка; саја;

НИМОЈ *зайоведен начин: немој!*; ти јоди моме Донке, / ти си јоди Македонке, / ти си јоди нимој стој. (Пеев 257)

НИМУЈ *зайоведен начин: немој!*; она (Стојничка) веле и говоре: / – Еј море лудо, да младо! / миниш. поминиш од тува, / низ нашите рамни дворје, / нимуј се с` мене задевај, / нимуј с мене смислувај, /.../ глава ме боле до бога. (Мил. 371)

НИН (и **њин**) *ѝриѝ. ѝрисвојна за 3 лице женски род еднина*; Вид. **нејзин**; н и н: н и н ј о: оздола греди / црна кочија, ву натре ми е / Соле отепан, / до Соле седи / нинјо стар татко, / на друга страна /

нина стара мајка. (Паск. 97); н и н а: потераа нина татковина, / па собраа таја силна војска, / силна војска педесе илјади, / и сос царо кавга подигнаа, / та го бија за година време, / царска војска половина падна, / ја од деца сал десет илјади, / задобија своја татковина. (Кост. 179); дошло време да ја мажат, / се здумале деветина браќа / ќе ја мажат нина мила сестра, / не кажале на мајка си, / ја дале преку девет матни води (Р. 225); н и н о: па појдоме млади армалии, / па фанаме јунак невеста, / и зимаме нино машко дете, / закламе го като вакло јагне, / испекох го като мрена риба (Ил. 323; ИФ); на перници Турци седат, / они турчки разговарат / утре рано да поранат, / тебе, ќерко, да те грабнат, / нино место да те носат (Фирф. 2, 208); н и н и: Бог му даде ними чеда прокопцани: / не се делат браќа, ни па нини деца, / род родини живат и се поминуват / живат зади четиристотини години. (ММ 1946, 9–10, 423); њ и н: кога приближи њино село, / кога виде њима сестра црква / њима црква сè со пресни гробишта (Р. 225)

Со и м е н к и т е: дете, деца; место; село, сестра; татко, татковина и др.

НИНА *изв. за иодражавање на иењеиџо*; стани, моме, да заиграш, / да те гледам весел јас, / чифте чамче игриво, турско оро убаво. / Опа нина, нина, нај, нина нај нај, / нинанај ја мило моме нинанај. (Милен. 181)

НИЊА *зам. нивна*; мома си покажа снагата / и он плуна на еден буков лис, / па го залепи на ниња снага / и мома остана тегобна. (ИФ, Де море, дек` се е чуло, видело, Штип 1961)

НИСАН *м.* Вид. **низам**; црква горе, мале, нисан писке, / нисан писке, светци колнат! / Назад се, мале, ние врнахме, / ниљ најдохме мало трло, / да завртех чифт паласки, / да си пресех с дребен барут, / с дребен барут мало трло. (Шапк. 5, 112)

НИСКА¹ *ж. мала низа (обично за украс)*; и на сџнце му говоре: / – Ој ти сџнце, летно сџнце, / дали беше на вилајет? / Ој невесто, дробна ниско, / чера беше ваш вилајет, / твојта мајка фурне горе, / твојта сестра леб разнесва. (НД III, 1, 288–289)

НИСКА² *ж. најверојатно иоѓреино забележено наместџо* н и ш к а – она шџо се ировлекува низ нешџо (конец и др.); платно ткаит Стојна Србинка, / платно ми ткаит, брдо ковчено, / брдо ков-

чено, ниски висоќни, / платно ми ткает и љуто калнит. (Мил. 318; Пенуш. 6, 286)

НИСКО *ирл.* 1. *на мала височина, блиску до земјата, до иодот и сл.*; (спрот.: в и с о к о); итро беше Дете Голомеше, / по од ниско боздогана мери. /.../ Фрли Дете с тешка боздогана, / коњ арапски ничкум легна, / погоди го црна Арапина (Милош. 68); еј ти, коњо, таја добра коња, / снижи глава ниско до земјата, / она тебе нека да те фане, / она тебе многу ќе те чува (Кон. 81; Мих. 222); Достан бего вели: / – Аргатќе, крамарје, / ситни полагаарје, / која ќе ме земе? / Аргатќе крамарки / ниско погледнаа, / сџи проронија. (Самар. 74)

2. (*ирен.*) *олабоко*; ниско ми се клањај, / бре ѓузел невесто, / коне до гривата, / девер до рамена! (МФ V, 9 – 10, 148); си дружина ниско погледнаа, / ниско погледнаа, сџи порониа. / Проговори Девица девоќа: / – Кој јунак ќе преплива през Дунав, / да си иде в Кара Влашка земја, / да набере дуни и неренци, тове јунака ја ќе си зема! (Тош. 187); ниско се кланај ѓиздаво девојче, / фтасувај, свекре, фтасувај, / гулемата ле нива! (Теох. 87)

3. *п о н и с к о* – *иодолу*; излезе Грче Латинче, / Јова Јувана говори: / – Пониско свали цаната, / да си ме земе Грчето. (Молер. 71)

С о г л а г о л и т е: **задрема**: сама мома црни очи клела, / не видоа што по друм мина, / де гледаа, ниско задремаа, / поминаа три илјад' Татари, / прокараа три синцира робје. (Тош. 13); **клања се**: Вид. кај примерите; **мери**: Вид. кај примерите; **погледне**: Вид. кај примерите; **снижи**: Вид. кај примерите.

НИСКОГЛЕД *ирл.* (*за коњ*) *ишћо ѓледа ниско, ничкум, речиси до земја*; улезна си (делија) у конушник, / изведе си врана коња, / врана коња нискогледа, / нискогледа, далекострела. / Тури седло сè од сребро, / два попрага, до два смока, / тури узда лута змија, / назоби го леблебија, / напои го рујно вино. (Тош. 150; Ил. 300)

НИСКОМ и **НИСКУМ** *ирл.* *ничкум, со главата удолу*; Тодора крчмарка / ниском не погледна, / сџи не порони, / на војвода велит: / – Војводо, војводо, / однесла те вода, / ја ку да те зема / ако ми сошиеш / од ружен кошуле, / од трендафил саја, / од бел мак махрама, / од невен шамиа (Молер. 80); војвода им вели: / – Девојки, девојки, / која ќе ме земе? / Сичките девојки / ниском по-

гледнаа, / сáзи порониа (Молер. 80); ...флезнало је у гора зелена, / си дрвје нискум се поклониа, / пилци жална песна запојаа. (Тош. 57)

НИСКУМ *ирил.* Вид. **ниском**.

НИТ, НИТ' *сврз.* и *чесѝ.* (мн. често) Вид. **нити**; мори, потурчи се, тенка Цвето, / ја ќе те зема! / Море, ни се турча, Асан ага, / нит те пак сака! / Ја си луба, Асан ага, младо тударче. (Р. 77); ни прела гора, нит' ткала, / са зима болна лежала. (Милен. 128); прошетало лудо младо / низ чаршија дренополска, / нит купуват нит продават, / раце носит во џебови. (Кит. 50); тогај вели Марко добар јунак: / – Нит' се смеам со слатка вечера, / нит' се смеам мајка на староста, / тук' се смеам на првно ми либе. / Да си слезит земјени кевари, / да истаит коња шаренога, / да г' истаит во рамни дворови, / да подседлат, лепо да наружат, / остра сабја под седло да ставит, под гривата тешка боздогана, / ја ќе одам на чесна причесна, / на чесна причесна дури Света Гора. (Ник. 168); прошетало лудо младо / низ чаршија дренополска, / нит купуват нит продават, / раце носит во џебови. / Грозје виде, грозје зеде, / седна грозје да го зобат. (Ник. 83); долетало едно сиво пиле, /.../ с крилја трепна Ивана разбуди, / с уста гукна Ивана попита: / – Море кат ме питаш, право ќе ти кажа, / нит сам женен нику да се жена, / дур не зема Димка црноока. / Ка дочуа нејни девет братја / соградија кула од олово, / затворија Димка нијна сестра (МЈ IX, 1–2, 105); имам мајка за вечера чекат, / чекаеќи на порти заспало. / Нито моме, нит топла вечера, / нито моме, ни студена вода. (Клич.)

НИТИ (често **нит'**) *сврзн.* и *чесѝ.* **I.** *сврзн. за сврзување, соединување два еднакви дела во реченицата или две прости реченици итѝо еднакво се негираат;* н и т': ти ме питаш, Скадарке девојко, / ти ме питаш право ќе ти кажам. / Нит' сум свршено / туку имам љуба што ме љуби (Ник. 37); прошетало лудо младо, / низ чаршија дренополска, / нит' купуват, нит продават, / раце носит во џебови (Кит. 50); н и т и: проговори Кралевиќи Марко: / – Ој ле мале, ој ле стара мале: / Нити са ме здравица натпили, / нити са ме с којна надбрзили, / нити се ме цилит надиграли, / нити са ме с камен натфрлили, / туку ме је, мале, друга грижа (Кост. 176–175); мома му веле, веле, говоре: / – Еј море лудо, лудо, да младо! / Нити сум, лудо, болна лежала, / нити сум, лудо, болест гледала, / Бог да убие мојата мајка / што мене скорнала мошне рано, / та ме пуш-

тила за студна вода / за студна вода од нова чешма (Мил. 367); от- како се крстот врза / еве три дни и три ноќи / ниту сонце го огреја / нити ветер го навеја / ниту роса го нароси. (Кит. 45); *пред пригав- ки*: леле, синко, ти Ордане, / леле чедо, што ме најде, / што никогa не го нашло, / како мене што ме нашло, / да ми умри мојето чедо, / нити болно, ни неолно, / на здраво и на читао, / ни једен ден да ле- жано! (СБНУ XVI–XVII, 109, Прилеп)

II. чесиѝ. за *појсилување на негацијата*; Роса боли бело гр- ло, / нит' је грло како грло, / никој Роса не верује, / ни татко је ни мајка је (Биц. 2, 30); слушај, царе, мојве јадови! / Нема кафе, нити шеќер, / ни џебане не остана! (Р. 404)

НИТО *сврзн.* Вид. н и т и I., н и т у; н и т о ... н и т о: мале, мила мале, / ќе си умра, мале, / младо и зелено, / нито поодило, / нито поносило / свилени кошули, шамки антерии, / ибришим чора- пе! (Ил. 287; Кауф. 632; Р. 404; Сазд. 103); нито ми тежи среброто, / нито ми тежи герданот, / тук ми е жал за либето, / кога ми либе ко- левте, / в очи ме либе гледаше, / крвави солзи ронеше (Кон. 325); нито ми е мајка умрела, / нито е болен татко ми, / либето војник ми замина / во таа града Битола. / Од него писмо јас немам, / зато сум толку нажалена, / зато сум толку нажалена, / нажалена, расплака- на. (Кав. 53–54); не .. н и т о ... н и т о ... н и п а; што е пљускот во гора зелена? / Али ми је змија присојница, / али ми је оган изгори- ло, / али ми је вода понесело? – / Не ми било змија присојница, / нито оган ми ја изгорело, / нито вода ми ја понесело! (Мил. 268); што ми беше једно лудо, / једно лудо, једно младо, / нито јаде, нито пије, / ни па џумбуш направује, / ни па џумбуш расипује, / фрла око горе доле (СБНУ XIII, 43); н и т о ... н и п а к: јеве, сега до девет го- дини, / ми потера на десет години, / нито книга оно је пушчило, / ни пак само оно си је дошло. (Шапк. 4, 140); од девет села, ли, рает- цки, / од осам кашти, ли, богати, / еј, нигде ја мерак, ли, не тргна, / нито ја мајка, ли, давала, / еј, пуштил е Петре, ли, златаро (Кот. 77); н е ... н и т о: дал ти е (моме) разбој расипан, / дал ти е кросно скршено, / ил ти е с(о)ваљка пукната, / ил ти са нишчи скинати? – / Не ми е разбој расипан, / не ми е кросно скршено, / нито е сваљка пукната, / нито са нишчи скинати. (Христ. 71); н е м а ... н и т о: ден денувам – катишта потајни, / ноќ нокувам – патишта незнајни, / немам татко, нито мајка. (Манол. 173)

НИТУ *сврзн.* за *сврзување, соединување два еднакви дела во реченицата или две постојателни реченици што еднакво се негира-*

аӣи; ја не знаев во темна зандана, / ни кога ми сѝнце угрјевјаше, / ниту сѝнце, ниту месечина, / јас не знаев, ни зими, ни лето (Мил. 67); болно лежит мојто либе / болно лежит на постела. / Ај нит умираат, нит стануват / нито Богу душа дават (Ник. 12); невесто, калеш мори, убава, / што кротко одиш, леле, на вода? / Дали ти тежат, леле, стомните / ели ти тежи, леле, герданот? / – Ниту ми тежат, леле, стомните, / ниту ми тежи, леле, герданот, / туку ми тежи, леле, меракот, / меракот ми е, леле, в Битола (Рац. 65); што ќи те упитам право да ми кажиш, / праву да ми кажиш немој да ме лажиш. / Кој војводи беја у вас на вечера. / Дали Толе Паша или Дедо Кољо? / – Ниту Толе беше, ниту Дедо Кољо / тук ми беше Делчев с негова дружина (Биц. 4, 106); Јана му говореше: / – Ни готва слатка вечера, / ниту ти врата отворам! (Теох. 163); откако се крсотот врза / еве три дни и три ноќи / ниту сонце го огреја / нити ветер го навеја / ниту роса го нароси (Кит. 45)

НИЌУ *изр.* н и т и *ќ* е; долетало едно сиво пиле, /.../ с крилја трепна Ивана разбуди, / с уста гукна Ивана попита: / – Море кат ме питаш, право ќе ти кажа, / нит сам женен ниќу да се жена, / дур не зема Димка црноока. / Ка дочуа нејни девет братја / соградија кула од олово, / затворија Димка нијна сестра. (МЈ IX, 1–2, 105)

НИФЕН -фна, -фно и **НИФНИ** -а, -о *приод.* заменска *присвојна* за 3 лице множина – *ишшо им приидаџа на оние за кои се зборува*; Вид. **НИВНИ**; мор, излога момчињата, / оженати, неженати; / неженати; / оставије невестите / сосе нифни мошки деца (СБНУ XV, 164); от’ ми седна нифна стара мајка, / стара мајка, кратоска кралица, / от’ ми седна на студен камен, / ми извади десната босица (Р. 404); девојките жалит, Вардар, Донке ле мори, / нифно бело руво, / как је сошијено, Вардар, Донке ле мори, / не ја понесено! (Р. 404).

НИХ *зам.* лична *долџа* форма за *предмет* на лична *та* заменка за 3. лице множина т и е, о н и; Вид. **НИВ**; тамо видовме една невеста, / дека ја носат бели друмови, / сватовите мајко, них истераме, / зетот врземе горе на патот, / а невестата под пат врземе (Виц. 4, 63); Велко имат сто педесет години, / Велко љубит три моми дервенки, / них *ќа* љубит, мене *ќа* загубит. (Брад. 47)

2. *со предлоџ пред себе*; **м е ѓ у**: останала ми Богоројца, / останала ми млада вдовица, / млада вдовица со три синови, / меѓу них беше бела Марија (СБНУ XV, 93); два ми брата верно живува-

ли, / меѓу них са сестра милували, / милували сестра им Марија (Теох. 188); **н а**: на трпезата си светци, / на чело свети Илиа, / меѓу них сестра Марија / со Риста Бога на ра̑ци (Мил. 39); **о д**: и дур да рече, дурече, / пукна си пушка далјанка, / по неа сите наредби удриа, / од них бегаја устрана (Драг. 197); Никола младо трговче, / чула се скапа кирија, / ју таја рамна Софија, / Никола збира дружина, / верна си дума думаа, / ко од них ќе се разболи, / на пат нема да остане (Кауф. 697); та пустиа еден од них, / та пооди низ кершиа, / низ кершиа вуз кершиа, / туку сретна стари дедо / де продава сиви јонци (Молер. 247); **п о**: страх им падна на црни Арапе, / испушчиа Арапе да бегат, / пушчи Марко по них да ги гоне, / и достигна Кралевике Марко (Шапк. 4, 85); **с о**: па скоро Арапа си се поварнаа, / истргнаа нивни бојни коња, / со них тие сакат да го удрат, / па истечеа бујните им копја, / истечеа над Маркова глава (Шапк. 4, 85); **у**: кога бех пусто малено, / та си бех у них ратајче, / та си се болно поболех, / та си понуда потрасих, / понуда пресно ми млеко. (Молер. 57); **уд**: јодат и пејат и за бој мислат: / – Право стрел`ајте, право фрл`ајте, / нија Турчина да ги избииме. / Од нас паднаа ду триста души, / уд них паднаа ду три ил`ади. (Пеев 273)

НИХКА *зам. лична долга (иолна) форма за предмет на личнаџа замена за 3 лице мн. т и е, о н и*; Вид. **нив**; дали знаиш, ил не знаиш, Попово Јуванче, / оти сум ти јас записал сè бели друмове, / и не давам преко нивка пиле да прелета? (Тан. 40); нељ ги нивка препознали, / познале ги, фатиле ги, / едниот на кол удриле, / другиот на ченгел удриле. (Шапк. 5, 116); ќе те питам ем распитам, / сакам право да ми кажеш, / дал си нашал низ низани? / – Ак сам нашал низ низани, / като нивка да се вием / на твојето бело грло. (Ив. 139)

НИХНИ *прир. присвојна*; Вид. **нивни**; н и х н и: сон сонила Јанкулица млада, / че през нивни рамни двори / мајтна вода протекла (Драг. 91); ка го видеа црните Арапе, / тригодишна треска ми `и втресе. / Скоро, скоро, Арапе се поваркаа, / отргнаа нивни остри сабји / за да му пресечат танка половина. (Шапк. 4, 84); и станаа до два браќа мили, / облекоа пансурли кошули, / си кладое штици челикои, / си кладое сабји дипломци, / ми јавнае нивни брзи коњи (Мил. 93); шо излезе, баш девојко, по чесна трпеза? / Зошто ти се, баш девојко, тие туѓи луѓе, / шо целива, баш девојко, нивни десни роци? (Икон. 61); н и х н о: ги закара јон пред него, / и киниса да си оде, / да си оде дома. / Кога дојде до сред пакот, / кога слуша в нив-

но село: / тапане чукат, свирки свират (Шапк. 4, 95); проминае јунак и невеста, / меѓу ними едно мошко дете, / и фативме јунак и невеста, / им зедовме нивно мошко дете (Шапк. 5, 194); куга фанеш пред нивното село, / ударете гласои на тапање, / запојте си тиа танки гласи, / зафрлајте тиа танки пушки, / ќе искокнат двата ти сестричника (СБНУ XII, 72); н и х н а: собраа педесет илјади восќа, / поискаа нивна татковина, / царо не им ја даде сос добром (СБНУ XII, 78)

Со и м е н к и т е: двор; рока; сабја, село; татковина.

НИЧКО *ирл. со лице (iаоднаї)* кон земи; с и н.: ничкум; та ми отиде на Струма река, / ка ми е виде Митре мајсторче, / Митре мајсторче ничко ми легна, / ничко ми легна, сјлси ми рони (Книж. VIII–X, 211); лудо седи на дуќано, / пуклуни мо стара баба, /.../ лудо нејќе стара баба, / ка ја виде ничко легна. (Паск. 57)

НИЧКОМ (и **ничкум**) *ирл. со лице (iаоднаї)* кон земи; *ничкум, со лицето конземи, наголу; со глаголите*: з а г л е д а: свите јунаци ничком загледале, / а што беше лудечек Секула! / Само јоно ничком погледна (Арнауд. 125); л е ж и: штото си је стари егумена, / прошета се в цркви, манастире, / улезна си у тевни јаари, / тамо најде црна калуѓера: / ничком лежи, градом сјзи рони, / сјзи рани, бели раце крши (Ил. 323); н а в а л и: Китета мајка китеше, ој, / лепа го ука учеше, ој: / – Кога ќе врвиш крај дома, ој, / ничком да глава навалиш, ој, / татко ти да му заблазат, ој! (ИФ, Китета мајка китеше, с. Годивје, Кичевско 1969); п а д н е: светците ничком паднале, / поповете ослепеле, / гачињата занемеле! (Шапк. 4, 28); п о г л е д а: сите кралеј ничкум погледае, / сите кралеј в земји с' опулие, / натпретек сегвет во бели џепој. / Марко го дарва до триста дуќади, / сите дете си го издарвее, / кој броени и кој неброе ни (Мил. 168–169); п о г л е д н е: сви сватове ничком погледнаа, / штото беше овчар будалина, / он си више на нагоре гледа, / он прерипе боре и тополи. (Мих. 208); п о к л о н и с е: постоја Дете, малку послуша, / ату бодна таа добра кона. / Флезнало је у гора зелена, / си дрве ничкум се поклонија, / пилци жална песна запојаа (Пенуш. 3, 245); се поклопи ничком на калдрму, / рони слузе низ бели образи, / го догледа своја стара мајка (Р. 80); у д р и: да си разигра црното море, / ничком да удри тешка гемија, / да батисахат девет товари / и ти најпосле сам да батисаш! (Верк. 323); тога господарот Петре ничком падна, / во несвес се најде, одвај се

рассвести, / кога се рассвести, на метајне падна / и ми се прекрсти и Бога се (по)молит. (ММ 1946, 9–10, 421)

НИЧКОСА *џл. свр. куџне, собори наземи*; тргна ми Кузман пушката, / Мурата ми го ничкоса. / Дервиш ми ножа извади, / право трча кај Кузмана (Совр. XXXI, 4, 112); Бог да бије вилу, самовилу, / ничкоса ги дете аџамију, / на теја црне земње. (Р. 80)

НИЧКОСАН *џл. џрид.* од н и ч к о с а; ако ме милуеш, милувај, / ако не, право ми кажи. / Не ми довагај немтурски, / со(с) главата наведена, / со(с) очите ничкосани! (Шапк. 5, 310; Кон. 136)

НИЧКУ *џрил.* н и ч к у м – со лице (*џагнаџ*) кон земи; премре, замре, ничку падна / само еднаш Неда изговори: / – Ој чупички, мои другачки, / да џ кажете на мајка ми, / да не бара крвнината, / крвнината од Стојана, / грешка беше, Стојан не сакаше. (Стр. VI, 6, 65)

НИЧКУМ (и **ничком**) *џрил.* со лице кон земи; избрало је коња Карамана, / познал го је хујлиа, кутлиа; / седум пџти на војска ходило, / с' ударало с црните Арапи, / што легнува ничкум коленички (Мил. 241); коде одиш, Никополче, ничкум глава држиш! / Кажувајте, Никополче, лут је мили свекор, / кажувајте, Никополче, лута је свекрва, / кажувајте, Никополче, лут се девери. / Ка се стара итрој со нив ка помина. (Бел. 264; Клич. 56–57); везден седиш, глава си ничкум држиш, / везден седиш и си солзи рониш, / везден седиш печиво си сучиш. / Крени глава, зборувај со мене, / утре јас ќе си одам. (ВМКД III, 1, 9)

Со г л а г о л и т е: **држи**: Вид. кај горните примери; **легнува**: Вид. кај горните примери; **лежи**: во божурје Елена невеста, / ничкум лежит, дробни солзи ронит, / солзи ронит, луто мајка колнит: / – Стара мајка старило немала, / ни старило, мајко, ни арило, / што ме даде Мусо Кесеџија, / што дотера три тоари азно, / во азното свилени дисаги, / во дисаги руво девојчинско, / руво препсат како сестриното. (ИФ, Што е поле долго и широко, с. Крапа, Порече, 1969); **легне**: а што беше Дете Голомеше! / Тргна Дете, на нишан застана. / Арап фрли тешка боздогана, / а што веше Детеата коња! / Легна коња ничкум коленички. / Тркала се по трева зелен, / над Дете ми боздоган поминал, / а ништо ми на Дете не било. (Милош. 68); **лежи**: и иделе, што иделе, / колку дошле до полпџти, / што потекла силна река; / не се газит да је газет, / не се летат да летаат; / и го нашле свети Илиа / ничкум лежит сџлси ронит, / го скориват

свети Димитриа: / – Стани, брате, свети Илия / оти сум те забораил! (Мил. 49); **навали:** Китета мајка китеше, / лепа го ука учеше: / – Ките ле, мили синко ле, / ќе одиш место далеку, / кога ќе миниш крај Дунав, / ничкум да глава навалиш, / кој ќе те види завиди, / мајке ти да е заблазвит: / – Блазе на мајка со сина! (Цел. 226, с. Слатино); **пие:** пила Неда ноќе, ничкум, вода, / што испила лута змија, / лута змија со три глави (Спасе, 67); **погледне се:** како дочу царо Костадино, / веднаг' се е ничкум погледнало / и много се е оно замислило. (Драг. 124); **попадне:** ка го видоа (Крала Латинина), ка го видиа, ничкум попаднаа, / попаднаа ничкум под трпеза. (Арнауд. 97)

НИША *гл. несвр. I. оџкловува нешџо од рамноџежа движеџки го во дваџа сџроџивни џравци; лула, лулее;* моето ми мило санош ми седело, / свешти ми горило и бисер сукало, / бисер ми низало коњу на гривата; / немој коњу, немој не нишај глаата! / Не ми те променвам, коњу, да те продаам, / стројник ќе те пуштам во Легена града (Мил. 407); моме се лулат, еј Ѓурѓе ле, / на осој дрво. / Лудо го гледат, еј Ѓурѓе ле, / од присој место. / Кроце нишајте мојто девојче / еј Ѓурѓе ле, / оту е јаже многу јазливо, / еј Ѓурѓе ле (Ник. 126); Немој, коњу, немој, не нишај си глава, / не те имам, коњу, ја за продавање, / тук' те имам, коњу, сват ќе ми те пуштам. (Мил. 434)

II. се ниша – *се оџкловува од рамноџежа во два сџроџивни џравца; се лула, се лулее;* момче се нишат, Брајно ле, / моме го гледат, добро ле! / Милно се моме молеше (Р. 404); момче се нишат, Брајно ле, момче се нишат, / мома го гледат / од високите дивани. / Виком викаше отоде: / – Девојки, мори девојки, / кротко нишајте момчето, / ка паднет ка се оперет! (СБНУ XV, 165); ој Зарино, малој моме, / сношти јас дојдов дома ви, / тебе дома не те најдов, / тук' те најдов во комшии, / во комшии во ѓул бавчи, / кај се нишаш на нишалка / со твоите пријатели, / со моите баш душмани (ИФ, Ој Зарино, малој моме, Битола 1956); нишалој се малој моме. / Чије ќерче на лелајче? / – Чије да је, мајкино је, / мајкино је, татково је. (Фирф. 3, 51); камнени мост не нишај се, / лудо младо, не надеј се, / мене мајка не ме дават за тебе. (Мил. 330)

Со п р и л о з и т е: **кроткум:** нишат лељка на лељајка, лељо, Ѓурѓе ле, лел, / викат момче одозгорче: / – Кроткум нишајте момата, / да не паднет да с' отепат, / ут' је гнило дрвишчето, / ползливо је полжишчето, / камливо је местишчето. (МПр. VI, 4,

85); **кроце**: занишало се девојче море! / Дутка се ниша на осој дрво, / момче ја вика од присој дрво: / – Кроце нишајте девојче море, / да н' падни моме, да н' се утепа! (ИФ, Занишало се девојче море, с. Сливово, Охридско 1956); моме се лулат, еј Ѓурѓе ле, / на осој дрво. / Лудо го гледат, еј Ѓурѓе ле, / од присој место. / Кроце нишајте девојче, еј Ѓурѓе ле, / оту е јаже многу јазливо, еј Ѓурѓе ле, / оту е место многу камливо, еј Ѓурѓе ле, / да не ми паднит да се утепат, еј Ѓурѓе ле! (Ник. 126)

НИШАЛКА *ж. ирибор за нишање деца и возрасни, обично на јаже врзано на високо и јако дрво*; седна Петра на нишалка, / Петро, дека сакаш. / Петра сака јовде близу, / овде близу у Седларце, / и Седларце за Петрета (Биц. 2, 34); ој Зарино, малој моме, / сношти јас дојдов дома ви, / тебе дома не те најдов, / тук' те најдов во комшии, / во комшии во ѓул бавчи, / кај се нишаш на нишалка / со твоите пријатели, / со моите баш душмани (ИФ, Ој Зарино, малој моме, Битола 1956); чие она моме на нишалче, Ѓурѓе ле! /.../ Мајкино е, таткино е, Ѓурѓе ле, / го променила, г' испратила на нишалка / и Ѓурѓе леј лељо (ИФ, Чие е она моме на нишалче, Ѓурѓе леј, с. Крапа, Порече 1969); чија лелко на нишалко? / – Милна сестра од браќа је, / милна ќерка Јусуфова, / милна снава Цеватова, / прва љуба Бајрамова. (МФ VI, 12, 208); чија лелка на нишалка, Ѓурѓе леј, Ѓурѓе ле, Ѓурѓе ле? / – чија да је – таткова је. / – Каде да је одметнеме? / – У Бишковци – рамни дворје, / а Трајчеви – бела риза, / Трајчеице – бел каленќар, / а Јовчева – ѓуљ невеста. (МФ VI, 12, 247)

НИШАЛЧЕ *ср. дем. и хил. од нишалка*; чие она моме на нишалче, Ѓурѓе ле! /.../ Мајкино е, таткино е, Ѓурѓе ле, / го променила, г' испратила на нишалка / и Ѓурѓе леј лељо. (ИФ, Чие е она моме на нишалче, Ѓурѓе леј, с. Крапа, Порече 1969)

НИШАН *м. (тур., арх.) 1. бележ, знак*; нишан си има, леле, в одаја / едина лоза, леле, винова: / Кога си лоза, леле, цутеше, / на постела ни, леле, капеше (Р. 404); мала сестра браќа си простила / и им црква сестра отворила; / и вода се тога отворила, / и дете се в црков распеало, / и нејсини два браќа роѓени, / се сторије црни калуѓери, / од црквата не се одделие. / И денеска црква нишан стоит, / што слугуало све весело било (Мил. 72); кажи, Рајне, кажи, душо, кој ти нишан сложи, / ...на белото лице? (ИФ; Манол. 72; Милен. 80); *мн.*: нишање: ату си говори царо: / – Штото си је малка

мома, / она ќе фрли в нишањето, / ќе обори црвливите, / црвливите, шушливите (јабџки). (Пенуш. 6, 245)

2. *подарок од момчејто на девојкајта кога се свршуваат;* мори, сваке Андонице, / мори, спрасна маторице, доз, доз, / твојот нишан грош `рѓосан, / в езеро, кучко, (го) фрлив, доз, доз. (Кар. 1, 45); мори сваке Митанице, /.../ врати нишан што ти пратив, / каква кучка свака фатив, доз, доз! (Кар. 1, 45)

3. *знак на џелото;* кажи Рајно, кажи, ќерко, / кој нишан ти прави, / мила ќерко, над белото лице, / мила ќерко, јем на церни јочи, / јем на церни јочи, ќерко, / јем на тенка снага? (Биц. 1, 159); да на имаш, бабо, сино на чуждина? / Да го видиш, бабо, дали го познаваш? / – Да го видам, синко, белки го познавам. / Шо нишан имаше, бабо, твоја милни сино? (Совр. XXIX, 7–8, 39); од тука ќе иди прилепското поле / прилепското поле во Вароша града- / да поглтни Марково машко дете / това ми је со големи нишани / први нишан Звезда Деница / други нишан јасен месец / јасен месец на левото рамо. (Р. 240 /3/, Велес.); дрво високо, леле, јаворово, / кога си мојот, леле, млад Стојан, / што нишан имаш, море, на раце? / – Нишанот ми е, мори, на раце, / малото првче, мори скинато. (Кав. 43)

4. *џрага;* да си пресечиш, Јано, најмалото прсте, / кај ќе поминиш, Јано, крв да накапиш / ем по нишаните, Јано мори, назад да се вратиш. (ИФ, Мариово)

5. *мејта, избрана цел;* кад си турам нишан да гаѓам, / кавал турам на висока бука, / низ кавал куршум протерувам (Р. 144); и узе пушка карабинка, / тргна ми пушка на нишан, / удри ми нишан на бука (Р. 80); дејгиди, вие семјени! / Стегните `пинци, ремене, / и на пушките кремеле, / појдите горе в планина, / кладите плоча на нишан, / кладите кремен на око! (Р. 404); *со глаголијте:* г а ѓ а: дружино, верна дружино, џанам, / ај, да идемо планина, / тамо да нишан гаѓамо, џанам, / кој ќе да нишан погоди / он ќе стане војвода, џанам, / на сто и педесет другари! (Крст. 65); з а с т а н е: а што беше Дете Голомеше! / Тргна Дете, на нишан застапа. / Арап фрли тешка боздогана (Милош. 68); з г о д и: никој ми нишан не згоди, џанам, / нишан погоди Костадин, / Костадин болен војвода, џанам, / нишан погоди и умре. (Крст. 65)

6. *(во придавска служба) бележити;* Благоуно, благо јабалко, / ручај, поручај, јабалко, / дур да ти доет јагнето / од Кара Орман крадено, / на Кара Камен закљано, на нишан камен одрано. (СбНУ ВП, 65); кој је кадар, кој је вреден, / кој је јунак над јунака, / да

препливат море, црно море, / да ми земит нишан дрво кимпарово, / тој да земит моме краличино! (Шапк. 4, 347)

Во и з р а з и т е: **голем нишан** – *дел од свадбениите обичаи*; Јано загорјано, / а ти да го видиш / али го познаваш? / – Горо, зелен горо, / мајка ми кажвела / голем нишан носит / во десната рака / тока од пет ока, / во левата рака / еден бурма прстен. (Трен. 5, 61); **мал нишан** – *дел од свадбениите обичаи*: **на нишан гаѓа** – 1. *нишани*. 2. *се обидува да џоѓоди*; извади му едно око, / да и наживнеуе', / извади му и другото, / на нишан да гаѓа (Шапк. 3, 444); на зајче прилега падарченце да е, / на коленце легне, на коленце стане, / с едно уо мере, с едно око гледа, / с едно око гледа на нишан ка гаѓа. (Сазд. 1, 297); собрале ми се, набрале ми се, / на висок амбар, на нишан да гаѓат. / Први фрлија, не ударија (Стамена), / најпосле фрли чолак Јованчо, / па је удари у белото грло. (ИФ, Собрале ми се, набрале ми се, Кратово 1957); **на нишан мери** – 1. *нишани*. 2. *се обидува да џоѓоди*; еден ми ерген ручек не ручат, / пушки си држит, на нишан мерит, / удри Румена по бело грло, / падна Румена на црна земја, / на црна земја, душа ми берит (Мил. 407); **нишан размени** – *даде збор за свриувачка*; еднак Димча срце му јутече, / му јутече на Белину Катy, / тука јунак њума гу бендисал, / брго брго нишан размениле, /.../ прстен је даде, прстен је зеде (Р. 144, Скопска околина); **нишан трга** – *гаѓа*; тогај му бего велеше: / – Де гиди Кузман Караман, / целадин бегов капидан, / јас ќе ти најдам сејмени, / сејмени млади момчина, / момчина Арнаутчина: / шчо можат лесно да станат, / шчо можат брзо да јодат, / шчо можат нишан да тргат / низ прстен куршум да проврат. (СБНУ XII, 90, Прилеп)

Со п р и д а в к и т е: **голем**: па да видите чудо големо, / преку три планини нишана голема. / Кој е јунак да стане од ладна мејана / да иде кај нишана, од нишан нишана / да донесе у ладна мејана, / тогај ќе му признаеме, / кој е јунак од јунаци (ИФ, Се собрале триесет другари, Т. Велес 1959); ти ми имаш голема нишана, / на чело имаш крст позлачен, / ако бог да и суѓено бидит, / ќе му земеш цару царштината! (Мил. 61); постигнала сирота вдоица, / постигнала едно м'шко дете, / дете има голема нишана, / на рамена криља позлатени. (Мил. 59); **пусти**: ката вечер носит по еден пусти нишан, / сношти ми донесе два пусти нишани, / од девојка раќа, од јунака глава (Р. 262 /5/); **црн**: ако си ти мое момче, / момче младо кирацивче, / каков нишан имам на мене, / момче младо кирацивче? / – Црн нишан од лева страна, / моме младо убаво! (Тах. 175)

Со р е д н и о т б р о ј: **први**: од туа ќе иди прилепското поле, / прилепското поле во Вароша града – / да поглтни Марково машко дете, / това ми је со големи нишани. / Први нишан звезда Деница, / звезда Деница на чело му седи, / други нишан јасен месец, / јасен месец на левото рамо. (Р. 240 /3/, Велес)

Со б р о е в и т е: **два**: поминуам, наминуам, / на бел камен починуам, / ем за Грозда опитуам: / – Дека седи калеш Грозда / бајнарката, вапсарката, / да му реча два лафови, / да му реча два зборови. / Ќе му дада два нишани, / ќе му дада два бајраци, / еден зелен, другјот царвен (Паск. 62); **три**: кој ќе прерипне три нишана, / та да гу земе пуну белу Јану, / за тој Јана, море, је дадена, / за тој ми је насад повраќана. (Р. 144); постој, постој, сланце, / да се избројиме! / Три јунаци немаат, / три орли летајет, / три орли летајет, / три нишани носит. (Р. 404)

Со г л а г о л о т: **погоди**: никој ми нишан не згоди, цанам, / нишан погоди Костадин, / Костадин болен војвода, цанам, / нишан погоди и умре. (Крст. 65)

НИШАНДИСА *свр.* (тур., арх) *обележи (со нишан), означи, жиџоса*; ај ти Турче потурјаче! / Да го видам го познаам, / од него десно рамо. / Кога беше малечкоо, / мајка ми го нишандиса, / десно рамо крст ми имат (Мил. 178); извајл (Петре Вајрадин) јаболко, на Јана врлил / и е погодил среде во чело, / среде во чело на стреле скали, / и е погодил, е нишандисал / и си е зело за своја невеста. (Цел. 156, с. Сошани)

НИШАНДИСУВА *не свр.* (арх) од н и ш а н д и с а; ој ти тебе, сестро Ангелино, / ај, земи си сребрена леѓена, / наполни го крви и гнојови, / нишандисуј дрвја и камење, / по нишани назад ќе се вратиш. (Стоич. 164)

НИШАНИ *гл. несвр.* *умерува, настїојува да погоди*; на кумановски баири, / турски ми аскер нишанил, / турски ме куршум погодил, / в лева страна, в стред срце! (Р. 404)

НИШАНЛАК -ци *м.* (арх) *месїо од каде шїїо се нишани, се ѓаѓа, се поџодува*; кога го фати Дојчин оној камен, / лесен камен седумдесет ока, / ми застапа Дојчин на нишанлак, / го зафрли оној лесен камен. (ИФ)

НИШАНЛИВ *прид.* овде: д е т е н и ш а н л и в о – *деїе со некаков бележ на снаѓаїа*; се родило дете нишанливо, / нишанливо

дете Голомеше, / десна страна сланце огреало / а левата јасна месечина. (ИФ)

НИШАНЛИЈА¹ -ии *приг.* (тур.) **1.** (некој) *шиџо поџодува при борба*; никој ми се с него не нафаќат / да си трчат силнана кошија, / пошчо ти је коњче нишанлија, / ајде, дете, и ти обиди се, / белки тебе Бог ќе ти помогет, / да наттрчаш Црна Арапина (СБНУ XI, 40); Турци земја попленија, / пленија ми двете деца. – / Робинчице, стара мајко, / ќе те питам да ми кажеш / дали ти са нишанлији? (Теох. 468); дочул го е царо ем везиро, / па си пратил до два ми сејмена, / па земаа дете нишанлија, / мајка му го жално прожалила. (Мих. 16)

2. *шиџо е со нишан. а. за човек*; се родило дете нишанлио, / нишанлио дете голомеше, / десна срана сланце огреало, / а левата јасна месечина, / дџан до пладне дете заборело, / пладне после коња потражило. (Крст. 67); родило се, јала ле, / малко дете, / малко дете, јала ле, нишанлија, / нишанлија – даровито, / на челото јасна звезда. (Кауф. 145); а млад јаничер думаше: / – Бабо ле стара, бабо ле, / да видиш, позна ле кеш 'и? / – Мили царев јаничерју, / мила Петрева прелико, / да виде, ќе 'и познаа, / по гради по нишанлији (Молер. 76); фала богу за чудо големо! / Се родило дете нишанлијо / се родило у Стамбола града (Арнауд. 158) **б.** *за преодметти*; широко е, мајко, Данско Поле, / да ни вода, мајко, да ни сенка, / ељум сенка што имаше, / едно дрво виданлија, / виданлија, мајко, нишанлија, / на врвот ми соунце греит, / на средето паун пеит, / во корен му змеот лежит. (Цел. 208, с. Велмеј); дејди, море, Кралевику Марко, / од опако звезда не угрева, / таја звезда нешто нишанлија! (Рад. 13); собрал царот сто сејмени / да е сечат света гора, / се(та) ја гора исекоја. / Останало едно дрво, / едно дрво нишанлија. (Трен. 7, 85)

Со и м е н к и т е: гради; дете, дрво; звезда; коњче.

НИШАНЛИЈА² *приг. неизм.* (тур., арх.) *шиџо има некој бележ на себеси, на снаџаџа*; проговори бела Јана: / – Јас си имав едно братче, / едно братче нишанлија, десна нога со шест прста (Биц. 3, 156); залиби је дели Димо, / водили се три години, / дал им Господ машко дете, / машко дате нишанлија (Пенуш. 6, 278); останала, мамо мори, / Тода удовица / с једно машко дете, / машко дете, мамо мори, / и оно нишанлија (ИФ); а невеста голем сон сонила: / – Ај ти тебе, мој премили вујко, / во двор имав дрво нишанлија, / ка ми загубит мој мил господара! (Р. 404); се родило дете нишанлио, /

нишанлио, дете голомеше, / десна страна сл`нце огреало, / а левата јасна месечина. (Крст. 67)

Со и м е н к и т е: братче; дете, дрво; ждребе; коњче.

НИШАЊЦИЈА -и м. оној ишио нишани, гага за да погоди; тој, напред што беше, бре мале, / многу нишанџија, / мустаќи до рамена, мале, / брада до колена (Црн. 274); а што беше многу добар јунак, / и ми беше много занатлија / а на пушка беше нишанџија, / а на сабја беше јурушлија (Р. 274); ај да идеме на Легена града, / ај да видиме чудото гулемо, / чудото гулемо, зајче нишанџија, / зајче нишанџија с едно уво мери, / с едно уво мери, сос едното гага, / сос едното гага личи на ловџија. (Кар. 1, 81)

Со и м е н к а т а: зајче.

НИШАЊЕ гл. им. оу ниша; ату си говори царо – / штото си је малка мома, / она ќе фрли в нишањето, / ќе обори црвливите, / црвливите, шупливите. (Пенуш. 6, 245)

НИШЕСТЕ ср. брашно оу комџири; скроб; спаднале доле у поле, / дигнале пушки на рамо, / паднале село раетско, / ошле са кука богата, / нашле са брашно нишесте (Мих. 235); запрегни, Вело мори, запрегни, / запрегни поли и ракаи, / отсеи, Вело мори, отсеи, / отсеи брашно нишесте, / умеси девет погачи. (Шапк. 4, 45–46)

НИШИ гл. несвр. сиушиа (очи), ведне (поглед); (спрот.: виши); Кало, калешо девојко, / виши, ниши црни очи, / на високо, на широко, / крај дуќанот Мулалиав. (Ил. 118)

НИШКА ж. 1. џанко испреген конец оу џамук, волна; жица; момче невеста фалеше: / – Имам невеста работна, / на ден си нишка тегнеше, / в недеља кџдеља вретенце, / и во месецот пасменце, / во годината платненце (Мил. 334); мн. н и ш ч и; Марије, дилбер бела Марије, / што кротко ткаеш, мори, и плачеш, / дал' ти је разбојот расипан, / ил' ти је брдото скршено, / ил' ти је соваљка пукната, / ил' ти са нишчи скинати? (ИФ; Манол. 93); ајде, Анѓо, да повечераме. / Вечерајте, мене не чекајте. / Мене ме је лудо доодило, / на разбој ми нишки покинало, / на ѓерѓев ми игли потрошило, / на фурка ми вретено строшило, / на вретено прешлен загубило. (Кост. 45)

2. нешио ишио џрилега на џаков конец; Горка, Горчица под врба сedit, / сedit и плачит за прво либе; / бистра речица там си течела, / нејзини сџлзи скоро влечела. / – Врбо ле, врбо дебела, /

врбо ле, врбо гаџта, дебела, / што толку нишки си наведила, / нишки ка̄м доле ти провиснале. (ИФ, Горка, Горчица под врба седит, с. Јанкоец, Ресенско 1956)

Со п р и д а в к и т е: **копринена**: Маре платно ткает, / долу долно поле, / долу долно поле, / во рамни дворој, / на сребрени разбој, / на сребрени брдилки, / на нишки копринени, / со брдо позлатено (Совр. XXVIII, 7, 26); **скината**: Марије дилбер мори Марије, / што кротко ткаеш, мори, ем плачеш? / Дали ти е брдото скршено, / ил' ти се нишките скинати? (Биц. 1, 76); **сребрена**: Марко сено коси, / на врв на планина, / на рамна рудина, / Мара платно ткаи, / среде на сред село / со сребрени нишки. (Стоич. 188)

Со б р о ј о т **триста**: Донка е ткала престилки, / Доне ле русо момјаче, / трипати Донка тракнала, / триста е нишки скинала. (Теох. 127)

НИШНЕ СЕ *гл. свр. заниша се (малку), лулне се*; нишна се ле звезда, / низ равни ле двори, / брат сестра ле води. / Сестра му се моли: / – Пушти ме ле брату! (Павл. 305); Јанко ле, банко убава! / Нишна се блага јаболка, / удари бегот у сарај, / излетна пиле од сарај, / на крилја ферман изнесе (Кон. 40); като лејнаа, като блејнаа, / гора се љулне, борето крши, / небо се нишне, свездите капаа, / земја се тресне, људето мори. (Молер. 201)

НИШТА (и **НИШТЕЛКА**) *ж. дел од разбојо̄и со кој се заиле̄иува јайоко̄ӣ, ис̄ир̄г̄нува̄јки ја основа̄ӣа на̄горе и на̄долу*; ништиве чкрипат доо, / брдово сунит, / дал на јарно, / дали на лошо. (ИФ, Платно ткаеше доо, с. Белица, Порече 1969); разбегнала Сава со Морава, / по Морава крај белего Дунава, / само останала лична Ангелина, / платно да ткаит, р'кав да довезит, / ништите је пеат, брдото је сунит; / и ми доткала и ми довезала, / и ми заскитала во гора зелена (Мил. 214); Јана ми ткајет свилено платно, / нишча је зунит, брдо је пејет, / платно ми ткајет и сл̄ази ронит (Јастр. 49); ништиве чкрипат доо, / брдово сунит, / дал на јарно, / дали на лошо? (ИФ, Платно ткаеше доо, с. Белица, Порече 1969)

Со п р и д а в к а т а: **копринена**: Мара платно ткаје, / на сребрени разбои, / брдо позлаќено, / ништи копринени. (ИФ, Мара платно ткаје, с. Тополница, Порече 1969); **сребрена**: Марко сено коси, / на врв на планина, / на рамна рудина. / Мара платно ткаи, / среде на сред село, / со сребрени ништи. (Стоич. 188)

НИШТЕЛКА (и **НИШТА**) *ж.* Вид. **ништа**; свекрвата леб месува, / ѓузел Севда в разбој ткала; / брдото ѝ песен пее, / скрепците ѝ свирба свираа, / ништелките оро играа (Молер. 251–152); млада Јагничка платно ткаеше, / брдото ѝ е песен запејало, / а ништелки свирки засвирели, / млада Јагничка почна да плачи. (Кауф). 195)

НИШТЕР *м.* (арх.) *вид нож*; сите си в градина уведе, / сите си цвеќе набраа, / а Годора си откина / најшупливата јаболка, / та си извади бел ништер, та си јаболка сечеше, / та па не ја познале. (ИФ)

НИШТО *зам. одречна I 1.* *како именка, односно иридавка* овде: (*како одречна иридавка*) *ни еден*; зашто те садам, зашто те вадам, / кога си немам ништо јод рода; / браќа си немам да ми те режат, / снаи си немам да ми те копат. (Фирф. 2, 269); Оддалеку Иво е догледа, / па одблизу нејзи му викаше: / – Седи тамо, Данице девојо! / Ништо мене не ме поѓалтнало (Арнауд. 157)

2. (*како одречна именка*) *никаква работиња, никакво ништо*; (спрот.: *н е ш т о*); лепо мајка што поучи сина! / Лепо сина што послуша мајка! / Па пријавна Темишвара Ѓуро, / па привјавна коња Карамана, / Киниса си по бели друмове, / нема ништо јунак да си стрете, / нема ништо јунак да си стигне (Мил. 240); јас ништо не знам / од таа работа! / Кажу, бре ѓаур, / зер те изедов! / Што знаеш прави, / сум ти в раците! (Кон. 346); денеска сум овде, / златна ле Злато, / утре ќе си одам /.../ туѓана туѓина. / Сакај што ќе сакаш, /.../ тебе да ти пратам. / Ништо не ти сакам, / лудо ле младо, мене да ми пратиш. / Многу ти се молам / побргу да дојдеш. Кон. 293)

II. (*во служба на иридавка пред именка*) *ишшо е малечок, нишшожен*; овде: *нишшожен човек*; китена крпа просто да е, / просто да е на братучеду, / братучеду, калеш Спасену, / де, ништо човек де! (Р. 80)

III. *во служба на ирилоз: 1.* *воишшо, никако, ни најмалку*; ништо јас ти неќам, тебе ми те сакам, / абер да си пратиш право на султано, / оти лек се најде и за тебе, Шефки! / Па му удри Димко ножот во срцето. / така се прослави Димко Могилчето (Црн. 334); кога махна с таа остра сабја, / на Арапин глава му пресече, / од сила се сабја испуштило, / седум буки с сабја пресечило, / и пак ништо на сабја не било. (Мил. 244)

2. *сеедно, безразлично, без оѕлед; добро*; ајде ништо сега, вујко Марко, / од мене се две трупини, две гробнини, / у Косово

рамно за знакове, / а од тебе моји вујко Марко, / ни трупина, ни гробнина ќе је! (Рус. 197)

Во и з р а з и т е: **ни за ништо, за ништо** – *за нишиџо; без ирчина, иовод*; са раскарале, Маро Беглеро, / твој девет братја, Маро Беглеро, / а та за ошто, Маро Беглеро, / та ни за ништо, Маро Беглеро, / за едно јагне, Маро Беглеро! (Спасе 63); се скарале Марко, Марковица, / се скарале вели, за ништо, за пустата, море јубавина! (Рад. 4); се размири мирна земја, / мирна земја Руменлија / а за ошто, за ништо, / ни за злато, ни за сребро (СБНУ XL, 32); аци Јован вино пие, / Јавримо си гр’ди бие, / и за ошчо? – Ни за нишчо, / дека крое лоша руба, / лоша руба, мор долама (Шапк. 1, 409); каде се чуло, видело, / владика Турчин да стани / за ошто јем за ни јошто, / за ошто јем за нијошто, / за једини нокти каносани, / за јадни веѓи чатмосани (Фирф. 2, 444); **ни од ништо** – *за нишиџо*; ми се поболи невешчето, јас сиромах! / А од ошчо? – ни од нишчо. / Ми се напило три градина благо вино до Бога, / три градина, по три ока – девет ока! (Шапк. 5, 475); **ништо живо** – *ни најмалку*; Тодор, кадан Тодор, / излези надвор во дворо / да видиш чудо големо: / темна ми магла паднало, /.../ нишчо се... не гледа (Фирф. 3, 89); кажи, Пацо, кажи, / ка ти сеча твој бели пазуи; / ѝ пресече Бавтир чауш бели пазуи /.../ ај па исече бели коси; / Паца ништо жио не кажува (ИФ); **ништо никакво** – *она шиџо нема вредности*; каде се чуло, џанам, видело, / моме во затвор, џанам, да лажи? / Девет години как лежи / во тие пусти зандани, / заради ништо никакво. (Црн. 260)

НИШТОВЕРЕЦ -рци *м.* (ирон.) (*за човек*) *никаквец, шиџо не верува во нишиџо*; ој нено, нено, / слатка нено, / да пукниш, / слатка нено, / да тресниш, / шо ме даде / кај Каракутовци, / Каракутовци гркомани, / гркомани, ништоверци. (Стр. XVII, 1–2, 93–94)

НИШТОЖЕН -жна *ириџ.* *сосем малечок, сиџен, незначителен*; Јанка са беда бедили, / как ја са беда бедили, / но зашто са ја бедели? / За едно нешто ништожно, / за и(д)но писмо либовно, / за и(д)на китка шарена, / та ја в т’мница фрлили. (Кауф. 122)

НИШЧЕ *џл.* Вид. **нејќе**; стани, мале, на ти вода. / – Снајо Калино, Калино, / ја нишча вода студена, / ја искам вино црвено. (Атан. 49)

НИШЧИ *мн.* Вид. **нишка**; Марије, дилбер бела Марије, / што кротко ткаеш, мори, и плачеш, / дал’ ти је разбојот расипан, /

ил' ти је брдото скаршено, / ил' ти је соваљка пукната, / ил' ти са нишчи скинати? (ИФ; Манол. 93); дал ти е (моме) разбој расипан, / дал ти е кросно скршено, / ил ти е с(о)ваљка пукната, / ил ти са нишчи скинати? – / Не ми е разбој расипан, / не ми е кросно скршено, / нито е сваљка пукната, / нито са нишчи скинати. (Христ. 71)

НИШЧО *зам. одречна, ирид., м. ништо*; Вид. н и ш т о I. 1; шедба шета Огнена Марија, / шедба шета по лигенско поле, / нишчо нема средба да ја сретне. (Теох. 49)

II. Вид. н и ш т о II. 1; варај, Јано, безродна невесто, / ќе те питам право да ми кажеш, / немој нишчо, нишчо да ме лажеш, / кои беа сношчи на вечера? (Теох. 142)

Во и з р а з о т: **ни од нишчо** – *џака, наеднаш, неочекувано*; ми се поболи невешчето јас сиромах! / А од ошчо? Ни од нишчо! / Ми се напило три грнина благо вино, до бога! (Сазд. 1, 323)

НО *сврз. 1. за иројивсџавување, за сџројивносџ на иросџи реченици*; додеха си два божеци, /.../ но ти мамо, не ги дари, / не ги дари Божја дарба, / но им даде, мила мамо, / една корпа питен лебец, / да седеше од цел месец (Мил. 54); изникнала бела лоза, / среде дворје стопанови, / но местото ѝ е грагорливо, / грагорливо, каменливо (Стр. VI, 3 63); куга, Маро, тамо идеш, / на поста се нафатјете, / не се фатај, де је да је, / но се фани у децата, / у децата ф опашката (ПСП. IX, XLVI, 978); оти штерко така чиниш, / така даваш проводиш? / Тодора му говореше: / – А знаеш ле, мили тате, / куга ме мене продаде, / не ме даде де да је, да је, / но ме даде црн Арапин, / црн Арапин друга вера. (Тош. 105, Пиринска Македонија)

2. додавање на мисла, повеќе или помалку сџројивна на ирејешнаџа, на ирејходнаџа; ами; варај, делипаша Марко! / не сџм ни од роса оросена, / ни од слама усланета, / но ми помина Ѓурѓа самовила / со три синцире носи си робаци (Драг. 44); она не е гола Дервишина, / но е јунак Марко, Крали Марко (Милош. 46); па здобија машко дете, / не е дете како дете, / но е дете љута змиа. (Тош. 108)

НОВ *ирид. 1. шџо е најравен оџскоро*; г р а д и н а: трнена нова градина, / горе над село градена ии! / Петопрс коље качени / со ременика плетени, / пипер и шеќер садена ии! / За девојките шеќеро, / за ергените пиперо ии! (ИФ, Трнена нова градина, При-

леп, 1970); јој Радуле, ој стопанине, / ќе те чекам токму три години, / на четврта ќе се премажуам. / Си прескочи млада Радулица, / си прескочи ју ново градинче, / што си набра једна китка цвејќе, / му ја кладе ју десна пазуа (ИФ, Синоќ ми се Радула ожени, с. Модришта, Порече, 1968); к е л и ј а: като дојде мојта мома убава, / та ја фана за белата рачица, / уведе ја у новата келиа, / та си тури црна раса постиљка, / та си тури калимавка зглавница, / та се метна като риба при неа. (Шапк. 5, 184); к у ќ а: стројник ќе те пратам, мамо, / у горното маало, / у горното маало, мамо, / у новата куќа (Фирф. 1, 91); с а м а р: спи ми, спи ми, Кирило, Методи, / мајка да виде кој лупа. / Нит са, мајко, мачките, / туку су на попо чевлите. / Јас ќе јаанам мачето, / ти ќе јаанеш петлето, / ќе идеме на пазар, / ка купиме нов самар (ИФ, Спи, спи, спи, спи, Кирило, Методи, Штип 1969); ц р к в а: постил Марко Великеви пости, / та подранил рано у неделе / да отиде у равна Софија, / в нова черква преческе да земе. (СБНУ 53, 736); ц р к в и ц а: да донесеш вода да омие, / да омие неговото лице, / да му дадеш пребела премена, / да си иде на нова црквица. (Кауф. 640); и др.

2. *шїџо е оїџворен оїџскоро; со именкиџе*: а н: Вид. го примерот подолу (во ова подзначење); б и л ј а р д о: бели раце (Панда) плуска: / – Шчо се направило, мамо, / карши нашо порте, / новон билјарто, / таму се збирјат, мамо, / мало и големо (Црн. 61); к р ч м а: нова се крчма отвора, / мене ме канат да одам / сефтето да им направам, / фирмата да им напишам. (Милен. 103); п а з а р: па си ошли на нов пазар, / па купили широк фостан. / Она носи, он ја гледа. / Испукали душмањето, / душмањето, а највече / беговите двата сина, / помалите, близнаците. (Јан. 19); иди, татко, на нов пазар, / та ми купи врана коња, / врана коња невјаана (Кост. 187); ја да знаем дека ќе ме калугери, / да отидам на нови пазар, / да си купим... (Шапк. 5, 183); *во формайџа* н о в е г о: Марко пијет вино тројгодишно, / полак пијет полак коњу дават, / ете го иде црна Арапина, / се прибрало до новега ана, / ми извадил шарена дуљбија. (Р. 144)

3. *шїџо е кујен оїџскоро; со именкиџе*: б а л т и ј а: та си купи една нова балтиа / и си појде у горица зелена, / си насече мало много ќересте, / си направи една нова келиа / и си купи црно платно за раса / и направи нова чешма ќемера. / Надојдоа малки момии на чешма. (Шапк. 5, 184); в е д р о: изговара змеј Огненовиќ; / – Дали чуеш, убава невесто, / иди узни овај ново ведро, / па да идеш на шарена чешма, / да го пуниш таја ладна вода (Р. 80); г р н е: да го

свариш в ново грне, / в ново грне спроти стреда, / да испркаш змеј од гора! (Шапк. 5, 94); с т о м н а: оди, Маро ќерко, вода да наполниш, / уд белата чешма су две нове стомне (Биц. 4, 175); *во комѝа-раѝив:* п о н о в: тргна Ратка за вода, / со два ибрика во рока, / со две стомни во рока, / па ја срети либето, / па ја фати за рока, / *иис-на* Ратка да пиштит: / – Ојле боже, господе, / *ќа* ми скршиш стомните. – / Ти не бој се од мене, / *ќа* ти купа понови. (Клич. 85)

4. *иѝио сѝ уиѝиѝе си ѓо зачувал изљедоѝи;* Вид. кај горните примери.

5. *иѝио дошол на месѝоѝио од некоѓо; иѝио е сѝекнаѝиѝ оѝ-скоро;* в о д а р и ј а, м е с а р и ј а, м е т а р и ј а: ој неесто, убаа неесто, / ој неесто, гранка со јабулко, / ој неесто, фидан во градина, / ој неесто, црвен-бел трендафил, / блазе тебе, мајко јунакоа, / што ти идет нова водарија, / што ти идет нова месарија, / што ти идет нова метарија! (Поп. 187); с в а т: три дни потруи потруваа. / Проговори кум господин: / – Е, тизека, нови сфате! / Доста пихме и јадохме, / доста потруи потрувахме, / коњето си изгладихме, / рубата си напрашихме, / изведете ни Илинка! (Стоил. 16); *со аниѝонимоѝи:* с т а р и (к у м е): сопаши се, стари куме, / опаши се нови куме, / личен господ се распашал / со јариња, со јагниња, / со дечиња во куќава, / со бериќет низ полено, / танки ’ржи до шлемиња (Кит. 46); *во обликоѝи:* н о в е г а (к у м а): по небо летат крстатен орел, / по небо летат – стред село паѓат / да ми го барат новега кума. (МФ VIII, 15–16, 66)

6. *иѝио е неѝознаѝиѝ; иѝио доѝрва ѝреба да се ѝојави или ве-ќе се ѝојавува, се ѝојавил;* в о ј н а: да даде Господ бре, Коло, / нова ми војна да берат, / и теб’, бре коло, те зберат (Биц. 110); ж и т о: чекај лудо, до година, / до година и до друга, / и трета половина, / *ќе* се роди ново жито (Иљ. 160); с о н ц е: денес над Македонија се раѓа / ново сонце на слободата. / Македонците се борат / за своите правдини! (Кон. 1, 28)

7. *како именка од среден род (насирема: в е т в о, с т а р о);* н о в о – Вид. **ново**.

Во и з р а з и т е: **нешто ново** – *една новост, новина;* битолчани бре граѓани / слушајте ме што ќе кажам, / јас ќе кажам нешто ново: / *ќе* се мажам Отешево, / Отешево нова мода, / со магаре носат вода, / а Лескоец уш’ поново: Со буклија носат вода, / а за Стење нема што да кажам, / без пари риба не ти даваат (Кав. 59); [**ново** ср.]; **Нова година** – *иразник на ирвиоѝи ден во ѓодинатиа;* заспа-ла света Неделја, / ој мила света Неделја, / на света Нова година, /

света ја Петка будеше (Кауф. 554); сурва Нова година, / голем клас на нива, / голем грозд на лозе (Биц. 1, 24); ниа идиме да ви чиститаме, /.../ да ви чиститаме Новата гудина, / Новата гудина, Свити Вашилија (Пеев 331); **Нова недела** – *изразник на првиот ден на Велигден*; стани ми, сестро Недељо, / днеска е бела сабота, / утре е Нова недеља, / ќе идем, сестро, на черква / да изметем нова черква / сос митлица босилкова, / ќе си дојдат стари баби. (Кауф. 554)

Во о ж к о н и м и т е: **Нови Пазар**: од Едрене Бано Миаилче, / од Нови Пазар Иљо војвода, /.../ од Стамбол града цар Костадин, / сос сестра си царица Елена, / и сè што може на кон да јаа, / на кон да јаа, целит да игра, /.../ ќе си избира бенди јунака. (Тош. 62); *во обликои*: Н о в а П а з а р а: па говори Раде Славе јунак: / – Ал ме чуеш, Турчин Асан ага? / Ја ке идем у Нова Пазара, / дџанас д` идем, а вечер да дојдем. (Арнауд. 163); **Ново Брдо**: од Ново Брдо Рајко војвода, / од Стамбол града цар Костадин, / сос сестра си царица Елена, / и сè што може на кон да јаа, /.../ целит да игра, камен да врла, / ќе си избира бенди јунака. (Тош. 62)

Во д р у г и п р и м е р и: **бира**: излегу на ридо, / Мерика е виду. / Мерика е виду, / деците брезници. / Нова бира праве, / опет е продаве, / дома да си дојде / при темни невести / и при темни дечки. (Паск. 65); **дреха**: като чу Јанкул тоз лав, / да се скачи на негови мердивени, / да ѝ вели на Јанкулица: / – Варај, варај, Јанкулице млада! / Примини са, јорожи са, / надини си нова дреха невестинска, / покриј са, премлада нивеста! (Драг. 92); **дуќанче**: Ристо праве новото дуќанче, / он го праве во града Битола. / Оздола идат Турци Јанадолци, / право си тегнат в Ристово дуќанче. / – Добровечер, Ристо механџиче! (Фирф. 2, 214); **жито**: ак је пролет, да донеса, / да донеса до два класа, / до два класа ново жито (Шапк. 4, 71); **куќа**: после, ќерко, ќе те спушчеет, / ќе те кладеет нова куќа, / таму, мила, ќе ми седиш / и од таму не ќе станиш... (СБНУ XI, 22, Охрид); **меанџица**: Лено мори, Лено, / нова меанџице, / Бог да ти убије / твојо стари татко, / заш напрај меана / карши берберана. (МФ XXIII, 45, 169); **налбат**: и си зеде коња шестокрила, / си отиде на нова налбата / и му рече на нова налбата: / – Потковај ми коња шестокрила, /.../ а за нови плочи твои цорни очи, / а за клинци твое бело лико. (Драг. 27); **оро**: ајде засвири ми, / мили баце Димко, / едно ново оро. /.../ Ајде ќе ти платам, / мили баце Димко / и ќе ти наплатам (Лојо 24); **песна**: нова ми песна испадна / за тој Петрета Јурукот, / осамгодишен војвода; /.../ деветта клета година / испадна турска потеря. (Кит. 3, 177); **самар**: спи ми, спи ми, Кирило, Мето-

ди, / мајка да виде кој лупа. / Нит са, мајко, мачките, / туку се на попо чевлите. / Јас ќе јанаам мачето, / ти ќе јаанеш петлето. / Ќе идеме на пазар, / ќе купиме нов самар. / Тăкр, тăкр, Коледе! (ИФ, Спи ми, спи ми, Кирило, Методи. Штип, 1969); **сандак**: донела е (Дојна) мила брата дома, / отворила новите сандăци, / променила брата, накитила, / испружи го у ладни одаи, / заредила брата, заплакала. (Каран. 74); **сељанка**: болна е легнала / младата Маџирка, новата сељанка. / Глава преврзала, / глава преврзала со бело тулбенче. / Понуда ѝ дојде, / алва шеќерлија, едра леблебија (Вас. 293); **стомна**: јој ти Боже, мили Боже! / Кам да сретем малкаја мома, / применета, наредена, / жăлта китка на главата, / с нова стомна на рăките. (Верк. 51); **ќелија**: ја да знаем дека ќе ме калугери, / да отидам на нови пазар, / да си купим една нова балтиа, / да си идем у горица зелена, / да насечам мало-многo ќересте, / да направам една нова ќелиа / и си купим црно платно за раса! (Шапк. 5, 183); **чардак**: девојка се богу помолила: / – Дај ми, боже, пролетни дождеви, / да удавит таткови чардаци, / да направит татко нови чардак (Р. 404); **чешма**: пајун на змеја вели, говори: / – И ти, пајуне, пиле шарено, / ти немој оди дето ја оде, / ти немој љуби Стоја сирота! / Пајун на змеја вели, говори: / – Змејо ле, змејо, пиле огнено, / ајда да идем на нови чешми, / ја ќе посипа јукните перја, / ти ќе посипеш ситниа бисер. (Пенуш. 6, 131); **чколо**: влези, мајко, влези во ној пусти разбој / јаз да се прошетам по рамното цаде, / по рамното цаде крај новото чколо, / јаз да си го вида младото даскалче. (Фирф. 1, 105)

С о и м е н к и т е: амбар, ан; бавча, бавче, балтија, бања, бачија, беда, билјардо, брдо; ведро, вино, власт, водарија, војна, **врата**: што нова врата имаше, / на врата дејче Еврејче, / руси ми косе чешљаше, / ситна га леса плетеше, / бело ми лице мијеше. (Арнауд. 93), време; гемија, година, градина, градинче, грне, гроб, гробишта, грозје; дреха, дуќан; дуќанче, ѓулбавче; живот, жито; залп; ибришим, избор; калпак, келија, клуч, котле, кула, кум, куќа; лице; маала, манастир, меанџица, месарија, метарија, метла, мода; налбат, невеста, недела; оро, оружје; пазар, палата, палто, план, поткова, порта, пријател, пригода, прстен; род, руба, рогозина, руво; самар, сандак, сарај, сељанка, слобода, село, сонце, стомна, сват; томрук; ќелија, учител; цена, црква; чардак, чаршија (Црн. 250), чешма, чколо.

НОВИНА ж. **1.** *новосѝ, весѝ.* **2.** *весник*; ја сум врапче шарено, / летам, клукам по трева / и новини продавам / да разбере народо. (ЗБР LXVIII, ЕИ 3, 671); јас сум врапче шарено, летам, клукам, поткрадвам / и новини продавам / да разбере народо. (МФ ХVIII, 36, 179; МпНОБ 296); ефендите битолски на кафеана одеја, / кафе црно пијеја, новини читаја / в Цариград испраќаја за да се радуваја (Рус. 68); новина читат царо, бре Лазаре, / книга читат солзи проливујет, / солзи проливујет по бели образи. (Р. 144)

3. *месечина новина – млад месец, нов месец*; ој, месечино мори, новино, леле, / утре да грејеш, леле, појасно, /.../ по бела Јана, леле, к’ идемо (Крст. 98); месечино новино, / не заоѓај сквечера, /.../ коњот ми је в ливада, /.../ за коњ трева не набрав, /.../ коњот ми је незобан, /.../ вода не је поано. (ИФ, Месечино новино, с. Црешнево, Порече 1968)

НОВИНКА ж. *дем. о новина.* **1.** *дем. о новина 1 (новосѝ, весѝ)*; еј гиди паша, валија, / јас ќе ти кажам новинка, / кај ќе го најдиш Ѓоргија. (ТМ 193)

2. *нешѝо новичко*; што ќе праиме, што ќе праиме, Лазаре за Велигден, за Велигден? / За Велигден, за Велигден, Лазаре, за Ѓурѓовден, за Ѓурѓовден? / Ќе праиме, ќе праиме, Лазаре, све новинки. (Р. 240 /4/)

НОВО ср. **1.** *нешѝо (материјал и сл.) куѝено оѝскоро*; Ја ка ти донеса, моме, триста драм памбук, / ти да направиш, моме, триста лакти платно, / од ново ти сака, моме, зетоска риза. (Брад. 4)

2. *нова облека*; иди си, Ѓорги, во гора, / сверои да те изедат, / сверои уште врагои! / Ѓорги ѝ вели, говори: / – Збери ми, мале, дреите, / перено и неперено / и ново, мале, и ветво, / крпено и некрпено (Кон. 34); кога ќе мори, твоји деца мајке да си речев? / Велигден мори, иде, / кој ќе мори, нив ново да направе? (ВМКД III, 3–4, 97)

3. *оѝскоро добиена весѝ; новосѝ, новина*; мили малечки дечица, / шчо има ново в селото? (Молер. 159); што е ново, Гого, во Берово, / беровчани, Гого, насмејани, / собрали се, Гого, набрала се, / у Сачкаре, Гого, на углава, / кој без нога, Гого, кој без рака. (Теох. 265)

Во и з р а з о т: **нешто ново** – *една новосѝ, новина*; битолчани бре граѓани / слушајте ме што ќе кажам, / јас ќе кажам нешто ново: / ќе се мажам Отешево, / Отешево нова мода, / со магаре но-

сат вода, / а Лескоец уш' поново: / Со буклија носат вода, / а за Стење нема што да кажам, / без пари риба не ти даваат (Кав. 59); нешто си ново дочувме, / дал је вистина, мамено? / Вистина Пере, вистина, / вистина не је мамено! (Кис. 59); [**нешто** – во придавска служба].

НОВОБРАНЕЦ -нци *м. млад војник, реѓруи*; барабан бије град Софија, / да се берат новобранци, / новобранци Македонци, / телеграма дојде војник да ме земат. (ИФ)

НОВОЖЕНА -и *м. младоженец*; стани, Осман, млади новожена, / на врата ти, Осман, сестра чука, / ти донела котел вруќа вода / и на рамо јако бела крпа. (МФ II, 3–4, 447)

Со л и ч н и и м и њ а: **Осман**: Вид. го горниот пример; **Усен**: а џемјет, бре џемјет, / застаните мало, / застаните мало, а бре џемјет, / Усена да виѓим, / Усена новожена, / Усена да виѓим, / со рука да го пројдем! (МФ II, 3–4, 485)

Со п р и д а в к а т а: **млад**: кон да пукне млади Асан аги, па да не дујеш, / млади Асан ага аскер да не иде! / А па сестра млади Асан аги куфер му спремаше, / млади новожени и сџи ронеше (МФ II, 3–4, 468); во понеделник млади Асан-аги дејка му избега, / млади новожени дејка му избега, / до недеља млади Асан-аги позив му дадоа, / млади новожени ферман му дадоа, / ферман му дадоа млади Асан-аги аскер го викаје, / млади новожена аскер го викаје. (МФ II, 3–4, 468)

НОВОЖЕНСКИ *прид. шџо се однесува на шџој шџо се оженил наскоро, на новожена*; стани, Усен, стани бе брате, / амиџе ти се молет / и риџа ти чинет, / и риџа ти чинет, Усеин бе брате, / тупани да пречекаш, / тупани новоженске. (МФ II, 3–4, 485)

Со и м е н к и т е: кудра (МФ II, 3–4, 485); тупан.

НОВОСЕЛЕЦ -лци *м. шџој шџо е од ново село или шџо е од Ново Село*; Костадин ѝ говореше: / – Новоселци надојдоа, / на сон им се прикажало / нашчо гробје нихно да е. (Теох. 442)

НОВОСЕЛСКИ *прид. шџо се однесува на (некое) ново село или на Ново Село*; оседлај коња дорија / да га испратам, мајко, Џемиља, / до новоселске, мајко, бачила (МФ II, 3–4, 484); мери, Томчо, сто драм алва, / сто драм алва, Томчо, шекерлија, / однеси ја на момите, / на момите, Томчо, новоселските! (Ѓорѓ. 41)

НОВЧЕ *ср. дем. и хий. од н о ж; ноже*; Стојан си тихо про-
дума: / – Ти не си каил да гледаш, / да гледаш, мајко, две млади, /
туку си каил два гроба, / два гроба, мајко, да редиш. / Извади Сто-
јан новчето / и си прободете срцето. (Биц. 3, 68)

Со и м е н к и т е: **костурче**: Стефчо се луто разљути, / убо-
де мајка у срце. / Викна си Стефчо што може: / – Стефанко, либе
Стефанко, / проклета да е мајка ни / зошто не двајца раздели! / из-
ваде нофче костурче / и сам се Стефчо убоде! (МФ IX, 18, 164)

Со п р и д а в к и т е: **остро**: што ми беше помладиот ми
брат, / ми извади това остро новче, / ми го уби постарио си брат
(Црн. 216); Станала мајка да отворе. / Дека е, мајко, Бојана, / што
ти си стара станала? / Боја е саноќ комшии, / сега е дошла, заспала.
/ Стојан се луто насрди, / извади остро новче, / та ја прободи Бо-
јана / в левата страна срцето (Биц. 3, 68); **рушко**: изговара војвода-
та: / – Не си, Ѓурѓо, крај мајка ти, / туку си ми цару скути. / Изгова-
ра мома Ѓурѓа: / – Е војвода, млад војвода, / ја подај ми рушко нов-
че, / да расечам жолта дуња, / да расквасам танка уста! (Кон. 28);
врнала се је Калина, / не извади жџта дуна, / ту' извади рушко нов-
че, / в клето се срце убоде (Кост. 102); мори Неда говореше: / – Ле-
ле мале, стара мале, / ја подај ми рушко новче, / да прободам клето
срце, / да искарам лута змија! (Биц. 2, 76); не је зела златен прстен,
/ ту је зела рушко новче, / убоде се в клето срце, / туку еднаш изго-
вори: / – Жели, мале, до две жели, / за Стојана и за мене. (Кост.
59); **синцирлија**: ој ле сину, ој ле мили сину, / иди, сину, кај твојата
маќа, / та укради новче синцирлија, / да исечем свилните гајтани
(Пенуш. 5, 195–196); он се моли на јасното сџнце: / – Зајди, пројди,
мило јасно сџнце: / – Зајди, пројди, мило јасно сџнце, / да огреје јас-
на месечина, / да ми легне девојче на рака, / да му бркна у свилени
цебове, / да извада новче синцирлија, / да расеча дуна миризлива, /
да си апне девојче од неја! (Кост. 123); **фрушко**: ој ти моме, малој
моме, / не си, моме, при мајка ти, / тук си, моме, при субаша. / Ој
субаша, млад субаша, / ја подај ми фрушко новче, / да си сечам ѓер-
данчето. / Не си секла ѓерданчето, / тук си секла бела гуша. (Биц.
4, 51)

НОГА *ж. (мн.: нозе, носе, носи, нози, ноге, ноги) 1. дел оо*
шелојшо (на човек и живоишо) оо колкојш до сџаилојшо; ерн. н о г
а; пуста останала Америка, / Америка, земја печалбарска! / Мно-
гу печалбари останаа, / кој без рака, кој без *нога*, / мојто момче и
безглава (Кон. 309); ме фанаа заптиите, / ме однеја при солтано: /

Тепаа ме, мачија ме, / жешки спици под ноктите, / да откријам
 војводите, / војводите, Македонци. / Букагии на нозете, / белезики
 на рацете, / белезики на рацете, / тежок тумрук на градите... (Кот.
 74); *мн. н о з е*; Цан-Тодора ора води, / левен Јане стоји, гледа, / па
 се фана левен Јане, / та се фана до Тодора. / Сос нозе ѝ поли гази, /
 сос раце ѝ колан крши, / сос глава ѝ китки бори (Кост. 69); нано,
 чие е она, кое е она, / она девојче, нано, на порте што стои? / Нано,
 става има, нано, става има, / става има – солунска селвија, / нано,
 нозе има, нано, нозе има, / нозе има – солунски диречи (Кав. 75); па
 излегнал млад чаушин / од разбојот, од дупката, / та изнесе на
 нозете, / на нозете подлошката, / на ушите ис- крипците, / на
 шијата набродила, / во забите ситно брдо. / Варај, варај, бела
 Недо! (Пенуш. 1, 152); *мн. н о з и*; еј, Петрето било, ли, без нози, /
 така је били, ли, родено. / Еј, ка го видела, лу, Јанинка, / девет
 прекровки, ли, скинала (Кот. 77); *мн. н о с е*; кога в Арангел ми
 влезел / Стојану мајке говорит: / – Не бој се, стрино, не плачи, / не
 ти је Стојан умрело! / Носете му се на потскок, / рацете му се на
 преграб (Мил. 267); *мн. н о с и*; кога им било свадбата, / сите свато-
 ве на коња, / златарин Петре кочиа. / Кога дојдоа на венчање, / сите
 сватове на носи, / златарин Петре кочиа. / Кога дојдоа на венча-
 ње, / сите сватове на носи, / златарин Петре у столо (Шапк. 5, 318);
 си се најде (Огнен) на јуначки носи / и си зеде коња Карамана, / от'
 се фрли коњу половина, / от' си појде на студена вода (Пенуш. 3,
 30); *мн. н о г е*; прикупила стара баба, / стара баба робинчица, / да
 им љуља машко дете, / сос раќа им фурка преде, / сос ноге им дете
 љуља, / сос уста гу песна пее (Верк. 149); *мн. н о- г и*; што ти при-
 лега, јуначе, / букагите на ногите, / като на мома кондури (Верк.
 71); провикна се комаро: / – Бре, трчајте селане, / да си делим
 преснина. / Кој по ока, кој по две, / на попове дробове, / на момите
 ногите, / на децата цревцата. (ИФ; Манол. 81); девојче танко и ви-
 соко, / што идеш ситно пред мене! / Открешаш с ноги прахови, / ми
 даваш мене јадови, / ја сум си мерак за тебе. (Р. 274, Скопско); вче-
 ра сум била на сарај, / на пашините чардаци, / тамо го видох мом-
 четото / кога му глава сечеје /.../ душава ми се замале, / ногиве ми се
 пресекоје. (Пул. 59–60); *н о з и*: му отклучи Марковите раци, / бели
 раци, бели ем пребели. / Што излезе Кралевиќу Марко, / му допад-
 на Дино кај што спило, / му заклучи и раци и нози, / и му вика Дино
 да го буди. (Рад. 15)

2. како мерка за должина колку еден чекор; Марко камен
 си фрли, / далеку илјада носе, / од далеку не се видел. (Тах. 36)

Во и з р а з и т е: **на нога** – *иросѣум*; да те види ќе дојдеше, / и ќе ми те понадеше, / понадеше и видееше, / леле Ордан, мило чедо, / ти осум дни боледуа / и тоа би сè на нога, / само два дни на перница, / та никој не веруаше, / за да умриш ти, Ордане, / за тоа не ти дојдоа, / другарите да те вида (СБНУ XVI–XVII, 110); видеја го будимски јунаци, / сите са му на нозе станали, / сите са го добре пресретнали (Теох. 288); **на ноге станале** – *се исѣравиле иросѣум*; кад отишъл незнана делија, / кад отришал у Арбана града. / свите старци на ноге станале, / свите нему место напраиле, / све му нему чаша поклониле. (Арнауд. 129); Господ Ѓуру з(д)равје му подари, / он ми стана на ноге јуначки, / па пречека китени сватои, / кум, старосват, девер, младожења, / ги нареди редум по трпеза. (Крст. 91); **на нозе настанале** – *се исѣравиле иросѣум*; Емин-ага иде од Дабиља, / право си тегле на чифликот. / Ка го видеа чифлигарите, / сите му на нозе настанале, /.../ на колена попаѓале, / раката му целивале, / голема чест му сториле. (Кот. 56); **на нозе се кренало** – *сѣанало*; старо и младо станало, / песна си запеало и оро си заиграло, /.../ на нозе сè се кренало. (Ник. 195); **на нозе се исправи** – *засѣане исѣравено*; здравје пролетни овчари: / – Помози Бог, свршена девојко! / Стани, моме, на нози с' исправи: / – Дај Бог добро лудо завршено, и! (Р. 404); **на нозе станале** – *се исѣравиле иросѣум*; кога виде света Богоројца / оти тие не `а оставале / за да праит црква манастира, / го пратила ангело на небо, / да довикат ангели ем светци. / Кога пошол ангело на небо, / та му кажал абер Богоројчин, / сите светци на нозе станале, / од рај божи крста ми дигнале, / му го дале на свети Јоана / да го носи, светци да си води. (СБНУ II, 28); **на нозе стои** – *сѣои исѣравено, иросѣум*; на носе ми стојат / положо кревает, / снопоји ми врзет, / ставици ми прает (Р. 262 / 5/); **нога до нога** – *едно до друго*; вечера ми вечераа, / свите се навечераа, / тројца станаа на нога, / рака за рака с фатиа, / рамо до рамо играа, / нога до нога играа, / Кузману песма пејеха. (Шапк. 4, 175); **нога за нога** – *заедно, дружно*; твоја дружина, леле, тук беа, / сугаре јагне, леле, пекоа, / зговор за тебе, леле, чинеа, / Тоде си тргна, леле, погоре, / нога за нога, леле, се здружи, / со своја мала, леле, дружина (Цеп. 144); **ногите му се на потскок** – *само шѣо не ѣоѣскокнал*; па улегнала одаја, / изговара си Илинка: / – Какав е овј мрт'в'ц – / ногите му са на потскок, / очите му са на поглед, / руките му са на преграб. (Каран. 18); **под нога згази** – *убие газејќи некого*; силна војска, коњче, се јотвори, / силна војска, коњче, Овче Поле, / насилели тија клети Турци, / што је мало под нозе згазили, / што је ста-

ро, на ножи турили (ИФ, Марко кове коња у Заградје, с. Козјак, Штипско 1969); **подгази под носе** – *йонижи*; ја опитва димни Марко: / – Шчо си, горо, повената? / – Ој ти, Марко, димни Марко, / сношчи вечер поминае / клети кучки самовили, / тије мене подгазие, / подгазие под носете! (Шапк. 5, 221); **рипне на носе** – *одеоднаи сѝане*; дели се Сојан разлутил, / јузде јунак пушката, / тргна Бојана да јудри, / пуста му пушка не вана, / рипна Бојана на нози, / леле се јона расплака (Р. 139); кад ми дочу Раде Славе јунак, / он ми рипна на јунашки ноге, / право трчи мраморна калдрма: / – Дал ме чуеш Асан побратиме? / (Арнауд. 166); **се фрли на нога** – *брзо сѝане, риине, скокне*; книга пушти по пиле соколоо / ја однесе младе Рајкоице. / Колку книга таа поглеала / вчас на нога таа се фрлила, / и си влезе в темни конушници, / си изваи коња певлиана, / ја однесе у Муса налбатин / да укоит коња певлиана. (Мил. 269); **со добра нога** – *со среќа*; добре ни дошла, невесто, / добре дојде, туѓа земјанинке, / со добра нога во куќа, / добар ни ризик имала, / со берикет и убавина (ГлЕМС 2, 160; Клич. 67–68); **со кои нози** – *како*; еј, с` који нози, мамо, о црква ќе – / еј, о црква ќе флезам? / С` кои раци, мамо, свејките ќе – / еј, свејките ќе држа? (Кот. 39); **стане на нога** – *засѝане*; уште го збор не дорече / турма се Турци зададе, / девојка е пограбија, / низ Станбол е поминаа. / Се` што е виде и стана / и кадијата на нога. (Ник. 22); **станал на ноги** – *се исѝавил*; станал јунак на ноги јуначки / се грлија мајка и син (Арнауд. 156)

Со и м е н к и т е: **десница**: сметнав си пушка од рамо / да удрам сура елена, / не удрив сура елена, удрив си нога десница! (Кон. 19); **дибек**: најде баба кутук мома, / шиник глава, дибек нози, / аршин дага, три широка, / чатмовега, рамностава (ХМ 6, 36); **дирек**: тргнала баба по селата / да ми бара една мома, /.../ ка ми најде една мома, /.../ шиник глава три широка / межи вежи, дирек носи. (Кар. Л. 94)

Со п р и д а в к и т е: **бела**: на пат сретна ерген ежо, / настапил ју бела нога, / сукршил ју тенки прсте (Вас. 191); и им викна Груичица млада: / – Земите тешки букагии, / да заклучиме негови бели нози, / а лесни бокагии да бидат, / секоја да бидет по седумдесет ока (Р. 262/ 1/); прерипнала Стојна / преко плетишчата / уфати ју дедо, џанум, / за белата нога. (Р. 240 /2/, Мариово); сакај, што ќи сакаш, моме, па моја ќи бидиш. / – Ништо не ти сакам, лудо, ништо не ти сакам, / ништо не ти сакам, лудо чели јод видело, / чели уд видело, лудо, солунцки чирапи, / солунцки чирапи, ле лудо, на белите нози (Биц. 1, 155); не `и прибра, мори, пусти свиње, / изгри-

заја, море, бели нозе, / подјадова, море, газовите, / кутра жена, море уште спие. (ИФ, Бог да бие, море, мрзелива жена, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); Неда му дума продума: / – Стојане, луди делија, / арам да ти се дарове, / скришно од мајка предени, / у комшии ткаени, / на Струма река белени, / со бели нози зберени, / на мрамор камен турени, / со златен копан белени, / на тебе в темно дадени! (Иљ. 141, Струмичко); **бојосана**: ој ти моме, малој моме, / сношчи стројник ми ти дошло, / со мајка ти лаф правеа, / со татко ти збор зборваја. / ој ти мајко, стара мајко, / јаска ерген не помина, / ерген руба не износи, / ни жалони шанлосани, / ја нозите бојосани (ГлСНД Ш, 1, 288); **боса**: па се стори (Крали Марко) гола Дервишина, / си ујавна Шарца добра коња, / та без узда, а и без оглавник, / с боси нозе коња по пат тера, / право иде на Демир Капија. (Милош. 44); **брза**: не нашај се, понашај се, еј наша невесто! / Ак' се твои брзи нози, наши се врзаници. / Ак' е твоја тенка става, наш е срмен колан, / ак' се твои тенки прсти, наши се прстени (Икон. 76; Јастр. 445); му пресече раце до рамена, / брзи нозе дури до колена, / му изваде обе црни очи, / па го кладе до вода студена, / го дарува два жолти дуката (Цеп. 109); ни ве вику, ни ве чују, / брзе нозе не ми идев, / беле руке прекршене (Р. 80); **гавранова**: дај ми Боже, криле паунови, / и па дај ми нозе гавранови, / да прелитна Сава и Морава (Кауф. 730); **десна**: ка је чуло кир Манолче: / – Бре невесто Кољовице, / дали имаш некој брата? / Ја си има едно брате, / што го викат кир Манолче, / десна нога белег носи, / белег носи до шест прсти (Мил. 18); проговори бела Јана: / – Јас си имав едно братче, / едно братче нишанлија, / десна нога со шест прста (Биц. 3, 156); мила змијо, мила посестримо, / одви ми се од десната рака / зави ми се на десната нога! (Теох. 477); **добра**: добре ми дошла, невесто, / со добра нога в куќава, / добар ми ризик имала / со берикет и убавина (Брад. 21); **долга**: јодоздола идат малите моми, / малите моми, моми армасани, / на магаре вјават, дјлзи нозе мајат, / дјлзи нози мајат, тутун си пијат (Кар. 1, 73); **жабина**: жабина нога – сува постела, / глувчева куќа – полна со вино (Р. 274); враќајте, да 'и враќаме, / да им даиме ужина, / урвени бели погачи, / жељкини јајца пржени, / жабина нога – пастрма, / глувчево меше – сирејнце (Шапк. 1, 207); **жолта**: да ји мије тија жолти нози, / на коњ вјава, вјава наголице, / кога дојди, коња ќе си пушти, / ќе с' наведе, вода да си пије, / тоги гледај со сабја да маниш! (Рад.11); **жулава**: најстапи ме попадија што ме нога боле, / барем да е арна жена да не ми е криво; / обула е жати цревје на жуљави нозе, / облекла е широк

фустан на шугава снага, /.../ забрадила шам шамиче на кељаво чело. (Фирф. 1, 94); **задна**: се излага Секула детенце, / си изваде жолти боздогана / и му скрши на елен рогои, / го поголтна змија шестокрила, / му поголтна и на Секула коња, / му поголтна задни носе до седлото (Шапк. 4, 127); **изгулена**: греј ми падна, Митро, на мене за тебе, / јазе кат те пуљам ката застра тебе, / боса ти ка шеташ по та бела слана, / по та бела слана носи изгулени, / јазе јас ки одам на нови пазари, / јас ќе ти купам чели ем чарапи (ИФ); **јуначка**: Бог да биет црна Арапина! / Не ми чекат млада Маркоица, / туку рипнал на носе јуначки, / прау тргнат долна коњушница, / своја коња од тамо огрешует, / па Маркоа коња одврзует (Мил. 137); се фатија на јуначки нозе, / се фатија борба да се борат, / ни тој паѓа, ни тој паѓа (Биц. 4, 28); придржа го млада Ангелина / и на брата потиом говоре: / – Стани, браче, на јуначки нози, / оќе брат ти сам да се убоде! (Шапк. 1, 71); **кална**: овчару ми мека грудва, / студена постела / орачу ми кале ноге / ал бела погача (Р. 209); рипна Богдан на јуначко срце, / рипна Богдан на јуначке ноге, / те докачи сабља Арапова, / го пресече њега до рамена. (Р. 80, Скопска Црна Гора); **каносана**: Вид. кај ч а т м о с а н а; **клети**: девет годин дома не са дошле, / нито пак са писмо испратиле, / сечи Турче клети нози, раци, / не ги знајам, нито пак кажувам, (Мих. 215); **крастава**: обула ми жолти чевли / на крастави нозе. / Па турила вити гривни / на шкобави раце (Кон. 271); обула е жълти чевли / на крастави носе, / опашала свилен појас / на криви калкови (Р. 262/ 5/); удрила ме попадаи / со полено по колено; / да ми беше нешто жена, / жалба не ми беше; / обула је жълти чевли / на крастаи носе; / опашала свилен појас / на криви калкои. (Сазд. 1, 315); **куса**: на пат сретна ерген еже, дос, дос, / ми подаде куса нога, дос, дос, / па ме спремна и праметна, дос, дос, / (ХМ, 3, 20); **лева**: кираџивче, јабанџивче, лудо, / донеси ми негов нишан, младо, / тогај да те поверувам, речко! / лева нога со шест прсти, кутра, / десна рака, бурма прстен, среќо, / бурма прстен венчанечки, боло! / – Ај собуј ми лева нога, либе, / погледај ми десна рака, верна, / ти да видиш твој нишани, моја (Ник. 45); таму ме мене луто ранија, / луто ранија во десна рака / во десна рака во раменово, / во лева нога во коленово (Р. 262 /5/); му извадија другото око, / белки него заприлега; / ка го гледаат па не го прилега, / му пресекоја левата нога, / белки ќе го заприлега, / како гледаат, па не го прилега (Драг. 151); **Марина**: одведи ме на четири друма, / претрупиле ме на четири трупа, / расфрлај ме на четири страни! / Дека падна Марината глава, / там изникна таа честа гора;

/ де паднаја Марините очи, / там извреа два студни кладенца; / де паднаја Марините нозе, / там никнаа две танки тополи; / де паднаја Марините раце, / там никнаа две дрвца јаферови. (Совр. XV, 7, 429); **младинска**: младинци и младинки сме многу голем број / против терор и фашизам одиме во бој, / по планини, реки, трапој, / по шуми и нови патој / младинските носе газат, / ете сме! (Рац. 41); **тенка**: не нашај се, понашај се, еј невесто, / ак' је твоја половина, наши ѓулмиш пафти, / не нашај се, понашај се, еј наша невесто, / ак' се твоји тенки нози, наши врзаници (Бел. 268); **црна**: делба делила мома Гроздена / на сека друшка по јаничерче, / а на Гроздена црно Арапче. / Та го качила на бела коња, / та го водила на бела бања, / два дни го мила, три дни го трила, / та па Арапче не побелева. / Па го качила на бела коња, / бела коња јаа, црни нозе маа (Молер. 141); **чатмосана**; изјавна ага од града, / стрете кадана под града, / измиена, истриена, / раце, нозе каносани, каносани чатмосани. (СбНУ XIII, 27); **шестопрста**: ми посегна (стројаница) шестопрста нога, ми го најде своје мило брате. (Пенуш. 6, 336)

Со б р о в и т е: **две**: тогај ми се Арап налути / и навистина стегна коња бедевија, / сакаше да го прерипа. / Се исправи Шарца на две ноги / та ја фати тенка бедевија / ѝ прејаде десното ѝ уво (Драг. 21); кажи го, кажи, моме Елено, / кажи го, дека е брат ти. / Ак не го кажеш, моме Елено, / ак' не го кажеш дека е брат ти, / ќе ти исечеме двете ти нозе, / аман, аман, двете ти нозе (Кон. 59); **обете**: па одговори дете Исаакче: / – Врзи ми, татко, обете носе, / обете носе, обете раце! (Мил. 32); **три**: зевај ми, Пено, ного сми богати, / многу сми богати деветмина браќа, / девет овци имаме осумте се чужди, / едната е наша со три носи оде (Биц. 4, 180); осум моме коло вода, / седум дања у недеља, / шес месеца – поу година, / пет прста шакана има, / четири ноѓе крава има, / три ноѓе саџаек има, / две очи Цуцана има, / еден ми је биљбиљ. (Крст. 109); девет месеци мајка носи, / осум моми на орото, / седум свезди на небото, / шест месеци пол година, / пет прсти рака има, / четири боски крава има, / три нозе пирустија, / две очи цуца има, / еднаш мајка јунак раѓа. (ИФ, Ај да речиме една песна, Прилеп, Прилепско 1969); **четир**: коња коит Јанкула Војвода, / коња коит рано во недеља, / плочи клаат од карагрошеи, / клинци клаат срма прецедена, / четир носе четири хиљади. (Мил. 79); **четири**: се излажа дете аџамија, / па си слегна од добрата коња, / све четири ноги му подигна / како налбат плочи му заковал, / така седат на четири ноги (Р. 114); да клаеме ушче едно, / да станат четири пати: / четири носи крава има (Труд.

84); го догледа Секула мило мнуче, / го догледа и лепо говорит: / – а егиди мој вујко Јанкула! / Што те тебе нужба дотерала, / коња коиш рано во недела, / плочи клааш од карагошеи, / клинци клааш, срма процедена, / четир' носе четири хилјади! (Мил. 79); **илјада**: Марко Димче го излага, / го изваде прилепско поле: / – ајде бре, Димче јуначе, / двата камен да фрламе, / Марко камен си фрли, / далеку илјада носе, / од далеку не се видел. (Тах. 36)

НОГИШТЕ *ср. аузм. и њејор.* од н о г а; па им викна тџанка
Вида: /.../ – Оре свекре, диво вебре, /.../ измети `и двориштата, / думбало, римбало, / да наместам ногиштата. (Поп. 196)

НОГО *ирил.* Вид. **многу**; еј, јас имам сестра фрлена, /.../ еј, ного на тебе омјаса, /.../ еј, дали си, Ратке, бележана? (Кот. 15, Струмичко); еј гиди Ванчо, наш капитанчо, / ел ми пра мајка, / да т` даде слатко, / ако те ј` малко, / на ти оште малко, / ако те ј` ного нема ич. (Пеев 330)

Со и м е н к и т е: **мегдан**: Мигдалино дивојко, / мигдан дрво растеше, / ного мигдан фрлеше, / сино цвете цветеше, / мали го моми береа, / на глави го редеа, / на хорото ходеа, / ситно хоро играја. (Кауф. 532); **пари**: седи збогом, Мијке, јас кџи јодам, / јас кџи јодам на чуждина, / на чуждина град Солуна, / кџи ти пуштам ного пари, / ного пари триста лири, /.../ тио да седиш хем да јадиш, / хем да чекаш три години. (Кар. 63); седи збогом, Мијке, јас кџи јодам, / јас кџи јодам на чуждина, / на чуждина град Солуна, / кџи ти пуштам ного пари, / ного пари, триста лири (ИФ); **стока**: Дестан бего, Јове, / ного стока има, / ного стока има, / аргате си нема, / аргате си нема, / аргате крмаре, / аргате крмаре, / ситни полугаре. (Кот. 7); **чорбаџика**: што е скапа мома црноока, / што дека е ного чорбаџика, / што дека е од голема рода? / еднаш ојдо, бирден ја излага, / а камо ли повтор да повторам, / а камо ли коња да ујанам, / а камо ли пушка да заметна, / а камо ли сабја да запашам! (Мих. 25–46)

Со г л а г о л и т е: **изрони**: привикаа, Софче, падарето: / – Ишел, мишел, мори јаребице! / Ишел, мишел, мори сокол пиле! / Колку јадеш, Софче, толку ронеш. / Голем зијан, Софче, направихме, / ного цреши, Софче, изронихме (Кот. 32); **повене**: е, зелено, зеленико, / што си толку пувенала? / Дал те слана усланила, / ил те злоба узлобила, / што се толку ного мислиш? (МПр. VI, 4, 114); **трае**: ного си, Маро, трајала, / оште малко да потраеш, / свекоро, Маро, кџе јумре, / и свекрвата кџе јумре, / деверо, Маро, кџе ца-

ним, / золвата ќе се јожени, / нија двата ќе јостанем. (Кауф. 673, Пирински крај)

Со д р у г и п р и л о з и: **надалеко**: седнала је Ата на мала врата, / дребен бисер ниже, љуто мајка колне: / – Натемате, мале, шо ме даде, мале, ного надалеко, на врли душмајне. (МПр. III, 2, 104)

НОГУ *ирил.* Вид. **многу**; тевница скоро градена, / градена неокадена. / Два ја брата окадија, / два ми брата, два близнака. / Малуј ногу осудени, / малуј ногу сто години! / Бради им са пораснали, / коса им е израснала. / Бради са си постилали, / а коса са се завивали, / с мустаци са се опасвали! (Теох. 434); Караџа, море, јунак Караџа, / јунак прочул си се у колунската наија, / потресол си ги трговци, / ногу си мајки расплакал. (Цеп. 155)

Со и м е н к и т е: **војска**: ќе збереме ногу војска, / ќе се борем сѐс султана, / ќе се борем сѐс султана, / белки ќе се ослободем, /.../ да не служеш на безите. (Кот. 58); **мајки**: Караџа, море, јунак Караџа, / јунак прочул си се у колунската наија, / потресол си ги трговци, / ногу си мајки расплакал (Цеп. 155); **магии**: еј, натема, Доне ли, мајка ти, / што знае ногу ли ма- / еј, што знае ногу ли магии / до осам-девет ли ту- / еј, до осам-девет ли турлии. / Живото јагне ли фа- / еј, живото јагне, ли, фанала. / Живо го в’ огин ли ф- / еј, живо го в’ огин ли фрлила. (Кот. 46); **прикија**: мома ќи мајка ногу прикија, / ногу прикија: кола и кучија; / снаа ќи донца ногу прикија, / ногу прикија – девит кучијна. (Мисир. 94); **рицаџија**: и тоја Турче Босналиџе, / душманут ногу рицаџија, / фати да му се пуклунува, падни-стани прид негу (Вардар 24); **седба**: Јово, море, Јово! / Достан бего, Јово, / ногу седба има, / аргатќе си нема, / аргатќе крамарје. (Самар. 73)

Со п р и д а в к и т е: **кус**: и Исус Христос веле, гуворе: / – Ја припалајте, ја припулејте, / шчо е дадела за задушнина! / И свити Петър ми припалува, / ми припуљува и ми наојѓа – / мајка му дала ду три кунчијна / и тија слаби и ногу куси. (СБНУ XVI–XVII, 56, Воденско); **марифетен**: ние да одиме, џанам, в селото ми Градец, / и да ги видиме, џанам, градецките жени, / ногу мурафетни, џанам, сите корабарки (ХМ, 6, 56); **осуден**: тевница скоро градена, / граде-на неокадена. / Два ја брата окадија, / два ми брата, два близнака. / Малуј ногу осудени, / малуј ногу сто години! / Бради им са пораснали, / коса им е израснала. / Бради са си постилали, / а коса са се завивали, / с мустаци са се опасвали! (Теох. 434); **скап**: Тодора башта

продава / за тиа тешки глобове, / за бела книга, за арч. / Цана и је ногу скапа / оти је ногу убава: / равна става за илјадо, / бело лице две илјади, / црни очи три илјади. (Тош. 103, Пиринска Македонија); **тутушав**: седет зетче на мермер камејна, / а берберче на бела столица, / о берберче, ногу тутушаво, / раци ти се како суви трески, / нокти ти се како орелови, / прсти ти се како игленици. (ИФ, Седет зетче на мермер камејна, Ростуша 1963); **убав**: ама си ногу убава, / ќе ни излажеш ѓачета, / ѓачета самоучета. / Ако си каил, Ордано, / да ти погрубим лицето, / да ти премрежим очите, / да ти пресечем косата, / косата до сам главата. (Кост. 64)

С о г л а г о л и т е: **гледа**: бре нивесто црнуокă, /.../ на високу стојиш ногу гледиш. / Дал нă виде мојтă мајкă, / мојтă мајкă мојут татку? (Мисир. 103) **почека**: Марко и' вели, вели и говори: / – Ој ле сабјо, стара моја сабјо, / ногу си ме, сабјо, почекала, / оште ме, сабјо, малку почекај, / па ќе спаднем у тесни клисури, / тамо мине, сабјо, секво нешто: / тамо ќе те крви напоити, / тамо ќе те месо наранити! (Тош. 22, Пиринска Македонија); е, виека две невести, / две невести самовили, / ногу сте ме почекали, / ош ме малку почекајте, / да преиграм Лазарица / и убави ден Велигден! (Тош. 79; Ил. 284)

С о п р и л о з и т е: **арно**: во једна, во једна кашта богата, / там најдох, там најдох, снаа и золва. / Золвата, золвата, алаф каранфиљ, / снаата, снаата, ѓул ми трендафил. / Ногу си, ногу си, арно прекарах! (Кот. 53); **далеку**: Никола, море, Никола, / Никола, младо крушовче, / гиди младо кирициче, / чула се скапа кирија, / по сто гроша на коње, / по сто и пет на лудѓе, / на Никола сто и седем, / оти је пусто крамарин. / Ама је ногу далеку – / година и половина, / на Ниш, на Видин, на Белград, / дури на Златна Јабака. (Кост. 72); **лошо**: па си фана баба Костовица, / па говори Турче јаничарче: / – Кажи, бабо, твои девет сина, / ако сакаш, бабо, да не кажеш, / ногу лошо с тебе ќе направам (Мих. 215); **надалеку**: аир да не видиш / што ме даде, мамо, / ногу на далеку, / преку девет годи, / преку матни води, / у ајдучко село (Лин. 57); **рано**: вечераат братја, с ним и Петреица, / доде си бог нокта и си премина, / ногу рано стана верна Петреица, / таја све му зготви (на својот господар) за в гора зелена. (ММ 1946, 9–10, 420); **уште**: две невести, самовили, / ногу сте ме почекали, / ошче малку почекајте / да преиграм Лазарица, / Лазарица и Велигден! (Теох. 29)

В о и з р а з и т е: **малу-ногу** – ни малку ни мноѓу; не баш мноѓу; средно; забрале ми се арамии од ден до ден, / од ден до ден –

до Благовец, / од Благовец до Велигден, / од Велигден до Ѓурѓовден, / од Спасовден до Јањовден, / од Јањовден до Петровден. / Собрали се на Илинден, / собрали се малу-ногу, / малу-ногу триста души. (Пенуш. 4, 142–143) **ногу греови имаш** – *многу си згреиен*, кажи ми, веле, сину, кажи ми! / Ти ногу греува имиш, / белки мајка кити `и просте (Мисир. 101)

НОЕН, нојни, нојна и **ноин**, нојна (и **њоен, њоин**) *приг.* (заменка) *присвојна за 3 л. еднина ж. р.*; Вид. **нејзин**; н о ј н и: целепче, младо целепче, / да не си од нојни сој? – / Малку на неа приличаш. – / Стојане, море Стојане! / Не сум јазе од нојни сој, / јазе сум сама мајка му (Книж. III, 59); н о ј н а: еј ти месец ничиј помошнику, / еј ти звездо, наша помошнице / сакамо се од мало, малечко, / не гу даде нојна стара мајка, / канија ме помау девер да сам (Р. 209); н о ј н о: сè дивани крв `и утопила, / от` ми зела платно небелено, / пак го пушчи од високи диван: / зафати се нојно мили брате, / се зафати Момчула војвода, / от` го крена до високи диван (Р. 404); њ о ј н а: кај шо падна њојна рамна снага / се створи црква Маријица. / Кај шо падна њијна руса коса, / туј се стори таја честа гора (Р. 114); њ о ј н о: си замеси две бели погачи, / си наточи две здравици вино, / и промени њојно мушко дете, / сама себе јона се промени, / се промени невестинско руво (Р. 114); њ о ј н и: па ју узе њојните кључови, / па отиде тешките зандани, / па отклучи оно па јулезе, / па си најде Грујица дек` спије (Р. 114); засукала поли и рукави, / па си мете њојни рамни двори, / дворје мете, дробни слѝзи рони. (Р. 114)

Со и м е н к и т е: грозје; двор, дете; коса, кум, кума; лице, лудо; мајка, младо; око; побратим; свекрва, сој, срце; уста.

НОЖ -ови, -ои, -еви, -и, -је *м. алати штио се состоио од осттар мейтален дел и рачка од дрво, мейтал или йласийична маса и служи за сечење; едн.* н о ж; тогај се Стојан наљути, / се качи горе в одајче, / извади нож од ножница, / па си ја Стојан прободe / во левата страна в срцето (Фирф. 2, 406); катчице, катчице, бујна лобода, /.../ дај ми нож, дај ми нож да се убода. (ИФ; Манол. 77); *во иадежна* форма н о ж а: зеде Аврам ножа, / овено го закла / и г` испече курбан / наместо Исака. (Ррус. 37); таком бога, лудечак Никола, / слушај вамо, татко да ти каже! / Када ќе Турци, богме, да заспијат, / да окрадеш ножа од Турчина. (Арнауд. 147); *обична множина*: н о ж е в и: ој другари, чујте ме, / насвалејте малихери, / натурејте ви ножеви, / пригответе `и бомбите, / и врвејте по мене! (Биц. 3, 117); н о ж е и: шчо се ножеи у крви утопени? (ИФ); н о ж и: веќе

се Стојан зарекол, / веќе вино да не пије, / веќе кавга да не чини, / веќе ножи да не тегли. / Пристанала је Бојана. / У петок се углавиа, / в недела свадба чинили, / до недела свадба има, / Стојана са кум канили, / брата му старек турили. (Кост. 85); просто да ти е, Милене, / и од мене и од Бога! / Тој врана коња проигра, / та креј Јаница помина, / сведе се да 'а целива, / остри му ножи паднаа / ф Јаницино бело грло. (Молер. 189); зема лудо рушки ножи – / да се боде, да се годе! (Цр. 44); н о ж о в е: тате на мама говори, леле, /.../ оти е Георги бекрија, леле, /.../ на вино вади ножове, џанам. (Манол. 133; ИФ); узвикна се Мемед буљукбаша: / – Хеј, сејмени, хе, мои левени, / ја ќе умру младо ем зелено. / Со цилит ми гробот премерите, / сос ножове гробот ископајте! (Црн. 272); мори Мито, Мито моме! / Не слушај светски зборове, / зборове остри ножове! (Мил. 393); *обична мн.* н о ж о в и: кладете ги ножоите, / запалете у бумбите, / сите браќа ај по мене! (Кон. 353); викна Крсте Кумановче: / – турајте ви ножовите, / запалејте ви бумбите, / ајде сите ви по мене! (Биц. 4, 101); н о ж о и: да ги видиш мојте браќа / во крвои облејани, / сос куршуми ишарени, / сос ножои избодени! (Црн. 323); ој ти, пиле, славеј пиле, /.../ да ги видиш моите браќа / во крвои облеани, / со куршуми ишарани, / со ножои избодени! (Сазд. 3, 41); *збирна мн.* н о ж ј е: спаднаа доле под село, / вржаа коњи за дубје, / врлиа гуње на дуње, / забиа ножје у гложје, / метнаа пушке на крушке. (Нов ден, 1947, 8–10, 93); ај ти, сестро, мила сестро, / што се ножје в крвје утопени? (ИФ)

Во и з р а з и т е: **вади ножови** – *заплашува*; Ѓорѓи је пуш пијаница, / на вино вади ножови, / а на ракија пиштоли (Милен. 153; ИФ); тате на мама велеше: / до девет ќерки да имам, / една на Ѓорѓи не давам – / Ѓорѓи е прв пијаница, / пуш пијаница бекрија, / на вино вади ножови, / а на ракија пиштоли (Фирф. 1, 86); **му го удри ножот во срцето** – *го убие (на месито)*; ништо јас ти неќам, тебе ми те сакам, / абер да си пратиш право на султано, / оти лек се најде и за тебе, Шефки! / Па му удри Димко ножот во срцето, / така се прослави Димко Могилчето. (Црн. 334); **на нож ги реди** – *еден по еден ги убива со нож*; средна коа на нож да 'и редит. (Трен. 5, 17); **од нож куртулиса** – *осијане жив*; тогај си викнаа сите селани: / – За нас на Бога му се најали, / свети Симеон празник да држиме / од нож куртулисаваме, / двапати сме се родиле (Тах. 113); **под нож е** – *во ојасност е*; дали грмеж грми, ил' земја татоне, / ил' се борја јод корен искорнуват? / Машко и женско сичко е под нож. / – Ој, слегни си долу, сестро, долу во потона. (ИФ, Виждаш ли, виждаш, Ви-

тено ле сестро, Неготино, 1959); **од ножа је избегал** – *се сјасил*; мајка му го виде, с` израдува за сина; / а со срце рече: – Од ножа је избегал! (Рус. 37); **сè под нож тури** – *со колење испиџа многумина*; седем барјака носеја, / седем са друми запрели, / десетти Горум запрело / у тија тесни клисури. / Што чудба таму направи: / што по друм живо помина, / Горум го живо не пушти, / сè го је под нож турило (Кос. 222); **сичко е под нож** – *сипи се загрозени, сипи се во оипасносип*; дали грмеж грми, ил` земја татоне, / ил` се борја јод корен искорнуват? / Машко и женско сичко е под нож (ИФ); **удри на нож** – *заколе*; сè што фатија / на нож удрија, / на нож удрија мало и големо. (ТМ 515?); **удриле нож на нож** – *ипочнале силно да се бијипи*; над неа (над девојка Света Недела) са се скарали, / удрили (момчета малешевчета) ножи на ножи. (Теох. 52)

Со п р и д а в к и т е: **боен**: орлето грачи, говори: / – Станувајте, браќа, не спите, / од сон се разбудувајте! / Турчин реформи не дава, / купува пушки мансери, / сос долги бојни ножови! (Совр. XXIX, 7–8, 10; Кав. 94; Црн. 315; ТМ 139); **гол**: Спира на Турчин молба не слуша, / туку се пушчи со гол нож в рака, / па му пресече русата глава / и го напраи четири черека (Црн. 277); па кад виде пашата, / рипна од диван да бега, / Љајљуше дете по неџа, / сас гол нож и он по неџа. (Каран. 53); **долг**: рипна Сланчанец на нозе, /.../ низ тоа поле битолско, / едно ми време догледа, / догледа силна потера: / сите сос бели атови, / сите сос пушки мамсери / и с тие долги ножови (Кав. 95; ТМ 140; Црн. 316); **јурчки**: ваз поеси, Раду, / зилено силјахе, / на силјахе, Раду, / ирчки ножове (Сазд. 80); **крвав**: он ми носи, мори мајко, / кржаве кошуље, / оф, оф, кржаве кошуље, / кржаве кошуље мори мајко, / кржави ножеви, / оф, оф, кржави ножеви (Р. 209); те отиде Маре на постелу, / те `е најде кржави ножеви, / она спије како рудо јагне (Р. 80); ја гледај си редом по ножеве, / та чии са ножове кржави, / сос них је детето прободено (Тош. 76); **Марин**: Павлевице, мила јатрво! / Да убодиме Павлева коња, / да убодиме с Марини нож. (Икон. 11); от убодие Павлева коња, / Марини ножа в крв утопена, / пак не отмиле сестра на браќа. (Икон. 11); **остар**: мене мајка младо уженила, / та па ме е на зло намерила, / на зъл свекор, на позла свекрва, / два девера – до два остри ножа, / две етрви – до две клетки кучки (Кауф. 685); Иванчо на мама думаше: / – Мајко бе, мила мајчице, / зашто бе, мамо, татко ми, / по двор си оде и шете, / остри ножове си точе, / и дребни слзи роне (Биц. 3, 77); разбуди се лудо младо – / нима мома, нима врага, / та си бркна у цепови, / та извади остри ножи, / остри ножи

да се бодe (СБНУ IX, 30); та си наlea студена вода, / Јана отстапи, Петар настапи, / Јана отвори малите порти, / Петар извади острите ножи, /.../ тој се убоде в клетото срце. (Молер. 161); **рушки**: Вид. кај **(ф)рушки**; **сребрен**: постој, чупе, не бегај! / Знаиш кога бевме двајцата, чупе, / под црвената јаболка, / црвени јаболки беревме, чупе, / со сребрен нож 'и требевме (Тах. 181); **таен**: много милос, браќа, 'е имале, / од куд идев све милос е донесуев, / донесуев по-тајни ножеви / и 'е давав од изба кључеви (Р. 80); **фрушки**: си сегна бели цепеи, / извади риза зетоска, / убо је лице избрисува, / с' наведе и ја целива; / си сегна в бели пазуи, / изваде фрушки ножеи, / Бојана ми ја загуби (Мил. 313); извади Алил касапин, / извади рушки ножеве, / та и Стојана убоде (Пенуш. 6, 328); зашто плачеш, Јован, добар јунак? / Дали тизе Грозда не ареса? / Бирден са му на нози станале, / и на нози и на рушки ножи (Шапк. 4, 193); **црноцрени**: ја ли Рада, ја ли душа, / ја ли ножи црноцрени, / или стрели белопери! / Штото беа главените, / углавници оставиа (Мих. 97); а што беше млада Ѓорѓевица, / излажа се, Бог убил ја ега! / Извадила ноже црноцрени, / па ги дала на Петре кираци. (Мих. 19)

Со б р о е в и т е: **девет**: сејмени вела, говора: / – Ашколсун, бабо, пиролсун, / алал му било млекото / шо си го син ти доила. / Девет планини прејдовме, / дури го син ти вативме, / девет синцири скинавме, / дури го син ти врзавме, / девет ножои скршивме, / дури го син ти заклавме (Фирф. 1, 12); **десет**: (на млад јунак) девет рани куршумлии, / с десет ножа прободено. (Мих. 223)

НОЖЕ -ина, -иња *ср. дем. и хит.* од н о ж; и **ношче**; мајсторот ноже правеше, / ножето бивол колеше, / биволот вода пиеше, / водата огин гасеше, / огинот дрво гореше (НД 1946, 1–2, 109); земи си ножето, / распарај срцето, / таму ќе си најдеш, либе, / две срца вљубени. / Ах, колку е жално, / ах, колку е мачно, / јас да те љубам, либе, / а друг да те земи. (Милен. 45); ако сакаш правда, ако бараш ред, / земи си го ноже, коли се на ред, / наште чорбации, ќелеши, муфтии, / нашите чорбации пијат крвта ни. (ИФ, Ако сакаш правда, с. Ропотово, Прилепско, 1969); *во множинска форма*: н о ж и н а: стара коња тога му говорит: / – Ај ти тебе, Марко Кралевике, / да си земит Секула Детенце, / да си земит фрушките ножина, / да и клаит во русото перче, / да пресечит н` Арапот чинтјани. (Мил. 202); кога ќе одат браќа на лоење, / д' извадиме нејсини ножина, / машко дете да го загубиме, / туку да је сестра одмилиме, / одмилиме од нејсини браќа (Мил. 70); и обете (невести) си се сузборвее: /

– Кога ќе одет браќе на лоење, / д’ отклучиме шарена одаа, / да сегниме во нејсини џепеј, / д’ извадиме нејсини ножина, / мајшко дете да го загубиме. (Пенуш. 6, 182)

Со п р и д а в к и т е: **елбасанско**: Петрице, моме, Петрице, / деј гиди рибо летнице, / црвено од Охрид јаболко, / преспанска тањка јагуља, / елбасанско ноже! (Кав. 13); **лошо**: и кога ти прстен, Анче, менеха, / извадих лошото ноже, / сам сакав да се убодам, / самиот ангел, Анче, не ми даде. (ИФ, Анчице мори, мила душице. Градско 1955); **Марино**: ми изговори, / бреј, Петревица: / – А Павлевице, / а јотрвице! / Да убодеме / Павлева коња, / да убодеме / с Марино ноже. (Р. 404); **остро**: ка си виде млади Стојан, / та си јузе остро ноже, / та си удри в клето срце, / на местото душа дадо (Мил. 322); с’ измами црно Арапче, / извади остроно ноже, / ј’ одврза деснана рака, / зеде му остроно ноже, / црна му глава отсеке (Горѓ. 101); тогаш Јана се разбуди / на Анадолка ѝ прозбори: / – Ај подај ми оштро ноже / да расечам жолта дуња, / да расквасам тенки усни (Стр. IX, 1, 66); **оштро**: тогаш Јана се разбуди, / на Анадолка ѝ прозбори: / – Ај подај ми оштро ноже, / да расечам жолта дуња, / да расквасам тенки усни, / да расквасам суво грло, / да оладам клето срце. / И подаде оштро ноже, / не пресече Јана жолта дуња, / си убоди клето срце. (Стр. IX, 1, 66); **рушко**: стрино, мила стрино, / татко ќе ти речам доо, / и јас ќе ти дада / моето рушко ноже доо, / нека се убодат / уште толку Турци доо! (Стр. VII, 1, 63); кога ти венец клаваја, / извадов рушкото ноже, / извадов рушкото ноже, / сам себе ќе се јубодев (Фирф. 3, 66); тргна моме се разбуди, / ми посака студна вода, / не ѝ дадоа студна вода, / ѝ дадоа гул јаболко, / ми посака рушко ноже, / да пресечи гул јаболко, / не пресече гул јаболко, / туку себе се јубоди (Фирф. 3, 70); сон сонила, леле, Калината мајка, / ја сонила, леле, Кала променета, / променета Кала зелена кафтана, / на кафтана Кала срмен колан, / срмен колан Кала опашана, / на коланот Кала тија ж’лти пафти, / на пафтите Кала това рушко ноже, / на ножето Кала тој дробен синцир. (ИФ, Сон сонила, леле, Калината мајка, с. Гуѓаково, Мариово 1969); **с(т)ребрено**: прело моме мрежа копринена, / ја фрлило в глобоко језеро. / Уловила риба шестокрила, / ја здробило со стребрено ноже, / ја сварило во стребрено котле (Јастр. 165; ГлЕМС 2, 112; Бел. 262, Галички дијалект); прелој моме мрежа копринена, / ја фрлило в глобоко езеро, / уловило риба шестокрила, / ја здробило со стребрено ноже, / ја сварило во стребрено котле, / ја ставило пред чеснаго кума, / и пред кума и пред мили свекот (Клич. 20; Р. 77); **фруш-**

ко: припиштие моми и невести, / и тога ми коња при'ржало, / коњ ми 'ржна, Секулу му текна, / и изваде фрушките ножина (Мил. 203); немој, Маркп. с' жолта боздогана, / да н' отепаш сурога елена, /.../ тук извај си двоје врушко ноже, / распарај мојо клето срце. (Шапк. 4, 127) ; *со именка*:...ели ноже црноцречче (Мил. 403)

НОЖЕНЦЕ *ср. дем. и хий. од н о ж*; ти ме, мајко, омажи, / мене не ме праша, / ете ти го сега / него место мене. / Мајка зеде ноженце, / во срце го забодде, / Пелистер се расплака, / дребни солзи пролеа. (Кав. 31)

Со п р и д а в к и т е: **остро:** па си појде лудачко детенце, / си побура мајкини пазуи, / му украде остроото ноженце (Арнауд. 187); **фрушко:** буцна си Стојан в цебоји, / извади фрушко ноженце, / Бојана ми је прободде. (Ѓорѓ. 109)

НОЖИЦА *ж. (йочестио мн. н о ж и ц и) алаиј за сечење со рачки (со две острици сврзани насреде)*; Божано, бела Божано! / фустано ќе ти сошија, / без аршин ќе го измера, / без ножици ќе го кроја, / без игла ќе го ушија (Мих. 71); ендезе да му додајем, / клашеник да ми сошијет, / со јигла да го не шијет, / ножици да го не сечит (ИФ, Терперониче девојче, с. Русјаци, Порече 1969); ага беа през стред гора, / поседнаа да починаа. / Задремала бела Рада. / Па извади црн калуѓар / остро ношче и ножици, / та остриже даѓа коса / и обричи црна брада (Молер. 167); ни ме сос аршин мерили / ни ме с ножици кроили! (Теох. 364); ендезе да му додајем, / клашеник да ми сошијет, / со јигла да го не шијет, / ножици да го не сечит. / Терперониче девојче, / стани, меси ми погача, / од брашно да ми не бидит, / во црепна да је не печиш. (ИФ, Терперониче девојче, с. Русјаци, Порече 1969); трп, трп, ножице, / трчај, Трпко, в воденица, / те претече глувчерица, / с една нога патулица! (Р. 404, Мијачко)

Со и м е н к а т а: **острици:** ја земи си, бело Ленче, / ножици, аман острици, / па пресечи, бело Ленче, / ф'станот, аман фастанот. (Милен. 141)

Со п р и д а в к а т а: **тесна:** ја подаде млада Маркоица, / ја подаде таја остра сабја, / што ја зело Веле добър јунак, / ја потргна од тесна ножица, / ја подаде по чесна трпеза. (СБНУ XIII, 103)

Со г л а г л о т: **потсекува се:** ти си седиш на сред куќа / и пред тебе шарен ћерѓеф, / на ћерѓева танка риза, / сос игла се подбуцнујеш, / од срце ме одделујеш, / со ножици се потсекујеш, / од земја ме подигнујеш. (Фирф. 3, 198)

НОЖИЧКА *ж. дем. и хий. од н о г а*; дојди соне од осое, / фани дете за рачичка, / за рачичка, за ножичка, / па го фрли у лул-кичка, / да си спије да порасне, / на мајка му гулем да е (Пенуш. 5, 174); да го фанеш (детето) за рачичка, / за рачичка, за ножичка, / да го туриш у наничка / дека врани гракаја (Павл. 179); нан, нан, нан, лул, лул, лул! / Нани – лули, машко дете; / дојди соне од осое, / да си фанеш машко дете, / да го фанеш за рачичка, / за рачичка, за ножичка, / да го туриш у наничка, / дека врани гракаа, / а у попо влачеа. (Нов ден 1947, 8–10, 95; Павл. 179)

НОЖИШЧЕ *ср. н о ж и ш т е – ауџм. и њејор. од н о ж*; мно-
̄зу *џолем нож*; бегајте змии, гушчери, / иде Ирмија / сус ќелаво но-
жишче, / сус р`ѓаво сабјишче, / ќе ве коле, ќе ве бесе, / сус машата
и каџијата. (ГлЕМС 1, 167)

НОЖЛЕ¹ *-ета ср. дем. и хий. од н о г а*; соберете од момите,
/ од момите прстенето, / од невести треперушки, / од стари баби зр-
цала, / од малки деца ножлета. (Молер. 45)

НОЖЛЕ² *-иња ср. дем. од н о ж*; ако си девојка, биди си до-
вица, / само да ми па(д)неш во мојве раки, / земај си ножлето, рас-
пори срцево, / нотре ќе ми најдеш јотровна љубов. (ИФ)

НОЖНИЦА *ж. (иочесџо во мн.: н о ж н и ц и) фуџрола од*
кожа, дрво, мейшал и др. во која се сџава нож, кама сабја и др.; с
лева рака вино пие, / со десната сабја држи, / дури вино да с` напие /
дојде сабја сред ножница (Милош. 42); мој вујковци и мои чичовци,
/ јас погубих црна Арапина! / А што беше Секула Детенце, / лељ
потргна сабља од ножница, / и пресече шест арапски алки, / та ис-
пушти шест добри јунаци (Мил. 196); а што беше Павле помале-
чок, / часо слезе од коњо наземи / и потегна сабја од ножница: / де-
вет педи во ширина, / дванаесет во должина; / сврте сабја налево-
надесно, / ми посече до триста Арапи (Цеп. 43); мори чуеш ли ме,
хубава неесто? / Кога к` изљаам сабја од ножница, / ти по мене
прао коња терај, / кога ќе сечам на лево, на десно / и тебе да не те
загубам (Шапк. 4, 119); н о ж н и ц и; ти да ме мени (Сипано)
сошиеш / две арнауцке кошуле; / без игла да ги сошиеш, / без
ножници да ги скроиш, / јас да ги носа Сипано, / ти да ми мене да
гледаш (Верк. 138); што ја зеде Маркоото дете, / ја потргна сабја
дипленица, / ја изваде малце од ножница. (СБНУ XIII, 103)

Со п р и д а в к и т е: **медна**: тамо сам, мале, заборавил / мо-
јата медна ножница, / сос сребрената верига. / Појди, мале, да га

тераш, / ем да искаш ѓузел Милка. (Верк. 277–278); **сребрена**: Никола камен меташе / од високото буниште, / од пониско игралиште, / испаднаха му ножови / од стребрена ножница. (Верк. 91); **тесна**: ја подаде млада Маркоица, / ја подаде таја остра сабја, / што је зело Беле добар јунак, / ја потргна од тесна ножица, / ја подаде по чесна трпеца / за гостите да ѝ се обидат; / сите ѝ се обишле на сабја, / од никого не се извадила. (СБНУ XIII, 103, Прилеп)

НОЖОБОДИЈА -ии ж. *бодење со нож, ножободенење*; тогај ми Вела велеше: / – Сестрице ножободице, / не чини ножободија, / два да са брата убодат (Трен. 4, 29); и тебе ќе те прашует (золвите): / – Невесто мори, невесто, / кој ти го гајтан купило? / Сестрице ножободнице, / не ме прај ножободија, / брат ми го гајтан купило (МФ XXIII, 45, 93); Вело ле, мила снао ле, / кој ти го гајтан везало, / кој ти го писмо писало? / – Сестрице ножободнице, / не кревај ножободии / уште од прва година, / уште од прва утрина, / од шаренана одаја. (Цел. 239, с. Велмеј)

НОЖОБОДИЦА м. и ж. *за маж и жена – ѿој, ѿаа шѿо милува да боде со нож*; Вид. **ножободница**; тогај ми Вела велеше: / Сестрице, ножободице, / не чини ножободија, / два да се брата убодат. (Трен. 4, 29)

НОЖОБОДНИЦА м. и ж. *за маж и жена – ѿој, ѿаа шѿо милува да боде со нож*; и тебе ќе те прашует (золвите): / – Невесто мори, невесто, / кој ти го гајтан купило? / – Сестрице, ножободнице, / не ме прај ножободија, / брат ми го гајтан купило (МФ XXIII, 45, 93); Вело ле, мила снао ле, / кој ти го гајтан везало, / кој ти го писмо писало? / – Сестрице ножободнице, / не кревај ножободии / уште од прва година, / уште од прва утрина, / од шаренана одаја. / Ја има брате терзија, / тој имат Турчин побратим. (Цел. 239, с. Велмеј)

НОЗБА ж. *јадење (манца), ѿоѓача и вино шѿо го носат ѿоканеѿиѿе на вечера (оружѿиѿ ден) ѿо свабѿаѿа*.

НОЗОЈКА ж. *козја и ор. кожа или ѿлеѿено за ѿреврзување на ѿредниѿи дел на ноѓаѿа за зашѿиѿиѿа; ноѓавица*; напрај ми плитке опинке, маје, / сплети ми модре нозојке, / ја да се стегнам престегнем, / вутре ќе идем по река, / по река во Бела Страна, / дур до Лајкове бачила, / тамо ќе тражим Есата, / Есата ем гледаника. (МФ II, 3–4, 459–460)

С о п р и д а в к а т а: **модра**: Вид. го горниот пример.

НОИН, нојна *приод.* (заменка) *присвојна за 3 л. еднина ж. р.*; Вид. **нејзин**; (примерот Вид. го кај н о е н).

НОЈ *зам. иоказна: онаа*; два доба стујут из ној страна, / идин друг си гуорет: / – Ја ни сом душул невен да стое, / ами сом душул да та завида, / да та завида, да та одвида, / да та одвида на наше земе. (СБНУ XXXVI, 24)

НОЈБЕТ *м.* (тур. арх.) *некогашина стѝража на смена; некогашен предок*; се собрале, се набрале, / до три бана, до три краља, / во град Солун на солунски, / на солунски седум кули, /.../ јадат, пшат, се веселат, / со нојбет си градот чуват. (Мил. 221)

НОЈЗЕ *зам. лична за индиректиен предмет; долга форма за 3 л. едн. ж. род*; Вид. **нејзе**; мајка има девет сина мили, / а десетта Јана малај мома / и нујзе у царе засакало, / цар гу сака, а она га неке (Драг. 208).

НОЈЗИН *приод.* Вид. **нејзин**; па се варат (девојина мајка) у камени клета, / па е вика нојзине мила ќерке: / – Моја ќерке, убаво девојко! / Младожења ти се споболело, / споболело, дома остана-ло. (Арнауд. 151)

НОЈМА *ж.* (грч.) *знак, ишаретѝ*; кога ќе му дојде нојма од Бога... (ИФ)

НОЈНИ, нојна *приод.* (заменка) *присвојна за 3 л. еднина ж. р.*; Вид. **нејзин**; (примерот Вид. го кај н о е н).

НОЈЌ *ж.* Вид. **ноќ**; на чардак би ме, моме, / качила, / на дущек би ме, мори моме, / врлила, / до мене би си, моме, / легнала, цела нојќ би ме, мори моме, гушкала. (Црн. 56)

НОЈЌА *прил.* Вид. **ноќе**; овде: *во изразоѝ*: д е ј н а, н о ј ќ а – *иостѝојано, неѝресѝајно; секогаши*; мори, ка сам бела, да црвена, / мури, бела да црвена, тенка да висока, / мури, бих гу зела царевото, царевуту азнацијче. / Мури, дејна, нојќа азна сече. / Мури Гиргилије, малуј моме, / мури, којна шета крај Дунава. (Мисир. 99)

НОКОТ *м.* нокти и новти **1.** *ѝврѝ рожен израсѝок во ѝорниѝѝ дел на човечкиѝѝ ѝрсѝѝ*; н о в т и: дворови са сѝнце огрејали, / од перчик им сенка засенило; / бради имат с них да си постелат, / новти имат – човек да закољат (Кост. 97); н о к т и: та ми отиде

Дренско, Смоленско, / та ми ги собра сите дреновчани, / сите дреновчани и сите смоленчани, / та ми ги мачи и ми ги суди, / вршник на глава, море, му клава, / вршник на глава, спици под нокти, / та ми ги пита и распитува (Кав. 92–93); они ќе те носат, ќерко, / во ниното село турцко; / име ќе ти сменат, ќерко, / бело лице ќе покријат, / нокти, ќерко, ќе обојат (Фирф. 2, 208); ме фанаа заптиите, / ме однеја при султано: / тепаа ме, мачија ме, / жешки спици под ноктите, / да откријам војводите, / војводите, македонски. (Кот. 74); три дена стана од как е дошол, / тиранин бие, коли и беси. / Камшик по шија, менгеме на глава, / спици под нокти, горешта вода. (Манол. 124; ИФ); еден ден имат в година / ден си имат, ден Бајрам, / па не знајат кога идит. / Как дочуха врли Турци, / оште в мака ја удриха; / не им стигна тежок тумрук, / не им стигна дребен синцир, / не им стигна белезии, / в нокти спици и набиа (Мил. 104); с тупаници клинци накујет, / а со нокти клинци поткинует. / Коња ковет дервиш на друмови / на друмови и поле широко. (Р. 225); ме фанаа заптиите, / ме однеја при солтано: / тепаа ме, мачија ме, / жешки спици под ноктите, / да откријам војводите, / војводите македонски. / Букагии на нозете, / белзики на рацете, /.../ тежок тумрук на градите. (Кот. 74)

Во и з р а з о т **калта под нокти(те) си (ја) дадов** – сè дагов (од мојата сиромаштија) шито имав, сè дагов од себеси; и кашлицата колнеше: / – Ах проклето ти, кашлицо, / како доак не ти дојдов, / ни со пари, ни со еким! / калта под нокти си дадов, / куќата си ја соголив / и пак сељамет не најдов. (СБНУ XVI – XVII, 105)

Со п р и д а в к и т е: **каносани**: каде се чуло, видело, / владика Турчин да стана / за ошто јем за нијошто. / За ошто јем за нијошто, / за једни нокти каносани, / за једни веѓи чатмосани (Фирф. 2, 444); **несечени**: месарно, тенка и висока, / месарино, косми растресени, / месарино, нокти несечени (Икон. 58); **орелови**: седет зетче на мермер камејна, / а берберче на бела столица. / – О, берберче, ногу тутушаво, / раци ти се како суви трески, / нокти ти се како орелови, / прсти ти се како игленици. (ИФ, Седет зетче на мермер камејна, Ростуша, 1963); **орлови**: седет зетче на мермер камејна, / а берберче на бела столица; / – О берберче, ногу тутушаво, / раци ти се како суви трески, / нокти ти се како орелови. (ИФ)

НОЛГУ *ирил.* Вид. **многу**; Турчин низ гора врвеше, / нолгу робини тераше, / најнапред оди Тодора / со машко дете во рака. (Тоц. // Дим. К. 341); кажи ми, Ленче, дали ме сакаш, /.../ дење не

јадам, ноќе не спијам / само за тебе нолгу ја мислам. (Гоц. // Дим. К. 343); Афизеа ќе ја мажат за еден старец. / – Ана мори, де, он не ми е денгот. / – Афизео, мори чедо, нолгу се богати. (Фирф. 1, 35)

НОМ зам. (арх.) лична замена за 3 л. едн. ж. р. во формата за инструментиал (од о н а, т а а); секојиаџ со иредлоџ; под ном тече мутна вода, / под ном седи малкој моме, / над ном седи, свила преде, / свила преде, гајтан плете, / гајтан плете за курдија, / за терзивче тетовчанче. (Крст. Т. 76)

НОНА ж. (од алб.) мома, девојка; не одај, лудо, још ова лето, / пусти се пари секогаш печалат, / а нашта младост не се печали. / Кога бев цуца, цуца ќе нона, / цуца ќе нона, – фидан в градина, / а сега сум жена, жена мажена, / жена мажена – бавча турена, / бавча турена, круша јобрана (Кар. 49); кога бев цуца, цуца ќе нона, / цуца ќе нона, фидан в градина, / а сега сум жена, жена мажена, / жена мажена, бавча турена, / бавча турена, круша јобрана, / круша јобрана, чаша скршена. (ИФ, Киниса лудо на гурбет да оди, с. Скудриње, 1963)

НОРМА ж. оиределено количесиво работиа ииџо иџреба да се изврши за оиределено време (во деноиџ); со аграрната реформа / е определена норма / колку земја кој да има / и од кого ќе се зима. (МФ XVIII, 36, 198)

НОС -ови, -еви, -је м. орџан за мирис кај човек и живоиџниџе (се наоџа на иредниоиџ дел оу џлаваџиа, на лицеџиџо); зел Турчинот и пушка, зел и сабја, / се оружал дур до носот; / ко да седнит, ич не сакат / да `и клајме н` една страна (СБНУ XI, 21); тука ле си си, мој вуко Марко, / ја насрни вонка на дворове, / да видиш два џаволиа фанах: / снага му је даџа девет аршина, / нозе му се като јазика, / забите му се като дикеле, / очите му се като кладенци, / устата му је като кошара, / носо му је като буцки цифун! (Пенуш. 3, 247); леле, тате, мачен тате, / тебе ти се олеснуаше, / кога џељато ќе дојдеше / и на нозе ќе седнеше, / чпирто ќе ми ти даеше, / под носот ти да мирисаш / за ти, тате, да се опиеш, / болештина да не сетиш (СБНУ V, 63); до мост Кала дојде, / од мост под мост падна, / на нос се удрила. (МФ XXIII, 45, 104); во множинскиџе форми: н о - с е в и: да би, синко, и ти болен легал, / болен легал, Бог душа да не прима, / дур да ти изникне низ коски трава, / та низ уста змии да пролазат, / низ носеви муви да пролетујат (Р. 144); н о с ј е: ми припушти

коња по друмови, / од ноѓе му тамни маѓли идев, / од носје му зелен пламен иде, / на чело му јасно сланце греје (Р. 144).

Во и з р а з о т: **нос со нос** – *едно до оруѓо; заедно*; мама сади, Ристе, магданос, / ние с тебе, Ристе, нос со нос. / Мама дава, Ристе, за душа, / ние с тебе, Ристе, за гуша. (Црн. 101)

Со п р и д а в к а т а: **танок**: (Р. 80)

НОСАЧ м. овде: *работник ишшо пренесува предметии на раце, на ѓрб; амал*; јага беше на крај село, / помириса на бел темјан, / на бел темјан, на жат восок. / Јага беше по стред село, / насрешта му копачето, / копачето, носачето, / де носеја бело Јане (Тр. 130; Молер. 224); на пат сретна носачите, / па им вели ем говори: / – Ој носачи, мили браќа, / оставите бела Донка. (ХМ 2, 75)

НОСЕ ср. дем. и хии. од н о с; носе имаш свеќа на мумџији, / Бога ми, душа ми... (Р. 114)

Во и з р а з о т **носе ќе ми падне** – *безоружо стџорив шџоа ишшо сум наумил*; ме пратила стара мајка по полето, / ме фатило лудо младо за носето. / Он тегли, стара мајко, јас тегли. / Видов не видов носе ќе ми падне, / видов не видов сама му отидов. (Биц. 2, 36)

Со и м е н к а т а **кондиљ**: воденичаре, леле, баш пријателе, / мојто кондиљ носе твоје нека биди, / сомели ми житото! (Маз. 372); Јовано мори, Јованке, / не бе видел, мори, чупе како тебе, / како твојта, мори, рамна става, / како твојте, мори, гајтан веѓи, / како твојто, мори, кондиљ носе! (Рмнп III, 396); (Рмнп 210)

Со п р и д а в к а т а: **Донкино**: Донкиното носе / кондиљ за писане, / оф, аман, аман, / кондиљ за писане. (Маз. 370)

НОСЕН ѓл. *прид.* од н о с и; шо ми се пила студена вода / студена вода сутро носена, / сутро носена, цут обросена! / Неја да прата за студена вода (Икон. 7); кога ќе се мажиш, мене да ме земиш, Доне мамино, / трендафилчето, карамфилчето, / варакосано, в рака носено, /.../ в рака носено, мен донесено. (Манол. 78); кој ќе му ја дади, невесто, / белата промена на мажот / со севда шиена, /.../ со мерак носена? / – Нека му ја дади / Зојна Колевица, / најстара јатрва. (Дон. 151); е проклет да е кој љуби, / кој љуби да се не земе, / е како јас и Марика, / Марика мома убава, / Марика китка карамфил, / девет години носена / по ергенските џебои! (Кон. 187); Марика, мома хубава, Марика, турски карамфил, / девет години носе-

на по ергенските џепови. (Ѓорѓ. 14); Марика турски каранфил, / девет години носена, /.../ по беќарските џепови (Лојо 26)

НОСЕЊЕ *ср. љл. им.* од н о с и (с е); на три пати Турци ме пленија, / нишчо Турци не ми оставија, / за носење, ниту за јадење; / ал' да одам в гора арамија, / ал' да одам в поле ќесеџија? (Рад. 30); на китката / топче шиќер, / топче шиќер / за јадејње, / студна вода за пијејње, / топче китка / за носејње, / малка мома / за љубејње (МПр. IV, 3, 91); една руба во куќа носење, / друга руба за надвор одење, / треќа руба Алија жалење / и 'и пратил на старата мајка, / и ми пратил до три аманета (Кон. 182 – 183); веќе ѝ се додејало (на Цвета) / ношно време од одене, / кално друме од газене, / од носене тенка пушка, / од влечене остра сабја, / од одене по гората, / прескачене деретата. (Молер. 65)

Со п р и д а в к и т е: **бело**: Патроно, моме Патроно, / Патроно, пиле шарено! / Што је ова чудо од тебе? / Каќа година крвнина, / ова година два крва! / Што је ова ситно плетење? / Што је ова бело носење? (Мил. 62; Пенуш. 6, 287); **девојачко**: нели ти е жалба, девојко, / за девојачко плетење, / за девојачко носење, / за девојачко одење, / за девојачко крехко смеење? (Фирф. 3, 194–195; Каран. 8); **красно**: чино, чино мори, чино, чино ле, / јас не ти лажам, чино, момата; / она се сама лаже по мене, / по мојто ситно, дребно одење; / по мојто ситно, дребно одење, / по мојто красно, чино, носење (Фирф. 2, 298); **скромно**: она се сама лаже по мене, / по мојто ситно, чино, одење, / по мојто скромно, чино, носење, / по мојто ситно, чино, играње. (ИФ)

НОСЕЧКИ *ирл.* овде: п о н о с е ч к и – *со носојќи џоземи*; викна старо да ми плачит: / – Леле, леле плужницата! / Ја сиромав кукицата, / дур до Бога волоите, / бегат старо по колена, / по колена, по носечки. (Мил. 331)

НОСИ *несвр. 1. се движи со некакви предметии в раце или ставајќи нешто на грб*; девојче тенко, високо, / што толку кротко одиш на вода, / дали ти тежат стомните, / или ти тежи ќерданот? / – Ниту ми тежат стомните, / ниту ми теже ќерданот, / туку ми теже меракот: / меракот ми е далеку, у таа пуста Битола, / у тиа темни зандани, / на нозе носе тумруци, / на раце носе катанци. (Иљ. 126, Струмичко); јодоздола идат малите моми, / малите моми, моми армасани, / на магаре вјават, даљзи нозе мајат, / даљзи нозе мајат, тун си пијат; / првум тија носат два товара жаби, / два товара жаби,

три товара жељки (Кар. 1, 73); други орел вика: – Ај излези, Анѓо, / долу во дворови босо по налани, / ај излези, Анѓо, голем бакшиш носа, / од брата ти глава сосе русо перче. (Трен. 5, 59); камо ти ја (Варгидино мале), Варгида на вода? / – Синојка ми Варгида умрело, / вода носа за душа да меса. (Огњан. 235)

2. *води; однесува (некоѓо, нешто) некаде; ќе те носат*, Дилјано, ќе те носат, ќерко ле, / ќе те носат, мори, в град Битола. (ИФ; Манол. 111); ако е, Стано, момче малечко, / нали е куќа богата, / ногу имајне ќе имате, / ногу алтајне ќе носиш. / – Как ќе ме видат селајне, / как ќе си речат за мене: / – Видејте ја Стана невеста, / што аро носи по неа, / што не прилега за неа. (Иљ. 111, Гевгелиско); змеј девојка лепо е говорит: / – Ка те носа в мојава рода (Икон. 78); носи ме, мајко, носи ме, / носи ме, мајко, на лекар, / на лекар дур до Рупишча, / на товај пусти Типади (Паск. 66); во зората пристигнаја, / клети шпиуни фашисти, / местото го заградија, / жива Мирка ја фатија, /.../ во град Воден ја носија. (Биц. 1, 98)

3. *има нешто во себеси; мори Неда говореше: / – Леле, мале, стара мале, / ја подај ми рушко новче, / да прободам клето срце, / да искарам клето срце, / да искарам лута змија. / Нек дознајат моите друшки, / оти носам лута змија (Биц. 2, 76); книга дојде на војска да јодиш, / војска д' одиш ду девет години, / Ѓуровица дробни солзи рони. / На јуваја китка ти да носиш, / ти да носиш ду девет години, / ти да носиш у десна пазува (Биц. 4, 31); тога мајка тврдо ме проколна: / – Бог те убил, Станковиќе Дуко, / девет месеци на срце сум те носила, / не сум се починила, / сега јас од тебе сум починила. (Р. 225, Битолски вилает); ај, дејди, брате, гаол уште силел, / закон нема брат сестра да земи, / едно срце нè носило двата! (Рус. 41); каде носиш беговие саат? – / Саат носа да не замркнувам. / Каде караш бегова коња? – / Коња карам пешак да не ода. – / Каде носиш беговата азна / азна носа гладна да не ода! (Теох. 228)*

4. *оржи во себеси; прошетало лудо младо, / низ чаршија дренополска, / нит купуват, нит продават, / раце носит во џебови (Кит. 50); прошетало лудо младо / низ чаршија дренополска, / нит купуват нит продават, / раце носит во џебови. / Грозје виде, грозје зеде, / седна грозје да го зобат. (Ник. 83)*

5. *облекува, обува, ујойребува, користи како облека, обувка; ќердосал те Дуко елбасанче, / ти погледај Дука Елбасанче. / Ете риза како си ја носит. (Икон. 138); нел обзарни се, девојко, коде си расла, порасла, / коде си расла, порасла, коде си левен одела, / коде си левен одела, коде си капа носила, / коде си капа носила,*

коде си каар не брала (Икон. 73); јас сум зела азнотарче, / треќа мајка порачује: / – Мене мајка да ме жали, / ја сум зела калуѓерче, / црно преда, црно носа (Биц. 2, 25); ако немам пари дрва ќи ти берам, / дрва ќи ти прудавам, пари ќи ти дадам. / Чели да си купиш, кондури, папуци, / и ти да ’и носиш, јазе да ти гледам (Биц. 4, 233); ф е р е ц е: ај слушам, слушам, Расиме беже, / турски не разбирам, / тамбура свери, калеш ха Анѓо, / ти да се турчиш, /.../ за мене да бидиш, / вереќе да носиш. (ИФ, Ај слушам, слушам, Расиме беже, с. Црешнево, Порече, 1968); ч е ј л и: треќиот ми беше, бабо, НН. /.../ треќиот ми носи, бабо, / чејли стофалет (Тоц. 357); ц р н о: девет години татко и мајка жалеа, / девет години црно црnilо носеа, / црни постели не кренаа, / на бел свет не се јавија, / тенка Калина жалеа (Стр. VI, 6, 63); расплака Стојан стара му мајка: / – Стани ми, сине, стани, сине, Стојане, / ти да си видиш млада невеста, / како жално жали, / жални редби реди, / как црно носи, црно и црnilо (Иљ. 133); *со ирилоџоџи*: а р о в н о: Велу, Велику, ли, / Велу, Велику, арна невесто! / Еј, шо бело переш, ли, што бело переш, аровно носеш? / И, дал мајка жалеш, ли, / даљ мајка жалеш, иљ татко тажеш? (Кот. 22); г р о з н о: Сулимане мори, мили сино, / не си ходи, сино, с каурките, / каурките, сино, лудо одат, / лудо одат, сино, грозно носат. / Каданите, сино, везден седат, / на чердаци, сино, на пармаци, / набелени, сино, нацрвени. (Кауф. 841); *џл. ирид.* н о с е н: Марика мома убава, / Марика турски каранфил, / девет години носена / по ергенските џебови. (Милен. 107)

6. за вода, река – влече, довлекува неишшо; Вардар је дотекол / кален, матен тече, / од брег до брег бие, / мостове заноси, / брегове односи, / три гимии носи (Молер. 178); понуда е поискало / настред лето од лед вода, / настред зима бело грозде. / Ја отидох на бел Дунав, / Дунав тече, лед не носи (Молер. 228); не оди, мили сине, не оди, / лошо те, сине, мајка сонила: / тебе те матна вода носеше (МФ IV, 7–8, 31); легнала Билка заспала, / страшен ми сончок сонела: / пред Јованои дворои / две бистри реки течеја, / злато и сребро носеја, / пред Стојанои дворои / две матни реки течеја, / дрва и камен носеја. (МФ IV, 7–8, 155); Вардар тече и Марка го носи, / кошницата покрај брего плива, / мали Марко во кошница писка. / Што го дочу младоно овчарче / и се прибра крај брего да види, / што је тоа, што толку ми пишти. (СБНУ XVI–XVII, 177)

7. предава иозорав, иорака; ај Дунаве, ти бели Вардаре, /.../ на ти тебе киска пелинова, / ај на ти тебе киска пелинова, / да е но-

сиш на мојата мајка (Трен. 1, 67); море, ќе носите, браќа, здравожио, /.../ здравожио, море браќа, на Павлета. / Как да знаи Хаџи Павле да си дојди, / да си дојди Хаџи Павле пред Ѓурѓовден / ако сака бела Јана да затечит, / да затечит бела Јана немажена, / немажена, бела Јана, нељубена. (Кар. 152)

8. (за жена) бремена е; пила Неда ноќна вода, / ноќна вода недељашна. / Па испила љута змија, Неда гине, срце расте, / Недини друшки присмејале: / Неда носи машко дете (Биц. 2, 76); ајде да речиме уште една реџба, / да се сторат до девет реџби, / девет месеци жена носи, / осум моми на ороту, / седум ѕвезди на небото, / шест месеци пол година, / пет прсти на раката (МФ IV, 7–8, 76); *во иасивна уиоџреба*; имала снаа стрвница, / земала риба, изела, / од рибата затруднела, / заносила машко дете, / носи се девет месеци, / здобило се е детето, / на говедо е главесто, / на коњето е кокалесто, на козите е роглесто, / на овците е рунесто! (Теох. 53)

II. се носи 1. *се облекува на оџределен начин*; не ми се донесло, оре лудо младо, / во џеб што се носи, / во џеб што се носи, оре лудо младо, / две рале дукати, / две рале дукати, / оре лудо младо, / и сребрено прстенче (МФ II, 3–4, 478); дејди синко, дејди море Марко, / тамо не се носи потајно оружје, / тук се носи многу благо, синко (Р. 225); да ми удрат пролетни градеви, / да дотечат реки суводолки, / да ја кренат кула од олово, / да го види Груја валбација, / дали оди како си одеше, / дали носи како се носеше? (Рад. 50)

2. носи се се ишири; по радио глас се носи / ватил Хитлер мир да проси / од Сталина прошка сака, / му бакнува лева рака: / – Аман, Сталин, мир да клајме, / шо ќе сакаш сѐ ќе дајме, / снага немам, душа немам, / војни вејќе јас не терам! (МФ XVIII, 36, 181)

III. му се носи сака да носи; мене ми се носи четрсто дукати / и зате ќе го земам Беќира туџара; / мене ми се носи златна белезија / и зате ќе го земам Беќира туџара. (МФ II, 3 – 4, 461)

IV. носејќе џл. ирил. од н о с и; *носејќи*; моме Ангелино, росна детелино, / доста в гора стоа, / гора ја исуши, / цвејќе берејќе, / дома носејќе (ИФ, Моме Ангелино, с. Тополница, Порече 1969).

Во и з р а з и т е: **абер носи** – *извесџува, сооџиџува*; ај излези, девојко мори, / што пиле пеит на трендафилон, / што пиле пеит, што абер носит, / што абер носит од кај мајка ти (Трен. 3, 105); ај подајте лак и стрела / да застрела ова пиле! / Одговори лепо пиле: / – Не сум пиле за стрелање, / тук сум пиле аберџија, / абер носам од далеку. (Цел. 97, с. Слатино); поминале двајџа сиро-

маси, / двајца сиромаси кумурџии: / – Абер да носите на големо село, / на град Крушево – на богати Власи (Р. 77, Дебарско); **какво име носиш?** – како се викааш?; та го јупита Марко Кралевика: / – О, ај ти, тебе, незнојна војвода, / од каде идеш да коде ходиш / и какво име на себе носиш (Пул., Краљска, стр. 63); **поздрав носи на...** – *поздрави ја, го...!*; збогум остај, моја стара мајко, / Бог ми знае читав ќе се вратам! / – Ај со здравје, мое мило чедо, / поздрави носи на сестра ти Еленка! (Рус. 52); **што (како, колку) мрава носи** – *многу малку*; уште речот не дорече, / дувтасаја нејни браќа, го фатиле, го здробиле, / како мравките што носат (Биц. 4, 61); тогај си фати мајка Маргидина, / пак си ја исече касај по касаја, / најголеми касај шо го мраа носит (Икон. 144); јас имам дегиди / деветина браќа, / ка те сечат, леле, / парче по парче / најголемо парче, дегиди, / шчо мрава носи. (Тах. 86)

Со п р и л о з и т е: **арно**: само цвеќе проговара: / – Не ме давај на беќари, /.../ тук ме давај на дејчиња, / дејчиња ме арно носат, / цеу дај само уз образа, а навечер у водица! (Крст. 21); **аровно**: Велу, Велику, ли, / Велу, Велику, арна невесто! / Еј, шо бело переш, ли, / што бело переш, аровно носеш? / И, дал мајка жалеш, ли, / даљ мајка жалеш, иљ татко тажеш? (Кот. 22); **грозно**: Сулимане мори, мили сино, / не си ходи, сино, с каурките, / каурките, сино, лудо одат, / лудо одат, сино, грозно носат. / Каданите, сино, везден седат, / на чердаци, сино, на пармаци, / набелени, сино, нацрвени. (Кауф. 841); **лошо**: само цвеќе проговара: / – Не ме давај на беќари, / беќари ме лошо носат, / цеу дај само уз појаса. (Крст. 21)

НОСИЈА -ии ж. *традиционална облека карактеристична за даден крај, обласи*; дали јасте што носиа не им стигна, / или стребро не им аресаа, / или китка позлатна не бендисаа, / или појас битивиа? (МПр. VI, 4, 113); Дејина носија хазна бродит, / просто стојит сирак јунак, / космет ми било Јани ле, / кум да ти бидам. (Р. 262 / 5/)

Со п р и д а в к а т а: **турска**: што ми е било писано, / турцка носија да носат, / сињу-зелено фереџе, / жалта шамија лимонлија. (Кауф. 593)

НОСИЛА мн. *прибор со кој се пренесуваат илешко болни и ранети луѓе илешко не можат или не треба да одајат сами*; ко се врати од Цариград, / пушта драга во носила. / Ко се врати од Цариград, / оф, аман, пушта драга во носила (Лојо. 14); ајде сретнав моме кај го носат / четворица на носила. / Ајде двесте давам – остај те го, /

триста давам оцкри те го (Ник. 12); за момето сребрен прстен, / за либето задушница, / за момето жути чевли, / за либето жути свеќи, / за момето златен венец / за либето носила. (Совр. XXXI, 4, 108)

Со п р и д а в к и т е: **позлатени**: овчари, браќа родени, / дал го видовте Сојана? / – Елено, сестро Елено, / видовме как не видовме, / Стојана ми го носеа / на позлатени носила, / калеша овни пред него, сугаре јагне по него (Ник. 141); **тешки**: и ми одеде, ми приближала, / и се задале маѓли, прахои, / по маѓли идат тешки носила, / на носилата таа убава Јана, / пред носилата јагне ранче. (Мил. 324)

НОСИЛО *ср. 1.* исто што и н о с и л а; *прибор за носење на мртви; болни и сл.*; тебе ќе те носат на венчило, / а мене, либе, на носило; / тебе ќе ти чукаат тапаните / а мене, либе, камбаните (Фирф. 1, 68; Милен. 188); ко се вратив од чаршија, / сретнав либе на носило / бело ј лице потемнело, / црни очи затворени (Фирф. 1, 162); отидох си Солун града, / Солун града, чаршијата / да му купа понадица (на либето). / Кога дојдох од Солуна, / сретнав либе на носило. (ИФ; Манол. 60); жалеј, моме, да жалеме, / теб ти редат златни венци, / мен ми редат желти китки. / Жалеј, моме, да жалеме, / на тебе идат сватове, / на мене идат с носила, / жалеј, моме, да жалеме, / ти за мене, јас за тебе. (МПр. III, 3, 111)

Со б р о ј о т **две**: две коли не биле, / две носила биле; / два бунарја не са, / ду два гроба биле. (МПр. III, 2, 99)

Со п р и д а в к а т а: **шарено**: шчо је она, брате, шарени носила? / – Ајде, Јано, ајде, доста те лагавме, / носила се, Јано, од левен Ѓорѓија, / ајде, Јано, ајде, да го превтасаме. (Фирф. 3, 101)

НОТРЕ *ирил. внајпре*; ако си девојка, биди си довица, / само да ми па(д)неш во мојве раки, / земај си ножлето, распори срцево, / нотре ќе ми најдеш јотровна љубов. (ИФ)

НОЌ *ж., м. и ирил. I. ж.* (и поретко *м. со мн. н о ќ е в и*) *времето од оенонокиешто кога е итемно, од ситемнување до осамнување*; (ж. род): и се зготви (Пројка) за на свадба, / со брата си тргна ноќта, / откако се приготвила, / кога куќа приближила, / чула глас од своја мајка (СБНУ XV, 55); *во множинска форма*: н о ќ е в и; Мариче, лично девојче, /.../ лично девојче комшиче, / јас ќе те прашам, распрашам, / ти право да ми раскажеш: / што дање порти затвораш, / а ноќеска ги отвораш? / Кое го либе заљуби, / та в ноќеви го прибираш? (Разгл. III, 9, 945); н о ќ о ј; месец, месец, јасен месец,

/ шо се месец разгледуваш / а ја јадна остарујем / од јадови свекрвини – / свекрвица многу лоша, / ме избрка посред нокој, / посред нокој на сокаци (Црн. 200); н о к и; *во формѝа* н о к и; насред ноќи пристигнале / втора чета комесари (Дон. 66); дома си дојде Гино овчарче / на стреле ноќи, / кљукум си кљукат Гино овчарче / витите порти (Ил. 275); (м. род): овде: *во членувана форма*; н о к о т; стадо, силно стадо, да би испукало, ихиии! / На денот по двесте, на ноќот по триста, / јас да се наода со момите в поле, / јас да се намакам на чутура солца, / ем да се насркам лук ем киселина, / ем да се најнијам со малите моми, ихиии! (Стр. IX, 4, 84)

II. во прилошка служба: н о к е; а бре гледнику, што ќе ми донесеш? / – Ја ќе ти донесам во џеб што се носи, / во џеб што се носи – ноќ што се јаде! (МФ. II, 3–4, 471)

Во и з р а з и т е: **во ноќта** – *кога е ноќ*; Вид. кај **добра ноќ**; **ден и ноќ** *нейресѝајно, ѝосѝојано, секогаиш*; остај ме, лудо, не задирај ме, море, / пушта да остане куќата од мајка ми: / Има петнајсе години, море, / ден и ноќ плачам за тебе / сношчи себеп се стори, море, / на гости бев кај мајка ми (Тах. 116); нашата вера, лоша вера, / ден и ноќ се скриена, / ушче зборот не дорече / те го Али паша влезе, / ка сакаш да си потурчиш, / ако не ка те загубам (Тах. 74); **добра ноќ!** – *желба при разделба ноќно време*; не кажувај, либе, добра ноќ, / не оди дома рано ти, / најдобро време е во ноќта, / прекрасна е оваа ноќ за нас. (Милен. 118 /новокомпонирана песна/); **лека ноќ** – *желба при разделба ноќно време*; да погледам нагоре-надоле, / да си вида мојто прво либе, / дали спие, или вино пие. / Ако спие – лека ноќ да му е, /.../ ако пие – наздраве да му е, ле! (Манол. 142); **на ноќ** – 1. *секоја ноќ*; на ноќ земат по една девојка, / редот дојде до мене да ода (Р. 247) 2. *време од една ноќ*; наватиле се два падара / еден Турчин, еден каурин / скапа цена му дадоа / на ден јагне за јадење / на ноќ моме за спијење / не ми била вишна цреша / туку било малој моме (Стр. IX, 4, 78); ату реди низ Солуна града, / редом реди, ама с тајин једе, / на ден му је една фурна леба, / фурна леба и крава јалова, / вода му је една бочва вино, / на нош луби по една девојка (Кост. 171). 3. *ноќе*; земало е кона пеливана, / и Маркова таа остра сабја, / та припушти воз поле широко, / та си ојде на крај црно море, / угоди се на нош, на полунош, / заспали са до три страшни лами (Тош.68); **ни ден, ни ноќ** – *никогаиш*; и така ископаше гроб голем, / колко за двојцу. / И у гроб бесцени камен, / што не гасне ни дајн, ни ноќ (Р. 80); **ноќ ноќева** – *ја ѝоминува ноќѝа некаде*; ноќ су ноќевало, Јано, ден не ме ватило, / во Едрена

града, едренка девојка, / ноќ су ноќевало, Јано, и ден ме ватило, /.../ и ден ме ватило, Јано, бакшиш су добило (Фирф. 1, 122); сонцето одит, заодит, Мирче војвода на поле /.../ со самовила зборуваше: /.../ – Самовилице, сестрице, коде ноќ ка ноќеваме? (Бел. 254); **преку ноќ** – *одеднаш*; сношти мома се армаса, / преку ноќа се разболе, / никој нема покрај неја, / нито татко, нито мајка, / нито браќа нито сестри (Совр. XXXI, 4, 83); **преку ноќа** – *во њекој на ноќиња*; а мор моме јубавино, / триж бласеј ти на тебика, / јем сус мајка, јем сус татко, / а јазика пуст сирак, / ни сус мајка ни сос татко. / А јазика пуст сирак, / ни сус мајка ни сус татко. / Сам лигнувам, сам станувам, / преку ноќа се уситувам, / шик пирница пригрнувам. (Биц. 1, 146); **од ноќ до ноќ** – *иосијано*; раскара се Каравидо, / са нееста Каробоја, / од ден до ден за неделја, / што се карал Каравидо, / раскарал се Каравидо / со сестра си Ангелина, / што се карал Каравидо / од ноќ до ноќ – две недели (Мил. 259); **сос ноќта** – *годека е (било) уишје ноќ*; вече и мракот пристигна, / Страшила го ураниа, / десна раќа му строшиа. / По него падна што падна, / падна ми Крсте воденичар, / тр(е)тиот падна што падна, / Глигор од Велгошти падна. / Ефтим Апоче се борит / за живи да не ’и фатат. / Турците се уплашиа / сос ноќта си побегнаја. (ММ 1946, 9–10, 417)

Со п р и д а в к и т е: **голема**: шо си направила божиќни пости, / млади денови, големи ноќеви, / шо си направила голема страмота, / не си направила со кола руба, / со кола руба – товар дарови (ИФ); девојко мори, вајстелска ќерко, / шчо си правила божиќни пости, / божиќни пости – големи ноќи, / ноќе би перала, дење би ткала, / да си искаеш танки дарови (Стр. VIII, 1, 46); **долга**; ејгиди мори бела Румено! / та шчо ти се, мори, голи рамена? / Шчо си праело и работило, / Николои долази ношчи, / Ристосои – тешки пости (Шапк. 2, 115); **длабока**: не рани рано за вода, доз белолико! / Не клопај ведри ковани / на тија бистри кладенци, / клани се друми широки, / дајги се ношти длабоки, / легништем, либе заспаштем, / у тија трите дворове (Разгл. VII, 3, 296); **мал**; ејди Стојане, мој стопане, / грешка не е до тебе, / грешка е до мене / сум се родила Петрови пости, / Петрови пости и големи денови, мали ноќеви / дење сум спало / ноќе сум плаќало / тогај ме мајка луто колнала (Стр. VIII, 1, 47); **малечка**: девојко, девојко, убава девојко, / летна перенуго, зимна темјанушко, / што си рацафтла рано пред Велигден, / великите пости, в големите дена, / в големите дена, в малечките ноќи (Ѓорѓ. 45; Тан. 296); **прва**: првата ноќ сон сонува: / темнана магла го фати, / ситна го роса зароси, / црно го куче налаја (ТМ

337); **страшна**: жална ми, бабо, послушај, / кога нош страшна настане / завијат вълци, лисици, / забухат птици злокобни, / бухајте птици крвнишки, / кога ќе ревне гората (ИФ); **темна**: месечина за пътници друмници, / темни ношчи за два млади како нас, / како тебе, лудо младо, и мене! (Фирф. 3, 232; Кон. 118); **цел**: цел ноќ сум тебе, Стево, чекала, / девет вретена напрела, / и десеттото почела. / Ми дојде мојта свекрва, / ми рече јас да преспијам, / тогаш се, Стево, прободи. (ИФ, Димано, булке Димано, с. Ропотово, Прилепско, 1969); **цела**: цела ноќ сон не ме фати, џанам, / од таја ѓавол комшивка, /.../ млада и црноока, / седеше на пенџере, џанам, / срцето ми го изгоре / со голем глас си провикнав, џанам (Тах. 181); тури си Грујо бекријство, / дури је земал Бојана, / како је земал Бојана, / отишол долу в мејана, / цел ноќ го Бојка чекала, / девет вретена напрела, / машка кошула сошила, / нема го Грујо да дојдет (НД 1945, 3, 58); **црни**: не ми оди, Дане мори, / по црни ноќеви, / ќе те пречекајат, Дане, / ергени со ножеви. (Тоц. // Дон. К. 356)

Со з а м е н с к и п р и д а в к и односно п р и д а в с к и з а м е н к и: **ката**: ката ноќ ми носи, нане, крвава кошула, / во кошула, мила нане, од јунаци глави, / што ми е донесло, нане, рано од утрина, / ми донесло, мила нане, од јунака рака, / а на прстот, мила нане, бурма позлаќена (Кон. 71); **никоја**: а Секула, а мили стопане! / Прва спија ти со мене легвиш, / сетне те барам, никоја ношч / тебе не те наожвам, / ката ношч до каде да шеташ? (Шапк. 4, 99); **с(в)а**: Марије мори Марије! / Лажи кого да излажиш / мене не можеш да ме излажиш, / сва ноќ сум седел на баца / џумбуш сум ви прегледал (Р. 240 / 3/); моето ми мило сва нош ми седело, / сва нош ми седело, свешчи ми горело, / свешчи ми горело, конци ми сукало (Фирф. 3, 293); са ноќ сум, мори мамо, неспано, / леле, леле, неспано, / од това лудо младо пијано, / леле, леле, пијано! (Вас. 222); ја момци ѝ вељат ем говорат: / – Ајде, ајде, тенка Ангелино, / са нош ми са свирките свирали, / та са си си рано иззаспали, / и втасаа дома на дворове (Кост. 107); са ноќ девојка Бога молеше, / са ноќ да бидет облачно, / а на утрина ведрина. (Икон. 28)

Со б р о е в и т е: **една**: мори сваќе Андонице, / мори стара вештерице, доз, доз, / твојте дарој в моја куќа, / една ноќ не преноќија, доз, доз (ИФ); **две**: та се сепна Милица кралица, / та си прати за млади берберин, / та си најде бре бели премени. / Избричи 'и берберин, изми 'и, / облече 'и сестра, премени 'и. / Нико живе два дни и две ношчи, / а Никола три дни и три ношчи (Молер. 84); **три**: три ноќа не сум заспало, маје мори, / три села сом шетало, / во јед-

но село отиде, маје мори (МФ II, 3–4, 436); шетал Марко по гора зелена, / што шетало три дни и три ноќи, / нигде Марко водица не нашло, / ни за себе, ни за брза коња (Икон. 8); со Продана се бориа / токму три дни и три ноќа, / од јаснина темна в магла (Мил. 20); молија се три дни и три ношчи, / па од него гавол не излази. (Теох. 535); ој ти тебе руса, ле, Анѓелино, / ај појди си на коача Новака, / па земи си сабја колачница, / да наточит Новака ковача, / да побидам црна Арапина. / Се васале три дни ем три ноќи, / му отсече нему црна глава. (ИФ. Прошетала црна, ле, Арапина, с. Девич, Порече)

НОЌА *ирл. во ноќно време*; ноќа е Марко, ноќа е, / пушти нè да си одиме! / Низ турско село врвине / и мали моми водиме / и белолики невести (Црн. 12; Р. 404; МФ VII, 13, 192); *во обликои*: н о ш ј а: сега ќе те затвориме, / не се страши, немај гајле: / утре није пак ќе дојме, / утре рано дури ношја, / добро утро ќе речиме, / дај Бог добро, да ни речиш (СБНУ XI, 23); јоре, што се угоди, џанам, једна лоша пролет, / једна лоша пролет. / Дејна врне, џанам, ноќа подлидува, / ноќа подлидува. (Биц. 1, 57)

Во и з р а з о т: **дења и ноќа** – *иосѿојано, неиресѿајно*; а ја шо има / млада невеста: / дења и моќа / на чардак седит, / лебец си јадет / бела симида (Р. 404); а това ми одговори: / „Хеј гиди, момче каурче, / ја си умирам за тебе / и твоју веру милувам, / дења и ноќа све мислим / да се учиним каурка. („Битољка“, стр. 55); **ноќа у полноќа**: кад ми дочу Раде Славе јунак, / он ми рипна на јунашки ноге, / право трчи мраморна калдрма: / – Дал ме чуеш Асан побратиме? / Немај гајле, јунак за(р) ќе те излаже. / Он не иде ноќа у полноќа, / токо к` иде данас, бре, у пладе, / да га види све белија народ / каде к` иде и каде ќе дојде. (Арнауд. 166); кога писнав, мале, ноќа на полноќи: / – Бог да убиет, мале, шо ме на зло даде, / шо ме на зло даде, мале, на девет девера, / да ми загубат, мале, брата Костадина. (Икон. 25)

НОЌВИ *мн. дрвен сад како кориио во кој се чува брашно*; па си слегов на ноќвите, / па му слегов на момето, / на момето на креветче, / та си легнав со момето, со момето под јорганче, / па го ватив за гушата, / му потропна гушничето (Кав. 28); ај што си зедов скаличката, / од скалата на куќата, / од куќата кај бацата, / ајде јод бацата на гредите, / од гредите на ноќвите, / од ноќвите на качето (Кар. 1. 86); јас ти посаках понуда, / понуда вруќа погача, / тизе ми даде понуда / од три години корчички, / шчо се ваљале под

ноќви, / шчо ги гризале ’ртјето (Шапк. 4, 201); тизе ми даде понуда / од три години корчички, / шчо се ваљале под ноќви (Шапк. 4, 201); н о ш в и; сите момчиња тозлуци, / моето аро опинци; / сите момчина шалвари, / моето аро бешчвишта; / очите му се в бочвата, / раќете му се в ношвите (Мил. 334); ор, невесто Митреице, / добре дојде во куќава. / Исфрли бела руба, / бела руба невестинцка, / та отвори на ношвите, / та меси си три пешници, / та тури му и сачот. (Трен. 3, 98)

С о п р и д а в к а т а: **измесени**: се измами тенка цвета, / и си пушти десна рака. / Си е фати (Кувенцијата) за рачица, / си е фрли на коњица, / од далеку викум викат: / – Чекат, мајко, одменица, / на снаа ми ношви измесени, / на татко ми нозе собуени, / а на сестра ми лесна наредена. (Трен. 1, 82)

НОЌЕ *ирил. во ноќно време, кога е ноќ; а. самосѝојно*; коња којет, море, гола дервишина, / коња којет ноќе по темнина, / по темнина, море, без бела борина, /.../ клинци клават јод бели карагрош, / плочи клават јод жълта дуката. (ИФ Коња којет, море, гола дервишина, с. Белица, Порече), 1969) **б. обично со аниѝонимои**: д е њ е: што ме даде, горо сестро, / на идно лудо младо, / дење носи, горо сестро, / сѝ слатки ракати. / Ноќе носи, горо сестро, / сѝ човечки глави (Биц. 1, 54); девојко, девојко, моме црнооко! / ти не гледај куќа, тук гледај јунака, / јунак куќи правит, тој куќи расипвит, / девојко, девојко, моме црнооко! / Дење ми те гледам, ноќе те сонувам, / на мека постела, на деснава раќа, / на мека перница, во десна пазува (Мил. 375–376); *во облициите*: н о ш е: погоди се зла година, / дење врни, ноше поледеница, / замрзнаја младите момчета, / ја кошули за јуначка снага, / ја елеци за свилени кошули (ИФ, Бог да бие сива кукавица, с. Треботивиште, Делчевско); н о ш ј а: излегнаја младите војводи, / погоди се ја зла ми година, / дење вѝрни, ношја поледница, / замѝрзнаја младите момчета, / ја ќерата за кафтан долами, / ја долами за чоа елеци, / ја елеци за свила кошули, / ја кошули за јуначка снага. (Тр. 152)

В о и з р а з и т е: **дење, ноќе** – *неиѝресѝајно, иосѝојано*; стани, стани а стопане! / Фрли нога в узенгиа, / твоја мајка жолоита, / тук те барат дење, ноќе, / од меана на меана, / да не јадиш, да не пиеш, / со јарани, пријатели, / како адет што имаше (Мил. 315); и еќимо се насмеа, / сврте глаа и киниса, / дојде, чедо, и те виде, / и билка тој ми ти даде, / два дни тој што те лекуа, / дење, ноќе те гледа, / сѝ до тебе се што седе / и мукаејет се чинеше / за крвта да ти ја

запри (СБНУ XVI–XVII, 109); **дење и ноќе** – Вид. **дење, ноќе**; дење и ноќе хазно бројит, / на утрина рано ранит, / рано ранит на лов одит, / хрти пуштат на зајечи, / само трчит по девојки, / по девојки црнооки (Р. 262 /5/); **дење-ноќе** – Вид. **дење, ноќе**; мома ми се променила / по темнина без борина, / на јасна месечина; / само ми се бендисува: / – Како сум бело и црвено, / уште да сум црнооко, / црнооко гајтан веѓи, / би го зело битолското ја златарче, / дење-ноќе азно брое, / а на утро го пребројува (Стр. VI, 3, 67, Мариовско); **ноќе по темнина** – *кога е тёмно, веќе стёмнейо*; бог го убил краља Мијаила, / не извади Росанда децојка, / не извади дење по видело, / ту извади ноќе по темнина. (Арнауд. 119); **ноќе у полноќе** – *на иол-ноќ*; ќе те крада, Нешо / ноќе у полноќе, / ќе те носа, Нешо, / горе Шар Планина. (Крст. Т. 36)

НОЌЕВА *г.л. несвр. ја поминува ноќта некаде; преспива негде ноќе*; попаднал ми Каплан паша / низ Цибрина рамно поле, / и ми ударил два чадора, / еден зелен, други црвен, / под црвен ми вечерало, / под зелен ми ноќевало (Мил. 444); извикнуват, подвикнуват / невестина мајка: / – Да излези, да излези, / моја мила ќерко, / да те праша, каде си ноќевало, / ноќевало су, ноќевало / во зетови кледови (СБНУ VII, 81); што ќе бидит ова чудно чудо; / Скопје град ја сум ноќевало, / саде слушам петли каде пејет, / петли пејет и кучина лајет, / љуѓе нигде, бабо, не сум видел (Мил. 278); *во синонимен сиреџ со г.л. п р е с п и в а*; ај ти тебе, бре невесто, / ја си ида од туѓина, / од туѓина, од јабана, / дали може да ноќева, / да ноќева, да преспија? (Црн. 217); *со ирилоџи*: з а е д н о: ори Дено, заум Дено, / туѓин кљукат на портето, / отвори му да ноќеват... / Ори Дено, заум Дено, / не готви си две вечери, / не постилај две постели, / заедно ќе вечерате, / заедно ќе ноќевате. (Цел. 229, с. Годивје)

Во и з р а з о т: **ноќ ноќева** – *ја поминува ноќта некаде*; ноќ су ноќевало, Јано, ден не ме ватило, / во Едрена града, едренка девојка, / ноќ су ноќевало, Јано, и ден ме ватило, /.../ и ден ме ватило, Јано, бакшиш су добило (Фирф. 1, 122); сонцето одит, заодит, Мирче војвода на поле /.../ со самовила зборуваше: /.../ – Самовилице, сестрице, коде ноќ ќе ноќеваме? (Бел. 254)

НОЌЕМ *ирил.* Вид. **ноќе**; она веле и говоре: / – Не сум, лудо наљутена, / ни на мајка, ни на тејко, / ни на мојте до два брата, / на тебе сум наљутена, / ним врви ноќем време, / низ нашите рамни дворје, / ним ми чини ноќе прилиз (Мил. 393); болен лежи Катил Ѓорги / в солунски зандани; / дајем лежи Катил Ѓорги / ноќем го

испитуаат: / – Кажи, кажи, Катилъ Ѓорги, / од кај си спечалил / од кај си спечалил, Ѓорги, / тешконо имајне? (Црн. 281); Бог да убиј, горо сестро, мојта стара мајка, / што ме даде, горо сестро, на туј лудо-младо. / Денем му са, горо сестро, порти затворени, / ноќем му са, горо сестро, порти отворени. (Манол. 29)

Со г л а г о л и т е: **прескочи**: ако зажалиш некој ден за момини устни, / прескочи ноќем портите пусти. / С одринско вино и драмска ракија, / с момини устни ќе те опија. (Манол. 19)

НОЌЕН -ќна *приг.* **1.** *шшо е својсйвен на ноќша*; да ти кажам, мила мајко, што грех сум сторило; / кога бехме, мила мајко, деца аѓамии, / ние бехме, мила мајко, ноќни арамии, / ние бехме, мила мајко, на стара планина, / се погоди, мила мајко, дена Велигдена (ИФ); уд Бог да најдиш, / мила моја мајку, / што м' мен даде / на ј'но пусту момче, / ноќну арамијче (МПр. X, 3–4, 143); да ме лажат, моме, селски пцета, / да ме капат, моме, капавици, / да ме кини, моме, ноќе вампир, / да ме чинат, моме, ноќен вампир (Лин. 51); пила Неда ноќна вода, / ноќна вода неделашка, / испила е лута змија, / лута змија троеглава, / троеглава, седмонога (Пенуш. 6, 162).

2. *шшо се врши ноќе*; **време**: а бре Апостоле, Апостол војвода, / каде ми се шеташ по ноќно време, / По ноќно време, а бре Апостоле, / по ноќно време, по месечина? (Биц. 1, 66); ја ме жени, нане, прибори ме, / или ќе се, нане, калуѓерам, / да не одам, нане, ноќно време, / ноќно време, нане, из селото. (Мих. 156); а бре, Македонче, ти вардарско пиле, / каде си тргнало по ноќно време, / А бре, Македонче, по ноќно време? / Тебе те чекајат, а бре, Македонче, / тебе те чекајат до три пусии, / а бре Македонче, до три пусии: / првата пусија, а бре Македонче, / првата пусија, града Прилепа. (Кав. 85); шо испадна мајкината ќерка: / шо шк'итуваш лудо-младо воја ноќну време. (Мисир. 93); **доба**: коња ковет Маноил војвода, / коња ковет по ноќна доба, / плочи кое – оканици, / клинци кое – стодрамници, / а наутро коња обосена. (Кав. 18); ори, Пембе, бело Пембе, / што ти текна да побегнеш, / ноќно доба пред вечера? / Кинеејќи питулица, / ти избега по улица, / ми отиде воденици. (Клич. 10, Галичко)

3. (за вода) *шшо е налиена во ноќно време, ноќе*; пила Неда ноќна вода, / ноќна вода неделашка, / испила е лута змија. (Вас. 244)

Со и м е н к и т е: ајдук, арамија, арамијче; белило; вампир, вода, време; доба, дождовница; ќесеција, кова; славејче; цвеќе.

НОЌЕС *ирил. ноќѝа шѝо помина(ла)*; седи, Стојане, не иди, леле, / седи, Стојане, не иди. / Лош сѝн ноќас сѝњало, леле, /.../ тебе те змија изеде, леле, /.../ на лева страна, у срце, леле. (Кар. 54)

НОЌЕСКА *ирил. шѝо се случило, сѝанало во минаѝаѝа или во следнаѝа ноќ*; *до ѝлаѓолиѝе*: д о ј д е: ништо ти бакшиш не сакам, / ноќеска дојди на полноќ, / трипати тропни не викни, / јас ќе те тебе отчујам / и ќе ја скорнам золва ми (Ник. 106); д о н е с е: на ноќ носит по еден товар азно, / а ноќеска, мајко, што донесе, / што донесе шарени дисаги, / во дисаги крвава кошула, / во кошула рака од јунака (Ник. 174); с о н у в а: ...а мајка му рече: / – Слушај, Шефки – бегу, јас што ќе ти кажам! / Ти да не се мешаш во царски работи, / ноќеска си, синко, јас лош сон сонував: / во нашата куќа мрша кај стоеше, / на мршата до три пилци ми стоеја (Кав. 104); ти се молам, мило ќерче, / надај уо, послушај ме, / шчо ќе ми ти мајка кажи. / Сон сонував јас ноќеска, / ти до мене ми спиеше, / до моја десна пазуа. (Шапк. 3, 551); слушај, вамо, мој постари братец! / Ја ноќеска лош сѝм сум сонувал, / грат ми падна од вишмо небеси / па си удри во наши дворои, / ја си умрев, ти куртули, брате! (Арауд. 182); во формата: н о ш ч е с к а. (Теох. 134)

НОЌЕШЕН -шна *ирид. шѝо е од ноќеска*; болна лежала Јанина мајка, / болна лежала сама во дворје, / и ми лежала и ми тажела: / – Олеле, Боже, Боже, до Бога, / сѝ кај си пијам ноќешна вода, / ноќешна вода, слама, сламена. (Фирф. 3, 50)

НОЌОМ *ирил. Вид. ноќе*; па ја туриле деном на солнце, / деном на солнце, ноќом на саќи, / па ја пратиле од село на село, / од село на село до мајкино село, / од врата до врата, до мајкина врата (Ѓорѓ. 126); синцирци млади тумрукчи! / Не иди ноќом на вода, / ќе те уватив колције, / низ теј чивутске мавале (Р. 80); мије ќе пројдемо, златна Злато, / низ тесне клисуре, / дањом ќе ти бидем сејменче, / ноќом ќе бидем каданче (Р. 80); што ми е мило, Таске, / ноќом да те сретнем, Таске, / ноќом на полноќум, Таске! (Р. 80); заплакало ѓаче самоуче, / оно плаче дањом и ноќом, / го догледа стара калуѓера (Р. 114); ноќом кука црна кукавица. / Не ми била црна кукавица, / она била Јана лепа Јана (Р. 70); ноќом иде, мори мајке, / ноќом дооди, / оф, оф, ноќом дооди, / он ми тера мори мајке / три товара благо, / оф, оф, три товара благо. (Р. 209)

Во и з р а з о т **ноќом преноќи** – *ја ѝомине ноќѝа*; увечер гу њума доведоа. / Каѓ са ноќом они преноќиле, / кад станале рано на

сабале, / Митре преза презите биволи, / и си зема тој тужно кавалче, / и си трза на тешка кирија. (Вид. 2, 301)

НОЌУВА *жл. несвр.* Вид. **ноќева**; дек' е Неда ноќувала, / тамо цвеќе наникнало, / тамо цвеќе ран босилок (Иљ. 113); изан ми имаш, мили ле синко, овде да ноќуваш! / Невеста му седе, стара ле бабо, на малата врата, / јунак ми помина низ малата врата, / невеста си фати за десна рака (Кон. 307–308); Турчине, Турчине, луда делијо, / та дека, та дека сношти ноќува? / – Каѓано, каѓано, симбул каѓано, / дилми ме, дилми ме питаш, ќе ти кажам! / Во једно, во једно село каурцко! (Кот. 53); дек си, сино, ноќувал, / дек си, сино, полежал? – / Зад куќта, мамо, круша, / под крушата кола трјње (МПр. III, 3, 102); *со именкаџи* н о к; ден денувам – катишта потајни, / ноќ ноќувам – патишта незнајни, / немам татко, нито мајка. (ИФ; Манол. 173)

НОЌУМ *прил.* Вид. **ноќе**; не шетај ноќум по планината, / де гиди чауш, де, / саѓа дојдоа лоши години, / де гиди чауш, де! / Што је каурин, сè је комита, / де гиди чауш, де! // Не шетај ноќум по планината, / де гиди чауш, де, – /.../ кад ќе настане солунска чета, /.../ на таја чета Ордан војвода! (Кав. 86; Црн. 295); колку има, душо, / колку има срце ле моје / одовде до море? / – Седумдесет, срце ле моје, / и седум градови, / на сваки град, срце ле моје, / ноќум сум ноќувал. (ИФ)

С о п р и л о з и т е: **на полноќ**: ај ти тебе, моји мили свекре, / кога беше ноќум на полноќи, / си излезе сине Алексија, / ка се правит црно калуѓерче! (Р. 404); **сред**: први пое од вечер, / други пое сред ноќум, / треќи пое у зора (Вас. 205); **у полноќ**: проговори кучка Павловица: / – Ели чуеш, Павло, мој домаќине! / Тоа золум сесра ти сторило. / Она стала ноќум у поноќа, / ми заклала обете мушки деца. (Арнауд. 185)

В о и з р а з о т **ноќу ноќува** – *ја поминува ноќџа*; колку има душо, / колку има, срце ле моје, / одовде до море? / – Седумдесет, срце ле моје, / и седум градови, / на сваки град, срце ле моје, / ноќум сум ноќувал. (ИФ, Колку има, Јано, с. Црешнево, Порече 1969)

НОФТИ *мн.* од н о к о т; Вид. кај **нокот**; пувика си ду трима бербера: / Прави бербер глава да му чисти, / фтори бербер брада да му бричи, / треќи бербер нофти да му чисти. / Очистиа Мирчу, обрича. (СБНУ V, 79, Разлошко); цар капетан бела Беча бие / с

тешко копе, с остра буздлугана, / та не може Беча да разбие, / да извади капетан девојче. / Поминаа две млади Српчета, / тој си фана два млади Српчета / под нофти им спици начукува, / да кажаа на Беча капиа, /.../ та извади капетан девојче. (Молер. 87); ка дочула сестра им Марија, / сус раце катанци извила, / сус нозе е порти потрошила, / искарала до двамина брате, / остригала коси до поесо, / обричила бради до грдите, / исекла им нофти до лактите. (Кауф. 585, Пирински крај)

НОХЧЕ -иња *ср. дем. и хий.* (дијал.) Вид. **ноже**, **ношче**; не извади везен аглак, / ту извади рушко нохче, / убоде се в клето срце. (Пенуш. 5, 126; Совр. XV, 435)

Со п р и д а в к а т а **рушко**: не се бори ка се борат, / ту се бори с рушко нохче; / убоде го в клето срце, / та си поведе Калина. (Совр. XV, 7, 430)

НОЏЕ -иња *ср. дем. и хий.* од н о г а; *ноже*²; бељки јас ќе си оздрава? – / Колку ми баба каснала / од бело шчрче ноџето, / малу си пепел претнала (Шапк. 5, 493); се посврши куси врабец, / куси врабец којнопарец / за девојка сиротица. / Си го пушчи на орајне, / кеј се најде пусто грутче / му потфрли ноџината (СбНУ XVI–XVII, 342); стара се баба поболи / од тешка бољка, кашлица. / Баба ми сакат понада, / од бело шчрче ноџето, / од црна мрава цигерот, / од црна болва желадот! (Шапк. 2. 116)

Со п р и д а в к а т а **десно**: ај тука пусто гајде ми засвире, / ми се фати Сирма да поиграт, / да поиграт Сирма ситно оро. / Игра, игра Сирма се подлизна, / ми окрше Сирма десно ноџе, / десно ноџе Сирма, лево раче. (ИФ, Ај се собрале, завал, се набрале, с. Пласница, Порече 1969)

НОЏИЧКА *ж. дем. и хий.* од н о г а; *ножичка*; ела сончок, ела дремчок, / да ми фатиш детето / за десната рачичка / и за десна ноџичка, та да ми го клаш детето / в ена стребрена лулчица, / да ми спи со Ристоса и со Пречиста. (Маз. 377)

НОЏИШТЕ *ср. ауџм. и иејор.* од н о г а; *ножишће*; пладни-на дојде, ручек не дојде, / позаспала ми ратеицата, / ратеицата с ратаетого, / во шарен одар, под шарен јорган, / со рачиштето во гламништето, / со ноџиштето во пеплиштето, / ми ја укаса проклета болва, / со нога клоцна чорба истури (Мил. 458); ај излези, девојко мори, / што пиле пеит на трендафилон, / што пиле пеит, што абер носит, / што абер носит од кај мајка ти, / од кај мајка ти, од

кај татка ти. / Како плакале така заспале, / со рачиштата во пеп-
лиштето, / со ноџиштата во гламништата. (Трен. 3, 105)

НОШ ж. Вид. **ноќ**; си легнаа мома с мома, / Цандрафила с
бела була. / До стред нош е бела була, / од стред нош е млад Алија,
/ млад Алија курцалија / бела була запалува. (Теох. 217)

Со п р и д а в к а т а: **цела**: мари лажи, мари, кого лажиш, /
цала нош ми ј' на раќи лежала, / дури ми с' раќи истрапнали.
(Кауф. 71)

НОШВИ мн. Вид. **ноќви**; не знаеше (моме), не знаеше, /
ношви да отворит. / – Ак не знаит, ак не знаит, / ќе се научит
(СбНУ XII, 255); сите момчина тозлуци, / моето аро опинци; / сите
момчина шалвари, / моето аро бечвишта; / очите му се в бочвата, /
рацете му се в ношвите (Мил. 334); Каљо, мори Каљо, лели имаш
момче. / Чичо море, чичо, ке сум зела момче! / Чичо море, чичо,
ко д' отворам ношви / и ми велит: – Мајко меси ми кравајче! (Мил.
328); ор, невесто Митреице, / добре дојде во куќава. / Исфрли си
бела руба, / бела руба невестинцка, / та отвори на ношвине, / та ме-
си си три пешници, / та тури му и сачот / испечи ги во черепна, / та
собери фамилија! (Трен. 3, 98)

Со п р и д а в к а т а: **измесени**: се измами танка Цвета, / и си
пушти десна рака. / Си е фати (кувенцијата) за рачица, / си е фрли
на коњица, / од далеку викум викат: / – Чекај, мајко, одменица, / на
снаа ми ношви измесени, / на татко ми нозе собуени, / а на сестра
ми леса наредена (Трен. 1, 82); е однесе (моме) на дворои: / – Че-
кај, мајко, одменица, / мене бела променица, / татко нозе собуени, /
мајке ношви измесени, / сестра леса наредено, / брату перче ис-
чешлано. (Трен. 7, 93)

НОШЕН -шна *приод*. *ишло се однесува на ноќ, ишло се поја-*
вува ноќе; на него велам, говорам : / – Еврејско, ношно ѓаволче, /
днеска е Бела сабота, / днеска се коса не реши! (Теох. 59)

НОШЕСКА *прил.* Вид. **ноќеска**; ношеска сум лош сон виде-
ла: / ме каснала љута змија / меѓу двеve црни очи, / меѓу двеve чат-
ма-вежци. (Кис. 70)

НОШЕ *прил.* Вид. **ноќе**.

НОШЕН -шна *приод*. Вид. **ноќен**; на него велам, говорам: / –
Еврејско, ношно ѓаволче, / днеска е Бела сабота, / днеска се коса
не реши! (Теох. 59); веќе ѝ се додејало (на Цвета) / ношно време од

одене, / кално друме од газене, / од носене тенка пушка, / од влечене остра сабја, / од одене по гората, / прескачене деретата. (Молер. 65)

С о и м е н к и т е: време, ѓаволче.

НОШЈА *ирил.* Вид. **ноќе**; од жалби е Јана град градила, /.../ дека минат дења кирации, / ја по ношја врли кесеџии! (Теох. 143); ожени се, зароби се, / зема жена болничава, / болникава, офтикава, / ношја здрава, дење болна. (Кар. Л. 157)

Во и з р а з о т: **дејна-ношја** – *иосџојано*; леле Маро, леле ќерко, / шч’ ова чудо шчо ми стори? / Ме направи да те редам, / дејна-ношја да те кукам, / како црна кукаица... / Ти ми беше само надеж... / кому сега да се надам, / и со кого да се тешам? (СБНУ XI, 18, Охрид)

НОШЈЕ *ирил.* Вид. **ноќе**; погоди се дрчовна година, / дење врне, ношје помрзнува, / помрзнаха пушки за ќепета, / ја ќепета за минтан долами, / ја долами за срмали елек. (МпНОВ 186)

НОШКИ *мн.* Вид. **ножици**; терзии, море терзии, / ќурдија да ми шијете, / без ношки да ја кројите, / без игла да ја шијете. (Иљ. 6–7)

НОШТ *ж.* Вид. **ноќ**; нали млади Стоен га натсвире, / го натсвире во три дни и три ношти? / Самовила од маќи се јадуве, / зашчо Стоен га натсвире. (Шапк. 1, 177)

С о п р и д а в к а т а: **цала**: цала ношт е Бојана сидела, / ока е бубаќ Боја испредела, / страна е борна изгорела, / оште го Стојан немало. (Кауф. 203)

-НОШТЕ втор дел од изразот: д е њ е-н о ш т е; Вид. кај н о ш т е.

НОШТЕ *ирил.* Вид. **ноќе**; дегиди, лудо и младо! / Ја ќе ти кажам, прикажам / моиве пусти алои. / Не ми је мајка, как мајка, / тук ми је кучка мајштеа. / Дење ми седит до мене, / ноште ми спиеет со мене, / с десната раќа под мене, / с левата раќа на мене. / Да не ме мене препуштит / да дојдам, лудо, при тебе. (Мил. 357)

Во и з р а з о т: **дење-ноште** – *иосџојано*; се отго(о)ри чифутка вдоица: / – Так ми бога краљу Мурат-бего, / сум главена измеќарка овде, / да го вадам големо буниште. / Ноште растит трева смрделика, / ноште растит на утро је кинам, / дење-ноште овдека си седам. (Мил. 42); пусти порти затворени, / дворје пелин обрасте-

ни, / а во дворје мила мајка / каде кукат дење, ноште. (Пенуш. 6, 154)

НОШТЕМ *ирил.* Вид. **ноќе**; денем јоди (итар Митар) по папуци, / ноштем јоди по тарлаџи, / да го никој не јусети. (Кауф. 647)

НОШКА *ирил.* Вид. **ноќе**; закукала сина кукавица, / та не кука, стара маќа кање: / – Натемете, мале, наскamate, / шчо ме даде, мамо, на ајдутин, / ношќа му се порти отворени, / дења му се порти затворени; / ношќа оди ајдут на опинџи, / дења оди грчки на папуци (Совр. XV, 7, 430); Невенинка... невен сади, /.../ некој ѝ го, гиди ценам, ношќа бере. (ИФ; Манол. 115); еденио говореше: / – Тевничерјо побратиме, / пуснете си еден од нас / да пооди низ кершиа, / низ кершиа, вус кершиа, / да види које е време: / дења ле е, ношќа ле е. (Молер. 247)

НОШЦЕ *ср. дем. и хил.* од н о ж; Вид. **ноже**, **ношче**; море Недо, бела Недо, /.../ да ми даиш остро ношце / да пресеча жолта дуна, / да растопам моја уста! (Мил. 247)

НОШЧ *м.* Вид. **ноќ**; *во формиџе*: н о ш ч а: куга било на ден на Велигден, / ојдоа си на прошка да земат, / да си идат на шарена црква. / Наврвиа на црква шарена, / наврвија ношча на полунош, / не земаа јуначко оружје; / сретнаа ѝ проклети Татарје, / извадија тија остри сабји, / загубија осем милни брата, / осем снаи робје одведоа. (Кост. 141); н о ш ч и: проблејала бела Белка, / проблејала, продумала. / Дочул ја је Јанакија, / па на Белка говореше: / – Мори, Белко, бела Белко, / зашчо блееш среде ношти, / среде ношчи, полуношчи, / дали ми си трава гладна / или ми си вода жедна / или ми си сол бесолна? (Ил. 157)

Со п р и д а в к а т а: **долга**: еј гиди мори, бела Румено, / та шчо ти се, мори, голи рамена? / Шчо си прело, мори, и работило, / Николои, мори, долзи ношчи, / Ристосои, мори, тешки пости, / а долзи дни...? (Шапк. 5, 491)

Со б р о ј о т: **три**: та играја шчо играја, / туко три дни и три ношчи; / јуд војводовите коње, / јуд нозете им идеше / црни крви, бре, црвени; / јуд Тодоровите коње, / јуд нозете им идеше / сињи зелени пламене. (Фирф. 3, 308)

НОШЧА *ж.* Вид. **ноќ**; не стриже се Јуван за три годин, / пусти коси дори до поаси, / препраи се сирота Драгана, / та си седна на друм, на раздруми, / та порони ситни, дробни с'зи: / – Ој ле, боже,

ој ле, мили боже, / дека јазе ношча ќе ношчувам, / кој ќе мене ситно да оплете, / кој ќе мене везмо да научи? (Молер. 166); мори мале, мори стара мале, / да би дал Бог слепа ослепела, / душата ти в души не отишла, / снагата ти земја не пријала, / зошто си ме млада оженила. /.../ Прво љубне врла кесеџа: / дења му се порти затворени, / ношча му се порти отворени; / сношчи ојде, отцутра си дојде. (Пенуш. 6, 316)

НОШЧЕ *ср. дем. и хий.* од н о ж; **ноже**¹; наведена се вода да си пие, испадна му ношче из ножница, / пресече му маленкото прсче (Шапк. 5, 318); па дојдоа на енишер Пазар, / там видоа две рушки ношчета / и видоа и на Мара купиа (Тош. 75); ага беа през сред гора, / поседнаа да починаа. / Задремала бела Рада. / Па извади црн калуѓар / остро ношче и ножици, / та остриже дага коса / и обричи црна брада. (Молер. 167)

Со и м е н к и т е: **анџарче**: бркна си Стојан џепови, / извади ношче анџарче, / само се себе јубоде, / на мајка тијо говоре: / – Да жалаш, мале, да жалаш! (Иљ. 232, Кратовско); му го даде Јана бело грло ношче, бре анџарче, / Јанкули војводи, / го утепа Јанкула војвода Реца пеливана, / срце му го тр(г)на (МФ II, 3 – 4, 487). Стојан се луто налути, / качи се горно одајче, / откри си бело јорганче, / извади ношче анџарче (ХМ 1, 57); бркна си Стојан џепови, / извади ношче анџарче, / само се себе јубоде. (Иљ. 232); **вршче**: не си моме при мајка ти, / тук' си моме при субаша, / дај ми, аго, вршче ношче / да си сечам јас бисерче, / да наредам ред форини (Биц. 4, 53); **ибришимче**: иди, сину, крај твојата маќа, / милувај се крај нените пазви, / та укради ношче ибришимче, / да пресечеш тове свилен гајтан (Кост. 212); **иманче**: либе Стојанко, Стојанко, / слези си долу в избата, / наточи вино црвено. / Слезе Стојанка в избата, / слезал је Манол по неја, / извади ношче иманче (Кауф. 218); **касап-ношче**: не си, моме, кај мајка ти, / тук си, моме, кај пашата. / Дај ми, паша, касап-ношче, / да си сечам јас бисерче, / да нанижам форините. (Биц. 4, 52); **костурче**: Стефчо се луто разљути, / извади ношче костурче, /.../ јубоде Стефка ју срце (Тр. 180); **потајниче**: ја си бркни во русите коси, / та извади ношче потајниче, / распори му таја мрсна (у)троба; / тамо има девет лути змии (Мих. 186); **црноцрнче**: Стујан си искара ношче црноцрнче, / си је пробудел ју то мало срце. (Тан. 99)

Со п р и д а в к и т е: **белоцрено**: сношчи дојде Павле од Стамбола / и донесе ношче синџирлија, / синџирлија ношче бело-

црено, / па го даде на сестра Марија (Теох. 188); **Марино**: украдна-ла (кучка Павлевица) Мариното ношче / та си ошла до дабоки јаре (Тош. 75); па земала (кучка Павлевица) Мариното ношче, / убоде си детенце у љуљка (Тош. 76); **остро**: мољам ти се, клањам ти се / да ми даиш остро ношче / да пресечам жолта дуња, / да растопам моја уста! /.../ Не расече жолта дуња, / тук' се Неда убодила / ов нејното клето срце / и на место душа даде. (МФ IX, 18, 168); (Кауф. 195); ага беа през стред гора, / поседнаа да починаа. / Задремала бела Рада, па извади црн калуѓар / остро ношче и ножици, / остриже даѓа коса, / и обричи црна брада (Молер. 167); си го симал Стојан / остроно ношче / с белото црнче, / си го забодел / ув малото срце (МПр. III, 2, 103); **рушко**: море Марко, море вреден јунак, / не си боди таја врана коња, / не си гади тоа рушко ношче, / не си гади твоја медна уста, / не се пијат тија црни крви (Мих. 194); ја подајте рушко ношче / да расечам чисто тесто, / да видиме што је в него? / Момината ситна леса / и момчево свилен калпак (Павл. 227); бог ја убил кучка Павлевица, /.../ украде е това рушко ношче, / убола е два вола ф кошара (Теох. 221); војводо ле, млад, неженен, / ја ми подај руско ношче / да расече жалта дуна, / да растопа кипра уста, / да загаса клето срце. / Не расече жалта дуна, / убоде се клето срце, / потекоја црни крви. (Кауф. 451); **синцирлија**: Бог ја убил кучка Павлевица, / Бог ја убил, не ѝ се свидело, / украде е ношче синцирлија, / убола е два вола ф кошара (Теох. 188); **сребрено**: ми ги помоли, мила мамо, да е остават, / да да се прости. / Да ми искара, мила мамо, сребрено ношче, / де ми се прободи, мила мамо, / в левата страна на срцето (МПр. V, 3, 96); **црно**: тргна лудо – разбуди се, / нима мома, нима врага! / Извади си црно ношче, / та убоде перницата. (Шапк. 5, 305)

НОШЧЕМ *ирил.* Вид. **ноќе**; намерила се Калина / на зла свекрва вдовица, / сè вода ношчем ѝ траси. (Атан. 49)

НОШЧЕНЦЕ *ср. дем. и хил.* од н о ж; од битолските касарми / да му испратам подарок, / на двата браќа кавали, / на двете сестри ќердани, / на стара мајка ношченце. (Биц. 3, 139)

Во и з р а з о т: **ношченце иманче** – *своје ноже*; бркна Марко у десни тозлука, / та извади ношченце иманче, / та си бодна Муса в клето срце, / та убоде Муса Кесеџија. (ПСП. VIII–IX, 247; Пенуш. 3, 163)

Со и м е н к а т а **иманче**: та бркни си у десна тозлука, / та извади ношченце иманче, / та си бодни Муса в клето срце. (Пенуш. 3, 162)

Со п р и д а в к а т а **рушко**: најпосле Димо решава – / извадил рушко ношченце, / пресекал Димо полата, / па фана Димо гората. (Кауф. 78)

НОШЧЕСКА *ирл.* Вид. **ноќеска**; мари Стојне, моме Стојне, / заблејала вакла овца, / та си блее и денеска, / и денеска, и ношческа / и денеска на Гурѓовден! (Теох. 134)

НОШЧИ Вид. **ноќ**; Мори, Белко, бела Белко, / зашто блеш среде ношти, / среде ношчи, полуношчи, / дали ми си трава гладна / или ми си вода жедна / или ми си сол бесолна? (Ил. 157)

НОШЧУВА *џл. несвр.* **ноќува**; препраи се сирота Драгана, / та си седна на друм, на раздруми, / та порони ситни, дробни сџзи: / – Ој ле, боже, ој ле, мили боже, / дека јазе ношча ќе ношчувам, / кој ќе мене ситно да оплете, / кој ќе мене везмо да научи? (Молер. 166)

НРИВАК -ци *м. чанџа*; ја одоздолу иде, мамо мори, младото овчарче, / на рамо си носи, мамо мори, пастирски нривак, / на глава си носи, мамо мори, планинска гугла, / на главата носи, мамо мори, секакви цвеќи, / на сите си дава, мамо мори, по китка цвеќи, / а на мене дава, мамо мори, цела планинска гугла, / предничко ме гледа, мамо мори, задничко ме сака, / дали да го земем, мамо мори, зету да ти биде. (Иљ. 122)

Со п р и д а в к а т а : **пастирски**; Вид. го горниот пример.

НУБЕТ-ШЕЌЕР *м. арх.* Вид. **небет-шеќер**; леблебија, Тоне, / суво грозје, / нубет шеќер. (Р. 144)

НУЖБА *ж. (арх.)* **нужда**, *поџреба*; *со џлаѓолоџ*: д о т е р а : станал Марко рано во недеља, / коња коит мошне арџелио, / плоча клават од бели карагрош. / Тога велит млада Маркоица: / – Ај ти, Марко, мое господине, / Шчо те тебе нужба дотерало, / коња коиш олку арџелио? (Мил. 110); седит Марко на диван високи, / му паднала книга на рамена, / книга пеит, под мустак се смеит. / Го догледа млада Маркоица: / – Ајти Марко, мое господине! / Што те тебе нужба дотерало, / книга пеиш, под мустак се смеиш? (Мил. 201); го догледа убаа нееста: / – А егиди Рабдул бег војвода, / што те тебе нужба дотерало, / раце кршиш од бели колена, / сџлси рониш по

бели образи, / дури ми го диван завадило? (Мил. 254); заплакала Русанта кралица / и ми дојде краљот господине, / и говорит краљот господине: / – А егиди, Русанте кралице! / Што те нужба тебе дотерало, / сџлси рониш по бели образи? (Мил. 276)

Во и з р а з о т: **што те тебе нужба натерало** – *каква мака имаши (што го стори тоа)*; тога ми се Симон разбудило: / – А неесто, мое добро мило! / Што те тебе нужба натерало, / незнаено, уште невидено, / та ни оба мие отпознати, / сџлзи рониш дур ме попарие! (Мил. 84)

НУЖДА *ж. неопходна потреба*; овде: *со џлаџолои дотера*: тогај вели млада Марковица: / – Ај ти Марко, мое господине! / Што те тебе нужда дотерало, / коња ковеш олку арџелија? / Ал' ќе одиш во војска царева, / ал' ќе одиш некаде на свадба? (Милош. 15); море дејди, дејди убава девојко, / шчо те нужда овде дотерало / ми се даде големо бијане, / од секоа куќа по едно малко моме, / дојде редот на цара Костадина (ИФ); го пристигна Марко Кралевиќе / и му вика уште оддалеко: / – Добро вечер, дедо, стари дедо! / Што те тебе нужда дотерало / да ми одиш по ниедна доба, / по пустата земја по краина / со онаква торба малечкава? (Сазд. 6, 119)

Со п р и д а в к а т а **голема**: ој пиле, пиле, пиле соколово, / ој не те ранам големо да растиш, / тук те ранам за нужда голема, / ќе те прата во мојот вилает, / да 'и видиш моите сараи, / дали стојат 'ил се распаднати. (ИФ)

НУЖДЕН *прид.* Вид. **нужен**; изговоре Сава игумене / на оние триста калуѓери: / – Ељ чуете триста калуѓери! / Ќе ви речам една нуждна реча: / – Соблечите свила и кадифе, / облечите руво калуѓерско, / на главите капи камилавки, / под мишките стакли позлаќени, / на гушите златни петрахили, / облечите златните одежди, / облечите на ваши грбиње, / на рацете златни нараквици, / та земите книги вангелии, / да с' крстиме, да Богу се молиме. (Мил. 67–68)

Со и м е н к а т а: **реч**; Вид кај горниот пример.

НУЖЕН -жна *прид. неопходно потребен*; изговоре Сава игумене / на оние триста калуѓери: / – Ељ чуете, триста калуѓери, / ќе ви речам една нужна реча: / – Соблечите свила и кадифе, / облечите руво калуѓерско, / на главите капи камилавки, / под мишките стакли позлаќени, / на гушите златни петрахили. (Мил. 67–68)

НУЖНИЦА Вид. **ножница**; љуто са, мамо, наљутих, / извадих нож уд нужница, / удрежах лоза уд корин. (Пеев 315)

НУЗУМ м. (тур.) вид *давачка во џурско време*; прочула се Кантелина / дур до царо, до навумо, / оти она заптисала / царевите доодоци: / и нузумо и нелето, / и дробните, бре, араче. (Пенуш. 6, 224)

’НУКА ж. место в н у к а; Вид. **внука**; тогај си Стојан провикна: / – Како да не сме роднина, / таја је од сестра мома, / таја је на мене ’нука. (Мил. 290)

Со п р и д а в к а т а **мила**: она му веле, говоре: / – Тешка сум, брату, не можам, / не можам, брату, да дојдам; / ќе пуштам мома Гроздена, / мојата мила штерка, / а твојата мила ’нука, / колку при тебе да седи, / да се на она премени, / да н’ она вонка излезе, / оти је мошне хубава. (Мил. 289)

НУМ зам. *него*; седе Марко во тешки сандани, / Ангелина ништо не си знае: / аждеринџт до нум не отиде, / тој сакаше Марка да го глатне, / си испружи чурило сандани. / Ухвати го Марко за чурило, / раскина му, сандана остана. (Каран. 34)

НУМА зам. *неа*; поболе се кучка Павловица, / отишле са да се исповедва, / сво кажала, како што е било. / Тогај Павле в кожа гу е сџшил / и гу с восџк свата нума облил, / запалил гу и жива да изгоре. (Каран. 56); свилен фостан на нума / дури земја... (Р. 209)

НУМКА ж. Вид. **нунка**; крши цркви, даруј нумки, / крши прелки, даруј тетки, / кини гуњи, даруј вујни! (Р. 291); волкот свадба правеше, невеста му беше, / невеста му беше црвената лисица, / ај а нумката му беше она овца белогрла, / ај а нумката му беше калеш брав тригодишен. (ИФ, Велкова женидба, с. Дебреште, Прилепско 1969)

НУМКО -овци м. Вид. **нунко**; па дојдоха сватовите / без невеста, без зетови. / Па извикна Јановица: / – О ти нумко, Дели Марко! / Камо ти два крштеника, / два јунака, мој синови (Мил. 251); ти (моме убаво) не дочека ни три недели, / ми се армаса за мој комшија, /.../ за мој комшија, за нумковчија / ме поканаа нумко да ода, / оф, оф, моме убаво, / оф, оф, севда за тебе! (Дон. 99); кога ја виде (Прокида) вујко му: / – Удрете свирци, тапани, / викајте попот, нумкото, / сама невеста ми дојде! (Паск. 32); кога наблиза крај село / (Прокида) си фрли еро на перо, / и џан белило на лице / и ка-

расурме на вежи. / Кога ја виде вујко му: / – Удрете свирци, тапани,
/ викајте попот, нумкото, / сама невеста ми дојде! (Паск. 32)

НУМКОВЧИЈА -ии м. Вид. **нунко**; ти (моме убаво) не дочека ни три недели, / ми се армаса за мој комшија, /.../ за мој комшија, за нумковчија / ме поканаа нумко да ода, / оф, оф, моме убаво, / оф, оф, севада за тебе! (Дон. 99)

НУНЕ -евци м. *хий*. од н у н к о; ненаситни меанџии, / да би абер не виделе, / ни од пари, ни од челат, / ни од здраве, ни од живот, / што на мене кјјдисавте, / нунета ми го умревте / и стоката му опленивте. (СбНУ XVI–XVII, 108)

Со п р и д а в к а т а: **мили**: молба ти се мољам, / мили нуне, / молба ти са мољам / назад да ма врниш, / назад да ма врниш / ву таткува куќа, / ву братуви дворе. (МПр. X, 3–4, 157)

НУНКА ж. (грч.) 1. жена *нунко*; *кума*; горел, горел трети јунак, леле, / горел, горел до парчето. / Горел, горел до парчиња, леле, / што погрешил на нунката (ИФ); Димче вели, говори: / – Ај да се ние земиме, / ништо не сме роднина; / кога одеа во црква / дрва, камење паѓаа, / кога влегоа во црква / црквата ми се разурна, / кандила ми се изгаснаа, / нунката завал занеме, / деверите ослепеја / старосватот оглувна (Стр. IX, 1, 68); на порти нашол нунка Вела / и Вела тој ми ја прашал: / – Кај ти се, Вело, децата? (ИФ)

2. жена на *нункоџо*; на свекор да се поклониш, / на свекор и на свекрва, / на нунко и на нунката / и на помалиот девер! (Црн. 170); не се срамуј, мое кршчениче, / нунко бричи, нунка коса збира, / не се срамуј мое кршчениче, / сите по тој ред сне врвеле, / нунко венет, кршченик не венет, / за вода над вода венет. (Стр. VII, 3, 46)

НУНКО м. (грч.) *џој шџо* на новороденчето му дава име на *кршџевањеџо*; *кум*; што чудо стана село Крушево, / село Крушево – Долната Ма(а)ла, / Долната Ма(а)ла – близу при црква: / тамо се прекрсти мома Туркина, / нунко му стана Делчев војвода, / име му тури – бела Марија (Мрнп. 72); сака јунак да се бричит, / нема бричар да го бричит, / бричар ми је својо нунко, / го забричит, го остави (Цеп. 193); се лажаме три години, / лоша клетва си зедоме, / да не си се јармасаме. / Не помина три недели, / и ти Чоно се јармаса, / се јармаса за мој нунко (Биц. 4, 255); нејќе бербер, а јуначе, да те бричи, / дур не стане твојот нунко; / нејќе бербер да те бричи, / дур не стане постар девер; /.../ нејќе бербер да те бричи, / дур не стане поткумокот. (СбНУ XII, 35, Велешко); *во џадежна*

форма: н у н к о т о м у – на нункоѿо; таја рекла: И имаше и немаше / нункотому до гривата, / зетотому до калпакот, / невесте ѿ до венецот (Шапк. 5, 321); друшка ни је в горје забарала / да наберит сено копринено, / да наранит нункотому коња, / заборили се зет и шура, / шура зета надборила (Шапк. 5, 320); роса роси Арбанешка земја, / му нароси нункотому коњот, / му нароси старосвату коња (Мил. 429); *во форма за обраќање*: н у н к о: моме оди нунко на поплака: / – Еј нунко, нунко, еј чесен нунко, / учи си, карај, твојот крштеник / да не оди по горе-долу, / да не ми гледа по мали моми (ИФ, Моме оди нунко на поплака, с. Породин, Битолско, 1969); *во множински форми*: н у н ч е в и: а Никола вели: / – Јас Јана ќе зема. / Нико вели: / Јас сум ја посвршил. / А Никола вели: / – Јас сум ја прстеновал. / Поканија две рала сватови, / поканија два чесни нунчеви, / поканија двајца старосвати, / поканија два чифта девери. (Стр. VII, 3, 43); н у н к о в и: црни гаврани – попови, / црни чикоре – нункови, / бели камејне – сватови (Биц. 1, 72); не можам, сине море, шо ука да дадам, / ми спремаат, море, два зета китени, / ми поканиле две рала сватови, / две рала сватови, море, две рала нункови, / поканиле двајца старосвати, / и ми поканиле две рала девери. (ИФ, Скарале се две мили братчина, с. Гуѓаково, Мариово, 1969); н у н ц и: Ливену моме, Ливену, / де гиди, јагне галену, / Бог да убије, Ливену, / твоите стари нунци, / што ми та крстија, Ливену, / да вене светут пу тебе. (МПр. X, 3–4, 147)

С о п р и д а в к и т е: **свој**: Вид. кај горните примери; **стари**: де, му вели коѿа Новак, / коѿа Новак, стари нунко: / – Ој ти гола, гола Дервишина, / ја гледај је тешка боздогана, / да је видиш дека ќи фатиш! (Шапк. 4, 343); **твој**: Вид. кај горите примери; **чесен**: дејди, нунко, нунко, чесен нунко, / та и момче ми је ујдисано, / та и куќи ми се бендисани! (Рад. 56); ој невесто, прво либе, / ја сум канет чесен нунко, / чесен нунко во Белграда, / ем да крстам, ем да венчам, / да кршчавам машко дете, / машко дете Ристо од Бога (Совр. XXXI, 5, 57); ој, ти Јано, Јано улава, / ушче мала Јано да беше умрела, / јас до сега би те прежалала, / шчо е она, Јано, чудно чудо, / каде идат, Јано, две рала сватови, / каде идат, Јано, два зета китени, / каде идат, Јано, два чесни нунчеви. (Стр. VII, 44)

НУНКОВ *приод. шѿо му прииаѓа на нункоѿо, на кумоѿи*; дал венет нункои срамои? / – Не се срамуј, моји крштениче, / сите сме си по тој ред врвеле. (Р. 291)

НУНКОЛЕНЦЕ *м. хий.* од н у н к о; овде: *при обраќање:* пушти мене, мили нунколенце, / ја ќе ода место надалеку, / три девет гори зелени, / четири стари планини, / далеку љубе заљубив. (Цел. 226, с. Велмеј); кум сокола на рамења држит, / сокол ми се куму милно молит: / – Пушти мене мили нунколенце, / три недели низ гора зелена, / а четири низ вода студена. (Цел. 233, с. Брежани)

Со п р и д а в к а т а: **мили:** Вид. ги горните пример.

НУНЧЕ -евци *м. хий.* од н у н к о; *кумче;* ејди нунче, чесен нунче, / пушта му останала куќа, покуќнина, / шапот му фатил овци силно стадо, / бутур да му удри ергеле коње, / волко да му јаде сурија говеда. (Стр. VIII, 2, 39)

Со п р и д а в к а т а **чесен:** ејди, нунче, чесен нунче, / арното ме заминало, / лошото ме престасало / кога не се првите стројници. (Стр. VIII, 2, 39)

НУРЕЦ -рци *м. зоол. една водена (езерска) ишница од фамилијата Sulidae; нор;* чевер Лаго врлаго, / крена нога на рамо, / погледај по нурец, / нурец тебе сољца; /.../ волк тебе кожа, / кожа ти коачу; / коач тебе сrbичок, / сrbичок ти ченица. (Мил. 463)

НУРЦЕ *ср. дем. и хий.* од н у р е ц; сам бук седеше, / самовила пејеше, / врана нога пишеше, / орлово крилце, / пауново перце, / ја перце нурце, / нурце мене пченичка, / ја пченичка воденичка, / воденичка мене брашенце. (Јастр. 231)

НУСА *ж. (алб.) невесџа; во форма за обраќање:* н у с е; бовно деверче легнало, нусе, / на Саберове Корита, / ке што почиват дејчишча / кога се враќаат од дрва. (МФ II, 3–4, 468); променај се, нусе мори, наш нашарај се / ќе ти дојде, нусе мори, Суљ кааја! (МФ II, 3–4, 457); го фатиле нусе мари, Суљ-ќеаја, / они тражет, нусе мори, петсто јовце, / петсто јовце, нусе мори, све калеше. (ИФ)

Со п р и д а в к и т е: **бела:** од ка се Мурат ожени, / Шајза го ѓердан турила, / кошуља не го јопрала; / еј, мори, Шајзо мамима, / еј мори, Шајзо дадина, / не слизај долу во дворорј, / да не го виѓиш Мурата / со многу гости пред себе / и бела нуса по себе (МФ II, 3–4, 446); **убава:** Зимбиљо, нусе убава, / та што ти реков синојка, / д' изметеш дворорј убаво, / Асан ќе дојде од гурбет. (МФ II, 3–4, 479)

НУСЕ *ср. дем., хий.* од н у с а.

Со п р и д а в к а т а: **црвена**: Маријо, нусе црвено, / та што ти реков синојка, / да пометеш дворој убаво, / Мехмет ќе дојде од гурбет. (ИФ)

НУЧЕ *ср.* место в н у ч е; проговори Марко Кралевике: / – Еј, детенце, Груица детенце, / еј, детенце, мое мало нуче, / ќе те прашам – право да ми кажеш, / што на свите чаши препоунуеш, / а на мене чаша ле, до полојна, / да не мислиш ќе се опијаним, / ил’ ти е стра кавга да не почнем? (Крст. 118)

Со п р и д а в к и т е: **мало**: Вид. го горниот пример; **милно**: ни калесал Крал Марка / с неговото милно нунче, / милно нунче, млад Грауица, / си кордиса крал Мартина, / си кордиса тешка совра / да вичерат краљуви и болери (Драг. 63); **мило**: одговара Марко Кралевике: / – Дал ме чуеш, мое мило нуче, / дали сакаш пребела Бугарка, / или сакаш Србинка девојка? (Крст. 118)

НУША СЕ *џл. несвр. се ниша, се лула*; Орлеанка ми се нушаше / сред море на два кајка. (ИФ)

НУШАЛКА *ж. нишалка, лулка*; мие ќе те, Есатице дејко, изнушаме, / изнушаме, Есатице дејче, на силна нушалка. (МФ II, 3–4, 430)

Во овој том има над 1790 зборовни единици.

ИЗВОРИ НА УПОТРЕБЕНИОТ ИЛУСТРАТИВЕН МАТЕРИЈАЛ И НИВНИТЕ СКРАТЕНИЦИ ВО РЕЧНИКОТ НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА

Речничката картотека на македонската народна поезија во Институтот за македонски јазик содржи зборовен материјал ексцерпиран од следниве изданија и ракописи (од левата страна е условната скратеница на изворот, а од десната е неговиот полн наслов):

Алуш. – И л и ј а Хр. А л у ш е в с к и. Залуде лудо полуде. Македонски народни песни. Развитие, Битола 1982, 181 стр.

Арнауд., Арн. – В л а д и м и р П е н ч е в, А н а т о л А н ч е в, М и х а и л А р н а у д о в, Една научна командировка в Македонија. Академично издателство „проф. Марин Дринов“, Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, Софија 1999, стр. 33–315.

Атан. – Македонски народни умотворби од Разлошко, Пиринска Македонија. Подготвиле: Лазо Каровски, Ѓорѓи Ѓорѓиев и Ѓорѓи Поп Атанасов. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1992, стр. 33–88.

Бел. – А. Б е л и ћ, Галички дијалекат. Српски дијалекат. Српски дијалектолошки зборник, кн. VII, Београд – Срем. Карловци 1935.

Белц. – Ѓ о р ѓ и Б е л ц и г е р о в с к и, На угари без другари. Македонски народни песни. Друштво за наука и уметност, Битола 1989, стр. 25–335.

Биц. 1 – Македонски народни песни од Мегленско. Избор и музиколошка обработка д-р Трпко Бицевски. Редакција и забелешки д-р Лазо Каровски. Народни песни, книга 6. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1985, 167 стр.

Биц. 2 – д-р Трпко Бицевски, Двогласни македонски народни песни, книга 7. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1988, 102 стр.

Биц. 3 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Кукушко. Народни песни, книга 9. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1989, стр.15–162.

Биц. 4 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Воденско. Народни песни, кн. 9. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1989, стр. 15–321.

Биц. 5 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Драмско. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 11. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1995, стр. 11–190.

Биц. 6 – д-р Трпко Бицевски, Македонски народни песни од Леринско. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 12. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1995, стр. 13–187; 210–211.

Биц. 7 – Македонски народни песни од Серско и Демирхисарско, Избор и редакција Трпко Бицевски. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 13, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1997, стр. 11–87; 97–103.

Биц. 8 – Македонски народни песни од Костурско, Избор и редакција Трпко Бицевски. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 14, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1999, стр. 13–392; 447–449..

Биц. 9 – Народната песна на Гораните, Избор и редакција Трпко Бицевски. Македонско народно творештво, Народни песни, книга 15. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 2001, стр. 21–305.

Брад. – Томо Смиљанић - Брадина, Песмарица. Скопље 1929.

Вард. – Вардар (списание). Наредник-издавач К. П. Мисирков. Год. I (1 септември 1905), бр. 1, Одеса, стр. 7–30. Прилог во книгата на Блаже Ристовски, „Вардар“ научно-литературно и општествено-политичко списание на К. П. Мисирков. Народни песни. Посебни изданија, книга 4. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1966, стр. 21–30.

Вас. – Миодраг А. Василевић, Југословенски му-

зички фолклор. II. Народне мелодије које се певају у Македонији. Просвета, Издавачко предузеће Србије, Београд 1953, 171–321.

Вељ. – И л. Н и к о л и ќ, Рукописна збирка м. н. Песама Михаила М. Вељика, XIII конгрес на СФЈ, Скопје 1968.

Верк. – Македонски народни песни. Собрани од С т е - ф а н И. В е р к о в и ќ. Редакција и предговор [на] Кирил Пенушлиски. „Кочо Рацин“, Скопје 1961, стр. 15–345.

Верк. 1 – С т е ф а н И. В е р к о в и ќ, Македонски народни песни. Книга прва. Женски песни. Подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски. „Македонска книга“, Скопје 1985, 414 стр.

Верк. 2 – С т е ф а н И. В е р к о в и ќ, Македонски народни умотворби, книга втора. Трапезариски песни. Подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски. „Македонска книга“, Скопје 1985, 335 стр.

Верк. 3 – С т е ф а н И. В е р к о в и ќ, Македонски народни умотворби, книга трета. Јуначки и трапезариски песни. Подготвил и редактирал Кирил Пенушлиски. „Македонска книга“, Скопје 1985, 330 стр.

Вид. 1 – Б о ж о В и д о е с к и, Поречкиот говор. Дипломски работи, книга 1. Катедра за јужнословенски јазици. Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје 1950, стр. 78–84.

Вид. 2 – Б о ж о В и д о е с к и, Кумановскиот говор. Посебни изданија, книга 3. Текстови; Песни. Институт за македонски јазик – Скопје 1962, стр. 299–301.

ВМКД – Гласник на Музејско-конзерваторското друштво на НР Македонија. Скопје 1953–1961.

Гин. – Сборник П а н а ј о т а Д љ и н о в с к а г о из села Галичника (в Дебрах). Песни, обычаи и разный мелкий материал. Живая старина, год девятый. Выпуск I (с. 113–129) и II (с. 236–248). С. Петербург 1899.

ГлЕИБ – Гласник Етнографског института, IV–VI. Београд (1955–1957). Уредник Војислав С. Радовановић. Научно дело, Издавачка установа Српске академије наука, Београд 1957, стр. 287; 290–297.

ГЛЕМБ – Гласник Етнографског музеја у Београду. XIX књига, Београд 1956, стр. 14–23.

ГЛЕМС – Гласник на Етнологскиот музеј. Скопје 1950.

ГЛЕМС – Гласник на Етнологскиот музеј. Скопје 1960, стр. 139–140; 149; 157–159: 208–210; 227–230; 232–233; 250–258; 297–314; 320–324; 341–346.

ГЛЕМС – Гласник на Етнологскиот музеј. 2, Скопје 1965, стр. 100, 106–202.

ГлСНД – Гласник Скопског научног друштва. Скопље 1928–1938/39.

Дим. К. – В а с и л Т о ц и н о в с к и, Светлина и текови. Едиција Македонска книжевност. Прилози (Песни кон написот „Кире Димов – Мал Кире и народната поезија“. Наша книга, Скопје 1987, стр. 329–367.

Дон. – Сокол ми лета високо. Збирка на народни песни од Егејска Македонија. (Збирка на изворни револуционерни и лирски народни песни од Егејска Македонија). Собрал и подготвил за печат Ѓ о р ѓ и Д о н е в с к и. Културно-уметничко друштво „Гоце Делчев“ – Скопје 1978 година, стр. 13–180.

Драг. – Македонско-славјанскій сборник с приложением словаря. Составил П. Д р а г а н о в . Выпуск I. С. Петербург 1894, стр. 5–233.

Ѓорѓ. – Српске народне медодије (Јужна Србија). Скупио В л а д . Р . Ђ о р ѓ е в и ћ. Са уводом Ернеста Клосона. Скопље 1928, стр. 1–154.

Жунг. 1 – П е т а р П о п о в с к и, Георгија Кастриот – Искендер крал на Епир и Македонија и втор Александар Македонски. Запишал: А в р а м Ж у н г у л а. Азбуки, Скопје 2005, стр. 827–976.

Жунг. 2 – П е т а р П о п о в с к и, Мијаците потомци на античките Македонци и прастари жители на Македонија (денешна Албанија). Собрал: А в р а м Ж у н г у л а, стр. 819–892; Речник Бошкачки јазик, стр. 899–942. КАМ, Скопје 2006.

ЗБР...ЕИ – Зборник радова Српске академије наука. Етнографски институт. Београд 1949 [и други годишнини].

Ив. – И в а н И в а н и ћ, Маћедонија и Маћедонци. I. Путотписне белешке. Београд 1906.

Иван 1 – Маћедонија и Маћедонци. Опис земље и народа. II књига. Написао: И в а н И в а н и ћ. Јубиларно издање „Београдске задруге“, Нови Сад, 1908, стр. 99–149.

Идн. – Иднина. Списание за литература и култура. Скопје 1947–1950.

Икон. – Сборник от старонародни песни и обичаи в Дебърско и Кичевско (Западна Македонија). Събрал и издава В а с и л И к о н о м о в . София 1893, стр. 71–182.

Икон. 1 – В а с и л И к о н о м о в, Старонародни песни и обичаи од Западна Македонија. Редактирал: д-р Кирил Пенушлиски, д-р Блаже Ристовски, д-р Блаже Петровски. Посебни изданија. Книга 13. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје. Скопје 1988, стр. 71–182; стр. 211–270; стр. 293–300.

Ил. – Сборник от народни умотворения, обичаи и др. Събирани из разни български покрайнини. Нарезда А т а н а с Т . И л и е в . Първи отдел. Народни песни. Книга I. София 1889, стр. 3–388.

Иљ. – Македонски народни песни, собрани на фестивалите во Битола и Штип на 11 октомври 1947. Редактирал: В а с и л И л љ о с к и. Државно книгоиздателство на Народна Република Македонија, Скопје 1948, стр. 3–259.

ИФ – Речнички материјал ексерпиран од текстови на народни песни запишани во Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ во Скопје.

Јан. – Малеш и Пијанец IV. Народни песни од село Блатец. Собрани од М и х а и л Ј а н у ш е в. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1982, стр. 11–105.

Јастр. – Обычаи и песни турецких сербов (в Призрене, Ипеке, Мораве и Дибре). Из путевых записок И. С. Я с т р е б о в а . С. Петербург 1886.

Кав. – Битола, бабам Битола. Народни песни во кои се споменува Битола. Собрал, предговор и речник напишал проф. Ф и л и п К а в а е в. Битола 1969, стр. 7–115.

Кар. – Македонски печалбарски народни песни. Избор, редакција и забелешки д-р Л а з о К а р о в с к и. Македонско народно творештво, Народни песни, книга 2. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1979, стр. 35–215.

Кар. 1 – Македонски народни хумористично-сатирични песни. П. Избор, редакција и забелешки д-р Л а з о К а р о в с к и. Музиколошка обработка д-р Трпко Бицевски. Македонско народно творештво, народни песни, Кн. 5, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1985, 112 стр.

Кар. Л. – Македонски народни хумористично-сатирични песни. Избор, редакција и забелешки д-р Лазо Каровски. Народни песни, книга 4. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ и Македонска книга – Скопје 1982, 176 стр.

Каран. – Е ф р е м К а р а н о в, Кратовски зборник. Редакција д-р Б л а ж е П е т р о в с к и. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, НИПД „Патрија“ – Скопје 2000, стр. 7–92; стр. 122–124; стр. 131–132.

Кауф. – Народни песни от югозападна Българија. Пирински край. Съставили и редактирали Н и к о л а й К а у ф м а н и Т о д о р Т о д о р о в. Том I, БАН, София 1967, стр. 17–856.

Кис. – К и с е л и н о в и ћ Ј. Ђ. (Ѓ о р ђ е), Охридско-преспанска лира. 100 народних женских песама из Охрида и Преспе. Битољ 1926, стр. 22–116.

Кит. 1 – М а р к о К и т е в с к и, Златна чаша. (Прилози за фолклорот). „Студентски збор“, Скопје 1983, стр. 14; стр. 16; стр. 18; стр. 27; стр. 33–39; стр. 41–55; стр. 57–60; стр. 68–70; стр. 74; стр. 82; стр. 111–114.

Кит. 2 – д-р М а р к о К и т е в с к и, Истражувања на македонскиот фолклор. НИП „Студентски збор“, Скопје 1996, стр. 8–12; стр. 57; стр. 59–60; стр. 72–73; стр. 98–99; стр. 137–143; стр. 147; стр. 157–158.

Кит. 3 – М а р к о К и т е в с к и, Јунак падна бајракот не падна. Антологија на македонски револуционерни песни. По повод 100 години од Илинденското востание 1903–2003, Скопје 2003, стр. 25–227.

Клич. – В е р а К л и ч к о в а, М и л и ц а Г е о р г и е в а, Галичка свадба. Здружение пријатели на Галичник „Ѓорѓи Пулевски“, Скопје 1996, 90 стр.

Книж. – Книжици за прочит. С белетристическо, техничко, научно и забавително содржание. Книжка втора. Солун 1889 (стр. 57, 58); Книжка трета. Итн.

Кон. – Збирка на македонски народни песни. Редактирал Б л а ж е К о н е с к и. Издава Државното книгоиздателство на Македонија, Скопје 1945, 365 стр.

Кон 1 – Од борбата. Народни песни. Собрал и редактирал: Б л а ж е К о н е с к и. Просветно дело, Скопје 1959, 28 стр.

Кон. М. – М и л и ц а К о н е с к а, Мариовскиот говор. Дипломски работи, книга 3. Катедра за јужнословенски јазици, Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје 1951. (Песна од с. Пештани, стр. 38–39).

Кост. – Малешевски народни песни. Збирка на С т а н к о К о с т и к ѓ. Редактирал Т о д о р Д и м и т р о в с к и. Филозофски факултет на Универзитетот во Скопје, Институт за македонски јазик. Скопје 1959, стр. 19–234.

Кот. – И в а н К о т е в, Черешница род родила. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје. Библиотека на списанието „Македонски фолклор“, 15, Скопје 1984, стр. 7–84. Македонски фолклор година XVII, бр. 33, Скопје 1984, стр. 241–323.

Крст. – Т и х о м и р К р с т о в с к и - Т о м е, Ми долета ред голуби. Народни песни од Тетовско. Тетово 1971, стр. 15–118.

Крст. Т. – Т и х о м и р К р с т о в с к и - Т о м е, И ти, дејче, надеај се. Тетово 1978, стр. 11–125.

Лин. – А л е к с а н д а р Л и н и н, Тиквешки народни песни. Мисла, Скопје 1978, стр. 15–187.

Лојо – Јужносрбијанска лира са 30 народних песама на

јужносрбијанском дијалекту. Бр. 1. Сабрали и издали Е л и з а - б е т а и С . Л о ј о . Битољ 1940, стр. 3–28.

Маз. – *André Mazon*, Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du sud. Bibliothèque d'études balkaniques. 5. Paris 1936, стр. 355–377.

Манол. – Биљана платно белеше. Македонски народни песни. Съставител: проф. д-р И л и я М а н о л о в. ИК „Труд и право“, София, 1998, стр. 7–185.

Манч. – Л а з а р М а н ч е в с к и П и н џ у р, Аспекти на македонската борбена поезија. Фолклористика. Култура, Скопје 1988, стр. 97–119.

Мил. – М и л а д и н о в ц и , Зборник 1861–1961. Скопје 1962, стр. 11–462.

Милен. – 202 песни бисерлии. Приредувач: Б е б а М и л е н к о в и к . Редактор Д а н и е л а М а н е в с к а. Второ преработено и дополнето издание. Interadvert, Скопје 2001, 202 стр.

Милош. – Деца јунаци Народни песни. Редактирал Ѓ о р г и М и л о ш е в. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1954, 75 стр.

Мисир. – Раните ракописи на К р с т е П . М и с и р к о в на македонски јазик. Македонска академија на науките и уметностите. Скопје 1998, стр. 93–105.

Мих. – Български народни песни от Македония. Събрал П а н ч о М и х а ј л о в . Издава Щипското Благотвор, Братство въ София, София 1924, стр. 1–287.

Мих. П. – П а н ч е М и х а ј л о в , Градскиот дебарски говор. Дипломски работи, книга 5. Катедра за јужно-словенски јазици. Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје 1954, стр. 28–29.

МЈ – Македонски јазик, год. VIII, кн. 2, Текстови. Институт за македонски јазик, Скопје 1957: с. Стење, стр. 192–197; с. Граждено, 199–200; с. Герман, стр. 211–219.

Македонски јазик, Год. IX, кн. 1–2, Текстови. Институт за македонски јазик, Скопје 1958, стр. 105–106.

Македонски јазик, год. X, кн. 1–2. Институт за македонски јазик, Скопје 1959.

ММ – Македонска мисъл. Орган на Македонскиот научен институт. София 1945– 1946, стр. 414–423.

Молер. – Братя Д и м и т њ р и К о с т а д и н Г . М о - л е р о в и , Народописни материали от Разложко. Под редакција на акад. Ст. Р о м а н с к и . Сборник за народни умотворения и народопис. Книга XLVIII. Издание на Българската академия на науките, София 1954, стр. 27–405.

МпНОБ – Македонски песни за Народноослободителната борба. Зборникот го подготвиле д-р Л а з о К а р о в с к и (избор, редакција, забелешки) и др. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 3. Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Скопје 1980, стр. 91–370.

МПр. – Македонски преглед. Списание за наука, литература и обществен живот. Издава Македонскиот научен институт. София 1924–1942.

Мрпн – Македонски револуционерни народни песни за Гоце Делчев, Јордан Пиперката и Питу Гули. Избор, редакција и забелешки д-р Б л а ж е Р и с т о в с к и . Македонско народно творештво. Народни песни, книга 1. Македонска книга – Институт за фолклор, Скопје 1974, стр. 27– 233.

Муз. – Музеји. Часопис за музеолошко-конзерваторска питања 5. I–III, Београд 1948–950.

МФ – Македонски фолклор. Списание на Институтот за фолклор. Скопје 1968, Година I. [и други годишници].

Нан. – Љубовни народни песни. Избор и редакција [на] Д у ш к о Н а н е в с к и . Македонска книга, Скопје 1971, стр. 53–297.

НД – Нов ден. Списание за уметност, наука и општествени прашања. Скопје 1945–1948.

Нед. – Д у ш а н Н е д е љ к о в и ћ , Облици малешевске епике. Прилози проучавању народне поезије VI (1939). Св. 1. Београд 1939.

Ник. – Т р а ј а н Н и к о д и н о с к и, Народни песни од Охридско. Охрид 1974, стр. 11–199.

НСтв. – Народно стваралаштво. Folklor. Орган Савеза удружења фолклориста Југославије. Београд 1962 [и други годишнини].

Огњан. – Риста Огњановиќ-Лоноски, Галичник и Мијаци-те. Приредиле: Оливера Јашар-Настева и Тодор Димитровски. Македонска академија на науките и уметностите. Фондација „Трифун Костовски“. Скопје 2004, стр. 179–333.

Орган. – д-р Ц в е т а н к а О р г а н џ и е в а, Карактеристиките на епските песни на Македонците-муслимани од Делчевско (Пијанец). Библиотека на списанието „Македонски фолклор“. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје 1981, стр. 29–51.

Павл. – Ј е р е м и ј а М . П а в л о в и ћ, Малешево и Малешевци. Београд 1928, стр. 46–47; 179; 226–228; 236–237; 291–306.

Паск. – Народни песни од Егејска Македонија. Собрал П а с к а л П а с к а л е в с к и. Редактирал Б л а г о ј а К о р у б и н. Македонски народни умотворби, книга 2. Филозофски факултет на Универзитетот – Институт за македонски јазик. Скопје 1959, стр. 17–124.

Пеев – К о с т а П е е в, Кукушкиот говор, книга II. НИО „Студентски збор“, Скопје 1988, стр. 235–236; стр. 253; стр. 256–258; стр. 260; стр. 272–274; стр. 296–298; стр. 303; стр. 313–318; стр. 326–334; стр. 347–348.

Пеев 1 – К о с т а П е е в, Дојранскиот говор, Текстови: Н и к о л и ч. Македонистика 2. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, стр. 155.

Пенуш. 1 – К и р и л П е н у ш л и с к и, Црвен се бајрак развива. Народни борбени песни. „Култура“, Скопје 1965, стр. 55–224.

Пенуш. 2 – Обредни и митолошки песни. Избор и редакција [на] д-р К и р и л П е н у ш л и с к и. Македонско народно творештво. Македонска книга, Скопје 1968, стр. 31–320.

Пенуш. 3 – Јуначни народни песни. Избор и редакција [на] д-р К и р и л П е н у ш л и с к и. Македонска книга – Скопје 1968, стр. 17–287.

Пенуш. 4 – Ајдутски и револуционерни песни. Избор: Ј о - в а н Б о ш к о в с к и и д-р К и р и л П е н у ш л и с к и. Редакција [на] д-р. Кирил Пенушлиски. Македонска книга, Скопје 1969, стр. 21– 219.

Пенуш. 5 – К и р и л П е н у ш л и с к и. Малеш и Пијанец Ш. Малешевски фолклор. Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1980, Народни песни, стр. 89–223.

Пенуш. 6 – К и р и л П е н у ш л и с к и. Македонски народни балади. Скопје 1983.

Пенуш. 7 – Трудови, семејни, хумористични песни. Избор и редакција д-р К и р и л П е н у ш л и с к и. Македонско народно творештво. Македонска книга, Скопје 1973, стр. 19–228.

Поп. – А р и т о н П о п о в с к и, Македонскиот говор во Гостиварскиот крај. Песни. Собрание на општината Гостивар. Гостивар 1970, стр. 183–200.

Поп. 1 – Реканскиот говор. Македонски јазик Год. X, Кн. 1–2. Песни. Институт за македонски јазик, Скопје 1959.

ПСП. – Периодическо списание на Българското книжовно дружество. Средец 1891–1895.

Пул. – Ѓ о р ѓ и ј а М. П у л е в с к и и неговите книшки „Самовила македонска“ и „Македонска песнарка“. д-р Блаже Ристовски. Библиотека за списанието „Македонски фолклор“. Институт за фолклор, Скопје 1973, стр. 39–64.

Р. 77 – Етнографска збирка бр. 77 на САНУ. М и х а и л о В е л и ћ, Народне песни из Дебра (1902).

Р. 80 – Етнографска збирка бр. 80 на САНУ. А т а н а с и - ј е П е т р о в и ћ, учител у Кучевишту, Српске народне умотворине из скопљанске околине Црне Горе (1901).

Р. 114 – Етнографска збирка бр. 114 на САНУ. А т а н а - с и ј е П е т р о в и ћ, Народне умотворине из скопске околине Блато (1903).

Р. 139 – Етнографска збирка бр. 139 на САНУ. Б. К а - м е н к о в и ћ (Атанасије Петровић), Народне умотворине из скопске околине (1906).

Р. 144 – Етнографска збирка бр. 144 на САНУ. Б. К а - м е н к о в и ћ (Атанасије Петровић), Збирка народних умотвори- на из скопске околине (1907).

Р. 209 – Етнографска збирка бр. 209 на САНУ. М и л о ј к о В. В е с е л и н о в и ћ , Усмене народне песме из Македоније и Старе Србије (1912).

Р. 225 – Етнографска збирка бр. 225 на САНУ. Л а з а р Д у м б а , Јужна Стара Србија (Битољски вилајет) (1913).

Р. 240 (1– 6) – Етнографска збирка 240. М и х а ј л о Ђ. М и - л а д и н о в и ћ , Народне песме из Македоније.

Р. 247 – Етнографска збирка бр. 247 на САНУ. М и х . С . П р о ф и р о в и ћ , Збирка народних песама и обичаја из Среза галичничког (Окр. тетовског) (1914).

Р. 262 – Етнографска збирка бр. 262 на САНУ. М и х а и - л о М и л а д и н о в и ћ , Народне песме из Велешког, Штипског и Прилепског краја (1922).

Р. 269 – Етнографска збирка бр. 269 на САНУ. С р е ћ к о М а р к о в и ћ , Ј о в а н А в р а м о в и ћ и Р а д и в о ј е Б о - р о ј е в и ћ , Народне песме из Македоније (1912).

Р. 274 – Етнографска збирка бр. 274 на САНУ. Ј о в а н К о с т и ћ , Народне песме са српског Југа (1923).

Р. 291 – Етнографска збирка бр. 291 на САНУ. Н а у м Ј . Р и с т и ћ , Македонске народне песме (Збирка народних песама из околине Јужног Брода, Пореч) (1925).

Р. 292 – Етнографска збирка бр. 292 на САНУ. Р и с т а А п о с т о л о в и ћ , Народне песме из Пореча и из околине Штипа (1925).

Р. 306 – Етнографска збирка бр. 306 на САНУ. С т а н о ј е М. М и ј а т о в и ћ , Нешто из обичаја Срба у граду Водену и око- лини (1917–1918).

Р. 308 – Етнографска збирка бр. 308 на САНУ. Х р и с т о
Ђ о р њ е в и ћ, Ђевђелија, Песме македонских Срба.

Р. 343 – Етнографска збирка бр. 343 на САНУ. А т а н а -
с и ј е П е т р о в и ћ, Скопска Црна Гора.

Р. 403 – Етнографска збирка бр. 403 на САНУ. Непознати
скупљач, Дебарско поље, Охридски крај.

Р. 404 – Етнографска збирка бр. 404 на САНУ. Т о м а
С м и л а н и ћ - Б р а д и н а, Стари народни мелоси и песме племена
Мијака (1949–1960).

Рац. – Маријовци у песми, причи и шали, од д-р В о ј и с л а -
в а С. Р а д о в а н о в и ћ а. Отштампано из издања Скопског на-
учног друштва. Зборник..., књ. I, Скопље 1932, стр. 3–88.

Разгл. – Разгледи. (Списание за) уметност, култура и општ-
ествени прашања. Скопје 1958 [и други годишници до 1975].

Рап. – М и х а л и с (Михаил) Р а п т и с. Фолклорот на јано-
венските села во Костурско. Посебни издања, книга 3. Институт
за фолклор – Скопје 1977, 97 стр.

Рац. – Македонски народноослободителни песни. Штам-
парница „Гоце Делчев“, I, II, 1943. (Библиотека на списанието Ма-
кедонски фолклор 3. Б л а ж е Р и с т о в с к и , Институт за фолк-
лор, Скопје 1974, стр. 31–65.

Рист. – М и л а н Р и с т е с к и, Зборник на револуционер-
но-борбени песни. НИО „Студентски збор“. Скопје 1981, 278 стр.

Ристов. – Б л а ж е Р и с т о в с к и, Раните ракописи на
Крсте П. Мисирков на македонски јазик. Македонска академија на
науките и уметностите. Скопје 1998, стр. 50–51; стр. 93–107; стр.
153–158; стр. 161–162; стр. 169–177.

Рус. – Б р а н и с л а в Р у с и ћ, Прилепени гуслар Апостол.
Прилози проучавању народне поезије. Посебна издања бр. 2. Бео-
град 1940, стр. 36–85.

Сазд. – На тенка срма нижани. Народни умотворби од Пи-
ринска Македонија. Приредил проф. д-р Т о м е С а з д о в. НИО
Студентски збор, Скопје 1982, стр.15–252.

Сазд. 1 – Македонска народна лирика. Приредил: Д-р Т о м е С а з д о в. Превео с македонског Р а д и в о ј е П е ш и ћ . „Градина“, Ниш 1981, стр. 6–341.

Сазд. 2 – Народни песни од Пиринска Македонија. Приредил д-р Т о м е С а з д о в. Наша книга, Македонска книга, Култура, Мисла, Детска радост. Скопје 1988, стр. 5–82.

Сазд. 3 – Крушевската република во народната поезија. Приредил Т о м е С а з д о в. „Феникс“, Скопје 1993, стр. 16–57.

Сазд. 4 – Т о м е С а з д о в, Македонска народна поезија, II издание. „Култура“, Скопје 1976.

Сазд. 5 – Т о м е С а з д о в, Фолклористички студии. „Наша книга“, Скопје 1986.

Сазд. 6 – Македонска народна литература (Лирска и епска поезија, лирско-епска поезија и проза). Избор и предговор проф. д-р Т о м е С а з д о в. Наша книга, Скопје 1988, стр. 27–144.

Сазд. 7 – Т о м е С а з д о в, Скопје града покрај тиок Вардар (40 македонски народни песни за Скопје). Култура – Скопје 1985, 103 стр.

Самар. – Ј о р д а н С а м а р ц и с к и, Смојмирово. Месна заедница село Смојмирово 1986, стр. 72–76.

СБНУ – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Издава Министерството на народното просвещение София 1889 [и други годишнини].

Совр. – Современост. Списание за литература, уметност и општествени прашања. Скопје 1951 [и други годишнини].

Спасе – С т е р ј о С п а с е, Македонски народни песни од Мала Преспа – Албанија. Подготвил д-р Б л а г о ј С т о и ч о в с к и. Македонско народно творештво. Народни песни, книга 10. Институт за фолклор „Марко Цепенков“: – Скопје. Институт за национална историја – Скопје. Скопје 1992, стр. 23–193.

Стев. В. – XXI. додаток к Санктпетербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија. Написао В у к С т е в а н о в и ћ. У Бечу 1822, стр. 220–229.

Стоил. – Сборник от български народни умотворения. Ви-

пуск I. Битови песни. Събирател-издател А. П. С т о и л о в. София 1894, стр. 5–54.

Стоич. – Македонски народни умотворби од Кичевско. Подготвил д-р Благој Стоичовски. Посебни изданија, книга 17. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, Собрание на општина Кичево. Скопје 1992, стр. 27–145.

Стој. – Ѓ о р ѓ и С т о ј ч е с к и Вид. Прикаска за Бапчор. Торонто 1977.

Стр. – Стремеж. (Списание за литература, уметност и култура.) Прилеп 1954 [и други годишнини]. (и подоцна: Списание за литературни, културни и општествени прашања).

Тан. – Српски народни обичаји у Ѓевђелиској кази. Прикупио и описао С т е в а н Т а н о в и ћ. Београд – Земун 1927. Етнографски зборник. Издаје Српска краљевска академија, Књига XL. Живот и обичаји народни. Књига 16, Београд – Земун 1927, стр. 37–41; 49–56; 68–69; 92–103; 141–142; 155–159; 164–165; 171–173; 176–181; 195–206; 211–214; 263–266; 290; 328–339; 345–350; 367–371; 345.

Тах. – Сборникъ отъ македонски български народни песни. Събралъ Н а у м К. Т а х о в њ. Първо издание. София 1895, стр. 8–220.

Теох. – А х и л Н и к о л о в Т е о х а р о в (Протојереј – Ставрофор), Малешевски народни песни. НИП „Студентски збор“, Скопје 2000, стр. 27–646.

ТМ – Д-р Д у ш к о Х р. К о н с т а н т и н о в, З д р а в к о Х р. Б о ж и н о в с к и, Тука е Македонија, Книга I. (Избор на објавени македонски народни песни од комитскиот циклус). Заедница за издавачка дејност при НИП „Нова Македонија“, Скопје 1970, стр. 127–523.

Тоц. – В а с и л Т о ц и н о в с к и, Светлина и текови. Наша книга, Скопје 1987, Прилози стр. 329–367.

Тош. – Народни умотворби од Пиринска Македонија. Редактирале К. Т о ш е в и Р. У г р и н о в а. Државно книгоиздателство на НР Македонија, Скопје 1950, стр. 13–242.

Тр. – В i r t h e Т г а e r u p, East Macedonian Folk Songs. Con-

temporary Traditional Material From Maleševo, Pijanec and the Razlog District. Acta Ethnomusicologica Danica 2. Akademisk Forlag. Copenhagen 1970, 126–221.

Трен. 1 – Б л а ж е Т р е н е с к и. Под горум село соборно. Лирски народни песни од Охридско. Развитие, Битола 1975, стр. 7–127.

Трен. 2 – Б л а ж е Р. Т р е н е с к и. Засвекоти ѓерданчето. Лирски народни песни од Охридско. Народно творештво. Развитие, Битола 1978, стр. 7–137.

Трен. 3 – Б л а ж е Т р е н е с к и. Стојна ситноода. Лирски народни песни од Охридско. НИО „Студентски збор“, Скопје 1981, стр. 7–170.

Трен. 4 – Б л а ж е Т р е н е с к и. Под сенка седат златари. Лирски народни песни од Охридско. Библиотека: Културно наследство. Новинско-издавачка организација „Студентски збор“, Скопје 1984, стр. 7–90.

Трен. 5 – Б л а ж е Т р е н е с к и, До каде одат земја се тресит. Народни борбени песни од Охридско. Култура, Скопје 1986, стр. 5–113.

Трен. 6 – Б л а ж е Т р е н е с к и, Калина киска невенова (Лирски народни песни од Охридско). НИО „Студентски збор“, Скопје 1989, стр. 9–111.

Трен. 7 – Б л а ж е Т р е н е с к и, Пролетало змејче огноито. (Митолошки народни песни од Охридско). НИО „Студентски збор“, Скопје 1993, 9–122 стр.

Труд. – Трудови (списание). Година I, бр. 1. Прилози. Катедра за историја на книжевноста на народите на ФНР Југославија. Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје. Скопје 1960, стр. 78–86; 98–107; 112–113.

Угр. – Р а д а У г р и н о в а, Говорите во Скопско. Дипломски работи, Книга 2. Катедра за јужнословенски јазици. Филозофски факултет на Универзитетот, Скопје 1951. Текстови: стр. 34–39, Оризари, стр. 35, Дражилово, стр. 35–37; Стајковци стр. 37; Сопишта стр. 37–39.

Филип. – И л и ј а Ф и л и п о с к и, Неготинскиот говор. Дипломски работи, книга 4. Катедра за јужнословенски јазици. Филозофски факултет на Универзитетот – Скопје 1952, Скопје 1952. Текстови. Народни песни стр. 37–39.

Фирф. 1 – Македонски музички фолклор. Песни I. Уредил Ж и в к о Ф и р ф о в. Книгоиздателство „Кочо Рацин“ Скопје 1953, стр. 5–171.

Фирф. 2 – Македонски музички фолклор. Песни II. Музички редактори Ж и в к о Ф и р ф о в и М е т о д и ј а С и м о н о в с к и. Редактор на текстовите Р и с т о С т. П р о д а н о в. Фолклорен институт на НР Македонија. Скопје 1959, стр. 187–482.

Фирф. 3 – Македонските мелографи од крајот на XIX век. Редактирале Ж. Ф и р ф о в и М. С и м о н о в с к и. Институт за фолклор, Скопје 1962, стр. 37–325.

ХМ 1 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в. Кн. 1. „Кочо Рацин“, Скопје, 1953, стр. 7–85.

ХМ 2 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в. Кн. 2. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1954, стр. 5–86.

ХМ 3 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в. Кн. 3. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1955, стр. 5–77.

ХМ 4 – Македонски народни песни. Собрал В а с и л Х а џ и - М а н о в. Кн. 4. Книгоиздателство „Кочо Рацин“, Скопје 1956, стр. 5–79.

ХМ 5 – В а с и л Х а џ и м а н о в. Македонски борбени народни песни. „Кочо Рацин“ Скопје 1960, стр. 7–118.

ХМ 6 – В а с и л Х а џ и м а н о в. Соборски народни песни. Кочо Рацин, Скопје 1964, стр. 7–132.

ХМ 7 – Македонски народни песни. Моми Тиквешанки. Собрал и уредил В а с и л Х а џ и м а н о в. „Македонска книга“, Скопје 1968, стр. 5–133.

Христ. – Д о б р и Х р и с т о в њ, 66 народни пѣсни на македонскитѣ Бѣлгари. Македонски наученѣ инст., Софија 1931, 172 с.

Цел. – д-р Н а у м Ц е л а к о с к и, Дебарца. Обреди магии и обредни песни. НИО „Студентски збор“, Скопје 1984: стр. 30, 41–46; 50–56; 58–60; 62; 64–66; 68–69; 71–72; 74–78; 81; 86–87; 95–99; 102–116; 120–127; 129, 130–133; 138–140; 143; 146–171; 173; 175–182; 185; 188–202; 206–212; 216–220; 222–240; 244–245; 248; 251–255.

Цеп. – М а р к о Ц е п е н к о в, Народни песни. Книга прва. Редактирал д-р К и р и л П е н у ш л и с к и. Соработник Б л а ж е П е т р о в с к и. Издавачи: Македонска книга, Институт за фолклор. Скопје 1980, стр. 17–330.

Црн. – Македонски народни песни. Текст и мелодии записал К о с т а Ц њ р н у ш а н о в. Българска академия на науките. Етнографски институт с музей. Издание на Българската академия на науките, София 1956, стр. 11–352.

Шапк. – Сборник от български народни умотворения. Събрал и издава К. А. Ш а п к а р е в. София 1892.

Шапк. 1 – Част първа. Простонародна българска поезия или български народни песни. Отдел IV. Песни из общественый, семейный и частный живот. Книга V и VI.

Шапк. 2 – Част третя. Отдел I и II. Български обичаи, обреди, суеверия и костюми. Книга VII (като приложение на книга I).

Шапк. 3 – Част втора. Простонародна българска философия или български народни приказки, верования, пословици, гатанки, игри и пр. Отдел I. Български приказки и верования с прибавление на няколко македоновлашки и албански. Книга VIII и IX.

Шапк. 4 – Част първа. Простонародна българска поезия или български народни песни. Отдел III. Книга III и IV. Песни из политическия живот.

Шапк. 5 – К у з м а н А. Ш а п к а р е в. Сборник от български народни умотворения. Том първи. Обредни песни. Народни обичаи. Под редакция на Е л е н а О г н я н о в а. София 1968.

СКРАТЕНИЦИ ВО ТЕКСТОТ

Вид. – Видете
арх. – архаизам
гл. – глагол
дем. – деминутив
дијал. – дијалектизам
ж. – именка од женски род
зам. – заменка
лат. – латински
м. – именка од машки род
мн. – множина
негир. – негирана придавка
несвр. – глагол од несвршен вид
предл. – предлог
прио. – придавка
прио. присв. – присвојна придавка
прил. – прилог
свр. – глагол од свршен вид
ср. – именка од среден род
тур. – турски, турцизам
хий. – хипокористик
честй. – честица

РЕЦЕНЗИЈА ЗА ПРОЕКТОТ „РЕЧНИК НА
МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА“, ТОМ
ПЕТТИ, ИЗРАБОТЕН ОД Д-Р ДИМКА МИТЕВА

Во изработката на првиот, вториот, третиот и четвртиот том од проектот „Речникот на македонската народна поезија“ учествуваа Тодор Димитровски, научен советник, д-р Димка Митева, д-р Германија Шокларова-Љоровска и м-р Мирјана Гигова. Но, на овој проект, долги години веќе не работеше никој. Институтот за македонски јазик, освен д-р Димка Митева, немаше обучен кадар за да работи на овој проект. Последниве неколку години продолжи да работи на него само д-р Димка Митева (главен истражувач во пензија).

Во петтиот том, изработен од нејзиното перо (таа истовремено беше ексцерптор на нов лексички материјал, средувач и препишувач на тој материјал, како и негов обработувач и редактор.), се опфатени зборовните единици со почетната буква Н (на-нушалка, 1.792), вкупно над 600 страници текст. Ексцерпираниот илустративен материјал во Речникот е црпен од Картотеката на Одделението за лексикологија и лексикографија при Институтот за македонски јазик, на која Картотека работеа повеќе генерации (од 1967 година научниот советник Тодор Димитровски, Германија Шокларова-Љоровска, Димка Митева (од 1971 г.) и Мирјана Гигова, Кирил Конески (до крајот на 1968 год.), Петре Јанкуловски (до крајот на 1971 г.), Елена Јованова Грујовска од 1991 година, како и надворешните соработници Ристо Проданов, Дано Китановски и Благоја Ил. Димитровски.

Како што веќе истакнавме, материјалот е дополнет од авторката на овој том, д-р Митева, со нова лексичка граѓа, ексцерпирана како од новоизлезените и др. збирки (Вид. ги скратениците: Арнауд., Биц. 5, Биц. 6, Биц. 7, Биц. 8, Биц. 9, Верк. 1, Верк. 2, Верк. 3, Икон. 1, Каран., Кит. 1, Кит. 2, Клич., Кот., Манол., Милен., Мисир. Огњан., Пеев, Рац., Рист., Сазд. 1, Сазд. 2, Сазд. 3, Сазд. 4, Сазд. 5, Сазд. 6, Самар., Стој., Теох., Тоц., Трен. 5, Трен. 6, Трен. 7, Цел. и др.) на

народни песни, така и од некои порано недоволно искористени извори. Набавката на овие стихозбирки и екцерпцијата на песните содржани во нив е на д-р Димка Митева.

Д-р Димка Митева, врз овој петти том од почетокот до крајот работеше исклучиво сама. Работејќи на свој компјутер таа мораше да ги поднесе и сите технички и материјални трошоци околу екцерпирањето на зборовите, обработувањето и препишувањето на материјалот (на машина) и техничката негова подготовка за печат, препишувањето од машинописот на компјутер, внесувањето на корекциите компјутерски во текстот, лекторирањето, форматирањето на ракописот, редактирањето и др.

Изворите на употребениот илустративен материјал (околу 20 стр.) и нивните скратеници во Речникот на македонската народна поезија, посочени на крајот од овој том, ги собра, среди и препиша д-р Димка Митева.

Резултатите на проектот „Речник на македонската народна поезија“ (том I, II, III, IV) биле предмет на оценување од страна на професорите Блаже Конески, Оливера Јашар-Настева и Трајко Стаматоски, коишто се еднодушни во своето мислење дека овој труд, посветен на јазикот на народната поезија „претставува посебно значаен дел од нашето народно духовно наследство, сврзан и со една обработена традиционална форма на поетскиот исказ“. Овој речник на обработениот традиционален јазик ги надминува поради тоа рамките на чисто лексикографски проект. Тој ни се претставува како повеќестран претставител на ред важни црти и карактеристики, особености и посебности на македонскиот јазик, литература и култура.

Посебно истакнуваме дека и во овој том од Речникот на македонската народна поезија доследно се применуваат принципите на обработката, применети во претходните томови и нив најпозитивно ги оценуваме.

И во овој петти том на Речникот на македонската народна поезија д-р Димка Митева „уште еднаш го дава својот посебен голем и макотрпен труд, којшто ќе претставува во

иднина важен (и незаобиколив) придонес за македонскиот јазик“.

Тргувајќи од погорекажаното нашата препорака за поскоро објавување на петтиот том од „Речникот на македонската народна поезија“ (во дигитална форма) „се налага безрезервно“.

Скопје, 31 октомври, 2023 година Рецензент,
д-р Елена Јованова-Грујовска

РЕЦЕНЗИЈА ЗА ТРУДОТ „РЕЧНИК НА МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ПОЕЗИЈА“ (ТОМ ПЕТТИ) ОД ДИМКА МИТЕВА

Досега од многузначајниот проектот „Речник на македонската народна поезија“ има излезено четири тома:

Том I (А, Б, В, Г), Скопје 1983, 462 стр., 2.724 зборовни единици.

Том II (Д, Ѓ, Е, Ж, З, С), Скопје 1987, 506 стр., 2.567 зборовни единици.

Том III (И, Ј, К), Скопје 1993, 529 стр., 2.582 зборовни единици.

Том IV (Л, Љ, М), Скопје 2001, 375 стр., 1408 зборовни единици.

Од нив зборовите со почетно Б, Д, И, Ј, Л, Љ се на авторката д-р Димка Митева.

Том V. Овој петти том на „Речникот на македонската народна поезија“ (во ракопис околу 700 стр.) ги содржи зборовите од лексичкиот фонд на македонската народна поезија со почетно Н (1.792 зборовни единици) изработени пак од д-р Димка Митева.

Димка Митева, главен истражувач на проектот Речник на македонската народна поезија (и еден од авторите во претходните четири тома) за овој V том, да повториме, ги обработи зборовните единици со почетно Н, го препиша на машина и јазично го уреди, т.е. го лекторира.

Понатаму петтиот том (текстот изнесува околу 600 стр.) д-р ДИМКА МИТЕВА технички го подготви: го препиша од машинописот т.е од хартиената верзија на компјутер, изврши три корекции на текстот, изврши делење на зборовите, форматирање, и др.

Вака подготвениот материјал за овој (петти) том го редактира д-р Димка Митева.

Во сите досегашни книги, речници, статии, реферати на д-р Д. Митева е неспорно успешна и сигурна обработката на зборовите, затврдените изрази, синтагми и фразеологизми, нивната повеќе-значенска семантика, т.е значења. Во овој петти том на „Речникот на македонската народна поезија“ таа уште еднаш го дава својот посебно голем и макотрпен труд, којшто ќе претставува во иднина важен придонес за македонскиот јазик. Работата врз ваков тип речник, којшто обработува дијалекти на определен јазик, е ретка појава во славистичкиот свет. Таа работа не само што е ма-

котрпна, ами и бавна, долготрајна и најпосле, но на прво место, многу, многу одговорна.

На крајот, на ова место, цитираме една мисла на авторката Д. Митева: „Самостојна држава, суверена држава, без речници, во светот не може да се замисли“. Во таа смисла на Министерството за култура на Република Северна Македонија му предлагаме да го финансира овој петти том Н (НА-НУШАЛКА) од повеќезначајниот проект „Речник на македонската народна позија“ за дигитално претставување на страниците на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.

Скопје, 31 октомври 2023 г.

Рецензент,
проф. д-р Гоце Цветановски

СОДРЖИНА

Речник на македонската народна поезија, том V	3–608
Кон петтиот том	3–4
д-р Вера Стојчевска Антиќ“, За проектот „Речник на македонската народна поезија“	5–6
Речник на македонската народна поезија, НА–НУШАЛКА	7–583
Извори на употребениот илустративен материјал и нивните скратеници во „Речникот на македонската народна поезија“	585–602
Скратеници во текстот	603
д-р Елена Јованова-Грујовска, Рецензија за проектот „Речник на македонската народна поезија“, том петти од д-р Димка Митева	604–606
д-р Гоце Цветановски, Рецензија за проектот „Речник на македонската народна поезија“, том петти од д-р Димка Митева	607–608

CIP - Каталогизација во публикација Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

398.8(=163.3)(038)

МИТЕВА, Димка

Речник на македонската народна поезија [Електронски извор] / автор,

уредник и лектор Димка Митева. Т. V, На-Нушалка. - Текст во ПДФ формат,

содрж. 611 стр. - Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 2024

Начин на пристапување (URL):

<http://imj.ukim.edu.mk/CMS/Upload/dokumenti/RECHNIK/Dimka%20Miteva%20RMNP%20tom%20V%20za%20CIP%20.pdf>

- Наслов преземен од екран. - Опис на ден 04.12.2024 год.

ISBN 978-608-220-093-4

а) Македонска народна поезија -- Речници, толковни

COBISS.MK-ID 64855813